
3 1761 08117071 4

VLČKOVA

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

MAJITEL, VYDAVATEL A NAKLADATEL
JMÉNEM DRUŽSTVA

J. OTTO

REDAKTOR

FR. AD. ŠUBERT

*

ROČNÍK XLV

1915

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE

Obsah 45. ročníku „Osvěty“.

Články naučné:

Kritiky a referáty:

Přílohy: Korrespondence a zápisky Boženy Němcové. Vydal *Vincenc Vávra.* Arch 14—24.

Obrazy: *M. F. Šemjakin:* Jaroslav Vrchlický. — *J. Minařík:* Valentinská brána v Praze, v Žatecké ulici. — Dvorek domu v Praze I. v ulici u Obecního dvora. — Západ. — Mistr Jan Hus. Dle staré rytiny z r. 1587. — Hrad Krakovec, kde se Hus zdržoval po svém odchodu z Prahy. — Kozí Hrádek, kde Hus prodléval po odchodu z Prahy. — *Julius Jelínek:* Zima v Krkonoších. — *Ant. Manes:* Studie stromu. — *Václav Brožík:* Cesta — *K. Langer:* Kvetoucí sad. — Adolf Heyduk. K básníkovým narozeninám (* 7. června 1835 v Rychmburce). — *K. Liebscher:* Město Písek, sídlo básníka Adolfa Heyduka. — Husinec, rodiště M. Jana Husi. (Pohled z doby přítomné.) — Rodinný domek Husův. — Husova skála u Prachatic. — Husova škola v Prachaticích. — Kaple Betlémská v Praze. (Zbořená r. 1786.) — Chrám Kostnický, v němž byl odsouzen M. Jan Hus. — Odsouzení Husovo. — Husa vyvádějí ke hranici. — Husova smrt. — Popel Husův vmetán do Rýna. — Jan Amos Komenský. Podobizna v amsterodamském Rijksmuseu. — *Jul. Mařák:* V horách. — Fr. Ad. Šubert. Poslední podobizna.

Obsah 45. ročníku Vlčkovy „Osvěty“.

*

Knihy a nové časopisy, redakci zaslané, byly oznamovány na vnitřní straně obálek všech čísel.

České obci osvětové.

Přese všechny těžké nesnáze doby válečné, která svou železnou rukou se dotkla i literárních poměrů našich, nerušeně vydáváme a dále vydávati budeme revui Vlčkovu »Osvětu«, jež za dob 44 let svého trvání a působení pevně a neodlučitelně srostla s veškerými osvětovými snahami našeho národa.

Revue naše vedena bude i nadále týmž duchem, který jí dobyl uznání a lásky mezi výkvětem naší intelligence, naší české obce osvětové, v letech minulých, přispívajíc neunavně ke množení vědomostí a zdravého pokroku v duchovém životě našem jak programními studiemi a statěmi odbornými, tak rozhledy, svěřenými mužům úsudku stejně pronikavého, na výši rozvoje doby stojícího, jako zralého.

Že tím pronášíme, jen co se srovnává s pravdou a skutečností, dotvrdí nám bohdá každý člen obce naší, který pozoruje, jakými výstřelky mnohdy vyráží naše tvorba umělecká a literární, a při tom sleduje úsudky našich zpravodajů, jimž zpravidla dává za pravdu nejen rozvážná soudnost dnů současných, nýbrž i nedaleká obyčejně budoucnost.

Neboť ne všechno, co v první chvíli oslňuje neb aspoň k sobě na chvíli pozornost obrací, jest už tím samým oprávněno, státi se nějakým novým zákonem. Oprávněno jest pouze to, co vyrůstá z předchozího života uměleckého a literárního vývojem a způsobem zdravým a co tryská z ducha vpravdě geniálního, budoucnost jaksi předvídavého. Také jen to dále trvá a zúrodňuje budoucnost, kdežto výstřelky nezdravých manýr, byť i na okamžik zaujaly mysli nesoudné, minou nezbytně bez hlubšího účinku.

Stejně také jako dosud obrácena bude naše »Osvěta« v prvé řadě k našemu životu českému, a to i předměty prací v ní přinášených, i jejich původy spisovateli. Zvelebení, jehož se dostalo »Osvětě« roku minulého připojováním archové přílohy textové a jedním až dvěma obrazy ke každému jednotlivému sešitu naší revue, potrvá také v ročníku následujícím, a to i tentokráte beze všelikého zvýšení předplatného. —

Kéž odměnou veškeré péče, věnované s naší strany této naší první revue české, je láska a přízeň naší literární i vůbec osvětové veřejnosti naší! Očekávajíce s důvěrou, že obec odběratelstva »Osvěty« zůstane při ní i nadále v síle své dosavadní, vznášíme zá-

roveň snažnou žádost ke všem svým osvědčeným přátelům, aby hleděli získati »Osvětě« ještě i nové přátele a odběratele, rozšířiti tak kruh těch, ve kterém naše revue má svou duchovou i hmotnou oporu pevnou a trvalou. —

Podobně dovolujeme si vyzvati všechny myslitele a osvětové pracovníky, aby nám zasílali věcné, objektivným duchem nesené práce, za něž žádáme jak dosavadní vzácné spolupracovníky své, tak mladší síly nové. Nechať plody vědeckého snažení neb umělecké tvorby literární záhy připojí k těm pozoruhodným obsažným studiím a článkům, které již máme přichystány pro nový ročník naší revue, a které se přiřadí, jak předem můžeme říci, k nejlepším pracím »Osvěty« z let minulých.

Jménem vydavatelského kruhu „Osvěty"

J. OTTO.

Za redakci:

FR. AD. ŠUBERT.

V Praze, v lednu 1915.

M. F. ŠEMJAKIN: JAROSLAV VRCHLICKÝ

  J. Otto v Praze

J. MINAŘÍK: VALENTINSKÁ BRÁNA V PRAZE,
V ŽATECKÉ ULICI

  J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 1.

VLČKOVA OSVĚTA

Bohumil Bauše:

Boj o názor světový a vědy přírodní.

Věk minulý přinesl netušený rozmach věd přírodních a technických. Duch a směry jejich pronikly veškerou ostatní vědu a neúprosným chodem svým zdá se, že ohrožují mnohé ideály a tu stránku člověka, kterou po staletí pěstoval v cítění svém náboženském. Není pochyby, že dnes každému myslícímu člověku v jistém období života prožíti jest krisi duševní; kolísá mezi vědou a vírou, nežli si ustálí svůj názor na svět, založený na zkušenosti a prohloubený vlastním přemýšlením.

Poznávát tisícerá mínění ze spisů starých i nových myslitelův a badatelů, namnoze se neshodujících nebo přímo si odporujících. Stalyť se spisy a názory jak antických filosofů, církevních otců, tak i starých i moderních reformátorů laciným vydáním jich spisů přístupnějšími nežli kdy jindy. Každá soustava filosofická poutána bývá ke jménu určitého filosofa, nabyl-li takové váhy, že v dějinách filosofie s ním třeba počítati.

Soustava jest ale vždy jakousi zpovědí určitého onoho filosofa, a není to nic objektivního, spíše jen inspirace. Sloh i celé podání jeho názoru nese obyčejně ráz své doby, a podávány z druhé ruky pozbývají už ve své působnosti. *Kant* byl jistě obrovský duch, učitel staletí a mezníkem v kritice filosofické. Ale těžký jeho sloh byl příčinou, že spisy jeho nevnikly nikdy tak do širších kruhů, jako se podařilo na př. moderním popularisatorům věd přírodních a filosofických. Toto zpopularisování vědy — v rukou povolaných pravým dobrodiním a požehnáním — chová mnohé nebezpečí, zmocní-li se této formy lidé ne dosti objektivní, polovzdělaní, a to pro vrstvy, které žijí a soudí více citem nežli rozumem.

U nás brala se snaha, šířit užitečné poznatky přírodovědecké v širokých vrstvách, vždy směrem objektivním, neutrálním —

působením Jana Purkyně rázem zušlechťujícím. Dobře cítili naši zástupcové vědy, že theoretické a filosofické posuzování přírodovědeckého materiálu musí tvořiti závěrek, nikoli počátek badání.

V Německu měli kdysi úžasný úspěch stoupenci a šiřitelé materialistického názoru: Büchner, Moleschott,[1]) nyní Haeckel. Vedle lehkého, snadno přístupného slohu imponovala davům čtenářů jistota, jakou vystupovali zdáním naprosté vědeckosti a dogmatické neomylnosti. Přes záhady světa, jež marně snažili se rozluštiti nejhlubší myslitelé po tisíciletí, přešlo se hravě k jich rozluštění se stálými doklady z vědy přírodní. Bylo hračkou poukázati, jako ve všech mythech i v křesťanských naukách na řadu bodů nesrovnávajících se se skutečností, dle našeho vědění o přírodě. Nesoudnému čtenáři imponuje tato nesrovnalost mythu biblického s hrubou empirií. Jakoby vznešené symboly a mythicko-historická dějeprava byly hlavní věcí, a věda a víra nikdy se nedaly spojiti.

Mezi náboženstvím a vědou nemůže být odporu; jsouť jen dvě různé cesty k poznání mravního řádu světového — náboženství cesta exoterická (vnější, obecná), věda esoterická (vniterní, zasvěcenecká). Tím může býti každému jasno, že pro lidi dobré vůle jest pole, na němž společně pracovati a působiti mohou, ať jejich vyznání nebo poměr k víře jest jakýkoli. Páska tato jest dána vírou v mravní řád světový. »Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně,« vyslovil se Kant.

Jest rozdíl mezi *obrazem světa*, který získáváme smysly svými, vědeckým badáním empirickým, co do látek, energií, a výzkumem o tvorstvu, — a mezi *názorem* na svět, jenž vedle materiálu zkušeností nabytého chová vždy prvky metafysické, vedle životních našich zkušeností též domysly o příčinách a silách vesmírem vládnoucích získané. Poznatky naše jsou jen stavivem, tmel jejich jsou hypothese, theorie, domněnky, které časem se mění, načež celá stavba se viklá.

Pohleďme trochu do dějin filosofie. Antičtí filosofové dob pohanských budovali své názory o světě jakožto *kosmogenie*, které nebyly ještě podepřeny žádnou vědou přírodní. Pravdy všelidské vyjadřovali jadrně a případně, tak že mnohé výroky jejich nepozbyly platnosti po všechny časy. Tím zpozdileji zní však nesmyslné představy o všemmíru, které po staletí, od pokolení k pokolení brány byly za bernou minci. Nedostatek veškeré vědy přírodní, mathematické, i všech nástrojů měřických a hvězdářských, pak slepá víra v autoritu, vysvětlují to opanování naivních názorů s dostatek.

Takovýto názor nepředstavitelný vybudoval za své doby nejlepší hvězdář *Eudoxos z Knidu* (narozen 408 př. Kr., zemřel

[1]) V době, kdy Moleschott byl na vrcholu popularity, a hesla jeho, jako: »ohne Phosphor kein Gedanke« (není myšlenky bez fosforu) stále opakována, učinil jednou Purkyně mimochodem narážku: »Mé viksované boty (do »viksu« dával se fosfor) mají asi také duchaplné myšlenky!«

356), jejž čtyry sta let později odevzdal *Ptolomaeus* potomstvu. Dle toho vězel svět v osmi krystalových koulích, nejmenší uvnitř, na venek vždy větších, tvořících světový obal, a tato celá světová budova prý se otáčela vždy ve 24 hodinách se zemí jakožto nehybným středem. Kde by mohla vězet osa celé soustavy sfér, o tom nebylo zmínky. *Eudoxos* založil v Kyzikos na moři Marmarském filosoficko astronomickou školu, kde přednášel svou sferologii. Při veškeré své nelogičnosti udržela se tato nauka v platnosti celých 1900 let, od r. 400 př. Kr. až do smrti Kopernikovy 1543 po Kr. Ale i potom, když Kopernikem byl vržen první paprsek do temnoty astronomické, potrvalo ještě celých dvě stě let, nežli panující názor ustoupil pravdě a tato vnikala do širších kruhů.

Starověk neznal tedy volného prostoru světového; svět vtěsnán byl do oněch osmi dutých koulí; co bylo kromě toho *primum mobile*, byl oheň světový, v němž přestávalo všechno myšlení, děj i pohyb. I otec věd *Aristoteles*, jenž žil 80 let později, přejal nauku *Eudoxovu*, a tím byl nucen i Claudius *Ptolomeus* (150 po Kr.) za platnou uznávati sferologii jakožto názor fysikálně-mathematický.

Tyto názory nedotýkaly se nijak pojmů ethických, theistických, paedagogických. Teprve Sokrates a Plato obrátili zřetel od kosmologické spekulace k ethice a blaženství konáním dobra a užitečna. Dle Sokrata svět je dílo »Rozumu«, ale bohové řecko-římské mythologie nebyli právě vhodnou pobudkou pro mravní a náboženskou průpravu na nějaký život posmrtný. Teprve rozšířením křesťanstva nebylo možno výklad fysiky všehomíra oddělovat od názorů ethických a sociologických.

Starořeckým filosofům bylo možno vykládati jen kosmologické spekulace, filosofové však posledních čtyr století, vycházejíce z antické filosofie, byli vesměs theisté (u nás Tomáš ze Štítného, Komenský a jiní). Kant svou kritikou čistého rozumu učinil konec názorům scholastickým. O rozluštění záhady fysického světa pokoušela se pak celá řada filosofů, zvláště naturfilosofů, jichž náhledy zapadly jako bludičky, nejsouce podepřeny dostatek fakty ze zkušenosti vědecké.

Vědy přírodní zatím rozvinuly se do šířky a hloubky měrou netušenou. Byla doba, kde přírodozpytci přehlíželi úplně filosofii, zvláště t. řeč. přírodní. Tak na př. *Göthe* vyslovil se k Eckermannovi o slavném *Cuvierovi*: »Veliký tento znalec přírody jest podivuhodný ve svém podání a stylu: při tom nemá skoro žádné filosofie; vychová zajisté velmi vzdělané žáky, ale málo hluboké.« —

Obrat nadešel teprv *Darwinem*, jenž svou theorií vlil nový život do věd popisných, a uváděje pro své plodné náměty spoustu dokladů, předkládal je všem badatelům k dalšímu posouzení. O důsledcích své nauky vyjadřoval se vždy velmi zdrželivě. Teprve *Haeckel* překotně, směle a bouřlivě budoval své rodokmeny a konsekvence v luštění všech záhad světových formou, kterou

1*

jeho spisy našly — aspoň v Německu — úžasné rozšíření v milionech výtisků. Jeho vědecké práce doznaly všeobecného uznání, názory však theoretické vedle přívrženců i hojně odpůrců. Jeho krajan *Fr. Paulsen* aspoň se vyjádřil, že »úspěch spisů Haeckelových jest palčivou hanbou stavu všeobecného a filosofického vzdělání německého lidu«.

Duch lidský jest už tak zřízen, že nezastavuje se na poznaném, ale zabíhá rád na pole metafysické. Věda přírodní má však zůstat objektivní a vědoma si mezí, za nimiž vznikají záhady jednak dosud nerozluštěné (du Bois-Reymond označil je heslem »ignoramus« — neznáme), jednak nerozluštitelné (»ignorabimus« — nepoznáme).

V boji o světový názor netřeba zneužívati vědy přírodní a stále k ní se odvolávati, jakoby nutně vedla k nevěře a podávala jediný názor světa, představitelný, logický. Zdá se snadné při povrchním seznání běhu života v přírodě, hned domýšlivě mluvit o neshodě biblického a jakéhokoli theistického podání s výsledky empirického pozorování. Jest třeba hloub vniknouti do podstaty zjevů; poctivý přírodozpytec věří v bezpodmínečnou zákonitost světa, aniž by vysloviti se mohl o ethické a intelektuální hodnotě těchto zákonů. Pro něj divy se dějí tak málo, jako náhody; neboť velkolepé logice všehomíra obojí by odporovalo, an všechen pořádek jimi by se zřítil. Jest si jen přáti, aby skutečná znalost přírody ve všech oborech vnikala co nejvíce do všech vrstev. Všechen pokrok naší doby zakládá se na poznatcích přírodovědeckých a technických. Šíření vědomostí těchto a skutečných výsledků povznese jen obecnou vzdělanost, chrání před pověrou a různými pseudovědami, ponechává však při své neutralitě úplnou volnost v názorech světových a náboženských.

Bible svým zjevením mluvila k národům primitivním, k lidu obmezenému, nevědomému. Co by bylo pomohlo těmto národům, tápajícím ve tmách, nemajícím ponětí o přírodě je obklopující, mluviti jim o spektroskopii, gravitaci, transmutaci atd., o věcech, které teprv tisíciletou prací badatelů byly poznány? Prostor světový se šířil do nekonečna, když poznán běh a vzdálenosti hvězd; doba potřebná k vývoji tvorstva odhaduje se na milliony let; rostlina ve své dokonalosti, roj včel ve svém úžasném složení, lidská společnost: vše to vyžadovalo věků ke svému vývoji z jednoduchých počátků.

Všude, pokud můžeme chápati, vidíme účelnost v tisícerých obdobách, od nejmenšího nálevníka po odvěké dráhy hvězd světovým prostorem. Ostatně kdy se tedy doučíme v poznání přírody? Toho stálého odvolávání k vědám přírodním: od kterého odboru vědy očekáváme rozluštění záhad světových? Odpoví nám snad chemik, jenž odvážil a popsal poměry všech 80—90 prvků? či botanik, jenž vnikl podrobně do života rostliny od prvopočátků do rozkvětu a zániku všech druhů? či geolog, jenž čte ve vrstvách kůry zemské, jak vyvíjela se prodlením millionů let? či mineralog, meteorolog, fysik, optik a tak celá řada odborných

pracovníků, kteří budují představitelný obraz světa, ale nikoliv o příčinách posledních všech zjevů?

Člověk poznává síly přírodní, učí se jich k svým účelům používati, ponechá-li však působení jim samým, ničí a boří jen jeho díla. Ponechte jiskru ohně, aby sama působila, přivodí jen zkázu; vedená dovedným strojníkem teprve tvoří. Tak jest též jen život tvůrčí silou, která z chaosu vytvořila kosmos.

Jsou, kteří tvrdí, že celý harmonický tento celek všehomíra vznikl sám sebou, nahodilým mechanismem, bez účelného plánu a z neznámých cílů.

K tomuto mínění tíhne atheistický monismus, jenž v sousedním Německu r. 1906 ustavil se jakožto sdružení »monistenbund« s četnými odnožemi v různých městech. Čestným předsedou bundu jest *Haeckel*, hlavním propagátorem *Ostwald*, vědeckým jednatelem Dr. *Unhold* atd. Celá řada čilých badatelů i filosofů připojila se ke sdružení, hlásajícímu, »že každý dualism v názoru světovém a životosprávě jen zadržuje kulturu, oni že hlásají náboženství jen tohoto světa, a netřeba prý šilhati po nějakém onom světě; mravní zákony prý diktuje život sám, a tyto mají prý býti prakticky-ethické«. Monismus znamená prý zásadní jednotu všeho myšlení a odporuje prý každému dvojitému účtování. —

Název monismus pochází původně od Christiana *Wolffa*, žáka Leibnitzova, a může jakožto jednotný názor světa býti buď materialistický nebo spiritistický. Ač kloní se »bund« k prvému názoru, neobejde se ani bez pojmů nepředstavitelných, jako jsou nekonečnost, imaginární čísla a pod. Čas, prostor, hmota, síla jsou pojmy absolutní, nepomíjející, které nemohou ani teprve vznikat ani stvořeny býti. Čas a prostor jsou věčně nezměnitelny, ale hmota a síla či energie mění v koloběhu kosmického trvání tvar i vzájemný na sebe účinek. Nahodile, bezúčelně?

Nelze upříti, že k monistům se hlásí řada čilých a plodných přírodozpytců, jichž vědecké práce mají zajisté větší cenu, nežli jejich filosofické názory. Za ideální karaktery monistů líčí Dr. H. *Michelis* jména, jako jsou: Koperník, Giordano Bruno, Spinoza, Göthe, Schopenhauer, Helmholtz, Darwin, Haeckel. (Naši monisté připojují též Husa a Komenského.) Každý posoudí z těch jmen, jak široce možno pojem monismu roztáhnouti, jde-li o propagandu názoru tohoto do širších kruhů. »Statisíce přívrženců,« tvrdí odpůrcové německých monistů, sestouplých v t. řeč. keplerbundu, »láká méně filosofie monismu, k jejíž pochopení třeba jest hlubšího vzdělání, jako spíše laksní ethika rázu materialistického, která upírá člověku svobodnou vůli a mravní zodpovědnost.«

Tak vidíme zápasiti názory, obyčejně ve jménu ethické kultury, ale zneužívati k tomu mnohdy vědy přírodní. Poznatky ve všech oborech vědy rostou každým dnem; kdyby stačily na zbudování celého názoru světového, musily by ustupovati všechny názory odchylné theistické, u všech nepředpojatých myslitelů hledajících pravdu. Poznávání jednotlivostí našimi obmezenými smysly,

nevede však ještě ku pojmu Tvůrce všech věcí. Zde rozhoduje vnitřní náš *cit*, věčná touha po bytosti, jež uvedla tento svět v běh vývoje, nevíme kam směřující v harmonický celek, jehož účelu jen tušiti, nikdy proniknouti nemůžeme. Cit spravedlnosti, zodpovědnost mravní, soustrast a láska k bližnímu jsou stránky v bytosti lidské, jež na žádnou mechanickou formuli uvésti nelze.

Svoboda vědy je zajisté první podmínkou lidského vědění. Zde třeba však zachovat objektivnost a nezneužívati fakt poznaných za určitou tendenci. Přírodní věda liší se od přírodní filosofie, a jest třeba uvědomiti sobě mezí mezi oběma; k názoru světovému nestačí výsledky výzkumu přírodnického; na poli tomto zůstane vždy pole volné, na němž duch lidský může hledat ukojení ať ve víře, ať v nevěře.

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra **V. Flajšhanse.**

Pět století uplyne 6. července příštího roku od hrdinské smrti Husovy v Kostnici — a jako před sto lety konec válek napoleonských zabránil vzkříšenému národu jubilejní oslavu největšího svého syna, tak i nyní stále se rozmáhající válka světová odvádí mysli nás všech daleko od vzdálené minulosti: potřeby dne vynucují si čím dále tím větší pozornost a nikdo z nás dnes neví a nemůže věděti, jaká bude — a bude-li vůbec jaká — oslava Husova 6. července příštího roku, k níž jsme se všichni s takovou radostí chystali . . .

Ale tyto smutné auspicie jubilejního roku nesmějí nás odstrašovat, abychom nekonali svou povinnost. A jen prostou povinnost koná naše literatura, nezapomíná-li ani v třesku zbraní na svého velikého tvůrce a zakladatele; s toho stanoviska také nechť jsou posuzovány následující příspěvky. —

Tyto příspěvky týkají se některých dat života Husova. Zdálo by se, že se tu filolog míchá historikům do řemesla. Není tomu tak. Naopak — filolog přijímá tu vděčně veškeré výsledky práce našich historiků a hledí je jen doplnit tím, čím obyčejně historikové se nezabývají: výtěžky totiž z četby spisů Husových.

Neboť ačkoli již Palacký ve vydání svých »Document« ukázal na důležitost spisů Husových také pro údaje životopisné, sestaviv ve zvláštním oddělení podrobná data z několika spisů Husových, přece v celku historické badání, jak přirozeno, všímá si na předním místě pramenů historických, kronik, životopisů, listin, protokolů atd. — a ponechává literárním dějepiscům studium spisů Husových k vylíčení t. zv. vnitřního života Husova. Jest pravda — spisy kteréhokoli autora jsou pro poznání vnitřního jeho života hlavním pramenem; a souditi z nejasných narážek jejich o vnějších osudech autorových, bývá mnohdy dosti po-

chybné. Toho příkladem mohou být díla Shakespearova: při nedostatku historických dokumentů o jeho životě pokusili se mnozí autoři čerpat údaje životopisné z jeho dramat a básní — možno však říci i o nejlepším novějším takovém pokuse, Brandesově díle, že nikterak nepodává poznatků bezpečných a že jedno dílo odporuje druhému. Totéž vidíme i v naší literatuře při rekonstrukci životopisu dvou předních autorů starší naší literatury, Štítného a Chelčického. Také o jejich životních osudech máme málo historických zpráv; a výborné nové studie Součkovy a Jastrebova odporují ve svých vývodech, čerpaných z jejich děl, skoro diametrálně pracím starších našich učenců, ač jsou založeny téměř na témže materiálu. Pěkný příklad, jak ani autor nebývá vždy ve svých vzpomínkách spolehlivý, podal prof. Bořecký, jenž srovnal skutečná fakta života Čechova s jeho volně pozměněnými vzpomínkami...

Proto historikové omezují se pravidelně na prameny historické, kterých zvláště v posledních letech života Husova máme celkem zachováno velmi mnoho. Ale přece často můžeme ze spisů Husových čerpati velmi důležitá data, kde nám historické prameny nestačí; o tom se záhy přesvědčíme. Zbývá tu však ještě jiná obtížná práce, která často vynucuje opatrného a pečlivého studia, nežli je možno dojíti důležitých a přece jinak neznámých výzkumův.

Taková snaha totiž žádá pomalé a nesnadné zjištění spisů Husových, zejména latinských, u nichž bývá těžko zjistit autorství Husovo. Mnohdy bývá tu často circulus vitiosus: ze spisů domněle Husových čerpáme některé neznámé jinak události života Husova a zase z událostí historií dosvědčených soudíme o autorství prací neznámých jinak spisů Husových. Často bývá takové souzení nesprávné — a musíme v případech nejistých zatím sečkati, až nalezneme bezpečnější doklady. O tom o všem budeme míti zřetelné příklady.

I. Datum narození Husova.

Není snad otázky v životě Husově, v níž by se dnes (a dříve) více spolehalo na autority — i od kritiků nejpřísnějších — tak bez kritiky a bez kontroly, jako bývá datum narození Husova. Stručný přehled historický nebude tu na škodu.

Ještě r. 1618 napsal doslova Samuel Martinius z Dražova (v díle »Hussus et Lutherus inter se collati«) docela otevřeně (text latinský překládán tu do češtiny): »Narození, vychování a mládí tohoto mučeníka nikdo z historiků otevřeně a úplně nepopsal, ano sotva ten neb onen se toho dotkl. Nevděční vrstevníci, píšící český dějepis, rozšiřovatelé římské kurie posmívali se (Husovi) jako kacíři; vnější učenci zabývali se toliko mužným jeho věkem, spokojeni jsouce jeho vlastními spisy.« Tak skutečně r. 1572 Eber ve svém ‚Kalendáři historickém' k 6. červenci uvádí,

že ‚podle některých‘ Hus toho dne se narodil, ale nezná a neudává roku ani historika; podobně r. 1554 V. Mikuláš Vodňanský (ve svých ‚Cantiones evangelicae‘) nemá data narození; podobně jediný svědomitý historik života Husova v XVI. století, Lupáč z Hlavačova, nezná a neuvádí dne ani roku narození Husova — a taktéž nejlepší a nejspolehlivější životopisec Husův ve století XV., slavný a zevrubný svědek posledních osudů Husových, mistr Petr z Mladenovic (nebo Mladoňovic), nezná rovněž žádných dat o Husově mládí nebo narození.

Církvi utrakvistické v Čechách stačila v prvním století po umučení Husově úplně památka smrti Husovy v den 6. července, přijetí jeho do počtu světců božích. O jeho mládí staraly se jen zbožné legendy, které se nestaraly ani o datum ani o místo. A teprve po rozšíření německé reformace množí se životopisy Husovy, všímají si historikové osudů kostnického mučeníka.

A tak teprve v XVI. věku vznikají určitá data dne a roku narození Husova. *Den* udávají všecka tato data souhlasně na *6. července* — datum to přejali potom také naši učenci. Není těžko dokázati, že datum 6. července pro narození Husovo jest jen pouhý omyl, malé nedorozumění. V Čechách zajisté bylo toto datum slaveno jako den zrození nového světce — ale ovšem dnem zrození světce mínil se, jak přirozeno, den úmrtí mučeníkova; svou smrtí dobýval si koruny mučenické. Tedy domnělé datum 6. července pro den, kdy se Hus narodil, jest pouhé nedorozumění, možné jen u cizinců (— také vskutku vyskytá se poprve v pramenech cizích —) — a vidíme, že nemá žádné ceny. Den narození Husova zůstává nám neznám.

Snad budeme šťastnější při rozboru jednotlivých vročení.

Nejstarší datum — a nejvíce rozšířené — kladlo (od XVI. stol.) narození Husovo na r. *1373*. Toto datum podávají všechna díla starší, také první obšírnější vědecká monografie *Seyfridova*. Wilh. Seyfrid sebral r. 1698 v pěkné publikaci všechno, co věky XV., XVI. a XVII. o Husovi buď věděly nebo se věděti domnívaly, a ve čtvrtém vydání (vydal Mylius 1743) čteme opětovně (latinsky): »náš Jan Hus . . . dne 6. července křesťanského letopočtu r. 1373 se narodil, za vlády císaře ještě Karla IV., papeže pak Řehoře XI.« Proti datu tomu není (až na den 6. července, jak jsme se zmínili) žádných vážnějších námitek; také udání vlády Karlovy († 1378) a pontifikátu Řehořova (1370—1378) se úplně shoduje. Toto datum nalézáme ve všech velikých dílech vědeckých XVIII. a XIX. věku: 1731 *Lenfant* ve svých Dějinách války husitské, 1750 *Jöcher* (»Allgemeines Gelehrtenlexicon«), *Fabricius Zitte* a j., u nás *Kollár* (ve svých kázáních), 1826 *P. J. Šafařík* (Geschichte der slavischen Sprache 323) atd. Ano ještě r. 1897 veliké dílo *Feretovo*, La faculté de théologie de Paris IV, 102 uvádí toto první a nejstarší datum.

Ale vedle tohoto data byla data ještě jiná. R. 1616 mistr *Adam Rosacinus z Karlsperka* (ve své »Oratio panegyrica de Boemiae reviviscentia et triplici visitatione« na str. 61 nn.) polemisuje

proti udání Kodicillovu (o tom si povíme hned) a klade narození Husovo do doby založení pražské university, k r. *1348*. Jeho udání zapadlo, učenci si ho nevšimli. A můžeme říci: právem. Tento rok jest naprosto nemožný — stojí proti vlastnímu udání Husovu (o tom níže) a neshoduje se vůbec nikterak s tím, co o Husovi víme odjinud. Ale nicméně zajímavý jest přece: jeho polemika proti Kodicillovi jest docela správná — a patrně tehdy v Čechách nebyl vůbec znám rok narození Husova, když mohl tak bez okolků voliti libovolné datum, očividně falešné.

Přicházíme nyní k poslednímu datu starému, je to udání mistra Petra *Kodicilla*. Codicillus totiž mimo kalendáře, z nichž svátek Husův vypouštěl, vydal také r. 1590 »Praecepta dialectices« (»základy dialektiky«), do nichž — jako vzorec životopisu — přijal také životopis Husův. Je to životopis kraťoučký (obsahuje jenom čtyry drobounké stránky textu) a mimo povšechné výrazy obsahuje celkem jen *šest* dat a skoro všechna jsou chybná. Kodicillus mohl se poučiti dokonale ze životopisu Mladenovicova a z norimberského vydání (1558—1563) Husových spisů českých i latinských. Ale neučinil tak: jeho data nepodávají správnější tradice, nýbrž chyby nedbalého spisovatele. Tak na př. proslulou disputaci Husovu proti bulle papežské klade Kodicillus ke dni 13. prosince 1412 docela nesprávně: v prosinci toho roku byl Hus již v exilu — a kdyby si byl Kodicillus text disputace jenom v knize před sebou otevřel, byl by na titule nalezl, že byla konána v červnu, jak ani jinak býti nemůže. Celý jeho životopisek nechce býti pramenem historickým, nýbrž jen předlohou žákům, jak mají při psaní životopisu postupovati.

Kodicillovo sepsání nevzbuzuje tedy naprosto důvěry. Snad však jeho datum narození Husova je správné, snad se zakládá na nějaké staré tradici? Kodicill píše o místě Husova narození, přichází k času a praví (latinsky): »roku 1369, kteréhož Karel IV. táhl do Italie pro korunu císařskou.« I toto datum je zcela zřetelně mylné: r. 1369 Karel do Italie pro korunu císařskou netáhl; svou korunovační výpravu podnikl r. 1355, druhou výpravu podnikl r. 1368 — při ní byla korunována jeho manželka Eliška. Je tu tedy v datování Kodicillově opět omyl (jako jsou téměř všechna jeho data nesprávná) — a datum to třeba napřed opraviti, nežli ho můžeme užiti. Můžeme buď hleděti jenom k datu (r. 1369) anebo k udanému ději (tažení korunovační) — a říci, že omyl Kodicillův spočívá právě v nesprávném spojení data a děje, že však jedno z obou je jistě správné.

Tak se pokusil již *Pelcl* přidržeti se aspoň r. 1369. Jeho pokus nenalezl ohlasu. Teprve 1845 *Palacký*, přijav podle Pelcla toto datování Kodicillovo, pomohl roku 1369 k vítězství. Mínil zajisté, že zde pramen domácí zasluhuje přednost před pramenem cizím. A k Palackému se přidal 1875 *Tomek* (v Dějepisu Prahy), přijav také den narození 6. července — a spojiv tak starší cizí data s novější opravou Palackého. Datum toto rozšířilo se pak do všech cizích biografií, prosáklo do čítanek a brošurek a

stalo se konečně částí vědění nejširších vrstev lidových. A ještě v nejnovější době píší naši historikové, že celkem proti této staré tradici není vážnějších námitek.

Toto datum Kodicillovo, r. 1369, přes odpor Rosacinův přijímá již r. 1619 *Žalanský* ve svých kázáních, v době nové pak po Palackém *Lechler* (1873), *Czerwenka* (1869), *Helfert* (1857), *Neander* (1852), *Borový*, *Denis*, *Kryštůfek*, *Krones*, *Schweinitz*, *Schwab*, *Hefele*, *Jar. Vlček* atd. Krátce, tak jako vědecká kniha před Palackým znala a schvalovala datum r. 1373, zrovna tak po Palackém (a Tomkovi) pevně se zakořenil r. *1369*.

Viděli jsme však již shora, že datum Kodicillovo chová v sobě vnitřní odpory; kdo se nespokojil pouhou autoritou Palackého a šel ku prameni, musil ovšem tyto nesrovnalosti objeviti. První tak učinil 1868 K. *Höfler*: ukázav na ně (v Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, VII., 96, pozn.) posunul rok narození Husova — bez nutících však důvodů — o rok *později*. Tu po prvé vyskytuje se — zatím bezdůvodná — kombinace vědecká. Höfler nevěří tradici ani Kodicillově ani starší a klade — podle svého zdání — za rok narození Husova *r. 1370*.

K mínění Höflerovu přistupovali pak historikové novější (1871 Berger, 1872 Schindler a j.), kdežto někteří uváděli obojí datum, Höflerovo i Palackého, vedle sebe. Ale jakmile byla jednou otevřena dráha kombinaci vědecké, šla ovšem dále a volně. Někdy správněji, někdy méně správně, tak jak již osud přináší.

R. 1872 *Frind* (Die Kirchengeschichte Böhmens III., 67) všiml si zápisu v staré matrice juristské, podle něhož »dominus Johannes Hus« (pan Jan Hus) byl mezi juristy příjat r. 1382. Podle toho kladl narození Husovo k r. 1360. Tento dohad je jistě mylný; již proto, že odporuje vlastnímu udání Husovu (o němž níže), dále proto, že Hus nebyl juristou, konečně vůbec proto, že nebyl »pánem« a nemohl v těch dobách slouti Hus (nýbrž ‚z Husince'). Tento dohad jest tedy nešťastný a také ho nikdo nepřijal.

Daleko více váhy měla domněnka Loserthova r. 1884. On totiž (Hus und Wiclif, 75—76), maje za to, že mezi učitele Husovy náleží M. Vojtěch Raňkův z Ježova a že ho Hus mohl nejpozději poslouchati v letech 1385—1386, domýšlel se, že »budeme musiti jeho (Husovo) stáří spíše o několik let zvýšiti«; klade jeho narození tedy hodně před rok 1369 — i tu ovšem opět, čím níže je klade, tím více odporuje udání Husa samého. Ani jeho konjektura není správná; Loserth zapomíná, že Hus vůbec nemohl býti žákem Raňkovým na fakultě theologické, protože v době Husových studií theologických byl mistr Vojtěch dávno již mrtev. Hlásí-li se Hus k němu, hlásí se pouze k jeho spisům.

Ale nicméně skepse Loserthova zvítězila. Učenci cizí i naši nepokládali již vročení Palackého za zjištění bezpečné a neponchybné. Jestliže je uváděli i potom, činili tak proto — jak vyznal

Novotný několikráte — že není sice vážnějších důvodů pro ně, ale také ne proti němu. Datum toto jest tedy otřeseno (a že právem, viděli jsme nahoře). — —

Nechme tedy úsudků historických a vraťme se ke spisům Husovým.

A tu je zajímavo, že nám spisy Husovy podávají dvě bezpečná data, jak jich vyžadují historikové. Jsou to i *terminus a quo*, před kterým se Hus jistě narodil, i *terminus ad quem*, za nějž jeho narození nemůžeme posunouti. Hus sám podává tedy dvě meze bezpečné, jimiž historikové se mohou spravovati.

První takový ‚terminus a quo' čteme v jeho »*knížkách proti knězi* kuchmistrovi«. Tyto »knížky« pocházejí zcela bezpečně od Husa; není to text jenom na základě nejistých dohadů jemu připisovaný. Hus tu píše celou svou obranu, hraje tu několikráte svým jmenem: zpráva je tedy bezpečná. Ovšem, text prvotní nám není dochován; pouze tisk z r. 1509. Ale vidíme podle všeho, že tiskař mnoho neměnil, ač ovšem chyb se neuvaroval. Taková chyba tiskaře zatemňovala nějaký čas dobu sepsání; na konci tisku je totiž udána doba sepsání »r. 1406«. To podle celého obsahu je věc nemožná; Hus píše tam o svém exilu, o několikerém vyhnání atd. — to musíme tedy opraviti (opravili již první vydavatelé, tak jest tato oprava snadná a samozřejmá) na r. *1414*. A toho roku píše tedy Hus (v Erbenově vyd. III., 245): »Každý ďábel z nebe vypadlý již v hříše zatvrzen jest 6605 let a vždy zlosti zvyká; a já ještě *nehřeším padesáti let.*« Můžeme toto místo vykládati všelijak; ale vždycky je jisto, že Hus tu tvrdí o sobě (jinými slovy), že mu ještě není 50 let; *nenarodil se tedy před r. 1364*.

Tento první, bezpečný, terminus a quo vylučuje tedy všechna data, jež kladou narození Husovo před r. 1364; tedy datum Frindovo, Rosacinovo a j. je vyloučeno vlastními slovy Husovými — a rovněž nejnovější neurčité datování Loserthovo »několik let před r. 1369« nabývá najednou určité meze.

A rovněž tak snadno určuje Hus termín druhý. Ve svém kostnickém traktátu »de sacramento corporis et sanguinis Domini« (vydání Norimberské 1558, fol. 39 b) praví Hus o svém učení (latinsky): »to mínění jsem před svým kněžstvím zastával a od začátku svého kněžství jsem kázal a psal, jakož patrno je v knížce, v kázání o těle Kristově, jež jsem napsal prvního roku svého kazatelství, jenž byl, jak míním, rok Páně 1401.« Na druhém pak místě, v jednom svém listě k Pražanům (v Palackého Docum. str. 41) praví (r. 1412), že u nich »pracoval v slově Božím více než 12 let«. Podle obou těch dat nabýváme jako rok Husova svěcení za kněze r. *1400*, jak ovšem určili již správně vydavatelé norimberští r. 1558 a posledně Tomek, v Dějepisu města Prahy (díl III.).

Nebylo by zde třeba o tom se déle šířiti, kdyby nynější český historik, V. Novotný, nebyl se proti tomuto starému již poznání postavil. Ale polemika jeho proti mínění Tomkovu (1898,

Listy Husovy, 25—26) zakládá se — na tiskové chybě. Tomek nalezl totiž seznam svěcenců (v rkp. archivu kapitoly pražské č. XVII, fol. 39ᵛ) pražských z r. 1400 a mezi nimi také jméno ‚jahna' nově svěceného »Jana Michalova z Husince«. Omylem tisku místo 1400 bylo vysázeno v jeho Dějepise ‚1401' a Novotný na této tiskové chybě založil svůj obšírnější výklad. O tom tedy se nemusíme dále zmiňovati.

Ale z toho poznání plyne ještě další důsledek, kterého rovněž historikové dále neučinili. Pro úřad kněžský a pro důstojnosti akademické (Hus byl děkanem fakulty filosofické r. 1401 až 1402, rektorem university r. 1402—1403) byl totiž v této době předepsán určitý věk. Hus musil býti aspoň 25letý, aby mohl býti ordinován za kněze, volen za rektora university: a poněvadž nepochybně neměl žádné dispense věku, *byl* tedy jistě aspoň 25-letý, t. j. Hus podle uvedených svých výroků narodil *se po roce 1375*. Jest tedy i druhý terminus ad quem zjištěn bezpečně.

Z vlastních spisů Husových můžeme tedy souditi, že Hus narodil se někdy *v letech 1365—1375*.

Do této doby padají obě data, shora uvedená, i starší tradice r. 1373, i novější datování Palackého r. 1369. Ale ovšem řada dat je již těmito oběma hranicemi vyloučena.

Zbývá nyní rozhodnouti, které datum je správnější — a zdali vůbec které zaslouží víry?

Podle všeho toho, co jsme si právě vyložili, vidíme, že ono datum Kodicillovo, *r. 1369*, kterému Palacký první zjednal vrch nad starší tradicí, dalo by se sice nějak srovnati s ostatním tím, co o Husovi a od Husa víme, kdyby to bylo nutno — a kdyby bylo jediné. V tom případě daly by se i jeho nesprávnosti nějak vyložiti: bylo by možno vykládati, že třebas r. 1369 jest mylný, ale že správné jest udání o cestě korunovační; a tu bychom mohli mysliti buď na korunovační cestu císařovny — a tedy přijmouti r. 1368 — anebo na korunovaci Karla IV. za krále arelatského r. 1365 (tak jsem kdysi myslil sám): to by se pak shodovalo s udáním Husovým, že r. 1414 není ještě padesátiletý, výborně; bylať by to shoda až na rok (ačkoli jistě pravděpodobnější je výklad, že Hus užil pouze čísla okrouhlého).

To všechno by byly výklady možné, kdyby byly nutné a kdyby ona zpráva Kodicillova za ně stála. Viděli jsme však, že za ně nestojí. A také ovšem celá struktura života Husova vede nás k tomu, abychom jeho kariéry uměle nezdržovali, abychom věřili — tak jako to praví ostatně Hus sám — že Hus chtěl býti brzo knězem, že záhy dostoupil svých hodností, že postupoval normálním způsobem, že se za svými druhy nijak neopožďoval.

Máme-li toto vše na zřeteli, jest patrno, — ne jak naši novější historikové tvrdí, že proti zprávě Kodicillově nemluví nic důležitějšího, nýbrž — že všecko mluví proti tomuto očividně mylnému datování Kodicillovu a že všechno mluví pro starší tradici, *r. 1373*.

A pro tento rok mluví opět dosti jasně Hus sám, arci nepřímo.

Ve spisech Husových často se shledáváme se jmenem přítele jeho, staršího jeho vrstevníka, *Štěpána Pálče*. Podle všech těch výrazů, jak o něm Hus mluví, vidíme, že jej pokládá za staršího a učenějšího. V úvodě k 1. knize svých sentencí (1407) předkládá Pálčovi, tehdy již bakaláři theologie, svou thesi k opravě (Hus, Super Sentent., 17), v úvodě k 3. knize (str. 200—201) nechce proti Pálčovi »jako štěně mladé« polemisovati. Věc tato jest notorická a je také patrna v kariéře Pálčově naproti Husovi: Páleč o sedm let dříve stal se bakalářem, o pět let dříve mistrem, o tři léta dříve bakalářem theologie, stal se i profesorem theologie (čehož se Hus již nedočkal) atd., je tu všude viděti staršího vrstevníka i v aktech, tak jako v celém chování Husově k němu. A Páleč, slyšen byv 1422 v Polsku jako svědek před legátem papežským, vyznal, že jest padesátiletý. I když by třebas toto udání nebylo přesné, jen přibližné, nicméně i z tohoto udání jest patrno, že se Páleč narodil někdy kolem *r. 1370*. Poněvadž pak Hus nepochybně byl mladší, snad značně mladší, již z toho důvodu se nám ukazuje datum Kodicillovo nesprávné — tu by byl Hus, proti veškeré pravděpodobnosti, *starší* než Páleč... I tu jest tedy patrno, že se můžeme držeti jen staré tradice o r. *1373*.

Jeví-li tedy novější historikové snahu činiti Husa starším, nežli byl, staví se četba jeho spisů proti tomu; zdá-li se historikům pravděpodobnější datum Kodicillovo, čtenář Husa vrací se ke starší tradici r. 1373. Ale každým způsobem může se říci tolik: *pro dobu narození Husova zbývá nám pouze desítiletí 1365—1375, spíše jeho konec nežli jeho začátek.* — —

František Pösl:

Umění výtvarná v poesii Jaroslava Vrchlického.

Rád barvy mám, mně v nich se zalíbilo.
»Damoklův meč.«

I. Lyrika a epika.

Pravda, že vynikající díla literární bývají umělcům podnětem k novým výtvorům uměleckým (hudebním, malířským i plastickým), osvědčuje se i naopak: také umělecká díla výtvarná dávají podnět aneb i látku k dílům básnickým. V české literatuře máme pro to doklad zvláště závažný, ovšem teprve u Jaroslava Vrchlického. Před ním tento obor látek ležel naprosto ladem; jen tu a tam vyskytuje se, ovšem spíše náhodou, nějaká báseň, která má za předmět obraz nebo nějaké jiné dílo umělecké.

Tak již u Čelakovského v »Růži stolisté« čteme tři básně, z nichž jedna popisuje obraz »Setkání Oldřicha s Boženou«, druhá »Únos Jitky Břetislavem« a třetí obsahuje věnování těchto obrazů. U Jablonského »Pražský dóm«, u Friče »U stop Dantova náhrobku v Sta Croce« atd.

Ale s vědomým hledáním látek a motivů u umělců výtvarných potkáváme se teprv u Vrchlického. Jest jich v jeho poesii tolik, že jistě překvapí, řeknu-li, že přes 500 básní má buď motivy z umění výtvarného, buď má umělce samé za předmět, buď popisuje obrazy a díla plastická nebo doprovází celé cykly obrazů básnickým slovem. Rozumí se; že do umění výtvarného započítají se nejen obrazy, sochy a umělecké stavby (chrámy, divadla, věže a pod.), nejen staré rytiny, antické reliefy, kameje, busty, nýbrž i umělecký průmysl (gobeliny, majolika, porculán, podobizny fotografické a pod.), pak antické masky, dřevoryty, všelijaké figurky a ozdobnůstky, jichž měl Vrchlický hojnost i na svém stole, ať už to byly originály uměleckých děl, či kopie a reprodukce.

Vrchlický všímá si starých mistrů antických (Praxiteles, Skopas, Feidias), velkých mistrů renaissance (Giotto, Michelangelo, Leonardo, Raffael, Botticelli, Tizian, Tintoretto, Dürer, Perugino a j.) z doby rokoka (Watteau), ale i moderních cizích (Thorwaldsen, Vereščagin, Rossetti, Böcklin, Styka, Stuck, Rodin a j.), i domácích (Chittussi, Mauder, E. Liška, M. Pirner, Myslbek, Čermák, Knüpfer, Švabinský, Holárek, Aleš, Kalvoda, K. Hron, H. Schwaiger, Jansa, Engelmüller, Staeger a j.). Tedy celá legie umělců starých i moderních, o nichž s jistotou můžeme tvrditi, že jejich umění poskytlo Vrchlickému látky neb aspoň mu bylo vzpruhou k činnosti básnické. Můžeme to tvrditi s jistotou, protože všecka tato jména (a ještě mnohá jiná) Vrchlický uvádí buď jako nadpisy svých básní, nebo je poznamenává jako autory maleb a soch, k nimž své verše psal.

Mimo to jest ovšem ještě slušná řada básní, o nichž s určitostí nelze říci, zdali vznikly vlivem umění výtvarného či jiným způsobem, čtením. Platí to především o mnohých látkách antických a renaissančních, ale i o některých básních jiných, deskriptivních, které mají na př. nadpisy »Pastel«.

V poesii Vrchlického jsou též dosti četné básně, které vznikly působením uměleckých děl neznámých původců, sem patří také kopie a reprodukce kramářského původu, ale i s těmi třeba počítati, chceme li podati povšechný přehled uměleckých látek v poesii Jar. Vrchlického.

Z hlubin (1875). Již tato první kniha Vrchlického obsahuje šest básní, v nichž vliv umění výtvarného na mladého básníka-studenta je patrný. V »Noční návštěvě« popisuje básník svou podkrovní jizbu studentskou se sochami Shakespeara a Beethovena, s obrázkem ženy nad ložem a s podobiznou Danteovou nad psacím stolem. Básník obrací se apostrofou k Dantovi a již tu prozrazuje se pozdější básník »Epopeje lidstva«:

»Ó věstče veliký!
teď jinou cestou béře se náš věk:
to peklo, jež jsi duchem vyklenul,
se boří teď pod vědy kladivem,
ten ráj, jejž viděl zrak tvůj žasnoucí,
před námi tane v krásách přírody,
a světů prostor i ta hvězdná výš
nám nejsou více divným tajemstvím,
i tam si člověk cestu proklestí,
a v hvězdách těch, kde dřív byl jeho ráj,
co nejdřív nový trůn si postaví
a celé peklo s mukou zoufalou
to uzavře v svou nenasytnou hruď...
Ó věky, lidstvo, cestou závratnou
kam ženete se? — Ve mlze váš cíl!«

»Před obrazem Madonny« je báseň popisná a reflektivní, vyslovuje se tu nedostižnost umělcova ideálu a láska básníkova k dívce, kterou mu obraz Madonny připomíná.

»Po letech« přijde básník do své jizby pod krovem a apostrofuje dívku vyobrazenou a zavěšenou nad svým ložem (Srovnej báseň Noční návštěva), ujišťuje ji, ač sám se změnil, že přece láska jeho k ní je nezměněna.

V »Mater dolorosa« připomíná se obrázek Matky boží, jejž sama matka básníkova na lípě zavěsila, a básník praví:

Mním, že vyrůstá vedle
postava matčina
a na rtu jejím chví se
modlitba za syna.

To oko zarosené,
ta ústa zsinalá,
to matka, když mé čelo
naposled líbala...

Také báseň čtvrtá ze ‚Zlomků z denníku': Rci, zdali poznáš moje tahy ještě? — jistě sem náleží, neboť vztahuje se k vlastní podobizně, darované milované dívce. Báseň »Světlo« jest krásná elegie nad tragickou smrtí Jos. Manesa, jenž v pomatení smyslů »o poledni s lampou světlo hledal«. Umělec není tu jmenován.

Původci těchto uměleckých produktů jsou neznámi, ale také na tom příliš nezáleží. Po prvé se jménem umělcovým shledáváme se v *Epických básních (1876).* Jest to slavný sochař Dán Bertel Thorwaldsen (1770—1844), jehož sousoší Amor a Psyche stalo se středem epické básně, oslavující nesmrtelnost umění Thorwaldsenova.

Ještě jednou vrací se Vrchlický k tomuto umělci v básni »V museu Thorwaldsenově« (*Dědictví Tantalovo* 1888), které navštívil v Kodani r. 1885. Připomíná tu nejprve některé sochy biblické: Krista, apoštoly, ale sám dí:

v říš antiky má touha letí chvatem,
spíš něhou jata nežli majestátem —

a jmenuje hned Gracie, Ganymeda, Afroditu, Amoretty, Fauna, Erota z jeho děl, velebí umělce, jenž tu v museu prostřed svých děl odpočívá, i umění vůbec.

Nejstarší báseň s látkou antickou »Endymion« v Epických básních vznikla asi napodobením Mathissonovy básně »Elysium« (Jensen); ale možná, že i umění výtvarné mohlo tu býti mladému básníku podnětem. Jsou totiž zachovány malby pompejské, sarkofag kapitolský, ano i sousoší ve Vatikáně a mimo to ještě dva malé obrazy od Cimy da Conegliano (1439—1509), představující scénu, kterou básník popisuje. Píseň o Endymionu a Seleně vložil později básník též do ‚Scény à la Watteau' v knize »*Na sedmi strunách*«.

Zmínky zasluhuje »Satanela« (psaná 1874), kde básník popisuje refektář Johanitů na Rhodu a v něm umělecké dílo, představující zápas archanděla Michaela se Satanem. Na jiném místě vypravuje o tvůrci tohoto díla,

který svoji duši celou,
ztýranou a unavenou
vášněmi a věčným vzdorem
vdechl soše satanově,
který vede zápas tuhý
s Michaelem arcivrahem.
Divem světa tvář ta byla!
Ale velký tvůrce její
nežil dlouho — — —

Druhý veliký umělec, který u Vrchlického došel zvláštní obliby, je Michelangelo Buonarrotti (1475—1564), stavitel, sochař, malíř a básník, jehož duševní boj mezi láskou a uměním předveden je v slavné básni *Vittoria Colonna* (1877, rozmn. 1900), k níž mladého básníka jistě inspirovala přednáška prof. Woltmanna o Raffaelovi a Michelangelovi. Básní touto po prvé podána je v české literatuře nádherná apotheosa umění a vysloveny precisně umělecké zásady, zvláště ve zpěvu X, kde mimo jiné se praví:

Co trpěl jsem, já trpěl pro umění
a mimo ně znát jinou nechci slávu.

Neb umění jest cílem samo sobě,
neb umění jest nebeský chléb svatý,
nad propastí tmy je to paprsk zlatý,
strom života na člověčenstva hrobě.

Jest bůh, jenž praví: »Člověkem chci býti!«
Jest člověk, jenž dí: »Vyrovnám se bohu!«
Jest vonný květ nad ostrým trnem hlohu,
jest noc i den, jest věčnost a jest žití!

A toto vše, jež trvá věčné časy,
mám dáti za to, stoletím co mijí?
Nechť vlny přízně lidské výše bijí,
já ještě výše hledím v slunce krásy.

V básni připomínají se (teprve v pozdějším přídavku) nejdůležitější díla mistrova, zvláště jeho Mojžíš, Sibylly, Kentauři, Socha v sněhu, David, Otrok, Poslední soud, Kristus[1]) a Noc.

[1]) Reprodukce v Zlaté Praze 1905.

Vrchlický vrátil se k velikému všeumělci ještě několikrát a také, jak známo, přeložil jeho básně do češtiny. Epilog »*Fresek a gobelinů*« (1890) tvoří slavná báseň »Sibylly Michelangelovy«, představující umělce v tvůrčí chvíli, kdy posilněn zjevem a hlasem pěti Sibyll, hlásajících Krásu, Velikost, Dobro, Pravdu a Lásku, které přinášejí člověku nesmrtelnost, »vstane k své práci veliký a silný«.

Sonet »Na ztracené kresby Michel Angela k Božské komedii« (*Nové sonety samotáře* 1891) vyslovuje, že jediný Dante vyrovnal se Michelangelovi »z dětí prachu«.

Ve »Snu Michel-Angelově«, sonetu, který jest psán k obrazu E. K. Lišky a také Liškovi dedikován (*Poslední sonety samotáře*), přirovnává básník oba umělce. Obraz Liškův vystaven byl v Praze r. 1891; vyniká zvláště znázorněním měsíčného světla.

»Pilířovým postavám Michelangelovým na stropě Sistiny« věnována jest siciliana ve sbírce »*Napadlo rosy*« (1896).

Duch a Svět (1878). V této knize zajímavá je báseň »Zpěv satyra«, o jejímž vzniku sám Vrchlický vypravuje ve »Vzpomínce štědrovečerní« (»Barevné střepy«). Praví, že míval na svém stolku sošku satyra, kterou dostal od přítele-umělce a která jej nadchla k veršům:

Ze sítí u řeky se dívám do kraje
a čekám pokojně, až réva dozraje.

Ba přímo prý inspirovány jsou v oné básni tyto verše:

Mnou ani nepohne zvuk sladké píšťaly,
na kterou hraje Pan, když zdřimnou úvaly
a ve vlnách se shlíží slunce;
mne baví hlemýžď víc, jejž vidím ve trávě,
jak hýbá tykadly a leze zdlouhavě
i vosa bzučíc po meruňce...

Poznámky básníkovy jsou zajímavé: básník neinspiruje se uměleckým dílem vždy pro celou báseň, nýbrž často jen pro jednu sloku, pro jeden verš. A to je zajisté důležito pro posouzení provenience mnohých sloh a jednotlivých veršů (neb i obrazů básnických), neboť i u nich můžeme hledati podnět v umění výtvarném. Uvedu některé příklady:

»Vittoria Colonna«:

A tento zápas Laokonta s hady —

připomíná známé antické sousoší.

»Dojmy a rozmary«:

Ať s Jeronymem sedíš v skalní sluji
vesmíru bibli lidstvu překládaje —

připomíná opět některého starého mistra na př. Dossa Dossiho. Anebo »Má vlast«:

Můj strážce, Chod to šedobradý,
povážně dlouhou bradou kýv —

připomíná opět Wurzelovu sošku a tak i jinde pod.

V knize »Duch a svět« jest několik hellenských motivů na př. Aktaeon, Psyche a satyr, Kentaur, které též mohly býti inspirovány buď starými malbami pompejskými, starými reliefy anebo i pozdějšími mistry, na př. Boecklinem, ale s určitostí to říci nelze. Báseň »Aktaeon« představuje známou antickou scénu, jež zachována v malbách pompejských; ale zvláště na sarkofagu, jenž nyní v Louvru, jsou celkem čtyry obrazy. Vrchlický v této době již znal dobře antické umění, ovšem že je poznal především z knih, ne z autopsie. Znal objevené malby nástěnné v Pompejích a také četné reliefy na sarkofazích, které obsahují hojnost scén mythologických. A tyto obrazy a reliefy jistě básníka často inspirovaly při oblíbených jeho látkách mythologických, jistě daleko více nežli lektura, která ovšem kusé obrazy musila pak doplňovati.

Později budou některé uvedeny jakožto pramen mythologických motivů Vrchlického.

Báseň »Sarkofag« byla nepochybně inspirována dílem uměleckým:

Kdys v rumech starý
jsem viděl sarkofag, a posud vrací
se k němu snů mých tlum, jak tažní ptáci.

Ke konci podrobnější popis:

Viz tu rakev stará,
kol víka věnce tvoří květy jara,
na deskách jejich u veselém reji
se satyři a nymfy proháněji,
jich kadeř réva, chmel a břečťan splítá.

Z konce básně také vysvítá, že básník chtěl oslaviti Řecko jakožto matku umění a žití. Věčné mládí přírody jest náhradou za zašlou krásu antiky, kterou jen v troskách může poznati.

»Tvář Jidášova«, ačkoli se v ní popisuje obraz večeře Páně, kde jáhen Šimon viděl místo tváře Jidášovy tvář vlastní, nemůže býti zařazena do těch básní, kde byl Vrchlický obrazem inspirován. Legenda i obraz jsou fikce básníkovy. Ostatně do katakomb, kde je dějiště básně, Vrchlický nikdy nepřišel.

V básni »Socha« vypravuje o mnichu, který již osm roků dlí v klášteře, ale ten poklid, po němž toužil, jest mu bájí. Hledá něco, touží po něčem, ale nedovede toho vyslovit. Až jednou na jaře cosi hnalo jej do staré zahrady, šel dál, až náhle v houští spatřil sochu ženy.

Tak svůdně třpytný je ten mramor těla,
jak boží myšlenka by jím se rděla.
A mnich se chvěje a po soše sahá,
on nevidí, že je to žena nahá.
On kleká před ní jako před Madonnou,
a v horkých slzách jeho oči tonou.
V těch tazích tváře, v oblých tvarech boků,
zde všecko jest, co hledal devět roků.

A náhle celý svět řecký stanul před ním ve své kráse, lásce, v radosti ze života. Mnich poznal, že vše to mu až dosud chybělo.

V »*Symfoniích*« (1878) jest větší epická báseň »Mor«, psaná tercinami, která má za předmět vysvětlení obrazu neznámého původu, jejž básník za svého pobytu v Italii v krčmě u přístavu spatřil.

V básni »Soud« vypravuje básník, jak ve starém vesnickém kostele kdesi v Apenninách viděl na stropě starou fresku:

Soud poslední byl vymalován na něm
bez umění, však onu hrubou ruku
veď genius, v těch gigantických tvarech
těl démonů i ve andělských tlupách,
jež bojovaly s nimi. ve hře světla,
jež pronikalo chaosu tmy mračné,
ve sporu živlů, v zápasení tvorů
duch mluvil k tobě — — —

Tak dal obraz básníku podnět k hlubokým reflexím o cílech člověčenstva, zejména o náboženství. Dochází výsledku, že věčným bohem světa jest soud a soudcem že jest vlastní svědomí člověka.

»Dcera Kimonova« v »*Roku na jihu*« (*1878*) je realistická povídka ze života malířského, psaná prosou, jejímž středem je dívka Gianina. Ta byla modelem českému malíři Pavlovi, jenž chtěl malovat obraz, kterak Kimon od nevděčných občanů vržen do vězení umírá hlady, ale jeho dcera, kterou proklel, podává mu plný prs živoucího pokrmu. — Nelze rozhodnouti, zda zde nějak působil na básníka obraz Cignaniho (1628—1719) »Kimon ve vězení«, který tutéž scénu představuje, spíše jest oprávněno mínění, že vypravovaný příběh zakládá se na podání. Ať jest tomu jakkoliv, povídka zasluhuje povšimnutí i proto, že se v ní předvádí typ bohéma, jakož i zajímavé názory o malířství.

V povídce »Flétna« popisuje se obraz »Pokušení sv. Antonína«, oblíbený předmět malířů, z nichž některé básník jmenuje (Teniers, Tassaert, Schon, Bosch).

»*Mythy*«, cyklus prvý (1879), obsahují jako třetí báseň s látkou českou »Kříž Božetěchův«. Sázavskému opatu Božetěchovi uloženo za pokutu vyřezati za dřeva obraz Ukřižovaného s výši svou a donésti jej na ramenech do chrámu sv. Petra v Římě, protože proti svému právu vstavil jednou králi Vratislavovi na hlavu korunu. Kříž dal tedy titul básni Vrchlického, jejímž hlavním obsahem jest dialog mezi Božetěchem a Ahasverem o nejvyšších cílech člověka.

S Dantovým obrazem setkáváme se po druhé v lyrické knize »*Eklogy a písně*« (*1879*) v básni »Pod obraz Danteho v předvečer svého sňatku«. Je to týž obraz, o němž byla řeč při knize »Z hlubin«.

V prvé knize čteme:

U lože stůl pln papíru a kněh
a v rámci nad ním černě zbarveném
tvář mračila se s chmurným obočím,
skráň zasmušenou lavřín ovíjel.
To Dante — zdál se dolů hleděti . . .

V »Eklogách« básník začíná apostrofou:

Můj starý Dante, jenž se stěny holé
se díváš stále v sny a dumy moje,
v začátky veršů, jež jsou na stole — —

Básník žaluje Dantovi na nevšímavost davu, ale jest mu útěchou jeho Ludmila, kterou by Beatrice jistě nazvala sestrou; tak klidně se dívá do života, jak Madonny ze starých rámců Giotta. V její lásce vidí své štěstí, s tou chce jíti celým žitím přes nevšímavost lidí.

Zdá se, že obraz Dantův, který visel nad stolem Vrchlického, je ona příloha k »Lumíru« č. 20, vydaná tiskem Steinhausera a Nováka v Praze 1865. Mám náhodou tuto reprodukci. Představuje poprsí Dantovo skorem en face, hlava jest ověnčena vavřínem, pravá ruka drží zavřenou knihu, výraz obličeje jest neobyčejně přísný, zasmušilý, oči hledí do dálky.

»*Poslední sonety samotáře*« (1895) přinášejí sonet »U poprsí Dantova«. Básník má nad svým psacím stolem velkou bronzovou bustu Dantovu. K té vztahuje se též větší báseň o 7 samostatných částech šestiveršových v knize »*Rok básníkův*«, (1900). V sonetu utíká se básník k Dantovi v dobách zlých pro sílu a tulí se k němu tím, co jediné zde neklame — láskou. V druhé básni opět mluví k bustě Vrchlický:

Již léta, Otče, stojíš nad mým stolem,
jsi obeznámen s každým snem i bolem,
jenž stihl mne, zřels v mnohý tvůrčí ples;

zdá se mu, že Dante naň hledí přísněji, zpovídá se mu a nakonec ho prosí, aby se naň opět vlídně zadíval. Báseň má zvláště důvěrný a tklivý tón a je též plna narážek na životní poměry básníkovy, má nadpis: »Bustě Dantově nad mým stolem«.

Posléze v básni »Při objevení nové podobizny Dantovy v S. Maria in Porto Fuori« (*Tiché kroky*, *1905*) velebí Vrchlický v tercinách velkého mistra a praví v posledním verši:

Od tváře tvé zas chvátám k tvému zpěvu.

Jest patrno, jak obrazy a zvláště busta Dantova básníka našeho podněcovaly, sílily a v práci podporovaly. Není divu, že tak rád a tak často ve své poesii i ve svých překladech a studiích vrací se Vrchlický k tomu, který byl němým, ale přísným svědkem celého života jeho.[1])

Přicházím ke knize zvláště uměleckou formou vynikající, k »*Dojmům a rozmarům*« (1880), které také mají hojnost uměleckých sujetů. Vedle starších mistrů, kteří zde Vrchlického inspirovali, setkáváme se tu po prvé s českými umělci — Ant. Chittussim a Jos. Maudrem.

[1]) Ke svým padesátým narozeninám obdržel mistr od nakladatele svých spisů p. cís. rady J. Otty darem sochu Dantovu, dílo sochaře V. Šaffa.

Poznáváme tu nejprve druhého velikého mistra renaissančního, Raffaela Santi (1483—1520), který byl malířem, architektem i sochařem; zvláště proslavil se četnými madonnami, obrazy biblickými, allegoriemi, portréty, obrazy pohanských bohů a bohyň, ale zvláště svými obrazy: Disputa, Parnass, Škola Athenská, Vypuzení Heliodorovo, Paridův soud, Proměnění a Sixtinská Madonna.

V »Dojmech a rozmarech« jsou dvě básně, při kterých Vrchlický byl obrazy Raffaelovými inspirován, totiž sonet: »Při pohledu na obraz Fornariny« a šestiverší »Venuši vracející se k Olympu«. V sonetě básník velebí umění Raffaelovo, jak se jeví v portrétu krásné Margherity řečené Fornariny (pekařky), jeho milenky, a praví na konec:

On šťastný! štětec ke svému měl slovu,
co toto řeklo, onen dopověděl —
já chudý stokrát začínám vždy znovu.

V druhé básni, »Venuši vracející se k Olympu«, — Venuše sedíc na vítězném voze má na klínu Amora s lukem, jiní amoreti obletují vůz, jeden s hořící pochodní, vpředu na pravé straně je několik holoubků — praví, že »všechna naše srdce s sebou vzala a že se za ní točí celý svět.«

Ještě jedenkráte vrací se básník k Raffaelovi v knize »*Napadlo rosy*« (1896) v krásné básni »Pod obraz Raffaellova houslisty«. V té (70 veršů) popisuje nejdřív obraz mistrův, jak houslista ustal »v póse mezi dvěma passážemi« a pak si přeje vyplniti chvíli přestávky »hudbou svojí sloky«, ale vidí, jak nedostatečné je slovo básníkovo »stihnout to, co hudba dí, co štětec napovídá. Cos vždycky slovo dusí nad paletou tak jako nad klavírem«. Básník srovnávaje tu umění malířské a hudební s uměním slovesným, doznává, že

»pro záchvěvy ty jemné, etherické,
v nichž s duchy mluví duch«,

je slovo básníkovo malomocno a proto končí báseň řka:

»Vztáhni ruku znova,
dál, hochu, hraj! — Má ústa oněměla.«

Ze starých mistrů uveden v »Dojmech a rozmarech« ještě Josepe Ribera řeč. Spagnoletto (1588—1652) sonetem »Maria Aegyptiaca«. Tento malíř a ryjec (asi 26 rytin) maloval zvláště rád výjevy ze života mučedníkův a poustevníků, často až děsné. Od něho je též obraz, chovaný v Petrohradě, »Sv. Prokop — král český«. Sonet Vrchlického popisuje obraz Riberův (klečící ženu ve zbožném rozjímání), na konci jest applikace na vlastní život. Zdá se, že obraz inspiroval básníka též pro stejnojmenný epos v druhém cyklu »Mythův«, ač jinak jest asi psán dle legendy, jak ji čteme u Bollandistů. Maria Aegyptiaca žila asi ve 4. neb 5. stol. Již ve 12 letech oddala se v Alexandrii hříšnému

životu a po 17 letech ze zvědavosti šla s poutníky do Jerusaléma, kde zázrakem obrácena ke ctnosti. Odebrala se na poušť, kde v askesi ztrávila přes 40 let. Když jí bylo 77 let a byla blízka smrti, nalezl ji poustevník Zosimas, jenž udělil jí svátosti a poznav její celý život vypsal jej po brzké její smrti. — Epos Vrchlického rozdělen na 10 zpěvů.

Další báseň v »Dojmech a rozmarech«, k níž výtvarné umění dalo podnět, nese nadpis: »Co praví obrazy Wiertzovy umělci«. Antoine Wiertz (1806—1865) »hřměl jako do malířství zahnaný Tolstoj proti všemu, v čem se domníval spatřovati hanbu moderní kultury. Jeho museum v Brusselu je kuriosní znamenitost«. (Muther-Šubert, Dějiny malířství III, str. 251.) Podle něho od umělce třeba žádat, aby pronášel světoborné myšlenky, nota bene literární! Vrchlický překrásně tento nový, bojovný směr poeticky parafrasuje a rozvádí jej na umění vůbec.

V básni »Pod podobiznu Viktora Huga« (14 veršů) vyslovuje básník básníku dík za to, jak »jej sílil v trudu, práci«.

Také illustrace slavného Gustava Doréa (1833—1883) daly podnět k básni: »S Don Quijotem od Doréa illustrovaným«. Básník dává tu knihu k vánočním dárkům své choti a přeje si, aby podobně »láskou, štěstím, požehnáním illustrovala celý jeho život«. G. Doré vynikl právě jako illustrátor spisů Rabelaisových, Božské komedie, Dona Quijota, bájek Lafontainových a zvláště Bible, více nežli jako malíř a sochař.

Pod vlivem umění výtvarného vznikl též rondel »Norimberský motiv« (»Kde Dürer pil, též můžeš pít . . .«), humoristická odeletta »Své pagodě« (»Ty svědku bolů mých, Číňane s bledou lící, v můj trud i smích jen stále kývající«), pak »Antiky«, kde básník si přeje, »by s klidem, který na jejich plá skráni«, i jeho píseň do věků zřela. »Nápis na starý pohár« (»A v zlato vrytý s graciemi se vznáší Apoll na voze, dí: Požitkem buď věren zemi, leč myšlenkou spěj k obloze!«), sem patří i »U vchodu divadla«, ačkoliv báseň jest míněna jako sen, v němž vidí básník nastávati lidstvu novou dobu a to zásluhou umění divadelního.

Cyklus sonetů »S antickým reliefem«, věnovaný sochaři Jos. Maudrovi, může též býti v jednotlivých verších nebo slokách inspirován uměním výtvarným. Platí to zejména o znělkách Fryna, Kybela, Ceres, Pán, Hermafrodit,[1]) Narciss,[2]) ale s určitostí to říci nelze. Spíše vznikly z pouhých antických motivů, Vrchlickému vždy tak blízkých.

Druhý cyklus sonetův »Akvarely«, věnovaný malíři Em. Liškovi, sváděl by již svým nadpisem k tomu, že básník glossuje skutečné obrazy, představující různé přírodní zjevy, ale není pro to mínění dokladů: nadpis cyklu třeba vyložiti metaforicky. S jistotou můžeme prohlásiti, že pouze sonety »Na pusztě« a

---

[1]) Zachováno celkem 5 soch, z nichž dvě jsou v Louvru.

[2]) Zachována pěkná malba pompejská, též reliefy, ano i některé sochy vykládány jsou jako Narcissus, na př. socha v Louvru.

»Jarní jitro« jsou psány k obrazům českého krajináře Ant. Chittussiho. Jest to první český umělec, s kterým se shledáváme v poesii Jaroslava Vrchlického, jenž vrátil se k němu ještě dvakrát: v »*Hlasech v poušti*« a v »*Mojí sonatě*«, kde jeho obrazům věnuje 12 básní.

Ant. Chittussi (1847—1891) osvědčil se výborným krajinářem, vzdělav se zejména v Paříži. Konal též uměleckou cestu po Uhrách. Chittussi promítá v přírodu horoucí svou duši a chce vsuggerovat diváku dojem svůj, což také s technickou virtuositou provádí. Jemu se líbí rovný bažinatý kraj, řada rybníků, louky s vysokou travou a lesy, v jejichž tmavých plochách obrážejí se bílé břízy. Tak se stal nejpovolanějším tlumočníkem české krajiny. V Paříži došel svou výstavou již r. 1884 velkého úspěchu, u nás oceněn teprve po smrti r. 1892 výstavou v Rudolfinu. Za to porozuměli mu záhy umělci a k nim třeba započítat i Vrchlického, který četné jeho obrazy básnickým slovem doprovází a zvláště výrazně jej ocenil v krásné básni: »Za Ant. Chittussim.«

Sonet »Na pusztě« je v pravdě básnická glossa k obrazu umělcovu, rovněž »Jarní jitro«, pouze s tím rozdílem, že konec applikován na život lidský. Reprodukci obrazu »Na pusztě« přinesla »Zlatá Praha« 1902.

Kniha »*Moje sonata*« (1893) obsahuje ve IV. oddíle »Largo« cyklus dvanácti elegií, psaných ke kresbám Ant. Chittussiho a jeho památce věnovaných, nadepsaný »V samotách«. Poněvadž kniha psána byla v letech 1889—1892, měl Vrchlický za předlohy ke svým skladbám asi originaly samy; neboť r. 1892 byla posmrtná výstava obrazů Chittussiho v Rudolfinu. Jistě také nevztahují se básně k reprodukcím, které teprve r. 1894 vydalo nakladatelství J. Otty s odborným doprovodem K. B. Mádla. Toto album Chittussiho obsahuje pouze 37 reprodukcí, z nichž uvádím: Močál na Třeboňsku, V zimě, Soumrak, Český mlýn, Z českomoravského pohoří, Pláň ve sněhu, U mlýna, Český kraj, Kvetoucí sad, Z večera, Zimní motiv, Dubový les v podzimku, Při háji.

Vrchlického básně mají jiné nadpisy — což by ovšem nerozhodovalo — ale i popisy v nich obsažené ukazují k jiným sujetům. Jsou to: 1. Na slatině. 2. Meditace u krbu. 3. Pastviny. 4. Nad potokem. 5. Pastýř. 6. Tůň v lese. 7. Za pluhem. 8. Pole u lesa. 9. Odlétající ptactvo. 10. Pták samotář. 11. Staré stromy. 12. Rašeliniště.

Jsou to většinou básně popisné (popisují obraz) s reflexí o životě vůbec a básníkově zvláště. Básník doplňuje často umělce výtvarného tím, že obraz jeho oživuje na př. zpěvem ptačím, bzučením čmela a pod., ale zvláště tím, že sám vystupuje v popředí v krajině, kterou líčí. Tón všech básní jest elegický, jak již namnoze nadpisy ukazují. — Báseň odlétající ptactvo (špačci) je rázu allegorického, jak viděti z konce:

»Leťte v dál si, nechť si jih vás baví,
půvab vlasti zůstane vám cizí,

jste jen pýr na lemu její řízy,
lehce získá, lehce se vás zbaví.
Kdo však vytrvá s ní v časech zlých,
sroste s ní, ten dvojí má v ní žití!«

V básni »Pták samotář« je rozvedeno básnické přirovnání s básníkem. Obraz »Tůň v lese« přinesla »Zlatá Praha« v reprodukci s názvem »V háji« r. 1902. Význam umění Chittussiho náležitě ocenil Vrchlický zvláště v překrásné elegii »Za Ant. Chittussim« v »*Hlasech v poušti*« (1897).

Druhý český umělec, s kterým setkáváme se již v knize »Dojmy a rozmary«, jest Jos. Mauder, sochař, nar. v Praze r. 1854, k jehož soše »Noc«, vystavené r. 1877, napsal Vrchlický svůj sonet. Mauder, jakožto osobní přítel básníkův, také vytvořil skizzu Eloah k básni Vrchlického a rovněž i relief Vrchlického samého, kromě četných jiných prací plastických.

R. 1880 vydal Jar. Vrchlický »*Pantheon*«, nádhernou to báseň hymnického vzletu, kterou pobízel národ k dostavění Národního divadla. Známo, že přípravné práce k vystavění důstojného českého divadla začaly na podnět Dra. Fr. Riegra již roku 1846, základní kámen položen teprve 1868, ale divadlo, jež stavěno dle plánu prof. J. Zítka, nebylo ještě r. 1880 dohotoveno. V té době všeobecného nadšení pro národní sbírky vznikla báseň první a r. 1881 báseň druhá. Třetí báseň »12. srpen 1881« vztahuje se k požáru a čtvrtá ke znovuotevření obnoveného a rozšířeného Národního divadla r. 1883. Vrchlický tyto čtyry velkolepé vlastenecké básně pojal do sbírky »*Hlasy v poušti*« (1890) a věnuje je »všem, kteří myšlenkou, srdcem a skutkem pomáhali budovati Divadlo národní«. Mistr sám poznamenává, že báseň třetí napsal hned po požáru a že byla od dramatického umělce Jos. Šmahy v četných kruzích přednášena a že je známo, jakých tenkrát úspěchův a výsledků se dodělal. Nadšení pro nové sbírky bylo tehdy po celém národě, jak povědomo, ohromné; stavbu divadla znovu provedl architekt prof. J. Schulz.

K Národnímu divadlu vztahuje se také báseň »K oslavě V. K. Klicpery«, kde Vrchlický velebí Klicperu a všecky buditele jakožto zakladatele toho chrámu nad Vltavou, k němuž se všech koutů vlasti svážený kameny do základů. (»Hlasy v poušti« str. 114).

Národní divadlo jest ovšem chef-d'oeuvre výtvarných umělců českých z počátku let osmdesátých. Patří mu toto epitheton nejen co do stavby, nýbrž i co do vnější i vnitřní výzdoby plastické a malířské. (Viz krásné dílo Fr. Ad. Šuberta »Národní divadlo v Praze. Dějiny jeho i stavba dokončená«.[1]) (Pokračování.)

[1]) V Praze, nákladem J. Otty.

Ferdinand Strejček:

Zdeňka Havlíčková a Václav Kounic.

Cyril Merhout ve své pilné studii »Zdeňka Havlíčková« (u Vilímka 1914) klade první setkání Kounicovo se Zdeňkou Havlíčkovou do jejího osmnáctého roku, tedy do roku 1866, kombinuje, jak asi k němu došlo, že totiž jeho matka, »ušlechtilá Eleonora z Voračických, pracovala již vydatně pro národní dar Zdeňce a byla častým hostem u Braunerů, podobně jako její syn, jenž v té době byl znám jako student velmi pilný, zúčastňující se nadšeně vlasteneckého a veřejného života«, a usuzuje, že »to, co tehdy asi v srdci Kounicově vykvetlo ke Zdeňce, snad bylo více než toliko úcta k ušlechtilé, vzdělané bytosti«.

Že se Zdeňka Havlíčková seznámila s Kounicem skrze Braunerovy, je nepochybno, jakéhosi doplnění však potřebuje zpráva o prvních stycích Kounicových se Zdeňkou a v té příčině dostatečně nás poučuje pramen dotud neznámý, dopisy mladého hraběte Kounice někdejšímu nejdůvěrnějšímu příteli jeho Josefu V. Sládkovi, který pak sám ve svých dopisech nevěstě své Emilii Nedvídkové poutavým způsobem vyličuje i pozdější průběh a konec nešťastného onoho milostného románku.

Jaký byl v letech 1862—65 poměr mezi Kounicem a Sládkem, o tom svědčí snad již dostatečně zajímavé vyznání Sládkovo slečně Emilii v dopise ze dne 11. listopadu 1871. Tam píše: »Kounicovi jsem předevčírem psal krátký list, ale jako povzdech, co ozvěna ze starých, krásných, milých dob. Ty ani snad nevíš ještě, milá Emilko, že byl jsem ještě před Tebou zamilován — zamilován celou horoucností první lásky, s celým ohněm a pravdou dětinné duše. Miloval jsem svého přítele. Vašíček K. byl mou první láskou, na niž nemohu nijak vzpomenouti než co na nejkrásnější sen, jenž zbyl mi z dětských let — se slzami v očích. Jak nekonečně, jak horoucně jsem toho hocha miloval!«

Rozumí se, když oba přátelé byli od sebe vzdáleni, že si pilně dopisovali a zasvěcovali sebe navzájem i do nejtajnějších hlubin srdcí a duší svých. Korespondence rozvíjela se hlavně o každých prázdninách řečených výše let, kdy trávíval Kounic na zámku březenském u Mladé Boleslavě nebo na cestách se svým vychovatelem Ferdinandem Schulzem, a Josef Sládek v rodišti svém Zbirově. Kounic tehdy podepisovával se Robert a zbožňoval dívčí ideál, který zval Lucilií.

Sládek vzpomíná tohoto nevinného horování v jedné z nejkrásnějších básní svých, nadepsané »A nos amours«.

A nos amours! — víš, Lucilla
jak tobě srdce rozryla
svým bleskným, černým okem?
Tys jako stín jí chodil v sled,
já dýku sobě koupil hned,
to na souboj s tvým sokem!
Oh, l'âge d'amour!

Měla tě ráda, — vzal ji sok
a minul potom mnohý rok,
než opět jsme ji shledli,
tak byla smutná, uchřadlá,
zrak vyplakán, tvář zapadlá,
jak s manželem se vedli —
Adieu l'amour! (V zimním slunci z r. 1897.)

Než v téže době, kdy blouznil o svém ideálu, choval hrabě Kounic v srdci svém také již obdiv pro půvaby spanilé »dcery národa«. Naráží na tuto nesmělou náklonnost svou v listech svých již od roku 1863, tedy v době, kdy bylo Zdeňce i jemu teprve 15 let.

Tak píše 23. srpna 1863: »Přijel včera (do Března) dr. Klaudi se synem, má zde komisi — a já bavím se již celé dva dni se Zdenkem (to jméno ! ! ! ah . . . . . ? !).«

Dva dni nato 25. srpna žádá přítele Sládka, aby odevzdal jeho list Zdeňce H. a vysvětluje, proč si tak přeje: »Zdá-li se Ti snad divno, proč Tebe se odvažuji tím obtěžovati, nelam si zatím hlavu. Budeš-li chtít, vysvětlím Ti to v Praze neb někdy jindy. Prozatím lehce pochopíš, že by direktní korespondence mezi osobami požívajícími tak špatné pověsti, jako jest ona dáma a naše rodina, u zdejší (t. j. mladoboleslavské) c. k. pošty těšila se asi z obzvláštní protekce a pozornosti, což by oběma stranám bylo snad méně než příjemno. Vyložím Ti to pak šířeji, vím, žes spolehlivý a umíš mlčet.«

A v témže listě zmiňuje se ještě v dodatku, psaném následujícího dne 26. srpna 1863: »Jak jsem Ti psal, byl zde Dr. Klaudi se synem Zdenkem (Ah!!! Oh?!? Eh!?!), to jsou ale tempi passati, když mne to jmeno dojímalo, nyní — pravý model věrnosti a dobrých mravů!«

Ze všeho vysvítá, že hrabě Kounic poznal Zdeňku již r. 1863, že se znali, Kounic dokonce jí něco psal, ale také že již téhož roku pokládal svou lásku za překonánu.

Zato r. 1865 plane srdce Kounicovo ke Zdeňce Havlíčkové znovu plným ohněm. Zpovídá se z toho příteli svému, dlícímu právě doma na zotavené, v březnu 1865 z Prahy: »Nového Ti nevím co psát. Zajíček jest nám zachován, za to interdikt na Sokoly, § 25 gymn. reglemt a takové nesmysly. Ostatně jenom Z . . . .! Z . . . .! Z . . . .! Jest zde Reményi,[1]) hrál ve středu u Mach., byli jsme tam, t. j. sl. Z. a já, při večeři jsme seděli u jednoho stolku vedle sebe, krom nás jen ještě Plotényi,[2]) který neumí česky, Paleček,[3]) jemuž Pivoda zapověděl mluvit, a jedna slečinka, která ale musila nosit mísy a talíře k ostatním stolům. Byl to krásný večer! t. j. do 1 hod., až na to, že tam byli Moskalé, kteří ale nezanedbávajíce povinného rešpektu, byli docela tiší. Z. byla ještě mnohem zajímavější než u F. a mluvila se mnou velmi důvěrně a nenuceně. — — —

Kromě toho bývám selbstverständlich denně ve 12 a ve 4 na parádě u Feuerlöschmannschaftu — někdy s výsledkem, někdy bez. — — — — — — —

---

[1]) Známý virtuos maďarský.
[2]) Rovněž znamenitý houslista.
[3]) Známý basista Národního divadla, jenž záhy odebral se na Rus.

Čelakovský [1]) mi povídal jakýsi nesmysl, který se mi velice nelibil — ale již proto nemůže to být pravda. Poznávám, čím dále, tím lépe, co to za rozmilé, skromné, šlechetné devče a jak všichni se snaží jí křivditi. Vydávají ji za coquetku — sám nahlížíš, je-li v tom kouska rozumu — i Vojta [2]) je z fundamentu falešný chlap, chechtá se a myslí na sl. J.«

A v prvním dopise, psaném téhož roku 1865 z prázdnin, vyznává se příteli Sládkovi: »Až posud zde žiju pouze ve snění, psaní a vzpomínkách zažitých rozkoší. Jsem skoro velmi spokojen.«

V druhém listě prázdninovém zmiňuje se o jakémsi novém ukončení své lásky a loučení s tehdejším předmětem svých snů a tužeb. Tehdy meškala Zdeňka v Poděbradech a tak snad zajela do Ml. Boleslavě nebo jinam na neutrální půdu, kde se setkala s Kounicem. V Poděbradech si ji zamiloval statkář Antonín Svoboda ze Šnakova u Zámrsk, a k této známosti snad vztahují se slova, jež svěřuje tehdy Kounic Sládkovi. Avšak Kounic se mýlil, domníval-li se, že Zdeňka milostné city Svobodovy opětuje, podle zpráv současných (Merhout, str. 52) nenalezl Svoboda ohlasu v srdci Zdeňčině.

Kounic píše: »Má ubohá, drahá Z. odjela již prvé opět; o našem loučení snad Ti povím jednu okolnost, svědčící o šlechetnosti její povahy, takže byť i naše spojení, na něž jsem věru pomýšlel, bývalo vždycky neuskutečnitelným snem, aspoň se nikdy nemám proč stran toho ostýchat. Ale ona jest nyní šťastna — v nové lásce, jíž přeji tolik blaha a zdaru, jak jsem naší bývalé přával — a já teprv nyní počínám nahlížet, že bych nadále tomu a spolu jejímu pravdivému, uskutečnitelnému štěstí byl stále v cestě, nemoha jí za to ničeho více podati. Měl bych Ti sice ještě velmi mnoho povídati o těch posledních dobách, ale předně mnohé víš, mnohého se domyslíš, ve mnohém potom konec podobných affair bývá stejný. Nevím ale věru, s čím jej porovnat, ani konec Rýna, ani plamene, ani vodopádu, ani smrti se nehodí, bylo to spíše jakési přetvoření, přechod v bývalé tu již stadium. A jsme, jak tuším, oba s tím spokojeni. Řekneš, To je sofisma, jako na př. příčina mé rozviklané, čili lépe převalené orthodoxie a tak mnoho jiných — nu nešť!«

Pak byla opět přestávka více než dvouletá, za které sice Kounic Zdeňku Havlíčkovu vídal, ale tvářil se úplně lhostejným. V listech svých nazýzá ji sl. Havlíčkovou, jako na př. v dubnu 1867 píše Sládkovi mezi jiným: »O celém ostatním krásném světě zde, o sl. Klecandové, sl. Havlíčkové, sl. Julii a sl. Sině ti nevím co pověděti, leč myslím, že to vše žije zrovna tak jednotvárně, jak to u nás silného pohlaví vešlo v chvalitebný obyčej.« A v jiném dopise, který poslal Sládkovi z místa hospodářské praxe své Třebešic 23. května 1867, píše o sobě jako zcela volném Don Juanovi: »Abych si fantasií tvořil z poupátek dívčí ústečka, to by bylo zbytečné: známť některé ze zpomínek (ať již rozvité čili nerozvité) a které ještě neznám — tu nestačí žádný květ jabloňový, bych si je představil. — Co se těch

[1]) Jaromír Č., nedávno zemřelý učenec český.
[2]) Vojtěch Frič, známý nyní advokát pražský.

zpomínek týče, vidím příklad na sobě, jak dalece může člověk solidní sebou vládnout. Přišed do Třebešic, umínil jsem si, právě na taková poupátka a sladký med v nich nevzpomínat — a dovedl jsem to množství zpomínek tak udržet v disciplině, že mi často za 14 dní ani jediná na mysl nepřišla — zajisté vítězství to morální, jež dovedeš ocenit, jak mne znáš. Nyní pak mne to nestojí již ani přemehání nevzpomínat.«

Než již v září 1867 stará láska Kounicova ohlásila se a vzplanula v srdci jeho znovu, jak svědčí list jeho z 30. září 1867: »Byl jsem nepříliš daleko Zbirova, asi 5 hodin na sever a byl jsem tam tak rád! — Jsem nyní velmi, velmi šťasten, — vždyť ji znáš ostatně a mne též. Mne též, ale jsem zcela jiný, než jsem byl, a snad i jiný, než si představuješ. Píšu to proto, že vím, že Tě to bude těšit. Jsem spokojen sám se sebou (ta skromnost!) i s ní a svět? Nu, tomu odpouštím na tak dlouho, až jej budu moci odkopnout. Nevytýkám si ničeho než trochu toho, co Ty nazýváš zapomínáním, a vlastně to tím není.«

O dalším průběhu milostného románku Kounicova nedovídáme se již z jeho korespondence, nýbrž teprve z listů Sládkových Emilii Nedvídkové a to od r. 1871.

Z životopisu Zdeňčina je známo, že v době, kdy dlel Kounic na hospodářské škole v Táboře, známost jeho byla na dva roky přerušena a že teprve r. 1869 navázáno staré přátelství, které utužovalo se znenáhla opět v bývalou pevnou lásku a trvalo do konce dubna r. 1871, kdy Zdeňka na stálé naléhání rodiny Braunerovic, jíž nevěřila ve vážnost úmyslů Kounicových, vrátila milenci svému »slovo i volnost jednání«.

Prostá slova, jimiž vyličuje básník Josef V. Sládek milence své upřímnou lásku přítele a důvěrníka svého Václava Kounice, jakož i potomní sňatek jeho s občanskou dívkou, herečkou Josefinou Čermákovou, jsou dojemným svědectvím toho, že hraběti Kounicovi a jeho dlouholetému ideálu bylo lidmi neprominutelně ukřivděno a ublíženo.

Josef V. Sládek píše 4. ledna 1871: »Jsem živ velmi nešťastně hlavně tím, že nemám společnosti, kam bych se po práci své uchýlil. Vojtíšek Fričovic je doktorem a píše v kanceláři, Jaromír studuje a *Kounic* myslí na své děvče. Neviděl jsem ještě na světě dvou šťastnějších lidí, jako jsou Václav a Zdeňka — jsou jako koťata, milují se jako dvě hrdličky a jsou jeden druhému svatým. Kounic byl o svátcích v Brodě a dojal mne tklivým vypravěním štěstí, jehož tam za několik těch dní zažil. Ti lidé se zaslouží. Také Jaromír [1]) byl v Kutné Hoře a vrátil se rovněž tak šťastným.«

A 11. února 1871 líčí Sládek znovu svoje dojmy:

»Večer chodívám k Vašíčkovi Kounicovic. Ten milý, dobrý hoch! Je druhou mou duší a nemusíš být naň žárlivá. Je velmi hodný, neboť mi dává na večer thý a suchary a já obé velmi rád. Mimo-

[1]) Jaromír Čelakovský měl tehdy známost s potomní chotí svou Marií, rodilou Holou z Kutné Hory.

chodem řečeno, dali jsme si také svá srdce. A jak má to hoše tu Zdeňku rád! Na to mohla bys být žárlivá, řekla bys mi, já jsem proti němu holý necita. Já bych ovšem protestoval, zvláště nyní, kde bych přece vzal raděj tebe než Vašíčkův sladký suchar. A co my si toho o vás obou napovídáme! Abyste nás tak jednou slyšely! Spráskly byste ruce, že můžeme být oba tací blázni. A my jsme přece oba tak moudří, moudří lidé! Máme vás ale oba ukrutně rádi, totiž já tebe, jak toho sama si jen představit můžeš, Vašíček Zdeňku také tak a on tebe a já ji, jak jeden druhému dovolíme. Jsme v tom ohledu dosti liberálními. Čelakovský ti pěkně poděkuje za přátelské tvé smýšlení. Jest jej skutečně také úplně hoden. Odbude si bezpochyby ještě v tomto měsíci poslední rigorosum a vezme si potom svou Mařenku. Také si ji už zasloužil, neboť znají se již as 10 let. K době také zbývá nám ještě dost dlouho. Myslím ale, že let takých nedoplníme.«

Dále 6. dubna 1871 píše Sládek do Počátek, kde meškala tehdy i Zdeňka Havlíčková v rodině Brdlíkovic: »Zdenčince Havlíčkové i sestře Albínce[1]) přeji také šťastné svátky. Děvčata, děvčátka, dívčinky, vzpomeňte si na nás staré mládence, až budete veselá, totiž mne a Vašíčka. Už nevíme na tom světě co dělat a roztápíme svůj žal toliko v cigaretách a v šachu. Právě vrátil jsem se odtamtud a povídali jsme si o vás. Bůh to ví, že si ani nepomyslíte, co toho o vás všeho víme. Bůh nás suď a vy nám buďte přímluvčími!«

O neblahém obratu v osudech svého přítele zmiňuje se Josef V. Sládek v listě svém ze dne 1. června 1871. »Nyní jsem osamělým. Čelakovský se bude o prázdninách ženit a Kounic? Víš, že ho Zdeňka opustila? Nevím, či štěstí to či neštěstí pro mého drahého Vaška, ale tím mohla být Zdeňka jista, že lepšího a počestnějšího člověka nenajde na světě, byť by stokrát hledala. A zdali bude s jiným šťastnější? — Nevím, bude-li kdo tak milovat, tak si jí vážit, tak ji chovat jako oko v hlavě, jako byl by učinil on. Ostatně je to jeho věcí, a pakli Zdeňka je přesvědčena, ale *přesvědčena*, že bude šťastnější jinde a ne s ním, jednala poctivě. Můj dobrý, hodný, drahý Vašík se mi také ještě ve světě neztratí. Ostatně nepíšu toho snad, jako by mi byl dal k tomu příčiny — je dosti mužem, že o té věci nemluví, a cos-li jej bolí, nechává vše pro sebe. Viď, můj drahoušku, my jsme se spolu mnoho nelaskali a ty naše hubičky by se daly snadno spočítat, ale viď, že, kdybys mi ještě neřekla, že mne nechceš -- teprve mi to říci chtěla, viď, že, kdybych tě potkal a pozdravil tě, viď, že bys poděkovala?«

A pak jsou již v listech Sládkových jen krátké zmínky o Zdeňce Havlíčkové, které přes to pěkně informují o posledních dobách jejího života.

10. června 1871 píše Sládek mezi jiným:

»Ty máš na zřeteli blaho mé, a přece se mne vzdaluješ? Nemohlas k tomu najít jiné záminky, jiné, která by méně bolela? — Zdenka Havlíčkova psala také tak Vácslavovi K. a mně to líto, že vidím tě psát po ní.«

---

[1]) Nedvídkové.

Další narážka je až teprve 9. února 1872:

»Přijel sem Kounic z Vídně. Vojtíšek Frič také se letos dal do veselí a tak jsme včera šli všichni tři do — divadelního plesu! Lekáš se? Ano, do téhož plesu, jejž si obrala loni Zdenka za příčinou vypovězení Kounicovi lásky.«

Tato připomínka Sládkova je zvláště zajímavá tím, že podává *třetí* variant rozchodu Zdenčina s hrabětem Kounicem. Podle »Osvěty« z r. 1906 (str. 695)[1]) oznámila Zdeňka rozhodnutí svoje písemně, podle vzpomínky paní Šafránkové v Národní Politice ze dne 16. listopadu 1913 ujela Zdeňka před Kounicem z Brodu, a nyní podle listu Sládkova, který je zajisté dokumentem velice důležitým, přerušila Zdeňka Havlíčková milostný svazek na divadelním plese r. 1871.

Ovšem, kdo byl příčinou Zdeňčina osudného kroku, Sládek nevěděl, ale netušil toho snad ani Kounic sám. V listě ze dne 15. února 1872 obviňuje mylně z přervání štěstí přítelova Josef Sládek rodinu Brdlíkovic.

»Přijel sem na konec masopustu Kounic a odjel teprve počátkem příštího téhodne. Představil jsem vzájemně sl. Brdlíkovu a Kounice. Jak se zdá, bavili se spolu velmi dobře, poněvadž o upomínkách. Brdlíkovic, zdá se mi, že se valně přičinili k rozvedení Kounice se Zdenkou. Měl jsem to zadostučinění slyšeti z úst sl. Johanny, že je Kounic hodný, milý člověk. — Což by řekli, kdyby jej znali po leta jako já — ale vždyť jej ani sl. Zdenka tak neznala! To však patří minulosti. Rozešli se a zapomněli na sebe. Škoda, že poslouchali cizích lidí více než sebe.«

O nemoci Zdeňčině zmiňuje se list ze dne 29. dubna 1872: »Zdenka Havlíčkova je nemocna a snad až příliš nemocna. Má-li tam v Počátkách kohokoliv ráda, nech vzpomene si na ni — nech vzpomenou si také ti, kdož připravili ji o ten nejkrásnější sen, jejž měla v životě — lásku její.«

Spolehlivost zprávy básníkovy se potvrdila: Zdeňka Havlíčkova zemřela v Německém Brodě dne 20. září 1872 na tuberkulosu plic a pochována do rodinného hrobu k svému dědečkovi. Nedosáhla ani věku 24 let.

R. B. Orchis:

Agave.

Ach, chtěl bych věčně kvést a nesvšednět,
a stále svěžím být, a bez doznění v písni,
jak ptáče na jaře, v kvetoucí sněť,
jež sedlo s trylkem svým a nezná, bol čím tísní,

To chtěl bych věru! Nikdy nezemdlít,
plát v síle nadšení, jak myrty věčná barva,

---

[1]) Jos. Brdlíková: Zdeňka Havlíčkova. Slovo pravdy v době nových klevet.

již mrazy nesžehnou, ni slunce svit,
když v palu nejkrutším mře pod ním plaz i larva.
— — — — — — — — — — — — — —

Však nejvíc chtěl bych mlčky v sebe zřít,
a čekat tich své první na »ave«,
v se bráti vzruch i sílu z půdy pít,
jak tropická, věk celý, Agave.

A potom v ráz, jen jednou vyhnat květ,
vší vášní, silou, z duše chápavé
a na něm drobných, něžných kvítků svět,
jak miliony má jich Agave.

Tím každým kvítkem blažit celou zem,
mít těchu v srdci nářky na lkavé,
chápati zločin, osud, vášně sten,
— jak všecko schvátí vůní Agave!

Jen jednou zkvésti, květem přečnít les,
a rázem klesnout — jak to lákavé! —
bez umírání, v srdci mládí ples,
tak v rozkvětu, jak v tropech Agave!

A padnout v mech a splynout v čiré nic — — —!
Z mých kořenů, ať lidstvo hltavé
si opojení ssaje! — Co chtít' víc?!
Jak domorodci z trosek Agave!
— — — — — — — — — —

Tak věky tich a chystat s vůní květ,
pak náhle vzplát, vzkvést jaro ve smavé,
dát vůně pel — a opustit zas svět
tak v květné kráse — jako Agave!

Ach, to bych chtěl! Však kde vzít k tomu sil?
Kde mízu Krásy, vezdy jásavé?
— — — — — — — — — — —
Žel! Na to dřív' jsem, Bože, nemyslil:
— že v jiné půdě roste Agave! —

Tři útvary jednoho motivu.

Sběhla se příhoda prosté lásky studentské. Lásky, jež došla sotva k pohledům — a přervána byla dvojí smrtí.

Tři spisovatelky vzaly si ji za motiv krásné prósy. Zajímava je každá jejich práce o sobě. Ale nejzajímavější je, tušíme, s hlediska uměleckého a ovšem tak i s psychologického, pozorovati, kterak týž motiv ve třech myslích nabyl trojí osobité podoby a srovnati mezi sebou ty tři jeho útvary. *Redakce.*

Marie Gebauerová:

Vzpomínání.

Klid pozdního odpoledne krásného zimního dne.

Seděla v bílém výklenku velkého arkýře a dívala se do jemné nádhery ojíněných větví starých stromů v zahradě, za nimiž slunce krvavě zapadalo.

Úzký šedý oblak stál nad západem měkký a teplý, a od něho do výše klenulo se čisté nebe, ocelově chladné.

V pokoji se nic nehnulo; proud vzduchu, jenž živil veselý plamen v kamnech, zpíval svoji podivnou píseň, a bílý pes, natažen měkkou pěknou linií v záři ohně, vyhříval klid svých zimních snů.

Staré nástěnné hodiny v černém zarámování drobnými vteřinami vykládaly cestu, která se táhla dálkou dnův a nocí, let a zim od chvíle, jež zranila srdce ranou, pro kterou nebylo ani léku času.

Krvavý pruh pod měkkou šedí oblaku vzrůstal a temněl a vzdálená chvíle stála nehybně v rudé záři.

* * *

Tichou ulicí jdou pružné kroky; mladý hoch, s úsměvem v pěkné tváři, spěchá od práce k volné chvíli.

Pěkný hoch, urostlý a zdravý, že každý se naň usmál, kdo setkal se s jasným pohledem jeho modrých očí. Každý se usmál a řekl si: pěkný hoch!

A ti, kteří si mohli říci: náš je ten pěkný hoch, usmívali se při tom také vstříc jeho příštím letům, která rozvíjejí jeho krásu do plného mužství, v němž i duch vykvete prací velkého života, na který patřili s tušením, s nímž zíráme za časného rána na zahradě na polorozvitý květ v paprsku slunce, s duhami noční rosy na okrajích lístků.

Tichá ulice vyústila na rušnou promenádu, a v jasných očích mladého hocha polodětská radost třpytila se jiskřičkami na ztem-

nělém pozadí radostné tuchy. Úsměv, jaký budí záhada, o níž víme, že chová pro nás krásu jen, seděl na pootevřených rtech.

Oči spěchaly pohledem daleko před pružnými kroky, proplétaly se proudícím davem a našly konečně, proč přišly, rozehrány jiskrami.

Rty zvážněly, a mladý hoch němou poklonou pozdravil štíhlou dívku. Veliké hnědé její oči střetly se okamžikem s rozehranými jiskrami radostného pohledu, a světlovlasá hlava lehce sklonila se na pozdrav. V jemných rysech tváře nic se ani nehnulo, vše bylo ztajeno v hnědé hloubce očí.

Když chvilka, která svedla setkání, rozváděla zase kroky obou, mladý hoch vesele a kamarádsky kývl na jezevčíka, který následoval na dlouhém řetízku za svou štíhlou paní.

Po čtyrech, pěti krocích zavěsil se pak v rámě kamarádovi, o němž dobře věděl, že jde těch pět asi kroků za psíkem.

A chodili hlučnou promenádou, hovořili o sterých věcech, jež se v mysli vynořovaly, aby hned opět zapadly, smáli se radostně a střehli s veškerou pozorností vzdálenost pěti kroků, která je dělila od štíhlého zjevu dívky s jezevčíkem.

A když neznámá moc přece zvítězila a kroky hochů zrychlila, že dlouhý ocásek psíkův náhle jim zašvihl před nohou, zavěšené paže se stiskly, hlasy se ztlumily, a krok rychle vyrovnával vzdálenost na pět svých délek. Radost při tom v tvářích jasně svítila.

Konce promenády zlákaly vždy dvoje oči ke štíhlému zjevu; ale tichý podiv jejich málo kdy setkal se s pohledem hnědého zraku.

A pak zase kroky hochů nesly se v přesné vzdálenosti za dívkou.

Vedle hlučícího proudu kroků spěšných i pomalých krásná řeka tiše plynula v hloubce pod nábřežím, a nad ní královský hrad zvedal se tmavý a smutný ve svém zakletí.

A když transparent hodin na konci promenády doběhl ručičkami na dvacátou minutu před sedmou, hoši se zastavili na nároží a čekali.

Dočkali se. Dívka přešla promenádu naposled a zabočila k domovu. Dvojí němý pozdrav, jemné kývnutí světlovlasé hlavy. Jezevčík, provázen kamarádským úsměvem obou mladíků, kolébal se netečně za svou velitelkou.

Promenáda hlučela dál, ale přátelé odbočili k řece. Opřeni o zábradlí pohlíželi na temnou hladinu a hovořili.

Hovořili o dívce, o níž ničeho nevěděli a jejíž zjev plnil jejich srdce, a hovořili o práci, která měla být obsahem příštích let života, a která v mladých hlavách vyrůstala velikými plány.

Život ležel v dálce a lákal odvahu čtyryadvaceti let.

Temná hladina řeky se měkce vlnila a drobné vlny důvěřivě spěchaly v dálku.

Ze záře světel, jimiž rýsovaly se křivky uliček bývalého podhradí, královský hrad temně čněl k nebi, seskupením na světě

jediným, a mlčel o veliké minulosti ubitých citů a pochovaných nadějí, které kdysi pojily se k jeho zdem.

Večer zvolna a tiše ulétal před nocí.

»Nu, a nyní pojď, dovedu tě do Mekky,« kamarád s úsměvem vybízel druha.

Přešli promenádu, kde málo již jen chodců zbývalo, prošli ulicemi a zastavili se pod jasnými svítilnami.

Mnoho obrázků zíralo s velké, jasné plochy, ale jediný upoutal zraky obou přátel.

Štíhlá dívčí postava v měkkých záhybech bílého šatu stála u balustrády, na jejíž římse ležel jezevčík, chytrou hlavu maje otočenu kamsi do dálky.

Jemná, krásná ruka dívčina spočívala na hřbetě zvířete, a tmavé oči zíraly na příchozí veškerou svou hloubkou. V jejich klidné kráse cosi tajemného dřímalo, ukryto až v nejstinnějším místě duše.

Mladí hoši jako přikováni dlouho stáli před obrázkem a podléhali s rozkoší neznámé moci, nevypátrané a silnější než pevnost lidských předsevzetí.

Pojednou světla před obrázkem shasla; obrázek tím okamžikem vyrostl v očích do velikých rozměrů, zjasnil se a rázem zmizel v úplné tmě.

Také ulice byla již temná a prázdná.

»Jaks ji našel?« zeptal se historik.

»Náhodou dnes ráno, cestou na kliniku,« kamarád odtušil.

»Můžeme se tak dopátrat, kdo je,« historik pronesl s uspokojením.

»Ano,« usmál se přítel.

A historik pojednou se zastavil a hledě příteli do tváře, řekl: »To ty budeš teď denně chodit tudy na kliniku, viď, ty doktore!«

»Nebudu, nechci se rozstonat na smrt,« a kamarád vzal měkce ruku přítelovu, zavěsil ji do svého lokte a silně přitiskl.

»A já třebas na smrt,« zaznělo v odpověď.

A šli ztichlými ulicemi a hovořili o obrázku, o záhadných očích i o zvířecí duši pejska-jezevčíka.

»Ne, víš,« pojednou historik kroky zastavil a zadíval se příteli do očí. Ty jen hleděly němou, ale usměvavou otázkou do vzrušené tváře kamarádovy.

»Moje bude, jako že se jmenuju Jan!«

Vzrušení hrálo sterými jiskrami v Janově oku. Tiskna rámě přítelovo dal se spěšně do kroku, jako by nechtěl slyšeti odpověď, ale také jako by se nemohl spustit milého lokte.

Mladý lékař nezahnal úsměvu s tváře; opětoval stisknutí přítelovo, vyrovnal s ním spěšný krok a oba pustili se toulkou ztichlými ulicemi, toulkou bez cíle, při níž se nejkrásněji hovoří, protože není pout, která by vázala prchavou chvíli.

Jen temné, hluboké nebe s jasnými hvězdami naslouchalo hovoru mladých přátel, jimž tak snadné se zdálo, dobýti srdce krásy, která se jim zjevila, tajíc pro ně nebe lásky, a dobýti světa

práce a ovládnouti jej hloubkou a odvahou ducha, silného důvěrou, dosud nezklamanou.

»Dobrou noc!« zaznělo konečně do chladu noci.

Veliké hvězdy na nebi jako by se byly s úsměvem na sebe podívaly.

A mrazy předvánočních dnů, jasných a krásných, vítaly pružné kroky mladých přátel každého večera na hlučící promenádě a provázely je v určité vzdálenosti za štíhlým zjevem dívčiným, za jediným druhem jejím, jezevčíkem.

Ale když oči drobných dětí, zářící štěstím tuchy blízkosti Jezulátka, podobaly se velikým hvězdám na nebi, štíhlý zjev krásky neobjevil se na promenádě. Zklamaným přátelům zbyla jen pout do Mekky.

Ale na Štědrý den věděli již, kdo je hnědooká světlovláska, a když odcházeli ze své Mekky ulicemi, do nichž zářila okna něžnými plaménky svíčiček vánočních stromků, zašli do tiché ulice, plné zahrad se starými krásnými stromy, dřímajícími ve sněhu, a pozdravili temná okna barokní villy, okna štíhlé, hrdé krásky, která — osiřelá — odjela ztráviti svátky k příbuzným do sídelního města.

Jen jezevčík tam kdesi klidně již spal, čekaje s bělovlasým zahradníkem na návrat mladé velitelky.

Přátelé přešli a na nároží ulice vhodili do schránky bílý list, v němž přáli — neznámí — krásných svátků vánočních.

A večer za večerem našel vždy mladé druhy před obrázkem.

»Svátky přešly, zítra bude Sylvestra, proč se ještě nevrací?« netrpělivě promluvil Jan, historik, upíraje teskný pohled k podobizně.

»Jen ať se mi nerozstůněš také ještě steskem,« škádlil lékař druha. »Láska sama již je nemoc!«

»Dnes rozhodně horečku mám,« odtušil historik a obrátil oči na druha. Leskly se nezvykle a víčka je slabě přivírala.

»Půjdeme,« prohlásil přítel, překvapen pohledem. »Zdá se, že máš vskutku horečku. — Ale rozhodně spíše z nějaké rýmy než z lásky,« dodal po chvilce s úsměvem.

Šli. Jan mlčel a jen když druh mířil rovnou k jeho domovu, prohlásil určitě: »Ne, kolem villy.«

Přišli mezi tiché zahrady, které prohlédaly mřížovím svých ohražení, pozdravili jako vždy tichým pohledem temná okna, a Jan se od nároží ještě ohlédl. — —

* * *

Mekka osiřela.

Lékař prodléval celé dny i večery u lože přítele, jejž zákeřná nemoc zchvacovala. Den za dnem kalila se jasná mysl historikova, v nezřetelných větách vykládal obsahy diplomatických listin dávných století, mátl se, a znova těžce se rozpomínal; a mladý druh jeho, kloně sluch k horkému proudu jeho dechu, přemáhal slzy nad nemohoucností své vědy.

Ani jasná chvíle Janova ho nezmátla, ač v hloubi duše sladká víra snažila se zahořet jiskřičkou: je mlád, snad přece zvítězí?

»Jdi se zeptat, zdali se již vrátila,« zvolna zazněla otázka Janovy jasné chvíle.

Šel. Okna villy zavřena, a starý zahradník, shrbený, povídal: »Ne, mladý pane, nevrátila se; prý se tam rozstonala.«

Šel zase zpět a řekl: »Ne, Jendo, nevrátila se ještě, a zahradník neví, proč jí nechtějí pustit.«

Jan se usmál: »Nechtějí pustit! Ale já za ní půjdu, kdyby ji přede mnou se světa uklidili!«

A zase přešly dva dny blouznění, v němž mozek se namáhal až k prasknutí, zatím co tělo prudce bylo stravováno jedem mikroba.

Staří druhové v povolání mladého lékaře mlčky a tiše odcházeli. I oni cítili zoufalství nad nemohoucností své vědy.

Jan zemřel den po Třech králích v rukou svého přítele, jenž s duší bolestí sevřenou vyslechl poslední údery jeho srdce . . .

Pak odešel, aby se vrátil až v hodinu pohřbu.

Za dne seděl a zíral do prázdna, noci prochodil bez cíle tichými ulicemi.

Když šel doprovodit přítele na poslední cestě, zašel k barokní ville. Zazvonil.

»Vrátila se již tvá paní?« ptal se shrbeného zahradníka.

»Můj zlatý pane, vrátila se již, vrátila,« a starcův hlas lámal se v hrdle. »Včera se vrátila. Na Tři krále zemřela a včera ji přivezli rovnou do hrobky k rodičům.«

Veliké slzy tekly po vrásčitých tvářích.

Mladý lékař beze slova zíral na tyto slzy a sledoval je, jak padají k zemi.

Pojednou vidí: jasné oči upírají se od země do jeho tváře. Jezevčík stál vedle starocha a zvolna kýval dlouhým ocáskem.

»Stařečku, toho psíka mi dáš, zaplatím ti zaň,« žádal hlasem, z něhož vymizel všechen zvuk.

Stařec jen přikývl.

A když nesli Jendu v bílé rakvi ke hrobu, očima, v nichž nebylo již slz, díval se k ní vzhůru a hlavou mu zněla slova: »Ale já za ní půjdu, kdyby ji přede mnou se světa uklidili!« —

Felix Tèver:

Šeď v šedi.

Hnědá splet větví stromův i křovin na stráni Petřínské, nakupené zdivo pobřežních domů, sochy Karlova mostu, věže Hradčan, to vše bylo zahaleno v měkkou, poddajnou mlhu zimního předvečera; v mlhu, která ubírá předmětům i lidem ostrých obrysů.

Šeď v šedi, zamrzlá plocha Vltavy tvořila nejsvětlejší její odstín, klouzající na ní lidé zdáli se tak malými, jako by ani lidmi nebyli, jako by byli jen rojem prapodivných much, slétlých se k zábavné mumraji. I postavy osob, kráčejících podél nábřeží, stávaly se jaksi mátožnými, jich tváře nabývaly onoho neurčitého vzhledu, jakého mívají lidé našich snů. — Sochy Karlova mostu za to ožívaly nějak podivuhodně, kamenná paže se pnula k obloze, kamenná roucha jako by vanula pohybem choulících se šedých par. Mlhou zahlušeny vyzváněly malostranské zvony k požehnání, jako by vyzváněly pod vodou, nebo z hluboké tůně dávných, dávných dob; ale když se počínalo mlhou prosejpati večerní zášeří, tu rozžehnuta řadou světla na mostě i mezi zdivem domů a tajuplný život světel prostoupil šeď, a bylo pojednou plno plamenů, roztekle, topasově žlutých, tlumených jak pod mléčným sklem, svědčících o životě i konání lidském.

Věže svatovítské i bílé věže svatojirské jako by se vzdalovaly, jako by nabývaly chmurné soudící perspektivy nad skupením pod nimi ležících střech města.

»Jak divně ty věže dnes hledí — jako by i ony vrhaly výčitky dávných, slavných věků v dobu přítomnou.«

Byl to nejvyšší, nejztepilejší ze čtyr mladých mužů, který, opřev se o zábradlí Františkova nábřeží, tato slova pronesl.

»Zabloudil Jenda už zase do historických reminiscencí?« otázal se doktor Razím Voldana, mladého juristy; ale ztepilý, jako by přeslechl této poznámky, pokračoval v počatém hovoru:

»Podstatný rozdíl mezi dobou naší a dobou probuzenskou tkví v tom, že tenkráte obětoval jednotlivec blahobyt své existence myšlence národního bytí — teď chce jednotlivec z národního bytí těžit pro vlastní blahobyt.«

»Žádné opojení věčně netrvá, vyrostli jsme z dob zeleného nadšení —«

»Abychom vrostli v doby zeleného kritikářství,« vpadl Voldanovi druhý do řeči a hlas jeho se zachvěl rozhorlením. »Stalo se u nás už zbytečným, aby soud předcházelo pochopení souzeného, poněvadž je modou souditi vše! Poctivého slova »tomu nerozumím« neuslyšíš už ani z úst kvartána.«

Voldan chtěl odpovědět, ale byl pojednou Razímem zatáhnut za rukáv.

»Jdi, Tulko, s Jendou napřed. Jako osobní, ovšem že nehonorovaný váš lékař, nemohu tomu dopustit, abyste tuto mlhavou atmosféru Františkova nábřeží pokládali za kathedru řečnickou.«

Zadržev Voldana, jal se mu Razím vyčítati, že Jendu zapřádá do politických, národnostních hovorů.

»Což na něm poslední dobou nepozoruješ valného duševního rozrušení, Voldane?«

»Od dob, Razíme, co se zabýváš psychiatrií, jsi velmi nakloněn viděti cosi abnormálního v každém z nás,« zasmál se Voldan.

»Nevidím abnormálního v Jendovi, tuším jen, že se v jeho duši odehrává konflikt, konflikt tak krutý, jaký bývá u lidí — u lidí, abych tak řekl zásadami dědičně zatížených —«

»Myslíš na ni!« I Voldanová smavá tvář zvážněla a oči jeho, hledící do světa nehlubokou všetečností, zahleděly se úporně v dláždění. »Ano, Razíme, dlužno to doznat, udělala nám — jsme do ní vlastně zamilováni, já Tulka — a ty! — I ty, psychiatře, který pokládáš romantickou lásku za tragičnost ve styku pohlaví!«

Mladý lékař vrhl plachý, jako přistižený pohled stranou přes černou obrubu svého skřipce, a jeho krátkozraké, ale přes to neobyčejně bystře hledící oči sešedly hloub a se rtů splynulo mu potemnělé »mhm«, které jako by bylo chtělo zdusiti nějaký povzdech mladé mužné hrudi.

»Ty a Tulka, v tom není nebezpečí — vy pijete lásku jako půllitry, podíváte-li se na dno jednomu, sháníte se po druhém — a já — jsem pessimista, analytik, to brzdí vášeň — ale on, on je člověk tradičných zásad, u něho jde vše do hloubky, ať rozumové, ať citové. Zásadovost je dědičná v jeho rodině, právě tak, jak je jinde dědičná marnotratnost nebo erotomanie. — Pamatuješ, jak kdysi na gymnasiu plaval v řečtině? Jak přestal mluvil a jíst? Co si z toho děláš, Jendo, co z toho, projdeš-li kvintou bez vyznamenání? — A on tehdy na to: Musím dosíci vyznamenání, jsem to dlužen jménu svého otce, nesu zodpovědnost svého jména — Vidíš, v tom byl celý — Je to člověk vždy za něco zodpovědný. Slibuji si mnoho do něho, Voldane, a bylo by škoda, kdyby byl něčím zdržen na cestě — Ona je Němka a on je z těch vlastenců, jací bývali před sto lety — On je učiněná tradice — tradicí k pokroku. Bude v tom konflikt.«

»E, co, jsme v době smiřovaček,« zasmál se Voldán.

»Ano, ale on i jeho rodina — ti lidé pocházejí zajisté z českých bratří — krev za vlast a víru — A smiřovačky — kompromiss je slabostí, bývá i nepoctivostí, jde-li proti tradičnímu přesvědčení naší povahy — Smiřovačky, nechme politiky, mluvíme-li o lásce.«

»Poslouchej Razíme!« Voldan se zastavil a zahleděl se do mlhy kupící se na druhém břehu Vltavy. »Poslouchej, není-li to kus zastaralé romantiky. Jako hloupí berani chodíme za tím děvčetem již plný rok. —«

»Máš pravdu, Voldo, jsme čtyři a ona je jedna a nepohlédla vlastně ještě na žádného z nás — Víš, jaké má oči — nevíš — já také ne — Jsme již uprostřed nábřeží — jsou čtyry hodiny — Co, že dnes nejde?«

Hlas mladého lékaře potemněl jakousi úzkostí.

* * *

Ročil se brzo den, kdy po prvé ji potkali. —

Kráčívala tudy v hodině časného, zimního soumraku.

Velmi štíhlá, v témném šatu šla lehkým, podivuhodně vznosným krokem, zvláštním od země se odrážejícím krokem, jakoby

se celá její postava chtěla vznésti kamsi do vzduchu, sproštěna tíže tělesné. Téměř pohrdlivá lhostejnost pro uliční okolí ležela na sklopených víčkách jejích očí, ale rty byly rudé, rozpuklé a jakoby v jejich rozpuku dosud ležela zmlklá, ztajená a sladká slova.

Kráčívala nevšímavě, tisknouc pevně k hrudi své knihy, nebo hudební sešity a v patách za ní kolébal se malý jezevčík, dlouhých, až téměř k zemi sahajících slechů, jezevčík nejčistější rassy. Psík neodběhl nikdy od své velitelky, tato neměla zapotřebí hledati jej očima, povznésti hlasu, aby zavolala toulavého.

A tak neuslyšel po celou dlouhou dobu interessující se o ni čtverlístek mladých mužů jejího hlasu, a co bylo zvláštnější, neuzřel jejích očí, skrytých pod úporně sklopenými víčky snad právě tu, když cítila, že je pozorována.

Přes to usouzeno, že je krásná i vznešená.

Její velmi bílá, jen lehce do olivova odstíněná tvář vyhlížela jako ze dvou temných opon bezlesklých, černých vlasů, sčesaných podél skrání, a rovné husté, velmi lesklé obočí, téměř srostlé a ponechávající jen uzounký proužek bílé cestičky nad hrdě vypnutým nosem, dodávalo celé její tváři zvláštního výrazu.

»Má zvláště krásné obočí,« řekl jednou Razím. »Jakoby se jí byl nad očima usadil černý motýl s vodrovně rozpiatými křídly. —«

»Takový smrtihlávek,« dodal Tulka.

»Jak hloupá porovnání,« řekl Jenda, který se jediný zdržel každé poznámky o neznámé.

Kdo byla? Jak se jmenovala? Kdo byli její rodiče?

Hledali ji v divadlech, v tanečních hodinách i v plesích. Mimo Františkovo nábřeží neobjevovala se nikde ve světě.

Voldan, který nechtěl bráti vážně ženy, nemluvil o ní v obvyklých, illuse bořících poznámkách a Tulkova odvaha sahala tak daleko, že se delší dobu zabýval záměrem ji oslovit. Vystoupil také kdysi z řady čtyr a přiblížil se k ní. Zdvižená jeho ruka zůstávala vězeti na okraji jeho klobouku, aniž by smekl. Sklopená víčka jejích očí zapůsobila naň jak dvojice uzavřených vrátek, dělících ji od všeho okolí.

Kdysi uslyšeli přece její hlas. — Tenkráte vrhla se vzteklá doga na malého jevevčíka a čtyrem nastal rytířský úkol odehnati sápajícího se velikána.

Neznámá pozvedla polekaného jezevčíka do své náruče a promluvila k němu tichým, utěšujícím hlasem větu: »Bimbo, povero caro cane mio,« a odcházela bez díků.

»Je Italka«. Ve čtverém sluchu zůstával lpěti sladký hlas i sladká slova.

Mluvívali o ní vážně, v horečně vypiatém zájmu, jako se mluví o zjevech ze světů neznámých.

Několikráte ji sledovali. Věděli, že bydlí v nevelkém patrovém domě, nalézajícím se patrně v assanační čáře, nedaleko Linhartského náměstí. Dům byl natřen šedou olejovou barvou, od-

lišoval se svým starodávným štítem i jakousi přesně neokázalou vznešeností od svých novomodních sousedů a zdál se býti obydlen jen jednou rodinou. Těžká, dubová vrata jej uzavírala tak, že nebylo viděti do jeho průjezdu.

»Divný dům, zdá se míti také sklopená víčka,« řekl Razím.

Ve všech oknech průčelí domu byly spuštěny story, jen okno rohové jich nemělo, zachvívalo se na něm něco bílých azálkových květů za temně modrou, brokátovou oponou.

Usoudili jednohlasně, že za tím oknem bydlí neznámá. Čtvero myslí o tom snilo, jaké tajuplné, půvabné tkanivo života skrývá modrá opona, za níž kvetou azálky v bílém mlčení. —

Kdysi bylo však tajemno pojednou protrhnuto. Tulka zjistil u fotografa bratrance, kdo je neznámá, a přinesl ke společnému kavárenskému stolku její obraz získaný po dlouhých domluvách, za slavného slibu naprosté šetrnosti k podobence, kterou fotograf neměl práva prodávat.

»Je dcerou plukovníka Uhla z Eulenburka,« sděloval Tulka rozechvěně tajemným hlasem a sotva že půjčil kabinetku druhým do ruky.

Uhlová z Eulenburka, to jméno jakoby bylo uteklo z nějaké Schillerovské ballady. — »Dcera plukovníkova — hodila by se, Tulko, právě tak pro tvůj suplentský plat! Voldanův hlas zněl trochu jedovatě.

»Má asi krásné, těžkomyslné oči.«

»Mluvila přece italsky!«

Černé vlasy Razímovy dotkly se plavé kadeře Jendovy, když se dvě mladé hlavy skláněly nad obrázkem.

Eulenburkův pluk ležel bezpochyby dlouho tam někde dole na hranicích, ale je to krutý Němec, tenhle plukovník.

A pojednou si všichni vzpomněli jakéhosi vyšetřování konaného k vůli samovraždě dvou vojínův a mluvilo se i o lecčems jiném.

Když ji druhého dne potkali na obvyklém místě, řekl Tulka: »Nu vida, plukovníkova, však jsem si myslil, že je něco takového; chodí, jakoby jí Praha patřila.«

»Predikát,« zasmál se Voldan, »predikát a za tím nic!« A jeho hlas zněl spatra.

»Tak se mi zdá, že se nám vzdálila« zašeptal Razím k Jendovi.

»Také že ano, jižní točna není tak vzdálena od severní, jako je vzdálen český život od německého zde v naší vlasti — a jinak nemůže být. Teď vím, proč na nás nikdy nepohlédla — mluvili jsme česky!«

Jendův hlas zněl podivuhodně ostrým přízvukem.

Téhož večera byl Razím kdesi zván. Kráčeje před půlnocí k domovu, udělal dlouhou zacházku po nočních ulicích. Jakoby chtěl jen pátrati po tom, jak se štíty domů rýsují v dálkách ztichlých, měsíčním světlem zaplavených ulic, jak některá dosud osvětlená okna svítí do polotmy jako ohnivé milíře buď lidské práce, neb lidské veselosti, ba tu i tam i lidské neřesti. — Ale pojednou

si Razím uvědomil, že jej kroky jeho bezděčně zanesly k tichému domu v blízkosti Linhartského náměstí.

Stanul za pilířem starého domu proti dosud osvětlenému oknu, jehož modrá opona byla nyní odhrnuta, jakoby ji nedávno byla odsunula ruka toho, kdo se oknem díval.

Nic se nehýbalo v pokoji, žluté světlo lampy leželo na stropě a osvětlovalo jasně bělavou, kopretinami posetou tapetu i stěny, na nichž viselo několik rodinných portretů. »Ano, to byl patrně dívčí její pokoj!«

Razím stál dlouho a jakoby se byly zastavily i jeho myšlenky, jen oko hledělo a srdce bušilo.

Zdloužený stín postavy kmitl po stropě, a lampa byla pozvednuta, odlesk plamene přetekl stropem jako malounké sluníčko, pak byla lampa postavena na jiné místo. »Ona jde teprv na lože.« Zda to trvalo vteřinu, chvíli, věčnost — nevěděl. — Celá jeho jsoucnost soustředovala se v jediném smyslu, ve zraku. A světlo zhaslo. Černá dívčí hlavinka sklesla v bílé podušky a všude kolem v tajemně tiché noci měsíční, jakoby cosi zašelestilo tak jemně, tiše, jako peruti černého motýla — to se snad na sklopená dívčí víčka slétaly noční sny. —

Ale v druhé chvíli ucítil Razím, že stojí jiná lidská bytost na druhé straně pilíře.

Vystoupil ze stínu, ten druhý též.

»To's ty, Jendo?«

»Hm, Razím.«

Stáli chvíli mlčky, pak zvolna, mlčky podle sebe kráčeli, a měsíc kreslil stíny dvou štíhlých postav na bílé kameny chodníku.

Bůh ví, proč bez úmluvy udělali zacházku přes Františkovo nábřeží.

Když Razím uzřel věže Hradčan, rýsující se v hebké šedi jako lehkou tuší načrtnuté silhuetty na průsvitné noční obloze, přerušil dlouhé, tísnivé mlčení, v němž pociťoval plachý stud druh před druhem.

»Jsou zvláštní stavy lidské psychy — někdy se mi zdá, že skutečno kolem není skutečnem, že má bytost ani netrvá jako ohraničená pojmem »já,« že jsem jen pokračování pocitů, vášní bytostí žijících kdysi dávno přede mnou.«

»Kam míříš, Razíme?« Jendův hlas zazněl oním určitým přízvukem, jaký míváme, chceme-li někoho probuditi z blábolení polosnu.

»A tak — kolik lidí se zde v té vodě utopilo z nešťastné lásky — a rozumíš tomu, dokud jsi toho sám nepoznal, — nerozumíš, — Víš, k čemu je bolest? K pochopení života!«

»Ach, kde — Bolesti zdržují na cestě — Celá námaha ducha je nutna k tomu, pracovati pro život. — A kdo chce dojíti cíle, nesmí se zdržovati na cestě ani bolesti — ani — Bolí-li tě zub, vytrhni jej a kráčej dále. —

Lidský hlas nabývá divného přízvuku ve chvíli, kdy je člověk tvrdý k vlastnímu já — tím zvláštním přízvukem zněl nyní Jendův hlas.

Razím, jakoby nechtěl sledovati přítele na dráze jeho myšlenek, zabočil jinam. Chvatnou, poněkud plachou důvěřivostí rozpovídal se o zajímavém případě somnambulní nemocné, s níž téhož rána konali pokusy na psychiatrické klinice, a mluvil o tom, kolik dosud neprobadaného, ztajeného skrývají zákony přírodní.

Jenda mlčel, a když Razím byl u konce svého podivuhodně rozechvělého výkladu, pronesl klidným, poněkud nadvládným hlasem větu: »V tobě se vždycky potýká skeptik s mystikem — já — nemám pokdy na potyčky se stíny tajemna — je dosti na boji se skutečnem.«

»Jak to myslíš, příteli?«

Jenda neodpověděl. Kráčeli mlčky podél zábradlí nábřeží a Razím — měkčí, citově podlehlejší, ucítil, jak se mezi nimi hrouží vzdálenost, již nepřeklene slovo přátelské. Jakoby vytušil přítelovu úzkost, zastavil se Jenda pojednou a položil ruku těžce na rámě přítelovo.

»Nebudu ti státi v cestě, Razíme, nebudu státi na druhé straně pilíře, když jí budeš pěti své němé serenády!« Hlas jeho chtěl zníti žertovně, ale cosi se v něm třáslo i lámalo.

»Marné řeči, Jendo — tohle by mohla rozhodnouti leda ona sama!«

»Ne, Razíme, kdyby se tisíckráte pro mne rozhodla — nevezmu si nikdy Němku za ženu.«

»Žena přijme řeč i víru muže, kterého miluje.«

»Stará fráze — nepravdivá jako každá. Vše citové je hloub vyvinuto v ženách nežli u nás. Žena, která nezůstane věrna své víře, nezůstane věrna ničemu — a národnostní vědomí je věrou našeho století. Nemohl bych si ctíti ženy, která by se stala mateřské řeči nevěrnou.«

»Českobratrská tradice tvé rodiny, příteli!«

»Možná —«

Jenda se zase na dlouhou chvíli zamlčel, ale když stanuli na konci nábřeží, objal pojednou prudce šíji přítelovu, jakoby se chtěl o Razíma opříti v návalu čehosi, co zazmítalo jeho tělem.

»Je těžko žít — je těžko býti mlád!« Vzlyk se vydral z mladé, mužné hrudi. »Hrozné dvě vášně, jedna v mozku, druhá v srdci — jakoby se dvě dravé šelmy rvaly o mou nejvnitřnější bytost — — Můj otec věnoval celý život duchu české mluvy — a já — vždy jsem cítil, že jsem dědicem jeho jména i jeho práce. Všechno úsilí ducha jsem chtěl věnovati předurčené práci. — Co myšlenek, co záměrů bylo zde!« — Mladý muž položil ruku na čelo. »A teď — jakoby všechno bylo ulétlo — mozek vzbuzuje jen představy týkající se jí. — Čas kvapí — nepracuji — počínám sám sebou opovrhovati, a na dně duše šeptá prazvláštní chvat: »Spěchej, spěchej — život uniká — Máš pravdu, Razíme.« Jendova plavá, kadeřavá hlava ocitla se na přítelově hrudi, když tiše zašeptal:

»Máš pravdu, jsme obklíčeni tajemnem, — jak vyložíš, že sto a více ženských bytostí kráčelo mimo, aniž by probudilo

více, nežli chvilkovou zálibu, a pojednou tu přijde ona a vezme vše ostatní v plen a nevíš o ní více, nežli že mluví tobě nepřátelským jazykem. Musím nad tím zvládnout, Razíme!«

Oba se zamlčeli, oba se zahleděli na silhuettu Hradčan, aniž by jasně věděli, kam hledí. Vltava šuměla přes jezy; hladká, temná vodní plocha, tu a tam odlesky měsíce rozechvělá, oblévala druhý, spící břeh. Kamenné sochy mostu jakoby zase chtěly kráčeti kamsi dále do stříbrného průzračna chladné a světlé noci, jakoby trčely do vzduchu v životnosti svých vášnivých postojů, jaty divnou touhou všeobsáhlosti, a bolest ohraničení zdála se oddychovati vším kolkolem a šířila se v hrudích obou mladých mužů podivnou úzkostí.

»Jak těžko žít, jak těžko býti mlád!« zašeptal nyní též Razím.

Proud měsíčního světla obléval zvláště jasně štíhlou dívčí postavu kamenné Panny Marie na mostě.

»Hleď, Jeníku, zda se ta socha Panny Marie nepodobá jí? Je právě tak štíhlá, vypučelá.«

»Jen jednou chtěl bych ji schvátit do náruče — jen jednou chtěl bych ji zulíbat,« zašeptal Jeník jako ve snu.

Na průzračné obloze vynikal jasně půvabný sklon madonniny hlavy, jakoby socha zahalena v šedé závoje hleděla dolů k zemi a naslouchala všem vzdechům touhy i bolesti těch, již k hmotě připoutáni vzlykají těžkým zvukem uvědomění života.

* * *

Podzim setřásl poslední žluté lístky s akátových stromů na nábřeží, a Jeník jakoby vskutku byl zvládl nad svou vášní. Omlouvaje se tím, že pilně pracuje, vyhýbal se přátelům i společným schůzím v soumračných hodinách.

»Myšlenky se už zase v hlavě rojí, pracuji o své habilitační práci. — A co ty, Razíme? Stáváš ještě v noci za pilířem Linhartského náměstí?«

»Možná, že stávám!« řekl Razím trochu vzpurně, ale při tom šlehlo šedé jeho oko přes černou obrubu skřipce lékařským pohledem o Jendovu tvář.

»Prosedíš patrně noci nad kalamářem, vypadáš přepracován — pozor —«

»Hm, — klín klínem vyrazíš, sílu silou vypudíš! —«

Podali si ruce při rozchodu a ucítili, že se mezi ně vkradla jakási trpkost, postrádající vší rozumové příčiny.

Nedlouho před vánocemi napadl první sníh; chumelilo se silně, tenkráte, když Tulka přinesl ke kavárenskému stolu velkou novinu.

»Považte, hoši: víte, na koho vsedla ženitba i touha po parohách? Na starého Uhla z Eulenburka!« A Tulka vyřkl jméno nevěsty, subretty německého divadla, o jejíž životosprávě kolovaly anekdoty i v české společnosti. Šťasten, že ví to nejnovější, roz-

povídal se o tom, že slečna subretta, která je intimní s jeho bratrancem fotografem, si tomuto stěžovala na dceru plukovníkovu. »Naše hrdá neznámá; horší prý se na papínka, chce odjeti ještě před svatbou k chudé tetě do Vídně, a chce se tam živiti dáváním klavírních hodin.«

Zpráva byla zajímavá a bylo dlouho o ní rokováno v poznámkách i různých dohadech, ke kterým se tentokrát i Razím přidával — toliko Jenda mlčel, zahleděv se úporně do hustě padajících vloček sněhových.

Ale od toho dne chodil zase s přáteli po nábřeží v určitou hodinu.

Denně jim šla v ústrety se sklopenými víčky. Oba přátelé pozorovali, že se tvář její úží a že se na bílé cestičce mezi jejím obočím položila vráska sotva znatelná, ale dodávající přes to celé tváři výrazu přestálých smutkův a bojů. —

Bylo po vánocích, v novoročním týdnu, v týdnu plachého čekání, teskných i radostných předtuch těch, kdož ještě od života mnoho žádají. Vše bylo zase zahaleno v mělkou, podajnou mlhu zimního předvečera. Razím šel po Jeníkově boku té chvíle, kdy ji měli potkati. Kráčela toho dne, mimo svůj obyčej volně, jako váhavě, a když se na deset kroků přiblížila, pozvedla se pojednou její víčka a dvě velké šedězelené oči, mající barvu moře spočinulého v zátoce černých skal, upialy se do tváře nejztepilejšího ze čtyr mladých mužů. Byl to dlouhý, zapomenuvší se pohled, z něhož mluví duše v těch vzácných chvílích, kdy kolem ní zapadá vše světské se všemi svými zákony. V šedém pohledu tkvěla láska, úzkost ze života i bolest loučení. — Přešla. —

I Tulka a Voldan mlčeli — rozešli se mlčky na rohu nábřeží. V pohybu, jímž Jenda podával ruku druhům, bylo cosi bezvolného a krok, kterým dále kráčel po boku Razímově, se chvílemi lehce zakolísal.

Šli dlouho mlčky. »Nu tedy — ona rozhodla,« řekl konečně Razím bodrostí, která ho stála přemáhání, s úsměvem, ve kterém se svaly kolem jeho očí divně zachvěly. Chtěl pronésti další větu v stoickém klidu filosofa, ale ustal od mluvení, poněvadž hlas jeho nechtěl býti poslušen jeho vůle a chvěl se vnitřní bouří, jako se chvěje rákos na rybníku v nelítostném větru podzimu.

U vrat Jendova domova potřásl Razím přítelovu ruku s mužnou bodrostí, ve které hleděl potlačovanou bolest stopit. Ale Jenda nerozuměl pocitům přítelovým. — Bez myšlenky, jako bez vědomí kráčel ulicemi. Zapadaly dlouhé řady domů, měnily se ulice, kmitaly se černé body před zrakem, nevěděl, že to jsou lidé — necítil půdu pod nohama, necítil výšku vzduchu nad sebou — jen jakoby se vlny uzavíraly nad jeho skrání, a v nich bylo jediné — její pohled. — Kolkolem nebylo jiného nežli zelenavá šeď a magnetická čerň dvou očních pupill — něco, co vše dávalo, co vše bralo.

»Necítíš se volným. Co že stojíš jako v bezvědomí, Jeníku?« Razím zatřásl přítelovou pravicí, pak hbitě, zvyklým pohybem, nahmatal tepnu jeho ruky.

»V jejích očích byla smrt,« zašeptal konečně Jeník a dodal rychle: »Budu jí psáti!«

* * *

V druhém týdnu po Novém roce stál Razím nad ložem mladého učence. Bylo to druhý den po tom, kdy nad těžce nemocným konána lékařská porada a čtrnáctý den po vypuknutí nemoci.

»Množí se nám případy tyfu a je toho plno po Praze —«

»Je apatický,« Razímův šedý pohled utkvěl dlouze na tváři nemocného, jehož krásně klenuté čelo svítilo zvláštní požloutlou bělostí do šera zimního odpůldne.

»Krásně se uklidnil — spí,« řekla u lože sedící sestra i ošetřovatelka nemocného.

»Ale vy, slečno Marie, jste na sklonku svých sil.«

»O ne, nabývám sil, když nabývám naděje.« Modrý pohled jejích oči spočinul teplou něhou na tváří nemocného, když položila dlaň svou lehounce na jeho čelo.

»Nemožno, aby nám odešel. — Již nebožtík otec si tolik do něho sliboval. — Přepracoval se. Za tímhle čelem bylo vždy tolik myšlenek a vážných záměrů. — Toliko v poslední době...« Sestra nemocného povstala, přistoupila k oknu a opřela unavenou hlavu o sklo okenní. Té chvíle použil Razím, aby vyňal teploměr z podpaží nemocného. V nastávajícím soumraku přistoupil také k oknu, aby změřil vystouplou rtuť nad stříbrnou kuličkou.

»Horečka klesá?« otázka zněla nadějně.

Razím chvíli váhal s odpovědi, »Klidní se,« zamumlal mezi zuby a rázem zbledlý vsunul teploměr do náprsní kapsy. »Chtěla jste něco říci, slečno Marie?« otázal se nuceným klidem mladých lékařů.

»Zase tolik se chumelí, po celou dobu jeho nemoci nevysvitlo ani jednou zimní slunce. Ani nevím, jak jsem ty hrozné doby přežila.« Mluvila zesláblým tichým hlasem, jakým mluvíme ve chvíli naděje o přestálých úzkostech. »Nezapomenu oné noci, kdy jsem jej nalezla blouznícího nad rozhozenými listy papíru — a po celou dobu nemoci chtěl psát, a jeho ubohá ruka kreslila nečitelná písmena na papíru. A pak se v jeho blouznění opakovala stále jedna představa — temně oděná dívka se sklopenými víčky. Viděl ji ploužiti se kolem stěn, chtěl za ní — ošetřovatelka i já, obě jsme napialy síly, abychom jej na loži udržely. — A já — vídala jsem tu temnou ženskou postavu, jakoby se i v mé hlavě vzmáhalo blouznění. Doktore Razíme — kdo je ta žena?«

»Po kom se tážete, slečno Marie — což mají jména mátohy horečných snů?«

»Ne, vím, je to osoba skutečná — jeho — jeho láska — Kdo je?«

»Byla« — řekl Razím jednoslabičně a v téže chvíli zjevil se v jeho představě tichý pohřební průvod, hlouček černě oděných

postav nad posněženými plochami Olšanského hřbitova, stopy kroků ve sněhu a nad tím nejvýše cosi růžového, svítícího barvou mládí — kytice růží na černé rakvi.

»Byla«. — Slečna z Eulenburka zemřela před pěti dny ve ve Vídni, zemřela taktéž tyfem. Převezli ji — mají na Olšanech hrobku — včera ji pohřbili. Razímův hlas se zlomil na dobro.

Nastalo ticho, do něhož padal soumrak, v pokoji neozval se jiný zvuk mimo chvatné tikání hodin, jež jakoby kamsi spěchaly, chvatně, neodvratně, úzkostně. Za chvíli ozval se od lože nemocného zvuk těžšího výdechu.

Slečna Marie zaujala opět své místo v hlavách lože a položila tichounce ruku na čelo nemocného.

»Zůstaňte dnes chvíli s námi, doktore, pojednou je mi tak hrozně divno, těžko.«

»Zůstanu, slečno Marie,« Razím uchopil se ruky nemocného, na jejíž tepně spočinuly jeho prsty.

»Ona zemřela — on nesmí umřít — kam by se poděly myšlenky jeho hlavy.« —

Razím neodpovídal, drže ruku přítelovu. — Minula dlouhá, dlouhá chvíle. — Konečně jakýmsi vážně slavnostním pohybem položil Razím Jendovu pravici na jeho hruď.

A zase dlouhá chvíle, Marie jakoby byla usnula s rukou na čele bratrově. Temno naplnilo pokoj, světlo uliční svítilny ploužilo se nažloutlým odleskem do jizby.

Pojednou úzkostné zašeptání, v němž zdušen vzlyk.

»Razíme — jeho čelo chladne.«

»Chladnou za ním myšlenky pro tuto naši skutečnost — přecházejí do jiné — do jiné skutečnosti — v této chvíli vím jistě, že jest — Slečno Marie, slečno Marie!« — —

Sestra klesla nad tělem bratrovým. A bylo zase ticho naprosté, jen hodiny tikaly dále chvatně, neodvratně, úzkostně, jakoby chtěly dojít kamsi včas.

Anna Marie Tilschová:

Neznámá.

Sylvestrovská povídka.

I.

Na Sylvestra tři kamarádi za stolem byli sice veselí, ale přece cítili podivný neklid. Kdo ví, co jim Nový rok přinese? Rychleji než vodou rybička mihla se leckterá myšlenka na dně sklenice. Bude to cesta? Peníze? Láska nebo neštěstí? To všecko visí ve vzduchu poslední den v roce, neznámý Osud se tím probírá a něco z toho chystá pro každého. Co to bude? Kdo to ví . . .

Znali se už od dětství, ale poslední čas je sdružilo k sobě ještě úžeji cosi podivného: všichni tři zajímali se o děvče, které

neznal nikdo z nich. Chodila s ruským chrtem po nábřeží, štíhlá v tmavém kožíšku, chodila vždycky sama jen s tím psem a měla ve svém zjevu plachost i odvahu cizinky. Objevila se jednou na promenádě, ještě než spadalo poslední listí se stromů, od té doby přicházela každý večer v stejnou hodinu, přešla dvakráte rychle sem a tam a opět zmizela. Po svém odchodu zůstavila v srdci tří kamarádů touhu, jakou míváme po čarovném květu z neznámé končiny. Kdo byla? Kam pospíchala? Jak to, že chodila se psem a ne s milencem? Či nedovedla vůbec milovat? Ponenáhlu se vyprázdnilo nábřeží, zbylo jen pár zamyšlenců a básníkův a den co den se vyčerpávali kamarádi v dohadech.

K půlnoci, když už hodně vína vypili, vstal Jenda, nejmladší z nich.

»Hoši — co dostanu! Já něco pro vás vím!«

»No tak, honem!«

»Jmenuje se Elsa!«

»Elsa z Brabantu . . .« Opakoval si před sebe snivě hoch, kterému přezdívali Karlíček, protože byl neobyčejně veliký. »Já bych jí tak neřekl za celý svět!«

»A proč pak, Karlíčku?«

»A tak! Mně se to zkrátka nelíbí! Takových Els je celá hromada! Dokonce — moje kvartýrská!«

Neznámá kráska z nábřeží byla pro ně čímsi vznešeným: její drobná tvářička lemovaná kožešinou a růžová od zimy je vábila k sobě tím mocněji, čím více se zdálo, jako by černé jiskry jejích očí zapovídaly si každé sblížení. Za půl třetího měsíce také o ní nevěděli nic než jméno jejího psa, na kterého někdy netrpělivě zavolala krásným, hlubokým hlasem: Lux!

Uprostřed mezi Karlíčkem a Ferdou z pivovaru stál hezký Jenda jako jejich pohlavár a jen se usmíval, pyšný na to, čeho se dopátral.

Nepřezdívali mu nadarmo mezi sebou princ. Velký, švihácký s bílýma rukama a dlouhým, zlatým řetízkem, který měl ovinutý po žensku kolem límečku, měl v sobě něco, co jen dává zázračná směs tří věcí — mládí, nadání a staré kultury.

»Hoši! Ještě něco!« Volal ruce maje v kapsách vesele. »Dnes je Sylvestra! A to není dvakrát do roka! Chytejte!«

Vítězně vymrštil z kapsy na stůl fotografii.

»Tys nás podvedl!«

»Kdes ji vzal?«

»Kde? U fotografa!«

Dychtivě se naklonili nad stůl a na všechny tři zíraly stejně retušované oči Neznámé s jakýmsi zlostným, záhadným a bolestným pohledem v tmavých zorničkách, kterým je varovala a odmítala od sebe.

Ztišili se — jako kdyby byla přišla opravdu mezi ně. Proč jen se dívala tak? Zlobná jiskra, která hořela u spodu, vznítila je ještě k prudšímu plamenu: objetí Neznámé zdálo se jim něčím,

co nelze vůbec srovnat s ostatními láskami na světě, něčím, pro co se umírá s úsměvem.

A v zázračném tichu noci sylvestrovské, kdy Osud chystá každému dar svýma tvrdýma rukama, kamarádi náhle pochopili, že Neznámá může připadnout z nich jenom jednomu.

»Losujme!« Řekli rozčileně jedním dechem.

»Dobrá!«

»Oč!«

»Komu připadne!«

»Komu? Mně!« Vzkřikl najednou Jenda nadšeně, který seděl na stole. »A já se sázím! Oč chcete! Že bude — má! Kolik lahví? A toho nejlepšího! Bude má! Nejen fotografie — ale celá bude má! Zrovna s těma zlýma očima — protože dnes je zlá!«

A ještě několikrát opakoval si měkce Jenda: milá a zlá, milá a zlá, jenom pro sebe.

Zhasili, na zeď padla kostka světla z ulice a bylo ticho jako o pohřbu.

»Bratři . . . poslyšte!« Šeptal Jendův hlas. »Ještě něco? Ať už připadne mně nebo vám, nebudeme si závidět, překážet, ne . . . od čeho jsme přátelé?«

Dlouho tikaly jen hodiny.

»Vidíte!«

Ostatním bělal se vnitřek obálky a jen Jenda přidržoval k očím blízko cosi tmavého — připadla jemu.

»Vidíte!«

V tu chvíli vypadal Jenda v záblesku světla z ulice tak směle, šťastně a nadšeně se svýma rozzářenýma očima, které upíral nehnutě k obrázku, že zdálo se zhola nemožno, aby kráska vybrala si jiného. Pro koho by byla princezna, když ne pro prince?

»Eh co! Třem patřit nemůže!« Zabručel si mrzutě Ferda. »Nemohlo to být ani jinačí! Ona a — paní sládková!«

»Já? Kdyby mně byla připadla?« Povídal Karlíček smutně, jako by z něčeho se probouzel. »Nevím, co bych byl udělal . . . zbláznil se?«

»Víte, hoši!« Povídal Jenda vysoko drže v ruce sklenici pořád stejně nadšeně. »Nezlobte se na mne! To už tak chtěl Osud, že mne si vybrala. Ale zač bych stál já, kdybych jí aspoň nepoděkoval? Tedy, vy to slyšíte, že jí připíjím, jí, Else, svojí nevěstě . . . Věrně s ní všecko ponesu a bez ní nechci být živ ani hodinu . . . Je Sylvestra, půlnoc, a ať je kdekoli, jistě uslyší můj slib!«

Otevřeli okna. Z ulice bylo slyšet blábolení opilce, který domáhal se přízně nějaké ženské, jež pronikavě vzkřikla. Venku byl mráz a čistý, ledový vzduch proudil do kouře studentského pokoje.

»Princi?« Teskně a tiše ptal se Karlíček, kterého ovešel mráz ze zimy nebo z Jendovy překypující radosti. »Jak jsi přišel k její fotografii?«

»Ale to byla náhoda! Šel jsem po nábřeží, ohlédl a dívala se na mne z vitriny!«

»No — a?«

»Fotograf mně řekl jméno — a pak — že odjela — je u sestry na Vánoce ve Vídni!«

»Dál . . .«

»Je malířka!«

»Dál?«

»Už nevím nic! Než to, že je a bude má!« V kapse pohladil si fotografii. »Třem patřit nemůže, to jsi povídal, Ferdo, ty? Pozvu vás oba za svědky a Ferdu za kmotra, že má pivovar!«

Venku byla studená noc, lucerny jasně svítily a sylvestrovská noc hemžila se lidmi. Jaké ticho bylo proti tomu v studentském pokoji bez lampy, kde mlčky a pevně tři kamarádi se objali. —

II.

Měkce padal s nebe lehký sníh, jako by chtěl poznenáhlu přikrýti celou zem a její bolesti. Thuje, kameny, lucerny, všecko už jím bylo přikryto a pořád ještě letmo dotýkaly se jeho studené, lehounké polibky tváří těch, kteří stáli u hrobu. Bylo slyšet jen harašit lopatky ve zmrzlé hlíně a usedavý pláč.

»Ty . . . já to nemohu poslouchat!«

Stranou stáli Ferda s Karlíčkem opodál místa, kam zřízenci ukládali Jendových třiadvacet let. Jak tentokrát Osud pospíchal! Tak rychle, jako by sám před sebou utíkal, jako by bál se vlastních, ničitelských rukou, hned první týden po Sylvestru přinesl Jendovu mládí hrozný dar — smrt.

»Ubohý princ!«

»Pojď už odsud — já to nesnesu!«

Hrana za nimi klinkala a kamarádi šli bez slova mezi posněženými náhrobky.

Viděli ho oba pořád před sebou, jak stál na Sylvestra s jasnýma očima, které zářily nezkrotitelnou radostí z lásky a života zrovna tak, jako by svá mladá prsa nabízel k ráně Osudu.

»Všiml jsi's?«

»Co?«

»No . . . jak děvčata plakala!«

»Aby neplakala! Vždyť nedávno s nimi tancoval!«

Oba otřeli si oči po straně, aby druhý neviděl, a šli, nevědouce kam. Tiše odpočíval sníh na pouličních lucernách a oba stejně si myslili: Co ona? Co řekne, až nás potká bez něho? Uhádne, že už není mezi živými? Může to?

Zamrzlá řeka zdála se taková daleká, míhaly se po ní fantasticky černé, drobounké figurky a jako skřek zazníval k nim na nábřeží flašinet. Nepřišli tam po celou dobu Jendovy nemoci a teď se zastavili s jakousi hrůzou u vitriny, kde v koutě na pravo visela její fotografie.

»Ty . . .«

»Co . . .?«

»Eh . . . nic!«

»Tak, co je?«

»Mně tak něco připadá, jako by to už věděla . . .«

»Nesmysl! To tak za sklem . . . něco se ti zdá!«

Mimoděk vešli a aniž by věděli proč a jak, koupili si fotografii v atelieru uprostřed malé zahrádky. Fotograf jim podával balíček s úsměvem.

»Co řeknou páni tomuhle? Dnes ji přivezli!«

»Jak to?«

»Mohla se vdát . . . dobře, ne jednou — dvacetkrát. Ale umřela! Na tyfus — u sestry ve Vídni! Zejtra bude pohřbena!«

Nenašli slova a bez pozdravu vyšli ven, jak jimi otřásla zpráva, že skoro v tentýž den umřeli Jenda a Neznámá! —

Daleko před nimi táhla se řeka, jedna pláň sněhová. A zrovna tak mlčky a neodvratně jako pláň ležela před oběma zbylýma záhada smrti a lásky Jendovy, zamotané dohromady v uzel, který nedovedli rozvázat. Proč vždycky Neznámá vypadala tak, jako by je varovala před sebou? Proč je zase lákala k sobě zlýma očima, jež slibovaly rozkoše, které hraničí na sen a šílenství? Proč najednou teď její oči pozbyly zloby? Tušila svůj Osud? Věděla, že její láska zahubí toho, koho bude sama milovat? Ze tří, kteří ji milovali, dva musili jí se vzdáti ve prospěch jednoho — byl to trest za to? Či Jenda sám vybízel Osud svojí nezlomnou jistotou? Anebo by bylo bývalo štěstí jejich lásky tak veliké, že stůj, co stůj Osud tomu musil zabránit, aby něco tak zázračného nezkvetlo na zemi? Ale pláň se táhla před nimi tiše a mlčky, jako sama smrt. — —

A místo každé odpovědi dívala se na ně z vitriny jen Neznámá, s jakýmsi hrozným pohledem smutku a viny v černých očích — ale zloba z nich úplně zmizela.

K. V. Toman:

Melancholie.

Oh rozkošný smutku, jenž zpíváš z očí mých —
oh, bolesti sladká,
jež kaneš z očí mých —
oh, mučivá touho,
proč pláceš z očí mých?

Ze smutku bolest
a z bolesti touha
v mé duši roste.

A nadarmo lámu květ illusí,
nadarmo voní jich vůně,

vždy touha jen hledí z těch haluzí,
vždy touhou jen duše má stůně.

A když se mi do očí zadívá
a do duše touha se vpije,
tu pod tvoje křídla utíkám,
ó, Melancholie . . .

Nálada pozdního odpoledne.

Pálila vaše rána
a pomalu se hojí,
poslední touha udolána,
poslední chvíle bije na orloji.

Útloučká ruka vaše
mi v duši stigma vryla,
nahlédnout v zrak mi dala plaše —
pak se mi divně v sebe skryla.

Jezero tmavých očí,
v ně vnořit zrak se bojí,
žalem se srdce div nerozskočí —
nervosně čekám,
kdy poslední chvíle dozní na orloji . . .

Hudba večera.

Umlklo adagio v pokoji za šera,
v okna má zalehlo finale večera,

toužící duši jež zamžilo dálavy,
přivřeným očím i paprsek sálavý;

něhou mdlá myšlenka se křídlem zlomeným
ztracené lásky mé odvahou zdobeným,

nad tiché močály s černavým rokytím
zapadla s výkřikem — Nikdy jí nechytím.

Dozněl finale v pokoji za šera,
dohasla Láska má ve stínech večera . . .

Jos. Pešek:

Z literární činnosti Karla Boleslava Štorcha.

Poměrně velice brzy upadl K. B. Štorch v zapomenutí. Dnes po důkladné revisi publicistické činnosti jeho, — revisi tuto provedl prof. Jaroslav Vlček,[1]) — víme, že stalo se tak neprávem. Jména Štorchova neuvádí ani Körbrovo dílo věnované Klatovům, a svědomitý vydavatel korrespondence a literárních spisů Havlíčkových poznamenal o něm, že »verše jeho roztroušené po tehdejších časopisech upadly dávno v zapomenutí a že zabýval se hlavně zeměpisem«. Dnes také víme, že význam Štorchův tkví jinde, třeba že pojednání jeho »Zeměpis filosoficky pojatý« jest velice interesantní pokus na tomto poli naukovém. —

Štorch narodil se dne 15. listopadu r. 1812 v Klatovech, kde studoval také gymnasium, později studoval v Klatovech a poslední rok filosofie v Praze. Nato věnoval se studiu komptability. Vedle »studia pro chléb« pilně všímal si zjevů literárních, pěstoval jazyky slovanské, zvláště polský, později i jazyk francouzský a snad i anglický. Netřeba ani připomínati, že velice dobře ovládal jazyk německý. Kromě studia jazykového věnoval se horlivě filosofii, v níž dodělal se pozoruhodných výsledků. Řekněme tu hned, že zastavil se u Hegla, aby od něho přešel k Fried. Krausemu, jehož filosofii hlásal u nás prof. pražské university Leonhardi. Než Štorch všímal si i jiných nauk, zeměpisu, historie, věd přírodních vůbec. Účastnil se ostatně i konkursu na obsazení stolice českého jazyka, který vypsán byl na universitě pražské po Fr. Čelakovském.[2])

Od r. 1830 objevovalo se jméno Štorchovo v literatuře, jíž zůstal věren jako úředník státní, později rada zemské účtárny — až do své smrti, jež zastihla ho dne 21. listopadu r. 1868.

Štorch, — mimořádný člen Společnosti Nauk — přítel Erbenův, Zapův, Riegrův, švagr Jar. Pospíšila, účastnil se také živě všeho ruchu národního, ať již bylo to ve Společnosti českého musea, ať ve výboru pro vystavění Národního divadla,[3]) ať ve Svatoboru.

O literární činnosti Štorchově v prvé periodě jeho života promluvili jsme jinde, zde chceme všimnouti si literární tvorby jeho v posledním desítiletí plodné práce hajitele zásad Palackého a Havlíčkových, ne-li dokonce i spolutvůrce jich, jehož jméno našli jsme mezi těmi, kdož podepisovali r. 1861 prvotní program Národních Listů . . .

---

[1]) Česká Revue. 1907, 1908. — Vlček Jar. »Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti,« str. 39 ad.

[2]) Osvěta, 1913, str. 408. — Česká Mysl, 1913 a 1914.

[3]) Šubert F. A.: Národní divadlo v Praze. passim.

I. Historie a vzdělanost.

Zase a zase vrací se Štorch ke své lásce, věčně mladé — historii a jejímu poměru ku vzdělanosti. Úvahy ty vyšly tiskem r. *1856* s titulem »*Historie a vzdělanost*«.[1])

I zde najdeme mnoho pozoruhodných aforismů, a to vlastně zvláště v úvodě.

»Host, přišlý do domácnosti« — praví Štorch — »ujímá v ní první místo, všecko řídí se dle něho, všecko je mu po vůli. Usadí-li se ale v ní a udomácní, přestana býti hostem, obrátí se líc, a jako všickni v rodině všem, musí povolovati též on ostatním. I myšlénky, city a snahy jsou hosté na zemi, někdy z nebes, někdy ze svůdných míst demonických. Když se vyskytnou nové, vynikající jakousi obzvláštností, schopné vzletu, odmykající nové stránky života aneb zářící se leskem, všecko táhne k nim jako k nějakému novému středu, všecko staví se v jejich světlo, všecko má se přestavěti po nich. Nepřelétnou-li jako blesk anebo vichřice, mají-li dost jádra, aby se usadily na této zemi, nastane i jim, dříve nebo později, po dobrém nebo zlém, doba udomácňování. Co bylo od nich odstrčeno, hlásí se opět ke svému právu, i nezbývá jim leč uskrovňovati se a hledati místo samovlády neb nadvlády vyrovnaný harmonický spolubyt. A tak má každý věk své zvláštní přednosti a své zvláštní slabosti, své sympathie a své antipathie, svá strašidla a své miláčky, své lopoty a své hříčky, svůj ráj a své peklo, v umění a ve vědě, v politice a v náboženství, ve společenských poměrech a v celém živobytí. Co se jemu neslýchaným a obzvláštním zdálo, je po století všedním; nač by byl hrdla i statky nasadil, zdá se potomkům málo důležité; pravdy, na něž by byl přísahal, ztrácejí svůj oslepující lesk a přicházejí o výhradnou platnost, která jim přičítána; co nad smyslemi a snahami všech hrdě panovalo, musívá se podřaditi popelkám dříve v pozadí odstrkovaným, aneb sloučiti se s něčím, čemu se na život a na smrt odporovati zdálo; co se vidělo nepřemožitelnou záhadou, nedosažným cílem, jest později hříčkou, o níž nelze pochopiti, jak předkům o to bylo tolik zápasu zapotřebí; co si který věk pokládal za největší slávu, může mu později jmíno býti za největší hanu a tak i naopak, právě tak v dějinách národů, říší a člověčenstva, jak se každému jednotlivému v živobytí přihází.«

Po tomto úvodě klade si Štorch několik otázek, na něž odpovídá. Řekneme hned, že odpověď jeho *dnes* nás neuspokojí ve všem.

Štorchovi běží předně o otázku, »smýšlelo-liž lidstvo o svých vlastních dějinách a jak smýšlelo o nich?« A tu odpovídá na otázku tuto jakousi historií historie. Praví: »Každá jednotlivá věda potřebovala dlouhých věků, než se po neskončených bludech a zastávkách dodělala svého nynějšího stavu, při němž při každém cítíme tolik pohřísků, a historie, která výsledky jejich a celého

[1]) ČČM, 1856, 1. str. 91—111.

živobytí přijímá, aby je v jedno ohnisko sestředila, měla snad pospíchati před nimi? Věda věd měla kráčeti před vědami jednotlivými? Nedivmež se, začala li pozdě, pokračovala-li slabě, není-li ještě daleko! . . .« »Jiným vědám klade se předmět jejich vedle sebe; on jest jim po oboru zemském aneb v mysli lidské najednou, každou chvíli celý prostřen. Historie rodí se věk za věkem, a nebude jí nikdy celý dán. V tom ohledu má újmu proti ostatním vědám a může nabyti náhradu jen v převyšující všecko rozmanitosti, velikosti a vznešenosti svého předmětu, pak v tom, že všecky vědy jako pomocnice pro ni pracují.« Bylo potřebí dlouhých věků a velikých převratů v nich, »než se dostatečná řada obrazů na deskách historie zachytila, aby mohla vyzývati lidského ducha k plodnému o nich přemyšlování! Jakých krajností, mysli i činu, musel duch lidský překonati, než došel sám v sobě míry, potřebné k uvažování tohoto nesmírného divadla, v němž pozorovatel nepřestane nikdy býti i spoluhercem, snášeje spolu, těše se i snaže! Jakými školami muselo projíti lidské živobytí, jak musel se smysl člověčenstva pro zákonnost a harmonii všehomíru vzdělati a utužiti, než se duch odvážil hledati zákon a harmonii i tam, kde ocitě jen vášeň proti vášni bojovati a slepý osud všecko pohlcovati spatřujeme!«

Dále vykládá Štorch, že třeba hledati začátky historie v suchých záznamech, že ji musíme kopati ze země, »uhodovati« z kamenů, čísti z rozvalin . . . »Věkové uplynuli, než duch lidský tak osamostatněl, takové v sobě svobody nabyl, aby se mohl kochati událostmi, jichž byl sám původcem, aby je se zalíbením zaznamenal.« První výklad dějů historických, »první zasvěcení historie« dálo se za součinnosti bohů. Božstva bezprostředně vnikají v dějiny našeho pokolení a lidstvo koří se neoblomné moci osudu, jenž řídí nejen kroky lidské, nýbrž i sami bohové jsou mu podrobeni. Pravda, byl to osud slepý, »ale nikoliv slepý jako náš, že nevidí, ale slepý jako spravedlnost . . .«. Byl to osud slepý, a však nikoliv náhoda, jako náš jest, nýbrž tušení ducha, vidoucího, jak neuchylitelný zákon všecko podrobuje jakési vyšší, svaté, nevyslovitelné moci, před níž jásot i pláč jednotlivce zaniknouti musí. Představitelem směru tohoto jest Štorchovi historie řecká, která »zaznamenala v desky své nejkrásnější obrazy obojího«.

Svět křesťanský — středověk — nahradil osud »vznešenou ideou prozřetelnosti«. Dobu další neuspokojovalo již »pouhé vypravování dějů«, a nepostačovalo jí výhradní odkazování na moc vyšší, která řídí osudy lidské. »Místo vášnivé hrubé síly a osobní skutečnosti zaujímá obratnost, spletení, plán, líčenost; povaha dějin, dříve více předmětná, věcná, hmotná, stala se nyní podmětnou, osobní, uměle složitou.« Do historie dostává se lidská strůje, lidské umění. Kronikářství ustupuje líčení pragmatickému, jehož počátky tvoří francouzské memoiry a spisy Macchiavelliho.«

Ale pragmatické vykládání dějin hovělo si s počátku téměř výhradně »v živlu osobním, klíč událostí hledal se v osobních

poměrech a intrikách, v slabostech a náruživostech lidí, v předsíních a ložnicích, ve veřejných i tajných anekdotách. Co se přihodilo, stopovalo se až do posledních nitek, na něž se zavěšovalo, do tajností salonů a komnat, do nejskrytějších záhybů srdce. Kde se nevyskytala nit, vyhledala se aspoň pavučina«. Tíha poměrův a tlak potřeb státních neuplatňovaly se zde.

Když historie nabažila se osobností, obrátila se k věcem. V každém případě hledán »rozum a původ« hlavně »ve váze věcí a poměrů, v síle předmětenstva, v ohledech státních«. Jednostrannost jedna nahrazena druhou. I v tomto výkladu pozorován byl nedostatek, »jenž přesahoval sílu pragmatismu historického«, »který vedl k začátkům historie filosofické«, a lidský duch počal obraceti zrak »k hrdinům ducha, kojencům myšlénky a snahy«. Vyložilo-li se takto mnoho, nevyložilo se vše a genius hledán »v samém dějinstvu«, duch, který jím vládne a podrobuje »neúklonně« řádu svému osoby i věci: od živlu osobního přechází se i zde k živlu předmětnému. Podle Štorcha »jest tento duch historie milovníkům jeho pohodlná lenoška, provázek, který se dá na všechny strany táhnouti, kouzelný proutek, jímž se dá podle chuti všecko s nejkrásnějšími frázemi vyčarovati. Nejvýše jest to starý osud, trochu převlečený, trochu zlehčený; starý neoblomný, ze svatého temna hrozící, z nedohledné výšky své rány vysílající velikán, převlečený ve frak neb v profesorský biret, zbavený jako Herkules síly své, od něhož se svatá Nemesis s ošklivostí odvrací«.

Pokročilo se dále. Místo geniů osob vystupují duchové národů, na místo ducha historie staví se uspořádání země naší a jednotlivých částek jejích. A zase ještě není to pravda celá. Nelze popírati, že jest mocným činitelem rozličnost povah, předností i vad jednotlivých plemen a národů, nelze podceňovati zde také význam útvarů zemských, poměr nížin k vysočinám, suché země k vodstvu, podnebí atd. Ale proto jest přece jen v člověku »něco vyššího a mocnějšího než to, co příroda jemu přidala, a vedla-li kroky národů cestami, kteréž napřed vykreslila na povrchu zemském, zajisté stalo se i to, co kde odepřela, pobídkou ducha, aby hledal a našel, jak by překážky přírody přemohl. Výsledkové z toho boje jsou největší chloubou našeho pokolení; vítězství člověka nad přírodou jest základ našeho bohatsví, kolébka svobody našeho ducha, první vzlet genia«. Dospěli jsme vzdělanosti, plodu to geniů. Nad ni nezdá se býti nic mocnějšího, a nebylo sporu, že ona jediná může dělati historii. Na první pohled zdá se, že ve výkladu tom zahrnuty jsou jaksi oba výklady předešlé, a že není rozdílu mezi geniálností a vzdělaností. A přece tu rozdíl jest a ne nepatrný. Štorch vyloživ rozdíl ten blíže praví, že »genius, genialné jest horská krajina, panující nížinám; vzdělanost jest vyrovnaný proud řeky, rovina. V ní ztrácí se vynikající a zvláštní před spojitým a obecným. Jestli náleželo vykládání dějin osobními a státními vlivy době před velkými francouzskými bouřemi, vykládání pak přirozenou povahou země a jejích národů a geniemi i geniálností době po těchto bouřích, kdež dospění příro-

dozpytu a vítězství romantických škol k tomu vedlo, náleží vedoucí myšlénka vzdělanosti času našemu«.

»Ráz vzdělanosti — pokračuje Štorch — jest jako ráz našeho času hromadnost, tíhnutí do šířky, obecné a zobecňování; naše vzdělanost i náš čas obracují se k massám a massy hýbají jimi a odnášejí je.« Čas náš nesklání se před ničím, čemu by se měl s opravdovou a hlubokou úctou kořiti, leč mamomu a moci; hoví sám sobě, nezná nic velikého, on má »jen své surrogaty velkého«.

Vzdělanost je dnes nám tak mocným heslem jako prvnímu věku tohoto tisíciletí bylo náboženství. Vůdčí místo zaujímá Europa. Ale jaká je ta naše vzdělanost, ukazují nám příklady. A »my svatouškové, sobci pod zástěrou kosmopolitismu a humanity rytířujeme po celém světě pro bohyni svou, vzdělanost, podrobujíce suverenitě její prachem a lstí kupeckou břeh za břehem, krajinu za krajinou. Snad proto, aby se udělali obyvatelé těchto zemí lepšími a šťastnějšími, aby se přiučili novým cnostem a odučili starým necnostem, aby se jim před oči přinesl vzor toho, člověka člověkem učiniti, co jej ušlechtiti a oblažiti může? Vzor, jejž Europané po obou lících koule zemské roznášejí, jsou firmy kupecké, svatyně, kteréž staví, jsou kontoary, a pokroky krajin, ze tmy nevzdělanosti vytahovaných, počítají se podle millionů, jež vynášejí evropskému obchodu«.

Pojem vzdělanosti jest »vrtkavý a vysmykuje se z ruky jako úhoř«. Odmyslíme-li si od pojmu toho vše, bez čehož může obstáti, nezbude z něho nic než »trochu formy, trochu luxu a rafinerie«. Nechce však Štorch proto považovati vzdělanost za odpovědnou z každé úchylky její s cesty pravé. Uznává pokroky ducha lidského, »je přesvědčen, že prostředky jakkolivěk nechvalitebné«, stávají se lidstvu prospěšnými, ale nemůže pokládati »za páku a zákon, za pravidlo a za cíl historie něco takového, co samo o sobě tak neurčité a nestálé, co tak povrchní jest jako vzdělanost«.

A kdyby politické dějiny byly výsledkem vzdělanosti, jíž rozumějí hajitelé její, »všecky pokroky věd a umění, všecky pokroky společenské a státní zřízenosti i všeliké řemeslnosti, musili bychom opět dojíti ráje ztraceného . . .«. Pak »obor historie byla by rozkošná květnice, střídající se s potěšnými háji, a uprostřed ní plynul by v tisícerých ramenech a raménkách potok vzdělanosti, čím dále se ubíraje v tím půvabnější ráj všecko obracejíc«. Zde dovolává se Štorch Ondřeje Moraczewského. (ČČM, 1855, str. 161.)

Ale vzdělanost není v historii činitelem jediným; byla-li by, pak »nesmělo by se pásmo její přetrhovati«, a přece »vypravování dějin jest vypravování jeho přetrhování«. Štorchovi důkazem jest Čína, Indie, Babylon, Assyrie, Řecko.

Štorch na několika příkladech ukazuje, že historie, pokrok a způsob vzdělanosti jest velice závislý na tom, co se nazývá náhodou. Nic nevysvětlí se rčením, že »nutnost doby tak velela,

čas sobě sám pomohl«. Ovšem »slepé, neodolatelné síly nespočívají jen ve hmotné přírodě, i lidstvo je chová v sobě«. Proto však »člověčenstvo a dějiny jeho nemusejí se styděti, že podléhají této slepé moci«, ale jest ještě něco horšího než náhoda, »co moc svou tak často nad nimi provozuje, s jedné strany blud a omyl, s druhé slabosti lidské a nepravost«. Příkladem jest mu astrologie, jež vedla k astronomii, objevení Ameriky. Uváděti příklady, jak zasahují slabosti a nepravosti naše v kola dějin, zdá se Štorchovi zbytečným. »Historie jest příkladů toho plna, a tím většími díky musíme býti zavázáni prozřetelnosti, že jakož bludy v jasnost pravdy přenášeti, taktéž zlé činy i k dobrému obraceti umí. Viděti však proto v krvi lidské proud, jímž se kola dějin ženou, jest tak obmezené, jako křivá jest frase, že pole krví lidskou zbrocená nejzdárnějšími jsou rodišti vzdělanosti a pokroku«. A táže se: »Jaké přísluhy člověčenstvu přinesla krev od Turků prolitá? A nemusela-liž by vnitřní Afrika býti rájem vzdělanosti, poněvadž se v ní neustále tolik krve prolévá?«

Krátkozrakostí bylo by však chtít vysvětliti »stroj a běh historie« pouze těmito »řádnými kolečky a pruhy«. V dějinách totiž »žive i něco zkušeností a rozumem neobsáhlého, co od věků v mlze a v hlubinách nedostižných spočívajíc, najednou, neví se odkud a jak, vybleskne a všecko s sebou unášejíc, národy na nové dráhy, správné i nesprávné přivádí, ať jsou to již tažení křižácká, duch rytířství, reformace, politické revoluce, »proudění lidstva na západ« a p. »Někdy točí se kolo dějin úprkem, tříštíc, co se mu uhnouti nemůže; někdy nemůže se s místa dostati a lidstvo mře jednotvárností, uzavřeností. Proč neopanuje« — táže se Štorch — »jedno nebo druhé, aby člověčenstvo buď během uchvácené padlo aneb z místa opravdu nemohouc samo v sobě zetlelo?«

Štorch dochází závěru. Uprostřed všeho toho vidí bezpečný chod historie. »Tolik odporných sobě činitelů, tolik všude číhajících živlů záhuby, všecko jako docela náhodě zůstaveno, nit pokroku tolikráte natržena, ba již jen na teničkém vlákénku visící — a ejhle, dílo historie jde neustále před se; netoliko že nezůstane státi, ale pokračuje.« Krásně praví dále: »Kyvadlo stoupá a padá, ale hodiny jdou napřed. Den a noc střídají se, ale čas pokračuje od zimy k jaru, od jara k létu, od léta k úrodám podzimku. Tak i člověčenstvo, ale hodiny vracejí se ode dvanácté opět k první, čas od podzimku k nové zimě, v neustálém opakování. Jinak jdou hodiny, počasí a roky člověčenstva. Zemská koule točí se okolo sebe a pohybujíc se tak otáčí se okolo slunce. Jest slunce posledním středem lesklého obyvatelstva oblohy nebeské? Či jsou ony tisíce hvězd beze skladu a harmonie, beze středu? Hvězdářství stopuje jiné, vyšší slunce, okolo něhož naše slunce jako podřízená hvězda obíhá, jímž tedy i naše sluncesledná země ve vyšší, mohútnější ještě harmonii sfer jest vosnována. Jest to střední slunce, smělá a povznášející myšlénka naší nové vědy, posledním středem oboru hvězdnatého? Nic nevede

nás k tomu, ano všecko učí nás ve vší skromnosti, matce opravdového vznešení, mysliti, že obloha naše hvězdnatá právě jen obloha jest, dostupný našemu oku kraj neskonalých světů, povyšujících se k novým a vznešenějším pořádkům.«

A pořádek nebeský jest »obraz běhů člověčenstva. Občasy jejich řadí se v celky vždy větší a větší. Výše a výše, od pádu k letům novým a vznešenějším jest jim heslem; když jeden běh, stráviv dlouhá století, jest dokonán, stane se začátkem a prvním členem nové, vyšší periody, a tak dále a dále, výše a výše, a nespatřil ještě nikdo poslední a nejvyšší slunce, které synům země v kráse a velebnosti své vysvitne«.

O historii vyslovuje se zde Štorch obrazně. Jest to »bujný, nevystihlý, překvapující život, plný nejrozmanitějších činitelů, nový vždy, i ve starém, pučící nevyčerpanou silou ze sebe a přece všude vtěsnán ve vlivy neodbytné moci, předení, jehož posledních nitek a zámotků nikdo se nedodělá a kteréž přece tak jasný, pravidelný povrch poskytuje, jednota nejvyššího a nejnižšího, plná všude svárů, plná všude smíření obou těchto živlů, všude zákon, všude svoboda, nade vším pak vládnoucí ruka pána světů a zdroje života, duch mistra, spočívající nad jeho nejvznešenějším dílem a povznášející je vždy výše k sobě«.

Během doby naučilo se lidstvo ceniti důstojnost svou, ba více naučilo se přeceňovati ji, tak že bez mála činí sebe svým bohem, a modlu tu zosobňuje si pode jménem vzdělanosti. »Jí se opíjíme, jí konči se myrrha, jí konáme oběti: proč bychom jí nepřičetli i kousek všemohoucnosti aspoň nad svými osudy! Člověku, když v hrdosti své povstane, mizí všecko před zrakem. Což jest všecka ohromující moc matky naší a řekněmež i hrobu našeho, země, co ty tajné neodolatelné síly, které Bůh v národy vložil, co slepá náhodnost, jíž, vedle oka našeho, osudy lidstva v šanc dány jsou, co ta démonická síla, kteráž v jednotlivých osobách a celých věcích vystupujíc všecko s sebou uchvacuje, co to tajné žilobití času, ježto, nevíme jak, znenáhla všecko přetvořuje, co všecky ty stopy hluboce vložených, život člověčenstva skrz naskrz prostupujících zákonů, co všecka nevystižitelná moudrost, která tuto směsici rozchůdných živlů v jeden celek uladiti a k jednomu vznešenému cíli vésti umí: což jest všecko toto proti umění, kteréž kolečka do kolečka stavěti, těžká kladiva lehce zdvihati, lacině pozlacovati a přes noc poklady vydělávati učí!« I táže se Štorch, a otázka jeho je zároveň odpovědí — »nenabyl-liž člověk spravedlivého práva, aby směl všeho ostatního zapomínati, především ale ničeho neuznávati, čemu by se nejen z venčí a po světské povinnosti, ale z hluboka a s přemáhající opravdovostí bylo kořiti«?

Dobře vystihuje Štorch také nebezpečí proletariatu, jak již jej postřehl u nás r. 1849 Jan Jungmann.[1]) Vzdělanost naše při-

---

[1]) Časopis pro opravu gymnasií, 1849.

kájí si ale sama v domově svém hada, kterýž ji velmi nebezpečně uštknouti může. Jest to proletariat, bílý v Europě, černý v Americe, trest našeho sobectví, posud jen domácí svízel, jednou, neodvrátí-li ještě Bůh, krutá bouře a obecné neštěstí.

Bylo již mnoho model a padly. Štorch je přesvědčen, že padne i modla vzdělanosti. Jestliže poklesne také vzdělanost, povstane sice znovu, jako již kolikráte, ale zmoudřelá a polepšená. »Všemohoucnost její je předsudek, který bude zničen; vzdělanost zůstane pákou dějin, ale pákou vedlé jiných pák, jednou z nejmocnějších a nejvznešenějších, nikoliv ale výhradní. Kdo bude vykládati historii, dá jí ne sice přední místo a čestné, jako hostu nebo pěstěnci mody, ale poctivé, po boku jiných, rovněž dobře oprávněných živlů a pružin dějů. Obcházelo se od jednoho stranního výkladu ke druhému, i můžeť se již viděti, že zapotřebí jest sebrati všecky vespolek. Když se tak učiní, nalezne se pravda a vzdá se bezpečně i Tomu čest, kdo ve všem vládne, a jehož nejbližší jsme, když jsme pravdy nejbližší!«

Ostré vystoupení Štorchovo proti vzdělanosti nesmí nás nikterak zarážeti. Autor měl totiž na mysli »vzdělanost zle pochopovanou«. Slova Štorchova jsou mužná jako vždy a prozrazují duši ideální. »Kdo vytýká« — praví na konci pojednání svého — »kdo se bojí, miluje a milovati se má s pravdou. Což krásnějšího, což blažšího a vznešenějšího nade vzdělanost, béřeme-li ji za snětí všech dospěchů člověčenstva ve vědě, v umění a životě, v těsném a vroucím sloučení s nábožností! Vzdělání a náboženství, dvě líce jednoho života, jichž jedna s druhou prospívá a hyne. Bohužel že se již ode dlouhého věku cesty jejich rozcházejí. Nesejdou se více aneb jen tak, že jedna druhou pohltí? Jaké rouhání tvůrci všeho, ochraňovateli a vůdci všeho! Jen jednostrannost a klam odvádí od Boha; veškerenstvu vtiskl pořádek takový, aby vedl k němu. A milovati jej a nemilovati spořádanost jeho děl, zavírati oči světlu z nich zářícímu, jest zavírati oči i před ním a zle jej milovati. Hledejme jej v něm i v jeho dílech, jež nám na svědectví o sobě dal a jímž nás vždy lépe a lépe rozumětí učí, aby se mohl lépe opět slaviti sňatek obou oněch lící, aby vzdělanost byla nábožná a nábožnost aby se neštítila vzdělanosti.«[1])

Rozumíme slovům Štorchovým, byť zněla tu i tam poněkud nejasně. Tušíme v nich i »božnost« Palackého i Havlíčkovo »nejvznešenější dědictví člověka«. (Dokončení.)

---

[1]) ČČM, 1855, 5, str. 160.

Camil Orfano:

Preludium Chopina.

Směs ptačích trilků vkouzlil do klavíru
jak vůni lahodnou, jiż skýtá květ,
a zpitý vůní — v blaha vášně víru
ve skočný mazur dal se s duší v let.

A v adagiu tklivě praeluduje,
v notturnu zalká písní labutí —
zachvěje strunou, v kterou vichr duje,
by spojil duše v němé splynutí . . .

A skloněn k Muse, sténá żalupłný
nad Osudem, jenž s cizinou ho spial —
— emigrant Polsky — v rhytmu polonéz.

Duch slovanský se v chaos tonů snes
jak povzdech genia — snad úmyslný —
jenž z nitra Chopina citlivou duši rval . . .

Zvuk zčeřil hladinu jak příval mocné vlny,
by v moři akkordů — tu duši pochoval — — —

Z našeho výtvarnictví.

Pozoruhodným činem svépomoci v těžké pro výtvarnictvo době válečně byl »*Umělecký trh*«, uspořádaný »Jednotou umělců výtvarných« v Obecním domě. Již označení samo připomínalo, že jde podniku hlavně o to, aby sprostředkoval styk mezi umělci a obecenstvem k vůli koupi. Umělci vystoupili tu jako jednotné těleso. Poskytli svá díla a na výtěžku z prodeje berou podíl všichni stejnou měrou, aby uhájili svoji existenci. Někteří dali také svá díla ve prospěch ostatních darem.

Při tom zůstal trh zcela zajímavou výstavkou, pozoruhodnou hlavně proto, že přinesla celou řadu nových jmen a seznámila veřejnost s pracemi mladých umělců, vesměs žáků předních našich mistrů, z nichž někteří jdou už svými vlastními cestami, aniž by se klonili k výstředním směrům moderním. Kubismu a futurismu zůstal trh bohudík prost, a vážná snaha po skutečném umění, vzdálená modní sensačnosti, která se tam jevila i v kruzích těch nejmladších, získala jen tím více sympatií všech, kdož hledají v umění krásu a život.

Ze známých umělců potěšitelno bylo setkání zvláště s Jakubem Obrovským, jehož dívčí studie vyniká všemi kvalitami jeho umění. Mnoho příbuzného v barevné lahodě mají plátna Loukotova, třeba že projevují jinou techniku a svými náměty odnášejí se jiným směrem. Výrazně a slibně mluví ty široké plochy obrazů »Tři dámy« a »Před zrcadlem«, které diváky na první pohled zaujaly, svědčíce o tom, že od Loukoty lze mnoho ještě očekávati. Silně zastoupen byl obor krajinářský. Vedle Bubeníčka, který stále hledá nové cesty a způsoby svého uměleckého projevu, zaujaly krajiny Schovánkovy, Třískovy, Paškovy, Prokopovy, Vohánkové, pražské genry Mikulovy, Feiklovy, Skálovy. Náladově působily Zahelovy obrazy »Večer na Krymu« a »Rameno Čertovky v Praze«, Raškovy lesní partie. Různé genry vystavili Láďa Novák, jehož historické obrázky mají svůj vlastní humor, Jan ryt. Skramlík, jehož dívčí hlavička došla již před tím v Mnichově zasloužené pozornosti, dále Dvořák a Mareček.

O pohled na Malou stranu se zdarem pokusil se V. Vavřina a »Mostem u Rudolfina« upozornil na sebe příznivě V. Štochl. Dřevoryty representovali se Braunerová, Fiala, lepty Röhling, Bělský, prof. Welner z Olomouce, Lhotová, Kálalová, F. Urban a jiní. Z ostatních zmínky zaslouží Růžička, Schwarz, Emingerová, Choděra, F. Fiala, Jelínek, Martinková, Koškotová a Růžičková. Výrazností upoutala podobizna skladatele Fibicha od Pucholda. Z plastik stála v popředí díla Loudova, k nimž řadil se relief prof. Kloučka a slibné plastiky Němcovy.

Mimo výstavu třeba se zmínit o velkém obraze, který dokončil právě ve svém atelieru Jan rytíř Skramlík. Jest to velké plátno *»Otčenáš za vojáky«*, které bych považoval za nejsilnější projev umění Skramlíkova. Z obrazů, které v poslední době vyšly ze štětce Skramlíkova, je patrno, že umělec neutkvěl na půdě líbivého historického genru, jímž započal, nýbrž že snaží se jíti dále ku předu novými cestami a luštit obtížné problemy malířské. Hra světel, jež tvoří hodnotu jeho »Španělské tanečnice«, dochází svého výrazu i na novém tomto obraze, prozrazujícím zároveň komposiční talent žáka Brožíkova. Námět k obrazu tvoří výjev z venkovského kostelíka, jehož originální ovzduší umělec na místě zachytil v četných studiích. Možno doufati, že Skramlíkovo nové dílo, jevící tolik svědomitého studia, najde si záhy cestu na veřejnost. —

Válka zasáhla tragicky též do řad našich umělců výtvarných. Předseda výtvarného odboru »Umělecké Besedy«, mladý, nadaný malíř Daniel Mayer dokončil náhle svůj život v Barceloně, kam musil se uchýlit z Paříže do dočasného vyhnanství. Podlehl tyfu a zmařil tak všecky krásné naděje, které se vkládaly v jeho budoucnost. A přímo na bojišti skonal Josef Bašek, rakouský důstojník a umělec zároveň, který vykonal vzorně svou povinnost jako muž a voják. Byl na pražské akademii žákem Mařákovým a později stal se důstojníkem v malé garnisoně v severních Uhrách a pak v Brzežanech v Haliči. Ale svému štětci zůstal vždy věren a ve volných chvílích

maloval, jak jen mohl, vraceje se občas do Čech mezi svoje přátele a vystavuje na pražských výstavách. Byl čestným členem vídeňského »Dürer-Bundu« a voleným členem »Allgemeine deutsche Künstler-Genossenschaft«. Byl vždy upřímným Čechem a umělcem jemného cítění. *Miloš Čtrnáctý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

V naší beletrii — alespoň za časů pravidelných, pokojných — příliš mnoho se překládá. Bylo již opětovně vytčeno, že nejsou to vždycky právě perly a drahokamy, co se z cizích literatur přenáší do naší, nýbrž že se takto nezřídka dostává našemu knižnímu trhu obohacení dosti pochybného. Naproti tomu časem upadají v zapomenutí práce našich autorů, jež převáděnému cizímu zboží nejen se vyrovnají, ale leckdy i nad ně předčí. Vydávati takové starší práce domácí, byť to i nebyla právě díla klasická, pokládáme za podnik plnou měrou užitečný a vhodný. Oživuje se tak jméno spisovatelovo, který ve své době měl určitý význam, prohlubuje se známost domácí literatury a usnadňuje se práce zejména dorostu, který chce nebo má do ní hlouběji vnikati, a posléze — hospodářská stránka přece také nemá býti pomíjena — nevydáváme alespoň tolik peněz do ciziny na úkor písemnictva domácího.

Takové myšlenky bezděky se vybavují čtenáři, pročítá-li *Novelky* z pera Emanuela Bozděcha, jež k vydání ve Světové knihovně připravil K. Šípek (nákl. J. Otty, str. 165). Sbírka Bozděchovy prósy vyšla prvně roku 1877, dnes bude jistě zajímavou novinkou také čtenářstvu, které dobře znalo nepříliš hojnou literaturu naši let sedmdesátých a osmdesátých. Šest novelek podává knížka a z nich čtyry objevují se, pokud jde o náměty, důsledkem Bozděchovy vychovatelské praxe, za níž poznal šlechtické ovzduší. Postřehl v něm povahy ušlechtilé i povrchní a ploché a zachytil na nich asi rovnoměrně příběhy, jichž si tam beletristé tehdy nejvíce všímali. Venkovský obrázek Paní doktorová po realistickém rozběhu končí se průměrným kompromisem, kdežto povídka Rosa Klepetářova, z pražského židovstva bystře odpozorovaná a obratně koncipovaná, svědčí o zkušenostech, jež Bozděch získal jako divadelní referent, a formálně jeví největší příbuznost s jeho dramaty. Vydavatel napsal ke knížce příhodný úvod, v němž vřele a správně oceňuje tvorbu Bozděchovu a zejména věrně odhaduje vlivy, které na ni působily.

Neunavně tvořící Karel Klostermann vydal opět novou knihu. Sluje *Vypovězen* a jest označena jako »obraz ze života jihočeských drobných lidí« (nákladem J. R. Vilímka, str. 227). Vesnice poblatská kdesi mezi Hlubokou a Netolicemi jest jejím dějištěm, dělník Váša Křenek a jeho žena jsou tu hlavními osobami. Váša je děl-

níkem v továrně, soudili bychom tedy, že se tu směšuje továrenské ovzduší s vesnickými živly poblatskými, a to tím spíše, že ve vsi, o niž jde, s naším hrdinou bydlí družina jiných dělníků z továrny. Ale spisovatel vyňal z možných konfliktů světa selského a továrně dělnického jen jeden určitý případ, opírající se o poslední ustanovení o nabývání domovského práva v našich obcích. V jeho vesnici vrstva starousedlá, sedláci, pojednou shledá, že blízká továrna sem nalákala mnoho bezzemků, a uvědomí si, že by obci z toho jednou mohla připadnouti nemilá péče o nové příslušníky, po výtce sedlákům pak že by mohla vzniknouti nejistota ve vespolných závodech o správu obce. Počnou tedy vypovídati z obce ty, jichž se mohou bez nesnází zhostiti. Pod malichernou záminkou někdejší nezachovalosti jest vypovězen také Křenek, jemuž tudíž v nejhorším zimním nečase a za nejpilnější práce, jíž ovšem pozbude, jest hledati jinde pro sebe zaměstnání a pro ženu s dětmi nového bydliště. Útrapy hmotné i mravní, které se z té pohromy sesypou na něho i na jeho rodinu, jsou vlastním a hlavním předmětem autorova vypravování.

A k tomu hlavnímu pásmu jest obratně přisnováno pásmo poboční z děje jaksi retrospektivního. Vášovi, když se ocitl před otázkou nového sídla, zatane na mysli obraz jeho domovské obce Velenova, chudé dědiny v Pošumaví, kam kdysi jako chlapec byl nucen se vrátit a kde prožil bolestné dny vyhoštěnce, jehož kde kdo chce se jen zbaviti. Dlouhý řetězec tehdejšího utrpení vryl se Křenkovi tak nesmazatelně v pamět, že se tam nevrátí, děj se co děj. Nastoupí tedy na bludnou pouť za chlebem, která se skončí kdesi v uzavíraném území. — Autor zde vykreslil řadu postav plných života a charakterisovaných ostře a určitě. Vedle dobráckých manželů Křenkových, představujících ten zdravý živel našeho lidu, který by se z ničeho vzmáhal a rostl poctivým přičiněním z lásky k dětem, kdyby mu bylo jenom dopřáno místa, na němž nikomu neškodí, vystiženi jsou jadrně zejména sedláci i ve svém furiantství, i v přirozené dobrotě srdce, která se skrývá pod jejich stavovskou pýchou. Jinde ovšem tvrdý život a těžký zápas o chléb utlumuje i v nich jiskérky lepších citů. Vypravování Klostermannovo má hbitý spád a postupuje rázně bez zastávek a odboček. Autor svou netajenou sympatii k ubohým drobným lidem mimovolně vštěpuje také čtenářstvu.

*

Ruský prosaik Arkadij Averčenko došel rychlé obliby netoliko doma, ale i u nás. V Ottově Světové knihovně vydaná sbírka *Kola na vodě* v překladě Vinc. Červinky (str. 152) jest již třetí kniha u nás z něho vydaná. Toť zajisté rychlý úspěch u spisovatele, který je v 33. roce věku a osmý rok se zabývá spisováním. Nechybíme asi, budeme-li hledati příčiny jeho obliby především v tom, že píše humoresky a satiry, neboť ten druh slovesný předem si získává čtenářstvo, dychtivé jednak zábavy, jednak zapomenutí na trudnou přítomnost. Jsou to vesměs lehoučké náčrtky, co tu z Averčenka dostáváme, obrázky, založené na ostrém postřehu a vržené na papír s bezprostřední přímostí. Autor se pohybuje se zálibou v měšťácké spo-

lečnosti a vybírá si z ní typické jedince, nápadné svými slabostmi a zvráceností povahovými. Ty pak stíhá posměchem a satirou, jež nám nejednou připadá jako projev člověka pohněvaného, rozzlobeného nad lidskou pošetilostí, sebemilstvím, malátností, tvrdošíjností a jinými vlastnostmi podobnými. Výsměch jeho, jak zde svědčí na př. působivá črta, věnovaná zápasníkům-profesionálům (Herakles), bývá téměř jízlivý, ale smiřujeme se s ním vidouce, že autor měří sobě samému stejně, jako jiným. Překlad Červinkův čte se pěkně, jestiť prost všelikého násilí našemu jazyku. *F. V. Vykoukal.*

Spisy naučné.

Současně s knihou Mužové a osudy, o níž jsme tu promluvili v čís. 10. minulého ročníku, vydal Arne Novák spis *Myšlenky a spisovatelé* (nákl J. Otty, str. 150), jehož jednotlivé složky vznikaly v letech 1906—13, tedy současně s jednotlivými částmi vytčené sbírky. Přirozeným důsledkem této souběžnosti jest, že také tento knižní plod Novákovy kritické tvorby má všecky význačné rysy, jež jsme vytkli jakožto společný majetek prací, zahrnutých v objemné sbírce prvé. Jen jeden, a to ještě snad jen zdánlivý rozdíl bylo by lze postřehnouti mezi touto knihou a její předchůdkyní. Sbírka »studií a podobizen«, jíž dnes máme před sebou, vyšla v České knihovně zábavy a poučení, kterou vydává Ústřední spolek českých profesorů. Sbírka je řízena především se zřetelem k našemu studentstvu a s toho stanoviska vybíral ze svých prací také A. Novák, když sestavoval tuto knihu. Nesestoupil ani o krůček s předešlé výše, ale stal se jaksi srozumitelnějším, vřelejším a srdečnějším. A nebyl-li tento vroucnější a prohřátější tón zamýšlen, vyplynul jistě sám sebou z látek, které si tu spisovatel obral, tedy z předmětu, podmíněného jeho »zálibami a sympatiemi«. A ten předmět, jak autor vyznává v předmluvě, byl »inspirován vřelou a pyšnou láskou k naší literatuře národní«. Tím však zároveň se děje, že tyto rozpravy, věnované našemu písemnictvu, nalézají upřímnou odezvu u čtenářů, zejména těch, kteří pro rozpravy tohoto druhu mají nutnou přípravu a kteří v domácím písemnictvé spatřují vzácný poklad národní kultury.

Nová sbírka Novákova má 17 statí, z nichž pět vstupních jest rázu obecného, všecky ostatní pak, jež tvoří jádro knihy, jsou obsahu literárně kritického. Velmi vhodně otevírá se kniha poučením »Jak čísti«. Spisovatel má na mysli někdejšího čtenáře bible, sleduje ho v jeho duševním požitku, vytýká, jak si má vésti, kdo chce míti ze čtení potěchu i užitek, a vyslovuje přání, aby se vrátil »zase ten krásný a hluboký poměr čtenáře ke knize, jejž choval evangelický křesťan reformačního času ke knize knih, k bibli.« V »Prostotě slova« oceňuje se význam prostého, přirozeného výrazu naproti raffinované smělosti moderního slohu. »Souborná vydání v literatuře«, pořizovaná od spisovatelů samých na vrcholu nebo na konci jejich literární dráhy, obyčejně nedostupují hodnoty vydání posmrtných, uspořádaných od literárních odborníků. Ti »podrobně znají a soustavně

provádějí zvláštní vědu, která se ve vzácných, ale tím krásnějších případech mění v skutečné umění.« Ve stati »Životopisné knihy a jejich kouzlo« autor dospívá závěru, že skutečná náprava chyby, které jsme se dopouštěli, zanedbávajíce literaturu životopisnou, znamenala by netoliko »obohacení literární, nýbrž přímo rozmnožení národních statků charakterních«. Vytčením významu, který mají národní pohádky, sbírky jich a zejména vědecké studium folkloristické, končí se toto oddělení knihy.

Potom přichází spisovatel ke galerii postav z našeho písemnictví, jež kreslí důmyslnou synthesí, dávaje »co nejživěji vystoupit osobnosti v plné svéráznosti a přece organicky vyrůstati ze své doby«. Pomíjí při tom všeho vedlejšího, podružného, zachycuje na př. v životopisných údajích (jichž mu bylo se dotknouti, protože psal essaye z podnětů časových) jen momenty nejdůležitější, právě jako v souhrnu literární činnosti uvádí jen díla nejzávažnější; a přece předstupuje před nás v autorově podání plastická postava spisovatelova se všemi charakteristickými rysy svými a v ní zjevuje se nám v jasném světle také jeho prostředí osobní i dobové, takže ostře vysvitnou složky, jež působily na jeho povahu, názory a tvorbu Při tom třeba si všimnouti také jiné cenné přednosti těchto rozprav. Novák právě proto, že dává postavám, jež líčí, vyrůstati z příslušné doby, nespokojuje se jenom jejich osobnostmi, ale přibírá zpravidla i jejich předchůdce a vrstevníky, buď že hledá žádoucí paralelly, buď že poukazuje na jejich protinožce. Tak u Mik. Ad. Voigta čteme o Dobnerovi, F. F. Procházkovi a j., u Šafaříka o Durychovi a Dobrovském, u K. J. Erbena o Čelakovském, Máchovi i Zeyerovi. Jinde klada dva zdařilé. výstižné portrety za sebou přímo nutí čtoucího, aby sám je srovnával, a otvírá mu k tomu všecky výhledy s přesným poukazem, čeho si má všímati. Tak se tu nabízí parallela B. Němcové a K. Světlé, v jejichž obrazích spisovateli ovšem bylo nemožno, aby sám nesrovnával a nevytýkal stránek podobných a odlišných Tak možno srovnávati také tam, kde náš autor neměl na mysli nijaké parallely, ale kde jeho srdečná pieta vybavuje v čtoucím obraz vedle obrazu tak, že mu bezděky tkví na mysli ozářeny stejným světlem, jak se děje ve statích »Jak se stal Jan Neruda národním klassikem« a »Josef V. Sládek«.

Některé rozpravy jsou soustředěny plnou měrou k jediné postavě, jež jest jejich předmětem, a jsou založeny tak, že autor se zabývá především některou význačnou stránkou jejich, již pak prohlubuje a se všech stránek osvětluje. Tak se děje u Frant. Palackého, u něhož autor oceňuje přednosti jeho jako historika, nezabývaje se jím jako politikem, tak u Karla Havlíčka, na němž vyzdvihuje buditelskou činnost za osvícením lidu. Také na Sv. Čechovi všímá si jediné stránky jeho díla, totiž jeho cestopisu, při čemž ovšem stopuje také vliv jeho cest, a byť jen kratších vycházek, na jeho skladby básnické. Naproti tomu obě posmrtné vzpomínky na Zikm. Wintra a Jar. Vrchlického snaží se několika obsažnými rysy zachytiti celou fysiognomii drahých nebožtíků.

Řekli jsme svrchu, že tato kniha Nováková je především určena studentstvu. Lze si jen přát, aby v něm splnila svůj úkol, aby po-

máhala vésti jeho zrak při studiu naší literatury, aby budila v něm touže srdečnou lásku a úctu k slovesné práci předních našich literátů, s kterou autor psal tyto stati. Avšak křivdil by této knize, kdo by ji chtěl míti jen v rukou mládeže, a nepřál si viděti ji také v rukou veškeré naší inteligence vůbec. Máť většina těchto rozprav mimo uvedené přednosti i tu vzácnou vlastnost, že v nás bezděky vzněcuje touhu znovu si přečísti ty verše, o nichž tu je řeč a jež nám tu pojednou zase tak důvěrně zaznívají ve sluch, jako kdysi v letech dávno zašlého mládí, že se v nás rodí snaha opět si zarecitovati strofy Čelakovského, Nerudovy, opět se vhroužiti v zralé knihy poesie Sládkovy. A není za tísnivých dnů strastné, kormutné přítomnosti dobrodiním vážný poukaz na možnost tiché potěchy, kterou nám podává hluboká kniha známého básníka?

*

Z význačných rysů dnešní práce kulturní je snaha, rozšířiti vzdělání do vrstev co nejširších, rozprostraniti je tam, kde byly posud pouze skrovné jeho stopy, a prohloubiti je, kde byly k němu položeny základy. Velcí, silní a vnitřně zabezpečení národové zakládají za tím cílem rozsáhlé podniky osvětné. V Americe, v Anglii a zejména v Německu pracují četné, statisícovými prostředky nadané společnosti usilovně, aby vnesly potřebné vzdělání do všech vrstev lidových, právem v něm spatřujíce jednu z bezpečných složek národní síly, a u menších národů, Dánů, Švédů, Finů, zakládají se rozmanité podniky, řízené heslem: vzdělání všem a vždy! Také u nás nezahálíme, ale pohříchu práce obecně osvětná nenalézá tu posud dosti objektivního porozumění a nutné podpory.

K vydatným šiřitelům vzdělání v nejširších vrstvách dlužno počítati některé podniky literární, zejména ty, jež za peníz vskutku nepatrný, jak činí zejména Ottova Světová knihova a Vilímkova sbírka Za vzděláním, podávají cenné práce z nejrozmanitějších oborů naukových. Poslední dobou přidružila se k těmto obecně vzdělavacím podnikům *Ottova naučná knihovna*, jejíž redakci vede Dr. Zdeněk Tobolka. První svazek její podává práci vídeňského univ. profesora Eugena von Philippoviche *Vývoj hospodářsko-politických idei v 19. století* (str. 130), v překladu Rud. Augenthalera. Kniha vznikla jakožto přednáškový cyklus, pořádaný r. 1909 ve Společnosti pro státovědecké další vzdělání v Berlíně. Autor sám charakterisuje své výklady takto: »Snaží se podati krátkou soubornou orientaci o hospodářských ideálech, jakými opanovány jsou strany v postavení svém k problémům národního hospodářství, a vysvětlují jejich znenáhlé objevení se v 19. století. Mají objasniti spor hospodářsko-politických požadavků z protiv světového názoru a ukázati, že hospodářsko-politické ideály mají základ nikoli pouze ve hmotných zájmech, nýbrž závisí jako sociální ideály na všeobecném pojetí státu a společnosti.« Uvádíme tato slova i z té příčiny, že je z nich a z jejich úrovně patrno, na které čtenářstvo míří nová knihovna, jež jistě nebude dosavadním podnikům vzdělavacím nikterak na překážku, nýbrž bude je vhodně doplňovati. Kniha pojednává v šesti kapitolách o hospodářském

liberalismu, o konservativcích, socialismu, sociální politice, o agrárnících a o přítomném stavu, v němž roste kapitalismus, setrvává se na zásadě individuelní zodpovědnosti, ač se obecně odmítá společenský systém individualismu. Pro čtenáře, který by se chtěl hloub zabývati jednotlivými otázkami, uvedeny jsou potřebné prameny.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Pařížanka. Komedie o 3 dějstvích. Francouzsky napsal Henri Becque. — Dámy a husaři. Veselohra o 3 dějstvích. Polsky napsal Alexander hrabě Fredro. Poznámky: Marie Laudová. — Adolf Dobrovolný.

Ještě dnes setkává se Becqueova *Pařížanka* s chladným přijetím v části obecenstva jako před 29 lety při premiéře v pařížském divadle Renaissance. Také u nás již před několika lety, kdy vypravena byla *Pařížanka* péčí Kruhu českých spisovatelů ve Švandově divadle na Smíchově, hledělo obecenstvo na hrdinku hry ne příliš sympaticky. Tento poměr mezi hledištěm a jevištěm nezlepšil se ani letos, kdy Národní divadlo uvedlo *Pařížanku* na scénu jako novinku.

Ačkoli *Pařížanka* je spíše psychologickou a charakterovou studií ženy, jakých je mnoho v určitých společenských pařížských třídách, ačkoli není v práci Becqueově ani stínu frivolity, přec obecenstvo dává na jevo, že není srozuměno s odvážností a upřímností autorovou. Ne drsnost výrazových prostředků, kluzkost situací a cynismus vtipů, jež by možná spíše lahodily zvrácenému vkusu, nýbrž přesvědčivost, vtiskující plastičnost autorově kresbě Pařížanky, nezamlouvá se průměrnému diváku.

Becqueova Pařížanka není bezohlednou, necitelnou a nesvědomitou nevěrnicí, podvádějící svého muže s dvěma milenci, nýbrž je to pečlivá a do jisté míry i starostlivá žena i matka, jež ve svých milostných pletkách vidí jednak příjemné rozptýlení, jednak i klíč k dosažení lepší kariéry pro důvěřivého a nic netušícího muže.

Je ku podivu, že přečetné ty manželské trojúhelníky v drsných fraškách a v rozpustilých, někdy až hrubých a nejapných operetních textech ponechávají mravní rozhořčení diváků v klidu, ale jakmile spisovatel předvede abnormální situaci bez kašpařin, a zejména, dovede-li sáhnouti na nerv v nejskrytějším koutku svědomí divákova ukrytý, nepochodí dobře. Obecenstvu je nepříjemno, že nastavuje se mu, třebaže v elegantním, lehkém a ozdobném rámci, zrcadlo, v němž jednotlivce spatřuje buď přímo sebe, nebo někoho z okolí jemu blízkého.

Nejméně asi odpustí diváci autorovi, že zbavil v práci své hřích Pařížančin pikantní příchuti a rozkošnické vůně. Jsem žádostiv, co by teprve řeklo naše obecenstvo Guitryho Nočnímu hlídači, práci to neméně odvážné, přímo paradoxní, v níž autor nechává přesvědčivě vykládati znamenitého učence, že je svrchovaně šťasten tím, že

jeho milenka má ctitele, jenž ji dnem a nocí žárlivě střeží před stykem s jinými muži, což by učenci nebylo možno. Buď by musil se vzdáti vědecké práce, díla svého celého života, nebo občasného pobytu v blízkosti mladé milenky. K vůli úplnosti však dlužno říci, že v Paříži tato práce vzbudila stejnou nevoli jako kdysi *Pařížanka*.

Po letech zase objevili se na velké české scéně Fredrovi »Dámy a husaři«. Polská tato veselohra hrána byla po prvé na stavovském divadle r. 1851. Patří k veselohrám, jež psány jsou jediné za tím účelem, aby pobavily. V nich hrají hlavní úlohu zamotané situace, veselý ruch a vtipkování. Hrabě Fredro, válečník z doby napoleonské, dovedl některým mužským figurkám vtisknouti mnohý životní rys, takže veselohra při veškeré konstruovanosti není pouhým souborem suchých schemat u stolku pracně rýsovaných, a proto i dnes, je-li velmi švižně sehrána, může zaujmouti širší obecenstvo.

*

Ke dvacetipětiletému výročí působení *Marie Laudové* na scéně král. českého zemského divadla v Praze vyšlo pozoruhodné dílko Kamínkovo,[1]) v němž jednak zaznamenána a oceňována jest činnost Marie Laudové od jejího prvého vystoupení dne 25. listopadu 1889, jednak načrtán je vznik a postup zdařilých pokusů o české pohostinské hry na slovanských jevištích.

K. Kamínek poukazuje na příslovečně šťastnou ruku ředitele Fr. Ad. Šuberta, jenž záhy rozpoznal v mladé adeptce dramatického umění zřejmý talent, kterému bylo možno určitě prorokovati významnou kariéru uměleckou, a tuto dráhu vypisuje velmi podrobně, prokládaje pásmo údajů úvahami o různých otázkách a požadavcích divadelních vůbec a českých zvláště, takže jeho dílko je více než prostou kronikou, nehledě ani k velkému množství materiálu dokladového, uloženému v přečetných citátech z kritik našich i jiných slovanských listů.

Pokud jde přímo o herecký profil M. Laudové, zdůrazňuje Kamínek se zřetelem na opačná, tu a tam vyslovovaná mínění, že umění Laudové je převahou citové a poukazuje na stále silnější a silnější rys lyrismu, jenž zaokrouhluje, měkčí a zženšťuje její postavy. Patřičnou pozornost věnoval spisovatel též usilovnému kultu krásy slova, M. Laudovou šířený.

O tento kult usiluje také *Adolf Dobrovolný*, jenž poslední dobou věnoval se téměř výhradně umění recitačnímu. Základní rys jeho recitačního umění po vnitřní stránce jest u Dobrovolného uvažování, klid a přesvědčivý výklad, čímž liší se od mladších recitátorů, jejichž přednes obestřen je oparem vytržení. Vedle této záslužné činnosti chystá se Dobrovolný pořádati, jak sděluje, večery vzorné české činohry, při nichž práce našich českých autorů byly by pečlivě a s pietou nastudovány, se zvláštním zřetelem na plastiku slova a lahodu mluvy. Jde o vzkříšení ryze českého repertoiru národního aspoň v jedné jeho části.

---

[1]) Karel Kamínek: Marie Laudová. Kronika její umělecké činnosti. V Praze 1914.

Večery vzorné české činohry rozumí se arci večery, při nichž by vzorně se nastudovaly jednotlivé práce těmi silami, kterými bude moci Adolf Dobrovolný disponovati. Skutečně vzorné večery mohly by býti jen takové, při kterých by při vzorném scenování zároveň účinkovaly nejlepší činoherní síly české. Ale největší část těch sil jest arci připoutána ku stálým divadlům a nemůže tedy účinkovati jinde. Však již to bude dílo záslužné, když se věnuje vzorná péče provedení her, ať již ta či ona síla účinkující stojí na vyšší či nižší úrovni umělecké. —

Počin tento je s jednoho hlediska potěšitelný, s druhého zarmucující. Neboť dnes, kdy Národní divadlo vypraví za celé dlouhé období jedinou původní aktovku, je česká dramatická tvorba odkázána na nejisté pokusy jednotlivců! Dopracovali jsme se tedy i na divadle takých poměrů, jaké vládly před nedávnými lety v českém písemnictví, kdy pro dobrou knihu v českém jazyku jen těžce nalezl se nakladatel a kdy celé řady knih, jejichž obsah je dnes majetkem i širokých vrstev a jejichž vydání namnoze bylo povinností velkých nakladatelů a korporací, riskantně podnikali jednotlivci jako soukromí nakladatelé. *Karel Čvančara.*

Opera.

Vinohradské divadlo provedlo zásluhou *Ostrčilovou* první operu *J. B. Foerstrovu*, tříaktovou »*Deboru*«. Přes dvacet let uplynulo od její premiery na Národním divadle, kde dílo po několika představeních zmizelo s repertoiru. Běželo tedy o *rehabilitaci* tohoto díla a tím i o částečnou rehabilitaci jeho skladatele, jenž, ač jeden z našich nejlepších, ani dramatickou, ani instrumentální svojí tvorbou u nás nepronikl tak, jak by toho jeho umění zasloužilo. Ostrčil počal tím plniti jeden bod ideového programu, který si pro svoji divadelní činnost určil a který již před tím na poli instrumentální hudby prováděl v »Orchestrálním sdružení«. A nutno hned dodati, že tento počátek byl šťastný volbou díla i jeho provedením.

»Debora«, jejíž libretto napsal dle dramatu Mosenthalova Jaroslav Kvapil, má předmětem boj mezi dvěma ideovými světy, židovským, jenž představen jest právě Deborou, a křesťanským, který ztělesňuje Hana. První z nich miluje Josef, odvrací se však od ní důsledkem intriky, jež mu ji zhanobí, a přikloní se k Haně. Debořina láska změní se v nenávist, smíří se však na konec a odpustí. Libretto opery opírajíc se o pevnou kostru činoherní, ač sice tu a tam slovně povrchní, jest v celku dramaticky účinné, což jest ovšem velmi důležito, máme-li na mysli operu jako »hudební drama« — a o takové dílo Foerstrovi šlo.

V *prvním* jednání, jež jest exposicí, nebyla dána hudbě příležitost k mocným účinkům. Sbory lidu, štvoucího Deboru, jsou sice neobyčejně dramaticky komponovány, nepoutají však náš zájem tou měrou, poněvadž osobnost Debořina je nám dosud cizí. Teprve úmluva intriky mezi Josefovým otcem a farářem a následující monolog zoufalého Josefa, jenž kolísá mezi láskou k Deboře a k otci, při-

poutávají nás k sobě. Vrcholem aktu je dialog Josefův s Deborou, jež ho svojí vášnivou láskou zcela strhne k sobě. Milostný dvojzpěv, jímž akt končí, je však příliš krátký; [1]) právě opera nejen připouští, ale přímo žádá, aby taková vrcholná místa byla šíře rozpředena. Zdá se mi, že motiv, jímž tu skladatel pracuje, nebyl k takovému úkolu vhodný. Tato vada — možno-li to tak nazvati — je však nejen jediná v celé opeře, nýbrž i relativní; závěr aktu působí mocným dojmem, i uvědomíme si ji spíše retrospektivním srovnáním. Neboť jakmile zazní první takty *druhého* jednání, cítíme se strženi neodolatelně v moc Foerstrovy hudby, a tento dojem *silného a velikého umění* neopustí nás již po celé dílo, ba stupňuje se ještě v jednání *třetím*. Možno tedy mluvit o *gradaci účinku* díla průběhem tří dějství — a to je dílu dramatickému zajisté na prospěch.

Monolog staré židovky, zahajující druhé jednání, zachycuje a vyjadřuje židovský element sujetu způsobem v pravdě mohutným. Je to ovzduší žalmů, které k nám z jeho hudby vane. Celou další operu prostupuje tato hudba a jsou to nejsilnější a zcela originální místa partitury, kde se s ní setkáváme. Sem patří na př. kletba Debořina ke konci tohoto aktu (»Kající se vracím k Tobě«) nebo druhá polovina třetího jednání, kde se jí symbolisuje pomstychtivost Debořina v zápase s něhou lásky a odpuštění. Foersterův lyrismus, projevující se v střední části druhého jednání jednak ensembly, do dramatického toku mistrně vkloubenými, jednak krásným projevem Haniným, vyvírá ze Smetany. Nejzřetelněji jest to patrno v třetím jednání při vzpomínce Josefově na Deboru, toto místo svou vroucností blíží se obdobným partiím v Daliboru. Ale právě v tomto třetím jednání vyvíjí se lyrická hudba Foersterova z klassické prostoty projevu Smetanovského k líčení duševních stavů složitých. Prostředek, jímž toho Foerster dosahuje, jest *polyfonie*, čistě Foerstrovská polyfonie, jak ji po té nacházíme plně rozvitou v jeho další opeře »Evě«. A ještě jedno přispívá k sesílení dojmu, kterým »Debora« působí. Jest to podivuhodná vokální invence Foersterova. *Žádný* z našich skladatelů po Smetanovi nedovede *pouhou zpěvní* melodií tolik působiti jako on. Stačí jen poslechnouti si na př. Debořino loučení ke konci třetího jednání (»Jen ještě pohled«), bychom tento vzácný dar jeho nadání ocenili; v tom je Foerster v pravdě neomezeným dědicem Smetanovým. I po té stránce je druhé a třetí jednání »Debory« předzvěstí »Evy«.[2])

Dílo nastudoval a řídil Ostrčil s láskou, jakou lne vůbec k celému umění Foerstrovu, u nás bohužel tak málo vžitému. Orchestrální provedení bylo dokonalé; ale i solisté podali výkony velmi krásné a k jednotnému účinku sladěné. Debora sl. Vronské byla zvláště po herecké stránce výkonem znamenitým; k ní družila se Hana sl. Kalivodové a židovka sl. Vastlové, jež malý výstup podala

[1]) Kterýsi kritik, chtěje patrně z Ostrčila učiniti »upravovatele« díla, tvrdil, že v tomto duettu byly učiněny škrty. Ani tu, ani jinde v opeře nebyl obětován jediný takt; dílo Foerstrovo je tak dramatické, že to nebylo nejen nutno, ale ani možno.

[2]) Několik deklamačních chyb v Deboře bylo by zajisté snadno opraviti.

svrchovaně umělecky. P. Luka (Josef), hlasově výtečný, trpěl poněkud hrou, což třeba omluvit u divadelního začátečníka; za to rychtář p. Lanhausův uplatnil se výborně po hudební i herecké stránce své role. Také úlohy faráře a čeledína byly pěkně provedeny. Pouze sbor nevyhovoval zcela své úloze pěvecké, herecky pak leckde přestřeloval, především hlasitými projevy nehudebními (výskot, reptání a pod.), jež v opeře bezpodmínečně ruší, dokonce když kryjí hudbu! Režie byla velmi dobrá, ač jí bylo zvláště v třetím aktu řešiti obtížné úkoly scénické. Přejeme »Deboře« ze srdce, aby přes nepříznivé nynější poměry sociální zakotvila v repertoiru Vinohradského divadla, jak toho plně zaslouží; jest to dílo umělecky silné a — *naše.*

Dr. *Otakar Zich.*

Hudební rozhledy.

Česká Filharmonie provedla v jednom svých nedělních koncertů po delší době zase *Ostrčilův* melodram »Ballada o mrtvém ševci a mladé tanečnicí« na slova Legerova. Skladba, jež náleží ještě době, kdy Ostrčil vypracovával se k svému výrazu hudebnímu, jest prosycena pravým humorem, jejž podporuje ještě lehká, barvitá instrumentace. Teď, po deseti letech a po řadě skladeb dalších, jež podávají již Ostrčila celého, jest zajímavo stopovat i v tomto Smetanovském díle jeho vlastní notu, a dlužno doznati, že již v něm převládá. Text přednesla přiléhavě pí. Benoniová; dílo, jež řídil skladatel, bylo zahráno velmi pěkně.

Pražský Hlahol na řádném svém koncertě pokračoval v předvádění *Bachových* kantát; sbormistr p. Křička studuje je velmi pečlivě a docílil jimi opět velkého úspěchu; ze solistů vynikala sl. Ungrová krásným a hudebně výborným přednesem sopranového partu.

Umělecká beseda uspořádala večer klavírních novinek českých, jež vesměs hrál p. Štěpán. Notturno *Karlovo*, jež bylo v čele, jest bezvýznamná skladba zcela salonního rázu, Krajně, t. j. chtěně »moderní« byly malé cykly *Vomáčkův* a *Štěpánův.* Z nich první byl lepší; z úvodního Allegreta lze souditi, že p. Vomáčka má nadání a že se zajisté vypracuje. Dosud — aspoň v těchto skladbách — jest ještě příliš ve vleku posledních skladeb Schönbergových. Štěpánův cyklus je hříčka, postrádající pevnějších hudebních myšlenek. *Sukovy* „Ukolébavky« trpí příliš manýrovaností faktury; opětně se tu setkáváme (nic nevadí, že v parodii) s obvyklou Sukovskou — prodlevou během celé skladby, nad to synkopovanou. Jen krajní čísla jsou pěkná; ale myšlenka *cyklu* samých ukolébavek není šťastna: vždyť jsou všechny náladově stejné! Nejlepší z celého večera byly na konec hrané skladby *Křičkovy;* s výjimkou třetí mají obsažné myšlenky a jsou krásně pracovány. Závěrečný valčík byl znamenitý.

Dr. *Otakar Zich.*

Světová válka r. 1914.

Přes čtyry měsíce trvá již válka a dosud není naděje na brzké skončení tohoto obrovského, bezpříkladného zápasu. Bojovalo se krvavě na třech bojištích na souši, bojovalo se na mořích evropských, na Atlantickém a Tichém oceáně a v měsíci listopadu rozmnožen počet válčících Tureckem, které se připojilo k Rakousku a k Německu proti trojdohodě. Tíseň válečná a její důsledky doléhají těžce na obyvatelstvo celé Evropy a nikdo nemůže ani tušiti, kdy bude mír uzavřen. Učiněny sice některé nesmělé pokusy, přiměti válčící strany k zastavení nepřátelství a k vyjednávání o mír, ale pokusy neměly úspěchu. Představenstvo sociálně-demokratické strany ve Švýcarsku zakročilo u spolkové vlády a u presidenta republiky ve prospěch míru a president slíbil, že zakročí u všech neutrálních států, aby společně vystoupily a to dle jeho názoru nejdříve o sjednání příměří.

Car Mikuláš vydal dne 3. listopadu válečný manifest, v němž oznamoval, že ruský velevyslanec v Cařihradě obdržel rozkaz, opustiti s celým personálem velevyslanectví a ruských konsulátů v Turecku ottomanské území a že Rusko urovná cestu k řešení historických problémů na pobřeží Černého moře. Zároveň nařídil car armádě na Kavkaze, aby překročila hranice a udeřila na Turky. K válce s Tureckem připojily se hned Anglie a Francie, Anglie prohlásila suverenitu nad Egyptem a Cyprem, a již dne 3. listopadu počalo anglické loďstvo bombardovati Dardanely. Turecká armáda dala se na pochod na Kavkaz, k suezskému průplavu — aby protržením hrází v průplavu a částečným zasypáním jeho zasadila panství Anglie v Indii těžkou ránu — a do Egypta.

Sultán vydal rovněž válečný manifest a prohlásil »svatou válku« všech mohamedánů proti Rusku, Anglii a Francii. Zelený prapor prorokův, jenž »svatou« válku provází, nebyl po celé uplynulé století rozvinut. »Fetva« o válce byla v cařihradské hlavní mešitě dne 6. listopadu přečtena.

Válečná situace na všech bojištích v posledním měsíci valně se nezměnila. Na západním bojišti bojuje se prudce o Ypres, na sever od Lillu, mezi La Bassée a Bethunem. Němci, kteří nemohli k Ypresu ze severu, udělali velkou okliku a překročili řeku Lys u Armentières. Spojenci drží celý východní břeh Ysery až k moři, Němci zmocnili se Dixmuidenu, odtud postoupili přes Yserský průplav a postoupili východně blíže k Ypresu.

Na severovýchodním bojišti měli Rusové několik neúspěchů, u Kola, Konina a vystynického jezera a byli v zamýšleném postupu na Královec a Berlin zadržáni. Postoupili od ústí Sanu do Visly v západním a jihozápadním směru a oblehli Přemyšl. Od Přemyšlu byli Rusové opětně odraženi, vtáhli však do Tarnova, Jasla a Krosna. Dne 18. listopadu počala se v Ruském Polsku po celé frontě vyvíjeti bitva.

Na srbském bojišti dobylo rakousko-uherské vojsko po několikadenních tuhých bojích velkého úspěchu dobytím opevněného Valjeva a Obrenovce a překročením řeky Kolubaru. V polovici listopadu ustupovali Srbové do vnitra země. Jich nejsilnější posice, počínající horským pásmem Černa Planina a Ložnice, byla opatřena jak silná pevnost. Opevněné srbské posice táhnou se od Šabce až k Ochridu. Podél celého tohoto horského pásma zařídili se Srbové také pro nejkrutější zimu. Dne 10. listopadu opustili však Srbové posice, ježto byli v několikadenních bojích u Mišaru poraženi. Současně vzalo rakouské vojsko útokem Ochrid. Po pádu Ochridu počali Srbové ustupovati směrem ke Kočaljevu, kam vtáhli dne 13. listopadu a ještě v noci zahájili ústup do Valjeva, jehož rakousko-uherské vojsko dne 16. listopadu dobylo. —

Pevnost a město Cingtau padly dne 8. listopadu po 43denním odporu proti přesile do rukou Japonců a Angličanů. Velitel podal císaři Vilémovi tuto zprávu: »Pevnost padla útokem a proražením centra vyčerpavši všechny pomůcky obrany. Pevnost a město byly kolmou palbou z nejtěžšího děla spojenou s bombardováním od moře těžce ohroženy. Síla naší dělostřelecké palby byla na konec úplně zlomena. Naše ztráty jsou mnohem menší, než se mohlo očekávati.«

Dne 2. prosince, v 66. výročí panování císaře Františka Josefa obsadilo rakousko-uherské vojsko Bělehrad. Dle vojenského úsudku záleží cena této události v držení tamních dominujících pobřežních výšin, jež se táhnou 20 kilometrů ke Smederevu. Tyto výšiny ležíce uprostřed obou říčních bariér, Sávy a Dunaje, zajišťují spojení mezi zemí vlastní a srbskou a umožňují následkem získání komunikací, vedoucích do vnitrozemí, příznivé vyvinutí vojenských sil.

Na severním bojišti domohli se Němci značného úspěchu dobyvše města Lodži. —

Počátkem války turecko-ruské vyměněny byly telegramy mezi J. V. císařem a králem Františkem Josefem a tureckým sultánem, dále mezi německým císařem Vilémem a sultánem, pak mezi německým korunním princem, nejvyšším velitelem rakousko-uherské armády arcivévodou Bedřichem a tureckým ministrem vojenství Enverem pašou; v projevech zdůrazněno válečné spojenectví Rakousko-Uherska Německa a Turecka proti společným nepřátelům.

Turecké oficiósní listy projevily názor, že k událostem v Černém moři musilo nutně dojíti. Anglie chtěla zabavením ottomanského dreadnoughtu podporovati ruské plány. Turecko zabezpečilo si však paritu a dokonce superioritu v Černém moři a mohlo tak dokončiti mobilisaci, aniž by se obávalo Ruska.

Průběh válečných událostí dle zpráv jenerálního štábu rakousko-uherského a německého byl:

29. října. Turecké loďstvo černomořské bombarduje ruské přístavy Feodosii a Novorossijsk.

31. října. Turecká vláda dodala velvyslancům trojdohody pasy. Prudké boje o Ypres. Válečné lodi spojenců bombardovaly německé posice na pobřeží belgickém. Ysersko-yperským průplavem způsobena

velká zátopa pobořením stavidel u Nieuportu. Ve střední Haliči uhájilo rakousko-uherské vojsko posice východně od Přemyšlu a na dolním toku Sanu. Turecké loďstvo podniklo útok na Oděsu a potopilo ruský dělový člun »Donec«. Proti Cingtau byl zahájen všeobecný útok. Anglický křižník »Hermes« zničen německým podmořským člunem.

1. listopadu. Rakousko-uherské vojsko proniklo přes Savu a Drinu a obsadilo některá města. Bitva u Turky v Haliči skončila se úspěchem rakousko-uherského vojska. Rusové bombardovali Černovce. Námořní bitva u Chile; 3 anglické křižníky poškozeny.

2. listopadu. V bojích na Sanu u Rozvadova utrpěli Rusové porážku. Šabac opět dobyt rakousko-uherským vojskem. Turecký velvyslanec odevzdal anglické vládě ultimatum žádající okamžité odvolání anglického vojska z Egypta.

3. listopadu. V Ruském Polsku přerušilo rakousko-uherské vojsko boje na Lysé Hoře. Anglické křižníky bombardovaly Jaffu. Anglický král prohlásil suverenitu nad Egyptem. Car Mikuláš vydal válečný manifest proti Turecku. Japonsko, Černá Hora a belgická vláda prohlásily válečný stav s Tureckem. Persie prohlásila neutralitu.

4. listopadu. Na Romanské planině Srbové poraženi. Námořní bitva u Yarmouthu. Anglický ponorný člun »D 5« se potopil. Německý křižník »York« se potopil.

5. listopadu. Jižně od ústí Wisloku vypudilo rakousko-uherské vojsko Rusy na západním břehu Sanu, Na francouzském bojišti postoupili Němci ku předu. Turečtí příslušníci vypovězeni z Ruska. Srážka ruského a tureckého vojska na Kavkaze.

6. listopadu. Mezi Francií a Tureckem nastal válečný stav. V Tebrisu zajati rakousko-uherský konsul a turecký zástupce.

7. listopadu. Německé vojsko porazilo tři ruské jízdní divise, které překročily řeku Vartu. Japonské loďstvo stíhá německé křižáky, které bojovaly u Chile. Cingtau bylo japonským vojskem dobyto.

8. listopadu. Turecké vojsko překročilo egyptské hranice. Rakouské vojsko dobylo Kostajniku v Srbsku.

9. listopadu. Boje rakousko-uherského vojska na čáře Ložnice-Krupanje-Ljubovije skončily rozhodným úspěchem. U Ypresu ve Francii se bojuje. Na východě u Vystyneckého jezera Rusové poraženi. Anglicko-francouzské vojsko bombarduje Dardanely. Civilní obyvatelstvo Bělehradu obdrželo rozkaz, aby město opustilo. Německý křižník »Emden« zničen.

10. listopadu. U Kanina v Ruském Polsku utrpěli Rusové porážku.

11. listopadu. Přemyšl byl opětně Rusy obklíčen. Rusové postoupili přes dolní Visloku a Řešov. V údolí Stryje byli rakouským vojskem odraženi. Německé vojsko dobylo Dixmuidenu.

12. listopadu. Pokusy Švýcarska o zahájení mírového jednání.

13. listopadu. Rakousko-uherské vojsko dobylo v Srbsku důležitých posic. Rusové vtáhli do Tarnova, Jasla a Krasna. Na Yseře a u Ypresu měli Němci úspěch. Srbský hlavní stan přeložen z Valjeva do Mladenovce. Afghanský emír připojil se k »svaté« válce turecké.

14. listopadu. Rakousko-uherské vojsko postoupilo v Srbsku ku předu. V Cařihradě byla v mešitě Fatih přečtena fetva o »svaté válce« mohamedánů.

15. listopadu. Postup rakousko-uherského vojska na Valjevo. U Přemyšlu a v Karpatech Rusové odraženi. V Rakousku-Uhersku zahájeno upisování válečné půjčky. Ruský pomník v Galatavii zbudovaný na památku ruského postupu k Sv. Štěpánu r. 1878 zničen. Anglicko-francouzské loďstvo blokovalo důležitá obchodní místa v Malé Asii. Japonské a anglické vojsko vtáhlo do Cingtau.

16. listopadu. Rakousko uherské vojsko obsadilo v Srbsku Valjevo a Obrenovac. Úspěšné boje německého vojska ve Východních Prusích. Výměna telegramů mezi císařem Vilémem a sultánem. — Perská vláda povolila tureckému vojsku průchod perským územím, Varšavský gubernátor Korff byl na vyjížďce zajat německou hlídkou.

17. listopadu. Rakousko-uherské vojsko překročilo řeku Kolubaru v Srbsku. Německé vojsko bombardovalo Armentières ve Francii. Ruský vyslanec v Persii opustil Teheran. Angličané obsadili Šejk Said v Červeném moři. Část německého loďstva bombardovala ruský přístav Libavu.

18. listopadu. V ruském Polsku počala se na celé frontě vyvíjeti bitva. Předseda uherského kabinetu hr. Tisza odjel do německého hlavního stanu. Francouzská vláda se rozhodla, zůstati ještě v Bordeaux. Na Černém moři došlo k bitvě mezi ruským a tureckým loďstvem.

19. listopadu. Ruský postup na Gombiny a Vegeborg byl odražen. Boje o Remeš. Portugalské loďstvo vyplulo k obraně suezského průplavu. Němci bombardovali Dunquerque.

20. listopadu. Rusové utrpěli před Přemyšlem těžké ztráty. Italie se rozhodla, vyslati vojsko do Lybie.

21. listopadu. Rusové ustoupili přes Mlavu a Lipno.

22. listopadu. V krajině východně od Čenstochové a severovýchodně od Krakova pokračováno v útocích spojeneckých vojsk.

25. listopadu. Rakousko-uherské vojsko překročilo všade bažinatou dolinu Kolubarskou.

26. listopadu. Stečena silná srbská posice u Lazarevce. Rusové vnikli karpatskými průsmyky do komitátů úžocského a zemplinského. V bojích u Lodže a Loviče utrpěli Rusové ztráty.

29. listopadu. Císař Vilém meškal na severním bojišti.

1. prosince. Turecké vojsko postupuje na Teheran. Car Mikuláš odjel na bojiště.

2. prosince. Bělehrad byl obsazen rakousko-uherským vojskem. Útok Rusů severozápadně od Wolbromu byl odražen. V Egyptě přistaly 34.000 kanadských dobrovolníků.

3. prosince. Němci obsadili Lodž. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 10. prosince 1914.

(Projevy pro společnou poradu českých poslanců. Válečná půjčka v Rakousko-Uhersku. — Tisza slibuje ústupky Rumunům. Tisza u císaře Viléma. — Změna kabinetu v Italii. — Prohlášení italského ministerského předsedy Salandry. — Nový kabinet v Srbsku. — Prohlášení anglického ministerského předsedy Asquitha. — Frederic Roberts. — Prohlášení bulharského předsedy kabinetu. — Manifest bulharských radikálů.)

V poslední době množí se ve veřejnosti české hlasy, žádající svolání společné porady českých poslanců všech stran, aby český národ byl na budoucí události připraven. Němečtí poslanci konali již několik schůzí a uvažovali o návrhu poslance Dra. Grossa, aby se německé strany vzhledem k vážnosti doby zajistily pro všechny eventuality. Český sociálně-demokratický poslanec Haberman navrhl utvoření výboru pro národní záležitosti a odůvodňuje návrh svůj tím, že již pouhý fakt, že se zástupcové všech směrů a složek národa sejdou, aby prohlásili, že stojí na stráži všech zájmů národa, byl by velkým skutkem a uspokojením, že věc česká není a nebude zapomenuta.

V Rakousko-Uhersku vypsána válečná půjčka. Skončila se v obou polovicích říše se skvělým úspěchem, neboť bylo upsáno přes dvě miliardy korun. Upisování zúčastnili se příslušníci českého národa velmi vydatně.

Uherský ministerský předseda hr. Štěpán Tisza oznámil sibiňskému rumunskému metropolitovi, že korrektní postup uherských Rumunů za dob mobilisace i na bojišti ho přiměl, poskytnouti Rumunům některých ústupků, které se jemu samému dříve zdály přílišnými, ale za nynějších poměrů ukazují se odůvodněnými a oprávněnými. Ústupky mají se týkati širšího užívání rumunského jazyka ve školách a úřadech a takové změny volebního řádu, která by Rumunům poskytla více mandátů, než zákon nyní platný. Kromě toho vydal ministr vnitra nařízení, kterým se nemaďarským národnostem dovoluje vyvěšovat o národních slavnostech prapory v národních barvách, ovšem vedle praporů v barvách uherských. Jest podivno, že hr. Tisza hodlá učiniti ústupky toliko Rumunům. Což se ostatní nemaďarští národové nechovali při mobilisaci i na bojišti právě tak, jako Rumuni?

Hrabě Tisza byl od císaře Viléma pozván do německého hlavního stanu. Po svém návratu do Pešti sdělil, že ve všech podstatných otázkách může konstatovati naprostý souhlas názorův a že výsledek jeho návštěvy slibuje to nejlepší pro spojence a obě říše.

V Italii stala se změna kabinetu. Ministerská krise vypukla pro spor mezi finančním ministrem a ministrem války za příčinou úhrady vypůjčené miliardy lir na pohotovost branné moci »pro všechny případy«. Finanční ministr Rudini navrhl, aby se peníz ten uhradil zvýšením daní o 10 percent, návrhu tomu opřeli se však ostatní ministři poukazujíce na tíseň doby. Rudini podal demisi a po něm učinili tak ostatní členové kabinetu. Král pověřil dosavadního předsedu kabinetu Salandru utvořením nového kabinetu, kterýž v několika dnech utvo-

řen. V čele nové vlády zůstal *Salandra* spolu jako ministr vnitra; ministrem zahraničních záležitostí jmenován *Sonnino*, ministrem války zůstal *Zapelli*, ministrem pokladu jmenován *Carcano*, financí *Daneo*, námořnictví *Viala*, osad *Machini*, spravedlnosti *Orlando*, vyučování *Grippo*, zemědělství *Cavarola*, veřejných prací *Giufelli*, poštovnictví *Riccio*. Za nynější situace jest obor zahraničních záležitostí nejdůležitější. *Sonnino* býval finančním ministrem v kabinetu Crispiově a jest 67 roků stár. Býval horlivým zastancem trojspolku. Jaké jest nynější jeho smýšlení, není známo, ale lze předpokládati, že souhlasí s dosavadní neutrální politikou italskou, jinak by byl do kabinetu Salandrova sotva vstoupil.

Italský parlament sešel se dne 3. t. m. Předseda ministerstva Salandra učinil prohlášení o stanovisku Italie vůči nynějším světodějným událostem. Pravil, že vláda bedlivě a svědomitě zkoumala písmena i ducha platných smluv, jakož i původu a konečných cílů nynějšího konfliktu a že přišla k bezpečnému přesvědčení, že není povinna konfliktu se zúčastniti. »Dobrovolně proklamovaná a loyálně zachovávaná neutralita« — tak zakončil svou řeč — »nedostačovala, aby nás zabezpečila před následky obrovského převratu, jehož rozsah každým dnem vzrůstá a jehož konce nemůže nikdo dohlédnouti. Na souši a na mořích staré pevniny, jejíž politický útvar dozná změny, musí Italie chrániti své životní zájmy, uplatňovat a hájiti spravedlivé nároky své a zachovati své velmocenské postavení neztenčeno. Proto nebylo a nebude možno, aby naše neutralita byla mrtva a netečna, musí býti a bude činná a bdělá, silně vyzbrojená a připravená na každou eventualitu.« O řeči té jsou italští poslanci různého mínění. Jedni považují ji za válečnou věštbu, jiní za projev úmyslu, domoci se splnění požadavků italských jen cestou míru. Poslanec Federzoni charakterisoval ji slovy: »Salandra vydal směnku, ale neudal na ní datum.«

V Srbsku utvořeno nové ministerstvo, složené ze zástupců všech stran vyjma liberály. Jest sestaveno takto: předsednictvo a zahraniční záležitosti *Pašič*, *Šaču* finance, *Jovanovič* vnitro, *Ďuričič* spravedlnost (tito 4 ministři jsou staroradikálové), *Draškovič* veřejné práce, *Davidovič* vyučování (oba neodvislí radikálové), *Marinkovič* (naprednjak) zemědělství a obchod, plukovník *Bojovič* vojenství.

V dolní sněmovně anglické promluvil ministerský předseda Asquith při podání úvěrové předlohy v obnosu 225 milionů liber. Z nových úvěrů má býti poukázáno 10 milionů Belgii a 800 liber Srbsku jako nezúročitelná půjčka až do konce války. Co se týče válečných nákladů, činí tyto nyní 900.000 až 1 milion liber denně. Na dotaz, jaké kroky učinila vláda, aby znemožnila nepřátelům dovoz nutného zboží, prohlásil, že vláda nevěnovala od počátku války žádné jiné větší pozornosti než této. Jest to jedna z nejobtížnějších otázek, hlavně proto, že jde o zboží pro nepřítele, jež bylo vyváženo z neutrálních států neutrálními loďmi. Kdyby vláda jednala libovolně, octla by se ve sporu s právy neutrálních mocností. Vláda se snaží, zabrániti konfliktu. Sněmovna schválila jednomyslně žádaný úvěr.

V Anglii zemřel dne 16. listopadu *lord Frederic Roberts*, generalissimus anglické armády. Narodil se r. 1832 v Indii. Věnoval se záhy vojenské kariéře. R. 1879 proslavil se v afghanské válce svým pochodem do Kabalu. Až do roku 1893 dlel v Indii jako nejvyšší velitel anglického vojska. Roku 1895 jmenován byl maršálkem a vrátil se do Evropy a stal se velitelem v Irsku. Když v burské válce Angličané utrpěli citelné porážky, bylo mu r. 1899 svěřeno vrchní velení. Roberts musil ponejvíce anglickou armádu teprve sbírati. V krátké době podařilo se mu všechny burské generály poraziti. Od r. 1901 do r. 1904 byl nejvyšším velitelem anglické armády. Tím byla jeho vojenská dráha skončena. Pak započal velmi účinnou propagandu pro všeobecnou brannou povinnost Při počátku nynější války odebral se Roberts na belgické bojiště, tam se roznemohl nachladiv se a za nedlouho po svém návratu do Anglie zemřel.

V bulharské sněmovně prohlásil předseda kabinetu Radoslavov, že vláda zůstane věrna neutralitě na počátku války vyhlášené. Když jisté státy učinily dotaz, podala vláda okamžitě vysvětlení, které bylo považováno za uspokojivé. Bulharsko udržuje přátelské styky s Rumunskem, Řeckem a dokonce i se Srbskem. Zato poměr k Turecku jest nejupřímnějšího rázu. Vláda je šťastna, že může oznámiti národu, že jest territoriální celistvost země zabezpečena. Ministr pak dodal: »Kdyby nás poměry donutily vejíti ve vyjednávání o zvětšení území, učiníme to s podporou celého evropského koncertu, s nímž chceme udržovati nejlepší styky.«

Bulharští radikálové shromáždili se v Sofii a usnesli se o manifestu k národu, v němž praví: »Radikálové chtějí sjednotiti všechen bulharský národ a považují nynější okamžik za vhodný k tomu. Bulharsko národopisně a politicky musí zabrati na jihozápadě přirozené cesty k Bílému moři, doliny řek Vardaru a Strumy a města Kavalu, Serez, Dramu, Štip, Kočany, Veles, Skoplje, Ochrid, Bitolji, Kostar, Lerin a Voden, ale nadto musíme si osvojiti i Soluň a přímou cestu do Západní Evropy: řeku Timok (východní Srbsko) k vůli spojení přes Starou Ršavu. Od Turecka nežádáme ničeho kromě jeho přátelství, otevřené cesty pro náš vývoz a obchodní výměny. S Tureckem musíme býti vůbec dobří přátelé a sousedi. Válka Turecka s Ruskem nesmí pro nás býti pokušením, abychom chtěli dosíci hranic Enos-Midia, kterou nám slibují velmoci trojdohodové; Rumunsko budiž svobodno ve svých nárocích a snahách. Dobrudža budiž zástavou našeho přátelství, začež se nám Rumunsko odslužiž udělelením občanských a politických práv svým bulharským poddaným. Až sjednocené Bulharsko odejme Srbsku a Řecku, co mají v sobě bulharského, bude Bulharsko i jim dobrým sousedem a nebude jim překážet, aby se také pokojně rozvíjely.«

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Prosinec.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Arène Paul: **Z NOVÝCH POVÍDEK VÁNOČNÍCH.** Vybral, úvodem opatřil a přeložil Jar. Pšenička. Svět. knih. č. 1157-58. 126 str. 8°. Za K —·40

Autor, kdysi předseda slavného spisovatelského spolku provençalského, dal ve svých povídkách vypučeti krásným květům zkazek a národních legend své Provençe. Prosté, hřejivé a milé jsou jako paprsek sluneční.

Barett-Browning Elizabeth: **SONETY PORTUGALSKÉ.** Druhé, pozměněné vydání. — **PLÁČ DĚTÍ.** Přeložil Ant. Klášterský. Sborníku světové poesie sv. 121. 64 str. 8°. Za - K 1·20

Sonety portugalské jsou šňůrou vzácných perel, jež Browningová zavěsila na hrdlo poesie. Ellen Key o nich napsala, že ony svého druhu jediné stojí mezi sonety Shakespearovými a Rossettiovými, »jediný příklad od dob Saphirových v literatuře světové, že žena v erotické lyrice dosáhla největší výše, jaké v umění kdy muž dostoupil, ano krásou citu ještě ji překročila.«

Frídová Božena: **TAJE SRDCÍ.** Kresby pérem. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 249. 246 str. 8°. Za K 1·40, váz. - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·80

Čtvero novel hlubokého citu, bystrého pozorování života a dramaticky vzrušených scen. Čtenář bez mocného pohnutí knihy neodloží.

Jirásek Al.: **F. L. VĚK.** Obraz z dob našeho národního probuzení. Illustroval a umělecky vypravil Ad. Kašpar. Díl IV. se 104 obr., z nichž je 25 kolorov. Skv. váz. - K 17·—

S pěknou dochvilností dostavuje se už ke čtvrtým Vánocům Jiráskův »F. L. Věk«. (J. Otto. Kvartové vydání.) Každého roku totiž přibývá o nový svazek illustrovaného vydání. Letos došel čtvrtý, předposlední. Se stejnoměrností ještě pěknější a vzácnější, s rovnoměrnou silou a láskou pracuje Ad. Kašpar na obrazích, tušových nebo kolorovaných kresbách, jimž provází tuto romantiku prvních našich probuzenců. Činí totéž, co Jirásek, ovšem, že po stránce jemu náležející: provádí nás staromodním světem zněmčilé Prahy a českého venkova s toutéž hodnověrností a spolehlivostí průvodce dokonale informovaného, jak to činí Jiráskovo slovní umění. Praha v kresbách oživuje ze starých prospektů, po ulicích a zákoutích, oživuje také lidmi kaleidoskopní směsi všech vrstev a vzezření a tak v kolika a kolika momentech z proudu vypravování vybraných rojí se celý tehdejší viditelný svět, vyvolaný uměleckou vůlí a viděný ze vzdálenosti celého století. A. Kašpar vede si šťastně tak, že jeho hybné illustrace živé malebnosti zvoní dávnou idylou a milou měšťanskou důvěrností, takže se nikde ani na krok nerozchází od zaujatého a nejednou pohnutého a dojatého biografa nově se rodícího českého světa. Ne filosofické glosy a mudrující marginalie, nýbrž prosté, souběžné líčení v obrazích tvoří tento soubor Kašparových illustrací k Jiráskovu »Věku«, a poněvadž má umělec cit a lásku k tomuto starodávnému mikrokosmu a výtvarnou fantasií a grafickou dovednost přívětivých vlastností jsou Kašparovy »obrázky« milejší, vítanější a cennější, nežli nejedna illustrativní hlubokomyslnost, kterou ani zvláštní výklad k pomilování neobjasní. *N. Listy.*

Jirásek Al.: **MALOMĚSTSKÉ HISTORIE.** Šesté vyd. Sebraných spisů sv. I. 328 str. 8⁰. Za - K 3·—

France Anatole: **OSTROV TUČŇÁKŮ.** Přeložil Jan Hájek. Knihovny Zlaté Prahy sv. 68. 396 str. Za K 3·40, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - K 5·20

Dílo Franceovo, tohoto ze všech dnešních spisovatelů francouzských největšího mistra jazyka a nejryzejšího representanta literární tradice francouzské, bude u nás jistě s největším zájmem vítáno. Jeť to, jak píše F. V. Krejčí ve své studii o Franceovi, »parodie utopických pohádek, obsahující pod touto zábavnou formou zdrcující kritiku dogmat, legend, a všech sociálních autorit.«

KNIHOVNA „POUČENÍ“. Levná sbírka malých knih ze Světové knihovny.

Sv. 21. F. S. Kodym, **Zdravověda**. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60
Sv. 22. H. W. Conn, **O mechanismu života.** Přeložil PhC. Č. Chládek. Za - K —·60
Sv. 23. T. Morus, **Utopie.** Přel. Jiří Foustka. Úvodem opatřil Prof. Foustka. Za - K —·60
Sv. 24. Ch. W. Hufeland, **Makrobiotika.** Zpracoval MUDr. V. Preininger. Za - K —·60
Sv. 25. Dr. K. Kraepelin, **Studie přírody v bytě.** Přel. Rud. Augenthaller. Za - K —·80
Sv. 26. Kraepelin, **Studie přírody v zahradě.** Přel. R. Augenthaller K —·80
Sv. 27. Kraepelin, **Studie přírody na letním bytě.** Př. R. Augenthaller K —·80
Sv. 28. Michelet, **Pták.** Z frančiny přel. B. Bauše. Za - - - - - - - - K —·60

Další svazečky se připravují.

Levná sbírka malých knih: »**Knihovna poučení**« je jakási odbočka či filiálka populární Ottovy »Světové knihovny«, která v témž formátě a v téže láci přináší drobné svazky poučné četby z per nejlepších učenců světového jména, z nejrůznějších oborů vědy. Dosud vydané svazečky názorně ukazují celkový ráz, obsahovou bohatost i pestrost výběru této »Knihovny poučení«.

Mjasnickij J. J.: **DOBRODRUŽSTVÍ ČERNOBOLOTINSKÝCH.** Humoristický román. Přeložil Jiří Ščerbinský. Knihovny Zlaté Prahy sv. 70. Počalo vycházeti v sešitech po - K —·24
Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na čtvrt roku »Knihovny« pouze K 1·—

Autor je jedním z nejoblíbenějších moskevských humoristů a jeho velký humoristický román je výběrem živých figurek moskevských, hlavně ze života kupectva, této originální a samobytné vrstvy společenské, která se v srdci Ruska uchovala v nejryzejší typičnosti.

Dr. *Fridtjof Nansen:* **SIBIŘ, ZEMĚ BUDOUCNOSTI.** Nový, velký, illustrovaný cestopis. Český překlad redigoval Dr. Jiří Guth. Právě počalo vycházeti v sešitech po - K —·60

Jméno neohroženého Nora není našemu čtenářstvu neznámo a slavná kniha jeho »Na severní točnu« je až dosud všude předmětem čtenářských tužeb. Nansen proslavil se odvážnou svojí výpravou k polárnímu polu, kterouž podnikl r. 1893—1896 lodí »Fram«. Když loď v ledu zamrzla, vypravil se r. 1895 Nansen s poručíkem Johansenem po saních k točně a po nesmírných svízelích došli až na 50 mil k ideálnímu tomu bodu. Výprava Nansenova byla na tehdejší dobu jedna z nejpamátnějších, poněvadž tehdy nejdále pronikla a také tajemství severu po té ještě plných 14 let vzdorovalo lidské zvědavosti. Výsledky polární cesty Nansenovy značně změnily mapu koule zemské, pokud na ní zobrazeny byly krajiny, přiléhající k točně. Na své cestě prozkoumal Nansen i severní Sibiř, a poněvadž již před tím proslavil se cestou na lyžích Grónskem (1887), byl považován za autoritu v znalostech nejsevernějších krajů. Proto také loni, když k popudu ruské vlády jednalo se o to, najíti novou obchodní cestu do Sibiře severním Ledovým mořem a Karským mořem k ústí sibiřského veletoku Jeniseje místo dosavadní dopravy sibiřskou drahou,

byl Nansen přizván, aby svými zkušenostmi přispěl ku zdaru výpravy. Loď »Correct« s nečetnou společností skutečně našla možnou obchodní cestu mořem a po mnohých dnech, při nichž nechybělo napínavých scén, dostihla ústí Jeniseje. Zde přijala jej vládní barkassa »Omul« a dopravila řečištěm vzhůru do Jenisejska, odkudž proputoval tisíce kilometrů poštou, autem, draisinou i vlakem napříč Sibiř, nekonečnými lesy, hroznou to sibiřskou taigou, kde medvěd i vlk mají svoje nerušené panství, dále nesmírnou tundrou, řídce osazenou praobyvateli, Samojedy a Osťáky, jejichž kultuře, využíti bezměrné plody tundry, bílá rasa nikdy se nenaučí. Nansen shledává Sibiř jako ohromnou připravenou zásobárnu lidstva, což obzvláště je významno dnes, kdy stará Evropa nemůže svým národům dosti místa poskytnouti. Sibiř má neomezenou budoucnost, ale její rozvoj naráží na nesnáze nesmírných vzdáleností kulturních středisk. Její nekonečné lány, mnohem větší než Německo a Rakousko-Uhersko, potřebují jen obchodního spojení, aby nesmírné poklady své přírody mohly vydati. Cestovatel všude pečlivě si všeho všímá, zejména hospodářských poměrů, kolonisace, správy, národopisných zajímavostí — jemu nic neujde, o všem dovede pěkně vyprávěti. Sibiř, kteráž nám do té chvíle byla neznámější než nejtemnější Afrika, pozbývá v líčení Nansenově své příslovečné hrůzy a jeví se nám jako bohatá krásná země, nevyčerpatelný pramen bohatství, čekající jen pilné ruky. Cestopis Nansenův »Sibiř, země budoucnosti« bude knihou na výsost zajímavou, kterouž obzvláště v dnešní době čtenářům svým doporučujeme. Autor vyzdobil knihu množstvím vlastních snímků fotografických, v nichž jeví se nám Sibiř v nové a zajímavé stránce.

Novák Arne: **MYŠLENKY A SPISOVATELÉ.** Studie a podobizny. České knihovny zábavy a poučení sv. 33. 152 str. Za K 1·60, váz. - - - - - K 2·80

Vynikající náš literární kritik a historik prof. dr. Arne Novák vydal knižně sedmnácte literárních studií a podobizen, vystihujících význam a ráz vůdčích postav našeho národního obrození neb tvůrčích nositelů moderní české tradice slovesné Práce slovutného kritika českého, roztroušené dosud v časopisech, zajímati budou způsobem podání, který pomíjí vše podružné a vyhybá se badání monografickému, za to co nejživěji ponechává vystoupení osobnosti v plné její svéráznosti a prostředí doby. V knize jsou studie o Dobrovském, Jungmannovi, Kolárovi, Čelakovském, Máchovi, Zeyerovi a j., mimo to úvodem přináší patero článků obecnějšího obsahu, které nabádají čtenáře sledovati s pozornou a oddanou vnímavostí zjevy literární.

OTTOVA NAUČNÁ KNIHOVNA.

Stále větší a větší zájem širokého kruhu českého čtenářstva o četbu poučnou přiměl nás k vydávání tohoto nového podniku. Úkol nové sbírky jest, aby českému čtenářstvu podávala dobré poučné spisy ze všech oborů lidského vědění a práce, psané formou snadno přístupnou, ať vyšly v době kterékoli. Sbírka bude přinášeti význačné zjevy poučné literatur cizích, ale bude pamatovati na dobré práce původní, české. Pro první svazky »Ottovy Naučné knihovny« jsou připraveny práce, které svědčí o tom, že úkolu nové sbírky bude vydavatelstvem i redakcí, již vede docent Dr. Zdeněk Tobolka, vrchní universitní bibliotékář, plně vyhověno. Sbírka zahájena je znamenitou, odborně vysoko stojící a přece přístupně psanou prací Eug. Philippoviche **Vývoj hospodářsko-politických idei v 19. století.** Přeložil Rud. Augenthaller. (Za K 1·20, váz. 2 K.) Ve formě přednáškové pojednává autor poutavě o všech hospodářsko-politických směrech a proudech nové doby: o hospodářském liberalismu, konservatismu, socialismu, sociální politice a o proudu agrárním. Čtenář odnese si z knihy poučení prvého řádu o dnešních směrech hospodářsko-politických. Pro další svazky uchystána jsou díla velmi zajímavá. — »Ottova Naučná knihovna« svým programem staví se na místo své, svérázné a stane se nezbytnou všem českým vzdělancům, kteří touží po poučení dobrém, objektivním, věcně správném, ve formě snadno přístupné. — »Ottova Naučná knihovna« bude vycházeti ve lhůtách volných, v knihách samostatných, vždy ukončených, vkusné moderní úpravy grafické.

Petr Frant.: **DO SVĚTA ŠIRÉHO.** Obrazy z dějin objevů zeměpisných. Mládeži upravil. Se 40 vyobr v textu a 2 příloh. 136 str. 8°. Za K 2·40, váz. K 2·80

Kniha líčí to, o čem mládež nejraději čte: cesty velikých mořeplavcův, kteří mimo hojná dobrodružství v cizích dílech světa získali velké znalosti světa, tak důležité pro kulturu lidstva.

Kapitán Scott R. F.: **DOSAŽENÍ JIŽNÍ TOČNY.** Scottova poslední cesta. Český překlad redigoval prof. Ludvík Tošner. Dva svazky. Se 211 obr. dle fotograf. snímků výpravy, 9 barev. příloh., 12 diagramy, 5 mapkami v textu a 1 mapou v příloze. Za K 18·90, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - K 26·10

Jako točna severní, tak i jižní pól od věků neústupně zavíral před člověkem svoje tajemství a marny byly veškery výpravy ke konečnému proniknutí k ideálnímu bodu točnovému. Ale dobyvačná snaha člověka vytrvala, dokud nezmocnila se i těchto neprobádaných krajů. Takřka současně. Roku 1909 vztyčil prapor na severní točně kap. Peary a po marném pokusu Nordenskjöldově o 3 roky později dorazil také na jižní točnu anglický kapitán Scott, když jej norská výprava předešla. Avšak příroda neprodává tak lacino svých věčných tajemství. Na zpáteční cestě od pólu přepadl výpravu strašný polární orkán, v němž Scott se třemi průvodčími zahynuli — nedaleko místa, kdež uloženy byly zásoby. Po deseti měsících nalezeny byly pomocnou výpravou ztuhlé mrtvoly — za hlavou nešťastného vůdce nalezen deník, v němž podrobně vylíčeny jsou osudy těchto neohrožených mužů. Tento deník stručně avšak výstižně líčí (v prvém dílu knihy) všecky příhody až k smutnému konci a tyto obrazy jako nějaká veliká vidění vtisknuty jsou v duši čtenáře. Výprava zdařila se, věčné tajemství odhaleno a popsáno, ale za jakou cenu!

Stech Václav: **POD VLAJKOU VALEČNÉHO LAZARETU.** Lidová hra z válečných časů o třech jednáních. Dramat V. Štecha sv. V. 96 str. Za K 1·20

Effektní hra s četnými strhujícími scénami přichází našim ochotníkům jako na zavolanou. Je obzvláště vhodnou k provozování ve prospěch Červeného kříže a jiných dobročinných účelů, tak nutných v dnešní válečné době.

Tlustý, Dr., *R.:* **ÚPLAVICE ČI DYSENTERIE** a jak se před ní chrániti. Lidových rozprav lékařských č. 125. 28 str. Za - - - - - - - - - - - - K —·50

Naše populární sbírka, kteráž vykonala svůj úkol podrobným poučováním o všech nemocech nakažlivých, jež přinášejí s sebou válečné poměry, zařadila i nyní ve svůj program vhodné toto poučení, kteréž by mělo býti všude horlivě čteno a rozšiřováno.

VÍDEŇSKÝ NÁRODNÍ KALENDÁŘ na rok 1915. Vydává Osvětový svaz dolnorakouský Rediguje Dr. A. Mádl. Ročník X. S obrazem titulním a mnoha jinými vyobrazeními. Za - K 1·—

Touto knihou každoročně hlásí se dunajská česká obec činně k životu. Redakce pečlivě vybírá nejen belletristický obsah, přihlížejíc k tomu, aby kniha přinesla práce jen cenné. Rozumí se, že hlavní zřetel obrácen tu k českým spisovatelům a umělcům vídeňským. Kniha doplněna je pečlivě sestaveným přehledem dnešního stavu české obce vídeňské, kteráž zejména ve svých spolkových organisacích má pro český život důležitý význam. Doporučujeme všemu českému čtenářstvu tuto pečlivě a vkusně vypravenou knihu.

Zíbrt, Dr., *Čeněk:* **ZLATÝ JELEN NA PRAŽSKÉM MOSTĚ, SLEPÝ MLÁDENEC, SIBYLLA** a jiná proroctví staročeská. Světové knihovny čís. 1154—55. 150 str. Za K —·40, váz. - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·80

Nejnovější číslo Světové knihovny zavděčilo se zajisté našim čtenářům touto novou prací Dra. Zíbrta, která v nynější vážné době pro svoje zajímavé a časové thema vzbudí zaslouženou pozornost. Sbírka obsahuje proroctví nejoblíbenější a nepatrná cena její (40 hal.) umožní každému interessentu zakoupiti si zajímavou ukázku staré a prosté literatury lidové.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Ročník XIX. Čís. 1. *V. J. Novotný:* **Z lidových písní.** (Štidiry. - Můj milý.) 4 str. Za - - - - - - - - - - - K 1·—
Čís. 2. *Vojtěch Štětka:* **Nálady.** Pro klavír na dvě ruce. 4 str. Za - - K 1·—
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně (3 čísla) - K 1·20

Výborná tato edice hudební tak se vžila, že dnes nelze si bez ní hudbymilovné naše obecenstvo ani představiti. Je to výběr i program její, jenž zajišťuje jí tolik sympatií. Přinesla posud přes 200 skladeb, vesměs původních a výhradně jen českých skladatelů. Připomene-li se k tomu její láce, pak není se co diviti, že právě novinky Hudební přílohy ocitají se tak často na programech koncertních i domácích.

iebscher Adolf: Valašská Madonna. Nádherný umělecký barvotisk. Rozměr 155×73 cm. Trojdílný obraz v krásném ac. rámci K 60·—. V moderně stylisovaném a skv. vyřezávaném rámci 147×72 cm. K 70·—.

iebscher Adolf: Svatá noc. Vánoční obraz, provedený v barvách. V tmavém vyřezávaném rámci rozměru 70×57 cm. zaskl. K 25·—.

iebscher Adolf: Kde domov můj. Nádherná barevná reprodukce hymnického obrazu. Rozměr 109×92 cm. V krásném aceném rámci K 50·—.

iebscher Adolf: Žižka před Kutnou Horou. Umělecký barvotisk. Rozměr 126×77 cm. V nádherném aceném rámci K 40·—.

iebscher Adolf: Rozmysli si, Mařenko a Věrné naše milování. vě scény z Prodané nevěsty. Protějšky. Umělecké barevné reprodukce. Rozměr každého obrazu 7×72 cm. V originelních rámcích s národním ornamentem po K 28·—. V bohatých zlacených mcích po K 22·— a 24·—.

iebscher Karel: Panorama Prahy. Nádherná barevná reprodukce v rozměru 72×55 cm. V nádher. zlac. rámci za sklem 20·—. V moderním imitov. mahagonovém vyřezávaném rámci v rozměru 94×90 cm. K 30·—

)vořák Fr.: Žlutá růže. Skvostná barevná heliogravura. Rozměr 67×67 cm. Zasklený obraz v krásném moderním rámci K 40·—.

nüpfer Beneš: Královna racků. Velká barevná reprodukce. Obraz v krásném mod. rámci v rozměrech 100×59 cm. K 60·—.

nüpfer Beneš: Moře. Skvostná původní heliogravura. Rozměr 90×60 cm. Zaskleno v originelním rámci K 40·—.

chwaiger Hanuš: Rodinný oltářík. Skvostná barevná reprodukce trojdílného obrazu. Rozměr 76×55 cm. Zaskleno pěkném originelním rámci K 25·—.

enišek Fr.: Přemysl oráč od pluhu za knížete povolán. Velký, v barvách ádherně provedený hist. obraz. Rozměr 87×133 cm. Zaskl. v nádher. rámci K 60·— a K 65·—.

prka Jóža: Slovácké děti. Barevná reprodukce na hlaz. a lakovaném dřevě (žádný nalepený papír!), takže obraz vypadá jako zasklený riginál. Nový způsob reprodukce! Obraz v krásně zlaceném rámci rozměru 26×45 cm. K 20·—.

Umělecké reprodukce obrazů předních českých malířů jsou dary nad jiné vzácnými. Rámce vkusně stylisované opatří se i k barvě nábytku.

SKVOSTNÉ DARY UMĚLECKÉ:

ALEŠ M.: ŠPALÍČEK JEDNOHO STA NÁRODNÍCH PÍSNÍ A ŘÍKADEL. Vydal **K. B. MÁDL.** Vkusně vázaný K 12·—, vázaný v lodenu K 13·—.

DRUHÝ ŠPALÍČEK PADESÁTI NÁRODNÍCH PÍSNÍ. Vydal **K. B. MADL.** Vkusně vázaný K 8·—. Vázaný v lodenu K 9·—.

ČTVERO CYKLŮ NÁRODNÍCH PÍSNÍ S OBRAZY M. ALEŠE: **NALEZENÁ SESTRA.** Národní píseň z Prácheńska. Cyklus kreseb. 9 fol. listů orig. úpravy. Vkusně vázáno K 3·20. — **SYNEK ZACHOVALÝ.** Cyklus kreseb. 9 fol. listů originelní úpravy. Vkusně vázáno K 3·20. — **SIROTEK.** Cyklus kreseb na národní píseň: „Osiřelo dítě". 13 fol. listů origin. úpravy. Vkusně váz. K 3·20. — **BUDE VOJNA.** Cyklus kreseb na národní píseň. 14 fol. listů originelní úpravy. Vkusně váz. K 3·20.

ALEŠ M.: PĚT SMYSLŮV. Cyklus maleb. Provedeno krásným světlotiskem. S úvodem **K. B. MÁDLA.** Rozměr listů **46 × 37** cm. V nádherných slohově komponovaných deskách K 20·—. První Alšovo plné a zaokrouhlené dílo, mistrovský kus prvního mládí, básnický hold památce jemného genia Mánesova. Dílo vzácné, téměř skutečný originál, kteréž každý přítel umění s nadšením uvítá.

BÖTTINGER: KARRIKATURY. 54 listů faksimil. reprodukcí. Vydáno v appartní formě malířského skizzáku. Vkusně vázáno K 12·—. Umělecká veselá kniha, která vzbudí mnoho srdečného smíchu. Plno skvostných čísel. Skvostný dar každému, kdo má zájem pro umělecké dílo.

BROŽÍKOVO ALBUM. Uspořádal **VIKTOR OLÍVA.** Úvod napsal **K. B. MÁDL.** Úplné Album v originelní skvostné vazbě **K 100**·—. Elegantní schránka na obrazy, do níž lze obrazy jednotlivě vkládati, K 12·—. Jedno z největších uměleckých děl českých. Slavná díla Brožíkova, skvělý památník uměleckého díla proslulého českého malíře.

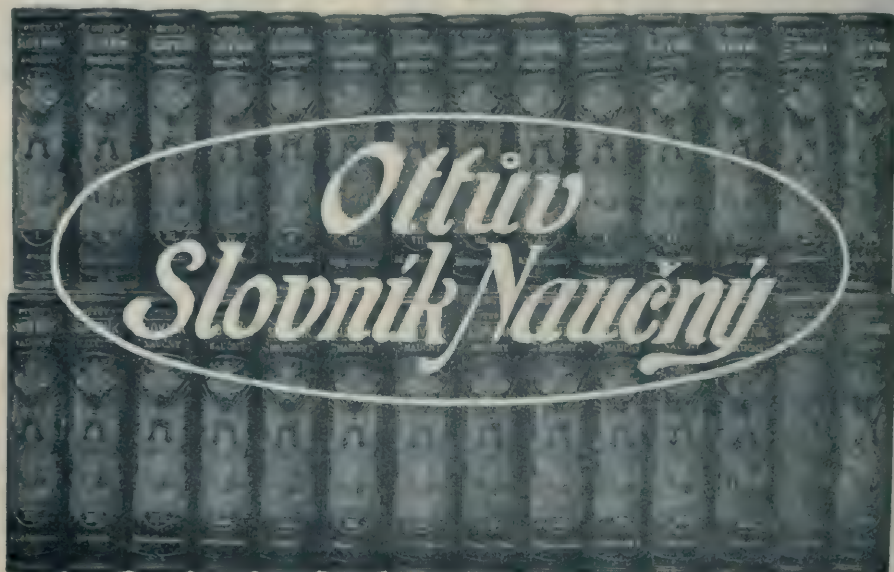
ENGELMÜLLER: ŽIVOT A SEN PŘÍRODY. Čtyři pastelly v barevných reprodukcích a 12 obrazů. Rozměr listů **45 × 34** cm. V elegantních deskách K 12·—. Skvostně vázáno K 15·—. 16 mistrných obrazů vzácně nadaného krajináře, dědice umění Mařákova.

JANSA: PAMÁTKY STAR. UMĚNÍ V ČECHÁCH. 37 barevných reprodukcí dle akvarellů-originálů. Každý obraz nalepen je na tónovém kartonu. Příslušný text ke každému obrazu na zvláštním listě. Úplné dílo ve skvostných deskách K 32·—.

KNÜPFER B.: ALBUM JEHO PĚTAPADESÁTI OBRAZŮ. Úvod napsal **K. B. MÁDL.** Formát **40 × 30** cm. 10 stran textu a 55 kart. listů. V nádherné vazbě K 40·—. Dílo virtuosního českého malíře, básníka moře. Pečlivé reprodukce a moderní úprava. Přátelé umění jistě přijmou tento umělecký odkaz básníka, malíře a člověka.

MÁNES JOS.: MĚSÍCE. Cyklus 12 maleb. Provedeno krásným světlotiskem. S úvodem **K. B. MÁDLA.** Rozměr listů 13 × 24 cm. V nádh. vazbě s pův. rytinou K 10·—. Dvanáct dětiček-měsíců, komponov. s laškovným lyrismem, půvabných, roztomilých a životně pravdivých. Rozkošný dárek dvornosti, náklonnosti nebo přátelství.

MAROLDOVO ALBUM. Uspořádal **VIKTOR OLÍVA.** Úvod napsal **K. B. MÁDL.** 55 kartonů (56 obr.) ve foliu, s podo[illegible] a autografem L. Marolda. Druhé, rozmnožené vydání. V eleg. deskách K 18·—. Nádherně v[illegible] K 30·—. V Maroldových kresbách zrcadlí se svět v obrazích plných umělecké finesy a citlivos[illegible] Obdiv i rozkoš uměleckého požitku, potěšení každého přítele umění. Skvělá umělecká kniha.

VELKOLEPÝ A VÍTANÝ DAR LITERÁRNÍ.

Monumentální dílo české literatury. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Úplný o 28 velkých dílech. — 5067 vyobrazení v textu a 479 z valné části barevných příloh, obrazů a map. Na díle tom pracovalo **1100** vynikajících českých spisovatelů. Každý svazek je o více než **1000** stran a v celém díle je obsaženo na **150** tisíc článků. Vydavatelstvo „Ottova Slovníku Naučného" obrací se s důvěrou ke všem českým vzdělancům se žádostí, aby neopomenuli jej doporučiti nejen jednotlivcům, ale i zejména obecním i jiným knihovnám, ústavům, úřadům, korporacím, obcím a vůbec všemu vzdělanému čtenářstvu tak, aby dílo, jako je chloubou, stalo se také skutečně tím, čím býti má: **Majetkem českého národa!**

Cena úplného „Ottova Slovníku Naučného" o 28 skvostných vázaných dílech je K 544·40.

Nakladatelství jakož i kterékoliv knihkupectví poskytne při objednání celého díla osobám v pevném postavení **úvěr splátkový za pohodlných podmínek pro odběratele. Dopište si o podmínky!**

Všem, kdož si nemohou opatřiti velký Slovník naučný, dále do úřadů, ústavů, veřejných i soukromých knihoven doporučujeme

MALÝ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ.

Redaktor **Fr. A. Šubert.** **2466** stran lex. 8⁰ s **1100** obrazy v textu a **47** zvláštními přílohami. Pouze dva díly vkusně vázané za **K 58·—.** Také na splátky.

K příruční potřebě každého, kdo denně čte, do kanceláří, úřadoven, knihoven atd. k okamžité informaci a za krásný dar mládeži dospělejší je vhodný

OTTŮV KAPESNÍ SLOVNÍK NAUČNÝ JEDNODÍLNÝ.

Se **3000** vyobr. v textu a **7** barev. přílohami, **3200** sloupců 8⁰ kapesního formátu s **50.000** hesly. Úplný slovník v jednom svazku ve vkusné vazbě **K 16·—.**

Objednávky na tyto slovníky přijímá a splátkové podmínky sdělí každé knihkupectví.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 2.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

DVOREK DOMU V PRAZE I. V ULICI
U OBECNÍHO DVORA

ZÁPAD

  J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 2.

VLČKOVA

OSVĚTA

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra **V. Flajšhanse.**

II. Učitelé Husovi.

Jestliže jsme viděli v první studii (viz Osvěta 1914, č. 1.), jak velice se odchylují mínění o době narození Husova a jak lektura spisů Husových vede k tomu, abychom dali přednost staré, ba nejstarší tradici před moderním historickým badáním — zrovna tak zase uvidíme, jak stará tradice vítězí nad moderním historickým badáním, tentokráte však zdánlivě opřeným o vlastní slova Husova.

Ve svém kázání (my bychom dnes spíše řekli »pamětní řeči«) o výročí úmrtí Karla IV., zakladatele pražské university, Hus r. 1409 jako rektor university[1]) věnuje krásnou a procítěnou vzpomínku svým předchůdcům na kathedře universitní. Je to místo velmi důležité, velmi poučné a proto je zde uvádím celé v překladu.

Hus v tomto kázání mluví, mimo jiné, o moci a hrůze smrti. Nalezneme tu lehce citáty nejenom z literatury theologické, nýbrž také ze souvěké literatury básnické (ovšem latinské). Vykládá tu, jak všechna světská sláva hyne, jak všechno je marnost, a pokračuje:

---

[1]) Moderní historické badání dosti často — činil tak ještě nedávno (1903 a j.) prof. Novotný — pokoušelo se proti jasnému datování rukopisů — posunouti toto datování do r. 1410. Nehledě k tomu, že celý vnitřní obsah (také místo shora uvedené) přímo vyžaduje r. 1409, stačí připomenouti, že celé toto datování založil Novotný na prosté chybě písařské. V rukopisích totiž bývá toto Husovo kázání opisováno spolu s jiným kázáním Husovým z r. 1410 (o mši universitní, u sv. Jakuba). Nedbalý písař jednoho rukopisu kapitolního (sign. F 20) opisoval z podobné předlohy, kde před naším kázáním stálo kázání z r. 1410, a opsal závěrek kázání pozdějšího na začátek tohoto našeho z r. 1409. A z tohoto omylu písařova, zcela jasného a patrného, vyvozovány potom všeliké, arci nesprávné kombinace.

— — »Co by řekl nejslavnější kníže, *císař a král český, Karel*, jehož památku nyní světíme, jenž byl ochránce církve, oprávce míru, příznivec duchovenstva, světlo knížat, živitel chudiny, budovatel chrámů a velebné naší university zakladatel? Věru, kdyby mrtvý ještě mluvil, řekl by »Marnost nad marnosti a všechno je marnost«.

A prosím, co by řekli učitelé naši, profesoři svatého bohosloví, kdyby zemřelí nahlas odpovídali? Co mistr *Mikuláš Biceps*, dokazovatel nejbystřejší? Co *Vojtěch*, řečník nejskvělejší? Co *Jenek*, mathematik nejhbitější? Co *Mikuláš Rakovník*, básník nejvýtečnější? Co *Mikuláš Litomyšl*, rádce nejdůmyslnější? Co *Štěpán z Kolína*, vlastenec nejhorlivější? Co *Jan Štěkna*, jako polnice zvučná, kazatel výborný? Co *Petr Stupna*, hudebník nejsladší, potom kazatel nejhorlivější? Co ti a co ostatní, jejichž náhrobky šlapeme nohama, by odpověděli? Zajisté by řekli: »Marnost nad marnosti a všecko marnost . . .«

Ale, nejdražší, sám nejslavnější kníže, v jehož blaženost doufajíce památku slavíme — a sami učitelé naši napřed jmenovaní, bratří v Kristu nejdražší, padli do hlubiny jako kameny . . .« — —

Z tohoto místa (jehož český překlad nevystihuje však elegance latinského znění) moderní historikové, Loserth jako Novotný, Lechler jako Workman, Denis jako Wratislaw, Palacký jako Tomek vysoudili, zajisté velmi pravděpodobně, že se Hus zde zmiňuje o svých učitelích universitních, tehdy (r. 1409) již zemřelých. Viděli jsme již dříve, jak právě na základě této zmínky posunoval Loserth rok narození Husova do doby starší, než přípustno (činil tak proto, aby mohl Hus býti žákem mistra Vojtěcha, jenž za doby, kdy byl Hus na universitě, pravděpodobně již neučil). Bylo tím snadnější tak usuzovati, ježto do nedávna o těchto slavných mužích vědělo se velmi málo, skoro nic. A tak naši historikové opominuli své zdánlivě tak správné mínění verifikovat odjinud — ano naopak, pokusili se bezpečná fakta opravovati svým nezcela jistým výkladem.

Nynější znalosti naše jsou již mnohem zevrubnější nežli dříve — a můžeme si tedy dovoliti kontrolu těchto dat Husových prameny nejbezpečnějšími, spisy a výroky těch mužů samých. Všimněme si tedy trochu těchto mužů, slavných theologů a výborných Čechů — je to elita české inteligence konce XIV. století, chlouba a naděje tehdy českého národa.

Mik. Biceps, jenž r. 1381 četl na universitě o knihách Sentencí Petra Lombarda, náleží podle svého díla, nám v jediném dnes rukopise zachovaného, skutečně k ozdobám theologů českých. Rozsáhlá sčetlost v literatuře souvěké anglické i francouzské, italské i německé působí ještě dnes imponujícím dojmem. Ale smýšlením je rozhodně odpůrce nových směrů, protiviklefovec, protivaldenský. On první u nás mluví o Viklefovi, již r. 1381 — a staví se příkře proti němu. Zemřel asi před r. 1388 — dávno před tím, než Hus přišel na universitu; a ani jeho veliké dílo o Sentencích Lombardových (zdá se) nebylo pramenem Husovým.

Mnohem známější je druhý theolog, o němž se Hus zmiňuje, mistr *Vojtěch* (podle všeho Rankův z Ježova). Tento přítel Milíčův, Waldhauserův a Matěje z Janova byl hlavní autoritou Štítného: jemu zakladatel české filosofie podává svá díla k opravě; farář Martin v Praze radí se s ním o častém přijímání; arcibiskup si váží jeho slov; král Václav se ho dotazuje o očistci; papež ho ustanovuje svým delegátem při rozmanitých jednáních. První z Čechů dobývá v Paříži mistrství sv. Písma a stává se členem Sorbony; r. 1355 shledáváme ho rektorem university pařížské, 1364 vrací se na čas do Čech, stává se kanovníkem scholastikem, správcem školství a vstupuje ve styk i s universitou pražskou. Viní mistra Oytu z bludů, informuje tak i dvůr papežský a zaplétá se proto do sporů s universitou pražskou. Z Paříže cestuje po celém tehdy známém světě po Rusku i Arabii — na konec se vrací do Čech. Jako výborný kazatel, ač nemá vyšších svěcení kněžských, jest určován ke kázáním při slavných příležitostech — před Karlem IV., před papežským legátem, o synodách a j., ale na konec dostává se do sporů s arcibiskupem. Staví se proti svátku »Navštívení Panny Marie«, nově ustanovenému r. 1385 arcibiskupem Janem z Jenštejna, proto, že byl vyhlášen bez schválení papežova; staví se proti stíhání Milíče — ale staví se proti krásné sociální myšlence arcibiskupově o odúmrtech. Tehdy panstvo se snažilo totiž stav selský proměniti v nevolnictvo a vydíralo své sedláky zejména tím, že jim nedovolovalo odkazovati poslední vůlí vzdálenějším příbuzným. Ano, nezanechal-li sedlák závěti, i když byli dědicové, po případě vlastní děti, brali páni statek jeho jako odúmrt. Proti tomu vůbec a proti takové praxi na statcích arcibiskupských se postavil arcibiskup — ale proti němu se postavil mistr Vojtěch, háje toho nelidského zlořádu. Arcibiskupa se zastávali ostatní mistři čeští, proti odúmrtem píše také později Hus, Štěpán z Kolína, Petr ze Stupna a j. Na konec života mistr Vojtěch zakládá stipendium pro české studenty, jdoucí na studie do Paříže nebo do Oxfordu a je horlivým členem vlastenecké společnosti scházející se v domě Kříže kramáře. Umírá 15. srpna 1388 v den Nanebevzetí P. Marie (arcibiskup to pokládal za trest boží pro jeho odpor proti novému svátku mariánskému) . . . Kromě »Apologie«, v níž se brání proti arcibiskupovým výtkám, a listu knězi Martinovi, v němž nevybízí sice přijímati denně, ale dovoluje, po schválení zpovědníkově, zbožným přistupovati každý týden ke stolu Páně, je z prací jeho nejznámější slavná a vlastenecká jeho řeč nad mrtvolou Karla IV. r. 1378. — Na Husa ovšem vlivu míti nemohl — byl již mrtev, když Hus přišel do Prahy — a v Praze asi vůbec ani neučil; byl profesorem theologie nejspíše jenom v Paříži.

O Jenkovi, »obratném mathematiku«, máme za to zprávy jen chudé a nejisté. Byl 1382 rektorem university, v bojích mistrů českých s německými v letech osmdesátých stojí na straně české a někdy kolem r. 1404 je mrtev. Máme od něho jen výklad Aristotelových knih »o duši«, větší dílo o Sentencích je ztraceno.

Proč ho Hus nazývá obratným mathematikem, nevíme — a můžeme pochybovati, zdali ho Hus vůbec poslouchal.

Spolu s Jenkem (a níže uvedeným Chimerou) vede první vítězný boj za práva národa českého *Mikuláš z Rakovníka*, rektor university r. 1379 a 1402—1405 český kazatel u sv. Víta na hradě pražském. Je výborný básník podle slov Husových — ale nemáme ani zdání, které z četných těch latinských básní kolem r. 1400 jsou jeho dílem. Tím slabší je však jeho vědecká činnost theologická; stručný jeho výklad o ustanovení svátku Navštívení P. Marie (proti němuž se stavěl M. Vojtěch) je malá kompilace, také v pozdějším staročeském překladu zachovaná — a jeho obšírnější výklad žalmů je pouhá parafrase velikého díla Lyrova. Ani Rakovník nemohl míti podstatných vlivů na Husa — jeho díla nemohla býti Husovi ani vzorem ani předlohou.

Ještě méně nežli Rakovník mohl Husovi poskytnouti slavný *Mikuláš z Litomyšle*, rádce důmyslný. Od r. 1380 mistr, 1384 děkan fakulty, 1386 rektor university — stává se r. 1400 profesorem theologie, ale záhy již oddává se činnosti veřejné, živým slovem a osobním jednáním zakročuje všude, kde toho bylo potřebí. R. 1403 v radě mistrů universitních zastává se tak horlivě Viklefa a obořuje se na Hübnera, odpůrce viklefství, výtkou z »falšování citátů« — a často bývá volen za rozhodčího. Ale literárně činný nebyl; Hus nemohl čísti jeho spisů — a nebyl také jeho posluchačem. Zemřel r. 1408.

Za to cele a úplně vykonával naň mohutný vliv jeden z nejlepších a nejslavnějších mužů našeho národa v době tehdejší, *Štěpán z Kolína,* řečený *Chimera*. Můžeme směle říci — je to kolem r. 1400 týž mohutný kazatel, ohnivý řečník a vskutku »vlastenec nejhorlivější«, jak po něm asi r. 1410 Hus. V bojích kolem r. 1384 je tento mladý mistr (promovoval r. 1383) již mezi vůdci českého národa. R. 1396 stav se bakalářem theologie přejímá po mistru Protivovi první kazatelství v nedávno založeném Betlémě, kolébce české reformace, stává se dále záhy farářem ve Štítarech, kanovníkem a arciděkanem Boleslavským. Jeho krásná a mohutná kázání činí Betlém střediskem Čechů pražských, na synodách kněžských od r. 1395 do 1403 připomíná stále duchovenstvu jeho povinnosti, zastává se slabých a chudých a staví všem před oči »zákon Kristův«, jak jej hlásal Viklef. Je viklefovec rozhodný, ač ovšem nepřijal úplně jeho nauk — a posměšná pozdější mše viklefská v jednom variantu píše: »Viklef zplodil Štěpána z Kolína, Kolín zplodil Stanislava ze Znojma, Stanislav zplodil Husa«; je v čilé korespondenci s hlavním šiřitelem traktátů Viklefových, m. Jeronymem — ten z Paříže mu slibuje, že mu pošle knihy, nad nimiž se zaraduje. Zastává se, jako ostatní mistři čeští, lidu selského v otázce odúmrtí — a spolu se Stanislavem ze Znojma a Husem náleží na počátku XV. století k vůdcům národa českého. Z jeho rukou přejímá r. 1402 Hus kazatelnu betlemskou. Posledně jako vůdce národa českého vyhlašuje 20. května r. 1408 ono usnesení tisícihlavého shromáždění, jímž národ český svými mistry,

bakaláři i studenty zříká se artikulů Viklefových »ve smyslech jich bludných a pohoršlivých«. Ještě téhož roku asi umírá — ale zanechává vzácný odkaz literární. Kromě několika krásných kázání (z nichž nejkrásnější, z r. 1403, na slova Písma »člověk jakýsi učinil večeři velikou« bylo do jisté míry vzorem Husova kázaní pozdějšího o témž thematu, r. 1408 o těle Kristově) máme od něho vstupní řeč k výkladu na I. kn. Mojžíšovu a dále zlomek (jenom první dvě kapitoly) velikého a krásného výkladu na největšího proroka židovského Izaiáše. I v tomto výkladě, v němž nalezneme tu a tam české přípisky, nalézáme onen hluboký soucit s nízkými a chudými, onu krásnou a elegantní formu, spojenou s rozsáhlou znalostí látky. Je to v každém směru veliký předchůdce Husův, Jan Křtitel české reformace — osobní přítel a na konec spolubojovník Husův v čele českého národa.

Docela jinak stojí k Husovi cisterciák *Jan Štěkna*, »jako polnice zvučná, kazatel výborný«. Jeho hřmící kázaní na Vyšehradě přiměla r. 1393 mladého Husa, že si koupil drahý odpustek za poslední svůj peníz a musil se v následujících dnech spokojiti jenom suchým chlebem, jeho výmluvnost zjednala mu také, vedle Chimery, kazatelství v Betlemě — ale zřekl se ho záhy a odchází do Polska. Tam v Krakově je 1400—1404 jeden z prvních profesorů theologie, pomáhá organisovat a budovati vědu polskou, překládá české písně do polštiny, ale na konec života se vrací do Prahy. A shledává tu s hrůzou, jak se zde zatím rozšířil jed kacířství Viklefova. Plamennými slovy hřímá v klášteřích a kostelích proti tomuto bludařství, udává náčelníky bludu, Husa a Stanislava, u arcibiskupa, donucuje Stanislava ze Znojma k odvolání a jen smrt († r. 1409) zastavuje vášnivou kampaň tohoto bojovného cisterciáka. Jenom velikým omylem historiků mohl býti tento kazatel počítán za předchůdce Husova a správně o něm pověděl Fijałek (Studya do dziejów uniw. jagiellońsk., 1899): »z tego względu uważać go można za przeciwnika Husa w szerszem oczywiście tego wyrazu znaczeniu«. A ovšem ani ze spisů jeho (jsou to hlavně kázaní a kromě několika kvestií menší výklad Pašije) nemohl Hus čerpati ničeho — musil se naopak proti němu pevně hájiti.

Poslední z těchto mistrů, kterých Hus vzpomíná, *Petr ze Stúpna*, »hudebník nejsladší, potom kazatel výborný«, jeví se spíše již vrstevníkem Husovým a žákem Chimerovým. Pod Chimerou stává se mistrem r. 1389, r. 1395 nabývá fary v Kostelci nad Orlicí, r. 1405 stává se po Rakovníkovi českým kazatelem u sv. Víta a r. 1407, v nejhorlivější práci překvapuje ho smrt. Zanechává literatuře naší, kromě dvou krásných kázaní a dvou menších spisků výkladných, ohromný výklad (rozumí se, jako u všech těchto theologů a jako u Husa do této doby též, psaný jazykem latinským) na evangelium sv. Matouše, přes 300 drobně psaných listů foliových. Učitelem Husovým ovšem nebyl — Hus zároveň s ním učí na fakultě theologické a dobývá zároveň s ním gradu bakalářského. — —

Když jsme takto provedli kontrolu Husových dat, vidíme, že (až na mistra Chimeru) o žádném z těchto mistrů nemůžeme říci, že by byli bývali Husovými učiteli. První dva zajisté (Husův seznam je srovnán celkem chronologicky), Biceps a Vojtěch, dávno zemřeli, nežli Hus přišel na universitu; Štěkna v té době přednášel v Krakově; Rakovník a Jenek v době Husových studií filosofických učili na fakultě theologické a v době jeho studií theologických byli již mrtvi; Stupna pak byl spíše kolegou nežli učitelem Husovým. Vidíme tedy, že moderní výklad historický, jenž z těchto mužů činí učitele Husovy, je nesprávný.

A je zajímavo, že starší tradice, od vydavatelů norimberských až po Seyfrida, těchto slov Husových, ač byla obecně známa, tak nevykládala. Výklad její byl prostší, přirozenější — a jak nyní jasně vidíme, také správnější a jediné možný. Hus úmyslně užívá, mluvě jménem českého národa, jenž se oficielně uvazuje v universitu, Karlem IV. pro něho založenou, slov »učitelé naši, profesoři sv. theologie«. Míní tím učitele českého národa vůbec — a těmi byli rozhodně všichni, i mr. Vojtěch, třebas učil v pařížské Sorboně, i br. Štěkna, třebas přednášel Polákům v Krakově . . . Již Höfler si všiml toho, že všichni uvedení Husem mistři jsou Čechové, dobří vlastenci — můžeme to o každém téměř z nich (až na Bicipita, o němž nemáme zpráv) bezpečně dokázati, někteří z nich, jako Rakovník, Litomyšl, Chimera byli vůdci národa v boji proti mistrům německým . . .

Slova Husova jsou tedy velikým a slavnostním vyznáním víry. Jménem university, nyní počeštěné, v den výroční zakladatele university, Karla IV., přejímá dědictví české a hlásí se ke všem slavným předchůdcům. Krásným a svrchovaně sympatickým dojmem působí, že v této slavnostní chvíli, kdy národ český na universitě ujímá se jeho ústy sám řízení svých věcí, zapomíná na všechny rozdíly stranické, na všechny propasti názorů, které ho od leckterého z nich dělily. Štěkna zajisté až do smrti byl jeho a celé strany nyní vítězné fanatickým odpůrcem; Biceps byl prvním protivníkem Viklefa u nás; mistr Vojtěch svými zpátečnickými názory byl mu jistě z duše antipatický: ale Husova čestná vzpomínka je stejně odvážena pro všechny, tak doslova zachováno »de mortuis nil nisi bene«, že právě tímto majestátním klidem dali se svésti moderní historikové k novému, ovšem nesprávnému, výkladu.

*

Kteří byli tedy skutečně Husovi učitelé?

Jednoho z nich, posledního, uvádí stará tradice podle častých a jasných Husových přiznání: je to *Stanislav ze Znojma.* Hus praví o něm často: »miloval jsem ho jako otce«, »byl můj učitel, od něhož jsem se v jeho přednáškách a cvičeních mnohému dobrému naučil« atd. »Mše viklefská« pak vypočítává viklefovce v několika rukopisech několika způsoby: ale v každém znění vždy Viklef napřed zplodil Stanislava ze Znojma, Stanislav Husa. Hus

vskutku je žákem Stanislavovým právě v tomto směru, ve viklefství. Rok 1412 ovšem oba muže, učitele i žáka, na dobro rozvedl.

Mistr Stanislav ze Znojma je však osoba tak známá v našich dějinách a tak silně s osudy mistrovými spojená, že nemusím se zde o něm dále šířiti; v každém, i sebe menším životopise Husově jest o něm řeč. A rovněž tak znám jest druhý, slavnější a šťastnější učitel Husův, učenec *Křišťan z Prachatic*, jenž po smrti Husově takřka úplně se oddal svým vědám exaktním, lékařství a mathematice; i o něm víme z vlastních výroků Husových, z jeho korrespondence, jak vysoce si ho vážil, s jakou láskou k němu lnul — a víme ovšem též, že i Křišťan mladého, ohnivého mistra miloval, že vážil za ním dalekou cestu do Kostnice a nebezpečnou návštěvu v žaláři — a že jenom zakročení Zikmundovo pomohlo tehdy Křišťanu z vězení a z rukou koncilu. I on byl arci viklefovec.

O těchto dvou mužích, od nichž obou Hus přejímá hlavně viklefství, podávají naše obvyklé příručky dostatečné poučení. Skoro neznám však zůstal do nedávna první učitel Husův, jeden z vůdců národa českého kolem r. 1400 — jest to *Jan z Mýta*, zvaný *Sofista*. Pod tímto mužem r. 1393 konají incepci mistrovskou oba spolužáci, Hus i Jakoubek — tak udává úřední zápis v knize děkanské. Kdo byl tento muž, kterého ještě Hoefler pokládal za osobu s Husem totožnou?

R. 1387 stává se Jan z Mýta mistrem artistů pod Jenkem a Litomyšlem; r. 1394 je děkanem fakulty, r. 1395 rektorem university, r. 1400 se stává farářem ve Volyni a kanovníkem u sv. Víta, r. 1405 profesorem theologie. Později o něm zprávy mizejí; nepochybně někdy v letech 1409—1410 zemřel. Dne 15. března r. 1400 má slavnostní českou řeč při korunovaci královny Žofie: mluví o allegorickém významu jednotlivých korunovačních insignií. Téhož roku volí ho, spolu s Chimerou a Litomyšlem, bratří Svinčanští za vykonavatele své závěti, ve které zřizují stipendium pro studenty národa českého . . . Ze všech těchto, chudých jinak zpráv vidíme přece zcela jasně váhu a význam tohoto prvního učitele Husova. A totéž nám dotvrzují i jeho díla: mimo malou kvestii »zdaž vždy máme se držeti bez pochybností výroků sv. otců?« máme však zachován bohužel jen malý zlomek, asi sedminu rozsáhlého jeho komentáře k žaltáři (rozumí se, latinského; zlomek obsahuje výklad žalmů XXVI.—XLII.). Je to práce daleko vynikající nad podobnou, shora zmíněnou, práci Rakovníkovu i kvantitou i kvalitou. Mistr Sofista v ní podobně asi, jako Chimera, má otevřené oko a ostré slovo proti zkáze kněžstva, zejména proti jeho snaze vydírati peníze na chudých a slabých; uvádí k nám do literatury celou řadu nových autorů — a od něho asi Hus se naučil vysoce si vážiti výroků sv. Bernarda, Jana Zlatoústého a Petra Damiani, jichž se tak často dokládá . . .

*

A tak revise historického zkoumání odkazuje nás, pokud se týče učitelů Husových, od nové theorie opět k staré tradici; místo Bicipita, Vojtěcha, Jenka atd. budeme opět se starou tradicí jmenovati Křišťana, Stanislava a — jméno nové, dříve neznámé — mistra Sofistu. A v prvních dobách Husova působení jistě Sofista živým slovem a veliký Chimera mocným příkladem působili na duši Husovu nejsilněji a nejmohutněji.[1])

Univ. Doc. Dr. *Edvard Beneš:*

Národohospodářský význam výroby alkoholu.

Snad by se zdálo, že dnešní doba není ani dosti vhodná k tomu, abychom mluvili o sporných otázkách alkoholismu a abstinence. A přece právě dnešní doba stala se svědkem události, které nelze nechati bez povšimnutí. Světová válka přinesla dnešnímu lidstvu řadu různých překvapení a jedním z nich také jest *úplný zákaz pití vodky a jiných alkoholů (také piva) v Rusku.* A zároveň se ozvaly rozhodné hlasy, že zákaz ten po skončení války nepozbude platnosti, že snad nanejvýše bude pozměněn, v podstatě však že se udrží.

Soudilo by se snad, že to jest událost vedle všech velikých proměn dnešních bezvýznamná. Kdo si však dobře uvede na pamět, co to bude znamenati jen po stránce hospodářské — nehledíc k důsledkům mravním, všeobecně sociálním a kulturním pro Rusko, o nichž se tam začíná již také mluviti — pozná, že proměnu tu dlužno pokládati za ohromnou, dalekosáhlou.

Abychom mohli posouditi, co zákaz pití alkoholu znamená hospodářsky, uvedeme zde několik úvah s daty o hospodářském významu výroby alkoholu.

1.

Pouhý pohled do našeho hospodářského života nás přesvědčí, že výroba alkoholu všeho druhu zaujímá velice význačné místo v hospodářské činnosti všech moderních států a společností. Byla proto vždy na snadě samozřejmá námitka, když problémy výroby alkoholu a abstinence vedle sebe se postavily, že odstranění té výroby mělo by za následek takové dalekosáhlé převraty, ochuzení a přímo katastrofy hospodářské, že už proto je snad abstinence nemožná.

---

[1]) Výklady tuto podané zakládají se jednak na mých článcích v Časopise Českého Musea, 1905 »Pražští theologové kolem r. 1400«, ve Věstníku České Akademie 1909: »Husovi učitelé«, 1903—1905: »Předchůdcové Husovi« — jednak na novějších od té doby vydaných příspěvcích F jalkových, Sedlákových a j. Tam, v těch pracích, nalezne čtenář příslušný aparát vědecký.

To bývá uváděno všeobecně jako argument hospodářský proti abstinenci. Tento důvod však není, jak uvidíme, důvodem hospodářským, nýbrž všeobecně sociálním vůbec, a skrývají se za ním jiné momenty nežli hospodářské. S hlediska ryze hospodářského musíme na celý problém dívati se poněkud jinak.

Soudí-li se s ekonomického hlediska o existenci nějaké hospodářské činnosti (zemědělské, průmyslové, obchodní atd.), bere se v úvahu vždy investovaný kapitál, množství podniků, způsoby výroby, množství produkce a spotřeby, počet zaměstnaných a na něm závisících lidí, význam odvětví toho vzhledem k ostatním odvětvím hospodářským atp. Soudí se zejména o vztahu toho odvětví k celkovému blahobytu hospodářskému všech lidí, kteří jsou k výrobě té v přímém či nepřímém vztahu. A tím vším pak se určuje celkový význam celé té výroby vůbec.

Mluvíme-li v tomto smyslu o výrobě různých druhů alkoholu, dojdeme ovšem poznání, že hospodářská činnost, nesoucí se k této produkci, je tak dalekosáhlého významu pro dnešní hospodaření, že málo je odvětví hospodářských, která by co do množství a co do významu výrobu alkoholovou předčila nebo se jí aspoň vyrovnala.

Vedlo by velmi daleko, kdybychom zde chtěli dát úplný a podrobný přehled alkoholové výroby v jednotlivých státech. Jest tak ohromná, že by vyžadovala celých knih. Úplný výčet není také dosti dobře možný, poněvadž statistiky nejsou všude přesné a správné, v jednotlivostech se liší a hlavně nejsou provedeny všude a úplně.

Jsme proto nuceni dáti jen přibližný názor o alkoholové výrobě a speciálně jen některých druhů alkoholu. Potřebám našim to však plně vyhoví, poněvadž nám jde v podstatě o jiné věci a ten stručný přehled má dáti jen pojem o tom, jak výroba a kapitál alkoholový jsou úžasně silné a tím neobyčejně s hlediska hospodářského významné. Následkem toho i otázka abstinence jest také s hlediska hospodářského svrchovaně složitá a obtížná.

Vybírám tedy ze statistik o hospodářském významu a síle alkoholu jen to, co našemu účelu nejlépe vyhoví.

Máme-li si aspoň přibližně učiniti pojem o hospodářské síle a významu alkoholové výroby, musíme arci především vzíti v úvahu výrobu různých druhů alkoholu samého: piva, kořalky a likérů, vína hroznového, ovocných vín atd., a uvážiti, kolik kapitálu je zde investováno při přímé produkci. S výrobou tou souvisí ovšem na prvém místě zemědělství (ječmen, chmel, vinné hrozny, brambory), pak veliká řada různých řemesel: strojnictví, bednářství, sklenářství, dopravnictví, stavebnictví a j.

Dále je důležita spotřeba alkoholu. Zde padá na váhu po stránce hospodářské sprostředkování spotřeby, t. j. obchod s alkoholem, jímž živí se množství obchodníků, překupníkův a především hostinských. S hostinstvím pak jest arci spojena ohromná řada zaměstnání a prací jiných: v našich výčepech současně bý-

vají i kuchyně a jídelny. Se spotřebou alkoholu úzce souvisí kavárny, zábavní podniky, i různá řemesla a obchody rázu podružnějšího.

Následkem toho jsou výroba alkoholu a jeho spotřeba i rozprodej tak zaklínovány do celé hospodářské organisace dnešní společnosti, že existence té výroby skutečně sahá až ke kořenům společenské organisace a odstranění její bylo by cítěno v odvětvích nejodlehlejších.

2.

Uvědomíme-li sobě sociologicky tyto skutečně komplikované poměry, je možno pouhým poukázáním na několik číslic ze světové výroby, rozprodeje a spotřeby alkoholu vyvolati dobrou představu o tom, jaké asi místo v dnešním hospodaření společnosti výroba alkoholu zaujímá.

Jedno z předních míst náleží tu dnes Německu, především výrobou a spotřebou piva a kořalky. O tom může nám dáti hned dobrý obraz tato statistika:

V Německu se vydá ročně přibližně (v milionech marek) za:

obiliny, brambory, pečivo 4170 mk., masité potravy 3584 mk., tuky 3275 mk., sýry 360 mk., vejce 307 mk., ovoce, zeleninu 1280 mk., kávu 512 mk., čaj, kakao, čokoládu 65 mk., minerální vody 40 mk., cukr, cukrové potraviny 500 mk., sůl, koření 230 mk., mléko 960 mk., pivo 2170 mk., kořalku 820 mk., vína 520 mk. Celkem činí výdaje na živobytí 18.793,000.000 mk., a z toho celé $3^{1}/_{2}$ miliardy mk., spotřebuje alkohol [1])

Při tom vyrobí se v Německu ročně jen piva 63,500.000 hl.

Ve své knize »Die Tatsachen über den Alkohol« uvádí Dr. H. Hoppe ještě tato data, jež dobře výše uvedenou statistiku osvětlí:

Německé akciové pivovary měly roku 1905—6 kapitál 570,692.425 mk., prodaly 38,840.000 hl. piva a dávaly průměrnou dividendu 7·75%; ve všech německých pivovarech byly uloženy 4 miliardy mk. Veliké pivovary stále a stále podporují vznikání nových výčepů a hostinců. Většina hostinců, restaurací a výčepů je buď v rukou pivovarů samých, nebo přímo na nich závislá; jsou i případy, že pivovar má smlouvy a klade takové podmínky hostinskému, že ten musí jisté množství piva ročně prodati, nemá-li býti nahrazen jiným! Tak na př. r. 1895 bylo celých 48% hostincův a výčepů v Manheimu v rukou velikých pivovarů. Jako pivovarské město je znám i Mnichov: mnichovské pivovary mají závodního kapitálu asi 44,000.000 mk.

---

[1]) Dr. H. Hoppe (Tatsachen über den Alkohol, Mnichov 1912, 4. vyd., str. 72.) udává tato čísla: za pivo 2167·7 mil. mk., za kořalku 819 mil. mk., za víno 455 mil. mk. V celku 3441·7 mil. mk. K tomu však dlužno připočísti ještě výdaje za mošt a ovocná vína asi ve výši 40 až 50 mil. mk. Tak je resultát týž: přibližně $3^{1}/_{2}$ miliardy mk. Statistiku hořejší vyjímáme z publikace: »Wein-Bier-Branntwein«. Beiträge zur Alkoholfrage. Aus dem Reichs-Arbeitsblatt, Berlin 1907.

Stejně důležité pro význam alkoholové výroby v Německu jest její spojení se zemědělstvím. R. 1907 bylo v Německu 5229 velikých zemědělských statků spojených s velikými lihovarnami. To ovšem pravidelně znamená, že tato výroba dává a určuje ráz veškeré ostatní výroby, života a spotřeby celého svého okolí. Jinak v Německu je téměř celá jedna čtvrtina veškeré zemědělské produkce obilné určena pro výrobu alkoholu.

K tomu dlužno přidati ještě toto: R. 1911 bylo zaměstnáno v německém pivovarství 121.000 dělníků, kteří obdrželi roční mzdy 148,000.000 mk. a vyrobili celkem 63,5000.000 hl. piva. Z té výroby zaplaceno bylo 211,000.000 mk. státní daně spotřební. Berlín sám zaujímá v produkci piva místo nejvýznačnější; vyrábí ročně přes 5,000.000 hl. asi ve stu podnicích pivovarských, a z toho zase 4—4,500.000 hl. vyrábí asi 25 akciových společností pivovarských, které celkem mají 73,000.000 mk. akciového kapitálu.

Z berlínských pivovarů proslulý a ovšem i hospodářsky a pro sociologické zkoumání zajímavý je známý Schultheiss-Brauerei A. G. Tento pivovar sám vyrábí ročně přes 1,500.000 hl. piva jsa tak největším podnikem světovým toho druhu vůbec. Má 14,000.000 mk. akciového kapitálu, zaměstnává $^1/_{40}$ všeho německého pivovarského dělnictva, t. j. přes 3000 dělníků. Založen byl r. 1842 a jen v posledních dvou desetiletích stoupla jeho výroba se 400.000 hl. na 1,500.000 hl. a kapitál akciový s 5,400.000 mk. na 14,000.000 marek.

Pivovar ten má pět oddělení: v Berlíně tři a po jednom v Dessavě a Vratislavi; má řadu sladoven v různých místech, vlastní svou továrnu na sudy, svou tiskárnu, své zahradnictví (pro své berlínské výčepy), neobyčejně četné sklady v různých provinciálních městech. V r. 1901 měl jich 45 a r. 1910 už 68. Má dále své vlastní nádraží se 109 vlastními železničními vozy. Kromě toho má ovšem pro dopravu jiných 896 vozů pro potahy, 8 nákladních automobilů, pro Berlín parní loď, ohromné centrální bureau atd., atd.

Představu o takovém podniku může si učiniti jen ten, kdo někdy v podobných podnicích byl a ten veliký společenský dosah jejich velikosti, rozlohy, síly, počtu zaměstnaných na vlastní oči viděl.

Od založení výnos Schultheissova pivovaru 120kráte se zvětšil, tak že se platily dividendy ohromné. Během 42 let posledních byly dividendy 9kráte po 10%, 24kráte po 10—15%, 9kráte přes 15%, nejvíce 18%; od r. 1894 nikdy pod 14% neklesly, následkem čehož ovšem úžasně vysoký kurs akcií není nic nepochopitelného.

Abychom jen poněkud sociální význam takovýchto podniků illustrovali, ještě tato čísla:

Roční plat všech zaměstnaných dělal asi 5,000.000 mk. Kromě toho ovšem pivovar přispíval na povinné i dobrovolné pojištění dělnictva a na různé dobrovolné sociální instituce. Tak vydal r. 1911 na povinné pojištění skoro 7,000.000 mk.; s platem děl-

níků dohromady obnášela tato vydání 13,275.000 mk. Vedle toho však vyplatil téhož roku na starobní přídavky 373.000 mk., dělnickou záložnu 387.000 mk., různá zařízení pro dělníky 372.000 mk. Úhrnem 1,132.000 mk.[1])

Ten, kdo dovede pozorovati sociální život a kdo zná a vidí komplikovanost, souvislost a nejužší vzájemnou působnost všech sociálních jevů, a speciálně jevův ekonomických, dovede si představiti, co znamená takový hospodářský podnik nejen pro Berlín, ale pro celý život říše. A zejména, co znamená pro své nejbližší prostředí. Můžeme tu takřka hmatati, jak lidé zde přímo visí na existenci podniku, jak nejmenší otřes v pravidelném chodu jeho vyvolá zmatky a nesnáze daleko široko cítěné, jak na jeho hospodářské prosperitě závisí nejen materiální postavení celých set a tisíců dělníků, ale i život rodinný, mravní, sociální a politický celých set rodin. Je nutno umět pozorovati jevy sociální, aby dosah a význam takového jediného podniku — když je v proudu své činnosti — byl dobře a cele pochopen. U nás ostatně v Plzni, na Smíchově a jinde máme poměry zcela obdobné. —

Poměry v Anglii jsou právě takové jako v Německu. Dle statistik J. Spencera a W. Hoylea[2]) vykazovala roční spotřeba alkoholu v Anglii už v letech šedesátých v poměru k ostatnímu vydání tato čísla: Alkoholové nápoje 2.720,000.000 mk., chléb 1.400,000.000 mk., byt 1.400,000.000 mk., školství 220,000.000 mk., činnost missií 21,000.000 mk.

Jsou-li tato čísla správná, nemohou přirozeně nepřekvapovat, a to tím spíše, že v posledních desetiletích spotřeba alkoholu velice vzrostla a je tedy dnes v Anglii zajisté ohromná.

O tom všem svědčí i další data, jež uvádí Hoppe: Dnešní investovaný kapitál v celém anglickém průmyslu alkoholovém obnáší 6—7 miliard mk. R. 1903 disponovaly pivovary a palírny v celku kapitálem 3.866,000.000 mk.; průměrná dividenda byla 10% (celkem tedy 386,600.000 mk.), některá léta až 20%.

Finančně bylo interesováno ve spotřebě a prodeji alkoholu 167 členů horní sněmovny, 129 členů sněmovny dolní a 880 jiných šlechticů; obě sněmovny se takto účastnily v anglickém pivovarství kapitálem více než 70,000.000 fr.

V Anglii r. 1890 ze 104.000 koncesovaných živností hostinských bylo jen 4—5000 samostatných; neboť jako v Německu i zde je pro pivovar výnosnější míti hostinec úplně ve svých rukou. R. 1903/4 dáno bylo 230.171 licencí k výčepu alkoholových nápojů a z těch 91.500 bylo v rukou velkovýrobců samých. Toho

---

[1]) Všecka tato data možno najíti ve velmi pěkné a instruktivní studii v »Archivu für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1913, I. H. (Friedrich Lenz: Die soziale Geschichte der Schultheiss-Brauerei A. G.), kde se podává vývoj a sociální historie celého toho podniku. Studie tato není ostatně sama. Psáno bylo o něm právě pro jeho význam a zajímavost dosti; zmínky zaslouží zejména spis od téhož autora: Die Schultheiss-Brauerei im Vergangenheit und Gegenwart.

[2]) Viz Matti Helenius, Die Alkoholfrage, Jena 1903, str. 286.

roku měla firma Grienall, Whitley & Co. 534 výčepy a hostince, firma Georg & Co. Bristol 257 výčepů.

Dle Rowntree & Sherwellovy knihy[1]) bylo r. 1903 90% všech výčepů odvislých nebo vůbec v majetku velkých pivovarů. — V Liverpoolu je dle některých statistiků $^{9}/_{10}$ všech hostinců v rukou 6—7 velikých podniků. Jako v Německu a u nás biskupové, šlechtici, i členové vládnoucích rodin, tak i v Anglii tíž lidé — jak již bylo řečeno — mají velikou účast v podnikání alkoholovém.

Dle týchž spisovatelů r. 1899 měly pivovary a hostince celkem 400,000.000 mk. čistého zisku. S tím ovšem souvisí úžasná cena velikých hostinců. Zcela běžné je, že se v Londýně prodávají hostince po 400.000, 600.000, 800.000 mk., ale také za 1,000.000, 1,200.000 a 1,400.000 mk. Cena birminghamských hostinců od r. 1876 stoupla z 18,000.000 na 110,000.000 mk. do r. 1903. U nás v Praze je tomu stejně — pražský Obecní dům na př. platí asi 150.000 K jen nájemného. Je možno si dle toho představiti, co se musí vypíti, má-li se těch 110,000.000 zúrokovati, hradit při tom režie a ještě míti výtěžek.

Podobný obraz bychom obdrželi, kdybychom zkoumali produkci a konsum alkoholu v Severních Státech amerických. Stačí jen uvésti, že ve výrobě piva stojí na prvém místě světové produkce vůbec, že i od nás je tam vývoz chmele značný, že počet pivovarův a ohromných velkopodniků převyšuje tu svou hospodářskou silou a významem všecky státy ostatní. Zmíníme se raději více o bližší nám Francii.

3.

Pro Francii udávají jednotliví spisovatelé čísla hodně různá. Handwörterbuch der Staatswissenschaften 1909, III. udává roční výrobu čistého alkoholu na 2,151.000 hl. (r. 1906 však 2,709.831 hl.). Výroba různých likérů a kořalek je ovšem rozšířena ohromně a je proslulá, stejně jako spotřebou alkoholu; vůbec stojí Francie v čele všemu světu. Jen absintu spotřebuje Francie více než celá ostatní Evropa (r. 1900 přes 300.000 hl., od té doby však spotřeba jeho poklesla).

Hlavní pro Francii je ovšem produkce vína. Různí autoři udávají souhlasně přibližné číslo 70,000.000 hl. ročně. Dle »Annalles Antialcooliques« r. 1905 obnášela výroba vína r. 1904 asi 72,000.000 hl., v čemž je asi 6,000.000 hl. z Alžíru. Vinice zaujímají ve Francii dle udání v. Heckelova 1,837.000 ha půdy, t. j. 4·9% veškeré půdy francouzské.

Stejně důležitá a nad jiné země vynikající je výroba ovocných vín. Dle úředních statistik obnášela průměrná roční produkce ovocných vín v letech 1891—1900 asi 17,290.000 hl. Roku 1904 dostoupila výše 36,500.000 hl. a v některých letech převy-

[1]) Taxation of the Liquor Trade, London, 1912. — Citováno dle Hoppeho.

šuje prý docela i výrobu vína. Průměrně vyváží se ročně asi 20,000.000 hl., spotřebuje se pak průměrně asi 17,271.000 hl.

Spotřeba piva je ve Francii arci menší; přes to v posledních letech značně stoupla, takže i pro Francii produkce piva je hospodářsky důležitá. Dle Hoppeho byla produkce piva r. 1906 asi 14,265.000 hl., r. 1907 asi 14,500.000 hl. a r. 1908 asi 14,800.000 hektolitrů.

Přímo překvapující jsou čísla výčepův a hostinců, jež se zabývají rozprodejem alkoholu. Tak udává Mayet počet výčepů r. 1890 na 417.000, pro rok 1899 na 435.628; Lotte pro rok 1901 má počet výčepů 464.419, pro rok 1906 pak 477.233 výčepů.[1]) Dlužno pak uvážiti, že to jsou celé rodiny, jež tu žijí z prodeje alkoholu a že tedy hospodářský effekt těchto poměrů je dalekosáhlý.

Jen několik údajův o tom, jak mnoho lidí je interesováno na výrobě alkoholu ve Francii. Dle údajů Dra H. Hoppeho jeví se hospodářská součinnost při výrobě alkoholu takto: vinaři 1,524.000; vyrabitelé vín ovocných 1,065.000; vyrabitelé kořalky 750.805; hotelieři, kavárníci, výčepníci 533.272; sládci, destilatéři, velkoobch. a cestující 80.000; dřevodělníei (bednáři atd.) 30.000; sklenáři 13.000; práce s osvětlováním 3.300; dopravnictví 30.000. Celkem 4,049.000 osob.

Uvážíme-li, že je ve Francii asi 16—17,000.000 práce schopných lidí, znamená to, že je celá jedna čtvrtina pracujících lidí zaměstnána při výrobě a konsumu alkoholu. Nezdá se tedy přehnáno, tvrdí-li někteří spisovatelé, že ve Francii žije 1,100.000 rodin z alkoholisace ostatních 8,000.000 rodin.[2])

Jistě že čísla tato jsou tak výmluvná, že poznámek k nim netřeba. — (Dokončení.)

František Pösl:

Umění výtvarná v poesii Jaroslava Vrchlického.

(Pokračování.)

Nové básně epické (*1881*). Dvě básně antické »Leda« a »Alkestis« jistě byly inspirovány uměním výtvarným. Scéna, kterak Alkestis je přiváděna z podsvětí Heraklem Admetovi, když Thanatos byl přemožen, představena na florentském reliefu. Pro druhou báseň »Leda« mohl básník najít inspiraci v celé řadě soch, reliefů, gemm a obrazů starých i novějších. Byla to vůbec oblíbená látka. Zvláště pozoruhodný jest relief z mramoru, chovaný

[1]) Citováno dle Hoppeho.

[2]) Úřední statistika z r. 1905 má tato data: Obchodníků s alkoh. nápoji je 501.706, velkoobchodníků 30.814, destillatérův a výrobců kořalky 8894, domácích výrobců vína kontrolovaných 470.466 nekontrolovaných 514.463, vinařů 1,541.536, výrobců vín ovocných 1,067.352, dělníků (při bednářství, dopravě atd.) 1,110.000. Celkem 5,245.231.

nyní v Madridě. Scénu malovali též Michelangelo, Sodoma, Leonardo, Poussin a j.

Hilarion (*1882*). Původ antické scény »Svatba Pirithova s Hippodamií« třeba opět viděti v antických reliefech, které básníka nadchly k obrazu antického života. Relief, představující triumfální průvod Dionysův, a metopy na Parthenonu, představující boj Kentaurů s Lapithy, t. řeč. Kentauromachie, sloučeny tu v plastický celek, aby se dal výraz poslednímu rozmachu pohanství, které podlehlo vítězícímu křesťanství. Celá scéna je básnická vise. Pirithous, kníže Lapithů, slavil sňatek s krásnou Deidamií (Vrchlický ji jmenuje Hippodamií) a při tom zpilí Kentauři, kteří se slavnosti zúčastnili, unesli nevěstu. Nastal z toho veliký boj, Kentauři prchli až do pouště thebaidské, kde ukryli nevěstu v chatrči Hilarionově. Hilarion, jenž po celou noc klečel na modlitbách, obrátil se křížem proti těmto přízrakům a odolal tak pokušení pohanského světa. S nastalým jitrem všecko zmizelo jako sen. —

Mythy, cyklus II. (*1883*). Mimo báseň »Maria Aegyptiaca«, o níž byla již řeč, zasluhují zmínky dvě básně s motivy antickými. Jest to »Smrt Aischylova« a »Mythus o víně«. »Smrt Aischylova« má koncepci originální. Vrchlický celý mythus představuje dramaticky a obě scény: sbor Kyklopů v Aetně i shromáždění bohů na Olympu jsou podány plasticky. Zdá se, že k oběma scénám nalezl Vrchlický podnět ve starém umění výtvarném. Kyklopové bušící na kovadlinu zachováni jsou na sarkofagovém reliefu v museu kapitolském (též v malbě nástěnné) a shromáždění bohů na štítě chrámu kapitolského. (Srovn. Baumeister, obr. 820.)

»Mythus o víně« lze podobně rozložiti na několik scén, pro které nalezneme analogie v umění výtvarném: 1. Kvas bohů olympských, podobně jako u předešlé básně. 2. Prometheus na skále (zachovány některé staré malby). 3. Stvoření révy a její účinek (básníkova invence: Dionys litoval osudu Prometheova, z jeho slzy bolesti a ze slzy radosti, již uronila najada, vyrostl révový keř). 4. Triumfální průvod (thiasos) Dionysův a osvobození Promethea. Pro thiasos našel Vrchlický hojné předlohy v reliefech a mosaikách nehledíc ovšem k popisu u Plutarcha; ale v konečné scéně uchýlil se básník od staré tradice, dle níž Herakles, zastřeliv supa, Promethea osvobodil. U Vrchlického Prometheus napiv se vína na vybídnutí Dionysovo:

»Vstaň, titane, a setřes svoje kruhy!«

poslechne a sám se osvobodí.

Kniha »*Sfinx*« (*1883*) obsahuje hojnost sujetů skulpturních a architektických. Hned první báseň »Otázka bez odpovědi« má za předmět sfingu, v písku pouště polozasypanou, jakožto symbol otázky nezodpověděné a nerozřešených problémů světové historie. Podobně i »Poslední píseň sfingy« v Perspektivách. Básníka inspiroval buď obraz anebo nějaká kopie sfingy.

»Persepolis« vztahuje se k uměleckým památkám staroper-

ským, zejména ke královskému paláci Xerxovu, v rozvalinách ležícímu.

»Marsyas« byl asi též inspirován nějakým starým obrazem anebo reliefem (jest jich řada dochována), neb obrazem neznámého mistra, k němuž vztahuje se distichon X. v knize »Co život dal«.

»Na dvě antické masky tragoedie a komoedie«, báseň reflektivní, vztahuje se ke skutečným starým maskám. — Další dvě básně »Kybela« a »Klythie« napsány jsou k antickým torsům, báseň »Quis ut deus« popisuje fresku ve starém chrámě.

Báseň »Kallisto« snad byla vnuknuta obrazem hollandského malíře Adriaena van der Werff »Diana objevuje provinění Kallistino«, jenž jest v galerii drážďanské.

»Při objevení nové pyramidy v Meydunu« je velkolepá báseň reflektivní, dotýkající se nejvyšších cílů člověčenstva, v níž básník velebí pokrok vědy a nadšeně prorokuje vítězství ducha lidského. Nová pyramida v Meydunu byla objevena r. 1881—1882.

»Karyatidy« inspirují básníka, aby se k nim přirovnával se svým nadšením, jež ho stejně tíží jako karyatidy veliké břímě. (Původně byly karyatidy v architektonice postavy ženské místo sloupů,[1]) později též postavy titánů, již drží klenutí portálů.)

»Vzpoura soch« představuje velkolepý

»boj ducha, s kterým válčí hmota líná,
boj světla s tmou, boj smrti se životem.

Sochař vešel před půlnocí do dílny a tu se mu zdálo, že všecky jeho sochy: Afrodita, bozi olympští, geniové, heroové, andělé, svatí, Madonny se proti němu vzbouřily a volaly:

O přej nám klid! My nechcem, nechcem žíti!
— — — — — — — — — — — — — — —
Neb tento věk je mrzký, tupý, podlý,
on nemá bohů, on má pouze modly,
on kleká před zlatem a kráse plivá
v tvář vznešenou, on lhostejně se dívá
na božství v soše, v obrazu i básni.

Ale sochař vzpouru soch potlačí silou svého ducha, vstane a zahřmí: »Vy musíte žíti, já tomu chci! Vy musíte žít pro vše příští časy! Můj život zas váš!«

Zatím nastalo jitro a sochař vzbudil se silný k nové práci. (Srovnej Sibylly Michelangelovy.)

Báseň »Venuše« má za předmět hvězdu Venušinu, svítící ráno jako jitřenka, není tedy inspirována ani obrazem ani sochou, ale přece na konec vrací se básník k Praxitelovi, tvůrci Venuše Knidské.

V historické básni »Chrám dobroty« se vypravuje, jak v době největšího mravního úpadku říše římské dal vystavěti Mark Aurel tento chrám.

---

[1]) Na př. šest karyatid neslo římsoví síně athenského chrámu Erechtheionu na Akropoli.

Posléze patří sem báseň »Vereščagin«, která je takřka zoufalým výkřikem humanity v době krvavých válek.

K obrazu Vereščaginovu »Stráž před palácem Tamerlana« napsal Vrchlický ve »Zlomcích epopeje« (1887) báseň, v níž popisuje nejen ozbrojenou stráž, nýbrž naznačuje i zločin, jenž se páše uvnitř paláce.

Co život dal (*1883*). Kniha tato, vyšlá téhož roku jako »Sfinx«, obsahuje zejména v oddíle »Vzpomínky z cest« dosti značný počet uměleckých sujetů. Mnohé básně z cyklu »Domácí krajiny«, které jsou vlastně genrové obrázky, mohly by míti popud svůj v obrazech Chittussiho (Krajina, Pláně) neb Julia Mařáka (Lesní motiv, Večerní jízda, některá čísla ze Šumavských motivů), ale nelze toho dokázati. Jsou však přece tyto »obrázky« Vrchlického důležity proto, jak Vrchlický okem malíře dovedl se dívati na krajinu, to nejen zde, nýbrž i v četných knihách jiných.

První báseň v této knize, mající umělecký sujet par excellence, je legendární příběh »Giotto a duše«. Giotto di Bondone (1266—1337) zahajuje renaissanci italskou pozorováním přírody a hledáním života. Měl veliký vliv na všecky pozdější školy italské. Obrazy jeho jsou většinou rázu náboženského, což se vykládá vlivem Dantovým. U Vrchlického jméno Giotto vyskýtá se častěji, ale jen jednu báseň celou můžeme uvésti. Giotto chtěl vymalovati lidskou duši; po třikráte měl myšlenku i náladu k tomu, ale po třikráte propásl pro své pohodlí pravý okamžik inspirace. Druhého dne, ani žádného následujícího, inspirace se nedostavila a Giottovi se nepodařilo lidskou duši vymalovati.

Jiná báseň věnována je »Soše Narcissa«, kterou měl básník patrně na svém stole.

> A místo všeho, co sníš sladce,
> jak v lesů tiši
> jen verše slyšíš, v tísni dne a práce,
> jež nachvat píši,
> jež předčítám si, hudby trochu
> bych zamk' si v duši —

Řada básní vztahuje se k cestě do Paříže (1882), která básníku poskytla hojně uměleckých podnětů. Jsou to: »Notre-Dame a La morgue«, kde proti dómu postaven dům samovrahů, veřejně vystavených k rozpoznání, »Kopistům v Louvru«, kterých básník pro jejich řemeslnou práci nenávidí a přál by si je »vymrskati z chrámu«, »Idylla z Luxemburgu«, připsaná Ant. Chittussimu, popisuje život kol uměleckého basinu (nymfa s hochem, faun), »Pod svítilnou Diogenovou v St. Cloud«, která ovšem je dílo umělecké (Poláci uvítali zde přátelsky Vrchlického s jeho chotí), »Polské hroby na hřbitově Montmartre«, sonet, v němž velebí se láska k vlasti u polských vyhnanců, a posléze »Disticha« počtem 12, v kterých jednotlivé obrazy starších mistrů v Louvru jsou epigramaticky popisovány.

Jednotlivá disticha Vrchlického mají nadpisy:

1. Mona Lisa (slavný obraz Leonardův, jenž byl před časem ukraden, ale po delší době opět nalezen a vrácen). 2. Madonna Peruginova. 3. Obrazy flámské školy. 4. Rubens v Louvru. 5. Fragonard a Boucher. 6. Zátiší Chardinova. 7. Krajiny Ruysdaelovy. 8. Vlna Courbetova. 9. Krajiny Salvatora Rosy. 10. Marsyas. 11. Žena od Rembrandta. 12. Venuše z Vienny.

V krátké básni »Symbol« rozvádí se myšlenka, že krása, třebas po dlouhou dobu skryta, přece bývá objevena a oceněna. Podnětem byl obraz, jenž kdesi v staré galerii malbou ke zdi« byl obrácen a zůstal dlouho a dlouho nepovšimnut, až jednou jakýsi hoch jej nazvedl, plakal nad ním, ale zase jej obrátil a odešel.

Perspektivy (*1884*). »Attis a Kybela« je dramatická scéna kultu Mithrova, kde hierofant vypravuje báji o Attisovi a Kybele. Jsou zachovány některé reliefy, které básníka mohly inspirovati. Tak relief v Benátkách. Konec básně, kde se vypravuje, jak Kybela se slitovala nad Attisem, vzala jej k sobě na svůj triumfálný vůz a vozila jej světem, má opět svůj motiv v jiném starém reliefu.

»Nářek Ariadny«, opuštěné Theseem, jest báseň monologická s refrénovou slokou čtyrveršovou, která asi též má původ svůj v umění výtvarném, starém. Socha ve Vatikáně představuje spící Ariadnu. Zvláště scéna, jež následovala po procitnutí a nářku, to jest překvapení Ariadny Dionysem, byla oblíbena a zachovala se na sarkofázích i na bronzovém penízi. (Srv. Osm reliefů ze života Jakchova.)

»*Jak táhla mračna*« (*1885*) mají dva umělecké sujety: »Konečně — sami«, k obrazu Tofanovu, je reflektivní báseň, v níž líčen dojem básníkův, když dva milující z víru tanečníků ocitnou se o samotě, a »Medusa«, maska, která jest předmětem reflexe básníkovy. — O jiných básních (Jitro, Strážci lesa a j.) nelze rozhodnouti, mají-li podklad v obrazech, čili ne.

»*Sonety samotáře*« (*1885*) obsahují celý cyklus uměleckých námětů v »Malovaných oknech«, celkem 17 sonetů. Jsou to genrové obrázky biblické, které básník líčí v malovaných oknech basiliky, aneb reflexe o životě vůbec a básníkově zvláště, jak k nim dává podnět hra barev, když světlo jimi prochází.

> Ó básníku, tvé srdce jest tím chrámem,
> co vniká tam, dřív projde barev směsí!

Jsou to sonety:

1. Introitus. 2. Rozmary světla. 3. Svit měsíce. 4. Prapory. 5. Znaky:

> Na jiném okně českých pánů znaky,
> tu ostrev, lekno, břevno a tam růže —
> — — — — — — — — — — — — —
> Erb kalicha, jak druhdy otci v hoři
> jej zvedali, pln krve Tvé, ó Pane!

6. Allegorie. 7. Soud. 8. Poledne. 9. Reflexe. 10. Postranní okno: (havran v zobáku snáší chléb a sytí poustevníky). 11. Te deum... 12. Sarkofagy:

Jak bohů sochy skácené zde leží
řad českých králů — —
A venku zaznívají kladiv rány,
ruch těžkých vozů, klopót denní práce,

každý pozná, že tu míněn dóm svatovítský. 13. Felix culpa [1]) (prvních rodičů hřích). 14. Okno nad oltářem. 15. Alleluja! (Martin dává půl pláště žebrákovi). 16. Tradidit mundum disputationi eorum. (Sta mudrců disputuje nad atlanty a globy, nad lebkou, dítě přelévá miskou moře). 17. Hra barev.

Mimo to je v knize ještě řada genrových obrázků, které básník kreslí jako obratný pastelista (na př. Pastel, Léto, Sonet v červenci a j.).

Zmínky zasluhuje sonet »Herma«.

Jinde na př. v masce »Gustave Moreau« čteme:

Jak jaro básnil Sandro Botticelli.

V epose »*Twardowski*« první zpěv nese nadpis »Starý obraz«: je to velký portrét krále Sobieského, jenž v básni má důležité místo; ale tu všecko je básnická fikce, o nějakém uměleckém námětu nemůže zde býti řeči.

»*Zlomky epopeje*« (*1887*). Čteme tu báseň »Venus Verticordia« bezpochyby k obrazu Dantea Gabriela Rossettiho (1828 až 1882), apostrofu, v které básník žádá bohyni, aby s ním byla po celý život; pak báseň »Co zbylo z antické fresky«,[2]) kde popisuje vozní závod, krvavě končící; pak »Antinous«, elegie, v níž velebí se krása mladíka,

»jenž musil zhynout, aby mohl
smáti se gracií jeho mramor.[3])

Kromě toho čteme zde dvě kanzóny: »Při obnovení sochy Bruncvíkovy pod mostem Karlovým« a »Koruně sv. Václava«.

Motýli všech barev (*1887*). Báseň »Em. Liškovi při jeho odchodu do Říma« seznamuje čtenáře Vrchlického s malířem Em. Liškou (1852—1903), jenž se vydal r. 1885 na uměleckou cestu do Italie. Básník provází jej slovy:

Ó šťastný! Krása celá
ve štětci Rafaela
ti kyne vstříc!
— — — — — — — — —
jdeš v ráj, kde na umění
a v píseň vše se mění,
v zář, lesk a tón!
— — — — — — — — —
a vnořen v staré mistry
čte krásu duch tvůj bystrý
jak z věčných desk.

---

[1]) Srov. hymnus sv. Augustina: Exultet iam angelica turba coelorum . . .
[2]) Srov. »Námluvy Pelopovy«.
[3]) Socha Vatikánská, busta v Louvru.

K obrazům Liškovým psány jsou v této knize tři básně: Z cyklu »Písně o mé dceři,« báseň VII., kde se líčí štědrý večer v rodině básníkově a podle obrazu též »štědrý večer v lese«. »Legenda o střídmosti« vypravuje s humorem, jak gnom vypil mnichu korbílek, zatím co mnich usnul; ale po druhé mnich předstíraje spánek přistihl gnoma in flagranti a náležitě jej ztrestal. Na prosbu gnomovu a na jeho slib, že všecko i s úroky mu splatí, nechal mnich gnoma na příště ze džbánku pít. A hle! Bratří umírali v mladém věku, mnich všecky přečkal, stal se opatem a poznal dobrodiní gnomovo — užitečnost střídmosti. — »Revise milostných psaníček« líčí mladého muže, jenž v povědomí svého vítězství spokojeně se usmívá prohlížeje milostné dopisy.

Památce E. K. Lišky věnován je »Krásný sen«, pět rond ve sbírce »Fanfary a kadence«. Jsou to básně rázu elegického, výraz básníkovy lásky k příteli, jenž nalezl předčasný hrob v Italii, zároveň výraz básníkovy lásky k umění, zvláště Liškovu.

Před lety jsme v mládí vyšli spolu,
tys mi záviděl verš prokletý,
na tvůj štětec žárliv já byl v bolu
před lety...
Úlohu tys převzal poëty...
tvrdou co jsme žití prošli školu,
pero mé šlo dle tvé palety.

Ve čtvrté básni připomíná Vrchlický nejpřednější díla Liškova: Kristův kříž, Astartu, Hagar a Vdovce, jenž touží k světlu měsíčnímu. Používání měsíčního světla při obrazech bylo Liškovou specialitou. Tak již obraz jeho »Sen Michelangela Buonarrotiho« r. 1891 v Praze vystavený vyniká touto zvláštností. (Báseň viz v Posledních sonetech samotáře.)

Do sbírky »Motýli všech barev« patří ještě dvě básně, totiž: »Tom. Cannizzarovi, když mi poslal fotografii výbuchu Aetny«, a pak popisná báseň »Pastel«, která asi popisuje umělecké dílo skutečné.

Dědictví Tantalovo (*1888*). V »Modlitbě Praxitelově« vypravuje se, jak Praxiteles vytvořiv z mramoru sochu Venušinu, poznal, že je pouze stý díl jeho ideálu a proto zvolal: »Ó kráso, tys nejděsnější, cíl nejhorších bojů, já klnu ti, však přece lkám: Ó kráso, stůj vždy za mnou!«

Socha, o kterou jde, je slavná Afrodite (Venus) Knidská, představující bohyni, jak právě vstupuje do koupele, její mramorová kopie jest ve Vatikáně.

»Ze staré majoliky«, sonet, kde ve středu nymf kentaur píská na syrinx a nymfy se mu smějí; básník vyciťuje, co člověk moderní ztratil.

V básni »Na kolossy v Gul-Gulé« vysloven podiv nad olbřími postavami zašlých století proti nynějším lidem. Podobného obsahu je »Na vykopaniny z Olympie«, psaná po návštěvě berlínského musea r. 1883.

»Pokušení sv. Antonína« má asi podnět v obraze některého z mistrů, jež uvádí básník v povídce »Flétna« (Rok na jihu). Odtud si vysvětlujeme neobvykle realistický ráz této básně.

Obrovské »Soše Svobody v New-Yorku« věnováno sedm znělek, obsahu reflektivního.

Patří sem také překrásná báseň reflektivní »Na baště Hamletově«.

Epilog knihy tvoří dvě znělky: »Věž chrámu Vykupitelova v Kodani«, kde byl básník s chotí 1885. Jako jdeme do závratné výše na věž, tak rovněž spějeme k ideálu.

V epilogu knihy *»Čarovná zahrada«* (*1888*), nadepsaném týmž jménem, popisuje se fantastický sad, kde Faun vedle cesty se směje, kde Flora cudně zakrývá »svých plodů košíkem své bujné vnady« a kde posléze básník »uštván klesl k zemi, kde pod kaštanů velkých haluzemi se Goujonova Venuše naň smála, jí objal nohy — ale byly skála«. — Básníkovy dojmy, nálady a city, jež v tomto fantastickém sadě mají původ, jsou obsahem celé knihy »Čarovná zahrada«.

»Na domácí půdě« viz *»Má vlast«*. *»Různé masky«* (*1889*). Již nadpis knihy poukazuje k umění výtvarnému — ovšem metaforicky — a také prolog, v němž se vypravuje o Satyrovi, jenž u herce antického viděl různé masky, jež kladl na tvář a myslil, že už představuje smích, bol, hněv atd., když tu vešel sám herec a řekl: Tak by se leckdo mohl proslavit i v umění; ale jestliže jest umění bez srdce, to jest bez lásky, pak je to pouze prázdná maska, s níž Satyr kejkle provádí. Umělec pravý musí býti celým člověkem.«

Čtvrtý oddíl knihy, nadepsaný »Hrst kamejí« a obsahující mimo »vstupní« 15 básní, jest celý inspirován uměním výtvarným. Nejsou to ovšem samé kameje, to jest drahokamy s řezanými obrazy, nýbrž i figurky, fresky a sochy, které jsou zde glossovány skladbami rázu epigramatického s přídechem ironickým aneb humoristickým. Nadpisy jejich: 1. Amor — světlonoš. 2. Spící Dionys. 3. Fresky Pompejánské. 4. Venuše Kallopygos. 5. Spoutaný Amor. 6. Adonis Vatikánský. 7. Herakles s růží. 8. Letící Merkur. 9. Torso Amora. 10. Silén s měchem. 11. Ikarus. 12. Hoch trn z nohy si vytahující. 13. Gracie. 14. Šíp Amorův. 15. Hóry.

Krásná báseň »Puškin u moře« má bezpochyby také obraz za podklad.

»Dni a noci« (*1889*). Ke kresbě Maxe Pirnera napsána je báseň »Rej počasů«, v níž vylíčeno střídání ročních časů, jara (Venus), léta (Ceres), jeseně (Bakchantka) a zimy (Proserpina). Již r. 1887 napsal Vrchlický cyklus romancí k jeho pastelům »Démon láska«, jež vyšly r. 1893 a pak v »Zlatém prachu« roku 1897, kde bude o nich jakož i jiných ještě jeho kresbách obšírnější výklad. — Zde chci ještě uvésti »Dva obrazy«, které má básník na svém stole, jest to Viktor Hugo, kmet, a dceruška jeho, usmívavý květ. Všech tužeb ukojení pije z tahů dítěte, kdežto olympická tvář kmeta učí jej velkosti.

Třetí báseň, věnovaná Jos. Mauderovi »Před gorillou Frémietovou«, obsahuje popis sousoší a pak allegorický jeho výklad. Hnusný op uchvátil v náruč mladou dívku, ale v tom byl zasažen kopím. Gorilla — toť všednost a nízkost, které drtí umění, ale nad těmi vítězí ideál a mládí — kopí, které gorillu zasáhne. — Frémiet Emanuel, sochař francouzský, nar. v Paříži 1824, zvláště rád činil zvířata předmětem svých plastických prací.

V knize »*Hořká jádra*« (1889) jest jediný umělecký sujet »Podobizna«, báseň elegického rázu, vztahující se k nejmenované ženě.

Fresky a gobeliny (*1890*). Ačkoli nadpis je míněn metaforicky, přece je v knize hojnost skutečných děl uměleckých, zvláště gobelinů, které Vrchlického nadchly.

Na cestách, v dáli, doma, v šeru síní,
tu v museích, tam v opuštěných hradech
jsem viděl je, tu ložnice vchod stíní,
tam stěny zdobí v řasných vodopádech.

Látky antické a biblické byly v rokoku pro gobeliny zvláště oblíbeny, ale pokud toho básník sám v básních nenaznačuje, nemůžeme tvrditi, že jej všude inspirovaly gobeliny, obrazy, fresky a pod. Báseň »Svědomí« jest bezpochyby glossa k obrazu François Le Moyne: Herkules a Omfale, jenž jest v Louvru. Ostatně táž scéna byla už v staré době často předmětem umění: je zachována krásná malba pompejská, mramorové sousoší v Neapoli, relief, mosaika a též obraz Bart. Sprangra ve Vídni.

»Vidění v Kolosseu« naráží na legendu, jež předmětem jest velikého obrazu José Beullieure, jehož reprodukci přinesl »Světozor« r. 1888. Mnich Telemachos, chtěje zabrániti hrám gladiatorů v cirku Flaviově, vrhl se s křížem v ruce mezi zápasníky (404) a byl od zástupu ukamenován. Však jeho smrt přiměla císaře Honoria k obnovení ediktu Konstantinova, jímž zápasy gladiatorů pro vždy byly odstraněny. (Poznam. Vrchlického.)

»Freska Rienziho« předvádí nám zajímavou osobu, Colu di Rienzi, jenž zejména v 1. pol. 14. stol. hrál v Římě důležitou úlohu politickou. R. 1350 byl v Praze u Karla IV., chtěje jej přemluviti pro své plány. Scénu zobrazil V. Brožík. Posléze Rienzi skončil na popravišti. V básni se vypravuje, jak Rienzi, nemoha získati slovem lid pro své snahy, sjednotiti vlast, »dal malovat na zdi Kapitolu ohromnou fresku«, která měla býti výstrahou před zhoubou. Byla to loď na rozbouřeném moři, na přídě lodi stála zoufající žena, jež bála se ztroskotání; neboť již čtyry lodi o strmou skálu se rozbily. Loď první je Řím, ztroskotané lodi: Karthago, Babylon, Troja, Jerusalém. I Řím jde vstříc své zkáze, slovo i malba jsou marny, nikdo nemá odvahy zoufající ženu zachrániti a kdo to přece chce, toho mají za blázna.

Zdá se, že celý cyklus »Hellas v rokoku« byl inspirován uměním výtvarným. Že však předlohy nejsou výslovně uvedeny, je nesnadno rozhodnouti, který umělec tu básníka svým dílem nadchl, zvláště když pro některé básně mohlo by se uvésti několik obrazů.

To platí zejména o básních: Triumf jara, Krajina mythologická,[1]) Soud Paridův, Stíny, Triumf jeseně.

»Gobelin paní markýzky« popisuje koberec, kde Amor vybírá z koše množství lidských srdcí, napíchá je na rožeň a když jím točí nad ohněm, proměňují se srdce v ptáky do výše ulétající.

»Soud Paridův« popisuje známou antickou scénu, jež byla často předmětem umělců (Raffael, Luca Giordano, Ant. Rafael Mengs, Hynais a j.[2])

V »Liliích« popisuje básník starý gobelin v malířské dílně, na němž dosud patrny jsou lilie, ale uprostřed jich jest otvor, v němž stojí živá lilie — nahý model, jenž se za gobelin ukryl.

»Kiosk« v lese opuštěný dává básníku podnět k úvahám o láskách, které tu před časy se odehrávaly.

Kde časy jsou, kdy stěn mu ku ozdobě
jen lítal štětec, míhalo se dláto,
kde nyní slepá v štítu okna obě
kryl gobelin, jak maloval jej Watteau.

»Gorgo« jakožto symbol bouřného mračna je vymalována na starém štítě. Básník ji podrobně popisuje praví, že »vše v této tváři, vražda, pomsta, záští« a pak přenáší na lidské srdce:

Tím větší bude v srdci svatvečer,
čím více bouří dunělo v něm, hřmělo,
tím sladčej bude hřmít mu hudba sfer
jak na jezeře, jež se náhle stmělo,
když vyjde měsíc stříbro tkaje v šer,
v němž slavíků se tisíc rozepělo.

Netřeba snad ani připomínati, že Gorgo je sestra Medusina, o níž byla báje, že při pohledu na ni každý zkameněl. Perseus obludě uťal hlavu. Také Medusa byla často předmětem výtvarného umění a Vrchlický často k ní se vrací.

»Ginevrou« míněna choť Artušova, vynikající půvabem:

Tvář, v které Jocondy se půvab míhá,
v čár, Botticelli, tvoji Primavery,
v němž duše jedno křídlo k nebi zdvíhá,
co v oku vášně sup se tají šerý.

Básníka všude provází ten obraz a zdá se mu, že všude slyší slova: Mám tě ráda.

Další báseň »Mnich«:

Kdys v starém jsem ho viděl refektáři,
jak vykouzlen by štětcem Zurbarana:
V černalém rámci přísná bledost tváří,
pleť jako z visionů divných stkaná,
v hlubokých očích zážeh s tmou se sváří,
ten pohled zeje, otevřená rána!

---

[1]) Míněn bezpochyby obraz Nicola Poussina.

[2]) Též dochována pěkná malba pompejská (asi 20krát), jiný obraz na staré váse, římský relief a j.

A ještě dále popisuje básník obraz; poznává zážeh v oku a celá perspektiva do minulosti mnicha se mu otevírá: byl to kdysi světák, jehož údělem byla v posled tupá resignace, a s tou odešel do kláštera.

»Dante Gabriel Rossetti« jest větší báseň o čtyrech dílech, mající za předmět zajímavé momenty ze života tohoto umělce — básníka a malíře anglického, jenž žil od 1828 do 1882. V umění je zakladatelem školy Praerafaelistů, již chtěli se obroditi podrobným studiem přírody a jméno své mají od toho, že pokládali většinu maleb po Rafaelovi za pokaženou šablonovitým idealismem a akademickým eklekticismem. Rossetti pojal za choť modistku Alžbětu Siddalovou a když r. 1862 mu zemřela, tu zoufající básník a malíř vložil do rakve rukopis svých básní odříkaje se tak poesie. Ale když po sedmi letech nemohl malovati, boje se oslepnutí, dal jednou v noci r. 1869 rakev otevřít a z ní vzal rukopisy, jež byly r. 1870 jako Poems uveřejněny a nadšeně přijaty od mladé básnické generace. Za to nezřízený byl naň útok jako na zakladatele školy smyslnosti; to působilo tak na jeho nervy, že se mu rozum zatemňoval. Vliv jeho na anglickou kulturu byl veliký; více vynikl jako básník nežli jako malíř. — Příběh s rukopisem básní je předmětem skladby Vrchlického.

K malíři Rossettimu vrací se básník v »Posledních sonetech samotáře« dvěma glossami k jeho obrazům »Astarte Syriaca« a »La bella mano«.

»Jesličky mé báby« s druhým titulem »Vánoční gobelin« je roztomilý popis skutečných jesliček, jak je básník vídal v mladých letech. Tklivé je zvláště zakončení básně, kde přirovnává básník vesničku sněhem zasypanou uplynulému dětství, přeje si,

> ať štěstí mládí zřím zas v dětech svých,
> a slyším saní cinkot, zpěv a smích.

Tato báseň právě je potvrzením toho, co jsem již řekl, že totiž nadpis sbírky třeba vykládati metaforicky, právě jako u této básně.

Posléze je tu báseň »Harem« k obrazu Jaroslava Čermáka, jehož reprodukci přinesla »Zlatá Praha« r. 1901. Básník popisuje a glossuje »vnitřek haremu«, kde mezi Gruzínkou, Řekyní a dívkou severu poutá zvláště jeho pozornost žena černohorská, jež zahalena v říze hrdě čeká se zaťatou pěstí; její vzdor je symbolem čekajícího Slovanstva.

Hlasy v poušti (*1890*, *1897*). Dvě znělky »Koruně sv.-Václavské« a »V dómu Svatovítském« mají týž vlastenecký motiv: básník si přeje, aby koruna sv. Václava zaskvěla se na posvátném čele.

V krásné elegii »Za Mir. Tyršem« oslavuje básník zakladatele českého Sokolstva a propagatora umění výtvarných, když tak záhy zemřel tragickou smrtí v Tyrolích r. 1884.

Nové sonety samotáře (*1891*). Kniha obsahuje cyklus 16 znělek »Z obrazáren« s udáním mistrů, k jejichž obrazům píše básník

své glossy: 1. Mater dolorosa (Tizian). 2. Narození sv. Jana Křtitele (Tintoretto). 3. Andělský žebřík Jakubův (Murillo). 4. Portrét bandity (Salvator Rosa). 5. Scéna pastýřská (Bourgereau). 6. Láska a mladost (Bourgereau). 7. Tajemství lásky (Jourdain). 8. Stromořadí (Ruysdael). 9. Antické jaro (Boecklin). 10. Ostrov mrtvých (Boecklin). 11. V líbánkách (Boecklin). 12. Zachráňění (Dagnan Bouvert). 13. Letní večer (J. V. Beers). 14. V obilí (George Lefebvre). 15. Sudičky (Rouffio). 16. Pokušení (Paul Jamin).

Od Julia Lefebvra, nar. 1834, přinesla Zlatá Praha 1904 reprodukci obrazu Lady Godiva, kterou Vrchlický doprovází sonetem. Zdá se, že týž obraz inspiroval básníka i k jeho stejnojmenné dramatické legendě o čtyrech jednáních, již napsal a vydal r. 1907; na scénu byla uvedena Městským divadlem na Kr. Vinohradech.

Kromě tohoto cyklu patří sem ještě několik znělek, psaných pod podobizny: »Na zadní stránku vlastní podobizny« jest výrazem básníkova zklamání, »že nedočká se ni paprsku zoře, jímž skončilo by dlouhé, české hoře«.

»Pod podobiznu Brantôma« připomíná, že jeho tvář zubožená nesrovnává se s obsahem jeho spisů.

»Obraz« má za předmět portrét opata, jenž visí v jizbě hostinské.

»Kameje«, sonet, v němž básník mluví o krásném profilu dívčím, jejž by vrýti chtěl na dno fióly s jedem, aby milenec nějaký, až v zoufalství jed bude píti, umíral s úsměvem.

»Antika a modernost« jest apologií antiky proti modernosti:

Byl člověk vždycky týž — — —
Vždy čelem u hvězd, nechť vlek' blátem nohy,
a modernost svou neobrátí vlnou
jej vzhůru nohama a v bláto hlavou.

Breviř moderního člověka (*1891*). *Život a smrt* (*1892*). Obě knihy obsahují sice některé dojmy výtvarnické, ale jak skladby tak předlohy k nim jsou méně významné. Zajímavo je, že i nepatrné předměty jako číška porculánová (»Mandarini«), nebo ciferník s vymalovanými dětmi (»Rej hodin«), nebo dokonce pečetítko (»Pegasu na pečetítku«) jsou předmětem jeho popisu, reflexe a applikací na život vlastní. V první knize sem patří ještě »Na kraj stránky Wrightových karikatur«, kde básník odvolává se ke starým mistrům, kteří vedle věcí vážných hned kladli frašné, jak toho vyžaduje rub a líc ducha lidského.

Z druhé knihy patří sem »Dolorosa«, sonet, vztahující se k obrazu starého mistra, menší hříčka »Leda«, »Pygmalion«, jenž láskou zahořel k vlastní soše, a v posled »Legenda Chuchelská«, která byla inspirována »drobným, zdobným otiskem Satana«, jejž básník náhodou našel v tříšti skalní.

Bodláčí z Parnassu (*1892*). K básni »Medusa« (str. 61.) dala podnět dívka, jejíž hlava podobala se antické Meduse.

»Nad troskami Karlova mostu v září 1890« jest mužná elegie, plná sebedůvěry.

Pravou apothesou české vědy a českého umění jest báseň »K otevření České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění«, jež proslovena byla v Národním divadle dne 18. května 1891. Básník vidí v otevření České Akademie splnění všech ideálů velikých buditelů a volá s nadšením:

Vlast vstala! Žije! Darmo jsme nežili!

Také v básni »Na starém hřbitově židovském« četné trosky pomníků inspirovaly básníka ke krásné reflexivní básni o osudech Israele.

Sem náleží i básně »Ahasver na věži Eiffelově« a »Druhý list Ahasvera královně Semiramidě po desíti letech«.

Posléze sem patří »Lucifer« k soše Fedorovny Riessové, dvě znělky, v nichž se básník táže, proč umí člověk lépe vyjádřiti Satana a zlo než dobro a Boha, a proč zlo vůbec na světě. (Pokračování.)

Emil Tréval:

Vivisektor.

Antická hra.

Osoby:

Herophilos, anatom.
Hetéra.

Děj ve 3. století před Kristem.

Pracovna anatomova. Podél stěn vitriny s kostrami, anatomickými praeparáty v lahvích. Kladkostroje podoby, jak nyní užívá se na venkově ke kování hovězího dobytka, jenže menší. Visuté lampy hořící, mezi vitrinami hermy na konsolách. Amfory na zemi a na stěnách. V levo veliký regál se svitky papyrovými. V pozadí mosaika, jak Machaon léčí Philoktéta.

Vchod se strany levé, okno otevřené v pravém popředí, jímž padá do pracovny svit luny.

Vprostřed pracovny na jedné noze rám otáčivý na podélné ose. Pod ním v hlavách velká amfora. Na rámu v rozích dřevěné, pevné sloupky ku připevnění roztažených údů. V hlavách rámu k oknu výřez pro hlavu.

V rámu napiato je houževmi tělo ženy ne ještě staré, po pas obnažené, hlavou ve výřezu s vlasy převislými. Ruce přivázány ke kolíkům v hlavách, nohy svázány k sobě a přitaženy houževmi ke klice v nohách. Rám otáčí se podél z polohy vodorovné do kolmé. Při zdvižení opony rám vodorovně. V nohách rámu menší stolek, na něm skříň s nástroji.

Herophilos (ve splývavém řeckém oděvu bílém, vkročí z levé strany a jde přímo ke stolku, otevře skřínku a zkouší ostří nožů. Mlčky a vážně. V tom zakolísá konsola mezi vitrinami a herma padne k zemi, nerozbije se však. Herophilos se zarazí a odkládá nože). Zemětřesení?

Hetéra (trhla sebou při ráně kovové hermy). Ó!

Herophilos (jde a zvedne hermu). Erasistratos! (Postaví hermu zase na podstavec.)

Hetéra. O!

Herophilos (obrátí se po hlase). Jaký to zvuk? — Kdo jest? Skrývá se tu někdo? Vystup! Démon či člověk?

Hetéra. Ó!

Herophilos (pohlédne na ženu, která hnula hlavou). Jak? Ozýváš se to ty, hetéro?

Hetéra. O!

Herophilos (otočí klikou v nohách rámu, tak že tento otočí se do kolmé polohy, čímž tělo ženy obráceno je do hlediště. Žena kroutí hlavou).

Hetéra. Nevidím!

Herophilos (odhodí jí převislé vlasy do týla, takže se objeví její obličej. Pak se nakloní k ní). Hetéro!

Hetéra. Hlava mi padá.

Herophilos (odstaví Erasistrata, vezme konsolu jeho, odstrčí nohou amforu a podloží hlavu hetéřinu.) Opřeme ji. Čím to, žes procitla? Divím se. Patrně nedbalý sluha Hypathos nedal ti dosti bolehlavu! Není to mou vinou. Vůle sudby!

Hetéra. Je mi špatně.

Herophilos. Dám ti vína. (Vyjde středem a vrátí se s pohárem vína. Přichýlí jej ke rtům hetéřiným, ta pije.)

Hetéra. Leješ vedle! Kdybys byl mým sluhou, vyhnala bych tě.

Herophilos. Nevadí.

Hetéra. Kde to pním? Na kříži?

Herophilos. Ještě ne.

Hetéra. Rozvaž mne! Ihned!

Herophilos. K čemu?

Hetéra. Za to bys zasloužil bičem. Vždyť celá zdřevěním. Nemohu se ani hnout.

Herophilos. To mi právě vhod.

Hetéra. Což jsem pes? Nebo motýl? Že mne na dřevo napínáš? Kdo jsi člověče? Kat?

Herophilos. Jsem anatom.

Hetéra. Anatom! — Snad dokonce Herophil?

Herophilos (přisvědčí). Osobní lékař krále Ptolemaia.

Hetéra (zděsí se). Herophilos! Nejhorší bezbožník v Alexandrii! (Cloumá sebou.) Běda! Jak uteku? Nejen že mrtvým nedáš pokoje, neděsíš prý se i za živa lidi pitvati.

Herophilos. Na mrtvém těle vidím, jak co jest, jak co leží. Na živém, jak to má býti, jak to pracuje. A nezapírám, že život mne více zajímá než smrt.

Hetéra. Skutečně tedy řežeš živé?

Herophilos. Jen odsouzence.

Hetéra. A nebojíš se bohů? Mlčíš? I ženy pitváš?

Herophilos. Ovšem že i ženy. Co mi přijde pod nůž. I tebe! Jsi odsouzena.

Hetéra. Ale já chci žíti! (Trhá sebou.) Pusť mne! Mám mocné ochrance. Kůži s tebe sedrou, ublížíš-li mně.

Herophilos. Nelekám se.

Hetéra. Pustíš mne?

Herophilos. Nepustím.

Hetéra. Slituj se! Chci žíti!

Herophilos. Chci žíti, žíti! Jakým právem? Dceru královskou Bereniku jsi otrávila. Nic nelitovala jsi jejího mládí. Ani otce jejího jsi se nebála. A pak: Chci žíti! Dej mi pokoj!

Hetéra. Jsi muž. Víš, že z lásky k jednomu z vás jsem to učinila. Nevraždila jsem, jen trestala.

Herophilos. Nevinnou jsi trestala. Co může ona za vrtkavost Kallimachovu?

Hetéra. Může.

Herophilos. Kterak? Nemohla mu zakázat, aby ji miloval.

Hetéra. Mohla.

Herophilos. Nežije žena, která by lásku odmítala.

Hetéra. Už tím se provinila, že žila.

Herophilos. Toť ovšem ženská logika.

Hetéra. A přece než ji spatřil, jen mne Kallimachos miloval. Na mne napsal panegyrikon Vlasy Bereniky. Můj hoch to byl, a ne té pyšné dcery královské.

Herophilos. Nemesis je sestrou Erotovou!

Hetéra. Co ty mluvíš o lásce, krvavý démone?

Herophilos. Co je láska? Prothesis sebelásky.

Hetéra. Láska je sladký plod života.

Herophilos. A věda je diapason lásky. Rozumíš hudbě?

Hetéra. Není jediného sladkohlasého nástroje, na nějž bych ti nezahrála. I zpěv můj mi chválili.

Herophilos. Mínil jsem, že o stupnici výše je věda než láska. A co ty, hetéro, zveš sladkým plodem života, je pouhá touha po heterogenitě. Po tom, čím nejsi.

Hetéra. Erote, jak jsi mužem tímto znehodnocován! (Cloumá tělem.) Rozvaž mne, pravím! Jsi muž a já slabá žena. Neuniknu ti!

Herophilos. Také by ti to nic nepomohlo. Sem nevniknou pochopové, ale venku hlídají, lapí tě a na kříž přibijí. Tři dny v žízni a ve slunci budeš viset nahá a pak ti kosti v těle zpřerážejí. Bláhová, buď ráda, že jsi tu.

Hetéra. Posmíváš se mému neštěstí?

Herophilos. Toho jsem dalek. Chci jen říci, že lehčí los ti připadl, na obětišti vědy zemříti.

Hetéra. Pravil jsi, že nevinnou jsem ztrestala. I ty nevinnou chceš trestati. Co jsem tobě učinila? Kdo ti dal ke mně právo?

Herophilos. Otec zavražděné Ptolemaios král a má věda.

Hetéra. Z lásky k muži jsem smyslů pozbyla.

Herophilos. A já z lásky k vědě smysly ty prozkoumám.

Hetéra. Na oltáři Afrodity sokyni jsem obětovala.

Herophilos. A já na oltáři Pallas-Athény tebe obětuji.

Hetéra. Ženu mučiti! Není ti stydno?

Herophilos. Slyšelas o svaté nestoudnosti bohů?

Hetéra. K bohům se rovnáš? Soucitu nemáš?

Herophilos. Jsem už nad soucitem. Mysli si, žes raněný bojovník a já lékař a odnímám ti roztříštěný úd. Mnohé řezal jsem do živého a ani nehlesli.

Hetéra. A když mne zabiješ, myslíš, že záslužný čin vykonáš?

Herophilos. Záslužný — ovšem že záslužný.

Hetéra. Pohlédni na mne, Herophile, abys viděl, co chceš učiniti. Kde kdo mne velebil, jak jsem lepotvárná. Sochaři mé údy svým bohyním dávali. Pohleď na mne, Herophile!

Herophilos. Tvé udice nespolykám.

Hetéra. O Kallimachu milený!

Herophilos. O Aeskulape!

Hetéra. Poslyš ještě, Herophile!

Herophilos. K čemu dialog se ženou? Dám ti mamidlo.

Hetéra. Nevezmu je.

Herophilos. Kleštěmi čelisti ti rozpáčím.

Hetéra. Jsi Řek či barbar? Do očí ti napliji.

Herophilos. Chci ti žíly otevříti. Chci a musím! A přece nejsem barbarem. Vše jen pro vědu. Mám hlad vědy a ty budeš jeho potravou. Znáš, hetéro, aconitum?

Hetéra (tajemně). Znám. — Jed!

Herophilos. V jedech se hetéry vyznají. Nuže poslyš! Malý řez do kůže — do rány vkápnu aconitum a bez vlády ležíš, ne živa, ne mrtva.

Hetéra. Nechci! Pusť mne! (Škube sebou ve vazbě.) Herophile, zbabělče! Vyvrheli!

Herophilos. Tvá kletba mne nedosáhne.

Hetéra. Démone z černého Erebu! Krvežíznivče! Hyeno! Nejnestvůrnější z mužů!

Herophilos. Za to ty i v hněvu stále svůdnou zůstáváš.

Hetéra (něžně). Herophile, jsi veliký muž, učenec světoznámý, tvá sláva letí Egyptem i přes moře k Řekům i Římanům. Divotvorcem tě zovou. Rci, že tobě protiví se trýzniti bezbranného. Ty se neposkvrníš katanováním žen! Co řekl by lid?

Herophilos. Lid? Démos? Jeho hlas ve vědě nic neváží.

Hetéra. Co chceš vědět, Herophile? Snad ti to mohu říci? mnoho.

Herophilos. Vím, že jsi slavná hetéra, což znamená nejen krásná, ale i vzdělaná. Jen že netřeba ti slibovati, co zvím, ať chceš čili nic.

Hetéra. Herophile, mám poklady, zlato, drahokamy, bezpečně skryté. Perly z Indie, elektrony jako oči lvů jasné. Celé řetězy adolarů, diamantů třpytících se na pleti jako rosa při východu slunce na lilii, topasy jako žluč zhořklé lásky, zelené chrysopasy měnivé jak paví pera — smaragdy čiré jako krůpěj z moře, nevídané, krvavé almandiny, modré a zelené safíry — oči šílí rozkoší, mysl blouzní nad jejich leskem a krásou. Vysvoboď mne a polovice pokladů je tvá. Ne polovice — vše! Přisahám při bozích nesmrtelných! A já, já budu tvou otrokyní. Budeš jako král a jako jeden z nesmrtelných, věčně blažených. Herophile, drahý Herophile!

Herophilos. Pohrdám bohatstvím, pohrdám rozkoší! To nejsou mé účely. Chci mnohem více od života.

Hetéra. Co ještě chceš? Co ti mám nabídnout?

Herophilos. Maje vědu, celý svět mám se všemi mrtvými kovy a kameny. Ale duši lidskou — tu mi nemůžeš dát, hetéro! Po té pátrám, tu hledám v těle, kde že sídlí a v tom je má rozkoš. O tom se ani bohatému Midasovi a Kroisovi, ani šťastným milencům, Paridovi a Heleně nezdálo.

Hetéra. Jsi buď bohem, nebo šílencem.

Herophilos. Jsem-li šílen, tož ani Dionysem ani Afroditou ne. Chci ti to vysvětliti, hetéro, ač nevím, porozumíš-li. (Skloní se nad ní.) Dívej se mi do očí, pevně a stále!

Hetéra. Nechci!

Herophilos. Poroučím!

Hetéra. Dívám se — jsi mag — kouzelník — co chceš ze mne učiniti?

Herophilos. Co vidíš?

Hetéra. Šero — šumí listí — či moře? — Tak kolébavě — k spánku. Hvězdy mihotají — či světla z cedrových lamp? — Zavřete okno! (Chvěje se.) Je zima! Zavřete!

Herophilos (zavře okno).

Hetéra. Jediného muže jsem milovala a ona mi ho vzala. Ona, která nenáležela nikomu, mně, která jsem byla hříčkou každého. Mého jediného! Ale já se jí pomstila. Jed můj spálil její vnitřnosti.

Herophilos. Jak jsi to učinila?

Hetéra. Komornou její jsem podplatila. Šperkem, jemuž by žádná žena neodolala. Ha! Kroutila se umírajíc jako troud — jazyk černý, oči z důlků vytékaly — hahaha!

Herophilos. A proč ty, hetéro, tolik majíc mužů jiných na Kallimacha jsi se upřela?

Hetéra. Tolik mužů měla hetéra a přece nepoznala lásky. Herophile, i hetéra touží po lásce. Až přišel on a zjevil mi ji. A já na

kolenou vzývala jeho božství a byla mu vděčna — tak neskonale vděčna! Kallimachu, vidím tě —! Položil jsi mne na srdce jako svou ruku a jako prsten navlékl na prst. Tvé jméno jsem vyslovila a proud vůně nardové mne ovanul. Zpěv tvůj byl jako příliv dřímajícího moře a vše ztichlo naslouchajíc.

Herophilos. Krásný, máti přírodo, tvých nálezů je skvost — nivami rozesetý. Krasší však radostný zor, velkou myšlenku tvou znovu poznávající.

Hetéra. Pluji na rytmech — jako pták nad vlnami — a mohu vzlétnouti — vysoko — až nad zákony a zákazy — nad veškeru pomstu. Jak jest vše pode mnou — hluboko — daleko — a malé — malé! Jen jeho vidím — on kraluje — veliký — Eros!

Herophilos. I mně kvetly kdysi růže. I já jsem miloval.

Hetéra. Zapřisahám vás — tiše — tiše! Eros! On je plachý! Tiše!

Herophilos. Slyšíš mne?

Hetéra. Již se blíží — je mi horko! Otevřte okno!

Herophilos (otevře okno a vrátí se k ní).

Hetéra. Ach, jaká svěžest! (Dýchá zhluboka.)

Hetéra. Hleď, miláčku, jak Selene sem pokojně svítí! Nikomu neubližuje, jen touží, elegie pěje. Chtěla bych být Endymionem! Zda by mne líbala? A Hesperus na nebi, jak je stříbrný! Zefýr přivívá sem vůni narcissův a perských růží. A nyní — slyšíš tu harmonii? Miláčku — philomela — slavík! Chce k samičce! (Pláče.) A já, já se chystám ke konci!

Herophilos. Ne ke konci, nýbrž k počátku života — Procitni!

Hetéra (probírá se). To jsi ty — Herophile?

Herophilos. Jsi, byla jsi a budeš!

Hetéra. Že budu? Vábně ač temně mluvíš. Jako Heraklit. Pravíš, že jsem? Dokaž mi to! Sprosť mne pout, ať se přesvědčím.

Herophilos. Sprostím tě pevnějších vazeb než těchto houžví, nakloníš-li mi ucha svého.

Hetéra. Snad pérem v uchu mi budeš šimrati?

Herophilos. Jest něco lepšího v člověku než tělo.

Hetéra. Spokojím se jen dobrým, nežádajíc lepšího.

Herophilos. Proti žáru božskému nerozumem se stíníš.

Hetéra. Nechci býti druhou Semelou.

Herophilos. Jinakým způsobem než ohněm tělo tvé se rozplyne.

Hetéra. Nechci!

Herophilos. Proč?

Hetéra. Filosofe krátkozraký! Divíš se, že cením si svého těla? Neceníc je, nevděčnou a hloupou bych se ukázala. Což nevyzkoušela jsem ne jednou, ale tisíckráte čaromoc svých údů? Neskládal Kallimach dithyramby a ody na jablka mých ňader, na ztepilost mých

boků a útlost mých nožek? Nenalezla jsem, že tělo dobrou zbraní bylo mi v zápasech života? A nediv se, že váhám zaměniti dobro známé za tvé lepší neznámé!

Herophilos. Nerozumíš mi. Stále mluvíš o minulosti a já zase o příštím životě. V tom těle, jehož lepotvar já nepopírám, života už na mnoho není. Nepočítej už s ním. Mne zajímá tělo to také, ač jinak než tebe. Studuji soustavu cév — zda v arteriích je aër, vzduch, pneuma? Krk a šíji tohoto těla otevru, pak splavy v lebce — ale to až po smrti.

Hetéra. Nechci!

Herophilos. Musíš!

Hetéra. Budu křičet, že toho nesneseš.

Herophilos. Ó nikoli! Pak už žádná ryba nebude tebe studenější, němější.

Hetéra. Nešetrný jsi, že stále a jen o smrti mluvíš.

Herophilos. Mám říci, že odevzdám tě Adoneovi — zemi a Heře — vzduchu? Že rozprchneš se v atomy?

Hetéra. A nic tě neobměkčí? Jsi socha kamenná? Pro matku, která tě v bolesti zrodila!

Herophilos. Osiřel jsem v mladosti.

Hetéra. Pro otce, který ti duši dal!

Herophilos. Byl otrokem a pán mne dal vzdělati. Ten stvořil mou duši.

Hetéra. Pro ženu, která tě milovala!

Herophilos. Žena mne zradila.

Hetéra. Jsem svázána a nemohu obejmouti tvá kolena a ruce tvé líbati. Pro bystrost tvých očí, pro vnímavost tvých uší, pro světlý věhlas v hlavě tvé — zapřisahám tě — ustrň se!

Herophilos. Těžká a obmyslná jsou zaklínání tvá, ženo. A jen, že bojuješ za věc ztracenou, dává mi sílu, že odolávám. Umoudři se, skloň se, Ananké velí!

Hetéra. Pro děti tvé prosím!

Herophilos. Není jich!

Hetéra. Pro sladkost vědy tvé, když ji poznáváš!

Herophilos. Živ Aeskulap! Toť nejsilnější zaklínání, věru! Jak uhodla jsi, ženo! Nic nenahradí duši sladkou rozkoš poznávání. Já chápu Ertosthena, jenž slepotou raněn a nemoha čísti, dobrovolně zhynul hladem.

Hetéra. Osvobodíš mne tedy?

Herophilos. Ano, ale jinak než myslíš.

Hetéra. Nevstanu?

Herophilos. Ano, ale ne v tomto těle!

Hetéra. Buď proklet! Sedmkrát větší bída tě stihni než mne! Zblbni a za druha klesni běhlým psům!

Herophilos (obrací se). Odejdu raději.

Hetéra. Kam? Nechci býti sama!

Herophilos. Klneš a spíláš.

Hetéra. Mám jásat a zpívat?

Herophilos (odchází). Chci, abys se uklidnila.

Hetéra. Zůstaň!

Herophilos (vrátí se k ní).

Hetéra. Vše vůkol je mrtvo — bojím se! Ty jediný jsi živ — ač můj vrah —!

Herophilos. Tedy dříve tvé blouznění — tvá něha — byly klam?

Hetéra. Věř nebo ne — nebyl to klam. — Bylo mi — okamžiky — volně.

Herophilos. Volně pravíš? Vidíš, ženo, v tom je počátek osvobozování. Mráz a horko, které jsi pociťovala, už tušením jiného života byly.

Hetéra. Myslíš?

Herophilos. Už zákonem kontrastu. Vášněmi vyčerpána toužíš po klidu.

Hetéra. Někdy! Máš pravdu. Ale co je klidem?

Herophilos. Empedokles praví, že život lidský je směsí a rozlukou hmoty. Činitelé při tom: Láska a nenávist.

Hetéra. Láska a nenávist!

Herophilos. Napřed lásku! Kdo užil jí více než ty, hetéro?

Hetéra. A přece méně, než tušíš, Herophile! Alespoň před Kallimachem — nevěděla jsem, co jest láska. Znáš Kallimacha?

Herophilos. Jak neznal bych našeho poetu? Už je tvým zločinem pro tebe ztracen.

Hetéra. Nikoli! Zločin z přílišné lásky promíjí láska.

Herophilos. Láska ženy — snad! Láska mužova — nikdy! Ta zločinem mění se v hrůzu.

Hetéra. Lžeš, Herophile! Mastičkáři! Podvodníku!

Herophilos. Už viděl jsem ho u hetéry Chloe.

Hetéra. Ne! Lžeš! Lžeš! Již pomyšlením na tu zradu šílím! (Škube sebou.) Pro planý hloh nezapomíná se na plnou růži. Pse štěkavý, pomlouvači plný jedopěny!

Herophilos. Se zlou bych se byl potázal, kdybych tě byl uvolnil.

Hetéra. Oh, oči bych ti nehty vyklinula a pak —

Herophilos. A pak?

Hetéra. K němu bych letěla.

Herophilos. A kdybys ho zastihla v náruči jiné?

Hetéra. Zabila bych ho a spálila. A popel jeho míchala bych do jídel, abych sama stala se jeho hrobem.

Herophilos. S láskou jsi hotova. Zbývá nenávist. I té jsi se nasytila.

Hetéra. Díky bohům!

Herophilos. Nic už od života nečekáš, co v něm tedy hledáš? Zbloudila jsi v labyrintu a Minotaur čeká na tvé tělo obluzené.

Hetéra. Ale já život miluji.

Herophilos. Však ti neskončí. Jen ustane smyslů mámení. Uklidníš se a přece nezanikneš.

Hetéra. Mluv tedy dále, Herophile! Tvůj hlas je otcovský. Upokoj, přesvědč mne!

Herophilos. Okusila jsi kdy plodů ze sadu Pallas Athény? Chuť jejich sládne dlouho a nedozná hořce jako požitek z Afrodity. Čím více ovoce moudrosti užíváš, tím lépe ti chutná a láskou k plodům moudrostí mládneš, a nemá k tobě přístupu věk. Dětské radosti se ti vracejí.

Hetéra. O Herophile, cítím, že tvá je síla a tvůj věhlas. Jak se ti vzpřímila šíje, jak zavlála kštice! Jako Alexandr pohlížíš vítězný. Jsi milování hodný, protože blouzníš jako milenec.

Herophilos. Mám také milenku nehynoucí krásy a věčně rozkošnou.

Hetéra. Jaký výtvor Gracií jest to?

Herophilos. Jest dítětem Pallas Athény a zove se věda. Ženo, netušíš ani jak sladká jsou její objetí, jakých slastí zakouším při svém badání! Kdybysi jen znala podivuhodné složení lidského organismu, veleříší obsáhlejší světovlády velkokrálův i Alexandra Velikého. Jen v oblastech známých, když kráčím: Svatý úžas mne jímá, stopuji-li cestu moudrých myšlenek Hippokratových. Poznávám, co nalezl, že jest plodem píle a logiky a že se toho musil dobádati. S jakým úchvatem pronikám k nálezům Demokritovým, k výzkumům Eratosthenovým! Studuji tajuplný průběh cév, srdce sídlo duše, spletitou síť nervů, podivuhodnou tkaň mozku, výkony plic podobné čerpadlu vodnímu, polohu vnitřností a žlaz ne méně zajímavou než polohu hvězd. A koruny slasti dostává se mi, přiložím-li nový kámen k obdivuhodné stavbě předchůdců, vidím-li něco, co žádné oko přede mnou nespatřilo, žádný věhlas nevytušil a já to objevím. Pak se cítím za roveň bohům.

Hetéra. Podléhám tvému úchvatu.

Herophilos. Kdož zkrocena má čidla, kdo v sladkém nadšení všecky snahy těla uzavře a do vnitř namíří, až duše v ohnisku všech paprsků zahoří, pronikajíc vše jako plamen pod dmuchavkou, tomu objeví se hlubiny hlubší oceánu, vytrysknou světla stkvělejší než vše, co je velké, nadzemské, věčné!

Hetéra. Toť svaté Dionysa nadšení! Líce ti hoří! Jak jsi jemný a slunný! Herophile, jakou mocí dovedeš se tak přetvořit? Nauč mne tomu!

Herophilos. Mocí lásky.

Hetéra. Jakže? Lásky? Popíral jsi ji přece, rouhal jsi se jí. Jest v Pallas Atheně oddanost, nadšení — snad — ale nikdy láska!

Herophilos. Jest v ní Afrodita nebeská. A jmenuje se práce.

Hetéra. Což jsi otrok, abys miloval práci?

Herophilos. Láskou k práci vyrůstají duši perutě a v nich je síla a mohutnost. Jen za vteřiny toho blaha, jež poskytuje práce s láskou konaná, měsíce života, ba celý život nečinný dáti, nebylo by mnoho. Má božská anatomie! Pro ni žiji a pro ni hotov jsem zemříti.

Hetéra. Slyšela jsem o zápalu vyznavačů vědy a nikdy jsem nepochopovala.

Herophilos. Nedivím se. A nyní?

Hetéra. Nyní počíná hetéra též milovati.

Herophilos. Vidím-li, jak chorobou vyšinutý běh ústrojů vědou svou vracím ve zdravou kolej, zadržuji neúprosné rámě Thanatovo — pak vážím si své vědy nade vše, pak vím, proč divotvorcem mne zove lid. A cítím, že proti jasu Pallas Atheny plam pozemské Afrodity jest jen stínem. Pak nezávidím ani Joviši trůnícímu na Pelionu. Co může on i se svým bleskem? Raniti, zabíjeti. Já však umím uzdravovati, oživovati! A co jest více?

Hetéra. Což jsi titanem? Nebojíš se závisti bohů?

Herophilos. Ničeho se nebojím — jen svého svědomí!

Hetéra. Tvá slova červeným zvukem polnice znějí, Herophile! A nad šiky tvých myšlenek nadšení svítí jako maják v moři. I ve mně se to ozývá — to neslýchané — co jest to, Herophile? Tiskne to vláhu do očí. Jak úchvatné je tvé božství, Herophile!

Herophilos. I ty mu můžeš obětovati.

Hetéra. Jakým způsobem?

Herophilos. Všecka věda vyvírá ze dvou pramenů, z lásky k životu a z bázně před jeho koncem. A přece oba prameny jsou jen jeden podvojný. Neboť bázeň vyplývá z lásky. Vše vyplývá a splývá do sebe, život do smrti a tato v nové zrození.

Hetéra. V nový život?

Herophilos. Ano.

Hetéra. Na to jsem čekala. Jako rosa z oblak jsou tvá slova, Herophile. Vždy jsem tušila, že jest ještě jiný život — že vezdejší není jediný — vždyť je tolik bolestí v něm a tak málo blaha! Rci mi, Herophile, kde jest ten život?

Herophilos. Snad na hvězdách, až staneme se jejich paprsky.

Hetéra. Na hvězdách? Nikoli! Chci zůstati na světě!

Herophilos. A což, kdyby hvězdy byly též světy?

Hetéra. Zeměmi?

Herophilos. Tak jako naše země jen největší z hvězd?

Hetéra. Jiné hvězdy — jiný život — hlava moje se točí v závrati.

Herophilos. Závrať poznávání.

Hetéra. Nový svět! Opětuj ten blahý slib, Herophile! Jsi věštec a já ti věřím.

Herophilos. I tebe čeká život! Ne ten, jehož náplň vychýlila jsi až po hořké dno, ale nový, jehož chuť zůstává lahodná a hloub nevyčerpatelná.

Hetéra. Čaroději, jak dovedeš mámit!

Herophilos. Ne mámit, ale nové pravdy —

Hetéra (skočí mu do řeči). Objevovat! Chtěla bych totéž.

Herophilos. Můžeš.

Hetéra. Býti jako ty, Herophile! Objevovat a věřit! Především věřit!

Herophilos. Můžeš.

Hetéra. Vše, co mám, prohlásil jsi přece za bezcenné.

Herophilos. Můžeš i ty zúčastniti se mé práce.

Hetéra. Mohu? Co mám obětovati?

Herophilos. Věda žádá vše.

Hetéra. Co mohu dáti? Ani život už není mým.

Herophilos. Život ne — ale smrt!

Hetéra. Smrt! Co dobrého může vzniknouti vědě z něčeho tak ošklivého?

Herophilos. Pro pochopujícího není ošklivosti ve smrti.

Hetéra. Co mohu dáti svou smrtí?

Herophilos. Zdraví.

Hetéra. Komu?

Herophilos. Příštímu pokolení.

Hetéra. Z bolesti, ze zničení, že zdraví?

Herophilos. Co jest jeden život, jedna bolest proti deseti tisícům životů a statisícům bolestí? Rozplynouti se v celku, toť tajemství nesmrtelnosti.

Hetéra. Tajemství mé touhy! Žít a shledati se s Kallimachem! Shledám se s ním? I v novém životě, jejž slibuješ? Herophile, netřes hlavou, odpověz! Jediné slovo!

Herophilos. Snad.

Hetéra. Za pouhé tvoje »snad«, ruče odpovídám: Chci! Z celé duše chci! Učiň mou smrt, jakou chceš, změň, přetvoř — jak se tvé vědě zlíbí. Vždyť je to jen přechod. Přechod do života — viď?

Herophilos. Tak je to správné.

Hetéra. Do života, ať je jakkýkoli! Jen ne do temného bezvědomého chaosu! Pravil jsi, Herophile, že vojíní dávají si odnímati raněné údy?

Herophilos. Stokráte jsem to viděl i konal.

Hetéra. Hetéra není zbabělá.

Herophilos. Jsi tedy odhodlána?

Hetéra. Ke všemu!

Herophilos. Mám tě omámit?

Hetéra. Snad nebude tvého aconitu ani třeba. Mne proniká —

Herophilos. Veliká myšlenka.

Hetéra. A činí necitlivou.

Herophilos. Jsi u prahu vědy.

Hetéra. Jen ať rychle vejdu!

Herophilos. Do nového života!

Hetéra. Zanechávám zde —

Herophilos. Všecky své viny.

Hetéra. A zrodím se čista!

Herophilos. Vědou! Osvobozena! Ženo, máme už společné myšlenky. Pochopila jsi, budeš zasvěcena, nesmrtelna.

Hetéra. Věříš-li, Herophile, v nesmrtelnost i já věřím —

Herophilos. Objevil jsem duši! (Skloní hlavu.) A přece nejsem pyšen!

Hetéra. Slzíš?

Herophilos. Pravil jsem, že jsem nad soucitem.

Hetéra. A nyní?

Herophilos. Jsem rád, že jsem tě nerozvázal.

Hetéra. Proč?

Herophilos. Protože nyní bych tě už nemohl svázat.

Hetéra. Jsem zase silna! Vím, že kdybych nyní chtěla, rozvázal bys mne.

Herophilos. Rozvázal.

Hetéra. Nuže (váhá, potom odhodlaně) — já nechci! Opovrhuji tímto životem, toužím po lepším, jak ty jsi mi ukázal. Budu jinou. Protože věřím v nesmrtelnost.

Heropilos. Kdo vědě slouží, nezahyne.

Hetéra. Herophile, přikroč k dílu!

Herophilos. Ruka se mi chvěje, oči se kalí.

Hetéra. Nyní pravím já: Nesmíš zpronevěřit se vědě — pro pouhou hetéru.

Herophilos (vzpřímí hlavu). Máš pravdu!

Hetéra. Řekl jsi, že smrt není neštěstím. Ty jsi smrti kněz. Nuže obětuj!

Herophilos. Ano. Ale přece tě napřed omámím. (Chce vyjít.)

Hetéra. Vše vydržím, nechoď! Lépe budeš pozorovati na živém, jak co má býti — jak co pracuje. Mohu tobě pomoci, sloužiti vědě!

Herophilos. K tomu je muž a ne žena. (Vyjde středem a vrátí se s pohárem.) Pij! (Podá jí pohár, hetéra pije.)

Hetéra. Ale slib mi, Herophile — dokud se mi vědomí nezkalí — slyšíš, Herophile?

Herophilos. Slyším.

Hetéra. Nebudeš se smáti mé žádosti?

Herophilos. Nesměji se nikdy ve vážných chvílích.

Hetéra. Slib mi, že mé tělo neobnažíš.

Herophilos. Už žije tvá lepší část, ženo! Psyché, duše!

Hetéra. Slibuješ?

Herophilos. Slibuji!

Hetéra. Jiskry tančí mi před očima — v uších mi hučí — teplé vlny mne polévají — všecky údy — jako do pouzder by se obkládaly — nyní řež, Herophile — obětuj! Od tebe to nebude bolet — žij blaze — Herophile!

Herophilos (odstraní konsoly, hlava hetéřina klesne, oči se zamknou). Už spí! (Otočí rám do vodorovné polohy.) Už necítí! (Jde ke skřínce s nástroji, vezme nůž a vrací se k hetéře. V tom

opona.)

R. B. Orchis:

Pohádka o Touze.

Pohádka skoro symbolická.

Žila na světě Touha. Patřila mezi ty, kteří nemají stálého obydlí, a přece jsou všude: v palácích i chatrčích. Nicméně raději měla chuďasy, a nemohla-li zastat obé: affektovat u boháče a sníti u chuďasa, vždy dala přednost šindelové chatě a k boháči poslala jednu z nepodařených svých epigonek: Choutku.

Sama Touha milovala ticho. Přikrádala se ráda v oči něžné dívčiny, jež stávala denně na večer v okénku břečťanem obrostlém, ploužila se také v myšlenky prostého, smutného chlapce, jenž denně z rána sypával ptáčkům zrní v zahrádce, kde kvetly záhony zlatých vorlíčků.

Jednou — bylo to večer, o svátek oné dívky, k níž přišel také smutný hoch s lichotivým přáníčkem, — roztoužila se Touha jinam.

Slunce ztápělo se za černé lesy, vorlíčky voněly, kanárek v kleci na okně mlčky poskakoval, rachotě bidélkem — a hoch po gratulaci ještě z pokoje neodešel.

Černá kočka na pokrývce postele usnula, probouzeli se netopýři, celý obzor halil se cudně v černé závoje — a dívka a hoch zůstali u okénka sami. —

Touha nebyla už sama. Cítila tu soka — Štěstí. A protože Touha byla vždy jen jako étherická, jako z tenounkých, zlatých vláken spředená, nechtěla bojův a ustoupila. Nebylo tu již pro ni místa!

Noční violy pod okny naposledy na cestu jí zavoněly, znavený skřivan rozhodil mezi ně s vrcholku olše své chvějící se trylky a písní svou přál si s Touhou letěti světem.

Tak se Touha vypravila. — Brzo přišla na bílou cestu, širokou sice, která však tak oslnivě zářila a svítila, že těžko bylo po ní jít a nespadnouti po jejích svazích do trnitých šípků. Než Touha vznášela se nad cestou docela lehce a tiše — jak to jen Touha umí.

Viděla po jedné straně močálovité bařiny, z nichž vyrůstaly nízké jalovce prostřed ploch přesličkou pokrytých. S druhé strany vanula vůně. Na koberci nízké trávy vystrkovaly hlavinku něžné parnasie a toužily zvěděti, kdo že to kolem nich se vznáší. V příkopě u samé silnice rostly bílé i fialové orchideje. Touha vznášela se dále. Všimla si také hrbáčka flašinetáře u cesty; ale on ji přirozeně neviděl, jen cítil: Zatoužil po Štěstí.

A možná, že Štěstí už se blížilo, neboť Touha, jakoby se bála svého soka, honem pospíchala dále. Kdyby bývala jen den počkala, viděla by, že Štěstí k hrbáčkovi přišlo: Sotva Touha odešla, počal blouznit — a do rána vychladl.

Když Touha prošla městy i vesnicemi, když usedala ve škamnách dorůstajících dětí, i volně na mezi vedle odpočívajícího poutníka, přišla k zámku. Stál uprostřed starého parku a jeho věže sahaly až do oblak. Vedle cesty k němu vypínaly se radostné jasany i truchlé cypřiše, odkvétaly růže i keřem prorůstaly sladké svou vůní spireje. Vrata zámku byla už stará (jako zámek celý) a potlučena železnými hřeby.

I zatoužila Touha dovnitř. Ale dobývala se tam dlouho. Měsíc už vysvitl a jeho stříbrná tkáň obalila bílé roucho čekající Touhy i Touhu celou. Země jakoby se chvěla, cypřiše se probouzely z denního spánku a zdvíhaly hlavu k Luně.

Zrovna, když si Touha povšimla mladého snílka, jenž seděl u rybníka nad zavřenými lekníny a snil — brána se otevřela.

»To bude asi můj cíl a domov,« řekla si Touha, sotvaže vstoupila do krásné dvorany, kde viděla vše, po čem možno toužit. Byly tu záhony květů, ba příroda celá. Obrazy antiky a bajné zkazky historie visely na stěnách, jež dívaly se: tu safírem, tu smaragdem či rubínem, tu jiným drahokamem. Na klenbě bylo nebe s měsícem a hvězdami. I spireje tu voněly a zpívali ptáčci. A do toho všeho slyšeti bylo hudbu; tak sladkou, tichou. — Ba už nikoli tichou. Slyš, jak burácí mořem, kvílí vichry, — ne už zase se klidní a pěje cosi o Duši, o jejích tužbách. —

Uprostřed dvorany rostl malý, borový háj, jímž protékal potůček. Zde skláněly se dívky, tak krásné jako pomněnky, k prameni Života, sbíraly květy a tichounce zpívaly.

Než se Touha úplně kolem obhlédla, vybledl na klenbě měsíček i pohasly hvězdy. A ku podivu — hned zazářilo tam slunce.

Teprve nyní zpozorovala Touha, že ve zdech jsou kamenné, mramorové desky, z nichž některé právě se zavřely. Zvědava přála si zvěděti, co za těmi dvířky je, a chtěla se tam dobýti.

Leč běda! Už visely tu zámky v podobě srdcí! Touha přemýšlela právě, jak by se dovnitř dostala, když tu přinesla jí jedna ze zpívajících dívek malý, zlatý klíček. —

A od té doby chodí Touha, zkouší klíček v zámcích a dobývá se do srdéček. A je jistě krásně v takovém srdéčku! Alespoň Touha, dostane-li se do kterého, nejde dále, nýbrž zůstane v něm, a hodně dlouho. A neodejde odtamtud, dokud ji nevyžene sok — Štěstí. Pak prchá a zkouší klíček u srdéček jiných.

U mne se Touze také zalíbilo. A je tu v bezpečí: — vždyť on sok — Štěstí — ke mně nepřijde! — — —

Camil Orfano:

S duchem Wagnera.

Tak jak když bouře vlny moře vzpění,
zní vzdorných zvuků proudy bez hrází —
pozounů skřeky i harfy jemné chvění
a viol pláč se šíří v extasi . . .

Tajemstvím Graalu zlákán, hudbou zpitý
za severský fjord měním svatý Řím,
kde v plášti poutníka před bouří skrytý
v tvář bohatýrům Parsevala zřím.

Můj ožil zrak — ten všední život nudný!
Opouštím sluj, Venuše sladký klín —
v nějž mistrů pěvců skolébal mne zpěv.

Mne heroických postav zvábil zjev:
Vznětlivý Wotan — Tristan věčně trudný
i ctnostný rytíř Graalu — Lohengrin.

Však bouří v dál jsem hnán, Holanďan bludný
— v orkánu hudby mizím — jako stín . . .

Mendelssohn — v písních beze slov . . .

Své ouvertury v plné bouři hraje —
jak živel rozpoutaný dotýká se strun.
Když »moře ztichlo« — v světlé, snivé kraje
dál, v touze žene ztroskotaný člun.

Svou duši v labyrintu temném skryje
a bloudí — k Antigoně hledá vznět,

by smutkem v chorech zvlnil melodie
— než »šťastnou cestou« navrátí se zpět . . .

Pak v klenbu gotickou se uzavírá
jak luna bledý — v oku matný svit
— a z varhan loudí utajený vzdech.

Však žal mu vázne na znavených rtech
a vyznání se projeviti vzpírá —;
Dalť v »písně beze slov« On všechen cit . . .

Snad v tvůrčí síle záhy proto zmírá,
by s sebou vzal — co nelze vyslovit?! —

Pavel Auriga:

Legenda.

(Věnováno p. prof. G. Verichovi.)

Již vniklo světlo kříže v temno světa,
když maně vedly kroky Augustina,
tak zbloudilého u víře a mravech,
kol velebného křesťanského chrámu.
Šel rychle, křepce, kol se rozhlížeje — —
však náhle stanul, jako kouzlem jatý:
pod dřevem kříže, při chrámovém prahu,
zjev světlý skvěl se v barvách vzácné perly
a zrakem smutným v oči jeho zíral.

I otázal se zvědavostí puzen:
»Rci, zjeve jasný, jaké jméno tvoje,
proč hluboký tak smutek tvář tvou kryje?«

Tu s povzdechem mu odpověď zní tklivá:
»Jsem Slza Moniky, tvé věrné matky;
z těch jedna, které pro tvé duše spásu
z řas vlhkých vyronila k stupni kříže.
Ó, ustaň v hříšném žití, Augustine!« —

Žas hříšníkovo srdce v pouta sevřel,
a v duši jeho vzpomínky se snesly,
jak roje včelek na kvetoucí jabloň.
Dům rodný v Tagastě se před ním zvedá,
kde skláněla se nad kolébkou matka,
kde zlatý věk svůj v péči její prožil . . .

Však běda, život hříšný silně halí
ty upomínky nevinného mládí
dým požáru, jak krásné hrady, zámky. — —

Zrak Augustinův v trapném vzpomínání
ku přibitému Kristu na kříž vzhlédl.
Ta svatá, trním ověnčená hlava,
tvář trpící a přec tak láskyplná
sem dolů k němu jak by skláněla se.
Boj prudký celé nitro jeho zchvátil,
a hříšníkovo srdce tvrdší kovu
tu ve výčitek žáru náhle tálo.

Jak list se chvěje, s větve na zem padá,
tak Augustin se zachvěl, před kříž padl
a se skloněnou šíjí, hlavou v prachu
nad hříchy svými plakal, plakal hořce . . .

Za jeho pláče krásný přízrak zmizel —
zem v hluboké své lůno Slzu vssála . . .

* * *

Hlas zvonů zahlaholil širým krajem
a zástup, vycházeje z temna chrámu,
u kajícího v překvapení stanul.
Ó, jaký zázrak stal se s nevěřícím!
Když věřící jej, kajícího, zvedli,
tu v davu Moniku, svou matku, zočil.
I klesl před ní, kolena jí objal
a s pláčem hořkým teskně, teskně zvolal:
»Ó, matko, odpusť synu Augustinu!
Tvá vzácná Slza svatým křtem mu byla!« —
A šťastná matka slova není schopna,
jen z očí jejích blaženost jí září.
Chýlí se, v rukou drahou hlavu svírá,
do tváří bolestivých láskou svojí hledí
a v lásce odpouštějíc, syna líbá, líbá. —

* * *

Za zvuku zvonů, slavnostního pění
lid zbožný, jásající doprovází
zpět do svatyně křesťanského chrámu
dvé šťastných: Moniku a Augustina.

Jos. Pešek:

Z literární činnosti Karla Boleslava Štorcha.

(Dokončení.)

II. Štorchovy překlady.

Roku 1857 Štorch seznámil české čtenáře s *V. Cousinem*. Nakreslil podle něho portrét *Marie de Hautefort.*[1]) — Připomínáme, že Štorcha vůbec vábily vynikající zjevy ženské. Nás zde zajímá několik slov, jež předeslal překladatel líčení, než odkryl obraz této ženy.

Štorch připomíná, že jest dvojí cesta k poznání plodů přírody, buď počínáme nejvyššími zákony a přehledy a sestupujeme od obecného k podrobnějšímu, nebo naopak. Ale aby poznání naše bylo náležité, nesmíme přestat ani na obecném ani na jednotlivém, nýbrž spojiti obé, tak aby »obecné bylo naplněno jednotlivým, jednotlivé pak oduševněno obecným«.

V tom svět historický neliší se nikterak od světa přírodního. Sebe důmyslnější mínění o světě dějinném a sebe důkladnější obecné přehledy dějinstva poskytují opravdového poznání historie tak málo, jako pouhá i nejzevrubnější sčetlost v podrobnostech historických. »Obecní dějepiscové jsou osnova, vyhledávající ještě outek podrobného, charakteristického líčení aspoň hlavních částek, aby, co tam jest mdlé a prázdné, barvy nabylo a masa, aby, co se tam musí odbýti obecným rčením, narážkou, před oči vystoupilo ve své živosti a síle, v plné své původnosti. Kochá-li se přírodozpytec s neumdlévajícím zalíbením v jednotlivých plodech a zjevech přírody, zajisté nemenší zalíbení nalézá milovník dějinstva v obrazích života historického, jejichžto rozmanitost nemenší, jejichžto příbuznost duchu a srdci lidskému tím větší jest.«

Novověká věda stopuje život zdravý i chorobný »drobnohledem i všelikou chytrostí do posledních žilek a záhybů«, rozlučuje všecko do posledních prvků, nenalézá jen obrazů pestrých, nýbrž i »zjevy života všude se obnovujícího, zákony«. »Všecko, i nejmenší jest opět celé a život pro sebe: velesvět záleží z nekončeného čísla malosvětů.« A historie, »zostřivši svůj zrak a zhloubivši svou mysl, netoliko že v opovrhovaných posud jednotlivostech jímavé divadlo nachází, ale vynáší z nich i smysl a nové klíče k porozumění dějinstvu a velkým jeho zjevům«.

Znalost historie pokračuje. Věk náš »i ve vyhledávání a tříbení, v oceňování a líčení jednotlivých objevů nevystihlého živobytí člověčenstva nejen neunavenou pilnost ukázal, nýbrž i mistrovskou v tom umělost vyvinul«. Zde se nám ozývá věta: historie není jen vědou, ale i uměním. Kde se »vyskytne i dostatek podrobností, aby se jimi celek živě a rozmanitě vyplnil,

[1]) ČCM. 1857, str. 66—95.

i moc myšlének, aby se jimi toto jednotlivé v souměrný celek uliti a srdci i duchu lidskému zblížiti mohlo, jest všecko dáno, aby se práce dějepisné přiraditi mohly k dílům pěkné literatury, neboť pak může umění historické jako umění náležité množství zanímavých živých jednotlivostí okolo jednoho středu v okrouhlý, všude vyplněný, jedním životem, jednou myšlénkou prodchnutý celek státi«.

A teprve takovýto názor na historii, či lépe takto pojatá historie zplodila na svém počátku *román historický*.

V románě historickém slouží látka dějepravná ještě fantasii, avšak »i v tom přetvořování od vynalézavosti básnické smysl a chuť k poznání a oblíbené historie šíř a šíře budí, tak v pokroku svém vyvádí ve velkých literaturách našeho věku, především ve francouzské i v anglické čím dále tím více velezajímavých spisů a článků, obírajících sobě za předmět jednotlivé osoby, stavy, věcí a události, v nichž přísné pole historické pravdy neopouštějíc, výsledky pracného skoumání ve formě podává, schopné docela, aby míle překvapila ty, kdož uvyklí jsou přísnému čtení, i vděky svými k sobě upoutala ony, kdož posud hledali oblíbení jen v plodech obraznosti. Opouští-li tento druh skladby historické častěji hlavní vyjetou dráhu, vyhledávaje místa poboční, zajisté jen s prospěchem jest. I cestovatel, chtěje poznati skutečně zem, musí se uhýbati od hlavní silnice; jaké překvapující obrazy otvírá nám často pěšina, o nichž od silnice není ani pomyšlení.«

Štorch právem ukazuje, že naše literatura trpí nedostatkem podobných líčení z dějin domácích a z cizích nemá téměř ničeho. Dobře ví, jak získali bychom mnoho čtením podobným. »Život národu jednoho ztrácí se před životem národů všech, před životem člověčenstva. Jako každá země obdržel i každý národ své zvláštní dary, každá doba své zvláštní úkoly; během času vyčerpalo naše pokolení své přednosti i své vady řadou nejpestřejších a nejpoučnějších zjevů. Bylo by jen o naší vlastní újmě, kdybychom přestávajíce pouze na skrovném oboru domácího života, oči své chtěli napořád zavírati před tímto všude novým, všude zajímavým divadlem, jakoby bylo dosti, máme-li jen v rukou divadelní ceduli, vybledlý nějaký rys historie světa, místo živých barev obrazů, z jejichžto střídy se pásmo její skládá.« Názory tyto odhalil Štorch ještě jedenkráte v Riegrově Slovníku Naučném při hesle »*Román*«.

Po uváze této táže se Štorch, zda by nebylo vhodno, »abychom i u sebe udomácnili aspoň výbor z podobných obrazů«?

A hned činí pokus s obrazem, jejž nakreslil slavný francouzský akademik V. Cousine. Není to překlad doslovný, nýbrž zkrácený a »proměněný«, jak se zdály žádati naše okolnosti.«

Roku následujícího podal Štorch ukázku překladu »Z Racina«.[1])

Štorch promlouvá o francouzské dramatice, o níž soudí, že »stojí na stupni *idei dobra*, kteréž jednotlivé obecnému podrobeno

[1]) ČČM. 1858, str. 74—101.

činí«. Při tom odkazuje na pojednání své »Zeměpis filosoficky pojatý«, kde podotýká: jestliže odpovídá »thesis obraznosti, kráse, antithesis pravdě, synthesis pak souměrnému obou těchto živlů vyrovnání, totiž dobru«, tu »jest zákonnost ve vyvinutí evropejského dramatického básnictví dosti patrná«.

I v tomto oboru projevuje Štorch podivuhodný rozhled. Zná Schleglovy přednášky z r. 1800 »Ueber dramatische Kunst und Literatur«, dovolává se spisu E. Arnda »Geschichte der franz. Nationalliteratur«, 2 Th., (Berlin 1856), a vydání Racinových dramat, jež pořídil M. Geruzes (Théâtre choisi de Racine. Paris, 1847).

Objasniv několika slovy poměr Athalie k předloze, k II. kn. král. kap. 11. a Paralip. kap. 23., podává překlad prvého jednání (str. 92—101).

Téhož roku přeložil pro týž časopis »*Několik bájek Lafontainových*«,[1]) s důkladnou studií o literární činnosti jeho. Řeší poměr Lafontaina k eposu zvířecímu (jejž representuje Reinecke Fuchs — Ferina Lišák) a Vinařického »Sněmům zvířat«. O názoru na bajku se shoduje s Lessingem.

Štorch přeložil celkem 10 bajek (str. 510—518): 1. Městská a polní myš. Vzdělal ji též Ant. Puchmayer, Slovesnost, 2. vyd., str. 770, ale motiv ten u něho rozveden šířeji. 2. Lev a komár. 3. Zamilovaný lev. O bajce té poznamenal Štorch pod čarou: »Lafontaine uvádí v této bájce vlastně lva a pastýřku. Zdali jsem lépe neb hůře učinil, uveda místo pastýřky, čtyřnohou krasavičku, nech jiný rozsoudí. Na všechen spůsob musím Lafontaina prositi za odpuštění, že se mi lehčí ráz jeho bájky pod rukama v pernější obrátil.« 5. Válka myší a lasiček. 6 Opice a delfin. 7. Kmet a jeho synové. 8. Štěstěna a dítě. 9. Oba lékaři. 10. Slepice se zlatými vejci. Štorch pod čarou ukazuje, »že na světě nic nového a že i naše ažiotáže a bursovní hry již za Lafontainových dob své zastupitele měly«.

Z pozdější doby (po r. 1865) pochází i zlomek překladu Pascalových myšlenek, zachovaný v rukopisné pozůstalosti Štorchově.

III. Štorch řeší problem velkých a malých literatur se zvláštním zřetelem k literatuře naší. Poslední práce jeho v Musejníku: překlad z A. Thiery.

O poměru velkých literatur k literaturám malým, při čemž měl na mysli zvláště literaturu naši, přemýšlel Štorch dlouho. Problém tento pokusil se řešiti r. 1861 v stati, již nadepsal »*Velké a malé literatury, s obzvláštním ohledem na naši*«.[2]) Podle poznámky Štorchovy zakončení pojednání tohoto dopadlo jinak než

[1]) ČČM. 1858, str. 510—518.

[2]) ČČM. 1861, str. 36—53. Zde též čteme úvahu Štorchovu »Komenského Panegersie« (str. 217). O ní viz Českou Mysl, 8, 1913.

jak původně autor zamýšlel. Dle sdělení jeho stalo se tak následkem tehdejších událostí, o nichž nezmiňuje se však blíže.

Přirozeně naskytla se Štorchovi otázka při pohledu na závratný rozsah literatury některých národů, proti nimž ztrácejí se téměř literatury národů menších, je-li velikost tato potřebou, a jsou-li malé literatury zbaveny naděje dosíci kdy rozsahu toho, a tím i odsouzeny k zoufání, »že by kdy účelu svému a potřebám tohoto věku, aspoň pravým, dovedly kdy učiniti zadost«? Jinými slovy, zda jest skutečně neštěstím, narodí-li se kdo synem národa početně menšího a »vssáti s mlékem mateřským jazyk, jemuž se otvírá skrovnější obor literární«?

Štorchovi zdály se býti akutními otázky tyto, a pokusil se zodpověděti je. Dříve však než odhodlal se řešiti palčivé otázky ony, táže se: jest potřebí ohromnosti a bujnosti sil i spousty prostředků nevyhnutelně ke zplození a vedení zdárného života?

Štorch pozoruje, že »všude projevuje se pokrok života tím, že hmota před duchem mizí, a že duch opanovav ji, co nejméně jí k největším účinkům potřebuje«. Duch ač vládne hmotě, přece na ní stále závisí. »Ale i v tom záleží důstojnost a radost ducha, že odvislost tato se uvádí na míru vždy menší a menší.«

Ustupuje-li všude hmota duchu, přirozeně že není ani jediné rozhodující v literatuře. Při patrném nedostatku stejně život zakrní, neb naprosto se znemožní, jako naopak životu škodí přísný nadbytek. »Velkost, četnost, bujnost může býti tím méně samorozhodným měřítkem anebo věštbou zdaru života, čím vyšší tento život jest, čím více na duševních silách a zájmech spočívá. Kdyby nebylo tak,« dí Štorch, »musili by býti všickni malí národové ve tmách zahynulí, všickni velcí slávou ducha osloněni, a přece historie učí tak často naopak!«

Literatura novověká je především literatura světová. Nejen průmysl a obchod, nýbrž i literatura činí nyní zemi závislou na zemi. Všude jeví se »kusost všeho jednotlivého, která stává se čím dále zřejmější a citelnější a vede lidstvo »mocí vždy neodolatelnější k uznání jednoty vyšší; tato moc vespolného vyššího života zaručuje však spolu i národům co do počtu skrovnějším duševní a jazykovou jejich neodvislost, stojí-li opravdu o ni«.

Štorcha uvedl v úžas pohled na seznam knih, jež vyšly v Německu za pololetí. A přirozeně vnucuje se mu otázka, je-li potřeba takového katalogu »k literatuře duševně mohutné«? a zároveň chvěje se bázní, jaký byl by to trest, »kdyby nebe cos podobného na nás poslalo«. Vždyť by nebylo lze zažiti spousty té. Jedno druhému by překáželo a rozbujela by se všude prostřednost, jež by zanášela půdu plodům lepším, neboť »spisovnictví nemá býti cílem, má jen býti prostředkem; má sloužiti snahám životním, ale nemá je dusiti, v pozadí stavěti«.

Případných slov užil Štorch o veliké literatuře takové. Podobá se prý »v mnohém ohledu lesu tropickému: nikde proniknutí! Odvěké stromy chamradinou otočené; žádná volnost, žádný rozhled; vylez pracně na temeno, abys se těšil z čerstvého vzdu-

chu a nebeského pohledu. Nezáleží na tom, co kdo má, ale na tom, čeho požije a zažije. Vedení důstojně a hojně lidského života vymáhá ovšem prostředky, ale nežádá pokladů. Boháče vidíme tak zhusta plýtvati a duševně jalový život vésti, kdežto mužové mírných prostředků tak krásný a duševný vyvíjejí život . . .«.

Štorch promlouvá všeobecně o trojí stránce každé literatury. Poznatky, k nimž došel, applikuje na poměry naše. Všímá si nejdříve vědy, na niž hledí jako na »nejvyšší a nejpodrobnější zkoumání, úkol to ne národů jednotlivých, ale veškerého člověčenstva, k němuž údové jeho, národové jednotliví, jen příspěvky poskytují«. Přirozenost určuje, čím a pokud ten který národ účastniti se má na díle tomto. »Více nebo méně« účasti nerozhoduje nikterak, zda který národ jest schopen, by žil sám *svůj* život vzdělanosti. Vždy však bude záležeti na tom, aby národ, který chce udržeti svou vlastní literaturu, byl stále v úzkém styku se »světovou částkou pokračující vzdělanosti člověčenstva«. Bez tohoto styku stal by se každý národ obětí národů pokračujících. A zvláště my ocitli bychom se v postavení tím nebezpečnějším, ježto nejsme sami o sobě státem uzavřeným, nýbrž vystaveni se všech stran vlivům cizím, především živlu německému, který hledá náhrady v končinách východních za půdu, již od věků tratí na západě.

Mnoho záleží na tom, přidáme-li my Čechové něco více neb méně pravd, k nimž došli jsme důmyslem svým, k »obecnému onomu pokladu, kterýž, od věku na věk přecházeje, štítem a blahem, průvodní hvězdou člověčenstva jest«. Slova Štorchova jsou plna ušlechtilého zanícení pro tyto »věčně omlazující studnice vždy nového života«. »Slunce vědy, slunce pokroku lidského, jak krok za krokem, hodinu od hodiny vystupuje, musí svítiti i naší národní literatuře.« A to jest úkolem především mládeže. Ta ať chopí se tohoto vysoko vztyčeného praporu celou svou vroucí myslí, všemi jarými silami srdce svého! »Čím vřeleji zasvětí se vědám a naukám, čím věrněji bude při nich i dozrávši státi, sledujíc bystrým a upřímným zrakem každé hnutí duševního, vědeckého života v Evropě, ve světě vzdělanosti, tím lépe bude se kořánit a růsti strom národní literatury, pěstovaný pečlivou její rukou, tím zdárněji a mohutněji bude prospívati národ náš živený jeho ovocem.«

Náš národ — ukazuje Štorch vhodně — nebyl tak šťasten jako národové jiní. Byly zde mnohé veliké překážky v cestě, a proto jsme teprve v začátcích. Aby bylo možno vše dohoniti, potřebí »kromě národního zřízení škol nižších a prostředních, aby náš jazyk též na nejvyšších školách, na universitě a polytechnice především, plně byl zastoupen, aby věda i po česku vedla svůj život přirozený, všemi zevnějšími prostředky opatřený, nikoliv jako z milosti pouze dilettantsky«.

Pravý opak této stránky literatury je stránka luxusu, která stojí pod praporcem »mody a dlouhé chvíle«, jíž podléhají třídy bohaté, jimž běží spíše o zevnější lesk než o pravé jádro ať v obsahu

ať ve formě. Nepodceňoval by Štorch ani tuto stránku, kdyby hleděla »krasocitného vzdělání národu«, bohužel není po tom ani památky. U nás tato stránka vyvinuta dosud není. Vyvine-li se jakou měrou, nelze říci předem. Ale o to budiž péče nejmenší. »Český národ« — dí Štorch — »byl od paměti milovník opravdovějších snah. Bohaté a urozené třídy, jenž se bohdá k němu přiloučí, přilnou — a ku svému prospěchu — k povaze této. Postavení českého národu uprostřed Evropy, mezi severem a jihem, západem a východem, na hranicích Slovanstva a Německa, pojišťuje mu sice čestné stanovisko v životu dějinném na novo, avšak stanovisko spojené s bojem a prací, vymáhající ostrý zrak a pilné napínání sil, slibující ale též vavříny nevadnoucí. Vyšší stavy, pojící své osudy s osudem Českého národa, nepřijímají na se čestnou sinekuru, ale úřad, žádající sílu a vytrvalost muže, ducha a zanícenost osvícence. Jako nás, sotva je mine škola utrpení, křest jejich. Kdo vytrvá, bude vyšší, než aby dbal o takové cetky; slabším podlé síly neb pohlaví nech zůstanou všeliké tyto trety článkem importu; bude to věc dosti nevinná.«

Štorch přichází k stránce literatuře nejvlastnější, od níž nelze ustoupiti ani o píď. Stránka tato jest o několika složkách, jež v další části probírá. Uvažuje, že dokázali jsme mnoho během několika desítiletí »takřka z ničeho, beze všech přirozených pomůcek« a byli jsme při tom »vnitřně i zevně« svíráni překážkami nejtužšími. To však jest mu bezpečnou věštbou, že dosáhneme i ostatního, až padnou aspoň překážky hlavní a až přestane býti rovnoprávnost národní pouhým slovem.

Máme své anděly strážce. Stojí při nás jazyk náš, »důmyslný, ohebný, dílo ceny neskonalé, svědčící hlasitě a neupřeně o nadanosti, důvtipu a ostré mysli nejstarších našich předků, prvních jeho tvořitelů a zakladatelů, nesoucí na sobě všude stopy neunavené šťastné píle, s kterouž jej potomní věkové, básníci, myslitelé a státníci našeho národu neunaveně a o závod dále vzdělávali a šířili až k osudnému obratu Bělohorskému, jazyk takového skladu a takové pružnosti, že, po dvoustoletém spánku byv vzkřísen, životní svou sílu opět celou dokázal a k životu devatenáctého století na roveň se postavil«.

A dále jsme pod ochranou ducha našeho národu. Jest to »duch obzvláštní, opravdový, hluboký, od paměti chápavý vždy vyššího, nelesklý a skromný, ale předčící jiné bystrostí a vytrvalostí, který už nejednou a v nejdůležitějších věcech kráčel před Evropou, národ opravdu zasvěcenec vzdělanosti, pro niž před jinými krvácel a trpěl, kterýž nepotřebuje žádných přinašečů kultury, ale jen zvůle, aby mohl sám pokračovati na cestě své vzdělanosti. Po dvě století zahrabán, vstal, a co byla první péče? Pěstovati svou vzdělanost od prvních opět počátků. Zoufalá práce, v níž se mu posměchu a pohrdy dostalo dost, a ještě více překážek? A jak si v tom vedl český duch? Mlčel, snášel a pracoval; prací se tuže, překážkami se bystře, ve zdarech navzdor

všemu nabytých nových pobídek k větším ještě namáháním, nových slibů lepší budoucnosti nalézaje.«

Podle Štorcha nezměnil se duch českého národu. Charakterisuje ho vytrvalost, ráznost, zamilování vzdělanosti, ruch pokroku. Táž hesla, táž posvěcená korouhev, pod níž »snaží se a bojuje«, pod níž dopřeje mu Bůh i vítězství.

Pro nás mluví také naše historie, »velebná ona schránka nejskvostnějších, nejjímavějších památek! Vznešené tužby, vytrvalé snahy, slavní skutkové našich předků, nejslavnější tam, kde místo meče neb mlatu vykonáni byli vysoko povznášenou pochodní osvíceného ducha«, jsou naší oporou, naším podnětem. Směle možno říci, že nemá lepšího žádný jiný národ vůkol nás. Posléze pro nás jest i duch století devatenáctého. Jeho duchem oživeni hrnou se všickni národové na výsluní osvěty, nejpředněji a nejčetněji národové slovanští, naši krevní bratři, kteří jsou posláni, by podporovali a doplňovali jedni druhé »ve vznešené snaze o závod«.

A tyto složky, jazyk náš, duch našeho národa, historie naše a duch století devatenáctého tvoří třetí, nejpodstatnější stránku literatury naší.

Národu šesti-, po případě sedmimilionovému netřeba se báti, že by nevytvořil literatury, jež by dostála všem požadavkům těmto i při nepříznivých poměrech našich. A zvláště uvážíme-li, že jest pln omlazené síly, žíznivý po vzdělanosti a vytrvalý ve snahách svých. Ba právě zápasem, nebezpečím tuží se a rostou síly, a pak při skrovnějších prostředcích dovedeme býti ekonomičtější. Neběží Štorchovi o to, aby všecky překážky padly snad kouzlem, byl by spokojen, budou-li mizeti krok za krokem. Dosud každé desítiletí překvapilo nás nějakým pokrokem netušeným, a snažili jsme se usilovně a Bůh nám požehnával . . . I obrací se k němu, by dále žehnal spravedlivé snaze naší »i při tomto novém pokroku, jehož se nyní domáháme za slovem svého panovníka, a nejhorší bude odbyto!« — Slova ta pronesena byla pod dojmem diplomu říjnového . . .

Naše literatura jest posud pouhý začátek, byť i tu a tam objevily se úspěchy skvělé, za něž nemusila by se styděti literatura žádná. Jinak však je plno mezer a zvláště v oborech nejdůležitějších. Není pochyby, že dodělá se úspěchů naše literatura krásná, zvláště až získá si přístupu do všech vrstev obyvatelstva a až vybudováno bude samostatné divadlo národní. Touže cestou půjde i »nový a důležitý směr literatury příjemně-poučné, jak vyšší, tak i prostonárodní«. Času máme dosti, nerozhoduje zde měsíc ani rok. Věci ty samy se vyvinou, podle okolnosti, rozhodujícím momentem byla by spotřeba jejich. Ale jsou zde také potřeby jiné, nutnější, jimž stojí v cestě překážek mnoho.

Štorch věděl dobře, čeho potřebujeme. Na prvém místě jsou to knihy školní pro reálky a gymnasia, a aspoň nejdůležitější knihy pomocné, na př. slovníky. Dále potřebujeme kompendií věd a nauk, jež přednášejí se na universitě a technice, překladů neb

aspoň výtahů vhodných z odborných děl vědeckých; jest zapotřebí obecných a monografických návodů »všem důležitějším třídám našich živnostníků«, spisů periodických, jež seznamovaly by s důležitějšími pokroky novými. Rovněž potřebujeme, aspoň pokud běží o hlavní obory vědné, »spisů občanských«, jež by upozorňovaly na nové, důležitější zjevy a vynálezy. Konečně bylo by potřebí časopisu, jenž by stopoval vývoj duševního života vůbec a přibíral »zjevy jeho v pokladnici obecného vzdělání i u nás«. K tomu ke všemu byla však ještě žádoucna úprava našeho jazyka »ke všem třem potřebám, pokud se v nich ještě nepohyboval«. Národům, jichž vzdělání nebylo »přetrženo«, dostalo se daru toho takřka samo od sebe. »Po kouskách, ode dvou století, přibývalo jim látky vzdělání, a znaky jazykové hned spolu s tím.« Nám však bylo nutno pokusiti se najednou o vše, čeho potřebovali jsme »do nového hospodářství národní vzdělanosti«.

»Práce ta« — praví Štorch — »byla by zoufalá, kdyby nebyla předešlá desítiletí bez blízké naděje, ale vnitřním pudem vedena, dobrou její částku napřed vykonala. Základ jest položen, horlivých a zasvěcených pracovníků ne nedostatek, ohebnost a bohatství jazyka nejtužšími zkouškami dokázána, posavadní prací mnoho zkušeností nabyto.« Ale přece se nám nedostává ještě něčeho. Není tu totiž dosud středu a vedení, potřebného při práci takové mnohonásob v sebe zasahující, není ještě penežitých prostředků k úkolům tak rozsáhlým.

Štorch chápe se slova *akademie*, jež tentokráte vyřkli právě »synové našeho národu z hloubky duše své«. A slovo to viděl by rád Štorch, aby stalo se skutkem. Nelze pomýšleti na to, aby královská Společnost Náuk stala se akademií touto. Má úkol jiný: sledovati totiž pokrok vědy, kdežto Štorchovi tane na mysli »úplné udomácnění vědy« u nás, »vědy se všemi vycházejícími z ní praktickými ratolestmi«. A úkolu tomu může dostáti »právě k novému životu okřívající české *Museum* s *Maticí českou*. Štorchovi tane pak na mysli »*česká akademie*«. A s potěšením vítá jako obzvláštní dobrodince duchovenstvo, které jde v tom směru ve šlépějích předchůdců svých. Duchovenstvo tu kráčí ruku v ruce s ostatním vzdělanstvem. Uviděl by rád, kdyby se u nás svornost tato »ku prospěchu pravého a bezpečného pokroku« nikdy nepřetrhla; »nech náboženství u nás zůstane vždy věrným přítelem vědy a osvěty; nech věda a osvěta v neskonalé úctě chová vždy vznešený živel nábožný; jedno bez druhého přišlo by na scestí a strannosti, oboií pospolu uvaruje se jich: bezpečné kormidlo lodi naší národní!«

Štorch rád by viděl, aby sen jeho se uskutečnil. Volá po spolupráci, ohlíží se po dobrodincích Musea, k jehož členství vyzývá velice důtklivě. Jest zde potřebí práce, jest nutno přinášeti oběti mimořádné. Nic nepůjde samo. My zajisté »nejsme tím hospodářem, jehož statek by sám vydával hojnost žní; my nejsme tím boháčem, za nějž poklady činí samy. Hospodář jsme a statek máme dobrý, ale jen tehdáž, když hospodář umí sbírati um a

napínati své ruce, když umí šetřiti všeho a z mála dělati mnoho, když s odvahou vytrvalosti a opatrnosti podává ruku. Boháčem jsme, ale který má největší své poklady v sobě, nikoli mimo sebe, a jemuž z ruky pilné s nadějí i statek kvitne«.

Abychom však pronikli s literaturou naší veskrze, tak, aby »národ z ní bral nejlepšího možného prospěchu«, nutno především starati se o to, aby literatura naše byla dobře organisována, aby totiž bylo v ní použito sil co nejlépe, aby na jedné straně zbytečně neoplývala nadbytkem a na druhé straně zase nestrádala, aby jedna a táž práce nedála se několikráte, aby dávala se přednost potřebnějšímu a lepšímu před zbytečnějším a matnějším, »aby se síly všude rády spojovaly a jednotě, vyšším účelům podrobovaly, abychom se, pokudkoliv bude nejvíce možná, s láskou tak bratrskou, snášelivou a obětavou vespolek ke společnému cíli řídili, jako posud, ne-li ještě více«.

Štorchovi neušlo, co považovalo se v letech posledních za pokrok, za známku vyspělejšího a utuženějšího života. Tvrdilo se totiž, že »síly naše literní počínají více a více jednati o sobě, že dřívější«, jakási »patriarchální jednomyslnost zanikla a individualismus se zmáhá, že naše literatura přestává býti dílo oběti a dilettantismu a stává se hustěji a hustěji předmětem promyslu a živnosti«.

Štorch nechce se příti, že jest v tvrzení tom i pravda, ale také, »co pravdy to klamu«. Nesouhlas ten však neznamená, že by Štorch chtěl, »aby naše literatura stala se klášterem nebo falansterem«, rovněž nechce, aby stala se doménou toho onoho, nebo snad hynula »strejčkovstvím a sobě podkuřováním«, nechce také, aby »zakrňovala tlakem jakýmkoliv původní osobnosti a aby jakýmkoliv nátlakem zkracována byla »svoboda literní«. Nechce nijakž, »aby pozbyla těch životodárných pruh svobodně živoucích osobností a vespolného tření a zápasu: ale to vše nebrání nikoliv, aby cit a vědomí pospolnosti probíhalo mocným proudem žilami našeho národně-literního života, to vše nebrání, abychom se všickni, co nejvíce každý může, podřizovali nejvyšším účelům a výminkám, uskutečnění jejich možné činícím; to vše nepřekáží, abychom, cítíce se osobnostmi, cítili se spolu co jeden, živý a nerozdílný celek, upouštíce od svého, pokud to žádá vyšší prospěch celku. Vzdělání povzneslo se na vrcholích svých již tak vysoko, že nepoznává jenom strannost stran, ale i oprávněnost jejich v celku, a rozum stran může již dospěti k poznání, pokud jest život strany výrůstkem zkázným a pokud oprávněným živlem celku«. Mnohé zdůrazněno již v »Obzoru«.

Štorch ví, že vyslovil zde ideál, »vzor poznání a tužby, jehož křehká skutečnost nikdy a nikde nedosáhne úplně«. Proto však třeba prapor tento nésti odhodlaně a vysoko, by byl stále na očích všem a krokové jejich by se nevzdalovali příliš od něho. »Velcí i malí, všickni vzdávejte jemu čest!« Tak opravdově volá Štorch.

Abychom však dodělali se zdárných výsledků těchto v literatuře, nestačí toliko dobrá vůle a vlastenectví, ale spolu světla«,

a »o nic méně světla než lásky«. Proto žádá Štorch od každého, kdo chceš vstoupiti na pole literní, by dříve pečoval o své vzdělání, a to o vzdělání obecné, jakožto člověk, a pak o vzdělání zvláštní, jež si vyvolí. Ale i největší učenost, omezuje-li se jen na pole jedno, jest kusá, zvláště za dob našich, kdy stýkají se, doplňují se veškery vědomosti víc a více, »a obecné vzdělání, plynoucí ze všech dohromady, jest nejen okrasou a oživovatelem, ale i bezpečným vůdcem vší vzdělanosti v oborech jednotlivých. Čím vzdělanější všickni, tím lépe budeme sobě rozuměti vespolek, tím budeme svornější«.

Ale jako chceme, aby plnili opravdově povinnosti své spisovatelé naši, týž požadavek stanovíme pro naše nakladatele. Štorch vzpomíná řady nakladatelů českých, »kteří umění své a svůj obchod nepovažovali pouze za živnost občanskou, nýbrž za něco vyššího, kteříž, osvíceného jsouce ducha a upřímní přátelé věd, umění a pokroku vůbec, prostředky svými, povzbuzováním a řízením osvětě poskytovali přísluh největších, tak že jmena jejich vděčnou památkou zůstanou hluboko vryta v letopisech vzdělanosti«. Štorch uznává, že nemohli pouze obětovati, nýbrž také vydělávati, a tu podtrhuje ještě zásluhu nakladatelů oněch, že dosáhli čestného cíle svého obětováním části výdělku na to, »co výsledek neslibujíc oběti důstojno bylo, že uměli voliti, co podpory právě bylo hodno, že uměli moudře kombinovati a důrazně prováděti, že horlivostí a obětováním opět horlivost a obětování budili«.

Štorch na konci úvahy své pronesl ještě dvojí přání. Jedním byla touha po orgánu, jenž by seznamoval s novými zjevy literního života a s pokroky vzdělanosti vůbec u národův ostatních, spolu pak všímal si »pilně a soudně« všeho toho, co se děje v témže oboru u nás. Dosud však ani jednoho ani druhého u nás nedbáno.

Jiné pium desiderium Štorchovo týkalo se našeho jazyka. Kdežto jiní jazykové těšili se stálé píli a pěstění ve školách, v úřadech, ve veřejném životě, byl jazyk náš »po dvě století umlklý a až do nynějška kromě kazatelny a domácího ohniště všude odstrčený, ba nepřítel tlačil se až v tyto dvě poslední svatyně za ním. Divy staly se v jeho znovuzrození, národ sám je vykonal, ale budiž jakkoli velké co vyvedeno, všude lpí na tom ještě nedostatek pohovy a tichého přirozeného vyvinování«. Vlivem němčiny odchýlil se jazyk náš od původní své, ryzé a slovanské přesnosti. »V rukou našich zůstaly formy a slova, ale duch je namnoze vytracený. Kvap, hověti nutným potřebám literatury, učinil nás toho méně pilnými.« Zavládla u nás »česká němčina«. A přece bychom měli chovati poklad ten — ryzost jazykovou — jako oko v hlavě. Nestačí nám již jen grammatika, nýbrž opravdové studium, umění řeči a slohu. A požadavek ten rád by Štorch položil i pro listy denní.

Štorch resumuje v závěru úvahy své. Neodbytnou, svatou povinností naší jest rozmnožení a zdokonalení literatury naší. Ale

mějme vždy také na mysli, že literatura jest toliko prostředek, nikoliv cíl sám. Co komu jsou platny haldy knih nejrozmanitějších a sebe učenějších, známosti nejrozšířenější a pravidla nejmoudřejší, když nedovede z nich »spolu bráti domácí a občanské ctnosti i všeliký úspěch vezdejšího života? Neprospěje nám literatura, jen pokud se v život obrátí, pokud se plodným stane skutkem. Vždy raději méně knih, ale více života!«

Na konci pojednání svého volá Štorch: »I dejž nám tedy dobrotivé nebe již jednou, abychom síly a schopnosti své nemuseli mrhati, zápasíce v boji o život národní s hříšnými aneb nevědomými jeho potlačovateli, nýbrž abychom je již mohli obětovati účelům lepším a radostnějším, k prospěchu našemu, k lepšímu užitku našeho státu, ku zdaru osvěty a všelikého blaha!«

Studie tato také »Koruně« v Štorchově nekrologu[1]) se zamlouvala. Mezi řádky vytýká jí jakési opatrnictví. »Ryzí směr« — charakterisuje úvahu Štorchovu »Koruna« — »vysvítá z každého řádku, ale v uvážení některých našich poměrů zabočil z cesty přímé a věcné do ideálního jich pojmutí, jmenovitě co se Musea a Matice týká. Snad se obával hořkosti, již by zbudil, kdyby do živého uhodil.«

Poslední práce Štorchova, již přinesl ČČM, pochází z roku 1866.[2]) Seznamuje v ní čtenáře zase s jiným francouzským historikem *Amadéem Thierrym*, který spolu s bratrem svým Augustinem získal si velkých zásluh o poznání středověku. Dílo jeho vyšlo v *Revue de deux Mondes* s titulem *Récits de l'histoire romaine aux IV. et V. siècles.* Vyšlo v sedmi pokračováních v době od 1. září 1864 do 1. dubna 1866.

Štorch znal i jiné dílo, jež jednalo o době té a bylo rovněž nedávno ukončeno. Jest to »Histoire de l'Église de l'Émpire romain au IV. siecle.« Autorem díla onoho jest *Albert de Broglie.*

Štorch nadepsal svůj příspěvek *Jeronym.* Podtitul dal mu: »Pověди z římské historie v IV. a V. století.« Měl asi jisté zkušenosti. Proto v poznámce vedle předmluvy jakési položil i omluvu. Přál si, aby, »co zde podáno, nebylo souzeno ohledem ani výhradně církevním ani proticírkevním, nýbrž lidským, historickým, kterýž se všude béře cestou střední«.

Čtoucího jistě zarazí slovo »pověди«. A nezaráží asi jen čtenáře dnešního. A Štorch byl si toho vědom. Proto prosil za odpuštění, že se pokusil o nové slovo. Utvořil je podle užívaných slov zpověď, odpověď, zápověď; zdálo se mu příhodnějším nežli »nevhodné a plouhé« slovo »vypravování« k vyložení francouzského »récit«, ač prý naše povídka může velmi dobře obstáti i vedle »pověди«. —

O této práci Štorchově nepříznivě vyslovil se »Obzor Literární«.[3]) Neznámý pisatel posuzuje Musejník praví, že »z cizích

[1]) Koruna, 1868, č. 27.
[2]) ČČM, 1866, str. 107—111; 207—246; 307—330.
[3]) Obzor Literární, 1867, str. 28.

literatur podáno časem něco, nezřídka saženo k věcem větším obecenstvo pramálo zajímajícím, čehož nejnovější příklad jest článek« *Jeronym*, »který se v té rozsáhlosti naprosto nehodí do Musejníka, a lépe zdobil by Časopis pro katolické duchovenstvo«. A přece v proslovu k 1. číslu »Obzoru Literárního« z 20. května 1867 najdeme mezi těmi, kdož hlásili se za spolupracovníky, i Štorcha.[1])

Příspěvek tento opravdu hodil se málo pro Musejník. Byla to také poslední práce Štorchova, jež vyšla v Musejníku. Docela jinak representují se jeho úvahy, s nimiž jsme se výše seznámili. Jsou skutečně významným svědectvím pronikavého a bystrého ducha Štorchova. Žel, že předčasně vyrazila mu péro z rukou smrt . . .

Dr. *Oldřich Košťál:*

Světélkující živočichové a rostliny.

Mnozí živočichové i rostliny projevují energii pohybu i energii tepelnou, jež jsou obě úzce spojeny s komplikovanými přeměnami chemickými. Ježto však projevy zmíněných energií bývají velmi časté, sledujeme rádi a s větším zájmem projevy vzácnějších energií — elektrické a světelné; o této chci promluviti.

Vyzařování vlastního světla čili světélkování jest chemicko-fysiologický projev, známý u četných živočichů a nemnohých rostlin; nejčastěji se s ním shledáváme v pestré směsi mořských živočichů.

Čarovné světélkování moře vyvolává za teplých letních nocí drobnohledný tvoreček — Noctiluca miliaris. Je to jen $^1/_2$ mm. dlouhé zvířátko těla průhledného, jež žije ve velikých společnostech při hladině mořské.

Někdy drobnohlední živočichové z kmene prvoků (Noctiluca, Thalassicolla, Collozoum a Sphaerozoum), jindy nepatrné rostlinky (Peridinea a některé bakterie) a četní pláštěnci pomáhají při světélkování moře. Ale i četní láčkovci — trsy gorgonií, půvabné sasanky, báječné lesy svítících korálů — pak někteří červi, přemnozí korýši, hadovité hvězdice, strašidelní hlavonožci a většinou malé, obrovskou tlamou vyzbrojené ryby, žijící v takových hloubkách, kam už paprsky světla slunečního nesáhají, jsou často přímo posety světélkujícími orgány, jež jako nepatrné, na těle různě sestavené elektrické žárovky vyzařují překrásnými barvami.

Světélkující orgány ryb jsou uloženy v podobě přerozmanitých kožních žlázek pod očima, na víčku žaberním, hrdle, břichu, v čáře pobočné, na dlouhých přívěscích hlavy, jsou opatřeny nervy a bývají závislé na vůli ryby. V nejprostším případě jsou to lampičky na dlouhých stopkách. Zduřený konec stopky bývá dovnitř vchlípen a opatřen žlaznatými buňkami, pod nimiž je uložena vrstva reflekto-

---

[1]) Tamtéž, č. 1., str. 2.

rická a za ní vrstva s barvivem pigmentovým. Světélkuje-li u ryb celý povrch těla, pak tu jde obyčejně o světélkující bakterie (nejmenší rostlinky jen při silném zvětšení pod drobnohledem viditelné), jež se hojně vyskytují v hlenu mořských ryb.

Co působí světélkování ryb, o tom vysloveny zatím domněnky. Dle jedněch jest to účinek elektřiny, dle druhých výsledek processu oxydačního. Mořská ryba Malacosteus může současně rozsvítiti rubínová světla pod očima a smaragdově zelená za hlavou, jiné druhy hlubinných mořských ryb často se honosí světlem krásně modrým. Ale světélkující živočichové mořských hlubin nejsou přístupni přímému pozorování, neboť již prodlením té dlouhé cesty, již konají v síti k povrchu moře a pak i stále se měnícím tlakem vodním jsou v takových nezvyklých podmínkách, že odumírají dříve, než je můžeme pozorovati. Proto bylo světélkování raději zkoumáno u živočichů suchozemských a z těch nejpodrobněji u brouků rodu Pyrophorus (cucujo) a světlušek (Lampyris).

Kdo by neznal světlušku čili svatojanskou mušku? Jistě se mnohému z nás občas vybaví onen krásný obrázek, kdy na pokraji lesa nebo v zahradách za snivých nocí červnových buď vzduchem poletují, po křoví jsou rozvěšena nebo na trávě modrozeleně září tajemná světélka svatojanských mušek.

Básníci vidí ve svatojanských muškách symbol štěstí, v bájích jsou světlušky poslem Sudiček nebo svítí na cestu Lesním žínkám a mnohá Bludička není snad ničím jiným, než tímto světélkujícím broučkem.

Světluška (Lampyris noctiluca) je dravý podlouhlý brouček, který nejhojněji poletuje za večerů kol svátků sv. Jana Křtitele. Okřídlení samečkové dosahují 10, bezkřídlé a spíše larvám podobné samičky 12 až 16 mm. Štít — na okraji listovitě rozšířený — přikrývá malou hlavu s velikýma očima. Světélkující ústrojí jest uloženo na břišní straně posledních tří článků těla. Podobá se skvrnám, jež jsou hojně proniklé vzdušnicemi a nervy. Látka buňkami vyloučená se pozvolna okysličuje a tím vzniká ono světélkování, daleko intensivnější u samiček, jež obyčejně v trávě svítíce lákají k sobě létající samečky. Svatojanské mušky — jak Darwin dokázal — světélkují někdy i celý den po smrti; z toho vyplývá, že asi nesvětélkuje živá hmota, nýbrž její vyloučeniny.

Jak velký je však rozdíl mezi světlem umělým a světlem bytostí živých! Toto světlo, odolávající větru i dešti, obsahuje málo paprsků chemických a téměř úplně postrádá paprsků tepelných — je tedy chladné. U svatojanských mušek má asi účel dvojí. Slouží jednak k vyhledávání kořisti a cesty, nebo má význam milostný; neboť světluška rozsvěcuje hlavně tenkrát světlo lásky, jde-li jí o to, aby si v červnové noci vystrojila svatbu.

U světlušky je světélkování, jako u velké většiny světélkujících živočichů, normálný jev biologický, jenž nejvíce vystupuje v době pohlavní vyspělosti. Jsou však živočichové, kteří světélkují teprve, když jsou poraněni a konečně jsou i takoví, kteří vydávají světlo

až po smrti. V posledním případě patrně jde o světélkování bakterií, jež vyvolávají světélkování mrtvých ústrojných těl. —

Cucujo (Pyrophorus) je statný kovařík, žijící četnými druhy v Jižní Americe a na Antillách. Na Kubě a jinde vyskytuje se druh Pyrophorus noctilucus, jehož larvy škodí cukrové třtině, ale žijí také ve ztrouchnivělých kmenech. Dospělí brouci, poletující různými směry za klidného večera, vydávají tak intensivní žlutozelené a červené světlo, že okouzlují každého, jenž po prvé se dívá na tyto laškující, nejskvělejší světlonoše souše. V klidu obyčejně světélkují světlozeleně, ale jsou-li podrážděni, takřka planou světlem barvy červené a tato červeň přechází se seslabujícím podrážděním v barvu oranžovou, zelenavou a konečně v čistě modrou, tedy vesměs do odstínů oku lahodících.

V Mexiku nosívaly dámy pyrofory místo šperkův a ochabovala-li jejich svítivost, koupaly je ve vodě, čímž jim dodávaly většího ohně, nebo je nahrazovaly pyrofory novými. Pokusy bylo zjištěno, že 50 pyroforů osvětlí pokoj asi tak jako jedna svíčka. Cucujo je též brouk noční, jenž za dne se ukrývá pod napadalými listy nebo pod kořeny stromů a teprve za noci svítí světélkujícími ústroji, z nichž dva jsou na hrudi, kdežto třetí, nejčastěji červeně zářící, je na prvním článku břišním.

Jaký praktický význam má světlo živočišné pro světlušku, bylo již řečeno. U ryb a jiných živočichů, kteří žijí v hlubinách mořských, kam nikdy nezalétne paprsek sluneční, je význam světelných orgánů též jasný. Slouží při vyhledávání kořisti a snad i láká mnohé ústrojence, kteří se neopatrně přiblíží k neznámému světlu a bývají pak snadno uchopeni a sežráni. Podobný význam, jak zjistil Dubois, mají i světelné ústroje u pyrofora. Zalepíme-li mu oba světelné ústroje hrudní, leze brouk váhavě a stále hmatá tykadly. Leze-li však za normálních okolností, vždycky si své světlo rozsvítí — ať již hledá potravu či druhé pohlaví.

Mezi živočichy suchozemskými je světélkování nejznámější u brouků, much, šupinušek, hmyzu polokřídlého, stonožek, červů a j. Ale věnujme ještě několik řádků světélkování rostlin.

Světélkování u rostlin omezuje se ponejvíce na tvary nejnižší a je zajímavo, že se obyčejně vyskytá jen u takových rostlin, které postrádají chlorofyllu (zeleně listové). Ze světélkujících rostlin zkoumány hlavně bakterie, z nichž některé (Micrococcus phosphorescens) vyvolávají světélkování staršího masa nebo ztrouchnivělého dřeva, jiné (Bacillus lucifer, photogenus) světélkování mrtvých mořských ryb a konečně některé světélkování živých zvířat, jako červů, hmyzu i žab, v nichž cizopasí a úžasně rychle se rozmnožují. Tito bakteriemi napadení živočichové nevydávají tedy vlastního světla, nýbrž svítí světlem cizím a často draze zaplatí tento přepych, po němž netoužili.

V tropických končinách a v jižní Evropě nádherně světélkují statné kloboukaté houby rodu Agaricus (A. phosphorescens, igneus, olearius) a v kůře dubu někdy bíle svítí podhoubí nazvané Molischem mycelium x.

V temných skulinách Jizerských hor, Šumavy, v obvodu pískovců abršpašských, na Krkonoších nebo někdy i ve vyhnilých pařezech olšových svým vytrvalým prvoklíčkem smaragdově září mech svítivý, jehož záření však má jiný původ než u ostatních světélkujících rostlin.

U mechu svítivého (Schistostega osmundacea) vzniká světélkování tím, že se dopadající paprsky světelné lámou a odrážejí ve zvláštních čočkovitých buňkách, jež mají na svém spodu zrnka chlorofyllová (zeleň listovou). Tento mech tedy za úplné tmy vůbec nesvítí, kdežto světélkování jiných rostlin a živočichů se tmou zvyšuje.

Od dávných časů představuje si náš lid přírodu oživenu Šotky, Hospodáříčky, Skřítky, Divými lidmi, Lesními pannami, Meluzinami, Vodníky, Světýlky i Žhavými muži, zkrátka dobrými i zlými duchy, kteří se mu občas zjevují, aby mu buď svojí tajnou mocí pomáhali nebo škodili v různých okolnostech životních.[1]) Lidé, kteří se narodili na Velkou neděli nebo v pátek a pak ti, při jichž křtu buď kněz nebo kmotři se zmýlili, bývají prý nejčastěji pronásledováni Žhavým mužem nebo Světýlky. Ještě dnes marně byste přesvědčovali v různých krajích českých pověrčivý lid, marně byste mu vykládali, že to, čemu se dosud místy věří a o čem se s hrůzou vypravuje, není nic jiného než výplod rozčilené obrazotvornosti a zděděných předsudků, nebo dozvuky starých pověstí a bájí, někdy snad i přírodní úkaz, jejž možno přímým pozorováním zjistiti a vysvětlit.

Kde nacházíme Světýlka či Bludičky — ony zelené nebo modravé tancující plaménky, jež se brzy tu, brzy onde ve větším počtu objevují a zavádějí člověka na srázná místa propastí nebo do hlubokých tůní a bařin, kde se mu vysmívají svým způsobem a radují se z úzkostí tonoucího? Kde se potkáváme s »dušemi oběšencův a utopenců«, jež v podobě Světýlek pálí opilé, vracející se nejistým krokem domů? Kde najdeme »dušičky dítek« před křtem zemřelých, nebo — jak místy věří — »duše lakomců«, kteří střehou své poklady v podobě ohnivých plaménků tak dlouho, až se někomu podaří peněz těch se zmocniti?

Obyčejně v močálovitých krajích — na bažinách a hřbitovech — vůbec tam, kde se organické látky rozkládají.

Jednotného výkladu o nich podati nemožno.

Mnohá Světýlka — ovšem pokud nejsou výtvorem podrážděné lidské fantasie — jsou asi světélkujícím zahnívajícím dřevem, jiná snad poletujícím nebo na zemi čekajícím hmyzem, jiná »světlem Eliášovým« či »ohněm Hermovým«, což jsou plaménky, mající původ svůj v električnosti; objevují se nejčastěji po bouři na konci stěžňů nebo na hřebenech mořských vln a lodníci je považují za dobré znamení jenom tenkráte, objevují-li se dvojitě. Nejčastěji však se Bludičky vysvětlují jako hořící samozápalný fosforovodík, ač někteří vykládají, že nehoří tato sloučenina, nýbrž se jen roz-

[1]) J. Košťál: Ze světa pohádek a bájí.

kládá a vyloučený fosfor způsobuje pak tyto krásné úkazy. Volta vykládal Světýlka hořením uhlovodíku, jenž byl zapálen elektrickou jiskrou a Kastner je považoval za úkazy kosmické.

Také »Žhavého muže«, pokud je úkazem přírodním, můžeme si za určitých okolností snad takto vysvětliti. Bývá to asi často odumřelý trouchnivějící pařez, v jehož zestárlém těle se zahnízdilo podhoubí naší václavky (Armillaria mellea). Tato velmi chutná houba, rostoucí v hustých trsech v našich lesích na podzim (okolo sv. Václava), napadá svým podhoubím kořeny jehličnatých i listnatých stromů a vyvolávajíc v nich hnilobu, pozvolna, ale jistě je ničí. Mladé plísňovité podhoubí václavek zvláště za noci září modravým světlem a straší tak bázlivé lidi, kteří za noci pospíchají lesem domů.

L. N. Zvěřina:

Hlasatelům radosti.

Všichni, kdož jste v života obětišti
plamen radosti rozžehli světu,
ruce si dnes podejte, z nich pak spleťte
řetěz obrovský!

Velkým kolem semkněte davy chorých,
kteří propadli zoufalství, hoři,
kteří nikdy nemohli s díky chutnat
slávu života!

Tančit, tančit, roztančit tancem k tanci!
V srdcích rozdmychat zárodky jisker!
Ať už přece prošlehne dýmem bídy
plamen jásotu!

Ptáky výzev radostných pusťte ve svět:
»Jsme jen jedenkrát zrozeni lidmi!
Čistým zdrojům Radosti jsme tak nejblíž.
Pijme, chutnejme!

Jenom tomu zasládnou plody v zrání,
kdo strom života radostí zalil.
Kdo pak z něho rouboval stromy druhým,
svatý, přesvatý!« —

Z básní Josefa Žemly.

Hvězdné noci.

Mně nikdy nelze dost se nahledět
v tvých očí zář, ó Noci hvězdnatá,
dost o tvé kráse nelze písní pět
mé duši, když jí tak je dojata.

Myšlenky velké jak tvůj majestát
o klenbu duše zvoní pojednou,
myšlenky čisté jak tvůj zlatý šat,
než brány Zory výš se pozvednou.

Tušení Krásy vzbouzíš, Velkosti,
tušení Zmaru, Smrti, Zrození
se mísí v nitru v sladké hořkosti
a líce nadšením pak ruměni.

Klid nesmírný skráň obejímá v ráz
a zář tvých světel svítí duše tmou.
A Láska vzbouzí se jak luny jas,
jsouc rozkvětem i strží bezednou . . .

Píseň pozdního podzimu.

Nebe je zarudlé červánky,
v údolí mlha se válí,
vzduch se již nechvěje skřivánky,
rubášem zemi jen halí.

Poslední list už spad' se sněti,
pod nohou haraší tiše,
ach, ano, známe to zpaměti
a vždy se těžce tak dýše.

A vichr podzimní letí v dál,
jako oř splašený pádí,
jejž bodá jezdec, by nezmeškal
při tom být, kde zmírá Mládí.

Červánky na nebi hasnou již,
noha se k domovu vrací,
a srdce jímá zas stará tíž:
chtělo by v dál jak ti ptáci . . .

Západ.

Krvavým ohněm hořela mdlá země,
svit oranžový vroubil oblaky,
plál východ posupný jak vášeň temně,
a vyvstávaly z něho přízraky.

Stín šeře modravý letí tiše za stromy si,
klid Noci úděsný se z dálky blížil víc,
teď blízko tušíš jej, na větvích visí
a hned je v dálce — klam tvých zřítelnic.

A západ dohořívá měkce, dlouze,
svit oranžový v sivo přechází,
zem orosená Noci vstříc jde v touze
blíž kráčející jako v extasi.

Ó chvíle svatá! Harmonie mžiku!
Smír velký níž se sklání v údolí,
co všední, prchá z nitra smrtelníku
a blaho velké chvíle zabolí — — —

Karel Šipek:

Divadelní dynastie.

Ve druhém koleně vládne na levém břehu vltavském divadelní dynastie Švandů. Její zakladatel, Pavel Švanda ze Semčic senior, současník Havlíčkův v semináři, vrstevník Tylův, úředník státní účtárny, vyšlapával své ochotnické divadelní střevíce ve Švestkově divadle v Mikulášském kdysi klášteře za Staroměstskou radnicí. Hrálo se tam německy, ale nejeden snaživec, jenž vysloužil si tam ostruhy lokální popularity, později zacvrnkal jimi na jevišti českém. K českému pražskému, tou dobou právě od divadla na Ovocném trhu k samostatnosti odpoutanému divadlu na vltavském nábřeží, dostal se Švanda v hodnosti dramaturga. Sloužil pod dvěma řediteli: Thoméem a Liegertem. Thomé byl Němec, zkušený odborník, Liegert byl Čech, pražský obchodník, ve správě divadla diletant, odvážný podnikavec, jehož zásadou bylo obecenstvo oslňovati. Dařilo se mu to skutečně: cizokrajnými hosty v opeře, nevídanými divy kouzelné výpravné hry; měl kromě toho v souboru Ehrenbergovou, Vecka a Lva. Ale divadlo bylo malé, obecenstva bylo málo, třeba že i Němci dali se výjimečně někdy zlákati. Liegert hmotně pohořel.

Švanda měl na péči činohru. Byl sčetlý muž, měl slušný rozhled divadelně-literární a vedle amatérského nadšení i praktický smysl. Počítat uměl z úřadu, od obou svých ředitelských šéfů mnoho pochytil pro budoucnost. K divadlu poutal jej i svazek manželský.

Jeho choť, Eliška Pešková, vrstevnice tragédky Kolárové, byla Prozatímního divadla veseloherní muzou. Temperamentní i humorná, jiskrně smavých očí, zjev vnadného ženství a kromě talentu hereckého byl v ní i talent vyučovatelský. Sklenářová-Malá, Čermáková, Šamberková byly jejími žákyněmi. Ale v Prozatímním divadle bylo těsno v hledišti, na jevišti i v zákulisí. Jakož vůbec v divadelním zákulisí všude bývá těsno, vždycky tam někomu někdo překáží. V našem případě překážel Švanda staršímu panu Kolárovi. Špičaté lokty a žíhavý jazyk Jozefa Jiřího vypíchaly Švandu. V Praze proň nebylo místa, šel tedy do Plzně a uvázal se v řízení divadla tam. Ale Prahy se neodřekl. Po roce nebo po dvou najal arénu ve Pštrosce a usadil se v ní na léto se svým plzeňským souborem. Měl jej švižně sehrálý na veselé věci.

Nejhodnotnější silou v něm byl Frankovský, jenž po bloudění po cestách milovníkův a hrdinů našel konečně svou nejvlastnější postať jako komik. V té době vypálil Švanda svou nejsensačnější rachejtli. Mademoiselle Philippo, pařížská šansoniérka vystupovala ve Pštrosce. Ve chvílích před začátkem v aréně bývala v Koňské bráně tlačenice. Pražané všech věků a stavů měli nezdolatelnou touhu viděti mlle. Philippo. Byla hezká, byla pikantní a voněla Paříží druhého císařství, kde vedle třetího Napoleona vládl Offenbach a kankán. Pražské kolovrátky odehrávaly nápěvy jejích kupletů, k nimž ulice podkládala české texty vlastní invence. Byly neméně podkasané, ale starší cechu flašinetářů, František Hais, podložil jeden šansón verši pathetickými, s narážkami časovými i politickými, s melancholickými přízvuky historické reflexe, v nichž rýmovalo se ‚do krve a po prvé‘. V aktovce »Český dobrovolník a francouzská selka« vystupoval s Francouzkou Frankovský. Zde se zpívalo a tančilo, zde padla s pařížských barvených rtů i dvě česká slova: facka a hubička, jež vlastenecké uši publika elektrisovala.

Pštroska dobyla Prahy, Švanda ředitel triumfoval. V příští letní saisoně nad Koňskou branou na hradbách tyčila se aréna z brusu nová, letní to dependance zemského divadla z nábřeží. Sloup z Pštrosky Frankovský stal se spolusloupem i zde. Na Philippo si artističná zpráva zemského ústavu netroufala, ale Offenbachova muza dostala nové divadélko s běločervenými vlajkami do plné moci. »Bandité«, »Trebizondská«, »Sněhulák«, ze starší zásoby »Orfeus v podsvětí«, tvrdili muziku.

Za rok potom, v létě r. 70. rozloučila se Eliška Pešková s pražským jevištěm. Ve své frašce »Dejte mi čamaru« Josef Jiří Kolár persifloval ji i jejího chotě ve dvou z jednajících figur. Byli v dobré společnosti. V této frašce vystupoval i zkarikovaný Neruda, pokřtěný kolárovsky lapidárně: Serapion Nesmrtelný z Hrobu. Fraška hrála se v hradební aréně.

Své letní operační pole přeložil tou dobou Švanda ze Pštrosky na Smíchov. Na pozemcích, kde nyní stojí Albrechtova kasárna, zbudován byl stánek muz. Nesměly si nic dělati z deště milé muzy, aniž dbáti na comfort. Jen budky pokladen a herecké oblékárny měly střechu, hlediště i jeviště bylo nekryté. Dřevěná budova, jakýsi vy-

soký plot šedivě natřený, vybudována byla v nejstřízlivějším tesařském slohu; v přízemí pod nohama chrastil písek, obecenstvu nejvyššího pořadí galerie přečnívaly hlavy nad ohradu. Jeviště místo oponou zavíralo se dvojkřídlými zasouvacími vraty s plátěným povlakem, jehož malebnou zdobu spláchly deště. Jevištní dekorace byla dvojí, zelená a modrá. V barvě i konturách matné byly obě. Patrně také následkem dešťů. Když se dekoračně na jevišti zelenalo, byla to zahrada nebo les, když se modralo a bělalo, byl to interieur. Jinak operovalo se už jen s přístavky. Dvě garnitury nábytku stačily všem stavům a dobám. Malíř i dekoratér spoléhali na divákovu obraznost a jejich spoléhání nevyšlo na licho. Mělať aréna své věrné vyznavače a měla jich hojně. Byli s obou břehů Vltaviných, a kontakt mezi nimi a jevištěm byl dokonalý. Není to nádhera, co dítě na hračce zabaví, nýbrž to, co dítě samo do hračky, byť i nuzné, vloží. Cosi dětsky prostého a vnímavého bylo v tomto publiku divadla za starou Oujezdskou branou. Mělo illusi bez majninských kejklů, bez světelných šideb i tlumených nálad moderní scény.

Ředitelování Švandovo řídilo se slovy Goethova faustovského prologu: Wer vieles bringt, wird jedem etwas bringen. (Kdo mnohé přináší, každého potěší.) A Švanda přicházel na letní saisonu s plnou torbou jak štědrý Mikuláš. Vzpomínám, jak jednou bylo třeba změnit oznámenou hru. I vsunuta Voltairova tragedie. Nebyla na ceduli nikdy před tím a zase už nikdy potom. Obzvláště dobře uměl Švanda manipulovati s cizokrajnými novinkami. Nežli si na Nábřeží promnuli oči, měli smíchovští novinku v troubě. Tak bylo s »Angot« od Lecocqa. Celá Praha se na ní na Smíchově vystřídala. Dirigoval ji Vojtěch Hřímalý, jenž z Prozatímního od primu odešel na Smíchov za kapelníka. V smíchovském orchestru primariem byl starý Ondříček, otec tří výtečných houslistů. Vypadal jak Kalafuna ze »Strakonického dudáka«, ale hrál umně a za čtyry.

Výborný pomocník vyrostl Švandovi v synu Jaroslavovi. Byl to hezký mladý muž a hlava bystrá, neobyčejně vtipná. Překládal a upravoval divadelní hry, zostřoval veselou působivost jejich vtipy a situačními triky vlastního výmyslu. Byl neobyčejně vynalézavý. V roce světové výstavy 78. hrálo pařížské Variété jako výstavní novinku frašku »Niniche«. Tam ji uvedli v dubnu, na Smíchově ji měli už v červnu. Viděl jsem ji nejprve doma a v srpnu potom v Paříži. A k mému překvapení dva výjevy neodolatelné situační komiky v Paříži chyběly. Smíchovský pan Jaroslav vyvršil ze svého invenci pařížských fraškářů.

Vkládám sem historku, která byla vyprávěna již jinde, ale stojí za opakování.

Švandova společnost dokončovala zimní saisonu v Českých Budějovicích. Odtud mělo se jeti rovnou do Prahy. Činoherci měli dopolední zkoušku. Něco jich bylo na jevišti, něco v zákulisí, mladý Švanda s režijní knihou v ruce seděl u rampy. Byla přestávka ve zkoušení a utvářila se jaksi zamlkle. Není pravidlem, aby bylo ticho, kde jsou akteři.

Do sálu z ulice vešel pěvec Melichárek. Hledal ředitele. Ticho jej překvapilo i zvolal: »Co je to tady? Zamrzla vám řeč, lidi?«

Nikdo nic. Pěvec obrátil se k mladému: »Pane doktore, co se to tu stalo? Nějaká mrzutost?« — Mladý hodil mrzutě rukou: »Ani se neptejte, pane Melichárku!«

Když se Melichárkovi řeklo, aby se neptal, ptal se teprv zuřivě; byl k neodbytí jako Elsa ze Brabant. Zvědavost byla u něho vyvinutá ještě více než fistulka, kterou bral ‚béčko'.

»Ale, pane doktore, nenapínejte mne na skřipec! Jsem zasloužilý člen, se mnou opera stojí a padá, přede mnou nemá se nic skrývat. Prosím vás tedy, co je?«

»Co je?« pokrčil rameny mladý. »Chvalně známá švandovská hamižnost se opět jednou provalila. Ale tentokrát důkladně. Monstrosně!«

Tenorista zrudl: »Pan ředitel redukuje gáže, že ano? A já si jdu zrovna pro zálohu!«

»To jděte! Zálohu vám nedá, ale uslyšíte z jeho úst, na čem se ustanovil.«

»Vy mne vraždíte, doktore, krev se mi žene k hlavě, večer mám zpívat Stradellu. Na čem se tedy ustanovil, pro Boha?« úpěl pěvec.

»Je pravda, valně se nám tu nevedlo, vůbec po Plzni byla saisona bídná! Ale takhle to chtít nadehnat, takhle!« a syn sklopil hlavu a hleděl hořce.

U Melichárka hrozila explose, byl strach, že se vnitřním napětím rozletí.

»Chce na léto rozpustit operu, viďte? Pošle nás, abychom se šli pást?«

Tázaný zavrtěl hlavou: »Ba ne. Něco horšího.«

»Ještě horšího?!« sípal Stradella.

»Totiž morálně, společensky, reputačně.«

»Pro Boha živého, pane doktore, vy mluvíte a nic nepovídáte. To si nechte pro pacienty, až tím doktorem budete, ale mě nemučte! Co se má tedy stát?«

»Pojedeme odtud do Prahy na vorech«, pronesl chef-junior tragičně.

Tenorista zkameněl.

»Postěhujeme se jak bechyňští hrnčíři. Personál, fundus instruktus, zavazadla, všecko na vorech!«

»To není možná!« zvolal pěvec hlasem velikým. »Na vor nevstoupím za nic. Ne že bych se bál, umím plavat. O sebe strachu nemám, ale o harmonium! Čistě nové harmonium jsem si tu koupil; kdo mi za ně co dá, když mi na vodě zavlhne. Kde je pan ředitel?«

»Nahoře v kanceláři.«

»Půjdu k němu. Zeptám se ho, zdali uvážil, co se může stát, až poplujeme Svatojanskými proudy?! Tam jsou katastrofy na denním pořádku. — Má úcta, pánové!«

Tenorista pádil po schodech k ředitelně. Znal Svatojanské proudy sic jen z klavírního výtahu opery od Rozkošného, ale živelní jejich bezohlednost jako by v tom okamžiku již cítil na vlastní kůži.

Ředitel Švanda užasl, když viděl vcházeti svého milého, vždy usměvavého tenora, tentokráte mračivě rozkohoutěného.

Melichárek měl takovou fysiognomii. Usmíval se i když jej vedli jako Dalibora do žaláře a potom k popravišti. Podobalo se, že jeho výšky, jeho rozvinutí hlasové podmíněny jsou tím úsměvem, že jsou jím podporovány. — V tu chvíli však se neusmíval. —

»Pane řediteli,« pravil s tremolem ve hlase, »konám své povinnosti vezdy svědomitě, ba mohu říci, konám je vzorně. Nikdy jsem neodřekl. Mám nastudováno třiasedmdesát partií, zbuďte mne o půlnoci, zazpívám kteroukoli z nich beze zkoušky. Nikdy bych se byl nenadál, že budu kdy postaven před nutnost stěhovati se ze štace na štaci ve vlastní režii, na vlastní groš.«

Švanda, nechápaje smysl tohoto proslovení, mnul si bradavici na nose. Tak činil vždy, byl-li v rozpacích. Tenorista pokračoval:

»Vor je dopravní prostředek praprimitivní. To uznáte sám, pane řediteli! Co se hodí pro hliněné nádobí, nehodí se na příklad pro harmonium. Nehledě k tomu, že chladem od vody mohou utrpěti i hlasivky.«

Ředitel stále nechápal; jen jedno bylo mu jasno, že se ubohý pěvec zbláznil a že je večer »Stradella«.

»Pane řediteli, s vodou není si co hrát a s vodou Svatojanských proudů již dokonce ne. Jak vrátíte svým ubohým členům životy, když jim je voda vezme? Harmonium se dá konečně nahradit, ale —«

V tom okamžiku ozvala se za dveřmi ředitelny salva smíchu. Byla za nimi shromážděná celá ‚zkouška' i s režisérem. —

Když se přišel večer strojit do »Stradelly«, našel tenor na stěně své šatny nápis, černou křídou provedený: »Melichárkovo nejnovější vystoupení v Svatojanských proudech«. A pod ním touže křídou zobrazeno, jak mužská postava vrhá se do zpěněných vln za tonoucím harmoniem.

— — — — — — — — — — — — —

Jaroslav Švanda odešel v květu života. Trpěl plicním neduhem. Když matka u lože jeho plakávala, řekl jí jednou na útěchu: »Neplač, maminko! Také Pánbůh chce mít švandu.« — Ve věku osmadvaceti let pochovali jej na Vyšehradě r. 79. poblíž hrobu Boženy Němcové.

* * *

V rodině manželů Švandových byli tři synové a dcera, která provdala se za spisovatele Josefa Jiřího Staňkovského. Byl to divadelní enthusiast. Psal pro divadlo i o něm a tchán zapřáhl jej též prakticky. Sestavil divadelní společnost a postavil jí Staňkovského v čelo jako artistického vůdce. Byla to společnost výhradně činoherní, elitní svým složením hereckým i výběrem repertoaru. Švanda si ponechal Plzeň a Smíchovskou arénu. Vlastně však podnik, pro zetě v život vyvolaný, byl by nejraději řídil sám. Operetu, operu vnutil mu zřetel obchodní, požadavek širokých vrstev publika, mluvené divadlo však byla jeho dávná láska. Měl smysl pro klassickou hru, měl smysl pro současnou effektní, attrakční dramatiku francouzskou, měl však smysl i pro to nejmodernější, co vlastně tenkrát ani ještě nebylo módním, měl pochopení pro Ibsena. Na pražské jeviště přišel

Ibsen až po Björnsonovi, jehož »Bankrot« zaujal silně, »Redaktor« méně a Ibsenovy »Podpory společnosti« vzbudily pozornost hlavně hereckým výkonem Františka Kolára. Švanda hrál Ibsena dříve než v Praze a dříve, než dobrovolný norský exulant-básník přišel do módy v Berlíně. Nejen »Nóru« i »Rosmersholm« měl Švanda na pořadu, i »Nepřítele lidu«. To již s Vojanem a Kubešovou na Smíchově u Libuše. »Rosmersholm« hráli Švandovci pod titulem »Bílí koně«. Svým překladatelským brkem dovedla Eliška Pešková pošimrat pod nosem ctěné obecenstvo a vyrušiti je z dřímotné lethargie. »Bílí koně!« To znělo pro někoho velice konkrétně, pro jiného zase tajuplně, odtažitě. Onen čekal cosi cirkusového, nebo aspoň rajťáckého, tento očekával hru s duchy, zaručené mrazení po zádech, — hlavní věc však, že přišli do divadla oba, onen i tento.

Vojan a Kubešova! Od nich od obou mnoho jsem slyšel o literárním gourmandství starého Švandy. Mnoho o jeho výborných kvalitách ředitelských. To již byli dlouho pevně v Praze, ale na Brno se Švandou a na ostatní štace kočovné často a s láskou vzpomínali.

Švandovo divadlo od samého prvopočátku bylo přípravkou pro pražské jeviště zemské. Vojan s Kubešovou byli z posledních již ročníků, Frankovský, Budil a Šmaha z ročníků počátečných. Budil, nástupce Švandův v řízení plzeňské scény, byl vždycky raději hercem než ředitelem. Silná, temperamentní individualita, bonvivant i zpodobitel vážných karakterů, nezachytil se trvale na první naší scéně, pro niž byl jinak plně kvalifikován. Sdílel osud Lierův a Šípkův, umělců jemu rovnocenných. Vinu měly okolnosti: v oněch desetiletích byla na mimořádné talenty herecké u nás neobyčejně hojná žeň — nebylo v Praze místa pro všecky.

Lépe zdařilo se Šmahovi. Uzrál umělecky velice rychle. V Plzni i po venkově měl pověst prvořadého herce. Když jej po prvé zavolali do Prahy, dostalo se mu několika rolí po starším Kolárovi, ale běžná potřeba repertoaru stlačila jej do episod, i v operetách vystupoval. Odešel znechucen z Prahy, mimo hranice Čech hrál dokonce německy a po tomto episodním vybočení vrátil se opět k Švandovi. Tu již stálo divadlo u Libuše, kde Švandova společnost přezimovala. Zahájení her v dobudovaném Národním připoutala Šmahu k pražskému ústavu trvale. Období vítězného realismu, proniknutí her ruských a domácích lidových bylo dobou jeho kulminace. Byl tenkráte z předních nejpřednější. Snadnější hladší vstup na zemskou scénu měl Slukov, jenž přišel ze souboru Staňkovského roku 1875.

Při druhém otevření Národního přišli do něho od Švandy manželé Pštrosovi a tuším zároveň s nimi Křepelová. Ale budiž také vzpomenuto alespoň některých, kteří si pod Švandou vysloužili svůj divadelní obšit. Jsou to především komikové Wilhelm a Vajcr. Wilhelm vtipný, vždy pohotový improvisátor, specialista pro židovské role, autor několika lidových her a sólových výstupů. Kdo ho viděli v »Netopýru«, nezapomenou na jeho praoriginelního podroušeného žalářníka. Vajcr měl dar t. zv. suché komiky. Výraz jeho obličeje byl nevýslovně mrzutý, nikdy se neusmál, mluvil nevrle a jakoby nerad, ale diváctvo bralo mu slova od úst a čím více se kabonil, tím více se smálo. I hrobníka v dušičkovém Mlynáři dovedl zladiti

do této tóniny. Syřínek byl milovník a bonviant, Seifert levého břehu. Zestárl teprve v civilním životě, v němž jako by byl svoji hereckou minulost zapil vodou z Lethe, zdroje zapomenutí. Hajzlerová byla nejveselejší soubrettou, jakou jsme kdy měli. Ženský komik. Eliška Pešková po odchodu ze zemského divadla vystupovala v podnicích svého manžela jen občas jako host. Když byla operetta »Angot« nová, přičinila k její attraktivnosti velice jediným výstupem své prodavačky z pařížské tržnice, v němž zpívala a tančila kuplet, pro nějž se z celé Prahy na Smíchov chodilo a jenž v Praze zpopulárněl.

Když padla Oujezdská brána a přilehlé k ní fortifikační pozemky zabrány byly k novým účelům, padla i arena a vzniklo zimní divadlo u Libuše. Pro léto zbudoval si Švanda novou arénu u mostu Palackého. Zimní saisony u Libuše neměly dlouhého trvání. Po letních saisonách vozil starý ředitel opět společnost do Brna, jako kdysi do Plzně, v zimním divadle se jakž takž ochotničilo.

Zlatý dům byl těžkým konkurentem všem pražským divadlům. Obecenstvo zvýšilo své požadavky na umělecké podání her, na úpravu scény, na výpravu dekorační i kostymní, na komfort ve hledišti. Ani novinek nebylo, které by byly na předměstí lákaly. Potřeba letního bydlení pronikla tehdy do širokých vrstev a pomáhala ničiti starou tradici pražskou, že arény vydělávaly na zimu. Podobalo se, že jim odzvánějí. Kdo by se byl nadál, že se vzpruží ze svého skomírání, ale nejen vzpruží, že se obrodí do té míry, že z divadel saisonních stanou se divadly celoročními. Letní divadlo, ve kterém se hraje při tříkrálovém desetistupňovém mraze! Před čtvrt věkem bylo by to znělo jako bláznivý paradox, dnes je to samozřejmé, neboť každý čtrnáctiletý habitué ví, že letní divadla dělají nejlepší obchody právě v zimě.

Manželé Švandovi se této obrody nedožili. Zemřel starý pán r. 1891, paní Eliška r. 1895. Tedy v letech výstavních, která letním divadlům vody na mlýn nenahnala. V jejich divadlech hospodařili dědicové. Mladým pánům otcům stárkoval zkušený divadelník Jan Kubík, sám herec.

Po prvé opět do širších obvodů pražských na Smíchově zalovili přeloženou lidovou hrou »Chudá holka«. Silný a trvalý úspěch měla alpská veselá hra, u nás do Šumavy lokalisovaná: »U bílého koníčka«.

V zimě r. 1897 konal se v divadle u Libuše první cyklus. Literáti z Máje v úradě s Drem Švandou vybrali hry na osm večerů, na Smíchově je se vzornou péčí nastudovali, a smetánka pražské společnosti nelenovala si přijít na ně se podívat.

O prvním večeru v aktovce Braccově Masky zaujala citovou vroucností a nápadnou od veškeré šablony odlišností novicka Luisa Kaucká. Potlesk obecenstva byl velice povzbudivý. Na pořadu cyklu byla též Sudermannova veselohra »Zápas motýlů«, kterou jsem pro podnik Máje byl přeložil. Veselohra má všecky role herecky vděčné, ale nejvděčnější ze všech je sedmnáctiletá Rozka. Je z rodiny německých naivek, bakfišů, štěbetavých housat, ale je v ní cosi svérázného, cosi vyššího, je v ní rys pracující svépomoci, je to modernisovaná Popelka přenesená z pohádkového ovzduší v soudobé obchodní hamiždění.

Mladistvá debutanka vyčíhala si mne jednou před školou v jindřišském sádku se žádostí, abych jí k této úloze pomohl. Že si dá všemožnou práci, že cítí a věří, ta úloha že by založila její budoucnost. Upozornil jsem milou naivku, obsazení úloh že si zcela správně vyhradil pan doktor Švanda, spiritus rector divadla. — To že ona ví, odpověděla naivka, pan doktor že úlohu již jinak obsadil, ale proto že přišla ke mně, abych se přimluvil, abych pana doktora přemluvil, ale jaksi z vlastní iniciativy, aby netušil, že mne k němu poslala ona. — Slíbil jsem, arci že jsem slíbil, s nicotnou nadějí na úspěch. Švandové mají tvrdou ředitelskou hlavu. První můj náraz byl odražen naprosto. »Co vám to, kamaráde, napadlo! Že jsou obě sedmnáct, ona i role, proto ji má hrát? Vždyť je to pouhá začátečnice. Na aktovku stačila, celovečerní úlohu však neunese. Podívejte se ve Vídni! Tam hraje Rozku Hohenfelsová. Té není sedmnáct, ta už nejmíň sedmnáct let hraje«.

Vyhodil jsem také svého trumfa: »A podívejte se v Berlíně, pane doktore! Tam hraje Rosku pouhá začátečnice Rettyová. Vybral si ji pro roli sám autor.« — Švanda mávl rukou. »V Berlíně není u nás. Tam mohou experimentovat. Nenaléhejte, příteli! Bylo by vám veselohry líto, kdyby s pláštěm padl i vévoda, jak se praví ve Fiescu.«

Ale po několika dnech Švanda ustanovil se na opaku. Dopsal mi, že mně k vůli a na mou zodpovědnost dal tedy Rozku Kaucké. Dopadlo to jako v pohádce. Úspěch byl rozhodný, obecenstvo nadšeno. Rozka vyhrála nejen svého textilního prince, jak je v knize předepsáno, vyhrála i ředitele. Nepravím, že Dr. Švanda pojal k manželství slečnu Luisu Kauckou pro tuto roli, ale že úspěch v této roli byl tohoto sňatku prvním námluvčím, je jisto. Dobře tušila milá naivka, že úloha Rozky založí její budoucnost. Pohříchu, že budoucnost ta byla tak žalostně krátká. Tak záhy zadul mrazivý dech smrti do idylly!

Divadlo u Libuše zabočilo na čas v literární koleje. Hrál se na něm Maeterlinck, Rostand, Schnitzler, epigoni berlínské moderny osmdesátých let: Fulda, Dreyer, Halbe, Hartleben. Na něm začala velmi slibně Táborská, která později na Vinohradském divadle hrála, ale brzy potom zmizela s českého obzoru, stavši se srbskou herečkou na královské scéně bělehradské.

I aréně u Palackého mostu zasvitly zlaté časy. Našla svoji hvězdu v soubrettě Mařence Zieglerové, svůj zlatý důl ve vídeňské operettě, obrozené vtipnými, veselými a pro obměnu i zase vzdýchavě sentimentálními muzikanty, Leharem a Fallem. Na Smíchově úspěchem předčil nad ně jejich maďarský vyučenec Kalman »Podzimními manévry«, které po řadu neděl hrály se tam z popoledni do noci třikráte. Rekord, který jistě nebyl dostižen žádným divadlem na obou polokoulích.

A divadlo u Libuše překřtěno bylo na Intimní. Dříve než se tak stalo, než vnitřek jeho hlediště důkladnou přestavbou uzpůsoben byl na lokálek velmi přívětivý, jeho spiritus rector oženil se po druhé. První ženu si vzal proto, že herečkou byla, druhou proto, že jí nebyla. Slečna Ema Jelínkova pokoušela se sice také na scéně, ale nevynikla nad průměr. Rozhodně rolle vládkyně skutečného domácího krbu jí svědčila líp. A to si pan doktor přál. Dával nyní již před-

nost večerní domácí lenošce před pozorovací stanicí ředitelské lože. Ale zklamal se velice milý pan doktor, zklamal se kardinálně dvakráte v předpokladech do svého manželského života. Předně ke třem roztomilým princezničkám nedostalo se mu prince. To je proti Švandovské tradici! Za druhé z jeho nedivadelní ženušky takřka přes noc vyloupla se herečka prima; se žhavou nezkojitelnou žízní hrát a hrát. »Tichou uličkou« Barriovou vešla v divadelní bludiště, z něhož se nevrátila a bohdá již nikdy nevrátí.

Co v dívčích letech jen tušila, teprve manželství a mateřství jí ozřejmilo, jimi otevřely se tvůrčí zdroje v její duši. Uměleckou povahou a fysiognomií je jiná než předchůdkyně její po Švandově boku, uměleckou hodnotou jsou rovnocenné. Pro podnik mužův má i cenu praktickou, že je neobyčejně populární, neobyčejně attraktivní. Ona je dnes duší Intimního divadla i hybným jeho nervem. V řadě nejpřednějších českých hereček-umělkyň je už dnes pevné její místo.

V erbu divadelní dynastie Švandů jsou dvě zářící E: Eliška Pešková, — Ema Švandová.

Nové písemnictví.

Cizina.

Román *Jos. Šusty*. Knihkupectví Bursík a Kohout v Praze.

Byli jsme vyzváni napsati posudek o knize, jejíž děj se odehrává v prostředí nám dobře známém, v městě poetův a snílků vyluzujících si chorály minulosti nad velkým hřbitovem kultur v latinské půdě navrstvených, ve starém Římě. Autor »Ciziny«, jehož vlastní kultura plně objímá i tento starý Řím, uvádí nás do věčného města v době, kdy toto ožívá vzpruhou i zájmem dneška. Zachycuje ve své knize Řím přítomnosti, sídelní město spojené Italie, město, jehož tepna bije vzrušeněji ve chvíli, kdy imperialistická politika zaujímá mysli těch, kdož horují pro rozšíření moci sjednoceného království.

Ocitáme se v srdci nové Italie, o níž senátor Sacchi, činný politik, jedna z postav knihy, praví: »Sami víme dobře, že doba esthetického závětří pro nás minula a že má pravdu anglický satirik, tvrdí-li, že dnešní Vlach má s Giottem a Raffaelem stejně málo styku, jako Port Said s Faraony. Ale právě proto, že chceme vytrhnouti své vyděděné plebejce z hladovění, jest třeba, abychom se stali dobyvateli.«

Autor předvádí nám tento novou životní vzpruhou zpěněný Řím, zachycený ostrým postřehem, neobyčejnou bohatostí námětů myšlenkových i perem barvou sytým, zvláště co se tkne líčení krajinné. V několika případně líčených ústředích dává mluviti lidem různých společenských vrstev, vynáší z denní vřavy, co slouží k vyhranění líčené doby, a kreslí obraz města i duševních jeho proudů způsobem výstižným. Upozorňujeme tu zvláště na myšlenkově hluboce zachycující scenu ve Vatikánu, nočními stíny naplněném.

Jsou knihy stonající nedostatkem myšlenek, kniha Šustova překypuje jich nadbytkem zneklidňujícím trochu soulad stavby dějové,

zajímavé navrženým problemem. Ideová náplň knihy přetéká rámec vytčeného románového, nebo spíše novelistického tvaru; zvláště vedlejší postavy, jimiž autor charakterisuje vzruch líčeného ústředí, jsou sem tam na úkor vlastní životnosti, dědičně zatíženy spirituelní reflexivností duševního otce svého. Leč tyto formální nedostatky, v nichž vyciťujeme historika za romanopiscem, jsou jinde plně vyváženy cennými přednostmi.

Za názvem knihy »Cizina« ozývá se nám všude tesklivou ozvěnou pojem slova »Domov«.

Před čtvrtstoletím přišel do Říma hrdina Zeyerovy knihy Jan Maria Plojhar. Přišel básník, jehož legendárně velké sny minulosti historické byly duseny úzkodechým skutečnem, přišel, aby vydechl svou duši do římské Campagne, plné pobledajících purpurů večera, a posledním záchvěvem jeho vědomí byla touha po šedé, bezútěšné a přece tak vroucně milované vlasti.

O čtvrtstoletí později přichází do Říma hrdina »Ciziny« Karel, vědec, politik, duch hloubavý silou i schopností úvahy, zatížený kletbou skepse, pochybující o ceně vlastní i o ceně národní námahy naší.

Oba hrdinové knih čtvrtstoletým intervallem od sebe vzdálených náležejí ke kulturně nejvyspělejším synům svého národa a oba přinášejí si do Říma stejnou nemoc: národnostní světobol, stesk pro to, co jest, i nedostatek víry v nápravu, zesílený arci kontaktem s národním celkem, majícím svou samostatnost a tím i své sebeurčení.

Pro Karla, hlavní postavu románu »Cizina«, a vlasteneckou jeho chabost byla učiněna autoru leckterá výtka. Myslíme, že neprávem. Zdá se nám, že je tento Karel zrovna typickým representantem jisté části naší inteligence a to nikoli části nejhorší — oné části, jejíž kultura vzrosta nad prostředí — jejíž měřítka jsou povytáhlá porovnáváním — a nelze jinak, nežli doznati — jichž povyrostlé peruti tlukou do prutův úzké trochu klece. — Hrdina »Ciziny« Karel přichází rok po smrti své mladé ženy do Říma a potkává tu dceru senátora Sacchiho, »ženu prošlou první branou života«. Znával ji, když před více nežli deseti lety dlel v Římě, aby se tu připravoval ke dráze vědecké. Tenkrát opravovala jeho chybnou vlaštinu a, jsouc téměř ještě dítě s červenými korály kolem krku, skláněla se s ním nad zežloutlými listy a pomáhala mu porozuměti papežským »regolamenti di campagna«.

Nezůstalo při pouhé učenosti, došlo k důvěrnosti, ve které se Karel svěřil Biance svou láskou k pozdější své ženě. Ale v srdci mladé dívky vypučela při tom první něha pro muže citově již zadaného. Pozdějším doznáním vyjadřuje své city básní Ady Negri vypučelé o předčasné fialce, která »zemřela dříve, nežli směla kvésti, o polibku, který zhasl dříve, nežli mohl žít«.

Po letech, když se v starém Římě znovu sejdou, oba svobodni, vyhýbá se paní Bianka Karlovi poukazem k tomu, že mrtví stojí mezi nimi, a on chápe, že tím nemíní jen odešlou jeho ženu, ale i mrtvé, zkřehlé polibky své první lásky.

Tento zádumčivý dvojzpěv dvou zchladlých srdcí dýše neobyčejnou spirituální jemností a za kresbu postavy paní Bianky mohly by se autoru poděkovati zvláště ženy. Tato Bianka není sesazena pouze z čivů, krve a pohlavní sensuality, není z žen, jakých se hemží

v moderní naší beletrii daleko více nežli v našem životě. Tato Bianka má duši, jest uvědomělá, bere účast v duševním i politickém vzruchu své vlasti, má i čistě ženský národnostní fanatismus plných barev, nerozložených v polotóny i polocity vztažným přemítáním příliš vyspělých analystických schopností mozkových. Je tedy v jistém vzhledu pravým protikladem k duševnímu zabarvení Karlovu. Paní Bianka horlí pro pluky táhnoucí s výkřiky »Viva Tripoli!« do boje, vyslovuje názor, že lid může hladovět, ale nesmí zůstati bez víry v něco velikého, všem duším společného. Je to ona, která praví, že národ je zvíře živící se sebevědomím a nemá-li ho, že zaslouží, aby šlo na jatky.

Mimo mrtvé, které stojí mezi Biankou a Karlem, stojí mezi nimi ovšem i živý, mladý Karlův synovec Jiří, pro jehož vítězící mládí paní Bianka chvíli zaplane. Mladičký architekt Jiří, překonav první záplavu studu, otevírá před paní Biankou své srdce. »Skutečná potřeba zpovědi srůstá mu v jedno s touhou říci o sobě věci hodně zajímavé a nevšední — »ale nenalézal slov a vázl«. — Tak o něm praví autor s jemně psychologickým postřehem V duši Biančině vzrůstá zájem pro toto právě svou bezstarostností silné mládí, které ve vlastním jejím nitru probouzí vzpomínky na první bezděčné a bezprostřední vlastní vzplanutí.

Paní Biance namane se teskná otázka, zdali se tento důvěřivý hoch také jednou nevrátí zlomen ze své vlasti, »ve které bude muset žebrat v soutěžení s druhou chasou a stát u cizích dveří«, zdali se nevrátí zlomen, jako se vrátil Karel, její první láska. Ona cítí, jak by dovedla v jeho tvarnou ruku položiti zbraň moci — ovšem ve své pyšné, slunné vlasti — ve vlasti, ve které sice chudina zmírá hlady ve starých římských hrobech, ale ve které se hladovějící i sytí živí vzpružujícím nápojem národního sebevědomí.

Paní Bianka potlačí své vzplanutí — za mladou hlavou Jiřího zjeví se jí dětská tvářka Karlova synka, kterého by toužila vychovati v syna národa, »jehož torpedovky vlétly směle do železných vrat Dardanel a vrátily se beze škody«. Bianka se vrací k rytíři své první lásky a nabídne mu svou ruku, ovšem s podmínkou, že malého synka Karlova vychová v Itala — Poukazuje Karlovi k tomu, že není hříchem desertovati z životní kletby národa třetí třídy.

Zde, nedaleko konce knihy, je ovšem více navržen, nežli vniterně řešen zajímavý konflikt mezi vědomím národním skepsí otřeseným na jedné — láskou a lstivým pokušením deserce na druhé straně. Je v celé eminentně myšlenkové knize řešen citově, a to ještě za pomoci zevní události, žalostné, náhodné smrti Karlova synovce Jiřího. Karel však se necítí oprávněn, aby vytrhl svého synka z rodné půdy — cítí, jak souvisí s tím, co mrtvo, v prsti rodné půdy pohřben — chápe, že je článkem řetězu, jímž spiata minulost k budoucnosti. Loučí se s Biankou a vrací se do vlasti.

»Cizina« je knihou národně myšlenkových pochodů s počátku dvacátého věku. Nebyla by na př. myslitelnou v dobách probuzenských, kdy radostná, nadšená víra pomáhala rozdmýchati doutnající jiskérku národního bytí našeho. Dnes rozžehnut z jiskry plamen, který, pravda, někdy kalně plane, který nezaplašuje všechny stíny, číhající v koutech jím neosvětlených.

Hrdina Šustova románu Karel, ač je patrně historický duch, neuvědomuje si malých počátků a rychlého vzrůstu národní državy naší v poměrně krátké době jednoho století. Vzrůstu a zmohutnění, jež značí velkou životní sílu národní naší energie. Hrdina, kterým zajisté autor »Ciziny« chtěl nakresliti typ inteligenta naší doby předválečné, má pouze zbystřený zrak pro stíny přítomnosti.

Rubem Dona Quichota upřílišněné víry je Don Quichote upřílišněné chabé nedůvěry. A takovým Donem Quichotem zdá se nám býti tento Karel, churavějící pochybnostmi své skepse, která ovšem bývá zvratnou nemocí velkých, zklamaných idealistů. *Felix Tèver.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Tiberius. Drama z dob starořímských o předehře a 3 dějstvích. Napsal Emil Tréval. — Soudcové. Tragedie o 1 dějství s proměnou. Polsky napsal Stanislav Wyspiański. — Polští hosté.

Městské divadlo na Král. Vinohradech. Penthesilea. Tragedie. Napsal Heinrich von Kleist. — Pokusy o nový směr scénického slohu.

Původní činoherní rozměrnější práce na Národním divadle je opravdovou zvláštností, ačkoli čeští autoři prohlašují, že předkládají divadlu tolik her, že by nikdy neocitlo se v nedostatku. Stěžují si na macešství Národního divadla a správně poukazují, že zdokonalení původní tvorby dramatické jest jen tehdy možno, spatří-li autoři své práce v osvětlení divadelních ramp. Než o těchto bolestech pojednal důkladněji L. Suchý v minulém ročníku »Osvěty«.

Původní novinkou je Trévalovo drama z dob starořímských, *Tiberius.* Emil Tréval (Dr. Walter) není na scéně nováčkem; zaujal mezi hranými dramatiky již určité místo zdařilou tragedií Válka bohů. Tentokráte sáhl pro látku do dějin římských. Líčí úpadek vynikajícího válečníka znamenitých schopností, Tiberia Klaudia Nerona, jenž zavrhl svoji ženu Agrippinu a pojal za choť Julii, dceru císaře Augusta. Agrippina odešla do vyhnanství a Tiberius stal se obávaným vládcem.

Na ostrově Capreae tráví duševně neutěšený svůj život, snaže se rozptýliti sklíčenost orgiemi i rozmary, tyranovi vlastními, klesaje stále hloub se své výše. Je nedůvěřiv vůči svému okolí a soužen žalem, že nezanechává mužského potomka, jenž by po něm vládl. Jsou sice dva muži v jeho blízkosti, totiž Calligula a Macro, prefekt jeho osobní stráže, z nichž jeden nepochybně jest pravým jeho synem. Ale který? Jediné matka Agrippina, žijící po čtyrycet let ve vyhnanství, její otrokyně, a snad i jeden z milců Tiberiových dovedli by říci, kdo je pravým potomkem. Milec však jest předčasně zavražděn, otrokyni probodne Agrippina v okamžiku, kdy hodlá prozraditi tajemství. Sama tvrda, zkamenělá po čtyrycet let živenou nenávistí k muži, jenž přes své výtečné vlastnosti ukázal se býti sketou, umrtvila v sobě i cit mateřský a ledově na všechny dotazy i ve chvílích pro syna nejkritičtějších odpovídá »Hádejte« . . .

Přinášejí dva poháry, jichž jeden jest naplněn jedem, a náhoda má rozhodnouti, kdo z obou mužů bude příštím panovníkem. Ani v té chvíli se nepohne srdce Agrippinino. Ale v číších nebylo jedu; byl to pouhý úskok, aby z Agrippiny vylákáno bylo přiznání. Macro v hněvu probodne Tiberia, jenž nezví už tajemství, a když matka jej prohlašuje za pravého syna, sám se také zavraždí. Splňuje se věštba, že otec a pravý jeho syn v týž den zahynou. Zkomírajícího Tiberia dá dobíti Calligula, jenž stává se vladařem.

Drama Trévalovo jest velmi bystře psáno. Po stránce ryze divadelní vadí ovšem na některých místech příliš mnoho živlu epického, ale není pochyby, že autor nyní již jest si dobře vědom, kde bude dlužno v nové práci obcházeti úskalí. Jinak dovede však velmi barvitě nanésti obraz z prostředí zvoleného a také kresba povah je velmi zdařilá.

Zvláště sluší chváliti, že na Tiberia nesoustředil jen stíny, ale že dává probleskovat i panovníkovým znamenitým vlastnostem, aby tím jasněji ukázal jeho dekadenci. Při tom nevtíravě naznačuje, že celá zvrhlost Tiberiova je důsledkem neblahého vlivu prostředí, snaže se zároveň v tomto dramatu uplatnit osudovost. Ale právě v tomto bodu asi nedozná autor plného souhlasu přátel klasické osudové tragedie.

Pokud jde o detaily, třeba uvésti, že rázovité obyčeje římské a zvláštnosti autor obratně umisťuje na příhodných místech. Mluva je celkem lahodná, nevysvětlitelno však, kterak vloudilo se do ní nejedno triviální rčení.

Tiberia hrál p. Nový, jenž zejména dobře zdůraznil senilnost Tiberiovu, Agrippinu výrazně představovala pí. Nasková, rozlišujíc velmi případně mladou matku od zledovělé stařeny, záštím prosáklé, ale přece jen velké v pomstě. Drsného, přímého Macrona břitce vybavil p. Deyl. Režisér J. Kvapil upravil scénu jednoduše, ale tak, že kulturní historik jistě byl spokojen.

Příchodem polských emigrantů uspíšeno bylo uvedení na scénu Nár. divadla aspoň jednoaktového díla Stanislava Wyspiańského *Soudcové*. Delší dobu byla již slibována V a r š a v a n k a, ale nedošlo k provedení. V pohnuté, v pravdě epochální době zahlaholila se scény Národního divadla slova mladého polského básníka, jenž ve svých pracích spojoval dokonalost klasických dramat se životní silou, tryskající z víru klopotného žití současné Polsky. *Roman Želazowski*, v Praze meškající, jenž jest u nás v dobré paměti ze svého vystoupení r. 1890, zvolil si v *Soudcích* úlohu Samuela. Haličtí židé jsou hlavními osobami této zhutněné tragedie. Starý, úskočný Salomon (Želazowski), jenž pletichami zmocnil se majetku a domu otce služky Jevdochy, má důstojného svého následníka v synu Nathanovi. Proti těm stojí jasná, produševnělá a snivá postava mladého Joasa. Nathan svede Jevdochu, a když mu je na překážku v sňatku, použije příležitosti, jež se mu v hádce naskytne, a střelí jakoby neúmyslně na děvče. Ale vinu odhalí poctivý Joas. Aby žal Samuelův byl ještě větší, umírá Joas v jeho náručí.

Želazowski stejně životně a přesvědčivě charakterisoval úskočnou a poníženou duši Samuelovu jako zoufalství, jež ho zachvacuje nad trestem za viny. Také členstvo našeho činoherního souboru nezůstalo nic dlužno břitkým a spádným dialogům *Soudců*.

Před tím již hrál Želazowski 12. prosince v Braccově hře *Pietro Caruso*. Zdařilým svým výkonem, v němž výborné ovládání mluvy zabezpečuje mu již poloviční úspěch, plně zaujal a rozechvěl diváky. Po druhé vystoupil v Przybyszewskiho dramatě *Pro štěstí* jako Zdžarski. Jeho hra zde velmi připomínala umírněnou a hospodárnou hru Vojanovu, postrádala však, najmě v úloze Zdžarskiho, mimické pružnosti tváře našeho trageda. V některých chvílích bylo opravdu těžko rozpoznati, ale ne snad pro nezvyklost jiného jazyka, co vlastně děje se v nitru Zdžarskiho.

Druhý host naší prvé scény *Edmund Rygier*, býv. ředitel divadla v Poznani, představil se jako Othello ve stejnojmenném dramatě Shakespearově. Rygier má krásný, plný a zvučný hlas, jejž ve vzrušenějších scénách poněkud patheticky nasazuje. Othella pojal jako žárlivce s příznačnými rysy černošsky raçovými, čímž jeho podání liší se od interpretace Vojanovy, která hledí z Othella učiniti postavu všelidskou. V Othellovi Rygierově propuká se stoupající žárlivostí přímo zvířecká zuřivost, již dává herec na jevo šelmovitými pohyby a pobíháním podél scény, aby za krátko zase sklesla ve stařeckou, ba přímo dětinskou zvědavost, strach i úzkostlivost. Jeho Othello za chvíli opět se zvedá, setřásá slabost a bezohledně, jak drsný válečník, zapřisahá se pomstou, již brutálně provádí. I toto podání jest přijatelné a mělo také u nás úspěch. —

Městské divadlo Král. Vinohradů učinilo další, smělý pokus o moderní scénování dramatických prací. Prvý, celkem zdařilý, proveden při výpravě Dykova D o n a Q u i j o t a dle návrhů Kyselových a pokynů Zavřelových. Tentokráte zkusil své umění malíř Brunner, jehož knižní výzdoby získaly mu jméno. Dle jeho návrhů a za součinnosti Dr. Hillara vypravena Kleistova *Penthesilea* v dekoracích rázu úmyslně primitivního a naivního. Bohužel nedalo se na scéně vše uzpůsobiti tak, jako na př. na kresbě. Při veškeré péči o stylisovanost bylo mnoho cizorodého ve scénování, které někdy zabíhalo až ve zprkenění. Také osvětlení nevoleno vhodně. Malba dekorací příliš ostře vystupovala, ač na př. v polosvětle, jež vládlo, když herci se děkovali, působila náladově. Manevrování vojsk nebylo komiky daleko, ani volba barev na krojích nebyla právě nejšťastnější. Jako pěst na oko dělaly se křiklavě bílé úbory dívek a kněžek v prostředí jinak tlumených barev.

Pokud jde o herecké provedení tragedie, dlužno říci, že celá tíha večera, jak také sama báseň vyžaduje, spočívala na představitelce titulní úlohy. Byly-li výkony ostatních herců režirovány jako solová čísla, tím více dbáno toho v podání Penthesilee, již se zdarem recitovala a vhodným mimickým doprovodem opatřila pí. Iblová.

Jest otázkou, zdali takovouto reprodukcí docílí se zamyšleného účinu. I kdyby po delších zkušenostech překonaly se obtíže ryze technického rázu (divadelní malířství i kostumnictví má své praktiky a triky ať jde o sebe modernější řešení), sotva bylo by možno tělesnost herců tak ukáznit, aby jejich hra činila dojem hry zidealisovaných marionet.

Nelze se zásadně stavěti proti usilovnému hledání nových a originelních slohů scénických. Ale dojista není též hospodárné, utrácí-li se u nás čas a práce v neustálém rámečkování, na něž už tolik bylo

žalováno. Což by nepostačilo použíti tu s větší, tu s menší úchylkou slohu, jenž k nám přinesen J. Kvapilem (Zavřel ve Václavu IV. jen nepatrně se uchýlil od scénování Kvapilova) a věnovati raději více sil původní tvorbě a činiti, byť snad ne vždy originelní, ale přece jen záslužné experimenty s »neproveditelnými« českými dramaty? —

Penthesilea (v překladu Dr. O. Fischera) byla se zájmem sledována spíše k vůli nezvyklé výpravě a úpravě, než k vůli vnitřní hodnotě, ač by si zasloužila plné pozornosti jako práce ducha nevšedního.

Dí-li O. Wilde, že každý zabíjí, co miluje, Kleist už před ním do úst vkládá vraždící královně Amazonek, o Achila usilující, tato slova, v nichž tkví i jádro tragedie:

Neb k smrti zlíbat, k smrti rozsápat,
toť lhostejné: kdo rád má od srdce
si jedno s druhým lehce zamění.

Originelní, moderní pojetí klasické látky na počátku 19. století jest jednou z hlavních předností *Penthesilee*, v níž není studené akademičnosti a jež přece dýše osudovostí a velikostí starých tragedií. Žhavá náplň vře shakespearovskou vervou v tragedii Kleistově, byť i nevlévala se v tak reálné formy jako u Shakespeara.

Karel Čvančara.

Světová válka r. 1914—15.

Povšechná situace jest po válčení již přes pět měsíců trvajícím málo změněna. Válčící strany stojí proti sobě v plné síle. Podzimní počasí, dešť a mlha, stěžovalo velice operace. V minulém měsíci nesvedena žádná větší bitva. Na západním bojišti udrželi Němci své posice a učinili přípravy k dalšímu pobytu. Ustavičné lijáky a sníh znemožňovaly boj mezi dobře opevněnými střeleckými příkopy. Obě válčící strany omezovaly se na zajištění svých příkopů proti vodě. Dělostřelectvo pracovalo neunavně, ale na žádné straně nelze zaznamenati větší úspěchy. Na severovýchodním bojišti stanul zápas trvající od 15. listopadu ve frontě, která se opírá o jednotlivé úseky řek, na Bzuře, Nidě a Dunajci a o Karpaty. Sváděny jen menší boje a zápasy dělostřelecké. Odpůrcové usilovali o to, aby dobytím příznivě položených výšin zajistili si dobré posice. Západně od Visly pronikli Němci až k úseku Suché. Spojenecké vojsko bylo dle zpráv ze 7. ledna vzdáleno 48 kilometrů od Varšavy. Obléhání Przemyslu trvalo, ale nemělo úspěchu. Petrohradský dopisovatel »Daily Telegraph« ukázal na převahu, kterou mají Němci nad Rusy následkem své hybnosti, za kterou děkují svým železnicím. Praví, dokud spojenci drží východní a západní Prusy a Uhry, že mohou svá vojska posílat z fronty na frontu rychlostí, které se Rusové nemohou vyrovnati. Nad to pak východní a západní Prusy proměněny v jedinou pevnost, proti níž je postup velmi svízelný. Do Varšavy jsou posílány stále ruské posily, ale oznamuje se, budou-li Němci Varšavu bombardovati, že vyklidí ji Rusové a přeloží svou obrannou linii dále na východ.

Na bojišti srbském odvolány rakousko-uherské síly. Velitel balkánské armády generál Potiorek odstoupil z důvodů zdravotních do výslužby a velitelem armády jmenován arcivévoda Eugen.

O událostech v Srbsku podána veřejnosti dne 23. prosince tato úřední zpráva:

»Odvolání našich sil, k němuž došlo po vítězném postupu v Srbsku, dalo vznik různým, částečně zcela neodůvodněným pověstem. Proto má být tímto podáno vysvětlení na základě šetření, jež bylo na místě samém bez prodlení provedeno vysokým vojenským důvěrníkem na nejvyšší rozkaz. Po vybojovaných úspěších pomýšlelo vrchní velitelství balkánských branných sil dosáhnout ideálního cíle všeho vedení války, úplného potření nepřítele, při tom však dostatečně nepřihlíželo k obtížím, jež bylo třeba překonati. V důsledku nepříznivého počasí ocitlo se málo nehostinným terénem vedoucích linií pro dopravu za vojskem v takovém stavu, že bylo nemožno dopraviti k armádě nutné zaopatření a střelivo. Protože současně nepřítel shromáždil nové síly a přešel k útoku, musila býti ofensiva přerušena a bylo příkazem moudrosti, nepostaviti armádu za nepříznivých poměrů k boji. Naše do Srbska vniklé síly, povolujíce nepříznivým poměrům, couvaly. Nejsou však poraženy, nýbrž hledí s nezlomnou odvahou novým bojům vstříc. Kdo viděl naše chrabré vojsko po obtížném ústupu, musil uznati, jak velkou má cenu. Že jsme při tomto ústupu měli citelné ztráty mužstva i materiálu, bylo nevyhnutelno.

Při tom budiž konstatováno, že zprávy o rozsahu ztrát našich rozšířené přesahují daleko skutečnost. Po několika dnů stojí vojsko proniknuté nejlepším duchem, v dobrých ubikacích a jest vším potřebným opatřeno. Očekává svého dalšího použití. Dosud došlo na hranicích jen k nepatrným přestřelkám mezi hlídkami. Jeho Veličenstvo ráčil dosavadního vrchního velitele na jeho prosbu, podanou z ohledů zdravotních, zprostiti velitelství a na jeho místo jmenovati Jeho c. a k. Výsost pana generála jízdy arcikníže *Eugena*. Zpráva, že Jeho c. a k. Výsost přejímá tak důležité velitelství nad balkánskými brannými silami, bude přijata v armádě, v níž se pan arcikníže těší nejvyšší důvěře a rodinné lásce, s vděčným jásotem.«

O válce Turecka proti trojdohodě docházelo jen málo zpráv. Dle římských zpráv bombardovalo anglicko-francouzské loďstvo neustále Dardanely, ale nedocílilo dosud pozoruhodného úspěchu. Perský vyslanec v Římě oznámil, že perská vláda dala Turecku ultimatum, ježto porušilo neutralitu Persie a dalo kurdským kmenům vniknouti na perské území a bíti se tam s Rusy.

Ze států ve válce nezúčastněných docházely stále zprávy, že jsou vesměs odhodlány zachovat i na dále svou neutralitu.

Průběh válečných událostí byl dle zpráv generálních štábů rakousko-uherského a německého:

4. prosince. Srbové u Aranđelovce pokusili se krýti ústup srbské armády. Německé vojsko odrazilo Francouze ve Flandrech a severovýchodně od Altkirchnu. Australské novozélandské vojsko přibylo do Egypta. Anglické a francouzské lodi bombardují Dardanely. Na východním bojišti byli Rusové východně od Mazurských jezer odraženi.

5. prosince. Tuhé boje v Karpatech.

6. prosince. Na západním bojišti vyklidili Němci Vermelles jihozápadně od Bethunu.

8. prosince. Prudké boje v západní Haliči. Provádí se nové seskupení spojencu dle programu. Rakousko-uherská ofensiva pokračuje jižně od Bělehradu. Německé vojsko postupuje východně a jihovýchodně od Lodže. Rusové přešli k defensivě proti Němcům a soustřeďují se na čáře Ivangorod-Varšava.

9. prosince. Ve Francii odrazili Němci Francouze v krajině soissonské.

10. prosince. Přemyšl obklíčen Rusy, kteří se však drží v značné vzdálenosti od pevnostního pásma.

12. prosince. V Karpatech dostaly se průsmyky západně od sedla lupkovského opět do rukou rakousko-uherského vojska. Jižně od Gorlice, Grybova a Sandol započaly prudké boje. Ve Flandrech podnikli Francouzi útok směrem výehodně od Langenmarech v krajině Souain-Perthes a v lese Argonském útoky, které byly odraženy.

13. prosince. V západní Haliči byli Rusové u Limanova donuceni k ústupu. Rakousko-uherské vojsko zabralo Nový Sandec a vniklo do Grybova, Gorlice a Zmigradu.

14. prosince. Severně od Lovčic pronikli spojenci proti Dolní Bzuře. Rakousko-uherská ofensiva vedená od Driny směrem jihovýchodním od Valjeva narazila na velkou srbskou přesilu, takže musilo být od další ofensivy upuštěno a proveden ústup.

15. prosince. Na východním bojišti pronikli spojenci na čáru Jaslo-Rajbrot. Na jižním bojišti učinila operační situace utvořená odvoláním rakousko-uherského pravého křídla nutným, vzdáti se Bělehradu. Na západním bojišti odraženo několik útoků spojenců.

17. prosince. Rusové poražení na Bzuře ustupují. Vojsko spojenců útočí na čáře Krosno-Zaklyczyn.

18. prosince. Rusové vytlačeni ze svých posic v severním Předkarpatí. Posádka v Přemyšlu pokračuje úspěšně v bojích v předhradí pevnosti.

19. prosince. Postup rakouského vojska na čáře Krosno-Zaklyczyn narazil na silný nepřátelský odpor. Na Dolním Dunajci svedeny prudké boje. Rakousko-německé vojsko vniklo do Jedozezna, dosáhlo Nidy a překročilo Pilicu. Posádka v Přemyšlu podnikla zdařilý výpad. Na západním bojišti došlo k bojům u Nieuportu, Bixschoot a La Bassée. Princ Husejn jmenován nástupcem egyptského khediva s titulem sultána. Nový pokus papežův o zjednání vánočního příměří.

20. prosince. V Karpatech zahnány ruské předvoje v území Latovice v údolí Bialé proniklo rakouské vojsko k Tuchovu. — U Notre Dame de Lorcke získali Francouzi a Angličané 60 m. německého střeleckého příkopu. Ruská armáda pokouší se, udržeti se v novém postavení na Ravce a Nidě. Vyhlášen anglický protektorát nad Egyptem. Tři anglické čluny byly při hledání min u Scarboroughu vyhozeny do povětří.

21. prosince. V území horní Latorice v Karpatech učinilo rakouské vojsko pokroky. Na západním bojišti u Nieuportu odražen útok spojenců. V Argonách dobyli Němci důležitého návrší. Anglický arník Tritania narazil u indského pobřeží na minu.

22. prosince. V Karpatech bojováno na jihu horského hřebene v obvodu řek Latorice a Ungu.

23. prosince. Francouzský ponorný člun »Curie« potopen střelbou rakouských pobřežních baterií. Turecká armáda nastoupila pochod z Damašku k Suezskému průplavu. Mlava a ruské postavení u Mlavy dostaly se do německých rukou. Polní zbrojmistr Potiorek, velitel rakousko-uherské jižní armády, dán do pense, a vrchním velitelem jejím jmenován arcikníže Eugen. Polní podmaršálek Sarkotič jmenován velícím generálem v Bosně a Hercegovině.

24. prosince. V Haliči byli Rusové odraženi k Lisku.

25. prosince. Rakouské vojsko zabralo po čtyrdenních bojích úžocký průsmyk. Rusové pokračovali v Haliči v ofensivě a zabrali kotlinu krosenskou a jaselskou. Ruský útok na německé postavení u Leče byl odražen.

26. prosince. Ruské útoky na dolním Dunajci a na dolní Nidě ztroskotaly. Ruské parníky provázené desíti vlečnými loděmi přivezly přes Platovo do Srbska vojsko a střelivo.

27. prosince. Srbové vyhodili zemuňský most do povětří. Na západním bojišti obnovili spojenci u Nieuportu útoky. Do Valony vyslán pluk italských bersaglierů. Do Francie přibylo indické vojsko.

28. prosince. Rakousko-uherské vojsko v Karpatech bylo odvoláno z ohledů na ruskou přesilu na průsmykové výšiny a do krajiny Gorlice. Němci bombardovali Arras.

29. prosince. V krajině východně a jihovýchodně od Tomašova učinila vojska rakousko-německá pokroky. Turecká vláda vydala proti novému egyptskému khedivovi fetvu.

30. prosince. Východně od Trebinje donuceno černohorské vojsko k ústupu. Egyptský khedive odsouzen válečným soudem v Cařihradě k smrti.

31. prosince. Postup turecké armády na Kavkaze.

1. ledna. Rakousko-uherské vojsko bojující u úžockého průsmyku bylo před početnějšími ruskými silami vzato s horských hřebenů zpět. Na východním bojišti postoupily německé útoky na úseku Bzury a Ravky. Anglická řadová loď »Formidable« zničena u Plymouthu. Ruské lodi přivezly po Dunaji do Srbska vojsko a střelivo. Generál Frank vstoupil do výslužby. Telegramy mezi papežem a císařem Vilémem o výměně zajatců. Zeppelinova vzducholoď bombardovala Luneville.

2. ledna. Ruské pokusy, proraziti rakouskou frontu západně a severozápadně od Gorlice se nezdařily Italská bitevní loď »Sardegna« připlula do Drače. Turecké vojsko zabralo Ardaghan.

3. ledna. Rakouské vojsko zabralo výškovou linii jižně od Gorlice. Marokko vyhlášeno za francouzskou osadu.

4. ledna. Zakročení amerických kardinálů pro mír. Anglické vojsko zničilo dlouhou trať bagdadské dráhy.

5. ledna. Francouzi byli s výšiny u Sennheimu odraženi Západně od Visly proniklo německé vojsko k úseku Suché.

6. ledna. Rakousko-uherské vojsko posunuté v Předkarpatí jižní Bukoviny bylo staženo zpět k hlavním průsmykům. V Elsasku a Lotrinsku zakázány francouzské nápisy, nadpisy a vyhlášky. Řecká vláda se usnesla vyslati válečnou loď do Drače.

7. ledna. Ve východních Bezkydách odražen ruský výpad přes výšiny východně od Čeremchy. Na východním břehu Pilice došlo k dělolestřeckým bojům. Ruské loďstvo střílelo na město Sinope. Holandská královna zahájila akci pro mír. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 12. ledna 1915.

(Odstoupení ministra zahraničních záležitostí hr. Berchtolda, jeho nástupcem jmenován říšský fin. min bar. Burian — Poměry v Čechách. — Nový náčelník bosensko-hercegovské vlády. — Protiněmecké hnutí na Rusi. — Francouzský parlament. — Z debaty anglické horní sněmovny o válce. — Schůze králů dánského, norského a švédského. — K historii vzniku nynější války. — Gešov proti caru Ferdinandovi. — Papež a mír. — Z Albanie.)

Veliké překvapení způsobila změna v rakousko-uherském ministerstvu zahraničních záležitostí. Dne 14. ledna došla zpráva o události velice významné: dosavadní ministr zahraničních záležitostí hrabě *Berchtold* požádal za propuštění z úřadu. Učinil tak opětně a tentokráte žádosti jeho vyhověno. Nástupcem jeho jmenován dosavadní společný rakousko-uherský říšský finanční ministr baron *Burian*. Odstupujícímu ministru dostalo se vlastnoručním císařským listem plného uznání za jeho činnost a uděleny mu brilanty k velkokříži sv. Štěpána. Ježto před demisí hr. Berchtolda byl uherský ministerský předseda hr. Tisza přijat opětně panovníkem v audienci, není pochybnosti, že změna se stala se souhlasem uherských vládních kruhů, a peštské oficiosní listy vyslovují také už své uspokojení s jmenováním bar. Buriana.

V poloúřední notě mluví se o vážných důvodech osobních, které přiměly hr. Berchtolda k jeho kroku, ale ozývají se také hlasy, že příčiny odstoupení jeho nebyly toliko rázu osobního, že však o příčinách nelze nyní se rozepisovati. Z informovaných uherských kruhů se oznamuje, že nynější mezinárodní situace jest takového rázu, že nevyžaduje žádné zvláštní akce, a proto prý mohlo býti žádosti hr. Berchtolda vyhověno. Hr. Berchtold nastoupil úřad svůj před třemi roky po hr. Aehrenthalovi. Nynější ministr zahraničních záležitostí bar. Štěpán Burian z Rajce narodil se dne 15. ledna 1851 ve Stupavě u Prešpurku. Po odbytých studiích vstoupil do diplomatické služby v Alexandrii, v Bukurešti a Bělehradě, stal se r. 1899 generálním konsulem v Sofii, pak ve Stuttgartě, na to mimořádným vyslancem v Athénách a v červenci r. 1903 společným finančním ministrem říšským. Nyní byl uherským ministrem u císařského dvora. Také říšsko-německé listy vyslovují své uspokojení s jeho jmenováním a již nyní ohlašuje se jeho cesta do německého hlavního stanu.

Hlasy volající po semknutí všech českých politických stran v jediné mohutné těleso národní neumlkají. Nezbytná toho potřeba jeví se zajisté pod tlakem nynějších světových událostí, které budou míti nedozírné následky. V novoroční úvaze v »Nár. Listech« vyslovuje se však Dr. Kramář, že by každá společná schůze poslanců a zástupců stran byla dnes na škodu, poněvadž by možnosti společného postupu neškodilo nic více, jako mluvení do vzduchu, deba-

tování — o velkém neznámém. Přirozeně prý by se mluvilo více o minulosti, a o té nejlépe mluviti co nejméně. Svou úvahu končí slovy: »Český národ podřídil se železné disciplině, když toho žádal od něho stát, dej Bůh, aby našel mravní sílu, podříditi se také železné kázni, když toho bude žádati existence a budoucnost národa«.

Naproti tomu jednotlivé listy, zvláště »Národní Politika«, trvají na požadavku, aby již nyní děly se aspoň přípravy k budoucí nové jednotné organisaci národní, ukazujíce k tomu, že po ukončení války pro mnohé jiné nejnaléhavější potřeby nebude ani kdy ani vhodné chvíle ku práci pro celý národ tak důležité.

Také se oznamuje z tábora německého, že snahy o zajištění společného postupu Němců v Rakousku úspěšně pokračují. Všechny strany jsou přesvědčeny, že vážnost doby této sjednocenosti vyžaduje.

Vůči opačným tvrzením listů německých prohlašuje se z českých poslaneckých kruhů, že vládě nebyl podán s české strany žádný pamětní spis o otázce česko-německého vyrovnání.

Co se týče obnovy česko-německého vyjednávání, vyslovují se čelné německé listy, že pochybují, že by se za nynější válečné doby takový pokus zdařil.

Náčelníkem bosensko-hercegovské zemské vlády jmenován na místě do výslužby vstoupivšího zbrojmistra Potiorka generál Sarkotič, který pravil při uvítání, že se nikdy nebude ptáti úředníka, jaké jest víry a jaké národnosti, nýbrž že se ho bude ptáti, zda jest věrným sluhou císařovým. Není přítelem byrokratismu, jenž ubíjí ducha a víže síly, ale chce práci, při níž pracovníci mohou své schopnosti uplatniti.

Říško-německé listy oznamují, že na Rusi vzmáhá se odpor proti všemu německému. Přes šedesát ruských obcí, které měly německá jmena, přijaly po příkladu Petrogradu pojmenování ruské, mnoho tisíc občanů s německými jmeny změnilo jména ta za ruská, a i v ruském obchodu jeví prý se silné boykotové hnutí proti německému zboží.

Francouzský parlament sestoupil se dne 22. prosince ke krátkému zasedání. Ministerský předseda Viviani přečetl vládní prohlášení, v němž vyslovena důvěra v konečné vítězství Francie. Obě sněmovny schválily prozatímní rozpočet a povolily žádané úvěry.

V anglické horní sněmovně debatováno o válce. Lord kancléř Haldane pravil, že se úkol Anglie v této válce neshoduje úplně s úkolem spojenců. Anglie musí především pečovati o panství na moři a byla s poměrně malými ztrátami s to, tuto nadvládu zachovati.

V Malmö konala se dne 18. prosince schůze králů dánského, norského a švédského Úřední sdělení nijak nezaznamenává, že na schůzi byly určeny nové velké politické linie budoucnosti. Švédské, norské i dánské listy prohlašují, že schůzka není úspěchem žádné z válčících stran, nýbrž že jest pouze projevem, že vlády severních říší jsou za jedno v názoru, že politika neutrality jest jediným prostředkem, aby byl na severu zachován mír, aby hospodářská tíseň byla zmírněna a pro součinnost severských států aby byly zjednány pevné podklady.

Francouzský ministerský předseda Viviani přečetl v parlamentě vládní prohlášení, v němž vyslovena důvěra ve vítězství Francie.

Tvrdil, že Francie a Rusko daly dne 31. července souhlas s návrhem anglickým, aby vojenské přípravy byly zastaveny a aby bylo zahájeno v Londýně vyjednávání, a, kdyby Německo bylo souhlasilo, že bylo by bývalo možno ještě v poslední hodině zachovati mír. Naproti tomu tvrdí německý říšský kancléř v cirkulárním výnosu německým diplomatickým zástupcům, že tvrzení Vivianiho je nesprávné. Praví, že Německo zastupovalo od počátku názor, že konflikt mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem je záležitostí, týkající se pouze těchto dvou státův, a že Německo musilo návrh na konferenci odmítnouti nemohouc připustit, aby Rakousko-Uhersko bylo v otázce národních zájmů své země podřízeno tribunálu velmocí. Také Rakousko-Uhersko prohlásilo návrh na svolání konference za nepřijatelný. Zároveň prohlásilo, aby vyhovělo všem spravedlivým požadavkům ruským, své naprosté territorní desinteressement vůči Srbsku. Protože se Rusko nespokojilo tímto ujištěním, stala se z otázky srbské otázka evropská. Z francouzské Žluté knihy je patrno, že Francie neučinila ani jediného kroku v zájmu míru. Anglie byla první velmocí, která nařídila vojenská opatření ve velkém slohu a vyvolala tím zvláště u Francie a Ruska náladu, která byla všem prostředkovacím akcím škodlivou.

»Mír«, denník bývalého bulharského předsedy kabinetu Gešova, rozepisuje se o králi Ferdinandovi. Král prý se vyslovil: »Vláda skládá se ze tří stran a všechny mají zcela jiné názory o nejdůležitějších otázkách státních. Opposice jest v tom ohledu mnohem jednotnější.« V rozmluvách s jednotlivými poslanci vyslovil prý král zcela protichůdné náhledy. Jednomu řekne to neb ono, na příklad o poměru Bulharska k válčícím stranám, jinému hned opačný názor. Král prý chce takto své pravé smýšlení krýti, dvůr prý si nepřeje, aby se znalo pravé mínění královo. Tím ovšem není řečeno, že by král neměl svého názoru. Jisto je, že nikdy nebylo vlády jako nynější, která byla tak závislou na králi, která souhlasí s náhledem královým, dříve než jej sezná. Za takových okolností spadá arci všechna zodpovědnost na krále.

Papež Benedikt XIV. usiluje o zjednání míru. Z kruhů vatikánských se oznamuje, že papež hodlá vyčkati rozhodujících událostí, aby učinil kongresu k tomu svolanému návrh na mír a že si vyžádá od panovníků válčících států podmínky, za kterých by byli ochotni o jeho návrhu uvažovati.

V Albanii šíří se revoluční hnutí. Ve Valoně staly se útoky na italskou kolonii, takže italský konsul požádal admirála Patrise, aby vylodil námořníky z válečné lodi »Sardegna«, která ve valonském přístavě kotvila. Stalo se tak dne 25. prosince; italští námořníci obsadili město bez všeho odporu. Italské úřední listy se vyslovily, že vylodění námořníků považovati dlužno spíše za prostý akt mezinárodní policie než za vojenskou operaci. Dne 29. prosince přibyl do Valony pluk bersaglierů. Mezi vojskem Essada paši a povstalci strhly se prudké boje v Drači a v okolí.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Leden.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Haškovec Prof. dr. *Lad.*: **POTŘEBA A VÝZNAM LIDOVÉHO SANATORIA PRO CHOROBY NERVOVÉ V KRÁL. ČESKÉM.** Lidových rozprav lékařských č. 126. 14 str. v. 8°. Za - - - - - - - - - - - - - K —·30

Vynikající český lékař chorob nervových a učenec na slovo vzatý přimlouvá se horlivě za podporu nejširší české veřejnosti pro sociálně důležitou instituci: lidové sanatorium pro choroby nervové. Každý, kdo přečte přesvědčivě a nadšeně psanou tu brožuru, stane se zajisté přítelem a podporovatelem ušlechtilé té myšlenky!

Prášek Dr. *Just. V.*: **DĚJINY KULTURNÍCH NÁRODŮ DÁVNÉHO VÝCHODU.** Zvláštní vydání ze Světové knihovny. 640 str. 8°. Za K 2·40

Z těžkých dob současnosti rádi vracíme se k velikým minulostem. A kniha znamenitého našeho Orientalisty otvírá nám svět dávno zapadlý, národy Asie a Afriky, přes jejichž pradávnou kulturu přešly ne tisíce, ale desetitisíce let. Četba vysoce vzdělávací pro každého, kdo touží více věděti o nejstarších dějinách lidstva.

Reclus Elisée: **DĚJINY POTOKA.** Přeložil A. Muťovský. Ottovy naučné knihovny sv. 2. 148 str. 8°. Za K 1·60, váz. - - - - - - - - - - - - - - K 2·40

Zeměpisec světového jména pojednává zábavnou formou o potůčku od jeho vzniku až k vyústění, vkládaje v pěkné své líčení množství zeměpisných a přírodopisných poučení, rozkošná líčení z různých oborů nauk a sceluje vše v krásný a dokonalý obraz, jímž pobaví a poučí se rád každý člověk. Kniha dočkala se ve vlasti autorově nesčetných vydání a její zařadění do knihoven školských bylo tam přímo nařízeno ministerstvem vyučování.

Rubeš Frant. Jaromír: **PAN AMANUENSIS NA VENKU.** Vydal Karel Rieger. Světové knihovny č. 1159—1160. 144 str. 8°. Za - - - - - - K —·40

— **VYBRANÉ PRÁCE.** Vydal Karel Rieger. Světové knihovny č. 1161—1162. 146 str. 8°. Za - K —·40

Humorista a vtipný básník doby předbřeznové dávno již zasloužil laciného vydání svých knih, jímž by se z nesprávného zapomínání dostal opět ve vděčnou paměť dnešního čtenářstva. Rubešovy žerty, vtipy a deklamace, v nichž vystupuje předbřeznová Praha a český venkov z doby pánů Franců, je výbornou lidovou četbou i dnes, kdy rádi vracíme se k vzácným literárním odkazům svých buditelů.

Teffi: **DÝM BEZ OHNĚ.** Humoresky a satiry. Z ruského přeložil Jos. Č. Havlín. S úvodní pozn. o autorovi. Knih. Zl. Prahy sv. 69. 210 str. 8°. Za K 2·—

Pseudonymem Teffi podpisuje svoje svěží humoristické a satirické obrázky spisovatelka N. A. Bučinská. Mezi mladými humoristy a satiriky ruskými zaujímá vynikající místo, jsouc vážnou kritikou oceňována pro jemnost svého humoru a pro seriosní i ušlechtilou tendenci tam, kde její obrázky a šlehy nemohou zůstati beztendenčními. Teffi není ostatně jednostranná — naopak, znajíc dobře ženy, dovede je portretovati stejně trefně a často i ostřeji, než muže. Vítaná v dnešní době kniha humoristická.

ARBES

HERITES

HEYDUK

JIRÁSEK

PREISOVÁ

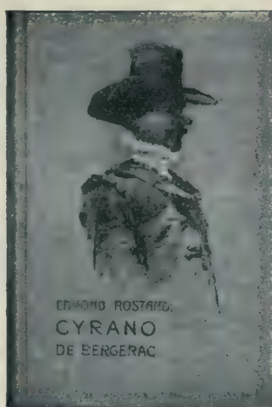
SLÁDEK

ŠTECH

VRCHLICKÝ

WINTER

ROZKOŠNÉ DÁRKY

knižní vybírejte z krásných knih SVĚTOVÉ KNIHOVNY, na něž dali jsme pořiditi zvláštní *elegantní vazbičky* dle návrhů *Viktora Olivy*. Každá kniha má zvláštní, obsahu vhodnou krásnou vazbu, je opravdu roztomilá v původní vazbičce a poměrně *velice levná*. V těchto zvláštních vazbách vydali jsme následující knihy:

Andrejev, Rozum a j. povídky . 1·90
d'Annunzio, Nevinný . . . . . 2·50
Arbes, Romanetta . . . . 2·90
Andersen, Pohádky a povídky I. 2·—
" " " II. 2·20
" " " III. 2·20
" " " IV. 2·20
de Balzac, Eugenie Grandetova 2·10
Plukovník Chabert . . . . 2·—
Dvě povídky . . . . 2·—
Baškircevové, Deník, dva svazky 6·20
Bible Kralická . . . . 2·40
Björnson, Nad naši sílu . . . . 2·50
Cankar, Povídky . . . . 2·20
Carmen Sylva, Utrpení na pozemské pouti . . . . 1·90
Carnegie, Panství obchodu . . 2·50
Cervántes, Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha . . . . 6·—
Poučné povídky . . . . 3·20
Cook, Cesty kolem světa . . . 3·—
Čech, Arabesky a humoresky . 2·—
Dvě povídky . . . . 2·—
Čechov, Povídky . . . . 3·—
Smutné povídky . . . . 2·60
Čelakovský, Ohlasy písní českých a ruských . . . . . . 1·80
Dorovič, Výbor povídek . . . . 2·40
Dickens, Klub Pickwickův . . . 6·—
Vánoční povídky . . . . 1·90
Dumas, Korsičtí bratři . . . . . 1·90
Erben, Kytice . . . . 1·90
Vybrané báje a pověsti národní 3·20
Flammarion, Pout nebeská . . 2·10
France, Povídky . . . . 2·40
Studně svaté Kláry . . . . . 2·20
Goethe, Utrpení mladého Werthera . . . . 1·90
Gorkij, Povídky . . . . 2·—
Žaloby, pohádky a j. povídky 2·—

Hálek, Muzik. Liduška a j. povídky . . . . 2·20
V přírodě, Večerní písně a j. . 2·60
Ballady. Pohádky z naší vesnice 1·80
Harte, Kalifornické povídky . . 2·30
Hauff, Pohádky I. . . . . 2·30
Pohádky II. . . . . 2·10
Havlasa, Tiché vody . . . . . . 2·10
Havlíček, Duch Národních Novin 3·20
Heine, Kniha písní . . . . . . 2·10
Herites, Tajemství strýce Josefa 2·10
Hoffmann, Fantastické povídky 2·30
Humboldt, Cesta . . . . 2·—
Obrazy z přírody . . . . . . 3·20
Hurban-Vajanský, Herodes . . 2·—
Mistr Jan Hus . . . . 2·40
Hviezdoslav, Básně biblické . . 2·20
Jablonský, Básně . . . . 2·20
Jirásek, Filosofská historie . . 1·90
Kielland, Novellety . . . . . . 2·30
Kodym, Zdravověda . . . . . . 2·10
Kollár, Slávy dcera . . . . . . 3·10
Cestopis do Italie . . . . . . 3·60
Komenský, Labyrint světa . . 2·40
Kovalewska, Nihilistka . . . . 2·—
Kraepelin, Studie přírody v bytě 2·30
Studie přírody v zahradě . . 2·30
Studie přírody na letním bytě . 2·30
Kuprin, Moloch a j. povídky . . 2·10
Souboj . . . . 2·60
Lagerlöfová, Jerusalém . . . . 3·20
Lermontov, Hrdina naší doby . 2·10
Lěskov, Spravedlivý. Nesmrtelný Golovan . . . . 2·10
Lier, Píseň míru . . . . 2·10
Loti, Aziyadé . . . . 2·10
Maeterlinck, Život včel . . . . 2·40
Mácha, Máj a j. spisy veršem i prosou . . . . 2·20
de Maupassant, Povídky I. . . 2·50
Povídky II. . . . . 2·70

Michaelisová, Dítě . . . . . . 2·—
Mill, O svobodě . . . . 2·40
Mirabeau, Listy ze žaláře . . . 2·—
Mirbeau, Zahrada muk . . . . 2·40
Milton, Ztracený ráj . . . . . 2·80
Musset, Novelly a povídky . . 2·30
Zpověď dítěte svého věku . . 2·20
Nebeský, Básně . . . . 2·—
Němcová, Babička . . . . . . 2·40
Pohorská vesnice . . . . . . 2·40
Neera, Senio . . . . 2·10
Neruda, Vybrané básně a různá prósa . . . . 2·80
Nikola, Balkánská cařice . . . 2·10
Pekař, Fr. Palacký . . . . . . 2·—
Pfleger-Moravský, Z malého světa . . . . 2·50
Ztracený život . . . . 2·60
Pan Vyšinský . . . . 2·60
Polák, Spisy básnické . . . . . 2·80
Rostand, Cyrano de Bergerac . 2·10
Sienkiewicz, Povídky a novelly 2·—
Sieroszewski, V pasti . . . . . 2·20
Sudermann, Starost . . . . . . 2·10
Swift, Guliverovy cesty . . . . 3·20
Šolc, Prvosen„y . . . . 2·69
Tasso, Výbor lyriky . . . . . . 2·20
Tetmajer, Tatranské povídky . 2·30
Tolstoj L. N., Kreutzerova sonata 2·—
Statkářovo jitro. Smrt Ivana Iljiče . . . . 2·20
Tolstoj A. N., Tři povídky . . . 3·20
Twain, Vybrané humoresky . . 2·10
Vereščagin, Na vojně v Asii a Evropě . . . . 2·20
Winter, Krátký jeho svět . . . 2·
Voltaire, Romány a pověsti . . 2·70
Vrchlický, České ballady, Portréty básníků, Satanella . . . . 3·20

Na skladě v každém knihkupectví.

J. OTTO v PRAZE, Karlovo náměstí čís. 34. — Ve Vídni, I. okres, Gluckg. 3.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·30. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem „Unie" v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 3.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nakladatelství J. Otto v Praze. Ottova Laciná knihovna národní. Spisy pro zábavu a poučení. Č. 249. Božena Fridová: **Taje srdcí.** Kresby perem. 1 K 40 h. — Knihovna Zlaté Prahy. Svazek 69. Teffi: **Dým bez ohně.** Humoresky a satiry. Z ruského přeložil J. Havlín. S úvodní poznámkou o autorovi. 2 K. — Světová knihovna. Č. 1159—1160. František Jaromír Rubeš: **Pan amanuensis na venku.** Úvod napsal Karel Rieger. 40 h. — Č. 1161 2. František Jaromír Rubeš: **Vybrané práce.** Vydal Karel Rieger. 40 h. — Č. 1163—65. Heinrich Mann: **Pippo Spano a jiné novelly.** Přeložil Fr. Holeček. 60 h. — Ottova Naučná knihovna. Svazek 2. Elise Reclus: **Dějiny potoka.** Přeložil A. Mufovský. 1 K 60 h. — Jan Rokyta (Adolf Černý): **Jadranské dojmy.** Básně (1908—1912). 2 K — h.

Nákladem historického musea plzeňského. **Sborník Městského historického musea** císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni. Svazek III. Sborník Strnadův. Na počest šedesátých narozenin c. k. vládního rady Josefa Strnada.

Nákladem Lidového družstva tiskařského a vydavatelského v Praze. Ant. Srba: **Boj proti Dvořákovi.** S podobiznou Dra Ant. Dvořáka. 2 K.

M. JAN HUS
DLE STARÉ RYTINY Z R. 1587

J. Otto v Praze

HRAD KRAKOVEC, KDE SE HUS ZDRŽOVAL
PO SVÉM ODCHODU Z PRAHY

KOZÍ HRÁDEK, KDE HUS PRODLÉVAL
PO ODCHODU Z PRAHY

Příloha „Osvěty“ J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 3.

VLČKOVA

OSVĚTA

Fr. Ad. Šubert:

Vřídla, počátky a cíle nynější války.

Válečná bouře, jež rozsahem a mocí vpravdě ohromnou uprostřed minulého léta a roku 1914 se rozpoutala nad celou téměř Evropou a svou smrští buď přímo nebo nepřímo se dotkla i celého ostatního světa, vzrostla v událost, jaké v dějinách lidstva nebylo dosud příkladu. Všechny minulé války o nadvládu ve známém světě v dávnověku a války napoleonské o nadvládu v Evropě v minulém století jsou jen jarní evropské bouře proti uraganu dnes rozpoutanému, s jeho milliony bojujících sil a s ničivostí jeho prostředků válečných. Stojíť proti sobě ve zbraních ne pouhá bývalá vojska mocností evropských, ale sami národové, a celé země jsou jimi pokryty a jejich zákopy rozryty takovým rozsahem, že bitevní čáry se čítají na sta kilometrů zdélí a nepřímé účinky války dotýkají se dnes vůbec každého člena bojujících národův — i toho, kdo jen z daleka přihlíží k tomu světodějinnému zápasu a přímo se ho neúčastní.

U každé války dějiny hledají, z čeho vznikla a k čemu vedla. Tím více k takovému pátrání objektivnému, nic jiného na mysli nemajícímu než zjištění skutečných příčin i odtud nezbytnosti své, pudí válka nynější jak pro svou ohromnost samu, tak pro cíle, jež sobě při ní určují dílem válčící státy samy, dílem jednotlivé jejich strany národní a politické neb i jednotlivci podle svých sklonův a tužeb. Strany a jednotlivci nemají moci bezprostředně rozhodující, ale mohou v daných chvílích a poměrech beze sporu vykonávati značný vliv, kterým po případě i jednání států se určuje.

Pátrati po vřídlech a cílech nynější světové války dnes je už také spíše možná nežli při jejím počátku před několika měsíci. Neboť tehda její náhlost, důležité sice, ale přece jen podřízené celkem události, jimiž byl vznik její provázen, první srazy,

postupy a ústupy nepřátelských armád i vyvstávající na obzoru další zápletky kalily rozhled. Dnes je rozhled již daleko volnější a jasnější. Ulehlť prach zvířený prvními počátky války, a tak oko pozorovatelovo může dnes o mnoho klidněji hleděti a správně rozeznávati věci podstatné a hlavní od vedlejších nebo docela podřízených.

Války vyvírají buď z vyskytlých se mimoděčných rozporů mezi státy nebo z vůle jednoho, zesíliti, zveličiti se na úkor svých sousedů. — Dlužno tedy, chceme-li objeviti vřídla nynější války, nejprve popatřiti, které státy proti sobě v poli stojí a co bylo příčinou u toho kterého z nich, že byl doveden k účasti ve válce. Při tom jest nutno správně rozlišovati věci zevní, méně významné a důležité od skutečných vnitřních důvodů hybných, rozhodujících, rozeznávati to, co bylo na které straně jen omluvou a formálním ospravedlňováním událostí, od skutečné vůle, skutečných úmyslův a zjevných činů toho kterého státu, dlužno si uvědomit leckde i bezděkou nutnost, do které byl ten který stát hnán z důvodů a poměrů, které dříve se vyvinuly — a neméně rozlišovat i soukromé názory jednotlivcův o účelích války od skutečných cílů mocí rozhodujících.

*

Ve válce nynější stojí proti sobě jako hlavní strany válčící trojdohoda Anglie, Francie a Ruska, proti dvojspolku Německa s Rakouskem-Uherskem. V Evropě bojují na straně trojdohody proti Rakousku-Uhersku Srbsko a Černá Hora, proti Německu Belgie. Na dálném východě trojdohoda získala za dočasného pomocníka proti Německu Japan, postoupivši Japanu předem za případnou kořist důležitou německou kolonii v Číně s válečným a obchodním přístavem Cing-tau a jeho územím v provincii Kiau-čau (Kieui-čeu). Za to v Evropě, či spíše v Asii, Německem získáno bylo proti Rusku Turecko.

*

Které rozpory zavládly mezi trojdohodou a dvojspolkem měrou takovou, že došlo až na rozhodování válkou světovou?

Jsou to rozpory mezi Německem a Francií, Německem a Anglií, Německem a Ruskem, dále rozpor mezi Ruskem a Rakouskem-Uherskem a souvisící s ním rozpor mezi Srbskem, spojeným s Černou Horou, a Rakouskem-Uherskem, posléze rozpor mezi Tureckem a Ruskem. — Rozpor srbsko-rakousko-uherský vznikl sice sám o sobě a dobově nejpozději. Ale svou podstatou vyvřel z dávného historického rozporu mezi Rakouskem-Uherskem a Ruskem o Balkán. Vedl k vypuknutí války srbsko rakouské, ale sám o sobě nebyl nikterak podnětem světové války, zvláště ne se strany státu rakousko-uherského, nýbrž jen jejím zevním počátkem. — Belgie vstoupila do války, když německé armády, chtějíce míti volnější cestu na Paříž, než jakou by jim byly cesty od severovýchodu a východu, vtrhly do Belgie, porušivše její neutralitu, všemi evropskými velmocemi r. 1839 jí zaručenou.

*

Rozpor *mezi Německem a Francií* vyvřel plně z výsledků války francousko-německé r. 1870—71. V ní, jak povědomo, povalena byla císařská tehdy Francie Německem, jež bylo myšlenkou národnostní duchově spojeno v jeden celek již před tou válkou a před prohlášením císařství německého ve Versaillech, a vedeno bylo Pruskem, v duchu své historie vždy výbojně postupujícím a k vůli tomu od dávna vojensky vzorně zorganisovaným. Francie byla poražena a mírem frankfurtským (dne 10. května 1871) přinucena postoupiti Německu své dvě země Elsasko a Lotrinky i zaplatit jemu válečnou náhradu pěti milliard franků. Francie žila od té doby myšlenkou odvety Německu a k vůli ní vstoupila v přátelstsví a pozdější spojenectví s Ruskem.

*

Ten výsledek války dal základ k dalšímu velikému rozvoji vnitřní síly a moci *Německa* hlavně tím, že Německo využilo získaných milliard ke svému mimořádnému hospodářskému rozkvětu a zmohutnění. Obyvatelstvo jeho vyznačovalo se již před tím nejednou vlastností zdravou a proto jemu i státu prospěšnou, zvláště pracovitostí a důkladností v práci i u všelikém jiném podnikání vůbec, snahou po vzdělání, k němuž neobyčejně napomáhala všeobecná povinnost školní, které jinde před tím nebylo, duchem národním, prospěch národní a získání jeho na všech polích na očích stále majícím, i všestrannou pohotovostí i obětavostí pro myšlenky národní a velikou disciplinovaností na všech polích veřejného života. Při tom bylo a je Prusko-Německo nepřetržitě státem vojenským, připraveným každé chvíle dáti se do války. — A jaký bojovný duch vedle toho ovládá celý národ německý, ukázalo se nejlépe při vypuknutí války, kdy do zbraně se přihlásilo v Německu dobrovolně na 2 miliony mladých mužů. —

Zřízením císařství stalo se konečně Německo i politickým celkem jednotným, v čele s pruskou dynastií Hohenzollernův, jež pokládá sebe nejen za představitele říše, ale i za představitele myšlenky národní a množitele říše každým vzhledem. Při těch národních vlastnostech obyvatelstva říše německé i politických poměrech, a když milliardovou náhradou francouzskou k píli a k zájmům národním dostalo se Německu i finanční možnosti, rozvinouti všechny síly na poli národohospodářském, nepotrvalo dlouho a Německo z bývalého státu celkově agrárního stávalo se i posléze stalo se státem po výtce průmyslovým a prodlením let tak rychle sílícím, že mohlo úspěšně soupeřiti v průmyslu s každým jiným státem světa.

*

Odtud došlo především — mimoděk i úmyslně — k soupeření *Německa s Anglií* nejprve na poli národohospodářském. Anglie ovladala dříve skoro celý svět i země německé — výrobky svého průmyslu. Jejím nejčilejším soupeřem byla do té doby jen malá Belgie. Ani Francie ani Německo ani Rakousko-Uhersko, tím méně ostatní státy evropské, stojíce v průmyslu za ní a postrádajíce námořních cest pro odbyt výrobků průmyslo-

vých do všeho světa ostatního, Anglii v průmyslu nijak neohrožovaly. Nyní však z velkých států Německo veškerou silou svou a s vědomým cílem dalo se s ní v závod. Anglie uviděla se tím ohroženu ve svém dosavadním světovém panství průmyslovém a tím do valné míry vůbec národohospodářském.

Německo však nespokojilo se pouze soupeřením s Anglií na tomto poli, nýbrž vytklo si — politika je vždy důsledkem, namnoze přímou výslednicí všech jiných osvětově hospodářských snah toho kterého národa — za nynějšího císaře Viléma II., za cíl, i politicky překonat Anglii a zlomiti moc, kterou vykonávala Anglie ve všech dílech světa na moři svým mocným loďstvem obchodním a válečným. Toho cíle nebylo možná jinak dojíti, leč zřízením velikého loďstva německého, především válečného. Stavěny tedy v Německu o závod lodi válečné a současně podporováno vše, co sloužilo prospěchům námořského obchodu německého. Seznavši to, seznala Anglie současně nebezpečenství jí hrozící. Nepodceňujíc je vzala si nejprve za heslo, na obranu svou zbudovati za každou jednu námořní válečnou jednotku německou dvě stejné anglické — zbrojila tedy na moři dvojnásob tak jako Německo.

Německo nezůstávalo však proti Anglii jen na práci a přípravách v Evropě, nýbrž hledělo se osadit i v jiných dílech světa — následujíc v tom Anglii — zámořskými koloniemi. Ty mají za účel opanovat oblasti jistých surovin, zjednávat odbytiště německému průmyslu, státi se územími, do nichž by mohl se přelévati přebytek pracovních sil z původní vlasti evropské — a při dalších cílech do budoucna býti vojenskými základnami jednak k rozšiřování území vlastního na úkor jiných tamních sousedův mimoevropských, jednak k ovládání moří vůbec. Posledním cílem bylo při tom Německu zdolati moc Anglie vůbec, tedy nejen její moc obchodní, nýbrž i válečnou, a převésti ji na Německo. Tíhlo tedy Německo zjevně a soustavně ke světovému imperialismu.

*

Anglie, postřehši tyto záměry viděla, že snad může, jak doufala, Německu čeliti převahou svého loďstva, ale jinak nemělo nijak naděje mu odolati. Německem stále více pěstovaná a do nejširších mezí prováděná organisace válečná vyvolala konečně v Anglii také bázeň, že po případě mohlo by Německo pomýšlet i na válečnou výpravu proti ní samé v Evropě.

Kromě toho mohla Anglie považovati se ve Středozemním moři za ohroženu Italií, která vstoupila v lednu 1883 s Německem a Rakouskem-Uherskem ve trojspolek. A Středozemní moře má, jakož povědomo, pro Anglii již k vůli Egyptu a suezskému průplavu, a odtud k vůli spojitosti s Východní Indií význam neobyčejně veliký.

Vidouc pak jasně, že by nijak neodolala moci německé, spojené s Italií od r. 1883 a s Rakousko-Uherskem již od října r. 1879 — mělať Anglie doposud jen nevelikě vojsko námezdné, skládající se z najatých dobrovolníků, všeobecné branné povinnosti neznajíc — ohlížela se v čas po spojencích proti němu na souši.

Prvního hledala a našla ve Francii, jednak proto, že s Francií neměla zájmů střetných, jednak proto, že Francie, toužíc po odvetě za léta 1870—71, byla Anglii přirozeným spojencem. Dohodu s Francií zprostředkoval hlavně anglický král Eduard VII., který ve všech věcech proti Německu byl vůbec horlivým vykonavatelem všeho, na čem jeho vláda se usnesla. Připravoval i dohodu Anglie s Ruskem a snažil se vůbec vzbuditi Německu po všech stranách nepřátele a je osamotnit.

K dohodě Anglie s Ruskem došlo později. Vládlyť dříve dosti silné rozpory mezi Anglií a Ruskem. Pozorujíc pilně rozprostranivost Ruska v Asii, bála se Anglie případného postupu ruského z asijské državy ruské na Východní Indii. Stála proto dlouho proti Rusku na stráži, až konečně její zájem a zvláště hrozící jí bližší nebezpečenství německé ji s Ruskem sblížilo.

Těmi jejími interesy a zájmy Francie i Ruska, kteréž obě říše viděly v Německu svého protivníka, došlo konečně r. 1903 *k trojdohodě a r. 1914 k válečnému spojenectví Anglie, Francie a Ruska.*

*

Rusko stálo k dřívějšímu Prusku a pozdějšímu *Německu* již z 18. věku v poměru přátelském. Vedly k němu příbuzenské svazky ruské dynastie s panovnickými rody německými, silné vnitřní osídlení Ruska živlem německým a značný vliv tohoto živlu ve vládních kruzích ruských, později společný zájem proti Napoleonovi I. a vůbec přání Ruska, míti spojence v Evropě. Na straně prusko-německé byla pak cítěna potřeba, míti v přátelství s Ruskem silnou a bezpečnou oporu pro všechny možné případy, zvláště pro případy neshod se sousedy Rakouskem a s Francií. Tento oboustranný prospěch udržoval velmi pevně přátelství rusko-německé až do doby berlínského kongresu 1878. Od té doby však uvolňoval se dřívější poměr mezi oběma říšemi tím více, čím úže k sobě přistupovaly Rakousko-Uhersko a Německo na straně jedné a Rusko a Francie na straně druhé. Německo domnívalo se být ohroženo alliancí Ruska a Francie, kdežto Rusko se domnívalo, že Německo touží zvláště po jeho provinciích baltických a že již i proto se připravuje k válce proti němu.

*

Poměr *Ruska k Rakousku* v první polovině 19. věku od válek napoleonských byl tak přátelský, že roku 1849 došlo až k válečné pomoci Ruska Rakousku proti vzbouřeným Maďarům. V měsíci červnu vtrhla do Uher ruská armáda pod Paskievičem a přinutila 13. srpna u Villagoše maďarské vojsko ke kapitulaci, čímž byla zlomena moc maďarské revoluce.

Spojenectví Rakouska s Ruskem nepotrvalo však dlouho. V červenci 1853 vypukla válka mezi Ruskem a Tureckem. Anglie a Francie staly se spojenci Ruska a k nim přistoupila nejen tehdejší Sardinie, nýbrž i Rakousko. Následkem toho — když bylo v Krymské válce Rusko poraženo — přestalo spojenectví Ruska

s Rakouskem a postupem dalších časů rozpor mezi ním a Rakouskem stále se šířil. Silně, ano hlavně k tomu přispívaly rozvinující se děje na poloostrově balkánském.

Když sjednocením Italie, jež zabrala poslední provincii rakouskou v Italii, Benátsko, roku 1866, a zřízením německé říše roku 1871 pod dynastií hohenzollernskou, vylučující další účast Rakouska v Německu, dřívějším zájmům Rakouska na západě byly další cesty zataraseny, uvidělo Rakousko, že mu jest nadále šířiti svou moc již jen na jihovýchodě, na poloostrově balkánském. Soustředilo tedy na něj svou hlavní pozornost a vyčkávalo příležitosti, při které by si tam mohlo zajistit svůj prospěch. Příležitost se naskytla po válce Ruska s Tureckem roku 1878. K té válce dovedeno bylo Rusko svou staletou snahou, zničit tureckou říši v Evropě, osvobodit křesťany z panství tureckého a opanovat úžiny bosporskou a dardanelskou, jako jedinou cestu z moře Černého do moře Středozemního. Ta má pro Rusko svrchovanou důležitost, poněvadž by mu umožnila rozšiřovati svou moc také po oblasti moře Středozemního a odtud mořem Rudým proti Východní Indii. Jeť sice Rusko mocí světovou, ale jeho imperium šířilo se dosud jen cestami evropské a asijské pevniny. Volného moře k tomu postrádá, ježto i Černé moře i Balt zavřeny jsou mu cizími zámky Dardanell a států severských a Bílé moře v zimě zámky ledu. O volné moře — o získání cest do něho — usiluje již od počátku 19. století. Proto v Asii rozšířilo se až k Tichému oceánu a v Evropě hledí dostati do své moci Bosporus a Dardanelly.

S pomocí rumunskou poraženo bylo r. 1878 Turecko Ruskem tak, že bylo přinuceno přistoupiti na mír svato-štěpánský, dle něhož pozbylo Turecko největší části svého evropského území, na němž — od moře Jaderského až k Aegejskému — zřízeno býti mělo carství bulharské. Rakousko však, poznávajíc tehdy, že nastala chvíle rozhodující o jeho zájmech na jihovýchodě, mír svatoštěpánský neuznalo. Získalo pro sebe a proti Rusku Anglii, Německo a Italii a dosáhlo na berlínském kongresu, r. 1878 svolaném k revisi míru svatoštěpánského, že mu bylo přiznáno právo vojensky obsaditi Bosnu a Hercegovinu, později i přiléhající k těm zemím sandžak novopazarský.

Za svou pomoc, Rakousku tehdy poskytnutou, vyžádalo si Německo na Rakousku spolek, jenž byl uzavřen dne 7. května 1879, načež r. 1883 k němu přistoupila také Italie.

Od té doby poměry Ruska a Rakouska byly povahy měnivé. Časem (v zimě r. 1887—88) hrozila až vypuknouti válka, jindy (r. 1896 a 1902) děly se pokusy o přátelský poměr obou říší, při němž by se určily hranice jejich postupu na Balkáně. Nedošlo sice k válce, ale nedošlo také k dohodnutí; to co v Německu a Rakousku-Uhersku zvykli jmenovati panslavismem a vzpomínky na rok 1849 v Uhrách mařily každé sblížení. A starý rozpor přiostřil se zvláště, když Rakousko r. 1908 po třicetileté správě Bosny a Hercegoviny uvedlo obě tyto země pod svrchovanost dynastie Habsburské. —

Annexe Bosny a Hercegoviny — sandžak novopazarský ponechalo Rakousko Turecku — nenáhlé ubývání vlivu Ruska na Balkánu vůbec a obmezení jeho po válce čtyr balkánských států proti Turecku 1912—13 skoro již jen na samo Srbsko a Černou Horu, poněvadž Bulharsko se přiklonilo k Rakousku, a chystané zřízení samostatné Albanie, kterým Srbsku měl býti zamezen přístup k moři Jaderskému, prohloubily značně rozpor mezi Rakouskem-Uherskem a Ruskem. Srbsko, opírající se záboru Bosny a Hercegoviny, nebylo s to, aby proti Rakousku vyniklo cestami diplomatického jednání, ač bylo podporováno Ruskem, Anglií, Francií a Italií. Proto uchýlilo se na cesty jiné — počalo rozsáhlou agitaci, kterou hledělo vyvolati proti Rakousku-Uhersku povstání v jihoslovanských zemích říše, zvláště v Bosně a Hercegovině, a tou revolucí i chystajíc vlastní válku, pracovalo o přivtělení těch zemí království srbskému. Tou myšlenkou velkosrbskou bylo pojato Srbsko — spoléhající na přispění Ruska a jakousi pomoc od Italie, Anglie a Francie — zvláště po svých vítězných válkách proti Turecku a Bulharsku r. 1912—13. Ty mu dodaly odvahy k cestě k vytknutému cíli a vedly posléze za vědomí a spolučinnosti vládních orgánů srbských i ke zločinu sarajevskému dne 28. června 1914, jemuž padl za oběť rakousko-uherský následník František Ferdinand d'Este se svou chotí, vévodkyní Hohenbergovou. Ten zločin, zlý plod předchozí protirakouské revoluční agitace, měl za následek opovězení války Rakouska-Uherska Srbsku. Odtud dále počala se válka světová, vyvřelá však ne z tohoto sporu rakousko-uhersko srbského, nýbrž z vypsaných rozporů hlavních mocností evropských a z toho, že Rusko ve sporu rakousko-uhersko-srbském se postavilo na stranu Srbska.

*

Nežli přistoupíme ke zjištění, jak vyšlehly první plameny té války proti osvědčené vůli Rakouska-Uherska, obmeziti se jen na vypořádání účtů se Srbskem, budiž dovoleno, obrátit pozornost k věci, které veřejnost evropská dosud skorem ani si nepovšimla, ač je to věc pro rozvoj posledních událostí i zvláště pro světovou válku nynější, velice důležitá. Jest to stanovisko *Italie k událostem a poměrům balkánským.*

Sjednocená Italie starala se první dobou po svém zbudování v prvé řadě hlavně o své vnitřní záležitosti, ale za nedlouho pojata byla i ona myšlenkou imperialismu. Toho imperialismu, jaký před tím již skutkem provedly v Evropě Anglie a Rusko, částečně i Francie, tato pokud se týče množení zámořských kolonií, jaký sobě zvláště od r. 1907 vytklo za cíl stále více sílící Německo a o jaký se snaží ze států mimoevropských Japan.

Imperialismus znamená snahu šířiti — ve smyslu starořímského imperia — moc vlastního státu, jak a kde jen možno, na souši i na moři, zabíráním částí sousedních států — neb aspoň zjednáváním takového poměru k nim, který tvarem dobrovolných úmluv zabezpečuje imperialismu toho kterého státu rozšíření jeho

vlivu a moci — a zakládáním osad zámořských. Výrazem této poslední snahy celému světu zjevným byla u Italie válka s Tureckem k získání afrického Tripolisu — ke snadnějšímu a většímu než dosud ovládnutí v moři Středozemním a k takovému umístění přebytku obyvatelstva, aby se nestěhovalo z vlasti do dalekých krajů cizích, nýbrž pod její vládou zůstávalo s ní spojeno a pracovalo k jejímu dalšímu mohutnění.

Tohoto skutku imperialismu italského všiml sobě dobře a hned celý svět. Ale nevšiml si prvního a to velmi důležitého kroku, jejž učinil imperialismus italský v Evropě samé a to za vědomí dvou jejích středních velmocí. Ten krok učinila Italie již r. 1883 smlouvou, kterou přistoupila jako třetí člen ke spolku Německa s Rakousko-Uherskem.

V té smlouvě opatřila bedlivě a zároveň do budoucna velice ostražitě svůj prospěch hned na několik stran. Docílilať jí předně, že Rakousko-Uhersko se zavázalo k neutralitě, kdyby Francie Italii vypověděla válku, a za to navzájem zabezpečila svou neutralitu Rakousku-Uhersku, kdyby došlo k válce rusko-rakousko-uherské. Ale současně vymínila si Italie, že Rakousko-Uhersko bude podporovat její zájmy na moři Středozemním a že Rakousko-Uhersko nepodnikne ničeho na Balkáně, pokud by se nedohodlo s Italií.

Již zde mohlo býti hned tehda patrno, že Italie zamýšlí rozšířiti svůj vliv nejen po březích moře Středozemního, ale i na poloostrově Balkánském. Na Balkáně nepodnikla sice Italie do r. 1908 žádné kroky nápadné. Ale poslední události od r. 1908 — zastávání se zájmů Srbska proti Rakousko-Uhersku, její balkánská politika r. 1913—15 a zvláště její odstoupení od Německa a Rakouska při vypuknutí světové války r. 1914 ukazují, že a jaké má na Balkáně cíle a že jich s očí nepouští. Chce se tam usaditi, kde to je možná již nyní — jako v Albanii — mocensky, a chce tam nabýti vlivu patronancí jednotlivých států a smlouvami s nimi.

Ve smlouvě s Německem z r. 1883 zavázala se Italie, že vytrhne do pole proti Francii jako spojenec v tom případě, když Francie Německu vypoví válku.

A zajímavo je všimnouti si, jak se sprostila při vypuknutí války r. 1914 závazků na obě dvě spojenecké strany, k Německu i Rakousku-Uhersku. Celý svět očekával, když došlo k válce Německa a Rakouska-Uherska s Ruskem, Anglií a Francií, že Italie vytrhne polem proti Francii. Ale k obecnému překvapení a zvláště k největšímu překvapení v Berlíně, prohlásila se Italie za prostou obou závazků, odůvodňujíc své stanovisko »duchem a slovesným zněním smlouvy spojenecké z r. 1883«. Neboť — tak pravila — Rakousko-Uhersko podniklo na Balkáně proti Srbsku kroky, *aniž by se bylo dříve dohodlo s Italií*, a válka s Francií počala tak, že *Německo samo vypovědělo válku Francii* a ne Francie Německu. Když pak Německo poukázalo k tomu, že ještě před prohlášením války pohraniční vojsko francouzské vyvolalo potyčky

s vojskem německým, odpověděla Italie, to že byly jen podřízené příhody, jež nemusely míti nezbytně v zápětí válku. Ta že nastala skutkem teprve tím, že Německo ji opovědělo a vytrhlo celými svými armádami přes Belgii proti Francii.

Proti všemu dřívějšímu očekávání celého světa, zvláště Německa, zůstala Italie — po tomto odůvodnění — v neutralitě. Tím, jak později se ukázalo, prospěla Italie Francii velice na úkor svých bývalých spojenců.

*

Jak tedy z uvedených historických fakt je patrno, jsou vřídly nynější světové války tyto rozpory hlavních evropských velmocí:

1. Snaha Německa po takovém světovém panství národohospodářském i mocenském, jakého národo-hospodářsky a mocensky dosáhla Anglie na moři a mocensky Rusko na souši, i odpor Anglie a Ruska, nechtějících dopustit vzniknutí imperia německého.

2. Snaha Francie, vzíti odvetu za porážku r. 1870—1871, s protilehlou snahou Německa, zlomiti moc Francie ještě více než tehda.

3. Pozpory mezi Ruskem a Rakouskem-Uherskem, vládnoucí již z let 1849 a 1854, zvláště pak pro záležitosti balkánského poloostrova od r. 1854 až do r. 1914, zostřené a k rozhodnutí mečem dovedené tím, že Srbsko, spojené s Černou Horou, ohrožovalo existenci Rakouska-Uherska v jeho dosavadním složení revoluční agitací velkosrbskou a chystaným válečným útokem na Rakousko-Uhersko.

4. Snaha Turecka, vzíti odvetu za odvěké nepřátelství Ruska proti němu.

5. Japan byl doveden k válce jen pouhou touhou po snadné celkem, ale značné kořisti.

6. Belgie — která se stala pomocnicí trojdohody — splavena byla do války tím, že ležela napříč přechodu armád německých. Zda-li by ve smyslu své neutrality bývala zůstala vůbec mimo válčící strany, i kdyby Němci do ní nebyli vtrhli, nemožno dosud zjistit. Přesvědčivé průkazy ani tomu, ani proti tomu svědčící dosud podány nebyly.

Ani samému Rakousko-Uhersku nebyla světová válka cílem. Žádalať si naše říše jen, jak zjevno i z provolání císaře a krále Františka Josefa I. k národům i z častých prohlášení vlád, ztrestati Srbsko za jeho úklady, říši naší soustavně strojené a zvláště za vraždu arciknížete následníka v Sarajevě, ano chtěla se i uspokojiti pokutami, při nichž vůbec nebyla nutna válka, kdyby Srbsko bylo jim jinak se podvolilo. —

*

Jak viděti, nahromaděno bylo trvajícími historickými a životními rozpory hlavních velmocí evropských takové množství látek výbušných, že válka všeobecná, po případě války jednotlivé, dříve či později nezbytně by bývala vypukla, ano vypuknouti musila. Hnalyť k ní docela přirozeně, ano namnoze i bezděky,

vnitřní síly velikých rozporů tak, že nějaké dohodnutí mírové jevilo se předem nemožno. Bylo tedy jen otázkou, *kdy* dojde k jednotlivým válkám, či k válce všeobecné. Všechny ostatní otázky byly vedlejší a povahy podřízené — od přání té které strany v tom neb onom státě o válku usilující, až ke zbrojení jednotlivých států, které všude se dělo po celá desítiletí, a konečně k občasné tajené nebo na konec zjevné mobilisaci armád. Neboť to vše bylo jen zevním výsledkem oněch vnitřních, stále větší síly nabývajících rozporů. Válka byla nezbytná a nevyhnutelná, ať ji chtělo míti Rusko teprve v r. 1915—16, či Německo chtělo předejít, a také předešlo, další ruské zbrojení již r. 1914.

(Dokončení.)

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra **V. Flajšhanse.**

III.

Hus a Viklef.

První práce, kterou bezpečně můžeme Husovi připsati, jest — *opis Viklefových* traktátů filosofických r. 1398, k němuž po straně Hus připojil mnohé poznámky souhlasné, mezi nimi také velice význačnou »Viklef, Viklef, nejednomu ty hlavu zvikleš!«. A pak slyšíme o Husovi stále rostoucí a mohutnějící vinění z viklefství, jest nazýván viklefistou, jejich otcem a hlavou v Čechách. Vidíme Husa v prvním velikém konfliktu viklefství se světem starým, dne 28. května 1403, když universita jedná o článcích Viklefových, v prvních řadách mistrů českých, Viklefa zastávajících, vidíme ho později veřejně a slavnostně, často a důrazně brániti Viklefa a jeho artikulův. A v posledním veřejném slyšení na koncilu, 8. června 1415, vrhá Angličan John Stokes mlčícímu Husovi známou výtku v tvář: »A co ty se chlubíš těmito spisy a učeními, marně si připisuje jejich původství? Vždyť tyto vývody a nauky nejsou tvé, nýbrž Viklefa, jehož cesty následuješ . . .«

Nebylo tedy — a nemohlo ani býti — nikdy o tom pochybnosti, ani u stoupencův ani u odpůrců Husových, že Hus je synem (ovšem jenom duchovním) a stoupencem Viklefa. A Hus ovšem se také nikdy proti těmto výtkám nebránil; přiznával to a rád. Z mnohých a jasných takových přiznání byla mu vytýkána nejvíce dvě: řekl zajisté »v naději chtěl bych, aby tu byla má duše, kdež jest mistrova Janova Viklef« a vážil si Viklefa tak, že »by byl nevzal kapli betlemskou plnou zlata za to, aby se uchýlil od pravdy, kterou poznal z výroků Viklefových.« A Loserth jistě správně pověděl, že z viklefovců teprve smrt Hu-

sova učinila Husity; Hus sám přinesl ještě oběť svého života za nauku Viklefovu — teprve jeho smrt sňala s Čechů jméno viklefovců a vtiskla jim jméno Husitů — tito Husité však i potom dále zápasí a bojují mezi sebou o články Viklefovy, jsou Husity jenom jako viklefovci...

Ale ovšem zrovna tak bylo známo všem, že Hus nedržel se Viklefa úplně a naprosto, že zejména v jednom z nejpodstatnějších rozdílů a odchylek Viklefových byl Hus ryze pravověrný. Je to artikul o remanenci, jehož Hus nikdy nehájil a nikdy nedržel — také nejnovější vývody Sedlákovy (Studie 1914, I., 450 až 481: »Učil Hus remanenci?«) přese všechnu píli a obratnost autorovu nemohou nikterak objektivně prokázati thema uložené. Ale nebyl to jenom artikul o remanenci; hledíme-li k celku učení Viklefova, můžeme zajisté říci, že Hus drží jen nejmenší část Viklefových odchylek, že náleží k Viklefovcům mírným, ano nejmírnějším. Kdežto Viklef všude se ukazuje jako přísný a urputný doktrinář konce XIV. století, nikde nezapírá v sobě mistrujícího profesora — u Husa pravidelně vystupuje do popředí kněz a kazatel, hledící hlavně k praxi a životu skutečnému. — —

Obě tato fakta — že Hus byl viklefovec, ale mírný — byla ovšem známa vždy; vždyť celý takřka život Husův byl jen boj za Viklefa, šíření jeho učení slovem i písmem. Vyslovila to t. zv. »viklefská mše«, leták, který se posmíval viklefovcům v 2. desítiletí XV. věku, vyslovil to také — a citát ten je zajímavý, protože staví zřetelně Husa do jiné řady, proti t. zv. »předchůdcům« jeho — r. 1414 Ondřej z Broda (Palacký, Documenta, 520) v listě Husovi: »Mluvíte o neřestech duchovenstva; ale o bludech a knihách Viklefových, jichž bráníte, nečiníte zmínky. Já ubohý človíček pravím: kdyby ne pro jiné, proto, že kážete proti kněžím, nikdo by vás, jak myslím, neexkomunikoval: neboť i za dávných časů Milíč, Konrád, Štěkna a jiní přemnozí proti duchovním kázali: žádný z nich však proto nebyl stižen klatbou...« Zde tedy výslovně Ondřej z Broda, důvěrný kdysi přítel Husův a spolubojovník v boji za práva národa, staví t. zv. předchůdce Husovy: Milíče, Konráda (z Waldhaus) a j. proti novému směru, proti viklefii.

Byla-li obě tato fakta obecně známa, nebylo přece — jakož přirozeno — až do nejnovější doby šíře známo, co vlastně všechno Hus od Viklefa přejal a jak se jeho viklefství obráží v jeho spisech. A když v době novější probudily se u nás nově studie historické, první, oč šlo novým dějinám českým, bylo zjistiti stupeň závislosti Husovy na Viklefovi. Historikové němečtí, jako Höfler, nověji Bachmann a j., hleděli z Husa učiniti pouhého opisovače a nohsleda Viklefova, nekriticky a bez kritiky přijímajícího vše, co mu bylo možno; historikové čeští naproti tomu hleděli Husa z tohoto nařčení očistit a místo opisování z Viklefa hleděli dokázati souvislost s t. zv. počátky české reformace, Milíčem, Janovem, Štítným...

Největší a hlavní kus práce vykonal tu, jako skoro všude, veliký Palacký. Vydav již dříve (pod jménem Jordanovým roku 1845) svůj slavný spis »Die Vorläufer des Hussitentums in Böhmen«, zpracoval potom v Dějinách i jinde otázku o viklefství Husově tím způsobem, jakým vykládává se až podnes. Připojil Husa ke hnutí, způsobenému Milíčem, Janovem a Štítným — odtud »předchůdcové Husovi« — vyhrabal takřka z rumu zapomenutí a neporozumění osoby a díla těchto slavných Čechů, ukázal velikost jejich vlivu; a odvolávaje se na práce německých evangelických theologů (Neandra, Böhringera a j.), kteří do té doby nezjistili ve spisech Husových přímé přejetí Viklefa, připojil Husa k domácím předchůdcům. Arci, Palacký výslovně vyznal (1868, Geschichte des Hussitentums, 113): »vyznávám, že jsem Viklefových spisů nikdy nečetl« — a ovšem také nikde neukázal, že by byl Hus prací svých t. zv. »předchůdců« užil.

Nicméně mínění Palackého zvítězilo; nová díla theologů německých — Krummela, Lechlera atd. — místo a vedle Viklefa uváděla již také vliv českých kazatelů a theologů doby před Husem. A (rovněž podle Palackého) uváděn na doklad toho známý výrok krále Zikmunda na koncilu kostnickém, dne 8. června 1415. Ten totiž, líče shromážděným otcům církevním vzrůst nového kacířství viklefského dodává: »Zajisté, byl jsem ještě mlád, když tahle sekta vznikla a začala v Čechách — a ejhle, jak velice vzrostla a se rozmnožila!« Ještě Gebauer r. 1902 (Listy filologické XXIX., 440) v slavnostní přednášce o Husovi opakuje po Palackém: »souvislost tato (— Palacký, III., 1, 221 praví: »Sigmund povodil husitství z počátků Milíčových, též Matěje z Janova atd.«) jest samozřejma a poznával ji již král Sigmund...« Ale že mínění toto je zcela patrné nedorozumění, jest jasno, vzpomeneme-li, že král Sigmund nemohl — jsa narozen r. 1368 — míniti svým jinošstvím (»adhuc eram juvenis«) dobu Waldhauserovu (zemřel r. 1369) nebo Milíčovu (r. 1374); vždyť byl v té době šestiletý! Zikmund svými slovy — a jinak jim také sněm kostnický, jemuž jména Milíč, Kunrát, Janov byla naprosto neznáma, rozuměti nemohl — mínil zcela patrně vlivy pouze viklefské, o nichž víme i z úst Husa samého, že vnikaly do Čech v době r. 1381—1403, tedy skutečně v době mládí Zikmundova.

Rozhodnout o správnosti nového názoru Palackého proti mínění staršímu — a, nezapomínejme, vlastnímu přiznání Husovu — mohlo jenom přesné a zevrubné srovnání spisů Husových, latinských i českých, jichž obojích máme řadu dlouhou, se spisy jednak Viklefovými, jednak t. zv. Husových předchůdců. Nejpodstatnější část této práce provedl 1884 profesor Loserth spisem »Hus und Wiclif«, jehož jednotlivé výuvody doplnil potom v předmluvách jednotlivých spisů Viklefových, jež vydával, dále v úvahách o jednotlivých spisech Husových, nověji vydaných — a konečně ve zvláštních článcích hlavně v historických publikacích Němců českých a moravských. Práce Loserthova s jedné stránky thema úplně vyčerpala.

Loserthovi náleží zásluha, že přesně prokázal závislost Husovu na Viklefovi tak jasně, že od té doby nemohlo jíti již o popírání fakta, nýbrž jen o jeho výklad. Celá kázaní Husova jsou doslovně opsána z kázaní Viklefových, celé veliké a důležité spisy Husovy jsou doslovné výtahy z prací anglického reformátora; shody ty, kde Loserth parallelně otiskuje texty Husovy s Viklefovými, jdou do set stran . . . Palacký ještě Viklefa nečetl; byl také v jeho době téměř nevydán. Od r. 1884, na pamět 500. výročí úmrtí Viklefova, však zvláštní společnost v Anglii vydává jeho díla, dosud 35 svazků, s hlavními jeho díly, podle rukopisů hlavně vídeňských, kdysi českých. Lví podíl na této práci má právě Loserth — je tedy k důkazu o závislosti Husa na Viklefovi nejlépe vyzbrojen.

Důkaz Loserthův byl přesný a nezvratný. Ale Loserth ovšem omezil se — a musil se omeziti — jenom na spisy latinské a to jenom na spisy tehdy vydané. Kritika našich učenců přijala, jakž ovšem musila, tedy důkaz Loserthův o spisech latinských, ale vyložila zároveň, že pro nás jsou mnohem důležitějši spisy české, ty že jsou rázu jiného, v nichž že Hus Viklefa necituje a tedy že ho neužil. A konečně že nestačí jen ukázati, co Hus z Viklefa přejal, nýbrž také že nutno ukázati, v jakém poměru je text přejatý k textu na Viklefovi nezávislému.

Zatím byly vydávány a studovány také spisy Štítného a Janova. Hledány souvislosti s Husem — aspoň něco podobného k rozsáhlým a porážejícím paralelám Loserthovým. Nalezly se věci cenné a důležité: pěkné práce Součkovy a Ryšánkovy v nejnovější době ukazují, že Štítný byl velmi dobře znám — Chelčickému a že dokonce Chelčický upravoval spisy Husovy podle Štítného a naopak; pracemi Truhlářovými a j. bylo ukázáno, že Matěj z Janova měl veliký vliv — na Jakoubka atd. Ukazuje se dosti patrná souvislost husitství s t. zv. Husovými »předchůdci« — ale o Husovi samém takový průkaz nebyl dosud podán ani jediný . . .[1])

Tu ovšem musíme předem hned pověděti, že bychom mylně usuzovali, když Hus Viklefa necituje, že ho také neužil. V českých

[1]) Nověji se sice pokusil V. Novotný, vydávaje Husův spis »O svatokupectví« (1907, Světová knihovna, XIII.), provésti aspoň část důkazu, že totiž toto nejsilnější a nejvášnivější dílo Husovo je samostatné: . . »již to dovede vysvětliti, proč není možno stop vlivu Wyclifova podrobněji sledovati. Výslovně v traktátě ‚O svatokupectví' necituje Hus Wyclifa ani jednou, ale přes to vliv názorů Wyclifových jeví se často . . . zde bychom snad mohli užiti i obratu na pohled paradoxního, že v našem traktátu na místech, jež příbuznost s názory Wyclifovými prozrazují, podléhá Hus vlivu Wyclifovu, aniž by (!) si toho byl vědom . . . na četných místech shody s Wyclifem redukují se již na starší práce Husovy, odkud je Hus . . přejímá, nestaraje se již a ***snad již ani nevěda*** o jejich provenienci. To již není Wyclif, co se ozývá, nýbrž Hus . . .« — Ale Novotný zapomněl tu přečísti — Viklefa; nedlouho potom ukázal Prohaska (v Časopise pro moderní filologii 1913, III., 106—107), že dílo Husovo jest pouhé zpracování Viklefovy práce »De simonia«, důkaz jeho potvrdil a rozšířil o další vzor »De officio pastorali« Sedlák (Studie a texty, 1914, I., 305—311).

textech Hus téměř nikde Viklefa necituje — a uvidíme, jak silně ho užil; v latinských textech rovněž tak — a právě v těch partiích, kde z něho čerpá hojně a doslovně. Musíme se varovati moderního názoru na tyto věci — nesmíme (a také Loserth toho nečinil) tu mysliti hned na plagiát. Takové citování bez udání autora bylo ve středověku zcela obvyklé — a Hus měl své důvody, proč Viklefa necitoval. Ve spisech latinských — a zejména v těch, kde polemisuje se svými odpůrci Znojmou, Pálčem, Mařikem a j. — nebylo toho prostě potřebí; Páleč i Znojma, oba bývali Viklefovci, oba výborní theologové, věděli zrovna tak dobře, jako tehdy Hus, nebo dnes Loserth, že nauky přednášené a jejich forma nejsou Husovy, nýbrž Viklefovy; jim Hus toho nemohl — a také zajisté ani nechtěl — zatajiti. Ve spisech českých byl důvod jiný — důvod, který vidíme také v latinských kázáních Husových (ale česky promlouvaných v Betlémě): Hus přednášel svým posluchačům věci podle svého mínění dobře katolické »ve smyslech dobrých«, nikoli pohoršlivých nebo bludných; byl toho mínění, že velmi mnohé inkriminované články Viklefovy lze dobře srovnati s učením církevním. Ale tyto nauky a tyto články »ve smyslech bludných a pohoršlivých« byly pod jménem Viklefovým universitou a konsistoří zavrženy a kaceřovány; kdyby byl Hus uvedl k nim jméno Viklefovo, byl by ohrozil nestranné posouzení a uvážení těchto, podle jeho mínění, správných nauk. Proto tu citáty scházejí. Ale tu zároveň vidíme, že bychom byli na omylu myslíce, že Hus Viklefa tam, kde ho necituje, také neužívá.

Nicméně důkaz o českých spisech stále ještě podán nebyl. Teprve 1898, 23. srpna ve feuilletonu Nár. Listů provedl jsem poprve takový důkaz o některých kázáních české Postilly nedělní; důkaz ten jsem rozšířil a potvrdil r. 1900 v dubnovém čísle tohoto listu. Tam (v »Osvětě«) jsem po prvé ukázal, že skoro polovice českého textu Husova, se všemi citáty a se vší učeností náleží Viklefovi. Že Hus česká svá kázání někdy doslovně překládá, jindy volně upravuje podle Viklefa; že je mění podle svých názorů — a že tak činí rychle, v kvapu se dopouštěje někdy i chyb překladatelských. Od té doby, kdy tento dominující vliv Viklefa byl prokázán i v nejznámějším díle českém, bylo vlastně již jen otázkou doby, kdy se ukáže i v dílech ostatních.

R. 1913 provedl další důkaz Dragutin Prohaska (viz v předchozí poznámce); ukázal tak, že Husův traktát o Svatokupectví je jenom volné zpracování Viklefova díla »De simonia«.

Loni doplnil prof. Sedlák nejen důkaz Prohaskův zevrubnějším a úplnějším dokladem, nýbrž podal také přesný důkaz (Studie a texty I, 170—247), že hlavní kus největšího a nejslavnějšího díla Husova »Výkladu desatera«, je doslovně přejat, někdy přepracován, z Viklefova »Decalogu«. Opět aspoň polovice textu náleží vlastně Viklefovi.[1])

[1]) Profesor Sedlák praví na u. m. 246 »posud jsme přiznávali odvislost Husovu od Viklefa ve spisech jeho latinských, spisy české měli jsme

Dnes tedy důkaz Loserthův o závislosti Husově na Viklefovi je doplněn také důkazem o závislosti spisů českých. Byla to věc vlastně samozřejmá; Hus zajisté jinak si nevedl píše česky, nežli ve svých spisech latinských; ale přece třeba to uvésti, poněvadž ještě mnozí před těmito důkazy oči zavírají.

Tím ovšem není řečeno, že by Hus byl slepě i otrocky přejímal nauku Viklefovu. Viděli jsme, že dovedl vybírati — a pěkně nedávno ukázal Nejedlý (Počátky husitského zpěvu, 1907, 162—167), jak Hus ve svých názorech na umění a zejména zpěv, značně se lišil od Viklefa; zrovna tak ukázal jsem (proti Loserthovi) ve svém vydání Husova dílka »de corpore Christi« (1903, Spisy II, XXI—XXII), jak opatrně a pečlivě Hus vybírá ze spisů Viklefových to, co pokládá za správné. I když přesně bude ukázáno, že fond nauk, kterým pracuje Hus, není fond Janovův, nýbrž Viklefův, i když docela jasně uvidíme, že Hus šíří nauku ne svých kdysi »předchůdců«, nýbrž Viklefovu, vždy zůstane pravdou to, co o sobě a Viklefovi pověděl Hus (a jeho slovům můžeme tu zajisté věřiti):

»*cokoli pravdivého řekl Viklef*, přijímám: ne že jest to pravda Viklefova, ale protože *jest to pravda* Kristova...« (Documenta, 184).

---

za samostatnější«; a podle tohoto svého domněle nového nálezu podává potom výklad o pramenech české Postilly Husovy (257—282), neznaje a neuváděje, že jsem tak již před 14 lety učinil v Osvětě. Vytkla mu toto ignorování prací jiných, toto velkopanské nedbání priority cizí již kritika jinde a docela právem. Záslužné práce profesora Sedláka by nic neztratily, kdyby si všímaly také toho, co již jiní před ním nalezli. Pro domo mea chci tu uvésti jen dva příklady: prof. Sedlák v Hlídce 1913 (a v Několika textech, III, 5) otiskuje jako novum dodatek k Husově appellaci z rukopisu boleslavského: ale tento dodatek a ještě jiné varianty otiskl jsem již několik let před ním ve Věstníku Akademie. A ve zmíněném právě rozboru Husova Výkladu (Studie a texty, 180—181) vytýká, že Hus určité partie (o »bázni živostné« atd.) z Viklefa vynechal, že zapomněl výrok Kristův »Milovati budeš Pána Boha svého« atd. a že »přechází náhle, nijak toho nenaznačiv, k druhému důvodu«. Profesor Sedlák tu četl Erbenovo vydání příliš rychle a zběžně; kdyby byl četl pozorněji, byl by si býval všiml, že u Erbena po XXX. kap. následuje hned XXXII., že tedy schází kap. XXXI. Stalo se to tím, že v rukopise budyšínském (fol. 51), z něhož Erben výklad otiskl, jest vyříznut list a tím tedy jest text kusý. Otiskl jsem ten scházející text podle nejstaršího vydání a věc vyložil dosti zřetelně rovněž již před lety ve Věstníku Akademie. V onom scházejícím kuse textu byl by nalezl prof. Sedlák to, co míní, že Hus vynechal. — — Uvádím jen tyto dva příklady; mohl bych jich uvésti více. Bylo by si jen přáti, aby profesor Sedlák, jehož práce jistě jsou cenné a důležité, budoucně ve svých pracích se také poohlédl, nekonal-li podobné práce před ním již někdo jiný — vždyť bude jeho práce jistě tím jen ulehčena.

Univ. Doc. Dr. *Edvard Beneš:*

Národohospodářský význam výroby alkoholu.

(Dokončení.)

Nebudeme probírati podrobně ostatní země — co bylo řečeno o Německu, Anglii a Francii, jistě je dostatečnou illustrací a cílům našim vyhoví úplně. Jen malou ještě poznámku o Italii a Rusku. O poměrech našich je třeba ovšem zase podati několik dat podrobnějších.

V Italii pěstuje se víno na celé $^{1}/_{5}$ veškeré obdělané půdy (4,445.000 ha), hrubý výtěžek více než 1 miliarda lir. Více než $2^{1}/_{2}$ mil. lidí žije výlučně jen z pěstování vína. K tomu jest to právě produkce nejvýhodnější, neboť ty krajiny, kde se pěstuje, jsou nejbohatší, nejlépe živí své obyvatele a nejméně se z nich lidé stěhují (11—12‰, z ostatních 54—88‰). R. 1912 vyvezlo se z Italie za 74 mil. fr. vína, obce vybraly jen přirážek z jeho výroby přes 70,000.000 fr.[1])

Co znamená alkoholism pro *Rusko*, povědí pouhé dvě číslice: stát měl v rukou 27.000 monopolových prodejen alkoholu a jenom na vodce vydělával ročně 626,000.000 rublů = 1.600 milionů K! Denník »Rěč« předložil ke konci r. 1913 statistiku a ukázal, že pijáctví v Rusku roste nebývalou rychlostí. V roce 1910 v monopolním obvodu, čítajícím 65 gubernií 16 okresů (t. j. celé Rusko kromě Kavkazu, střední Asie i Kamčatky se Sachalinem) vypilo se 89,542.467 věder, v roce 1911 — 91,650.236, v roce 1912 — 96,500.000 věder. Pití vodky tedy se zvýšilo od r. 1910—11 o 2·4 proc. a od r. 1911—12 — 5·32 proc. Úřední výkazy za první pololetí r. 1913 vypadají však ještě smutněji, neboť proti statistice z roku 1912 zvýšila se spotřeba vodky o $12^{1}/_{2}$%! To jsou čísla, která nepotřebují komentáře; ukazují sama, jaké místo zaujímá v hospodářství ruské společnosti manipulace s alkoholem. Vysvětlují také hrozné ale výrazné příjmí vodky, jež nedávno proniklo i u nás na veřejnost: »zelená zmije«.

Celkový přehled světové výroby piva dají nám tato data:

Výroba piva v Evropě 1911—1912 v zaokrouhlených číslech: Německo 63,500.000, Anglie s Irskem 56,000.000, Rakousko-Uhersko 25,586.000, Belgie 16,000.000, Francie 15,000.000, Rusko 9,500.000, Švédsko 2,800.000, Švýcary 2,800.000, Dánsko 2,600.000, Holandsko 1,800.000, Italie 500.000, Norvéžsko 500.000, Španěly 380.000, Rumunsko 300.000, Bulharsko 230.000, Turecko 150.000, Srbsko 100.000, Řecko 90.000, celkem asi 197,836.000 hl. Spojené státy S. A. 72,964.350, činí dohromady s Evropou 270.800.350. K tomu Kanada, Jižní Amerika, Afrika, Brit. Indie a území ostatní asi 30,000.000 hl. Světová výroba obnáší tedy celkem na 300,000.000

[1]) Z referátu na kongrese v Miláně v září 1913.

hl. ročně. Čísla ta nejsou ovšem přesná, neboť rozliční spisovatelé podávají pro jednotlivé země statistiky odlišné, ale celkem oceňuje se úhrnná výroba příbližně stejně.[1])

S tím se shodují i referáty na mezinárodním sjezdu protialkoholním v Miláně (v září 1913), kde roční výroba všeho piva oceňovala se asi na 300,000.000 hl. ve více než 30.000 pivovarech, a počet zaměstnaných dělníků se odhadoval na ½ milionu s roční mzdou více než ½ mliardy fr. Celkové vydání, jež pohltí jen pivo samo, činí v celém světě za rok 16—18 miliard fr., čistý výnos z celé výroby obnáší asi 1 miliardu, různých daní a poplatků je také asi na 1 miliardu. —

Jaký význam má asi výroba vína pro hospodářský život dnešní společnosti, může příbližně naznačiti tato statistika:

Výroba vína v hlavních vinných zemích v r. 1908 v hl.: Francie s koloniemi 68,940.000, Italie 48,400.000, Španěly s ostrovy 21,500.000, Portugaly 3,900.000, Rakousko-Uhersko 11,700.000, Německo 2,300.000, Rusko 2,800.000, Řecko s ostrovy 2,800.000, Bulharsko 2,900.000, Srbsko 480.000, Rumunsko 2,200.000, Turecko 1,800.000, Spojené Státy Am. 1,800.000, Chile 2,400.000, Argentina 1,250.000, ostatní země Již. Ameriky 650.000, Australie, Kapsko, Persie a Lucemburg 661.000. V celku asi 176,481.000 hl.[2])

4.

K tomu dlužno připojiti ještě několik slov o našich poměrech rakouských a zvláště o poměrech v Čechách, pro nás zvlášť důležitých.

O významu pivovarství v Rakousku může dobře poučiti tato tabulka:

Výroba piva v Rakousko-Uhersku v r. 1911—12 v hl.: Čechy 10,?33,868, Dolní Rakousy 3,716.066, Morava 1,790.765, Halič 1,621.647, Horní Rakousy 1,114.919, Štýrsko 1,350.643, Tyroly a Vorarlberg 601.727, Slezsko 648.011, Solnohrady 457.429, Korutany 256.795, Bukovina 193.383, Přímoří 132.226, Krajina 117.618, země uherské 2,950.643, v celku asi 25,585.740 hl. Rakousko samo vyrobilo tedy r. 1911—12 22,635.097 hl piva.

K tomu třeba dodati ještě roční výrobu vína ve výši 6,200.000 hl. a výrobu lihu, již určují tato data:

V kampani r. 1910—11 bylo vydestilováno lihovary a palírnami v Rakousku 1,784.786 hl. 100% alkoholu, v Uhrách 1,155.610 hl. 100% alkoholu, v Bosně 31.385 hl. 100% alkoholu. V celku 2,971.781 hl. 100% alkoholu.

Z toho ve způsobě nápojů spotřebovalo se 2,132.969 hl.; zbytku užilo se v průmyslu. Na výrobu octa upotřebeno asi 28.500 hl. Z celé výroby lihu připadá na Čechy asi 376.000 hl.

---

[1]) Viz u Dra H. Hoppeho o. c. řadu různých statistik. (Str. 673 a n.)
[2]) Dle Hoppeho.

S množstvím výroby alkoholu v Rakousku shoduje se i jeho spotřeba, jak ukazuje už prostý ten fakt, že z 22,148.641 hl, piva, vyrobených u nás r. 1910—11, vyvezlo se do ciziny pouhých 644.899 hl. a dalších 40.287 hl. ještě z ciziny se dovezlo. Patrno tedy z těch čísel, že Rakousko zůstává co do významu své alkoholové výroby i konsumu jistě velmi málo za Německem.[1])

Názorná je také tato tabulka z r. 1910—11:

Stav výroby, počet pivovarů a dělnictva v rakouském pivovarství r. 1910—11:

	Počet pivovarů	Výroba piva v hl.	Zaměstnáno průměrně dělnictva se mzdou denní:	týdenní:	měsíční:
Čechy	561	10,318.589	2317	3689	6212
D. Rakousy	45	3,715.028	234	4315	607
Morava	95	1,903.234	612	811	1201
Halič	93	1,584.842	1654	361	1352
H. Rakousy	132	1,065.537	180	182	1077
Štyrsko	31	1,240.671	395	569	759
Tyroly, Vorarlberg	72	575.997	123	91	421
Slezsko	28	653.364	180	235	505
Solnohrady	39	438.594	53	40	423
Korutany	34	251.744	32	133	254
Bukovina	7	166.953	19	32	216
Přímoří	1	114.810	—	174	97
Krajina	8	119.278	55	84	145
Celkem	1146	22,148.641	5854	10716	13269

Vyvezlo se celkem 644.899 hl., dovezlo zpět 40.287 hl.

5

Nyní ještě několik slov o pivovarství českém, jehož význam pro náš český život vysvitne z těchto čísel:

Při výrobě pivovarské a sladovnické (bez administrativního personálu) v Čechách je zaměstnáno asi 14.000 osob, jimž se ročně vyplácí 18,000.000 K mzdy a za něž se platí přes 600.000 K příspěvků do pokladen nemocenských a úrazových.

Dalekosáhlý je ovšem význam českého pivovarství i pro státní hospodářství i pro naše země a obce, neboť platí daně spotřební asi 40,000,000 K, obecních dávek (pivních krejcarů) 20,000.000 K a zemských dávek dalších 40,000.000 K, čímž tedy celkové

[1]) Jak se má asi produkce rakouská k německé, vyplyne z tohoto srovnání: Počet obyv.: Rakousko s 28,568.000 obyv. vyrobí 22,635.097 hl., připadá tudíž na 1 obyvatele skoro 80 l; Německo s 65,000.000 obyv. vyrobí 63,500.000 hl., piva připadá tudíž na 1 obyvatele asi 97 l.

Za to z produkce vína připadá v Německu na 1 obyvatele jen 3·5 l., kdežto v Rakousku téměř 22 l., takže výsledek je stejný: v Německu 100·5 l, v Rakousku 102 l piva a vína na 1 obyvatele.

zdanění dosahuje plných 100,000.000 K. Výdělková daň a různé přirážky činí pak ještě nových 6,000.000 K.

Veliký význam českého pivovarství a sladařství pro naši hospodářskou bilanci spočívá ve značném vývozu obou výrobků. Z Čech se vyváží asi 1,200.000 hl. piva, z čehož polovice jde do ciziny (r. 1910—11 vyvezeno 576.109 hl. za hranice). Obchodní hodnota vývozu činí 25,000.000 K. Sladu se vyvezlo r. 1912 do ciziny asi 690.000 q v ceně 20,000.000 K, takže podíl jen pivovarství a sladařství na našem vývozu činí asi 45,000.000 K.

Téměř polovina rakouské výroby piva připadá na Čechy. V roce 1911—12 uvařilo se 10,633.868 hl. piva; značný podíl — 981.400 hl. — připadá na Měšťanský pivovar plzeňský. Číslice tato vynikne, podotkneme li, že Dolní Rakousy s velikým průmyslem vídeňským vyrábějí $3\frac{1}{2}$ mil. hl., z cizích pak Bavory $18\frac{1}{2}$, Belgie 16, Francie 15 a celé ohromné Rusko pouze 9·5 mil. hl. piva. Obchodní hodnota vyrobeného piva v Čechách je asi K 180,000.000; připočteme-li k tomu obnosu hodnotu 690.000 q sladu vyvezeného ve výši K 20,000.000, dostáváme úhrnnou obchodní hodnotu obou výrobků K 200,000.000. —

Číslo to teprve náležitě posoudíme, srovnáme-li je s hodnotami některých jiných výrobků. České cukrovarství zaujímá zajisté vynikající místo v domácím průmyslu a přece roční hodnota 5,000.000 q cukru, které dle desetiletého průměru vyrábí, jest asi 110,000.000 K a dosáhlo v mimořádném roce 1913 při 7·6 mil. q cukru výše 165 mil. K. Hodnota vyrobených 376.000 hl. líhu je ročně $22\frac{1}{2}$ milionů, vytěžených 250 milionů q uhlí 140,000.000 K a vyrobených $3\frac{1}{2}$ milionů q železa $28\frac{1}{2}$ milionů korun.

V českých pivovarech a sladovnách je investováno asi 300,000.000 K. Ježto zásoby a pohledávky lze odhadnouti na 200,000.000 korun, je v našem průmyslu vloženo asi půl miliardy korun. Pivovarů bylo v Čechách r. 1912 úhrnem 557, na Moravě 98.

České pivovary spotřebují ročně 2,330.000 q ječmene v ceně 44,000.000 K, vyveze se sladu z 900.000 q ječmene v 17,000.000 K, k tomu 35.000 q chmele v ceně asi 13,000.000 K, píce a potahy asi 6,000.000 K. Dospíváme úhrnného obnosu 80,000.000 K, které domácí zemědělství dostává ročně od našich pivovarů a sladoven.

Úzké styky obou činitelů vyplývají také z toho, že pivovary a sladovny vracejí zemědělství množství cenných odpadků: asi 100.000 q zadiny v ceně 1,400.000 K, asi 130.000 q květu v ceně 1,800.000 K., asi 2,000.000 q mláta v ceně 6,000.000 K. Celkem asi 9,200.000 K.

Sestavíme-li tato čísla v přehlednou tabulku, bude se jeviti investice a roční obrat kapitálový v českém pivovarství v roce 1911—12 přibližně asi takto:

Uvařilo se 10,633.000 hl. piva v ceně	K 180,000.000
Vyrobilo se 690.000 q sladu v ceně	K 20,000.000
Investováno v pivovarech a sladovnách	K 300,000.000
Zásoby a pohledávky	K 200,000.000
České pivovary spotřebují ročně 3,230.000 q ječmene	K 61,000.000
35.000 q chmele	K 13,000.000
Pro zemědělství dají zpět odpadků pivovary 2,330.000 q	K 9,000.000
Zaměstnáno při pivovarnictví 14.000 lidí se mzdou	K 18,000.000
Dávky státní z konsumu piva	K 40,000.000
Dávky obecní	K 20,000.000
Dávky zemské	K 40,000.000
Výdaje podnikům na pivovarech závislých asi . .	K 61,000.000
Celkem	K 962,000.000

Tedy bez mála *jedna miliarda K.*[1])

To pro zemi, jako jsou Čechy znamená ovšem hospodářskou sílu ohromnou.[2])

Ačkoli už tato data mluví hodně zřetelně, přece úplný obraz celého našeho průmyslu alkoholového a jeho hospodářského významu tím podán není. Bylo by nutno připojiti k tomu výrobu lihu a kořalky (r. 1910—11 činila, jak výše už uvedeno, 376.000 hl. 100$^0/_0$ alkoholu), dále ovšem přesný výpočet osob při produkci, distribuci a konsumu alkoholu účastněných, spoluúčast různých řemesel a odvětví průmyslových a obchodních atd. tak, jak bylo to učiněno s Francií. U nás bohužel všestranných a přesných statistik v tomto smyslu nemáme. —

* * *

Z toho všeho je patrno, jaká ohromná část všeho lidstva a civilisovaného světa pracuje namáhavě, intensivně, den co den, rok co rok, jen k výrobě, rozprodeji a spotřebě alkoholu, a vydávají tak všichni dohromady a stravují v alkoholu téměř jednu desetinu všeho svého příjmu, výtěžku práce, svého potu a námahy. Proto také dnes, kdy hospodářská vzájemnost je tak veliká a kdy závislost jednoho odvětví hospodářského na druhém je tak pronikavá, že nedojde k sebe menšímu otřesu v jednom odvětví na jedné straně civilisovaného světa, aby to necítilo na druhé straně

---

[1]) Údaje tyto podáváme dle výroční zprávy Banky pro průmysl pivovarský v Praze z r. 1912.

[2]) Kdybychom chtěli učiniti podobné srovnání, jak bylo provedeno výše mezi Německem a Rakouskem, ještě s výrobou v Čechách, uviděli bychom, jaké význačné místo v hospodářském životě českém má výroba alkoholu a speciálně piva vzhledem ke státům a zemím jiným.

V Čechách je dle sčítání r. 1910 — 6,774.000 lidí, vyrobilo se loni 10,633.000 piva; připadá tedy na jednoho obyvatele přes $1^1/_2$ hl. vyrobeného piva (v celém Rakousku jen 80 l. a v Německu jen 97 l.). —

Také pro Čechy bychom mohli učiniti podobné srovnání jako s pivovarem Schultheissovým. Už několik dat o pivovaru smíchov-

často průmyslové odvětví naprosto odchylné, je hospodářský význam alkoholové výroby takový, že se prostě nedá ani měřiti.

Organisace alkoholové výroby je takto ohromnou sociální silou, která by společnosti, kdyby ji tato chtěla odstraňovati, ležela v cestě jako ohromný žulový balvan, silou, která náleží do řady těch složek, jež sahají až ke kořenům organisace naší společnosti. Je proto pochopitelno, že vedle degenerační stránky alkoholismu je dalekosáhlým problémem sociálním i tato hospodářská stránka alkoholismu a abstinence. —

Před těmito fakty se ovšem musí myslící člověk zastavit a tázati se s odpůrci boje protialkoholního: je možno pomýšleti na odstranění průmyslového odvětví alkoholového, je to vůbec možno a také žádoucno? A především zase se musíme tázat: je to žádoucno s hlediska výlučně hospodářského? Neznamenalo by odstraňování této výroby povlovné ubíjení hospodářského rozmachu celých krajin, ochuzování států, zemí, okresů, měst — představme si jen města jako Plzeň, Mnichov, okresy a kraje jako žatecký, země jako jižní Francii a Italii atd.? Neznamenalo by to uvrhnouti v hospodářskou krisi na dlouhá a dlouhá léta a snad desetiletí celé národní společnosti, vyvolání ne nového blahobytu v zemi, nýbrž naopak bídy a strádání?

Otázku tuto mohli bychom si zodpověděti jen všeobecným prozkoumáním podmínek odstranění nějakého hospodářského odvětví vůbec a pak výroby alkoholové zvláště.

* * *

A přes tento dalekosáhlý význam výroby alkoholové a přes všechny nesnáze, z tohoto významu plynoucí, rozhodli se v Rusku zbaviti se pití alkoholu jedním rázem. Ve Finsku, Norsku, Švédsku, v Americe i ve Švýcařích dlouho se namáhali najíti různá právní opatření a složité systémy, dle nichž by bylo možno odstraniti výrobu alkoholu bez materiálních škod a sociálních otřesů. V Rusku nyní bez ohledu na všecko to učinili přímá opatření na potlačení pití a dle zpráv, které nás docházejí, s velikým úspě-

---

ském by ukázalo, ačkoli to není náš největší pivovar, jak hospodářsky významný je to podnik.

Tak r. 1913 zaměstnával tento podnik téměř 600 dělníků a čistý výtěžek jeho obnášel dle výroční zprávy K 1,476.900·51, dividendy a superdividendy vyplatil téměř celý milion K.

Výroba piva byla v posledních letech tato: r. 1908 570.000 hl., r. 1909 545.000 hl., r. 1910 561.000 hl. r. 1911 604.000 hl., r. 1912 624.000 hl., r. 1913 575.500.

Celkový stav pivovaru v r. 1912—13 byl asi takový: Hotově v pokladně 50.142·84 K, pozemky a stavby 3,790.947·31 K, stroje 1,384.384·76 K, bednárny 736.971·46 K, nábytek 67.549·27 K, potahy 65.697·23 K, zásoby 1,727.571·— K, vklady u peněž. ústavů a dluhy 1,479.347·23 K, cenné papíry 34.984·40 K, vklady pro pens. fond 47.643·63 K. V celku 9,385.239·13 K.

Pro naše poměry a pro naše hospodářské prostředí mají tato čísla význam jistě značný.

chem. Je těžko souditi, co zde tolik rozhodovalo, zdali skutečné zlo alkoholismu v Rusku, jež nutně musilo ohrožovat i úspěchy válečné, či zdali zde nepřispělo také velice mnoho sesměšňování ve spisech, novinách, karikaturách ruského mužíka a celého Ruska na počátku války vůbec, sesměšňování Ruska jako země vodky a nejhoršího alkoholu, a tím i země zpustnutí a nekultury. Chtěli-li v Rusku tím ukázati svou vnitřní sílu, není pochyby, že se jim to podařilo a že málokterý jiný stát byl by toho schopen.

Ale z uvedených hospodářských důsledkův odstranění výroby alkoholové je také patrno, že takového radikálního a mimořádného prostředku je možno užíti také *jen v dobách mimořádných.* V době, kdy celé hospodářské poměry jsou obráceny hlavou dolů, kdy všechno visí ve vzduchu, kdy každý se odevzdává osudu a je připraven na nejhorší, kdy lidé s odevzdaností přijímají na sebe tu neb onu hospodářskou oběť a případně vlasteneckým nadšením dovedou se utěšiti — v té době je možno odvážiti se takových prostředků a užiti takových radikálních opatření. Zůstanou-li tato opatření i po válce, kdy jistě by pak šlo o různé hospodářské odškodnění zastiženým, bude již po této stránce míti válka pro vnitřní život Ruska důsledky dalekosáhlé a blahodárné. Během dob nynějších lidé mnoho si zvyknou, než ukončí se válka, z těžkostí hospodářských se výrobci alkoholu aspoň částečně dostanou — a tak by bylo skutečně možno i s hlediska hospodářského vytrvat i po válce.

V každém případě je zákaz pití alkoholu v Rusku, jenž právě v době pro národ a stát nejkritičtější byl proveden, *jedním z nejrozhodnějších (a zároveň nových) argumentů pro abstinenci.*

Neměly by zde učiniti podobně také státy jiné?

František Pösl:

Umění výtvarná v poesii Jaroslava Vrchlického

(Pokračování.)

Moje sonata (1893). Mimo cyklus »V samotách«, napsaný ke kresbám Chittussiho, jsou zde tři básně uměleckých sujetů. Jest to »Ballata na peníz se sv. Jiřím drakobijcem«, »Ballata o starém portretu« a »Ballada apostrofující Fortunu, paní světa a lidských osudů« k rytině Dürerově:

Na vzdušné kouli po oblaků lemu
se vznášíš nad světem, jejž mlhy kryjí,
hrst plnou skvostů, šperků, diadémů;
na ramenech ti velká křídla bijí.

»Ballada na motiv krysaře z Hammeln« srovn. »Třetí knihu básní epických«.

Obsahem epilogu »Poesie« je živá diskusse vybrané společnosti o umění a zvlášť o poesii. Z umění výtvarného vychvaluje se antika a renaissance, které nikdy nezastarají:

Co zastaralo na světicích Giotta?
A Rafael — toť teprv smavá mladost,
všem nastavujíc pohár kypící
nebeských vděků! Může zastarat,
co lidským srdcem hnulo do hlubin,
čím zachvěl se kdys ňader bájný zvon,
co plálo v hrudích z hrudí v štětce ven
a v sloky jako hřebce bez otěží
a v takty, s nimiž oceanu hudba
smí závoditi nebo píseň hvězd?
Ba ani forma — to, co křehké jest
na díle uměleckém — · —
ba ani forma, věřte, nezastará.

Potulky královny Mab (1893). Hned první báseň »Primavera« popisuje dle staré rytiny bosonohé dítě, jež s fialkami ve vlasech kráčí po sněhu vstříc záhubě; neboť anděl smrti již se nad ním sklání. V tom děcku vyletí skřivan ze zástěrky, hned objeví se sněženka, sníh taje, rozkvete bez, hloh — jaro je tu. A smrti anděl sám se tomu diví. Tento genrovitý obrázek nemá tedy nic společného s Primaverou Boticelliho.

V »Dceři Tintorettově« se vypravuje, jak umělec nevymaloval své dítě, když bylo v kolébce, ani když bylo nevěstou, teprve když bylo v rubáši, štětec chyt, hlas v duši jasně zašeptal: Nyní!

Kytky aster (1894). K Boecklinovi se vrací básník v krásné komposici »Boecklin a Smrt«, kde s groteskním humorem glossuje vlastní podobiznu umělcovu se smrtí. Významný pro nesmrtelnost umělců jest konec:

Smrt hrála, mistr se však smál,
zvyk' Smrti — neb se nepoleká,
kdo tvoří.

Arnold Boecklin (1827—1900), slavný německý malíř, na tvorbu Vrchlického měl značný vliv, zejména jeho obrazy antické Vrchlického jistě nejednou inspirovaly. Už byly uvedeny znělky z »Nových sonetů samotáře«, v »Posledních sonetech samotáře« jsou opět tři znělky: masku umělcovu kreslí »Boecklin«, »Lov Sireny« a »Ticho v lese« jsou glossy k jeho obrazům. V knize »Na sedmi strunách« jsou opět dva obrazy Boecklinovy znělkami glossovány: »Kentaur a vesnický kovář«, pak »Posvátný háj». Krásnou »Hymnu Boecklinovi« přináší kniha »Než zmlknu docela« (1895). Velkolepá je »Tryzna za Boecklinem« o sedmi částech, v níž básník lká nad smrtí největšího umělce 19. věku. (Žamberské zvony 1900). Posléze »Fanfary a kadence« přinášejí dvě ronda »Arnold Boecklin«, vyjadřující obdiv velikému umělci. Celkem tedy 13 básní je věnováno Boecklinovi a jeho umění. Že snad ještě jiné motivy an-

tické v poesii Vrchlického mají podnět v obrazech Boecklinových, bylo již řečeno.

V »Kytkách aster« jsou ještě tři básně. na něž působily dojmy z umění výtvarného. Báseň »Na vázu z dob rokoka« otevírá opět celou retrospektivu zašlých časů, jichž svědkem právě váza byla. Pak je tu »Zatopeným sochám Karlova mostu«, v níž básník stěžuje si na netečnost, že taková umělecká díla nechají se ležet pod vodou. Míněna jsou sousoší Ferd. Brokoffa (1688—1731) Ignác z Loyoly a Františeh Xaverský, zhotovená r. 1711, zničená při povodni 1890. Sochař Čeněk Vosmík poškozený originál druhé skupiny zcelil a doplnil (1905—12) a dle toho zhotovil kopii, jež znovu postavena na mostě Karlově. Na mostě jest také krásné sousoší Bolestné Panny Marie s Janem Ev. pod křížem, dílo sochaře Em. Maxe, nar. 1807; k němu vztahuje se báseň Vrchlického »Mater Dolorosa« (Skvrny na slunci 1897).

Báseň je tak znamenitá, že nemohu odolat, abych se o ní šíře nezmínil. Podnět k ní dala skupina Em. Maxe, postavená r. 1856. Na podstavci čteme nápis:

O vos omnes, qui transitis per viam,
attendite et videte,
si est dolor, sicut dolor meus!

Vrchlický uvádí nápis a pak citát z Nerudových »Zpěvů pátečních«: Vlast -- matka, držíc syna — národ v klínu. Ve slokách sapfických je nejdříve popis sousoší; později:

Dolorosa ustoupla matce Vlasti,
národ byl synem,

jak pěl Neruda. Ale dnes jsou poměry jiné:

Nyní kolem kráčeje vidím matku,
věrna staré tradici matek — pláče!
Hledá syna, národ svůj, ruce svislé
vztahuje v prázdno.

S kříže sňatý, bohužel, nezná matky,
v tvář ji šlehá bičíkem sofismatu,
v drzé choutce odvěkým jejím bolům
zlobně se směje.

Jindy mohl urážet matku cizák,
zvykla tomu průběhem dlouhých věků,
že by syn však proti ní v drzé choutce
zatínal pěstě,

že by mohl za fantom humanity
prodat matku, slzami která vdovy
k žití zvedla mrtvého, — vryto budiž
do žuly dějin!

Matka pláče! — Na hrobech syn se baví.
Co mu po ní? Přežilá o ní píseň
dnes je plané dětinské vlastenčení
v mudráků ústech.

— — — — — — — —

O tu chápu velikou bolest matky
Dolorosy! Nemá víc syna v klínu!
Rtové mdlí jen chvějí se: Stůjte, vizte!
Jaká má bolest!

Třetí báseň jest »Oddanost«, věnovaná soše J. V. Myslbekově. Mramorová socha představuje starce s rozhalenými ňadry, je výrazem síly a vytrvalosti, mužných ctností, kterými vynikali staří, a nadchla básníka ke krásné ódě. Z českých plastiků byl Myslbek Vrchlickému nejmilejší, proto opět a opět vrací se k jeho uměleckým dílům a věnuje mu celkem 8 básní.

Jos. V. Myslbek (nar. 1848) je největší ze současných sochařů českých, došel uznání i v cizině. Za »Oddanost« obdržel ve Vídni cenu Reichlovu, za »Lumíra a Píseň« zlatou medalii v Berlíně, jeho »Kristus« je v Sacré Coeur v Montmartru a při soutěži o skupiny pro most Palackého obdržel první cenu. Nádherný je pomník kardinála Schwarzenberka. R. 1901 vydala »Unie« dílo »Jos. V. Myslbek« obsahující 37 listů a 40 autotypií.

»Kniha sudiček« (1895) přináší meditativní báseň »Pod Krista Myslbekova«, jehož kopii měl básník.

V »Posledních sonetech samotáře« je »Labutí zpěv«, skizza Jos. V. Myslbeka, ale velkolepá je óda »Přípitek Josefu Myslbekovi« ve »Skvrnách na slunci« (1898). Básník přirovnává sochaře k Prometheovi, jenž první z hlíny tvořil bohy i lidi, a sochaři dává první místo mezi umělci:

»Vždycky sochař umělců byl mi králem.
Hýčká duši líbezný tonů ševel,
pestře kyne paleta malířova,
světy v dálce kouzlí si básník slovem,
nad všemi sochař,

— — — — — — — — —

Hněte hlínu podoben Tvůrci svému,
v ráj když smavý postavil otce lidí;

Potom jmenuje nejkrásnější plastická díla řecká, přechází k renaissanci, k Michelangelovi, odtud přes Pugeta a Goujona dochází k našemu mistru, jemuž platí přípitek:

Zdráv buď silný! Oddanost s přísnou lící
symbol Tvého umění, naší práce!
Kristus mroucí, trpící národ celý,
síla a něha!

Žehnající, vítězný v ruce prapor
jede Václav! — Ustupte z cesty všichni,
zmlkni záští, v sedraném plášti skryj se,
syčící Zlobo!

Jede velký, zahynout který nedá
svému lidu, žijícím ani příštím!
Tímto vděčně pozdraven buď, ó Mistře,
kolossů tvůrce!

Básní touto vzdal Vrchlický svůj hold umění sochařskému vůbec a plastickému umění Myslbekovu zvlášť, a přece ještě ne-

bylo to poslední slovo, kterým ocenil a oslavil velikého mistra. Ještě čtyry ódy věnoval mu a jeho umění v »Sochách na mostě Palackého« v knize »Má vlast« (1902). Jsou to slavné básně, psané pod blahým dojmem velikého, vzrušujícího umění Myslbekova a vztahující se ke skupinám na obou stranách mostu: 1. »Lumírova píseň« (vlastně Lumír a Píseň) byla již otištěna ve sbírce »Na domácí půdě«. 2. »Věštba Libušina« (vlastně Přemysl s Libuší) je obzvláště krásná, vlasteneckým duchem proniknutá, dokonalou slokou sapfickou psaná óda. 3. »Ctirad a Šárka«. 4. »Záboj a Slavoj«.

Nové zlomky epopeje (1894). V »Legendě malovaného okna v zámecké oratoři« popisuje se obraz, jak nad kotlem, plným ohně a síry, zvedaly se lidské hlavy. Satan přikládal pod kotel, trochu výše v druhém poli seděl Spasitel maje světovou kouli pod nohama. Skutky milosrdenství, které konala zbožná Iseult, hlavy zatracenců jedna po druhé mizely, až zmizely docela. Poněvadž obraz malovaného okna se tu mění, třeba vše posuzovati jako básnickou fikci a nemysliti na obraz skutečný.

V krásném historickém zpěvu »Ilioneus« vypravuje se o císaři Rudolfovi, že tak byl nadšen krásou antického torsa, že všecky politické události ustupovaly v pozadí, že podepsal i »majestát«, jen aby nerušeně mohl se podivovat antickému umění:

Ano, Nioby jsi synem!
čtu to v tazích tvoji tváře,
otcem tvým být moh' jen Skopas,
velebný ty zázraku.

A já čtu a čtu v tvé tváři,
v liniích čtu těla božských,
v měkkosti té a v té síle
velké krásy zjevení!
— — — — — — — —
Tebe zřím jen — vždy a všade,
mramorový zázraku!
— — — — — — — — — —
Cítím s tebou, žiji v tobě,
popel já — ty nesmrtelnost!
Vím, je krása mučennictvím,
svatý synu Nioby!

Budu zvěstí, bájí, stínem,
jménem v starých pergamenech,
ty plát budeš nesmrtelný,
třeba torso bezhlavé!

Málokde došel kult umění a krásy takového výrazu, jako právě v této básni.

Skopas (390—340 př. Kr.), současník a soupeř Praxitelův, vytvořil prý asi 20 soch, ale žádná není zachována v originále, málo v kopiích. Nejslavnější z děl, Skopovi přikládaných, byla skupina zobrazující usmrcené děti Niobiny Apollonem a Artemidou, jež přinesena byla z Malé Asie do Říma asi r. 35. před Kr.

(Walters, Řecké umění str. 197.) Nejmladší syn Niobin slul Ilioneus a socha jeho dostala se koupí císaři Rudolfovi II.

Krásná je též báseň »Polonia«, k níž inspirován byl básník na radnici Lvovské před obrazem Jana Styky:

Na skále žena, zmučenému Kristu
v svém bolu rovna, zářící a světlá,
ku skále vbita, připoutána celá,
jak vzdána na muku neb na očistu,
se slzou v oku, s krví kolem čela.
A pod ní kupily se davy, davy . . .
Tam celý národ stál, k ní hleděl, k matce,
— — — — — — — — — — —
a všichni tito zřeli k její muce.

Tak vryta sem jak v kvasu Balsatzara
své hrozné, zdrcující věštby psala,
a v očích všech to divým ohněm hárá,
jich trůn, hrob, oltář jesti tato skála!

Básník srovnává osudy své vlasti s osudy Polsky a věští jí vítězství v budoucnosti.

(J a n S t y k a, slavný malíř polský, nar. 1858 ve Lvově, otec jeho byl Čech. Byl žákem Matejkovým, maloval celou řadu obrazů náboženských. R. 1897 navštívil Prahu a mistra Jar. Vrchlického, jemuž za báseň k obrazu »Polonia«, namalovanému r. 1891, jakož i za překlad svých básní do češtiny namaloval podobiznu. Vrchlický daroval ji obci pražské, studii k ní podržel ve svém majetku. R. 1898 byla u Topiče výstava děl Stykových, mezi jinými též »Polonia« a podobizna Vrchlického.[1]) Známější obrazy Stykovy: »Nero mučí křesťany v Kolosseu«, pak illustrace k románu Sienkiewiczovu »Quo vadis?« Styka je repraesentantem moderního směru v umění polském, směru národně-katolického podobně jako Sienkiewicz. Jemu jsou boje za vlast, za osvobození Polsky posvátnými.)

Třetí báseň v knize »Nové zlomky epopeje«, sem patřící, jest »Divá jízda«, jejímž obsahem jest popis a výklad obrazu Maxe Pirnera: Furie unáší Tannhäusera, dona Quijotta a dona Juana.

M a x P i r n e r (nar. 1854 v Sušici) byl přítel Vrchlického a jeho oblíbený umělec. Dovede zvláště výborně zobrazovati lidské tělo vždy v nových ladných pohybech. R. 1885 vystavil v galerii »Ruch« cyklus pastelových kreseb, zvaný »Démon láska«, jímž proslavil své jméno po vlasti. Vrchlický k těmto 13 pastelům napsal krásný doprovod ve formě romancí a nakladatelství Topičovo vydalo r. 1893 ve dvojím vydání (větším a menším) těchto 13 krásných reprodukcí s básněmi Vrchlického a s úvodem K. B. Mádla. Cyklus rozdělen na čtyry oddíly: I. V rozpuku se 4 básněmi. II. V rozkvětu se 4 básněmi. III. V rodině se 4 básněmi. IV. V odkvětu (jediná báseň). Mimo to cyklus opatřen prologem a epilogem. Všech 15 básní s titulem »Démon láska«

[1]) Reprodukci přinesla kniha »V sudě Diogenově«.

otištěno opět v definitivním vydání knihy »Zlatý prach« r. 1897 se změnou nadpisů.

»Prolog« vysvětluje nadpis cyklu i vznik jednotlivých básní. Amor s toulcem smál se na básníka, ale když blíže přihlédl, viděl, že to byl démon, místo toulce viděl kosu smrti, jež všecko žne, co kvetlo štěstím.

A přec to krásné, buclatý můj hochu,
se dáti smíchem tvojím vést,
a bloudit labyrintem tvojich cest;
a v stáří v posled, vyváznem-li šťastně,
tvé malovati nebo psáti básně,
jak prožili jsme je, si vzpomínat — —

1. Obraz »v rozpuku« představuje dva mladé lidi pod deštníkem. Vrchlický k němu vymyslil »Romanci deštníku«, v níž vypravuje, jak dva mladí sešli se v alejích za deště, kdy deštník jim postačil pro jejich štěstí.

2. Obraz »v odříkání« představuje mladou jeptišku, přes zeď klášterní do dálky hledící. Nad hlavou visí zvon. K tomu napsal Vrchlický glossu, již později nazval dle klekání, jež zvon vyzvání, »Ave!«

3. Obraz »šílená« předvádí ženu, prostovlasou, polooděnou, jež klečíc hrabe na hřbitově v sněhu. Apostrofující básnička o dvou strofách nazvána v knižném vydání »Dítě a srdce«.

4. »Stará panna« na první pohled znatelná dle staromodního obleku, tím více vynikne, když za ní dva mladí »se v lásce k sobě kloní«. Báseň o 5 slokách s refrénem »mně zhořknul svět« říká sama stará panna.

5. Obraz »v rozkvětu«, později »První políbení«, již nadpisem se naznačuje. Obsahem básně je historie prvního políbení, jež se stalo na člunu, jak obraz ukazuje. Sloky mají refrén »Pamatuješ?«

6. »Mrtvá« je název obrazu, ale mrtvy jsou dvě — matka na loži, dítě v kolébce. K tomu krátký, ale neobyčejně básnický doprovod »Růže a poupě«, jež vichřice současně zdeptala.

7. nazván »Ztracen«; jinoch v bezvládí sedí za stolem, hlava podpírá se o pravou ruku, držící jakýsi list . . . Z toho vykouzlil básník balladu, jíž později dal jméno »Lacrimae Christi«.

8. »Opuštěná« představuje dramatickou scénu, již básník popisuje: Ženich odvádí v závoji nevěstu z kostela. Zrazená dívka jest mezi diváky a její dceruška chce podati kytičku, ale matka ji zadrží.

9. »V rodině«, později »Probuzení«, představuje manželské štěstí, jak nad ložem otcovým z rána sklání se celá rodina.

10. »Až k zločinu« — dívka utrácí vlastní dítě a vrhá je v noci do řeky. Doprovod tohoto obrazu jest opět ballada s refrénem »v řece to stená a kvílí«.

11. »K smrti« zachycuje jinocha ve chvíli, kdy sedě v kostele prostřelí si hrdlo z pušky. K této katastrofě vymyslil básník

balladický příběh, jejž později přezval »Dým« (dým kadidla, štěstí jako dým prchlo, dým z pušky).

12. »Na pranýři« byla dívka v dobách starších předmětem hanby a posměchu. Tu však v davu octl se básník, jenž praví:

Sestro, do azuru
klidně hleď v svém utrpení,
umělcův los lepší není!
Nechť dav tleská neb se víří,
já též stojím na pranýři.

13. »V odkvětu« představuje vysloužilce a »odkvétající« ženu, jak cestou spolu žertují. Doprovod, který byl v knižném vydání nadepsán »Konečně«, je žertovná skladba na théma a refrén: invalida.

»Epilog« tvoří básnickou dedikaci Maxu Pirnerovi.

V knize »Napadlo rosy« čteme ještě k obrazu Maxe Pirnera báseň »Most duše«. Obraz i báseň jsou allegorie. Básník popisuje i vykládá obraz umělcův. Apostrofuje Psychu praví:

Máš etherickou nohou přes most Žití
se pustiti? On rozvalen jest zpola,
a kolem skála neúrodná, holá,
a pod obloukem, kterým azur svítí,
tě divná společnost a směšná čeká.
Však nutnost velí. Vzbouřená jest řeka,
ať chceš neb nechceš, dívko, musíš jíti!

Ta společnost jsou satyři v říze mudrců, kteří jako fauni hltají božskou její krásu. Ale Psyché (duše) přese všecky předsudky přejde a přeletí most Nutnosti, zvítězí svou vlohou a silou nad hlupců šklebem.

Z knihy »Zlatý prach« náleží sem ještě celý cyklus 10 rond, mající za motivy figurky loutkové. Jsou to typické figurky loutkového divadla různých národů. Ronda jsou rázu humoristického a nadpisy jejich jsou zároveň refrénem: 1. Pierrot. 2. Columbina. 3. Matamor. 4. Kašpárek. 5. Harlekin, 6. Pantalone. 7. Imogena. 8. Mefistafl. 9. Bajadera. 10. Tutti quanti.

Posléze budiž ještě uvedeno rondo »Alchymista«, k němuž dala popud stará rytina.

Kniha sudiček (*1895*) *Než zmlknu docela* (*1895*). »Pastel« (dívka) a »Akvarel« (krajina s lunou nad řekou) mohou, ale nemusí býti psány k obrazům.

»Pod jednu podobiznu« je básnická hříčka, k níž dal podnět obraz krásné ženy.

Zajímavy jsou básničky »Vázy« a »Pohár«, zejména proto, že jsou dokumentem pro výtvarnický smysl básníkův. V první básni přeje si Vrchlický býti sochařem starých Athen, aby z hlíny mohl tvořiti samé vázy, různých tvarů,

na kterých nymfy tančily by v páru,
a faunů sbor by na píšťalu pískal

a jiné ještě scény ze života Maenad a Pana by vytvořil.

V druhé básni »Pohár« káže básník sochaři, aby mu vytvořil zvláštní fantastický pohár, který dopodrobna popisuje.

V knize druhé čteme báseň »Volo, volo!« k heslu pod obraz umělců. Básník heslo vykládá: (volo = chci, volo = letím) od chtění ke skutku jest u pravého umělce jen krok.

Cyklus osmi básní na motivy antické nese název »Staré kameje«. Zdá se, že skutečné kameje, jak jsme již také poznali v »Různých maskách«, zde básníka k těmto skladbám inspirovaly. Jednotlivé kameje mají názvy: 1. Isis. 2. Dryada. 3. Pláč Ixionův. 4. Sirena. 5. Slzy Medusy. 6. Teiresias k chlapci jej vedoucímu. 7. Nářek Demetry. 8. Zahrada Persefony.

Báseň »Hold svatých tří Králů« (ded. panu hraběti V. Boos-Waldekovi) je vlastně popis obrazu Van Eyckova, jejž Vrchlický viděl v starém zámku (snad u hraběte), kde byl několik dnů návštěvou. Básník podivuje se realistickému podání, jež liší se velice od tradičního zobrazování této scény a s humorem popisuje krále i sv. Josefa. Na konci praví:

Toť pravá síla
je umění, v kterém je duše, všecko;
jeť forma háv jen mody, vkusu, doby,
ta kletbě archaismu propadává,
však nesmrtelná duše, v pravdě ryzí,
dál svítí v svojí neztenčené kráse,
jeť právě duší, životem a pravdou.

(Van Eyck Huybrecht a Jan, slavní zakladatelé starovlámské školy malířské počátkem 15. století. Jediné dílo Huybrechtovo, slavný oltář gentský, zůstalo nedokončeno a dokončil je bratr Jan r. 1432, jenž potom žil v Bruggách, kde † 1440. Gentský oltář představuje »klanění se sv. beránku« a skládá se z 12 tabulí, z nichž jen 4 hlavní desky zůstaly v Gentu, ostatní jsou v Berlíně a Brusselu. Jan van Eyck maloval též podobizny a madonny. Zásluhou jeho je především zdokonalení malířské techniky. On první počal malovati »mokře do mokra« olejovými barvami, měl smysl pro krásnou formu, znal perspektivu, miloval přírodu a proto vymanil se z pout středověkého umění a stal se zakladatelem směru realistického.)

Poslední sonety samotáře (1895). Bylo-li již v prvních dvou knihách sonetů hojně dojmů výtvarných, jest jich v této knize ještě více — patrno, jak záliba básníkova pro umělecké sujety stále rostla. Je zde hojně motivů antických, je tu zastoupena renaissance, Boecklin, z českých pak umělců mimo Lišku a Myslbeka poznáváme ještě B. Knüpfera. Ovšem že tu je opět řada sonetů, o kterých nelze s určitostí říci, byly-li inspirovány uměním výtvarným, či mají-li popud v četbě básníkově, někdy jistě uplatnilo se obojí.

Ze Sonetů heroických patří sem »Pod relief assyrského bojovníka«:

Na koni jede v hrdé, mužné póse.

Ve vykopaninách assyrských památek nalezeny reliefy, představující nejčastěji výjevy ze života králův. Byly vnitř síní palácových na úbělových deskách. Jindy představovaly reliefy honby, scény válečné, anebo i bitvy.

Na řecké »Amfoře« vidí básník na krajích draky, uprostřed athleta kácejícího strom, orla v boji se zmijí a dole drobné ptáky. Podnes plá z ní formy nesmrtelnost v ryzí kráse.

»Marsyas« je napsán na známý motiv zápasu s Apollinem.[1]) Ač Marsyas podlehl, padl s bohem v boji, jest jak on přece stejně nesmrtelný.

»Osm reliefů ze života Jakchova« předvádí nám nejznámější momenty ze života Dionysova. 1. »Vychování«. Vychován byl ve stinné sluji, kde Dryady skýtaly mu pokrm. 2. »Réva« — objevení daru Panova jest invence básníkova. 3. »Orgie« — popis bakchanalu. 4. »Cestou k Naxu« — zachránění od námořských lupičů. 5. »Ariadna« — nalezení Ariadny, Theseem opuštěné. 6. »Priapus« — syn Dionysův a Afroditin, byl hýkáním osla Silénova prozrazen se svou láskou. 7. »Utile cum dulci« — apostrofa Dionysa, jakožto boha révy a původce řecké tragoedie, jež došla rozkvětu v dílech Aischylových, Sofokleových a Euripidových. 8. »Modlitba k Jakchovi« — básník jej velebí jako představitele radosti života a ohně, který v žilách básníků proudí.

Patrno, že poslední tři sonety nejsou již momenty ze života Jakchova a tedy také ne reliefy. Pro narození a vychování Dionysovo nalezl asi básník předlohu a inspiraci v reliefu na váse, jež je v museu neapolském a na níž jest i původce S a l p i o n A t h e n s k ý podepsán. »Orgie« jest popis thiasu, totiž sboru Dionysa provázejícího, byli tu mimo maenady satyrové, silen, Pan a Kentauři. Scéna zobrazena na pozdějších reliefech a též v mosaikách. Ke čtvrtému sonetu vztahuje se relief na pomníku Lysikratově v Athenách. Představuje scénu s tyrrhenskými lupiči, jak ji též popisuje Ovidius Metam. III 582—692.

»Ariadna« je napsána podle sarkofagu, na němž vyobrazeno, jak spící Ariadna byla Dionysem překvapena. Táž scéna též na bronzovém penízi. Mimo to je socha ve Vatikáně, představující »Spící Ariadnu«. »Priapus« jakož i ostatní dvě znělky dokončují cyklus o Dionysovi.

»Feidias před sochou Zeva Olympijského« jest sonet, v němž uvádí básník F e i d i a, nejslavnějšího řeckého sochaře, mluvícího. Umělec nezakládá si na materiálu, z něhož socha byla zhotovena, totiž na zlatě a slonovině, nýbrž na své myšlence, která je nesmrtelná jako bůh sám. Socha ani kopie její se nedochovaly.

Sonet »Leonardo da Vinci« oslavuje velkého mistra renaissance, při čemž připomíná básník slavná jeho díla Monu Lisu a Poslední večeři.

Dva sonety jsou inspirovány obrazy českého malíře Beneše Knüpfera: »Věčná Sirena« a »Hlava Křtitelova«. (B e n e š K n ü p-

---

[1]) Zachována řada obrazů na vasách i reliefů na sarkofázích.

f e r, nar. 1848, vyhledal si smrt v moři na cestě do Italie 1911.) Moře, vlny, Sireny na skalisku, to jest hlavní program tohoto umělce. Pěkně jej charakterisuje Vrchlický v prvním jmenovaném sonetě:

Své dumy vtělils v strmé skály kolem;
tvůj rozmar Siren tvých plá inkarnatem,
jak v smíchu se a v potyčkách svých sluní.

Však duše tvá i s jásotem a bolem,
tvé umění, to hoří slunce zlatem,
a nad vše rozlívá se, nad vším trůní.

Reprodukci obrazu »Věčná Sirena« přinesla Zlatá Praha 1903.

Druhý sonet »Hlava Křtitelova« vykládá myšlenku obrazu umělcova.

»Pomluva« (obraz Portaelsův) glossuje po krátkém popisu obraz. J e a n F r. P o r t a e l s v Bruselu (1818—1895), malíř vlámský, maloval obrazy historické, náboženské, genre a podobizny.

Mimo básně dříve již jmenované budiž ještě uveden sonet »Pod vlastní podobiznu«.

Napadlo rosy (*1896*). Kniha velmi bohatá dojmy uměleckými, některé básně z ní byly již uvedeny. Hned první cyklus, nadepsaný »Staré rytiny«, obsahuje 14 básní legendárních a ballad allegorických, ale zdá se, že nadpis je pouze metaforický. Jen k »Balladě o rytíři, čertu a smrti« poznamenal sám básník, že je parafrasí staré rytiny, bezpochyby Dürrerovy nebo Holbeinovy.

Náleží sem siciliana »Loutky«, pak báseň »Z dílny umělce«, jež myšlenkou připomíná legendu »Giotto a duše«. Zde praví básník o sochaři, jenž hlíně dává formu:

Tvrdá hmota hned se vzdává,
myšlénka jest láva žhavá,
vryta v mramor věčných desk.
To dar boží, okamžiku,
propásti jej — věčný stesk!

Druhý cyklus sicilian obsahuje 8 námětů výtvarných: »Staří mistři škol italských«, »Ženy Palmy Vecchia«, »Obraz neznámého mistra«, »Aretino Tizianův«,[1]) »Michelangela pilířové postavy na stropě Sistiny«, »Rembrandt«, Sv. Šebastian«, »Válka dle obrazu F. Stucka«; jsou to většinou dojmy z obrazáren. »Válku« Stuckovu přinesla v reprodukci Zlatá Praha 1904.

(Fr. v. Stuck, malíř a sochař, nar. 1863, jest profesorem na umělecké akademii v Mnichově, vůdce směru secessionistického. Maloval obrazy náboženské, mythologické, též sochy »Athleta« a »Tanečnice« jsou známy.)

Pavučiny (*1897*). Jest tu celkem 6 básní, na jejichž vznik působily bezprostředně dojmy výtvarné. Zcela ve shodě s uměleckými díly jsou tyto básně pouhými hříčkami, jež byly básníku milým oddechem uprostřed veliké tvůrčí práce.

---

[1]) Obraz inspiroval básníka též k dramatu »Pietro Aretino«.

»Satyr v mříži zámeckého parku« byl jistě němým svědkem rokokového obrázku, který básník v hlavních konturách rýsuje. Připomíná skladbu »Stíny« v knize »Fresky a gobeliny«.

»Dívka a sfinga« je popis staré rytiny. Dívka sama sebe přirovnává ke sfinze, ve všem se jí zcela podobá, jen místo drápů má krásné průsvitné nehty — ale »ty její drápy v srdcích mužů jsou«.

»Žaponerie« (kalamář, představující holou lebku z bambusu vyřezanou, zmijí ovinutou, nad níž vážka namodralá se vznáší) je popsána a symbol její duchaplně vyložen.[1])

»Marnost nad marnost«, triptych ze starého gotického domu, představuje barona s růžencem, biskupa s mečem, uprostřed nich sedí na lebce hošík, pouštějící bubliny.

»Starý obraz« je dokladem toho, jak i bizarní předmět básníka inspiruje. Holohlavý mnich čte z Písma nad spící ženou, nevšímá si ruchu, neslyší zvonu, zvoucího na hóry . . . Jest to umělec, jenž bdí nad svým ideálem, čte a čte, ale nedočte do soudného dne, ideál (= žena) nedotčený před ním.

»Maxi Švabinskému, když mne portretoval«, jest opět námět v pravdě umělecký. Básník vládne slovem, kreslíř perem, ale oba děkují za své dílo vteřině šťastné inspirace.

Na sedmi strunách (*1897*). Mimo Boecklina je tu zastoupen Antoine Watteau (1664—1721), malíř a ryjec francouzský, který uvedl do malířství nový druh galantními slavnostmi, pastýřskými hrami a venkovskými zábavami. Jest to malíř gracie a galantního flirtu, které právě v rokoku ve Francii byly domovem. Na obrazech Watteauvých vidíme mladé pány v sametu a hedvábí, s gitarou na široké rudé stuze přes rameno, tak toulají se bez cíle po luzích a dvoří se krásným paním. Paní mají krajkové vějíře a mdle červené, fialové nebo žluté hedvábné šaty. Štíhlé jejich paže vynořují se z jemných krajek. Z modrých očí, jichž klidu neruší vášeň, pohlížejí na své ctitele. Společně zpívají jen a hrají,. mluví a smějí se. Líbezná objetí, něžné pohledy, galantní slova se vyměňují. Dámy přijímají dvoření svých kavalírů brzy s šelmovským úsměvem, brzy durdivě nebo lehce pohoršeny; provádějí se tance, tančí se gavotta nebo menuet, provádějí se hry na slepou bábu a pod. A podvečer rozptyluje se znenáhla roj: za hovoru mizejí párky ve stínu křoví, umlká zpěv, zvuk mandoliny, slyšeti jen ještě šepotání sladkých slov . . .

Pro takové laškování vytvořil Watteau také vhodnou přírodu: Staré stromy prostírají vrcholky svoje jako párkům k ochraně. Měkký trávník zve k odpočinku. Růže, sedmikrásy kvetou uprostřed lesa, bez a jasmín voní z keřů, aby mohli páni trhat a nabízet kytice. Prameny šumí na blízku, tu upevněna houpačka, na níž stoupá kráska, tu prosvítají nahé mramorové sochy — amoreti, Venuše, satyr objímající nymfu — celé okolí vybízí k lásce. Jeviště všech obrazů jest ostrov Kythera, kde růže stále voní a

[1]) Srovn. též »Detail» v knize »Duše—mimosa«.

slavíci klokotají, kde ve stromech to šepotá o štěstí a lásce. (Muther, Dějiny malířství III. str. 11 a n. v překladě F. A. Šubertově.)

Nejznámější obrazy jeho jsou: Připlutí na ostrov Kytheru, Choulostivá nabídka. Assemblée galante, Lekce o lásce, La danse champêtre, Zábava a j.

Ovzduší těchto obrazů, scenerii, nálady, zábavy, hry a zpěv pánů i dam, jejich flirt výstižně zachytil mistr Jar. Vrchlický ve »Scéně à la Watteau«.

Básník vymyslil prostý děj, který dramaticky předvádí ve čtyrech výstupech. Finetta a Fabrice jsou hlavní osoby, ostatní tvoří staffáž a doplňují scénu. Finette a Fabrice hrají a zpívají krásnou píseň o Endymionu a Selene, k níž dva páry tančí moulinet, zatím co ostatní seskupí se okolo, dívajíce se na tanec a diskretně spolu hovoříce. Finale scény jest: dámy a páni kývnou na sebe a rozejdou se na všecky strany laškujíce a žertujíce, Fabrice a Finette, kteří osamějí, po krátkém škádlení klesnou si v objetí.

Uvádím také čtyrdílnou báseň »Pierina Ricci«, jakési milostné duetto mezi Aretinem a Pierinou a to proto, že jsou tu několikráte připomínáni současní mistři Tintoreto a Tizian a Tizianova Venuše:

Víš, Tizian Venuši ukazoval
a všichni chválili pleť, forem oval,
vděk linií — — —

Osmiveršovou slohou »K odhalení pomníku Václ. Beneše-Třebízského«[1]) vystižen význam Čecha, člověka, kněze-spisovatele.

Portrety básníků (*1898*) obsahují 83 sonety, z různých sbírek vybrané, podobizny literární, kde inspirací básníkovou bylo studium světových literatur, nikoli skutečné jejich podobizny, masky, medaillony, plakety anebo kresby.

Překročen zenit (*1899*). *Bozi a lidé* (*1899*). V první knize jsou čtyry sonety, na něž bezprostředně působily dojmy výtvarné: »Maska Satyra«, »Obelisk«, »Pyramidy« a »Krakovu oslavujícímu Ad. Mickiewicze« (postavením pomníku v červnu 1898), v knize druhé jest básnická hříčka »Achilles na Skyru«, k níž jej bezpochyby inspiroval obraz školy Rubensovy, který v reprodukci přinesla »Zlatá Praha« r. 1904.[2])

V básni se vypravuje o známé lsti Odysseově, jak Achilles, přestrojený za dívku, byl poznán, když na zvuk válečné trouby uchopil se meče, kdežto dívky daly se na útěk.

Jistě sem náleží svým uměleckým námětem »Pygmalion«, obsahující známou báji, jak sochař Pygmalion vytvořiv sochu

---

[1]) Míněn snad pomník na hřbitově vyšehradském.

[2]) Tato scéna byla předmětem maleb i reliefů již ve starověku; v museu Kapitolském zachovalo se na mramorové desce 5 obrazů ze života Achillova, mezi nimi též »Achill na Skyru«, ale zvláště pěkný jest sarkofág vatikánský, jehož relief představuje tuto scénu, právě jako u Vrchlického.

krásné ženy, zamiloval se do ní, ale poněvadž mu neobživla, jak si přál, zešílel touhou. Vrchlický motivuje tento děj závistí bohů, protože Pygmalion je urazil nevytvořiv sochy jejich, vypravuje, jak na pokyn Diův vyslala Afrodite nejprve Himera, pak Erota a posléze Pothos. Tím z báje stala se pěkná allegorie, v níž se dokazuje pravda, že ideál je nedostižný.[1])

S básní touto souvisí a také tendencí se podobá »Laodamie« v »Episodách«, kde opět sochař Krates je předmětem básnického vypravování. Laodamie, choť Protesila, který se odebral s Agamemnonem na výpravu k Iliu, vstoupivši v dílnu sochaře Krata požádala jej, aby vytvořil pro ni sochu jejího chotě, neboť bez něho býti nemůže. Jako Pygmalion chce soše svou láskou život vdechnouti. Neodstraší ji námitka, že Pygmalion zšílel; nutí stále sochaře, až sochař dá se do práce, udělá z hlíny hlavu, pak šíj, tělo — a večer byl Protesilas hotov. Tu vrhla se k soše Laodamie, prosila, aby socha obživla, aby choť jen na jeden den se navrátil. Sochař zatím vzdálil se z dílny a když se v noci vrátil, nechtěje rušiti bol královny, jež stále dlela u sochy, postavil se ve své bílé říze vedle sochy. V tom spatřila jej Laodamie a domnívajíc se, že to mrtvý její choť, kterého bůh jí z podsvětí vrátil, vrhla se k nohám jeho. Marně ji Krates zvedal — byla mrtva.[2]) Tu Krates, který potají měl v srdci k ní lásku, kladivem sochu — nejlepší svou práci — zničil.

Krásný mythus »Eros a Moira« psán byl k obrazu Maxe Pirnera a také jemu Vrchlickým dedikován: »Přijměte, milý příteli, tyto verše, které vznikly pod dojmem Vašeho obrazu. Budu šťasten, když chudá tato transkripce hlubokého Vašeho díla nezradí Váš ideál.«

Obsah básně: Eros byl vyslán od své matky Venuše na konec světa k poslední Thule, kde sídlila Moira, žena strašná, neúprosná, aby ji pohnul k milosrdenství s osudem bohův i lidí. Podává jí trnový vínek, aby jím převzala na sebe alespoň všecku bolest lásky. Ale marně. Děsná Moira seděla na skále bez pohnutí a z jejího mlčení vyčetl Eros její odpověď: »Já jsem všecko. Bozi, lidé, země, ocean, štěstí lásky i její hoře — všecko mi ničím.« Proto sedl Eros na skálu a hořce plakal.

Patří sem překrásná báseň »Evangelisté quemadera«, kde básník prostředkem umění výtvarného uložil mohutný protest proti hrůzám Inkvisice, jakož i výkřik ironický, že právě evangelisté jsou strážci quemadera (= místa určeného k upalování kacířů ve Španělsku poblíž Eskurialu). U quemadera stojí čtyry kovové sochy evangelistů Lukáše, Matouše, Marka a Jana, kteří jsou svědky hrůz, nářkův a kleteb, mučedníky k nebi vysílaných. V hodině

---

[1]) Pygmalion jest osobnost mythická, Krates je básníkova fikce.

[2]) Sarkofág neapolský představuje, jak Protesilaos z podsvětí k Laodamii na jeden den se vrátil. Ta radostí a leknutím klesá. Na sarkofágu vatikánském zobrazeno rozloučení obou, rek padá u lodě, Hermes jej odvádí do podsvětí, Laodamie naříká na svém loži, rek v podsvětí.

půlnoční oživují sochy a jejich hlasy dovolávajíce se Krista protestují proti nelidskostem Inkvisice. Sv. Lukáš praví:

— — — Kriste sladký!
Já kdysi obraz maloval tvé matky,
ty's, poupě, na bílém jí prsu ležel,
sen blaha sladký mým tu nitrem běžel,
ten klid a mír, tu poesii štěstí,
tvou naukou já do lidstva chtěl vnésti
a zatím — hranice a kouř a plamen!

A podobně žaluje Kristu Matouš, Marek i Jan a všickni posléze s ironií ukazují k svému úkolu:

My, Kriste, hledáme teď — quemadero!

(Pokračování.)

Václav Novák:

Námluvy.

Vesnický obrázek.

I.

Bylo to právě na svátek sv. Václava, když vracel se Jan Hrad z ciziny po třech letech do své rodné obce Mažic na Blatech. Neuviděv na perronu Veselského nádraží nikoho známého vyšel ven na silnici, okrášlenou na obou stranách lipami žloutnoucích již korun, přešel rychle městečky Mezimostím a Veselím, oddělenými jen dřevěným mostem přes vyschlé nyní rámě tiché Nežárky a vyběhl na pěknou luční cestu vedoucí do Borkovic, asi hodinu vzdálených.

Srdce mu poskočilo radostí, když uviděl krajinku, kterou vídával den co den ve šťastném mládí.

Jak jen mohl tak dlouho zapomínati na ten milý obraz, na rovinu s tisícery poli sem tam otočenými, plnými bohaté úrody, na svěží louky s vysokou travou, na rodnou ves, tak klidně, spokojeně si hovící mezi stromovím, a na černé lesy, které táhnou se od Horenské věže půlkruhem až k Žíšovu?

A snad by ještě nebyl přišel, kdyby — kdyby nebyla ho opustila milá, ta milá čtveračivých, modrých očí, s bílým pérem v ozdobném kloboučku, který se jí houpal na plavých kadeřích!

Sama lásku mu vyznala a sama jej opustila, když přišel lepší a slíbil jí dřívější sňatek!

Hrad se rozběhl, jako by chtěl utéci mraku, který mu zachmuřil veselou tvář, tak jako oblak nad ním skvělé slunce přehouplé již přes poledne blíže k lesům za Mažicemi. Po chvíli se zastavil, zasmál krátce a máchl rukou.

Ženy se mění ruky otočením a proto blázen, kdo jim věří! Rozběhl se k domovu a začal myslit na veselejší věci. Jak je

vzduch svěží, žádný tovární komín nekazí plic a takové je pěkné, milé sváteční ticho!

Hlavou mu prolétlo, jak také kolem této doby před třemi lety vracel se z vojny domů. Celou cestu si prozpíval, jak byl rád, že po třech letech vojenské služby je zase svým pánem. Ale brzy, příliš brzy přešla ho všecka veselost! V týdnu pochovali stařičkou matku, otec odešel na skrovný výměnek a na rodném statku začal poroučeti starší bratr a jeho nevlídná, závistivá žena.

Chtěli z něho udělati čeledína za malý plat a špatnou stravu. Uložil si do Veselské záložny svůj podíl 2000 zl., dal vkladní knížku otci a odešel do světa ve čtrnácti dnech. Šel do továrny zprvu jako dělník, vyučil se zámečnictví, z Čech odešel do Němec a odtud nyní se vracel s několika sty úspor.

Co bude nyní doma dělat? Nevěděl a netrápil se přemýšlením o tom. Byl šťasten, že zase bude doma u svých a dále bude, jak Bůh dá!

U samých Borkovic čekala ho velká radost. Otec tam seděl ve stínu topolu. Padli si do náručí a oběma radostí zvlhly oči.

»Tak tě vítám zasejc do Mažic!« zahovořil klidným, pomalým hlasem otec prohlížeje si pozorně vážným pohledem smutných, modrých očí syna od hlavy až k patě. A rozveselil se, když si dobře prohlédl jeho postavu městsky oděnou, plnou síly, zdravou, veselou tvář rusého kníru a klidné, poctivé oči čistého lesku.

Zapálil si tabák ve krátké dřevěnce. »A což ty nekouříš?« optal se, jda vedle syna, který svlékl si kabát a sundal slaměný klobouk s hustých plavých vlasů.

»Ne, tatínku.«

»Ale, ale, to jsi ňáký spořil!« zasmál se otec. »To asi neseš peněz!« žertoval.

»Šest set, tatínku,« odpověděl klidně syn.

Otec spráskl rukama v podivu.

»Tak jsi se nenaučil pít?«

»Ne.«

»A přece je ve městech takové dobré pivo! — No a holku žádnou nemáš?«

»Ne,« odpověděl krátce syn a zasmál se otcově zvědavosti. Tento, jako by byl setřásl můru, si oddychl a vesele zabafal.

»Tak už u nás zvostaneš?« zeptal se potom směle.

»Ano, zvostanu, tatínku.«

»Ve městě už se ti znelíbilo, viď?« dotazoval se otec chtěje zvěděti pravou příčinu návratu synova.

Ten chvíli mlčel a potom začal otci pomalu a klidně vypráděti, jak již jako hocha lákal ho daleký svět, o kterém čítal ve knížkách ze školy půjčených, a jak ho k sobě vábil ještě více, když jako vojín poznal veselý a rušný život proudící městy.

A rozohnil se, když vzpomněl si na nádheru velkých měst, na paláce a sady. Pověděl otci, jak se vrhl do toho proudu valícího se městy, účastnil se schůzí dělnických spolků, hrdě kráčel

v nekonečných průvodech, jež vynutily si cestu nejlepšími ulicemi, za vlajícími červenými prapory, nadšeně zpíval písně potlačených a provolával slávu řečníkům, kteří lili do srdcí lidu nadšení, důvěru a sílu.

Ale dozněly řeči, prapory odneseny kamsi na půdu a za pěknými slovy nešel nikdy pěkný, plodný čin. Po nadšení přišla opět všední práce dlouhého týdne, zklamání a hořkost.

Zatoužil po klidu vesnice a proto přišel.

»A co vy, tatínku, jak jste doma spokojenej?«

Otec při řeči synově, jíž jen zpola rozuměl, souhlasně přikyvoval. Hned neodpověděl a potom vyhýbavě řekl, že vše děje se na světě vůlí Boží a té že musí a má každý bez reptání se podrobit.

A hned na to začal synovi vyprávět novinky z Blat. Když začal o tom, že mladý Míka před půlrokem umřel, vykřikl syn podivem.

»Tak Bětuška Hradojc už je vdovou! — A co se mu stalo?«

»Upil se,« odpověděl otec a začal rozhorleně svolávat Boží trest na toho, kdo vynalezl pivo a kořalku.

»Tak o Bětušku stál,« změnil pak řeč, »a přecejc toho pití nenechal, když ji měl! Od Božího rána do noci přisluhoval těm čertovým nápojům, až upad' do nemoci a nechal ji tu chudáka s malým dítětem a zanedbanou živností. A co ona si má počít? Toť aby se zasejc vdala už k vůli té živnosti!«

Při tom se po očku podíval na syna.

Ten se zamyslil. Znal Bětu, dceru sousedovu, od narození. Když šel na vojnu, byla ještě školačkou, a když se z vojny vrátil, zdála se mu ještě dítětem. A už je vdovou! To chudák příliš brzo poznala těžkost a hořkost života!

Otec začal o jiném. Nyní je v obci pokojněji, co mladý Vejvoda stal se starostou. Urovnal spory mezi sedláky a domkáři a odstranil všecky pitky na obec, které zavedl Kasanda.

Za té a podobné řeči došli do Mažic, do jejichž veliké návsi vrhalo západní slunce žlutavé paprsky. Chvíli postáli s několika rolníky a hochy, kteří mladého druha přivítali; a vešli do rodného statku. Na dvoře přišel jim vstříc sedlák se ženou.

Sedlák zasmušilé tváře a těkavých planoucích očí přivítal bratra několika nesrozumitelnými slovy a jeho žena drobné postavy, hubené a nezdravé tváře, jaksi kysele se usmála podávajíc svakovi upracovanou ruku. Kdyby byl svak podíval se jí dobře do očí, byl by v nich viděl posměch, nedůvěru a nejistotu. »Co tu ten »pán« chce, a co s ním tady bude?«

Ale Jan Hrad selce do očí se nepodíval a odešel s otcem do výměnkářské světničky se dvěma okénky na zahradu. Usedl u oken, stíněných korunou jabloně, a rozhlédl se po světnici, ze které otec odešel pro večeři. Uprostřed stůl se dvěma židlemi a podél zdí bíle natřených skrovný nábytek, který už jako dítě vídával tam ve velké světnici přes chodbu: postel, dvě skříně, la-

vice a truhla, ona truhla velká, pestře pomalovaná, ze které maminka vždy po jarmarcích a poutích vyndavávala perník a pamlsky!

Hochovi náhle bolest stáhla hrdlo a všecka radost z návratu, na který tolik dní se těšil, kamsi zaletěla a místo ní přišla bolest, zklamání a teskné vzpomínání na šťastné doby mládí, kdy tady žila zlatá maminka.

Sotva se dotekl brambor a kyselého mléka, které otec za chvíli na stůl přinesl.

»Proč tam bratr křičí?« optal se, když náhle ve světnici zabouřil mužský hlas.

»Byl dnes ráno ve Veselí,« odpověděl otec, »platil outraty. Veď proces s Bártou o kus meze na zadním poli a ve Vídni prohrál. Za pole celé nebyl by dal ani dvě stě, ale Bártovi outrat platil půldruhého a svému zástupci dal celé sto! Kupuje si znova svou živnost — od advokátů! Soudí se od jara do zimy a přes zimu do jara o každý strom, mez, voroteč, okap i plot se svým sousedem Bártou — —«

»On běhá po soudech a vy se za něho dřete od rána do noci?«

»A budu, dokavad budu mít sílu v těchhle rukách,« odpověděl otec zdvihnuv černé, upracované, mozoly poseté ruce, »protože má tři malé děti a protože je, co být musí a co Pánbůh chce. A proto nereptám, milej Jeníku. Kdyby mělo být jinak, však on by to Pánbůh změnil! A takhle jen si zasluhuju království Boží.«

Otec vyjasnil tvář a dokonce se i zasmál.

Synovi bylo, jakoby viděl jeden z těch staletých dubů, které drží hráz Horusického rybníka obrovskými kořeny. Nepohnou se, ať vichřice sebe zuřivěji hvízdá v jejich mocných korunách, a plní úkol jim daný.

»Berete si výměnek?« optal se otce, aby o všem zvěděl.

»Ne!« odpověděl klidně otec. »Jak bych mohl, když syn ubírá, místo co by ukládal? Jím u jejich stolu za to. — Tak to děláme všickni, my výměnkáři,« dodal usmívaje se, »a jsme rádi, že nás mladí pouštějí na pole a do stájí a stodol! Vždyť bysme neměli jináč jiných myšlenek, než na tu kosatou!«

Stařec rozhovořil se o radostech i žalech hospodářských a vzpomněl si i na to, jak byl šťastný, když se oženil a převzal hospodaření. I na první pár volů vzpomněl, který sám vychoval, jak je vedl — velké, plecaté, rohaté voly — z domu na trh do Bukovska, jak voli, jakoby tušili, že již se nevrátí, smutně před statkem bučeli a zpět obraceli velké hnědé oči ku vratům.

»A musil jsem je prodat, nebylo pomoci! Šli na maso.«

Slzy zatřpytily se starci v očích.

A syn naslouchaje otcovým řečem uspokojil se a rozveselil. Zapomněl na to, že bratr, milý druh mládí, odešel do hospody místo k němu, a že otce starého má za čeledína — —

A šťastně usnul přituliv se k otci, jako to dělával v mládí.

II.

Mažice jsou a byly v době této příhody malá obec na Blatech o 60 číslech — nemají a neměly denních listů jako velká města, ale mají zvoničku, kovářovu to ženu, a hokynářku Hroškovou. A tyto dvě den co den roznesly po vsi a okolí více zpráv nežli všecky pražské listy dohromady, protože vycházely nikoli jen jednou nebo dvakráte za den, nýbrž stokráte, ba i vícekráte. A vynikaly nad suchopár tiskařské černě, protože zprávy své provázely rozmanitými illustrujícími posuňky rukou a výrazy očí, jež stejně dovedly smáti se s ústy hlouposti lidské, jako nad neštěstím plakat.

Ty dvě ženy, tvořící mažické veřejné mínění, daly v sobotu v poledne po příchodu Hradově do vsi dohromady své zkušené hlavy u bílé kapličky na návsi a rozhodly, že Jan Hrad hodí se ke mladej vdově Míkovej.

A hned začaly jednat. Kovářka zamkla kapličku, strčila zrezavělý klíč do kapsy a rozběhla se ke stavení Míkových, jež bělalo se za žloutnoucími jabloněmi v zahrádce pod okny, dívajícími se z východní strany proti kapličce.

Mladá vdova právě vrtěla v kuchyni máslo.

»Naspoř Pánbůh,« řekla kovářka po pozdravu, aby neplatila snad za čarodějnici škodící kravám, a skočivši kvapně ku selce udýchané a uřícené, chopila se kliky kbelíku a počala za ni vrtěti.

»Dejž to Pánbůh,« poděkovala selka a dívajíc se velkýma černýma očima vlídně na příchozí dodala přívětivě: »Vítám vás, teta.« Potom setřela si bílou čistou zástěrou pot s plné kulaté tváře do ruda pěkně opálené, z níž zrovna svítily drobné pěkné zuby mezi malými rety, a vzavši do rukou děcko sotva dvouleté, plačící jí u nohou, usedla na lavici zrovna vedle kbelíku a ukonejšila dítě.

»To jsou tak věci na světě,« zahovořila kovářka útrpně dívajíc se na mladou ženu, »kdo by to byl o tej vaší veselej svatbě řek', že tak brzičko budete vdovou!«

Selka sklonila hlavu nízko k dítěti, jež hrálo si s jejím mohutným černým copem splývajícím jí do klína přes plné rámě a neodpověděla.

»Milá panímámo, už si ten žal nepřipouštějte,« pokračovala kovářka neustávajíc vrtěti, »co Pánbůh zařídí, všecko je dobře — Josífkovi je tam u topolů dobře a nic už ho nezabolí. A vy, milá panímámo, nesmíte už myslit pořád za ním, musíte koukat, aby u vás tady zas bylo dobře!«

Kovářka přerušila řeč kašlem, aby zjistila náladu vdovinu. Tato zdvihla hlavu a otočila ke kovářce oči, kolem nichž bolestné vzpomínky stínem se položily, a pověděla kovářce, jak je jí zle s hospodářstvím a nejvíce s chasou, která chce jen dobře jíst a ku práci se nemá.

Kovářka přikročila k útoku vidouc sklíčenost vdovinu.

»Milá panímámo, po smrti muže je vdova tak jako strom bez větví! Kde kdo ji utlačí. Všecko jí spustne doma i na poli. A děti siroty jsou jako kůly v plotě! — Po celej vsi jde jeden hlas, že chybujete, když chcete takhle zvostat a už se nevdat!«

Selka zavrtěla hlavou.

Myslí jí prolétlo, jak nebožtík o ni stál. Kde jen mohl, jí nadbíhal, hory doly sliboval, střílet se pro ni chtěl — a když ji měl — dal se na pití! Čekala ráj a měla s ním pro to jeho pití horoucí peklo! Jakej byl on, bude zas druhej, protože muži mají rádi jen sebe a jdou jen za svým vyražením, za svou vůlí — —

Ale kovářka se nevzdala naděje. Napřed pověděla vdově o tom, jak každý ve vsi lituje jí i jejích pozemků. Kdež ona může všady mít oči? Co pak za to může, že na lukách jí roste místo trávy podkalená ostřice a na polích místo obilí skoro jen samé bodláčí? A že střechy se jí propadávají a na krávy do chlíva teče?

»Inu, tuhle mi povídá Hodička,« zakončila kovářka přestavši vrtět, »já být Míkovou, takhle bych už k vůli sobě samej nezvostala! A já taky ne!« vykřikla kovářka, »protože mladost je mladost a má svoje práva tak jako stáří. Mladost chce radost a ne žalost! A mladost je dražší i než zlato; to se může vrátit, ale mladost nikda už se nevrátí! Ona mine jako květ na jeteli a už je na dycky po ní!«

Vdově přišlo na mysl, že nebožtíka vzala si spíše z nerozumu a protože líbily se jí jeho tanec pěkný a sladké řeči. Neměl jí rád a ona má pro něho do smrti vzdát se radosti? A což jsou všichni jako byl on? Což jinde nevidí tolik pravého štěstí?

Zdvihla hlavu a drobet nuceně a ve studu se zasmála a řekla jakoby žertem:

»Jo, ale kdo by si mě vzal?«

Kovářka založila si opálené ruce do mladých ještě boků a podívala se znalecky na mladou vdovu.

»Panímámo, jen mrkněte a ženiši budou si u vás podávat dveře. A jak by ne? Což by našli takovou ženu jako malinu, i kdyby šli po celejch Blatech od čísla k číslu? O ženichy není starost,« skončila tišeji nakloňujíc se k selce, které se při této chvále rozpalovala tvář, »ale o to, aby přišel takovej, kerej má upřímné srdce! A já o jednom takovým vím! Nevíte, milá panímaminko, kdo přišel o sv. Václavě do Mažic?«

To už řekla skoro šeptem vdově do ucha.

A vdově černé oči zrovna se rozzářily radostí, ale hned je přikryla dlouhými černými řasami, a aby skryla pohnutí, postavila dítě na zem a chopila se kliky opuštěného kbelíku.

Panenko Bechyňská, že na Jeníka s tímhle dosud nevzpomněla! Dávné obrazy dětství zaplanuly vesele v její roztesknělé duši jako zlaté červánky v šeru večera. Chodíval s ní do Zálší do školy, do kostela tam i na Horní. Pásávali, hrávali si, zpívávali všecky dětské písně spolu, dokud chodil do školy. Ale když

přestal chodit, přestávaly styky a přestaly naprosto, když odešel na vojnu.

A jaký asi nyní jest? Zda je tak milý, upřímný a hodný, jako tehda býval?

Kovářce neušlo, co dálo se v duši selčině. A proto chopivši se zase kliky kbelíku, od něhož jemně selku odstrčila ku nepokojnému děcku, počala o Janu Hradovi.

Byl by to ženich zrovna do rány. Ve Veselskej záložně má dva tisíce a z Němec si přinesl hezkých pár set. Je hezký, zdravý a silný jako dub a srdce má zrovna zlatý! Není doma ani celý týden a už i ta Hradka, co s každým ve vsi se pere jako její muž sudič, má pro něj jen samou chválu! Báli se ho, že proti nim poštve otce, aby jim nedělal čeledína za to, že ho okrádají o vejminek, div ho neprobodli zlostí, když přišel, a už ho oba do nebe vynášejí! A proč? Protože je hodný a pracovitý!

Vdově, usednuvší opět, hezky se to poslouchalo a do srdce ztemnělého žalem a zklamáním drala se sladká naděje a ztápěla je září tak jako sluníčko, když otevrou se před ním okenice komory.

A když kovářka dohovořila a prohlásila, že je svrceno, vyhrnula si rukávy modré plášilky a vytahujíc pěkným a buclatýma rukama vonící máslo, optala se, přemáhajíc stud i nepokoj duše jakoby maní:

»A co by tomu lidi řekli?«

Kovářka se zasmála. »Co by řekli? — Že je z vás nejhezčí párek na celejch Blatech!« A již dodala směle, s důvěrou ve zdar počatého díla, »a bude, jestli — je vám to souzeno a jestli mi dneska neřeknete »ne«!«

Vdova neřekla ani »ne«, ani »ano«, protože se styděla i bála, aby nebyla pomluvena, že tak brzo zapomenula na nebožtíka. Ale byla by, kdyby mohla, vykřikla, že chce Jeníka, protože toužila zase po štěstí jako ovečka po zelené travičce. Vždyť byla ještě mladá, krev jí dosud proudila jaře a proto těžko bylo, jen v samotě a smutku klonit tiše hlavu k zemi a jen starat se o práci a chasu, hlídat čeledína, co krade, a buditi děvku, co by do poledne spala!

Jen o dítě jí ještě jde! Zda měl by je rád?

Upřela teskný pohled na děcko hrající si na zemi a vzdychla.

Kovářka, jíž nikdy nic neušlo, zachytila i tento pohled. »Mařenka bude mít zase tatínka,« propověděla již docela pevně, »a jakého hodného! Co byste, milá panímámo, řekla, kdybyste viděla, jak on si hraje s dětma bratrovejma! Děti ty ho mají rády a jako pejskové jsou pořád za ním! To bude tatínek k pohledání! A já už to zaonačím, aby z tohodle mračínka byl dešť!« skončila žertem.

A vdova neodpověděla, jen se usmála nikoli potají, ale přímo do rudě ožehnuté tváře kovářčiny, z níž vesele zářily modré, dobré oči.

»Ale mezi lidma ani slovíčko!« řekla selka tiše.

Kovářka ochotně přikývla hlavou. »Ze mne to nevyjde, jen se na mě spolehněte, milá panímámo! A dej vám Pánbůh všecinko štěstí!«

Vesele vracelo se to milé kovářce od Míků.

Pod hnědou zástěrou nesla si půl bochníčku chleba a v ruce pravé velký hrnec a v něm podmáslí s notným kusem voníciho másla!

Donesla hrneček podmáslí muži bušícímu v kovárně do rozžhaveného železa, dětem namazala máslem po krajíčku chleba a pak odběhla vyhledat Hroškovou, která byla se rozběhla od kapličky k Hradovům.

Zatím mladá vdova byla ve světnici. Klečela s dítětem na rukou před obrazem Bechyňské Bohorodičky a v slzách prosila ji o vnuknutí, zda dobře jedná.

Dosud byly jí údělem jen smutek a pláč, kéž vzejde jí zase štěstí, jež jí po prvé uletělo, když zemřela jí mamička i s nově narozeným synáčkem! A po ní odešel brzy ustaraný, záhy sešedivělý tatínek. Bratr je ve světě a nemá nikoho, komu by si požalovala, když něco ji bolí. A ono tak často srdce zabolí a zabolí i hlava od starostí, které valí se jedna za druhou! — —

A Jeník býval vždy tak milý a hodný! A až přijde sem, rozdělí se s ním o radost i starost! — — A když má rád cizí, proč neměl by rád dítě své ženy?

Přitiskla dítě ku rozvlněným ňadrům a předtucha štěstí rozlila se jí v důvěřivé duši.

III.

Hrošková nezastihla Jana Hrada doma.

Oral ještě na blízkém poli za vsí na straně k Borkovicům.

Bylo tak krásně v boží přírodě, že se mu ani domů nechtělo. Slunce mile zářilo a vzduch byl pln vůně podzimu.

Jak je tu milo!

Zarazil voly a položil držadla pluhu do černavé vlhké země právě vyorané a rozhlédl se kolem.

Viděl od paty vysoké bílé věže Veselské přes Horusice a Bukovsko až k návrší Horenskému, na němž bělala se kostelní věž, a odtud přes hřeben návrší Hartmanického až ku Klečatům přikrčeným u samého lesa a co tu bylo na té rovince polí křížem krážem se táhnoucích, co ostrovů lučin dosud zelených! A mezi nimi bělaly se polní cesty a silnice se stromořadími.

Tisícero vzpomínek vyrojilo se mu na mysl. Dvacet let jeho mládí leželo tu před ním jako na dlani. Viděl své hry a zápasy na pastvách, tuhou práci v polích a lukách, znovu chodil do okolních vsí i měst za potřebou různou i na výroční trhy a k muzikám, na pouti! Tisícero příhod se mu zachumelilo v duši.

A tu teprve zpozoroval ta neviditelná vlákna, jež mocí ho táhla z ciziny domů, tu teprve živě ucítil ony tuhé kořínky, jež navždy připoutaly ho ku rodným Blatům!

Zde zůstane již navždy! Ale nikoli u bratra. Musí míti své pole, své louky, svůj krov, svou ženu a děti, aby jemu rostlo obilí a stromy, aby měl někoho, pro koho by lil pot do černé země, někoho, s kým by dělil se o radost i žal.

Cítil v sobě hnutí síly i touhu duše.

U bratra se mu nelíbilo. Tento celé dny zlobil se pro křivdy, které domněle sousedé na něm páchali, proklínal advokáty, kteří zavinili ztrátu jeho sporů, a zapíjel žal a zlost po hospodách a žena jeho trápíc se nad mužem vylévala si zlost na tchánovi a dětech.

Proč by dále poslouchal bratrovo klení a její křiky? Proč by utrácel mládí v cizích službách a pomáhal bratrovi, živit advokáty a jejich písaře?

Ožení se.

Rozveselil se při tomto rozhodnutí a švihnuv vesele bičem zazpíval si veselou písničku.

Ožení se. Ale s kým!

Slunce skrylo se za mráček, stíny přeběhly přes pole a luka. Tíže úkolu zamýšleného a pochybnosti zaplašily hochovu veselost.

Kde najíti hodnou ženu a takovou, aby aspoň v něčem předčila tu plavou kadeřavou hlavičku s modrýma čtveračivýma očima, která dosud lákavě míhala se mu v roztouženém srdci?

V této náladě zastihla ho Hrošková.

Křesťansky ho pozdravila, přivítala ho do vsi, jak se sluší, vrátí-li se někdo po letech domů, začala o tom i onom, co v letech jeho nepřítomnosti se přihodilo, a pak jako by maní zavedla řeč i na Míkovou, vdovu.

Jde právě od ní. Co chudáček ten mladý zkusí! Ani neví, do čeho dřív: sotva uvaří oběd, už aby šla s lidma do práce! Není-li s nima, nic se neudělá a tak aby se na kolikero roztrhla! Dnes dopoledne dobejvali brambory, pacholek ničema nechal stát vůz na dvoře a někam utek'! Tak neměl jim je ani kdo snést, musila si je s děvečkou usejpat z pytlů na voze do nůše a tak se s tím skoro až do samýho polodne ondat!

To pověděla téměř v jednom dechu a začala, pokukujíc opatrně a po očku po mlčícím hochovi, chváliti vdovu i její živnost.

Ten předčasnej žal jí ani za mák neublížil. Zrovna kvete a kypí! Jak by ne, když je ještě tak mladičká! A není jen mladičká, je také moudrá a pracovitá jako žádná ve vsi! Žádnej na ni chybu neví a přece jsou lidé tak zlí, že na bližním z křesťanské lásky jen a jen chybičky vyhledávají! Škoda té její živnosti, že nemá hospodáře! Tam by to chodilo při dobrém hospodáři! Tam v každém koutě peníze rostou! — — Ona chudák musí se zasejc vdát, aby obstála mezi lidma, kteří vdovám uškubujou kde co!

Hrošková, sama vdova, zaplakala upřímně a slzy jako hráchy válely se jí ze zapadlých očí, po vysedlých lícních ko-

stech až ku rtům, jež obklíčily vějíře vrásek vyhloubené starostí o výživu šesti dětí.

Hoch zprvu poslouchal jen tak jedním uchem jda za vlastními myšlénkami, ale když Hrošková začala o vdově Míkové, soustředil mysl.

Při otcově zprávě o jejím ovdovění měl na mysli, že jest utrápená žalem a zlomená starostmi, viděl ji ubohou bídně se vlekoucí den ze dne za prací, již nemůže zmoci. — Jest snad taková, jak Hrošková ji líčí? — Snad by to bylo možno, k čemu bába míří? Byli si tak blízci v dětství. Ona je o šest let mladší, ve věku, kdy ženy bývají nejhezčí! A jen jediné děcko má! Ale zda by to dělalo dobrotu, kdyby vrána přinesla jiné?

Neodbyl Hroškovou, která pozorně na očích jeho pozorovala, co v duši se mu děje, a odpověděl vyhýbavě, že je tu teprve několik dní a že ještě sám ani neví, co a jak dále bude dělat.

A pobídl pasoucí se voly do práce.

»Inu, milej Jeníčku,« skončila Hrošková jdouc vedle hocha, »žádnej tě nenutí, abysi skočil v kožichu do vody! Jen pošli uši mezi lidi a uslyšíš o ní všecinko dobré, jak jsem ti to řekla. Já z tohodle nic nemám a pověděla jsem ti o ní jen proto, že tě mám už od malička ráda, a že chci, abysi našel takový upřímný srdce, jaký máš sám! — — Tak jen, milej Jeníčku, až přijde navečír, podívej se okolo Míkojc dvora a promluv tam s Mařenkou jedno nebo dvě slovíčka!«

Když Jeník přijel domů, naobědval se u hospodáře, uklidil a nakrmil voly a potom odešel k otci do výminkářské světničky.

Beze všech okolků upřímně, jako vždy činil, pověděl otci o radě Hroškové, hokynářky, a zeptal se ho na jeho mínění.

Otec se zasmál a hned odpověděl.

»Což Míková, ta ještě dělá holku! A hospodyně taky je; to bys nechybil, kdybys to udělal. Peníze máš, místo je pěkný, tak co? Chceš-li, tak jen dělej, než přijde jinej! Takového něco netrefí se každej den.«

»Tu řeč už měl tatínek jako naučenou,« pomyslil si syn, ale zaradoval se předtuchou blížícího se štěstí a rozhodl, že poslechne bábiny rady.

A když červánky rozhořely se nad Klečatskými lesy, vykročil ze dvířek a namířil ke kapličce, za níž bělalo se stavení Míkových.

Každý pravý Čech zastaví se vždy na půlcestě k činu v pochybnostech, zda má jíti ku předu, či se vrátit. Tak zastavil se i Jan Hrad dvakráte; napřed před kapličkou a potom ve hluboké strouze, která ode dávných čas hrozné povodně rozděluje náves přes celou délku.

Ale na konec přece došel k otevřeným vratům statku Míkových, udělal však malou okliku, aby nikomu se nezazdálo, že přímo a úmyslně ke vdově šel.

Vstříc až přes práh dvoru vyšla Hrošková. Nepřivedla ji sem náhoda, jež přečasto řídí osudy lidské, nýbrž naděje potřebného zisku.

Hoch prohlédl úklad a chtěje ji za to potrestat a zmásti veřejné mínění, dělal, jako by chtěl jíti dále návsí.

Hrošková ho okamžitě zarazila. »Jeníčku, kam pak, kam pak?« otázala se ho lichotivým hlasem.

»I jdu někam do vsi,« odtušil hoch lhostejně a stanul.

»Do vsi?« opáčila Hrošková. »Eh, pojď nám radši pomoct!«

»A co děláte?«

»I tuhle sundaváme zasejc brambory a nemůžeme žádná pytlem hnout. Pojď tuhle panímámu zastat!«

Hoch podíval se do dvora.

Na pět kroků před ním stál vedle sklepa vůz naložený do vrchu pytly a u vozu mladá vdova.

Štíhlá vysoká postava pružných houpajících se boků, plná ramena, oblá, pěkně vypjatá šíj a hlavička s kulatou veselou tváří, žhavými uhlíky místo očí a s korunou černých havraních vlasů, rozdělených nad nízkým čelem bílou pěšinkou.

To byla jeho nevěsta!

Srdce se mu zachvělo radostí a rozhořelo plamenem touhy. Sotva mohl hokynářce odpověděti, jak se mu hlas chvěl.

»Ona se mě neprosí.«

Ale neodešel a nechávaje oči na bujné postavě vdovině čekal jako na trní, co vdova řekne.

»I jen pojď!« zvolala tato smějíc se a vyšla mu v ústrety. Hokynářka již ji připravila na příchod ženicha; proto neměla modrou šajdanošku na sobě, nýbrž pěknou tmavou polonedělní sukni a plášilku nedávno o Veselském výročním trhu koupenou, jejíž barva červená tak pěkně jí slušela k černým vlasům.

Po pozvání vdovině hochovi se ulehčilo, jakoby kámen se srdce mu spadl.

»Jen jestli budete platit?« zažertoval vcházeje kvapně do dvora.

»I jen pojď!« pobídla ho znova vdova usmívajíc se na něho svůdným zrakem, »zaplatíme dobře, uvidíš!«

Jeník přistoupil k vozu, na který vyskočila Hrošková jako mladice, zalehl pod pytle, které mu šinula na ramena a v malé chvíli odnesl všecky pytle do blízkého sklepa.

Utřel pot a již dával s Bohem.

Ale vdova ho nepustila. Když s nimi pracoval, musí s nimi také k večeři. Pokusil se slabě o výmluvu, že již večeři odbyl, ale vešel rád do světnice, kam vdova ho pozvala, aby aspoň na chvilku si po práci těžké oddychl.

Usedl, aby nevynesl spaní, a když vdova poodběhla do kuchyně, rozhlédl se kolem. Prostranná světnice se dvěma okny do zahrádky na návsi a dvěma do dvora s pěkným novým nábytkem voněla čistotou.

»Tady by se mi líbilo,« pomyslil si hoch a pocítil jasně, že by želel, kdyby ho vdova nechtěla.

Tato ve chvilce přinesla talíř plný smažených vajec a bochníček chleba, postavila obé před hosta na stůl a pobídla ho

k jídlu. A když Jeník nabrav si jen několikráte vajec odložil vidličku, povzdechla si tak smutně, že mu jídlo od ní nechutná.

Bylo mu líto opuštěné vdovy, chopil se znovu vidličky a očistil talíř až ku ptáčkům modře na něm namalovaným.

»Zaplať Pánbůh,« řekl potom a podíval se na vdovu, jež usedla mu naproti.

»Nemáš zač,« odpověděla a tak pěkně se do jeho mírných modrých očí podívala, že se touhou zarděl, ale očí roztoužených s ní nespustil. A tu pomátla se i ona a sklopila oči.

Tu vešla Hrošková a postavila na stůl sklenici napěněného Třeboňského a poodstoupla ke dveřím.

»Ale jeje, z vás by moh' bejt párek!« vykřikla, jakoby v náhlém nápadu.

»Myslíte?« otázala se Míková a v rozpacích se rdíc podívala se po očku na hosta.

Ten již se rozhodl k činu. »A slušelo by nám to?« optal se směje se na hokynářku.

»I toť se ví, že ano! Lepšího párku by na celejch Blatech nenašli, i kdyby v pravé poledne ho šli se svíčkou hledat!«

Všichni se zasmáli.

»Tak se tedy musíme vzít!« pověděl Jeník vdově, a tato se na něho usmála a rdíc se, řasami přikývla.

Bába odešla.

Mladí lidé začali vzpomínati na doby společného dětství a každá společná vzpomínka sblížila duše a srdce jejich o celé hony k sobě. Vzpomínali radostí i žalů, ale těchto bylo jen málo, protože nad dětstvím klene se i za bouřlivých vánic modré nebe štěstí.

Po dětství došli k dobám horším, k žalům a starostem. Vdova pověděla hostovi, jak těžký jest jí život nyní. — — Dnes pacholek sotva přivezl brambory a odpřáhl, zaběhl kamsi, snad do hospody, a děvka toulá se s děckem po vsi. Nebýti Jeníkovy pomoci, do noci by se byla dřela s bramborami!

Slzy se jí rosou zavěsily na hedvábné řasy a počaly kanouti na blednoucí tváře, když Jeník začal vyprávět o svých žalech a nejvíce o tom, jak jest nespokojen v domě bratrově.

Hned by zasejc odešel do světa — —

»Ty chceš zasejc odejít?« polekala se vdova.

»Neodejdu, jestli —«

Hoch nedopověděl.

A Bůh ví, jak se to stalo, že v tom tichu, kdy bylo slyšet tikot nástěnných hodin a kdy zraky byly sklopeny k zemi, našly se ruce, velká a drsná s malou upracovanou a přece měkkou! Našly se a radostně stiskly.

»Chceš být mou ženou?« optal se Jeník.

Přisvědčila a vskočila mu radostně do náručí, kterou k ní rozepial. — — —

Zatím zašla Hrošková k sousedce Vaštové a stanula s tajemným úsměvem u dveří.

»Co je novýho?« optala se Vaštová od planoucí plotny.

»A což vy nic nevíte?« podivila se hokyně. »Dyť bude zavíječka?«

»Ale jděte, čí pak?« vykřikla Vaštová v úžase.

»No čí pak? — Míková si bude brát Jeníka Hradojc, už nejspíš v neděli poletí s kazatelny!«

»Ale jděte! Dyť nic nebylo slyšet a najednou má bejt svarba?«

»Jo, jo, milá kmotra, už je to takový! Dyť on,« tiše pokračovala hokyně nahnuvši se až k uchu udivené selky, »už tam dochází! Už jí pomáhá dobejvat brambory a ona mu nastrojuje. Dnes je tam zasejc u ní! Jen vás prosím, kmotra, neříkejte to žádnýmu, aby ze mne to nevyšlo!«

Bába podělená za novinku kusem chleba odešla za stejným cílem o dům dále a Vaštová poslala synka, aby se podíval Míkovům do okna, kdo jest u nich.

Tak se stalo, že druhý den ráno věděli již ve všech 60 číslech Mažických, že Jeník Hradů bude si brát Míkojc vdovu.

A vzal si ji o masopustě, když došel jí rok smutku.

Malá osiřelá Mařenka zase měla otce, který ji měl stejně rád jako své děti vlastní, jež rok za rokem vrána přinášela do klína jeho šťastné kvetoucí ženě.

PhDr. et MUDr. *Karel Zitko:*

Povahopis Josefa K. Šlejhara.

Spisovateli Jos. K. Šlejharovi, jenž opustil nás na vždy na sklonku léta minulého roku, byl jsem nejenom nejbližším lékařem, ale i kollegou a přítelem. Byv s ním po dlouhá léta v každodenním styku, seznal jsem dokonale jeho zvláštní osobitou povahu i jeho názory o životě, které se lišily od běžných názorů nynějšího světa tak silně a podstatně, že nehledíc ani k nepopíratelným zásluhám, jež získal si Šlejhar jak o literaturu, tak o školskou výchovu, bylo by hříchem, dáti jim utonouti ve víru vřavy všesvětového lidského nepřátelství. Povaha Jos. K. Šlejhara jako spisovatele odráží se sice namnoze až drasticky v jeho literárních plodech, ale myslím, že pouze jednostranně. V duši čtoucího vyvstává Šlejhar jen jako podivínský filosof pessimista, nevlídný škarohlíd, jemuž bezradostný život nikdy ani úsměv na rtech nevyloudil . . .

Není účelem těchto řádků, vylíčiti povahu Šlejharovu dle jeho ponurých románův a povídek. Chci pověděti pravdivě a jasně, jaké byl povahy v životě skutečném a vnésti tak jas ve shaslý život rázovitého spisovatele a individuálního člověka.

Mohu říci hned předem, že zvláštním byl Šlejhar téměř ve všem. Chci tím říci, že svým myšlením a konáním lišil se ve mnohém vzhledu více nebo méně od běžných názorův o životě vůbec i od způsobu,

jak se běžně žije. Jako se nemohu a nechci na tomto místě pouštěti do rozboru Šlejharovy literární činnosti, tak nechci ani rozebírati jeho filosofické názory, neboť bych se tak octl na poli zcela jiném a došel bych k jinému cíli, než jaký jsem si v této práci vytkl.

Ale nemohu předem nevytknouti, že Šlejhar, ačkoli nenáležel v pravdě k žádné straně politické a byl dokonalým politickým abstinentem, byl přece ve svém jádru nejdokonalejší a nejpřesvědčenější demokrat a zapřisáhlý odpůrce falešné civilisace, ve které vládne bezcitné sobectví, bezcitný rozum a surový pud. Šlejhar, sám skromný, nikdy a nikde do popředí se nederoucí, nenáviděl slavomam, nenáviděl božské vynášení a uctívání jednotlivců, nechť měli již zásluhy skutečné nebo jen zdánlivé. Vůbec jakákoli nadvláda, jež nečelila přímo proti zlu, nýbrž jen k potlačení nižšího a slabšího, byla jím nenáviděna. Byrokratism bylo u něho hrozné slovo, jež pronášel jen s největším odporem. Šlejhar byl nejhorlivější zastánce svobody, pokud nesloužila některému zlu, nebo pokud svoboda jednoho neslouží utlačení druhého.

Dle trpkých a odporných prostředků, jichž užíval Šlejhar ve službách zlepšení všeho lidského, stěží bychom poznali hluboce citlivě založeného, ba mnohdy až pathologicky přecitlivělého člověka, jímž byl Šlejhar. Jak v jeho spisech, tak v jeho duševní i tělesné osobnosti skrýval se cit hluboko pod skořápkou velmi drsnou a velmi kostrbatou. Každý by mu byl křivdil, kdo znal jen povrchně jeho belletristické práce nebo kdo znal jen povrchně jeho vlastní osobnost. Z jeho prací poznal však bedlivý čtenář, že byl Šlejhar básník soucitu k slabým, ubohým a utlačovaným — a jen v nejintimnějším rozhovoru bylo lze duševně roentgenovati zlaté jádro, drsnou, odpuzující skořápkou . . .

Ano, byla ta Šlejharova skořápka drsná. Šlejhar vzal původ ze statku, z venkova a sám též po nedlouhou dobu svého života statečně sedlačil. Nemyslím však, že by příčinou všeho toho drsného, co na něm bylo, býval jen hospodářský život nebo delší pobyt na venkově. Vždyť právě tak dlouho ne-li déle trávil život na studiích. Nelze však upříti, že život cukrovarnický — jemuž jako chemik a technický úředník po několik let se věnoval — Šlejharovi jemnosti nepřidal. Mimo to neurovnaný život rodinný, vůbec pak život plný neblahého neklidu, duševních útrap a zklamání naučil jej dívati se na lidi i na svět krajně skepticky a naplnil duši jeho hořkostí, která prolínala celou jeho bytostí a drala se pak na venek podobou sarkastické kousavosti. Při té Šlejhar užíval leckdy výrazů, jež doléhaly k sluchu jeho kdysi mezi ženci jadrného venkova nebo u řezaček mezi hučícími stroji cukrovaru, u nichž i pro nejhrubší výraz nechodívá se daleko . . .

Lze směle říci, že Šlejhar přímo opovrhoval jakýmkoli projevem vyšší kultury a nenáviděl je. Ač sám člověk citu, nenáviděl citlivůstkářství, nechť projevovalo se kdekoliv a čímkoliv. Jako filosof formalista — aniž by si byl sám uvědomil, že jím jest — nenáviděl prázdnou formu a odsuzoval ji nejostřejšími slovy. Tuto zásadu šířil nejen theoreticky, ale i prakticky. Kdo Šlejhara znal, ví, že mluvím pravdu.

Šlejharův život byl velmi prostý. Prostý ve všem: v šatu, bydlení i stravování.

Šlejhar šatil se co nejjednodušeji a nejlevněji. Šaty kupovával si hotové, a chodil v nich tak dlouho, dokud v nich vůbec bylo lze vyjíti. Dvakráte chlubil se mi, abych se jen na něho podíval, jaké krásné šaty má na sobě za pouhých třicet korun.

Věda, že bych jej velmi zarmoutil, kdybych mu šaty pohaněl, obdivoval jsem se jich láci, ale nemusel bych býti ani znalcem zboží, abych poznal, že látka je hadr, který se za nedlouho rozpadne. A také tomu tak bylo. Ale milý Šlejhar sešíval (často sám), záplatoval a po roce chlubil se mi, jak umí kupovati, ty šaty že nosí ještě . . . Jak se říká »na parádu« si Šlejhar nepotrpěl, ba nenáviděl ji. Manšet nikdy nenosil, košile nosíval barevné, na krku nízký stojatý límec a hadrovitou, nejlevnější čtyrycetihaléřovou kravatu z nějakého výprodeje.

Klobouk míval obyčejně černý, měkký, dříve se širší, později s užší střechou; nosil jej mnoho let, takže byl na konec promaštěný a silně nazrzlý. V zimě nosíval levnou, napodobenou, astrachanovou čepici a v létě jak možno laciný slaměňák. Jedinou přízdobou byl mu začernalý stříbrný řetízek u stříbrných hodinek — jiných šperku Šlejhar neznal.

Šlejhar stravoval se velmi prostě. Nesnídal kávu — ale po celá léta dával si vařiti »kyselo«, jehož blahodárné účinky neopomněl při každé příležitosti zavelebiti. Masa jedl málo, za to brambory a všechna zelenina nacházela u něho největší obliby. Vůbec Šlejhar byl velice střídmý v jídle i v pití a bylo-li kdy něco ironií, byla to okolnost, že zemřel chorobou žaludeční.

Šlejhar pracoval pouze ráno. Posnídav své oblíbené »kyselo«, počal psáti, jakmile měl dosti denního světla. Při umělém osvětlení, zejména pak večer nebo dokonce v noci nikdy nepracoval.

Ráno psal denně dvě až tři hodiny, pak se ubíral do školy. Přenechával nám rád ranní hodiny vyučovací a vyprosil si již vždycky předem u ředitelství školy vyučování v pozdějších hodinách dopoledních nebo i odpoledne.

Po odpoledním vyučování rád si zašel do některého ze svých oblíbených výčepů na sklenku piva k přátelskému rozhovoru. Ale večer nikdy se dlouho nezdržel. Chodil brzo spat, aby byl ráno dosti svěží ku práci.

Zdržela-li ho společnost, byl na něm znáti v pozdějších hodinách večerních zvláštní neklid, — nakonec pak bylo marno ho zdržovati. Odcházel, vytrhnuv sám sebe jaksi násilím třeba z nejživějšího rozhovoru . . .

Šlejharův byt byl více než tolstojovsky prostě zařízen. Po řadu let bydlil v podstřeší jednoho činžáku v Letohradské ulici na Král. Vinohradech. Nádherná vyhlídka, kterou těší se fronta těchto tichých, k jihu obrácených domů, bylo první, co každého mocně upoutalo, kdo po nekonečném schodišti se dopracoval ke vzdušnému obydlí.

Když jsem před lety Šlejhara zde hledal po prvé, a stanul jsem udýchán přede dveřmi jeho bytu, nedůvěřoval jsem sám sobě, a chtěl jsem se vrátiti: myslil jsem, že se mýlím a že jsem se dostal k půdě. Teprve bližší pohled na dveře opatřené prostým, ručně psaným štítkem »Jos. K. Šlejhar« přesvědčil mne, že nejdu na půdu, ale k milému Šlejharovi.

Tištěných navštívenek Šlejhar snad nikdy ve svém životě neměl, to považoval za nemožný luxus.

Úzkou, dlouhou, ke konci zcela temnou chodbou, z níž vedly dveře v levo do liliputánské kuchyňky, vcházelo se do Šlejharova jediného a nevelikého podstřešního pokojíku. Stěny jeho jakož i strop byly pouze obíleny, v levo stálo jeho prosté lože a za ním rozviklaná, prostičká šteláž s knihami, v pravo měl neveliký stolek a za ním černou pohovku. Prostá skříň a dvě jiné železné postele, jaksi bez ladu a skladu sestavené a divně do sebe zaklíněné — to bylo vše, co vyplňovalo nevelikou prostoru Šlejharova chudého obydlí. Obrazů neměl. Bílé stěny byly téměř úplně holé a jenom místy jevily podivné, jako hieroglyfické kresby Šlejharova syna Hamilkara, hezkého, dosud škole nedorostlého, ale silného hošíka krásně modrých očí a zdravých, červených tváří.

Ale — jak jsem již pravil — vyhlídka z tohoto chudého hnízda byla rozkošná. Přes sytou zeleň zahrad protějších vil přehlížel Šlejhar v celé šířce i délce nuselské údolí, omezené na východě kulatým Bohdalcem, na západě hradbami Vyšehradu, a za údolím do modrava ztrácela se zeleň polí, ohraničená na obzoru temným lemem vzdálených lesů.

Když jsem se někdy nemohl zdržeti, uchvácen tímto pohledem, abych hlasitě nezavelebil skvostnou vyhlídku, neříkal Šlejhar ničeho, položil mi ruku na rameno a oči se mu zarosily...

Chápal jsem dobře, co se v něm děje. Chápal jsem, že ty širé lány, na které jsme teď společně hleděli, připomínají mu kus jeho minulosti, kdy sám na nich pracoval, kdy volně dýchal svěží jejich vzduch.

Šlejhar miloval venkov nade vše. Vždyť veliké město v tak mnohém a mnohém vzhledě nehovělo jeho duši!

Šlejharovi protivila se všechna ta přepiatá nádhera, přepiaté pachtění po přepychu, s nímž se zejména v centru naší metropole při každém kroku setkával. Cítil nepřekonatelný, často až zuřivý odpor proti t. řeč. »noblesse«. Již i to slovo uvádělo jej v zoufalství, nemohl je slyšet, a vše, co s ním souviselo, podněcovalo jej nejspíše k tomu, aby trochu pootevřel slovník dělnic od řezaček. A pak bylo dosti těžko jíti s tímto jinak tak dobrým člověkem po ulici. —

Jako nenáviděl sladce lhavou, sobělibou literaturu »mazlivých knížek«, tak se vyhýbal úzkostlivě i všemu tomu, co by jej mohlo uvésti do styku s přepychem velkoměsta.

Nevyhledával nikdy skvělých promenád a naprosto nechápal, jak je možno, že lidé »promenují« po Ferdinandově třídě, po Václavském náměstí nebo dokonce po Příkopě. Pro lidi tam se procházející zvolil jednou tak případné, ale tak silné přirovnání, že jsem se pak opravdu bál, aby mne někde na takovém »podezřelém« místě nepotkal a mezi promenující nepočítal.

Skvělý jas výkladních skříní, nádhera vchodů do výstavných budov hlavních tříd, lesk kaváren a velikých restaurantů mocně jej odpuzoval. Tak se mi někdy zdálo, jako by jeho chmurné, temné meditace k těžkomyslným románovým pracím nesnášely tohoto jasu,

zdálo se mi, jako by se bál o stíny, jež seděly mu na duši, že mu je tenhle ostrý jas zaplaší, rozežene.

»Pojď,« říkal mi mnohdy, když zanesly nás kroky k hlavní třídě jasem zalité, »půjdeme raději tudy« — a hned zahnul do nejtemnější uličky nebo procházel nejtemnějšími, nejtiššími průchody starých domů, aby se tam uchýlil třeba do nejzastrčenějšího, nejprostšího výčepu, kde s patrnou rozkoší popíjel dvě, nejvýše tři sklenky piva, při čemž pouštěl se do veselého rozhovoru . . . V těchto ponurých, často nečistých a všelijakými podivnými lidmi navštěvovaných výčepech cítil se Šlejhar nejšťastnějším. Nechci zde nijak tajiti, že to byla jediná trpká stránka mého upřímného přátelství ke Šlejharovi, tato mnohdy u mne násilím vynucená návštěva takovýchto zapadlých, nečistých hospod. Šlejhar ovšem v těch obskurních místnostech hojně látky načerpal k vylíčení lidí zapadlých, ztracených existencí, mrzákův i tuláků všeho druhu — a člověk i nakonec pochopil, že by se on sám cítil ve svém mnohdy špinavém límci a v hadrovité kravatě v lesku moderního restaurantu nevolným . . .

Šlejhar znal dokonale lidi i život v takovýchto sprostých, dýmem začouzených a rozlitým pivem čpících hospůdkách a výčepech! Jen si přečtěte jeho »Povídku z výčepu« — a uvidíte!

Ale nemohl jsem si pomoci! Já jsem nepsal takové věci jako Šlejhar, a tak seděl jsem ovšem vedle hrozně páchnoucího nebo podnapilého člověka s krajním sebezapřením, — na konec už s resignací — zatím co se dal s ním Šlejhar do přátelského rozhovoru.

Myslím, že by bylo hříchem proti pravdě, kdybych neprozradil, že to byla ještě jiná okolnost nežli zvědavost literáta, která zaváděla Šlejhara do pivnic nižšího řádu. Bylo tam — mnohem levněji než ve velikých a elegantních restauracích a nebylo nutno dáti tak značné zpropitné . . . A tak přicházím k dalšímu důležitému rysu Šlejharovy povahy — k jeho krajní, někdy až úžasné šetrnosti. Hned z předu však s důrazem podotýkám, že lakomcem Šlejhar nikdy nebyl, ba právě naopak, bylo-li třeba, pomohl, kde a jak komu mohl. Na Šlejhara vzpomene si tak mnohý jeho dobrý známý, že Šlejhar to byl, jenž mu pomohl, když ho právě svírala finanční tíseň. Pomohl okamžitě, bez rozmyšlení každému, v koho jen trochu důvěřoval.

Jen vůči tomu, kdo stále klamal jeho důvěru, byl často až komicky zatvrzelý. Sám jsem byl několikráte svědkem prakomického výjevu, když se tvrdošíjně zdráhal v hostinci »u Fleků« zaplatiti za svého chudého, ale přece nejdůvěrnějšího známého čtyry haléře, které se tomuto náhodou k zapravení účtu nedostávaly, jen proto, že prý mu jest již za dvakráte takovouto »sumu« dlužen. A když jeho známý spíše ze šelmovství nežli do opravdy — o »půjčku« usilovati nepřestával, rozčilil se Šlejhar velice a do opravdy. Teprve když jsme jej chlácholili a za jeho »přítele« se přimlouvali, vyňal z tobolky s těžkým srdcem čtyry haléře, ale svoji »půjčku« doprovázel velmi trpkými slovy: »Tak, zde je máš, ty lumpe, ale zítra do dvanácté hodiny ať je mám ležet doma na stole!« — A stůl přátel Šlejharových rozburácel se smíchem . . .

A druhý den přišel některý z těch, kdo se večer u dlouhého flekovského stolu dusili smíchem, zaškrábal se nesměle za uchem,

začal něco koktat a za okamžik mohl jsi pozorovati, jak Šlejhar křepce vyjímá z odřených kožených desek natržené náprsní kapsy stokorunu a praví tiše: »No tak, — proč neřekneš, tu máš sto korun, či potřebuješ víc?...« A když se dlužník stydlivě děkoval, poklepal mu Šlejhar na rameno a říkával: »To nic, to nic, — snad ještě nebudeš děkovat, — *taková maličkost* — budeš-li v tísni, pomohu ti, — pomohl jsem jiným, — nad to pak tobě...«

A Šlejhar mohl pomáhat! Mělť z čeho. Svojí úžasnou šetrností, ale i úžasnou pílí spisovatelskou ušetřil si pěkný kapitál, k němuž dostalo se mu ovšem pěkného podkladu z domova. Nešťastné spekulace, jež podnikl koncem svého života financováním nedosti bezpečného podniku, byly by jej málem připravily o všechny jeho těžce nastřádané peníze. — Ale ač ztrátu utrpěl, zachránil přece, co se dalo. Myslím, že by to byla bývala pro Šlejhara nejstrašnější rána, jakou mu kdy jeho zlý život přinesl. Ale když částečně dopadla, — měl již Šlejhar na krku něco jiného, většího a hroznějsího, — starost o svou vlastní osobu, o svoji strašlivou chorobu, která, připlíživši se, schvátila pak jeho tělo náhle a podťala jeho všechnu energii a životní sílu jako bleskem. Než o této nejsmutnější kapitole Šlejharova života promluviti chci jindy. —

Ač zemřel, stále žije mezi námi. Všude jej vidíme. Ve sborovně, na chodbách, ve třídách. Vždyť ho bylo všude plno. Byl ť učitelem silným, energickým, přičinlivým. Ač způsob jeho vyučování zcela se shodoval s jeho svéráznou, giganticky podmaňující povahou, přece s matematickou jistotou dosahoval všude cíle.

Šlejhar byl přísný, ve hněvu tykal a provinilce neváhal poctíti jmény, jež čerpal hlavně z přírodopisu přežvýkavců dutorohých nebo v horších případech i kopytníků sudoprstých, ač i kopytníci lichoprstí hojně byli v jeho slovníku zastoupeni. Ale všechny přísné výrazy, jež vyrážel ze sebe obyčejně silným, až křiklavým hlasem, nešly mu příliš ze srdce, — šly jen od plic. Svědkem toho byla častá salva smíchu celé třídy, když Šlejhar někoho případně tituloval...

Každoročně na počátku školního roku bylo to u nás stejné. Šlejhar seděl u svého stolku ve sborovně, brejle na nose, poněkud nahrblý, a opravoval první českou školní práci — diktát — na př. »Vrány a lišky«.

»Doktore, pojď sem, tohle ti bude stát za to.« A ukazoval mi opravený diktát — celé moře červeně. Ukazoval mi statistiku, kolik těch hochů napsalo slovo lišky jako »lyšky«. Ukazoval mi v notese, že ze 48 žáků nucen byl z tohoto diktátu několik řádků dlouhého, na který měli hoši celou hodinu, napsati deset zcela nedostatečných, 23 nedostatečných, 7 dostatečných a 8 dobrých a chvalitebných. Četl mi jednu práci, chechtal se, chechtal, ale pak se opravdu dopálil: »Podívej se, a tenhle kluk chodil osm let, osm drahých, dlouhých let do školy — a z češtiny má na vysvědčení z měšťanky výbornou!« Šlejhar zuřil — zuřil — hocha po dva roky cepoval, a zatím, co ho poctíval nejněžnějšími jmény z přírodopisu — hoch setřásl se sebe všechno to krásné, čemu se za 8 let pobytu ve škole naučil, — a když ho Šlejhar odevzdával životu a veřejnosti — zase

mi ukazoval jeho výbornou školní práci a říkal: »Vidíš, to je ten bývalý..., ale já jsem mu urazil oba rohy a tak se mi podařilo i bez evoluční theorie udělat z .... člověka...«

Ano, Šlejhar byl drsný, ale dobrý a poctivý učitel.

Ze svých žáků hleděl vychovat lidi poctivé, pilné, energické a praktické.

Vše, co mohlo lidem přispěti k odstranění zla, bídy, ubohosti, vše to nalézalo u něho přednost, to vše velebil, a zavrhoval vše, co bylo, a co nemůže více prakticky bídu člověka odstraniti, nebo alespoň zmírniti. —

U Šlejhara nebylo ničím to, — co již bylo. Chtěl nápravu toho, co jest — a chtěl lepší pro to, co bude. Pro minulost nedostávalo se mu náležitého porozumění. Historie byla u něho zbytečnou, — z toho důvodu stavěl se i proti klassické výchově gymnasijní krajně nepřátelsky. Následkem toho i k historické literatuře, zvláště k historické belletrii choval se docela odmítavě. Zvláště historické drama a vůbec v divadle vše, co jen upomínalo na historii, naplňovalo jej odporem. Nezapomenu nikdy na jeho sarkastický, pohrdlivý úsměv, když jsem kdysi s nadšením líčil účin, jaký vyvolaly premiery dvou výborných dramat historických. »To nikdy nepochopím, jak můžeš být pro něco podobného nadšen«, říkával.

Vůbec ani nejlepší belletristé naši, čerpající látku z minulosti, neměli u něho za groš literární ceny. Řekl, že se mu dělá při čtení takových »krámů« »na nic«. Některého až i proklínal.

Kdysi nabídl jsem mu volnou vstupenku na první představení jedné ze svých dramatických prací, jež byla historickou. Ale nepřijal jí. »Víš,« pravil, »nehněvej se, ale do divadla ti na tuhle hru nepůjdu. Řeknu ti to přímo: mně je každá historická hra odpornou. Nemohu to vidět. Ty víš, že se ubírám zcela jiným směrem, *já žiju jen pro přítomnost, staré rámotí nemá pro mne významu.«* — Nechci popírati, že se mne toto Šlejharovo jednání dotklo nemile: já, který jsem celou Šlejharovu činnost sledoval krok za krokem — neboť pozorovat analogii Šlejharova života, jeho myšlení a konání ve skutečnosti a srovnávati je s jeho literární činností nebylo nezajímavo — mně, respektive mé práci, na níž jsem se lopotil po dlouhé měsíce, — nechce nyní věnovat ani tři hodiny pouhým vysezením v divadle! Vážil jsem si vždy Šlejharovy kritiky a těšil jsem se, »co tomu řekne« — a on darovaný lístek bezohledně odmítl. Šlejhar viděl, že mne to zamrzelo, ač jsem nic neříkal. I pravil hned dobrácky, chopiv mne za obě ramena: »I mlč, snad by ses nehněval, ty přece víš, jak tě mám rád, — ale *tuhle oběť* ode mne nežádej.« — Jak mohl jsem se ještě hněvati? —

Jako vše, tak bylo u Šlejhara originální i jeho písmo. Nejsem grafolog a nejsem přítel této »vědy«. Ale u Šlejharova písma skoro bych byl ochoten učiniti výjimku. Jest tak nápadné, tak zvláštní, tak odlišné od písma kteréhokoli jiného člověka, jako sama celá Šlejharova povaha. To písmo připadá mi jako vzbouřené moře a jednotlivá písmena připadala mi vždy jako rozkymácené koráby na vzedmutých vlnách. Takový neklid, taková rozervanost provázená nervósními záškuby, to vše vyzíralo z tohoto podivně nakrouceného,

neurovnaného i nevzhledného písma.' Litoval jsem nejednou nešťastného sazeče, jenž dostane rukopis Šlejharův, aby jej vysázel. Šlejhar dal mi často čísti některou část své práce dříve, než se dostala do tiskárny, »co tomu řeknu«. Ale na konec to dopadlo vždycky tak, že byl nucen přečísti mi to sám.

Šlejharovo písmo shodovalo se úplně s jeho nitrem. Zdálo se mi při pohledu na ně vždy, že forma každého napsaného slova úplně se srovnává s obsahem. Podivná zkroucenost, nezvyklá volba ve vyjadřování se, vůbec nepopsatelný, originálně výstřední Šlejharův sloh zcela se shodoval s technikou jeho písma.

Na důkaz svého tvrzení přikládám zde Šlejharův autograf jako úryvek z jeho dopisu v posledních dobách mně zaslaného.

A tak byl spisovatel Šlejhar vždy všude a ve všem *svůj* — byl to také ucelený, nerozborný a neochvějný charakter, jenž šel směle, nebojácně a silně za vytknutým cílem.

Není zde náležitého místa posouditi, jak dalece vytknutému cíli se přiblížil. Ale tou vznešenou snahou, — ovšem že zahalenou nejtemnějším, mnohdy až strašidelně temným rouchem — potírat officiální, klamnou, fingovanou morálku, potírati zlo a odstraňovati je poznáním, získal si Šlejhar úctu u každého, kdo znal jeho skalopevné přesvědčení v lepší budoucnost lidstva a jeho poctivou snahu o toto lepší budoucno.

»Chci doufat, že znáš mne, co na mně je, že svým poctivým srdcem jen zas o poctivost se snažím ve všem všudy.«

Tak psal mi Šlejhar, a tak to bylo i pravda. Třeba že Šlejhara život zdrsněl, zachoval mu přece čisté, zdravé, poctivé jádro, které získalo mu tolik přátel, kolik měl nepřátel.

Nepřátele si nadělal Šlejhar hlavně svou *otevřeností* a *upřímností*. Řekl každému vždy a všecko přímo, bez obalu, bez vytáček. *Upřímnějšího člověka jsem nikdy v životě nepoznal.* Nejlepší chválu i nejostřejší hanu řekl stejně, přesvědčivým, ale i stejně klidným hlasem vždy a každému do očí. Říci *pravdu*, bezohledně, vždy a všude, *byť i věděl, že mu přinese největší škodu nebo třebas i záhubu*, bylo mu nejsvětějším příkazem, ba zákonem. Šlejhar nikdy neselhal, nikdy žádnou věc ani v nejmenším nepřekrucoval. Co řekl, bylo jisto, že jest i pravdivo.

Kdybych se měl sám rozpomínati na vše, co mi řekl Šlejhar perného a nepříjemného s takovým klidem jakoby šlo o nejněžnější projevy přátelství — poznal bych zároveň, kdy a jak jsem učinil který chybný krok v životě. Ale se Šlejharem jsem se nikdy nehněval. Nebylo to možno. Neboť po každé nejbolestnější (ale v jeho přesvědčení zcela oprávněné) ráně nasledoval ihned projev nejoddanějšího, nejupřímnějšího a nejpravdivějšího přátelství.

Ovšem v posledních měsících jeho plodného života se povahově přetvářel. Byl náhle ústupný, povolný, měkký, — někdy až zženštile unylý. Jen někdy — jakoby reflektoricky — ozvalo se v něm staré jeho já — ale to bylo již jen temné zahučení těžce zraněného lva. A pak přišel konec. Ale to je velmi smutné — o tom zase až jindy. —

Jan Herain.

Člověk po celý svůj život neobyčejně pilný, který jediné svou prací vytvořil vlastní individualitu, muž nadaný, který pracoval svým směrem, bez cizí pomoci, nezištně, nadšený ctitel české historie, českého umění a našich památek, odborník velký, ale při tom skromný, — to byl náš zvěčnělý Herain.

Vyšel do světa nevypraven a nevyhýbal se žádné práci. Jeho otec byl vyučený cvočkář, jenž po hořovické bouři proti židům

v roce 1865 stal se sluhou u obecního úřadu. Mladý Jeník začal svou karrieru u stavitele Hartmana v Hořovicích, kde byl s počátku zaměstnán jako zedník a teprve později vypomáhal ve stavební kanceláři. Tehda vyučoval v Hořovicích německý učitel Eichholz soukromě několik žáků reálným předmětům a přijal také nadaného Heraina, který potom studoval jako externista na reálce v Příbrami.

V 21. roce svého věku dostal se za kresliče do kanceláře inženýra Jana Kruliše a již na jaře r. 1870 byl činný při stavbě Strousbergova zámku na Zbirově. Téhož roku vstoupil na českou polytechniku, kde složil po dvou letech zkoušky z pozemního stavitelství a architektury s prospěchem výborným. Ihned po zkouškách dostal se k architektu Josefu Slovákovi v Karlových Varech a od r. 1876 až do konce r. 1903 byl jako stavební inženýr u firmy Novák a Jahn v Praze.

Málo kdo, když jde kolem pivovaru na Král. Vinohradech, v Holešovicích nebo v Bráníku, ví, že byly stavby tyto provedeny dle Herainových plánů.

Konečně 1. ledna 1904 stal se stavebním archivářem města Prahy.

Herain měl vrozenou lásku k historii a hlavně k uměleckým a historickým památkám a oddal se studiu v tomto oboru se vším zápalem vnímavé duše a s celou energií svého života. Rozmach jeho činnosti počíná v letech devadesátých. Před tím shromažďoval zkušenosti a prohluboval své vědomosti, které doplnil poznáním cizích zemí. Jako inženýr byl vysílán na venek a tak procestoval nejen Čechy, Moravu, Slezsko, nýbrž i Polsko, Bukovinu, oboje Rakousy, Štyrsko, Krajinu, Chorvatsko, Srbsko, Bulharsko a Rumunsko. R. 1897 podnikl studijní cestu po Italii. Že si v cizině všímal vedle svých úředních povinností i tamních památek a obyčejů lidových, je při jeho povaze snadno pochopitelno.

Jeho odborná kvalifikace záhy na sebe upozornila a r. 1892 byl jmenován c. k. konservátorem při Ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni. Nejen důkladné znalosti, ale i poctivost Herainova, s jakou každý úkol prováděl, učinily jej hledaným hlavně v odborných ústavech a spolcích. V kuratoriu Musea města Prahy zasedal již od r. 1887, byl členem výboru Jednoty pro obnovu kláštera bl. Anežky (od r. 1893), členem Komise pro soupis uměleckých a historických památek města Prahy (od r. 1894), dále umělecké komise pražské (1896—8), od roku 1896 stál v čele Společnosti přátel starožitostí českých v Praze, byl referentem Zemské komise archaeologické při zemském výboru (od r. 1898), přísedícím archaeologické komise České Akademie (od r. 1899), členem výboru Jednoty pro dostavění dómu sv. Víta (od r. 1900) a od roku 1903 zasedal v komisi pro úpravu Karlova Týna.

Je mnoho lidí, kteří se mohou vykázati členstvím celé řady spolkův, ale u Heraina znamenal každý spolek a každá komise skutečnou práci. Bezdůvodně nevynechal žádné schůze a jeho referáty byly úplné a obsáhlé.

Herain zůstával svému oboru věren a netříštil svou činnost ani politikou, ani jinou účastí ve veřejném životě. Pouze Ústřední

Matici Školské věnoval zbytek svého vyměřeného času a pracoval ve výboru od r. 1896. Byltˇ upřímně cítícím Čechem a veškerá jeho odborná práce platila slávě českého jména a umění.

Roku 1901 zvolen byl sice ve druhém voličském sboru na Malé Straně do sboru obecních starších, ale to byla jen episoda jeho života, která mu patrně prorazila cestu k nově utvořenému úřadu stavebního archiváře. Získání Heraina pro obec pražskou bylo jedním z nejlepších skutků, který přinesl ovoce veliké ceny. —

Naše pražské výstavy nalezly v Herainovi rovněž zdatného spolupracovníka. Již na Zemské Jubilejní výstavě r. 1891 působil ve výboru oddělení uměleckého a retrospektivního. A kdo by nevzpomínal na známý »ryneček s kostelem sv. Linharta ze XVII. století«, k němuž dal Herain podnět ve výboru Národopisné výstavy českoslovanské r. 1895! A kdo si vzpomene před Maroldovým a Jansovým panoramatem »Bitvy u Lipan«, že to byla opět Herainova myšlenka jako předsedy oddělení retrospektivy na výstavě architektury a inženýrství r. 1898! I na Jubilejní výstavě obchodní komory r. 1908 vyzdobil Herain pavilon města Prahy výstavou prací Soupisné komise a svou sbírkou pražských portálů.

Také při Všesokolském sletu r. 1907 vypracoval návrh pro šachový turnaj, který znázorňoval porážku císaře Sigmunda Janem Žižkou u Německého Brodu r. 1422. —

Činnost Jana Heraina lze rozděliti na badatelskou a konservátorskou v nejširším smyslu, a na literární.

Sbírání historického materiálu a způsob studia hověly zcela povaze a běhu života Herainova. Jako se probíral od cihly až k polytechnice a k diplomu stavitelskému, veden jsa jenom svým rozumem, chtěním a přičiněním, tak pracoval i v archivech, ve starých spisech, novinách a v zápisech deskových i pozemkových. Každá nadhozená otázka dávala mu popud k pátrání, které si upravil sám svým smyslem pro praktické a logické řešení. Pomáhala mu při tom důkladná znalost dějin a zvláštní instinkt ve hledání pramenů. Pátraje po jedné věci, neopomíjel nikdy všeho ostatního, co našel, a jeho poznámky jsou ohromnou snůškou důležitých a cenných výpisů. Ve velkém stylu nepracoval, ale snesl za to množství zajímavých a důležitých podrobností. Jedinou potíž činila mu neznalost latiny, ale i tu svou pílí překonal a záhy osvojil si tolik, aby mohl latinské zápisy a nápisy číst a luštiti.

S neobyčejnou čilostí stopoval každou opravu stavitelských památek, nevynechal žádné vykopávky, zkoumal všecky nálezy, které pak dával ofotografovati a zaměřiti.

Jako konservátor byl dotazován při opravách kostelů, zámkův i palácův a pracoval intensivně nejen pro Prahu, ale i pro venkov. Při tom znal všecky starožitníky, od kterých sbíral rytiny, knihy, staré plány a všecko, co se mu zdálo důležitým.

Nejvíce ovšem věnoval se Praze, zejména od té doby, co byl jejím archivářem. Jako jednatel Soupisné komise mohl uplatniti snadno své návrhy, a za vedení jeho sebrán byl velmi cenný materiál, který bude jednou chloubou města a vydatnou pomůckou odborného studia.

Za tohoto působení provedl všeobecný soupis pražských památek stavitelských, sebral k nim dějepisný a životopisný materiál, provedl popis starých domů na Starém Městě a na Malé Straně dům od domu, sepsal všecky pamětní desky v celé Praze, seznamenal desky a pomníky na hřbitově Košířském a řídil měření a kreslení starých domů, paláců̊v a kostelů. K jeho návrhu objednáno panorama Prahy s Petřína od Karla Liebschera a Malé Strany od Otty Bubeníčka. Jeho zásluhou založena velká sbírka rytin a fotografií, které jsou stále vystaveny na Staroměstské radnici.

Při takové rozmanité a všestranné činnosti nelze se diviti, že literární výsledky Herainovy práce nejsou takové, jaké by měly býti. Psal sice do Světozora, Zlaté Prahy, do Památek archaeologických, do Zpráv spolku architektů a inženýrů, do Technického Obzoru, do Časopisu Společnosti přátel starožitností českých, do Slanského Obzoru, do Zpráv Soupisné komise atd., ale samostatných prací vydal poměrně málo. (Kaple sv. Lazara na Novém Městě, O Vyšehradě starém a novějším, Vykopané zbytky románské kaple sv. Vavřince na Vyšehradě, Bronzová fontána v král. zahradě na hradě pražském, Brána Písecká či Bruská na Malé Straně.) Ve zprávách soupisné komise uveřejnil 12 pozoruhodných článků, ale všecky tyto práce byly většinou vyvolány nahodilým popudem.

Velkého díla, které by bylo výsledkem jeho bohatých vědomostí a uplatněním ohromného materiálu historického, Herain bohužel nenapsal.

Jako Hořovický rodák (nar. 14. května 1848) přilnul k svému okresu a připravoval jeho soupis. Své dovolené užil vždycky k tomu, aby doplňoval historická data, a připravil již naměření půdorysův a kresby kostelův, ale díla svého již nedokončil.

Po smrti Ed. Herolda pokračoval v jeho »Malebných cestách po Praze«, ale pro jiné práce jich rovněž nedokončil. K Jansově »Staré Praze« napsal text k obrazům 1—75 a 81, a v díle »Staroměstský rynk« napsal velkou stať v díle I.

Když byl v kostele sv. Havla v Praze opravován náhrobek Karla Skréty, rozhodl se Herain, že na základě bohatých svých záznamů vydá samostatnou brožuru o Skrétovi. Mělo k tomu dojíti v poslední době, ale choroba jeho nedovolovala mu již splniti předsevzetí. Týž osud stihl rozdělanou historii Betlemské kaple, kterou chystal pro Husův rok 1915. —

Význam Herainův bude náležitě doceněn, až doba vývoje myšlenky zachování starých památek bude ukončena a budoucnost bude sčítati výsledky. Celý jeho život spadá do ery propagace tohoto proudu, který vznikl ve Francii po revoluci a přenesl se přes Německo k nám. Boj moderního pokroku a vývoje velkých i menších měst, který z důvodů komercielních, dopravních a se zřetelem k požadavkům nových životních zájmů odstraňuje vše, co mu v postupu překáží, zatlačil úctu a pochopení starých památek do pozadí a bylo třeba silných hrází, aby se novodobý vandalismus na pochodu zastavil.

Jenom houževnatosti takových lidí, jako byl Herain, kteří svými vědomostmi a pádnými argumenty musili imponovat, mohla se obtížná práce zdařiti.

Charakteristický rys jeho činnosti a prací literárních spočívá právě v tom, že, co řekl, byla pravda. Řekl nebo napsal to způsobem prostým, bez spisovné třeba formy, ale podepřel všecko doklady z pramenů. A řekl-li, že jen myslí, domnívá se, uvedl pro svůj názor hned důvody.

Na základě bezpečných nálezů podařilo se mu často vyvrátiti nebo opraviti tvrzení a mínění historiků (Tomka, Čelakovského i Palackého); činil to však nevýbojně, věcně.

Jeho názory v otázkách zachování památek byly vždycky střízlivé. Spojoval v sobě oba extremní směry a podával vždy přijatelnou výslednici. Uvažoval ohledy velkoměstské, finanční, komunikační a srovnával výhody i nevýhody, cenu objektu s cenou praktickou a proto jeho posudky vyzněly vždy vážně.

Jak bylo již řečeno, je nenahraditelnou škodou, že nám písemně nezanechal nějakého většího díla a že se dal vésti jen jednotlivostmi; ale výsledky jeho práce, se kterými se setkáváme v museích, archivech, u každé téměř větší památky a ve sbírkách, zůstanou vždycky cennými pro historii našeho umění a nepozbudou nikdy svého kulturního významu.

Jeho paměť byla obdivuhodná. Stačilo jen dotknouti se některého objektu, historické osoby nebo umělce, a Herain vyprávěl celou historii, životopis a všecky osudy. Proto se tak uplatňoval v poradách a ve svých dobrozdáních.

I povahou byl člověk mírný, konciliantní a nesmírně skromný. Proto nebyl tak uznáván a oceněn, jak zasluhoval. Ale přece jej potěšilo jmenování dopisujícím členem České Akademie a udělení stříbrné medaile města Paříže.

Jméno Jana Heraina, který tiše pracoval, nikdy se do popředí netlačil, netoužil po uznání ani po vyznamenáuí, zůstane navždy sloučeno s nesmrtelností jeho díla! Dr. *Fr. Herman.*

Nové písemnictví.

Spisy pro mládež.

O tom, jaké mají býti spisy pro mládež, zhusta bývá uvažováno u nás i v cizině. Zejména obecně vzdělávací a lidovýchovné spolky věnují té otázce mnoho pozornosti — a jistě právem. Kdo přilne ke knize v mládí, neodcizí se jí ani v letech pozdějších, ale bude v ní za rozmanitých okolností životních hledati poučení a ušlechtilé zábavy. O ceně toho neb onoho druhu četby soudí se všelijak, ale o ceně dobrého cestopisu je soud jednotný; hodnota a příhodnost jeho zvláště pro mládež dospělejší uznává se bez výjimky. Z novějších

prací tohoto druhu jmenujeme spis Frant. Petra *Do světa širého!* (nákl. J. Otty, str. 134 a příl.). Vydavatel nazval své dílko »obrazy z dějin objevů zeměpisných«, kterýmžto přiléhavým jménem je knížka vhodně charakterisována. Podávát v řadě poutavých kapitol přehled středověkých snah objeviti neznámé cesty mořem Evropu oblévajícím a proniknouti do dalekých, tušených světů.

Snahy ty nejúčinněji podnítil proslulý Benátčan Marko Polo svým známým Milionem. Knížka Petrova tedy vychází z Marka Pola a provází nejprve jeho na podivuhodných cestách po Asii blízké, ale i nejvzdálenější a tehdy v Evropě naprosto neznámé. Polo pobyl v Asii v letech 1272—1293. Sto let později narodil se portugalský infant Jindřich Plavec, jehož život znamená pro jeho vlast dobu sťastných objevů zámořských, v nichž potom pokračoval Bartoloměj Diaz. Úspěch výpravy Kolumbovy a zprávy o nových zemích zámořských povzbudily jednak Španěly k novým cestám, jednak Portugalce k horlivějšímu úsilí, aby dosáhli kratšími cestami bohatých pobřeží a ostrovů východních. Vasco de Gama v Orientě, Petr Cabral v Brasilii rozšířili moc nevelikého Portugalska a odkryli mu prameny blahobytu. Potom v první čtvrtině 16. věku podařilo se Magalhäensovi obeplouti jižní Ameriku a tím posléze umožněno obeplouti zeměkouli. Řada nových výzkumů a bohatých poznatků ovšem byla výtěžkem těch cest.

V pořadí tuto naznačeném předvádí Fr. Petr čtenářstvu proslulé námořníky, vypráví stručně o jejich osudech, oceňuje kulturní výtěžky jejich výzkumů a neopomíjí také — byť zhusta jen jako mimochodem — seznámiti čtoucího s obyvatelstvem a přírodním rázem krajin, jichž se vypravování dotýká. Četné, vhodně volené obrázky a mapky docelují zamýšlený účin prostého, ale obsažného vypravování autorova.

Z téhož nakladatelství vyšla kniha *Severní točna*, kterou podle českého vydání cestopisu Rob. Ed. Pearyho mládeži pořídil Ot. Svoboda (lex. str. 144). Američan Peary, jak je známo z jeho cestopisu, vypravil se v létě r. 1908 na lodi Roosevelt k severní točně a dosáhl jí 6. dubna roku příštího. Učiniti jeho cestopis mládeži přístupným tak, aby jí byl zároveň stravitelný a aby ji poutal obsahem a formou, bylo úkolem pořadatelovým. O. Svoboda, osvědčiv se již v jiných úpravách takových, provedl tu dobrou myšlenku šťastně. »Severní točna« v této úpravě má všecky vlastnosti, jichž si žádáme na cenném poučném spisu pro mládež. Památná cesta Pearyho je vypsána přehledně, vědecká přítěž, která by nevyspělého čtenáře obtěžovala, je vypuštěna, takže se pak v jasnějším světle jeví ostatní výstroj cestopisu. Život a zvyky Eskymáků, lov arktických zvířat, zejména mrože, medvěda a tura pižmového, zabaví i poučí čtoucího právě tak, jako popis přítočňového kraje za polární noci a léta a jako líčení svízelných cest ledovými končinami a velikých nebezpečenství, jež překonává podivuhodná energie a vytrvalost odvážného cestovatele. Sám vzor těchto vlastností jistě působí po stránce výchovné mnohem účinněji než řada paedagogicky umravněných povídek, strašících posud v žákovských knihovnách. *F. V. V.*

Výpravná prósa.

»Románem kněze buditele« nazvala Teréza Nováková svého *Drašara* (nákl. Jos. R. Vilímka, I. str. 266, II. str 303), jehož knižního vydání, bohužel, již se nedočkala. Zůstala jím věrna kraji, jehož literární představitelkou u nás stala se tak, jako Světlá je zástupkyní Ještědska, setrvala jím také na čestné výši, kam ji povznesly zdařilé její práce předešlé. Ve vstupní vzpomínce nám připomíná, jak se dostala k této zajímavé látce, a naznačuje těm, kdož údělu jejího života nejsou neznalí, proč se jí zalíbila látka, odchylná v podstatě od podkladu dřívějších jejích románů a povídek. Spisovatelce, když stopovala svého hrdinu, bezděky vtírala se obdoba s těmi, »kteří, jsouce vysokými vlnami života házeni nemilosrdně semo tamo, tolikráte byli blízko ztroskotání, třebaže jiného způsobu, než bylo Drašarovo«. Mezi těmi ona sama byla z těch, na něž nemilosrdný osud nejkrutěji dolehl, — odtud tedy tento zájem netoliko spisovatelský, ale i čistě lidský.

Drašar je krajinné přízvisko spisovatele Josefa Václava Michla, o němž Naučný slovník nás poučí, že se narodil 1. září 1810 v Poličce a zemřel v Březinách r. 1862. Těm, kdož se zabývali našimi dějinami literárními, po případě kdo hledali zpráv o tiscích z doby obrozenské, je znám svým Literaturním letopisem, jejž vydal za doplněk a pokračování Jungmannovy Historie literatury české. Spisovatelka náhodou o něm zvěděvši v krajině, kde žil a kde nalezla ještě jeho pamětníky, jala se sbírati vše, co se ho týkalo. Jeho spisy jí ukázaly, že to byl muž snah nevšedních, ústní zprávy jeho vrstevníků nasvědčovaly, že z hrdých nadějí jeho života posléze zbyla žalostná troska, jež skončila svou pouť v nejbídnější chatrči chudé horské dědiny. Šla tedy po jeho stopách, hledala v matrikách a v úředních zápisích, probadala pozůstalé papíry Michlovy, uložené v poličském museu, a před jejím zrakem vyvstal obraz celého života Michlova v rozmanitých prostředích, v kterých se vyvíjel. Ten obraz, zachycený v ostrých konturách a namalovaný svěžími, živými barvami, toť román jejího Drašara, kněze buditele.

Příhody života Michlova, byť i nejprostšími slovy byly podány, jistě jsou pestré nápadnými změnami, střídavostí dějův i míst, kde se sběhly. Spisovatelka zosnovala román tak, že řadou souměrných kapitol zobrazila jednotlivé události ze života svého hrdiny, jež se jí zdály význačné buď pro jeho povahopis, buď pro zdůvodnění jeho snah, smýšlení a činů, buď pro osvětlení způsobu, kterým jej líčí. Že se ze všech sil snažila, aby ten způsob co nejvíce se srovnával se skutečností, pravdou, o tom netřeba ani dost málo pochybovati. Po té stránce Drašar dýše verismem i tam, kde spisovatelka kreslí výjevy v jejích románech nebývalé, totiž výjevy útočně milostné a mužsky dobývavé, neboť i těch bylo třeba k případné charakteristice láskou zmítaného Michla. Zmíněná řada životních událostí počíná se narozením a křtem Michlovým. Již tu zdůrazňuje se snaha jeho otce, aby vyvedl z děcka ozdobu a pýchu rodu, zároveň však jest vytčena přílišná jeho spořivost, ne-li lakota, která později jeho synovi

stane se osudnou. Mladý Michl je dán na studie, prospívá v nich u piaristů v Litomyšli velmi dobře, ale trpí hmotným nedostatkem, neboť otec mu odpírá nutnou pomoc. Z té příčiny také později vstoupí do řádu piaristského, ač k němu nemá chuti a ač ho zejména ženský svět vábí a přirozené tužby v něm vzněcuje. Nabyv stykem s vlasteneckým knězem národního povědomí a umíniv si vzdělávati chudou roli českého písemnictví, doufá, že v řádě bude míti k tomu nejen příležitost, ale i potřebnou podporu. Nerad složí řádové sliby, zejména když i v těchto nadějích se zklamal, a jen vnějšími okolnostmi nucen dokoná později také studia bohoslovná a dá se vysvětiti na kněze.

Znenáhla však probouzí se v něm vědomí nepřirozenosti kněžského života a utvrzuje se, čím více Michl pozoruje své druhy a seznává jejich názory. Vedle toho kupí se v něm nevole z neutěšených poměrů rodinných, zejména z hamižnosti otcovy a sobeckosti sestřiny. Staviť se mu, čím je starší, tím zřetelněji na oči, že všecko zvrácené postavení jeho pochází jen z neústupné neobětavosti jeho pokrevenců. Zatím získal si již ve vlasteneckém světě zvučné jméno jako literát a stýká se s předními pracovníky národními. Posléze vnitřní nespokojenost prodere se určitým směrem. Pobývaje v Berouně vzplane vášnivou láskou k něžné Míně a počne vážně uvažovati, jak by bylo lze opustiti řád i stav kněžský a vstoupiti v řádné manželství. Slibné převraty roku 1848 posilují jeho naděje, a když za nastalé reakce vše se hroutí, stupňuje se jeho vnitřní trýzeň a touha po ženě, čili, jak on říká, po přirozeném životě, zastírá u něho i klidnou úvahu rozumovou. Přes to neodhodlává se rázem věc skoncovati, nýbrž setrvává v řádu, klame jej, vyhledávaje v Uhrách, kde je Kollárem odmítnut, cesty k manželství a ohlásiv tam vystoupení z církve, a zmnožuje svou vnitřní rozpolténost i po návratu do vlasti. Konáť ještě potom služby katolického kněze a čeká, že zákony budou změněny a pomohou mu na cestu ku »přirozenému životu«.

Posléze vrhne se na tu cestu sám, má rozepře i s pastorem, do jehož stádce se přihlásil, neboť chce obnoviti dávnou církev českou, na konec však žije ve vsi s prostou domkářovou dcerou, stane se opětovně otcem, a když mu matka jeho dcerky a po ní i její sestra zemrou, vezme k sobě ženštinu zcela obmezenou a raduje se, že i z ní má dítě. Té doby již ovšem jeho životní plány zmizely v troskách, v kterých se octl sám, někdejší učenec bídně živořil jako pokoutní písař a ne neprávem zdálo se jeho krajanům, že jeho rozum není zdráv. Po smrti Březinští vděčně vzpomínali, čím jim »pan Drašar« prospěl, a 30 let později poličtí krajané ozdobili deskou jeho hrob.

Román vyniká vzácnou předmětností. Spisovatelka, snešši bohatou látku dokladovou a opatřena jsouc zevrubnou znalostí místní, kreslí své postavy tak, že sama zcela za nimi mizí, kdežto ony rostou samy ze sebe, svým rozumem a svými city jednají, svou řečí se projevují. Soubor postav je tu z míry hojný a není mezi nimi figurky neživotné, ať již jde o studenty z gymnasia nebo z kláštera, ať o ves-

mičany z českomoravského pomezí, ať o měšťany a měšťanky z venkovských měst. Ačkoli vypravování zejména v prvé polovici je široce založeno a plyne tokem v pravdě epickým, přece je svládnuto rukou tak ukázněnou, že v něm není zbytečných tišin, tím méně mrtvých ramen a zátočin. Z děje hojného, a jak již řečeno, pestrého stále vyniká jednotící a soustřeďující postava Drašarova. Jeho psychologii je věnována největší péče, zdůvodnění jeho názorů, jedinečnost jeho odvahy, s kterou se pouští v zápas s platnými poměry, i další jeho sklony jsou vhodně podepřeny zevrubně kreslenými obrazy jeho mládí. Nejzajímavější otázka vší niterné osnovy románové, převrat, který nastane v duši Drašarově a vede jej pak k vystoupení z řádu i z církve a k dalšímu setrvání na srázné cestě k úpadku, je vyložen věrojatně, objektivně a nenásilně. Tím způsobem čtoucí postřehuje se spisovatelkou jak přednosti, tak vady jejího hrdiny; vida pak jakousi tragickou osudovost v jeho vině, nemůže než opět spolu s ní provázeti upřímnými sympatiemi muže, jejž tvrdost nepřirozených paragrafů nejprve uvnitř rozpoltila, až pak ho svrhla v ssutinu prvotních ideálů.

Dílo nesporné a trvalé hodnoty umělecké má řadu výjevů hluboce dojímavých a zase mohutně otřásajících. Naproti idylám z let studentských (návštěva matčina, Anička Štursova) jsou v druhé části scény bezprostřední účinnosti; jen mimochodem uvádíme za doklad výjev, kdy Drašar slyší vlastní dcerku zpívati posměšný popěvek na svého otce, kdy se pozve na svatbu a donáší lepší sousta své souložnici a j. Místa taková působí tím bezprostředněji, že jsou podána zcela prostě, bez všelikých efektů.

K stoletému výročí narozenin Františka Jaromíra Rubeše byly v Ottově Světové knihovně k vydání přichystány dva svazečky jeho prací prosaických i veršovaných. Příval nenadálých událostí vnějších, kterým všechen literární život u nás na čas byl přímo podvrácen, zdržel také tuto jubilejní připomínku, na štěstí však jí nezmařil. *Pan amanuensis na venku*, jejž vydává Karel Rieger, jistě osvěží památku spisovatele, kdysi velmi populárního a vskutku oblíbeného, a přispěje k tomu, aby i dnešní čtenářstvo vděčně vzpomenulo muže, jenž kladl první základy k naší literatuře humoristické a zároveň pomáhal šířiti po našich krajích vědomí vlastenecké. Starší generace, která se kochala v humoreskách a arabeskách Sv. Čecha, označovaných ještě rozmanitými pseudonymy, a která opět a opět zbožně čítala Nerudu, přece nepohrdala ani Rubšem, k němuž z hovoru otců dýchala upřímná láska. Přešlo půlstoletí od smrti rozmarného skladatele prostoduchých deklamovánek, rozvoj literární nezbytně omezil i ve školách výklady o někdejších čelných představitelích písemnictva, populární sbírka tedy nahradí tento úbytek theoretické známosti a zároveň splní jaksi povinnost veřejného vděku, klade-li dnešnímu čtenářstvu do rukou spis, jejž tak hojně čítali dnešní šedivci. Rubšova poměrně nejzdařilejší práce prosaická nebude bohdá ani mladšímu pokolení dnešnímu nezajímavá. Autor líčil život a zvyky své doby; jeho obrázky jsou takořka názornou retrospektivou společenského života našeho před rokem 48., srovnání

s dneškem nabízí se tu takořka samo sebou. Totéž platí také o slovesné formě, kdežto humor Rubšův sám o sobě jistě i dnes nalezne vděčné čtenářstvo.

Vydavatel otiskl původní text »věrně, s dnešní interpunkcí a podle dnešních pravidel pravopisných, pokud se tím ovšem neruší znění slova«. Ta zásada je plně uznávána zejména pro vydání historicko-literární. Jiná jest otázka, nutno-li říditi se jí ve vydání pro nejširší čtenářstvo. Nevím, žádá-li pieta k autorovi, abychom dnes tiskli jeho tvary, jako n. př. »všecky stavidla«, »z třech právníků«, »srdce stály otevřené«, »v Jiříkovém vidění« atd. Dnešní ledabylost jazyková bude asi takovým čtením jen posílena. — Vydavatel přičinil k textu mimo úvod také věcné vysvětlivky, které jsou tu zcela na místě.

Čtvrtý svazek sebraných spisů Karla Legera, věnovaný památce Jaroslava Vrchlického, obsahuje tři práce: *Augustýn Fojtík. Trest. Katuška* (nákl. Fr. Topiče, str. 330). Je to trojlístek dost peřestý, román a dvě novelky, látky vespolek odlehlé dobou i prostředím. Trestí knihy jest román Augustýna Fojtíka. V něm je spisovatel nejpůvodnější a zcela svůj. V některých pracích dokonalý realista, stopující s podivuhodnou věrností vzor skutečného života, jeví se ve Fojtíkovi plnokrevným romantikem, zabarvujícím své vypravování určitým směrem. Jeho román, vším svým rázem živě připomínající Loupežníky na Chlumu z prvního svazku, připadá nám v soudobé tvorbě asi jako rokoková nebo biedermajerovská, do podrobností provedená skříň, ocitlá se v soupravě moderního nábytku. Čtouce jej bezděky si vzpomínáte na napínavé historie, jež byly oblíbeny za dávného mládí našeho, historie, obestřené hned tajemným šerem, hned kouzelným přísvitem duchového vidma a kupící bohatství děje téměř překotně navršeného a přecházejícího z účinné komiky nezřídka rázem v bolestnou tragiku. To vše nalézá čtenář také zde, ale cítí zároveň, aniž by široce uvažoval, že jest tu vše jemnější, vkusnější a vytříbenější, než bývalo v té četbě (domácí i cizí) dávno zapadlé. Přesvědčujeť se, že zde tvoří a vypravuje vytříbený umělec, jenž na svém díle nenechá ostrých hran ani nápadných stínů a jenž dochází nejúčinnější působivosti prostředky zcela prostými a přirozenými. Z těch je také, že bohatý děj jeho románu vyvíjí se rychlým proudem na pohled tak, jako by autor zcela se mu podřídil, neosnoval a neřídil ho, ale sám jím byl veden a řízen. Tak splývá zde původce se svým dílem.

Dějištěm vážen jest Fojtík z úpatí šumavského kdesi za Klatovy, kde na blízku české pomezí stýká se již s německým územím, a dobou jest položen do těch dob, kdy novodobé zřízení správní ještě náležitě neproniklo a zejména kdy na vesnické školy byli dosazováni »pomocníci« duchovní vrchností. Takovým pomocníkem stane se také Augustýn Fojtík, nebožák, který z milosrdenství dobrých lidí a ze shovívavosti otců piaristů do svého dvacátého roku protloukl se třídami nižšího gymnasia a potom odešel do podhorské dědinky pomocníkovat na škole u churavého učitele. Ale vlády v učebně ani se neujal. Ze svého úřadu jenom pomáhal paní

učitelové na poli s dětmi vykopávat brambory, jinak svými houslemi záhy se dostal do panského zámečku a tam se naň v několika dnech shrnul příval podivných událostí, jimž ubohý pomocník učitelský podlehl. Čarovná choť šlechticova, před tím mlynářova dcerka a dosud pomocnice pašerů, je vedle Fojtíka druhou hlavní postavou románu, jež s jeho předivem spojuje právě ony živly romantické jednak rodinnými příhodami, jednak horlivými styky s podloudníky, jednak milostnými výbuchy své vášnivé povahy. A k těm postavám hlavním pojí se řada drobnějších figurek, vesměs jadrně načrtnutých, životností prodchnutých a vespolek účinně se odlišujících. Silným kontrastem působí zejména dětská, andělsky nevinná láska Rozinčina k Fojtíkovi naproti vášnivým výbuchům paní Žofie, právě jako rušné výjevy v hospodě před trhem naproti idylickým scénám předchozím i potomním.

Pečlivě provedena je zejména postava titulního hrdiny; jeho vnitřnímu převratu a nenáhlému propadání neznámému kouzlu v těch několika dnech, v nichž se všechen román vyvrcholuje, věnoval spisovatel zevrubnou pozornost. Sympatie, kterou ho provází a kterou také v čtenáři obratně vzbuzuje, správně je založena v jeho povahopise, vyvozuje se z dob před počátkem románu a trvá až do jeho tragického rozuzlení.

Dvě novelky, k románu přidané, jsou motivovány otázkou věrnosti nebo nevěry mladých, rozumí se krásných paniček. V Trestu statkář-manžel sám svévolně dává v sázku čest ženinu a trpí potom za svou svévoli a troufalé sebevědomí po celý život, kdežto v Katušce pojal autor s původní látkou také nové řešení. Mladá žena venkovského statkáře, oddaného jen svému povolání, časem odjíždí do Prahy a tam na předměstském jevišti sklízí umělecké úspěchy, obklopena jsouc davem dotěrných ctitelů. Když ji muž o těchto záletech ovšem nevědoucí posléze překvapí, vrací se oddaně k němu a ke svým děckům. Tedy příklad — v beletrii sporadický — ženské věrnosti právě tam, kde by byla nejméně předpokládána. Také v těchto obrázcích autor vypravuje živě a svěže, určitými rysy kreslí své postavy. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Jak se vám líbí? Shakespearova veselohra o 4 dějstvích

Městské divadlo Král. Vinohradů: Hloupá Dorka. Holandská komedie o třech dějstvích. Napsal Marquardt van Vryndt. — Nebeská kulička. Veselohra o třech dějstvích. Francouzsky napsali G. A. Caillavet, R. de Flers a Etienne Rey.

Polští hosté a polské hry. Pro původní naši tvorbu. Šubertův »Velkostatkář«.

Těm, kdož aspoň na krátko dovedou myšlenkám dáti jiný směr a pozapomenouti na gigantický zápas světový, poskytne idylická veselohra Shakespearova *Jak se vám líbí?*, v níž úsměv a laškování jest základním tónem, příjemné pobavení. Ba i do zkrušeného

srdce skane cosi jako kapka hojivého balsamu. Toť filosofický názor, vyvěrající přes veškeru žertovnost z pastýřské hry, radící nezoufati, ale hledati zapomnění v krásách přírody. Obsah této pastýřské hry jest příliš dobře znám, aby bylo potřeba jej zde uváděti. Proto zaznamenáváme jen, že byla velmi švižně sehrána. Jar. Kvapil uchýlil se tentokráte od obvyklého svého způsobu scénování s neměnitelným rámcem a t. zv. Shakespearovským jevištěm. Dal provésti veselohru v dekoracích, jež poskytují hlubší výhled, kdežto dříve nesla se jeho snaha k tomu, aby docílil spíše plastických obrazů nežli širokých volných scén.

Censurní obtíže, jimiž provázeno bylo provedení van Vryndtovy *Hloupé Dorky*, zvířily zájem o tuto holandskou novinku, ale zda bude udržen trvale, nesnadno říci. Ačkoli vypuštěna byla některá místa, patrně proticírkevní, přece jen veselohra zdlouhavě se vleče a místy působí až nudně, zejména ve scénách, kdy Dorka projevuje svou naprostou nevědomost, jež ale okouzluje zhýralého šlechtice tak, že nezkažené, ale půvabné děvče pojme za choť. Námět není nikterak nový, mnohokráte zpracován byl románově i novellisticky, v staré i nové literatuře. Ve hře jsou pěkné scény, jež obratnému režisérovi poskytují dosti příležitosti k zachycení malebných výseků z volného života renaisančního, ale celkem chybí *Hloupé Dorce* skutečný vzruch, síla a rozmach renaissančního žilobití. Scénicky hru vypravil J. Wenig, herecky zmohl ji soubor vinohradského divadla zcela čestně.

Tak trochu konkurenci vševládné na Vinohradech operetě učiní jistě Caillavetova *Nebeská kulička*. Obsah a ráz veselohry, jejíž vtipy a situace nebo jejich názvuky jsou známy z jiných prací Caillavetových a příbuzných autorů, krátce vystihl by název: Jedenácté přikázání čili nezapřeš ženy své! Vskutku také všecka situační komika *Nebeské kuličky* v ničem nezadá Šamberkově osvědčené frašce.

Polský soubor herecký, jenž vystupoval na Král. Vinohradech pod řízením řed. Ludvíka Hellera z lvovského divadla, uvedl se prvního večera veršovanou veselohrou o třech dějstvích *V holubníku* (V gołębniku) z pera Ig. Nikorowicze, spisovatele novější doby. Ve veselohře, připomínající veselohemí práce Štolbovy a Svobodovy, hlavní osobou jest neškodný, ale záletný mladík, jenž připraví si řadu nemilých situací, ale z nich svou vyřídilkou vždy si pomůže. Nám se práce ta nijak nezamlouvala a také herecké výkony nevystupovaly nad prostřednost.

Druhý večer věnován byl M. Baluckého veselohře o 3 dějstvích *Těžké ryby*, u nás velmi dobře známé nejen z větších scén, ale po leta i z přečetných představení ochotnických v městech i na venkově. Nebýti třetího večera, kdy provedl polský soubor Wispiańského *Svatbu* (Wesele), byl by zájezd polských herců zcela bezvýznamnou episodkou v kronice našich divadelních událostí.

Než polští hosté ponechali nejlepší víno na konec a připravili večer umělecky cenný. Wispiańského *Svatba* není ani dramatem, ani hrou, nýbrž básní, rozdělenou na množství dialogů, jež teprve v posledních výjevech zakončeny jsou scénou sborovou. Předmětem rozhovorů ve *Svatbě* jest neblahý osud Polsky a jeho příčiny. Wispiań-

skému podařilo se, což u podobných básní nebývá, zasaditi rozhovory i úvahy do účinného rámce divadelního. Scénická účinnost zvyšována jest malebnými kroji polskými i historickými zjevy. Jevištěm je prostá selská světnice, v níž odehrává se jak předehra, tak dohra, a v ně vsunuté nocturno. Básník velmi šťastně umístil vznícené rozhovory do ovzduší svatebního veselí polského, takže v divákovi vzbuzuje se i jistý dojem, že podrážděná mysl svatebčanů z města a venkova vskutku zří fantastické zjevy.

Symbolem dočasné neživotnosti Polsky jest patrně jeden zjev, »chochol«, t. j. keř růží, ovázaný na zimu slamou. Chochol má také ve zjevech poslední slovo, ale básník ponechává posluchači a divákovi, aby si zodpověděl otázku, zda přijde brzy doba, kdy sláma spadne s keře růžového a ten rozvije se touženými květy . . .

Herci podali výkony velmi zdařilé. Krásně nesly se verše Wyspiańského pronášené většinou patheticky, obsahu zcela přiměřeně a zvučnými hlasy. Nosovky, tak četné v polštině, dodávaly zvonového zvuku pasážím veršů.

Česká divadla věnovala vždy pozornost polským autorům, ale v dnešní čas zvláště hojně zařazují polské novinky. Tak Intimní divadlo na Smíchově vypravilo v krátké době dvě polské hry, Kiszielewského komedii *Bláznivá Julka* a Baluckého *Dýchánek paní Janiny* (Dom otwarty). Z her těch zaujala nás hlavně *Bláznivá Julka*, ježto na jejího autora velmi dobře se pamatujeme z Karikatur, před lety provedených na Národním divadle v Praze. Také tentokráte zachycuje Kiszielewski výjevy ze života mladých umělců, mezi něž zapadne Julka, nadaná dívka z řádné rodiny, jíž rodiče nikterak nechtějí dovoliti, aby se věnovala malířství. Zklamána jsouc v milenci, chabém dekadentu let devadesátých, provdává se Julka za nemilovaného ženicha, jehož jí rodiče vyhlédli. Divadelně jest hra poněkud rozvleklá a zejména poslednímu dějství chybí spádnost a určitost. V originále nese hra název *V siaci* (V síti).

V divadle Uranii připojili k polským novinkám komedii *Mýdlové bublinky*, již napsal Tadeusz Konczynski. Bičováni jsou v ní pokrytci a hamižníci, kteří pod rouškou vážné práce i vznešených hesel sledují špatné, veskrze sobecké cíle. Proti představitelům těchto bezcharakterních chamtivců postavil spisovatel rázovitou, prozíravou a při tom usměvavou ženu, která mate záludy ziskuchtivců.

Nemohou si tedy Poláci stěžovati, že bychom jich zanedbávali ani ve vzhledě divadelním. Snad změní se i u nich poměry tak, abychom příště v silných seznamech nakladatelských zřeli také význačná česká jména; neboť není právě příjemný pocit, listujeme-li na př. katalog (po Praze nyní kolportovaný) o dvou stech stránkách nakladatele Gebethnera, vydavatele nejstaršího polského listu belletristického Tygodnik ilustrowany, a nenajdeme-li v záplavě překladů ze všech literatur cizích ani jediného význačného jména českého . . .

*

Zaznamenal jsem zde pozoruhodnou skutečnost, že v Praze ustavuje se družina, jež obrala si za úkol pěstovati českou činohru, od-

strkovanou na velkých jevištích, a poukázal jsem na příznačný tento zjev. Pokus byl se zájmem očekáván. Ukázalo se však, že síly jednotlivcovy jsou na podobný úkol příliš sláby a že by bylo zapotřebí utvořiti sdružení, jež by pracovalo asi tím způsobem, jako před časem Kruh českých spisovatelů. Pro prvý večer zvolen ne dosti šťastně Šamberkův *Podskalák*, v jehož jedno dějství měla býti vsunuta Nerudova satira na původní (!) české hry, napsaná pod dojmem referátu Gustava Pflegra-Moravského, odmítajícího francouzská »nemravná« dramata. Censura však tuto vložku škrtla.

Druhý, vlastně třetí večer, neboť *Podskalák* byl opakován, určen byl *Velkostatkáři*, dramatu F. A. Šuberta. Práce ta z ovzduší chabrusových voleb dnes pozbyla již příchuti, jíž jí dodávala v době prvního provedení okolnost, že za jednajícími osobami zřeli diváci současné osobnosti z politického života. Za to tím plastičtěji a pevněji vystupuje divadelní životnost a účinnost Šubrtova dramata. Dnešní divák zří v hrdinovi *Velkostatkáře* jen člověka, jdoucího za určitou ideou a hroutícího se při veškeré charakternosti pod tíhou vlastních vin. Dr. Svoboda — hrdina *Velkostatkáře* — nedovedl nebo opomenul tak uzpůsobiti svůj rodinný kruh, aby mu byl v dobách těžkých pevnou oporou a ne hroznou přítěží, strhující do ničivých hlubin, nedovedl nebo opomenul si uvědomiti, jak daleko jde povinnost jednotlivcova věnovati síly zájmům veřejným na úkor vlastních. Tím vším dostal se Dr. Svoboda na kraj propasti, do níž klesá s čistým sice čelem, ale s bolestným vědomím, že neprospěl svou obětí myšlence, pro kterou se hmotně zničil. Hra provedena byla velmi svěže, hlavní úlohu hrál p. Dobrovolný, ostatní úlohy byly též vhodně obsazeny. Úlohy hr. Mitrovce a obou židů byly podány se vkusem a správně charakterisovány.

Karel Čvančara.

Hudební rozhledy.

Ani v době povánoční nepřinesl koncertní život mnoho, co by upoutalo na se zvýšenou pozornost. Jediná česká novinka provedena byla v nedělních koncertech České Filharmonie. Byl to J. B. Foersterův cyklus milostných písní na slova básníka Rabindranath Tagore, známého z loňské ceny Nobelovy. Písně, opatřené orchestrálním průvodem, zpívala přiléhavě pí. Wolfová. Textově netvoří pět písní tu spiatých cyklu — poslední z nich obrací se v závěru k Bohu —, ale jich náladovou příbuznost posiluje hudba společným motivem, je prostupujícím. Také celková architektura zvyšuje tuto jednotu; po prostších a více harmonicky založených dvou písních úvodních následuje vzrušenější a kontrapukticky bohatší píseň třetí a svrchovaně dramatická píseň čtvrtá (Já světa vzala květ...), jež po stránce poetické jest rozhodně nejlepší z cyklu. Teprve v poslední písni rozpiato je však umění Foersterovo v plném svém bohatství a její mohutný závěr působí podmanivou silou na posluchače. V důsledku

této účinné gradace jest i instrumentace cyklu na počátku velice diskretní a uplatňuje se plně teprve v obou písních závěrečných.

Hned následující koncert filharmonický přinesl nám příležitost, poslechnouti si po delší době Novákovu symfonickou báseň »*O věčné touze*«. Dílo, vzniklé již před deseti lety, bylo první z velkých orchestrálních děl, jež po té nepřetržitě následovala (Toman, Bouře, Pan, Svatební košile), jen výjimečně vystřídána skladbami klavírními a komorními — zcela naopak než v periodě předcházející. Bylo zajímavo srovnati toto dílo s »*Bouří*«, jež po té byla na koncertě provedena. Proti »Bouři« vyniká »O věčné touze« větší plynulostí, šíří myšlenek a ucelenosti, za to nemá té mohutnosti výrazu, jehož dosaženo jest na několika místech »Bouře«, zvláště v první části a pak v závěru díla (vylíčení lodní katastrofy patří mezi nejsilnější výtvory moderní hudby). Shoduje se to ovšem s povahou poetického námětu v tom i onom případě, leč patrno je přece, že značný rozsah »Bouře« kladl Novákovi architektonické obtíže, jichž zcela nepřekonal. Dílo má zřejmou fakturu mozaikovou, tu ve velkém (jednotlivé písně), tu v malém (velká orchestrální mezihra uprostřed díla), a opakuje několikráte celé partie, někdy velmi rozsáhlé, téměř doslova. Také dramatické vady druhé části »Bouře«, především nestupňovaná scéna černochova, matná scéna na palubě a famosní dialog pirátů, vystupují teď, po distanci pěti let, tím zřetelněji. A tak doufám, že znenáhla dojde všeobecné sankce kritický úsudek, který jsem své doby při premieře díla jediný vyslovil — úsudek, jenž ovšem nikdy nevylučoval mého obdivu k mohutnému tomuto dílu.

Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy.

Frant. Sasinek. Jan Lošťák. Jos. M. Hovorka. K. V. Prokop. Fr. Čuhel. Leopold Stropnický. Josef Junghans.

V Algersdorfu ve Švýcařích zemřel 17. listopadu 1914 a byl potom v Eggenberku u Štyrského Hradce pohřben historik František Sasinek. Narodil se 11. prosince 1830 v Uherské Skalici, po studiích gymnasijních vstoupil r. 1846 do řádu kapucínského a r. 1853 byl v Rábu vysvěcen na kněze. Později stal se světským knězem v diecési báňsko-bystřické, byl profesorem v theologickém semináři a kazatelem při dómě v Báňské Bystřici. Po čase byl pro vlastenecké smýšlení vypuzen z Uher, žil nějaký čas v Praze, potom ve Štyrsku a posléze ve Švýcařích v klášterním útulku. Náleží k nejzasloužilejším pracovníkům slovenským a měl platnou účast ve mnohých významných podnicích slovenských. Záhy počal pracovati literárně, přispívaje r. 1862 do časopisů Cyril a Method, Kat. Novin a j. V letech 1863—5 vydával v Uherské Skalici s A. Radlinským časopis Slovesnost. Vlastním oborem jeho jest dějepis a dějezpyt, v němž se zvláště zabýval dřevními dobami slovanskými v Uhrách a počátky křesťanství u Slovanů západních. Jeho názory sice leckdy

narazily na odpor jiných badatelů, ale Sasinek sám a jeho vážné snahy nepozbyly tím úcty v domácím světě učeném.

Od něho pochází Archiv starých československých listin, písemností a dejepisných pôvodin. Vydával Slovenský letopis pre historiu, topografiu, archeologiu a ethnografiu. Sepsal a vydal Dejiny drievnych ánrodov na území terajšieho Uhorska; Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska; Dejiny kráľovstva Uhorského; Dejepis všeobecný a zvláštny Uhorska svetský a náboženský; Dejepis Slovákov, Čechy v X. století a jiné práce dějepisné. Vydal také několik knížek pro lid, většinou rázu náboženského.

V Praze zemřel 1. prosince m. r. JUDr. Jan Lošťák, bývalý ředitel Zemské banky. Narodil se r. 1845 ve Ždánicích na Moravě. Vystudovav v Praze práva, konal soudní praxi v Terstu, nabyl r. 1871 doktorátu v Štyrském Hradci, stal se r. 1876 advokátem v Mnich. Hradišti a vstoupil r. 1890 do služeb Zemské banky, jejímž ředitelem stal se již r. 1892. Byl vynikající a neunavný pracovník národohospodářský. Zejména do Obzoru národohospodářského a do časopisů politických psal hojné úvahy o melioracích, o právu akciovém, o důležitosti průmyslové banky a j. Z němčiny přeložil část nového zákona obchodního Akciová společnost. Na jeho podnět byla založena Česká banka průmyslová. Jakožto předseda Národního podniku platně přispěl k rozvoji této mohutnící instituce průmyslové a obchodní. Velmi horlivě studoval také otázku laciných bytů, bytových družstev a úvěru pro ně potřebného a napsal také knížku o té věci. Stoje mnoho let v čele podpůrného spolku Radhoště, zjednal si trvalé zásluhy o moravské studentstvo.

Téhož dne zemřel v Praze spisovatel Josef M. Hovorka. Narodil se r. 1848 v Statenicích u Prahy, studoval na reálce, stal se knihkupeckým účetním a záhy jal se zkoušeti své síly v beletrii. Styk s literaturou a literáty měl zvláště jako administrátor bývalého Světozora. S prof. Leclairem založil časopis Le Pragois jakožto pokus o sblížení českofrancouzské. Své povídky a novely shrnul do sbírek Různé listy, Poutí života, Z ptačí perspektivy, Nová sbírka prací beletristických, Kniha novel, Rytíři zlata, V obraně vlasti a j. Zejména motivy z knihkupeckého života byly u něho zajímavou novinkou. O román pokusil se skladbou Mezi pány a služebníky. Vedle toho pracoval horlivě o rozvoj knihkupeckého stavu, a to theoretickými úvahami i prakticky, jakožto ředitel gremiální školy knihkupecké. Přispěl také naší bibliografii jednak příspěvky v Urbánkově Věstníku bibliografickém, jednak Slovanským kalendářem bibliografickým, v němž snesl mnoho látky k chystanému Slovníku knihopisnému. Spisovatelský spolek Máj měl v něm velmi svědomitého účetního.

V Rosicích u Brna zemřel 2. prosince m. r. Karel V. Prokop, raněn jsa mrtvicí při práci ve škole. Narodil se r. 1860 v Brodči u Dol. Kralovic, vystudoval učit. ústav v Kutné Hoře, působil na několika školách v Čechách, na Komenského škole ve Vídni, pak v několika městech na Moravě, až se stal ředitelem dívčí obecné a měšť. školy v Rosicích. Uveřejňoval básně po časopisích, také v této Osvětě, vydal je ve sbírce Co nezvadlo, napsal knížku O básnické

činnosti Adolfa Heyduka, povídku V zajetí, divadelní hry Ze zápasů, Odpověď, Jiné moci, libreto k Hrazdirově opeře Ječmínek a drama Janošík, jímž se zabýval již před Mahenem, ale jež se mu nepodařilo dostati na scénu. Překládal také z ruštiny, z Ostrovského a Solověva.

Ve Vídni zemřel 3. prosince m. r. JUDr. František Čuhel, vládní rada, tajemník Spolku soukromého úřednictva. Narodil se r. 1862 v Olešnici na Moravě, stal se r. 1886 doktorem práv, vstoupil r. 1889 za konceptního úředníka Obchodní a živn. komory v Praze a pobyl tam do r. 1903, kdy pro nemilou příhodu osobní byl nucen místo opustiti. Potom se uchýlil do Vídně. Hned po studiích universitních počal pracovati vědecky v národním hospodářství, finančních vědách, statistice a správním právu, přispívaje do Právníka, Osvěty, Hlasu Národa, do Sborníku věd právních a státních a j. Jako komorní koncipista vypracoval projekt Zemského jub. úvěr. fondu cís. a krále Františka Josefa I. na podporu malých živností.

Dne 10. prosince m. r. zemřel v Praze, kdež se narodil r. 1845, bývalý pěvec divadelní Leopold Stropnický. V mládí ochotničil na Smíchově »U anděla«, potom, upozorněn jsa na zvučný hlas svůj, pěstoval zpěv, nejprve jen kostelní, pak byl od Smetany přijat do operní školy a vystoupil r. 1868 prvně v Auberově opeře První den štěstí. Přes nepopíratelný úspěch nedopustily tehdejší úzké poměry, aby se uchytil v Praze, a tak se teprve v letech osmdesátých dostal k Národnímu divadlu, kdež se záhy vyšinul k nejpřednějším umělcům. Zvučný, řádně ovládaný orgán a pěkná, vznosná postava zajišťovaly mu přízeň obecenstva, jemuž se jeho Don Juan, Vilém Tell, Almaviva a jiné postavy zapsaly v milou paměť. R. 1887 pojednou mrtvice přervala tuto uměleckou dráhu a Stropnický pak po několik let jen ročním koncertem připamatovával obecenstvu, jak kdysi býval také oblíbeným pěvcem písní.

Ve Slaném zemřel 26. ledna t. r. tamní advokát JUDr. Josef Junghans. Narodil se r. 1837 v Jičíně, od r. 1871 byl usazen jako advokát ve Slaném. V mladších letech psával verše a přispíval lyrickými básněmi do Mikovcova Lumíra; později přiklonil se téměř úplně dramatu. Složil veselohru Poslední Mohykán, jež se často hrávala na jevištích ochotnických, historická dramata Přemysl Otakar v Samlandu, Smrt Přemysla Otakara I., Kunhuta, společenské hry Život hádanka, Sňatek z přinucení, Do temných končin a moderní drama Prometheus, věnované Osvětovému Svazu v Praze. Jako právník zabýval se zejména otázkami, vyskytujícími se při stavbách vodních a železničních. V tom oboru napsal Pravidla řízení a právní pomoci při stavbách vodních (v »Mlynáři«) a samostatně vydal Administrační a soudní řízení při stavbě železných drah.

F. V. Vykoukal.

Světová válka r. 1914—5.

Uplynulo již půl roku od počátku nynější války a dosud nelze ani tušiti, kdy bude skončena, kdy v Evropě zavládne opět blahodárný mír. Na všech bojištích bojuje se houževnatě a neústupně. Na bojišti jižním byl v minulém měsíci klid a připravovalo se nové seskupení rakousko-uherské armády. O bojích v Bukovině vydal generální štáb rakouský výstižnou zprávu. V polovině ledna dospěla ruská ofensiva až do nejvyššího údolí Moldavy, t. j. do jihozápadního oddílu Bukoviny, hraničící jednak s Ruskem, jednak s Rumunskem. Se zřetelem na postup ruských posil zastavily se rakouské voje před Jakobenami, deset kilometrů od hranic uherských a před Kirlibabou na samé hranici uherské. Proti tomu rakouskému postavení podnikli Rusové řadu bezúspěšných útoků. Rakušané přešli k ofensivě a vyrvali Rusům Kirlibabu. Rusové ustoupili a zaujali nové posice u Moldavy. Kimpolung leží 26 kilometrů na východ od Kirlibaby, Moldava 12 km. na západ od Kimpolungu. Rakušané podnikli několik zdařilých útoků a zabrali Izvor, Moldavu a Bojazu.

Další oddíl bitevní čáry rakouské tvoří fronta v Polovinských Karpatech. Tam zahájilo rakouské vojsko podporované říšskoněmeckým ofensivu a pokračuje v ní. Boje trpí velkým množstvím sněhu. Okamžitě jest těžištěm nynějších bojů kraj při průsmyku dukelském, kam Rusové stáhli množství vojska. Z krajiny té jde rakouská fronta na sever do západní Haliče a postupuje tam při Dunajci až na hranice, načež přechází podle Nidy do ruského Polska. Na Nidě trvají boje. Postavení na Nidě jest klíčem pro další postup Ruska v západní Haliči.

Z německé fronty na východním bojišti došly zprávy o menších bojích. Situace zůstala celkem nezměněna. Vojenský odborník »Berl. Tagblattu« tvrdí, že situace stojí po stránce strategické před většími událostmi a že situace západně od Varšavy se dále vyvíjí ve prospěch Němců, ježto obhájili tamní oddíl Bzury. Němci vybojovávají si půdu po metrech; nyní jsou od varšavských mostů na Visle vzdáleni ještě asi 60 kilometrů. Válečná fronta vypadá takto: Prostor severně od Tilže jest obsazen Rusy. Němen rozděluje nepřátelské linie. V krajině Ragnety ohýbá se německá fronta na Pilkaly a odtud na Gombin, Darkězin a Vergoborg. Mazurská jezera ohraničují čáru, kam Rusové postoupili. V městech Pilkolech, Schirnwindle, Stolupňanech, Eitkunách, Goldlapu, Markrabové, Lyku, Bialé a Jarisborgu jsou ještě ruská velitelství. V krajině Mlavy přesahuje německá fronta ruské území a probíhá směrem jihovýchodním až do krajiny severně od Vloclavku.

Na bojišti západním nestalo se nic vážnějšího. Němci dobyli některých strategických výhod, ale bojují o každou píď půdy. Francouzským generalissimem Joffrem ohlášená ofensiva nebyla provedena. Anglie dopravila poslední dobou do Francie velký počet vojska.

S bojiště tureckého docházejí toliko sporé, navzájem si odporující zprávy. Dne 3. t. m. pokusila se turecká armáda po prvé překročiti průplav suezský, ale bez úspěchu.

Německá vláda ohlásila dne 4. února opatření, které se podobá vyhlášení blokády anglických břehů. Od 14. února bude moře kolem Velké Britanie a Irska spolu s kanálem prohlášeno za válečné pásmo. Německo oznamuje, že se pokusí zničiti každou nepřátelskou loď a že při tom nebude moci vždy šetřiti životů cestujících a posádky. Též neutrálním lodím hrozí dle vyhlášky nebezpečí, poněvadž vzhledem na zneužívání neutrálních vlajek nařízené anglickou admiralitou nelze vždy zabránit, aby útoky namířené proti lodím nepřátelským nepostihly lodi neutrální. Německá vláda doprovodila své rozhodnutí pamětním spisem, v němž praví, že jest si velmi dobře vědoma, jak rázným způsobem se dotkne zájmů států neutrálních, ale prohlašuje, že nemůže jednati jinak. Německá vláda naznačuje neutrálním státům, že nemůže jich zájmů příliš dbáti již proto, že se až dosud vůči Německu nechovaly tak, jak ono očekávalo. Podrobovaly se zabavování lodí a zboží a zatýkání německých záložníků na svých lodích se strany Anglie a vyšly jí dále vstříc tím, že v zájmu Anglie vydaly zákazy vývozu a průvozu i vůči druhům zboží, jichž se k válečnym účelům nepoužívá. Německá vláda dovolává se jako v případě Belgie nutné sebeobrany. Tím dostává se válka námořní do nového stadia.

Jak dlouho bude ještě válka trvati?

Velitel první rakousko-uherské armády generál Dankl vyslovil se vůči válečným zpravodajům: »Tato světová válka není již bojem armád, nýbrž bojem národů. Dříve došlo ke třem nebo čtyrem bitvám, v nichž osud celé války byl rozhodnut. Nyní zápolí vojsko po celé týdny a stojí stále před novými obrovskými frontami, které vyvstávají ze země. Vojska hluboko se zakopávají a přes nejskvělejší útoky a nejsmělejší činy stojíme vždy před novými posicemi, novými zděmi, jež vyžadují opětně dlouhého času a nového seskupení vojska. Kdo vytrvá nejhouževnatěji, ten docílí úspěchu.« Náčelník německého generálního štábu šl. Falkenhayn: »Válka může, pokud jde o Německo, trvati neurčitou dobu. Nevím, co by nás mohlo donutiti, zastaviti boj; jestliže zahyneme, stane se to se ctí, za boje až do posledního střeleckého zákopu, až do posledního muže.« Anglický ministr války, lord Kitchener, vyslovil se: »Válka bude trvat aspoň tři léta. Že nás to bude tak dlouho státi, abychom zvítězili, pokládám za pravděpodobno. Vzdá-li se Německo dříve, tím lépe pro celý svět.«

J. V. císař a král František Josef I. vydal k Stürgkhovi vlastnoruční list toho znění: »Pohlížeje zpět, na dobu půl léta, po kterou jsme v boji vnuceném nám nepřátelskými úmysly našich odpůrců, vzpomínám s vděčným srdcem, jak se obětně zachovali moji věrní národové v této těžké době. Ovládáni důstojnou vážnou nadějí ukázali, že dovedou úplně dostáti velkým požadavkům doby v ušlechtilé ochotě, posílali své syny pod prapory v uznaném přizpůsobování se potřebám válečné doby, v obětavé péči o oběti boje znova skvěle osvědčili své vysoké vlastenectví a své dávno vyzkoušené státo-občanské ctnosti. Tato blahodárná zkušenost posiluje Moji naději, která jest pevně založena v důvěře ve zdatnost Mé branné moci opětně tak slavně osvědčenou hrdinnými činy. Veden Mou vládou, která i na dále je zajedno s Mou uherskou vládou ve snaze, postaviti

všecky síly do služeb všem nám společného účelu, bude obyvatelstvo i na příště hrdly i statky pevně státi při milované vlasti. Jsem si jist tím, že po válce, jejíž těžká břemena až do konce nésti jest radostně odhodláno, bude mu v míru, jehož bude dosaženo pomocí Všemohoucího, údělem odměna za všecky námahy, strasti a nebezpečí boje vybojovaného s věrností a vytrvalostí až do konce.«

Ačkoli delegace nezasedají, vydána přece obvyklá rakousko-uherská »červená kniha« v zahraničních záležitostech a sice tentokráte »pro lid«. Tato snůška dokumentů staví vznik nynější války do světla ostřejšího. Vyjímáme z ní vylíčení událostí, které válku bezprostředně předcházely.

Dne 28. července oznamuje hr. Berchthold srbskému ministru zahraničnímu, že jest Rakousko-Uhersko od té chvíle se Srbskem ve válečném stavu. Hr. Berchthold sdělil našemu velvyslanci v Berlíně zprávu hr. Mensdorfa, že byl anglický zahraniční ministr Grey velmi zklamán, že se Rakousko-Uhersko vůči srbské odpovědi zachovalo zamítavě. Domníval prý se, když navrhl konferenci, že odpověď ta bude podkladem jednání a že se Rakousko-Uhersko a Rusko zdrží všech vojenských operací. Grey se vyslovil, je-li Rakousko-Uhersko odhodláno za všech okolností k válce se Srbskem a nemůže-li Rusko pohnouti, aby zůstalo klidným, že jsou možnosti nevypočítatelné. Hr. Berchthold požádal hr. Mensdorfa, aby Greyovi sdělil, že srbská ochota byla pouze zdánlivá a že Srbsko povolilo, aby učinilo dojem na evropskou veřejnost, za rozmanitých výhrad některé naše požadavky, spoléhajíc na to, že nebude nuceno své sliby splniti. Srbsko nařídilo mobilisaci, než nám odevzdalo svou nedostatečnou odpověď. Přes to čekali jsme ještě tři dny. Dne 28. července vyzval hrabě Berchthod velvyslance Szögyena v Berlíně, aby dal berlínskému kabinetu k ochotnému uvážení, nemělo-li by Rusko býti přátelsky upozorněno, že by ohlašená mobilisace čtyr vojenských okresů s Rakousko-Uherskem sousedících znamenala ohrožení Rakousko-Uherska a že mocnářství i Německo by odpověděly protiopatřeními. Sir Grey obrátil se k německé vládě se žádostí, aby uplatnila svůj vliv ve Vídni, aby tam byla bělehradská odpověď buď uznána za dostatečnou, nebo aby byla přijata za základ vyjednávání mezi kabinety. Hrabě Berchthold dal dodati německému velvyslanci dne 29. července memoire, v němž se dovozuje, že srbská odpověď ve většině bodů formulovala výhrady, které právě odporovaly povoleným ústupkům. V memoiru se praví: »C. a k. vláda nemůže potlačiti překvapení nad domněnkou, že by její akce proti Srbsku měla postihnouti také Rusko a ruský vliv na Balkáně, neboť tu by bylo předpokládáno, že propaganda namířená proti mocnářství nebyla jen původu srbského, nýbrž také ruského.« Memoire končí se takto: »Jeví-li anglický kabinet ochotu, uplatniti svůj vliv na ruskou vládu ve smyslu míru, může to c. a k. vláda jen uvítati.«

Dne 29. července oznámil velvyslanec v Paříži hr. Szészen, že Francie činí jisté vojenské přípravy. Německá vláda telegrafovala téhož dne do Petrohradu, že by Německo dalším zbrojením Ruska bylo donuceno k mobilisaci. Téhož dne vyslovil se Sazonov vůči ra-

kouskému velvyslanci, že rakousko-uherská mobilisace převyšuje nezbytnou míru a že jest tedy namířena proti Rusku. Sazonov vyslovil se dále, vnutíme-li Srbsku své podmínky, že bude to pro Srbsko vasalstvím, kterým bude porušena rovnováha na Balkáně, kteráž jest ruským zájmem. Zároveň oznámil, že bude vojsko připraveno, budou-li ruské zájmy na Balkáně ohroženy. Dne 30. července oznámil hr. Berchthold, že jest ochoten Sazonovu jednotlivé body odpovědi vysvětlit a při té příležitosti důvěrně projednat otázky, týkající se přímo našeho poměru k Rusku. Dne 30. července oznámil anglický státní tajemník německému velvyslanci, že ho Sazonov zpravil, že po vypovězení války Srbsku nemůže již s Rakouskem přímo vyjednávat a že tedy žádá, aby Anglie prostředkovala s podmínkou dočasného zastavení nepřátelství. Hr. Berchthold odpověděl, že jest ochoten zabývati se návrhem sira Greye, že bude prostředkovati mezi námi a Srbskem, že však předpokládá, že naše vojenská akce proti Srbsku bude pokračovati a že ruská mobilisace bude zastavena. Dne 31. července vydán však v Petrohradě rozkaz ku všeobecné mobilisaci vojska i loďstva. Tím bylo vyjednávání skončeno. —

Dne 5. února byli v Sarajevě popraveni účastníci vraždy, spáchané na následníku trůnu arcivévodovi Františkovi Josefovi a jeho choti. Byli to učitelé Čabrilovič a Ilič a obchodník Jovanovič.

Průběh válečných událostí byl:

13. ledna. Všecky ruské útoky na rakouskou frontu podél Nidy ztroskotaly. Remeš byla bombardována německým dělostřelectvem.

14. ledna. Prudký dělostřelecký boj na Dunajci. Severní břeh Aisny severně a severovýchodně od Soissonsu byl Francouzi definitivně vyklizen. Francouzské útoky severně od Verdunu u Courevoy stroskotaly. Vjezd do Dardanel byl potopenými loďmi zatarasen.

15. ledna. Na Dunajci došlo k dělostřeleckým bojům pro rakouské vojsko úspěšným. Francouzský ponorný člun »Saphir« potopil se u vjezdu do Dardanel.

16. ledna. Na Dunajci a v kraji jižně od Tarnova dělostřelecké boje.

17. ledna. Rakouské dělostřelectvo donutilo Rusy opustiti několik nejpřednějších střeleckých linií na návrších východně od Zakliczyna. Francouzi útočili na německé posice severozápadně od Pont-a-Monssonu. V severním Polsku odrazili Němci výpad Rusů přes úsek Ukry a Radzanova. Sesílené francouzsko-anglické loďstvo podniklo nové operace před Dardanelami. Německé dělostřelectvo pokračovalo v bombardování Soissonsu. Americká loď s válečným materiálem pro Srbsko připlula do Soluně.

18. ledna. V jižní Bukovině u Jakobeny byl výpad Rusů odražen.

19. ledna. Na rakouské frontě v Polsku dělostřelecké boje. Rakouské vojsko zničilo Rusy zřízený válečný most přes Dunajec. V Argonách dobylo německé vojsko několik francouzských zákopů.

20. ledna. Němci ztratili střelecký zákop u Notre Dame de Lorette. Francouzské útoky proti německým posicím jižně od St. Mihielu byly odraženy. Německá letadla objevila se blízko Paříže. Ruská vláda vyslovila souhlas s obsazením Cingtau Japonci.

21. ledna. Severně od Visly čilé dělostřelecké boje. Anglický parník »Durvand« byl potopen německým ponorným člunem. Rakouský ministr zahraniční bar. Burian odjel do německého hlavního stanu. Celkový výsledek úpisní na rakouskou válečnou půjčku činí v Rakousku 2.136,000.000 korun, v Uhrách 1.170,000.000 korun, úhrnem 3.306,000.000 K.

22. ledna. Rakouské vojsko dobylo Kirlibaby a návrší město ovládající. Nezdařený francouzský útok na německé posice mezi Soissonsem a Perthesem. Ruské oddíly postupující ke Szpitalu Gornemu byly odraženy. Angličané počali dopravou nového vojska do Francie.

23. ledna. Rusové ustoupili jižně od Tarnova. Enver paša vrátil se z bojiště do Cařihradu.

24. ledna. V severním moři bitva mezi anglickými a německými křižníky. Anglické lodi »Lion« a »Tygr« byly poškozeny, německý křižník »Blücher« se potopil.

25. ledna. V Karpatech ustoupili Rusové s některých výšin v horním údolí Ungu, Latorice a Nagy Aga. V Německu nařízeno zabavení veškerého obilí a mouky. U Libavy byla sestřelena německá vzducholoď.

27. ledna. Rusové vyklidili údolí Velkého Agu. Rakouské vojsko dobylo Toroni. Suezský kanál byl pro dopravu uzavřen.

28. ledna. Němci vytlačili Rusy severovýchodně od Bolymova, východně od Loviče z jejich přední posice.

29. ledna. Němci získali v Argonách opět půdy.

30. ledna. Na Dunajci a Nidě prudké boje. Německý ponorný člun potopil dva anglické parníky.

31. ledna. V Karpatech odražen ruský útok západně od Lupovského sedla.

1. února. Rakouské vojsko odrazilo ruský výpad na střední Pilici. Turecké vojsko obsadilo východní břeh suezského průplavu.

2. února. Ruské útoky v Beskydách odraženy. Anglický parník »Ikaria« byl potopen. Papež předložil nový návrh na výměnu zajatců.

3. února. Na celé čáře mezi Remeší a Severním mořem prudké boje. Rakouská vláda vydala »červenou knihu« o původu nynější války.

4. února. Rakouské vojsko proniklo do údolí Moldavy v Bukovině a zabralo Izvor, Moldavu a Breazu. Do Francie přibylo přes 200 japonských vojenských instruktorů. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. února 1915.

(K historii českoněmeckých pokusů vyrovnávacích. — Osobní změna v rakousko-uherském ministerstvu financí. — Změna vlády v Portugalsku. — Generál Stessel.)

Zajímavý příspěvek k historii česko-německého vyjednávání uveřejnila v těchto dnech »Neue Fr. Presse«. V březnu minulého roku měl bývalý poslanec dvorní rada Dr. Skedl s předsedou německé národní rady Drem Tittou rozmluvu, v níž se vyslovil, že do-

savadní konference mezi aktivními parlamentaristy mohou těžko míti úspěch, ježto poslanci příliš závisí na voličích, a navrhl, aby byl učiněn pokus o vyrovnání mezi neparlamentaristy. Dr. Titta souhlasil, načež Dr. Skedl vstoupil v jednání s členem panské sněmovny Drem Mattušem. Když konference mezi Čechy a Němci v Nostitzově paláci neměly výsledku, utvořeny dva výbory, k nimž poslanci přibráni nebyli. Českému výboru náleželi: Dr. Karel Mattuš, prof. Hora, Dr. Schauer, Dr. Pilař a Dr. Šámal, německému Dr. Pfersche, Dr. Skedl, Dr. Kaufmann, prof. Kafka, Alexandr Richter a zástupcové politických stran. Německý výbor jednal v německém domě, český v Zemské bance. Jednání vedli Dr. Skedl a Dr. Mattuš. Mezi oběma výbory bylo ve všech vyrovnávacích otázkách docíleno zásadní dohody. Počátkem června postoupilo jednání tak, že byl místodržitel kníže Thun o něm informován. Kníže Thun zaslal jednotlivé elaboráty ministerskému předsedovi. Oba výbory konaly v polovici června poslední schůze a ježto bylo docíleno dohody, ujednáno, aby se poslední společná schůze svolala. K tomu však pro vypuknutí války nedošlo. Potud sdělení vídeňského listu.

Ale naproti tomu podle informací z kruhů českých účastníků se sděluje: Udání, že ve všech vyrovnávacích otázkách docíleno dohody, jest nesprávné, poněvadž elaboráty německé, které byly podkladem jednání, nebyly ani českými členy prozkoumány, tím méně přijaty. V měsíci červnu dospělo se k přezkoumání jediné z mnohých předloh, která jen s radikálními změnami stala by se přijatelnou, a v tomto stadiu bylo na české straně usneseno, že doba letní není schůzím přízniva, že jí má tedy býti užito k podrobnému studiu všech předloh a že další rokování má býti odloženo na podzim. Elaboráty, které byly odevzdány místodržiteli, obsahovaly toliko postuláty německé a návrhy české nebyly mu známy.

Němečtí poslanci z Čech vydali prohlášení, že zamítají elaborát soukromé konference pražské již z toho důvodu, že se jím stanoví dvoujazyčnost celé země. Německý účastník těchto soukromých konferencí prohlásil: »Pokud se týče německých poslanců, dlužno přece uvážiti, že poslanci jsou sice oficielními vůdci voličstva, že však nemají práva, vylučovati voličstvo ze samostatného osvědčování politického přesvědčení.« Tento účastník dodává, že došlo ke shodě o zásadním podkladu pro dorozumění a že na německé straně přibráni odborníci ze všech oborů správy a byl vypracován podrobný návrh pro všechny nutné předlohy, k jichž projednání českými vyjednávači vzhledem k vypuknutí války nedošlo. —

»Neue Freie Presse« pravila dále: V elaborátu německého výboru, zaslaném dne 8. července 1914 českému výboru, praví se v podstatě: »Obě národnosti nutno rozděliti na základě národnostního katastru. Obě národnosti mají býti souzeny a spravovány úředníky své národnosti. Každá národnost má hraditi své potřeby ze svých prostředků. Všechny daně mají se rozděliti dle národního katastru. Všechny úřady musí býti rozděleny na dvě sekce se samostatným personálním statutem a jednotným vrchním vedením v nejvyšších zemských úřadech. U politických úřadů mají býti zřízeny krajské

vlády. Mají býti zřízeny též smíšené okresy, kde by rovněž byly zřízeny sekce obou národností. Jednací řečí jest v českých okresích čeština, v německých němčina, v smíšených oba jazyky. Podání musí býti všade přijímána v obou jazycích a v řeči podání vyřízena. Vnitřní služební řeč při úřadech jest v českých okresích česká, v německých německá. Ve styku mezi českými a německými okresy podrží každý úřad svou služební řeč. Úprava vnitřní řeči s ústředními úřady náleží vládě. Zemský sněm má býti zřízen na základě národnostních kurií. Kurii velkostatkářů náleží právo, přistoupiti k té neb oné kurii. Záležitosti, týkající se celé země, náleží před celý sněm. V zemském výboru musí býti zřízeny sekce pro čistě české, pro čistě německé a pro smíšené záležitosti. Okresní zastupitelstva a obce dopisují ve své řeči podací. Výjimečné postavení zaujímá Praha, která budiž jako hlavní město prohlášena za smíšený okres. Obec jest povinna všechny úřední vyhlášky uveřejňovati v obou jazycích. Pokud se týče klíče pro ohraničení okresů, jest základní myšlenkou návrhu považovati za dvoujazyčný okres ten, v kterém jest menšina větší než 35 procent.

»Nár. Listy« obdržely od jednoho z českých účastníků konferencí toto sdělení: »Čeští členové, seznavše obsah německých návrhů, usnesli se jednomyslně na tom, že návrhy ty jsou nejenom naprosto nepřijatelny, nýbrž že nemohou býti vůbec základem k dalšímu jednání. Čeští členové zamýšleli podati návrhy úplně nové, z čehož však následkem vypuknutí války sešlo.« V německých listech uveřejnil nejmenovaný vůdčí politik německo-radikální projev, že »v jiné době musí se zcela vážně učiniti konec zvláštní politice jakéhokoli mandátu postrádajících soukromníků«, jež podezírá, že se »jim neběželo o jádro věci, jako spíše jen o to, aby poslance z politické práce vytlačili a isolovali«.

V článku »Slovo jednou pro vždy« v »Nár. Politice« sděluje Dr. Karel Mattuš, že se strany německé bylo podáno 14 předloh, týkajících se všech oborů zákonodárství, v nichž práva národní a jazyková dotknuta jsou. Těchto 14 předloh rozdělilo si pět účastníků českých mezi sebe. Nějakých předběžných porad o těchto předlohách aneb aspoň o hlavních zásadách mezi českými a německými účastníky vůbec nebylo. První meritorní porada na české straně konala se v květnu a byla probrána předloha »o národním katastru daňovém« a po obšírné zprávě referenta bylo jednohlasně uznáno, že tato předloha není proveditelná a tudíž nepřijatelná. V poradě červnové bylo usneseno, že pro pokročilou dobu letní nutno probírání dalších předloh odročiti na podzim. Jest nesprávné tvrzení, že Čechové ať si v jakékoli formě dali zásadní souhlas k hlavním bodům předloh, které na straně německé byly vypracovány.« Předlohy, které byly sepsány výborem Němectva — tak končí Dr. Mattuš svůj článek — nyní s téže strany, která je jejich původem, prohlašují se za nepřijatelné. Unikum to zajisté v celé historii vyjednávání podobných. Avšak ani my nejsme slepí naproti událostem světovým takové váhy, jaké jsou ty, jež se odehrávají před námi po více než šest měsíců. I my uznáváme, že převážné změny očekávají nás v blízké budoucnosti a že zkušenosti, nabyté v těchto dnech, přivedou naše mocnářství k tomu, že

chtíc zachovati si politickou nezávislost a hospodářskou samostatnost jako velmoc, podrobí novému zkoumání základy své existence, aby jako říše národnostní, obklopená říšemi národními, obstála čestně v každém sebe větším zápase budoucím.« — Čeští účastníci porad Dr. K. Mattuš, Dr. Václav Hora, Dr. Jos. Pilař, Dr. Ant. Schauer a Dr. Přemysl Šámal uveřejnili prohlášení, v němž oznámili, že čeští účastníci soukromé akce dorozumívací obmezili se toliko na prozkoumání návrhů německých, že k nějakému positivnímu kroku s české strany vůbec nedošlo a že zejména jest nesprávné domnění, že byly konány společné schůze obou táborů, nebo že dali čeští účastníci k některým zásadám vyrovnávacím svůj souhlas.

Koncem měsíce ledna objevily se zprávy o krisi ve společném ministerstvu financí a oznamovalo se, že ministr Dr. ryt. Biliński odstoupí. O příčinách krise kolovaly různé pověsti. Tvrdilo se, že příčinou jest bez veškeré pochyby tragická událost sarajevská, ježto Biliński, jako správce Bosny a Hercegoviny, byl zodpovědným za bezpečnost arcivévodovu. V těžké krisi, která hned na to nastala, neuznávala prý koruna za vhodno, připustiti změnu v ministerstvu. Dle jiných zpráv byly důvody krise dřívější konflikty mezi nynějším ministrem zahraničním bar. Burianem a ryt. Bilińskim. — Rytíř Biliński podal skutečně demisi a nástupcem jeho jmenován bývalý předseda rakouského kabinetu Dr. Arnošt šlechtic Körber.

Dosavadní správce ministerstva pro Halič sekční chef rytíř Moravski byl jmenován polským ministrem-krajanem. Správu ministerstva opatřoval od odstoupení ministra Dlugosze v r. 1913. S jeho jmenováním ministrem souvisí resignace posl. Dra Lea na předsednictví polského Kola. V kroku tom spatřuje se protest proti jmenování úředníka haličským ministrem, v čemž prý velká část polského Kola shledává porušení zásady, že toto místo náleží výhradně polským poslancům.

V Portugalsku udála se změna vlády. Země neměla od prohlášení republiky po útěku krále Manuela r. 1910 klidu. Nové nepokoje bylo pozorovati již před měsíci, kdy Anglie naléhala na republiku, aby se též zúčastnila války. Silná vojenská strana byla tehdy proti tomu. Ministerstvo Machadovo, které bylo od února minulého roku u vesla, obdrželo v poslední době četné projevy nedůvěry a odvodilo z toho důsledky. Z jmenování generála Castra ministerským předsedou lze usuzovati, že jde nejspíše o vojenskou diktaturu. Ve schůzi demokratické strany bylo usneseno, zaujmouti vůči nové vládě nejrozhodnější stanovisko oposiční. Generál Castro nařídil, aby byli propuštěni všichni zatčení důstojníci.

Generál Anatol Michajlovič Stössel (Steselj), známý velitel portarturské pevnosti v rusko-japonské válce, zemřel. Odrážel dlouho japonské útoky na pevnost, ale jsa na moři i na souši odříznut, vzdal se konečně. Po svém návratu do Petrohradu byl ještě jako hrdina oslavován, ale brzy vzneslo se na něj obvinění, že pevnost bez naléhavých příčin Japoncům vydal. Byl vzat do vyšetřování, které trvalo skoro tři leta. Byl odsouzen k smrti, ale obdržel od cara milost. Od té doby žil v ústraní na svém statku. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Únor.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Jirásek Alois: **BRATRSTVO.** Díl III. Žebráci. Třetí vydání. Sebraných spisů sv. 35. 560 str. 8⁰. Za K 6·30, váz. K 6·90, skv. váz. - - - - - - - - - K 7·50

Slavná díla Jiráskova častými novými otisky dokazují, jak oblíbeno je jméno autorovo v našem národě. Také v dnešní době posilu a uspokojení dovedou čtenáři podati jen velké Jiráskovy historické obrazy, k nimž především patří proslulé »Bratrstvo«.

KNIHOVNA POUČENÍ. Levná sbírka malých knih ze Světové knihovny Svazek 30. Frant. Palacký: Idea státu rakouského. Úvodem opatřil a vydal Dr. Zd. V. Tobolka. 134 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Největší a nejdůležitější politický spis slavného dějepisce a politika našeho národa zasluhuje, aby obzvláště pozorně čten byl v dnešní vážné době. Ukazuje, že velký politický myslitel dobře vystihl základní ideu rakouského státu, odpovídající době moderní, opřené o svobodu a práva národní. Četba velmi poučná i povznášející.

Mann Jindřich: **PIPPO SPANO** a jiné novely. Přeložil Fr. Holeček. Světové knihovny č. 1163—1165. 216 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60

OBSAH: Pippo Spano. - Kontesa. - Pes. - Gemma. - Hrdinka. - Odstoupil. - Zklamání. - Cesta před bránu.

Moderní autor německý, z něhož ukázky přinesla »Světová« v čís. 1017—1018 a »Knihovna Zlaté Prahy« v č. 39., ukazuje se čtenáři v novější své tvorbě. Kniha pojmenována dle titulní novely, kteráž dovede čtenáře rozechvěti až do hlubin duše. Láska eroticky založené kontesy k umělci zasazena v umělecký rámec, jakýž dovedl svým novelám dáti slavný Maupassant. Kniha, pro niž se dovede zapomenout na všecku současnost.

Rokyta Jan: **JADRANSKÉ DOJMY.** Básně. (1908—1912.) 82 str. 8⁰. Za K 2·—

Básnické jméno Jana Rokyty patří k nejoblíbenějším v české literatuře poetické a po jeho knihách sahá čtenář rád v jisté tuše vzácných požitků duševních. I nejnovější kniha Rokytových básní, provázená výstižným obrazem Jansovým, je takovým vzácným literárním obohacením. Čarovná Adrie uchvátila svým kouzlem básníka, že znovu vrací se k slunným její břehům. Kochá se její vznešenou krásou, nemůže se nasytiti oslnivých vnad, »tolik tu slunce, tolik tu něhy, tolik tu krásy kolem kol, srdce že blahem chví se a svírá« — ale básník, hledaje klidu, nenašel jej zde — byl doma, »dýmem se z chatek našich zvedal, cvrčkem mne pozdravoval v trávě . . .« Krásná kniha básnická, plná velkolepých dojmů, bohatá citem i něhou.

Vrchlický Jaroslav: **NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ.** Přehlížejí B. Frida a Jan Voborník. Svazek VII. »Rok na jihu«. Básně. (1875—1876.) Třetí vydání s úvodem a poznámkami. 194 str. 8⁰. Za K 2·60

Sedmá původní básnická kniha Vrchlického je památkou dojmů nejkrásnějších, nejhlubších a nejúrodnějších, co jich bylo básníkovi za celý život dopřáno zažíti. Kniha kouzelných krás básnických, jimiž potěší se každý, kdo srdcem i duší přijímá nádherné ty obrazy nového života.

HUDBA.

Axman Em.: **STAROST O MILÉHO. DÍVČÍ ŽALOST.** Dvě písně pro 1 hlas s prův. piana. Hudební přílohy Zl. Prahy roč. 19. č. 3. 4 str. fol. Za K 1·—
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně pouze - - K 1·—

SEŠITOVÁ VYDÁNÍ.

J. Arbesa Sebrané spisy. Sešit 402. Díl 38. Feuilletony, část II. Sešit 20 hal.
Česká knihovna zábavy a poučení. Sešit 237. Dílo 34. Jar. Vrchlického »Píseň života«. Životopisný cyklus osobní lyriky a epiky. Uspořádal a vyložil Jan Voborník. Seš. 4. Za 24 hal.
Encyklopedický slovník německo-český. Sestavil prof. dr. J. V. Sterzinger. Sešit 18. Ausdrücker—ausläuten. Sešit 80 hal.
Knihovna Zlaté Prahy. Ročník 23. seš. 9. J. J. Mjasnickij: »Dobrodružství černobolotinských«. Humoristický román. Přeložil Jiří Ščerbinský. Za 24 hal.
Česko-německý slovník. Za pomoci četných odborníků sestavil prof. dr. J. Herzer. Sešit 72. Sešit 80 hal.
Sibiř, země budoucnosti. Illustrované velké dílo cestopisné. Napsal dr. Fridtjof Nansen. Český překlad redigoval dr. J. Guth. Sešit 6. Sešit 60 hal.
Ottův Divadelní slovník. Za součinnosti K. Engelmüllera rediguje K. Kamínek. Sešit 7. Bellemont—Berlin. S přečetn. illustracemi v textu a zvlášt. přílohami. Sešit 80 hal.
Ottův Obchodní slovník. Redaktor dr. Jos. Pazourek. Sešit 52. Líh—Litoměřice. Sešit 60 hal.
G. Preissové Sebrané spisy. Sešit 107. Kniha 18. »Vřes.« Sešit 1. Za 30 hal.
Zikm. Wintra Sebrané spisy z belletrie a kulturních studií. Sešit 89. Svazek 8. »Pražské obrázky«. Řada II. Sešit 7. Za 30 hal.

NAŠE ČASOPISY.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor Fr. Ad Šubert. Vychází měsíčně. Číslo 2. Čtvrtletní předplatné K 3·60.
Lumír. Orgán Literárního odboru Besedy Umělecké. Redaktoři V. Dyk a dr. H. Jelínek. Vychází měsíčně. Číslo 2. Půlletně 5 K.
Zlatá Praha. Velký obrazový rodinný časopis. Redaktoři V. Červinka a V. Olíva. Vychází týdně. Číslo 18. Čtvrtletně 5 K.
Světozor. Obrazová světová kronika. Redaktoři K. Houžvička-Vika a O. Štáfl. Vychází týdně. Číslo 28. Čtvrtletně 5 K, jednotl. sešity týdenní 40 hal.
Besedy Lidu Redaktor Aug. Eug. Mužík. Číslo 8. Vychází 14denně. Půlletně K 1·50.
Obzor národohospodářský. Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálně-politickým. Redaktor prof. dr. J. Gruber. Vychází měsíčně. Č. 8. Půlletně 5 K.
Živa. Časopis přírodnický. Rediguje dr. B. Němec. Čís. 8. Vychází měsíčně. Půlletně 5 K.

Co píší časopisy o našich literárních novinkách.

Novák Arne: **MYŠLENKY A SPISOVATELÉ.** Studie a podobizny. České knihovny zábavy a poučení sv. 33. 150 str. 8⁰. Za K 1·60, váz. - - - K 2·80

Sbírka, uvedená statí »Jak čísti«, obsahuje řadu rozprav, jež sice vznikaly z časových podnětů, jež však přes to víží se v ladný, pevně sdružený celek. Ke zmíněné rozpravě úvodní pojí se další 4 pojednání obecného rázu: Prostota slova, Souborná

vydání v literatuře, Životopisné knihy a jejich kouzlo, Národní pohádky. Potom jde 12 rozprav, v nichž se výmluvný autor zabývá jednotlivými zjevy našeho světa vědeckého a básnického. Z doby probuzenské, z níž vyvažuje podobiznu Voigtovu, přechází k vědecké dvojici P. J. Šafaříka a F. Palackého, k nim připojuje K. J. Erbena jakožto básníka a K. Havlíčka, jakožto buditele lidu, pak klade dva portréty ženské, B. Němcovou a K. Světlou, načež J. Nerudou přichází do dob novějších, k J. V. Sládkovi, Sv. Čechovi, Z. Wintrovi a J. Vrchlickému. Bystrý, samostatný úsudek, určitá, bezpečná methoda, hluboká znalost věcná, jiskrná a vybroušená forma — toť vlastnosti, které této knize získají vděčné čtenářstvo právě tak, jako nelíčená autorova láska k naší literatuře. *»Česká Osvěta,« Praha.*

Světlá K.: **VÝBOR Z POVÍDEK A VZPOMÍNEK.** Uspořádal M. Hýsek. České knihovny zábavy a poučení sv. 32. 280 str. 8⁰. Za K 2·80, váz. K 4·—

Znáti literární dílo K. Světlé je povinností každého českého intelligenta. Aby i studující mládež měla k tomu příležitost, vydala »Č. kn.« Světlé »Vesnický román« a nyní ukázky z celé její tvorby . . . Pořadatel osvědčil tu šťastnou ruku, vybíraje z pokladů, jež Světlá nám zanechala. Vybral ukázky charakteristické a přece mladším čtenářům vhodné a srozumitelné. Kniha hodí se ovšem v prvé řadě studujícím středoškolským a mládeži u věku poškolním, ale ani děti z nejvyššího ročníku měšť. školy nepřečtou ji bez užitku. *»Úhor«, Habry.*

Petr Frant.: **DO SVĚTA ŠIRÉHO.** Obrazy z dějin objevů zeměpisných. Mládeži upravil —. Se 40 vyobr. v textu a 2 příloh. 136 str. 8⁰. Za K 2·40

Výtečná četba pro mládež i dospělé. Mládeži dospělejší místo nevhodných a věku nepřiměřených románů a povídek dáti by se měly do rukou obrázkové cestopisy a knihy podobného druhu. Z nich má mládež nejen užitek, ale jimi se vysokou měrou pobaví a poučí. *»Pozor«, Olomouc.*

Nový svět otvírá čtenářům, nezamlčuje ani stínů, jež provázely dobrodruhy za kořistí. Napínají, dojímají tyto obrazy, provázené četnými illustracemi a mapami. Místo nevhodných románů a povídek je tato kniha, poučná a zábavná zároveň, darem nejlepším. Ale i dospělí přečtou ji se zájmem. Koho by nepoutaly dějiny objevů, osudy prvních objevitelů? *»Občanské Listy«, Nymburk.*

Winter Zikm.: **V OHRADĚ MĚST A MĚSTSKÝCH ZDECH.** Řada I. Sebraných spisů sv. VII. 280 str. 8⁰. Za K 3·—, skv. váz. - - - - - - - K 4·80

Věrně a živě líčí se v tomto díle literárního odkazu našeho prvního kulturního historika život v Praze v XVI. a XVII. věku. Kapitoly barvitě psané, jak dovedl jediný Winter, mají dech života světa dávno pohřbeného. Plastické obrazy z podhradí, z ulic, z kupeckého Týna, z vinárny, lázní i hospod svou dikcí jeví mistra slova, básníka i učence. Je to nová vzácná kniha pro poklad našeho kulturního jmění národního. Nakladatelství Ottovu vděčíme za pietu, s kterou životní dílo Wintrovo vydává. Teprve budoucnost je plně ocení!
»Občanské Listy«, Nymburk.

Preissová G.: **ZLATOROG A JINÉ DRAMATICKÉ HŘÍČKY.** Sebraných spisů sv. 16. 142 str. 8⁰. Za K 1·80, váz. - - - - - - - - - - - - - - - - K 3·60

Jemný poetický pel, vlastní knihám milé autorky, zdobí i nový svazek lyriky, citově suggestivní. První pohádka, veršovaná pověst triglavská o chráněnci vil Rojenic, je krásným libretem, jež po hudbě volá, a další dva usměvavé genry náležejí k našim vybraným aktovkám, na něž nelze dosti upozorniti naše divadla. Úspěch na Smíchově to dokázal. A četba poskytne milý požitek — je to pravá kniha krásy.
»Občanské Listy«, Nymburk.

Frídová Božena: **TAJE SRDCÍ.** Kresby perem. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 248. 248 str. 8⁰. Za K 1·40, váz. - - - - - - - - - - - - - - - K 1·80

Kresby perem, nazvala autorka své historie duševních procesů žen, vyprávěných prostou dikcí bez svítivého roucha stylového, ale dýšících tlumenými tóny nedo-

sněných snů i tragických lásek. Spisovatelka vážně hledí na život, zná duši ženy, niterné boje, slasti i muka, jež tisíce jejich družek prožívají. Plastickým hutným stylem projevuje se její umění slovesné a dává nejlepší slib do budoucnosti.
»Občanské Listy«, Nymburk.

Krofta Kamil: **BÍLÁ HORA.** Sbírky přednášek a rozprav ř. VI. sv. 8. 272 str. v. 8⁰. Za K 5·—, váz. - K 6·—

Krátce před velikou dobou, již prožíváme a v níž rozhoduje se o horší nebo lepší budoucnost našeho národa, vydává prof. Krofta dosti objemnou monografii o tragedii bělohorské, v jejíchž následcích dlužno hledati hlavní a základní příčinu, jakož i počátek konce české samostatnosti. Kniha Kroftova právě v dnešní době, kdy počíná snad nová epocha v dějinách našeho národa, zasluhuje, aby hojně a pozorně byla čtena a studována; že národní učitelé, duchovní vůdci českého lidu, plnou svoji pozornost jí věnují, rozumí se samo sebou. Psána je slohem jasným, snadno pochopitelným a dobře česky. *A. J. Doležal v »Uč. Novinách«, Praha.*

Scott R. F.: **DOSAZENÍ JIŽNÍ TOČNY.** Scottova poslední cesta. Český překlad redigoval prof. L. Tošner. Dva svazky. S 211 obrazy dle fotograf. snímků výpravy, 9 barev. přílohami, 7 diagramy, 6 mapkami v textu a 1 mapou v příloze. Díl I. o 436 str. lex. 8⁰. Za K 8·40, skv. váz. - - - - - - K 12·—
Díl II. o 532 str. lex. 8⁰. Za K 10·50, skv. váz. - - - - - - - - - - - - K 14·10

Lidem, kteří i za války neztratili souvislost s literaturou a kulturou, přijde vhod krásné dílo vydané u firmy J. Otto v Praze. Je to »Dosažení jižní točny« R. F. Scottem. Přiznávám se: od dětství jsou mými láskami objevitelé a cestovatelé. Nansen, Peary, Mikkelsen, Nordenskjöld, Scott, Sven Hedin atd. Nad knihou Scottovou zmocní se čtenáře hluboký smutek, že opravdoví hrdinové, jakými byli jistě Scott nebo poručík Evans, na cestě za úspěchem zhynuli. Kdo čte poslední dopisy, které Scott psal před smrtí ve stanu zakopaném ve sněhu a v nichž vzpomíná své ženy, svého dítěte a budoucnosti Anglie, neubrání se pohnutí. Poselství Scottovo k veřejnosti a jeho poslední dopisy měly by býti hodně čteny.
Dr. *O. G. v »Rozvoji«, Praha.*

Nansen Fridtjof: **SIBIŘ, ZEMĚ BUDOUCNOSTI.** S přečetnými původními fotogr. obrazy dle vlastních snímků slavného cestovatele. Český překlad redigoval dr. Jiří Guth. Vychází v sešitech po - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60

Cestu, která naprosto není cestou ledem, ale též bohatými krajinami, popisuje Nansen způsobem, kterým se právě rozeznávají velicí cestovatelé od maličkých. Tito přežvykují, co vyčtli a dle čteného uviděli, první vidí nové a velké věci. Nansen viděl Sibiř: ohromná země, kde jest místa pro stamiliony lidí, kteří mohou žít v blahobytu. Prozatím jest to země, kde žijí většinou chudí, nešťastní a nevzdělaní; ale to nemůže a nebude míti trvání. Primitivní národové Sibiře ustoupí civilisaci; stepi budou kolonisovány v agrární zemi prvého řádu; a pod palmami ponesou velbloudi sibiřské datle lovcům tuleňů vstříc, co nesmírné živné a výrobní produkty Číny budou protékati k Evropě, setkávajíce se s druhým proudem evropské industrie a bílého plemene k východu. Země budoucnosti, volá Nansen a jeho péro podává doklady, které otvírají světu oči. A proto také jeho kniha vychází v několika jazycích Evropy. Ottovo knihkupectví, representační a standartní, přivádí k nám toto dílo stejných vlastností velikého Nora. (Rozeznávejme dobře od Švédů.) *K. P. v »Klasu«, Plzeň.*

Barrett-Browning Elisabeth: **SONETY PORTUGALSKÉ. — PLÁČ DETÍ.** Přeložil Ant. Klášterský. Sborníku světové poesie sv. 121. 64 str. 8⁰. Za K 1·20, váz. - K 2·20

Jedno z největších děl Browningové, jedinečné snad v celé opravdu světové literatuře ženské. Ellen Key prohlásila o nich, že stojí tu svého druhu jediné mezi sonety Shakespearovými a Rossettiovými a založila na nich a na vzájemné korrespondenci Browningové s manželem svou studii o charakteru obou. — K druhému vydání Sonetů připojil překladatel ještě překlad Pláče dětí, básně, v níž geniální bytost básníka-ženy dýše celou silou svého soucítění a životní vroucnosti. Působila mocně k obmezení práce dětí v továrnách. *H. B. v »Směru«, Plzeň.*

»Sonety portugalské« znamenají vrchol ženské poesie; jest to soubor 44 sonetů, v nichž Browningová vypisuje svůj román lásky, veliké, krásné, čisté spirituelní lásky k svému milenci, pozdějšímu ženichu a choti — básníku Browningovi. Pro nás, učitele, má zvláštní význam druhá část knihy, báseň »Pláč dětí«, prodchnutá ryzí lidskostí, hlubokým soucitem s dětmi — dělníky továrními.

Aug. Jar. Doležal v »Učit. Novinách«, Praha.

Haškovec, prof. dr., *Lad.*: **POTŘEBA A VÝZNAM LIDOVÉHO SANATORIA PRO NEMOCI NERVOVÉ V KRÁL. ČESKÉM.** Lidových rozprav lékařských č. 126. 14 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·30

Známý hygienik Haškovec pojednává poutavě o nervových chorobách, aby vzbudil o lidová sanatoria pro nervové choré největší zájem. Rozbírá všechna společenská stanoviska a uvádí v souvislost s poměry sociálně zdravotními spoustu nervových nemocí, jich vliv na jednotlivé a celkové poměry. Spisek vyšel v »Lidových rozpravách lékařských« a jest psán lehkým, neunavujícím a každému přístupným stilem. Skutečně zasluhuje, aby byl čten pro svoji akutní důležitost všemi vrstvami, jichž se týká. *»Ostravské Listy«, Mor. Ostrava.*

Rubeš Frant. Jaromír: **PAN AMANUENSIS NA VENKU.** Vydal K. Rieger. Světové knih č. 1159—1160. 144 str. m. 8°. Za K —·40, váz - - - K —·80

— **VYBRANÉ PRÁCE.** Vydal K. Rieger. Světové knihovny č. 1161—1162. 146 str. 8°. Za K —·40, váz. - K —·80

Břitký a rozmarný humorista, který ztrávil mládí v Cerhenicích a v Kolíně, získával svými deklamovánkami a pracemi v Palečku v době předbřeznové čtenáře myšlence vlasteneckého obrození a zvláště svou veselou prósou z doby pánů Franců zapsal se v srdce lidu. A po letech čte se jeho svěží novella, plná dobrodružství, živých figurek i podařených situací jako věrný dokument z let čtyřicátých minulého věku; drobná genrová kresba, dobromyslná, usměvavá, získá i dnes obliby.

»Občanské Listy«, Nymburk.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·30. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem „Unie“ v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 4.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Ottv, knihkupce c. k. české university v Praze. Nové souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Přehlížejí Bedřich Frída a Jan Vobornik. VII. **Rok na jihu.** (1875—1876). Třetí vydání. S úvodem a poznámkami. 2 K 60 h. — Gabriely Preissové Spisy sebrané. XVII. **Z mé aleje.** II. 2 K 60 h. — Z našich a cizích vlastí. Dr. Fridtjof Nansen: **Sibiř.** Země budoucnosti. Český překlad revidoval Dr. Jiří Guth. Se 154 illustracemi a přílohami, 2 diagramy a 2 mapami. 11 K. — **Ottův Divadelní slovník.** Sešit 6. a 7. (Bartholdy-Berlín). Po 80 h. — Sbírka přednášek a rozprav. Serie VI. Výbor lidových přednášek c. k. české university v Praze. Rediguje prof. Fr. Drtina. Svazek 9. (59.) Emerich Maixner. **O válečných epidemiích.** (Kurs šestipřednáškový.) 3 K 20 h. — Světová knihovna. Č. 1166—7. Jean Henri Fabre. **Z paměti hmyzovědce.** Přeložil a životopisem opatřil Bohumil Bauše. S 8 obrázky. 40 h. — Č. 1168—71. H. Ch. Andersen: **Pohádky a povídky.** V. Upravil Karel Mašek. 80 h.

Nákladem Svazu pro osvobození Ukrajiny (Sojuz vyzvoleňa Ukrajiny) v Praze-na Žižkově. H. Boczkowski: **Ukrajina a ukrajinská otázka.** S přehlednou národopisnou mapou Ukrajiny.

Nákladem Jana Svátka, knihkupce v Českých Budějovicích. **Přehled dějin české literatury od obrození až po naše časy.** Pro abiturienty českých škol, kandidáty učitelství na školy obecné a měšťanské i pro potřebu soukromou. Zpracoval Dr. František Šimek, c. k. profesor. 1 K 50 h, váz. 1 K 90 h.

Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny (V. Kotrba) v Praze. Zábavy večerní. Ročník XXXV. Svazek 6. Sbírka zábavného a poučného čtení pro lid. Charles de Bernard: **Lví kůže.** Z francouzštiny přeložil Petr Princ. 1 K.

Nákladem Emila Šolce, společnosti ručení obmezeného v Karlíně. **Ochrana mládeže.** Časopis pro veřejnou i soukromou péči o mládež v království Českém. Vydává Česká zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém. Pořádají JUDr. Jar. Kallab, vl. r. Fr. Bílý, Dr. Fr. Čáda, vl. r. MUDr. Fr. Kulhavý, JUDr. Ant. Tůma a PhC. L. Weigner. Ročník IV., sešit 2.—3.

JULIUS JELÍNEK: ZIMA V KRKONOŠÍCH

ORIG. ZAPŮJČIL P. MUDr. FUČÍK

J. Otto v Praze

ANT. MANES: STUDIE STROMU

  J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 4.

VLČKOVA OSVĚTA

Fr. Ad. Šubert:

Vřídla, počátky a cíle nynější války.

(Dokončení.)

Války se počínají zpravidla opovězením, výjimečně i bezprostředním útokem válečným. Války r. 1914 počaly se — až na válku rusko-tureckou — vesměs formálním opovězením a je důležito pohlédnouti, kterým státem a kdy která byla ohlášena. Vizme ten postup.

Dne 27. června 1914 zavražděn byl v Sarajevě rakouský arcivévoda následník trůnu František Ferdinand d'Este. Vyšetřování se zajatými útočníky a některými jejich pomocníky prokázalo (cituji oficielní notu rakousko-uherského ministerstva zahraničí) »existenci jednotného hnutí v Srbsku, jehož účelem jest, odloučit od rakousko-uherského mocnářství jisté části jeho území. Toto hnutí, vzniklé pod zraky srbské vlády, projevilo se později za hranicemi království srbského terroristickými činy, řadou útokův a vraždami. Daleka toho, aby plnila formální závazky obsažené v prohlášení ze dne 31. března 1906 (jímž se vzdala všelikého odporu proti anexi Bosny a Hercegoviny), neučinila král. srbská vláda ničeho, aby toto hnutí potlačila. Trpěla zločinné rejdy různých spolkův a sdružení, čelící proti mocnářství, bezuzdnou mluvu tisku, vychvalování původcův atentátu, účastenství důstojníkův a úředníků v podvratných rejdech. Trpěla nezdravou propagandu ve veřejném vyučování, trpěla konečně všechny manifestace, jež mohly vésti srbské obyvatelstvo k záští proti mocnářství. Tato tolerance, kterou se provinila srbská vláda, trvala ještě v tom okamžiku, kdy události ze dne 28. června ukázaly celému světu její děsné důsledky. Vysvítá z výpovědí a doznání původcův atentátu ze dne 28. června, že vražda sarajevská byla zosnována v Bělehradě, že vrahové obdrželi zbraně a pumy od srbských důstojníkův a že konečně doprava zločincův a jich zbraní

do Bosny uspořádána a provedena byla srbskými pohraničními orgány«. —

Hledíc k tomu všemu, uložila vláda říše rakousko-uherské svému vyslanci v Bělehradě bar. Gieslovi, aby podal kr. vládě srbské notu a ultimatum, jimiž bylo žádáno, aby vláda srbská odsoudila dosavadní srbskou propagandu proti mocnářství rakousko-uherskému a denním rozkazem krále srbského k vojsku aby toto prohlášení uvedeno bylo na vědomí srbské armádě. Spolu požadováno v notě: 1. aby v Srbsku potlačena byla všeliká agitace protirakouská, 2. aby spolek Narodna Obrana byl okamžitě rozpuštěn, 3. aby z veřejného vyučování v Srbsku neprodleně se odstranilo vše, co by mohlo sloužiti protirakouské propagandě, 4. aby byli odstraněni všichni důstojníci a úředníci, kteří té propagandy se zúčastnili, 5. aby v Srbsku spolupůsobily c. a k. orgány rakousko-uherské při potlačování hnutí, směřujícího proti územní nedotknutelnosti mocnářství, a 6. aby se zahájilo soudní vyšetřování proti účastníkům spiknutí ze dne 28. června, kteří byli tou dobou na území srbském, a to za účastenství orgánů delegovaných k tomu c. k. vládou rakousko-uherskou. Připojeno pak oznámení, že c. a k. vláda očekává odpověď kr. vlády srbské nejpozději do soboty dne 25. července do šesté hodiny večerní.

Vyslanec bar. Giesl podal notu a ultimatum dne 23. července. Dne 25. července krátce před šestou hodinou večerní dostavil se v Bělehradě na rakousko-uherské vyslanectví předseda srbského ministerstva Pašič a odevzdal bar. Gieslovi odpověď srbské vlády. Ale odpověď byla nedostatečná, ježto srbská vláda nepřistupovala bezvýjimečně na požadavky vlády rakousko-uherské. Oznámil tedy bar. Giesl, že diplomatické styky mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem se přerušují, a opustil s vyslaneckým personálem Bělehrad o půl sedmé hodině večer. Spolu podal zprávu do Vídně, že srbská vláda nařídila již o třetí hodině odpolední mobilisaci celé své armády.

Nato notifikováno ve Vídni dne 26. července srbskému vyslanci Jovanovičovi přerušení diplomatických styků, dodány mu pasy a 28. července Rakousko-Uhersko vypovědělo Srbsku válku. Se strany Rakousko-Uherska prohlášeno, že válka nemá za účel rozšířit území mocnářství, nýbrž že má býti jen trestem Srbsku za jeho jednání směřující proti říši rakousko-uherské. —

Ze dnův, o kterých byly učiněny kroky vlády rakousko-uherské, je patrna ještě jiná důležitá věc: vyslanec bar. Giesl odjel sice 25. července z Bělehradu. Tím a dále částečnou mobilisací rakousko-uherské armády dne 26. července byla arci zesílena váha daného ultimata, nebyla však ještě opovězena válka. Mělo tedy Srbsko další novou lhůtu tří dnů, ve kterých mohlo se rozmyslit a případným uspokojením požadavků rakousko-uherských zažehnati válku. Ale Srbsko zůstalo i po té předchozí trojí nejvážnější výstraze na svém stanovisku, trvale odmítajíc dáti žádané zadostučinění. Ukázalo se pak za krátko, že číníc tak spoléhalo na ochranu velmoci ruské. A odtud došlo k tomu, že válka, která

se mohla obmeziti jen na Rakousko-Uhersko se Srbskem a s Černou Horou, jež také již dne 26. července mobilisovala, stala se *počátkem* války *světové.* —

Ale nejen naproti Srbsku bylo Rakousko-Uhersko tak zdrželivo. Neboť, jak ze dnů ostatních prohlášení válečných se ukáže, osvědčilo Rakousko-Uhersko svou náklonnost k udržení míru a k vyvarování se války s trojdohodou ve všech hlavních případech dalších, nespěchajíc do války ani s Ruskem, tím méně s Francií a s Anglií.

Částečná mobilisace nařízena byla v Rakousko-Uhersku dne 26. července a dne 29. července vydán válečný manifest císaře a krále Františka Josefa I. k národům říše. Mobilisace veškeré armády nařízena teprve dne 31. července, v den, kterého k tomu se schylovalo, že od rozporu rakousko-uhersko-srbského dojde k lavině války evropské, jež později stala se světovou. K té došlo vypovězením války dne 31. července Rusku Německem, kteréž odtud vstoupilo v čelo veškeré další akce.

Dne 31. července nařídilo také Rusko mobilisaci veškeré své armády. Německo téhož dne vyhlásilo v říši stav hrozícího nebezpečí války. A téhož dne o 10. hod. večer, nečekajíc výsledku diplomatického jednání, jež počalo se mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem k vůli Srbsku, podalo Německo svým velvyslancem hr. Pourtalesem v Petrohradě ultimatum, žádajíc na Rusku, aby do 12 hodin zastavilo válečné přípravy a dalo o tom Německu určité prohlášení. Rusko odmítlo ten požadavek, načež hr. Pourtales dle rozkazu, jejž už před tím obdržel od své vlády, oznámil vládě ruské, že Německo má za to, že je s Ruskem ve válečném stavu, a hned z Petrohradu odcestoval. —

Tím protrhly se hráze, které po celá předchozí desetiletí zamezovaly příval války světové.

Německo dotázalo se dne 31. července francouzské vlády, jak se zachová v případě války německo-ruské. Francie odpověděla vyhýbavě, ale nařídila mobilisaci armády, jak pravila, »z opatrnosti« a »k záchraně míru se ctí«.

Rusko ani Francie nebyly na takový rychlý postup Německa nijak připraveny. Dokladem toho nejvýmluvnějším bylo, že Poincaré, president francouzské republiky, meškal té doby návštěvou v Petrohradě. Dojel tam arci k vůli bližšímu dorozumění s vládou ruskou zvláště pro případ války, hrozící od 28. června. Ale ani on, ani vláda ruská nečekali, že by k ní již tou dobou mělo dojíti. Proto ve chvílích, kdy šlo o nejzávažnější událost i pro republiku francouzskou, pobýval její president ještě v Petrohradě, odkud pak spěšně oklikou přes Stockholm se musel vrátit do Paříže. Neboť do tří dnů vypovědělo Německo válku i Francii.

Dne 3. srpna uloženo německému velvyslanci v Paříži, aby vyžádal své pasy a odjel do Berlína; velvyslanec tak učinil a odjel toho dne o 10. hod. večer z Paříže spolu s celým personálem velvyslanectví německé říše a vyslanectví bavorského králov-

ství. V Berlíně pak dány téhož dne pasy vyslanci francouzskému, načež on opustil Berlín. —

Nežli se počal válečný stav mezi Německém a Francií, došlo k momentu velmi zajímavému. Anglický král Jiří V., vida valící se mraky války německo-ruské a tím světové, hleděl ještě v poslední chvíli, po vyhlášení války Rusku Německem, válce vůbec zabránit. Obrátil se tedy osobně telegraficky k německému císaři Vilémovi II., žádaje jej, aby válku zamezil. Nato odpověděl mu telegraficky císař Vilém: »Nabídne-li mně Francie svou neutralitu, která musí býti zaručena anglickou armádou a anglickým loďstvem, ustoupím od útoku na Francii a použiji svých vojsk na jiné straně. Doufám, že Francie nestane se nervósní. Vojsko na mých hranicích obdrží telegraficky a telefonicky rozkaz, aby francouzských hranic nepřekročovalo.« —

Z této odpovědi bylo zřejmo, že tou dobou bývalo by Německo se obmezilo na válku s Ruskem, do války se spojenci Ruska, Francií a Anglií, nijak nekvapíc. Ale ani Francie ani Anglie nepřistoupily na ten návrh císaře Viléma, a tak došlo nejprve k uvedenému již opovězení války Německa Francii a krátce na to k vypovězení války Anglie Německu.

Německo, k válce na všechny strany úplně připraveno, bylo ihned hotovo, vytrhnouti polem proti Francii. Jak již předešle uvedeno, zvolilo si k ní z důležitých pro sebe důvodů hlavní cestu přes Belgii. Poněvadž Belgie měla svou neutralitu zaručenu veškerou Evropou, mohlo se tak státi, mělo-li válečné nepřátelství zůstati vyloučeno, jen kdyby Belgie sama svolila k volnému průchodu armád německých. Obrátila se tedy vláda německá dne 4. srpna ku vládě belgické, žádajíc, aby dovolila německému vojsku projíti belgickým územím. Slibovala, že jest ochotna poskytnouti každou záruku za nedotknutelnost Belgie a za náhradu jakékoli škody, belgickému státu odtud vzniklé. Současně však podala vláda německá ultimatum pro případ, že by Belgie na ta nabídnutí nepřistoupila a volný průchod německým armádám nedovolila. Ale belgická vláda zamítla i návrhy německé i německé ultimatum, načež německý vyslanec odjel z Bruselu a belgický byl odvolán z Berlína. —

Kroky Německa u vlády belgické oznámeny byly z Bruselu bez prodlení Anglii a Francii, s nimiž Belgie měla již před tím pevnou dohodu ke společné obraně v případu války s Německem. Z rozkazu britské vlády dostavil se dne 4. srpna odpoledne anglický velevyslanec v Berlíně bar. Goschen na zahraniční úřad německý s dotazem, může-li německá vláda dát ujištění, že nebude porušena belgická neutralita. Státní tajemník německé říše mu odpověděl, že vláda německá takové ujištění dáti nemůže, a vyložil důvody, nutící Německo táhnouti Belgií a zajistit se tak proti vpádu francouzských armád na půdu belgickou.

Oznámiv tuto odpověď do Londýna, dostal velvyslanec anglický rozkaz, aby vypověděl Německu válku Anglie a požádal za

své pasy. Baron Goschen učinil tak po 7. hod. večer a ještě téže noci z Berlína odejel. —

Téhož dne 4. srpna říšský sněm německý, svolaný k zasedání do Berlína, jednomyslným usnesením povolil na válečné potřeby Německa 5 milliard marek. —

Ještě téhož dne Němci obsadili velkovévodství lucemburské a vstoupili na belgické území, táhnouce na Francii, když byli před tím již z Elsas a Lotrinska — ještě před odjezdem německého velevyslance z Paříže — vstoupili na půdu francouzskou. President Poincaré vydal o tom sněmovně poselství, v němž spolu poukázal, že Francie může v nastávající válce spoléhati na »spojenecké Rusko a na loyální přátelství Anglie«. —

Teprve když se sběhly všechny tyto rozhodující události mezi Německem na straně jedné, a Ruskem, Francií, Anglií s Belgií na straně druhé, vidělo se Rakousko-Uhersko jako spojenec Německa pohnuto, vypověděti válku státům trojdohody a Belgii. Učinilo tak nejprve naproti Rusku dne 5. srpna, uloživši svému vyslanci v Petrohradě hr. Szaparymu, aby odevzdal vypovězení války vládě ruské a z Petrohradu odjel. Nazítří pak dne 6. srpna dodány byly ve Vídni pasy ruskému velevyslanci šl. Šebekovi, jenž důsledkem toho opustil Vídeň téhož dne. —

Potom vypověděla dne 7. srpna Černá Hora válku Rakousku-Uhersku — o něco později, tak jako Srbsko — i válku Německu. Dne 11. srpna vypověděla Francie válku Rakousku-Uhersku, dne 13. srpna Anglie Rakousku-Uhersku, dne 13. srpna Egypt, nalézající se pod vrchmocí Anglie, Německu, dne 23. srpna Japonsko (Anglií k tomu podnícené) Německu, téhož dne Rakousko-Uhersko Japonsku, a — bez předchozího ultimata — dne 30. října Turecko (jež dotud bylo neutrální) Rusku. —

Dne 5. září 1914 upevnili evropští spojenci trojdohody svůj válečný spolek vzájemným závazkem, že nikdo z nich neuzavře zvláštního míru s některým nepřítelem, nýbrž že smí dojíti k míru jen společnou jich všech dohodou. Později zavázala Anglie k tomu i Japan ve smlouvě s ním učiněné. —

Podobné ujednání stalo se ovšem i na druhé straně mezi Německem a Rakouskem-Uherskem. Zdali i Turecko k němu přistoupilo, nebylo do konce února zjištěno: proskočilyť tu dobu pověsti, že Turecko hodlá uzavříti zvláštní mír s Ruskem. Ale ani ty nebyly zaručeny. —

*

Tak se počala světová válka r. 1914, nejohromnější ze všech, které kdy se děly ve světě. Na souši stojí proti sobě millionové armády, bojiště prostírají se od východních Prus obloukem v Polsce, v Haliči a v uherských Karpatech až k hranicím Bukoviny; na západě vlnitou čarou od moře v Belgii, severní Fancii a v Elsasích i Lotrinkách. Jsou to bojiště až přes 500 kilometrů zdélí a jednotlivé bitvy trvají i čtrnácte dní. Vlastně se bojuje nepřetržitě, a to způsobem války pevnostní: armády zakopávají se do země, útočíce při tom občas jedna proti druhé. V trvalých bojích

vystupuje hlavně dělostřelectvo a pěchota, proti nepříteli dle možnosti se kryjíce. —

Válečné vedení armád trojdohody bylo překvapeno novou výzbrojí dělostřeleckou v rakouské armádě, která si zhotovila motorové baterie s děly ráže $30^1/_2$ centimetru, a německými hmoždíři 42centimetrovými, každou pevnostní hradbu mocně bořícími. Baterie rakouské i velikou hybností i účinem předčily ještě německé hmoždíře, o nichž po jisté době vůbec přestaly docházeti zprávy. K boji na zemi přidružil se boj hlavně letadel ve vzduchu; Zeppelinovy vzducholodi dosud skutečného boje vlastně nepočaly, obmezujíce se na občasné demonstrace ve vzduchu.

Na moři se objevily novým nebezpečným nástrojem válečným lodi ponorné, často a nepozorovaně torpédy hubící i největší dreadnoughty. Těmi vyniklo zvláště Německo. — Armády německá a rakousko-uherská bojují společně ve všech zemích války, na západě tak jako na severovýchodě a na jihu, jedna druhé všady pomáhajíce. —

Vedle války krvavé počala se zároveň válka na vyhladovění Německa. Německo nemá pro svou potřebu dosti vlastních potravin, a jest nuceno jistou část jich dovážeti z ciziny. Na tom založila Anglie svůj plán: zabrániti dovozu potravin do Německa ze států neutrálních a tím Německo, možno-li, vyhladovět.

Ale ani Anglie nemá dosti potravin vlastních. Proto odvetou za bojkot anglický, i chtějíc zabrániti všelikému dovozu potravin a i potřeb válečných zvláště ze Spojených států severoamerických (odkud Anglii do února 1915 dodáno bylo zboží a surovin asi za půldruhé milliardy dolarů) Německo prohlásilo za válečnou oblast i všechna moře kolem Anglie a pohrozilo, že ničiti bude všechny lodi — i států neutrálních — které by Anglii chtěly dovážeti válečný kontraband. —

*

Výpis války není účelem této stati; děje se v těchto listech pravidelnými měsíčními přehledy, čtenářům Vlčkovy »Osvěty« známými. Tuto dlužno jen ještě zmíniti se, které státy evropské zůstaly neutrálními. Jsou to do března 1915 státy skandinavské, Švédsko, Norsko, Dánsko, dále Hollandsko, Portugalsko, Španělsko, Italie, Řecko, Bulharsko a Rumunsko. — Italie a Rumunsko stojí v neutralitě ozbrojené: mají pohotově armády, Italie v síle dnes již 1,700.000 mužů, Rumunsko asi 500.000 mužů. Oba státy čekají na příhodnou chvíli, ve které by mohly svou nedotknutou silou válečnou uplatnit své — této chvíle ještě neznámé — nároky při konečném účtování válečném. —

*

Dívajícím se na ohromnost vpravdě více než titanských zápasů v nynější válce světové mocí vtírá se nám otázka, jaké jsou její cíle. Prvním, vše ostatní předcházejícím cílem každé válčící strany je arci vítězství. Co však dále se má nebo může dostavit, o tom právě rozhoduje v první řadě velikost dosaženého vítězství, v druhé po případě zakročení těch mocí (jakož bylo po válce rusko-turecké r. 1878), které za války stály stranou a teprve po ní vystoupí se svými zájmy.

V nynější válce vítězství konečného, rozhodujícího, na žádné straně dosud dosaženo nebylo: touto dobou, v březnu 1915, Německo s Rakousko-Uherskem zjevně postupují proti Rusku, zatlačujíce zvláště v severní Polsce jeho armády. Nicméně do té chvíle obě strany tu stojí bez konečného rozhodnutí. Na východě Německo a Rakousko-Uhersko drží obsazenu celou západní část království polského, Rusko východní a střední Halič mimo pevnost Přemyšl a část horských hřebenů karpatských; z Bukoviny a západní Haliče, do kterých dříve vniklo návalem přesily, bylo opět přinuceno odejíti. Na západě drží Německo a Rakousko-Uhersko Belgii a část severní Francie, kterou zabralo náporem v prvních týdnech války; v Elsasku stojí část armády francouzské. Na mořích střídá se štěstí válečné, ale větších dosud početně škod utrpěla Anglie.

Není tedy dosud dosaženo vítězství konečného a vedle toho nevystoupily ze svého vyčkávání ozbrojené státy neutrální, Italie a Rumunsko. Pozorovati možno jen jistou změnu v politicky národním vzhledě, která nastala od počátku války. Tehdy stálo Německo nejpříkřeji proti Rusku. Dnes však celou příkrostí se obrací více proti Anglii. Tomu převratu v celkovém mínění Německa dává případný výraz prof. Dr. František von Liszt ve své brožuře »Ein Mitteleuropäischer Staatenverband« [1]) an praví: »Cílem zahraniční

[1]) Ve sbírce »Zwischen Krieg und Frieden« u S. Hirzela v Lipsku 1915.

politiky Německé říše v nejbližších desetiletích jest: »ochrana proti Anglii; evropský mír musí se pojistit proti Anglii, bez Ruska a možno-li s Francií«, o níž soudí, že Německu není v podstatě nebezpečná. —

Rozpor mezi Anglií a Německem nabyl prodlením války ostrosti a síly ještě na počátku války nepředvídané: úplné zlomení moci soupeřovy je válečným cílem obou dvou. Anglie chce porazit Německo a tím obhájit své světové imperium; Německo pak chce úplnou porážkou Anglie dosíci podobné moci světové, jako Anglie, a ne-li, tedy aspoň svému obchodu vymoci proti Anglii úplnou volnost pohybu po všech mořích, na kterých dosud vládla Anglie. — Rozumí se ovšem, že porážka Ruska a Francie je Německu současně nezbytným předpokladem dosažení toho hlavního cíle válečného a politického. —

*

*

S názory jinými vystoupilo několik německých spisovatelů, Dr. K. von Winterstetten spisem »Berlin—Bagdad,« Neue Ziele mitteleuropäischer Politik (Nové cíle politiky středoevropské),[1]) universitní profesor mezinárodního práva Dr. František von Liszt spisem »Státní svaz středoevropský«,[2]) Max Apt spisem »Válka a světomocenské postavení německé říše,[3]) Artur Dix, Arnošt Troeltsch, Dr. H. Grothe, Dr. Pavel Rohrbach a j.

---

[1]) Nákladem J. F. Lehmanna v Mnichově, 1914.
[2]) Ein Mitteleuropäischer Staatenverband«, u S. Hirzela v Lipsku 1915, ve sbírce »Zwischen Krieg und Frieden«.
[3]) »Der Krieg und die Weltmachtstellung des Deutschen Reiches, rovněž ve sbírce Zwischen Krieg und Frieden u S. Hirzela v Lipsku 1915.

Ale autor sám nenastiňuje způsobu, jakým by bylo možno zříditi takový svaz — spojit odporující sobě namnoze zájmy celé řady států (zvláště když by šlo i o Francii) v jednolitý celek svazu. Rozluštění toho problému ponechává, jak praví, jiným. Praví jen, že krystalisačním bodem svazu bylo by dorozumění Německa s Rakouskem-Uherskem. —

Dr. *Winterstetten* ukázal první ve svém návrhu na to, že Německo dosud naprosto není mocí světovou: nemá zabezpečených zemí, kam by dodávalo zboží, nemá zabezpečených zemí, odkud by bralo suroviny, aniž novou zemi ve světě, kterou by mohlo kultivovati, pouze možnost usadit vnitřní kolonisací 3—5 millionů a v Africe 1—2 milliony.

Německo by vzalo odtud ten veliký zisk, že by mohlo s úspěchem kolonisovati valnou část přední Asie a odtud spolu zajistit sobě pro všechny případy i potraviny, jichž samo s dostatek nemá. Zřízení svazu od Berlína do Bagdadu má spisovatel za tak důležito, že prý »na něm přímo závisí osud německé rasy. Zmeškáme-li tu příležitost, není již jiné obytné země ve světě, do které by mohl Teuton vstoupiti jako pán, naším losem bude potom, býti kulturní mrvou«. —

Myšlenka svazu středoevropského ujala se a rozmáhá se v Německu velice i přes odpor se strany všeněmecké. Vzniká o něm literatura; samotný spis Winterstettenův dočkal se za krátkou dobu již desátého vydání a jest předmětem četných úvah. Nutno s tou myšlenkou v Německu počítati do doby po ukončení války jako s problémem velice vážným, jímž Německo bude se zabývati. —

V podstatě souhlasí s Winterstettenem jiný německý spis Arthura *Dixe* »Deutscher Imperialismus« (Německý imperialismus.[1]) V něm se praví: »Zájmy Německé říše odkazují nás ke spojení s evropským jihovýchodem; na společné zabezpečení středoevropských, přední Asií vedoucích volných východů k Indickému oceánu; na hospodářské sblížení a vzájemné upevnění zemí mezi Labem a Eufratem; na doplnění naší (německé) národohospodářské výroby výrobou jihovýchodní Evropy a předoasijské kultury budoucnosti; na pevnou vojenskou souruku zemí napříč střední a jihovýchodní Evropou s obranou proti východu a západu.

To není německý imperialismus; neboť tady Německo nemůže a nechce domáhati se panství politického, nýbrž jen jíti ruku v ruce se svými starými spojeneckými druhy a s Tureckem dle možnosti zesíleným. Mohlo by se to pojmenovati leda imperialismem středoevropského svazu států, pro nějž nám, kteří jsme viděli vzniknout a vyvíjeti se (Německou) říši ne jako stát jednotný nýbrž jako stát svazový, neschází porozumění, který však jako politický vysoký cíl hlavám davů arci nebude tak lehce a vábivě přístupný jako jednotnější imperialistická myšlenka v jiných zemích.« —

*

Návrhy Winterstettenův, Lisztův a Dixův liší se od cíle Všeněmeckého svazu hlavně a zásadně tím, že nestojí na půdě německého nacionalismu, nýbrž žádají sobě ve všeobecném zájmu střední Evropy takového svazu států, ve kterém by žádný z nich nepřicházel v područí Německa. Z toho důvodu Všeněmecký svaz

---

[1]) V Lipsku u Weichena.

ve svých publikacích je potírá, ukazuje s různých hledisk na jejich nemožnost. Neníť prý hlavně možná ani si utvořiti pojem, jak na př. bez náčelnictví Německa by se zjednalo svazu středoevropskému jednotné zastoupení zahraničné naproti ostatním velmocím země, jak by se řešily občas nezbytně se vyskytující spory mezi jednotlivými státy téhož svazu středoevropského a j. v. Návrhy Lisztovy a Winterstettenovy jsou prý idealistické, rázu kosmopolitického, tedy v prospěchu Německa a německého národa nepřijatelné.

V tom má Všeněmecký svaz vskutku pravdu, že vidí v obou těch návrzích názory idealistické. Liszt jim dává výraz i tím, že si přeje, aby v budoucnosti o svých osudech, o svých náklonnostech a nevolích rozhodovali jen národové sami, ne jejich vlády. Při tom arci prý německému národu bude nutno pomýšlet, aby si otvíral srdce svých spojenců usilovnou činností kulturu přinášející, čímž jediné může podporovat vnitřní spájení svazu. A když i německý národ stane se jaksi ředitelem toho světového státu, musí, i když pevně se bude držeti své národní osobitosti, tuto osobitost v jistém objemu podřizovati potřebám toho světového státu. —

Nelze tedy třem posledním návrhům, zvláště Lisztovu, upříti jistého sebeobmezování v národní myšlence německé, kterou Všeněmecký svaz pokládá za jedinou možnou vůdčí s nezbytnou i národní i státoprávní nadvládou Německa. —

Při tom neschází ani v Německu duchů, kteří i uprostřed dosavadního největšího víru války zachovali si plný klid duševní a v něm střízlivě kolem sebe hledí, nesnášejíce se nikterak s názory a fantasiemi jiných svých současníků.

V přední německé revue »Die neue Rundschau«,[1]) která se těší značnému vlivu v duchovém světě německém, zabývá se v článku nadepsaném »Imperialismus« Arnošt *Troeltsch* stavem věcí, k němuž tíhne nynější válka, a dává v něm výraz myšlenkám silně se lišícím od těch, jimiž se nesou návrhy právě uvedené. Osnova jeho vývodů jest tato:

Jsou lidé, kteří kladou za cíl války prostě sebezachování říše Německé a Rakouska-Uherska, tedy i nadále pokračování v dosavadní podstatě ústředních mocností, při čemž by arci také nějakým způsobem se přihlížeti musilo k zachování poměrů ke třetí ústřední mocnosti, k Italii. S nějakým zvětšením území Německa nepočítají, spokojujíce se jen konečným upevněním státního a hospodářského stavu z r. 1870, který až dosud nijak se nejevil nezměnitelným. Zvláště jde o to, aby se zabezpečila výživa 67 a dalším budoucím millionům obyvatelstva Německa. Samostatnost a možnost rozvoje ostatním národům Evropy dlužno uchovati, ne ji rušit. Upevněním středu Evropy zlomena by byla i nemravná nadvláda anglické theorie o panství.

---

[1]) V Berlíně, nakladatelství S. Fischer, 1915.

Naproti tomuto názoru vládne jinde jiný. Ten pokládá za úkol německého vítězství konečné oslabení velikých mocností okrajních, světových mocí anglické a ruské, čímž samo sebou by také bylo odčiněno nebezpečenství francouzské. Na místo oslabených mocností vstoupilo by Německo — dříve než by uhodila hodina Slovanstvu dnes ještě nezralému. Německo, přinášejíc nynější oběti, musí sobě založiti rozvoj takové moci, která by stačila pro 200 millionů Němců. Ten cíl a jednání k němu směřující jsou ethické, poněvadž slouží ideálu světového postavení německému lidu patřícího a poněvadž jemu právě se přinášejí válkou takové ohromné oběti. —

Stojí tedy proti sobě ideál protiimperialistický a imperialistický. Mezi oběma kolísá dnes cit a nálada německého národa, které arci musí se obrátit buď jedním nebo druhým směrem. Nastíniv pak povahu imperia anglického a zmíniv se o imperialistických snahách v Americe, Italii a Japanu, spisovatel obrací se k Německu a praví:

»Určitě možno říci: pro německý imperialismus scházejí, ať už se stavíme k jeho ideologii jakkoli, reálně politické předpoklady. S evropského nitrozemí (německého) s jeho úzkým pruhem Severního moře je souvislost s velkými osídlovacími osadami, tedy imperialistické zachovávání a včleňování přebytkův obyvatelstva, nemyslitelná. Rozšíření územní základny není tu pak možno ani po způsobu Anglie, jež vládne s moře, ani po způsobu Italie a Japanu, které si pojistily protilehlé pevniny. Všechny případné osady mohou býti kraji surovin a k zaopatřování osadních úředníkův, ale nikoli kraje k nějakému vážnému osídlování. I silné rozšíření územní základny v Evropě samé jest nemožno. Tady rozhodly proti nám po staletí německé dějiny, odloučivše od nás německé Rakousko (německé země Rakouska), německé Švýcarsko, Nizozemí a zastavivše naši východní kolonisaci. Ani nejfantastičtější názor na možnou velikost našeho vítězství a nejsmělejší výkresy jednání o mír nemohou dáti vyhlídku, že by tyto věci se daly zpětným krokem. Především ale jest vůbec těžko očekávati vítězství takové ničivé síly.

Francie nutno šetřit a nemůže nám v Evropě skoro nic poskytnouti kromě posic vojensky důležitých. Ohromné Rusko zůstane za každých poměrů velikou mocí Evropy a vykonávati bude na nás tlak nikdy neodstranitelný. Anglie vsadí všechno na to, aby zamezila německý imperialismus, to jest německou vládu na moři, a obmezila jej na snesitelnou míru, jak by to bývala sama musila a měla učiniti, kdyby byla chtěla se vyhnouti kulturnímu pychu boje na život a na smrt proti nám.

Možno si jakkoli mysliti jistě nekonečně obtížná jednání o mír: poněvadž máme zájem na budoucím utváření se Rakouska, Turecka a Italie, budou naše požadavky musit se vyrovnati s četnými požadavky jinostrannými, při čemž nemůže dojíti ke změněnému podstatně světovému postavení Německa. Možno tedy z důvodů reálně politických vůbec jen mysliti na zachování a u-

pevnění, na hospodářské a osadní rozšíření, na vojenské záruky, ale ne na nějaké podstatně změněné celkové postavení. Co potom se může vyvíjeti z tohoto konečně zabezpečeného založení říše i z jeho, v případu takového vítězství, mocně stupňovaných sil vnitřních a vnějších, musíme ponechat budoucnosti. Naděje, osidlovati německým přebytkem obyvatelstva půdu německou nebo s Německem spojenou, musíme se vzdáti. V tom vzhledě zůstane v podstatě všechno jak bylo. Ale to pak není imperialismus.« —

Troeltsch uvádí, že také Pavel *Rohrbach*,[1]) který je »vědomostmi z nejbohatších a při tom nejpůsobivějších politických osvětlovačů a razitelů cest«, výslovně zastupuje »myšlenku světového panství pouze německého ducha, německé práce světové, všeobecného pronikání německé kultury, která má vystřídat anglickou jako anglická vystřídala francouzskou«. — K tomu však podotýká opět Troeltsch, že »podle veškeré zkušenosti politické a theorie světové panství ducha možno jen na podkladě převážného politického vlivu světového, který se strany malých států západoevropských byl by možný jen při nepodmíněném panství námořním. Bere-li se tedy vážně tento ideál světového panství německého ducha, nebyl by možný bez mimořádného rozvinutí politické a námořní moci a bez zásadní změny v dosavadní německé politice«, která při zámořských záležitostech daleko více si hleděla nejbližších poměrů hmotných nežli šíření německé osvěty školami atp. V podstatě nemyslí tedy ani Troeltsch, že by se mohlo bezpečně počítati jen s pouhým světovým panstvím německé kultury.

»Možno jen s veškerým důrazem stupňovati hloubku a šíři duchové, mravní, technické a hospodářské práce domácí a očekávati, že takovým silám musí se otevříti svět širým rozsahem, jak to až dosud činil a po vítězství s jeho upevňujícími důsledky jistě by činil ještě více. Ale to pak přece ještě není světová kultura, ani imperialismus ducha na místě imperialismu moci. Jest to jen vyhrocení pyramidy národního bytí do výše nejvýše dosažitelné. Tato výše nemusí a nemůže panovati světu. Naproti Anglosasům a Rusům budeme vždy menší částí a nemáme ani po stránce duchové potřeby, zatlačovat a nahražovat tyto dvě kultury, z nichž první jest od starodávna osvědčena a bohatá, druhá pak plna budoucnosti a těhotna vysokým duchem.«

»Velicí kulturní národové jsou individualisace rozumu a jest jim navzájem nechávat se v platnosti a se oplodňovati. Žádný z nich nepotřebuje světového panství ani své moci ani svého ducha, aby osvědčil vysokou mysl velkého svobodného národa, vykazujícího se osobitým obsahem kulturním. Skeptická námitka, že nelze počítati na takovou dobrou vůli jiných, a že tedy lépe jest, učiniti se na ní nezávislými zničením nebo nemilosrdným oslabením, počítá přirozeně s lidskými vášněmi a krátkozrakostmi;

[1]) »Deutschland unter den Weltvölkern« (Německo mezi světovými národy), Berlín 1903. »Der deutsche Gedanke in der Welt« (Německá myšlenka ve světě), Königstein, 1912.

ale to je myšlení prosté víry, ideálu a ducha, s nímž nechceme a nesmíme postupovati. Vůdčím musí zůstat ideál soustavy živoucích, jak možná se dorozumívajících národních individualit, a nesmí nás zaslepovati přeludná předstírání fantasie o výhodách, které ve stu letech jiní nad námi získají při skrovnějším zřeteli.« —

Jak viděti, vyznání Troeltschovo vykazuje se těmito hlavními myšlenkami: odporuje světovému imperialismu moci, o nějž by Německo po přání jiných mělo se zasadit, ukazuje na nemožnost Německa, prováděti jej takovými rozměry jako jej provedly Anglie a Rusko. Ale ovšem nijak neodporuje tomu, aby Německo, dosáhnouc vítězství a pojistíc sobě na všechny strany volné cesty ke svému dalšímu životu a rozvoji, politicky a osvětově co nejvíce rozmnožilo a rozšířilo svou moc a čekalo odtud v dalším mírovém snažení pro sebe dalších výsledkův a důsledkův. Odporuje dále naprosto zlomení moci a kultury velikých národův anglosaského a ruského. — To jest jádro jeho vývodů. Otevřený nedostatek zůstává v nich potud, že Troeltsch nedotkl se ve své úvaze kultur národů malých, v Rakousku-Uhersku a v Německu osedlých. Jsouť přece i malí národové mocným činitelem v životě lidstva, a to nejen v osvětě, kultuře samé, nýbrž, jak právě nynější válkou se ukázalo, i politicky a mocensky. —

Nedávný výrok císaře *Viléma* II. opravňuje domnívati se, že názory, tlumočené studií Troeltschovou, počínají nabývati vrchu i v rozhodujících kruzích Německa. Pravilť císař Vilém v rozmluvě se žurnalistou Ludvíkem Ganghoferem počátkem února letošního roku, tedy počátkem sedmého měsíce trvající války: »Míti kulturu, znamená míti nejhlubší svědomí, nejvyšší morálku. Morálku a svědomí mají moji Němci. Říká-li se o mně v cizině, že mám v úmyslu založiti světovou říši, je to nejčirejší nesmysl, který se kdy o mně mluvil. Ale v morálce, ve svědomí a píli Němců tkví dobyvačná síla, která si otevře svět.« —

Ze spisů které vyšly v Německu prodlením nynější války a jednají o cílech Německa, dlužno ještě uvésti zmíněnou již studii Maxe *Apta* »Válka a světomocenské postavení německé říše«.[1]) Apt je — liše se v tom od Troeltsche, — nesen myšlenkou světomocenskou, tedy imperialistickou, nezastavuje se při ní nikterak u hranic, které vadí Troeltschovi. Dle něho hospodářsky nejsou Německu nebezpečna ani Francie ani Rusko, a zbývá jen nebezpečenství se strany Anglie. Jestliže Troeltsche zdržuje skrovný, nedostatečný pruh pobřeží obmezující Německo v potřebném jinak rozvinutí námořní moci a dodávající Anglii možnost zamezovati Německu i dovoz potravin ze zámoří, Apt ukazuje, že právě proto jest nutno, aby Německo postoupilo k Atlantickému oceánu. »Opory, kterých doufáme dobýti na severním břehu Belgie a Francie, nesmíme již dáti z ruky, protože ty jediné nám dávají záruku pro náš rozvoj jakožto moci světové a námořní. Tomu hledisku nutno

[1]) »Der Krieg und die Weltmachtstellung des Deutschen Reiches«. Leipzig. Verlag von S. Hirzel, 1914.

také podřídit otázku, má-li býti Belgie anektována, či ne.« — Anexe Belgie stačila by, aby Německo mělo úplně dostatečnou základnu i proti Anglii i ke svému světovému imperiu. To vidí i Německo i spojenci trojdohody, a odtud se vysvětluje, proč spojenci trojdohody opětovně zaručují Belgii do budoucna její samostatnost. Zájem Belgie jest pak do jisté míry i zájmem holandského Nizozemí, které by jinak se ocitlo se všech stran v objetí Německa, tvoříc v něm jakousi státní enklavu. Apt žádá si přímo ve smyslu Všeněmeckého svazu, aby světopolitická myšlenka nového Němectva, tedy myšlenka německého imperia, od politických stran německých vnášena do davů německého lidu a tak v jeho vědomí zakotvena.

Neobávaje se hospodářské soutěže Francie a Ruska, domnívá se též Apt, že »rusko-anglické nebezpečí potrvá dále« pro Německo, a z toho důvodu přikloňuje se zároveň myšlence na zřízení středoevropského svazu států. Končí pak svůj spis myšlenkou, že Německu je nutno zlomiti světové panství, které si uchvátila Anglie, vystoupiti ve všech dílech světa pro politiku otevřených dveří a vyhlásiti svobodu moří. »Tak se ukazuje nynější světová válka významu plnou pro světové mocenské postavení Německa. Na bojišti získali jsme si roku 1870 postavení velmocenské, na bojišti opět musíme bojovati za své postavení světově mocenské. Z krvavé setby vyjde světové mocenské postavení Německa posíleno a pro veškeru budoucnost nedotknutelno. Potom také německá myšlenka potáhne vítězně světem, šíříc německou kulturu, německou píli, německou spravedlnost a zabezpečujíc pokojnou soutěž mezi všemi národy.« —

*

Z německých publikací v Rakousku možná uvésti dvě brožury k válce a jejím cílům se vztahující. Jsou to přednášky dvou

universitních profesorů vídeňských,[1]) Bedřicha svob. pána z Wieserů »Oesterreich und der Krieg« (Rakousko a válka), a prof. dr. Hartmanna »Der Krieg in der Weltgeschichte«.

První nevykazuje se bohužel mimořádným zrnem myšlenek, zůstávajíc obsahem a formou dosti v hladině denních úvah žurnalistických. —

Ani druhý spis ve Vídni v téže sbírce vyšlý, »Válka v dějinách světových« (Der Krieg in der Weltgeschichte), jejž napsal prof. Ludo Mauric *Hartmann*, nemá celkem obsahu mimořádně pozoruhodného. Nezabývát se událostmi dne, které visí nad celou Evropou jak apokalyptické balvany ve mracích, aniž nepodává výhledů do budoucna, tím méně nějaké návrhy. Podal jen prosté historicko-filosofické pojednání o válce, v dějinách světa od počátku se jevící. Teprve zakončením obrací se k nynější válce a pronáší výroky obsahu lidsky i politicky vysoce mravního a proto pozoruhodného, řka:

»Kéž již nejbližší pokolení dožije se velkého divadla, že po těžkých bolestech porodních nové doby na místo evropské soustavy rovnováhy, nepřátelskými alliancemi roztrhané, vstoupí lidová o práci se dělící společnost kultivovaných národů, jež nezná jiné alliance mimo alianci kulturních národů proti nekultuře! My však, hledíce k tomuto ideálnému cíli také za války světové, nepozbývejme vědomí, že v boji za právo sebeurčení vlastního národa netkví zároveň nepřátelství proti národu cizímu, nýbrž jen obrana proti státu mocenskému, nad své právo vystupujícímu. Samospráva vlastního národa je zárukou cizí a obě se doplňují k vyšší jednotce. Pravé světoobčanství a národní stát nevylučují se, nýbrž jsou sobě vzájemnou podmínkou jako společnost a jednotlivec. Národnostní stát, vědomý sobě své osobité ceny, jest organisace, ve které tato cena se uplatňuje způsobem jemu zvláštním, organisace, ve které národ svéprávně rozvinuje své zvláštní schopnosti a tím nejsilněji přispívá k celkové osvětě lidstva. On jediný je s to, aby úplně překonal vylučující právo primitivních dob a tvořil základ k synthese budoucnosti: k mezinárodní organisaci národnostních jednotek. Jeho heslem jest Suum cuique (každému své), a od tohoto hesla vycházejíce, požadujeme v tomto sporu států pro náš německý národ, co mu patří: vzduch, světlo a svobodu.«

*

Hledícím k obsahu německých spisův a studií z říše německé a německých studií z říše naší naskytne se nám bezděky zajímavé poznání: v Německu němečtí učenci nejen filosofují a pronášejí pravdy, nýbrž zároveň podávají ku prospěchu jejich národa čelící programy a návrhy na státní, hospodářské a mravní uspořádání světa, zasahujíce tak prakticky do doby a do jejího nynějšího obrovského projevu válečného — u nás učenci

[1]) Ve sbírce »Zur Zeit- und Weltlage« (Čas a svět) ve Vídni u Ed. Hölzela 1914 a 1915.

němečtí jen filosofují, vyhýbajíce se každému problemu a návrhu, jenž by hleděl k budoucímu novému uspořádání světa, aneb i jen aspoň k budoucímu vnitřnímu uspořádání vlastní říše, která právě jest po výtce státem národnostním. — To je zjev státně politicky, psychologicky a ethnograficky svrchovaně zajímavý — velice výmluvný příznak poměrů v obou říších rozličně se podávajících. —

S uvedeným výrokem prof. Hartmanna můžeme arci plnou měrou souhlasit i my Čechové, mocná národnostní jednotka říše rakousko-uherské. Neboť i my hájíme od prvopočátku zásadu, že »v boji za právo sebeurčení vlastního národa netkví zároveň nepřátelství proti národu cizímu«, i my žádáme sobě samosprávy tak, jako jí přejeme národům jiným v této říši, i my chceme v zabezpečeném rozvoji vlastním »přispívati svými schopnostmi k celkové osvětě lidstva« — a právě proto i my žádáme sobě co nám patří: »Vzduch, světlo a svobodu.« — Přáli bychom si takovýchto projevů v Rakousku se strany německé více — a to nejen ku prospěchu svému, nýbrž i ku prospěchu celé říše. —

*

O cílech, které si kladou při nynější světové válce státy trojdohody a jejich spojenci, netřeba a nemožno se šířiti: scházejíť o nich vážné, fantastičnosti nebo přímého zaslepení prosté projevy, hledící zároveň dále než k bezprostředním výsledkům válčení. Ale ten nezávisí, jak povědomo, na pouhém přání té které strany, nýbrž na argumentech děl, pušek, vytrvalosti národů ve zbraních stojících a na dovednosti ve vedení armád. A ty argumenty dosud ještě nijak nedozněly, zvláště ne na prospěch trojdohody. — Jedno jen možno dnes pokládati za zjevný úmysl trojdohody; chce v prospěchu svém, zvláště pak Ruska, zmocniti se Dardanell, Cařihradu, Bosporu a evropského, částečně i asijského území tureckého vůbec.[1]) —

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra V. Flajšhanse.

IV. Stará a nová vydání českých spisů Husových.

Veliký zakladatel našeho nového písemnictví psal (nehledíme-li k několika drobným vyhláškám německým) obojím jazykem tehdejší společnosti, česky i latinsky. Vlastně musíme říci: latinsky i česky, neboť spisy latinské jsou zajisté starší, četnější, důležitější

[1]) Na str. 163 ve třetí řádce zdola zůstala nedopatřením chyba, jež arci smyslem onoho celého odstavce sama se opravuje; má tam státi: — staly se spojenci Turecka — nikoli Ruska.

a namnoze i původnější. Máme mnoho textů paralelních, vypracovaných latinsky i česky; kázání, listy, drobné traktátky — Husovi patrně byla řeč skutečně jen pouhou formou, užíval brzy latiny, brzy češtiny, brzy obojího jazyka najednou. — Ale je všude viděti, že užíval mnohem snáze a mnohem pohodlněji latiny nežli češtiny; dosti často si stěžuje, že to a ono neví, jak dobře česky vyjádřiti, pro to a ono že nenalézá v češtině výrazu atd.: podle toho všude, kde nemáme zvláštního důvodu pro formu českou, musíme předpokládati, že latinský text je původní.

Našim předkům XV. a XVI. století záleželo na formě spisů Husových tak málo asi jako mistru Janovi samému. Vidíme, že si vydávají spisy latinské jako české, že si opisují české traktáty jako latinské — stejně rádi jako stejně libovolně. Mají-li na př. latinské listy Husovy ve vydání norimberském z r. 1558 formu značně odchylnou od textů, dochovaných nám v rukopisích, musíme rovněž tak říci, že na příklad forma českých listů, zachovaných v rukopise křižovnickém z r. 1472, je zrovna tak značně porušena a změněna, pokud ji staršími rukopisy můžeme kontrolovati, jako v norimberských textech latinských. Z vydané nyní právě korespondence Kašpara Nydbrucka s českými učenci XVI. věku (vyšla 1914 nákladem České Akademie péčí F. Menčíka) můžeme zřetelně viděti, jak se norimberští vydavatelé starali o překlad českých textů Husových do latiny, zrovna tak jako v české Postille r. 1563 nalézáme některé texty české (na př. »O manželství«, listy některé a j.), jež jsou přeloženy z latiny — a jež na příklad proto Erben ještě Husovi upíral naprosto. Nemůžeme tedy z jazyka dochovaných rukopisů nebo tisků naprosto nic usuzovat o původní formě Husově; musíme napřed sami dochované texty kontrolovat a opatrně zkoumati.

Nám nyní jsou ovšem texty české daleko bližší a důležitější. A rádi bychom je měli ve znění nejpřesnějším a nejpůvodnějším. Hlavní naše nynější vydání spisů Husových je krásná a znamenitá práce K. J. Erbena, který ve třech svazcích v letech 1865—1868 vydal vše, co českého mohl najít — a výborná, »nade všechnu chválu povznesená«, Documenta Palackého z r. 1869, v nichž vydání Erbenovo je, zejmena pokud se týče listů, značně doplněno a opraveno. K těmto vydáním po 50 letech přibyly ovšem četné dodatky a opravy, ale celkem zůstávají ta vydání podnes ještě hlavním pramenem našich populárních vydavatelů a řečníků.

Erben i Palacký sbírali ovšem horlivě staré rukopisy i tisky, pokud se jich mohli domoci. Ale přese všechnu snahu Palacký největší díl listů Husových musil vydati již jen podle tisku norimberského z r. 1558, neznaje starších rukopisů. Je to věc tím zajímavější, protože skoro sto let před Palackým již Dobrovský znal a popsal rukopisy, z nichž Palacký své vydání mohl opravit a rozmnožiti, jež ale přes to přese všecko zůstaly Palackému neznámy. A Erben rovněž tak otiskuje na konec svého vydání texty bezpečně přeložené z latiny, náležející M. Matěji z Janova, ačkoli již staří vydavatelé věděli, že texty pod jmenem Husovým nejprve

vydané náležejí vlastně Matěji z Janova. Ani vydání Palackého ani práce Erbenova dnes nám tedy nedostačují: neobsahují ani všech textů Husových, přijímají také práce nikoli Husovy a forma jejich je rovněž velmi často protihusovská.

O této formě — míním zde pro stručnost stále jen formu českou (vlastně staročeskou) — několik slov. Hus náleží k autorům, kteří mají svůj výrazný a význačný jazyk, sám vypočítává jeho zvláštnosti — a jiné mnohé poznáváme sami. Dbá úzkostlivě čistoty jazykové — jsou obecně známy jeho kárající výroky proti Pražanům užívajícím slov německých —, zachovává přesně své odchylky jazykové a prosí často a důrazně svých opisovačů, aby mu jeho jazyka neměnili. Od něho samého víme (nejlépe to zvídáme z předmluvy k české Postille sváteční), že píše ‚nižádný' (a ne ‚žádný'), ‚muším' (a ne ‚musím'), ‚tělestný' (a ne ‚tělesný'), ‚protiv' (a ne ‚proti'), ‚bychme' (a ne ‚bychom'), ‚všechny' (a ne ‚všecky') atd.

Když máme na paměti tuto formu Husovu — a všimneme si jiných jeho zvláštností jazykových (místo ‚abyste' říkává jen ‚aby' atp., místo ‚jesti' říká ‚je' nebo ‚jest' atd.), nalezneme i v Documentech Palackého mnoho odchylek od jazyka Husova, které podle lepších rukopisů můžeme bezpečně opravit a ve znění Husovo restituovat. Ale u Palackého nalezneme i mnohé nesprávnosti věcné, které můžeme opravit — i v českých textech — podle starších latinských překladů z r. 1536—1558. To zřetelněji pozná čtenář podle některých ukázek.

List Husův do Čech z Kostnice, psaný 16. listopadu 1414, ve vydání Document podle rukopisu musejního a křižovnického otištěný, obsahuje u Palackého na př. dvakrát ‚jesti', ačkoli starší rukopis musejní má správně ‚je' nebo ‚jest', jednou ‚tělesný', ačkoli opět rukopis musejní má správně ‚tělestný' — a jednou nesprávně ‚abychom'. Všecka tato nesprávná a protihusovská čtení jsou Palackým otištěna z pozdějšího a značně pokaženého rukopisu křižovnického, ačkoli rukopis starší musejní, jím za základ položený, má znění správné. A tu zejmena nesprávné ‚abychom' vyskýtá se u Palackého v takovém kontextu, že musíme celý text opraviti; text Palackého praví: »den súdný buď *vám* před očima hrozný, aby nehřešili a radost věčná, aby po nie túžili; *ukřižovaný náš pán milý spasitel budiž nám vždycky na paměti*, *abychom* s ním a pro něho mile a rádi trpěli; neb když jeho umučenie sobě ku paměti přived*ete*, tehdy mile všecka protivenstvie podstúp*íte*.« Hus jinak mluví v celém listě ke čtenářům v druhé osobě, také na našem místě máme před podezřelou větou s ‚abychom' i za ní druhou osobu; text sám je již příliš pobožnůstkářský, jako pravidelně v rukopise křižovnickém (— na konec listu na př. z Husova »ufámť milosrdnému spasiteli« udělal opisovač rukopisu křižovnického »daufámť milosrdnému spasiteli a matce milé boží i všem svatým i vší říši nebeské« atp.) — je tedy tento střední člen dvojnásob podezřelý. Má-li nyní nejstarší rukopis místo toho znění »umučený spasitel, aby s ním pro něho mile trpěli« (aby =

abyste, jako vždy u Husa) — vidíme, že jsme znění Husovu již mnohem blíže a že nehusovské »abychom« z textu vymizelo. Ani tento text však ještě není správný; oprávce rukopisu musejního opravil »umučený spasitel« v »umučenie Spasitele«: a podle latinského překladu »praeterea passio Salvatoris nostri, ut cum ipso et pro ipso libenter quicquid fit feratis« můžeme tedy celý text Palackého opraviti takto: »den súdný buď vám před očima hrozný, aby nehřěšili a radost věčná, aby po ní túžili; umučenie Spasitele (našeho), aby s ním a pro něho mile trpěli; neb když jeho umučenie . . .« atd. A vidíme také, jak zkažený text pozdějšího rukopisu křižovnického vznikl.

Podobně můžeme text Palackého na mnohých jiných místech opravit a doplniti. Ve známém a slavném listě rozlučním ze dne 10. června 1415 čte na př. Palacký »napomínám, abyste pána Boha milovali«, ačkoli všecky rukopisy starší správně čtou: »napomínám, aby pána boha poslúchali« (a čtení to potvrzuje starý tisk Postilly z r. 1563 a latinský starý překlad »obtemperetis«); dále píše Palacký »prosím vás, aby pravdu boží, kterúž sem vám z božího zákona a řečí svatých psal a kázal, abyste drželi« — ačkoli opět lepší rukopisy, staré tisky a latinský překlad mají čtení »p. v. a. p. b. kterúž sem z božieho zákona psal a z řěčí svatých kázal, aby sě té drželi« (— tu také vidíme, že nehusovské ‚abyste' vzniklo z chybně opsaného ‚aby se te'); dále píše Palacký »prosím, aby svej chudině milostivě činili«, ačkoli všecky rukopisy, tisky i latinský překlad (»dominos«) mají správně: »prosím ***pánóv***, aby své chudině m. č.«; dále »aby pán bóh s nimi přebýval«, kde opět rukopisy, tisky i překlad mají správně »aby p. b. s nimi ***i s vámi*** přebýval«; dále »až sě u boha v radosti z jeho milosti shledáme«, kde opět správné čtení »s jeho pomocí« je kromě rukopisů zaručeno překladem (»auxilio Christi«); místo nesprávného znění Palackého na konec listu »prosím vás, abyste se milovali« mají rukopisy a ještě starý tisk správně a kratčeji »prosím, aby sě milovali« atd.

Z těchto několika příkladů jest dobře patrno, jak často můžeme a musíme i text Palackého opravovat a doplňovat. Ale ovšem jenom tam, kde vskutku máme takové pomůcky — starší rukopisy, staré tisky, překlady dřívější — po ruce; kde toho není, víme sice s určitostí, že text tak nezněl, v této formě že jistě od Husa nepochází — ale znění původní jest nám nedostupno. Tak jest hned v těch případech, kde některý český text Husův jest nám dochován jen ve zmíněném právě rukopise Křižovnickém.

Ale je zároveň patrna ještě jiná, rovněž důležitá věc. Kdybychom neměli kontroly ostatních rukopisů, tiskův a překladů, byli bychom často v pokušení, prohlásiti texty rukopisu Křižovnického za dílo cizí, ježto formou i obsahem (srovnej zmíněné vzývání ‚Boha, matky boží, všech svatých a vší říše nebeské') tomu, co o Husovi a jeho jazyku víme, naprosto odporují. A přece bychom se mýlili: texty ty jsou jistě Husovy, arci značně pozměněny a přepracovány.

Musime tedy počítat i s takovými změnami, které mění text až k nepoznání.

Palacký i Erben (Erben často podává text lepší nežli Palacký, přes to, že Palacký přišel po něm a měl materiál lepší a hojnější) užili arci všech rukopisův a vydání, která znali. Musíme si hned říci, že se znalosti naše sice od té doby značně rozhojnily, ale přece ne tak, aby podstatně byly okolnosti jiné nežli za dob Palackého a Erbena. I dnes můžeme říci, že české texty Husovy — až na veliký Výklad a Postillu, jejichž rukopisy a vydání jsou však v podstatě tytéž, jaké znal Erben — zachovaly se nám v podobě velmi porušené. Některé rukopisy jejich jsou značně pozdní, jiné značně porušené a u některých textů — na př. důležité Knížky proti knězi kuchmistrovi — nemáme rukopisů vůbec, máme zachován jen starý tisk. Ale ani tato sbírka starých tisků není ještě podnes ukončena; nedávno podařilo se mi nalézti v knihovně strahovské, ve starém jednom špalíčku[1]), kromě jiných vzácných a neznámých tisků také starý tisk (sign. B T x 38 allig. h) Husova traktátu o manželství. Je to tisk plzeňský z r. 1528 u Jana Pekly, bohužel značně necelý; scházejí tři listy.

Na základě tohoto materiálu, třebas velmi porušeného a značně pozdního, možno však přece dnes již s dostatečnou jistotou opraviti starší domnění, o spisech Husových rozšířená a putující z knihy do knihy. Taková revise dosavadních názorů bude i jinak velice zajímavá.

První zevrubný názor o literární činnosti Husově učinili si a nám zůstavili vydavatelé norimberští. Jejich seznam, učiněný patrně od dobře informovaného znalce v Čechách s poznámkou »to o čem vědomost a co jest před rukama«, zachovaný v rukopise musejním a otištěný v Erbenově vydání Spisů Husových (III, 318—319), vypočítal celkem 24 textů, o nichž Erben praví: »některé z věcí v tomto seznamu jmenovaných nyní dokonce se pohřešují, v žádném známém rukopise ani tisku se nenalézajíce a zase jsou nyní před rukama spisky některé Husovy, o nichž seznam řečený neví.«

Prohlédněme si tento seznam, tento prvotní základ našich nynějších vědomostí, trochu zevrubněji. Posledních pět čísel (č. 19. až 24.) obsahuje následující seznam listů Husových (českých): (19.) »listové psaní, když byl skrze klatbu z Prahy«, (20.) »listové když byl na cestě do Konstancí i z Konstancí rozličné«, (21.) »item jiný veliký ‚Mistr Jan Hus, kněz a sluha . . .‘«, (22.) »item jiný ‚Mistr Jan Hus, nestatečný sluha boží‘«, (23.) »item jiný: ‚Mistr Jan Hus, kněz a sluha‘«, (24.) »item z Konstancí jednomu knězi ‚Pokoj od hříchuov‘« . . . — Srovnáme-li tento výčet s naším nynějším materiálem, máme ovšem nyní i listy z exilu i listy kostnické (č. 19. a 20.), nemůžeme však dokázati, že by byly totožné s listy dochovanými; ano, zdá se dokonce, že starý seznam myslí ‚listy Pražanům‘ jiné, nežli nynější dva dochované. Neboť uvidíme hned, že

---

[1]) Děkuji tuto panu bibliotekáři Strakovi za mnohou ochotu i laskavost, při této i při jiných příležitostech vlídně mi prokazovanou.

starý seznam většinou míní také texty latinské. O čtyrech následujících praví Erben: »dva z nich (‚M. J. H. nestatečný‘ a ‚Pokoj‘) dokonce nejsou známy; ostatní pak dva srovnávají se s listem č. 6. (u Erbena), zdali však jeden jich jest tento šestý, nelze určiti.« Nic není snadnějšího a zdánlivě přirozenějšího než tento úsudek Erbenův: a přece je dokonale mylný. Onen veliký list se začátkem ‚Mistr Jan Hus, kněz a sluha‘ není onen list, který míní Erben, vůbec žádný z textů Erbenových rukopisných; nýbrž je to list, známý hlavně z textu latinského, jenž ale v českém textu byl znám (necelý) vydavatelům Postily r. 1564, kteří jej také (česky) otiskli na l. 218—220; ale ani druhý list, menší, není onen, dnes nám známý, Erbenův, nýbrž byl patrně opět český text jiného nám latinsky zachovaného listu Husova (v Docum. č. 23.). A jak se mýlil Erben při těchto dvou listech, mýlil se i při druhých dvou, o nichž myslil, že »dokonce nejsou známy«; druhý z nich — opět v našich rukopisných textech nedochovaný — jest opět v českém textu vydán 1564 v Postile (f. 220), ale znám je hlavně v textu latinském, jinak však také nezachovaném než 1558 ve vydání norimberském. Jest těžko říci, který text je prvotní; texty se sice zhruba shodují, ale v jednotlivostech velice odchylují. A podle toho shledáme pak snadno, že i čtvrtý list, jinak »dokonce neznámý«, jest překlad latinského listu »M. Joh. Hus, inutilis servus Dei« (v Palackého Documentech č. 24.). Vidíme tedy při podrobném zkoumání, že v polovici XVI. stol. byly ještě čtyry listy Husovy, nyní hlavně latinsky známé, známy v textu českém, z nichž dva nyní — v textu českém — jsou nám vskutku dokonce neznámy, druhé pak aspoň v náležitém materiálu rukopisném nepřicházejí. A opět máme listy Husovy, o nichž zmíněný seznam patrně neví; jsou to listy »bekyním betlemským«, »pánům na soudě zemském« a j., o nichž těžko můžeme říci, že by je byl skladatel starého seznamu počítal pod své č. 19.

Týmže způsobem má se věc s Husovými kázaními, jež starý seznam uvádí pod č. 15.—17. Uvádí (15.) »kázaní na čtení nedělní přes rok«, (16.) »zvláštní o člověku, který sstupoval od Jeruzalema« a (17.) »kázaní na boží tělo, nepočtené mezi nedělními«. Text první jest patrně česká Postilla nedělní, nám dnes v rukopisech ze všech spisů Husových nejlépe dochovaná; o té tedy nebude pochybností. Ale hned druhé kázaní, »o člověku, který sstupoval od Jeruzalema«, je nám dnes v rukopise dokonce neznámo; známe je jen z tisku Postilly 1563. Hus sám sice, ve své Postile nedělní, praví »jakož sem psal o tom člověku jedno kázanie zvláště a širocě«, tak že o autorství Husově pochybovati nemůžeme. Ale nemůžeme rovněž s jistotou tvrditi, že by toto kázaní bylo bývalo jen české — a nikoli třebas latinské. Třetí kázaní »na boží tělo« jest nám sice dnes známo z rukopisů i ze starých vydání (P. Bydžovského 1545 a v Postilách 1563 a 1564), ale nemůžeme opět úplně zjistiti prvotní formy Husovy. Kromě těchto tří čísel starého seznamu máme však pode jmenem Husovým zachovánu celou řadu ***kázaní svátečních*** (19 počtem: troje

Mariánské, sedmero vánoční a dvanáctero na jednotlivé svátky), otištěnou v obojí Postille (1563 a 1564) a také dílem v rukopise zachovanou; máme dále zachována četná jednotlivá kázaní v tiscích i v rukopisích, se jmenem i beze jmena Husova — o těch o všech bude potřebí teprve zjistiti, jsou-li Husova vůbec (při tom se nesmíme dáti másti pozdějšími přídavky, jako bývá u norimberských vydavatelů zejména oblíbené doporučování přijímati pod obojí způsobou atp.), dále jsou-li prvotně latinská či česká — a co z nich se nám ještě vůbec ve formě původní dochovalo.

Pod č. 18. uvádí »starý seznam« spis »o církvi takové, jakové latinské sám vydal«. Spis Husův latinský o církvi (»de Ecclesia«), náleží k nejznámějším a nejlépe zachovaným spisům Husovým, ovšem — latinským. O českém jeho textu nevíme nic — a je velmi pochybno, že by byl Hus tento ryze odborný spis také zpracoval česky. A všimneme-li si slov »seznamu« zevrubněji, shledáme, že ani takový výklad není nutný. »Starý seznam« mínil snad nový překlad tohoto nejznámějšího díla Husova — ale snad ani k překladu nedošlo, jako nedošlo k překladu české Postily do latiny, o nějž se horlivě zasazovali vydavatelé — a došlo-li, tedy nebyl vytištěn.

Ze zbývajících 14 čísel starého seznamu jsou nám, celkem dost dobře, rukopisně i tiskem, ve starých vydáních, dochovány č. 2. (Výklad větší na páteře — nyní obyčejně prostě nazývaný:) »Veliký výklad« — nejznamenitější, největší a hlavní dílo Husovo české, č. 4. (zrcadlo světských pánóv — dnes obecně) »traktát o odúmrtech«, č. 6. »o manželství«, č. 8. »traktát o šesti bludích«, č. 9. »Dcerka« a č. 12. »o svatokupectví«. O těchto šesti spisích je celkem souhlas mezi námi a starým seznamem, také není celkem proti jeho tvrzení námitek — a můžeme zhruba říci, že text těchto děl činí dojem původních prací českých a že spolu s Postilou a některými listy tvoří dnes náš kanon spisů Husových.

Docela jinak však se má věc se zbývajícími 8 čísly. Tři z nich tak, jak je nyní starý seznam uvádí, jsou nám dokonce neznámy. Pod č. 3. uvádí starý seznam »výklad menší, obzvláště též na páteře: ‚Spasitel církvi svaté, kteráž jest sbor . .‘ — díla takového však nemáme. Nicméně máme v jednom rukopise musejním, v němž jsou i jiné texty Husovy, zachován text necelý, bez začátku, jenž by se asi shodoval s dílem, starým seznamem předpokládaným; traktát ten, v Erbenově vydání pod názvem »o víře« otištěný, mohli bychom s tímto nyní neznámým ztotožnit — ale k úplné jistotě schází nám právě začátek. Podobně se má věc s č. 4. »o víře a její článcích a o stránkách církve svaté ‚Poněvadž, jakož die apoštol k židóm‘ — ani takového díla nemáme. Ale máme opět dílo velice podobného obsahu, Palackým v jednom rukopise vídeňském nalezené spolu s jinými pracemi Husovými a v Documentech pod názvem »katechismus« vydané, jehož začátek také se s udaným začátkem shoduje. I tu můžeme zto-

tožnění s textem starého seznamu provésti jen s určitou pravděpodobností, nikoli s naprostou jistotou. Konečně spis pod č. 7. »o panenství ‚Anno panno, choti Jezu Kristova'« také nám nyní není dochován. Ale opět nalezl nedávno profesor Sedlák v jednom brněnském klášteře trosky rukopisu pergamenového, bez začátku a konce, jež by podle jeho mínění mohly pocházeti z tohoto díla Husova: ale pravděpodobnost této domněnky jest arci ještě menší, nežli obou dřívějších, poněvadž kromě začátku schází v tomto díle i konec — a také jazyk se značně uchyluje.

Posledních pět textů, uváděných starým seznamem, zavaluje nám obtíže největší; jsou to (č. 10. a 11.) dva překlady »zrcadlo člověka hřiešného«, o nichž opět dnes nevíme, v jaké formě a pokud vůbec ještě s osobou Husovou souvisí; dále traktátek »provázek třípramenný« (č. 13.), jejž známe jen ze starých tisků, ale z rukopisu pouze latinského — a jejichž vzájemný poměr není dosud vyjasněn; pak spisek »devět kusóv zlatých« (č. 14.), zachovaný ve starších textech jen v kratší redakci česky a latinsky a o nichž dnes kritika svorně soudí, že Husovi vskutku náleží pouze tato kratší redakce česká, nikoli však delší pozdější výklad, jejž ještě Erben z rukopisu pařížského otiskl — — a konečně veliký výklad »písniček Šalomúnových«, zachovaný pouze v jednom rukopise musejním, jejž starý seznam uvádí na prvním místě všech spisů Husových a jejž podle toho Erben také otiskl na prvém místě menších prací jeho: tento výklad dnes docela přesně poznáváme jako práci, aspoň v nynější formě, cizí, práci, která snad — ale ani to není nijak zaručeno, než právě tvrzením starého seznamu — je překladem nebo zpracováním nějaké latinské práce Husovy, nám dnes neznámé — ale která dnes do souboru českých prací Husových náleží až na místo poslední. . .

Tolik celkem věděli v polovici XVI. stol. hlavní a nejlepší znalci té doby o českých pracích Husových — a vidíme dobře, že jejich poznání bylo mnohdy vadné, mnohdy nejisté a často nehledělo k tomu, zdali český text oněch prací pochází vskutku od Husa, jak jsme viděli u latinských listů Husových. Erbenova kritika tohoto starého soupisu českých prací Husových byla tedy v první části úplně správná.

Ale také druhá část Erbenovy kritiky: »zase jsou nyní před rukama spisky některé Husovy, o nichž seznam řečený neví«, jest úplně správná. Erben totiž shledal — a ve svém vydání otiskl — kromě některých drobných textů (jako písní atp.) také tři texty, jež v starém seznamu nepřicházejí. Jsou to »knížky proti knězi kuchmistrovi«, dochované pouze v starém tisku, ale text rozhodně Husův, třebas by forma někde snad byla poněkud, ale ne mnoho, změněna — dále ne příliš obšírný traktát »Jádro učení křesťanského«, jenž sice je bezpečně Husův, ale jejž Erben znal jenom podle chybného a velmi necelého pozdního textu rukopisného — a konečně spisek »o sedmi smrtedlných hříších«, jejž Erben otiskl z vydání norimberského, k němuž nověji byl nalezen také starý rukopis, ale jenž opět v této formě

od Husa nepochází a jenž se do sbírky prací Husových dostal patrně jen dvojím nedopatřením. Vydavatelé Postily věděli, že od Husa jest latinský traktát o sedmi smrtedlných hříších, sepsaný v Kostnici — a chtěli tedy podobně, jako otiskovali české překlady latinských listů Husových, otisknouti český překlad tohoto textu zrovna tak, jako otiskli český překlad latinského, rovněž kostnického, traktátku »o manželství«. Avšak místo překladu textu Husova vzali text jiný — a tento text jejich nedopatřením pak se dostal do souboru spisů původně Husových. Erben jejich nedopatření neprohlédl.

Na těchto a takových základech spočívají tedy hlavní sbírky dosavadního našeho materiálu českých spisů Husových. Čtenář poznává snadno, že je tu ještě hojně práce a že zejmena přesná vydání kritická i starších, dávno známých textů Husových, daleko nejsou tak zbytečná, jak by se na první pohled zdála.

J. L. Červinka:

O poloze velkomoravského hradu Velehradu.

Spor o místo velkomoravského Velehradu, vybojovaný proti *Dudíkovi* arch. *Brandlem*, obnoven byl v letech 1890. naducitelem *F. Myklíkem* ve Starém Městě z důvodů archaeologických, když při stavbě dráhy Uherské Hradiště severní nádraží — Kunovice proříznuta část území nad Starým Městem a při tom objeveny stopy pravěkého osadiště a pohřebiště.[1]) Brzo nato zapadl jsem do Uh. Hradiště a účastnil jsem se, neomeškávaje žádné příležitosti, archaeologického badání v tamním okolí více než 10 let. Do sporu velehradského zasáhl jsem spiskem »Děvín a Velehrad, dva hrady velkomoravské«,[2]) v němž na základě svých negativních výsledků archaeologických považoval jsem za svou povinnost upozorniti naši veřejnost zcela objektivně, že není věcného podkladu pro domněnky a tvrzení našich dějepisců, že bychom místa dnešního Uh. Hradiště, Starého Města a Velehradu směli stotožňovati s tradičním velkomoravským Velehradem, sídlem knížat Rastislava, Svatopluka a arcibiskupa sv. Metoděje. Zároveň pokusil jsem se o revisi všech nám známých diplomatických a jiných písemných zpráv současných i pozdějších, pokud se týkaly obou míst Velehradu i Děvína, a pronesl jsem mínění, že původní město (grad, hradisko) Velehrad dlužno hledati mimo nynější hranice Moravy, právě tak jako hrad Děvín u Dunaje a nikoli nad Dyjí. Neboť veliké ty události IX. století odehrávaly se najisto na půdě uherské, mezi Tatrami a Dunajem, a v Pannonii.

[1]) *F. Myklík*, Z čeho můžeme souditi, že stojíme na půdě starého Velehradu? (Čas. vl. mus. v Olomouci 1889, str. 26 a 81.)

[2]) *J. L. Červinka*. Děvín a Velehrad. Dva hrady velkomoravské. Studie topograficko-archaeologická. (V Kroměříži, 1902.)

Spisek způsobil celkem značný dojem a dal podnět nejenom k revisi starých listin, zpráv historických a tradicí, ale i ke systematickým vykopávkám na místech tamních. Historiky práce má nepřesvědčila. Prof. Dr. *Pekař* napsal, že můj důkaz historický nepřesvědčuje měrou dostatečnou. O důkazu archaeologickém že sice nemůže soudit, že však ví, že v archaeologii nejsme dosud tak daleko, abychom jejími závěry dali se přesvědčiti tam, kde s nimi nesouhlasí historie; proto že má nedůvěru i k důkazu archaeologickému.[3]) To byl ovšem pokyn epigonům a jiným věřícím, jak zachrániti dnešní Moravě Velehrad. Ačkoli nikdo z ostatních obhájcův (a slibují už 10 let celé knihy) mimo kombinace více méně smělé nepřispěl ničím positivním k celému sporu, neopomene mi ten který vyčísti za veškeru objektivní a svědomitou práci, snahu a značné finanční oběti motivů postranních ani dnes ještě.[4]) V kontroversi od té doby za uplynulých 12 let vzešlo mnoho nových názorů, vznikly dokonce i tři Komise archaeologické na prozkoumání sporných míst, ale sporná otázka ta je přes to dosud otevřena. A protože tu dnes nejde již o vlastenectví, nýbrž jenom »o tu objektivnost a o tu seriosnost«, nebude zbytečno otázku o poloze starého Velehradu a Děvína ještě jednou revidovati.

Spor je dnes konečně už v jádře čistě vědecký; na straně věřících jsou historikové, na straně nevěřících archaeologové.

U historiků dnes, kdy máme kritické vydání diplomatáře, nové kriticky zpracované dějiny doby velkomoravské, kdy umíme staré listiny velehradské správněji vyložiti, než bylo možno za *Brandla*, udržuje se uměle mínění, že krajina kolem Uh. Hradiště není tak bezvýznamná, a že tam není zatím ještě zbytečno hledati Velehrad: jíti za jménem sesíleným tradicí a pátrati v jeho okolí. »Zdárný výsledek rozptýlil by kus temnoty v nejskvělejší době našich dějin a zasvítil by ranní rosou na nivách národního a náboženského cítění na Moravě, na nichž usadilo se tolik a tolik prachu ze všedních bojů.«

A tu kladou se samy sebou tři otázky:

1. *Jaké jsou to ty zápisy a důvody z listin a ostatních písemných památek, svědčících pro polohu velkomoravského Velehradu?*

Zápisu o *Velehradu* jako hlavním hradu říše velkomoravské ze současné doby *vůbec není.* Velehrad jmenuje se ponejprv k r. 1131 v listině, kde biskup Zdík vypočítává statky Olomoucké, a to hned dvakráte: jeden jako ves náležející ke kostelu Spytinovskému a druhý Veligrad ke kostelu Brněnskému.[5])

---

[3]) *J. Pekař,* O poloze starého Velehradu (Čes. čas. hist. 1902, str. 198).

[4]) Čas. vl. m. Ol. 1913, str. 30, Čas. Matice mor. 1914, str. 293.

[5]) *G. Friedrich,* Codex dipl. et epist. regni Bohemiae I. str. 122, 123. Tento druhý Velehrad patřící ke kostelu Brněnskému, jehož jméno i stopy dnes nadobro vymizely, vypočítává se v okruhu osad na Brněnsku: Modřice, Biskupice (u Jevíčka jak myslí Friedrich ?), Vojkovice u Židlochovic, Korolupy u Pozořic, Blažovice, Velešovice, Lovčičky, Milešovice, Těšany, Veligrad, Zatčany, Bošovice, Újezdec (= Újezd na Česavě, nikoli v okr. Tišňovském, jak má Friedrich). Okruh těchto

R. 1220 v listině, kterou biskup Robert klášteru velehradskému pouští desátky biskupské na statcích klášterských, nazývá se Velehrad už trhovou vsí (městysem, Velegrad villa forensis.[6])

V listině r. 1202 datované, ale teprve v druhé polovici XIII. stol. sepsané, potvrzuje král Přemysl Otakar I. darování cisterciackému klášteru *Velegrade nomine*, bratrem jeho Vladislavem učiněné, kdež mezi jiným čteme, že »koupil statek . . . , v němž ležel kostel sv. Jana, avšak toho času už prázdný a opuštěný, s 200 jitry pozemkův«, a pak že »Theodor . . . dědinku Casteleche (Kostelany) . . . daroval klášteru Velehradskému . . . , jejíž hranice jdou až k valu starého hradu (či města)«; mezi svědky listiny na posledním místě jmenuje se devět »cives Velegradenses«, jichž dva první mají jména německá.[7])

Listina z r. 1228, zachovaná ve dvou exemplářích, dána jest králem Přemyslem I. na den zasvěcení chrámu velehradského. V ní potvrzuje král založení kláštera a popisuje jeho výsady a statky: »circuitus Welegrade . . . ad occidentem lapis, qui dicitur Kralow stol«, pak possessiones: Welihrad civitas primo, modo burgus, Costelen, Nenakuniz, Polisowiz . . . , eclesia sancti Johannis iuxta Weligrade cum agris suis . . .«.[8]) — Toto veliké privilegium z r. 1228 vydává se za originál, originální konfirmace jeho jsou z let 1232, 1256 a 1270.

Když r. 1253 utrpěl Velehrad a veškeré okolí velice nájezdem uherských Kumánů, rozhodl se král Přemysl Otakar II. na prosbu opata velehradského Arkleba, že tu proti Uhrům vyzdvihne tvrz či město (munitionem seu oppidum) zemi na ochranu. Nařídil proto 17. října 1257 biskupu Brunonovi a pěti jiným velmožům, aby to opatřil, a ». . . aby se na ostrov, na kterém jest kaple sv. Jiří, ježto se ke zbudování pevnosti nad jiná místa dobře hodí, přestěhovali naši (t. j. královští) lidé z Kunovic, jakož i lidé klášterští z trhové vsi Velehradu . . . Trhy budou se díti v tomto novém městě dva v týdnu, jeden v týž den, na který se dosud konal na Velehradě, druhý v den, kdy konal se trh Kunovský.« [9]) Toto nové město na ostrově sv. Jiří jmenuje se v majestátu r. 1258 »aput Novam Velgrad« — Nový Velehrad; v něm rozmnožuje král nové svobody, mezi jiným povoluje i přeložení královské cesty, která dosud vedla na Kunovice, na toto nové město.[10]) Prof. *Pekař* soudí z těchto privilegií, že se mělo z něho vyvinouti královské město prvého řádu.

---

osad jest úplně uzavřen a tu stálo by za pokus lokalisovati stopy zaniklé osady Veligradu ve jménech poustky, polní nebo lesní trati, prohlédnutím starých urbářů a knih. Osada nemohla zaniknouti beze stopy. Dnešní Polehradice to býti nemohou, protože uvedeny jsou v téže listině jako »Boleradice« patřící ke kostelu Břeclavskému.

[6]) Cod. dipl. r. B. II. str. 180.

[7]) Tamtéž II. str. 322.

[8]) Tamtéž II. str. 322.

[9]) *Boczek*, Cod. dip. Mor. III. str. 246—247.

[10]) Tamtéž III. str. 256.

Toto jméno Nový Velehrad se však neujalo, nýbrž převahy nabylo pojmenování *Hradiště*; patrně po hradbách (r. 1297 nazývá se castellum), a jméno toto bylo zajisté už ustálené, jak soudil prof. *V. Prasek*, a v kraji obvyklé, když němečtí kolonisté v dobách Rudolfovy vlády na Moravu přišli, poněvadž ho ani nepřeložili do svého jazyka, nýbrž zkomolili, jak svědčí vyskytující se po prvé jeho tvar německý »Redisch« (r. 1297 na listině týkající se stížností města proti majiteli Kunovic), přehlasovaný a po zvukosloví německém pozměněný: místo *Hradiště* — *Rädisch!* [11])

V listině krále Václava II. z r. 1301, v níž se vracejí městu Hradišti za bezvládí odcizené vesnice (Kunovice, Longcille (= Nová Ves) a Mikovice, podotýká se, že fojt Hradišťský má právo souditi jak lidi těchto tří dědin, tak z vesnice opatovy, Velehradu, která položena jest kolem města samého.[12]) V listině z r. 1321 jmenuje se tato osada mezi statky kláštera po prvé »Antiqua civitas«.[13])

Sestavme si veškerá svědectví o Velehradu z původních listin chronologicky:

1131 villa Veligrad tota,
(1202) Welegrade nomine,
1220 Welegrad villa forensis,
1228 Weligrade, Welihrad civitas primo, modo burgus,
1250 Weligrad villa forensis,
1257 de ipsa forensi villa Weligrad,
1258 aput Novam Velgrad,
1297 Redisch, castellum,
1301, 1315 ville Wellegrad, site circa civitatem ipsam,
1301 Rediss,
1321 Antiqua civitas.

Odtud shledáme, že výklad materiálu listinného je zcela prostý: Velehrad r. 1131 byl vsí na břehu Moravy (nynější Staré Město), do Spytinova přifařenou. Poblíž osady stál chrám sv. Jana se 200 jitry pozemků, a byl majetkem kláštera benediktinského v Litomyšli. Protože chrám opuštěný a statek vzdálený nenesl bratřím užitku, dovolil jim král Přemysl Otakar I. prodati jej.

K r. 1200 zakoupil jej markrabě Vladislav Jindřich, povolal sem cisterciácké mnichy z kláštera v Plasích, přikoupil jim ještě vsi Boršice, Zlechov a Huštěnovice a mezi jiným obdarováním vymohl též jistě povýšení vesnice Velehradu na městys (trhovou ves) proti královskému městysi Kunovicím. Když po vpádu uherském vzniklo na ostrově v řece Moravě nové město královské — *Nova Velgrad*, vulgo *Hradiště* — zalidněno domácím obyvatelstvem z obou městysův. A protože z nich obou přenesena všecka městská práva do nového města, které mimo to nadáno právem mílovým, zbyly z nich pouhé vsi a jenom jejich jména Staré Město = Velehrad i Staré Město v Kunovicích (ná-

[11]) Čas. Mat. mor. 1900, str. 313.
[12]) C. d. Mor. V. str. 124, k r. 1315 tamtéž VI. str. 59.
[13]) C. d. Mor. VI str. 134.

zev nejstarší části městečka nad mlýnem) upomínají na jejich prvotní význam.

Lid okolní pojmenoval nové město podle nejnápadnější jeho vlastnosti: hrazené město, Hradiště, naproti nehrazenému a neopevněnému městysi Velehradu. Nové pojmenování Staré Město na rozdíl od nového města (Nového Velehradu) ujímá se zejména, když klášter původní jméno Velehrad (v listině z r. 1202, v druhé polovici XIII. však sepsané, zvláště vytknuto »claustrum cisterciensis ordinis *Welegrade nomine*«) přenášel na sebe.

Založení tohoto kláštera potvrzuje k r. 1208 papež Innocenc III. (monasterii Wellicardi,[14]) listina z r. 1213 mluví o udělení jistých práv opatství Velehradskému,[15]) jež záhy pak těší se hojnému obdarování a nadacím světskými osobnostmi. Odtud často už vyskytují se v listinách zápisy, týkající se »abbati de Welgrad (1217), »fratribus de Velegrad«, »domus (conventus) in Welegrad« (1220), in Willegrat« (1222), »in Willegrade« (1232), »in Welegradensi monasterio« (1236, 1238), »claustrum seu conventus in Welehrad« (1250) atd.

Ze způsobu toho psaní soudil prof. *V. Prasek*, že tento klášter stál původně ve Velehradě samém (v nynějším Starém Městě) a že teprv od r. 1289 ustaluje se název Velehrad pro klášter pod lesy Buchlovskými; příčinu, proč a kdy byl klášter z Velehradu přenesen na nynější jeho místo, shledává v nájezdu uherském. — Mínění toto ovšem nemůže býti správné, aspoň co se vročení týká. Neboť v listině papeže Innocence z r. 1250 potvrzují se statky klášterní výslovně: »*místo samé*, na němž *klášter stojí*, se všemi příslušenstvími, *a dědiny* Velehrad, Mařatice...«,[16]) ve velkém privilegiu pak výslovně se mluví o slavném zasvěcení kláštera a chrámu dne 27. listopadu 1228.

Tento prostý výklad všech dosavadních známých zapisů nemůže býti brán v pochybu. Záhadná jsou tu pouze místa v listinách z r. 1202 a z r. 1228. Listinu z r. 1228 přes podezření *Praskovo*[17]) má prof. *Pekař* za originál, poněvadž obsah její byl už r. 1232 v plném rozsahu stvrzen, a vykládá záhadné místo »Velehrad civitas primo, modo burgus« (úplně ve smyslu výkladu *Brandlova*): Velehrad býval hradem, nyní jest městysem (burgus = villa forensis), neboť civitas z druhé polovice XIII. stol. a civitas listin 1202—1228 má prý význam zcela jiný. Tam je to vskutku *hrazené svobodné město*, zde je to ještě *hrad*, *hradiště*. Záhadné místo »vallum antiquae civitatis« z r. 1202 nemůže ovšem značiti val *starého města*, neboť měst u nás do 13. stol. nebylo, ale znamená *starého hradu*, hradiště, a to podle všeho hradu většího významu. Je tedy listina z r. 1228 jenom potvrzením údajů listiny z r. 1202, která sepsána byla (dle Brandla) teprve asi r. 1222—1228 a obsahem svým

---

[14]) Tamtéž II. str. 45.
[15]) *Friedrich*, Cod. d. B, II. str. 103, 104.
[16]) Cod. d. M. III. str. 128, a potvrzeno v listu papeže Alexandra z r. 1261.
[17]) Čas. Mat. M. 1900, str. 314.

podezření nebudí; může býti docela dobře zlistiněným aktem o jednání z r. 1202. Má tedy za to prof. *Pekař*, dále, že počátkem XIII. stol. byla na Moravě živá paměť toho, že Velehrad býval hradem, že je to staré hradiště, a byly patrny ještě valy jeho (nejsou-li dnes patrny, nemůže poznání to obstáti proti svědectví z let 1202—1228), a že tato »civitas« znamenala hrad důležitý, hrad prvého řádu — proto ovšem není ještě nutný závěr, že hrad ten stál již v IX. stol. a ještě méně je nutný závěr, že tam bylo sídlo Methodovo.[18])

Zajímavý výklad *Pekařův* byl by ovšem správný, kdyby byly proposice správné. Listina r. 1202 datována není však z prvé polovice XIII. století, nýbrž je sepsána fakticky až v prostřed druhé polovice XIII. věku,[19]) a tu »vallum antiquae civitatis« nemůže znamenati *násyp staršího hradiště*, nýbrž hranici Starého Města, jak vykládá prof. *Sedláček*,[20]) při čemž pojem antiqua civitas je doslovný překlad jména Staré Město, které tehdy po založení Nového Velehradu počínalo už zevšeobecňovat.

2. *Není-li tedy souvěkých záznamů o Velehradu, jaké důvody mají historikové klásti počátek a rozkvět Velehradu do doby Rastislavovy a Svatoplukovy a prohlašovati jej za hlavní hrad říše velkomoravské?*

Pouze pozdní zápisy a tradici rovněž velmi pozdní.

První zprávu přináší t. řeč. *Dalimil*, jenž svou kroniku nepočal básniti před r. 1308:

> Bořivoj prosí krsta ot Svatopluka Moravského
> a ot Methodieie arcibiskupa *Velehradského*.
> Ten arcibiskup Rusín biéše,
> mšu svatú slovansky služiéše:
> u Velehradě krsti Čecha prvého.

Jinak vzpomíná Velehradu jenom pozdní legenda sv. Václavská, neznají ho však ani legenda pannonská, jež mluví o tom, že první arcibiskup Moravský byl pohřben »ve sborné církvi« a dle legendy bulharské pak »ve velikém chrámě moravském, po levé straně ve zdi, za oltářem boží rodičky«.[21])

Pozdější zmínka obsažena v listu biskupa Olomouckého Jana ze Středy (1364—1380) k papeži, v němž prosí za udělení pontifikalií opatovi Velehradskému a odvolává se na starožitnost kostela Velehradského, kterýž kdysi ctěn byl jako metropolitní — tedy sídlo arcibiskupa — a jako ostatních kostelů (moravských) matka a hlava; kostel pontifikalií prý užíval a hodno mu je navrátit, aby i lid se opět na slávu jeho rozpomínal. *F. Tadra* uveřejňuje tento list, připomíná, že je zajímavo slyšeti slova taková o Velehradě od vysoce vzdělaného a slovutného biskupa,

---

[18]) Čes. čas. hist. 1902, str. 202. Srov. též *V. Novotný*, Dějiny str. 340.
[19]) Cod. d. B. II. str. 370.
[20]) Čes. čas. hist. 1913, str. 366.
[21]) Fontes rerum bohem. I. str. 52, 70. — *J. Pekař*, Die Wenzels- und Ludmilas-Legenden, str. 54, pozn. 2.

jakým byl dřívější dlouholetý kancléř císaře Karla IV.[22]) Ale zápisu tomu nelze přikládati ani takového významu, jako záznamu Dalimilovu, protože biskup vědomě mluví tu o chrámu klášterním na Velehradě, o němž víme, že nebyl založen v reminiscenci na starou slávu velehradskou. Byla by tedy listem tímto doložena agitace cisterciáků, chtějících zvýšiti svůj význam a důchody, jak dobře postřehl *V. Novotný*.[23])

Tradici vypomáhají si všichni ostatní. Tak prof. *Prasek* nepodává důkazů, že tento Velehrad u Uh. Hradiště byl sídlem velkomoravských panovníků a biskupů, protože skutečných důkazů pro to není; ale on prostě věřil v tradici, přijímal ji a horlivě s houževnatostí jemu vlastní hájil své přesvědčení a názory, i dovozoval, že už jenom tímto neobyčejným jménem našeho Velehradu lze směle stanouti do IX. století.[24])

Tato tradice však, nikde dostatečně neregistrovaná, ověřená a kriticky rozebraná, nemůže míti průkazné váhy, protože je veskrze mladá a vždy ve spojení s klášterem.

Někteří dokládali se i místními důvody. Tak prof. *Pekař* upozorňoval na tradici o bývalém hradisku z XIII. už věku a na královský stolec vzpomenutý už v listině 1228 na hranicích klášterského lesa, podnes v lese u silnice nad Modrou zachovalý, »Králův stůl«, jenž tu má míti význam »trůnu« (kralov stol).

Prof. *Kalina* poukazuje na stavby kostelů v těchto místech tak hojné a t. d.

3. *Jak si historikové představují rozlohu a opevnění tohoto velkomoravského hlavního hradu?*

Prof. *Pekař* má za to, že Velehrad byl podle všeho opevnění v ramenech Moravy a snad i v bažinách; Morava, která tu tolik měnila řečiště, mohla zcela dobře stopy jeho odplaviti — doufejme, že nikoli úplně.[25])

Prof. Dr. *J. Nevěřil* klade důraz na rozlohu a tvrdí, »že pod velkomoravským Velehradem třeba si mysliti celý soubor zvláštních opevnění, jež spolu souvisela a se rozkládala po celém okolí Uh. Hradiště, Starého Města a nynějšího Velehradu. Opevnění byla stavěna po způsobu kruhův avárských, ale nebyla s nimi totožna; sestávalať z náspů, dřevěných srubův a četných zásek; uvnitř pak byly hrady a kostely, mezi nimi též nynější Velehrad. Jméno Velehrad zůstalo konečně pouze cisterciáckému klášteru r. 1202 na zříceninách starých zbudovanému.[26]) Vzhledem pak na bulharské sídelní město v Abobě prozkoumané dovozuje, že okolí Uh. Hradišťské jest úplně vhodné pro takovou pevnost.

Nepolemisuje s tímto názorem, podotýkám jenom, abych k němu nemusel později se vraceti, že by prof. *Nevěřilovi* dalo

[22]) Sborník historický III. 1885, str. 120.
[23]) České dějiny I. str. 341, pozn.
[24]) Čas. Mat. m. 1900, str. 321.
[25]) Čes. čas. hist. 1902, str. 202.
[26]) Čas. vl. mus. Olom. 1909, str. 60.

asi tuhou práci, doložiti své mínění zachovalým takovým avarským hradem aneb aspoň jeho stopami. V našich vlastech máme množství hradisk, o nichž možno zjistiti, že založeny byly slovanským lidstvem, ale ani jediné nemá těch vlastností jako domnělé hrynky avarské. Naši slovanští předkové učili se opevňování u jiných válečníků. O Abobě pak není nikterak dokázáno, že by hradisko tamní bylo založeno původně Slovany.[27])

Prof. *T. Kalina*, jenž se staví mezi nejostřejší obránce Velehradu, sestavuje pro všecky pracovní programy, sám však svou práci už 10 let pouze — slibuje. Dle jeho ponětí dlužno si velkomoravský Velehrad představovati k pravdě nejpodobněji jako veliký rovinný hrad při řece a snad i v řece Moravě, chráněný řekou, po případě jejími rameny, a opevněný náspy a příkopy. Budovy a vrchní části opevnění byly asi ze dřeva. Domnění, že hlavní chrám byl zděný, není vyloučeno, ba zprávy o pohřbení sv. Methoda je předpokládají. Na velikém hradě mohly býti snadno kostely dva i tři, ovšem menších rozměrů. Kolem hlavního hradu rozsáhlé říše nebylo arci pusto; byla tu v tehdejších bouřlivých dobách valná shromáždění, a máme prý zprávy (jaké?), že hrad byl obléhán; v míru tu rovněž bývalo jistě hlučno, byli u hradu usazeni lidé, byly tu jistě trhy. Ale Velehrad nebyl jediné opevněné místo této krajiny. Byl středem větších i menších pevností a pevnůstek, na příhodných místech v okolí založených. — To je, jak *Kalina* myslí, nejpřirozenější výklad franckých zpráv o hlavním hradě říše Velkomoravské. Jedno z těchto opevněných míst bylo asi hned na druhém břehu řeky. Důkazem toho je jméno Hradiště (s kaplí sv. Jiří), vyložíme-li je správně jako místo bývalého hradu. Takovou pevnůstkou bylo snad i hradiště u Osvětiman s kaplí sv. Klimenta, a snad i »na Hrádku« u nynějšího Velehradu kláštera.[28]) Starý moravský Velehrad — píše *Kalina* dále — a metropolitní chrám Methodův nemá s nynějším Velehradem společného nic leč jméno. Za to velmi důležitým dokladem starobylosti nynějšího Starého Města-Velehradu jsou prý zvláště stavby chrámů; neboť k r. 1258 setkáváme se tam se třemi kostelíky: sv. Víta, sv. Michala a sv. Jana. Zasvěcení jejich není prý bez významu v souvislosti s jinými okolnostmi, zejména shoda s legendou moravskou a t. d.

O těchto kostelích bude řeč ještě níže. Kombinace pak: hlavní hrad velkomoravský uprostřed menších pevnůstek a hrádků, jak si to ostatně většina »věřících« představuje, našla své ztělesnění pouze na jediném místě, při stoku řeky Moravy s Dunajem, kde takový systém opevnění opravdu jest a také hoví výkladu letopisů franckého annalisty i svým jménem. Hledati však kolem Velehradu-Starého Města takový okruh pevnůstek na (nedoloženém) Hradišti, na »Hrádku« u kláštera Velehradu a na hradisku

[27]) Srv. Dr. J. L. Píč, Starožitnosti země České III., sv. I. str. 245. — Dr. L. Niederle, v Čes. čas. hist. 1908, str. 252.

[28]) Čas. Mat. m. 1904, str. 32, 1914, str. 286.

»sv. Klimenta« u Osvětiman (— jaký by byl jeho strategický význam v zapadlých lesích a hluboko v horách pro hlavní hrad 17 km. vzdálený, je ovšem záhadou! —) a na základě jich (i kdybychom je doplnili ostatními opevněními *Kalinovi* asi neznámými, hradiskem na »Holém kopci«, »Vinohrádkem« s náspy u Sušic, »Hradištkem« u Spytinova, »Hrádkem« nad Jarošovem, kostelcem u Derfle a Hradčovic, »Valem« u Mistřic, »Valy« na Starém Městě v Kunovicích, »Hradiskem« u sv. Antonínka nad Blatnicí, »Starým hradem« nad Bzencem a t. d.) dokazovati existenci velkomoravského hlavního hradu ve Starém Městě, náleží do říše bájek, jako všecky hořejší kombinace o jeho rozloze a tvaru jeho opevnění, ačkoli jsou »doloženy(!)« zprávami fuldského annalisty. To však už dávno sbásnili *Pluskal*, *Vychodil*, *Štoček* a j. mnohem lépe než *Kalina*.

Patrně touto uměle vypěstovanou slávou Velehradskou dal se vylákati ze své reservy i prof. *V. Novotný* a proti výslovnému znění pramenů byl by nakloněn hledati hlavní hrad Rastislavův, r. 869 vojskem Karlovým obléhaný, ne na Děvíně, nýbrž na Velehradě, v místech Starého Města blíž Uh. Hradiště, protože tento Děvín (Dowina z r. 864) nemohl státi nad Dunajem, nýbrž nad Dyjí, neboť tehdy prý ještě říše moravská nemohla sahati až k Dunaji.[29]) Karel s vojskem, nenacházeje v poli odporu, pronikl asi hluboko do území Rastislavova, tedy jistě až na Moravu, až k jeho mocnému hradu, jehož opevnění, lišící se ode všech Němcům známých, uvádělo je v úžas, takže sám hrad zdál se jim něčím nevýslovným. Toto líčení franské obráží prý se téměř v samém jeho jméně — Velehrad (munitio ineffabilis).

Proti znění pramenů vykládá se tu, jako by Karel byl hluboko vnikl do území Rastislavova, tedy jistě až na *dnešní* Moravu. V pramenech nic takového nestojí, naopak praví se doslovně: (Karel) když s vojskem sobě svěřeným k oné nevýslovné Rastislavově pevnosti i ode všech nejstarších se lišící přišel, s pomocí boží všechna opevnění krajiny oné ohněm popálil a t. d. — Každý čtoucí přece bude souditi, že Karel vedl vojsko přímo k určité pevnosti Rastislavově a teprve když k ní došel, poplenil okolní krajinu; jak hluboko však do země moravské vnikl, o tom prameny přece mlčí.

Dále proti výslovnému znění pramenů klade se jižní hranice říše Moravské jenom k Dyji, ač v nich zase naopak vždy se jenom o Dunaji mluví: vojska německá shromažďují se na pravém břehu Dunaje, na Dunaji čekávají lodi, jimiž se vojska přeplavovala, k r. 855 dokonce, když vojska franská zase za Dunaj se vrátila, Rastislav sám *za Dunaj* přešel a široko daleko vše zpustošil. Nemohl tedy levý břeh Dunajský, dnešní severní polovice Dolních Rakous, přináležeti k území Východní marky v dobách Rastislavových a Svatoplukových.[30]) Důvodů k tomu jest ostatně

---

[29]) České dějiny (Praha 1912) str. 340.
[30]) Srov. Dr. *J. Zavadil*, Velehrady Děvín a Nitra, str. 48.

ještě několik. Kdyby území to bývalo v rukách franských, nebyl by se známý onen svatební průvod s knížecí nevěstou z Čech bral cizím a nepřátelským územím. Kdyby byl Svatopluk sídlel na Velehradě, jak by byl mohl r. 872 vypraviti tajně své vojsko nepřátelským územím už od Dyje proti pomocným sborům bavorským, zůstaveným při Dunaji na ochranu lodí Karlomannových? Kraj tento byl zalidněn tehdy slovanským obyvatelstvem, jak svědčí tamní nomenklatura, která může pocházeti jenom z doby velkomoravské, protože po pádu Velké Moravy kraj zabrali Němci a do XIII. stol. poněmčili vše až za Dyji.

Říše velkomoravská byla především říší národa slovenského, o tom nemůže býti sporu: na Nitravě jedno knížetství, na řece Moravě druhé, zvláštní knížetství bylo jistě i na Hané (zkazky o Ječmínkovi), dokladem byla by tu předně jak fysikální hranice, tak dodnes ostře ohraničené kmenové rozdělení. Byl-li tedy kmen Moravanů nejsilnější, aby nejen nad oběma kmeny sousedními dobyl nadvlády, nýbrž aby též trvale mohl odrážeti tak houževnaté a časté nájezdy bavorské, nemohla se rozloha jeho sídel tísniti mezi řekou Moravou a Bílými Karpaty a pod Chříběcími horami na moravském Slovácku, — jak rozhoduje *Kalina*. Území tak nepatrné nebylo by mohlo poskytnouti k takovým úkolům dostatek populace. Nezbytně to byl kraj lidnatý, osídlený nejen po obou březích řeky Moravy — po níž v cizině bral i jméno, — nýbrž jistě až do pohoří Manhartského.[31]) Za lesem tím tehdy seděly také ještě slovanské kmeny kolem hradů Vitoraze a Rakous, po kterémž posledním vzala zase celá země jméno. Neposledním dokladem jsou tu ještě útočišťná hradiska po celém tom území rozložená a úplně po způsobu staroslovanském zbudovaná: na Bisamberku, u Stillfriedu, na Leisserberku a pak až na Dyji u Klentnic a Hradiště nad Znojmem.

Není tedy příčiny vzpírati se hranici říše velkomoravské na Dunaji a vzpírati se veškerou mocí faktu, že hrad Rastislavův stával skutečně nad Dunajem při vtoku řeky Moravy, tam kde se zachovalo nejen jeho jméno Děvín (maďarsky Dévény, čti Dévíň) dodnes a kde také zbytky obrovského hradiska staroslovanského podnes stojí.

(Pokračování.)

Aug. Eug. Mužík:

Jaro v Brixenu.

(1852.)

Když jaro nastává, tu srdce touha chvátí,
tak divná, tajemná jak neduh bolný, sladký,
též kamsi do dálky se ze své vlasti dáti.

[31]) Soudil tak už *Palacký*, Dějiny I. str. 66.

Když ptactvo vidíme se k rodišti hnát zpátky
a mračna v neznámé spět kraje v divém vzruchu
a letět k východu i kouř té rodné chatky,

tu jakby pojednou se k zdivenému sluchu,
jenž tichem unaven v svém jednotvárném letu,
nes' starý, známý hlas, hlas utajených duchů

či šepot dalekých, ach nekonečných světů,
jenž tolik slibuje . . . nám kyne do daleka,
kde osud uschoval nám celou žití metu.

Tam, zdá se, stojí kdos a na nás toužně čeká
a vstříc nám křídlem svým jak vězněný pták bije,
ne o sebe už jen, o nás se chví a leká,

a naším životem a krví pouze žije.
A člověk pocítí, jak rostou jemu křídla,
jak tužba zoufalá jej jako víno spije,

krev, zimou předlouho jež v srdci jemu stydla,
se tělem rozlévá jak nepokojná láva,
jež v srdci vzbouřeném jak v sopce má svá vřídla.

A člověk cítí to a přece odolává,
a přece drží se té drahé půdy rodné,
a marným illusím všem navždy ‚s bohem' dává.

Ať osten volnosti jej často v patu bodne
a pudí ku předu, on cítí, přece všude
že hostem bude jen, jen milým ze dne do dne!

Však běda, běda těm, jichž cestu krve rudé
sled značí, jak jsou v dál od vlasti odtrženi,
a v chladné cizině své žití tráví chudé!

Jimž nová krajina otčinou milou není,
jen zemí zakletou, jen žalářem, v němž tělo
jich ukováno jest, a marně všecko snění

by do daleka je, v jich vlast zpět přenést chtělo —
přes hory přenést je a kraje dál a dále!
Ach muka tesknoty — ty nové vrásky v čelo

se denně ryjící! . . . V den, noc a neustále
se zdá, tam v domově kdos na ně vroucně kývá.
V den tvarů přeludy, v noc sny jej zase šále

ten démon tesknoty mu rodné písně zpívá
a v sluch mu přizývá mateřské řeči zvuky,
kde kolem cizích slov skřek v ucho jen se vrývá.

Tak v dálném Brixenu náš Karel, titan muky,
ten nový Prometheus ke skále přikovaný,
ten čacký bojovník za celé vojů pluky

dnes vyšel po prvé si z chyše v úsvit ranný,
kdy jaro líbalo ta tvrdá horská čela
jak s nebe snášel by se příval sladké manny,

kdy ledy pukají, lavina zdivočelá
se s temen ledovců jak hromy v údol řítí,
až země jako hrob se Kristův v hloubi chvěla!

To srdce obrovské co bolesti dnes cítí,
kdy okem strnulým skal chladných ve průlomu
se klame domova tam kdesi koutek zříti! . . .

‚Kam, bludné srdce, chceš? Ach domů jenom, domů.‘
Je slovo vyřknuto — co štěstí v jeho hlase;
zda možno zazlíti velkému srdci tomu,

že chvíle přílivu má citů, zachvívá se
a krví zapláče: »Ó vlasti, ženo, dítě! . . .
Ach na mžik vidět vás a obejmouti zase!«

Tu jakýs démon vstal a táh' jej do své sítě
a zněl tak jeho hlas, jak zvon či slovo boží:
‚Ty můžeš domů zas a zřít je okamžitě,

a všecka tíha muk se rázem s tebe složí
a budeš manželem a otcem . . . jenom chtíti,
a růže vykvetou ti z mučedníka hloží!

Jdi, jdi a připrav se, dnes ještě můžeš jíti,
jen ustup, odvolej, jen poddej se! . . . Dost strastí,
teď budeš bohatě a šťastně doma žíti,

a píti poháry pokojných, tichých slastí,
k novému životu se zvedneš z toho rovu,
a navždy rodině se vrátíš a své vlasti! . . .‘

A Karel zachvěl se. Však jenom mžik — a znovu
hněv starý pocítil a vzdor, a v divém chvatu
zrak nazpět obrátil a hlasem jako z kovu

děl »NIKDY!«, zaťal pěst a odešel zas v chatu.

František Pösl:

Umění výtvarná v poesii Jaroslava Vrchlického.

(Pokračování.)

Rok básníkův (*1900*). Znělka »Hnízdo«, začínající veršem:

Kdys obraz ruin zřel jsem u Karnaku —

ukazuje k tomu, že pouhá reprodukce zřícenin dala básníku podnět k básni. Na jednom sloupu zbylo vlaštovičí hnízdo, aby se do něho pták mohl vrátit, až na podzim od nás odletí.

»Na Bertramce« vzbudí se v básníku vzpomínka na Mozarta, jenž tu na konci 18. stol. komponoval pro Pražany svého »Dona Juana«:

Ó hnízdo Bertramky, sbor celý Mus
se vznášel nad tebou, když genius
v tvých zdech se stulil uštván honbou dne
v tvé zátiší tak snivé, tajemné!
Host po věku zde v čáru slákán kruh,
já cítím, Jeho oblétá mne duch,
a Prahy duch tak sladce staromodní
s tím dómem nad ní a s Vltavou pod ní.

Srovnej též stejnojmennou báseň v knize »Má vlast«.

Žamberské zvony (1901) mají mimo »Tryznu za Boecklinem« ještě dvě básně s uměleckými náměty.

K básni »Hřejme si ruce!« inspiroval Vrchlického starý relief. Sám praví:

Starý jsem kdysi relief viděl
ve troskách chrámu, patřil naň dlouho,
zahřál mne divně, hluboko v srdci
prostotou dětskou podání svého.
Antický oltář a na něm urna;
z vásy té šlehal do výše plamen
a na něm hřály čtyři se ruce:
dětské dvě svěží, patrně dívčí,
žilnaté druhé, patrně mužské.

Relief byl básníku výzvou, abychom si hřáli nejen ruce, nýbrž i srdce a to v dobro a krásu, »dříve než v sobectví zamrzne svět«.

Budiž také uvedena kratičká básnička »Hra světla a stínu«: Dante z bronzu nad básníkovým stolem za různé doby denní.

V knize »*Já nechal svět jít kolem*« (*1902*) jest krátká dedikace Ignátu Herrmannovi darem Máje za Wurzelovo »Dopito«, představující sekáče, jenž dokončiv svou práci, dopíjí také svůj džbán.

(Ludvík Wurzel, nar. 1865, český plastik, žák Myslbekův, zhotovil 8 medailonů na Městské spořitelně v Praze, od něho sochy »Oběť víry«, »Chod na stráži«, nejvíce však tvoří sošky genrové z ulic, ovčáka, štěrkaře při práci a pod. Podobný genre je také jeho »Dopito«.)

Velký cyklus legend, ballad a povídek v této knize, nadepsaný »Kresby a pastely« má název metaforický a nemá s uměním výtvarným nic společného, leda ovšem plastičnost básnického výrazu. Patří sem pouze »Pomluva«, ne proto, že by na vznik její bylo bezprostředně působilo nějaké umělecké dílo, nýbrž proto, že předmětem jejím jest episoda ze života Michelangela Buonarottiho, jenž domalovav strop Sixtiny, kde na lešení a žebříku ztrávil několik měsícův, potácel se po ulici jako opilý. Skutečně donesla se pomluva o jeho »opilosti« až k papeži, jenž mu to zle vytýkal, ale mistr, pochopiv situaci, odpověděl svatému otci významně:

Ký, svatý otče, div? Já zvyk' již v nebi!

Patří sem i báseň »Golem«:

Golema z hlíny zhnět'
Bezalel rabi starý,
vdech' citů svých mu květ
i srdce jaré žáry,
vdech' v každý sval i žílu
mu vlastního já sílu,
jíž svět podmanit práh'.

Postava z hlíny oživla, pyšný rabi učinil Golema svým sluhou, ale Golem rostl v obra, vše kácel kolem sebe, měl pět hlav a čtyři ruce, jež posléz vztáhl po rabim. Tu rabi chytil kabalu, zaklínal obra, ale marně. Poznal, jak prohřešil se proti Bohu, domnívaje se, že vytvořiv z hlíny Golema, vyrovnal se Bohu. Teprve když prosil za smilování, rozdrtil Bůh bleskem Golema v prach a řekl mu:

»Víš teď, jak vzpoura bolí —
a to byl pouhý prach.

Teď pochopíš můj bol,
jak mně, Pratvůrci, bylo,
když celé nebe kol
se na mne rozbouřilo,
když vlas ní děti světla
má pěst ve propast smetla,
kde věky lkají v tmách!«

Pověst o Golemovi je známa pražskému obecenstvu také z biografu, kde nedávno byla představována; srovnáním vysvítá, co Vrchlický z ní učinil, vloživ do ní vyšší ideu.

Roku 1901 vyšlo 50 obrazů F e r d. E n g e l m ü l l e r a s názvem »*Nálady a Pohádky*«, veršem doprovázených Jar. Vrchlickým, veršovaný úvod k Pohádkám napsal Svat. Čech. Lepty fotochemigrafické jsou provedeny uměleckým ústavem Husník & Häusler v Praze, dva světlotisky od firmy K. Bellmann, asi polovice obrazů je kolorovaných.

K této kollekci obrazů komponoval mistr Vrchlický 50 básní jež rozdělil v pět cyklů:

1. Motivy ze starého parku (9 básní): Starý park na podzim, Ke studii parku, Podzim v parku, Babí léto, Z povídek starého

parku (Padalo listí, Zkvétly fialky, Zpíval slavík, Ve starém parku, Topoly.)

II. Motivy lesní (10 básní): Lesní strž, Zimní krajina, Černé jezero, Červená karkulka, Chaloupka v lese, Vrby nad tůní, Bílé jedle, Ticho v lese, Slunce v lese, Samota.

III. Motivy z labských tůní (5 básní): Vodní květiny, Letní večer, Nad labskou tůní, Večer na mrtvém rameni Labe, Květy v rákosí.

IV. Motivy z cest (13 básní): Vidění na hřbitově, Červánky, Pastorale (triptych, k němu dvojverší Karla Maška), Vlčí mák, Stará pila na Šumavě, Opuštěný klášter, Skála, Olivový háj na Gardském jezeře, Jaro a podzim, Dřevěný mlýn v Haliči, Hřbitov ve skalách, To trojí (totiž touha, moře, klid), Zpustlý (čertův) mlýn v horách.

V. Motivy pohádkové (14 básní): Zlatý květ kapradí, Zakletý zámek, Vodník, Hadí studánka, Zkamenělé stádo, Začarovaný les, Hrad loupežných rytířů, Lekníny, Údolí smrti, Chaloupka čarodějnic, Hadí sluj, Bílá paní, Vchod k pokladu, Vidění v chrámu sv. Víta.

V čele všech básní jest Prolog: Nálady a pohádky, báseň, kterou nalézáme později v knize »Tiché kroky« (1905). Významný jest básníkův Epilog:

S perem štětec utkaly se v boji,
s barvou slovo — turnaj nerovný,
jen když soudce nad oběma stojí
s žezlem ladu, v hávu královny;
myslím poesii, která zkojí
oba posléz v souzvuk čarovný . . .
Nechtěl básník víc a nechtěl malíř,
chvála . . . hana . . . bezcenný jim halíř.

Touto krásnou stancí řečeno je vše: oběma umělcům šlo jedině o to, aby dílo jejich bylo poetické. Kdo viděl rozkošné obrázky Engelmüllerovy a četl k nim básně Vrchlického, jistě dozná, že oba umělci cíle svého došli; ačkoli každý kráčel svou cestou, přece setkali se v tom, co jest údělem tvůrčích duchů, v poesii. Obrázky a básně jsou nám zvláště milé i proto, že motivy jejich (až na tři) jsou vesměs české. Co se týče básní, jsou jednak malé obrázky rokokové (Z povídek starého parku), jednak básně líčící, náladové a reflektivní (Motivy lesní, z labských tůní, z cest), jednak motivy pohádkové, plné tajůplných zkazek a pověr lidových.[1])

Většinu těchto drobných básniček, celkem 36, otiskl básník také v krásné knize

Má vlast (1902). Zařadil je zde do oddílu krajinářského (Hory a lesy, Nivy a pole, Pod chatami) a jednu (Vidění v chrámu sv. Víta) mezi Pražské obrázky.

---

[1]) Ferd. Engelmüller, současný malíř český, nar. 1867 v Praze, žák Mařákův. R. 1891 zastoupen byl na výstavě v Rudolfinu krajinou »Na mrtvém rameni Labe«.

Ostatní básně (až na dvě: Hřbitov ve skalách a To trojí) byly pojaty do jubilejní sbírky »Duše-mimosa« (1903), kde v cyklu »Toulky« jsou: Opuštěný klášter, Hrad loupežných rytířů, Jaro a podzim, Bílá paní, Pastorale, Olivový háj na Gardském jezeře, Dřevěný mlýn v Haliči, Letní večer; do cyklu »Písně o štěstí« zařazen Vchod k pokladu; ve »Vzpomínkách«: Údolí smrti, Hadí sluj a Zkamenělé stádo (12 básní).

Kniha »Má vlast« jest uměleckými dojmy ze všech knih Vrchlického nejbohatší. Tak jako první její oddíl »Krajem« byl téměř zcela inspirován obrazy Engelmüllerovými, byly »Pražské obrázky« a »Touhy a vzkazy« inspirovány architektonikou a plastikou, a to skorem všecky.

Z »Pražských obrázků« sem náleží »Stará Praha«, báseň slokou sapfickou psaná, jež má popud v obrazech V. Jansy.[1])

Taká byla. Z prospektu Sadelera
v starých sbírkách, z pochmurné dřevorytby,
v dómu Víta mluvila věky k srdcím
generac nových.

V šťastné chvíli zázraky Minulosti
Tvůj chyť štětec, srovnal vše, zladil v souzvuk,
štíty, římsy, paláců heraldické
fresky a znaky.

»Přípitek Mikuláši Alešovi« oslavuje originální a ryzí české umění mistrovo:

Teď, co sgrafita a freska
Tvoje, mistře,
sem tam hledí v srdce česká,
jde se bystře,
jsem jak doma v noční chvíli,
dojít nemám píli.

Hetmani a bojovníci,
markytánky,
rázné hlavy snědých lící
pod copánky,
králů starých staré znaky
klidem zjasní zraky.

Mikuláš Aleš (1852—1912) proslavil se po prvé cyklem »Vlast«, čtrnácti lunetovými komposicemi na thema o českém junáku po vlasti putujícím, jimiž ozdobil foyer Národního divadla. Aleš nejraději kreslil tužkou nebo perem, illustroval národní písně, jeho vojáci, rejthaři, huláni, hetmani na koních, cikáni, jeho děti, dědouškové a pod. jsou vůbec známi. Množství jich je ve »Špalíčku« (2 svazky). Vše u něho je nehledané a prosté, a je to vždy umění z první ruky. (F. X. Harlas: České malířství. V Praze 1908.)

---

[1]) Václav Jansa nar. 1859; jeho sto akvarelů, zobrazujících architektonické památky pražské, vydal B. Kočí s názvem Stará Praha. Řada obrazův (akvarelů) je ze studijních cest po Čechách a po Dalmacii. Hojné jsou illustrace pro Ottovy Čechy, pro Zlatou Prahu a j.

»Cestou přes náměstí Staroměstské« je několik architektonických památek, jež básníku byly podnětem: radnice se starým orlojem, sloup Marianský a chrám Týnský s dvojí věží.

»U kašny«, jež stojí v starém paláci z doby rokoka na dvoře, je sousoší: faun starý drží nymfu nahou v svých ramenech. Toť refrén každé sloky; v každé zachycen obrázek jako momentka z doby staré i nynější.

Také boření starých domů a stavba nových dala popud ke dvěma básním: Staveniště I. II.

»Na Bertramce« připomíná si vždy básník, že tu Mozart napsal Dona Juana, že tu má vznik nesmrtelná hudba.

Sonet »Hradčany při západu« vyslovuje dojem, jaký poskytuje panorama královského hradu při západu slunce a »Motiv z Hradčan« je čerpán »od kašny, lev kde s rozdrcenou lebí do půlnoční tmy bolestně se šklebí«.

Velkolepá jest opět vise »U svat. Jiří«, kterážto basilika otvírá básníkovi v retrospektivě jako svědek nejstarší českou minulost.

»Sochy Myslbekovy na mostě Palackého« byly již uvedeny. K básni »Oko« dala popud návštěva bývalého lovčího zámku »Kratochvíle« nedaleko Netolic. Tu při prohlídce fresek a štuků spadlo prý sádrové oko lidské před básníka, jenž své úvahy k tomu připojuje. Na konci jest opět vlastenecká adhortace: Jste pokolení slabé a lhostejné a tupé k slávě dědů, oj kvílí Vltava a pláče Labe — — svár trhá vás i záští prokleté.

Zajímavá je báseň »Popelnice«, jež začíná popisem obrazu:

Na antické jsem viděl popelnici
tři krásné ženské postavy . . .

Ač jedna s vřetena navíjela nit, druhá ji držela a třetí přetínala, přece to nebyly chmurné Parky, nýbrž tři ženy v květu mládí, skoro stejné. Básník vysvětluje symbol obrazu: První Parkou, jež navinuje nit života, je matka, druhou milenka a žena, třetí dcera:

Tak matka ženě, dceři dává ruku,
by vedly na výsluní štěstí muže.

Následuje apostrofa žen českých:

Vy matky budoucnosti, vlákno žití
celého národa vám v ruku dáno,
zda z vašich srdcí vzkvete ono ráno,
jež voláme ve bouře vlnobití?
— — — — — — — — — — — — —
Ó hleďte,
by antický co umělec snil plaše,
to dokázaly české ženy naše:
že tam, kde s něhou půvab v souzvuk svítí
a nad vším láska — rozkoší jest žití!

»Stará modlitba k svatému Jiří« jest inspirována svatým Jiřím drakobijcem na hradě Pražském.[1]) Báseň míněna allegoricky: Jiří je personifikovaná síla, jež hubí draka (zlobu nepřátel).

[1]) Kovová socha ze 14. stol. od mistrů Martina a Jiřího z Klussenberka.

I »Slzy Vyšehradu« byly básníkovi inspirací k reflexím o staré slávě a nynější bídě pokořeného národa jeho. Skála vyšehradská s troskami zdí je naším symbolem. Básní je celkem osm a všecky jsou výrazem básníkovy nepokryté lásky k vlasti a národu.

Posléze sem náleží báseň, jež se vztahuje ke kostelíku »U tří bubnů«, rozdělenému na dvě lodi chrámové. Oltář na pravo zasvěcen Madonně, na levo svatému Jiří. Zde v dobách zašlých scházeli se svorně »pod jednou« i »pod obojí«,

v nesvornosti, roztržce vzácný příklad
míru a shody.
V jednom silní, v společné lásce k matce,
v jednom pevni, v obraně vlastní půdy.
Šumte, šumte, topoly »u tří bubnů«,
závěť tu vnukům!

Votivní desky (1902). Do této knihy zařazen cyklus 10 sonetů, zvaných »Sen« a psaných ke kresbám Emila Holárka. Kresby tyto v nádherné reprodukci velikého formátu vydalo nakladatelství B. Kočího již r. 1901. Jsou to kresby allegorické, kterými se představují nejdůležitější momenty z dějin křesťanství. Pojítkem jednotlivých obrazů jest poutník, jenž od jitra do soumraku bral se svou cestou, když uzřel na obzoru velký kříž. Nevěda kudy kam, domníval se, že kříž jej z bludu vyvede. (2. obraz.) Pod křížem, který jest bílý a vrhá černý stín, unavený poutník usne. U kříže stojí žena s ratolestí a kotvou. (3. obraz.) Snem poutníkovým táhne řada vidin: Viděl Krista, před nímž modly pohanské padaly v prach. (4. obraz.) Pak ukázal se mu cirkus s řadou mučedníků, kteří pro kříž trpěli a umírali. (5.) Králové před ním padali na kolena, avšak hle, dvě ramena jeho změnila se na dračí křídla, pod jedním soudil kněz a pod druhým kat stínal, nahoře četl nápis: inkvisice (6). Nová vidina: zástupy opouštěly domov, braly na sebe znamení kříže a braly se k hrobu Kristovu zpívajíce: »Svatý, svatý, svatý!« (7.) A náhle v klášterním se viděl dvoru: řada jeptišek v bílém rouše ubírá se do chrámu. Dar mateřství odmítaly od sebe a jen zpívaly: Můj sladký Ježíši! (8.) Posléze viděl, jak muži, ženy jdou ke kříži, i vězeň obrací k němu zrak, všichni s vírou, že kříž vede ke spasení. (9.) V tom poutník náhle procitl, povstal, viděl kříž již zpuchřelý, a Kristus na něm pněl. Kříž zarůstal břečťanem a révou. Poutník uvědomil si, že všechno bylo sen, a dal se na další pouť životem.

První sonet je básnická definice snu:

Sen do věčna je okno otevřené.

Podobného obrazu básník užil o smrti. Jako lepá dívka sklání se sen nad spícím a dá mu píti chlad rajské vláhy, sladké zapomnění. Tento básnický obraz parafrasuje první obraz Holárkova »Snu«.

Ostatní sonety glossují obrazy, jak již bylo nahoře naznačeno. Poutníkem rozumí se lidstvo. Myšlenka hluboká a provedení její v obrazech i ve slově výborné.

Obrazův Emila Horálka, nar. 1867, žáka Pirnerova, souborná výstava uspořádána byla r. 1907 v Rudolfinu. Známy jsou jeho »Reflexe z katechismu«, obsahující 50 perokreseb a mimo »Sen« ještě »Noc« o 24 kresbách, jež vydány byly dvoubarevnou reprodukcí. Pracuje nejraději perem.

Prchavé illuse a věčné pravdy (*1904*). »Staré rytiny«, cyklus 18 sonetů, třeba i zde bráti za pouhé literární rytiny, totiž za obrázky starobylého rázu. Z obsahu většiny je patrno, že básník jich nepsal na popud uměleckých rytin, nýbrž chtěl v nich zachytiti pouze některý zajímavý moment biblický nebo mythologický. Jen o některých se zdá, že jsou popisem skutečných rytin (Pokání Dalily, Umírající Šalomon, Spící Bakchus, Tančící Satyr a Kirké). Jen »Sirena« má zde předlohu skutečnou, básník myslí na tu, jež visela v starých kupeckých krámech nad pultem a zavěšovaly se na ni dráty, motouzy, štětky a pod.

Tak jsem tě v svého otce krámě vídal,
co nítila jsi všecko v děcka snění;
jsi nestvůra, však tajů propast v tobě.

Ale patří sem hříčky: »Sfinga v parku« a »Figurce Satana nad mým stolem«.

Sonet »Orlu pod Klingerovu sochu Beethovena« vznikl patrně inspirací uměleckého díla, ale patří Beethovenovi, kterého básník přirovnává k orlu.

Max Klinger je malíř, ryjec a sochař německý (* 1857 v Plagwitzi u Lipska). Velká sbírka jeho listů rytých a leptaných je v Drážďanech, v Lipsku a v Berlíně. Od něho též sochy: Kassandra, Tanec, Beethoven. Z obrazů budiž jmenován: Soud Paridův.

»Mladému umělci do památníku« je sonet věnovaný současnému českému malíři F. K. Hronovi, s nímž se mistr častěji stýkal v posledních letech před katastrofou. V knize »Západy« (1907) připsal mu celý cyklus »Večerní krajiny«, celkem 5 básní, snad k nim byl inspirován obrazy umělcovými. Poslední své básně před katastrofou (16. srpna 1908) psal Vrchlický v mansardě domu »U slunce« v Resslově ulici právě vedle atelieru malíře F. K. Hrona. Tam také nalezen svazek jeho rukopisů, nadepsaný »Meč Damoklův«.[1])

Německému malíři Fr. Lenbachovi, jenž zemřel 1904 v Mnichově, věnoval Vrchlický sonet »Pod portret Lenbachův«. Jest tu míněna asi nějaká skizza (Pár pouze uhlem čar — a profil měkký zde rýsuje se s celou poesií), nikoliv obraz Boecklinův.

Znělka »Krucifixu u vetešníka« popisuje zapadlý krám vetešníkův:

Tam staré vásy, mince, svícen, dýka,
cín zašlý korbelů, bronz štítů živý,
na černém kříži v této změti snivý
plá ze sloně obličej Slitovníka.

---

[1]) Též poslední drama z r. 1908 »Kočičí král« připsáno Hronovi.

Uměleckého tvoření týká se neurčité »Torso«, o němž se praví, že torso často více poví než celek, na př. torso Venuše. To platí i o básnění, umělec ať napoví, ale nedopoví.

Že také »Ideální krajina« jest reminiscence na dílo umělecké, praví sám básník:

> Kdes v malbách Poussina neb Claude-Lorraina
> jsem viděl ji; teď se mi otevřela — — —

Zmínky zasluhuje »Sarkofag«, ale »Hermy« jsou opět jen literární podobizny jako byly již dříve jmenované »Portrety básníků«.

Tiché kroky (*1905*). Mimo jmenované již sujety umělecké patří sem ještě reflektivní báseň »Medusa« a pak krásná, plná věšteckého nadšení báseň »Bedřichu Smetanovi k odhalení jeho pomníku v Hořicích r. 1903«.

> Tak píseň vzkříšení, již začal zpívat děd,
> se jednou rozvlní, zrozena ze vzlyku
> a slz a beznaděje,
> v své celé platnosti u Tvého pomníku
> se, Mistře, rozepěje!

Rozmarná básnička »Moudrost Hafisova« připsána jest Vrchlickým malíři Lad. Novákovi, patrně proto, že byla bezpochyby jeho obrazy ze života pijáckého inspirována. Reprodukce Novákových obrazů, provázených obyčejně vtipnými veršíky, přinášel Šimáčkův »Světozor« a Ottova »Zlatá Praha«. Snad obraz »Mudrc a syn«, který v reprodukci přinesl »Světozor« r. 1899, byl Vrchlickému právě podnětem k sepsání básně o básníku-pijáku, jenž v číši vína vidí všecku moudrost a

> proto první v krčmě bude,
> ale z krčmy posledním.

Také kratičká báseň »Melancholia« byla inspirována kresbou Dürerovou, jak patrno z prvního verše:

> Z Dürerovy kresby vracíš se mi ve sny.

Fanfary a kadence (*1906*). Sbírka obsahuje celé tři cykly rond, jež inspirovány byly uměleckými díly; po dvou rondech je věnováno Boecklinovi a Rodinovi, mimo ně sem náleží ještě »Pod obraz domku mé matky«.

První z cyklů »Láska« obsahuje 15 rond, psaných k nápadům Fr. Staegera, jak sám básník poznamenal. Těmi »nápady« míněny jsou obrazy mladého současného malíře, jichž některé reprodukce přinesla Zlatá Praha r. 1905.

Rondó je umělecká forma francouzská příbuzná rondelu. Skládá se ze tří sloh se dvěma pouze rýmy. Sloha první a třetí čítají 3 až 5 veršů, druhá 3 verše. Ve sloze 2. a 3. je refrén, jenž je vždy počátkem prvního verše básně. Touto formou je psána celá kniha, obsahující 130 rond.

Básně cyklu »Láska« jsou: Sladká ruka, Touha lásky, Národní píseň, Vzpomínka, Večerní píseň, Spoutáni, Láska a poesie, Moc lásky, Láska mluví, Zlé rozmary, Proč?, Tolik lásky, Bez modlitby, Miloval jsem.

Druhý cyklus »Krásný sen« byl již probrán u umělce E. K. Lišky.

Třetí cyklus »Tři biblické dřevoryty« obsahuje jen 3 ronda: Josef, Dle knihy Ruth, Cestou ze Sinaje; mají podnět ve skutečných dřevorytech, ale kde je básník viděl, nelze určiti.

Rondó »Pod obraz domku mé matky« má refrén »ten domek malý«; míněn tu rodný dům v Lounech, na nějž básník tklivě vzpomíná.

Posléze tu zastoupen francouzský sochař Auguste Rodin (* 1840 v Paříži), výborně známý také u nás, neboť r. 1902 pořádal »Manes« výstavu jeho děl ve zvláštním pavilloně pod zahradou Kinských. Obsahovala 88 plastik a 75 rámů s kresbami. Jeho »Kovový věk« (bronzový odlitek) zakoupen byl městskou radou pražskou a jest nyní v Městském museu. Touto sochou získal si Rodin r. 1877 jméno. Dále známy jsou: Pomník Victora Huga, Měšťané calaiští, Balzac, Polibek, Eva, Pokušení sv. Antonína, Prchající láska, Mladá matka a j. v. Jeho zvláštní způsob tvoření vzbudil z počátku odpor, ale čím dále tím více Rodin pokládán za vynálezce nového směru umění sochařského, a to jest: objevovati, postřehnout a zachytiti pohyb. Vrchlický věnoval mu v této knize tři ronda. Jedno jeho »Psyché« a dvě »Mysliteli«.[1]) Všecky tři básně glossují umělecká díla v jejich pojetí i myšlence.

K Rodinovi vrací se Vrchlický ještě v knize *Zaváté stezky* (*1908*), kde jeho »Psyché« věnuje cyklus šesti sonetů. V prvním sonetu je popis sochy:

Jak zvolna kráčiš pod svým těžkým hávem,
jen dolů hleď, jak splývá, jedna skála.
Však tíha pokrývky tvé —
tě chýlí k zemi, jak by jsi se bála,
— — — —
jak šla bys bouří — — —
Ó Psycho lidstva! Nad dějinným proudem
tak jsi se tolikrát již zastavila,
— — — — — — — — —
neb vázla odvaha tvá i tvá síla.

Patrno, že básník pojímá sochu jako duši lidstva, a jako lidstvo musí dále za svým ideálem, tak musí i ona. Pósa resignace a smutku, mdloby jí nesluší. Jest přece žena, dcera nesmrtelných, má prsy, z kterých tryská život. Projde doby temnoty a bludů a dojde k cíli — k ideálu lidstva přes všecky překážky (II). Ale plášť hmoty tíží a k zemi stahuje její tělo, chce v před, ale nemůže se hnouti. Nuž zůstaň s námi! (III.) Tys duše všehomíra, atom v tisíce mozků roztříštěný, vládneš světem, zemí.

---

[1]) Reprodukci »Myslitele« přinesla Zlata Praha 1915.

Ty péru, dlátu, štětci zdřimnout nedáš,
vždy slovo najdeš a tón barvy pravý,
ty umění všech poklady zde zvedáš!

Zatím co my pracujeme, ty hledáš. (IV.) Jsi celý život, bída i blaho, soucit, pravda, jsi myšlenka a nadšení. Zůstaň s námi, plaň nám v srdci i mozku, ať jsme nesmrtelni aspoň ve svém chtění. (V.) Na konec básník sám se táže:

Zda vyčetl jsem všecko z tvojí pósy,
co obr nad Sekvanou vtělil do tě?
Zda myšlenku jsem urval Jeho hmotě?

Zajisté, naznačil pohyb, vůli jíti v před, ale též tíhou pláště, jenž srůstá se skalou, překážky v cestě. Proto nechť rozhrnuje plášť těžký a nezoufá! Jen vytrvalým v posled sláva zbývá. (VI.)

Patrno, že tu představen dualismus, učení filosofické, dle něhož svět i člověk skládá se z duše a z hmoty.

Přípitky: Hygieie,[1]) Panovi, Graciím[2]) též mohly být inspirovány uměním výtvarným.

Svlačce na úhoru (*1906*). Náleží sem »Dvě vídeňské glossy« a »U hrobu Hamerlingova«. První glossa věnována Laxenburgu, jejž přirovnává básní k Versaillím, druhá »Před pomníkem Grillparzerovým« naznačuje dílo sochařské (Musa diktuje básníku) a na konci v pointě jest ironicky řečeno:

Musa mluví — básník slouchá —
ale všední dav dál hlučí . . .

Pomník německého básníka Fr. Grillparzera († 1872) postaven byl r. 1889 ve Vídni ve Volksgarten; je to dílo sochaře Karla Kundmanna, s reliefy představujícími scény z jeho děl od R. Weyra. Kundmann Karel, sochař, nar. 1838 ve Vídni, od r. 1872 professor na akademii ve Vídni. Jsou od něho četné sochy proslulých mužů, jako: Rudolf Habsburský, Princ Eugen, pomník Schubertův, Tegetthoffův, pomník Anastasia Grüna a j. v.

Krásná jest elegie »U hrobu Hamerlingova«, německého básníka, z jehož poesie Vrchlický také překládal, zvláště přeložil epos »Ahasver v Římě«.

Zdobný pomník, truchlící dívky socha,
k Tvému tiše poprsí pozvedá se,
k hlavě, stopy nesoucí dlouhé muky,
s haluzí lauru.

Básník velebí Hamerlingovu lásku k lidstvu, k pravdě a zejména ke kráse, jménem jejímž jsa s ním spojen příbuznými city klade kytici aster na jeho hrob. Myslí zalétá do nedalekého domku básníkova, kde truchlí v smutku jeho Minona. Žaluje na

---

[1]) Zachováno diptychon ze slonoviny ve Florencii, představující Aeskulapa a Hygieiu. Mimo to socha ve Vídni na dvoře vojenské nemocnice od Martina Fischera († 1820).

[2]) Mimo antické obrazy je zejména znám obraz Raffaelův.

lhostejnost a poškleb, jakým dnes jsou stíháni vyznavači Krásy, a končí:

— Křížovou cestou bude
každý život básníkův perem, štětcem,
dlátem. Víme, čekati co nás může
zítra i vždycky.

Třetí kniha básní epických (*1906*). Nadpisy cyklů »Fresky«, »Miniatury a pastely« třeba opět pojímati ve smyslu obrazném.

»Kalypso« v triptychu Odyssejském představuje ovšem tutéž scénu, kterou maloval Boecklin (obraz v museu basilejském), podobně »Herodias« mohla být inspirována Boecklinem nebo některým starým mistrem, ale s určitostí to prohlásiti nelze. Podobně jest tomu i s »Písní krysaře hammelnského«, která asi má podnět v akvarelu mistra Hanuše Schwaigra. Na týž motiv psány jsou básně Romance (Překročen zenit) a Ballada na motiv krysaře z Hammeln (Moje sonata).

Ovšem sem patří »Stará píseň«, lyrický román k cyklu 9 obrazů (kolorovaných) Al. Kalvody s Prologem. Stará píseň vyšla také zvláště, s pěknými reprodukcemi obrazů Kalvodových. Obsahem jest idyllický románek dvou mladých lidí, představený ve 13 básních.

1. Obraz: On. Mladý muž, umělec, stojí v krajině nad strží. 2. Ona: Mladá dívka nevědouc o něm sedí v zeleni na jiném místě. 3. První setkání: Za krásného májového dne oba setkali se a poznali; umělec myslil, že našel, po čem toužil. 4. Tíha poledne: obraz představuje milence jdoucí procházkou poli, ona stíní se červeným parasolem, on vysloví své city k ní. 5. Vyplnění: Milenci v objetí při západu slunce. 6. Návrat: prchají před blížící se bouří. 7. Její sny: oba sedí v zeleni, on s hlavou sklopenou, dívka hledí se zalíbením naň. K tomu obrazu vztahují se dvě básně: Její sny a Jeho myšlenky. Obě jsou výrazem štěstí a blaha, jakož i nadějí v budoucnost. 8. Rozhodnutí: dívka sedí u skaliska v myšlenkách.

K tomu vymyslil básník děj, jenž jest dosti prosaický, ale není všední: Umělec odejel do Prahy, maloval a sliboval dívce, že ji uvede ve svou domácnost, až získá jméno. Láska z počátku udržována v dopisech, ale ty byly stále řidší, až úplně přestaly. Tu došla zvěst až do hor, že v Praze bude uspořádána velká výstava obrazův a mezi vystavovateli četla dívka i jméno jeho. Vyjela do Prahy, našla dílnu, přišla právě v čas, kdy umělec do své dílny pozval své známé — dámy, aby si jeho obrazy prohlédly ještě před vystavením. Dívka byla svědkem, jak zahrnován pochvalou za krásný portrét. Umělec skromně odpověděl: »Jen, milostivá, vaší zásluhou« a dvorně políbil krásné dámě ruku. Zvědava spatřit obraz, vyčkala dívka, až společnost i s umělcem odešla. S úžasem viděla v dílně uměleckou podobiznu oné krásné dámy, jíž umělec před chvílí ruku políbil. Věděla, že jest konec a proto se rozhodla napsati list, ale bez výčitky. List končil slovy:

Já cítila, ty musíš volný být
v své další práci, ve svém umění,
jež volnost chce — to bez trpkosti dím,
ty všecky boje mám již za sebou,
má láska k tobě čistá zůstala,
však nesmíš uzřít mne víc. . . S bohem buď
a zapomeň, jak tys mne míval rád.
To poslední mé slovo . . . Budiž zdráv!

9. obraz Finale: on sedí za stolem s hlavou skloněnou. Básník napsal k němu tři menší básničky, v nichž poznáváme konečnou situaci. Opuštěný milenec se omlouval, vysvětloval, ale marně, všecky jeho dopisy vráceny nečteny. Teď, kdy se již tolik proslavil, mohl by ji uvésti jako choť, ale marně, žádná odpověď.

Přes vše, co duše drtí,
jde život dále.

Alois Kalvoda, malíř český (* 1875 ve Šlapanicích u Brna), byl žákem prof. Mařáka, ale uchýlil se od směru školy, totiž od malování náladových krajin melancholických a tíhl k dekorativnímu pojetí krajiny v barvě i ve výseku motivu. V Moderní české galerii jsou od něho: Břízy a Ráno na rovině. Od něho pocházejí též illustrace k dílu »Buchlov« (B. Kočí) a k albu České Švýcarsko a j. Od r. 1908 jest redaktorem časopisu »Dílo«.

(Dokončení.)

Jean Rowalski:

Dalmatský sever.

(Z jeho zapadlých koutů.)

Karin.

Za podzimního, sychravého dne jsem po prvé podnikl dobrodružnou výpravu. Den byl šedivý, cesta vedla dlouhou silnicí, plnou bílého prachu. Zmizely šedavé domy zaderské, zmizely černé cypřiše a bělostné kameny hřbitova. A za chvíli kolem cesty bylo viděti jen kamenné pláně. Promluvila tu země smutná, posetá tříští kamení, nad nímž člověk nedovedl zvítěziti. Kdysi, dávno — i zde bylo cosi více: snad i kvetoucí římská kolonie, jak všichni historikové ujišťují. Dnes — dlouhé úhory, poseté bělavým kamením; zřídka kde z kamení utvořily lidské ruce ohradu, jež uzavírá malé pole, chudé pole: cosi žalostného, vyprahlého a skoro neplodného je v tom osamělém proužku žlutě šedé půdy. Zdá se, jakoby věčná síla za velikých geologických převratů byla sem vrhla jen strusky a odpadky a s nimi i velké balvany — měřidlo lidské energie. A velké balvany trčí zde uprostřed malých políček.

Kamení, kamení, všude šedé kamení. Může-li jeho převládající mluvu ohlušiti smutná zkazka smokvoně, který zřídka zvedá nad ním svou korunu mdle zeleného, od prachu truchlivě šedého listí, korunu,

jež tyčí se na úporně křivém, jako zmrzačeném kmenu? Jeho řídká píseň je marná. Mluví o krutých větrech, nedostatku šťav, bezútěšných paprscích slunce: mluví také o nezdolnosti organického života, volá k člověku, aby jej zbavil samoty a zalidnil zelení jeho okolí. Člověk neslyší, nechce slyšeti. Nechce zasvětit svůj život vítězství zeleně nad kamením.

Truchlivá šeď a hluché mrtvo vládnou podél cesty. A zase: Může-li tuto mluvu kamenné tříště přerušiti stádo špinavých a hubených ovcí s dlouhou srstí, která je daleko činí nepodobnými legendárním beránkům Evangelia a šťastně tučným zvířatům starých idyllických pastoral? V jejich zjevu je smutek, vyprahlost; jich bekot zní žalostně. Časem zdají se splývati s kamením.

Vesnice! Člověk! Za kamennými ohradami malé domky pusté kostrbatých, neomítnutých průčelí. A před nimi osmahlé tváře, orličí nosy, temné, jiskrné zraky a mohutné černé, dolů visící kníry. Ale záda jsou shrbená, v celém zjevu je cosi příliš kostrbatého a mnoho apatie. Jsou to junáci, ale shrbení, vysílení. Jejich oči pomrkávají chytře, jakoby chtěly říci: Hle, mé umění je: žíti zde! — Znají-li Mussetovo »Mon verre n'est pas grand?...«.

Některé ty tváře jsou zrůdné — Orient z nich mluví. Snad nikde není přechod od západu k Orientu tak rychlý, nápadný, mnohomluvný jako zde. Stačila skoro hodina, aby zmizelo úplně bílé město benátského ražení nad modrými vlnami Adrie. Pásmo kamení ohlásilo se jako hradba jiného světa. Celou tu cestu volá: Poutníče, připrav svou duši!

V levo na kopci ukázal se klášter. *Zemunik*. Kolem zelenají se luka. Trapisté ze severu zápasí tu s kamením a malarií. Žlutá budova klášterní — zánovní — tyčí se v sousedství racionelně obdělaných polí. Na těchto místech — jako na mnohých tohoto kraje — se krutě válčilo. Staří Liburnové sváděli zde dlouholeté boje s Římany, jimž podlehli; ve středověku vystřídala se zde řada národů dobývajících a stěhovavých. Republika benátská válčila tu po staletí s Turky, kteří byli po delší dobu pány místa, ohrožujíce blízký Zadar. Pevnost, stojící na místě dnešního kláštera, stála pod emblémem půlměsíce, a dole tyčil se minaret mešity. Také legiony Napoleonovy utkávaly se v těchto končinách s nepřítelem...

A dnes? Tam, kde přestávají luka a začíná vláda kamení, potkává můj povoz selský vůz hrubého tvaru. Ale není to povoz dalmatského venkovana. Řídí jej mnich bledé tváře, modrých očí, oděný prostou černou řízou. Seveřan. —

Zmizela krátká episoda malarické zeleně. A zase bílá přímá linie prašné silnice, zase šedavě nažloutlé plochy, na něž snad při nějakém apokalyptickém převratu pršelo kamení. Stádo ovcí ztrácí se v šedi území: pasačka v pestrém kroji, kde modř, běl a červeň zpívají v souzvuku, otáčí v ruce vřeteno. Udiveně hledí na povoz.

Nová vesnice: šedé domky nízkých střech, špinavě šedé barvy, neomítnuté, malá okénka. Před krámem, jenž nese nápis, psaný cyrillikou, stojí muž s nedbale rostlým zrzavým plnovousem a červenou čapkou na hlavě. Opodál dva chasníci drží na rožni opečené jehně,

začouzenou hmotu, ze které se ještě kouří. Veliká kašna, zbytek z lepších dob, tesaná dosti vkusně z kamene, stojí tu uprostřed samoty a pustiny. Několik děvčat v kroji stojí kolem: nabírají vodu do džberů a smějí se. Jejich tváře, byť i nepravidelné, mají divokou, samorostlou krásu samot, jejich oči září temným leskem, jejich hladce přičesané, namaštěné a do copu svázané vlasy jim dodávají trochu zjevu žen indiánských — a to vše činí tyto ženy nejen symbolem divokosti a samoty, ale také jakési drsné, úporné síly. Je v nich cosi z legendárních žen, jež buď zapřaženy do pluhu, ořou, nebo lámou pouhýma rukama skály. To zde vlastně není jih: spíše mythická drsnost severu. Ale obrázek u kašny, za kterým se ještě jednou obracím, působí tu jako idylla.

Zmizel ten obraz. Přede mnou stále ještě dlouhá, přímá silnice a po obou stranách holá a neplodná rovina, posetá kamením, kam zrak dosáhne. Místy choulí se mezi kamením zakrnělý jalovec, a několik jehličnatých stromů — ovoce činnosti státního zalesňovacího oddělení, stojí zkormouceně a znuděně u cesty. Hodina jízdy.

Silnice klesá. V četných záhybech se stáčí serpentinami, mezi houštinami strmé a rozlehlé stráně. Vše ostatní zmizelo. Je to jako pouť do neznáma. Ze záhybu cesty náhle se ukázalo modré jezero. Není to jezero: kus moře, nadobro ztracený mezi kopci. Podivno! Jen uzounký proužek vody pojí je se sousední mořskou nádrží, která sama není ani otevřeným mořem. Moře se sem zaběhlo a jeho vody nenalezly už cesty návratu. A tak hladina zde, modrá jako tyrkys, zdá se nepatřiti k Adrii, zdá se existovati, žíti zcela samostatným životem. Karinské moře! Máš krásu malých samot, odříznutých od vnějšího světa, máš krásu odhozených, zavržených, opuštěných. Holé a vysoké stráně tě vroubí nepřetržitě, uzavírají tě žárlivě svým řetězem ... Silnice klesá a při každém jejím záhybu objevuje se smutný kousek modře, jako list, utržený se stromu, jako skelné oko samotářovo.

A současně s ním již s výšin silnice zjevuje se — hluboko dole — bílá stavba, starý klášter. Také samotář. Stojí u silnice, která se vine podél břehu malého moře, aby pak nadobro zmizela mezi pustými výšinami Krasu. Malá massivní, skoro barbarská stavba. Rozsáhlý dvůr obklopuje její čtverec. Vysoká zvonice, až k jehlancovitému hrotu celá z vlídně, jaksi melancholicky bílého kamene, drsná a primitivní, tyčí se tu jako emblém víry, jež vládne touto samotou. Jedna strana dvora je ohraničena nízkým stavením: krčma pro cestující, do které se vchází se silnice. Klášterní krčma. Na východní straně dvora není zdi. Hranicí zde je úzká řeka krátkého života. Rodí se sotva hodinu cesty odtud, tryská z tvrdých a nepoddajných skalisk krasových, tekouc hned od počátku širokým korytem. Několik kroků od kláštera ztrácí se v moři, jež se jí vrhá vstříc, zaplavuje ji a barví její vody zelení.

Při vstupu do dvora promlouvá důtklivě nekonečná samota. Přede zdí jeho smutně dumá několik štíhlých cypřišů nad pěti prostými kameny: náhrobky mnichů. Vstup, který na opačné straně dvora vede do malého kostela, je vrouben kulatými kameny. Jsou

to bývalé římské milníky, na nichž lze ještě čísti některá písmena. A z této malé plošiny před kostelním vchodem je také vstup do vnitřního, čtvercového dvora klášterního, do *chiostra*. Malý, ponuře uzavřený a všecek stlačený čtverec je dokola vrouben drsnými a nízkými arkádami: zdá se spíše býti vězením. Ne umění, ale nějaká těžká, divoká ruka vytvořila tyto arkády a dala jim vůni prvních epoch Byzance a drsnou tvář barbarského věku Východu. Ve zdech arkád zasazeno je několik kamenů s římskými napisy, ba jeden z nich nese jméno Liburnské bohyně, jež slula Latra. Hle, takový je materiál, kterým je stavěna tato vedetta křesťanství na staré římské půdě...

Massivní stavba je tento klášter; skutečná pevnost silných zdí, mohutných kleneb, pevných mříží v oknech. Po dlouhá léta byl vlastně opravdu pevností, jež několikrát odolala tureckým útokům a jež také několikráte byla stoupenci půlměsíce dobyta a pobořena. Dnes sídlí tam tři sešlí starci, františkáni.

Kromě blízké stanice četnické není široko daleko na dobrou hodinu cesty lidských obydlí — a rozhled jen na moře a vzdálené, nevlídné skály Velebitu.

Zde bylo nutno prožíti několik týdnů. Ubytoval jsem se v malé kobce, kde lože, stůl a židle byly jediným nábytkem. Svět přestával pro mne existovati, rythmus života zdál se mi odumírati v tomto bílém vězení samoty, uprostřed skalin, na břehu odříznutého a ztraceného kusu moře. Byl podzim. A začínal prosinec.

Ale tato opuštěnost měla přece svůj vlastní tepot. Měla jej její věčně ztuhlá maska. Krásou tohoto kouta není žhavý úsměv léta, kdy skrovné křoviny se zelenají, a kdy v bílém prachu silnice přechází upocené a zčernalé postavy venkovanů, pestře oděných, stáda ovcí a šediví mezci-soumaři; kdy vzduch je pln malarických miasmů, zanášených sem od močálů, které moře vytváří několik kroků cesty odtud.

Jeho krásou je podzim.

Když za jitra vycházím z domova, je řeka pronikavě zelená. Šedivá skupina budov ještě dříme, ale bílý hrot věže září významně ve slunečních paprscích. A každým dnem ve věčně hluchém tichu této oblasti ozývá se monotonní a vytrvalý, pronikavě smutný křik hejna krůt. Je to snad nejživotnější mluva této končiny. Její etymologie i její syntaxe jsou příbuzny řeči tohoto kamení.

Vykročil jsem po silnici a stanul u smutných, věčně klidných hrobů. Cypřiše: sebe tuctovější poesie neodejme jim jejich oduševnělé krásy. Jsou to samotáři, nositelé temné zeleně, živení životem, jenž truchlí nad smutkem ztraceného života; jsou to temné a nehybné víly, plačící v dolině uprostřed skal... Nejsou-li z nejkrásnějších tyto hroby, zde v samotě, v níž vládla pevná ruka Říma, kde stálo staré *Corinium*, z něhož opodál ještě zbytky amfitheatru jsou patrny? A kde sveřepý půlměsíc později vedl své drobné a krutě krvavé zápasy s křížem? —

Obrátil jsem se. Mořská hladina má modř tyrkysu, žlutavá šeď kopců je pronikavá. A všechno: moře, vrchy, kameny, stromy má tak krutě ostré kontury, všechno jako by před tisíciletími bylo ztrnulo

a teď pojednou bylo se vynořilo z bezmezné, ledové propasti věčna. Všechno studí jakýmsi předhistorickým chladem. Ledová je modř hladiny, ledová — zeleň listí, ledová — šeď kamení. Je zde vůbec život?

Krátká alej košatých stromů, oasa zeleně, přechází v malou stezku, jež vede k říčce. Dva či tři malounké, barbarsky primitivní mlýny tam zpívají v samotě svou smutnou píseň. Kolem skalnaté a kamenité svahy. Slézati je, toť jako zápas s přírodou. Také zde se tolikráte zápasilo! Boj byl asi krutý a kameny přinášely vítězství silnějším. A dnes zde leží — jediní svědkové, mlčící. Tam opodál tvoří toto kamení záhadnou, vysokou podobu sfingy. S námahou se k ní blížím: je to zbytek lidských sídel, zřícenina karinského hradu, tyčící své smutné trosky zde uprostřed pustých strání, zoufale liduprázdné krajiny. Osud někdejšího vládce.

Jsou trosky, na kterých se vinou růže, z nichž mluví dávný život romantiky, raffinované bohatosti života. Zde však i trosky mluví řečí příliš jednoduchou, mrazivou řečí barbarských dob ranního středověku. Jejich existence je skoro tajemstvím. Myslím na římské mílové kameny, na veliké město Corinium; na boje Franků, Gothů, na Zvonimíra, voleného krále chorvatského [1]), který v bojích proti Srbům byv zachráněn Radulou Lepšanovićem dal jeho synu Michalovi svou dceru Vranicu za ženu a věnem »zemi karinskou« . . . A později: Turci, Benátčané, francouzsko-italské pluky Napoleonovy . . . Je-li to vše pravda?

Nejraději bych si vytvořil v mysli obraz barbarských suverénů slovanských. Znali-li co z tehdejší civilisace, pak byl to asi jen drsností vonící, v divokých barvách a primitivních emblémech zářící duch Byzance. Ale jejich život byl životem divokých, drsných válečníků, bydlících zde v těch skalních doupatech. Vraždy, krvavé zápasy, zběsilé boje a přepady byly jim nutností a stálá nebezpečí vzduchem, který dýchali. Proto kamenitá poušť, která se rozkládala kolem jejich kamenných sídel, jich netísnila. Naopak: dodávala jejich existenci jistoty. Jak rád bych měl představu o dobách, v nichž život byl nejnejistějším statkem, kdy krev asi tekla plným proudem po těchto kamenech... Škoda: tady z té půdy zní mluva prázdna. Matně tuším její druhý obsah — ale nerozumím.

Na druhé straně té zříceniny je svah, za ním několik chudých rolí, posetých nerozlučnými květy této půdy: kameny. Pak vesnice: Šedé, neomítnuté domky z kamení, tak jak je půda člověku podala. Zapadlý malý svět! Bydlí zde pravoslavný lid, Srbové, vesměs černých vlasů a černých očí; nejedna tvář nese stopy drsnosti a tísně, až k znetvoření. Člověk je tu v plném souzvuku s přírodou. V některém oku leskne se jiskra hněvu, či lsti nebo divoké choutky. Je to snad odlesk nepříliš dávné slávy. Koncem 18. a v první polovici 19. věku byla vesnice Karin jednou z těch, jež prosluly svými »hajduky«, legendovými lupiči a heroy skalnatých strání Krasu.

Snad v žádné jiné krajině nedovedl bych si je lépe představiti nežli zde. Byli tradicí země, byli projevem této přírody. Když po-

[1]) 1076—1087.

slední z dalmatských hajduků, jenž se zdržoval v okolí Knina, byl r. 1844 v Zadru na Piazza dell' Erbe pověšen, udržovala se zde tradice hajducká, mdle a tajně, až do let šedesátých. Ještě dnes slyšel jsem vyprávět o dvou či třech starcích z této vesnice — přirozeně, že s tajemným a opatrným šepotem — že v mládí přiložili sami také občas ruku k vytvoření této romantické a slavné legendy.

A dnešní generace toho hajduckého hnízda? Tu a tam ukáže se urostlá postava hustého, černého plnovousu: typ temný, v jehož zraku sálá divokost, z řeči čiší odboj, nedůvěra, úskok, záludná myšlenka. Ale jeho život není pokračováním slavné tradice. Potomek hajdukův pracuje úporně, ale velmi zřídka: raději se toulá skalami, popíjí víno a válí se ve své studené a prázdné kuči. Sic transit...

Houfec jich stojí v nízké, zčernalé krčmě: mají červené *krožety* a čapky, zraky hledí lhostejně a tichého hovoru skoro ani není slyšeti. Žena krčmářova, který je zároveň *glavarem sela* [1]), nosí jim vína. Je to žena asi čtyrycetiletá, vyhlíží však mnohem mladší. Je střední postavy, nikoli tělnatá, spíše svalnatá. Má nádherně černé vlasy, tuhé, rozdělené uprostřed čela, příliš hladce sčesané. Zdá se, že jsou z jednoho kusu ulity. Její pravidelná, poněkud ostrá tvář má nevýslovnou krásu. Úporná síla mluví z celého toho zjevu: mluví i z bílé hrudi, orámované hluboce rozhaleným šatem, z hrudi, jež v podzimním chladu dvojnásob připomíná mramor — a z bezměrně krásných očí, černých, tvrdě hledících a chvílemi přece tak naivních, tak divošsky klidných. Jen zde, mezi ostrými skalami, v samotě mrazivě šedé kuče, v bývalém hnízdě hajduků, mohla vyrůsti tato chladná krasavice, Karinská Juno — tak rozdílná od svých sester, jež předčasně stárnou prací a častými porody...

Za chvíli jsou domky vesnice pro mne jen kupou kamení: z dáli s ním splývají, ztrácejí se v něm. A temná noc snášela se na klášter, když jsem se k němu vrátil.

* * *

Klášterní krčma. Veselo zde bývá. Hrubá, nerovná a primitivní dlažba, dvě malá okénka. Na lavicích u číší vína sedí dav mužů. Kroj jejich dokazuje, že jsou všichni z okolí. Někteří přišli z vesnic, jiní z mlýnů, opět jiní připlavili se z Novigradu na rybářských člunech. Z vlny pletené hrubé kazajky, velmi teplé — produkt jejich vlastních ovcí a práce jejich žen — kryjí hruď i paže; někteří mají přes ně navléknuty pestře vyšívané, šarlatové krožety se stříbrnými tolary místo knoflíků. Všichni sedí oblečeni, huňatou halenu přehozenu přes ramena, červené čapky na hlavách. Jsou rozjařeni, živě hovoří. A přece z jejich zjevu mluví lhostejnost. Kdo by v nich hledal potomky bývalých divokých válečníků?...

Je prosinec. Slunce již kolik dní se neukázalo. Bóra ovládla krajinu a její vláda je truchlivá. Vše kolem sešedlo, a nejvíce starý klášter. Prudký vítr otřásá stromy i nejmenšími keři na svazích

[1]) Představeným vesnice.

stráně. I ten kousek moře ochladil se do ledova a vysílá na všechny strany svůj mrazivý dech. Karinské moře! pozbýváš své poesie. Už nebude ani možno chutnati mrtvý smutek tvých ztracených břehů! Cypřiše nad pěti hroby u cesty se zoufale zmítají, krůty křičí se smrtelnou pronikavostí. Má kobka s tím malým okénkem je stále temnější a temnější a mrazivá bóra proniká i její silné zdivo. Je tu chladněji než venku a pusto jako po vyloupení. Nezbývá než zahaliti se takovou domácí halenou a vydati se ven, v zápas s větrem.

Dal jsem se silnicí. Větve křoví smutně se klátily pod údery větru. Objevilo se stádo žalostně bečících ovcí, uprostřed něho hnědá halena pasákova, stažená přes hlavu. Ovce spouštějí se po srázném svahu, proplétají se křovím; zvonky zvoní v bekot ovcí a celé to divné tažení vypadá jako zběsilý útěk. Obličej pasáka je rudý, hrubá a neholená, divoce hubená tvář je vyslovený smutek. Za chvíli rychle ujíždí po silnici primitivní vůz, tažený malými koníky. Lze zahlédnout jen několik halen, červených čapek a lesknoucí se, namaštěné vlasy ženské. Vítr burácí, jen s námahou lze se proti němu postaviti. A rozhněvané nebe zdá se v tu chvíli býti jedinou pravou duší této končiny.

Je pozdě, když vysílen vracím se ke klášteru. Cypřiše se černají a těžce oddychují. Na dvoře už je úplná tma — zdá se, jako by vítr byl odsud vymetl všechny stopy lidského života. Vysoká zeď dělící dvůr od klášterní zahrady stojí tu jako tajemná výzva a bílé milníky římské jen mdle rýsují se ve tmě. Kolem kostelních dveří jsem prošel a v tom okamžiku na chvíli mezi mračny ukázal se měsíc. Vstoupil jsem do chodby *chiostra*. Temno a samota jsou teď přímo hrozivé. Měsíc vrhá ostré stíny, ale jeho světlo zasahuje jen hořejší část budovy, vyvolávajíc tu bílé svity, které vrhají dolů na dlažbu dvora jen sinavé odlesky. Arkády nabývají tvaru chodeb v katakombách; ozdobně, ale velmi primitivně tesaná obruba cisterny, tyčící se uprostřed dvora a nesoucí jakýsi znak, rýsuje se teď jako nezvyklý, byzantinský sarkofág. S nočním mrazivým vzduchem vdechuji atmosféru, která voní dobou prvního křesťanství. S pocitem nevolna, hrůzy a tajné rozkoše ustupuji do temnějšího stínu, dále od oblouků arkád, kam nedoléhají sinavé reflexy. Tápám po zdi — a má ruka cítí pojednou cosi hladkého. Kámen nesoucí jméno liburnské bohyně: *Latra* . . .

Procházím kolem dvou či tří rohů. Znenadání zeje přede mnou ve zdi stín černější než všechny ostatní: Temná chodba a v ní snad jedno z oněch příšerných tajemství starých klášterů, propast, kam Vinníci nebo Zbyteční zapadnou, aby nadobro zmizeli ze světa? Nebo vstup k nějakému tajnému shromáždění sektářů, kteří se skrývají za ochrannou rouškou kláštera, jež vzdaluje všechno podezření? Hmatám: zde jsou těžké dveře, zde ohromná klika. Otvírám —

Ah! je to veselá, útulná místnost: klášterní kuchyně. Je rozsáhlá, vysoká, klenutá mohutnou křížovou klenbou, celá dlážděná. Okna jsou vysoko od podlahy. Mohla by to skoro býti rytířská síň. V rohu, v úrovni dlažby, je veliké otevřené ohniště: vedle kupy dříví a ještě zelených větví válejí se tři klášterní chasníci. Mladí hoši

tmavých očí: smějí se a chvílemi přidávají na oheň, jenž plápolá mohutnými plameny. U protější stěny je stůl a skříň s kuchyňským nářadím. Cosi tam robí Lovre, klášterní sluha, kuchař, zpěvák, správce domu — a bůh ví co ještě. Jeho dlouhý knír, černé pichlavé oči a kulatá červená tvář činí jej skoro podobna janičáru (kdo ví ostatně, nemá-li v sobě trochu té krve?); ale jeho oči stále se smějí, jeho hlas křičí a závodí v žertech s chasníky. Je oblečen jako oni, má také červenou čapku — a jeho živost je živostí šarlatána.

Za chvíli otevrou se dveře a vstoupí shrbená postava kvardiánova. Jeho obličej je hubený a scvrklý (sedmdesátka už ho dávno minula), vlasy bílé jako sníh a na nich malá kněžská čepička. Temná kutna činí ho menším a skoro záhadným zjevem. A s ním druhý mnich.

Jsme teď všichni pohromadě. Usedám na válcovitý kámen — přitesaný úlomek římského sloupu — který leží u ohniště a slouží za sedadlo. Jeden chasník přistavuje druhý kámen, pro kvardiána. Stařec se vesele usmívá, zapaluje si velmi dlouhou dýmku větví, vzatou z ohně, usedá, odpovídaje škádlením na žerty chasníků: jeho skoro bezzubá ústa svítí v stálém úsměvu.

Jsme všichni spokojeni. Venku jsme se znavili zápasem s nevrlou přírodou, bóra nás profoukala až na kost a naše oči celý den viděly jen smutek bičovaného kraje a věčně zachmuřeného kamení. A zde je tak krásně: na ohni, pečlivě udržovaném, hořící větve praskají a chvílemi útulné polosvětlo, chvílemi jas rozlévá se místností. Líbezné teplo nás hřeje, natahujeme promrzlé nohy až k samotnému ohni. Hle; oheň, dávný symbol domácího života! A kolem zní žerty a smích. Nebo zase hovor se obrací k věcem vážným. Kdosi vypráví legendy o činech hajduků; jiný hovoří s naivní prostotou a primitivní obrazností o Americe, kde má bratra, třetí o bouři při nedávném rybolovu. Přinesli rudého vína: já i kvardián stavíme svou číši na dlažbu vedle kamenů, chválíme nápoj a hovor stáčí se teď k věcem praktickým: k úrodě vína, oliv, k rybolovu, k domácímu hospodářství. Dříví na ohništi praská, voda v železném hrnci, na řetěze zavěšeném nad ohněm, bublá. A vůně spalovaného jehličí jalovce rozlévá se vzduchem . . .

Na oheň znovu přiložili, v síni se ztemnělo. Tváře chasníků rýsují se jen jako světlejší plochy, uprostřed nichž při živějších zásvitech blýskají se oči. Stařec jakýs, který na cestě do vzdálené vesnice se tu zastavil, aby přespal, zdá se, uprostřed těch temnot faunem. Hovor a smích pokračují.

Připíjím si s rozkoší znovu rudého, jako kolující krev živého vína; únava mne zmáhá, zavírám oči. Jak je zde nekonečně krásně! Jak daleko je obyčejný život se všemi svými všednostmi, jak daleko ode mne je celá moderní doba se všemi svými vymoženostmi! Tato chvíle podává mi zcela jiný, vzácnější pohled na život: prostší, plnější, bezprostřednější, v němž praskot hořící větve povídá více nežli sta knih a dramat a v němž živý obraz františkána, sedícího s dlouhou dýmkou u samých plamenů, poskytuje více malebnosti, nežli všechny výstavy moderního malířství dohromady. Zde mezi těmi čtyrmi stě-

nami pokračuje hudba dávné doby, zde uchovávají se její barvy, její věčný, nepomíjející verš.

Zde, uprostřed pustých, ostrých kamenných vrchů, v samotě, ba v poušti, hodné sv. Jeronýma, kdysi obyvatele a nyní patrona této země, v nejodlehlejší síni šedého kláštera, promlouvá v šeru večera život několika silnými tóny nevýslovné harmonie, zpívá verši antikvitního idyllismu dob skoro barbarských. Jsou to hodiny, hodné verše Horácova a Virgilova...

Větve znovu praskají, plamen vysoko šlehá — a venku skučí a řve bóra, násilnická a ledová. Takové jsou zimní dny a večery v karinském klášteře. (Dokončení.)

Josef Šach:

Mušle.

Episoda z cest.

Procházel se již drahnou dobu po Františkově nábřeží. Z domu utekl, neboť tam na něho vše padalo. Čišel naň smutek ze stěn jako chlad, vanul z knih, z obrazů hýřících jarými barvami, ba i z těch tret z cest, jichž měl nakupeno mnoho na stole, skříni, i všude jinde. A právě ty trety z cest a dopis, který dostal dnes, přivolaly jeho ponurou náladu.

Psala mu Helena, to dítě dobré, které poznal na cestě po moři...

»Dobrý den! Tys nějak dnes nevšímavý!« ozval se vedle něho známý hlas. »Zdravím tě po druhé, a ty jako náměsíčný tu stojíš. Až se lidé po tobě ohlížejí —«

Ah, stavitel Bubník, dobrý přítel.

»Mířil jsem právě k tobě do bytu.«

»Pojďme někam do kavárny! Ke mně do bytu — ne, to ne!« téměř vykřikl prudce.

»Nechceš-li jíti daleko, stavme se ve »Slavii«!« mínil stavitel.

»Jak chceš; tam ti řeknu víc.« A odmlčev se, sám spěchal napřed. Vyhledal koutek na straně k řece obrácené, odkud bylo viděti část skvostného panoramatu Hradčanského.

Onen smutný z přátel, učitel měšťanské školy Balata, usedl tváří k oknu. Zahleděl se mlčky na hladinu Vltavy jemně se čeřící....

Objednali si kávu, stavitel jal se letmo prohlížeti kupu přinesených časopisů. Chvílemi pozoroval druha přes jich okraj. Všiml si teprve nyní, že je jaksi pobledlý, nezvykle rozechvělý Balata, jinde plný humoru a až nevázaného veselí.

»Slíbil's, že mi něco povíš, proč jsi dnes všecek nesvůj, a mlčíš? — Stalo se ti snad něco vážného?« přerušil konečně trapné mlčení.

Místo odpovědi zalovil učitel v kapse převlečníku a vyňal značně velikou mušli uvnitř narůžovělou.

»Zadíval jsem se na hladinu řeky a najednou břehy její se vzdalovaly od sebe do nesmírné dálky, teď viděl jsem moře. Adrie tmavomodrá, tajemná — Ještě je třeba slyšet šumění moře, aby dojem byl úplný. A přece víš, že je uslyšíš, když přiložíš k uchu mořskou mušli. Nesměj se! Je tomu tak.«

Přiložil zvolna mušli k uchu.

»Šumí, hučí — jako tehdy, kdy před necelým rokem jel jsem po něm do Benátek. Hučí, vidím jak se vzdouvá, jak se ježí vztekle hřbety jeho vln . . . Nešťastné moře, záludná Adria!«

»Tedy loňský výlet ještě vrhá stíny do tvého života?« divil se stavitel. »A jel's tam s veselou, a zdálo se mi, vesele si též přijel zpět.«

»Ba s veselou jsem jel — ale ne tak se vrátil domů. Ty's toho všem nepostřehl. Ale proč by měli lidé masku přetvářky? — Však teď cítím nutnost někomu se svěřit, a na radu se zeptati. Je mi úzko, hrozně úzko! Slyš mou zpověď. —

Jel jsem loni do Benátek. V Terstu setkal jsem se v hotelu »Balkán« s velkou společností, která měla týž cíl. A od té chvíle svým dvěma kollegům jsem se odcizil. — Seděli jsme u dlouhého stolu. Ona též. Krásné poupě, odpusť, že užívám tohoto pravšedního přirovnání, poupě jemně orosené, s tím pelem rozkošné naivnosti, která působí neodolatelným půvabem u takového šestnáctiletého dítěte nevinného.

Prokázal jsem jí a její laskavé matince několik drobných služeb. Rozpředl se žertovný hovor, vždyť mě znáš, jak chorobně rád vidím smějící se ženy. Šli jsme společně na loď. A na lodi — Loď sbližuje úžasně. Několik hodin ztrávíš se spolucestujícími, a když z lodi vystupuješ, jste už přátelé tak důvěrní, jako byste se ode dávna znali.

Odjíždíme z Terstu. Upozorňujeme se vzájemně na to a ono. Veselá nálada ovládá nás všecky. Slunce jižní sálá, a je tak příjemno chvílemi se vystavit jeho úpalu a zase se nahnout nad zábradlím paluby a dávat se ovívati lahodným, vlhkým vzduchem mořským!

Stojíme na palubě. Nebe azurově modré, čisté — a moře pojednou začíná se vzdouvati, vždy víc a více. Přihnala se velká vlna, koráb se značně zakymácel; všichni jsme zavrávorali. Helena ulekaně vykřikla a chytila se mne lehce za rámě. Zachvěl jsem se pod tím dotykem. Potom ruku vzdálila, a usedli jsme na lavičky. Smáli jsme se jejímu leknutí, ona též. Spodní bouře mořská neustávala, také na pobřeží kupila se černá mračna, ozýval se temný hukot. Zase látka k hovoru. Moře počalo se zvolna tišiti teprve po drahné době.

Kdosi upozornil, že nutno jíst, abychom odvrátili nemilé následky houpání na lodi. Svačili všichni, podělovali se navzájem svými zásobami donesenými většinou ještě z Čech. Stálému smíchu a škádlení nebylo konce. Helena ještě s jinou slečnou rozdělovala pánům zákusky ze své zásoby. Bera dar od ní nezdržel jsem se, abych nestiskl rozpustile ručku její v zápěstí. Taková malá, hebká byla ta ručka —

Durdivě se zamračila: »Zlý jste,« řekla, »za dobré se odměňujete zlým.«

Všiml jsem si nyní teprve lépe jejích očí. Divná síla se v nich tajila. Neviděl jsem nikdy podobných. Černé, hluboké byly jako studánka v klínu temných lesů: kolem světlo, prohřátý vzduch, ale studánka po celý den ve stínu. Chvíli je stín slabší, chvíli tmavší, ale plný jas se nad ní nerozzáří nikdy. Tajemný stín ležel na dně jejího zraku.

I když zvonivě se rozesmála, na tvářích vyskočily důlky, oči zajiskřily veselím — v okamžiku následujícím, když tišily se vlny smíchu, vracel se do nich smutek.

Divné, záhadné oči! —

Vzpomněl jsem bezděky na novelku Nečáskovu »Oči, které se smějí . . .«, četl jsem ji se zájmem několikrát, a řekl jsem si: Tohle jsou »oči, které teskní . . .« Ale kde je pramen onoho stesku? Vždyť je to dítě ještě, jí se hrubý spár života dosud nedotkl.

Cesta plynula rychle. Nepotěšila mne poznámka jednoho pána, jenž patrně cestu dobře i se všemi podrobnostmi prostudoval, že již za tři čtvrti hodiny budeme v Benátkách. Zapadalo slunce; nahrnuli jsme se na záď lodi podívat se na obraz věčně krásný, kdybys jej viděl stokráte za sebou: V majestátním klidu nížila se obrovská krvavá koule sluneční k obzoru. Ustupovalo slunce jako přemožený bojovník zvolna; kolem něho plujících několik oblaků zalitých krvavou červení připadalo mi jako kusy pláště, jejž slunce ze zármutku nad svou porážkou rozervalo a kolem rozmetalo. Moře zahrávalo na západní straně směsicí barev, ze kterých vynikala rudá a tmavomodrá kalené oceli. A zmizelo nádherné divadlo ono . . .

Setmělo se rychle. První světla: to na Lidu a v Benátkách.

Stanuli jsme. Lodní důstojníci odjeli s povinným hlášením k italské celní strážnici. Všichni vyhlíželi netrpělivě ku předu. Chystali jsme zavazadla. K lodi přirazili italští úředníci, a jeden starý, dobromyslný celník, usmívaje se na naše stereotypní: »Niente«, polepoval naše zavazadla celními známkami.

Loď hnula se ku předu již volněji. V té chvíli znenadání vichr silný zasvištěl a moře rozvlnil, námi na palubě zacloumal. Helena zachytila stěží klobouček. »Nezpůsobný vítr, málem by mi byl klobouk vzal —« smála se, »pak byste musil jako řádný rytíř půjčiti svůj slamák,« dětsky rozpustile tvrdila.

Hleď, přišlo to bezděčně, jmenovala mě svým rytířem. »Jsem vám tedy po čas pobytu v Benátkách oddaným rytířem,« přijímal jsem ochotně nový úřad.

Jako rytíř ihned jsem ji upozorňoval, aby vyšla o patro výše, že tam odtud bude jistě skvostný pohled na osvětlené Benátky. Přirovnával jsem ta četná bílá světla k perlám navlečeným na šňůru, jimiž ozdobena při našem příjezdu hrdá Venezia. Dokonce jsem spáchal na to trochu nepodařené dvojverší, které vzbudilo smích druhých.

Campanilla, dožecí palác, Santa Maria della Salute tyčily se velebně před námi ze tmy ke tmavě modrému nebi, na kterém kmitalo se jen málo hvězd, vynucovaly náš tichý obdiv. Ze zadumání nás nemile vyrušilo vybídnutí, abychom opatrně sestupovali po schůd-

cích příkrých, a hulákání gondolierů. Ve skupině, kde byla Helena s matinkou, byl jsem též, ale nesedl jsem si úmyslně vedle ní. Cosi mi řeklo: »Buď opatrný, nezahrávej s ohněm!«

Prošli jsme se po nábřeží vnímajíce obraz Benátek zvláště za nocí půvabných, kdy není viděti špínu a bídu, zašli do svého hotelu, upravili se a sešli ke společné večeři. Měl jsem štěstí — či neštěstí? seděti naproti Heleně. Přišel jsem později než druzí do jídelny, byla asi tři místa jen volná. Usedl jsem opodál, ale nový host žádal mě, abych dovolil mu usednouti vedle jeho přítele, měli si cosi sděliti. Tož jsem musil usednout proti Heleně, a pořádek ten jsme zachovávali též ostatní dny.

V Benátkách zdálo se mi chvilkami, že mizí záhadný stín v očích Heleniných. Druzí členové společnosti sdružili se v menší kroužky, mně zůstala Helena, její přítelkyně Karlička, Helenina matinka, jeden lékař mladý a veselý právník. Je ku podivu, že v tom šumu a v blízkosti tolika lidí byly okamžiky, kdy jsme mluvili výhradně spolu. Naléval jsem jí vína, do něho žertem hodně vody, prokázal drobné úsluhy. Zrůžověla jemně smíchem. Začali jsme si povídati jako dvě děti o domově, o škole, o divadle, o svých známých.

»Ó kdyby mě viděla ctihodná sestra Aurelie, jak jsem rozpustilá,« náhle si vzpomněla a zvážněla. Tvář její byla v tu chvíli tváří světice. A začala vykládat o klášteře, odkud právě před měsícem přišla. »Tam jsem byla hodná, ale teď — Před odjezdem na cesty hrála jsem skoro ustavičně tennis, podívejte se, až ruku mám bolavou od držení rakety —« a prostoduše ukazovala dlaň lehce zčervenalou.

»Chudáčku!« politoval jsem ji s líčenou soustrastí a její ručku lehce pohladil. »Už nebolí, že?«

»Ale jděte, vy si ze všeho tropíte žerty« horšila se. »Ted jsem rozpustilá,« vzpomínala zase na klášter. »Ne, už budu vážná.«

Měla nejlepší úmysly, ale my tři muži použili všech prostředků, abychom je zvrátili. A zdařilo se nám to. Byli jsme cestou unaveni, ale skoro se nám na lože nechtělo. Pozdě jsme šli spat, ale ráno již záhy vydali jsme se na pout Benátkami s přívětivým stařečkem, naším průvodcem, signorem Rossim. Choval jsem se k Heleně zdrželivěji. Ráno mi napadlo, že jsem následkem své bezstarostné, vznětlivé povahy vybočil poněkud z míry. Držel jsem se pozadu, společnosti Heleniny jsem nevyhledával. A přece při prohlídce zašlých paláců, omšelých chrámů stanuli jsme nejednou náhodně blízko sebe.

Helena po zdravém spánku, možno-li, ještě zkrásněla. V dominikánském chrámě uzřela jakési vysoké církevní hodnostáře a vousaté mnichy typu orientálského. Tázala se mne šeptem na vysvětlení. A potom už jsme téměř výhradně chodili spolu. Zapomněl jsem veškeré opatrnosti. »Tohle dítě s duší čistou, že by mohlo býti nebezpečno tvé snoubence?« káral jsem sám sebe. »Vždyť znáš se s ní několik hodin, chováš se k ní jako kamarád nebo bratr, ona k tobě podobně. Však druzí mladí muži, lékař a jurista zvláště, škádlí ji též, a nemají výčitek svědomí.«

Uspal jsem své svědomí. Časem jsem se vzdálil, abych dokázal, že nelpím přílišně na její společnosti.

Procházeli jsme dožecím palácem, zastavovali se před obrazy slavných italských mistrů, vyšli na pavlán. Tam jsme se octli zase blízko sebe. V obdivu stanuli jsme před sv. Markem, podivovali se jeho kopulím, bohatství ornamentů, v přítmí chrámu ztichli němým úžasem. A co bych tě unavoval výpočtem památek, líčením pohledu s Campanilly, výpočtem jiných paláců!

Čekali jsme na náměstí sv. Marka, až budou kovoví obři ohlašovati desátou hodinu. Holubi sletovali se kolem nás, neboť právě došlo též hodně jiných turistů a vábili je všemožně k sobě. Helena odběhla s dvěma slečnami k nim též. Měla radost, když hodně holubů vyskočilo jí na obě ruce a ramena. Dítě! pomyslil jsem si, ale slušelo jí to velice. Po poledni až, uříceni, přikvapili jsme do hotelu k obědu. Helena i ostatní dámy byly lehce opáleny. Tratila se její aristokratická bělost tváří.

»Jste dnes už dokonalá krásná Benátčanka,« lichotil jsem jí u oběda; nepřeháněl jsem: Černé husté vlasy, podlouhlý obličej jemný, černé, hluboké oči, pružná, svěží postava, malá ústa dodávala jí rázu Italky.

»Jenom koketní nosík prozrazuje krásku z Čech,« vmísil se v hovor lékař, který rád viděl, když někdo se rozčiloval.

»Nebudete-li mluvit o něčem jiném, rozhněvám se doopravdy« slibovala. Poslechli jsme, ale neušlo nám, že náš obdiv třeba touto formou projevený jí těšil.

Kdosi začal psaním pohlednic a my ostatní pustili se zuřivě rovněž do psaní. Dávali jsme si vzájemně dopisnice podepisovati. Psal jsem několika přátelům a snoubence. Helena podpisujíc se mimovolně přelétla očima adressu a podávajíc mi ji zpět, pohlédla na mne podivně, polotázavě. Nerozuměl jsem pohledu, teď chápu vše: »Kdo je ta žena?« ptal se mne. —

Odpoledne jsme probíhali opět Benátkami v hrozném vedru.

Nosil jsem Heleně kabelku, lehký přehoz a jakési drobnosti, které nakoupila, ona zase nosila mé album, které nám nabízeli pouliční prodavači za liru a posléze téměř za polovinu vnutili. Prohlíželi jsme továrnu na výrobu nádherných benátských vás a zrcadel i jiného přepychového zboží. Zdrželi jsme se s Helenou prohlížením vkusného interieuru rudě vyčalounovaného. Upřímně se podivovala jakési sošce, upozorňovala mě na ni. V návalu zlomyslnosti ochladil jsem její nadšení sarkastickou poznámkou.

»Ale jděte, vy!« rozhorlila se doopravdy a lehce mě rukou udeřila.

»Račte ještě jednou!« nastavuji rameno s grimassou.

Postřehla, že pokládám její jednání za dětinské. »Jste zlý, vysmíváte se jen —« řekla zahanbeně a vykročila vpřed.

Zachytil jsem ji. »Odpusťte mi, slečno,« prosím ji, »jsem takový divný někdy, uštěpačný —« a políbil jsem její měkkou ručku dlouze. Sotva znatelně se zatřásla. »Nehněváte se?«

Mlčela. »Pojďme!« řekla najednou; hovor již vázl. Až venku, když pluli jsme ke chrámu S. Giorgio, opět se rozveselila. Vystoupili jsme na věž: Překrásný pohled na průplavy, četné ostrovy, monumentální budovy dole, širou hladinu mořskou, ostrov Lido s koupadly rozevřel se před námi. A na Campanille rozhučely se zvony, za nimi na S. Maria della Salute, u dominikánův a ještě kdesi. Ta hudba kovových srdcí zněla vzduchem velebně jak mohutný chorál obrovských varhan. Zrovna pod námi jako by zvony duněly svou tesknou píseň. Dojati, naslouchali jsme tiše tajemné hudbě zvonů . . .

Dozněl jich zpěv — Věží zašuměl hovor společnosti. Nahrnuli se k oknům nejvýhodnějším, dole právě plul válečný koráb. Zůstal jsem osamocen. Do západního okna stoupla si Helena. Rozkošná byla ve svém zadumání. Nebylo nikoho vedle ní. A tu pocítil jsem silnou touhu: Hlavinku toho dobrého dítěte přivinouti k sobě, tváře jemně pohladit a říci: »Dítě zlaté, dej Bůh, abys bylo v životě šťastno!« A na čelo ji bratrsky políbit —

Vstoupil jsem na schůdek vedle ní. Teplo její kvetoucí bytosti zadýchlo lichotivě na mě. Snad tušila mé myšlenky. Letmo ohlédla se na mne, zarděla se ledva znatelně, a roztržitě zahleděla se na moře. »Tamhle jsme byli ráno,« ukazovala za dožecí palác, ale vím, že řekla to jen, aby přerušila ticho, které zavládlo.

»Kde?« ptám se a nahýbám se k ruce její, abych směr lépe viděl. — A blízkost nebezpečná rozpěnila mou krev. Nával vášně hrnul se do ní — ještě okamžik, a byl bych ji zlíbal prudce, ne jako bratr, ale milenec. Ale v tom hlavou šlehla myšlenka: »Co činíš? Co tvá snoubenka, Slávka?« —

Touha zlá, která z bratrství náhle měnila se ve vášnivý okamžitý záchvat, rázem byla udušena. Bože, kam až jsem v myšlenkách zabloudil! Ještě bych lhal lásku, které není.

Zcela všedně požádal jsem ji, aby mi půjčila kukátko. Vydechla z hluboka, jakoby tíha s ní spadla, a podala mi je mlčky. Se strojenou horlivostí ukazoval jsem jí místa, kde jsme ráno byli, hlasitě mluvil, abych slyšen byl od ostatních, ukazoval na obzoru bělající se rybářské bárky.

Sestoupili jsme. Italské podnebí, jak podmaní člověka, jak rozpaluje krev, řekl jsem si v duchu. Jak by s vínem vtekl oheň do krve. Ještě že jsem se vzpamatoval v čas; stačila sebe menší neopatrnost, a mohl jsem zničiti duševní klid toho krásného dítěte —

Jeli jsme na Lido. Než se dostalo na nás, chodili jsme v parku před lázněmi zprvu po třech, čtyrech, potom jsem chodil s Helenou za matinkou její a paní profesorovou. Vzduch, slunce vrátilo jí zase klid a veselí. O domově jsme se rozpovídali, já jsem vyprávěl o svých dětech ze školy, o rodičích; svěřovali jsme se jeden druhému opravdu jako bratr se sestrou. Takové hřejivé, čisté, důvěrou provanuté byly ony chvíle! Jenom jedna věta mi utkvěla hluboce v paměti a zarazila mě: »Budu-li jednou v životě zklamána, půjdu do kláštera — tam je klid, zapomenutí.« Mně připadala hrozně cizí v jejích dětských ústech, a také jsem jí to řekl, a domlouval, aby nepohlížela pro jedno zklamání tak škarohlídsky na život. —

Večer a druhého dne byla mezi námi znovu dřívější přátelská důvěrnost. — Odjížděl jsem dříve než ostatní společnost. Právě pořádána benátská noc. Ohňostroje, jízda na gondolách s lampiony, zpěv dojímavý hochův i děvčat, temné silhouetty campanilly sv. Marka, druhých paláců, jízda malých parníků, výstražná, různobarevná světla, pískání sirén na motorových člunech, dojem rozloučení — to vše slévalo se v divnou směsici pocitů.

Namáhal jsem se, abych zdál se veselým.

Rozloučil jsem se se všemi, tu a tam prohodil něco žertovného, aby všichni viděli, že odcházím s veselou. Heleně jsem podal ruku jako ostatním, rozloučil se krátce. Její paní matinka slíbila, že dostanu pohlednici z Grada neb odjinud za to, že jsem jim dal v okamžité nouzi zásobu svých poštovních známek k disposici. »A potom z matiční slavnosti od nás z domova,« dodala Helena.

Přijal jsem vděčně.

Usmívala se, když jsem odcházel. »Mýlil jsem se asi,« napadlo mi, »a je tak lépe.«

Na lodi se mi spáti nechtělo. Vzpomínal jsem na snoubenku, rodiče, dojmy právě zažité, cestu další, pozoroval blížící se mořskou bouři. —

Jedu z Opatie po několika dnech. Hledám ve Sv. Petru v přeplněném vlaku místo. Rozmrzen blížím se zadním vagonům. V tom mě kdosi volá mým jménem a dokládá: »Pojďte přece mezi nás!« Zdvihnu oči: toť mladý lékař z naší benátské družiny. A za ním se vynořilo několik známých hlav: pan kontrolor, právník, dva učitelé. Spěchám do vozu a v kupé setkávám se s dámami. Zarazil jsem se uzřev Helenu. Vraceli se z Postojny.

»Což jsem tak hrozná, že mi ani ruku podati nechcete?« ptala se se smíchem.

Jak si osud s člověkem zahrává! Blednoucí obraz zase mi obnovil: opálená krásná Benátčanka stála přede mnou a podávala mi s roztomilým úsměvem ručku. »Sedněte si vedle mne a vypravujte, co jste zkusil,« vybízela. Uposlechl jsem. Bylo dotazů, vzájemných výkladů o různých příhodách malicherných. Nabyl jsem klidu a kořenil své vyprávění vtipy. Jako Italové bavili jsme se vesele, živě, ne jako obyčejně Čecháčkové až příliš skromně do koutka se krčící.

Cesta do Terstu uběhla rychleji, nežli jsme si přáli.

Večer za bouře seděli jsme v »Balkáně« dlouho do noci. Loučili jsme se podruhé a tentokráte naposledy. Zůstati déle na jihu — setkal jsem se s nimi nejednou! Záhadný osud! Ráno jsem je doprovodil k lodi jedoucí do Grada.

»Umíte ještě italsky?« zlobila mě Helena narážejíc na mou historii z Lidu, kde jsem ubohou italštinou vyjednával s prodavačem pštrosích per k velké radosti ostatních. Zopakoval jsem několik frásí jako poslušný školáček. Potom jsme vzpomněli na večerní výjev s gondolierem, hovor nervósně rychlý přeskakoval s věci na věc bez logické souvislosti. — Čas k odplutí. Stisk rukou, několik slov kvapných. »Addio, signor Francesco!« loučila se Helena tváříc se vesele. — Loď se zakývala, zašuměla voda tříštěna lodním šroubem,

zapěnila se . . . Kynuli mi bílými šátečky na rozloučenou. Ona stála vysoká, svěží v popředí paluby —«

»Pojďme ven!« přerušil své vypravování Balata. »Je mi dusno k zalknutí.«

Kvapně zaplatili a vyšli na ulici. Učitel nechal svrchník rozepjatý, klobouk sňal a dával se ovívati chladivým větrem.

»Ach moře — záludné moře!« povzdychl polohlasitě.

»Dostal jsem slíbený pohled z Grada, hustě popsaný, podepsala se »Benátčanka«. Došel z rodného města druhý za čas, tentokrát obsahem chudší. ale »Benátčanka« byla tam podepsána sama. Vzrušily mě, nezapírám. Odpověděl jsem obšírně vždy. Potom k Vánocům jenom kratinké přání. Až dnes — dnes dlouhý dopis! Podepsala se již vážně: Helena. Je tolik krásy v něm, a zároveň pro mě tolik hrůzy.

Jsem špatný znalec lidí. Já jsem ji pokládal za dítě, a ona právě vyspěla v ženu, z ústraní klášterního vyšla do života plna ideálů dívčích, s touhou po duši spřízněné — a nešťastnou hrou osudu já jsem zkřížil cesty jejího života právě v té době!

Už jsem zapomněl, vzpomínal jsem jen zřídka na onen výlet, byla to vzpomínka světlá na dobré přátele, řekl jsem si nejednou: Setkal jsi se s duší, jakých málo, s roztomilým dítětem. Kéž by jenom štěstí bylo jejím průvodcem, ne bolest!

A nyní tohle rozřešení —

Nezapírám: lhostejna mi nebyla. Teď po přečtení jejího listu všecko se mi jeví v jiném světle. Jaké oběti je schopna! Je z bohaté rodiny, a blíží se ke mně. A k tomu — jediná dcera! Čím více o ní přemýšlím, tím více cítím, že vlastně mám rád ji, jenom ji! Ale snoubenka moje — Slávka!«

Zabočili na Žofín. Balata vyňal jako před tím v kavárně růžovou mušli, chvíli ji držel proti větru, a přiloživ k uchu naslouchal. »Tuto mušli vybrala mi v Benátkách ona! Stačí oči přivřít, naslouchat okamžik šumění v mušli a už ji živě zřím před sebou na palubě lodi, krásnou, usměvavou.«

Přivřel oči: »Vidino krásná —« zašeptal.

Stavitel díval se naň útrpně, ale chápal, že marno hledati banální slova útěchy. —

*

Minulo více než týden. Balata vyhledal toho dne sám svého přítele. Vyvedl ho do Kinského zahrady stranou od lidí. Nezvykle spěchal.

Stanuli o samotě značně vysoko. Jen pěvci ozývali se chvílemi v keřích a korunách stromů.

»Prosím tě o vážné slovo.« Přes týden se mučím otázkou: »Mám jít za hlasem srdce či hlasem povinnosti! Je přednější láska v mém případě či povinnost?« A nedočkavě upřel zraky na druha.

Ten váhal. Věděl, že způsobí odpovědí příteli nezměrný bol.

»Mluv!« doléhal, »jsem všecek zmaten, všecek šílený stálým přemýšlením o té věci.«

»Povinnost!« řekl přidušeně stavitel. —

Balata zbledl. »Máš pravdu!« děl po chvíli. Nešťastné dítě, nešťastná Helena!« zaúpěl, a zanechav přítele rozběhl se po cestě kamsi vzhůru — —

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Knižní prvotinou jsou, tuším, »Kresby perem« Boženy Frídové, nazvané *Taje srdcí* (nákl. J. Otty, str. 244). Nápis jistě případný a domluvný. A vhodný obor látkový obrala si spisovatelka také po té stránce, že činí předmětem svého pozorování napořád ženy. Můžeť žena zajisté nejsnáze vnikati v citové světy svých družek, a dovede-li vůbec býti nestranná a nepředpojatá ku představitelkám svého pohlaví, může vnikati do jejich duše bystřeji, hloub a nepochybně i věrněji, než se daří muži, zvláště jde-li o první pokusy zobrazovacího umění. Čtyry povídky nebo obrázky, které jsou v této knize shrnuty, nevyznačují se sice nikterak zvláštní novotou námětů; poutají-li přes to čtoucího, lze to přičísti především vážnosti a poctivosti snahy spisovatelčiny a té zřejmé okolnosti, že nerozmnožuje zúmysla a sebevědomě hojný již dav našich spisovatelek, hlásících se o toto čestné jméno, sotvaže se jim podařilo uložiti nějaké své skládání v kalendáři nebo ženském časopise. Frídová napsala tyto kresby patrně z vnitřní potřeby a podařilo se jí při tom — aniž by to byla měla zvláště v úmyslu — vysloviti svůj názor na ženu, její úkoly a zejména postavení v rodině.

Prvá povídka — Hedina láska — zakládá se na poměru osamělé dívky, poctivě se živící v obchodě, k mladšímu muži, který se k ní po léta choval tak, že musila býti přesvědčena o jeho pevném úmyslu učiniti ji svou chotí. Zatím uvádalo její mládí a posléze dostavila se bolestná jistota, že dívčin vyvolenec zasnoubil se s jinou. A tu se vyskýtá »taj srdce« ženského. Nikoli nenávist, ne opovržení, ne msta projevuje se v zrazené dívce, ale setrvává v ní stará láska, jež se časem přenáší na dcerušku někdejšího milence, když ji opuštěná náhodou pozná. — Za symbolickým názvem druhého obrázku »Mrak se vrátil« stojí postava ženy, která nezaživši v manželství ničeho než příkoří, konečně míní, že se k ní, mladé vdově, schyluje mužova láska a s ní želané štěstí. Zatím však se doví, že nikoliv ona, nýbrž dospívající dcerka její je předmětem lásky, po níž toužila.

Kdežto v obou těchto pracích spisovatelka spoléhala víc na konstrukci dějovou a spokojovala se spíše vnějškem zvoleného příběhu, v dalších dvou kresbách snaží se obsažněji vystihnouti vnitřní dění a zejména duševní pochody svých hrdinek. Oba obrázky jsou opřeny o stejný motiv. Mladá žena pozoruje, že její muž přese všechen její půvab již již se dává strhnouti koketstvím bezděčné sokyně k tomu, aby ji zanedbával. Duševní muka z toho pochodící a při každém sebe nepatrnějším projevu mužově prodlévající jsou zde vlastním před-

mětem kresby autorčiny. Při tom je dlužno vytknouti, že spisovatelka vysoko cení manželskou věrnost u ženy i muže, velebí ženu jakožto strážkyni rodinného krbu, neřadí ji nad muže, ač vymáhá pro ni jeho úctu a vážnost, a jest naprosto daleka všech scén choulostivých nebo docela kluzkých. Po té stránce je hodně nemoderní, ale doufáme, že za to dojde více chvály než hany.

Osobitým rázem vyznačuje se dílo Kaz. Przerwy-Tetmajera *Tatranští hrdinové* (nákl. J. R. Vilímka, lex. str. 380), jež přeložil Frant. Vondráček. V pestré, mnohotvárné tvorbě autorově, jež vedle jemné, zejména eroticky zbarvené lyriky vykazuje povídky i dramata, stojí tato »legenda Tater« ve skupině Tetmajerovi osobně nejbližší a pro něho nejvýznačnější. Pojí se jednak k Tatranským povídkám, jednak k obrázkům ze skalného Podhalí, známým u nás z překladů dříve vydaných. Spisovatel sám v úvodním slově nazývá toto dílo románem. Název je potud přilehavý, že všecky ty pestré příběhy, které tu vypravuje, spisovatel vybral ze své živé, bohaté tvůrčí fantasie a že zbásnil davy jadrných postav z prostředí, s kterým v mladých svých letech takořka srostl a z něhož vyrostl hlavním kořenem své bytosti. Hledíme-li však ke komposici díla, nazvali bychom je spíše řadou obrazův, a to řadou volně spojenou, dějově nejednotnou, ale jdoucí za společnou ideou, totiž za oslavou zvláštního, výlučným životem žijícího světa polských horalů tatranských. Ta idea a zejména dějiště a s ním souvisící vnější i vnitřní myšlenkový život jeho obyvatelstva — toť pojítko pestrého kaleidoskopu příběhů a figurek, jež spisovatel promítá asi o 300 let nazpět — na sklon 17. století.

Skladba je dvojdílná. V prvé části spisovatel jednotí svou kresbu příběhem nepravého Kostky, který mstí urážku, jíž se mu dostalo od zpupného velmože Sienawského a od otce milované Berty Herburtovny, zosnuje vzpouru lidu proti šlechtě a skončí svůj život naražen jsa na kůl. Ve druhé, obšírnější části Tetmajer vytvořil jakéhosi ideálního Janošíka polského, Janosika Nędzu Litmanovského, a ověřil jej úkolem více než zbojnickým. Pomáháť tento Janošík samému králi polskému a zavazuje si jej k vděčnosti a po druhé po jiných výpravách proti utlačovatelům lidu, zejména také proti Sienawskému, vtrhne do Uher, aby horalům bídou zmořeným dobyl příhodnější země. K tomu hlavnímu pásmu dějovému druží se řada vedlejších příběhů, obzvláště však kreseb, kterými spisovatel znázorňuje, jak asi žili jeho horalé v době, do níž je staví, jaké byly jejich názory rodinné, společenské, mravní a náboženské, jaké jejich společenství s přírodou a jaký cíl jejich života. Jeho hrdinové jsou především neohrožení siláci, drsní a tvrdí jako jejich hory, nevážící života svého a tím méně cizího a při tom přímo odkojeni zpěvem a sami vše v píseň obracející. Jako v heroických dobách podle básníků život lidský zhusta zbůhdarma se utrácí, také zde jedinců jako namátkou pobitých lze napočítati na desítky. Romantičnost, jíž se vyznačují zvláště starší práce Tetmajerovy, proniká také zde. Zvláštní barvitosti dodávají dílu části popisné, na př. výprava na hale, lov medvěda a j. Zpestřením místy až příliš hojným jsou opětované vložky písní lidových i auto-

rových. Překlad je s počátku zejména v slovosledu tvrdý a zhusta příliš polský; překladatel přejímá polská slova i s původním pravopisem a zejména veršované vložky pohodlně vkládá v originálu. Autorovi tím u našeho čtenářstva jistě neposloužil. *F. V. Vykoukal.*

Spisy naučné.

Válečná doba nynější má ozvuky také v literatuře. Zprvu jevily se prostou negací všeho života vydavatelského. Po dlouhé týdny neobjevila se nová kniha. Zdálo se, že všechna duševní potřeba u nás je dostatečně ukájena zprávami denního tisku. A když se objevily nové spisy, ukázalo se, že jsou věnovány časovým otázkám, zejména lékařským a hospodářským. Z časového podnětu vznikla také kniha dvor. rady Dra Emericha Maixnera *O válečných epidemiích*, umístěná ve Sbírce přednášek a rozprav (nákl. J. Otty, str. 130). Ale velmi by jí křivdil, kdo by se domníval, že její cena a význam snad pomine, až přejde válka se všemi zdravotními úhonami, jež jí jdou v zápětí. Odborník tak důsažný a samostatný, jako je Maixner, nepíše pro chvilkový zájem širokého čtenářstva, nýbrž buduje i tam, kde má na mysli poučení neodborníků, na základech vědeckých — a taková práce zůstane také příštím dobám cenným zdrojem, z něhož možno nabýti vzdělání ve zvolených otázkách. Kniha je zároveň literárním výtěžkem šestipřednáškového kursu, který měl prof. Maixner v universitních extensích podzimních. Z toho jde, že forma její jest upravena tak, aby byla přístupná nejen vybraným třídám čtoucí inteligence, ale i širším kruhům čtenářským, které rády prodlí při knize vážného, hutného obsahu. Spisovatel ovšem, ač se v obvyklém aparátě odborném co nejvíce obmezil, přece předpokládá jakousi předběžnou průpravu, jakousi znalost věcí, pojmův a názvů, jimiž se jeho obsažné výklady nezdržují, na nichž ale jako na duševním majetku čtoucího dále budují.

Autor vytýká v úvodě, v jakém pořadě pojedná o zvolené látce. Poučuje nás tedy nejprve o podstatě nakažlivých chorob vůbec, vykládá o všech těch drobných škůdcích, kterými se nemoc dostává do těla, seznamuje nás zároveň s těmi, kdo je objevili a zjistili, čím a jak strůjcové zla působí na lidské tělo. Nákaza ovšem předpokládá jakousi disposici, podmínky, jež jsou jí příznivé. O nich dovídáme se tu právě tak jako o způsobu, kterým se organismus chrání proti nákaze. Potom vyličuje jednotlivé choroby, pokud mají vztah k válečné době, zejména k úplavici, k tyfu střevnímu a skvrnitému, choleře a k chorobám malarickým, rozmanitým zimnicím a morům. Při tom uvádí mnoho dat, zajímavých již se stanoviska obecně kulturního, zejména historické doklady o vzniku, vývoji a síle jednotlivých nemocí, o počtu obětí, kterých si kdy vyžádaly, o prostředcích, které od badatelův a lékařů rozličných národů proti nim byly zavedeny, a j. Poslední kapitola je věnována ochranným opatřením proti nakažlivým nemocem ve vojsku i v občanstvu a dává mnoho vhodných rad a pokynů, jež budou jistě vítány zejména v nastávající době jarní.

Naučná knihovna Ottova přinesla v druhém svazku dílko současného francouzského zeměpisce a geologa Eliséa Reclusa *Dějiny potoka* v překladě A. Muťovského (str. 147). Čtouce poutavý spis tento, bezděky si vzpomínáme na rozpravu našeho slavného J. E. Purkyně ze staré Živy. Tam vykládal proslulý fysiolog, jak se z prostonárodního názoru ve věcech přírodních vyvíjí názor vědecký, a za příklad užil pozorování vody. Ukázal, jak se člověk za různých okolností seznamuje s rozmanitými vlastnostmi a účinky vody a jak z toho věcného pozorování abstrahuje celkovou její představu. Reclus vede si tu podobně, ale ovšem s obšírností nepoměrně větší. Co náš vědec postihl ve zhuštěných větách několika sloupců, francouzský populární vypravěč rozvedl, učiniv si základem pozorování ne vodu vůbec, nýbrž potok, ve skupinu 20 essayí. Rozumí se, že se nezabývá jenom potokem, nýbrž celým koloběhem vody ve vesmíru, seskupováním na zemi a v přírodě vůbec, tvořením pramenů, bystřin a vodopádův, účinky geologickými a atmosferickými. Od dráhy, kterou sleduje po vznikajícím potůčku, často odbočuje, tu zastavuje se v jeskyních a maluje život praehistorického člověka, který tam bydlil, tu zkoumaje dna tůní, roklí i studní, tu pouštěje se do vodních zátočí a vírův a líče hrůzné účinky povodní. Jeho mysl je při tom vždy naladěna básnicky, jeho široký rozhled vkládá mu do pera hned vzpomínky z řecké mythologie, hned úvahy ze sociálních poměrů současných, hned doklady ze života volných kmenů tropických. Poetická nálada ovšem převládá zejména v popisných částech, kde spisovatel líčí břehy vod, ostrůvky, procházky v údolích vodou zavlažovaných a p. Právě jako Purkyně, také Reclus věnuje pozornost i praktickému využití vody v hospodářství, v průmyslu, v plavbě i jinde. Ať ale nadšeně velebí přírodu, ať prostě ukazuje na užitek z ní plynoucí, všude nás nabádá, abychom ji bedlivě pozorovali a v ní se kochali.

Některé názory, které francouzský autor vyslovil se zřetelem na poměry domácí, mohly by, nijak zde nejsouce odlišeny, ani vysvětlující poznámkou doprovozeny, prostšího čtenáře snadno uvésti v omyl. Na př. výtka na str. 10. a 11., že si dnešní škola nevšímá přírody, u nás je prostě nemístná. Rovněž neplatí u nás tvrzení na str. 13.: »Není snad krajiny v Evropě, kde bychom našli studánku, která by byla ušla pozornosti prostého horala, jenž ji nazývá jednou »voda ďáblova«, po druhé »jícen pekelný«. V našich krajích naopak máme »boží vody«, »dobré vody«, »studánky Panny Marie« a j. Pohádky o vodě omlazující nepocházejí z doby renaissance (str. 14.), ale byly známy již ve starém věku. Ze starořímské literatury pochází vtip o sedláku, čekajícím na břehu řeky až odplyne voda, jejž Reclus lokalisuje takto: »Nenapadla mně myšlenka onoho rakouského venkovana, který na břehu Dunaje upřímně čekal, až jeho proudy uplynou« (str. 76.). Pro nás je nesprávné: »U nás tedy led hraje jen nepatrnou úlohu v zimní historii potoka« (str. 90.). Překlad má bohužel tolik vad jazykových, že je s podivem, že si jich redakce nepovšimla. —

Několik opravdu rozkošných kapitolek přírodopisných vybral B. Bauše z díla proslulého badatele francouzského o názvu Jean Henri Fabre: *Z pamětí hmyzovědce* (Ottova Světová knihovna,

str. 102.). Vydavatel doprovází svůj výbor obsažným, obratně psaným úvodem, v němž nás seznamuje se životem skromného jihofrancouzského přírodopisce, který sám o sobě je přímo vzorem svépomoci jak v sebevzdělání, tak ve vědecké práci. Původně prostý venkovský učitel mocnou láskou ku přírodě a neobyčejnou bystrostí zejména v pozorování hmyzu spolu s neúnavnou pílí vyšinul se tak, že sám Darwin nazývá jej »pozorovatelem nevyrovnatelným«. Co Fabre píše o svých výzkumech na hmyzu, je tak nové, tak poučné a spolu zábavné, že čtenář přijímá vědecké poučení ve formě tak záživné, jakoby četl poutavou povídku. V této knížce shrnul vydavatel výklady o proměnách larvy majky, o některých druzích vos, o kudlance, o broucích »botanicích« a geometrii hmyzu a zakončil ukázkou popisu, jak Fabre líčí svá studia. Několik illustrací prospěje názoru širšího čtenářstva.

*

Především praktické potřebě, ale také všestrannému poučení věnována je vkusně a účelně vypravená kniha Václava Flajšhansa, nazvaná *Živá slova* (nákl. Unie, str. 567). Je to »sbírka slavných výroků, citátů, hesel, průpovědí atd.«, jimiž zhusta koření své řeči řečníci, jichž užívají novináři a spisovatelé a jimiž ozařují své rozmluvy inteligenti vůbec. Leckdo užívá vtipné průpovědi, přejav ji z druhé ruky a nevěda ani, odkud pochází, jiný zastavuje se nad citátem z cizího jazyka nebo nad jednotlivým slovem úmyslně položeným, marně pátraje po jeho smyslu. Bývají to zejména cizí floskule, nad kterými se zaráží prostší nebo průměrný čtenář. Ve všech takových případech staví se Živá slova Flajšhansova na pomoc hojnou radou, přispěním a rozhledem. A jsou skutečně bohatou studnicí poučení i čtenáři sčetlému. Flajšhans dospěl k této sbírce nepochybně svým vědeckým dílem, věnovaným českým příslovím — podobné práce v cizích literaturách byly mu asi dalším podnětem a ovšem i pomůckou, pokud jde právě o látku z cizích jazyků. A té pomoci užívá autor vydatně. Poukazuje při tom správně na známou okolnost, že se u nás z jiných literatur nejvíce cituje literatura a řeč německá; z ní tedy čerpal hojně, čímž arci není řečeno, že by nebyl věnoval náležité pozornosti také řeči francouzské, vlašské, anglické a j. Značné místo připadlo nejstarším a nejběžnějším pramenům evropské kultury, jazykům antickým, po výtce pak latině. Z literatury domácí, zvláště básnické, nečiní snad výběru »lepých rčení« nebo »zlatých zrnek«, ale snaží se shrnouti vše, co bývá opravdu citováno a jmenováno.

V Živých slovech, uspořádaných abecedně po způsobu slovníkovém, najdeme tedy známé výroky básníků, výpovědi nebo hesla filosofů, státníků, panovníkův a vojevůdců. Nalezneme tu jména na příklad antických božstev a heroů (Herkules, Achilleus, Adónis), po případě jiných osob, míst a děl, uváděných v literatuře (Herostratos, Filippi, Odyssea), jména osob biblických, historických a zas moderních výtvorů novinářských a přežitků ze zápasů politických (Heroldův »palác blahobytu«, Kramářovo »Stala se chyba«), vyložen i »hejtman kopnický« atd. Tiskovou úpravou odlišuje se hlavní heslo od vedlejších odkazů, výklad věcný a vysvětlení o původu výroku jest

obsažný a stručný. Cizí hesla jsou podána v originálu, řecká a ruská jsou přepsána latinkou. Na konci je podán seznam a stručné životopisy nejslavnějších osob, jejichž výroky jsou tu citovány. Látka je tu sebrána a přehledně spořádána velmi hojná — jednotlivých hesel je několik tisíc. Autor sám předpokládá, že některá z nich budou snad uznána zbytečnými. To se lépe ukáže časem než již nyní. Z osobních jmen však hned bychom některá vypustili, n. př. Mojžíš, Vlasta a j. »Marná lopota« jest obyčejné lidové zvolání, známé i před Medřickou Vikové-Kunětické. Rovněž »ráz na ráz« není rozšířeno z Riegrovy Kovářské; z té by tu spíše mělo býti uvedeno »Rána na ránu co hrom dopadá«. »Vlasy vstávají mi na hlavě« sotva lze pokládati za rčení biblické. Je-li vyložen »muž žid«, mohl by býti uveden také »vir et vere Romanus«. Vyloženi jsou »Mladočeši«, mohli by býti i realisté a zejména realismus. O »okřídlených slovech« je zmínka v úvodě, ale ve slovníku jich není, ač jsou tu »epea pteroenta«. »Miltiadovy vavříny« jsou asi již i gymnasistům odlehlé.

Ale víc asi bude hesel, která bychom si tu přáli ještě míti. Z Čelakovského na př. není tu: Za dnů mladosti kdo radostné . . ., Ó radostné cestování (Smíš. bás.), Ach radost, ach radost . . . (Ohl. čes.), Oh, carská služba veliká tužba (Ohl. rus.), Milý, osvětou netrap si rozum . . . (Růže). Z Jablonského: Jestiť jedna velká kniha . . . Divadlo jest země tato, herci v něm jsou lidé my . . . Z Palackého: Nyní jest třeba, abychom se vzdělávali . . . Z Heyduka: Štěstí, co je štěstí . . . Z Krásnohorské: Co's vykonal? to sebe sama ptej se . . . Z Rubše: Nepozdravil u vrbiček. Z biblických rčení může býti přibráno na př. zrno hořčičné, Dobře jest nám zde býti, marnotratný syn, svíci pod kbelec stavěti, Dabitur vobis in illa hora. — Horatiovo »Qui fit, Maecenas« je přeloženo »Jak to přijde« místo správnějšího »Čím to«. Z Horatia je čerpáno hojně, ale mělo by býti ještě hojněji. Nejsou tu známé výroky: Quid quisque vitet, nunquam homini satis cautum est in horas (Car. II. 13.), Periculosae plenum opus aleae (Car. II. 1.), Parcus deorum cultor et infrequens (Car. I. 34.), de lana caprina (rixari) (Ep. I. 18.), Aut insanit homo, aut versus facit (Sat. II. 7.), scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes (Ep. II. 2.), scribimus indocti doctique poemata passim (Ep. II. 1.), vos exemplaria graeca nocturna versate manu versate diurna (Ad Pis. 268.), animae dimidium meae (Car. I. 3.), Graecia capta ferum victorem cepit etc. (Ep. II. 1.), ut critici dicunt (Ep. II. 1.), manserunt hodieque manent vestigia ruris (Ep. II. 1.). U hesla »Minerva« mělo by býti též »crassa« (pinguis) M. Známé rčení »pollice verso« tu není. »Praesente medico nihil nocet (presenty lékařům neškodí) také sem možno pojmouti. Rovněž z řeckých klasiků lze ledaco dodati, n. př. ze Sofokla *χρόνος γὰρ εὐμαρὴς θεός* (El. 179.), *ἔτι μέγας οὐρανῷ Ζεύς* (El. 174.) a j. Autor sám žádá čtenáře, aby mu takové doplňky posílali, hodlá tedy své dílo ještě zdokonaliti.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Hippolytos. Starořecká tragedie Euripidova.
Městské divadlo Král. Vinohradů: Začarované kolo. Dramatická pohádka o 5 dějstvích. Napsal polsky Lucyan Rydel.

V pořad her, po většině novodobých, časem bývá v Národním divadle vsunuto staroklasické dílo dramatické, a dlužno říci, že jak po stránce překladové, tak po stránce ryze divadelní věnuje se každé ukázce péče náležitá.

Tentokráte uveden byl na scénu Euripidův *Hippolytos* v překladu prof. J. Krále, jenž dbá stejně věrnosti jako zvučnosti a rytmiky.

Dnešnímu diváku je tragedie Euripidova dosti cizí, ač v ní vře vášeň i cit. Příčinu hledati sluší předně v rekovi, jenž hyne bez nejmenší viny, jen proto, že se koří toliko bohyni Artemidě, nechtěje se podrobiti vlivu bohyně Afrodité a stavě stále na odiv svou netečnost k ženám. Zasahování bohyň, jež Euripides nikoli bez úmyslu vylíčil velmi málo sympaticky, vnášeje nové názory mezi posluchačstvo, rovněž nepřispívá ke zvýšení zájmu dnešního diváka o tragedii starořeckého klasika.

Není proto divu, že Racine a později d'Annunzio snažili se, aby látku Euripidovy tragedie přiblížili cítění současníků. Racine ve Phèdre líčí taktéž královnu Faidru, choť Theseovu, vzplanulou hříšnou láskou k synovi Hippolytovi, a její sebevraždu, když jím byla odmrštěna, ale pokouší se, aby jednání její příznivě osvětlil. Kdežto Euripidova Faidra před smrtí připevní si na ruku destičku s nápisem, že Hippolytos zneuctil lože otcovo, Racine vkládá nízký čin na bedra chůvy, což hovělo názorům jistých tříd v XVII. století, a dává královně před smrtí prohlásiti nevinu Hippolytovu. — U Euripida objevuje se bohyně Artemis a zjevuje otci, jenž ve hněvu svolal na hlavu synovu pomstu Poseidonovu, že syn jeho zmírá nespravedlivě.

Scéna měla na Národním divadle antickou jednoduchost a textu dostalo se promyšleného i jadrného přednesu pp. Deylem a Vávrou. Vášeň královny Faidry tlumočila podmanivě pí. Dostalová a jímavě oddanou chůvou byla pí. Hübnerová. Aby se vyhnula jednotvárnosti, rozdělila režie chor mezi tři herečky.

Dramatická pohádka veršem *Začarované kolo*, napsaná Polákem Lucyanem Rydelem, známým u nás dramatem Navždy, a provedená za jeho režie na Městském divadle Král. Vinohradů, svým schematem připomíná Euripidova *Hippolyta*. Jsou-li v řecké tragedii Euripidově jednající osoby loutkami bohyň, jsou lidé v *Začarovaném kole* hříčkou dvou ďáblů, z nichž jeden je asi přímým potomkem Goetheova Mefistofela, druhý příbuzným — třeba že spisovatel vydává jej za Němčíka — našeho zlomyslného, ale snadno ošálitelného hastrmana. Tyto dvě nadpřirozené bytosti spolu s lesním dědem, patrně starým, léty zkušeným samotářem, představují zápas dobra a zla v lidských nitrech a uvádějí osoby i nevinné do začarovaného kola zlých vášní, jež je hubí.

Mladá, hezká mlynářka, provdaná za starého lakomého mlynáře, miluje se s Jaškem, stárkem ve mlýně. Aby si udržela milence, návodem ďáblovým jej přiměje, aby zabil mlynáře, čímž uvrhne v neštěstí také chudého dřevorubce. Souběžně s tímto dějem rozvíjí se děj druhý. Šlechtic zaváže se ďáblovi svým životem, stane-li se hejtmanem. Ďábel poradí, aby šlechtic podeťal javor, zasazený v den narození bratrova, čímž zničen bude i život bratra šlechticova, po němž převezme hejtmanství. V podmínkách smluvních ustanoveno, že propadá šlechtic ďáblu, dopustí-li, aby nevinný člověk zhynul. Popravou domnělého vraha mlynářova dá se šlechtic v ruce ďáblovy. Jašek se utopí a mlynářka jako Markéta zešílí.

Protějškem těchto nešťastníků jsou prostičký pastevec, jehož fujarka zvučí radostnými písněmi, a rokoková dceruška šlechticova, panenka jako z porculánu, koketující dle tehdejšího mravu s láskou k pastýřům.

Divadelně je hra dosti účinná — místy vadí příliš dlouhé lyrické projevy — což děkuje jednak příjemným veršům, jednak méně příjemným efektům scénickým, z nichž je na př. půlnoční zjevení mrtvého mlynáře v čertově mlýně. V podstatě je Rydelova hra dramatem mlynářky a jejího milence. Exposice je však rozvleklá a mimo to chybí dílu síla, jíž označuje se Tolstého Vláda tmy, obírající se podobným námětem, ovšem bez čertíků, lesních mužů a ženek, prostá, ale lapidární.

Provedení na Městském divadle vinohradském bylo celkem pečlivé, ač mohla býti ještě více vyzvednuta náladovost některých scen. Znamenitý výkon herecký podala pí. Májová jako šílená mlynářka. Pp. Zakopal a Vydra byli rázovití čerti z polské pohádky.

Karel Čvančara.

Opera.

Vinohradské divadlo dalo si ujíti jedinečnou příležitost, aby vypravilo Smetanovu »*Prodanou nevěstu*« hned, jakmile bylo dílo Smetanovo uvolněno, tedy na Nový rok. Musila-li ustoupit i »Prodaná« operetám, jež z důvodů finančních, bohužel, jsou páteří repertoiru, tedy byla to v *tomto* případě chybná kalkulace. Zájem o provedení díla byl veliký a projevil se zřetelně, když v únoru k němu došlo.

Byl ovšem pochopitelný, neboť běželo tu, s hlediska umění reprodukčního míněno, o *druhé* provedení »Prodané«. Celý imposantní řetěz představení v divadle Národním byl přes veškeré varianty, přinesené všemi faktory divadelního aparátu, od režiséra a dirigenta až k zpěváku nejmenší role, nesen myšlenkou tradice, přirozeně tradice *Smetanovy:* a tato tradice byla s hrdostí zdůrazňována. Také všechna jiná představení »Prodané« — rozumí se česká — byla odleskem, byť často jen velmi slabým, tohoto vzoru. Vinohradské divadlo, vládnoucí v této době mladými silami vůdčími, dirigentem *Ostrčilem* a režisérem *Hilarem*, slibovalo postaviti se mimo tuto tradici a, pokud by toho bylo třeba, i proti ní.

Věc na první pohled povážlivá ukazuje se býti zcela pochopitelnou a oprávněnou, přihlédneme-li k ní blíže. Je-li tradice vůbec

vysazena průběhem delší doby změnám, jež ji mohou daleko odvést od původního, platí to zvýšenou měrou právě pro umění reprodukční, jež vládne jen skrovnými prostředky fixačními. Jemné odstíny v tempu a dynamice orchestrálního partu, ve hře a souhře solistův atd. — to vše vymyká se možnosti, aby bylo nějak přesně pro budoucnost určeno; slova, písmo a všechny značky tu nestačí. Tradice několika generací, jako v tomto případě tomu jest, nemůže tedy tvrditi, že je v poslední své etapě táž jako v počáteční; i jest oprávněno, aby nová reprodukce díla navázala nikoli na ni, nýbrž na to, co je tu nezměněné, věčně svěží: dílo samo, jak je Smetana napsal.

Touto cestou brala se především *hudební reprodukce* díla. Ostrčil, vycházeje od partitury Smetanovy, vytkl si za cíl, interpretovat ji co nejpřesněji a dle svého pojetí nejvýstižněji. Bylo správně řečeno, že jest tato partitura velmi přesná; tím však není dokázáno, že je přesna i tradicionální její reprodukce. Sám jsem na př. slyšel před několika lety, když zase jednou Kovařovic sám řídil Prodanou (v cyklu), po dlouhé době po prvé přesně podaná sforzata smyčců na začátku ouvertury (t. j. neodvisle od úderů timpanu). A podobných detailů (i z jiných oper Smetanových) bych mohl uvésti řadu. Byla tedy *přesnost* Ostrčilova podání závažnou hodnotou jeho výkonu. Než jindy běží o jemnosti, jež se vymykají přesnému určení. V závěru ouvertury přichází na př. místo v Des-dur, jež tradičně bylo hráno pomaleji. Smetana nemá tu nižádného označení o změně tempa; přijmeme-li tedy toto zvolnění, nemůže tu běžeti leč o odstín zcela subjektivního rázu, ponechaný na vůli dirigentů, jakési rubato en gros, nikoli o něco *podstatného*; neboť pak by byl Smetana zde jistě naznačil změnu tempa. Jest to tedy jedna z četných nuancí, jež pro jich subtilnost ponechávají skladatelé vůli dirigentově; Ostrčil podal toto místo v témže tempu, jako dřívější. Podobných téměř neznatelných změn provedl v díle mnoho.

Někde však podnikl i změny radikálnější, jež jsou vlastně již *opravami* tradice. Tak na př. místo, kde Jeník zpívá k dohazovači »Z daleka, pane jsem«, bývalo na základě označení »*Meno allo*« hráno v tempu krajně vleklém. Není možno, aby takové tempo bylo tradicí Smetanovou. Odporuje to uvedenému způsobu označení, následujícím po »Allegro commodo« — tak radikální změnu tempa byl by zajisté Smetana označil aspoň »Molto meno allo«, spíše však již novým termínem — »*Lento*«, tak asi to bývá hráno. Ale odporuje to i dramatické situaci. Nikdy jsem nechápal, proč má býti tak tragicky podána chytrá vytáčka Jeníkova vůči Kecalovi, v rozmluvě jinak zcela pohodlně a rozmarně vedené, hudebně založené na polce, jež scénu začíná a (duettem »Znám jednu dívku«) zakončuje. Tu máme tedy příklad, jak Ostrčil, jenž na tomto místě pohyb *jen zmírnil*, postavil se i přímo proti tradici — zřejmě porušené.

Těmito všemi malými i většími změnami, jež se ovšem dotýkaly nejen tempa, ale i jiných stránek, zvláště dynamiky (připomínám jen namátkou zvukově zmírněný ostinátní motiv trombonů ke konci »Furiantu«), docílil Ostrčil dvojího. Předně vtiskl dílu čistě *Smetanovský* ráz, v tom smyslu, jak my mladší na Smetanu pohlížíme.

Aby nevyzněla tato věta jako fráse, nutno ji objasniti: Pro nás je Smetana *klassikem* hudebním, nikoli modernistou, jak byl dřívějším. »Moderní hudba« je pro nás pojem již jiný a přes to, že v detailech je ve Smetanově díle více moderního než dosud česká hudba po něm dokázala, základní rys její je klassičnost; nerodí se, nespěje k vrcholu, nýbrž ho již dosáhla a je zralá; stala se součástí věčné, bezčasové krásy, tak jako antická socha nebo akt Tizianův. Reprodukovat dílo Smetanovo jest pro moderního dirigenta pocit nesmírně blízký tomu, reprodukovati Mozarta.

A po druhé: Ostrčil vystihl *veseloherní* styl díla (ve smyslu čistě dramatickém), jeho lehkost, úsměvný humor, přechodní zvážnění, to vše s jemným vkusem umělce, který neupadne do extrémů fraškovitosti a sentimentality, který sladí kontrasty v jeden celek skutečné *komedie* v čistém a vznešeném slova toho smyslu, v tom smyslu, jenž činí komedii rovnocennou sestrou *tragedie* — a snad i větší.

Také *režie Hilarova* podjala se díla s úmysly reformními, ba snad zřetelněji než interpretace hudební. Základní myšlenkou bylo tu opět, vyjíti od díla samého, nikoli však, jako se obyčejně při operách děje, od libreta, nýbrž od partitury. Znamenalo to tedy, čerpati podněty k scénickým útvarům především z hudby Smetanovy. To je myšlenka theoreticky jediné správná a prakticky, jak se ukázalo, velmi úrodná. Tak jest možno zabrániti naturalismu scény, jenž jest v odporu s ideálností hudby a zpěvu a jímž se hudební hodnoty díla tím spíše zastírají, čím bezohledněji se pozornost obecenstva strhuje k viditelnému scény. Režie Hilarova tvořila tyto optické hodnoty v souhlase s hudbou, takže vznikal jednotný dojem, v němž oboje umění se navzájem neoslabovalo, nýbrž posilovalo. To je principielní její zásluha, v níž nemění ničeho okolnost, že tu a tam, jak při nových úkolech bývá, přehnala. Dlouhý úvod k prvnímu jednání na př. byl výborně scénován (dobře bylo, že šumař klarinetista upustil od předstírání hry na svůj nástroj, neboť současná klarinetová melodie zaznívá z orchestru a nikoli se scény). Průběhem scény však hra sboru stala se příliš bohatou, na př. ve střední mollové části, kde jeho rozestup a sestup činil dojem něčeho umělého — jako na komando. Do jásavé nálady scény vnesl se tím neklid. Není dobře, že Mařenka a Jeník, na počátku výhodně exponovaní přede dveřmi kostelními, vmísí se pak do sboru. Neboť nejen slovy »Nechte vzdechů«, ale i pozdějšími »Pojďte s námi« obrací se sbor k oběma milencům, kteří zatím v davu zmizeli, čímž trpí názornost scény.

Bez výhrady znamenitá byla *produkce komediantů*; spojiti s honosivou fanfárou trubek »silácké« výkony, s líbezným prvním triem (Fdur) produkci dětí a s markantním druhým triem (Cdur) tanec »Indiána« byla myšlenka nadmíru šťastná.

Zato vlastní *tance* nebyly tak šťastné. »Furiant« byl tančen nesprávně, neboť nebyla respektována měna dvojdobé a třídobé rythmiky, pro tento tanec charakteristická a Smetanou — vyjma trio skladby — tak zřetelně zdůrazněná. Mimochodem řečeno, tančí se i v naší »Besedě« furiant špatně; tam se ale i špatně hraje (jako valčík). Nadto trpí vůbec ballet Vinohradského Městského divadla nepřesností rythmiky.

Pokud se týče solistů, třeba na prvém místě jmenovati skvělý výkon p. *Lanhausův* jako dohazovače. Neměl nápadně nových rysů, ale byl velmi účinný pěvecky i herecky a vždy vkusný, neupadaje v karikaturu. Ve scéně kontraktní bylo snad trochu příliš hry. »Tu na papíru zaznamená se« značí, že Kecal smlouvu teprve *píše*; p. Lanhausův Kecal však několika škrty rukou nemohl nikoho přesvědčiti, že vše, co čte, právě napsal, leč by byl komorním stenografem. Odbíhání od stolku odvádí pozornost od tohoto místa, k němuž soustřeďovati se má pozornost nejenom všech na scéně přítomných, ale i všeho obecenstva. Mařenka sl. *Vronské* byla velmi dobrá a sympatická již svým pouhým zjevem; její herecký výkon jen ve scénách s Vaškem překročil někdy hranice veseloherního (na př. když ho bije). Stejně dobrý byl i výkon p. *Wuršerův* jako Jeníka, herecky vždy decentní, až snad příliš měkký na takového podšitého chasníka. Psychologicky nesprávně podáno bylo místo, kde se odhodlá Jeník ke komedii, prodati Mařenku. P. Wuršer naznačuje herecky toto odhodlání již při své otázce, kdo mu peníze vyplatí. To je nemožno; teprve v tom okamžiku, kdy uslyší, že Mařenku má dostati *Míchův syn* Vašek, přijde mu myšlenka, Kecala ošáliti. Před tím mu to ani ve snu nenapadá a výše uvedená jeho otázka je prohozena ještě zcela lehce, nanejvýše s jakousi úštěpačností.

Vašek p. *Menšíkův* lišil se nejvíce od tradicionálního typu, vytvořeného naším Krössingem. Dle prvních scén bylo patrno, že nechce býti pojímán jako obmezený hoch, nýbrž spíše jen potrhlý (asi to, čemu právě naši venkované říkají »trhlý«). Z přemnohých míst libretta je však patrno, že Vašek nemůže být jinak chápán než jako hrubě obmezený člověk. Ba nebylo ani možno, aby se p. Menšík této charakteristice vyhnul; tím pak stal se jeho výkon nejednotným. Jevil-li se tedy jeho Vašek na př. v první scéně s Mařenkou jako »ne tak hloupý«, vyhlížel v úvodní scéně třetího dějství obmezený až přespříliš (vypukne na př. v pláč). Čilým jeho pohybům dřívějším, třeba rychlému mnutí rukou, odporovala jeho úžasná nemotornost ve scéně s komedianty. A konečně jeho křepčení při slovech »Jakás panenka . .« označovalo ho zase jako skutečného blázna. Ani koktání nebylo podáno jednotně. Ve zpěvu zhusta nebylo dosti vyznačeno, takže to vyhlíželo, jako by opravdu zpíval na př. »ma, ma, matička« a nikoli koktal slovo »matička«. Jinde, zvláště v dialogu, však zřetelně koktání vyznačoval. Bylo-li zanedbávání toho ve zpěvu úmyslné, pak by to byl jediný případ na celé této Prodané, kde výkon herecký byl v *nesouhlasu* s hudbou Smetanovou, jež tuto vlastnost Vaškovu *podtrhuje*; jeť Vaškův motiv v orchestru přímou její hudební stylisací. Celkem tedy nutno říci, že p. Menšík nepodal jednotnou *postavu*, nýbrž jen hru, činící svojí smíšeností dojem improvisace se silným zřetelem na obecenstvo. Podal-li před tím Pedrilla v Mozartově »Únosu« výtečně, poněvadž plně hověl jeho čilému naturelu, nelze to o jeho Vaškovi říci. — Menší úlohy byly provedeny vesměs zdařile; zvláště výkon *principálův* (p. Marek) byl výborný.

Výtvarné kvality díla byly místy — zvláště ve druhém jednání — taktéž velmi pěkné; myšlenka, podati scénu prvního jednání na

kopečku, jest velmi dobrá až na to, že se zmenšil výhled do kraje a tím možnost, zachytiti v ní více slunce.

Úhrnem tedy dlužno říci, že uvedení »Prodané« na Vinohradském Městském divadle byl umělecký čin ***velmi krásný***; pronikavý úspěch byl mu nejlepší odměnou. Můžeme srdečně těšiti se na další díla našeho nesmrtelného genia na této scéně; tak jako od počátku byla, budou i teď nejlepším palladiem proti všemu tomu importovanému k nám paumění, jež bohužel naše obecenstvo tak rádo přijímá pro chvilkovou zábavu, a jež proto vinohradskou scénu tak opanovalo.

Dr. *Otakar Zich.*

O zevní výpravě díla přineseme úvahu v čísle budoucím.

Redakce.

Světová válka r. 1914—5.

Vstupujeme v osmý měsíc trvání nynější války a dosud není nejmenší naděje na brzké její ukončení. President Spojených států severoamerických učinil opět pokus zprostředkovati mezi válčícími stranami, ale na žádné straně nejeví se nálada tomu příznivá. V americkém senátě přijat resoluční návrh, kterým se vláda vyzývá, aby se přičinila o svolání konference neutrálních států, která by se zabývala otázkou sprostředkování. Odevšad prohlašuje se, že válka nemůže býti skončena dříve, dokud jedna nebo druhá strana nepodlehne. Ano, situace se ještě přiostřuje, neboť v neutrálních státech, v Italii, v Rumunsku, v Řecku a v Bulharsku dějí se o překot přípravy k zasáhnutí do války. V Řecku stala se změna kabinetu. Ministerský předseda Venizelos, který se vyslovil pro zasažení Řecka ve válku, odstoupil.

Situace v uplynulém měsíci celkem málo se změnila. Svedeno sice několik velkých bitev, ale válčící strany stojí v nezlomné síle proti sobě a bojuje se na všech bojištích urputně se střídavým úspěchem. Německé vojsko dobylo pod velením generála Hindenburga na Mazurských jezerech vítězství nad Rusy, ale poražená ruská armáda znovu se vzchopila a zesílivši se podniká opět ofensivu. V Bukovině mělo rakouské vojsko rozhodné úspěchy zmocnivši se Kimpolungu a Černovců. Na celé karpatské frontě bojovalo se neustále s napětím všech sil, jen sněhové vánice donutily občas k přestávkám. Po svém ústupu z Bukoviny soustředili se Rusové a stáhli z Polska všechny použitelné síly. O průsmyky karpatské bojuje se zuřivě. Na západním bojišti neudálo se v uplynulém měsíci nic významného. Koncem měsíce února zahájeny nové boje německým bombardováním Remeše. Německé zprávy praví, že se Francouzové pokusili nejen o průlom v Champagni, nýbrž i na východě Argon, ale že byly všechny jejich útoky odraženy.

Proti Dardanelám započalo loďstvo trojdohody rozhodnou akci. Na evropské straně dardanelské byly již pobořeny dvě tvrze dalekonosnou střelbou anglickou. Spojeneckému vojsku před Dardanelami

velí anglický admirál Limpus, jenž byl do nedávna instruktorem tureckého vojska. Z Cařihradu došla zpráva, že se tam vzhledem k eventualitě, že by anglicko-francouzské loďstvo vniklo do marmarského moře, uvažuje o nutnosti změniti hlavní město říše. Jedni navrhují Drinopol, jiní Brussu. Spojenci dopravili k Dardanelám četnou armádu, která byla většinou vzata z Egypta a skládá se z australského a francouzského koloniálního vojska. Vrchní velení má generál d'Amada. Zničením vstupních tvrzí dardanelských jest ovšem odstraněna teprv malá překážka, s nimiž se dobytá dardanelská linie 81 km. dlouhá potkává. Akce proti Dardanelám vyvolala v neutrálních státech zejména balkánských znepokojení.

Albánci znepokojují stále Srbsko po celé hranici. Dne 18. února objevili se v kraji ochridském, kde nečetné srbské vojsko bylo nuceno ustoupiti. Albánci zmocnili se několika míst, ale byli koncem měsíce donuceni k ústupu přes hranice.

Německá blokáda anglického pobřeží, která byla dne 18. února zahájena, způsobila již obchodním lodím veliké škody. Seznam lodí, které se staly obětí německých ponorných člunů neb min, vykazuje 20 jmen.

President Spojených států severoamerických doporučil v notě ze dne 22. února Anglii a Německu tyto vzájemné ústupky: 1. aby plovoucí miny nebyly se žádné strany kladeny v pobřežních vodách nebo na širém moři; miny zakotvené pak jen k účelům obranným před vlastními přístavy na dostřel děla a všechny aby měly značku vlády, která je položila; 2. z ponorných člunů aby nebylo používáno k útoku na obchodní lodi, leč jen k vykonávání práva zadržení a pro prohlídky; 3. vlády obou zemí nedovolí svým obchodním lodím užívati vlajek neutrálních; 4. životní potřeby nebuďtež v seznamu kontrabandu a britské úřady nechť nepřekážejí nakládání takového zboží na lodi, aniž zadržují náklady ty, jsou-li adresovány na agentury v Německu, které budou Spojenými státy ověřeny a které rozdělí zásoby po dovežení k rozprodeji mezi občanské obyvatelstvo. Německá vláda neužije jich pro ozbrojenou moc Německa. Notou ze dne 28. února projevila arci německá vláda svůj souhlas s poslední podmínkou. Odříká se toliko kladení min plovoucích. Anglická vláda dosud neodpověděla, ale ve společné notě, kterou zaslaly anglická a francouzská vláda neutrálním státům dne 1. března, praví se: »Německo zahájilo postup proti pokojným obchodním a nebojujícím posádkám lodním k tomu doznanému účelu, aby zabránilo dovozu a vývozu veškerého zboží pro civilní obyvatelstvo do britských ostrovů a severní Francie. Jeho odpůrci jsou proto nuceni sáhnouti k represáliím, aby zabránili, aby se do Německa nemohlo dovážeti ani z něho vyvážeti vůbec jakékoli zboží. Ovšem že to provedou bez nebezpečí pro neutrály a nekombatanty. President Wilson zaslal Anglii, Francii a Německu notu, aby válčící strany daly odstraniti z válečného pásma všechny miny. V Paříži a v Londýně namítají proti tomu, že se to dá stěží provésti, ježto by to musily vykonati obě strany současně, k čemuž by bylo zapotřebí příměří, k němuž však není na žádné straně nálady.

Průběh událostí byl dle zpráv německého a rakouského generálního štábu tento:

5. února. Boje na karpatské frontě a v Bukovině. Rakouské vojsko odrazilo ruský útok u Lopuszna.

6. února. Rakouské vojsko vniklo do Kimpolungu v Bukovině.

7. února. Rakouské vojsko dostihlo údolí Horní Suczavy. Čingtau a Šantuny prohlášeny Japonskem za ochranné území.

8. února. Při postupu v Bukovině obsadilo rakouské vojsko Vasmovu.

10. února. Anglická sněmovna schválila rozpočet pro armádu 3 milionů mužů. Ruské lodi s mužstvem a střelivem pro Srbsko propluly kolem Brajlova.

11. února. Němci donutili Rusy po několikadenních bojích k vyklizení posic východně od Mazurských jezer.

12. února. Rakouské vojsko překročilo jablonický průsmyk. V Polsku překročilo německé vojsko dolní Skrvu a postoupilo k Racionži. Americká vláda podala Německu a Anglii noty ohledně prohlášení německé admirality o námořní válce proti Anglii.

13. února. Rakouské vojsko svedlo s Rusy vítězné potyčky ve jihovýchodní Haliči a v Bukovině. Albánci překročili srbské hranice.

14. února. Rakouské vojsko zatlačilo Rusy k Stanislavi. Němci zatlačili Rusy k Taurogám a obsadili Racionž.

15. února. V Bukovině překočilo rakouské vojsko čáru Seretu a Rusové ustoupili k Prutu. Jižně od Kolomyje větší boje. Německé vojsko obsadilo v Polsku severně od Visly Plock a Bielsk.

16. února. Rakouské vojsko dobylo Kolomyje. Německé vojsko následovalo Rusy k Taurogám přes hranice.

17. února. Rusové ustoupili za Prut. Rakouské vojsko obsadilo Černovce. Bitvy u Plocka-Racionže rozhodovaly se ve prospěch Němců. Srbové bombardovali Mitrovici, Rakušané Bělehrad.

18. února. Německé vojsko zabralo Taurogy. Srbové zahnali Albánce za hranice.

19. února. Na karpatské frontě nepřetržité boje.

20. února. Rakouské vojsko odrazilo na karpatské frontě od Dukly k Vyškovu několik ruských útoků.

21. února. Jižně od Dněstru větší boje. Němci dobyli ve Vogesách Hohradu a Stossweileru. Pronásledování Rusů po bitvě u Mazurských jezer skončeno.

23. února. Ruský výpad severně od sedla voloveského byl rakouským vojskem odražen. Rusové překročili jihovýchodně od Augustova na dvou místech Bobr. Mezi Německem a Francií docíleno dohody o výměně těžce raněných zajatců. Remeš opět bombardována.

24. února. Boje nad Němenem, Bobrem a Narevem. Papež předložil Německu nové návrhy mírové.

25. února. Car jmenoval generála Radka Dimitrijeva polním maršálem. Císař Vilém vyznamenal Envera pašu železným křížem.

26. února. Dardanely bombardovány loďstvem franc.-anglickým.

27. února. Boje v Karpatech u Vyškova a jižně od Dněstru. Ve Francii dosáhli Němci čáry Verdinat-Bremouil. Německé vojsko vyhnulo se postupujícím Rusům do kraje severně a západně od Prasynysze.

28. února. V západním úseku karpatské fronty zmocnilo se rakouské vojsko několika předních ruských postavení. Pokusy Francouzův o průlom německé čáry mezi východním okrajem Argon a Vangnoisem ztroskotaly.

1. března Ve Vogésách prudké boje, Němci uhájili své posice. Severovýchodně od Lomže a východně od Plocka Rusové odraženi. Generál Pau přijel do Petrohradu. Čtyry dardanelské pevnosti byly francouzsko-anglickým loďstvem umlčeny, dvě zbořeny.

2. března. V Karpatech trvají boje, rovněž na celé frontě v jihovýchodní Haliči. Ruský senát zbavil poddané nepřátelských států práva vystupovati jako žalobci před ruskými soudy.

3. března. Ruské oddíly postupující na Bialou jihovýchodně od Zaklysziac byly rakouským vojskem odraženy. Němci zmocnili se návrší Lorette severovýchodně od Arrasu. Ruské útoky v krajině jižně od Myszinicsu a Horzelu a severovýchodně od Praszysze měly úspěch.

4. března. Němci bombardovali Remeš. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. března 1915.

(Říšská rada nebude svolána. — Zásobovací otázka. — Dr. Biliński. — Dr. Körber. — Pruská sněmovna. — Z ruské dumy. — Italská sněmovna. — Francouzští socialisté o válce. — Spor Číny s Japonskem.)

S několika stran vysloveno přání, aby se říšská rada byť i jen na krátko svolala. V tom smyslu vyslovilo se též polské Kolo. Konference předsedů sněmovny usnesla se, požádati předsedu kabinetu hr. Stürghka, aby se tak stalo. Ale na rozhodujících místech jest přesvědčení, že svolání říšské rady staví se v nynější válečné době nepřekonatelné obtíže v cestu. V tom smyslu vyslovil se též hr. Stürghk vůči deputaci předsednictva sněmovny.

Ve Vídni konají se stále porady o zásobovací otázce. O poradě vlády se zástupci všech skupin panské němovny sdělilo se, že členové panské sněmovny se vyslovili, že různá opatření byla opozděna, kdežto se v Německu velmi rychle postupovalo. Ministři poukazovali na to, že se takovým akcím staví v cestu obtíže z té příčiny, že vždy je zapotřebí vyjednávati s Uhry. V obou polovinách říše nařízen a proveden soupis zásob obilí a mouky.

Bývalý společný finanční ministr Dr. Biliński zvolen jednomyslně předsedou polského Kola na říšské radě. Jest po prvé, že předsedou tohoto vlivného klubu zvolen muž, který není říšským poslancem.

Nový společný finanční ministr rakousko-uherský Dr. Körber přijal úředníky společného ministerstva financí a bosensko-hercegovského oddělení tohoto ministerstva a pravil v uvítací řeči, že monarchii kyne z války zvláštní zisk, na který již obdržela významné splátky. Její národové následovali nadšeně volání svého nejvyššího velitele k praporům a bojují s obdivuhodnou hrdinností. Budou po válce za jedno v přesvědčení, že každý stát, nechť jest jeho vnitřní orga-

nisace jakákoli, musí vždy býti veden s rozhodnou vůlí a s jasnými cíli před očima.

Pruská sněmovna sešla se dne 9. února, aby vyřídila rozpočet na letošní rok. Ministr financí Dr. Lenz pravil, že nejdůležitějším úkolem jest zabezpečení výživy lidu po čas války. Poněvadž Anglie uzavřela zámořský dovoz potravin, jest Německo poukázáno, aby se živilo z vlastní úrody a potravinami získanými ve vlastní zemi. Německé zemědělství stalo se tak výkonným, že jest úplně s to, aby zaopatřilo zemi chlebem i masem.

V ruské dumě, která zahájila dne 10. února své zasedání, ministr zahraničních záležitostí Sazanov vyložil dle zprávy c. k. korespondenční kanceláře, že Rusko nemohlo před šesti měsíci učiniti jiné rozhodnutí než přikročiti k válce. Tvrdil, že trojdohoda směřuje k zničení vojenské moci nepřítelovy, aby utvořila v Evropě situaci, která dovolí, léčiti se ze zabezpečeného míru. Úzký spolek spojenců rozšířil se ještě finančně-hospodářskou dohodou. Ministerský předseda Goremykin pravil, že skvělá budoucnost Ruska na Černém moři před zdmi cařihradskými se ukazuje stále jasněji. Vytkl, že pomocné zdroje a síly Ruska jsou nevyčerpatelny. Hosudarstvenný senát uznal celou řadu opatření za pilná, z nichž jsou nejdůležitější vymanění produktivních pramenů země z moci cizozemského průmyslu a neprodlené zrušení pozemkového majetku říšsko-německých a rakousko-uherských přistěhovalců, vyjímaje přistěhovalce slovanského původu.

V italské sněmovně prohlásil ministerský předseda Salandra, že jest v tomto okamžiku státním zájmem, aby země nebyla porušováním veřejného pokoje oslabována, a že vláda proto učinila nejostřejší opatření, aby se zamezily všeliké demonstrace. Dále zdůraznil, že se morální příprava neděje schůzkami a srážkami. Vláda nechce změniti směr své politiky. Salandra nemůže říci, zdali národ nebude nucen táhnouti do boje, ale je přesvědčen, že národ vyhoví jednomyslně rozkazům vlasti a krále.

Národní francouzská socialistická strana konala konferenci, v níž ministr Guerde pravil, že Francie nebojuje proti německému národu, nýbrž proti militarismu, a že jest ochotna podati Německu ruku, jakmile se zřekne militarismu. Gustav Hervé prohlásil, že je socialistům mír přijatelný jen tehdy, až bude militarismus zničen.

Mezi Čínou a Japonskem vypukl vážný spor. Japonsko předložilo Číně řadu požadavků, z nichž jsou některé takové, že v nich Čína spatřuje ohrožení své suverenity. Japonsko žádá, aby žádná část čínského pobřeží a žádný čínský ostrov nebyl postoupen cizí mocnosti, aby Čína nestavěla ve východním Mongolsku žádných drah bez souhlasu Japonska, Japonci mají míti právo zakupovati se ve východním Mongolsku a v jižním Mandžusku, kde mají míti též důlní právo. Japonsko má nabýti železniční koncese pro trati Šangtun-Mukden a Kirin-Chanchun na 99 let, německé privileje v Šantunu mají býti převedeny na Japonsko. Napětí mezi Čínou a Japonskem přiostřilo se do krajnosti, Japonsko nařídilo mobilisaci a odmítlo návrh Spojených států severoamerických na sprostředkování. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Březen.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Andersen H. Ch.: **POHÁDKY A POVÍDKY.** Sv. V. Upravil Karel Mašek. Světové knihovny č. 1168—1171. 284 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - K —·80

Světoznámý pohádkář, jenž malým i velkým zapředl se do snů nádhernými květy své velkolepé fantasie, v nejnovějším svazku pohádek strhuje čtenáře ve své začarované kolo. »Císařovy nové šaty«, »Létací kufr«, »Kachňátko« a jiné a jiné rozkošné pohádky, známé v nesčetných variantech již z dob našeho mládí, objevují se tu v původní květnaté podobě, k potěšení i vzpomínce a poučení. Věru, kniha nádherná!

Karel starší z Žerotína: **APOLOGIA NEB OBRANA**, psaní Václavu Budovcovi z r. 1600 a jiné listy české. Vydal Dr. B. Vyskočil. Světové knihovny č. 1172—1173. 96 str. Za - K —·40

Vzácný kulturně-historický dokument z doby pozvolného rozkladu a úpadku národního v době předbělohorské. Věrný potomek Českých Bratří, uvědoměle a hrdě milující svou vlast a její slavnou minulost, ochránce Komenského uložil v těchto listech celé své slovesné umění a svoji velikou osobnost. Český čtenář po více než třech stoletích jistě s hlubokým zájmem bude čísti dílo, jež je význačným představitelem literární kultury doby bratrské.

Červinka Karel: **VYSUŠENÝ MOČÁL**, Román. Ottovy Laciné knihovny národní č. 250. 312 stran. Za K 1·60, váz. - - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·—

Román soudcovské kariery, končící po skvělých nadějích ve »vysušeném močále«, malém městě venkovském, bez přímého spojení, bez průmyslu, obchodu, ruchu, ale plném maloměstských intrik. Z toho ovzduší vyvážil autor pestrý děj svého románu, jehož středem je okresní soudce. Obratným perem líčí ty všecky naděje i trudy venkovského úředníka, jejž povolání připíná v neblahé ovzduší. Autor poznal dokonale celý život soudcovský a vylíčil v napínavém rámci románovém poměry venkovských soudů i četné maloměstské historie, proplétající hlavní děj. Román bude jistě hojně čten nejen v kruzích, z nichž je děj vyvážen, ale i každým přítelem četby krásné a napínavé.

Fabre Jean Henri: **Z PAMĚTÍ HMYZOVĚDCE.** Přeložil a životopisem opatřil Bohumil Bauše. S 8 obrázky. Světové knihovny č. 1166—1167. 104 str. 8°. Za K —·40, váz. - K —·80

Učenec světového jména, skromný a velký badatel poučuje tu několika kapitolami užaslého laika o hmyzu, jeho pudech, počínání a životě. Pociťujeme tu dramata, rozvinující se v efemerním životě těch malých bytostí, které v důmyslném líčení učencově mají svoje žádosti, shody, nenávisti a vášně. Krásná knížka!

Maixner, Prof. Dr. *Emerich*: **O VÁLEČNÝCH EPIDEMIÍCH.** Sbírky přednášek a rozprav serie VI. sv. 9. 132 str. v. 8°. Za - - - - - - - - - - - K 3·20

Velice časová a velice pěkně psaná kniha. Vznikla z přednášek, které autor, vynikající odborník lékařský, měl v universitní extensi. Každý nalezne v ní dobrého poučení o válečných epidemiích, o něž se zajímá. Lidovým a poutavým způsobem jest ve spisku pojednáno o pojmu infekce, působení bakteriálních jedů, o sebeochraně organismu před bakteriálními jedy, o imunitě, o dysenterii bakteriální a amébové čili tropické, o choleře, střevním tyfu, skvrnité horečce, vratné horečce, neštovicích, malarických chorobách, asijském moru a ochranných opatřeních proti epidemiím ve vojsku a občanstvu. Nepochybujeme, že kniha přispěje hojně k splnění krásných úmyslů autorových.

Nansen, Dr. *Fridtjof*: **SIBIŘ, ZEMĚ BUDOUCNOSTI.** Český překlad redigoval dr. Jiří Guth. Se 154 illustr. a přílohami, 2 mapami a 2 diagramy. 494 str. lex. 8°. Za - K 11·—

Dnes, kdy tolik se mluví o Sibiři, přichází kniha nestranného cestovatele jako na zavolanou. Ovšem hlavním účelem Nansenovým bylo zjistiti, lze-li dosíci kratšího spojení se Sibiří Ledovým mořem a pořičím Jeniseje místo zdlouhavou cestou železniční. Pokus se zdařil a lze se nadíti po ukončené válce mořského spojení Norska se Sibiří, jejíž produkty kratším spojením rychleji se ocitnou na evropském trhu, ovšem za cenu evropské civilisace, kteráž tu rychleji bude vnikati. Nansen nespokojil se s provedeným úkolem, ale rozhodl se procestovati Sibiř napříč. A hle, Sibiř v líčení Nansenově není pustou ledovou plání, jak si ji příslovečně představujeme. Nansen viděl ohromnou zemi, kde je místo pro miliony, ba stamiliony lidstva, kteří tu mohou žíti v blahobytu. Ovšem nyní je to země ubohá, obydlená primitivními národy a řídce osazena městy s vypovězenci politickými, ale i s bohatým průmyslem a obchodem. Nansen otvírá světu oči a volá: země budoucnosti! podávaje k slovům svým pádné doklady. Cestuje od okeanu k okeanu, všímá si bedlivě všeho a vypravuje formou přímo zábavnou, při tom poutavou a poučnou. Kniha Nansenova bude u nás čtena zajisté s vrcholným zájmem a my proto na ni zvláště upozorňujeme.

Preissová Gabriela: **Z MÉ ALEJE.** II. Spisů sebraných sv. 17. 188 str. 8°. Za K 2·40, váz. - K 4·20

Drobné povídky z ovzduší slováckého a korutanského, z nichž autorka tak ráda čerpá náměty svých rozkošných, teplem intimity prohřátých povídek, prostoupeny jsou fragmentními vzpomínkami z italských a ruských cest spisovatelky. Kniha opravdu jimavá a bezprostřední, tichá alej dojmů, citů a vzpomínek.

Tlustý, Dr., okresní lékař: **TYF SKVRNITÝ A NEMOCI TYFOVITÉ (HLAVNICKY) VŮBEC.** Lidov. rozprav lékař. č. 127. 30 str. v. 8°. Za K —·60

Populárně psaný spis snaží se upozorniti v dnešní době epidemií na počátky nemocí tyfovitých a jejich příznaky, nežli se dostaví lékař. Doporučujeme vřele všemu čtenářstvu.

HUDBA.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Roč. XIX. č. 4.—5. *V. J. Novotný*: **Idylla.** Pro housle a klavír. 6 str. fol. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·—

Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí čtvrtletně na tuto přílohu pouze - - K 1·—

SEŠITOVÁ VYDÁNÍ.

Česká knihovna zábavy a poučení. Sešit 238. Dílo 34. Jar. Vrchlického »Píseň života«. Životopisný cyklus osobní lyriky a epiky. Uspořádal a vyložil Jan Voborník. Seš. 5. Za 24 hal.

Knihovna Zlaté Prahy. Ročník 23. seš. 11. J. J. Mjasnickij: »Dobrodružství černobolotinských«. Humoristický román. Přeložil Jiří Ščerbinský. Za 24 hal.

Sibiř, země budoucnosti. Illustrované velké dílo cestopisné. Napsal dr. Fridtjof Nansen. Český překlad redigoval dr. J. Guth. Sešit 8. Sešit 60 hal.
Ottův Obchodní slovník. Redaktor dr. Jos. Pazourek. Sešit 53. Litomyšl — Loterie. Sešit 60 hal.
G. Preissové Sebrané spisy. Sešit 109. Kniha 18. »Vřes.« Sešit 2. Za 30 hal.
Zikm. Wintra Sebrané spisy z belletrie a kulturních studií. Sešit 91. Svazek 8. »Pražské obrázky«. Řada II. Sešit 9. Za 30 hal.

NAŠE ČASOPISY.

Lumír. Orgán Literárního odboru Besedy Umělecké. Redaktoři V. Dyk a dr. H. Jelínek. Vychází měsíčně. Číslo 3. Půlletně 5 K.
Zlatá Praha. Velký obrazový rodinný časopis. Redaktoři V. Červinka a V. Olíva. Vychází týdně. Číslo 23. Čtvrtletně 5 K.
Světozor. Obrazová světová kronika. Redaktoři K. Houžvička-Vika a O. Štáfl. Vychází týdně. Číslo 27. Čtvrtletně 5 K, jednotl. sešity týdenní 40 hal.
Besedy Lidu Redaktor Aug. Eug. Mužík. Číslo 11. Vychází 14denně. Půlletně K 1·50.
Obzor národohospodářský. Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálně-politickým. Redaktor prof. dr. J. Gruber. Vychází měsíčně. Č. 11. Půlletně 5 K.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·30. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem „Unie" v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 6.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

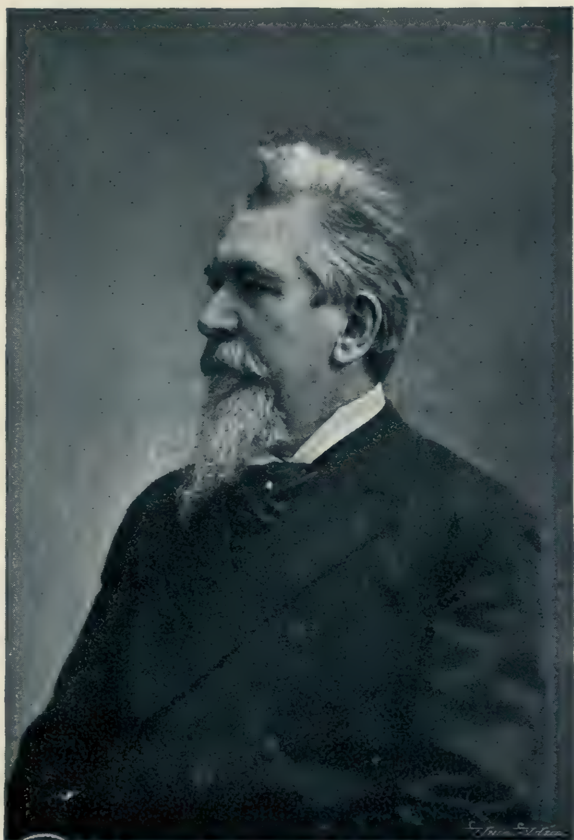
Nakladatelství J. Otty v Praze. Aloise Jiráska Sebrané spisy dospěly svazku čtyřycátého. Přináší Jiráskův široce založený historický obraz **Temno**, o němž přinese naše Vlčkova »Osvěta« v příštím čísle úvahu. — 8 K 60 h. — Světová knihovna č. 1180—2. Václav Beneš Třebízský: **Bludné duše.** II. 60.

Nákladem vlastním v Praze. Dr. Michal Navrátil. Lázně Mšené u Budyně n. Ohří. S vyobrazeními 2 K.

Nákladem Archaeologické komise při České Akademie v Praze. **Památky archaeologické.** Díl XXVI., sešit 4.

Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. Spisy Františka Drtiny. Svazek II. Seš. 21—2. **Úvod do filosofie.** Díl I. Historický. **Zakladní úvahy. Myšlenkový vývoj evropského lidstva.**

Nakladatel F. Topič v Praze. Publikace díla „**Mikoláš Aleš jeho život, a dílo**", vydávaná Marynou Alšovou, pokročilo již k sešitu 16., obsahujícímu vedle části textové **mnoho humoristických kreseb Alšových.**

ADOLF HEYDUK.

K BÁSNÍKOVÝM 80. NAROZENINÁM.

(* 7. ČERVNA 1835 V RYCHMBURCE)

  J. Otto v Praze

K. LIEBSCHER: MĚSTO PÍSEK, SÍDLO BÁSNÍKA ADOLFA HEYDUKA

  J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 6.

VLČKOVA

OSVĚTA

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra V. Flajšhanse.

VI. Listy Husovy.

Často bývá uvažováno a vyhledáváno, co z díla Husova nám vlastně ještě zůstalo. Přese všechnu snahu a lásku, s jakou se sbírají a vydávají latinské i české texty Husovy, nemůžeme přece neviděti, že v celé té práci je mnohem více úcty a piety k pozůstalosti velikého muže, nežli upřímné lásky a srdečného přilnutí k dílu samému. I když theologu jsou výklady Husovy o církvi a jeho důkazy ze sv. Augustina sebe více zajímavější, vždy přece ví, že nemůže jich cenit absolutně, se svého dnešního stanoviska a zájmu, nýbrž jenom relativně a historicky; i když filolog si sebe více váží Husova jazyka a jeho reforem, přece dnes již nečte ani jeho Výkladu ani jeho Postily pro zábavu nebo pro poučení. Zdá se, že veškera tato díla jsou mrtva pro nás; vykonala svůj úkol, naplnila své poslání — tak jako Pliniův přírodopis nebo Aristotelova metafysika. Máme k nim úctu — ale život náš jich už nezná; jiná díla a jiné myšlenky řídí dnes naše jednání, dávají cíl a útěchu duši.

Je to pravda — a marně se pokoušejí často mnozí z nás galvanisovati mrtvolu. Podávají se zevrubné a důkladné výklady, texty latinské se překládají do češtiny, starý jazyk textů českých se modernisuje, dává se krásná úprava, opatřuje laciné vydání — jest to všecko marné. Mimo odborného čtenáře (ale tomu zase taková vydání nestačí) nevezme jich nikdo do ruky, třebas by je i z piety koupil a choval ve své knihovně, zrovna tak ovšem, jako dnes již nečteme ani Viklefa, který v XV. stol. tak mnohým hlavu zviklal, ani svatého Augustina, jehož si Hus tak vysoce vážil. Musíme ovšem dodati se stanoviska svého dále — tak jako nečteme Štítného, Chelčického, Jakoubka, Rokycanu ...

A přece — má-li Hus býti nám tím, čím byl našim předkům, musí na nás působiti zrovna tak přímo a bezprostředně, jako působil na ně. Jeho mučenická smrt, jeho hrdinná stálost v boji za poznanou pravdu působí na nás ovšem přímo a bezprostředně, jako na ně; ale rádi bychom slyšeli také jeho slovo, živé podnes, které nezastaralo a které podnes nám dává sílu duši, útěchu srdci. Rádi bychom si přečetli tu »stránku nesmrtelnou«, která jediná ze všech těch tisíců listů dává život knihám — a bez níž zapadají celé svazky do tmy zapomenutí. Jest ještě dnes u Husa pro nás, pro svět vzdělaný taková »stránka nesmrtelná«, má ještě dnes Hus nám — a lidstvu co říci?

Ano, můžeme říci s chloubou. Není jich sice mnoho — a není to ovšem žádná z těch tisíců stran, kterými obyčejně vypočítáváme jeho činnost literární. Není to žádný z těch skvostných pergamenových kodexů, žádný z těch rozsáhlých, pečlivě psaných a krásně vázaných jeho svazků kázání, přednášek nebo traktátů. Nýbrž jsou to ty jednotlivé, často nedbale a zběžně psané, na listech zbytečných nebo potrhaných, drobné a větší *listy, epištoly,* jak jim říkávali Čechové dříve. Jsou — bývá to již tak ironie osudu — ze všech spisů Husových dochovány nejhůře; pro mnohé z nich máme dosud pramenem první tisk Mladenovicův z r. 1537.

A jsou to vskutku literární památky, nad něž nemáme cennějších z celé naší literatury před vzkříšením našeho národa. Jsou to vskutku přímé a bezprostřední výrazy duše Husovy, nikoli pouhé opisy cizích autorů, jako často bývají české i latinské Husovy spisy jiné — a poněvadž je to zároveň projev šlapaného svědomí, člověka, který trpí křivdu, zůstávají celému lidstvu trvale a na věky, tak jako poesie řeckých tragiků nebo prósa biblická.

Pro nás mají krom toho listy české (texty latinské jsou ještě dnes přístupné každému vzdělanci všech národů) dvojnásobnou cenu svou formou. Jest to, vedle některých partií Štítného, snad jediná část našich památek, ve které necítíme vlivů cizích, nýbrž která v prosté, jednoduché kráse ukazuje živou řeč lidu. Takových textů lidových, dobře psaných, máme i v nejnovější své literatuře málo; mnozí naši — i dobří autoři — potácejí se mezi Scyllou šroubovaného výrazu veleslavínského nebo Charybdou přebroušené elegance francouzsko-německé. Takových dobrých autorů (ani Komenský k nim nenáleží), jako byl Havlíček, máme velice po málu; jejich otcem je právě také Hus. Může nám proto býti ještě podnes vzorem.

Nevypracoval se ovšem k této své dokonalé formě české hned, ani lehce. V listech starších vidíme dobře, jak hluboko působila na jeho myšlení české škola latinská. A totéž vidíme i v obsahu: netroufá si ještě říci, co myslí — neumí to říci, jak by chtěl. Teprve v žaláři kostnickém, jako dozrává povaha a muž, tak dozrává i myšlenka a její forma; tyto listy jdou ze srdce a mluví k srdci.

To poznali záhy naši i cizinci. Hned na začátku německé reformace sílí se Luther listy Husovými — a vyžádav si také

české v překladě latinském otiskuje r. 1536 překlad ten čtyr nejkrásnějších českých pod mylným názvem »tres epistolae«, hned potom také v překladě německém. R. 1537 vychází (v latinském Mladenovici) první sbírka »Epistolae piissimae«, jež s rozmanitými vyhláškami a také některými kousky cizími obsahují skoro *60* kusů Husovy korrespondence. O dvacet let později vydávají norimberští kromě této sbírky, již rozmnožili třemi kusy dalšími, ještě novou sbírku 15 kusů (buď od Husa nebo Husovi psaných) — a tak r. 1558 má veřejnost evropská v latinském originále a překladě celkem 75 kusů korrespondence Husovy. České Postily otiskují české listy Husovy v originále, ale také některé překlady textů latinských: materiálu však podstatně nerozmnožují. Vždy ale tyto listy zůstávají hlavním kusem pozůstalosti Husovy literární: ale práci vykonávají stále a hlavně Němci, jejich vydání zůstává základem i pro texty české.

Teprve v polovici XIX. století nastává i zde potěšitelný obrat. R. 1848 otiskuje *Vocel* v Časopise Musejním první české listy přímo z rukopisu křižovnického; je to na neštěstí[1]) zrovna sice rukopis nejvíce porušený a pozměněný — ale přece první publikace samostatná. Nedlouho potom sice opět věda německá předstihuje vědu českou: r. 1856 vydává Hoefler ve Vídni původní text Mladenovice musejní s důležitými listy Husovými (české v německém překladě Mikovcově), ale záhy již dostavuje se Palacký a Erben s náhradou; Erben r. 1868 vydává veškery známé české listy Husovy z originálů, Palacký pak r. 1869 vydává v prvním díle svých Dokument veškeru korespondenci Husovu, pokud mu byla známa, české i latinské listy, celkem 92 kusy. Ve čtvrté části těchto studií jsme viděli (»Stará a nová vydání českých spisů Husových«), že ani toto krásné vydání neobsáhlo látky veškeré — a že také způsob vydání na mnohých místech nedává pronikati věrně slovu Husovu. Ale podstatně nad Palackého vydání naše nepokročila.

Také nový vydavatel listů Husových, Bohumil Mareš, který r. 1891 přistoupil se vzácnou svědomitostí k ideálně krásné své práci, vydati Čechům celou korespondenci Mistrovu (latinské texty v dobrém českém překladě znamenitých odborníků), přijal přirozeně práci Palackého za základ své. Neulpěl ovšem ani on otrocky na slově velikého Otce nového našeho dějepisu, opravil leckdy text (vidí se to z překladu), uspořádal někdy listy lépe — ale celkem přijal docela text i pořádek Palackého. Autorita jeho mu platila více nežli vlastní někdy pochybnosti. Podal však přece důležité doplňky: šťastným nálezem Nedomovým podařilo se několika důležitými texty sbírku Palackého rozmnožit — a tak, přes to, že listy Husovi psané odkázal do úvodů k listům Husovým, mohl sbírku Palackého dovésti až na 98 čísel. A toto číslo Husovy korespondence zůstalo až do nynějška téměř docela nezměněno.

[1]) Viz Osvětu letošní, č. 4., str. 258—259.

Pokrok proti Palackému dostavil se po stránce jiné. Časem ukazovaly se nedostatky vydání čím dále tím zřetelněji a Mareš sám, jako před ním již v Němcích Hefele a j., opravoval někde pořádek Palackého. Tuto chronologii listů Husových učinil 1898 hlavním úkolem své práce *V. Novotný*[1]) — a jeho práce vskutku krásným a, můžeme říci, se stanoviska historického dokonalým způsobem probrala a nově roztřídila veškeren materiál (Marešův a Palackého). Novotný přišel k mnohým cenným a důležitým výsledkům; na mnohých místech došel až na konec — datum nalezl zcela správně. Ale ovšem — nového materiálu jeho práce nepřináší (nebylo to jeho úkolem) — a také nehledí (ani to nebylo jeho úkolem) k textu listů Husových.

Tento původní text zjistiti nebývá dosti snadno. Máme některé listy Husovy zachovány v textu českém i latinském, kde lze bezpečně dokázati, že český text je obšírnější nežli latinský, že tedy nebyl z latinského (aspoň nám nyní známého) přeložen. Ale máme ještě zajímavější věc při některých Husových listech Pražanům z vyhnanství. Obyčejně Hus píše lidu českému, jak přirozeno, česky. Těchto několik listů je však — dosti podivno — latinských. Ale co je ještě zajímavější: latinský text nám nyní rukopisně dochovaný a latinský text otištěný ve vydání norimberském r. 1558 se od sebe tak značně liší, že jich nemůžeme srovnati, nehledíc ani k tomu, že text norimberský bývá obšírnější. A všimneme-li si rozdílu pozorněji, vidíme, že vypadají ne jako varianty jednoho textu latinského, nýbrž jako dva překlady původního textu českého.

Toho pro příklad uvádím text listu v Documentech č. 24.[2] Text jeho v našich rukopisech a ve vydání norimberském se liší naprosto; mezi jinými rozdíly n. př. píší naše texty »Vach, qui destruis«, text norimberský »Hei hei, qui destruis«: oboje, zejména text norimberský, vypadá jako překlad staročeského »haha, jenž rušíš«; níže stojí v rukopisech »non cito conscientiam ledit«, text norimberský má »raro conscientiam offendit« — to vypadá jako překlad českého »nebrzy svědomie urazí« atd. Nuže — právě tento list, v Documentech č. 24, nyní latinsky dochovaný, připomíná »starý seznam« (viz Osvětu letošní, str. 261) jako sepsaný původně *česky*. Výsledek, kterého docházíme srovnáním textu rukopisného a norimberského, nám potvrzuje staré svědectví. Ale nedosti na tom. Profesor Sedlák nalezl nedávno v *latinském* textu jednoho rukopisu vídeňského (Studie a texty 1, XXVIII.) citován *český* úryvek z listu Husova, končící slovy »ten svědomie nebrzy urazí«. Profesor Sedlák arci poznal, že je to úryvek textu Document č. 24 — a soudí ovšem, že je to překlad z latiny. Ale proč by byl latinský písař v latinském kontextu latinský text Husův do češtiny překládal? Myslím, že by filolog soudil naopak: v onom

---

[1]) Listy Husovy. Poznámky kritické a chronologické. Ve Věstníku král. č. Spol. nauk, 1898, Třída filos. histor., IV.

[2]) O něm Novotný, v díle uvedeném, uvažuje na str. 28—29; ale ovšem věci shora zmíněné si nevšímá.

vídeňském rukopise zachoval se nám právě ještě fragment *původního textu českého.*

Podobně můžeme argumentovati při čísle Document 17. Tento list máme však dochován jenom v tisku starém, nikoli v rukopisech. Ale vedle textu latinského máme v Postile z r. 1564 dochován také text český. Palacký ovšem v Documentech (str. 149 pozn.) prohlásil beze všeho text latinský za původní. Ale zde opět »starý seznam« pokládá za původní list český — a jsme tu dokonce ve výhodě, poněvadž nalezen byl v jednom rukopise vídeňském mnohem starší text český, nežli tisk latinský, z něhož Palacký text otiskl.

Vidíme tedy, že otázka textu Husova ještě daleko není tak rozřešena, jak bychom mohli myslit — a že vedle historika vždy ještě může filolog některé výtěžky odnésti.

Pokud se týče chronologie listů, náleží otázka ovšem úplně historikům. Tu práce Novotného žádá si úplného uznání. Že arci ani tu není všude řečeno poslední slovo, toho zase jen dvě ukázky.

List Husův spolupracovníkům v Betlémě (Docum. č. 15) pokládá Novotný za jeden z posledních listů pražských[1]) (spolu s Palackým a Marešem), protože se jich ptá o radu, má-li zůstati u svých oveček čili odejíti do vyhnanství. Důvod zdánlivě silný. Ale proč by byl Hus v Praze svým spolu s ním bydlícím spolupracovníkům psal, když přece lépe a dokonaleji mohl s nimi vše probrati ústně? Již ta věc, že Hus píše všem třem list jeden, ukazuje, že píše z vyhnanství, nemoha se žádným mluvit a žádaje od nich společnou úradu a odpověď...

Podobně při datování Husova listu pannám společně žijícím (Docum. č. 3), které dnes obecně vykládáme na bekyně betlemské, kloní se Novotný[2]) k tomu, že Hus těmto bekyním píše asi z exilu. Je vůbec pochybno, podle celého obsahu listu, že by bekyně betlemské Husovi byly panny tak neznámé, k jakým Hus tu mluví; je dále pochybno, že by v exilu byl list tak klidně psán. Jest naopak dosti pravděpodobno, že píseň, o níž Hus mluví, jest píseň »Otep myrry«, někdy před r. 1410 složená — a podle toho všeho pak ovšem by list připadal do doby pražské a byl psán některým bekyním venkovským (v Plzni?).

Ani tu tedy nejsou akta ještě úplně uzavřena.

Novými nálezy rukopisů rozmnožily se značně naše vědomosti o listech Husových — a byl by čas, aby bylo podniknuto nové vydání korespondence Husovy, jež by dnes již vypadala zcela jinak nežli za dob Palackého. Listy Husovy zasluhují toho samy svou cenou vnitřní i památkou na mučeníka kostnického nejvzácnější; doufejme, že se brzy nového takového vydání dočkáme.

---

[1]) Novotný, Listy Husovy, str. 24—25.
[2]) Tamtéž, str. 42—43.

Eliška Krásnohorská:

Nové verše.

— *Věnovány Adolfu Heydukovi.* —

Bouře v máji.

Přiletěla bouře krásná,
mladá, jarní, v mračném voze;
ržali její pyšní vranci,
buráceli po obloze;
černé hřívy vlály větrem;
v něm se tměla ona sama
v tanci jisker, jež jí vlály
pod kolesy, pod nohama.
Házela jak rudé růže
žáry svoje slastně hřmící,
vznášela se jako božstvo
bleskozraké, temnolící.
Rozkoší se hory třásly,
plesem polnic rokle zněly,
řady hvozdů holdem šumným
hlavy s úctou ukláněly.
Na zdraví té bouři krásné
připíjela země vláhy;
růžové a bílé květy
stlaly stromy v její dráhy.
Usmála se bouře krásná:
slunko smavé toužnou dlaní
poroztrhlo roušku její,
očkem zářným kmitlo na ni.
Usmála se bouře krásná:
nebe v klín jí dštilo s hůry
démanty a šperky zlaté,
třásně stříbra, perel šňůry.
Jak se štěstím neusmáti?
Sám Bůh Otec, v bouři skrytý,
věnec dal jí z nejkrásnější
sedmibarvé duhy svitý.
A kdo byl ta bouře krásná?
Čí ta sláva, čí ta radost?
Bohyně ta přelétnuvší,
v duze zniklá — Tvá to mladost.

Mezi světy.

Zřím v nesmírno, kde v temnu rozesety
  jak zrnka v poli — světy,
ty, jež nám hvězdně září, i ty cizí,
  jichž obraz v dálkách mizí;
v ten vesmír, jehož zázraků ni stopy
  duch nikdy nepochopí,
kde fantasie těká, rozum bloudí —
  a šílí, jestli soudí!
Zřím v ohromnost a krásu velkolepou,
  k níž duše touhou slepou
vždy závratně se vznáší, v letu plesá
  a zmámena zas klesá;
z ní otázka se chvěje k věčným tajům:
  čím nebeským těm krajům,
té bezdně tvorstva, sluncím, zemím jejím,
  jich lidstev epopejím —
čím nesčetnému světů mravenisku
  jest toto zrnko písku,
ten atom, Zem, ten drobek chvíli plodný,
  a na něm bod — kraj rodný?!
A čím ta mizivá v něm jiskra malá,
  ta mžitka sotva znalá,
to srdce, dětinnou svou láskou žhoucí,
  k své rodné půdě lnoucí?
Pod nekonečna majestátným šírem
  Zem bublinkou je, chmýrem,
toť prášku stín, tmou dálav obetkaný
  a v kosmu přezíraný.
Však pod bezmezím etherových moří
  bod, srdce v prsou hoří —
i dumám: čím jsou jemu všecky světy
  s hvězd mystickými vzněty?
Čím srdci vesmír nad nicotou naší?
  Píď půdy přec mu dražší!
Nechť nádherných tam slunci na tisíce,
  vlasť chudá — tať mu více!

Vyhnankyně.

Kdes v poušti zimy, v sněhu tmavých lesů,
kde v mrtvé tiši neznělo ni hlesu,
jsem potkala zjev drahý, Poesii.

Hruď zraněná i plec jí krvácela,
vlas, porván s vavřínem, jí visel s čela,
slin znectou ztřísněn padal k její šíji.

Šat sněhobílý poházen byl blátem,
a nad vznešené tváře majestátem
stín se jí ztmíval, prodchnut bolným smutkem.

Tu žasla jsem i trnouc jí se ptala:
»Kým, bohyně! ta příkoř se ti stala?
Kdo zhřešil na tobě tak zlobným skutkem?«

»Kdes domovem jsem byla,« ona řekla,
»tam na rodné jsem drahé půdě klekla,
dřív plodně štědré, obsypané kvítím.

Teď její brázdy v pouta vpletlo trní
a jedovaté přilétlo v ně zrní.
Tu pokleknuvši pěla jsem, co cítím,

Já pěla jsem, já písní modlila se,
mně síla lásky zněla v zpěvném hlase
a vyzývala rodné země syny.

Tu přísně a tu sladce jsem je zvala,
by lásku dali jí, jež vše jim dala,
by chránili ji těchami a činy.

A když pak přišli, slyšíce mě z dáli,
zlým hněvem vzpláli, potupně mně láli,
mne kamenovali a vyhnali mě. —«

Tak slyšíc Poesii žalobnici,
dím s hořem: »Proto sliny na tvé kštici?
A proto hyneš v poušti zde a v zimě?

Rci, kteří zlostníci to zdivočilí
za lásku k vlasti tak tě zhanobili,
a v které nešťastné to bylo zemi?« —

Však ona — bolem nemohla to říci,
v slz proudu hlas jí selhal žalující,
rty se jí třásly, zůstaly však němy.

Labutě.

Chvilka jen, co zlaté snilo bajky
jezírko to modře nadýchané,
jako děcko tiše zkolébané
zatuleno háji do stínů,
obaleno v jemně tkané krajky
prosvítavých modřínů.

Zhlížel se v něm každý travin klásek,
vlny lehce plynuly jak pírka;
rosnička když hupla do jezírka,
hravě zčeřilo se, ztichlo zas;
nezašplounalo, když sedmihlásek
dozváněl, že k spánku čas.

Dávno-li, co dřímal na tom zjevu
klid tak líbezný a sladký, že by
andělé zde mohli snít jak v nebi?
Pak cos kmitlo žárem ruměným,
rozblesklo se, jak by anděl hněvu
máchl mečem plamenným.

A již purpur šlehá výše v nebe!
V pronikavou červeň háj se ztápí,
každý balvan v šarlatové kápi
vystupuje z houště — rudý ďas;
jezírko — hle — jako krev kdy střebe,
vpíjí žhavý nebejas.

Kam se vyplašené kouzlo dělo?
Kam ten klid, jenž luzně vždy tu vítal,
větev s větví v chranný krov si splítal,
jako pták si snuje hnízdečko?
Navždy-li tak žárem zdivočelo
milostné to místečko?

Kde jsou prozlátlé ty křovin clony,
tajemné, jak dlela by v nich víla?
Nevrátí se již ta jitra bílá
a ty něhou vlahé večery?
Zůstanou jen žhoucích běsů shony,
rudá vidma, příšery?

Zprahlým okem zírám, zprahlou duší
v báječný ten přízrak žároviště.
Hle, tu z dáli, na vlnách se blyště,
pluje zásvit sněžný . . . jest to sen?
Vstříc mu letí radost, pravdu tuší,
zrak ji poznal zarosen!

Po jezírku blíží se to z dáli,
kol kde zdá se ztopeno vše krví;
sladce že se půvab vrátí prvý,
slibuje to bílé planutí.
A zas plují srdcem ideály
v luzném zjevu labutí!

Zůstaň při nás, družino ty čistá,
tužeb spasných odkaze ty drahý!
Vytrvejte, nadšené vy snahy
s duchem hrdinným, by neodvlál!
V zkoušce ohněm, jíž nám osud chystá,
splň se věkův ideál!

Tvou duši vzývám!

Tvou duši vzývám, národe můj český,
ji z minulosti zvídám, dějin žačka,
k ní vniknout bažím pod hrobové desky,
ji volám z věčna, duchů zaklínačka.

Ji hledám v živých vůkol, v synech dneška,
k ní mluvím, zpívám, modlím se a vzlykám,
v ni věřím, fanatická stará Češka,
s ní v kobu hloubání se uzamykám.

Tvé velké ctnosti vážím i tvé hříchy,
a dumám: kterých síla bude větší?
Zda kletbu vseješ na své vlastní líchy
či požehnán své zdoláš nebezpečí?

Hned doufám v duši tvou, hned zkoumám s bázní,
zda stará velkost v ní se ještě třímá,
či mladá jarost, nezmožená strázní,
ji k činům vůli v nový plamen vznímá?

Zda v hloubi chováš hrdinství vždy věrné
svým cílům svatým, jako předci slavní,
či bludná světla, spory malicherné
tě svedou od nejvyšší mety hlavní?

Zda sklesne duch kdys bohatýrsky přímý?
Jak dobyt věštby od Sudice němé?!
Jen to, jen to vím, že i s hříchy tvými —
a v hoři tvém — tě nejvýš milujeme!!

Nechť pykáme za viny tvé i svoje!
Ta očista, náš národe! nám hlásá,
že v našich srdcích jsou tvé síly zdroje
a v síle duše tvé že tvá je spása.

JUDr. *Václav Nedoma:*

Ochranná výchova mládeže.

(Dokončení.)

Rakousko. V naší říši není dosud ochranná výchova upravena jednotným zákonem, ale přece v předpisech všeobecného občanského pak trestního zákonníka, dále v celé řadě předpisů, novel, ministerských výnosů a nařízení možno nalézti prvky zákonné úpravy ochranné výchovy, která dojde uskutečnění, až schválen bude návrh zákona o ochranné výchově, jenž předložen byl vládě již r. 1907.

Částečnou, ale jen kusou úpravu lze spatřovati v zákonu ze dne 24. května 1885 ř. z. č. 89 a 90, jednajícím o donucovacích pracovnách a polepšovnách. § 13 tohoto zákona stanoví, že jest nutno zřizovati pro osoby mladší 18 let, pokud jsou u nich zákonné podmínky umístění v donucovací pracovně, zvláštní polepšovny. Ty nutno zřizovati tak, aby v nich postaráno bylo o mravní a náboženskou výchovu chovanců, jakož o zaměstnání, jich schopnostem přiměřené.

Kde není zvláštních polepšoven, mohou být osoby mladší 18 let umístěny ve zvláštním, výhradně pro mladší korrigendy určeném oddělení při donucovacích pracovnách. Tím připouští se tedy sloučení polepšovny s donucovací pracovnou, které se však neosvědčilo. [1]) Vadou zákona ze dne 24. května 1885 je, že připouští za chovance polepšoven hlavně nezletilce, u nichž se jeví zákonné podmínky přijetí do donucovacích pracoven. Následkem toho dostane se do polepšovny nezletilec mravně téměř úplně zpustlý a nikoli mravně ohrožený. Ale ty děti, které se dopustily trestních deliktů, mohou být i nuceně do polepšovny dodány. Výjimku stanoví § 16 cit. zákona, jenž praví, že mimo případy zákonem uvedené mohou býti mladistvé osoby dodány do polepšoven na žádost zákonného zástupce a se svolením soudu. Soudům dává se tím jediná, ale dosti značná moc, zakročovati na prospěch mravně vadné a mravně ohrožené mládeže a působiti tak k ochranné výchově. Značná je moc ta proto, že soud může jednati, vyžaduje-li toho zájem dítěte, i proti vůli zákonných jeho zástupců; neboť otce, zdráhajícího se dáti své dítě do polepšovny, může zbaviti moci otcovské (dle §§ 177 a 178 všeob. zák. občan.) a poručníka liknavého může zbaviti jeho úřadu a nahraditi poručníkem jiným. Dle § 1. zákona o polepšovnách je starostí země, zřizovati takové ústavy. Zemím ponechává se tedy na vůli je zřizovati, a následek toho je, že dnes ještě v některých zemích naší říše ústavů takových vůbec není. Náklady spojené se zřízením a vydržováním polepšoven (a donucovacích pracoven) nese země, pokud je nepřenesla na okresy neb obce.

---

[1]) Dr. F. Hueber: Kinderschutz und Jugendfürsorge in Oesterreich, Vídeň, 1911.

Žádosti za přijetí do ústavu, jež musí býti zvláště instruovány, podávají se u zemského výboru té korunní země, v níž dítě, o jehož umístění se žádá, má své domovské právo, a rozhoduje o ní zvláštní komise zemská při místodržitelství zřízená.

Všeobecný občanský zákonník náš z r. 1811 v četných paragrafech jedná o výchově dětí. V § 139 ukládá rodičům povinnost starati se o manželské děti. Rodina jest dle rakouského práva ochrannou organisací dětství a mládí.[1]) Ale všeobecný zákonník občanský pojímá povinnosti rodičů vůči dětem jako povinnost veřejnoprávní povahy, nikoli jako právo soukromé, a ponechává také státní moci právo zakročit a učiniti »příslušná opatření« při zneužití moci otcovské. Tímto ustanovením (§ 178) vyhražuje tedy občanský zákonník státní moci vrchní dohlédací právo nad výchovou dětí i v rodinách jejich vlastních rodičů; právo zvyšuje se ještě předpisem, dle něhož otec, jenž povinností svých vůči dětem úplně zanedbává, může býti zbaven moci otcovské (§ 177). Tyto předpisy občanského zákona byly pozměněny, resp. doplněny císařským nařízením ze dne 12. října 1914 (novela k občanskému zákonníku). Podle té novely hlavní změna § 178 v. z. o. záleží v tom, že otec může býti výrokem soudu — při zneužití moci otcovské — podřízen dozoru soudnímu buď pokud se týče správy jmění nebo péče o osobu dítěte, tedy postaven na roveň poručníku (§ 4 novely).

Dalším 5. paragrafem novely rozšířen § 178 v. z. o. nařízením, dle kterého dítě zanedbané, týrané, opuštěné, jehož výchovu převzal ústav nebo spolek, může býti tomu spolku neb ústavu odňato jen se svolením soudním. Tedy jakési omezení moci otcovské.

Předpisy všeobecného občanského zákonníka zde citované zasahují značně do »ochranné výchovy«, tím více předpisy novely ze dne 12. října 1914, k níž se ještě vrátíme. S uvedeným zde omezením moci otcovské neb úplným jejím zrušením úzce souvisí předpisy o právu poručenském. Všeobecný občanský zákonník náš jedná o poručenstvu jako úřadu čestném (nehonorovaném) v §§ 187 až 284 a dle těchto předpisů má se starati poručník, byv soudem k tomu ustanoven, o osobu poručencovu, i spravovati jeho jmění v těch případech, když poručenec (dítě) otce buď vůbec nemá (dítě osiřelé) nebo má otce špatného, jenž povinností svých neplní (dítě opuštěné, zanedbané) nebo jest dítětem nemanželským. Výkon moci poručenské podroben jest dohledu soudnímu.

Četná nařízení ministerstva spravedlnosti zdůrazňují tento dohled. Zejména nařízení ze dne 10. listopadu 1893 čís. 19462, jež uvádí soudům poručenským na paměť, že v péči své nemají se omezovati na majetková práva nezletilce, nýbrž že i osobní poměry nezletilcovy mají míti na starosti. Nařízení ministerstva spravedlnosti z 3. prosince 1899 upozorňuje znovu podřízené soudy

---

[1]) Dr. H. Reicher: Die Fürsorge für die verwahrloste Jugend, II., Vídeň, 1906.

na § 177 a 178 v. z. o. s tím, že soud může zbavit otce moci jeho nad dětmi nejen když otec s nimi zle nakládá, nýbrž i když děti jsou mravně ohroženy vinou otce.

Ale předpisy všeobecného zákonníku občanského a citovaná i jiná nařízení ministerská nestačila vyhověti novodobým poměrům společnosti, kde zejména rodinný život doznal pronikavých změn od doby vydání občanského zákonníka, t. j. od r. 1811, a v Rakousku dlouho se toužilo po reformě práva poručenského, zejména po zavedení *instituce poručenstva z povolání*, která v jiných státech již se osvědčila a která pomáhá nedostatečnosti individuelního poručenství.[1])

Částečná náprava v těchto poměrech stala se citovanou již novelou k občanskému zákonníku ze dne 12. října 1914, která v odst. 5., §§ 21—29 uvádí změny dotud platných §§ů 192—198 a 211 a 255 v. z. o. v tom záležející, že připouští za určitých podmínek, aby žena byla poručnicí, v odst. 6. §§ 30—48 zavádí t. zv. poručenské rady.

Tyto poručenské rady zasluhují zmínky. Neboť ačkoliv intence zákonodárcovy byly zajisté nejlepší, přece nedodělají se žádoucích výsledků v některých zemích říše, zejména v Čechách. Zákonodárce nevzal totiž v úvahu trvající již instituce z oboru péče o mládež povahy soukromé, které zde již byly před vydáním novely, které se vžily, vykazují úspěšnou práci a mají tedy právo k další existenci a musí se s nimi počítati. Jsou to okresní komise pro péči o mládež, které svým složením i svým cílem, jenž jest jim v ochranné výchově určen, neliší se valně od poručenských rad, které zavádí novela ze dne 12. října 1914 s tím pouze rozdílem, že poručenské rady mají se zříditi zpravidla pro každou obec (a to jest jejich vadou), kdežto okresní komise pro péči o mládež zřízeny jsou pro obvody zastupitelských okresů.[2])

Konečně v 9. odst. § 54 zavádí novela novou toužebně již očekávanou instituci: *poručníka úředního* (generálního, hromadného, poručníka z povolání). Odstavec ten, jenž mění § 208 v. z. o., stanoví, že, pokud není po ruce vhodný poručník individuelní, nebo pokud toho zájem poručence vyžaduje, může býti poručenství svěřeno orgánu veřejné správy, nebo sdružení pro ochranu mládeže.

Tímto předpisem učiněn průlom do práva poručenského a možno říci, že šťastně a v pravý čas; neboť v dnešní době, kdy bude se veřejnost starat o veliký počet sirotků, dětí opuštěných a tím i ohrožených, nebude zajisté dostatek vhodných poručníků, kteří by jim otce nahraditi mohli. Prořídnouť válkou i řady mužů, schopných k úřadu tomu, a proto dojdou pravého ocenění soukromé instituce, spolky, ústavy pro péči o mládež, kterým úkol jejich se usnadní a zjednoduší, když při převzetí dítěte do jejich

[1]) Podrobnosti viz ve spisku dra V. Nedomy, Poručníci z povolání. Praha 1911.

[2]) O okresních komisích pro péči o mládež pojednává podrobně spisek dra A. Tůmy: Organisace ochranné péče o mládež.

péče přenese na ně soud zároveň poručenství nad jejich chovancem. A jsou to opět Čechy, kde předpis o poručenstvu z povolání zvláštního nabývá významu; neboť v Čechách jest péče o mládež ochrany potřebnou a tedy i ochranná výchova většinou dosud v rukou soukromých, spolkových, o čemž zmiňujeme se ještě na jiném místě.

Jak patrno, říjnová novela z minulého roku k občanskému zákonníku přinesla podstatné reformy v oboru ochranné výchovy (o ostatních předpisech této novelly, týkajících se zejména dědického práva, se nezmiňujeme) a byla vydána ve svrchovaný čas. Jeť jisto, že vypuklá válka, jež nemohla zůstati bez vlivu na rodinné a společenské poměry lidstva, pohnula zákonodárce k urychlenému vydání těchto, dříve již připravovaných, reformních předpisů. Je si přáti, aby tytéž pohnutky v život uvedly dlouho již chystaný *zákon o ochranné výchově*. Návrh čeká již od r. 1907 na své uzákonění. —

Z osnovy tohoto zákona jest až příliš patrno, že vzorem byl jí pruský zákon o ochranné výchově (Fürsorgeerziehungsgesetz) ze dne 2. července 1900, že ale vzoru toho nebylo všude šťastně použito. Podle té osnovy může naříditi soud vrchnoporučenský ochrannou výchovu pro nezletilce v případu, když rodiče (nebo pěstouni) výchovu jeho zanedbávají, nebo práv svých zneužívají, nebo když nezletilec dopustí se trestního skutku, nebo když jinak mu hrozí mravní zkáza. I trestní soud může odkázati nezletilce ochranné výchově, když vinník byl osvobozen při soudním řízení pro spáchaný čin proti němu zavedeném, protože pachatel jest opožděného vychování, duševně nezralý, není si vědom špatnosti svého skutku. Nebo může být odkázán i po vytrpěném trestu do ochranné výchovy. Přednost tohoto nařízení spatřovati lze v tom, že osnova přikloňuje se k moderní zásadě, berouc v úvahu tělesný i duševní vývoj nezletilce, a snaží se odstraniti především *příčinu* špatné výchovy jeho, přihlížejíc více k *vinníkovi* nežli k *činu*.

Způsob a účel výchovy má býti (dle osnovy) nábožensko-mravní a má přihlížeti co nejvíce k *individuálním vlastnostem* svěřencovým. Výchovu nezletilce může přikázati vrchnoporučenský soud buď způsobilé rodině, ústavu vychovacímu nebo konečně polepšovně. Komise panské sněmovny rakouské, která se osnovou již zabývala, návrh vládní v některých bodech přepracovala a vymýtila z něho zejména veškery předpisy, které jednaly o ochranné výchově v souvislosti s trestním zákonem, ježto vydán zvláštní návrh zákona o trestním právu nad mladistvými.[1]) Tím na př. odpadl i předpis shora uvedený, že soud může odkázati nezletilce k ochranné výchově i v polepšovně a návrh panské sněmovny mluví jen o rodině a vychovacích ústavech. Panská sněmovna jasně tím poukazuje na často opakovanou správnou zásadu, že

[1]) Uvésti třeba i instituci *zvláštních soudů pro mladistvé*, které zavedeny u nás nařízením ministerstva spravedlnosti z 21. října 1908 věst. min. spr. čís. 13.

ochranná výchova není a nemá být opatřením trestním. Nelze ji také považovati prostě za další vybudování instituce polepšoven.

O provedení ochranné výchovy rozhoduje zvláštní orgán, dle osnovy t. řeč. zemská komise, která se skládá ze dvou úředníků politické zemské zprávy, jednoho soudního úředníka a dvou zástupců Zemského výboru. K jednání zemské komise má býti přibrán s hlasem poradním vždy pedagog a psychiatr. Opatření potřebných prostředků k provedení ochranné výchovy, zřízení a vydržování nutných ústavů přenechává se téměř výhradně zákonodárství zemskému. O ochrannou výchovu dělí se tedy dle osnovy tři činitelé: soud, jenž ji nařizuje, aniž se stará, zda a jak bude moci býti skutečně vykonána, zemská komise, která ji má vykonávati, nemajíc však k tomu ani potřebných zařízení ani prostředků k jich opatření, ježto starost o to spočívá na *zemském zákonodárství.* V tomto rozložení funkcí vidíme základní organickou vadu nové instituce, jež vzbuzuje vážné obavy, bude-li takto uspořádaná ochranná výchova vůbec života schopna.[1])

Zemské zákonodárství — jemuž se ponechává na vůli zříditi v jednotlivé zemi i několik zemských komisí — může také k součinnosti při provádění ochranné výchovy a podpoře zemských komisí přibrati trvající již v zemi organisace (spolky), jež péčí o mládež se zabývají, a přenésti na ně částečně neb i zcela provedení ochranné výchovy, podle zásad zemskou komisí stanovených. Vládní osnova a ještě více elaborát panské sněmovny kladou na to důraz, že ochranná výchova může býti provedena jen součinností mezi soudy, zemskou komisí, zemským zákonodárstvím a soukromou dobročinností. Vidíme, že zde již zákonodárce počítá se *soukromými institucemi* u vědomí toho, že zařízení veřejná, zejména státní, nestačí naprosto zvýšené potřebě ochranné výchovy. Dokazuje to také faktum, že nejen v ochranné výchově, nýbrž *při praktickém provádění péče o mládež ochrany potřebnou vůbec* jak v království Českém, tak v jiných zemích naší říše spoléhá se valnou většinou na organisace soukromé, spolkové. To může býti předností této činnosti, ale také její stinnou stránkou; neboť ochrana dětí rozvíjí se v těchto spolcích dle individuality jednotlivců, kteří činnosti v nich dobrovolně se účastní. Tím přicházíme k další fási v činitelích ochranné výchovy, k *činnosti soukromé.*

Mluvíme-li o soukromých organisacích v ochranné výchově, nemůžeme nezmíniti se v prvé řadě o obou v království Českém působících *Zemských komisích* pro ochranu dětí a péči o mládež (české a německé), které trvají v Čechách od té doby, od níž datuje svůj vznik zmíněná osnova zákona o ochranné výchově. Není jisto, vzaly-li komise svůj původ z této osnovy, ale je jisto, že vznik jejich souvisí s I. rakouským kongresem pro ochranu dětí a péči o mládež ve Vídni r. 1907 konaným, jenž mnohým

---

[1]) Dr. Kallab: O chystané zákonné úpravě ochranné výchovy. (Protokol čtvrtého sjezdu českých okresů v král. Českém 1911.)

směrem znamená pro vývoj péče o mládež v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených počátek nového období. Ve zprávách z tohoto sjezdu nalézáme také návrh zákona o »ochranné výchově nezletilých« elaborát dra Jindřicha Reichra.[1]) Návrh ten neliší se valně od vládní osnovy zákona o výchově ochranné.

Jak nahoře jsem uvedl, má provedení ochranné výchovy uskutečněno býti *zemskou komisí* (dle § 12 osnovy) a dvor. r. dr. Dvořák[2]) uvádí výslovně, že Česká zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež a Německá zemská komise ustaveny byly na základě zmíněného § 12 osnovy zákona o výchově ochranné. Naproti tomu Česká zemská komise svůj vznik uvádí výslovně v souvislost s I. rakouským sjezdem pro ochranu dětí.[3])

Tyto zemské komise, jež jsou již od r. 1908 samostatnými *spolky*, staly se v Čechách ústřednami péče o mládež ochrany potřebnou vůbec a přispěly tím ovšem značně k provádění ochranné výchovy v království Českém. Svým složením (zastoupením zemských úřadů v ústředním výboru) blíží se institucím poloúředním. I v jiných zemích naší říše shledáváme se s organisacemi podobnými. Stručně jen podotýkáme, že činnost České zemské komise (která nejvíce nás může zajímati) v ochranné výchově spočívá jednak v organisování veřejné i soukromé péče o mládež zejména v Okresních komisích pro péči o mládež v jednotlivých zastupitelských okresech, jednak v praktickém provádění ochranné výchovy v tom záležejícím, že Česká zemská komise poskytuje hmotnou podporu na výchovu dětí chudých a to buď jejich vlastním rodičům, nebo pěstounům cizím. Lze v tom spatřovati předchozí ochrannou výchovu odůvodněnou hlediskem, že chudoba, osiřelost, opuštěnost jsou, či aspoň mohou býti, příčinou zanedbanosti a zpustlosti mládeže.

Podobně i kolonie České zemské komise sledují ten účel, jsou však již druhým stupněm k jeho dosažení. V koloniích vychovávají se děti u pěstounů cizích za určitý plat a výchova jejich podrobena stálému dozoru správce kolonie (jímž bývá zpravidla pedagog) a lékaře. V koloniích umístěny mohou být i děti, které mají vlastní rodiče, ale neschopné je vychovati. Ježto neodporuje platným předpisům zákonným, aby i proti vůli rodičů (jsou-li tu podmínky § 178 v. z. o.) dětem mravně ohroženým dostalo se výchovy v těchto koloniích, lze v nich spatřovati prvky opatření repressivních. Kolonie založeny jsou dle systemu výchovy rodinné, chovanci umísťují se po různu v rodinách, po případě umístěním jich v kolonii u pěstounů bezdětných tvoří se »umělé rodiny«.

Jako třetího prostředku k dosažení účelu používá Česká zemská komise ovšem ústavů a sice vlastních i cizích. Z vlastních ústavů České zemské komise sluší jmenovati jak ústav v Hradci

---

[1]) Schriften des Ersten Österreichischen Kinderschutzkongresses. Sv. II., Vídeň 1907, str. 213 a násl.

[2]) Časopis »Naše Doba«, roč. 1909.

[3]) Ročenka České zemské komise, část první.

Králové a v Toušeni, tak hlavně výchovnu v Jilemnici, jež jest výhradně určena pro děti (obojího pohlaví) mravně vadné.

* * *

Na konec ponechal jsem si otázku finanční úhrady ochranné výchovy. Poněvadž není — jak z předešlého patrno — jednotného subjektu, jenž by prováděl ochrannou výchovu, není ani jednotného pramenu finanční úhrady nutné pro tuto činnost. A postrádáme-li u nás citelně jednotné úpravy (zákonné) ochranné výchovy, tím více cítí se nedostatek zařízení pro ni, nebo prostředků hmotných, aby zařízení ta mohla býti opatřena.

Platné předpisy našeho práva uvádějí některé prameny, z nichž lze čerpat alespoň částečnou úhradu nákladů spojených s výchovou ochrannou.

V prvé řadě jsou to rodiče dítěte, vyžadujícího ochranné výchovy, kteří jsou povinni o dítě se starati, a nemohou-li je z jakýchkoli příčin sami vychovati, musí příspěvkem přiměřeným jejich majetkovému stavu přispěti k jeho řádné výchově mimo vlastní rodinu a mohou k této své povinnosti býti dle zákona i donuceni. Právě tak i ostatní *příbuzní*, kteří po zákonu jsou povinni o dítě pečovati (děd a bába se strany otcovy a titíž ascendenti s matčiny strany).

V druhé řadě jsou to, pokud se týče poměrů v království Českém, předpisy chudinského zákona z r. 1868 (§ 13) a domovského zákona z r. 1863 (§ 24), které ukládají *domovské obci* a subsidiárně okresům povinnost o to péči míti, aby děti do chudinské péče odkázané byly vychovány a staly se způsobilými k výdělku. Kdybychom i připustili onen ideální stav, jehož ve skutečnosti, bohužel, není, že totiž obce uvedenými předpisy řídí se bez nucení, je třeba uvážiti, že nenáležejí všechny děti, ochranné výchovy vyžadující, mezi ty, jež připadají chudinské péči, zvláště když mají otce, jenž je s to, aby je živil, kde tedy chudinská správa není povinna něco ve prospěch jejich zaříditi, třeba by dítě právě vinou otcovou bylo zanedbáno.

K tomu druží se ještě otázka, zda *opatření ochranné výchovy jest chudinským opatřením.* Je však známo, že jednou z příčin, proč k ochranné výchově často dojíti musí, je hmotná bída, a že značná část mládeže, vyžadující pro svoji zanedbanost nebo zpustlost ochranné výchovy, rekrutuje se z řad chudých dětí osiřelých a opuštěných, které nemají nikoho, kdo jest po zákonu povinen o ně se starati, a stávají se proto předmětem chudinské péče. Jest tedy *otázka ochranné výchovy otázkou práva správního, zejména chudinského.* Se stanoviska toho vychází i naše *státní správa*, která jednak velmi nedostatečně, zejména proti jiným státům kulturním, o ochrannou výchovu svých budoucích občanů se stará, a kde tak činí, *převádí důsledně břemena hmotná*, s činností tou související, *na jiné subjekty*, *zejména na autonomii.* Stalo se tak na př. v zákoně říšském z r. 1885, jednajícím o polepšovnách, dle

něhož nesou náklady na tyto ústavy výhradně země, kdežto stát přispívá pouze neurčitou sumou.

Z téže zásady vychází stát při návrhu zákona o ochranné výchově z r. 1907, ač tam přiznává již zemím nárok na určitý příspěvek se strany státu. Příspěvek ten záleží jednak v tom, že *stát zamýšlí* zřizovati polepšovny ve vlastní režii a vzíti tím na sebe zcela náklady, spojené s touto částí ochranné výchovy, jednak chce *přispívati jednou třetinou ke krytí nákladů spojených s ochrannou výchovou.*

Vládní osnova zákona o ochranné výchově odkazuje i ke správním »přebytkům společných sirotčích pokladen, zaručených zemím dle říšského zákona z 3/VI. 1901 č. 62. Dle osnovy má býti jedna část poukázaných sirotčích peněz súčtována na náklad péče výchovné. Ale v zákoně ze dne 29. října 1902 čís. 78 zák. zem. shledáváme pouze povšechné ustanovení, že přebytků sirotčích pokladen má býti použito *též* na péči a výchovu opuštěných a zanedbaných dětí.

V tomto zde citovaném zákoně vidíme další pramen prostředků, potřebných k úhradě nákladů, spojených s výchovou ochrannou, neboť tímto zákonem založen byl tak řeč. Zemský fond sirotčí, z jehož příjmů (ročně více než 600.000 K) poskytují se příspěvky na výchovu dětí osiřelých, opuštěných a zanedbaných. Fond ten spravuje zemský výbor za součinnosti okresních výborů.

Vraťme se však ještě k osnově zákona o ochranné výchově. Řekl jsem, že *jednu třetinu* nákladů potřebných uvoluje se hraditi za určitých kautel stát. Zbývající *dvě třetiny* nákladů péče výchovné mají hraditi *vedle země též obce.* Výši a určení způsobu přispívání obcí jest zůstaveno, podle osnovy, zákonodárství zemskému (§ 34 osnovy vládní). Vláda zde vychází patrně z přesvědčení, že zanedbanost mládeže je zjev, jenž souvisí s poměry hospodářskými a sociálními jednotlivých obcí.

Toto přesvědčení opírá vláda o data, získaná pruskou statistikou, která dokázala, že *největší počet nezletilců, vyžadujících ochrannou výchovu, pochází z velikých měst.* Jeví se proto býti spravedlivo, aby velké obce převzaly na sebe i poměrně větší břemena, spojená s výchovou těchto dětí, ježto i jinak se zřetelem na počet obyvatelstva, rozvoj živností i průmyslu a z toho plynoucí větší poplatnosti mají velké obce spíše možnost a schopnost o děti takové se postarati. Ale v praxi jeví se věc jinak; neboť dle zákonů dnes platných je rozvržení chudinských břemen na jednotlivé obce nestejnoměrné, ježto chudinská *břemena nese obec domovská a nikoliv obec pobytu.* (K tomu v úvahu vzíti třeba jest i zastaralé předpisy našeho zákona o nabývání domovské příslušnosti.)

Bude proto třeba, aby — až dojde k uzákonění návrhu zákona o ochranné výchově — vzalo zemské zákonodárství patřičný zřetel k těmto otázkám při rozvrhování nákladů na jednotlivé obce připadajících, spojených s ochrannou výchovou.

Zmínil jsem se také, že valná část ochranné výchovy spočívá dnes ještě v rukou soukromých organisací, spolkův a ústavů. Že tyto instituce musí si samy, a to opět cestou soukromou, opatřovati potřebné prostředky k úhradě nákladů s jejich činností spojených, jest jasno, právě tak jako je známo, že velmi málo mohou spoléhati na příspěvky z prostředků veřejných.

* * *

Ze snahy načrtnout alespoň stručně dosavadní stav ochranné výchovy v cizině i u nás, jehož jednotlivé kapitoly samy o sobě zasloužily by si obsáhlého pojednání, a informovati veřejnost o věc se zajímající daty nejnutnějšími, vyplynula tato stať. Ochranná výchova a účelná úprava její jest důležitou otázkou sociálně-politickou, která vyžaduje pečlivého řešení našimi zákonodárnými sbory a pochopení a porozumění všech vrstev národních. Ochranná výchova mládeže neznamená pouhé zvýšení mravní úrovně dorostu, nýbrž je činem národní sebeochrany, zachraňujíc tisíce jedinců každému národu, jedinců, kteří přicházejí nejen nazmar, když se o ně veřejnost včas nepostará, ale stávají se ještě břemenem společnosti lidské. A stojíme-li dnes před zákonnou úpravou této otázky u nás, je naší povinností zákonu tomu připravovati půdu, aby nésti mohl zdárné ovoce ve vlastním prospěchu našem.

J. L. Červinka:

O poloze velkomoravského hradu Velehradu.

(Dokončení.)

Kostelany.

Malá dědinka rybářská na břehu Moravy byla v poslední době zatažena též do rozhovoru o otázce velehradské. Prof. *A. Sedláček* domnívá se, že se mohla nazývati Kostelec, o němž se píše v listu padělaném sice, ale jistě ve druhé polovici XIII. stol. psaném,[55]) kde mezi zbožím kláštera velehradského mluví se o vísce *Costeleche*, jejíž pozemky dosahují až k náspu »starého města« — »antiquae civitatis«. Kostelec slulo dříve malé opevnění kostela, uzavírající jen kostel se hřbitovem, ačkoli jindy zváno tak i hradiště nemalého obvodu (Kostelec nad Orlicí). V listině z r. 1228 čte se však *Costelen* (původně napsáno Costel*a*n, ale hned opraveno *a* v *e*) a v listině z r. 1131 zachoval se tvar Kostelaz. Osada nazývala se tedy *Kostelany* a má svůj název odtud, že obyvatelé bydlili při kostele nebo kostelci. Veliká zátočina Moravy, u níž Kostelany leží, mohla býti jednou hradištěm.[56])

---

[55]) C. d. Boh. II., str. 370—372.
[56]) Čes. čas. hist. 1913, str. 366, Čas. Mat. m. 1914, str. 287.

Když jsem docházíval na naleziště v »Kruhách«, blízko Kostelan ležící, bývalo mi vždy nápadno obloukovité zvýšení území v polích nad podemílaným břehem pod cestou vedoucí z Kostelan k cukrovaru Staroměstskému; zvýšení s vypnutým obloukem, jehož tětivu tvoří řeka, podobá se velmi náspu pevnostnímu, jenom že velmi mocnému a také silně už rozvezenému. Domněnka tato utkvívala mi vždy mocněji, vzpomínal-li jsem slov listiny z r. 1202, kde se mluví o hranicích kostelanských »usque ad vallum antiquae civitatis«. Poněvadž hranice staroměstských a kostelanských pozemků opravdu jsou nedaleko, mohla by listina vskutku mluviti o náspu, poněvadž val takový ve stol. XIII. mohl opravdu býti lépe zachován, neboť tato místa sotva už tehdy se rozorávala.

Ale loňská má návštěva s prof. *Pospíšilem* v těch místech nadobro mne přesvědčila, že tu nelze valů, náspův a příkopův umělých hledati vůbec. Všecky zvýšeniny, a je jich několik za sebou, jsou značných rozměrův a spadají sem souběžně od severní dráhy jako poslední stupně zvýšeniny Zlechovské.

Zůstávají-li tím tedy slova listiny z r. 1202 topicky nepotvrzena, což by bylo jenom o důvod více pro její pozdní sepsání, nelze tu mluvit o stopách valu nějakého staroslovanského hradiště, a mysliti na ně, nýbrž o pouhé hranici katastrální v těch místech srubem nebo náspem nějakým označené, což je vlastně prvotním smyslem toho slova (vallum), jak soudí prof. *Sedláček.*

Sv. Klement u Osvětiman.

Asi hodinu cesty severozápadně od Osvětiman jest hluboko v lesích zbytek kostelíka sv. Klementa, o němž se vypravuje, že byl založen na místech, kde sv. apoštolové, cestujíce do Říma, ukryli kosti sv. Klementa, papeže. Při této kapli zřídil r. 1358 markrabě Jan proboštství augustinianův brněnských, a v listině zakládací praví se, že tato kaple za starých časů ke cti sv. Klementa vystavěná nyní opuštěna zůstává.[57])

V potvrzovací listině tohoto daru Olomouckým biskupem Janem z Vlašímě praví se, že markrabě daroval klášteru »kapli bl. Klementa, papeže a mučeníka, v lesním zátiší . . . zároveň s budovou k téže kapli přiléhající, obehnanou vůkol příkopy . . .« [58]) Byl tedy opuštěný kostelík s přiléhajícím klášterem na hradisku opevněném příkopy.

Proboštství trvalo až do válek husitských.

Hradisko sv. Klementa navštívil jsem po prvé r. 1896, ale tehdy byl celý vrch zarostlý takovým houštím, že bylo možno směr náspův a příkopů sledovati jenom při cestě ke kostelíku vedoucí a na lesním průseku. Teprve při loňské návštěvě s pp. prof. Fr. Pospíšilem a uč. V. Tichým mohli jsme v probraném

---

[57]) Srov. G. Wolny, Margr. Mähren IV., str. 176. — *V. Brandl,* Kniha pro každého Moravana (1892), str. 311.
[58]) Codex dipl. IX. 73.

podrostu dosti snadno celé návrší projít a hradisko změřit aspoň kroky a naskizzovati.

Hora sv. Klementa leží mezi vrchem Čertovou skalou (507 m.) od východu a horou Bradlem (543 m.) od západu jako nejjižnější výběžek hlavního hřbetu Chříbův mezi Ocáskem △ 553 m. a Holým kopcem △ 532 m. Ostrožna tato spadá mírným svahem k jihu mezi dvěma bystřinami, které ji od západu a východu omývají a pod ní se slévají v horský potůček, pěkným úzkým údolím k Osvětimanům spěchající. Na nejvyšším hřbetu ostrožny, tam, kde se schází průsek lesa osvětimanského s hranicí koryčanskou, zdvíhá se kuželovitý vrchol (461 m.) velmi ostře se rýsující od severu v pohledu z lesa »Nová louka« zvaného. A na tomto vrcholku postavena kaple sv. Klementa.

Z tohoto lesa »Nová louka«, nyní právě vymýtěného, jest na horu nejsnadnější příchod, chodníkem od červeného kříže. A tu právě nahozen trojnásobný val s příkopy asi 195 kroků pod kaplí. Temeno návrší obklopuje úplně jenom val nejvnitřnější v podobě oválné, a to v ochozu skoro 1400 kroků. Delší osa jeho měří po kostelík asi 95 krokův, od kostelíka k jihu asi 360 kroků, celkem tedy přes 450 krokův, osa příční asi 320 kroků. Nádvoří hradiska sklání se od kostelíka, jenž je, jak už praveno, postaven na ostrém kuželovitém vršku, terasovitě k jihu, násyp je obkličující je na severu nejvyšší a nejmocnější, tu dokonce z příkopů po obou stranách jej doprovázejících nahozený; při úbočí východním je poněkud porušen lesní cestou, na jižním svahu se snižuje a slábne. Nahozen je z příkopu uvnitř hradiska s ním souběžného, z hlíny sem tam kamením promísené, jak to povaha půdy okolní s sebou nese. Druhý val nahozen níže asi po 15 krocích souběžně s prvním v podobě půlměsíce, ale ztrácí se ani ne v polovici boků v příkrých svazích. Třetí val po 40 krocích nejníže nahozený je nejkratší a obchází hradisko jenom na hřebenu, jímž je ostroh spojen s ostatním horstvem, a ztrácí se tam, kde úbočí počíná strměji stoupati z postranních údolí. Příkop je znatelný také po obou stranách.

Přístup na hradisko je nejsnadnější od severu; tam bývala asi také stará cesta s branami, také náspy jsou tam nejmocnější a příkopy nejhlubší, do dnes skoro 1·2 m. zvýší a něco méně hluboké. — Poblíže vchodu je nad potůčkem v rokli velmi vydatný pramen dobré vody (nyní Studánkou Zeyerovou zvaný).

Celé hradisko je porostlé prostředně vysokým lesem a jenom část od severozápadní strany zalesněna ještě houštím takřka neproniknutelným. Kulturní vrstva není pod listím a lesní prstí dosti zřejmá, sem tam však, kde je půda rozryta lijavci nebo přehozena klučením stromů, vyskytují se úlomky střepin rázu hradištného; západně pod samým kostelíkem objevuje se dosti popela, uhlíků a střípky z nádobí mladšího, patrně pozůstatky z kláštera.

Kostelík s klášterem zanikl v bouřích husitských, zachován je však úplně dobře aspoň v základech, které ze ssutin a hromad

kamení dal vykopati *P. Jugan* a r. 1888 Dr. *J. Wankel.*[59]) Je to chrámek neveliký, tvaru basilikálního, s obdélnou lodí, necelých 9 m. široký a s předsíní 17 m., s delší apsidou, 6·5 m. širokou a 9·5 m. dlouhou. Zdi stavěny jsou z lámaného kamene, sem tam leží též kameny větší z portálů, otesané a zachovalými ornamenty. Při pravé straně kostelíka jsou stopy jakési budovy, patrně kláštera, o němž zakládací listina mluví. Ukazují tam též přepálená místa, jež se zovou »na kuchyni«.

Půdorys kostelíka sv. Klementa zobrazil Dr. *F. Přikryl*[59]) a prof. *A. Prokop.*[60]) V rozměrěch shodují se oba úplně, apsida Přikrylova však vykreslena jest jako polokruhovitá, Prokopova jako polygonální chor, což se též srovnává i se skutečností, neboť rohy jeho podezděny jsou ještě i pilíři, jak objevila odkopávka Čechmánkova z r. 1905.[61])

Tvar takových pravoúhlých kostelíků s polygonálním chorem jest už původu mladšího a jak máme doloženo datem vystavění shodného kostelíka na Brůdku (vév. Břetislavem r. 1040) a pak datem vysvěcení kostelíka sv. Václava ve Chřenovicích (biskupem Janem I. 1135—1139) ještě potvrzeno, nemohou být chrámy takového typu starší počátku XI. stol.[62]) Dalším dokladem mladší stavby byly by tu též ozdoby v kamenu tesané, které na starších románských chrámech úplně scházejí.

Kostelík sv. Klementa nelze tedy datovati pod XI. stol. Oč je starší zdejší opevnění, nelze zatím bez náležitého prokopání kulturních vrstev rozhodnouti; zdá se však, že podle náspů vyhozených za příkopy ze vnitř hradiska nebude sahati hluboko do pravěku.

A tu napadá myšlenka, není-li také zdejší hradisko stopou strategickéko důmyslu knížete Břetislava, protože způsob stavby náspů vyhozených za příkopy zevnitř hradiska a zrovna tak náspy nepříliš mohutné poukazují k jeho době, založení kostelíka a snad i kláštera ke cti sv. Klementu (Přemyslovcem v Praze vychovaným), nebylo by tu nic podivného, když konečně tradici možno předpokládati. Tak by došel také svého pravděnejpodobnějšího výkladu denár Břetislavův s kotvou a křížem na lícu a poprsím světce a opisem S. CLEMENS na straně rubové.[63])

Poněkud výše v lese nad »Novou loukou« je trať »Hroby«; na hřbetu horském objevují se tam totiž okrouhlé kopečky, ale dosti značných rozměrů, v nichž mnozí domnívali se spatřovati

---

[59]) *F. Přikryl,* Sv. Kliment u Osvětiman (Brno 1890), str. 85. — Sv. Cyrill a Method v upomínkách památek starož. na Moravě (Týn 1905), str. 7.

[60]) Srov. *Prokop,* Die Markgr. Mähren in kunstg. Bez. I. str. 125.

[61]) Z části dal ji rozebrati R. Čechmánek, když tady hledal tělo sv. Methoda. Toto nakládání se zbytky tak vzácné stavby dlužno pranýřovat. Je vůbec nepochopitelno, jak mohla být tato »badatelská« práce svěřena někomu, kdo nejen neměl potřebných vědomostí a schopností, ale ani porozumění pro vážnost celé akce.

[62]) *F. J. Lehner,* Dějiny umění národa Čes. I. str. 360.

[63]) *I. L. Červinka,* Denáry úděl. kníž. Mor., str. 15.

mohylové hroby. Ale už pouhým pohledem lze tu rozpoznati podle vyčnívajících velikých balvanů, že jsou kopečky přírodní hříčkou.

»Králův stůl« nad Velehradem.

Na silnici hradišťsko-zdounecké, asi hodinu cesty nad Modrou, je na hranici velehradského lesa myslivna Spálená (nebo Nové dvory zvaná) a proti ní u silnice velký balvan z velkozrnného pískovce — »Králův stůl«. Vyčnívá asi 1 m. do výše a na horní ploše měří do $2^1/_2$ m. v průměru; býval prý na jednom boku poněkud větší, při stavbě silnice prý ho kus odlomili. Povrch jeho je silně zvětralý, ale mimo nahodilé rýhy a důlky vodou vyleptané není na něm značek.

Proč se nazývá »Královým stolem«, zaznamenal mor. topograf *F. J. Schwoy,* že prý při něm hodoval jistý staromoravský král. Totéž opakuje *J. Wolny* a dodává, že název tento vyskytuje se už v listině z r. 1228.

Co je na této lidové pověsti pravdy, lze tak těžko rozsouditi, jako podati o názvu vůbec pravděpodobný výklad. Pověst vykládá pouhé pojmenování, bez zřetele k tomu, že naši velkomoravští panovníci nenazývali se doma králi. Prof. *Pekař* má za to, že tu jde o královský stolec (trůn), snad v tom smyslu jako byl stolec korutanských knížat. V tom případě bychom tu měli opravdu zajímavou památku. Ale zatím bylo by předčasno navazovati k ní jakékoli vztahy ke knížatům říše velkomoravské, pokud nebude pověřena existence hlavního hradu velkomoravského v okolí podstatnými doklady.

* * *

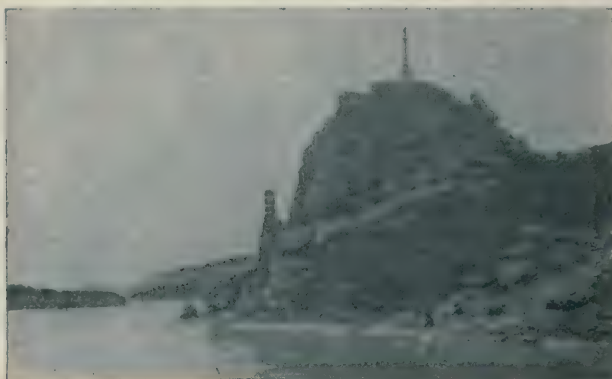
Vezmeme-li tedy všechna tato fakta v nestrannou úvahu, musíme přiznati, že pro existenci Velehradu jako hlavního hradu říše Velkomoravské opravdu není ani zpráv písemných ani důvodu topograficko-archaeologického — nic tedy než jenom tradice data dosti pozdního a dokonce ani ne původu domácího, celkem tedy jenom pouhé jméno — Velehrad!

Současnými zápisy pověřené hrady velkomoravské známe pouze dva: Nitravu a Dovinu-Děvín (mimo pannonský Mosaburg-Blatengrad), ačkoli podle zpráv souvěkého geografa bavorského Moravané mezi Slovany severně Dunaje měli celkem 11 hradů (Marharii habent civitates XI.) ne-li dokonce 30 (Merehanos ipsi habent civitates XXX.), což by se dalo vykládati, že Moravané mají 11 hradů v území od Dunaje na dnešní Moravě a na Slovensku rozlehlejším 30 hradů dalších.

O tom, že Nitrava je totožná s Nitrou na řece stejného jména na Slovensku, nikdo podnes nepochyboval. Dovinu-Děvín fuldských letopisů nelze hledati jinde než na stoku Moravy s Dunajem, kde jméno jeho v maďarštině zachovalo se dodnes a kde

také zjištěno v poslední době znamenité hradisko staroslovanské s mocnými kulturními vrstvami.[64]) K tomuto hradu Děvínu vztahují se v letopisech čtyry zápisy z r. 855, 864, 869 a 871. Protože však z dějepisců našich žádný neznal hradiska děvínského z vlastního názoru, mimo to sváděni jsou stále tradicí k Velehradu, vztahují někteří tento zápis z r. 869 o oné *nevýslovné pevnosti Rastislavově*, která ode všech i nejstarších se lišila, k tomuto tradičnímu Velehradu, protože prý je těžko míti tradici takovou za zcela smyšlenou.

Konečně kdyby se tento zápis annalisty fuldského k r. 869 nevztahoval opravdu ke hradu Děvínu, nýbrž k jinému hradu, dále v zemi a přímo k Velehradu samému, nutno přece nějaké stopy takové hrozné pevnosti, všem i těm nejstarším nepodobné, předpokládat a aspoň její stopy nalézti. Hrozný hrad, jehož se

Zříceniny hradu Děvína v Uhrách.

Frankové neopovážili ani dobývat, byl zajisté po způsobu staroslovanských hradišť zřízen, ale byl takové rozlohy nebo pevnosti, která Frankům byla na podiv a novinou nikde jinde nevídanou.

Výmluva, že by vše byla odplavila řeka Morava, nemá podstaty; předně jednotné hluboké řečiště sotva od té doby valněji se pozměnilo; mimo to hradiště v blatech a ramenech řeky v nevalné rozloze by Franky sotva uvedlo v podiv; takových hradů v močálech znali franští válečníci bez počtu ze zemí srbských.

Vzhledem k tomu, že známé hrady velkomoravské Nitrava a Dovina, také současné české Libušín, Levý Hradec, Vyšehrad a později známé, ale pravděpodobně z té doby už pocházející hrady moravské Olomouc, Brnnengrad a j. zakládány byly na více méně nepřístupných skalnatých vrších, a pak že všecka hradiska v blatech řeky Moravy rozhodně jsou mladší, dlužno předpokládati, že i tento tradiční Velehrad jistě byl buď ná-

[64]) Srov. Dr. *J. Zavadil*, Velehrady Děvín a Nitra. (Kroměříž 1912). — *J. L. Červinka*, Děvín, velehrad říše Velkomoravské. (Brno 1914).

padné rozlohy a opevněn mohutnými hradbami, nebo založen na skalnatém vrchu nesnadno přístupném, aby připadal k líčenému dojmu mohutnosti a hrůzy.

Hledat a zjistiti stopy tohoto Velehradu v blízkém okolí budiž úlohou těm, kdo s touto tradiční slavnou residencí a metropolí nemohou se rozloučiti. Zachovalo-li se po naší vlasti sta hradisk, hradů, hrádkův a tvrzí dřevěných a hliněnými náspy ohrazených, najdeme-li jejich stopy i pod pluhem oráčovým, bylo by neuvěřitelno a nepochopitelno, aby taková ohromná pevnost, jíž se Frankové tak zalekli jako nevídané, byla zmizela docela beze stopy!

PhDr. et MUDr. *Karel Zitko:*

Konec života Josefa K. Šlejharova.

Byl jsem z těch mnohých, u nichž hledal spisovatel Jos. K. Šlejhar pomoci, když uchvátil jeho tělo začátek konců. A domnívám se, že málo komu může býti tak dobře znám tělesný stav tohoto zvláštního, zcela individuálně založeného spisovatele i člověka jako mně.

Chci proto sděliti s veřejností něco o tělesné schráně zesnulého. Cítím se býti k tomu povolán jako lékař a kromě toho povzbuzuje mne k této práci i ta důležitá okolnost, že přáno mi bylo těšiti se ze Šlejharova oddaného přátelství, jež projevoval mi po dlouhá léta jako kollega učitel i člověk v životě soukromém.

Mohu upřímně říci, že bylo jediné, co jsem při svém přátelství Šlejharovi od drahných let záviděl, jeho zdánlivě neochvějné, pevné zdraví, jeho pevně založený, otužilý organism.

Šlejhar pocházel z venkova, venkov jej vychoval a namnoze dal i směr jeho povaze a rázovitosti. Založil Šlejhara i tělesně: nikdy nestonal, a jsa zdravě založen vyspíval v mládí v člověka tělesně silného, křepkého a čilého, jemuž se nezdála býti žádná tělesná námaha velikou. V plném rozvoji svého tělesného života přímo hýřil čilostí a když jednou ujal se hospodářství, lze říci, že byl hospodářem nejbdělejším, nejpilnějším a nejvzornějším. Tělesnou prací a vytrvalostí byl všem zúčastněným členům domácnosti jakož i veškeré čeledi vzorem: jsa ráno první na nohou, dřel se v pravém slova smyslu po celý den, žádné práce se neštítil, ani nejhrubší, a nejpozději uléhal, všude dohlédnuv.

Nebylo nikterak jeho vinou, že zanechal tohoto, jeho tělesné i duševní individualitě tak hovícího zaměstnání: příčiny, že opustil »sedlačení«, tkvěly zcela jinde a nespadají nikterak do rámce této črty. Ale jisto je, že i tehdy, když jeho síly trvale pro sebe získala škola a hlavně usilovná činnost literární, vždy na ony doby tělesné práce rád vzpomínal. Ačkoli jinak »sedlačení« naselo mu do brázd života, jímž tehdy v plné síle kráčel, mnoho pelyňku, přece nevymizela v něm nikdy touha, vrátiti se k brázdě, zachytit rukou dosud

silnou opratě a orat — orat tu matku zemi, pro kterou cítil neomezenou, skutečnou, hlubokou, na dně srdce i duše uloženou úctu i lásku právě tak, jako ke každé práci tělesné. Ve svalové práci shledával Šlejhar nejvyšší blaho: dříve, když vracíval se z prázdnin, vypravovával s pravou rozkoší, s jiskřícíma očima a s rozpálenýma tvářema o požitku, jaký mu poskytly žně, jak vázal i nakládal mandele, jak jezdil s koňmi na pole i s pole, jak štípal dříví, — a prsa se mu dmula vzpomínkou na hluboké vdechy, jimiž časně z rána při tělesné práci ventiloval svoje plíce svěžím horským vzduchem uprostřed širých lánů...

Šlejhar nijak nebyl silák. Byl prostřední postavy, nepříliš ramenatý, ale silné, dobře vyvinuté kostry a pevného, zdatného svalstva. Když byl v rozkvětu zdraví, nebyl hubený, ale podkožního tuku nikdy mnoho neměl. Ten stravovala vždy jeho přílišná tělesná i duševní čilost a bránila jeho vytváření Šlejharova jednoduchá a skrovná, někdy až příliš skrovná strava. Večer rád si pochutnával na sklence piva. Při tom však nebyl alkoholikem, a ačkoli jsem s ním po drahná léta a často večer sedával, nikdy jsem nebyl svědkem, aby přestoupil svou předepsanou dávku; marně by se byl namáhal, kdo by jej byl chtěl donutit k dalšímu pití. Každého pak jiného alkoholu byl Šlejhar zarytým nepřítelem. Vína nebo kteréhokoli jiného silnějšího alkoholického nápoje vůbec nepožíval.

Ač mnoho v životě vytrpěl, zachoval si přece téměř do poslední chvíle svého života neobyčejnou tělesnou i duševní čilost. Zemřel ve věku padesáti let, ale ještě rok před smrtí činil dojem zdravého, silného a nezdolného organismu. Ovšem dlužno doznati, že si velmi často do svého zdravotního stavu stěžoval, ale většinou neprávem; byl trochu hypochondrický a subjektivní jeho stavy nebylo lze nikterak objektivně zjistiti.

Byl sice churav již v letech minulých, takže některého roku žádal koncem školního roku i o delší dovolenou, ale podle mého objektivního nálezu nešlo u něho v těchto případech nikdy o vážnou poruchu zdravotní. Šlejhar ze strachu o své zdraví mnohdy silně nadsazoval: v prosté bronchitidě viděl hned počínající zánět plic, v nevinné stříle zánět ledvin a v pokaženém žaludku nějakou zhoubnou chorobu tohoto orgánu, který se mu však stal na konec doopravdy osudným.

Jest tomu nyní asi pět let, co si utržil následkem své neochvějné víry ve svou dokonalou tělesnou otužilost a následkem důkladné neopatrnosti bederní rheumatismus, jenž zachvátil i některé skupiny svalů zad, zejména jich úpony obratlové, ba nakonec i několik kloubů meziobratlových, z nichž zvláště jeden byl silně zanícen a dosti bolestivý. Tato choroba, ač jsem mu ji dokonale objasnil a ač jsem mu udělil podrobné pokyny léčebné jakož i přiměřeně životosprávné, vzbudila v něm tehdy nevývratnou domněnku, že u něho počíná tabes. —

Domněnku sděloval se mnou téměř s pláčem, a ač jsem mu ji pádnými důvody vyvracel, neuvěřil mi a žádal o dovolenou, kterou obdržel a s nastouplým letem z Prahy odejel. Odejel do Nové Paky

a odtamtud mi o svém zdravotním stavu písemně referoval. Ale sotva že jsem první jeho dopis otevřel, zhrozil jsem se, co můj pacient provádí a jak pěkně dbá všech přísných příkazů, jež si ode mne na venkov odvážel. A nedivil jsem se pranic, že píše mi o »podivném shroucení«, o »úporně bodavých a temně tahavých bolestech v zádech i v kříži...«, neboť Šlejhar psal též o tom, jak časně z rána, ještě za »čerstvého chladu« vychází z domova do lesa a »dokud ještě ranní rosa nesejde« na »hebký mech« nebo na »sytě zelený trávník« přímo zády uléhá a tak po »drahnou dobu« vyleží a »pozoruje, jak se nad korunami černých smrků bělavé obláčky přehánějí«. Ale pak prý je hůře se vstáváním. V zádech tím více »vrtá a svírá — v noci pak hrůzně temná, ale mocně palčivá bolest ani vteřiny spáti nedá« . . .

Obdržev tento dopis, uhodil jsem jím o stůl . . . Vypadalť jako výsměch všemu, před čím jsem Šlejhara tak důtklivě varoval. Připadalo mi jeho jednání jako důkladný políček v tvář celé mé upřímné snahy, pomoci mu, a vrátiti ho práci — hlavně pak vyléčiti ho z domněnky o nevyléčitelné, těžké chorobě. Vždyť v tomto případě jen trochu opatrnosti, trochu léčení a musilo býti hned značně lépe — ale Šlejhar končil svůj dopis tím, že neužívá ničeho z toho, co jsem mu předepsal — neboť prý vidí, že je to všechno marno, a že ho »úporná« choroba jistě zničí! —

Rozmýšlel jsem se chvíli, mám-li na tyto šílené řádky odpověděti. Ale věda, čím Šlejhar jest a čím snad ještě býti může, sedl jsem a v prvním návalu odepsal jsem mu ostře, — snad hrubě. A vida — dopis pomohl! Na Šlejhara patrně neplatily jemné domluvy! A vidíme! Odepsal mi kajícně, že už takové věci nepáše, že užívá předepsaného léku, že oblékl vlněné prádlo, v chladných, pohorských dnech že nevychází bez svrchníku, ba spíše že je tráví »v teplé světnici«. Pozoruje prý, že po několikadenním užívání a opatrnosti alespoň ta »úpornost« choroby zmizela, a že je veselejší mysli. Po prázdninách se Šlejhar vrátil úplně zdráv a vesel! A v následující periodě životní psal nejenergičtěji a obrátil na sebe silně pozornost veřejnosti . . . Jeho nejlepší a největší práce datují se právě z této doby. —

Ačkoli se Šlejhar z vylíčené choroby úplně vyléčil, jedno mu přece zůstalo — jeho *hypochondrie.*

Jak jsem již shora poznamenal, přikládal Šlejhar nejnepatrnějším subjektivním tělesným příznakům dalekosáhlý význam.

Mohu říci směle (a mám celou řadu hodnověrných svědků), že neminulo v posledních čtyrech letech Šlejharova života téměř dne, aby byl něčeho ode mne nežádal, buďto rady nebo hlavně léku. Věda, že sám zásobuji školní lékárnu běžnými léky, zejména proti chorobám dychadel, zažívadel, bolestem hlavy, nervův a pod., byl téměř denně u mne, poklepal mi na rameno a říkával: »Tak co, doktore, nemáš tu něco, — víš, tak pro odkašlání, sedí mi to tuhle, — podívej se, prohlédni mne trochu«, atd. — — A nebyl-li jsem právě přítomen, revidoval stav školní lékárny sám nebo uhodil na inženýra Havlovice slovy: »Podívej se, Tondo, má-li tam ten doktor něco pro mne, — no vždyť víš, tys už od něho tak leccos od-

koukal . . .« A tak neváhal Šlejhar dožadovati se pomoci ani u inženýra — jen aby vyhověl pociťované snaze, něčím se léčit.—

Trvám docela bezpečně na tom, že do měsíce července r. 1913 byl docela zdráv, a že zhoubná, strašlivá choroba, která ho sklátila do hrobu, propukla u něho teprve na podzim r. 1913, takže postupovala velmi rychle, netrvavši ani celý rok . . . Právě před prázdninami r. 1913 zdálo se mi, že se i Šlejharova hypochondrie značně zlepšila; neboť koncem školního roku nestěžoval si na nic, vyvíjel nejzdatnější literární činnost a v nejlepší náladě odejel na prázdniny.

Však již nedlouhý čas po započetí školního roku, na podzim 1913 stěžoval si mi často na nevolnost žaludeční. Shledav u něho jazyk silně povleklý a zvýšenou citlivost v pravé krajině žaludeční, předepsal jsem mu přiměřenou léčbu, která, jak se zdálo, zlepšovala subjektivní stav jeho tak, že až do Vánoc valně si nestěžoval. Ač tvrdil, že zdráv není, přece psal i učil jako jindy. Ve shonu školního roku nebylo valně času, věnovati těmto jeho steskům obzvláštní pozornost. Ostatně kladl jsem je na vrub vrátivší se hypochondrie, neboť Šlejhar počal znovu vyhledávati moji školní lékárnu a to častěji než jindy. Nejdříve »vyschla« mi v lahvi »Tinctura stomachica«, pak »Tinctura chinae«, hned na to »Tinctura absinthi composita«. Naplnil jsem láhve znovu, ale ty byly jeho přičiněním zase brzo prázdny.

Po Vánocích začal si však vážně stěžovati na žaludek. Prohlédnuv jej bedlivě, shledal jsem, že se tělesně spadl. Nebylo to zlé, ale bylo přece zcela zřejmo, že mu ubylo po celém těle stejnoměrně podkožního tuku. Učinil jsem u něho nový léčebný pokus, ale když ten docela selhal, poslal jsem jej ihned k prof. Thomayerovi, jehož umění Šlejhar právem vždy vysoko cenil a ke kterému choval vždy značnou důvěru nejenom jako k věhlasnému lékaři, ale i k literárnímu příteli a druhovi.

Ale Šlejhar vrátil se od Thomayera neuspokojen. Že prý mu nic určitého neřekl. Tato okolnost vedla mne k domněnce, že asi prof. Thomayer konstatoval u Šlejhara vážné onemocnění a zavedl jsem proto hned léčení dle návodu Thomayerova. Ale Šlejhar zatím hledal pomoci na poliklinice, kam bez mého vědomí často docházel, načež znovu uchýlil se k prof. Thomayerovi, jenž naleznuv patrně Šlejharův stav kritickým, doporučil mu klid a patrně jej vyzval, aby si zadal o dovolenou, což Šlejhar také učinil.

Šlejhar, jemuž se stávaly příznaky těžké žaludeční choroby pomalu nesnesitelnými, vyučoval se značným sebezapřením do konce února r. 1914, načež od 1. března zůstal v domácím ošetřování. Ale energicky domáhal se pro sebe pomoci u různých lékařův i na poliklinice [1]), až konečně vyhledal chirurgické kliniky českou i německou v pražské všeobecné nemocnici, kdež na konec uvízl na chirurgické klinice professora Kukuly, když byl u něho assistent Dr. Horák bez-

[1]) Ba neváhal domáhati se pomoci i u jakési báby kořenářky na Smíchově! Ta mu dala »thé« a »náplasť« na žaludek, kterou jsem na těle Šlejharově nalezl. Šlejhar velice věřil lidovému léčení, zvláště různému »koření«.

pečně konstatoval rakovinu žaludku a vybídl jej, aby se podrobil operativnímu léčení.

Tehdy se radil Šlejhar se mnou, co má činiti. Již před tím radil mu kterýsi lékař, aby se dal operovat. Vybízel jsem jej tehdy k opatrnosti, doufaje, že snad nejde o nejhorší. Ale s radou Dra Horáka jsem ihned souhlasil, věda, ten-li Šlejhara k operaci pobídl, že ho nevybídl nadarmo.

Šlejhar nevěděl, že u něho jde o chorobu tak zhoubnou. Věděl jen, že má v žaludku vřed. Sám posiloval jsem ho v domněnce, že jde o kulatý vřed (Ulcus ventriculi) a že jej operativní léčení zase vrátí práci a povinnosti. Šlejhar mi věřil a po krátkém váhání podrobil se na klinice prof. Kukuly operaci. To bylo na jaře r. 1914.

Operace byla těžká, ale Šlejhar ji šťastně přečkal a ležel pak několik týdnů v nemocnici. Vytrpěl mnoho a hrozně sešel tělesně. V týž den, kdy byl z nemocnice propuštěn, navštívil jsem jej v jeho bytě, ale nebyl doma. Teprve při druhé své návštěvě jsem se dověděl, že šel z nemocnice rovnou cestou na Karlovo náměstí, kde na slunci na lavičce proseděl až do večera. Toho dne, kdy byl Šlejhar z nemocnice propuštěn, bylo překrásně. Na obloze nebylo ani mráčku, slunce silně hřálo a keře i stromy hýřily květy i jarní zelení. Se slzami v očích líčil mi Šlejhar, když jsem jej později navštívil, rozkoš toho odpoledne. Ač velice sláb, setrval přece na čerstvém vzduchu po několik hodin a vdechoval jarní vzduch s pravou rozkoší. —

Po operaci sbíral se Šlejhar špatně. A nebylo divu. Vždyť zhoubný nádor byl již tak pokročilý, že nebyl již operativný. Šlejhar byl sice laparotomován, ale polorozpadlý, rakovinný nádor nebylo možno už odstraniti, — a tu věděl jsem, že je se Šlejharem konec.

Přes to sebral se za několik týdnů tak dalece, že, ačkoliv byl na dvou místech silně proležélý a docela kachektický, vyjíti si mohl na vzduch, na lavičku do nejbližšího sadu, — ba dokonce došel si několikráte z Vinohrad i k Flekovům tak, jak v podvečer tam chodíval, — a vypil tam sklenici piva. Ale druhé již naprosto nesnesl. Obdivoval jsem se té jeho životní energii.

Doma ponejvíce odpočíval na loži. Navštěvoval jsem jej jednou nebo dvakráte v týdnu. Při jedné takové návštěvě překvapil mne sdělením, že odjede na venek.

Nějací novomanželé — pán byl, tuším, železničním úředníkem — ctitelé Šlejhara, jakožto spisovatele — nabídli mu letní pobyt kdesi u Děčína v malém místě lesy obklopeném. Shledav Šlejhara nesmírně slabým, dával jsem mu na uváženou vykonání tohoto úmyslu, a vyslovil jsem mu přímo obavu před namáhavou a dosti vzdálenou cestou.*

Ale Šlejhar se po venkově velmi roztoužil a budoucího svého hostitele velebil, takže jsem — poznav nezvratný jeho úmysl opustiti Prahu — už ho nezdržoval, zvláště když tvrdil, že se cítí dosti silným, aby cestu vydržel.

A Šlejhar sebral svoji věrnou a obětavou ošetřovatelku i nejmladšího syna Hamilkara a jel. Ale již po několika dnech jsem se

dověděl, že je již opět v Praze. Ovšem, že jsem jej ihned navštívil. Cesta do severních Čech pranic ho neuspokojila. Les byl daleko, stravování bylo obtížné pro značnou osamocenost, a počasí hanebné. Šlejharovi se tam značně přitížilo. Předvídal jsem téměř s jistotou, že se tak stane, ale znal jsem Šlejhara dobře: co si jednou umínil, hleděl stůj co stůj provésti, a tak se přes všechnu moji dobře míněnou radu i stalo. Po návratu z této neblahé cesty šlo to se Šlejharem rychle s kopce. Na kost vyhublý, v tváři sobě skoro nepodobný, nadobro kachektický a silně proleželý spočíval téměř celé leto na loži ani netuše, že se blíží konec. Byl měkký, citlivý, často slzel, a tázal se mne často se slzami v očích, pevně mne za ruku uchopiv a pevně do očí se mi dívaje:

»Doktore, tys mi byl přece vždycky takovým přítelem, řekni mi na své dobré svědomí, je to u mne k životu — — — nebo snad musím — — —« A hlasitě zaplakal a štkal usedavě, zmučenou a vyhublou svoji hlavu zabořiv do modře pruhované podušky . . .

Bylo mi ho hrozně líto a nevěděl jsem opravdu, jak jej uchlácholiti, jak jej utišiti. Podařilo se mi to konečně ujištěním, že choroba, ač — jak sám nahlíží — je vážnou, není přece nevyléčitelnou, od operace že minula teprve nedlouhá doba a tak že se brzo vše v lepší obrátí. — Tou klamnou nadějí těšil se ubohý trpitel až do poslední chvíle.

Vždyť ještě kratičký čas před smrtí požádal, aby jej ustrojili, že se musí podívati do školy, že přece již se blíží prázdniny konci a že škola začne již co nevidět . . .

Poslední vůli sdělal, jen okolím byv k ní donucen — vždyť pevně věřil, že bude zase lépe, a považoval celý tento důležitý akt prozatím za zbytečný . . .

Ale nebyl. Již 4. září 1914 o páté hodině ranní Šlejhar vypustil duši. —

Bylo nádherné, skoro horké odpůldne dokonávajícího leta, když jsme doprovázeli Šlejhara k prostému hrobu na hřbitově vinohradském. Na obloze nebylo ani mráčku a křišťálově čistým, jasným vzduchem, prosyceným vůní podzimku, a jasnými paprsky odpoledního slunce zříti bylo daleký obzor, lemovaný modravými lesy.

Na ty lesy viděl Šlejhar ze svého okna! Co se tam nadíval! Co se po nich natoužil!

Šlejhar měl pevný úmysl, znovu se chopiti hospodářství, jakmile by vstoupil do pense. Za své jmění chtěl si koupit nějaký stateček a ztráviti na něm zbytek života. Sám jsem mu kdysi zprostředkovával takovouto koupi a také jsem jej hned varoval před ukvapením. Vím, že to byl sen Šlejharova života, ten stateček a hospodaření v něm . . . Ale vyplnění snu se nedočkal. Dnes, v této chvíli sbližoval se nadobro a na věky s tou milovanou hroudou, s tou zemí, kterou kdysi sám obdělával, a po jejímž obdělávání vždy znovu až horečně toužil . . .

Černá, krásná rakev s tělem Šlejharovým se mocně leskla v jasu podzimního slunce a pomalu kymácela se nad hlavami četného, jej

provázejícího zástupu směrem ke hnědé, podlouhlé jámě... A za malou chvíli bylo již slyšeti temné dunění hrud, jak dopadaly na víko krásné, černé, lesklé rakve... Zmizela pod hnědí těžkých hrud, — a matka země pojala v sebe navždy tělo člověka, jehož duše po celý život tíhla jen k ní, — v ní vidouc všechnu spásu trpícího lidstva. Za Vyšehradem sluneční koule krvavěla vždy víc a více, a čím níže sestupovala, tím více rudla půda hřbitovní, takže se zdálo na konec, jakoby po cestách tekly krve celé proudy. — —

Šlejhar odešel na věčnost právě v prvních dnech propukajícího všesvětového lidského nepřátelství. Jakoby tomu osud chtěl, aby všech těch hrůz nemusil býti svědkem... on, jehož všechny snahy směřovaly ke zmírnění bídy trpících a ubohých a k odvrácení všeho zla od lidského pokolení...

L. N. Zvěřina:

Ne, nemůže být člověk optimista!

Ne, nemůže být člověk optimista,
ne jistě ten, kdo rost' uprostřed lidí,
kdo na dno duší sobeckých jim vidí,
kde soucit s láskou nemají už místa.

Kdo do světa šel hledat srdce čistá,
jichž každý tep jen ohled k druhým řídí,
zřel supy však, jak po lupu jen slídí
a čekají, co druhých bol jim schystá.

Jak věřit v mravní pokrok, když se množí
jen zlo a křivdu starou stíhá nová? —

Ó, zlatá, krásná slova Rousseauova,
v své platnosti i pravdě odvěká:

Vše dobré jest, co vyšlo z ruky boží,
vše zvrhá se jen v ruce člověka!

Život.

Když mohu hodnotit
jej s ptačí perspektivy
a zrakem duše obemknout
jej v šíř i dál,
tvar lidských těl se vždy mi ztratí
a vidím jenom moře
se tetelících srdcí.

Ta láskou šílí,
ta hýří v sobectví,
ta v plesu rytmicky
svůj pějí chvalozpěv,
ta zase v křečích bolesti
jak červ se svíjejí,
ta v mukách zoufalství
jak křehké číše pukají —
a všecka dmou se, vlní se a tísní,
že vidím jenom moře
se tetelících srdcí.

A nad vším nemluvný,
vše klidně obzírající,
s úsměvem sfingy
si usedl Život.

U Charona.

— Sen. —

(Z cyklu »Misanthropica«.)

Mdle, líně tekla kalná Stygu vlna.
Loď Charonova u břehu již plna
se odplout chystala. V ní samé stíny.
A na všem nádech ponurý a siný,
pln hrůzy, stesku, svíravého smutku.

Na zádi lodi na samém až hrůtku
stál stařík Charon. V líci nevoli.

Hm, chápu ji i chlad, jenž z něho čiší.
Dost stínů přepravil již staroch v říši,
kde nic už nevzruší, nic nebolí.

A co tak dumám, divný ťal mne pocit:
jak ze sna vzbuzen jinde bych se ocit',
v týl jakoby mne ostrá píchla jehla.
Tmou duše mé to rozpomínka šlehla.

Já vzpomněl vonných brázd a šumných lesů
a zlatem kvítí postříkaných luk,
kde v radosti a čistě lidském plesu
jsem všecko blaho přissátí v hruď shluk',
kde slunci hymnus tvorstvem vším je zpíván,
kde bratry byli strom mi, potok, skřivan

i orel, jenž vzlét' k slunci všech nás výš —
a teď být zaklet v tuhle šerou říš!

V tom Charon na mne ukázal a vzkřik':
— Což nedali ti obol pod jazyk?

— Ne, starče! Kolísám teď v něčem jiném.
Věz, ty, jenž's vůdcem v království tom siném:
já slunce byl vždy příliš věrným synem,
já život miloval, v něm žil jen písní,
zde šero, pusto, všecko mne tu tísní.

Což jsem již také pouhopouhým stínem?
Kdo právo má, bych z jasu v šer byl veden?
Ó, kdyby aspoň slunce paprsk jeden
sem také svit'. Ó, rci mi, Charone:
je podzim tu jen šerý, jaro ne?

Jak ozvěnou jsem z jeho retů chyt':
Sem vchází ten, kdo života je syt,
kdo s lidmi súčtoval a chce jen klid. —

Kdo *s lidmi* súčtoval! Ó, slovo hrozné!
Já teprv nyní vzpomněl na člověka.
Jen jím's mi zhořkl sladký žití hrozne,
jen k vůli němu noha má tu těká.

A zřel jsem zas ty všecky jeho boje,
a zřel ho zas, jak proti druhým broje,
sám štěstí hledaje všem štěstí ničí,
chce láskou žít, však v srdci zlo mu klíčí,
chce dobro sít, leč ruka smyčku chystá,
zášť lahodí mu víc než slova Krista,
jak v posled uštván vlastních trýzní biči
a boje všechněch proti všem již syt
stín potácí se v říš, kde věčný klid. —

Až dosud stál jsem jako solný sloup.
Teď cos mnou trhlo. Byl jsem rozhodnut.
Žít mezi lidmi ztratil jsem již chut.
Tu se vším smířen v loď jsem rychle vstoup'.

V šer ticha vůkol hrůzně pleskla vesla.
Loď v jiný kraj mne zvolna, tiše nesla.

Jan Šafránek:

Vinařický o poselství z krajů Boleslavského a Bydžovského do Prahy v roce 1848.

Vážený politický historik si posteskl,[1]) že pro dobu začátků politického života národního se nedostává hojnějších pramenů. Současníci a pamětníci té doby poměrně málo zapisovali si události za čerstvých dojmů a i z toho, co snad bylo hned zapsáno, nebylo dosud s veřejností mnoho sděleno. Pamětí psaných teprve v době pozdější jest více po ruce. Dosud neznámé a zajímavé zprávy čteme ve vydávaných korespondencích a jimi doplňujeme své vědomosti po každé stránce. Také v korespondenci Karla A. Vinařického[2]) dávají vzájemné dopisy dra Staňka, dra Josefa Friče, Frant. Hampejsa, Antonína Marka a Jana Krouského slušnou kořist historikovi památného roku 1848. Objasňují dobu novou, o níž slovutný právní historik a politik[3]) napsal, že »zázrakem a jako přes noc vyvolala a vychovala sobě nové muže, jichž potřebovala. Mužové, jimž před několika dny na mysl nepřišlo účastniti se veřejného hnutí, vrženi jsou do popředí. Ona řekla jim jednoduše: potřebuji Vás a mužové ti odpověděli: Zde jsme. Povznášející to pohled na velikolepé vlnění onoho moře, jež se nazývá dějinami!«

Slova ta i na Vinařického dobře se hodí. Náhoda postavila jej v památných červnových dnech roku 1848 v popředí podniku, který svědčí jednak o lásce lidu českého k matičce Praze, jednak o neohroženosti občanské. Na zežloutlých již zbylých listech po něm shledáváme, že vypsal osudy deputace vyslané z Boleslavska a Bydžovska do Prahy a k vypsání tomu přiložil originály dokladů, majících dnes cenu historickou. Jako jsou zápisky Dra Josefa Friče, psané pro Františka Lad. Čelakovského do Vratislavě o událostech 10—18 března 1848 a pak o červnových dnech téhož roku, vážným a cenným pramenem, za jehož uveřejnění děkujeme Dru Jaromíru Čelakovskému, máme za to, že také vypsání Vinařického, složené hned po návratu do Prahy, jako referát pro občanstvo, které deputaci vypravilo, nebude bez ceny a zajímavosti. Otiskujeme jej tedy beze změny:[4])

Poselství z krajů Boleslavského a Bydžovského k c. k. generálnímu velitelství v Čechách.

»V pondělí svatodušní o polednách vznikly rozbroje v Praze a přetrhly běh pošt. Příchozí odtud vypravovali o žalostném setkání se studentstva a pak sboru Svornosti v okolí domu gene-

[1]) Dr. Jan Heidler, Ant. Springer a česká politika v letech 1848—50. Praha 1914; str. 195.
[2]) Vydává Václ. Ot. Slavík; v II. díle čís. 675—719. Vydání Čes. akad. věd.
[3]) Osvěta 1876. str. 557—573; 727—739 v životopisné vzpomínce na Dr. Jos. Friče, od dr. Jaromíra Čelakovského (pseud. Jiří Dlouhý).
[4]) Bude i s doklady odevzdán Museu král. Českého.

rálního velitelství s vojskem, z čehož pak obecný boj obyvatelstva povstal. Podnět a počátek rozbroje toho všelijak se líčil, častěji odporovala zpráva zprávě. Jedni pravili, že se potýkají Slované s Němci, druzí, že vystoupili dělníci proti měšťanům, avšak ani jedna ani druhá věc nevysvětlila, k čemu by bombardování města čelilo. Silná střelba z hrubých děl dorážela zvláště 14.ho května až ku břehům Jizery, ke Troskám a skalám Prachovským u Jičína. Pohnutí v kraji bylo hrozné. Pověsti se rozšiřovaly, že se zrušiti míní všecky sliby konstituční. Důmění to v lidu zdálo se podobné pro dlouhé váhání povoláním slibovaného brzského zemského sněmu, pro náhlé rozepsání voleb do Frankobrodu a pro trvalou nejistotu, zdali od presidentstva české vlády rozepsání voleb ke sněmu pražskému od Jeho ck. Majestátu povolené došlo a konečně pro vyhlášení říšského sněmu ve Vídni za jediný konstituční. Lid venkovský počal míti podezření na vládu, že všecky Jeho Majestátem slíbené svobody konstituční zrušeny budou. Každý si pomysliti může, jaké jitření povstati muselo, když tak záhubná kanonáda na hlavní město započala a vláda ani dosti malou zprávu o příčině té střelby do krajů nepodala.

Lid vinil šlechtu i úřednictvo z reakce. Los Prahy — hlavy a srdce národa našeho — byl vrhem celé země. Slyšely se hrozby proti šlechtě a úřadům. Pohnutí obecné zasáhlo až hraniční kouty naší vlasti. Hrozné pověsti o povstání hladového lidu horského, kolikráte ale vždy lživě opakované, nacházely v dolejších okresích víry. Z Prahy vycházely a roznášely se bezejmenné listy o pomoc do krajů. Pohnutí rostlo nebezpečnější, zvláště stavům nadřečeným. Péče každého vlastimila o dobro obecné a hrůza před rozbroji nutila, aby se každý něčeho jistějšího dověděl. Hostince městské u pošt naplňovaly se. Tak sešel se i neobyčejný počet hostů k vyptání se na věci udalé, mimo něj mnohé gardy z Hradiště (Mnichova), Turnova, Jičína, Hostinného, Vrchlabí atd. do Mladé Boleslavě. S nimi sešel se v pátek ráno (16) také referent v hostinci U rožně darmo čekav po 3 dni na listy z Prahy a na poště znovu truchlivou zprávu dostal, že rychlíky ani jiné pošty z Prahy nepřijely. Pověsti svrchu uvedené sdělovali si pak hosté jeden druhému, z nichž nejlekavější byla, že lid bělský v houfích ku Praze táhne a že gardy národní z pohraničných konců kraje Boleslavského se zdvíhají, aby utištěné Praze proti rušitelům míru a svobody přispěly. Střetnutí takové síly bylo by pěkně mělo krvavé následky. Aby se mírnějších prostředků konstitučních nezanedbalo, navrhl jsem, aby přítomní o petici se usnesli, kterou by nejv. vojenské velitelství v Čechách požádáno bylo zastaviti záhubnou střelbu na města Prahy a vyhověti spravedlivé žádosti hlavního města i krajů. Ponavržení to se obecně schválilo a petice v okamžení hotová, česky i německy litografována. Text její byl následující:

»Veškeré obyvatelstvo kraje Boleslavského [1]) a Bydžovského

[1]) Český text v pozůstalosti Jana Krouského; německý text při rukopise Karla A. Vinařického.

užaslo nad bombardováním hlavního města Prahy. Všecko pozdvihuje se ku pomoci hlavnímu městu. Povstání hrozí šlechtě a každé majetnosti a přeplavení takové nedá se zahraditi. Aby se předešlo rozpuštění společnosti obecní a státní, uchopujeme se jediného mírného prostředku, že vysíláme[1]) zvláštní od nás podepsaných volenců̊v deputaci k vysoce slavnému c. k. gener. velitelství, aby jménem lidskosti, jménem Jeho c. k. Majestátu našeho milovaného konstitučního císaře a krále Ferdinanda, jemuž záhuba hlavního města proti vůli býti musí, jménem celého obyvatelstva vlasti české zapřisáhla a vymohla, by se upustilo od záhubného střílení na město a aby se vyplnily spravedlivé a slušné žádosti Pražanův. Žádáme odpověď, která by obecné důležitosti jsouc, lid upokojila. Za tou příčinou udělujeme svým níže jmenovaným poslům plnomocenství, aby žádosti naše při všech vládních úřadech a kdyby toho potřebí bylo, i před trůnem Jeho c. k. Majestátu složili. Pročež listina ta slouží za plnomocný, úvěrný list poslům panu Josefu Flaklovi, měšťanu z Mladé Boleslavě, Františku Zichovi, měšťanu z Turnova, Tomáši Webrovi, měšťanu z Jičína, Beckovi, justiciáři z Hostinného, Janu Krouskému, hospodáři v Katusicích, deputovanému za vikariát mladoboleslavský a P. Karlu Vinařickému, faráři na Kováni, se strany podepsaných. V Mladé Boleslavi 16. června 1848.« (Následují podpisy.)

Německý originál ochotně opatřil pan krajský, baron Noe certifikátem a každý oud deputace dostal od něho zvláštní prů-

---

[1]) *Německý text zněl:* »Hoch löbliches k. k. General-Commando! Die gesammte Einwohnerschaft der Kreise von Jungbunzlau und Bidschow ist in Bestürzung wegen den Bombardement der Hauptstadt Prag. Alles geraeth in Bewegung, es bildet sich ein allgemeiner Landsturm, um der bedraengten Hauptstadt zu Hilfe zu eilen; diese Bewegung bedroht selbst die Existenz des Adels und jeden Besitzes überhaupt; einmal hervorgerufen, könnte dieser Übersturz nicht gedaemmt werden.

Um der Auflösung der Staatsgesellschaft vorzubeugen, ergreifen wir das einzige Mittel mittelst einer besondern von uns gefertigten in Eile gewaehlten und abgesendeten Deputation Ein Hochlöbliches k. k. General-Commando im Interesse der Menschlichkeit, im Interesse Sr Majestaet unseres geliebten constitutionellen Kaisers und Königs Ferdinand, Höchstwelcher seine böhmische Hauptstadt gewiss nicht vernichtet wissen will, und im Interesse der gesammten Landesbevölkerung zu beschwören, dass von dem Bombardement der Stadt und allen Feindseligkeiten gegen die Einwohnerschaft der Hauptstadt und des Landes abgelassen, und gerechte und billige Wünsche der Einwohnerschaft Prags erfüllt würden. Wir bitten um eine die allgemeinen Landesinteressen sichernde und beruhigende Antwort.

In dieser Hinsicht geben wir unsern unten genannten Abgeordneten die Vollmacht unsere Bitten bei allen waltenden Behörden nötigenfalls vor dem Throne Seiner Majestaet zu bringen.

Daher diene dieses Instrument als vollgiltige Creditive der Abgeordneten Josef Flakl, Bürgers aus Jungbunzlau, Franz Zich, Bürgers aus Turnau, Thomas Weber, Bürgers aus Gitschin, Beck, Justiziaer in Arnau, Johann Krouský, Wirtschaftsbesitzer in Katusitz, Deputirten des Jungbunzlauer Vikariats, und P. Carl Winařitzky Pfarrers in Kowán von Seite der Gefertigten. Jungbunzlau am 16. Juni 1848.« Hier folgen die Unterschriften.

vodní list,[1]) zač panu krajskému, ačkoli pro poraněnou nohu spadnutím s koně k loži připoutanému, povděčni býti musíme. S podobnou ochotností přidal ke průvodním listům také komandant posádky mladoboleslavské pan plukovník Schwertner své »vidi«. Pan guberniální rada mimo to zvláštní štafetou ohlásil náš následní příchod c. k. vojenskému velitelství v Praze.

Tak opatřena odjela deputace ve dvou vozích o polednách z Mladé Boleslavi. Na kopci Vysočanském dověděli se oudové její z úst mladého měšťana boleslavského p. Lauterbacha, že se v Praze všechno ku pokoji chýlí, kníže Windischgraetz že dobrovolně velitelství do rukou Jeho Majestátu skládá a generál hrabě Mensdorf že prozatím kommando české armády na se vzíti se odhodlal. Abychom ale své poselství vykonali, jeli jsme přece ku Praze dále; u několika piket vojenských vykázali jsme se certifikátem a všady jsme zažili patrné vlídnosti a přívětivosti ptajících se pánů oficírů. U mostu lodního dostali jsme průvodního hulána, jenž před námi jel až na hrad Pražský. Sotva jsme však projeli branou Bruskou zaslechli jsme střelbu malou a pak opětované rány z děl. Chvátající generálstvo a náhlé strojení se vojska k hotovosti nás nemálo uleklo; zaslechli sme klení husarův a dověděli jsme se pak, že příměří ranou od Starého města zrušeno bylo. Doprovozeni však hulánem naším vystoupili jsme na hradě z vozů a poptáni od ordonancí vojenské, uvedeni sme byli po krátkém počkání před komandujícího generála knížete z Windischgraetz, jemuž po boku stáli Jeho Excellence pan president gubernia hrabě Lev Thun a generál z Wolmoden. Po krátkém ohlášení poselstva četl referent přípis svrchu vypsaný, jejž vyslechnuv kníže pohnutým avšak pevným a důstojným hlasem v ten smysl asi odpověděl: »Tato slova mi přednesená zněla jako výčitka jako bych byl něco nezákonitého učinil; já však jsem sobě povědom, že jsem jednal vedle povinnosti své. V tom městě, ve kterém vojenským velitelem jsem, během devíti let, dal jsem tuším důkazy úplné důvěry, a s kterým dobře smýšleti jsem navykl, v posledním čase pozoroval jsem nezákonné počínání, neřku že má osoba stihána byla pamflety i mé vojsko nehodným způsobem bylo ustavičně uráženo; konečně atentát byl takový, že ho mé vojsko snésti nemohlo. Rozbroj vznikl, barikády se stavěly tak umělou rukou, jakoby řízeny byly lidmi jim dávno navyklými. Mé vojsko shovívavě to trpělo; já nemohl ho dále vystaviti nástrahám a bojům uličním: já jsem se zde postavil nadarmo napomenuv povstalé k navrácení se v pořádek občanský. Jsem si vědom, že jsem po-

[1]) Certifikat. No. 10023. Certifikat für den hochwürdigen Hr. P. Carl Winařicky, Dechant in Kovan als Mitglied der Deputation, welche aus dem Bunzlauer und Bidschower Kreise in das k. k. Hauptquartir naechst Prag abgehet, um eine friedliche Lösung des Kampfes in der Hauptstadt zu erbitten. Alle k. k. Militaer und Civil-Organe werden dringend ersucht für das freie Geleite dieser Deputation in das Hauptquartir und zurück geneigt Sorge zu tragen. K. k. Kreisamt Jungbunzlau am 16. Juni 1848. Sig. Ehrf. Noe Kreishauptmann. Auf Ansuchen des Kreisamtes gesehen v. Schwertner, Major.

vinen chrániti město mně k opatrování svěřené: vzniknul nepořádek a národní garda není více dostatečna, aby zastavila takové výstupy a mou pomocí povrhuje; a tak nastává městu los násilného dobývání. Já je nechci zničiti; kdyby to byl můj úmysl, byl bych dal páliti na ně hustější střelbou: já jsem jen z ponenáhla ukázati chtěl, co by se státi mohlo, kdyby obyvatelstvo mi dále vzdorovalo a poddalo se svévoli těch, kteří ničeho ztratit nemohou. Nemůže-li těch se zbýti dobromyslná část měšťanstva, nechť mne povolá, ale dříve ať barikády zruší; v takové nástrahy své vojsko nepovedu. Město ke mně před chvílí vyslalo deputaci k rokování o mír: a v té chvíli mi od města úkladně byl zabit muž na prvním stanovišti na mostě.«

Po těch slovech poslové připomenuli, že se to bezpochyby stalo člověkem zlo- nebo lehkomyslným, za to že bombardováním trestána býti obec Pražská nemůže. Armáda že má vůdce a ten že jest duší její; ale město že bezpochyby sjednocené správy nemá, aby autority její všichni ostatní na slovo uposlechli. Každý pak z poslů přimlouval se u tří nejvyšších autorit, jak se každému milým zdálo. Konečně podotkl referent k panu gubernatoru, že venku se hlasy ozývají, že do zástavy bráni budou panstvo a úřednictvo císařské, bude-li dále město hlavní bombardováno. Načež mimo jiné o vzdání se města povídáno, ale se strany poslů přímluva se stala, aby výminky smírné městu byly takové položeny, které by se se ctí obyvatelstva snadně srovnati daly, aby zapomenutí obapolné pojištěno bylo: jinak že by vzdor mohl nastati ze zoufalství. Kníže Windischgraetz promluvil pak, že by milerád se uchopil každého smírného prostředku, který by vedl k jistému, dobrému cíli. Uchopiv se slova toho smírného referent připomenul, že znaje ve městě několik výborných a vlasti i míru milovných mužů milerád by jimi poněkud se o nějaké prostřednictví pokusil pod výminkou, když by střelba na město zastavena byla. Kníže Windischgraetz k tomu cíli slíbil, že v sobotu ráno až do poledne bombardovati nedá, ale že jemu (referentovi) za to nestojí, jestli od města na něho stříleno nebude. Na konečné požádání poselstva našeho o odpověď na petici námi podanou poukázal nás kníže na přístojícího p. gubernatora hraběte Lva a týž nám ji připověděl, jakož i kníže hned nám průvodní listy táborem ochotně vystaviti dal.[1])

Házení pum však bohužel nemohlo ještě býti v tu dobu rozkazem zastaveno a stalo se, že sotva poselstvo naše vstoupilo do komnaty pana gubernatora, jedna nešťastně padnouc na mlýny u mostu staroměstského je zapálila. Nevídaný, strašný byl to požár, který se kdy vznesl k obloze. Sloup takový mohl rozžehnouti plamen hrůzy po celé zemi. Užaslý nad tím hrabě Lev Thun

---

[1]) Passier-Schein für Herrn Karl Winarzicky, welcher durch alle Gäe-sen und Stadthore der Kleinseite Prags frei und ungehindert passiren zu lassen ist. Vom Stadtverordneten-Collegium Prag den 18ten Juny 1848. Pečeť magistrátu, podpis: Fr. Aug. Credner. Pod tím pečeť: K. k. Stadt- und Festungs-Commando in Prag, 19. Juni 1848. N. N. Platzhauptmann.

s náramnou bolestí v ta slova se pronesl: »Těžkou úlohu mi dala prozřetelnost, že mne postavila v tyto strastné dni v čelo vlády. Považte si můj cit! To město, kde jsem se narodil a to se v popel obrací! Já bych se raději viděl vyobcovaným z vlasti své někde, než abych viděl požár ten! A mé jméno snad bude klato — a já to trpěti budu museti — bez viny!« Nastalo bolestné mlčení, plakali jsme všickni.

Za chvíli jsem projevil tu nehodu, že jsme venku pátý již den žádných zpráv ani z novin ani z listů nedostali a že zaražení pošt největší zmatek v krajích způsobilo. Roznesené zprávy o reakci že by se byly mohly neškodné učiniti provoláním vlády, že svobody císařem pánem nám udělené na všech stranách se zachovají a brzy v skutek uvedou. Takové ubezpečení se strany vlády bylo by jediné upokojilo našince a zpráva o příčinách střelby na město byla by na všechen způsob byla prospěšnější, než její zamlčení.

Načež p. gubernator odpověděl, že se na žádnou reakci nemyslí a že v první chvíli ani možno nebylo (něco konati); když se barikády stavěti počaly, že on mířiti chtěje rozdrážděné strany byl zajat a v zajetí v Klementinum držán. Tak že přestala vláda a vydán byv později posud že neměl a nemá ani lisu (presu) ani litografického ústavu, kde by ono provolání tisknouti dal. Tu referent ponavrhl, aby se ohlášení takové české i německé poslalo do nejbližší krajské tiskárny na př. do Ml. Boleslavi.

Zatím přistoupil generál z Walmoden a přešla rozprávka na tendence slovanského sněmu. Referent se ho ujal a vysvětlil celý jeho směr, totiž k obhájení slovanských jazyků v císařství rakouském a k tužšímu spojení národností těch uprostřed valných útoků na ně se strany německé, maďarské a vlaské. Referent poukázal na nepraktičnost a nespravedlnost poněmčovacího systému Josefinského. Kdyby byl tehdáž velebený císař Josef každý národní jazyk ve školách za hlavní orgán vyučování zvolil a při něm mládež ve všech dědičných krajinách německému jazyku vyučovati dal, byl by byl získal středního jazyka pro centrální nejvyšší správu (říšskou) nedopustiv se nespravedlnosti, že vyhostil mateřský jazyk Čechů, Moravanů, Slováků, Illyrů a Haličanů z vyšších škol a toliko tomu přístup do gymnasií dovolil, kdož umí německy. Němec, Maďar a Vlach měl a má výhodu, že jeho mateřský jazyk jest nástrojem vyučování a jednání úředního a jen 18 milionů Slovanů v Rakousku té výhody posud neužilo. Proto sjezd slovanský že tu zastaralou křivdu pro budoucnost napraviti má podle konstituční zásady rovných sobě národností. Generál uznal spravedlnost této zásady a já zažalostil nad tím, že vyšší stavové neohlédli se po literaturách slovanských, o kterých ani Maďaři ani Vlaši ani Němci ničeho věděti nechtějí a dle frankobrodských ideálů že se Čech, Moravan a Slezan poněmčiti, Slovák a Chorvát pomaďarštiti a Dalmatinec povlaštiti má. Zatím« ...

Tu končí se zápisek; za ním uložen jest originál odpovědi které se poselstvu dostalo (avšak nikoli od vojenského velitelství

nýbrž od gubernia): Důstojnému panu děkanu Winařickému, členu deputace z kraje Boleslavského a Bydžovského.[1]) »Mohu radostně Vám i ostatním deputovaným oznámiti, že nynější poměry v hlavním městě vzdáním se Starého a Nového města uklidňujícího rázu nabyly a že v krátkém čase dřívější řád a pokoj úplně bude obnoven, čímž odůvodněna jest i naděje, že všecka přísná opatření, která dosud toliko povstáním a porušením zákonitého pořádku a pokoje z nutnosti byla konána, budou zbytečna.

Můžete tudíž v plném uspokojení k svým se navrátiti a všem obyvatelům ujištění dáti, že každé opatření, jehož se vláda chápe, sloužiti má toliko k zachování osobní bezpečnosti státního občanstva, ohrožené od špatně smýšlejících a buřičů, k odvrácení každého porušení konstituční ústavy a že nutno vybízeti všech obyvatelů, aby vládu velmi vydatně podporovali při provádění toho účelu, jehož jen tehdy bude dosaženo, když se zamezí jakékoli rušení pokoje. Dáno na Pražském hradě dne 19. června 1848. Thun.«

K události tuto líčené odnáší se dopis Vinařického Dru Staňkovi[2]) ze dne 8. července 1848: »Žel že jsem Vás v Praze nezastihl; mohli jsme si mnoho sděliti. Byly to strastné dni!... Já věřím na nevinu českou i slovenskou jako vždy jindy, ano směle jsem se na hradě v noci 16. června prohlásil, že jsem též ty dni pospíchal ku závěrce sjezdu slovanského, jehožto tendenci loyální jsem mu s tak dobrým prospěchem vysvětlil, že se posléze vyjádřil, že neblahý byl systém germanisující — Metternichský. Rozmluva má s ním trvala od 10. hod. večerní až do $^3/_4$ na 11 před půlnocí.«

---

[1]) Originál německý zní: No. 16/A. Ich bin in der erfreulichen Lage, Ihnen und den übrigen Deputirten zu eröffnen, dass der dermalige Zustand der Hauptstadt durch die Unterwerfung der Altstadt und Neustadt einen so beruhigennden Charakter gewonnen habe, dasz im Kurzen die frühere Ordnung und Ruhe vollkommen hergestellt und die gegründete Hoffnung vorhanden ist, jede strenge Massregel, die bisher nur durch den Zustand des Aufruhrs und durch die Stöhrung der gesetzlichen Ordnung und Ruhe nothwendigerweise herbeigeführt wurde, entbehrlich werde.

Sie können daher mit voller Beruhigung zu den Ihrigen zurückkehren und allen Bewohnern die Versicherung geben, dasz jede Massregel, welche die Regierung ergreift, nur zur Bewahrung der von Übelgesinnten und Aufrührern gefaehrdeten persönlichen Sicherheit der Staatsbürger, zur Abwendung jeder Verlezung der constitutionellen Verfassung dienen soll, und dasz alle Bewohner aufgefordert werden müssen, die Regierung in der Beförderung dieses Zweckes kraeftigst zu unterstützen, welches nur dadurch bewirkt werden kann, wenn alle Ruhestörungen hintangehalten werden. — Gegeben auf dem Prager Schlosze, am 19. Juni 1848. Thun. — An den hochwürdigen Herrn Dechant Winařický, als Mitglied der Deputation aus dem Bunzlauer und Bidschower Kreise.

[2]) Korrespondence K. A. Vinařického vyd. V. O. Slavíka II. díl str. 701, čís. dop. 719.

Tereza Svatová:

Za dnů mladosti . . .

Ohlasy z mého dětství.

Když přečetla jsem onehdy Dresslerovu srdečnou, poctivou »Knížku o Klostermannovi« s vřelým a opravdu nadšeným úvodem našeho stařičkého básníka Adolfa Heyduka, vyrojilo se v mé mysli několik drobných vzpomínek z útlého dětství a věrný, plastický obrázek podoby »Básníka Šumavy« z mladých jeho let vyvstal mi před očima. Děje se mně tak vlastně vždycky, když dostanu do ruky některou jeho knihu. Tak a nejinak představuji si vždy jejího autora, ačkoliv on sám tenkráte spisovatelstvím ještě se nezabýval.

Je tomu již hezky dávno, kdy zapadl do Orlických hor, kdy přišel do Ž. jako absolvent medicinských studií, přijav místo vychovatele v jedné z předních rodin našeho města. Já však jako dnes vidím ho před sebou v tehdejší jeho podobě. Statečný, ramenatý, jadrné postavy, svěžích lící, s hustými nahnědlými vlasy nad bílým čelem, s krátce zastřiženými vousy na silnější bradě. Podlouhlé, trochu semknuté oči masitými víčky a za skly brýlí hledí na mne vesele z mého duševního obrázku.

Tak vyhlížel, když jsem jej ponejprv u nás spatřila. Bylo to za pozdního odpoledne nedělního v časném podzimku, kdy jako děcko, zavěšena do ramene své dospělé sestry, procházela jsem se s ní a jejími družkami po vysoké hrázi našeho »panského rybníka«. Zrcadlový obdélník jeho leskl se v zeleném rámci rákosin a ostřic a krásný obraz stromovité partie zámeckého parku obrážel se ostře ve hlubině stojaté vody. Také světlá fronta rozlehlého zámku a mohutná věž v husté zeleni tonuly ve tmavé vodě a několik bílých labutí čeřilo jemňounce její ocelový povrch. Veliký vor a červená lodička spočívaly tiše nedaleko břehu. Obraz stejný dnes jako tenkráte. Veselé hlasy mladých dívek zaléhaly do ticha a tvrdé německé příjmení ředitelovic pana vychovatele přes tu chvíli prolétlo jasným vzduchem.

A jak děti rády velkým naslouchají, vyrozuměla jsem z hovoru brzy, že děvčata jménem tímto škádlí líbeznou slečinku, hezké, orientální tváře, snivých zraků a miloučkého úsměvu. Hlava její, plná kudrlinek, ve smíchu se potřásala, jak se bránila útočivým slovům rozveselených děvčat. Přiběhla k nám na hráz ze starého, patrového domu, jenž se podobal mlýnu. Smály se tedy dívky a švitořily, když pojednou ze široké, otevřené cesty »černého lesa« vyšel mladý, zavalitý pán uprostřed dvou elegantních hošíků. Pan Klostermann, pan vychovatel sám!

Slečny rázem ztichly, on pěkně pozdravil a oba jeho malí chovanci též. Jeden z nich, Karlíček, se na mne usmál; chodil s bratrem svým do nedávna se mnou do jedné třídy obecné školy a seděl ode mne jen »přes uličku«, jak jsme tenkráte chodívali do školy společně chlapci s děvčaty.

Tak jsem poznala pana vychovatele Klostermanna a později často jsem ho vídala samotného nebo s hochy. Někdy se procházeli v krásném, starém anglickém parku, kde mezi mohutnými stromy stál stranou rozlehlý patrový dům, byt to pana hospodářského ředitele, nebo mihli se tichými ulicemi města. Častěji také přejeli s elegantním zámeckým spřežením okolo »Vystrkova«, osamělého to činžáku na konci kostelní ulice, kde hrávaly jsme si my děti z polovice města.

Několik mladých slečinek bydlilo v tom starém domě a ty toužebně hledívaly za kočárem a panem vychovatelem v něm. Stalť se mladý pán brzo oblíbenou osobou v městě nejen u mladých, ale vůbec. Mimo to i rodina, ve které dlel, vévodila tenkráte celému městečku, jak svým postavením, tak bohatstvím a rodovou zachovalostí. Imponovala snad také zvláštní elegancí, jakou se vyznačovala ve všem svém vystupování.

Pamatuji se dobře, jak mne osobně zvláště zajímal jeden člen této rodiny — drobounká, starší dáma, vdova po známém u nás lékaři a babička chovanců páně Klostermannových. Nevěděla jsem tenkráte jistě, proč mne tak vábil její distingovaný a jako zasněný zjev. Teprve později jsem to pochopila. Byla přece jen trochu jiná, než bývají obyčejně starší dámy. — Přeložilať později, v pozdním již věku, do němčiny půvabnou knihu českou, a to dílo někdejšího vychovatele svých malých vnuků, »V ráji šumavském«. —

Za nějaký čas poznala jsem pana Klostermanna ještě blíže. My školní děti hrály jsme jedenkráte divadlo ve prospěch ošacení chudých svých spolužáků. Dávaly jsme hru »Král liliputánský« — nevím již, od kterého autora. Personál malých ochotníků sestával více z děvčátek než hochů, snad pro větší jejich způsobilost. Hra měla mnoho »mužských« úloh a tak kde která čipernější školačka vězela v divadelních kalhotkách. Mne vstrčili do gamaší a šedé livreje služebnické. Hrála jsem líného, nadutého panského lokaje. Ovšem, že byl za další hry za své nectnosti řádně vytrestán a také napraven. Ušlechtilejší element, úlohu chudého učedníka a později krále měla na bedrách přítelkyně Jetynka V.

Kus byl dobře nacvičen a vše šlo nad pomysl hladce. Obecenstvo se při vážných scénách nesmálo a při veselých nenudilo. Jen v posledním aktu, kdy liliputánští představitelé spravedlnosti pronesli svůj neúprosný soud, to nějak propuklo. To když moje mladší sestra, žákyně elementárky, předstoupila v červeném chalátku se zlatými prýmky a tenounkým jako nitka hláskem pronesla celou svoji úlohu: »Já, Mufti, jménem zákona za smrti propadlé vás prohlašuji!«

Tu se rozhlehl hlučný smích a nejvíce smál se pan vychovatel, který seděl v první řadě vedle svých udivených žáků. Také však pan Klostermann nejvíce tleskal a nejvíce »vyvolával« zpocené, malé ochotníky.

Po ukončené hře přišel k nám za kulisy a pochválil nejen režiséra, sekretáře pana V., ale také nás dvě představitelky hlavních úloh. Jetynku, exotické Veličenstvo v červeném kašmírovém plášti

a papírové koruně, pohladil po tváři a mne, v otrocké haleně s roztrženými pouty na rukou, štípl do brady. Těmito důkazy přízně a uznání pana vychovatele cítily jsme se obě nesmírně povzneseny...

Druhý rok na to uviděla jsem zase já pana Klostermanna na jevištním podiu. Přednášel v »Besedě« při nějakém programovém večírku. Tenkráte se to s dětmi tak přísně nebralo a rodiče mne vzali s sebou. Vím do dnes, že to byly Erbenovy »Svatební košile«, které pan vychovatel deklamoval. Deklamoval krásně a trochu jinak než jiní. Potlesku bylo mnoho a druhý den se u nás doma o tom mluvilo. Když si to dnes představím, vím, že přednes krásné balady byl výtečný, temperamentní a umělecký.

O panu Klostermannovi se ostatně v rodině naší častěji hovořilo. Zvláště o jedněch prázdninách. Byli to zejména »naši hoši«, jak jsme my, o dvacet let mladší děti, svým bratrům říkaly, kteří se o pana vychovatele velice zajímali. Můj vlastní, nejstarší bratr, lékař a asistent chirurgické kliniky ve Vídni, a schovanec mých rodičů, medik Václav Kumpošt, spisovatel a vydavatel přírodovědeckého časopisu »Vesmír«, nejednou se o něm rozhovořili. Ocenili již tenkráte skryté vlohy, velikost a sílu našeho šumavského básníka. Zvláště bratr můj byl všecek nadšen zajímavou jeho osobností. Stále se jen staral, aby u nás v Ž. nezůstal, aby tam nezpohodlněl a nezapadl. »Ten člověk by mohl ve světě vyniknout, uplatnit se, prospět!« říkával a znovu vždy k jeho výrazné osobnosti za hovoru se vracel.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

A Karel Klostermann u nás nezůstal, nezpohodlněl — nezapadl. Vynikl, vyrostl a zmohutněl na jiném ovšem poli, než si přítel jeho tenkráte myslíval. Velikost jeho vyrůstala z jiného ovzduší než jsou nemocniční síně, pitevní sály a dusné pracovny lékařů — místnosti to těžké atmosféry, plné bolesti a lidské bídy.

Krásné dílo jeho života vypučelo z půdy jiné, vyvíjelo se a rostlo v plném světle, vůni a vzduchu. Volná, krásná příroda byla ve většině jeho prací věrnou spolupracovnicí...

Našeho básníka Šumavy od dětství jsem nespatřila. Ani ne tenkráte, když po letech do města našeho zavítal. To meškala jsem mimo domov. Stařičká moje matka s radostí mně při mém návratu zvěstovala, že byl v Ž. pan profesor Klostermann, že s ním mluvila, když přišel s paní ředitelovou k nám do zahrady. To byl již na vrcholu svého básnického vývoje.

A od té doby zdravý a silný kmen jeho práce ještě vyrostl a zmohutněl a patří dnes v tlumu našich spisovatelů k těm jadrným a vytyčeným! Zelený strom jeho básnického díla dosud se nám zelená a šumí k radosti těch, kdož silnému hlasu jeho naslouchají...

Artuš Ryvola:

Zpověď.

Listy přítelkyně.

(Jako krst hlíny na zmlklou píseň mládí.)

I.

22. října.

Příteli,

chtěla bych uhladit vaše čelo zachmuřené, chtěla bych psát živě, rozmarně. Ale je tu ticho a smutno. A pak síť nějakých myšlenek opřádá mi skráně. Divných či smělých? Tryskají do výše v šumném vzkypění nekonečné touhy, upít ze slunce, vykoupat a pomodlit se v jasu. Ostrý, nahý štít je drtí a sráží nazpět, ve tmu. Zaúpí. Chtěly jen málo, jeden jediný paprsek — ale nedostalo se jim. Břitký hrot vtlačil se mi do nitra a jemně souká nejzranitelnější nerv. Posměšně, vlákno po vláknu. A to bolí...

A maska veselí tíží, nekonečně tíží. O samotě mrzne úsměv na rtech a výkřiky radosti lomí se ve vzlyku; v duši plazí se potupná bída žití. V srdci je studeno — —

Dva žhavé démanty zalesknou se v očích a pálí jako kapky jedu. Bolestně. — Proč jen vytryskly?

A zase vystupuji živá, veselá. (Duši ustřihuji křídla; nemůže, nesmí vzlétnout!)

Za mnou zní cynický smích. Nesmím prý prosnít život! Ale že hledím k nebi proto, že mám oč se modliti, nikomu nenapadne...

Proč nemám tolik síly, abych i v bolu a slzách se mohla smát a zpívat? I když zpívám, zoufám si tím zpěvem a v choré hrudi zastudí a zalekne mě nevýslovný chlad. A únava, hořká a hrozná únava přetvářky zbičuje duši.

A pak mám snad stočit vděčný, pokorný pohled k těm, kteří přejí mně žíti proto, abych v bolu umírala?

Jaká to rozháranost a nelogičnost! Odpusťte, příteli!

B. H.

II.

12. listopadu.

Příteli můj,

jsem tak bídná: nedovedu žít a umříti nesmím.

Šla jsem s ním, ruku v ruce. Jen úzká, pěkná stezička, lehce všlapaná v zoraná pole, vybílená prachem, vedla nás k cíli.

Takový laskavý smutek kladl se na duši, na bolest, a hladil a chladil. Ticho linulo se do nitra a naše duše jásaly v divné harmonii pocitů.

Sevřel mě a drobně zlíbal.

Vlhlo nám v očích. Snad jsme byli šťastni; nevím. A měsíc visel nad krajem.

Něčí zpěv, táhlý a tichý, hrál si s vlnami stesku a zapouštěl kořínky bolu k životnímu nervu . . .

». . . . .
kdo má počernú galánku,
ten má pokojnú myšlenku . . .
Ligotala sa vezdička, anděl mój . . .«

řinulo se teskně z mladého hrdla. A zpěvák zaryl rusou hlavu do suchého listí a plakal, tolik plakal.

Surově jsem ho odstrčila a spěchala pryč, utíkala jsem bolesti.

»Proč plakal?« chvělo se mi na rtech.

»A proč padá listí?« šuměly bílé břízy.

»Proč žijeme v bídě?« hučelo mi v hlavě.

A to *»proč«* bylo přede mnou vyryto tvrdě, jasně a určitě, s ohromným otazníkem.

A ta bída plazila se mi duší a poltila vznešenější city.

Zdálo se mi, že jsem věcí oživenou dechem. A mozek mi leptala strašlivá zoufalost duše.

Život studeně odříkávaný podával mi číši rozkoše, v níž smočila jsem rty. Snad byl to hřích, že chtěla jsem býti šťastnou a chvíli nevzpomínat. Či musí člověk žít a musí vzpomínat?

Chtěla jsem milovat velkou, svatou láskou. Té však není. A člověk příliš člověkem a pak vetchou třtinou ve svém osudu. Hřích a vinu nelze smazat. A to znamení pálí v duši, jež nemůže však vinu vyplakat. A tak trpí a jen trpí . . .

Však co to píši? V mé hrudi je něco jiného, co chce ven — a přece je to nevýslovné.

Jen žluté listí šustí pod popelavou monotonií podzimkové oblohy a za teskným oblakem ptáků táhnoucích spleenem jeseně prchají mé myšlenky.

Přijde prý zase jaro. Ano, přijde — ale zda také v duši?

A srdce nechce a nemůže věřit v ráj. Jen utíká všednímu bytí a tká si báje o něčem, co jest a žije jinak než tušíme. Snad o silném velikém duchu, který chví se nad tvrdou mrtvou hmotou života. Cítí, že něco je, že něco musí býti! Nepokoj a naděje drtí duši, která v zoufalých gestech vzpíná se po »něčem« nedosažitelném. Divná reflexe bije v skráních . . .

A přátelé? Ti odcházejí jeden po druhém, tiše, tak jak přišli. Jen ten stisk ruky se neopětuje.

Mezi mužem a ženou prý nemůže býti čisté, ryzí přátelství. Žena prý podléhá muži a muž sklání se příliš k jejím vnadám. A viďte, že to není tak docela pravda? Že jsme ještě trochu, alespoň trochu silni? Či nejsme? — Snad kýváme jen souhlasně hlavou ke všem žádostem nízkého života jako to rákosí nad ojíněnou tůní.

Ale proboha, proč jen jsme tak malí, nebozí a hluší!

B. H.

III.

4. ledna.

A i růže rozškubaná je smetím.

Zahleděla jsem se do ohně. Hořel tam život a v něm praskala bolest. Viděla jsem tam živé, krvácející mysterium lidského hoře, široce rozlitého po všem. A hlava děsně hořela a srdce hrozně slavnostně bilo... jako rozhoupaný zvon.

Zvolna jsem se vzpřimovala. A tak jsem stála, bledá onou studenou bělostí, která se bojí světla, dlouho, dlouho... až začala mi hlava klesat níž a níž a klesla, klesla bolestí. Hluboko v duši pohnulo se něco. A teď vhrkla v oko slza, trpká a slaná zaštípala v řasách.

Oheň zhasínal. Jen ještě jednou zašlehl temným, rudým bleskem. A mně se chtělo žít, žít, tolik žít...

A pak prý je žena

»bytost drzá a nemorální,
půl zvíře, půl přírody
a ostatek milování...«

Žena prý je pěna. Je to pravda? Vždyť dovede být silna, vždyť dovede žít. Vlastně ne, ne, ona o tom neví. Ona neví o svém vysokém postavení před mužem. A muž si hrá s ní jako s hračkou a nemyslí na její duši; žena se při tom usmívá úsměvem nevědomých lidí. Kdo je tím vinen? Jen muž, jen muž. Vzbudí v ženě nejkrásnější illuse a pak jediným úderem vášně je ubíjí. Proč raději nevypije už též tu její duši, nač jí tu nechává? A otrocký úsměv znovu stahuje delikátní výkroj sličných rtů! Ubohá!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Je mně smutno, přijďte mě vysvobodit! Čekám horečně vzrušena. Kdy přijdete? A budete mi vykládat o spřízněných duších, jež splývají v jedno. A já budu mlčet, smím mlčet? Mlčet se rty bolestně sevřenými. Jen oči mé budou otevřeny, budou propalovat bílou mlhu mezi duší mou a vaší. A v dáli zachví se fata morgana.

Uvidím smutnou něhu smutných očí, takových velikých nemocných dvou očí, jež budou mi hledět do duše nezmyté z čerstvých ran, do duše černě zakrvácené trpkým steskem. A budu se potichu modlit, polohlasem modlit, jako zbožné děcko, než jde spat, modlit se za svou duši, jako v době, kdy zpívala jsem první píseň štěstí a krve. To bylo tehdy, než jsem měla v srdci jedovatou střelu života.

A v hlubinách nitra zazní mi teskný pláč. A duše se bude vzpínat, duše poletí — — — haha, ale bez křídel...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Píšu sobecky myslíc při tom na svou vlastní bolest. Odpuštění, příteli!

B. H.

IV.

19. května.

Vzpomínám . . .

Kdysi jala mne bláhová touha, vzkřísit úsměvy, rozzářit oči štěstím, hojit tajné rány zmučených srdcí . . . Volala jsem chtějíc zavolat někoho snivého a šťastného, jemně vzít ho za ruku, svésti ho s krásných výšin nízko, nizounko, na trnitou a bolavou stezku vlastní své duše, do krajů šerých a smutných, leč bližších, mnohem bližších lidskému srdci než ony nedohledné ideály.

Tichá, sobecká radost vlála mi duší.

Viděla jsem sestupovat šťastného tuláka do tmy a bolesti, šel jako děcko, nezbodán skřekem vášně, neznaven životem, s teplým úsměvem na čerstvých rtech, šťasten, šťasten. Měl hluboké, veliké žhavé oči, jako studně životní touhy, v níž vřela, jásala a zpívala snivá jeho duše.

Krev šuměla mně divoce ve skráních a já jsem zapomněla, že chtěla jsem, aby ty důvěřivé, dětské oči vhroužily se až na dno studené a choré mé duše . . . jen touhu jsem pocítila, vášnivou, nekonečnou touhu, vrhnout se k němu a dlouze, dlouze ho zlíbat, na čelo, na oči, jako sestra . . . a pak ho pustit zadumaného nazpět, ke snům . . .

Slunce vášnivě zkrvavené chvělo se jako vzpomínka — a já plakala hořce a bolestně . . .

Jednou měla jsem cíl, daleký — ale přece cíl, kolem něhož vřelo a bouřilo mé žití; tehdy v zoufalství rvala jsem své okovy. Ale stále neměla jsem toho, co jsem chtěla. A lidé stavěli se přede mnou vysocí a přísní jako výčitky. A já klesala a klesala, až zbylo ze mne to, čím jsem teď. Nebránila jsem se — jen těžce a trpce jsem zaplakala, jako dítě, jemuž vzali nejmilejší hračku. Vládli mnou, mou vůlí, kdysi tak silnou, mou duší, bídnou a zapomenutou.

Vzali mně lásku, vzali mně šumící moře mladých snů a zářivých dum, těžkým olovem ztlumili jarý tluk vášnivého mladého srdce a zasmáli se studeně, řezavě nad strašným svým dílem.

A teď chvěji se ve své bídě jako polonahý žebrák, vystrčený za dvéře . . .

Mám jen bolestné, trpké vzpomínky — ty mně snad nevezmou? Vždyť »není tak bídné lásky, aby neměla vzpomínek« (A. de Musset). A já mohu vzpomínat jen na bídu a bolest své lásky — a trpím . . .

Mám trpět a žít. Žít a s úsměvem na rtech podávati svou duši, nechť pálí mně na rtech dravá muka ohně, nechť puká mi život v ňadrech, kde jsou smutně vypálené úhory, jež dají žíti sotva blínu.

Bude zase jaro, budu se topit ve světle mladých a vonných dnů, uvidím skřivánka, napiji se v šumu zahrad teplé vůně fialek . . Či zahynu?

A tak ráda bych umřela, nevzpomněna, bez slz těch, kteří pláčí proto, že v rakvi leží tělo, aniž vzpomněli, že dříve z něho vytrhli srdce, a beze slov těch, jimž dali jsme duši a oni nám ji zaplatili haléřem.

Do zarudlých očí plivla skutečnost.

Příteli, promiňte! *B. H.*

V.

26. května.

A milovat na čas — to nevděčný trud,
a milovat věčně — lze není.
Lermontov.

Už vše mi prchlo. I naděje, i sny, i touhy. Jsem nevědomá a bídná a ubohá, ubohá tak, že mne mučí i pouhé vzpomínky.

A přece bývala jsem šťastna! Byly chvíle, kdy znala jsem jen jednu jedinou píseň, divokou, vřelou píseň vlastní své krve, píseň zelené pohádky mládí, píseň bez taktu a bez myšlenky. Vášnivě žertovala jsem s osudem, ssála jsem horkými, chvějícími se rty život, ten život, který prý stojí za to. Žila jsem a snila; duše má hýřila v záchvěvech výbojného nadšení a sténala v rozkoši štěstí.

A pak: milovala jsem. Milovala jsem bláhovou, mladou láskou, takovou, o jaké jsem snila. Toužila jsem po polibcích, po vášnivém, divokém a bezohledném objetí silných paží, po lásce, která by byla osudem, životem. Nevěděla jsem rozdílu mezi láskou a flirtem.

Byl jednou večer, dlouhý a teplý. Otevřeným oknem proudil těžký jarní vzduch. A my jsme hleděli si do očí, rty na rtech, blízko, blizoučko sebe.

Sedla jsem ke klavíru a proudění tónů přehlušilo vášnivý tlukot našich srdcí. Hrála jsem dlouho a můj přítel, mladý a šťastný, obracel listy. V očích mu jiskřilo a v mých stály drobné krůpěje slz. Jistě netušil, jak smutno mi bylo. Smutno, že stál vedle mne.

A pak, vzpomínala jsem, jak vadne kvítí, jak mizejí sny... Místo jeho, sličného a bezstarostného, viděla jsem vedle sebe státi někoho jiného, cizího a vzdáleného, toho, který kdysi také bude obracet listy... v knize mého života. A což, až obrátí ten poslední — —

Nerozuměl mně. Blížil se ke mně opět a chtěl — lásku.

Mladé naše hlavy, zpité sny, tulily se k sobě... leč duše byly si cizí.

Pak odjel, někam daleko, a svět rozlučuje tak bezpečně. Jen lístek mi napsal v prosbě vroucí a pokorné, abych zapomněla. Tak krátce, suše, jak by házel hrst hlíny na bolest, již způsobil.

A pak jednou chladný a bledý přišel za mnou. Naposledy prý...

Ironické, mrtvé jeho oči ryly se hluboce do mé duše. Snad čekaly a chtěly vidět, jak krvácí. Ledově vzal ruku mou do své a přiložil na ni nehybné své rty. Tak banální jako všecko bylo naše rozloučení. Jen ostrá bolest projela mi od skrání až k srdci. Nic více.

Můj příteli! Děsím se již blaha — otupěla jsem. Toužím po něčem, co dávno prchlo. Pláču v odříkání a těmi slzami bledne má láska. Vím, že láska nejsou polibky, ne tisknutí rukou a bušení srdcí, nýbrž že je to sblížení dvou duší, jež nemožno tříštit. A té vyšší, šlechetné lásce musí ustoupiti všecka rozkoš...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vzpomínám jen, příteli, a zpovídám se. Zpověď moje je dlouhá, prostá a nesmyslná. Jsou to teskné, zmatené výkřiky otráveného mládí, dítěte příliš brzy probuzeného, které žaluje, že má komu, ža-

luje proto, že je spoutali, když s odvahou jen jednou nahlédlo v bezednou propast života. Jsem otrokyní a pouta řeží.

Nechci soucitu, ni naděje, vždyť i doufati se zdráhám; nechci útěchy ani slz — těmi již dávno uhasila jsem matný žár ve své hrudi. Mne bolí život, chci pokoj, chci býti sama, abych nerušila druhých, těch snivých a šťastných.

Duše mi krvácí a nemohu ani nedovedu ji ztišit. Ztišíte ji vy, můj příteli? Třeba, ale nezahojíte! Ale vezměte si ji přece, tu jedinou mohu ještě dát — víc nemám.

Či hodíte mi ji nazpět, aby dobolelo to, co bolest začalo? Máte pravdu, vezmu si ji zase. Posvítí mi, třeba jen mdle, na cestu, na níž zahynu. A zhasne... jako bludička. *B. H.*

VI.

19. října.

Mazlivý paprsek světla zabloudil až k ní, tenký a dlouhý jako jehla, schopný rozvášnit zemřelé mládí, lichotivě rozlil se jí v očích.

»Slunce, slunce — nemocné, ale přece slunce!« zajásalo to v ní.

Rozrazila okno. Rozkošný výdech života, vonná unylost zařinula z vlažného horizontu.

Vydechla zhluboka, až to zabolelo. Tam... tam... válelo se slunce v krvi — moře krve... Cítila ji na rtech, sládla tam a tuhla. Krev, žhavá, teplá krev...

Napít se jí, napít... a tělo zachvělo se chtěním.

A pak: žít, vyssávat duši, ubíjet srdce, s důtkami chodit světem a bít, bičovat ty, kteří trpí — mít je u svých nohou, ty otroky svých snů, hledět jim do očí, vpíjet se do nich, do směšně vypoulených, krvavými slzami zalitých očí lidských bestií — pomstít se jim, vypít jim mozky, vytrhat srdce... a pak kopnout do nich, do obětí svých vášní, a odejít se srdcem hrdě nastaveným.

Nežít pro ideály, nevyčerpávat se tisknutím rukou těch, kdož ironisují naši touhu po dobru a krásnu. Žít sobecky jen pro sebe, chvět se žárem rozkoší, bloudit dlouhými alejemi vzdechů, jimiž cuká vášnivá píseň štěstí a lásky, lásky a krve...

Zahazovat den za dnem a čekat na noci, snivé a černé jako mouřenínky, zrádné a ničemné, zahrávat si s neviditelnými prsty, jež tlačí a svírají těžce, v bolestné rozkoši. Vyházet nejkrasší čísla z galerie duše... a smát se, smát a smát...

Ve skráních divoce jí zabouřilo.

»Pomstím se, pomstím...!«

Venku zaplakal vítr marným vztekem. V duši jí zastudilo. Zasmála se strašným, tvrdým smíchem šílenců. Křečovitě sevřela pěstě. Pomalu je zase rozvírala. Na místě, kde ryla nehty, objevily se zamodralé skvrny. A smála se divoce dál skřípajíc zuby...

Dech někoho cizího cítila za sebou, dech někoho, kdo zvítězí... Ale i ona zvítězí!

Vítězná, ďábelská radost jako suchou výhní spalovala nejdražší látky jejího srdce.

»Šťastna jsem, šťastna... zvítězím — konečně...«

Vypoulila oči do tmy. Dech někoho cizího byl teplejší... již pálil — ach! hrozný, těžký dech vítěze. Viděla dvě veliké zelené oči, studené, skleněné oči smrti, a pak tenké, zlomyslně stažené rty... A s těmi spojily se její, zbledlé a chvějící se štěstím, v dlouhém polibku.

Ano, pomstila se — ale nezvítězila! Neboť jen silní zvítězí.

— —

Jsem probuzena, žiji skutečnosti... na sny není kdy.

Končím.

Díky za vše, příteli! *B. H.*

Anna Lauermannová-Mikschová:

Ze vzpomínek na Marii Červinkovou-Riegrovou.

Chci jich několik vdechnout na papír, věrných, tklivých družek svých dnů životních, vzpomínek na bytost, s kterou jsem žila v úzkém přátelském styku od útlého dětství až po její předčasnou smrt.

V lednu tohoto roku bylo tomu dvacet let, co se životem rozžehnala se duše vzácné ušlechtilosti, nejstarší, oblíbená dcera Dr. Fr. Lad. Riegra.

Životopis dcery národního vůdce našeho napsala nedlouho po smrti Marině paní Božena Augustinová. S jemným porozuměním vystihla život vzácné ženy, naznačujíc chronologickým pořadem všechny v něm význačné události, objem jeho práce i veřejného jeho působení. Proto, že je práce tato vykonána, mám volnost oddati se vzpomínkám dle nálady, tak jak mi šumí pamětí, tak, jak na mne kývají se zežloutlých listů starých, dívčích denníků, nad kterými se v mé mysli znovu buduje starý kus světa mého mládí. Starý kus světa mého mládí, v němž se oživují drahé hlavy odešlých lidí, v němž zní zvuk jejich hlasů a smysl slov jejich stává se mně nyní jasnějším, nežli býval tehdy, kdy v žilách kolovala příliš prudká krev a mozek nebyl schopen ni rozborů ni pevných soudů.

Vzpomínky mého dětství i mého mládí lnou ke starému Riegrovu domu pražskému v Pasířské ulici. Celý vývin mého citového i duševního života je úzce spiat a vniterně ovliven tím, co se v tom starém domě dělo a robilo.

Byla jsem malé děvčátko tenkráte, když Dr. F. L. Rieger navštívil mého otce za jakousi politickou záležitostí a vyžadoval při tom mou nehodnou, malou osobu za družku pro svou Márinku a zval mne na Maleč.

Poněvadž byla záležitost pro mne trochu zahanbující, pamatuji na ni podnes velmi živě.

»Čeho si to přejete, pane doktore!« řekl můj otec trochu nepedagogicky. »Aninka je za deset kluků, žádný strom jí není

dosti vysoký, žádná voda dosti hluboká. Jistě by se utopila v tom malečském rybníce, anebo by si tam někde údy polámala. Na Maleč ji dovoliti nelze — k vám do domu ji pošlu velmi rád.« —

Stála jsem zahanbena jako na pranýři před slavným mužem, vůdcem národa; ale Dr. Rieger se zasmál, upřel jiskrný pohled do mé tváře, pohladil mne po vlasech a řekl sonorně melodickým hlasem: »Nic neškodí, je-li trochu živá, naše Márinka je zase příliš vážná, ty dvě se právě dohromady hodí.«

Dojmy dětství vtisknou se nám nejhloub do paměti — již tenkráte zalíbil se mně neobyčejně Dr. Fr. Lad. Rieger, a ač mi byl pojem slova »kouzlo osobnosti« ještě úplně cizí, ucítila jsem, že asi něco podobného vyzařuje velký, statný muž, který měl tolik jisker v očích a jehož hlas přímo hladil sluch.

Za to se mně s počátku strašně nelíbil Riegrův dům, šerý a trochu nevlídný, plný stinných koutů a temných chodeb. K přední, do Pasířské ulice hledící frontě domu pojila se dvě zadní křídla, ležící podél obdélníku úzkého dvora, zapaženého zadním stavením, za nímž se rozkládala nevelká, zdivočelá zahrádka, sousedící s velkou zahradou kláštera Františkánů. V levém křídle domu byl malý, potemnělý pokojík — vidím jej podnes — nezapomínáme místnosti, ze které se soukaly první naše sny a záměry do života. Byl to se studentskou skromností zařízený pokojík Márinky Riegrové, v němž jsem pak často sedávala proti bledému plavovlasému děvčátku vysokého čela, mdlého, jakoby zakřiknutého úsměvu na rtech i ve světle modrých, poněkud nyvých očích.

Naše přátelství nechtělo s počátku zapustiti kořenů; byla jsem skutečně divoch a Márinka byla přemoudřelá. Riegrův dům působil na mne tísnivě jakýmsi zvláštním nedostatkem barev — byl šerý, tichý, vážný.

Vedle Márinčina pokoje nalézal se malý salonek s temně zelenou garniturou, psacím stolkem, se stohy prádelka a šatstva pro chudé děti. V tomto salonku obyčejně dlela nemluvná paní žlutohnědých, velkých očí, s hlavou ke straně skloněnou, paní, jež činila dojem buď na stvolu podlomené květiny, nebo spíše světice, znavené přetrpěným mučením. Tvář paní Riegrové, která té doby často trpívala krutými bolestmi čivů, byla rysů jednoduše vznešených a její oči zářily jiskrou pravdivosti, čímsi mimosvětským. Po celé dětství pociťovala jsem před ní jakousi úzkost, zdála se mně hrozně vzdálená, úctyhodná jako obrazy zmučených světic ve stínu starých kostelů.

Vedle malého salonku byl velký salon, na jehož šedé stěně stáli na konsolách Schwanthalerovi čeští králové. I zde byl temně zelený nábytek. Světlo, zadržené prejzovou střechou protějšího křídla, vnikalo sem jakýmsi zakaleným přísvitem, v němž se mračily všechny předměty tu umístěné, bílí králové na šedé stěně, temně zelený nábytek i dvě zlaté harfy, skryté jako mrtvé panny pod sněhobílými mušelínovými závěsy. Tyto, v dobách našeho

dětství již k mlčení zakleté harfy, vzbouzely v mé duši fantastické, téměř strašidelné představy. Jedna z nich byla harfou, na níž Terezie Měchurová Palackému harfovala, druhá byla dědictvím po jakési slavné harfenistce Mösnerové, krásné, zálibné ženě, zemřelé záhadně v květu mládí.

Rohový pokoj tohoto křídla, pokoj sousedící s bytem paní Machačkové, sestry Dra Riegra, byl světlý, za vysokými jeho okny zářil velký kus oblohy klenoucí se nad Františkánskou zahradou. V zimě v létě dívala se do něho vížka i pilíře vysokého františkánského kostela Panny Marie Sněžné. Na bílém lůžku pokoje ležela stará paní jiskrných, smavých očí, ve tváři ruměná jako panenské jablíčko, stará paní, která přes to, že trpěla dnou, byla plná žertů, plná úsměvů.

»Jen pojďte ke mně, pojďte sem ke mně, dětičky. — Na co pak si hrajete?«

»Učíme se, babičko.«

»Pořád se učit, to je chyba, to ani není zdravé pro ženské. A hleďme, hleďme, rostete jako z vody, co nevidět a budou za vámi chodit mládenci. A Márinko, punčošky ti táhnou vodu, přitáhni si podvazky, ať se ti žádný ženich neodradí —«

Přitiskla jsem se ráda k pelesti postele staré paní, která tu přistrčila ořech, tu zase jablko nebo i piškot, ale Márinka odvlékala mne vždy z tohoto pokoje.

»Babička dělává dětinské žerty,« řekla zahanbena.

Ano, semilská paní mlynářka Riegrová byla lidová, vypadávala jaksi z vážného rámce domu. I velební páni, kteří téměř denně projednávali s paní Riegrovou poměry chudinské, přeměnili vážné rysy v úsměvné, když vstupovali k staré paní. Snacha pobízela vždy velebné pány, aby šli tchyni navštívit, ale nezůstávala v pokoji, když se v něm rozléhal smích i žert, poněvadž ona k smíchu a žertu nikdy času neměla...

Do pokojů předního křídla domu jsem za mého dětství téměř nikdy nevstoupila, leda že jsme byly do přední malé jídelničky zavolány ke kávě. Bílé, věčně uzavřené dveře vedly z této jídelničky kamsi jinam. Když jsem se jednou v jídelničce hlasitěji zasmála, položila Márinka všecka zděšená prst na ústa.

»Mluv šeptem, tam je dědeček — Tam dědeček píše — víš, tam dědeček píše dějiny českého národa.«

Věta byla pronesena s takovou posvátnou úctou, že jsem se od té chvíle na bílé dveře nedívala jinak nežli na oltář.

Úcta před dědečkem a jeho pracovním pokojem byla Riegrovým dětem vštípena od prvních jejich kroků. V tomto předním křídle domu žádné dítě nezavýsklo, i Bohuš, trochu plachý hoch, i Libuše, maličká, krásná holčička, chovali se tu, jako se vzrostlí lidé chovají v kostele.

Kdysi starý pan Palacký přece se objevil v předním pokoji. Paní Riegrová vzala mne za ruku a představila mne jako Márinčinu přítelkyni, a starý pán posadil si mne vedle sebe na pohovku, zadíval se mně jaksi pátravě do tváře, řekl mi několik laskavých

slov a přitáhnuv pak k sobě malou Márinku, pronesl jaksi slavnostně: »Buďte k sobě upřímné, přátelství je velkou věcí v životě.«

Jméno Palackého i jméno Riegrovo znělo všeobecně uznaným slavnostním zvukem po českých vlastech a jak dalece má trochu odbojná dětská duše byla toho schopna, cítila jsem se poctěna. Přes to nechtělo mé přátelství k Márince v těchto dobách jaksi rozkvétat a to proto, že Márinka byla »svatá«, jak jsem jí přezdívala. A tak jsem sedávala v dívčím pokojíčku u stolku, jehož plocha byla pokryta nesčetným množstvím inkoustových skvrn, a naslouchala jsem povídání o učení, o deníčkách, do kterých již tenkráte psala — a Bůh suď, jak se stalo, sotva bylo Marii deset let, už mi povídávala z Bolzanovy »Erbauungsbüchlein«.

Bývalo mi z toho všeho teskno jako o kázání a cítívala jsem velkou lítost pro ztracené nedělní odpoledne, trávené jindy na dvoře i v zahradě letního domu našeho u Slepé brány, v nesourodé společnosti všech dětí malých nájemníků toho domu, anebo, jak zněl úsudek mé velké sestry: »Ve společnosti všech uličníků Ječné ulice.«

Někdy podařilo se mně svésti Márinku ke hraní v zahrádce, rozkládající se za zadním křídlem domu, a bývala jsem vynalézavá ve hrách, při nichž nebylo důmyslu ducha hloubavého, ale při nichž bylo co možná nejvíce pohybů tělesných. Marie dávala se lehce strhnouti k veselosti, i ona byla živá, rozvěrnosti mládí přístupná. Byl v ní velký kus touhy po slunci, byl v ní velký kus touhy po štěstí. To byl po otci zděděný, základní rys jejího temperamentu.

Ale někdy uprostřed hry se zarazila, oči jí ztemněly, úsměv pohasl na její tváři.

»Už jsme si dosti nahrály, škoda času na takové pošetilosti. Dlužno pomýšleti na to, že čas utíká, škoda jím plýtvati.«

To byla matčina výchova, přísný směr paní Riegrové.

»Gouvernantko,« volala jsem všecka dopálená a měla jsem jasný dojem, že nosí tu svou gouvernantku, strašný pro mne útvar přírody, ve vlastním nitru. A bylo tomu vskutku tak.

Vážný směr paní Riegrové, výchova kráčející v šlépějích názorů Bolzanových, působila neobyčejně na děvčátko citlivé, lehce vznětlivé mysli. Ve věku, ve kterém jiné děti žijí bezstarostně, jako vrabci na střeše, zpytovávala Marie stále své svědomí. Bylo to dítě, jehož pohled byl upřen do vlastního nitra a jehož živá, vlivem vnějšku ne dosti napojená mysl, tím tíhla k sebetrýzni. V zežloutlých deníčkách Marie, která již v dětském věku měla uvědomění důležitého postavení své rodiny, která cítila, že se musí státi dcerou hodnou jména otcova i dědova, nalézají se časté doklady, do jaké míry živé děvčátko tíhlo k věčné nespokojenosti samo se sebou. Marie učila se na příklad velmi pilně a vyžadovala toho sama na sobě, aby se stala první žákyní na vyšší dívčí škole. Sotva toho však dosáhla, přistihla se při zpytování svého svědomí na tom, že silně tíhne ke ctižádosti, a počínala se z toho zcela asketicky káti, že pociťuje radost ze svých úspěchů.

Z vlivu Bolzanova učení zaryly se v dětskou mysl její hlavně dvě zásady, kterým zůstala věrna až do sklonu svého života — snaha po sebezdokonalení i snaha po působení k dobru všeobecnému. Byla to hlavně její matka, která dala výchově její tento vážný, silně ethický směr, směr autoritativní, nedovolující ani nejmenší pochybnosti o rovnočarosti cesty, kterou dlužno kráčeti. »Tudy kráčej a tomu věř.« Směr Mariina dětství byl pevnou rukou označen. Vyrůstala mezi vzory.

V nuceném přátelství dětských našich let bylo mnoho protikladnosti. Marie byla vychovávána silnou autoritativností, já jaksi na divoko. Bůh ví, zdali nepřízní poměrů či úplně uvědomělou vůlí svého otce.

Pojem slova »sebezdokonalení« byl mi naprosto cizí. Mravokárných kázání své starší sestry jsem nenáviděla, kladouc jim zarytý, někdy passivní, mnohdy i aktivní odpor. Učila jsem se nerada, sedíc v některém koutě zamýšlela jsem se a uvědomovala jsem si své první názory o tom, co se děje kolem mne. Jeden z prvních mých názorů byl ten, že je škola a vůbec učení zcela zbytečným mučením, vymyšleným zlobou velkých na úkor malých, že se děti posílají do ústavu paní Ulbrichtové jen proto, aby od nich doma byl pokoj.

Má ubohá, churavá maminka nedala ničeho dopustiti na kterýkoli z mých nápadů, ať třeba sebe nesmyslnějších, a otec usmál se svým bolestně sarkastickým úsměvem, když na mé mínění reagoval klidnými slovy: »Dokud na to nekápneš, k čemu učení vlastně jest, nebudeš se učit, to jest u tebe vše marné — sama na to musíš kápnout.« —

Když jsem před svou bledovlasou kamarádkou s jistou schválností se vytasila se svým míněním, vplašila jsem úzkost do modrých jejích očí — a myslím, že již tenkráte laskavě a se slzami počínala se ujímati zanedbané mé výchovy — tenkráte ovšem marně. Souzvuk našeho přátelství přinesl nám teprve první krutý náraz skutečnosti; první ideje o životě, které se podivuhodně buď shodovaly nebo doplňovaly.

V Marii byla bytost hluboce mravnostní systematicky pěstována, vlivem matčiným, ve mně se vychovával samovolně zarytý esthet. Stejnokroj dětí v opatrovnách podělovaných, holé stěny místností opatroven, do kterých nás paní Riegrová záhy uvedla, i puritanský, jednoduchý ráz pokojíku mé přítelkyně, to vše vzbuzovalo v mé po barvách a krásných tvarech lačnící dětské mysli přímo fysický odpor.

Ani můj domov nebyl veselý — byly v něm slzy chorobnou těžkomyslností trpící matky, byla v něm zamlklá vážnost úplně již bělovlasého otce, byl v něm ordinační pokoj s řadami šedě svázaných knih a za nimi v koutě alkovny stála rohová skřínka s kostlivcem o dvou řadách vyceněných zubů. Ale kromě těchto vážných věcí byl v mém domově i pokoj mé starší sestry, pokoj v předjaří plný starých kmenů kvetoucích kamelií, plný zvuků Beethovenových sonat a Chopinových nokturen i polonais.

S mluvnicí a násobilkou bývala jsem sice na štíru, ale kdesi v koutku skrčena naslouchala jsem velmi pozorně, když má starší sestra předčítala matce romány, nebo když můj otec v podvečerních hodinách se procházel s některým přítelem po pokojích v hovorech filosofických. Toto naslouchání četbě i hovorům, jimž jsem nerozuměla, vzbouzelo v dětské mysli předtuchy krásných, neobsáhle bohatých věcí, jež přijdou — kouzelné čekání života.

Dítě ku podivu mnoho pozoruje a dítě i porovnává. Bolzanův »Erbaunngsbüchlein«, Mariino sebezdokonalení, věčné politické schůze při zavřených dveřích i stohy šatstva pro chudé děti — to vše, co tvořilo okolí Mariino, zdálo se mně bezbarvé, nudné až strach. A k tomu byla dobrá Marie ve svém dětství vskutku trochu příliš výchovná a dávala mně někdy cítit, že rostu bez šlechtění, jako kopřiva za vraty.

To, co cítívala dobrá Márinka, uvědomil si asi též můj otec. Později, když mně bylo už asi dvanácte let a když matka a má starší sestra trávily tak mnohý večer v divadle, hovoříval se mnou otec po dlouhé hodiny, a vzpomenu-li dnes na obsah našich hovorů, musím doznati, že mne jimi chtěl dávati jakousi výchovu, že chtěl vzbudit určitou direktivu mého myšlení. Methoda, které používal, byla opačná autoritativnosti i veškeré dogmatičnosti. Můj ubohý tatínek míval svatou trpělivost a debatoval se mnou, dítětem nezralého rozumu, o otázkách společenských, o rozdílech stavů, o vespolných vztazích lidí a jiných otázkách. Způsob, jakým otec o těchto věcech se mnou hovořil, byl kromobyčejný. Zastával se někdy schválně nesprávného názoru, stavěl falešné předpoklady a vydražďoval tím moji mysl k vytváření soudů. »Uč se myslit, to je hlavní,« říkával často. Náboženským otázkám se vyhýbal, otázku ethickou jakoby chtěl rozluštiti jedinou větou: »Nejvyšší v člověku je cit spravedlnosti — čím jest on? Pravým rozpoznáním toho, kde končí tvé právo a kde začíná právo tvého spolubližního.«

Cesty byly rozdílné, cíl byl týž. Nad touto větou, která se mně pevně v mysl zaryla, počínalo se v mém nitru vyvíjeti něco jako vejce vejci podobného Márinčinu »sebezdokonalení«. A přicházely jsme obě do let vývinu, v nichž se dojmy zevního světa vtiskují do mysli bolestivou prudkostí.

V jednom byla v nás dvou neshoda od začátku až do konce Mariina života, v náboženském cítění. A vyskytla-li se po celá léta našeho přátelství nějaká hořkost mezi námi, byla tím vinna různá naše hlediska v tomto směru, anebo, abych řekla celou pravdu, měl toho vinu někdy trochu nešetrný, sarkastický způsob, kterým jsem se dotýkala Mariina náboženského cítění. Ona proti tomu nevnucovala své víry nikomu. Při celé vroucnosti citu náboženského vyznamenávala se tolerantností přímo bezpříkladnou.

Již v letech vývinu obracela se Mariina zbožnost k životu, hlavní rys její byl vedle snahy po sebezdokonalení, snaha po působení všeobecného dobra. Bolzanovský směr paní Riegrové šel tu asi ruku v ruce s evangelickým směrem Františka Palackého.

I má nepatrná osoba měla v těch letech silný sklon k náboženskému blouznění, jenže mé vznícení bylo rázu mystického. Hroužívala jsem se do oblak kostelních kadidel, do tváří svatých, kmitajících v polotemnu kostelním. Mé blouznění nemělo se skutečným životem zdánlivě nic společného.

Když jsme s rodiči a sestrou podnikli kdysi výlet do Drážďan, stávala jsem rozblouzněna před Sixtinskou Madonnou, před svatou Klárou, svatou Cecilií. Světci v modravých a purpurových pláštích mně udělali. Vydala jsem se do posledního groše a nakoupila si fotografií svatých a světic drážďanské galerie a zalidnila si snůškou krásných postav i tváří své nebe místo blouznivé své touhy. Nebe, sklánějící se nad zemi v tajemném, důvěrném styku ke všemu konání i cítění lidskému. Nikdy před tím a nikdy po tom nebyla jsem tak šťastna, jako v těch dobách, kdy jsem pevně věřila v zasahování všech svatých duchů v můj ubohý, dětský život.

Nedlouho po tom, kdy Mariina mysl byla plně zaujata snahou sebezdokonalení a kdy já jsem žila s duchy svatých a světic v tak krásné, blaživé důvěrnosti, nadešla nám doba krutého odhalení, trapného světa poznávání.

Kterási rudovlasá přítelkyně na vyšší dívčí škole prolomila nevědomost naši o věcech tohoto hříšného světa, nevědomost naši o vztazích pohlavních. Náraz byl krutý. Co někdy vzdáleně bylo tušeno a úzkostně zase z mysli vyháněno, počínalo nabývati bizarně určitého tvaru. Tenkráte v tom úzkostném, kalně rudém osvětlení, ve kterém se nám počínal objevovati svět jako zachmuřená krajina, pod těžkými předbouřnými oblaky, semkly jsme se s Marií po prvé těsněji v přátelství, v němž počínaly vzrůstati společné myšlenky, společné otázky. Společně prodělávaly jsme onen trapný boj mezi všetečností a studem — příznačný boj let vývinu. Nastala v nás hrozná revoluce, naše azurná představa světa byla do základu otřesena.

Sedávaly jsme proti sobě v Mariině pokoji, při stolku, pokrytém nesčetnými inkoustovými skvrnami, a šeptaly jsme si jako dva odsouzenci před popravou.

Co jsme pochytily, nechtělo se srovnati s ethikou jedné ani esthetikou druhé.

Esthet byl rozervanější, ethik hledal vychodní cestu kompromisu z napiaté situace.

Já byla hloub zasažena a ze všeho počínal ve mně vyrůstati rozervaný světobol. Bývalo mně v té době hrozně, hledívala jsem na úzký proužek oblohy, klenoucí se nad prejzovou střechou protějšího křídla domu, a uvědomovala jsem si jedinou uvadlou, trýznivou myšlenku: »Už mě v tom ohavném světě nic těšiti nebude!« Zklamala mne i ta obloha, nad jakým světem se to klenula, jak neřestný byl život, do kterého se mé světice i svatí s nebes hůry dívali.

A ještě něco bylo rmutem zkalené, předtucha první, jak vzdálený měkké flétny zvuk znící lásky — můj nepochopitelný zájem pro klavírního učitele, Mariina vášnivá účast v osudech

krásného pana katechety. — I měkký flétny zvuk jakoby byl potopen do rmutných vod.

V té době byla Marie moudřejší. Bolzano a její naprostá důvěra v autority zbudovaly jí jakousi pramici přes rozbouřené vlny nejistot a teskných otázek. Marie prohlásila, že nevěří, že by rodiče její i její prarodiče byli schopni něčeho, co nemá být. Ani všetečnost její nebyla tak probuzena jako má. Jakoby se obávala potřísniti si nitro nečistou myšlenkou, utíkala od hmotnější stránky všeho objasňování. Nezvratná důvěra v nejvyšší »Dobro« pomáhala jí přes toto kalné potřísnění modrých našich obzorů. Přes to tu byla revoluce, která se musila nějakým způsobem vybíti.

Společně počínaly jsme rozvažovat o tom zlém životě a semkly jsme se v důvěrnosti, s jakou se semknou dva k stejnému trestu odsouzení.

Jako všichni nespokojenci utíkaly jsme z přítomnosti a přes doby historické zalétly touhy naše v doby mythické. Odboj panen dvora Libušina, odboj proti mužům, tvorům stejně panovačným jako neřestným, zjevil se zrakům našim jako následování hodný vzor. I stanovily jsme kteréhosi památného dne, že založíme spolek »Děvín« a že do něho vyzveme nejuvědomělejší z našich spolužaček.

Marie jako duch systematičtější položila nejprve otázku, jaký cíl a účel má spolek míti.

»Nepřátelství všem mužům!« zvolala jsem bez rozmyslu, z plného přesvědčení.

To se Marii nezamlouvalo, nevím proč. Snad že jí v křesťanské spravedlnosti napadlo, že není vinou muže mužem být, ani jeho zásluhou. Nepřátelství k mužům nebylo přijato za základní článek stanov »Děvína«, za to za účel spolku stanoveno vzdělání, podpora osiřelých dívek a uvědomění ženského pohlaví »vůbec«.

V čem uvědomění ženského pohlaví »vůbec« mělo záležeti, nebylo nám sice zcela jasno, ale spasné slovo se objevilo a bylo vepsáno na náš štít.

Přátelství založené na stejných zájmech se utvrdilo, cestička mezi Františkánským pláckem a Pasířskou ulicí byla vyšlapána. — Vážně a ustaraně počínaly jsme slabikovati v těžkém slabikáři života. Co jsme si uvědomovaly v dlouhých hovorech, pronásledovalo nás v těžkém přemítání až do noci — utvářely jsme si jakési uvědomění o vytknutém osudu ženského života. V řetězu našeho poznávání chybělo mnoho článků, jichž by byla dovedla připnouti pouze zkušenost, ale jedno objevilo se nám jasně: druhotné, pouze na domácnost, lásku a výchovu dětí omezené postavení ženy v lidské společnosti. — Druhé objevilo se nejasně, zamlženě, ale trýznivě — byla to tucha jednoho z nejtěžších problémů kultury — problému, jak zharmonisovati zákony přírody s ethickou i esthetickou potřebou lidské duše. Byla to otázka, která krutěji postihuje spirituelně založenou ženu nežli muže.

Mariiny myšlenky přeměňovaly se stále v kladné, životu platné záměry — jsou duše chtějící donášeti životu stále kvetoucí ratolesti i tu, když sami pláčí a jsou zklamány. Já jsem byla rozhodný světobolec a rebelant. Zuřila jsem, co se tkne ženského postavení, proti všem v život uvedeným paragrafům občanského zákoníka, a aniž bych znala smysl slova »emancipace«, propagovala jsem dosah tohoto pojmu požadavky co nejradikálnějšími.

Navrhla jsem v předběžných poradách, aby každá členka »Děvína« před přijetím do tohoto dívčího Montserátu slavně odpřisáhla, že se nikdy vdávat nebude, a Marii stálo mnoho výmluvnosti, nežli mne přiměla k tomu, abych upustila od přísahy, poněvadž zrušení každé přísahy náleží k hříchům smrtelným.

Že se slavný spolek »Děvín« stal sdružením hodnot kladných a ne pouze semeništěm řečí záporných, toho měla Marie zásluhu jedinou. Pokřtily jsme sebe i veškeré členky »Děvína« krásnými jmény — Marie se zvala Vlastou, já Šárkou, ale jinak nepůsobil spolek škod. Sbíraly jsme všechny krejcary na zakoupení knih pro knihovničku, objevilo se i několik čísel psaného časopisu a pod vedením šedých očí paní Riegrové bylo nalezeno několik sirotků, do jejichž dětství jsme zasívaly radost spojenými silami.

S uvědoměním členek »Děvína« mívaly jsme však mnohou nepěknou zkušenost.

Pamatuji se jasně na ono odpoledne ke konci masopustu, kdy byla u nás schůze »Děvína«. Tatínek, kterému tyto schůze dělaly božský žert, objednal k tomu velký dort, ale to bylo věcí vedlejší, hlavní byly dvě přednášky o vážných věcech, které jsme měly prosloviti.

Děvčátka let puleckých seděla kolem vytaženého stolu v jídelně, jejíž okna hleděla ke vchodu Františkánského kostela, a Mariina přednáška byla právě v proudu, když tu vstoupí pojednou naše stará Barla, Moravanka, která nikdy nepřestala mluvit svým nářečím, a spustí:

»Slečenky, sčerstva, jdú se kúknút, to jím jsú svatby v kostele! Družic plno a nevěsta má šlepu přes celej Františkánskej dvůr.«

A členky »Děvína«, ne aby zašly k oknu, ale klobouky narazily, pláštíky přehodily a hupky hupky, jak říkala Barla, už byly v kostele.

Vlasta v hlavách stolu zůstala seděti, zklamání v tváři, a Šárka, věrná její družka, neopouštěla ji ani na chvíli. —

Zahrčely kočáry svatebčanů — nepřistoupily jsme ani k oknu. — Zdá se mně, že jsme se rozhovořily o uvědomění ženského pohlaví »vůbec«. Vlastě i Šárce snad přišla tucha, že jsou svatby velkým nebezpečím pro výkvět »Děvína« i »vůbec« pro uvědomění ženského pohlaví. (Pokračování.)

Fr. Ad. Šubert:

Za tu naši mateřštinu.

Poslední dobou se množí stesky na vadnou češtinu časopiseckou. Po pravdě dlužno doznati, že jsou oprávněny a neméně, že chybným psaním novin stejně vinni jsou mnozí jejich dopisovatelé a spolupracovníci jako mnozí jejich vlastní redaktoři. Znalost jazyka českého, správné jeho ovládání mizí v našich časopisech vždy více způsobem vpravdě truchlivým. Chyba jest to tím větší, poněvadž z novin šíří se vady pochopitelným způsobem i do čtenářstva. A to úžasně rychle. Jestliže dnes se vyskytne v novinách vadné rčení, chybná vazba či chyba gramatická nebo slohová, domnívají se četní čtenáři, to že je nový, správný a hezký obrat, či nové pravidlo — a hned nazítří užívají ho a řídí se jím!

Vždycky — a v nynější době válečné měrou daleko větší nežli kdy jindy — spolupracovníkem novin je vládní kancelář korespondenční (K. k.), dodávající časopisům největší část a nejdůležitějších zpráv telegrafických a telefonických. Povaha jejího psaní jest tím závažnější, poněvadž dodává zprávy jazykem českým všem denním listům našim, tu v Praze, tam v Brně. Kdyby členové té kanceláře v Praze a v Brně vzorně ovládali češtinu, byl by to nepopíratelně veliký zisk pro náš jazyk. Čítáť telegrafické zprávy denně několik set tisíc čtenářů — mohla by tedy ryzí čeština jejich míti značný význam a účin na správnost české mluvy vůbec.

Ale s upřímným politováním dlužno doznati, že čeština vládní K. k. není o nic lepší nežli naše novinářská čeština vůbec. Jen její účinek ještě o to je horší, že chyby jednotlivých listů zůstávají chybami právě jen toho kterého listu, kdežto chyby korespondenční kanceláře sdělují se jak hromadná nákaza hned všem denníkům českým najednou. A to chyby všeho druhu.

Vizme jen na příklad:

Z Vídně, 18. dubna. Komise rakousko-uherského pomocného spolku pro polské kraje, obsazené rak.-uherským vojskem, pozůstávala z předsedy atd. Tedy pozůstávala — ne sestávala! — Z Vídně, 18. dubna. . . . hospodářské sjednocení mezi oběma státy (Rakouskem a Uherskem) musilo by předcházeti všemu obchodně politickému vyjednávání s cizími státy. Tedy předcházeti něčemu, ne něco! Z Cařihradu, 18. dubna. Denně nechávají se dobrovolníci zapisovati do seznamu dobrovolných čet. Tedy nechávají — ne dávají — se zapisovat! Z Lyonu, 18. dubna. Účastník na dodávkách — ne dodávek nebo v dodávkách. —

A nyní přijde hlavní klenot:

Z Berlína, 18. dubna. . . . Po vyhození do povětří vnikli Angličané včera večer do našeho výšinového postavení . . . Toť už květ nejrozkošnější! »Po vyhození do povětří vnikli Angličané do našeho postavení.« Patrně tedy Angličané byvše vyhozeni do povětří vnikli

do našeho postavení. Jak jinak než rozbití. Jiného logického výkladu ten veselý obrat hrubě nepřipouští.

Ale poněvadž tento slovesně logický výklad vede k úžasnému věcnému nesmyslu, je viděti, že pod jezdcem slohu splašil se kůň — patrně neostřílený — a nutno hledat jiné vysvětlení. V takových případech nelze jinak se ho dopátrati, nežli když takovou moderní češtinu — přeložíme si nejprve do němčiny nebo si přečteme některý její německý originál. A v německém originálu toho telegramu se četlo: »Berlin, 18. April. Nach Vornahme von Sprengungen drangen die Englaender . . in unsere Hoehenstellung ein.« Teď jsme doma — a teď teprve vidíme onu svou ubohou češtinku nejen s jejími zmrzačenými údy, s nimiž byla poslána do světa, nýbrž také, jak vlastně měla a chtěla vypadati. Měloť slouti buď: »Způsobivše trhací výbuchy« — nebo »Roztříštivše zákopy« — nebo »Zapálivše miny« — vnikli Angličané do našeho výšinového postavení. Ale v češtině K. k. klasicky se řeklo: »Po vyhození do povětří vnikli Angličané . . .«!

Ten den 18. dubna byl telegrafické češtině nějak zvlášť osudný. Po klasobraní z něho provedeném postačí zajisté již jen několik drobných ukázek z jiných dnů. Vizme. Z Vídně, 20. dubna. Následkem toho zvláštní péče o šestinedělky . . . není při nejmenším bezpodmínečně nutnou. — Po česku bychom řekli: . . . není aspoň bezpodmínečně nutna. — Z Pešti, 20. dubna. Poněvadž . . , vedoucí osobnost oposice prohlásila, že její návrh odpovídá (entspricht) jejímu individuelnímu názoru . . . zůstali jsme při tom (blieben wir dabei), že se mi dnes atd. . . . Na všechen způsob chceme také v tomto zasedání atd. — Čech by řekl: . . . že její návrh jest jejím osobním názorem . . . shodli jsme se, že . . . a: Každým způsobem chceme atd.

Z Vídně, 21. dubna. V Karpatech zastavil nepřítel od delší doby své útoky — místo před delší dobou, nebo prostě: nepřítel po delší dobu neútočí. — Z Pešti, 21. dubna. Uherští občané . . . mají bez ohledu na stáří nastoupit aktivní službu dne 15. května. Místo: bez ohledu na věk. Z Cařihradu, 27. dubna. Dnes ráno dobylo naše vojsko tyto posice útokem. Dobýti něco! — A na takové chyby narazíme v překladech německých telegramů i jindy přes tu chvíli. Až si o ně prsty u nohou otloukáme! —

Jedno slovo oblíbila si však korespondenční kancelář obzvláště — slovo ostřelovati. — Užívá ho ne v jeho významu skutečném, nýbrž dělá z něho nevolnický překlad německého slova beschiessen. Poněvadž schiessen znamená po česku stříleti a be asi naše o, proto jest u ní najednou beschiessen — ostřelovati! Ona a — ode dne toho jejího vynálezu — s ní všechny naše časopisy — »ostřelují« všechny pevnosti, i samé nejsilnější Antverpy . . . A přece má slovo ostřelovati význam naprosto jiný.

Neznamenáť stříleti na něco, na někoho, nýbrž mimo něco, vedle někoho, po případě i stříleti bez pevného cíle, také střílením jen jaksi sobě pohrávati. Ostřeloval se — nevím zdali ještě nyní se tak činí — myslivecký pes, aby sobě zvykl blízké třeba ráně, to jest, střílelo se mimo něj, nad ním. Ostřeluje se také dosud kůň některého hodnostáře, aby v pouličním hluku nebo zvláště při nějaké

náhlé ráně se neplašil. Ostřelovali se kdysi leckde (zvláště v Rusku) i vojáci, aby si zvykli svištění kulí a v bitvě se ho nebáli. Odtud naše slovo ostřílený (i ve smyslu obrazném), které neznamená »postřílený«, »postřelený« nebo »rozestřílený«, nýbrž právě jen ostřílený — střelbě zvyklý, střelby nebo vůbec náhlého případu nebo nebezpečenství se nebojící.

Ostřeluje se někdy pro zábavu i strom — srážejí se totiž střílenými kuličkami jeho ratolesti, větvičky, šetříc jinak stromu a zvláště nestřílejíc do kmene.

Slova ostřelovati může se ve válečnictví používati při střelbě na letadla, poněvadž tu se vskutku jen »ostřeluje«, to jest, střílí se zpravidla nazdařbůh — zasáhni letadlo či nezasáhni. Konečně i o prvních — zkušebních — ranách děl mohlo by se užíti téhož výrazu — o ranách totiž, které teprve hledají pravý dostřel nebo vůbec skutečný (dnes v poli pravidlem se skrývající) cíl. Ale kde jde o střelbu na cíl pevný, na vzdálenost přesně vyměřenou, zvláště na hradby, tam se u nás neostřeluje, nýbrž tam se střílí, tam se pálí na pevnost. —

Slovo ostřelovati zalíbilo se našemu časopisectvu tak, že bylo přijato všeobecně téměř jako nový skvostný vynález a jako nový výraz technický! A dokonce narodilo se mu již i dítě, ještě více než ono samo zkormoucené, totiž »obstřelovati«! Patrně dospěla technika děl tam, že může jedním dělem vodorovně stříleti již i kolem rohu nebo dokonce hned kolem celého nějakého cíle! —

Jsouc na omyl upozorněna, zbaví se snad korespondenční kancelář nadále toho kazimluvu, který je germanismem velmi nešťastným. Užil-li ho před ní už někdo jiný (v Čas. Č. Musea), upadl jen už před ní do téže chyby, do které po devět měsíců nyní padá ona skoro den co den. —

Místní jména slovanská uvádí korespondenční kancelář pravidlem správně jejich tvarem slovanským, neuchylujíc se ke jmenům německým. Ale o národech naší vlastní říše učinila vynález prazvláštní. Mluvíc totiž o příslušnících obou polovin naší říše v cizině (po prvé šlo o vystěhovalecké dělníky v Americe) mluvila o nich jako o vystěhovalcích rakousko-maďarských! Nikoliv o rakousko-uherských, nýbrž rakousko-maďarských! A přece jsou Maďaři jen jeden kmen z těch, které Uhersko obývajíce souhrnným názvem mohou slouti Uhry. A nejvíce vystěhovalců z Uher v Americe je slovenských, ne maďarských. — Z takových slovesných novot by již člověk mohl pomalu až omdlít.

Mohlo by se mysliti, že tento překlad byl tehdy jen okamžitým nedopatřením. Ale telegram ze dne 26. dubna donesl nám potvrzení, že K. k. podivuhodným způsobem provádí tuto nesprávnost soustavně a úmyslně. Zněl: Z Budapešti, 28. dubna .... »Ministerský předseda ... nepraví to, aby polemisoval, nýbrž aby obraz byl úplný a aby naši nepřátelé neodvozovali z této rozpravy škodlivé závěry pro maďarský národ. A o tom nemůže zajisté býti žádné různosti názorů, že tato světová válka podává tak povzná-

šející svědectví mravní síly, mravní váhy maďarského národa a mravních pokladů skrytých v duši maďarského lidu, že s hrdostí na to můžeme poukázati.« Tedy třikráte maďarský národ a maďarský lid, kdežto hr. Tisza pochopitelně v tomto případě mluvil o veškerém obyvatelstvu Uher, tedy o celém politickém národě uherském, nikoli maďarském! Však také německý originál toho telegramu výslovně po třikráte uvedl »ungarische Nation«. —

A ještě v telegramu z Budapešti ze dne 3. května poslanec hrabě Karolyi »očekává . . . návrat Maďarů vystěhovalých do Ameriky«. Ti ostatní nemaďarští Uhři patrně se vůbec ztratí. —

Je sice pravda, že Maďaři ve svých veřejných projevech vládních, řečnických a časopiseckých leckdy i jen svůj maďarský národ nazývají uherským. Ale tu právě čeští překladatelé musí z celého smyslu vyrozuměti, kdy jde o uherský národ politický a kdy jen o maďarský národ v uzším smyslu pouze ethnografickém, a správně ono slovo překládat. Ale přikládati všem národnostem uherským název maďarský národ je z nejhrubších chyb, jakých který překladatel se může dopustit. — Snad by podle K. k. dokonce se mělo říkati Rakousko-Maďarsko, a ne Uhersko! . . . Doufejme, že i v tomto vzhledě vzejde jí světlo a vyvede ji na pravou cestu češtiny. —

Nikoli gramaticky chybně, ale velikou chybou proti lahodě jazyka užívá K. k. s neúnavnou důsledností příčestí s koncovkou *ší*. Máme bohužel v naší milé materštině [1]) tolik sykavek a řezavek — c, č, s, š, ř, z, ž — že je povinností, co možná se jim vyhýbati, zvláště tam, kde se jim vyhnout můžeme. Mohouce, máme tedy v příčestí místo koncovky *ší* užívat kde jen možná koncovky *lý -á -é*, znící tak lahodně.

Ale K. k. patrně o ní vůbec neví. Proto čteme v jejích telegramech stále »upadnuvší,« »spadší,« »uniknuvší,« »uprchnuvší,« »utonuvší«, »nastavší« atd. — samá ší, ší, ší, místo upadlý, á, é, spadlý, uniklý, uprchlý, utonulý, nastalý atd. Zůstane-li si K. k. věrna této své »správnosti«, gramaticky arci vskutku správné, ale syčením ohyzdné, dočteme se snad ještě v jejích telegramech o »padších« na bojišti, o »zmokších« zásobách, »uběhší« vodě a »lekších« rybách atd., což bude zvláště krásné. —

Jsouc nepopíratelné a veliké důležitosti pro správnost a lahodu naší materštiny do jisté míry — při denním čtení jejích překladů — i učitelkou jazyka, K. k. měla by si hleděti toho našeho milého jazyka s péčí největší. Každý její člen měl by vzorně česky psáti, správně i lahodně. A není-li toho možná docíliti, měl by v ní sedět aspoň jeden skutečný češtinář, který by prohlížel všechny telegramy a z nich vymýcel všechny ohavné nešvary velké jako malé. Pro její vlastní čest — a z povinnosti, důtklivé, nepromíjitelné povinnosti k naší materštině. —

[1]) Užívám úmyslně starého kmene »mater« místo pozdějšího »mateř«, právě abych se vyhnul řezavému skřipotu »řš«.

Adolfu Heydukovi.

Obrazy, jež připojujeme literárnímu obsahu naší Vlčkovy »Osvěty«, mluví vždycky s důstatek za sebe tak, že není třeba k nim připojovati slov. I vyobrazení tohoto čísla — podobizna drahého básníka našeho Adolfa Heyduka a pohled na jeho sídlo, kr. město Písek v jeho části nejmalebnější — mluví zajisté samy o sobě k duším veškerého národa našeho řečí tak jasnou a vřelou, že nebylo by nutno provázeti je slovy. Činíme-li tak přece, vede nás k tomu vnitřní mocí touha, tlumočiti básnickému věštci našemu zvláště nyní, na vysokém vrcholu jeho života a při tom jeho i dnes tak jak jindy svěží tvorby básnické, svou nejvroucnější lásku a nejoddanější hold.

Blížíť se den, kdy před osmdesáti lety — v Rychmburce dne 7. června 1835 — dán byl nám ten, jenž od časné chvíle své duchové vyspělosti rozléval v našem životě jas, sel květy krásy a písněmi svými bohatýrskými i nálady a touhy duší tlumočícími, v nás nadšení zanícel a ve mnohých i těžkých bojích pěním své duše, hudbou své lyry, nás šlechtil i osvěžoval. A při tom stále v nás množil lásku k národu a vracel nás, neb aspoň hleděl nás vraceti, vzájemné bratrské lásce i v dobách takových, kdy jinak hluboce jsouc drána, těžkých doznávala ran — těžších druhdy, nežli jaké jí mohli zasadit i sami naši nepřátelé . . .

Adolf Heyduk žil po celý život svůj jen poesii a lásce ke svému národu, patře k jeho pěvcům nejprvnějším, nejmilejším, vždy radostně slýchaným. Pělť a pěje — za bouří i jasu — vždy z duše k duším, pělť a pěje, poněvadž písněmi a epopejemi byla a je vždy plna jeho duše, pělť a pěje, jak pěti musí právě slavík jara, které v duši básníka nad Otavou svým půvabem zeleně a čarem květů potrvalo po celý jeho život. Co jeho poesie nám přinesla, o tom chtěli jsme v té naší »Osvětě«, s níž jméno Heydukovo spiato jest od samého jejího vzniku, počíti dnes vyprávět obšírnou studií, kterou máme zamluvenu a slíbenu z péra Václava Dresslera. Ale vichr války způsobil, že ani do poslední chvíle nedošel nás rukopis snad již zaslaný. Autor jeho žije v Berlíně. Poslední lístek jeho konal cestu odtamtud do Prahy celých devět dní — a tak nejspíše rukopis, který měl hned následovati, leží dosud někde v censuře. Nám tedy nezbývá, leč počíti jeho uveřejňováním až v tu dobu, kdy osmdesátka bílými křídly již přelétne hlavu toho, kterého jsme onou studií před výročím jeho narození chtěli pozdravit.

Ale za to jinak jsme šťastni, že můžeme jemu podat kytici krásných květů, vypučelých z duše jeho družky v poesii, Elišky Krásnohorské, a ozdobit »Osvětu« jeho podobiznou i obrazem města, jež si vyvolil ke svému životnímu pobytu. Na studii nebude arci pozdě ani v sešitech následujících. Vždyť veliká zahrada poesie

pěvcovy, kterou dnes zdobí více než padesáte svazků jeho básní, jeho Sebraných spisů, jistě rozmnožena bude ještě květy novými. Neboť věčné mládí básníkovo a bohdá mnohá ještě léta, v nichž on bude nám pěti, ponesou jistě další jeho žeň básnickou, očím i srdcím našim radostnou a vyvolávající od Šumavy až do dalekých, dnes bouřemi války znících Tater, kterým Adolf Heyduk posvětil nejkrásnější písně své, takovou neobmezenou a hlubokou lásku k němu, jakou on zahrnoval národ náš celým svým životem. A přemnohá ta ještě bohdá léta zmnoží i naši srdečnost a oddanost, s níž pozdravujeme jej dnes, jemu ruku tiskneme a jemu, věštci svému, se klaníme! *Redakce Vlčkovy »Osvěty«.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

»Život je román bez konce,« praví Karel Červinka na závěru své nové knihy, nazvané *Vysušený močál* (nákl. J. Otty, str. 312), a zdá se, jakoby těmi slovy práce sama měla býti symbolisována. Přihlédneme-li k staršímu románu autorovu, Zemi, připadne nám, že jest jakási vnitřní souvislost mezi těmito dvěma obrazy přes to, že každý je vzat z jiného prostředí a každý za jde jiným cílem. V Zemi panský lesník, dovršiv léta své služby, splní dávnou svou touhu, koupí si selskou usedlost a jme se hospodařiti na svém. Připoutá se k půdě, jejíž význam pro rodinu a rod i pro všechen národ cení velmi. Půda má své rozmary a zvláštnosti; jim nutno hověti, ale to dovede jen ten, kdo na ní dlouho žije, kdo zná její tradice a potřeby. Také ve Vysušeném močálu jde o úředníka, ovšem jiného rázu, o venkovského soudce, který octnuv se na novém působišti — v zapadlém, odlehlém městečku v močálovité rovině, neustává přemýšleti, jak by pohnul konservativní lid tamní k soustavnějšímu a zabezpečenějšímu vzdělávání vrtošivé půdy. Právě tento základní, řekněme zemědělsky hospodářský rys dodává oběma pracím vnitřní příbuznosti přese všecku vnější různost a zajímá nás i jinak tím, že sleduje otázku, jak souvisí obyvatelstvo povahově s půdou, z níž vyrostlo a na níž závisí.

Soudce Kotáb snaží se býti netoliko bezvadným úředníkem, nýbrž i zvelebitelem kraje a lidu, k němuž ho náhoda vyslala. Opět a opět přemýšlí, jakým způsobem by zvelebil život v městečku, jak by prospěl jeho obyvatelstvu. V té otázce spatřuje svůj životní cíl. Aby ho snáze dosáhl, hledí se přizpůsobiti novému okolí; zakoupí se tam tedy a zanechá myšlenek na další kariéru. Zařídí se po svém; aby si nahradil jiné nedostatky venkova, zaopatří si vlastní honitbu a tráví mnoho času v lesích. Záhy však shledá, že sám není povolán, aby provedl úkol, který si dal. A když si vyhledá pomocníky, přesvědčí se, že ani oni mnoho nesvedou. Čím déle však pobývá v rol-

nickém městečku, tím více seznává, že by prudké, pronikavé reformy tamnímu lidu valně neprospěly; smíří se tedy s tím, že upraviv sobě život ne-li šťastný, alespoň snesitelný, nechá také své vrstevníky žíti tak, jak posud byli zvyklí.

Obraz Červinkův je cenný především tím, že autor umělecky obratně a samostatně využil úřednického prostředí maloměstského. Postavilť vedle soudce Kotába ještě několik působivých figurek úřednických a nezapomněl ani kontrastu ve velkoměstském úředníku Voleském. K postavám z kanceláří druží se několik jiných osob, z nichž zvláště životně je vystižen hajný Černý. Za zřejmou přednost práce lze pokládati, že spisovatel nezosnoval nápadných příběhů v románové pletivo, ale položil důraz na podklad myšlenkový. Uvažujeť s rozličných hledisk o poměru úřednictva k občanstvu, o jeho kulturním poslání, o zdroji vlastní spokojenosti a jiných otázkách, jež pak řeší na svém hrdinovi a jeho druzích. Tak se jeho vypravování jeví obsažným výsekem z hodnotného života, na němž je lhostejno, má-li dramaticky vypjaté vyvrcholení, či ne.

K. M. Čapek-Chod využil »Příběhů Antonína Vondrejce, korektora a spisovatele«, známých z předešlých jeho »Pater«, posléze k novele *In articulo mortis* (nákl. J. Otty, str. 199). Slabý, měkký, povolný a pasivně nešťastný Vondrejc ovšem zde již téměř mizí na postavičku zhola vedlejší a čelné místo v rušném, téměř kypivě živém obraze zaujímá jeho nevěsta a matka jeho děcka, židovská sklepnice Anna. Vondrejc je na smrtelné posteli, nastává chvíle, kdy má býti požehnáno jeho sňatku s Annou, aby se jejímu dítěti dostalo zákonitého otce. Anna z té příčiny téhož dne napřed přijme křest. Divnými, na pohled však zcela věrojatnými náhodami sejde se do jejího malého bytu právě v to dopoledne řada lidí, jejichž zájmy docela se liší od myšlenek a cílů Anniných. Jest přímo obdivuhodna virtuosita, s kterou spisovatel, aby vylíčil v novele děj několika dopoledních hodin v kuchynce a přilehlém pokojíku, soustředil tam tolik různorodých a přece zas vespolek si podobných živlů. V těch živlech má rozhodnou převahu židovstvo, zastoupené Annou a sestrou její Izou, provdanou za estéta z povolání a domácího pána Dra Nečáska, a zesílené tentokrát starým strýcem obou sester, pravověrným venkovským košerákem. Ostatně také trojnásobný doktor Freund, jenž od posledních příběhů Vondrejcových rozšířil svoje vědomosti i na čtvrtou fakultu, přes svoje kněžské roucho zůstává raçově příbuzným oběma představitelkám živlu židovského.

Rozumí se, že děj celkem skrovný sám o sobě by nestačil, aby učinil novelu tak zajímavou a poutavou, jak je toto dílko Čapkovo. Bylo tedy třeba posíliti jej jinými prostředky a z těch jsou některé takořka význačnou specialitou osobitého umění autorova. Čapek — podobně jako činil Arbes v nejlepších svých romanetech — podkládá svému námětu nějakou záhadu na oko ryze vědeckou a řeší ji s podivuhodnou znalostí odbornou. Tím upoutává pozornost čtoucího a zabavuje ji ve chvílích, kdy nastávají v hlavním ději přestávky, nutné k časovému vývoji. Zde je zástupcem této složky novelové trojnásobný doktor Freund; jeho výklady mají vytčený

úkol přes to, že on sám jest obdařen úlohou komickou a že se naposled ukáže, že uprchl ze sanatoria pro choromyslné. A druhým prostředkem z umělecké dílny Čapkovy je naprostá výstižnost jeho realismu nebo verismu. Čapkovu postřehu neujde právě tak ani nejmenší hnutí duševní, jako sebe nepatrnější jev hmotný. Sledujeť autor stejně pečlivě na př. odstíny a stupnice pohnutí Vondrejcova ve chvíli, kdy se v jeho mdlé ruce octne list ilustrace k poslední jeho básnické skladbě, jako sklon a posuny postavy Anniny v okamžiku, kdy počíná drhnouti podlahu. A pro všecky ty postřehy má po ruce výrazy úplně přiléhavé a sugestivní. U něho není nejmenší obavy, že by čtoucí mohl míti někde jiný dojem, než který autor chtěl vzbuditi.

K. Klostermann také v nové knize své, nazvané po první povídce *Mrtví se nevracejí* (nákl. J. R. Vilímka, str. 343), je věren těm druhům tvorby, kterou pěstoval v četných svých pracích dosavadních. Šumavské podlesí dodalo mu látku k prvním třem obrázkům, osvětlujícím hmotnou i mravní bídu tamního lidu a těžký jeho zápas o chatrné živobytí. Z nouze odchází domkář Petr Hulec za prací do ciziny a zůstavuje doma ženu s dětmi, jimž se poctivý i počestný jeho bratr sám přihlásí za ochránce. Po čase omylem nebo nedopatřením úřadu vznikne domněnka, že Petr ve světě zahynul. Když se potom naleznou ve skalách pozůstatky jeho mrtvoly, jeho bratr i žena jsou křivě nařčeni z vraždy a opustí konečně domov, aby se vyhnuli podezřívavým pohledům nespravedlivých krajanů. — Autor kreslí prostými rysy jadrné, životné figurky a správně postihuje význačné rysy na širokých vrstvách nezodpovědného davu.

V črtě Bába vedle tíhy hmotného života, jež svírá podhorský lid, autor doličuje vzácnou obětivost jednotlivců v rodině, kteří se dovedou až do krajnosti obětovati za jiné. Není to asi náhoda, že takým svrchovaně obětavým tvorem je zde žena a zároveň představitelka staršího pokolení, kdežto mladí bez rozpaků a bez váhání nakládají na stará bedra netážíce se, unesou-li břímě, či ne. Obrázek je zároveň výmluvným znázorněním mravnostních názorů a pohlavního života mladého lidu na Kašperskohorsku. Těchto názorů dotýká se autor také v črtě Něco, ač v ní v podstatě jde o otázku jinou. Hlavní osobou tu je vdovec chalupník, známý svou úzkostnou spořivostí a velmi si zakládající na své chytrosti. Vymysliv si čin, jak mínil, zvláště chytrý, pozdě poznal, že se nejen dopustil hlouposti, ale že zkazil také všecky své životní plány.

Další dvě drobné kresby autor vážil ze svých vzpomínek vídeňských, známých z románu Za štěstím, z povídky Z dobrého srdce a j. Několik studentských typů, zachycených v prostředí, jaké bylo v dunajském veleměstě málem před půl stoletím, splétá v příběh romanticky založený a místy, jako v Paralysis moralis, opřený o drsnou, všední reálnost.

Dobrou polovinu knihy zaujímají Různé vzpomínky z mládí. Ta část přítomné sbírky staví se po bok autorově knize Snímky lidí a věcí. Jako tam, i zde jsou místa, kde spisovatel upřímně odhaluje své nitro, takořka se zpovídá ze svých názorů, otevřeně mluví o svém

stanovisku k rozmanitým otázkám životním, ku příkazům společenským, ke kritikům a kritice, která se zabývala jeho spisy, a j. Jeho vzpomínky jsou čerpány z cest, vykonaných před mnohými lety po jihovýchodní a střední Francii. Zabývají se tedy především krajem i lidem, jehož se týkají, a podávají četné, poutavě napsané příspěvky k jeho charakteristice, ale při tom zhusta odbočují do naší české domácnosti, srovnávají náš život s cizinou a nestranně chválí jeho přednosti, ale ovšem také vytýkají a kárají jeho vady. Vše bez hněvu a rozhořčení, jak se u Klostermanna, vždy nadaného šťastnou náladou a vlídným úsměvem, rozumí samo sebou.

F. V. Vykoukal.

Spisy naučné.

Fr. Bílý v úvodě ke svým *Příspěvkům k praktické poetice* (nákl. Fr. Topiče, str. 138) uvažuje o tom, proč poetická díla u nás za naší doby nedocházejí pozornosti, kterou budila u generací starších. »Bývaly u nás doby, — čteme tu — kdy každé dílo básnické se těšilo pozornosti všeho národa. Znali je čtenáři na venkově jako v městech, učencové i politikové jako literáti z povolání, v dopisech si o nich hovořili, a studenti a zejména dívky se jim učívali nazpaměť.« »Dnes vyrůstají celé generace vzdělanců, které znají z poesie naší jenom to, co poznali za studentských let — potom dále už v životě ani nezavadí o báseň a z poesie české znají nejvýš jména básníků. A přece nechtějí býti pokládáni za duše suché, beze smyslu pro krásu a umění.« V odpovědi na otázku: »Kdo tím vinen?« shledává, že vina mimo jiné příčiny vězí v tom, že duše takých vzdělanců »nebyla za mlada otevřena náležitému porozumění básnictví, že nebyli uváděni do duchovní dílny básníkovy, že nebyl dosti tříben znalecký smysl pro vnímání a posuzování estetické, že se učili jen básně čísti a odříkávati, ale ne vnímati, ne cítiti«.

Slovům těm nutno bez výhrady dáti za pravdu. A proto lze jen upřímně vítati tuto knihu, která podává praktický návod, jak »vnikati v tajemství poesie«. Návod ten má sice na péči především studující mládež a její učitele, ale může s dobrým svědomím býti doporučen každému, komu rozvoj našeho slovesného umění a jeho význam pro bytost národa není lhostejný.

Spisovatel vybral k svým návodným rozborům ukázky z nejrozmanitějších útvarů slovesných. Nalezneme zde ukázku staročeské lidové písně duchovní (Hospodine, pomiluj ny!), po ukázce lidové písně české (Sirotek) a moravské (Tři dcery v úpravě Vl. Šťastného, pořízené pro Malou Slovesnost), a tři různé skladby F. L. Čelakovského (Ilja Muromec, Buď vůle Tvá!, Pocestný), z nichž každá je typickou představitelkou nejen příslušné sbírky básníkovy, ale též význačného druhu slovesného. Toť vzory z nestárnoucí literatury starší. Mladší tvorba básnická je zastoupena téměř rovným počtem ukázek zase tak vybraných, aby byly charakterisovány rozličné útvary a význační jich zástupci. Máme zde tedy rozbor Nerudovy Balady dětské, Vrchlického básně Vánoce (»Hlas zvonů táhne nad závějí . . .«), Sv.

Čecha Václava z Michalovic, F. A. Šubertova Jana Výravy a k tomu na závěr pojí se zase výklad plodu lidového, rozbor přísloví Nouze naučila Dalibora housti.

Postup autorův jest exegetický i kritický. Čtenář se dovídá o vzniku skladby a vnějších podnětech k ní, načež s autorem přistupuje k jejímu obsahu, výkladu částí i celku, k rozboru myšlenkovému i formálnímu, oceňuje její přednosti a netají si i jejích slabin, poučí se o vnějších osudech jejích a pronikne veškeru skladbu po vnitřní i vnější stránce její tak, že nezbude nic, co by mu zůstalo nejasno nebo záhadno. Bílý jako vykladač vyniká nejednou a nemalou předností. Jest opravdovým, upřímným milcem věci, kterou vykládá, lne vroucím citem k naší poesii a umí podmaniti tomuto citu i svého čtenáře. Jest také upřímným milcem našeho jazyka a z jeho řádků vyznívá srdečná radost z krásné, zdařilé mluvy básnické. A jest vykladačem stejně výmluvným jako jasným, srozumitelným a poutavým; jeho slova, prostá všeho školského suchopáru, zabavují pozornost i tam, kde se zabývají předmětem ryze teoretickým. Knize jeho lze přáti jen hojně pozorných čtenářů; přímý zisk z toho bude míti také naše poesie.

■

Třetí svazek Ottovy naučné knihovny přinesl dílo prof. Dra Lassara-Cohna: *Chemie v denním životě*, jež dle 4. vydání přeložil Richard Kauders (str. 303). Prof. Boh. Brauner, jenž překlad opatřil předmluvou, praví tu mezi jiným: »Kdo přítomné dílo pozorně přečte, nestane se sice chemikem, jenž by něco nového vynalézti mohl, ale rozšíří přece značně svůj duševní obzor, jak nahlédnutím do tajemství nejdůležitější z přírodních věd, tak i do přečetných jejích applikací. Mnohý snad, překonav takto první obtíže, nedá se odstrašit, aby i hloub pronikl do odborných spisů chemických.« — Těmito slovy je všechen význam výborné knihy této případně vystižen. Toho, co v nich není, dotekl se spisovatel jinde, zmíniv se, jak právě chemie byla a jest posud (ještě po posledních reformách gymnasijního studia) u nás zanedbávána a jaká škoda vzchází z toho naší inteligenci. Dotýkáť se chemie nejrozmanitějších potřeb našeho denního života a ten, kdo ji zná, jistě bezděky jinak si vytváří názor životní než ten, kdo chodí okolo jejích jevů a jejího dění hluch a slep. Jistě tedy bude vítána kniha, která má všecky vlastnosti, aby přispěla k nápravě, jako kniha tato.

Dílo, jehož program jest určen jeho nápisem, vzniklo z řady populárních přednášek, jež samy o sobě jsou vzorem, jak tlumočiti vědecké poznatky širokému obecenstvu. Spisovatel postupuje zcela účelně a soustavně, vyloživ napřed na řadě praktických příkladů nutné pojmy základní a přecházeje odtud k zajímavým otázkám odbornějším. Tak se čtoucí dovídá o dýchání, vzduchu, jeho váze a složení, o tělesné teplotě, spalování i zápalkách, při tom zví mimochodem o rozdílu mezi chemií a fysikou, postoupí ku povaze plamene, svítivům a jich složení, k výrobě svítiplynu, k žárovému světlu a k acetylenu. Toť asi objem prvních dvou přednášek. A již tu s praktickými výklady na př. o světle, vaření na plynu, vaselinu a j.

poznává čtoucí zároveň poučky čistě teoretické, na př. o prvcích, atomech a molekulích, o chemických vzorcích a j. Stejným způsobem vede si autor v přednáškách dalších, v nichž není snad jediné, ve které by každý čtenář nenalezl něčeho, co ho přímo osobně může zajímati, ba čeho může prakticky potřebovati. Dnes asi všeobecně zajímavá bude přednáška čtvrtá, v níž se pojednává o stravě smíšené, o másle a umělých omastcích, o cukru v nejširším smyslu, o požívání potravin, kuchyňské soli, o účelu vaření, polévce, pečení chleba a vaření brambor. K tomu z páté přednášky pojí se výklad o množství potřebných potravin a výživnosti nejdůležitějších z nich, o ovoci, kvašení a nápojích kvašením vzniklých. Jinde se dočteme o nejrozmanitějších potřebách a výrobcích technických a jiných (barvení látek, olejová malba, nátěry, inkoust, papír, mýdlo, sklo, hrnčířské výrobky, fotografie, kovy a jich zpracování atd.), a to vše ve formě jasné a zároveň poutavé. Kniha je pravou studnicí poučení o věcech, jichž by čtenář za skromným nápisem knihy ani netušil. Obratný překlad je rozšířen četnými poznámkami a doplněn obrázky. Přidaný soupis jmenný zvýší příhodnost díla k okamžitému poučení.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Houpačka. Veselohra o 4 dějstvích. Napsal M. Donnay. — Pohostinská hra Isy Grégrové. — Ludvík XI. Tragedie o 5 dějstvích. Napsal C. Delavigne. Vystoupení Rom. Želazowského.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Faun. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal Ed. Knoblauch.

Intimní divadlo na Smíchově. Vojťánek. Drama o 3 dějstvích. Napsala Abigail Horáková.

Čtvrtou hrou z péra Maurice Donnaye, na scénu Národního divadla uvedenou, je veselohra *Houpačka*, v níž lehce a humorně zachycena nerozhodnost spokojeného manžela, kolísajícího mezi láskou k vlastní ženě a milostnými pletkami s vynikající herečkou, bývalou přítelkyní. Je to zkušený světák Hubert, ale přes to nedovede a nechce odtrhnouti se od své něžné ženy, aby získal si plnou přízeň umělkyně Bernierové, což způsobuje, že provádí řadu zbrklostí, za něž posléze herečka řádně jej vytrestá. Spisovatel více než této hlavní osobě věnoval pozornost postavě herečky, líče v ní umělkyni úplně oddanou svému umění, jež ale časem má zapotřebí zahřáti se při plaménku milostného poměru, třeba že netouží po stejnoměrném teple rodinného krbu. Jako protějšek nerozhodného přítele umělkyně uvádí Donnay dramatického básníka, dychtícího, aby náležel herečce celým srdcem. Výjevy mezi ním a umělkyní dýší lyrikou a citovostí, kdežto slovní půtky mezi Bernierovou a Hubertem podobají se spíše břitké potyčce fleurety.

Rafinovanou a půvabnou Rosu Bernierovu sehrála j. h. pí. Isa *Grégrová.* Před sedmi lety opustila Národní divadlo, ale v jejím

umění a podání se nic nezměnilo, takže divák má dojem, jako by umělkyni spatřil pouze po kratičké přestávce. Je to táž křehká, skoro filigránská postava, ladných a nenucených pohybů, táž mluva, tu ironicky se zahrocující, tu vemlouvavá, prodlužující chvílemi unaveně, chvílemi lichotivě některé slabiky (vjérný, stárý příteli, Pářiž). Její Rosa Bernierová považuje setkání s Hubertem za příjemnou, dráždivou hru, při níž srdce je toliko letmo přižehováno. Hněvá-li se na nestálost Hubertovu, je to jen spíše uražená ješitnost, nežli hluboce dotčené nitro. — Pí. Nasková, jež hrála tuto úlohu po pí. Grégrové, pojala postavu do jisté míry vážněji, naznačujíc, že ji nikterak nenechal lhostejnu rozchod s Hubertem. Úlohu nerozhodného manžela hrál lehce pan Schlaghammer.

Po letech zase objevila se na Národním divadle Delavigneova tragedie *Ludvík XI.*, nezáživná, dutě pathetická hra, jež dnes jak svou vnitřní prázdnotou, tak naivní vnější technikou nedovede zaujmouti ani podprůměrného diváka. Je v ní ovšem parádní úloha despoty Ludvíka XI., k vůli níž ještě za nynější doby objeví se tato tragedie na scénách, kde výkon vynikajícího herce zachraňuje hru jako přežilou operu dvě, tři tenorové arie. Polský host pan Roman *Żelazowski*, jejž nedávno zřeli jsme v úlohách a hrách hlubší ceny, vzal na se úlohu upoutati po celý večer zájem posluchačstva při představení *Ludvíka XI.* Jen tím, že sledovali jsme každé hnutí tváře umělcovy, každý jeho pohyb, každé polknutí slin, každé lapnutí po dechu, každý jeho pohled, setrvali jsme až do konce, při čemž litovali jsme, že tu vydává se tolik berné dobré mince pro nic za nic. Oč větší by byl požitek a také zisk, kdybychom zřeli jej ve hře hodné jeho umění!

Fraškovného zabarvení je anglická veselohra *Faun*. Spisovatel uvedl do soudobé anglické společnosti antického fauna, jenž ve fraku drasticky ukazuje společnosti na její zvrácenosti, neupřímnost a lživost. Myšlenka není nikterak původní a zabral by mnoho řádek výpočet všech předchůdců Knoblauchova fauna, jak v románech, tak v dramatických pracích, kdež vystupují pod různými maskami, tu jako prostí pastevci, tu jako rázovité ženy z lidu, jindy zase jako neomalení, ale v jádře dobří strýčkové z Ameriky, jimž nedemokratičnost a strojenost evropských způsobů či nezpůsobů jest na posměch. *Faun* je obratně divadelně psaná veselohra, ale chybí jí pravý literární cejch. Je v dramatické tvorbě tím, čím v hudbě tak řečené kapelnické skladby. Titulní úlohu, činící po celý večer nárok na ustavičnou svěžest a křepkost hercovu, hrál s chutí p. Kohout.

Abigail Horáková, jež hrami Páni a Dolorosa docílila na jevišti Národního divadla pozoruhodných úspěchů, napsala opět drama. Jmenuje se *Vojťánek* a je čerpáno z hereckého života, jako Dolorosa, jenže v nejnovější práci své Horáková nedovedla soustřediti zájem na hlavní dvě osoby, zabývajíc se příliš obšírně kresbou různých postav z ovzduší hereckého. *Karel Čvančara.*

Opera.

Národní divadlo vypravilo letos z *Wagnerovy* tetralogie »Prsten Nibelungů« první část, »*Rýnské zlato*«. Je to vlastně předehra (»předvečer«, jak nazval to Wagner) k vlastní hře, plnící tři večery. S toho stanoviska také nutno »Rýnské zlato« posuzovati. Dramaticky i hudebně jest pouze přípravou k dalšímu dílu a ovšem jsou jeho rysy z tohoto důvodu veliké a při tom zcela prosté, tíhnouce k docílení účinku monumentálního. Zvláště platí to o hudbě, kde exponována jest celá řada »příznačných motivů«, později bohatě užitých, v jakési původní své formě, zcela jednoduše, místy až chudě. Srovnáním s polyfonickou povahou hudby v Tristanu« a v »Mistrech pěvcích norimberských« vynikne to zvláště jasně. Tato poměrná primitivnost hudby Wagnerovy v »Rýnském zlatě«, blížící dílo spíše dřívější jeho tvorbě (Lohengrin), působí ovšem snadnější jeho srozumitelnost. Výprava, jaké se dílu dostalo, byla velmi pečlivá a řešila zvláště obtížné scénické úkoly, jež se zde naskytují (na př. scéna na dně řeky Rýna), celkem zdařile. Také pěvecky bylo dílo dobře vybaveno; orchestr řídil chef opery Kovařovic.

K české nějaké novince operní se Národní divadlo v letošním roce, za tak mimořádných poměrů sociálních, neodhodlalo. Zato vypravilo znova *Fibichovu* »*Hedy*«, jejíhož nastudování podjal se tentokráte kapelník pan Brzobohatý. Hlavní zájem poutal se k novému obsazení titulní úlohy pí. *Horváthovou.* Její výkon byl pěvecky i herecky stejně dokonalý; vzpomeneme-li nedávného jejího podání »Kundry« v Parsifalu, musíme konstatovati, že vyrostla nám v této umělkyni prvořadá dramatická pěvkyně, u níž ku vzornému hudebnímu pojetí pěvecké role pojí se neobyčejná tvořivost herecká. Tyto dvě složky mělo ovšem její umění vždy; než v poslední době přistupují k nim i neobyčejně stupňované kvality hlasové, jež jí umožňují ovládnouti nejtěžší úlohy dramatické literatury operní. Také hlasově skvělý výkon p. Schützův dlužno nám konstatovati. Dílo těšilo se neobyčejné na tuto dobu účasti obecenstva, svědčící o tom, že stále tradovaný chlad publika vůči dílu Fibichovu jest jen legendou z dřívějších dob. A skutečně nemožno si představiti právě při »Hedy« větší ironie než výtku »učenosti a nesrozumitelnosti«, hudbě Fibichově kdysi činěnou; jeť tato opera tak primitivní a homofonní faktury, při tom pak tak melodická, jako snad jen — v celé literatuře hudební — hudba Schubertova.

Na květen a červen tohoto roku uchystalo Národní divadlo *cyklus oper Smetanových.* Dvou novot (vedle očekávaného Kalvodova scénování »Prodané nevěsty«) dlužno se tu dotknouti s pochvalou. Předně toho, že cyklus byl oznámen jako ***skutečný cyklus***, semknutý časově a pevně stanovený daty. Po druhé, že přiřaděno k němu i souborné provedení »Mé vlasti«, jež bude pod taktovkou Kovařovicovou zajisté pozoruhodným požitkem. Pronáším tu přání, zda by nebylo možno připojiti k tomu ještě *druhý* koncert: ze tří dřívějších symfonických básní mistrových (Richard III., Hakon Jarl a Valdštýnův

tábor) a z »Pražského karnevalu« dal by se vsunutím několika sborů (především »České písně«) sestaviti snadno jeho program.

Z koncertního ruchu, vesměs dobročinným účelům věnovaného, nelze zaznamenati ničeho pozoruhodného. »Písňový spolek« přinesl v posledním svém večeru výbor písní Mahlerových, který reprodukovala s klavírním průvodem Ostrčilovým pí. *Slavíková.* Její výkon byl skvělý; zvláště v těch písních, jež mají dramatický ráz, uplatnilo se veškeré strhující umění této pěvkyně, jež, bohužel, příliš záhy opustila scénu Národního divadla, jejíž byla přední ozdobou.

Dr. *Otakar Zich.*

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 8. dubna 1915.

Jsme v devátém měsíci obrovského zápolení a situace je dosud nezměněna. Na všech bojištích stojí odpůrcové proti sobě v nezlomené síle a úspěch jedněch vyvažuje úspěch druhých. Naděje na brzké skoncování tohoto v dějinách bezpříkladného boje ztrácí se v mlhavé budoucnosti. Ve všech válčících státech jeví se touha, dobojovati tento dějinný, obrovský boj až do posledních důsledků. Nikde není dosud úspěchů, z nichž by se souditi dalo na brzké rozhodnutí. Veliké ztráty nezeslabují nikde bojechtivosti a ztráty nahražují se rychle novými silami. »Oběti rostou« — praví odborník — »odříkání stává se citelnějším, ale vojsko chce vydržet a velitelství chce zvítězit a dle těchto základních podmínek úspěchu ať se zařídí všichni pochybovači a škarohlídové.« Nejtěžší boje svádějí se v Karpatech. Od 25. března trvá již bitva, vyžadující si denně hrozných obětí, ale rakouskouherské vojsko vzdorovalo s obdivuhodnou vytrvalostí všem ruským náporům. Od Užockého průsmyku byla celá východní část karpatského valu v moci rakousko-uherské armády, ač Rusové podnikali po kolik neděl prudké útoky, nešetříce nikterak lidského materiálu.

Na německé frontě středopolské stojící proti Varšavě neudálo se nic zvláštního, ani na severopolské frontě podél jižních a jihovýchodních hranic východopruských. Rovněž na nejsevernější části fronty. Na západním bojišti zůstala situace v uplynulém měsíci celkem nezměněna. Stále bojuje se v Argonnském lese a německé zprávy konstatují, že všechny francouzské útoky byly vítězně odraženy. Získání některých opěrných bodů tou či onou stranou nemá většího významu. V Elsasku, na německé půdě, rozpoutaly se časté boje a nebylo úředně konstatováno, s jakým úspěchem pro tu neb onu stranu.. V Bukovině Rusové stále ustupovali, ale dosud nebyli za hranice vytlačeni.

Akce proti Dardanelám nepřinesla trojdohodě dosud žádných výsledků.

Nejvýznamnější událostí v uplynulém měsíci bylo vzdání se pevnosti Přemyšlu dne 22. března. Po druhém sevření pevnosti nepo-

kusili se Rusové násilně dobýti, ježto veškeré pokusy zůstávaly bez výsledku, a rozhodli se, pevnostní posádku vyhladověti, což se jim konečně podařilo.

Dne 22. března oznamoval náměstek chefa generálního štábu: »Po čtyr a půl měsíčním uzavření padla 22. března ve cti pevnost Přemyšl, dospěvši ke konci svých sil. Když zásoby potravin v polovici tohoto měsíce počaly docházeti, rozhodl se generál pěchoty šl. Kusmanek k poslednímu útoku. Výpadové vojsko vytrhlo dne 19. t. m. časně z rána přes pásmovou čáru a drželo se do krajnosti v sedmihodinném boji proti velkým ruským silám. Na konec donutila přečetná přesila vrátiti se za pásmovou čáru. V příštích nocích útočili Rusové na několik front pevnosti. Útoky shroutily se jako všecky dřívější v palbě statečně hájených opevnění. Poněvadž po výpadu dne 19. t. m. i nejkrajnější obmezování v zásobování dovolovalo jen třídenní odpor, dostal zatím pevnostní velitel rozkaz, aby po vypršení této doby a po zničení válečného materiálu ponechal místo nepříteli. Jak ohlásil jeden letec z pevnosti, podařilo se skutečně včas zničiti tvrze i s děly, střelivem a opevněnými místy. Obětavému setrvání v půldenním boji posádky náleží nemenší chvála, než její statečnosti v dřívějších útocích a potyčkách. Tohoto uznání neodepře hrdinům přemyšelským ani nepřítel. Pád pevnosti, s nímž vojenská správa musila po delší dobu počítati, nemá žádného vlivu na situaci ve velkém.«

Přemyšl byl od Rusů po prvé obležen po bitvě u *Gródku* v polovině měsíce září r. 1914. Počátkem měsíce října odtáhlo obléhající vojsko. Pevnost nabyla dne 8. října spojení s rakousko-uherskou armádou. Až do počátku listopadu trvaly prudké boje nad Sanem a horním Dněstrem až do ústupu spojených armád rakouské a uherské od *Ivangorodu*. Dne 9. listopadu byla pevnost obklíčena po druhé. Kolem 12. listopadu zaujalo ruské vojsko kolem pevnosti ve velkém kruhu své posice; když v druhé třetině měsíce října začala bitva u *Limanové*, uznal velitel pevnosti generál šl Kusmanek vhodným připoutati k Přemyšlu co největší část ruské armády, a usnadnil tím vítězství u Limanové a Gorlice. Od té doby nastal kolem pevnosti poměrný klid. Rusové nepokusili se násilím dobýti pevnosti, až konečně donutili ji vyhladověním vzdáti se. Při pádu pevnosti bylo tam dle odhadu 34.000 mužů vojska, 45.000 dělníkův a 28.000 nemocných kromě civilního obyvatelstva. Ruská armáda obléhací páčila se na 60.000 mužů. Ruské armádě velel generál *Selivanov*. Jemu odevzdal generál Kusmanek svou šavli a z jeho rukou obdržel ji zpět. Ruský vrchní velitel oznámil, že vojenská posádka a dělníci zůstanou zatím v Přemyšlu a že vojenská posádka bude považována za zajatce. Na radnici a na tvrzích vztyčena ruská vlajka.

V Praze, dne 8. května 1915.

Úporné byly boje v Karpatech. Od 8. dubna bojovalo se na široké frontě od oboustranných svahů údolí Ondavy až k Užockému průsmyku. Dne 12. dubna oznamovalo se z rakouského hlavního stanu, že ruská ofensiva jest zastavena. V polovici dubna napadla

vrstva sněhová přes 3 m. vysoko, takže byly operace velice stiženy. Docházelo jen k místním bojům. Počátkem měsíce května byli Rusové ze své pevné fronty Malastov-Gorlice-Gremnik zatlačeni a odtud vynutilo si spojenecké vojsko přechod přes dolní Dunajec. Dne 4. května oznamovalo se, že jest velká bitva v Karpatech dobojována, že na široké frontě jest jižní útok ruské centrální fronty prolomen a že ruské posice severně od Visly jsou ohroženy, ano že jest stejně ohrožen celý strategický organismus Rusů. Předvoje spojeneckého vojska, pronásledující Rusy, překročilo dne 6. května linii Pilzno-Jaslo. Nejhouževnatěji hájená část ruské západní fronty byl prostor u Tarnova, který byl spojeneckým vojskem dobyt. Rusové utrpěli velké ztráty, pouze zajatých čítá se nad 100.000 mužů.

Německá ofensiva na východě postupovala proti Libavě a Rize a dne 8. května oznamovalo se z německého hlavního stanu, že Libava byla Němci obsazena. Jako důkaz ofensivního ducha rakouského námořnictva a jako důkaz, že ponorky mohou konati velmi daleké výpady a operovat i v noci, cení se v odborných kruzích vojenských ponoření francouzského křižníku »Leon Gambetta« u mysu Santa Maria di Leuca dne 26. dubna rakouským ponorným člunem »U 5«.

V boji u Dardanel nastala počátkem dubna delší přestávka. K velkým srážkám došlo ke konci měsíce dubna při vyloďování spojeneckého vojska v okolí Kaba Tepe. Počet zabitých udává se na mnoho tisíc.

Na západním bojišti neudálo se do 8. května nic pozoruhodného. Situace zůstala celkem nezměněna. Prudké boje zuřily v západní Belgii.

Průběh událostí byl dle zpráv rakouského a německého generálního štábu následující:

5. března: V Athénách konala se korunní rada, v níž proti návrhu ministerského předsedy Venizela rozhodnuto, že se Řecko nezúčastní války po boku trojdohody a že zachová nadále neutralitu.

6. března. Řecký ministerský předseda Venizelos podal demisi. Pokračování v bombardování Dardanel.

7. března. V západní Haliči v kraji gorlickém prorazilo rakouské vojsko část ruských střeleckých linií. Jižně od Augustova ztroskotaly ruské útoky. Legie Garibaldovců ve Francii byla rozpuštěna. Anglicko-francouzské loďstvo bombardovalo Smyrnu.

8. března. Nepřetržité ruské útoky na karpatské frontě.

9. března. V západní Haliči rozšířilo rakouské vojsko své území na jih od Gorlice. V Řecku ustavil se kabinet Gunucisův. Generál Radko Dimitrijevič jmenován vrchním velitelem ruského vojska proti Cařihradu.

10. března. Zprávy o vylodění francouzsko-anglického vojska na ostrově Lemnu.

11. března. V Karpatech dobylo rakouské vojsko výšiny na silnici Čisna-Baligrad. Německé vojsko porazilo Rusy severně od Augustovského lesa.

12. března. Pokračování bojů v Karpatech. Francouzské útoky v Champagni byly bezúspěšné. Rusové ustoupili z krajiny u Augustova a severovýchodně za Bobr.

13. března. Ruské útoky na dolní Nidě a u Gorlice byly rakouským vojskem odraženy. Ve Vogésách zahájeny opět boje. Ruský státník W. Witte zemřel. Car Mikuláš odjel na bojiště.

14. března. Vážné boje severně od úžockého průsmyku.

15. března. Ruské útoky východně od Sulejova a Lopuczna byly odraženy. V Anglii byly zakázány projevy pro mír. Německý křižník »Dresden« potopen.

16. března. Boje nad Dněstrem.

17. března. Němci bombardovali Calais. Část ruské domobrany vnikla do východního Pruska směrem ke Klapejdě. Francouzská obrněná loď »Bouvet« byla potopena při vjezdu do Dardanel.

18. března. Dělostřelecké boje u Lupkova a Smolníku v Karpatech. Bombardování Dardanel. Anglické obrněné lodi »Irrestible« a »Afrika« byly u Dardanel potopeny.

19. března. Ruský noční útok severně od Nadvorny byl odražen. Posádka z Přemyšlu podnikla výpad na východ. Rusové obsadili Klapejdu (Memel). Do Gibraltaru přibyly 4 anglické křižníky určené pro Dardanely.

20. března. Prudké boje mezi úžockým průsmykem a sedlem u Konierzné v Karpatech. Německé dělostřelectvo sestřelilo francouzskou pozorovací stanici na kathedrále v Soissonsu. Druhá německá půjčka dostoupila výše 9 miliard marek. Spojené státy nepřijaly anglickou notu o blokádě. Rusové podnikli prudký útok u Dukly.

21. března. V Karpatech bylo bojováno od úžockého průsmyku až k sedlu u Konierzné. Němci vytlačili Rusy z Klapejdy.

22. března. Přemyšl byl vydán Rusům. Němci obsadili ruské Krottingy. Ve Vídni, v Pešti a v Brně objeveny podvody při dodávkách pro vojsko.

23. března. Po četných potyčkách mezi Prutem a Dněstrem byli Rusové nuceni ustoupiti k hranicím. Rusové vyklidili osady severně od Černovců na druhé straně Prutu ležící. V Champagni dělostřelecké boje. Francouzsko-anglické loďstvo zabralo ostrovy Lemnos, Tenedos, Imbros a Samothraky. Spojené loďstvo střílelo na pevnost Kiddilbahr v Dardanelách.

24. března. Rakouské vojsko odrazilo na frontě západně od úžockého průsmyku ruské útoky. Řecká vláda protestovala proti obsazení řeckých ostrovů.

25. března. Pokračování bojů v Karpatech. Rakouské vojsko dobylo v Bukovině 11 opěrných bodů ruských. Francouzský pokus o dobytí německých posic na výšinách Maasy u Combresu se nezdařil.

26. března. Prudké boje na výšinách u Báňské Doliny a v údolí laborčském. Rakouské vojsko zatlačilo Rusy od Černovců až na hranice. Francouzové zmocnili se ve Vogésách vrchu Hartmansweilerkopfu. Francouzští letci vrhali pumy na Štrasburk. Němci vrhali pumy na Calais. Ruské výpady mezi Augustovským lesem a Vislou byly odraženy. Velitel Přemyšlu generál Kusmanek přijel do Kijeva. Rakouští letci vrhali pumy na Bar na Černé Hoře a na Kladovo

a Takov v Srbsku. Šest ruských parníků proplulo s válečným materiálem pro Srbsko kolem Kalafatu na Dunaji. President Poincarré odjel na frontu.

27. března. Rakouské vojsko odrazilo ruské útoky v údolí Ondavy a Laborče. Ruské válečné lodi objevily se před Bosporem.

28. března. Prudké boje v Karpatech. Rakouské vojsko zapudilo Rusy východně od Zaleszczyku v Bukovině. Německý generál Kluck raněn. Němci dobyli Tanroggů. Vrchním velitelem turecké armády dardanelské jmenován německý instruktor maršálek Liman v. Sanders. Bulharský předseda ministerstva Radoslavov prohlásil trvání neutrality Bulharska. Do Anglie přibylo 135.000 mužů kanadského vojska.

29. března. Prudké boje mezi lupkovským sedlem a úžockým průsmykem. Zmařený pokus Rusův o přechod přes Bzuru. Maršálek Goltz paša přibyl do Berlína. Spojenecké loďstvo zahájilo opět akci proti Dardanelám. Zpráva, že se lord Kitchener ujal vrchního velitelství nad anglickým vojskem ve Francii.

30. března. Ruské útoky severně od úžockého průsmyku ztroskotaly. Pomocný německý křižník »Princ Eitel Friedrich« obdržel rozkaz, aby do 1. dubna opustil přístav Newport News, kam se uchýlil před anglickými loděmi. Generál Atamanov byl jmenován velitelem v Přemyšlu. Císař František Josef udělil Enveru pašovi vysoké vyznamenání. Francouzský senát schválil bez debaty předlohu o půjčce 1.350,000.000 franků Belgii, Řecku, Černé Hoře a Srbsku.

31. března. Noční útoky Rusů v údolí Laborče byly odraženy. Srbové bombardovali Ršavu, Rakušané Bělehrad.

1. dubna. Ve východních úsecích karpatské fronty pokračováno v bojích. Rakouští letci vrhali pumy na Cetyni a Bar. Mezi Mosou a Moselou prudké dělostřelecké boje.

2. dubna. Rakouské vojsko bojující po obou stranách Cisny a Gorne, Beresky ustoupilo poněkud. Anglický parník »Luckvood« byl torpedován.

3. dubna. Generál Alexejev jmenován vrchním velitelem ruských armád na severozápadní frontě.

3. dubna. Francouzské útoky v Argonnském lese zaraženy.

5. dubna. Rakouské a německé vojsko dobylo východně od údolí Laborcze silné ruské posice. Anglické parníky »Olvine«, »City of Bremen« a »Nostleand« byly torpedovány.

6. dubna. Pokračování bojů na karpatské frontě. Boje u Hartmannsweilerkopfu.

7. dubna. Ztroskotané francouzské útoky u Kněžského lesa. Německý křižník »Princ Eitel Friedrich« internován v Norfolku.

8. dubna. V Poloninských Karpatech pokračovali Rusové v útocích. Remeš bombardována.

9. dubna. Německé vojsko dobylo severně od Tucholsky ruské posice. Boje mezi Mosou a Moselou.

10. Němci dobyli u Yperského průplavu tři belgických dvorců. Rakouští důstojníci v Přemyšlu zajatí dopraveni do Kazaně. Anglický parník »President« potopen.

11. dubna. Car udělil samosprávu ruskému Polsku. Anglický parník »Eluvira« byl německou ponorkou zapálen. V Štrasburku zakázáno užívati veřejně francouzského jazyka. Francouzský parník »Fréderic Frank« torpedován.

12. dubna. Rakouský válečný stan oznamuje zastavení ruské ofensivy na celé karpatské frontě. Car udělil generálu Radku Dimitrijevu hodnost knížecí.

13. dubna. Severozápadně od úžockého průsmyku dobyto ruské posice. Afgánský emir prohlásil »svatou válku«.

15. dubna. Anglický parník »Almigan« torpedován.

16. dubna. Němci ztratili severozápadně od Arrasu opěrný bod. Němci obsazená francouzská posice severozápadně od Nubeis byla vyklizena. Ruské loďstvo bombardovalo Eregli a Čungaldak na Černém moři.

17. dubna. Na ostrově Lemnu vyloděno 3500 anglických a francouzských vojínů.

18. dubna. Němci zatlačili Angličany jihovýchodně od Ypres. Generál v. Goltz jmenován velitelem 1. turecké armády.

19. dubna. Německé vojsko vniklo do francouzského postavení na Croix des Carmes. Uherská sněmovna sešla se k válečnému zasedání. Řecký princ Jiří v Paříži.

20. dubna. Rusové zastavili ofensivu v Karpatech. Venizelos přijel do Egypta. Anglické vojsko obsadilo několik osad v německé jihozápadní Africe. Velitel Přemyšlu gen. Kusmanek byl internován ve voroněžské gubernii.

21. dubna. Prudké boje v Argonnách.

22. dubna. Vrchním velitelem výpravy proti Dardanelám jmenován generál Hamilton.

23. dubna. Francouzi obnovili útoky mezi Mosou a Moselou. Car Mikuláš přijel do Lvova.

24. dubna. Němci docílili u Ypres úspěchu. Anglicko-francouzské loďstvo bombardovalo poloostrov Gallipolský.

25. dubna. Ruské černomořské loďstvo objevilo se před Bosporem. Francouzské sněmovně předložen návrh na rozšíření vojenské povinnosti do 60 let. Car Mikuláš přijel do Přemyšlu.

26. dubna. Rusové zastavili své útoky v Karpatech v úžockém průsmyku. Uherská sněmovna přijala předlohu o rozšíření domobranecké povinnosti do 50 let. Německý křižník »Princ Eitel Friedrich« internován v New-Portu. Rakouský ponorný člun »U 5« torpedoval francouzský křižník »Leon Gambetta« u Santa Maria di Leuca.

27. dubna. Ve Flandrech stroskotaly anglické pokusy o zpětné dobytí území u Ypresu.

28. dubna. Němci zmocnili se vesnice Kovale jižně od Kalvarje. Rakouskému generálu Auffenbergovi dána dovolená.

29. dubna. Němci bombardovali Dunkercke. Německé přední oddíly dosáhly železniční trati Dvinsko-Libava. Car přijel do Sevastopolu.

30. dubna. Východně od Trebinje rozptýlilo rakouské dělostřelectvo černohorské síly. Boje severozápadně od Ypresu měly nepříznivý výsledek pro Francouze a Angličany. Německé dělostřelectvo bombardovalo Remeš. Turci donutili spojenecké vojsko, vyloděné u Kaba Tepe, k ústupu.

1. května. Prudké útoky Rusů na návrší mezi oravským a oporským údolím byly odraženy. Přední část německého vojska dosáhla krajiny severozápadně od Mutavy. Ruské útoky na Kalvarje byly odraženy. Ruský parník »Ivanov« byl ponořen u Blasketských ostrovů a anglický parník »Edole« na cestě do jižní Ameriky. Doprava na tratích Petrohrad-Varšava a Riga-Vilno byla zastavena.

2. května. Rusové byli na frontě Malastov-Gorlice-Gromnik poraženi. Rakouské vojsko vynutilo si přechod přes dolní Dunajec. Mezi Sonairem a Perthesem v Champagni utrpěli Francouzi velké ztráty. Francouzské útoky na německé posice na Hartmannsweilerkopfu byly odraženy. Rusové poraženi severovýchodně od Skierniewců. Útok spojeneckého loďstva na úžiny dardanelské byl odražen. Ruské černomořské loďstvo demonstrovalo před Bosporem. Francouzské parníky »Europe« a »Fangelo« byly potopeny německými ponorkami. Čína zamítla rozhodně japonské požadavky.

3. května. Německo-rakouská vojska prorazila silné ruské fronty mezi Vislou a hlavním hřebenem Karpat. Němci zabrali Jevenkote, Jonnebeke, Vertlock, Veldský les a Nonneboschen ve Flandrech.

4. května. Německo-rakouské vojsko postoupilo k Jaslu a Zanigradu. Srbský ministerský předseda Pašič odjel do Petrohradu.

5. května. Krajiny jaselská a dukelská byly spojeneckým vojskem obsazeny. Rakouské vojsko zmocnilo se posledních ruských posic na výšinách východně od Dunajce a Bialé. Rakouské vojsko obsadilo Tarnov. V Aillském lese byli Francouzi donuceni k ústupu. Spojenecké vojsko rakousko-uherské obsadilo silnici vedoucí dukelským průsmykem. Němci stříleli na Dunkerke.

6. května. Rakousko-německé vojsko překročilo trať Pilzno-Jaslo. Boje na pravém břehu Dunajce skončily se pro Rusy neúspěšně. Italové vylodili 6000 mužů ve Valoně. Obchodní parníky »Lusitania« a »Denturion« byly německými ponorkami potopeny. Ve Francii zabaveny veškeré zásoby obilí. — Venizelos vrátil se do Řecka.

7. května. Ruské vojsko ustupuje z karpatské fronty západně od lupkovského průsmyku.

8. května. Rakouské vojsko dobylo Krosna. Část ruských vojsk ustupující z Beskyd byla zajata. Německé vojsko obsadilo Libavu.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. května 1915.

(Rozšíření domobranecké povinnosti v Rakousku. — Druhá válečná půjčka. — Z uherského říšského sněmu. — Car Mikuláš ve Lvově. — Z anglické sněmovny. — Z francouzské sněmovny. — Odhalení pomníku Garibaldiho v Quartu. — Spor čínsko-japonský.)

V Rakousku nařízeno rozšíření domobranecké povinnosti v tom směru, že domobranecká povinnost počíná rokem, v němž branci dovrší 18. rok svého věku a že má trvati do roku, v němž dokončí 50. rok svého věku. Vypsána druhá válečná půjčka $5^1/_2{}^0/_0$ do výše tří miliard korun.

Dne 19. dubna sešla se uherská sněmovna k druhému válečnému zasedání. Předseda Beöthy zahájil zasedání delším proslovem, vzpomněl s největším uznáním výkonů rakousko-uherské armády a navrhl sněmovně, aby zdůrazňujíc svou homagiální věrnost vyslovila nejvyššímu veliteli, svému korunovanému králi nejvřelejší díky za jeho důvěru v hrdinný postup rakousko-uherského vojska a projevila účastiplnou pietu nad bolestnou ztrátou padlých hrdinů. Z předloh, které byly sněmovně podány, uvádíme předlohu týkající se prodloužení domobranecké povinnosti až do 50 let, šestiměsíční rozpočtové provisorium a předlohu o potrestání podvodných dodavatelů vojenských. V odůvodnění předlohy o rozšíření domobranecké povinnosti praví se, že rozšíření jest účelným, aby se nynější válka mohla úspěšně skončiti, ze není pochybnosti, že mužové přes 43 r. staří jsou ještě do té míry zdatní, aby se jich mohlo užiti také na frontě, že však, pokud toho nebude třeba, budou na frontu posíláni mladší lidé. Ve schůzi strany nezávislosti pronesl hr. Michal Karolyi obvinění, že vláda provádí bezuzdnou stranickou politiku. Ve schůzi dne 26. dubna konané promluvil min. předseda hr. Tisza o válečné situaci. Pravil m. j., že monarchie jest fysicky i pokud se morálních sil týče úplně nedotčena a že veškeré obyvatelstvo účastní se heroismu, obětavosti a energie, jež charakterisují armádu. Vyslovil své uznání a svou radost, že také členové národa, naplnění nedůvěrou k vládě, vynaložili vše, co na nich žádal zájem vlasti, a že také nemaďarsky mluvící části národa konají skvěle svou povinnost. Ministr honvédů bar. Hazai vyslovil se, že monarchie nemůže zůstati za jinými státy, které hranice trvání branné moci značně rozšířily, když najednou povolaly válčící státy průběhem války 25 a 26 milionů vojáků pod prapory, z nichž bylo více než polovina válečníků. Jménem strany neodvislosti prohlásil posl. Bakonyi, že strana jeho s předlohou sice nesouhlasí, ježto zásada, dle níž uherští nováčci mohou býti zařaděni jen do uherských vojenských oddílů, má býti prolomena, že však strana schvaluje předlohu, poněvadž chce, aby svoboda Uher byla zabezpečena. Proti předloze vyslovila se rozhodně toliko strana osmačtyrycátníků. Předloha byla zdrcující většinou přijata. Rovněž schváleny předlohy o prodloužení mandátů do říšské sněmovny. Návrh poslance Rakovszkyho, aby volební právo bylo v zájmu státních občanů na bojišti se nalézajících rozšířeno, byl zamítnut, když hr. Tisza prohlásil,

že považuje zavedení všeobecného práva volebního v Uhrách za národní neštěstí. — Slovenský poslanec Juriga schvaloval předlohu jménem Slováků, poukázal na statečnost slováckých vojínů a prosil, aby Maďaři nejmenovali národ jeho »tót«, ale »Slovák«. Předseda protestoval proti tomu, že se Juriga nazval poslancem slovenského lidu, a prohlásil, že v sněmovně jsou, vyjímaje chorvatské poslance, všichni poslanci uherští. — Také sněmovna magnátů schválila předlohy.

Car Mikuláš přibyl dne 27. dubna přes Brody do Lvova, kde byl s velikou okázalostí přijat. Car odebral se nejprv do chrámu, kde biskup Jevlogij vykonal modlitbu. K návštěvě té podotkl vídeňský oficiósní »Fremdenblatt«: »Bylo dosud zvykem monarchů válčících států, že si před uzavřením míru nedávali holdovati v krajích jejich vojskem obsazených, a sice jak vzhledem k státoprávním a monarchistickým zásadám, tak vzhledem k obyvatelstvu, aby nebylo předčasně uvedeno v konflikt se svými povinnostmi.«

V anglické dolní sněmovně oznámil státní podtajemník Tennant, že anglické vojsko vyhovuje všem nárokům, že výsledek posledních odvodů byl velmi uspokojivý a že jest přes 100.000 mužů formováno ve zvláštní prapory. Ministr Lloyd George sdělil, že prvních 8 válečných měsíců vyžadovalo nákladu 307 milionů liber.

Ve francouzské sněmovně, která povolila šestiměsíční zatímní rozpočet, vyslovil se předseda Deschanel, že celá Francie jest proniknuta nezlomnou vůlí, zvítězit.

V Quartu v Italii odhalen dne 5. května pomník Garibaldiho. Slavnostním řečníkem byl básník d'Annunzio. Slavnost byla velkou národní i politickou manifestací.

Spor mezi Japonskem a Čínou přiostřil se tak, že hrozí vypuknouti válka. Konečné požadavky Japonska jsou: Politické nadpráví v jižním Mandžursku, východním Mongolsku, Santunu a Fucianu, japonští rádcové v administrativních, finančních a vojenských záležitostech Číny, právo pro nabývání japonské školy, nemocnice a chrámy, zřízení společné policie, polovice veškerého válečného materiálu pro Čínu má býti kupována v Japonsku, nebo má býti zřízen arsenál, který by zaměstnával jen japonské techniky, právo ke stavbě železniční trati Nien-Nanking-Hargion-Soaton, právo ke zřizování přístavů, doků a železnic ve Fučianu a dovolení k rozšiřování budhismu. V Japonsku vyhlášena již všeobecná mobilisace.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Květen.**

ADOLF HEYDUK

SOUBORNÉ VYDÁNÍ SPISŮ.

Sebrané spisy slavíka pootavského, Adolfa Heyduka, jsou velkým literárním činem. Souborné vydání překrásných písní, zpěvů epických i těch jeho palčivě vlasteneckých českých dum náleží k nejkrásnějším literárním podnikům českým. Knih Heydukových jest hezká řada! Byl a jest Heyduk jedním z našich nejplodnějších básníků. Od první knihy jeho básní až po naše dny přes 54 svazků hlásá jeho neutuchající svěžest tvůrčí. A jsou mezi nimi díla, která literární historik zařadí vždy mezi stěžejné zjevy naší literatury! Nyní konečně máme je autorem v souborném autentickém vydání uspořádány i doporučujeme veškerým přátelům původní poesie české soubor básní Heydukových k zakoupení do všech českých knihoven.

SPISY ADOLFA HEYDUKA vycházejí ve svazcích úplných nebo v sešitovém vydání po **24 hal.** — Na požádání se zašle sešit na ukázku zdarma!

Abychom umožnili největší rozšíření spisů Ad. Heyduka a vniknutí jich do nejširších vrstev lidových, jsme ochotni přenechati osobám v pevném postavení po vzájemném dohodnutí díly dosud vydané **na výhodné splátky**, jejichž výši, jakož i veškery ostatní platební podmínky nakladatelství i kterékoli knihkupectví na požádání ochotně sdělí. Ceny knih při objednávce na splátky se nezvyšují.

☛ Veškera díla Heydukova lze také zakoupiti nebo na splátky objednati v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. OTTO v Praze, Karlovo nám. 34.

Pobočný závod ve Vídni I., Gluckg. 3.

ADOLF HEYDUK: SPISY.

	Brož.	Váz.
1. **Nové cigánské melodie.** S podobiznou básníka. Druhé vyd. 1909. 111 str.	1·—	2·60
2. **Ptačí motivy.** Druhé vydání. 4 cykly v jednom svazku. 1902. 244 str.	1·92	3·52
3. **Sekerník.** Románová kresba z Povltaví. Druhé vyd. 1908. 273 str. Oba svazky	2·20	3·80
4. **Cymbál a husle.** Nové, autorem zrevidované vydání. 1898. Cyklus I. 176 stran	1·32	2·92
Rozhledy. Elegie tatranské. Vzkazy.		
Cyklus II. Druhé vyd. 1910. 128 stran	—·96	2·56
Hovory. Drobné zvěsti.		
Cyklus III. Druhé vyd. 1910. 176 stran	1·32	2·92
Různé listy. Popěvky. Žert i pravda.		
5. **Tři zkazky.** 1898. 79 stran	—·80	2·40
Braček-ptáček. Záměny. Sudice.		
6. **Dřevorubec.** Kresba ze Šumavy. Nové, autorem zrevidov. vydání. 1898. 191 str.	1·44	3·04
7. **Milota.** Báseň lyricko-epická ve zpěvích. 1898. 74 str.	—·72	2·32
8. **Básně** z r. 1865. I. 1899. 136 str.	1·—	2·60
I. Jižní zvuky. II. Dozvuky vlašské. III. Vlast. IV. Znělky.		
9. **Básně** z r. 1865. II. 1899. 120 str.	1·—	2·60
I. Básně milostné. II. Výpravné. III. Ohlasy.		
10. **Zpěvy pošumavského dudáka.** I. 1887—1890. Písně. 1889. 112 stran	—·90	2·50
11. **Zpěvy pošumavského dudáka.** II. 1887 1890. Zvěsti. 1899. 98 stran	—·80	2·40
12. **Zpěvy pošumavského dudáka.** III. 1887—1890. Děje. 1899. 96 stran	—·80	2·40
13. **Dumy a dojmy.** Básně. 1899. 98 stran	—·80	2·40
14. **Za dlouhých večerů.** 1899. 84 st.	—·72	2·32
Pověsti národní.		
15. **Rosa a jiní.** 1877—1889. 1899. 136 stran	1·—	2·60
Prchlé chvíle. - Rodný kraj. - Rodný dům.		
16. **Na černé hodince** 1884—1886. Básně. 1900. 80 stran	—·80	2·40
Pověsti lidové.		
17. **Parnasie.** 1887—1896. 1900. 104 str.	—·80	2·40
Zvuky ňader. Básník.		
18. **V zášeru minulosti.** 1900. 151 st.	1·20	2·80
19. **V polích.** 1900. 140 stran	1·20	2·80
Po rozkvetlých mezích. V zlatém moři klasů. Když jeseň krvácí. V rubáši sněhu.		
20. **Pod Vítkovým kamenem.** Kresba ze Šumavy. Druhé, nově upravené vydání. 1901. 112 str.	—·96	2·56
21. **Černé růže.** (1889-1900.) 1901. 96 stran	—·80	2·40
22. **V zátiší** Druhé, doplněné vydání. 1901. 100 str.	1·—	2·60
Růže v jeseni. Svadlé poupě. Nový květ.		
23. **Lotyšské motivy.** (1889—1899.) 1901 124 strany	1·10	2·70
Píseň a příroda Láska a život. Siroba a smrt. Různé pravdy.		
24. **Z rodných hor.** (1889—1890.) 1901. 124 stran	1·10	2·70
Drobné děje. Z horské vesnice. Třpyt na polích. Rok na vsi.		
25. **Pohádky duše.** 1901. 156 str.	1·20	2·80
I. Pohádky o mých rodičích. II. Pohádky o životě. III. Pohádky o mých dětech IV. Pohádky o mé ženě.		
26. **V samotách.** (1886—1894.) 1901. 120 stran	1·—	2·60
27. **Básně z r. 1859.** Třetí vyd 1902. 160 stran	1·20	2·80
Cigánské melodie. Písně. Básně smíšené. Růže Povážská.		
28. **Dědův odkaz.** Sedmé vyd. 1910. 80 stran	—·60	2·20
29. **Ritornelly.** 1902. 139 stran.	1·20	2·80
Příroda. Láska. Vlast. Právo. Svoboda. Rodina. Krása. Zpěv. Umění. Život. Meditace.		
30. **Z pouti na Kavkaz.** 1903. 93 str.	—·80	2·40
I. Moře. II. Lid.		
31. **Biblické zvěsti.** 1903. 98 stran	—·80	2·40
32. **Na přástkách.** Druhé oprav. vydání. 1903. 71 stran	—·70	—
33. **Dvě básně výpravné.** Druhé vyd. 1903. 104 strany	—·90	—
Mahomed Píseň o bitvě na Moravském poli.		
sv. 32. a 33. v 1 sv. skv. váz.	—	3·20
34. **Cestou.** 1878—1888. Básně. 1903. 110 stran	—·90	2·50
35. **Zaváté listy.** Druhé vyd. 1904. 177 stran	1·40	3·—
I. Dozvuky ke knize »V zátiší«. II. »Za Liduškou«.		
36. **Z deníku toulavého zpěváka.** 1904. 104 str.	—·80	2·40

	Brož.	Váz.
37. **Obrázky**. Druhé, upravené a doplněné vyd. 1904. 91 str.	—·80	2·40
38. **Dudák**. Nár. pověsť z Domažlicka. Druhé doplněné vyd. 1904. 36 stran	—·30	1·90
39. **Na vlnách**. Román v písních. Třetí vyd. 1905. 142 stran	1·20	2·80
40. **Znělky**. 1905. 96 str. 8°	—·72	2·32
Přírodě. Historie učitelkou.		
41. **Východ a Západ**. 1906. 112 str.	1·—	2·60
42. **Obrázky. II**. Třetí upravené a doplněné vyd. 1906. 68 str 8°	—·60	2·20
43. **Běla**. Idylla z Pootaví. 1907. 210 str. 8°	1·70	3·30
44. **Oldřich a Božena**. Idylla. Čtvrté vydání. 1907. 92 str. 8°	—·80	2·40
45. **Bohatýři**. Zpěvy historické. Doplněné druhé vydání. 1908. 140 str. 8°	1·10	2·70
46. **Škůdci a dobrodruzi**. 1909. 200 str. 8°	1·60	3·20
47. **Lesní kvítí**. Třetí opravené vydání. 1909. 144 str. 8°	1·20	2·80
48. **Za volnost a víru**. Druhé vydání. 1910. 252 str. 8°	2·40	4·—
49. **Od Tater a Dunaje**. Ohlasy. 1910. 164 str. 8°	1·30	2·90
50. **Co hlavou táhlo**. Volné verše. 1911. 352 str.	3·—	4·60
51. **Hořec a srdečník**. Básně. 1911. 120 stran. 8°	1·—	2·60
52. **Vzpomínky literární**. 1912. 156 stran. 8°	1·60	3·20

Při trasování. První doba mého pobytu v Praze. Má první kniha. O Kruhu Májovém. Počátek prvního literárního sdružení Májového. Jak byla rozehnána první družina Májová. Upomínka na návštěvu Vlašských Benátek a na dva české generály. Za sběratelem písní národních. Jinošické jsou to háje. Kdo byl spisovatelem náhrobních nápisů českých literátů a vynikajících osobností okolo r. 1860? Návštěvou u Holinů. Ballada dětská. Má poslední návštěva u Nerudy. Vzpomínka na Svat. Čecha jako redaktora »Květů«. Naposled s Čenským. Vzpomínka na Julia Zeyera. Kříž J. Zeyera.

53. **Rozmanité zvěsti a drobné děje.** 1913. 160 str. . . . . K 1·30 2·90

Jehovův slib. Matka. Diagoras. Sophokles. Ve jménu Krista. Vilburka. Smrt Václava III. Po Kutnohorském dekretu. Lito kouzelník. K 6. červenci. Vojevůdcovo hoštění. Descartes. Pod staroměstským lešením. Žebrák. Lichtenštein. Druhové. Z dob stíhání bratrů na Chrudimsku. Robespierre. Koreff prosebník. Klatovský kyrysník. Z česko-moravské vysočiny. Chatrč pod horami. Lesní mužík. Hrob u lesa Z horské vesnice. Prsten. Křepelka. Dar. V sadě. Ve mlýně. Soupeř. Přátelé.

54. **Několik pověstí z Pošumaví.** 1913. 100 str. . . . . K 1·— 2·60

V horském dešti. Bílá laň. Mladý zbojník. Vlak duchův. Chorá kněžna. Zdárný syn. Pytlák. Hrobník. Zrádce. Otcovská rada. Cizinec. Pomsta meče. Stráž nalezencova. Rusalka. Oružník. Zápasníci. Zkazka Prachatická. Vodník z Plekenštejna. Kovář. Z horské vesnice. Mladý zbojník. Marné čekání.

SPISY ADOLFA HEYDUKA sv. 1.—52. vydány též ve 13 knihách (vždy po 4 knihách v jednom svazku) **vázaných v červeném maroquinu K 94·28.**

Mimo soubor básnických spisů vyšlo:

Dřevorubec. Kresba ze Šumavy. Větší vydání skv. váz. za . . . . . . K 5·—
Šípy a paprsky. Básně. Za K 1·60 váz. K 3·60
V zátiší. Básně. Váz. za . . . . . K 3·80

Skvostné vydání básnické knihy:

Na potulkách. Illustrovali V. Jansa a E. Boháč. 120 stran vel. 8°. Za K 2·80, skv. váz. . . . . K 5·20

K výzdobě každého salonu a síně spolkové doporučujeme

Podobiznu Ad. Heyduka.

Provedena uměl. tiskem na kartonu rozměru 44×58 cm. za 80 hal. Zasklena v pěkném moderním rámci K 6·—.

Spisy Adolfa Heyduka má na skladě každé knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo nám. 34. - Pobočný závod: Knihkup. J. Otty **ve Vídni** I., Gluckg. 3.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 5.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze: Zikmunda Wintera Sebrané spisy. Z belletrie a z kulturních studií. Svazek 8. **Pražské obrázky.** Řada 2. K 3·40. — Knihovna »Lumíra« sv. 10. K. M. Čapek-Chod: **In articulo mortis.** Novela z cyklu »Příběhové Antonína Vondrejce, korrektora a básníka.« K 2·80. — Ottova Naučná knihovna. Svazek 3. Prof. dr. Lassar-Cohn: **Chemie v denním životě.** Dle čtvrtého vydání se svolením autorovým přeložil Richard Kauders. K 3·50. — Knihovna »Zlaté Prahy«. Svazek 70. J. J. Mjasnickij: **Dobrodružství Černobolotinských.** Humoristický román. Přeložil Jiří Ščerbinský. K 3·40. — Světová knihovna. Čís. 1172—73. Karel starší z Žerotína: **Apologia neb Obrana.** K —·40. Č. 1174–1175. Marya Konopnická: **Na břehu normandském a jiné črty.** K —·40.

Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XLII. Václav Novotný: **České dějiny.** Díl III. Napsal Rudolf Urbánek. Sešit 29.—30. K —·96.

Třináctá výroční zpráva spolku **Hlávkovy studentské koleje českých vysokých škol pražských za správní rok 1913—14.**

Orig. maj. pí. M. Medalové.

VÁCLAV BROŽÍK: CESTA

K. LANGER: KVETOUCÍ SAD

I. Otto v Praze

R. 1915. Čís. 5.

VLČKOVA
OSVĚTA

JUDr. *Václav Nedoma:*

Ochranná výchova mládeže.

Sociální poměry poslední doby charakterisovány jsou — nejen u nás v Rakousku, nýbrž v celém vzdělaném světě — zvýšenou snahou po zlepšení péče o mládež ochrany potřebnou. Stav ten byl již před válkou a nesouvisí s ní. Společnost lidská seznala, že jest povinna starati se pronikavěji o děti odkázané na pomoc a ochranu veřejnou, nejen ku prospěchu těchto dětí, nýbrž i ve svém vlastním zájmu.

Vypuklá válka světová se všemi svými důsledky způsobila ovšem, že péče o děti a mládež nabývá za dnešních dnů ještě většího významu, nežli v dobách míru. Neboť následky událostí válečných strádají v neposlední řadě i nevinné děti. Nejen počet dětí osiřelých, po vojínech ve válce zahynulých, bude ohromný, nýbrž i těch, jichž rodiče následkem válkou zaviněné nezaměstnanosti pozbudou možnosti o své děti náležitě se postarati. Roste tedy, a bohužel poroste ještě, počet dětí osiřelých, opuštěných, a další důsledek této osiřelosti a opuštěnosti bude zanedbanost ve výchově a zpustlost. Z dětí, které ve výchově byly zanedbány a propadají zpustlosti, rekrutují se zločinci, tuláci, zahaleči atd. a hrozí tedy z řad těch dětí společnosti lidské sociální nebezpečí.

Stává se proto zanedbanost, zpustlost předmětem veřejného zájmu. Veřejnost zabývala se již před válkou tímto sociálním zlem a hledala prostředky k jeho vyhlazení, neb aspoň k jeho omezení. Zvýšením tohoto nebezpečí dobou válečnou zvyšuje se i tato snaha společnosti.

Pokusíme se naznačiti stručně pojem zanedbanosti ve výchově a příčiny její, jakož i posavadní snahy veřejnosti v cizině i u nás po odstranění neb aspoň omezení tohoto sociálního zla.[1])

* * *

[1]) *Literatura:* Baerenreither: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika (Lipsko). — Blumenthal: Was

Výchova dětí (tělesná i duševní) jest ve všech kulturních státech předním právem i povinností jejich rodičů. Toto právo však má své hranice, když rodiče špatně nebo nedostatečně dítě své vychovávají a způsobují jeho zanedbanost (zpustlost). Pak zasahá veřejnost v práva rodičů a přejímá i povinnosti jejich vůči dětem. Případ ten nastane, i když děti rodičů již nemají (osiřelost, opuštěnost) a zástupcové jejich (vychovatelé, pěstouni) povinností svých vůči dětem špatně plní, nebo zcela zanedbávají. U dětí těch pak nastává zanedbanost nebo i úplná zpustlost.

Dle Reichra[1]) *je zanedbanost stav nedostatku výchovy následkem opomíjené výchovy se strany rodičů, jich zástupců nebo jiných vychovatelů, stav, jenž se jeví tím, že zanedbané dítě nemá svému věku přiměřené dospělosti mravní a jest proto nebezpečno svému okolí a celé společnosti lidské.*[2])

Příčiny zanedbanosti výchovy mládeže v naší říši byly theoreticky prostudovány a ucelený obraz podán na prvém rakouském kongresu pro ochranu dětí ve Vídni r. 1907.[3]) V první řadě jsou to hospodářské vlivy.

Jde tu o vlivy, které vykonává na rodinu moderní hospodářský proces a intensivní výdělečný zápas. Nejen muž-dělník, ale i žena-matka jest nucena vydělávati. Každá péče o děti a jejich výchova jest tím nejen ztížena, nýbrž často znemožněna. K tomu přistupuje v takových poměrech rodinných velmi často dětská práce, která, vykonávána jsouc nepřiměřeně, skoro vždy ohrožuje výchovu

können wir von Amerika bei der Behandlung unserer verwahrlosten und verbrecherischen Jugend lernen? (Berlín.) — Boies: The Science of Penoloyy. — Dannemann, Fuld, Balser, Best a Klumker: Die Zwangs-(Fürsorge)-Erziehung (Halle 1906). — Heller, Schiller, Taube: Handbuch des Kinderschutzes und der Jugendfürsorge (Lipsko). — Hird Frank: The Cry of the children (Londýn). — Landsberg: Das Recht der Zwangs- und Fürsorge-Erziehung. — A. Levoz: La protection de l'enfance en Belgique. — J. Petersen: Die öffentliche Fürsorge für die sittlich gefährderte und gewerblich tätige Jugend (Lipsko). — Reicher: Die Fürsorge für die verwahrloste Jugend (Vídeň). — Reicher: Die Verwahrlosung des Kindes und das geltende Recht. (A ostatní četná díla Reichrova.) — Schiller: Zur Statistik über die Fürsorgeerziehung Minderjähriger (Jugendfürsorge 1906, seš. 12). — E. Sundberg: Lagstiftningen om barnaward (Zákonodárství péče o děti) — Wild: Veranstaltungen und Vereine für sociale Fürsorge in der Schweiz (Curych 1910). — Není mi ovšem možno uvésti zde veškeru literaturu cizojazyčnou otázkou touto se zabývající; podotýkám pouze, že literatura německá, anglická i francouzská jest velmi hojná. Česká literatura jest velmi chudá, ba skoro žádná. Uvésti sluší vědecká pojednání porůznu v odborných časopisech uveřejněná, neb i samostatně vyšlá, zejména z péra Dra Cermana, Dra Čády, Dra Dvořáka, Dra **Foustky, Dra Kallaba, Dra Tůmy, L. Weignera a j. v.**

[1]) Dr. J. Reicher: Theorie der Verwahrlosung und das System der Ersatzerziehung (Vídeň 1908).

[2]) Podobnou definici má i G. Mayer (Deutsches Verwaltungsrecht, Lipsko 1883).

[3]) Podrobnosti viz ve spise: »Die Ursachen, Erscheinungsformen und die Ausbreitung der Verwahrlosung von Kindern und Jugendlichen in Oesterreich.« (Svazek I. spisů prvního rakouského sjezdu pro ochranu dětí. — Mangrovo dvor. naklad. a univ. knihkup. ve Vídni.)

dětí (tělesnou i duševní) a bytové poměry u chudších a zcela chudých vrstev obyvatelstva. Je samozřejmo, že hromadné bydlení, bydlení v podnájmu nebo nocleháŕství (najímání pouze postelí na přenocování) působí zhoubně jednak na rodinný život a zejména na výchovu dětí.

V druhé řadě jsou příčinou zanedbanosti dětí osobní vlastnosti rodičů. Tedy neschopnost rodičů děti vychovati, záležející buď v neznalosti povinností vůči dětem, nebo ve zneužívání jejich práv. K tomu se druží ovšem alkoholismus rodičů, štítění se práce, požitkářství, neuznávání jakékoliv autority a zločinnost rodičů. Hříchy rodičů často přenášejí se na děti a nejsou jich uchráněny děti žádné vrstvy společenské.

V třetí řadě přispívá k zanedbanosti a zpustlosti dětí jejich tělesná nebo duševní nenormálnost, vrozená nebo získaná dědičností či degenerací.

Jako novou čtvrtou řadu příčin zanedbanosti výchovy můžeme uvésti některé ze smutných důsledků každé — i vítězné — války, jak v úvodu již o nich jsme se zmínili. Jest to především osiřelost dětí, která se válkou zmnohonásobí, jejíž neblahé důsledky možno však částečně omezit ustanovením řádného poručníka dětem, dále nezaměstnanost rodičů, z toho plynoucí chudoba jejich, jež znemožňuje jim děti nejen vychovávati, nýbrž i jen vyživovati. Důsledek toho jest pak nejen zanedbanost ve výchově, nýbrž úplné opuštění dětí rodiči (zejména otcem), jež je často horší osiřelosti. Že i jinak válka může mít a má neblahé důsledky na výchovu dětí, jest věc jasná. Jmenujeme jen snížené vyučování školní způsobené zabráním budov školních k účelům jiným, než byly původně určeny, menším počtem učitelstva (o učitele nastouplé službu vojenskou) a někde i učitelstvem méně kvalifikovaným (nastouplým za učitele-vojíny).

Snahy, nesoucí se k zabránění neb omezení tohoto sociálního nebezpečí, shrnují se pod názvem »ochranná výchova«. Všeobecné poznání, že jde tu o veledůležitý sociálně-politický úkol, mající velký význam pro budoucnost každého národa, dává společnosti a jejímu zřízení státu právo i povinnost bdíti nad výchovou dětí v rodinách (tedy jakési vrchní dohlédací právo), a výchovu tu převzíti v případě jejího nedostatku. Ochrannou výchovu provádějí dnes již téměř všechny kulturní státy, dříve ty, kde nebezpečí z prodlení bylo větší, později ostatní. Tendence ochranné výchovy má míti ráz v první řadě praeventivní. Zanedbanost (zpustlost) mládeže nemá se vyhlazovati snad represáliemi (trestáním), nýbrž má se vyhladiti kořen zla, z něhož zanedbanost bere svůj původ, a takto ji předejíti. Příčiny špatné výchovy, nedostatku výchovy a z toho prýštící zanedbanosti a zpustlosti hledati sluší ve všeobecných sociálních poměrech a nápravou těch lze docílit i praeventivní nápravy proti zanedbanosti (zpustlosti) dětí.

Lze tedy spatřovat »ochrannou výchovu« i v zlepšení sociálních, zejména rodinných poměrů dneška. *Hospodářská, zdravotní a sociální politika musí se zabývati theoretickým řešením pro-*

blému ochranné výchovy při zákonodárství a správních předpisech pro ni, pátrati po příčinách jejích a zabraňovati jim; na druhém místě praxe teprve zabývá se odstraňováním následků těchto příčin.

Otázka tato byla již většinou kulturních států řešena a někde i rozřešena. Zajímavo je, že nebyl to všude stát, jenž řešením v prvé řadě se zabýval, ač dalo by se tak předpokládati vzhledem k důležitosti problému, jenž zasáhá hluboce v zájmy každého státu. Neboť říká-li se — a právem, — že *budoucnost náleží tomu národu, jenž postará se náležitě o svůj dorost*, lze slov těch použít i na stát, jehož budoucnost závisí na budoucnosti národa. Hromadná degenerace jednotlivých rodin, prýštící z nedostatku výchovy nebo špatné výchovy, nemůže zůstati bez vlivu na degeneraci národa a úpadek státu. Právě tak i vzrůstající zločinnost a zmenšená hospodářská produktivnost jednotlivců, prýštící z týchže pramenů jako zmíněná degenerace, nemá a nemůže býti lhostejna státu.

Přes to dal stát mnohdy se předstihnouti v tomto oboru soukromou činností jednotlivců sdružených ve spolcích, ponechávaje jim úplně řešení ochranné výchovy. Někde přistoupil stát k řešení společně s těmito činiteli a jinde opět úplně samostatně jednal. Proto i způsob provádění ochranné výchovy je v rozličných státech rozličný a nelze stanoviti jednotné zásady řešení pro všechny.

A přece přes různost charakterů národův i země, způsobů života, stupně zanedbanosti výchovy, atd. lze pozorovati téměř všude při zavedení ochranné výchovy stejnou snahu, totiž tu, aby dítě zanedbané bylo vychováno v rodině. Rodina jako základ veškeré výchovy uznávána jest u všech kulturních národů a proto i děti, které ať z jakýchkoliv příčin normální výchovy ve vlastní rodině postrádají, jsou umísťovány a vychovávány v rodinách cizích a i tam, kde převládá systém ústavní výchovy oproti systému rodinnému, možno pozorovati snahu, aby výchova v ústavě blížila se svým uzpůsobením výchově rodinné.

V následujícím — ovšem co nejstručnějším — nástinu předpisů a zařízení ochranné výchovy v cizině seznáme základní rozdíly, jakož i naopak společné zásady, jež k řešení této, nad míru důležité, sociálně-politické otázky přispěly.

* * *

Amerika. Ochranná výchova ve Spojených státech spočívá většinou v rukou spolků, které však mají veřejnoprávní postavení. Jsou pod dozorem státním. Výchova a nikoli trest je hlavním činitelem. Státní správa ochranné výchovy leží v korporacích (boards), které dohlížejí na všechny ústavy určené péči o mládež. První State Bord of Charity byla zřízena r. 1863, nyní existují v 21 státech Unie. Téměř ve všech státech jsou činny spolky (Childrens Aid Societies). První založen byl již r. 1853. V celé Severní Americe působí spolky proti týrání dětí (Societes for

the prevention of cruelty to children). Orgánové těchto spolků (Probation officer) mají práva úředních funkcionářů při provádění dohledu nad výchovou dětí (všech dětí i těch, které nepodléhají ochranné výchově) a vyšetřování těchto »dohlížitelů« jsou podkladem vyšetřujícímu soudci k soudním řízením. Názory o přednosti péče rodinné před ústavní a naopak jsou v jednotlivých státech různé. Někde převládá výhradně systém rodinný (stát Massachusetts), jinde (ve většině) převládá výchova ústavní. Ústavy staví se ve velkých rozměrech, často pro 700 i více chovanců (ovšem ne způsobem kasárnickým, nýbrž kotážovým). Z Ameriky pochází také instituce zvláštních soudů pro mladistvé, kdež zavedena byla zákonem z r. 1899.

Australie. Ochranná výchova zejména v jižní Australii je zvláštní svojí rozhodnou převahou péče rodinné před ústavní. Vrchním dozorem nad veškerou výchovou dětí pověřena je státní sirotčí rada, sestávající z guvernéra a 12 členů volených na 3 roky. Tomuto čestnému úřadu podléhá celá legie úředníků (placených) zvláště k úkolu tomu vzdělaných. Výchova všech dětí v cizích rodinách podléhá státnímu dohledu sirotčí rady a její orgánů. Kdo převezme cizí dítě do rodinné výchovy bez úředního povolení, je trestán. Rodičům špatným jejich vlastní děti se odnímají, rodiče však přidržováni platit příspěvky vychovací. Důležitou věkovou hranicí je 13. rok dětí. Děti veřejné péče potřebné před 13. rokem jsou vychovávány úplně nákladem státu (»Subsidy-system«); děti po 13. roce (»service-system«) musí přiměřenou, individuelně jim určenou prací přispívati částečně ke své výživě. Takto organisovaná ochranná výchova zřízena r. 1895.

Anglie. Jako v Americe tak i v Anglii charakterisuje činnost ochranné výchovy značná účast soukromých spolků a jednotlivců. Úprava stala se hlavně zákony zvanými »*Reformatory schools act*«. První zákon tento vydán r. 1854 a po něm následovala řada zákonův a prováděcích nařízení, které všechny sloužily dalšímu vybudování nucené výchovy v ústavech k tomu určených. Ústavy byly dříve v rukou spolkův a jednotlivcův a dostalo se jim zákonné sankce prvním reformatory schools act z r. 1854. Ochranná výchova (nucená výchova) provádí se v reformatory schools a industrial schools. První jsou pro starší a zkaženější mládež, druhé pro mladší 14 let, mravně ohroženou. O umístění dětí v těchto ústavech rozhoduje soudce (do industrial schools může býti přijato dítě i k žádosti vlastních rodičů, za plat).

Ač stát zákony upravuje ochrannou výchovu a státní úřad rozhoduje o umístění v ústavech ku provádění této výchovy nutných, přece stát potřebné ústavy sám ani nezakládá, ani nevydržuje; ústavy zůstaly soukromými, jsou pouze pod státním dohledem. Tyto soukromé ústavy, které státem byly schváleny (zvl. certifikátem), jsou povinny přijmouti chovance soudem do výchovy jim odevzdané, mají však nárok na ošetřovné ze státní pokladny.

Ochranné výchovy týká se také zákon proti týrání dětí: Prevention of cruelty to children act z r. 1894, dle kterého děti

týrané, opuštěné atd. mohou býti také odevzdány do industrial schools. Dle zákona z r. 1908 mohou také mladiství k trestu odsouzení, ve věku mezi 12.—16. rokem, býti nejdříve dodáni do nucené výchovy. Chovanci mladší 14 let mohou býti dáni místo do ústavů do rodinné výchovy pod dozorem zvláštních úředníků (probation officer.)

Belgie. Základem je zákon ze dne 27. listopadu 1891 a jeho dodatek z 15. února 1897, k němuž podnět dal boj proti žebrotě dětí. Byly jím zřízeny zvláště dobročinné školy pro děti (mladší 18 roků), toulavé, žebrotou se živící, k trestu vězení odsouzené, dále děti mladší 16 let k policejním trestům odsouzené. K výchově do »škol dobročinných« odkazují se děti výrokem soudcovským nebo k návrhu úřadů samosprávných. Náklady spojené s ochrannou výchovou *nese stát*; pouze když k návrhu obce nebo pro žebrotu bylo dítě do »školy« odkázáno, nese polovici nákladu obec. Ústavy (školy) jsou organisovány po vojensku a děti v nich jsou vychovávány výhradně k zemědělství; pouze děti k zemědělství se nehodící jsou přidržovány k řemeslům. Zmínky zasluhuje také zákon z 15. května 1912, jenž upravuje zejména soudní odnětí moci otcovské a soudnictví nad mladistvými.

Dánsko. Zákon t. řeč. »dětský« ze dne 14. dubna 1905 (který upravuje také dětskou práci), jedná o dětech a) mladších 15 let, které od rodičů nebo pěstounů jsou týrány, nebo žijí v takové nouzi, že vychovány býti nemohou; b) mladších 15 let, mravně vadných (zpustlých), nebo jimž se strany rodičů nebo pěstounů hrozí mravní zkáza (mravně ohrožených); c) mladších 18 let, které dopustily se trestných činů ze zpustlosti.

O výchovu takových dětí starají se t. řeč. »poručenské rady«, (vaergeraad). Dohledem nad činností poručenských rad pověřena jest vrchní poručenská rada (overvaergeraad), v níž zasedají zástupci ministerstev spravedlnosti, kultu a vyučování. Poručenské rady bdí nad výchovou dětí, i když nalézají se v péči vlastních rodičů, a mohou rodičům uděliti výstrahu, nebo pro dítě ustanoviti zvláštního dohlížitele výchovy (jímž pro děti mladší 7 let a pro dívky může býti pouze žena), udělují rodičům rady o výchově dětí a dětem chudým vymáhají chudinské podpory. Je-li třeba, odnímají děti rodičům a dávají je do výchovy rodinám cizím nebo do ústavů.[1])

Náklady vydržovací hradí (když není tu osob po zákonu k výchově dětí povinných, nebo když tyto nejsou schopny náklady nésti) při dětech ve věku do 15 let polovicí stát, polovicí obec (dle chudinského zákona), při dětech starších 15 let pouze stát. Rodinné výchově dává se přednost před ústavní.

Francie. Ve Francii pečuje *stát* dvěma zákony o děti týrané, mravně ohrožené, zpustlé a sice zákonem ze 24. června r. 1889 (sur la protection des enfantes maltraités et moralement abandonnés) a zákonem z 19. dubna 1898 (sur la repression des actes

[1]) Ústavy — pokud nejsou státní — musí míti ministerské schválení.

de cruauté commise envers les enfants). Zákony omezují práva rodičů k dětem zpustlým nebo jimž zpustnutí hrozí. Děje se tak rozhodnutím soudu po návrhu příbuzných nebo státního zástupce. Děti se odevzdají soukromým dobročinným ústavům nebo veřejné péči chudinské. Rodiče mohou se také dobrovolně vzdáti svých práv k dětem, které pak se odevzdají veřejné péči chudinské. Francouzské právo zná ještě třetí zákon o ochranné výchově, který však upravuje výhradně výchovu dětí ne zcela normálních. Zákon z 28. června r. 1904 (relative à l'éducation de pupilles de l'assistance publique difficiles ou vicieux) jsou děti takové odkazovány do veřejných ústavů (écoles professionelles), kde přidržovány jsou zejména k zemědělství a takovým řemeslům, které dovoluje jim vykonávati jejich duševní i tělesný stav. Konečně uvésti nutno zákon o soudech pro mladistvé a o ochranném dozoru z 22. července 1912, jenž určuje zejména věkovou hranici nezletilců rozhodnou pro trestání jich (»věk pochybné příčetnosti«); jest to 13tý a 18tý rok.

Holandsko. Ochrannou výchovu v Holandsku určuje zákon z 21. února r. 1901 a minister. prováděcí nařízení k němu z 1. prosince 1905. Dle tohoto zákona mohou rodičům jejich práva nad dětmi býti odňata soudní cestou a děti se mohou odevzdati do ochranné výchovy. Ochranná výchova mládeže mravně ohrožené provádí se v »nucených školách«. Výchova se strany vlády trvá nejvýše do 21. roku věku nezletilce a vláda sama zřídila a vydržuje vychovací ústavy. Nad těmito ústavy, nucenými školami i různými soukromými vychovacími ústavy, vede dohled zvláštní dohlédací kollegium (10—18 členné) podléhající ministerstvu.

Italie. Ochranná výchova zákonem jednotným není upravena. Existují však některé výnosy (na př. z 19./XI. 1889 upravuje ochrannou péči o děti žebravé, mladší 9 let) a zákony jednající o jednotlivých odvětvích ochranné výchovy. Zákon z r. 1890 o veřejných zařízeních dobročinných a jej doplňující nařízení z července 1904, které podporuje zejména zřizování »Comissioni Provinciali di Assistenza e Beneficenza publica«.

V Italii jest velký počet dětí toulajících se a žebravých, osiřelých nebo rodiči opuštěnýeh (těchto je větší počet). Zmíněný zákon (z r. 1890) přikazuje péči o takové děti instituci dobročinné, řečené »Congregazione di Carità«. Mimo to jsou v jednotlivých provinciích zvláště veřejné dobročinné komise jako orgány, zejména dohlédací.

O děti, potřebující ochranné výchovy, stará se stát i soukromá dobročinnost. Děti mravně vadné, nebo mravně ohrožené umísťují se v ústavech zvaných »Riformatori« (t. j. polepšovny; první Riformatori vznikly již počátkem 18. stol. (Riformatori jsou státní i soukromé, všechny však podléhají státnímu dozoru. Státních je 10, soukromých přes 30 a asi 20 klerikálních). Riformatori pečuje o děti do 15 až 18 let jich věku O propuštěné chovance z Riformatori stará se zvláštní společnost patronální (Società

di Patronato pei liberati dal carcere e per i prosciolti), radou při volbě povolání a dohledem nad jejich životem.

Norsko. Zákon ze dne 6. června roku 1896 upravuje péči o mládež ohroženou a zpustlou. Hranicí věkovou je 16. rok. Děti mladší 16 let po rozhodnutí poručenské rady umísťují se ve výchově rodinné nebo ústavní. (Ústavy musí míti královské schválení.)

V každé obci zřízeny jsou poručenské rady, které mají dohlédací právo nad výchovou dětí; i když děti jsou vychovávány vlastními rodiči, mohou těmto udíletí napomenutí při špatné výchově, mohou děti umístiti ve zvláštní kárné škole nebo v jiné rodině. Zákon stanoví, že děti mladší 6 let musí být umístěny v rodinách, děti mravně vadné ve věku od 6—12 let ve zvláštních školních ústavech. Děti starší 12 let, pokud dopustily se trestních deliktů, nebo jsou mravně silně vadné, ve zvláštních ústavech přísných (polepšovnách), kam dáváni jsou i nezletilci, kteří překročili rok 18., ale jsou ještě polepšení schopni. Ústavy ty jsou *státní.*

Chovanci, zejména starší, mohou býti na zkoušku z ústavu propuštěni do rodinné výchovy nebo do učení, do služby, ale poručenská rada bdí nad jejich další výchovou. Každá obec, nebo několik obcí dohromady zřizuje zvláštní školu »kárnou«, do níž děti — po rozhodnutí poručenské rady — choditi musí, tedy školu »nucenou«. Výlohy s výchovou dětí v těch školách hradí obce za příspěvku *státu.* Výlohy za děti ve zmíněných ústavech umístěné hradí *stát* za příspěvku obcí.

Německo. První počátky ochranné výchovy lze spatřovati v Německu vydáním říšského trestního zákoníku, jenž v jednom ze svých paragrafů stanoví, že nezletilec ve věku od 12—18 let, dopustí-li se trestného činu a jest osvobozen, má býti dán do ústavu vychovacího nebo polepšovacího. Novela (z 26./II. 1876) k témuž zákoníku stanoví, že i pachatel, mladší 12 let, jenž pro svůj delikt nemůže býti ještě stíhán, má býti po výroku úřadu vrchnoporučenského umístěn ve vychovacím nebo polepšovacím ústavě. Opírajíce se o tuto novelu vydali jednotlivé státy Německé říše zvláštní zákony zemské o výchově nucené (Zwangerziehungsgesetze), které mají nepoměrně větší význam pro ochrannou výchovu nežli říšský zákon. Většinou jsou to zákony samostatné, jenom v některých státech ve formě prováděcích nařízení k všeobecnému občanskému zákoníku.

Téměř všechny tyto zákony pocházejí z r. 1899, mladší jsou: pruský z 2. července r. 1900, bavorský z 10. května r. 1902 a nejmladší saský z 1. února r. 1909. Rozšiřují ochrannou výchovu na děti ohrožené vůbec, bez ohledu, zdali se dopustily deliktu nějakého či nikoliv. (Na rozdíl od starého pruského zákona o výchově ochranné, který chybně omezoval ochrannou výchovu na případy, kde nezletilec dopustil se trestného činu.)

Stupeň věku, až do kterého může býti nezletilec přikázán do ochranné výchovy, je v různých státech říše německé rozličný.

Ve většině jest to věk, kdy osoba stane se plnoletou (v Německu 21. rok), v Badensku, Hessensku a Prusku jest to 18. rok věku a v několika státech 16. rok věku. Přikázání nezletilce do ochranné výchovy děje se rozhodnutím poručenského soudu. Provádění ochranné výchovy jest povinností obce. Při způsobu, jakým se ochranná výchova prováděti má, zdůrazňuje zákon rodinnou výchovu před ústavní. Do ústavu dávají se děti, jichž tělesný nebo duševní stav vyžaduje zvláštní péče, které jeví sklon k zločinnosti, toulavosti a p. Náklady spojené s ochrannou výchovou hradí třetinou obec (příslušnosti), *dvěma třetinami stát.* V Německu jest také hojně rozšířena instituce *poručníků z povolání*, o zákonitý podklad se opírající.

Rusko. K omezení zpustlosti a zlého nakládání s dětmi zřízeny jsou v Rusku zvláštní »Útulny dětí opatrovaných«. Ty jsou pro děti pouze přechodnou stanicí, než podaří se je umístiti v rodině. Děti však zůstávají pod dohledem útulen i mimo tyto ústavy, které vykonávají nad nimi poručenství a nesou i náklady, spojené s výchovou dětí v péči jejich se nalézajících. Od r. 1892 trvá zvláštní Spolek k ochraně proti týrání dětí. Pro mládež, jíž hrozí mravní zkáza, zřízeny jsou v Rusku polepšovny, z nichž některé v posledních letech přeměnily se ve »vychovací ústavy«. (Podle zákona ze dne 5. května 1909 »o vospitatělno-ispravitělnych zavedenijach dlja prěsoveršennoljetnich«.) První polepšovny vznikly r. 1840. V celém Rusku není jich o mnoho více než 50 a skoro všechny určeny jsou pro mužskou mládež. Většinou jsou soukromé a dávají si název »hospodářská« nebo »řemeslnická osada«. Chovanci přijímají se pravidelně ve věku od 14—17 let, v některých polepšovnách zůstávají však pouze do 14. roku. Výchova je zemědělská a řemeslná. V Rusku jsou i zvláštní soudy pro mladistvé (prvý od r. 1910 v Petrohradě), a při vězeních jsou zvláštní oddělení pro mladistvé delikventy. V Rusku není však zákonných předpisův o zbavení rodičů moci nad dětmi ani zákona o péči nad dětmi bez dozoru (bezprizorných dětí).

Švédsko. Významný je zákon z r. 1902, jenž upravuje péči o děti nálézající se v péči pěstounův, i péči o mládež ohroženou a mravně zanedbanou. (Staré zařízení pod státním dohledem »Allmänna Barnhuset« — všeobecné domovy pro děti — pocházející již z polovice 17. věku je dosud v platnosti; ty starají se však většinou o kojence a přijímají pouze děti mladší 6 let.[1]) Výchovu mládeže ohrožené a mravně zanedbané mají (vedle zmíněného zákona z r. 1902) na starosti zvláštní komise (Barnavadsnämmder) a vychovávají děti až do 16. roku (pod dohledem komise může zůstati nezletilec až do 22. roku věku svého). Komise mají také právo v případě potřeby odejmouti dítě rodičům a umístiti je v cizí rodině. Z ústavů pro ochrannou výchovu určených nutno

[1]) Zařízení ta podobají se značně zemskému nalezinci v Čechách i tím, že svěřují děti péči pěstounské, s tím však, u nás postrádaným, rozdílem, že výchova těch dětí v cizích rodinách podléhá osobnímu dozoru zvláštních, výhradně pro účel ten ustanovených inspektorů.

uvésti »barnhem« (dětské útulky) a »skyddshem« (ochranné útulky) a ústavy pro nucenou výchovu. Tyto poslední určeny jsou zejména pro mladistvé delikventy (mladší 18 let). Všechny vyjmenované ústavy jsou pod státním dohledem a jsou státem subvencovány.

Švýcary. Již švýcarská spolková ústava ze dne 29. května 1874 dává státu právo účastniti se zařízení k ochraně dětí mravně ohrožených. Zařízení mohou býti soukromého rázu. Také švýcarský občanský zákoník z 10. prosince 1907 obsahuje četné předpisy, týkající se ochrany dětí a péče o mládež. Rovněž i trestní zákoník. Zákony jednotlivých kantonů obsahují i předpisy *o poručenstvu z povolání.* Vedle zákonných zařízení, ale ve spojení s nimi, působí ve 14 kantonech 66 různých spolků, komisí a společností, zabývajících se ochrannou výchovou chudých a mravně ohrožených dětí, a opatřují je v rodinách anebo ve vychovacích ústavech. Z komisí tři jsou státní a sice v Basileji, Ženevě a Lausannu. Ve všech kantonech jsou vychovací (polepšovací, zachraňovací) ústavy, úhrnem 127, z nich 20 státních. (Dokončení.)

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra **V. Flajšhanse.**

V. Kdy začal Hus spisovati česky?

Velmi stará a dobře zasloužená je sláva Husova jako největšího reformátora našeho jazyka i písemnictví. Docela právem můžeme říci, že nikdo jiný — ani před ním ani po něm — nevtiskl tak svou pečeť na věky české literatury, nikdo neuložil své vůle tak silně našemu jazyku jako právě Hus. Již koncilu kostnickému musí Hus (a po něm oba jeho stoupenci, Jeronym i Jakoubek) odpovídati také za své literární plody české — a koncil rovnoprávně zatratil veškeré Husovy spisy české i latinské, před očima Husovýma byly odevzdány jeho traktáty plamenům. V listech kostnických Hus dojemně vzpomíná také tohoto zatracení svých spisů českých: ale doufá, podobně jako později Komenský, že Bůh se postará, aby spisy jeho české budoucím věkům byly dochovány.

Není tedy nic přirozenějšího, než že moderní česká literární historie přijala tuto věc (stačí zde pouze jmenovati krásné úvahy Jar. Vlčka a poslední akademickou řeč Gebauerovu z r. 1902) jako samozřejmou, že šlo pouze o to nalézti vývojovou linii Husa jako českého spisovatele; nejčastěji ji historikové Husa nebo literární počínají jeho kazatelstvím betlémským r. 1402, ale šlo se i před tento rok. Datovaly se tak rozmanité spisy nedatované, přikládaly se Husovi traktáty dotud neurčené, nesrovnalosti ja-

zykové i obsahové vykládaly se právě rozmanitým stářím původního sepsání. Krátce: nebylo u našich historiků pochybnosti, že můžeme české spisy Husovy datovati do kterékoli doby jeho činnosti, zejména ovšem do doby po r. 1402, kdy ustanoven českým kazatelem v Betlémě. Bylo tak přirozeno, že český kazatel, který česky mluvil s kazatelny, který učil své posluchače českým písním — tak jak mu to vytýkala a zakazovala později usnesení synodní —, který byl horlivým šiřitelem a překladatelem Viklefa, který opravil český pravopis, jazyk i písemnictví — že tento kazatel svá česká kázaní betlémská také česky skládal a spisoval. Věc zdánlivě tak přirozená — a přece, jak uvidíme, zcela nepravděpodobná. —

V článku druhém těchto studií (»Učitelé Husovi«) poznali jsme řadu vynikajících, ba můžeme směle říci, nejlepších mužů národa českého, kteří kolem r. 1400 jsou jeho chloubou a jeho světlem před světem, kteří byli dobří ano výborní vlastenci — vždyť máme o tom svědectví Husa samého, ale žádný z nich — ani jediný — nepsal česky; veškerá jejich díla, znamenitá a výmluvná, jsou sepsána latinsky. Slavný Vojtěch Raňkův z Ježova byl první autoritou a hlavním štítem Štítného — ale česky nepsal; Husův učitel Sofista mluvil česky při korunovaci královny r. 1400 — ale nemáme žádného českého spisu od něho; oba velicí vrstevníci Husovi a čeští kazatelé jako on, Rakovník v dómě svatovítském a Chimera, předchůdce Husův v Betlémě, oba tito znamenití mužové psali pouze latinsky. Probereme-li celou literaturu českou doby XIV. století, nenalezneme v ní žádného díla, jež by mělo původcem člověka akademicky graduovaného; to, co se obyčejně vykládá o bakalářství pana Smila Flašky z Pardubic, jsou nesprávné kombinace; co o českém textu kroniky Pulkavovy, jsou nejisté dohady; co o českých spisech mistra Vavřince z Březové, třeba opět znovu revidovati; co o kněžském autoru některých legend nebo traktátů, bude asi nutno omeziti pouze na původství kleriků atd. Že by byl psal Milíč česky, ač ovšem česky kázal, odkázal dávno již Klicman do říše bájí; o dvou spisech českých, které vyšetřující komisi musil předložiti Matěj z Janova, nevíme nic, sotva však to bylo cosi jiného nežli nějaký z těch četných slovníků biblických nebo mammotrektů, které podnes z té doby uchovala pražská knihovna kapitulní. Neboť vskutku — jediné dílo, při němž máme positivně dosvědčenu hojnou a vydatnou účast české akademické inteligence, jest rozsáhlý veršovaný (ale *latinskými* hexametry, česká slova jsou v nich jen materiálem vloženým) slovník staročeský, vzniklý někdy kolem r. 1360 a zachovaný hlavně v opise prešpurském. První veliký český spisovatel XIV. stol., zbožný rytíř Tóma ze Štítného, právě vznikem svých spisů ukazuje, že nenáležel k akademické vrstvě učenců a spisovatelů, že s ní sice udržoval stálé styky, ale že se jí ve všem podroboval; sebe pokládá výslovně za popularisátora názorů vrstev vedoucích, opatrně a výslovně se zříká svého vlastního úsudku, poddávaje se ve všem »kostelu a škole« (= konsistoři a universitě).

Jest pravda, české spisy Husovy nesou vůbec, podobně asi jako spisy Štítného, ráz popularisační na sobě. Ale je přece mezi Štítným a Husem ohromný rozdíl; Hus je sobě autoritou sám; určitých mínění hájí proti »kostelu a škole«, *nepoddává* se jejich rozhodnutí, je zcela přesvědčen, že mínění jeho je správné, že se mýlí nikoliv on, nýbrž právě »kostel a škola«. V tom tedy nemůžeme, ač srovnání přímo se vtírá, vykládati činnosti Husovy snad z působení Štítného nebo jako jeho pokračování. Hus náleží k té vrstvě, která byla Štítnému autoritou, přímo k Vojtěchu Raňkovu, Sofistovi, Chimerovi — *a tato vrstva kolem r. 1400 česky nepsala.* Musíme tedy i pro české spisy Husovy hledati jiné podněty — a snad také jinou dobu.

Jest dále patrno, že čeští kazatelé té doby u nás, právě tak jako v Polsku, v Uhrách, v Němcích a j. — kázali sice jazykem národním, ale své materiály si připravovali latinsky. Máme to dosvědčeno právě pro Husa; máme zachovánu celou řadu velikých postil i drobných kázaní — veskrze, ze starší doby, latinských. A vidíme tu zajímavou věc — také ovšem při pracích Chimerových, Rakovníkových a jiných Husových předchůdců i vrstevníků — na kterou pěkně upozornil v polských kázáních Brückner. Kde tehdejší kněz nebo mistr chystá kázaní pro kněžstvo nebo akademickou veřejnost, tam staví je s velikou péčí, opatřuje množstvím prosaických i básnických citátů — a úzkostlivě se vyhýbá sebe menšímu a nepatrnějšímu slůvku z jazyka národního. To vidíme zřetelně v dochovaných synodních kázaních Chimerových — a ovšem také Husových. Ale kde si kazatel chystá text pro své věřící nebo prosté posluchače, tam neváhá vkládati třebas celé věty jazykem národním — a můžeme zejména u Husa pozorovati, jak tohoto prvku národního v jeho kázaních betlemských přibývá. Ale stále, i v nejpozdějších textech, pozorujeme docela zřetelně, že tyto jednotlivé české výrazy a věty jsou právě jenom vložky do textu latinského, že stále a stále kazatel osnovu má latinskou. U Husa krom toho přistupuje k tomu, že mnohdy celá kázaní jsou prostě přejata z Viklefa nebo ze sv. Řehoře, Jana Zlatoústého a j. doslovně, že tedy prostě rychle opisuje — ponechávaje si překlad až na kazatelnu.

I zde vidíme, že Hus se docela shoduje s názory své doby, svých učitelů a svých vrstevníků. A nepsal-li česky svých kázaní která přece musil česky mluviti, je zajisté ještě méně pravděpodobno, že by byl psal česky o thematech jiných, kterých zatím vůbec nebylo potřebí. Víme na př., že byl synodním usnesením vázán r. 1405 i 1408 poučiti lid česky s kazatelny o svátosti oltářní; toto poučení z r. 1408 máme dochováno; rukopisy výslovně potvrzují (což ovšem přikazovalo usnesení synodní), že Hus toto své poučení pronesl česky: ale celé to poučení (zvané obyčejně traktát »de corpore Christi«) je psáno latinsky a česky v něm nalézáme pouze jedinou větu »viděl jsem tělo božie«, kterou prý lid říká (ale Hus ji cituje také německy, patrně rovněž

podle předpisu synodního). Ještě r. 1408 vytváří tedy Hus svá poučení pro lid výhradně latinsky.

Viděli jsme dále v kapitole předchozí (IV. »o starých a nových vydáních spisů Husových«), že Hus vládne mnohem lépe latinou než češtinou; a že pravidlem, nemáme-li zvláštních nutících důvodů, musíme i u textů, nám dnes třeba po česku dochovaných, předpokládati původní znění latinské. Vidíme docela zřetelně, proč který spis vznikl česky: tu píše nějakému pánu o právu odúmrti, tu nějaké paní o tanci; tu svým posluchačkám »o poznání cesty pravé k spasení«, tu pro maličké sestavuje »jádro učení křesťanského«; tu skládá pro lidi neučené svou českou »Postilu«, jindy svým betlemským věřícím spis »o šesti bludech« atd. atd. Všude shledáváme jasně, že píše česky jen těm, kteří latinsky neumějí. Těm, kteří latinsky umějí, byť to byli jinak dobří Čechové a důvěrní přátelé, píše až na konec života latinsky: píše tak latinsky nejenom odpovědi svým bývalým přátelům Štěpánu z Pálče a Stanislavu ze Znojma, nýbrž i starému a věrnému příteli Křišťanovi, příteli Kardinálovi, svému žáku Havlíkovi — píše tak i latinsky svůj rozluční list z Kostnice s národem českým na universitě. Krátce: každému Čechu, o němž může předpokládati, že umí latinsky, píše Hus latinsky — nikoli česky: je to patrný důkaz, že jeho spisovatelská činnost česká dokonce není tak samozřejmá, jak bychom byli snad mohli očekávati.

A k témuž úsudku přijdeme, všimneme-li si zevrubně dochovaných prací Husových českých vzhledem k době jejich sepsání. Všecky veliké a větší práce Husovy bez výjimky — jak veliký »Výklad«, tak česká nedělní »Postila«, jak »knížky o svatokupectví«, tak »knížky proti knězi kuchmistrovi«, jak »Dcerka« tak »O šesti bludích«, jak »Jádro« tak »listy« — všechny vznikly docela určitě ve dvou letech (1412—1414) Husova vyhnanství. V té době, kdy byla Husovi vzata jak kazatelna betlemská, tak kathedra universitní, kdy Hus neměl jiného styku se svým milým posluchačstvem nežli právě písemního. Toto posluchačstvo latinsky neumělo; musil mu tedy Hus psáti česky. Tu máme skutečně klíč ku poznání české spisovatelské činnosti Husovy. Psal česky, když nemohl již česky mluviti; byl ke spisovatelství českému puzen nikoli prvotní vlastní snahou, jako snad Štítný, nýbrž donucen vnějšími okolnostmi, jichž nemohl změniti.

Uvážíme-li toto vše, pak ovšem musíme přijíti ke zcela jinému názoru o době české literární činnosti Husovy. Celá tato činnost vzniká teprve odchodem z Prahy; a těch něco málo drobných spisků, veršíčků nebo lístků, jež dosud nejsou určeny vzhledem k době složení a z nichž některé *snad* můžeme položiti do doby před r. 1412, nemohou v tom úsudku ničeho změniti. Je možno, zajisté i pravděpodobno, že Hus pro své betlemské posluchače skládal i dříve nějaký veršík nebo několik vět, aby se jim naučili nazpamět; ale je docela proti celému rozvoji života Husova, abychom nějaký větší spis český, úmyslně česky složený,

kladli do doby před r. 1412. Nebylo by dobře možno toho vysvětliti, není k tomu důvodů — a hlavně, nemáme žádného takového Husova spisu českého, jenž by určitě pocházel z doby před r. 1412. Novější výklady jsou tedy mylné.

Hlavní důvod, který dříve vedl k úsudkům o starším původu některých spisů Husových, bylo nejisté datování jednoho *latinského* spisu Husova. Je to traktát »de orthographia« (o pravopise), jenž nese na konec vročení »na den sv. Linharta« (= 6. listopadu). Poněvadž první spisy Husovy české, na nichž vidíme i v rukopisích podnes ještě stopy nového pravopisu Husova, jsou veliký »Výklad« (dopsaný 10. listopadu 1412), knížky »o svatokupectví« (ze dne 2. února 1413) a česká »Postila« (dokončená 28. října 1413) — a náš traktát nepochybně byl psán před nimi, položil jej J. Jireček do r. 1411. Protože však nutně traktát přece předpokládá české spisy, pro jejichž opisovače jest určen, byla tu ovšem dána možnost, jíti před r. 1412. Jiní později shledávali, že znaménka diakritická, tečky a čárky, obecně připisované Husovi, vyskytují se již v době před r. 1411, šli tedy v tomto datování ještě dále; kladli ten traktát k r. 1409, 1406 atd. — a tím ovšem posouvali českou činnost Husovu čím dále tím více do zadu. Viděli jsme, že toto posouvání není možno; že ani Rakovník, ani Chimera, ani Sofista ... vůbec žádný z předních tehdejších našich theologů nepíší česky, že hodina českého vědeckého písemnictví ještě nepřišla. Musíme tedy hledati jiný výklad — a ten výklad se podává takřka sám sebou.

Ty rukopisy české, o nichž bývá domnění, že mají pravopis Husův před Husem, bývají většinou mylně datovány — a pokud jsou datovány správně, nedokazují tolik, kolik se v nich vyhledává. Správně ukázal již J. Jireček k tomu, že jednotlivé elementy Husovy opravy pravopisné (tečky, čárky ...) byly již před Husem: Husovi však že náleží nesmírná zásluha, že uvedl tyto jednotlivé živly v určitou důmyslnou soustavu a že tuto soustavu také první ve svých spisech provedl. Jeho soustava se neomezuje pouze na tečky nebo čárky — a tak rukopisy psané soustavou Husovou odlišují se velmi zřetelně od starších předchůdců. Rukopisů, psaných tak soustavně pravopisem Husovým, jako je musejní rukopis Postily z r. 1414, nemáme právě z doby před r. 1412 vůbec; často uváděný rukopis mikulovské kapitoly, obsahující Nový zákon psaný r. 1406, je psán celkem přece jenom pravopisem spřežkovým (jen namátkou na př. uvádím kousek textu: »przissedssi wzdauasse chualu bohu«) a kromě několika teček nemůže vůbec býti uváděn za důkaz pravopisu Husova, již proto ne, že vůbec nezná Husových čárek. Tento důvod pro starší datování traktátu »de orthographia (bohemica)« jest tedy neplatný.

Ale ani domněle snadné datování k r. 1411 není příliš pravděpodobné. Vším tím, co ze života Husova známe, jsme vedeni k tomu, abychom za jeho první práci z vyhnanství pokládali veliký »Výklad«, dopsaný 10. listopadu 1412. Nevíme arci, kdy se Hus do vyhnanství odebral, ale v době dokončení Vý-

kladu jistě již ve vyhnanství byl. Tu asi ve vyhnanství uzrály v něm ony myšlenky, na nichž založil potom celou svou literární činnost českou — tu ve vyhnanství přišel nejen ku přesvědčení, že třeba — zejména pro lid — zjednodušiti pravopis i jazyk, ale zároveň jej očistit a grammaticky spořádati (Hus totiž úmyslně svůj jazyk poutá jistými pravidly, vybírá z duplikátů, tříbí a pořádá, tak jako svůj pravopis) — a tu patrně také musil složiti nějaké poučení pro opisovače svých rukopisů v Betlémě. Kdyby byl býval v Praze, nebylo by bývalo toho poučení potřebí; byl by sám ústně mnohem lépe a zevrubněji mohl písaře poučiti, jak si přeje, aby jeho spisy byly opisovány. Právě proto nepochází traktát »de orthogr.« z doby před r. 1412; tu dlel Hus v Praze. Ale ovšem nemůže pocházeti z r. 1413; tu by již byl zbytečný, když tři největší jeho díla byla již dávno v rukou písařů. Traktát byl patrně určen jako poučení pro písaře při opisování prvního Husova díla českého, velikého »Výkladu«. Hus někdy koncem října r. 1412 dokončil svůj »Výklad« novým pravopisem; pak sestavil zevrubný ukazatel a připojiv k němu poučení čtenáři o svém novém způsobu psaní, vložil jej (jako činí pravidelně při svých spisích) před text; to někdy počátkem listopadu. Pro opisovače složil v této době krátký traktát o českém pravopisu a dopsal jej 6. listopadu; pak asi celý text ještě znovu revidoval, shoduje-li se ve všem s předpisy jednak úvodu jednak průvodního latinského traktátu; tuto práci dokončil snadno ve čtyřech dnech; a pak teprve, na konec, když získal také asi vhodného posla do Prahy, napsal těch závěrečných 10—12 řádek, v nichž podává stručný obsah svého díla a také vročení: »l. 1412 před sv. Martinem (= 10. listopadu) jest toto dokonáno.«

A tím vším vracíme se opět k onomu důsledku, k němuž jsme již shora přišli. Z této souvislosti traktátu »de orthographia« s velikým »Výkladem« je zcela patrno, že »Výklad« je skutečně první práce Husova česká, nejen snad psaná novým pravopisem, nýbrž vůbec otvírající činnosti Husově novou dráhu, jazykem rodným. Jsou tu nejen jeho myšlenky, jež realisuje — po svém způsobu arci opět hojně v ní překládá a zpracovává Viklefa — ale je psána také jeho vlastní, novou formou. Nemůžeme tedy ani ve Výkladu ani v Postile hledati souvislosti se Štítným nebo staršími neumělými pokusy české prósy bohoslovné; Hus není pokračovatelem na dráze starších svých českých předchůdců. Je z jiné vrstvy, vyšší, která až dosud — a on s ní — užívala jenom latiny; ale ukazuje této akademické inteligenci dráhy nové, učí je novému způsobu myšlení, mluvení i psaní. Věc uvážil dokonale, po všech stránkách — a proto jeho díla česká jsou tak samorostlá a rázovitá, přese všechny ohlasy z cizích literatur, hlavně z Viklefa. Píše česky, protože jinak se svými již česky se stýkati nemůže: a rok 1412, druhá jeho polovice, je tedy dobou, ve které po prvé Hus počíná spisovati jazykem rodným.

J. L. Červinka:

O poloze velkomoravského hradu Velehradu.

(Pokračování.)

Uvážíme-li všecka tato fakta, seznáme, že historikové na základě listinných zpráv mohou bezpečně učiti pouze, že tam, kde nyní rozkládá se vesnice *Staré Město*, stávala ve stol. XII. *ves* a potom nehrazený *městys Velehrad*. Tehdy byla prý tam i jakási tradice, že v území tamním stál před tím hrad či město. Ale ty zprávy nikterak nestačí na závěr, že by to mělo býti hradisko staroslovanské a že by bylo muselo státi tam už ve stol. IX. Neboť překvapuje, že by o tomto hradu, jak dobře vystihl prof. Pekař, nebylo vůbec zpráv ze stol. XI.—XII., když na př. v zakladací listině Boleslavské[32]) jmenuje se celá řada hradů moravských (»urbes«), ale Velehradu mezi nimi není.

A pouhým jménem[33]) jeho stanouti ve stol. IX. nelze!

Koncedujeme-li k tomu všemu několik námitek (četné stavby chrámů tamních a zasvěcení jejich souhlasné (sv. Víta) i nesouhlasící (P. Marie) s legendami i pozdní tradicí, památný kámen »Králův stůl«) a pak i tu neustále nadhazovanou námitku, že středisko, hrad prvotních Moravanů, mohl býti pouze v jejich středu, v okolí Uh. Hradiště, ve středu tehdejší Moravy (jakoby zase nebyl na pokraji slováckého území proti sousednímu kmenu hanáckému), musíme trvati na tom, že k sesílení pravděpodobnosti těchto kombinací je nutný věcný podklad — topografický i archaeologický.

Je především nutno, aby ten, kdo řeší podobné topografické otázky, znal dobře příslušná místa. Pouhá kombinace z pramenů může vésti k omylům, neb aspoň nedospívá pravdy, ať již úplné nebo částečné. Nestačí ani letmá návštěva a dokonce ne mapa.[34])

---

[32]) *Friedrich*, C. d. Boh. I, str. 361 (: urbes Rokiten, Znoiem, Bethow (Bítov); — Olomouc, Prerou, Spitigneu, Godonin, Bretyzlawe (Břeclav), Strahomin, (Strachotín), Rokycen (Rokytno), Znoiem, Brnen, Pustimir). — K tomu bych připomněl také listinu (C. d. Boh. I. str. 370) datovanou k r. 1073 ale napsanou též ve stol. XII, kde mezi »civitates Moravie« uvádějí se: Olomuci, Prerou, Brachizlaui (Bračislavi), Brenne, Naiuani (na Ivani), Ztrachotine, Naprauloue (na Pravlově), Znoimi, Nagradcu (na Hrádku), Rokitne . . . také mýto *in Olzaua* . . . a tu právě viděl bych důvod, že vybíralo-li se mýto na této *Olšavě* (u Kunovic — jak víme zase z listin pozdějších) na uherské cestě obchodní, nebylo ještě ani v XI. nebo XII. stol. hradu nebo hradiska naproti na ostrově v Moravě řece tak důležitého, za jaké by se měla civitas XIII. stol. u Velehradu považovati. A to by bylo dalším dokladem, že civitas listiny z r. 1202 nemá znamenati hradiště staroslovanské!

[33]) Velehrad byl také na Brněnsku a také v Čechách.

[34]) Tak horlí zase prof. Kalina proti Dru J. L. Píčovi, že na Děvíně letmo přeběhnutém nenašel ani náspů ani opevnění (zrovna jako na Zoboru nad Nitrou) a proti prof. A. Sedláčkovi, že znal území jenom z mapy. Sám však zná tamní území z mapy velmi malounké, když myslí, že hradisko sv. Klimenta mohlo býti předpevností Velehradu a když hledá kostel sv. Jana se statkem 200 jiter na hřbitově Staroměstském!

Přenechme nyní slovo *topografii a archaeologii.*

»Archaeologie jako věda empirická může činiti důsledky pouze z řady zjevů stejných a je dnes nutností ve vážném badání zejména historicko-topografickém podati věcné doklady, že nějaké místo v době sporné mohlo být opevněno a obydleno, resp. možno sporné místo lokalisovati pouze tam, kde skutečně stopy se naleznou.

Dedukcí — praví dále prof. *J. L. Píč*[35]), že ve Starém Městě, kde podle historie mělo státi hlavní město říše velkomoravské, není archaeologické stopy z doby hradištné a všecky nálezy tam za řadu let učiněné že jsou mnohem mladší, musí před tímto faktem ustoupiti kombinace historické, pokud by opak novým nálezem (arci málo pravděpodobným) prokázán nebyl.

Na jaře r. 1903 navštívil jsem nynější Velehrad v táhlém úvale položený, i usoudil jsem, že starý Velehrad, někdejší to hlavní město Svatoplukovo, nestál na místě dnešního kláštera Velehradského. Neboť poloha kláštera přímo odporuje možnosti nějakého staroslovanského opevnění a zejména možnosti opevněného města, a staré zbytky architektonické v nynějším Velehradě utvrdily mne v názoru, že dnešní Velehrad (klášter) založen byl kolem r. 1200.

Nad dnešním klášterem viděti lze arci valy starého hradiště, ale když jsem hradiště ohledal, shledal jsem, že valy jsou tak slabé, jak se jen v poslední době opevňování valem (totiž v konci XI. a počátkem XII. století) vyskytují, takže pro dobu Svatoplukovu do rozpočtu brány býti nemohou. Jelikož však nezdá se býti náhodou, aby staré, legendami doložené jméno hlavního města velkomoravského jen zcela nahodile bylo oživlo při zakládání kláštera, a podle analogie přenášení jmen místních zpustnutím města na jednom a obnovení na jiném místě nebyla vyloučena možnost, že i při založení nynějšího kláštera Velehradského přeneseno bylo jméno z ne příliš veliké vzdálenosti.« —

Smluvili jsme se brzy na to s prof. *Píčem* o společném výletu archaeologickém, že by stálo za to pokusiti se archaeologickou cestou, zdali by se nedaly nalézti archaeologické stopy Svatoplukova Velehradu snad někde v okolí dnešního Velehradu, mimo Staré Město. Návrh Píčův byl mi tehdy velmi vítán, neboť jeho veliké zkušenosti v otázce staroslovanských opevnění (znal snad všecka význačnější hradiska ve všech slovanských zemích z vlastního názoru) ve spolku s mou znalostí tamního okolí mohly uspíšiti v leckterém vzhledu objasnění celé záhady. Mimo to prof. *Píč*, ve sporu Velehradském jinak nesúčastněný, nebyl by mohl býti viněn z neobjektivnosti při posuzování nálezů, což se stále mně namítalo, a pak v řadě neposlední, že byla větší možnost u prof. Píče vymoci subvence k tamním archaeologickým výzkumům nezbytné; síly jednotlivce ku práci toho rozsahu nestačí.

A tu jsme u bodu, jemuž dlužno věnovati rovněž několik slov. V jaké výhodě lze badání historické prováděti proti badání

[35]) Dr. *J. L. Píč*, Památky arch. XXI str. 317.

archaeologovu, nečiní nikdo téměř zmínky. Co času, co námahy fysické a co finančních obětí vyžaduje seznámení se s krajinou, jakých nákladů vyžadují vykopávky mnohdy úplně jalové, zatím co historik pohodlně při stole kombinuje a rozhoduje rychle a snadno bez jakékoli výlohy dalekosáhlé otázky. Bylo by proto na místě více úcty pro archaeologická badání! —

Žel, že ke společné práci naší nedošlo; prof. Píč zaměstnán jiným směrem, prací jsa přetížen a možno dosti nevalným výsledkem svého ohledání Děvína a Nitry málo povzbuzen, na Moravu se už nedostal. Já sám rovněž jinými pracemi od otázky této odveden a mimo to změnou bydliště míst těch vzdálen jsa, nemohl jsem ve svých výzkumech pokračovati. Vzdal jsem se jich zvláště, když utvořila se zvláštní Komise archaeologická a podjala se systematického výzkumu na Velehradě. Sledoval jsem pilně ty vykopávky, občas prošel jsem ještě krajem a okolím a v následujících řádcích podávám výsledky svých úvah a vyznání, jak docela objektivně posuzuji celou otázku velehradskou dnes a to na základě nejnovějších výsledků historického rozhodnutí a zejména po archaeologickém rozhodnutí otázky Děvínské.

Vytýkalo se mi, že jsem hledal příliš mnoho a hledal příliš málo, že hledal jsem příliš mnoho, více než bylo, a více než mohlo se zachovati;[36]) že bylo třeba napřed si uvědomiti, co a proč se může a nemůže najíti, a pak teprve hledati; a že mé všecko dosavadní zkoumání negativního výsledku bylo jen náhodné, nejdůležitějších míst se vlastně téměř nedotknuvši[37]) — nehledíc k jiným obviněním, že jsem své nálezy úmyslně datoval do X. a XI. století atd.

To jsou ovšem insinuace plynoucí ze slabých důvodů protivnických, které měly práci mé upříti vážnějšího významu. Jisto je ovšem, že jsem na různých místech, jak bych si byl přál, nemohl zakopati, protože někde pro stavební objekty je to vůbec nemožno. Jinde nebylo možno získat povolení majitelů nebo zase bylo by kopání vyžadovalo takového nákladu, že se na to nedalo jednotlivci ani pomysliti. Potom, ačkoli většina nálezů podobných děje se všude více méně nahodile, pozná zkušenější archaeolog už z pečlivějšího ohledání území (při stavbách kopání základů, studní, příkopův a jiných zemních pracích), zdali tam lze očekávati pravěké nálezy vůbec. Neodborník by tam zakopal spousty peněz, než by se o tom skutečně přesvědčil.

Ani jsem neočekával nálezy pokladů. Neboť netanul mi, jak se mi rovněž bez příčiny podkládá, na mysli »Velehrad jako rozlehlé a lidnaté hlavní město říše velkomoravské«. Právě naopak hledal a očekával jsem to nejmenší málo. Neboť během prvých let, co jsem tamní krajině věnoval archaeologickou pozornost, množily se nápadně nálezy z doby neolithické, jak jednotlivé

[36]) Čas. Mat. m. 1902, str. 284.
[37]) Tamt. 1914, str. 288, 293.

tak v celých rozsáhlých sedlištích, osadiště a pohřebiště z doby bronzů, pohřebiště a sedliště rázu hradištného nejmladšího. Ale když doba VIII. a IX. století ani náhodou ani hledáním nikde tu zjistiti se nedala, ač nálezů podobných v dalším okolí neschází, dospěl jsem přesvědčení, že nestojíme tu v okolí Uh. Hradiště na posvátné půdě Velehradu velkomoravského. Nehledal jsem mnoho, ale v předpokladu, že tento Velehrad měl — v souhlase jenom s prostým výkladem jména — býti opevněné město po způsobu staroslovanském, příkopem a hliněným náspem, doufal jsem najíti stopy těchto náspův a příkopů, byť snad už jenom ve jménech polních tratí. Předpokládal jsem dále, že na tomto hradisku zdržovala se, byť snad i ne stále, knížecí družina, soudy a jiné úřady, že se tu děla shromáždění, sběhy lidu, trhy, že sem přicházeli hosté a cizinci, ba že grad ten zajisté přečkal i nepřátelská obležení, že lidé tam sídlící měli všední potřeby, že nežili jako duchové, že zabývali se různými pracemi řemeslnými, obchodem a uměními, že umírali, pobíjeli se, ale že se také po svém a tehdejším způsobu pohřbívali, ať už po způsobu pohanském či křesťanském. Přisvědčí mi tedy každý, kdo se archaeologií zabýval, že nehledal jsem mnoho, očekával-li jsem hroby, zbraně, nástroje ztracené nebo pohozené, ztracený šperk, nářadí, nádobí hliněné jen ve střepech, stopy potravy jevící se odhozenými kostmi, stopy ohňův a popela. Bylo tu tedy divu, když jsem ničeho podobného nenacházel, že v důsledcích historického pojmu o městě Velehradu musil jsem se tázati: Po stopách tohoto hlavního města, rozsáhlé pevnosti veliké a kulturní říše nebylo by zůstalo na nás ani tolik svědectví, co po chatrné vísce divochů, hájících své bídné živobytí kamennými zbraněmi a nástroji, ba ani tolik, co tu nad Starým Městem zbývá po tábořících cikánech? —

Sjel jsem a obešel v létě 1914 ještě jednou všecka sporná místa od Hradiště po Velehrad a dolů až k Polešovicím, v horách od Králova stolu až na Klemenstské hradisko s »Hroby«, zajel jsem na Děvín a pohoří Prešpurské, na Nitru a Zobor, kde jsme zjistili s prof. *Pospíšilem* ohromné hradisko s dvojím předhradím a náspy ohromného rozsahu, prošel jsem rovinou řeky Moravy od Břeclavy po Hradiště a píši následující řádky s dobrou rozvahou, čistým svědomím a v přesvědčení, že posloužím dobré věci.

Klášter Velehrad.

V těch místech, kde se prostírá dnešní chrám s klášterem Velehradským, není možno hledati stopy hradiska velkomoravského Velehradu vůbec, protože místo samo — táhlé úzké údolí — strategického významu nikdy míti nemohlo.

Mimo rozhlehlé sedliště neolithické nad klášterem »na Rákoši« a sedliště z doby popelnicových polí, výše k lesu, nebylo na zdejší půdě učiněno nijakých archaeologických nálezů.

Poukazuje se vždy na zdejší Hrádky. »Hrádek horní« je trať nad dnešním hřbitovem. Po opevnění není tu dnes stopy, ale *Ř. Wolny*[38]) je ještě znal, t. j. před r. 1832, kdy tu založen byl hřbitov. Bylo to čtverhranné místo, asi 40 sáhů zdéli a tolikéž zšíři, kolem příkopem a náspem ohrazené. Na úpatí tohoto návrší vyvírá pramen dobré vody, »Královská studánka« (jména tohoto *Wolny* ještě neznal).

»Hrádek dolní.« Na sklánějícím se ostrohu v lese Háji nad samým klášterem jest opevnění nízkým valem a zvenčí plytkým příkopem v podobě písmene **D**. Násyp měří asi 400 kroků v ochozu. Nádvoří není úplně rovné, není tu však nijakých stop po budovách ani kulturní vrstvy. Prof. Píč přisoudil mu stáří neveliké, ne pod XI. nebo XII. stol. V místech těchto stávalo patrně tvrziště s klášterní posádkou, které mohlo vzniknouti po vpádu Uhrův a zajíti v husitských bouřích; neboť k r. 1405 podpisuje se rytíř Jiří z Němčic jako »castellanus monasterii Velehradensis«.

Pokud se týká kláštera a chrámu na Velehradě samém, bylo vždycky stáří jejich staveb přeceňováno. Systematické výkopy aspoň, které tu od odvodnění chrámu r. 1905 až do r. 1912 byly prováděny za vedení Dra *J. Nevěřila*, tomu nadobro nasvědčují.[39])

Dosavadním kopáním na Velehradě podařilo se především zjistiti půdorys a architektonickou výstavbu románské basiliky z r. 1200. Na východní straně kostela u apsid byly odkryty profily trnožů všech pěti absid a též základy zdí až do spodu, které sahají do hloubky 3·20 m pod nynější úrovní. Hroby s kamennými rakvemi, nalezené při pravé absidě, nejsou starší počátků kostela cisterciackého. Mrtvoly v nich pohřbené byly bez jakýchkoli přídavků a v prostředním sarkofagu uloženy na dně dokonce pálené cihly. V ambitu vykopán hrob s kostrou bez obložení, ale pod plotnou kamennou, na kteréž vyryta přílba nad štítem s mečem a hrábě. Dojista, že jsou to hroby prvých významnějších mnichů a fundatorů klášterních.

V zahradě na východní straně za kostelem objeveny základy, z nichž jedny zdají se být starší, poněvadž nemají stop románské(?) architektury. Snad by se v těchto stavbách dala vytušiti stopa opuštěného kostela sv. Jana (s klášterem) po mniších benediktinech?[40])

Jinak nebylo v žádném průkopu ani stopy toho, co by svědčilo o nějakém starším osídlení místa, kde stojí nynější chrám Velehradský. Vykopávky dosavadní nelze tedy důvodně spojovati

---

[38]) Margr. Mähren IV., str. 440.

[39]) Čas. vl. m. Olom. 1904, str. 81, 129; 1907, str. 68, 1909, str. 49.

[40]) *Friedrich*, Cod. d. B. II, str 322 (ecclesia sancti Johannis iuxta Welegrad [Welihrad] cum agris suis) a str. 371 (»predium . . . in quo erat sita ecclesia sancti Johannis, sed tunc temporis vacua et deserta, vix CCorum iugerum«). — Srv. *J. D. Šťoček*, Něco o nejstarších dějinách Velehradu (Čas. vl. mus. Olom. 1888, str. 161) a *J. L. Červinka*, Čas. Mat. m. 1904, str. 58.

s dobou sv. Cyrilla a Methoda, ale »takového nálezu v místech dnešního kláštera Velehradu nečekáme vědouce, že klášter středověký z XIII. stol. nehledal místa historického, ale jako všecky kláštery hledal místo poskytující vše, čeho k žití veliké komunity nutně bylo zapotřebí, nejen vodu tekoucí na pohánění mlýnů, blízký les, role i luka, možnost rozšíření, ale hlavně snadný přístup, v čemž právě hradiště zcela opačných vlastností potřebovala i vyhledávala«.[41])

Uherské Hradiště.

Nynější město Uh. Hradiště založeno bylo r. 1257 na ostrově v řece Moravě, kde stál tehdy kostel sv. Jiří, a z vůle královského zakladatele mělo se nazývati Novým Velehradem. Toto dekretované jméno se však neujalo, nýbrž sevšeobecnělo lidové pojmenování *Hradiště*. *Brandl* z názvu toho soudil, že nové toto město založeno bylo na hradišti, na místě ohrazeném, kde někdy stával hrad, tak že místo dalo městu jméno. *V. Prasek* domníval se proti tomu, že lid nazval nové město *Hradiště*[42]) právě proto, že bylo (proti neopevněnému Velehradu) ohrazeno z prvu plaňkami a pozvolna zdmi. Prof. *Kalina* přidává se k výkladu *Brandlovu* a zdá se mu, že taková osaměla kaple na říčním ostrově vhodném pro pevnost budí uprostřed XIII. stol. dojem, že byla na hradišti; kaple takové bývají prý často jediným zbytkem budov na hradištích (Levý Hradec, Tetín a t. d.). Také její zasvěcení sv. Jiří by tomu spíše nasvědčovalo než překáželo.[43])

---

[41]) *V. Fähnrich*, Velehrad a jeho vykopaniny (Pam. arch. XXII. 1906), str. 40.

[42]) *Prasek* (Čas. Mat. m. 1900, str. 318) dovolává se svědectví listin, že naši předkové říkali tehda zděným tvrzím (srv. »castrum Gradisc«, C. d. M. II. 208) »hradiště«. Poznatek tento je jistě správný, pokud se týká opevnění vůbec, ne pouze zdí (sám tvrdí, že Uh. Hradiště opevněno bylo zprvu plaňkami a teprve během XIV. stol. obezděno kamenem z Mařatic), dá se to aspoň doložiti několika jinými jmény (klášter Hradiště Mnichovo, Hradiště Labské, Hradiště nad Mží, Hradiště nad Znojmem a j. v.) osad nebo míst, které na hradištích stávály a nepřetržitě stojí, neboť pojem *hradiště* znamená především opevněnou osadu živou; naproti tomu hrad a hradiště opuštěné slove *hradisko* (jako každá poustka a zašlá osada nebo město a hrad vůbec — šíře pojednal o tom *V. Prasek* v »Komenském« 1884, str. 199 — na př. Jaroslavsko = Jaroslavice, dědina r. 1464 zaniklá, Krnovsko = Krnovy r. 1540 opustlé, Hradisko u Petrovic, tvrz r. 1406 spálená a opustlá), jinak však jenom osada pod opuštěným hradiskem nově založená (Hradisko u Kroměříže pod velikým hradiskem, Malé Hradisko pod opevněním nad Okluky (okr. Plumlov), Hradsko v opuštěném předhradí Kanburku z r. 805 nad Mšenem a t. d.). Bylo-li by tedy u kostelíka sv. Jiří na ostrově v řece Moravě bývalo opravdu opevnění po velkomoravském hradu, a nově založené město Otakarovo převzalo jenom pojmenování, bylo by se jistě jmenovalo *Hradisko* (ne-li dokonce Velehradisko) a nikoli *Hradiště*, když bylo pusté! (Srovn. pozn. 32 v konci).

[43]) Dala-li by se předcházející poznámka doložiti množstvím průkazného materiálu na pravidlo, není možno opuštěné kostelíky, třebas by mohly

Stejně zasluhuje prý pozornosti, že byla tak blízko Velehradu (Starého Města), jenom za řekou, a to na pozemcích (in hereditate) kláštera velehradského. Také prý je nápadné, že Uh. Hradiště bylo až do polovice XIV. století přifařeno k sv. Michalu na Starém Městě, a pak teprve že se stala farním chrámem tato kaple sv. Jiří. Čtyry kostely v těchto místech (mimo kapli sv. Jiří na ostrově chrámy sv. Michala, sv. Jana a sv. Víta v sousedství ve Starém Městě), lidové jméno Hradiště stejně jako králem volený Nový Velehrad ukazovaly by tedy na vědomou souvislost se staršími dobami a svědčily by o živé tradici v XIII století.[44])

Okolnosti tyto ovšem a na ně navázané kombinace byly by nemálo zajímavé, kdyby měl jediný z kostelíků reelní oporu: buď kdyby byl stavbou zachován kostelík sv. Jiří nebo kostelík sv. Víta, nebo kdyby zasvěcení některého z nich uváděno bylo aspoň v legendách. Tak se tato kombinace zatím vymyká pravděpodobnosti, pokud nebude archaeologicky zjištěno stáří staveb těchto všech čtyr kostelů, třebas i jen v základech. Ostatně stáří jejich lze vyšetřiti správně jinou cestou, jak ještě níže ukážeme.

Hledati stopy hradiska na ostrově sv. Jiří v městě Uh. Hradišti dnes už není možno. Městské stavby a pak hrazené město královské, později dosti značná pevnost, teprve r. 1780 zrušená, byly by tyto náspy jistě dávno zahladily. P. *Fr. Přikryl* tento val velmi svědomitě propátral a popsal; násyp opravdu kolem celého města se táhne a větším dílem je znatelný posud i s hlubokými příkopy. Půdorys jeho na mapě však přesvědčí každého, zvláště svým hvězdicovým tvarem, že jsou to zbytky fortifikace velmi pozdní (asi z let 1644—1650).

Mnohem více jistoty mohly by poskytnouti stavby a zemní práce, kterých se mnoho provádělo v posledních letech, neboť dalo se očekávati při větším pohybu země množství drobnějších nálezů a stop staršího osídlení.

Námitku, že řeka Morava vše odplavila, nikdo rozvážný neuzná, kdo tamní krajinu zná. Předně koryta a stará řečiště toku Moravy jsou všude stále znatelna, tok řeky není v těchto místech prudký. Mimo to kdyby tu na ostrově sv. Jiří stával kdysi hrad, bývala by zajisté jeho úroveň nezbytně vyšší, vyšší než všechny aspoň obvyklé záplavy řekou spůsobované. Proto by také nebylo mohlo býti splaveno odtud ani spáleniště a rumiště spáleného města. Naopak, kdyby voda byla rozvaliny zaplavovala, byla by bahnem a nánosem nerovné ssutiny pokrývala a vyrovnávala a tím též bezpečněji pro věky budoucí uchovávala. V tomto našem

býti datovány i hloub než do stol. XIII., na ostrovech nebo návrších spojovati zpravidla s hradisky. Máme ovšem mnoho starých hradisk s osamělými kostelíky, ale o většině by se teprve muselo dokázat, že jejich založení je současné s osídlením hradiště, zrovna tak jako můžeme zase prokázati, že je mnoho kostelíků a kostelíků prastarých na osamocených ovršinách, kde po hradisku není ani stopy (kostel sv. Jiří na Řípu, sv. Kliment u Lipůvky, kostel sv. Václava na Brůdku, sv. Antonín nad Blatnicí a j.).

[44]) Čas. Mat. m. 1902, str. 282. 1914 str. 286.

případu tím spíše; neboť byly-li na ostrově sv. Jiří opravdu zbytky opevněného hradu a zbytky sedliště původního, byly by jistě před odplavením ochráněny právě nově zastaveným a opevněným městem, které se takovým pohromám jistě účinně hájilo.

Jinak ale naprosto nepopírám, že místo toto mohlo míti v dobách tehdejších značnou lokální důležitost. Řečiště Moravy od Napajedel, kde jest úplně zúženo vysokými břehy a k nim přilehlými vršinami, šíří se až pod Hodonín a dále k jihu ve značnou rovinu, která bývala pro rozlehlé bažiny a močály všady naprosto neschůdnou a nepřístupnou. Přechod a brod byl právě tu přes »ostrov« mezi Kunovicemi a Velehradem nejsnadnější. Jenom v těch místech také mohla přecházeti stará obchodní stezka z Uher s levého břehu moravského na pravý; král Přemysl II. ji také (t. j. vykládání a vyclívání zboží cizího) z Kunovic překládá do nového města, takže není příčiny k pochybnostem o tom, že by tu nemohlo býti hradiště k ochraně těchto přechodův a proti přepadům z Uher od té doby, co Maďaři říši velkomoravskou vyvrátili a hranice své državy po řeky Olšavu a Moravu až do XII. století uhájili. Analogická hradiště taková byla u Uh. Brodu, Spytinova, Uh. Ostrohu, Strážnice, Hodonína a t. d. Docela dobře mohlo tu býti též útočiště okolního lidu v nepokojných dobách, útočiště hájené rameny řek, močály, záseky a zákopy, jakáž útočiště odtud k jihu v poříčí Moravy nejsou nijak vzácná (pod Nedakonicemi, u Petrova, Mikulčic, Týna a t. d.). Připisovati mu však pro doby starší většího významu není ani třeba ani důvodu; neboť zůstalo by nepochopitelno, kdyby tu bylo opravdu takové hradisko s kostely a tradicí a významem hlavního hradu stávalo, že by ho byl Břetislav nepostřehl, zakládaje o hodinu cesty k severu úplně nové hradiště Spytinovské (okolo r. 1030[45]).

---

[45]) Pozoruhodna je tu ještě tato okolnost. Vždycky se uvádí svědectví Ibrahima Ibna Jakoba o způsobu staveb a opevnění staroslovanských hradišť za vzor, ačkoli cestovatel vykládá o severoslovanských zemích, kde nikoliv vršiny, nýbrž především močál a bažina mohla být útočištěm. Staroslovanská hradiště, zejména ona starší až do pravěku sahající jakož i taková, která zůstala trvale zalidněna a později zděnými hradbami byla opevněna (Brno, Olomouc, Přerov), v našich českých, moravských a slovenských krajích jsou zpravidla založena na návrších někdy dosti značných (Stará Plzeň, Levý Hradec, Hostýn, Děvín, Zobor nad Nitrou), ačkoliv u mnohých byla nízká bláta (Olomouc, Přerov), a teprve v dobách pozdějších, kdy zakládána města po způsobu západním s ochrannou zdí kamennou, stěhovala se hradiště s nepřístupných ostrohů do nižších poloh, do podhradí a tržišť (Plzeň, Bilina, Kouřím, Brno), protože místa tato v dobách míru byla mnohem pohodlnější pro všední městský život řemeslný. Hradiště a útočiště stavěná v bažinách a v blátech jsou u nás vesměs původu mladšího, jak můžeme doložiti o hradisku Spytinovském, u Strachotína, na Libici, na Oldříši a j. v., hlavně však o všech útočištích v blátech řeky Moravy (u Petrova, Mikulčic), kteráž, soudě dle nálezů archaeologických, mohla býti založena teprve po nájezdech maďarských zrovna jako města Uh. Brod (na brodie r. 1048, 1131), Uh. Ostroh (původně Stanice), Veselí, Strážnice, Hodonín (castrum Godonin r. 1052), Břeclav (Bratislavie r. 1078, Lauentenburch r. 1052), vzrůstala z těchto útočišť jistě za Břetislava (od Břeclavě

Kostel sv. Jiří stával na náměstí proti faře. Byl r. 1778 zrušen a zbourán r. 1785. Daly-li by se kopáním zjistiti ještě základy původní kaple, lze těžko posouditi, protože chrám sv. Jiří byl několikráte přestavován a rozšiřován; vděčným úkolem by to bylo společnosti »Starý Velehrad«, a také rozhodně vděčnějším než marné hledání Velehradu Svatoplukova u kláštera Velehradského.

Staré Město.

Dnešní osada Staré Město, jak lze doložiti z listin, nazývala se původně a to od r. 1131 až do r. 1321 Velehrad. Leží při samé řece Moravě na rovince jenom nepatrně vyvýšené nad okolní louky. Teprve nad potokem Velehradským, který osadu obtéká při západním okraji, počíná znenáhla stoupati ostroh k nádraží Severní dráhy a odtud k lesíku »Háji«. Druhý takový ostroh stoupá poněkud ostřeji směrem severozápadním ke dráze přes △ 215 »Haltéře« směrem k Jalubí. Oba ostrohy odděluje od sebe údolí Velehradského potoka od Salaše sem tekoucího. Právě uprostřed od severu k jihu protéká Starým Městem mlýnský náhon, uměle z potoka Velehradského svedený. Od strany severní a východní přiléhají k samé osadě hluboké a bažinaté louky staroměstské. Osada nebývá ani při největších povodních řekou Moravou zaplavována; pouze korytem mlýnského náhonu vniká z řeky voda do ulice hlavní a rozlévá se po širokých příkopech u silnice.

Stopy starého opevnění nelze ve Starém Městě nikde zjistiti. Místo »na valech« či vlastně »na valách« nemá s umělými náspy opevňovacími nic společného, je to skrojek hřbetu, odříznutý od celku mlýnským příkopem. O tom lze se přesvědčiti pouhým pohledem, ostatně Dr. *M. Kříž* a naďučitel *Fr. Myklík* zjistili kopáním, že je to celina netknutá a že nemůže míti nic společného se slovy listiny »ad vallum antiquae civitatis« konečně i z toho důvodu, že hranice Kostelanské nikdy nemohly sahat až k tomuto mlýnu.

Na Starém Městě jsou také kostelíky a prof. *Kalina* vynasnažuje se všemožně pomocí jich zvýšiti význam těchto míst pro otázku hlavního hradu velkomoravského. Protože však místa nezná asi ani z vlastního názoru ani z mapy, nemá štěstí ve svých duchaplných kombinacích, jak s určením Svatoplukova hradu, tak s lokalisací kostelíka sv. Jana, o niž se pokusil na námět prof. *Sedláčka.*

---

až po Spytinov) proti Uhrům zbudovaných a významu nabývala jako pohraničné pevnosti teprve ve stol. XIII. A sotva které z nich bude staršího původu, neboť před dobou Břetislavovou nebylo jich tu *ve středu* pokojné země zapotřebí. ***A v tomto věnci nových pohraničních pevností bylo také »hradiště u sv. Jiří«*** (= Uher. Hradiště)! — (Srov. též *V. Pinkava*, O významě názvu »Velehrad« v Čas. Mat. mor., 1909, str. 80.)

Na hřbitově Staroměstském jsou totiž dva kostelíky podle sebe, větší zasvěcený sv. Michalu, a při něm kostnice, kaplička šestiúhelníkového půdorysu s apsidou. O této kostnici máme zprávu z akt generální visitace Olomoucké diecése v r. 1682, že to byl tehdy kostelík sv. Jana Křtitele. Odtud k severu ani ne 500 kroků stával kostelík sv. Víta.

Kdy tyto kostelíky byly vystavěny, neumíme bezpečně z listin pověděti, za to víme určitě, kdy vzaly za své.

O kostele sv. Víta máme prvou vzpomínku v legendě sv. Václavské a pak zprávu o tom, že byl r. 1789 zbořen, a tradici, kde asi stával.[46]) V ulici svatovítské, která je prodloužením ulice jezovitské od mlýna, ukazuje se důl s vodou; v tom dolíku prý kostelík stával. Několik chalup nad ním na výšince nad lukami nazývá se dodnes *Za kostelíkem*. Když voda v jezírku vyschne, viděti prý ještě i základy a také prý se tam vykopávají vedle v zahradách rakve s kostrami. Dolík je mnohem hlubší než úroveň sousedních luk a zahrad a mám za to, že vznikl vybíráním kamene ze základů chrámových a také vybíráním bláta z nánosu k výrobě cihel, jak tam všudy v okolí je zvykem.

Kostel sv. Michala byl prý postaven teprve, když kostelík sv. Jana nepostačoval. Pobořen byl ve válkách švédských a teprve r. 1734 znovu vystavěn. Jediný kostelík sv. Jana stojí v původním stavu podnes. Prof. *Kalina* snaží se k němu vztahovati místa z listiny z r. 1202 a 1228[47]); ale jeho výklad o lokalisaci tohoto kostelíka sv. Janského na hradišti prý Velehradském nemůže obstáti proto především, že se tu listinné »iuxta Welehrad« vykládá bez ohledu na místo samé, jakoby kostelík ležel na kraji nebo mimo hradiště Velehradské. Kostelík však stojí na hřbitově nad řekou Moravou sice, ale *za kostelem* sv. Michala; v listinách pak mluví se o příslušných pozemcích (dokonce o 200 jitrech!), na nichž stál chrám toho času (1202) *prázdný a opuštěný*. Takový ohromný komplex pozemků nemohl býti v místech tohoto kostelíka sv. Jana, protože kolem jistě stávaly už domky vesnice Velehradu (od r. 1131) a za Moravou byl zase ostrov (s kaplí sv. Jiří), s boků pak jenom bahnité louky. Kalina dovolává se též úsudku prof. *Prokopa*, jenž tuto stavbu datuje prý do pozdní doby románské. Ovšem, jen že Prokop píše[48]) do slova, že kaple »podle základů a stavby má charakter *pozdně románský do časné gotiky přecházející*«. A toho Kalina nemohl potřebovat pro tradici slávy velehradské; či tu »už nejde o tu objektivnost a o tu seriosnost«? Neštěstím je už, že se musí i pro Velehrad krýti historická fakta s archaeologií a dějinami umění! Vesnice Velehrad, ke kostelu Spytinovskému r. 1131 náležející, nemohla si přece postaviti kostelík ve slohu románskogotickém před tímto letopočtem, když se sloh takový u nás nemohl před r. 1200 ujmouti; a kostelík ten že byl r. 1202 už prázdný a opuštěný?!

[46]) Srov. *J. D. Štoček,* Čas. ol. mus. Olom. 1888, str. 129; 1889, str. 133.
[47]) Čas. Mat. m. 1914, str. 284.
[48]) Die Markgr. Mähren in kunstgesch. Beziehung I. str. 124.

K čemu tedy zbytečně kombinovati nové výklady, odůvodněné jenom neznalostí, když výklad dříve podaný[49]) je jistě správný? Neboť z listin je zřejmo, že kostel sv. Jana poblíž Velehradu se 200 jiter pozemků tvořil docela zvláštní statek mimo obvod tehdejší vsi a blíže ní ležící; na tom statku vystavěli cisterciáci svůj chrám a klášter. A výklad ten potvrdily přece i vykopávky![49])

Kdyby tedy byl výklad Kalinův v tom správný, že chrám sv. Michala vystavěn byl teprve, když kostel sv. Jana nedostačoval,[50]) nedalo by se těmito dvěma kostely z let 1200—1250 hluboko pod XIII. století a tu tak živou tradici velkomoravskou operovat. Ale výklad ten nemůže býti také správný; kostelík sv. Jana je postaven jako kostnice; prof. Kalina by proto měl věděti, že karnery se u nás stavěly na hřbitovech i při jiných chrámech teprve vlivem křižáckých výprav, a že tedy chrám sv. Michala bude jistě starší. Soudil bych tak sám i ze slohu (ovšem v předpokadu, že přestavba z r. 1734 nebyla úplná, nýbrž že kostel, Švédy jenom spálený, byl ovšem skoro 100 let zpuštěn, při úpravě však ponechány byly původní základy, zdi opraveny a povyzděny), forma lodi s pravoúhlým chorem a svou velikostí mohla by ukazovati na XII. stol.

Pokud se týká kostela sv. Víta, přenášel skladatel legendy svatováclavské zasvěcení sv. Víta jenom z hradu Pražského na hrad Svatoplukův, jak už dobře *Dudík* postřehl,[51]) — (známo, že sv. Václav právě kostel sv. Víta na hradě Pražském založil, a patrně teprve potom úcta tohoto světce se u nás šířiti počala, starší legendy o životě sv. Methoda o chrámu sv. Víta aspoň ničeho nevzpomínají). A tu nehledě k nemožnosti toho vůbec by zase bylo nápadno, kdyby tento chrám byl opravdu zbytkem Methodova Velehradu,[52]) že by si byli velehradští stavěli ve XII. věku nové kostely sv. Michala a Jana bez ohledu na starožitnější kostel a s tradicí tak slavnou! Úcta sv. Víta šířila se u nás vlivem od západu, a to je podezřelé pro stáří kostelíka sv. Víta na Velehradě. Ani význam kostelíka sv. Jiří na ostrově není třeba přeceňovati; bylo-li tam vůbec hradisko, mohlo býti založeno zcela dobře Břetislavem. Víměť, že ve všech jeho pohraničních hradištích byly kostelíky (na Strachotíně sv. Jana, také v Břeclavě, u Mikulčic i ve Spytinově a t. d.).

Myslí-li tedy prof. Kalina, že uvedl svými kombinacemi důvody ve prospěch mínění, že krajina kolem Uh. Hradiště není tak bezvýznamná ve XIII. století, úplně s ním souhlasím, protože založení velikého kláštera, tak bohatě nadaného, jistě mělo pro

[49]) Čas. ol. mus. Ol. 1909, str. 56.
[50]) Čas. Mat. mor. 1914, str. 285.
[51]) Srov. *B. Dudík*, Děj. Moravy I. str. 123.
[52]) Podivno je, že právě akta generální visitace Olomoucké diecése z r. 1682 sdělují, že se o kostele sv. Víta a o kostelíku sv. Jana Křtitele nic určitého neví, od koho byly založeny, kdo byl jich kollátorem či patronem a t. d. Pro tradici velkomoravskou to oporou není!

tamní okolí význam nemalý.[53]) Ale chtít tento význam vážně prodlužovati tři až čtyry století do minulosti, k tomu by bylo nutno uvésti důvody podstatnější.

Ze starožitných nálezů na Starém Městě učiněných uvésti lze jen vykopaniny *Myklíkovy* a *Homolovy*. V zahradě p. Jana Húska, hned podle hřbitova, vykopal p. *F. Myklík* zbytky jakéhosi dláždění (z kamení maltou spojovaného a svrchu uhlazeného) ve hloubce skoro 2 m., střepiny a pak šest hrnců různé velikosti, od 4 do 40 cm., zvýši; všecky byly na kruhu pracovány, vlnovkou nebo vodorovnými rýhami zdobeny; dvě dna byla označena: 1. křížkem v kolečku, 2. obdélníkem s úhlopříčkami. Nádoby byly dobře do červena vypáleny, »že až zvoní«, a jsou mladšího vzezření (souhlasí úplně s podobnou keramikou, jak ji vykopal na knížecím hradě Znojemském p. notář J. Palliardi).

Velmi nápadno je, jistil p. nadučitel *Fr. Myklík*, že se na hřbitově Staroměstském nenalézá ani střípku, ani oné černé prsti, která po obou stranách v zahradách i na dvorech se nalézá.

Nedaleko odtud vykopal p. uč. *J. Homola* v zahradě p. J. Bříštěly r. 1886, zakládaje pařiště, mezi četnými střepinami bezuchou nádobku vlnitého ornamentu pod hrdlem na nejširším rozdutí. Nádobka je na kruhu hrnčířském vypracována a dobře vypálena; barvy na povrchu je modrošedé.

I u školy a v okolních zahradách je země promíchána střepinami tuhových nádob vlnicí zdobených, ale často vyskytují se už ucha a také ostatní technika svědčí pro pozdní keramiku středověkou.

Stopy opevnění nad Starým Městem daly by se zjistiti teprve na ostrohu až pod severním nádražím, jak je pozoroval a popsal už nadučitel *Christin*. Rovným směrem od severu k jihu počínajíc u dřevěného kříže (proti Polnímu mlýnu) vede souběžně s drahou kolem t. zv. mlékárny polní cesta až k řece Moravě nad splavem cukrovarským. Po celé délce provází ji se strany od města valu nenepodobná zvýšenina, skoro 1000 kroků dlouhá, a role scházejí se k ní s obou stran úvratěmi. Hřbet tento, místy skoro 1 m., zvýši, je opravdu nejen celým svým vzezřením nápadně podoben náspu, který by měl i svou polohou účel a význam. Přepažuje totiž dosti veliký ostroh sklánějící se ke Starému Městu a rovinou k řece Moravě a pak k Velehradskému potoku a hájil by celou ostrožnu proti západu snadno přístupnou, s boků však jednak vysokými břehy od Moravy nebo níž od potoka nesnadno přes bažiny asi dostupnou. Také by rozlohou a celým svým útvarem, opevněný ostroh v meziříčí, podobal se nejobvyklejším opevněním staroslovanským a to tím zajímavějším, že právě tu na tomto ostrohu je nejvíce nalezišť vystopováno a z části též prokopáno. Náhodou však je tento val na obou koncích rozkopán, takže pouhým pohledem možno se přesvědčiti, že je to nepo-

---

[53]) Analogie s podobným množstvím kostelíků je na př. na Hradišti nad Znojmem, na hoře sv. Šebastiana nad Mikulovem a j.

rušená vlna území, rukou lidskou netknutá, jenom vyjetou cestou a během doby oráním na vysedlou mez uzpůsobená (jak to všude na hranicích obecních lze vídati). Štěrková půda valu i okolní a spodní půdy pod ním jest jednolitá, s výškou valu pak se neshoduje se strany vnější (ani vnitřní) hloubka příslušného příkopu. Žel, že tento »val« porušen byl před několika lety zbudovanou silnicí, spojující okresní silnici Jalubskou s Polešovskou; dnes je zachován už jenom pod křížem nad potokem Velehradským a pod cukrovarem u břehu Moravy.

Odtud právě mezi silnicí k nádraží a do Polešovic vedoucí a Moravou táhnou se pozemky městu Hradišti patřící, trať »Špitálky« zvaná, rozložené na vyšší rovině klesající k východu k potoku Velehradskému a do úzkých zahrad Staroměstských. Vysoké břehy nad řekou slovou »Čertův kout«.

Pozemky protíná spojovací dráha místní (od severního nádraží do Uh. Hradiště a do Kunovic vedoucí); když r. 1888 zářez této dráhy se rozšiřoval, podařilo se p. naučiteli Myklíkovi objeviti v těch místech šest větších popelišť. Ačkoli byla plna střepův a kostí hovězích a koňských, nenalezeno tu ani jediné nádoby celé, ani nástrojův, ani zbraní nebo šperků. Jediný hrneček na kruhu točený s vlnicí, jiný hrneček v rukou hnětený podařilo se slepiti ze střepin a pak u nohou jedné kostry nalezeno půl hrnečku trojitou vlnovkou ornamentovaného. V těchto popelištích nalezlo se také několik koster asi 8 dm. pod povrchem, velmi nestejně zachovalých. Mrtvoly ležely na zádech, hlavy majíce poněkud na levou stranu nachýlenu, nohami k východu, a beze všech ostatních přídavků. Pan Myklík má za to správně, že kostry jsou mladší, když byly pochovány do popelišť, t. j. sídelních jam před tím opuštěných.

Prohlížeje ta místa »na Špitálkách« z jara 1893, nasbíral jsem na železničním příkopu množství střepin a podobně na polích po obou stranách železničního zářezu, během let pak vznikla z těchto ohledání po každém hlubším orání celá kolekce nálezů. Z nich možno stanoviti, že v těchto místech, na svahu, kde dráhu přetíná polní cesta do luk k Moravě vedoucí, bývalo původně sedliště neolithické (střepy s volutovou ozdobou, pazourkové nástroje, kamenné sekyrky, mlaty a drtidla; také jámy odpadkové tu prokopány). Pak prostíralo se tu sedliště v dobách popelnicových polí typu lužického a pohřebiště s ním souhlasné objeveno r. 1896 nad silnicí k nádraží vedoucí při stavbě domku p. Omelky (dva hroby asi 1 m. hluboko ve štěrkovici s popelnicemi hrncovitými a okřínovými nádobkami s nedopálenými kostmi).

Na podzim r. 1901 našel jsem tu nad »Čertovým koutem« mezi třemi popelovými skvrnami s keramikou hradištnou, jichž po každém hlubokém orání několik u dráhy bývá viděti, v hluboké brázdě tři útlé železné sekyry, ale s tupým ostřím.

Pokud se týká datování tohoto pohřebiště a sedliště rázu hradištného »na Špitálkách«, je třeba klásti pohřebiště kostrové bez jakýchkoli milodarů do XII. nebo XIII. století, protože tou

dobou nepřikládalo se do hrobů křesťansky pohřbívaných žádných šperků, nástrojů nebo zbraní. Popeliště jsou zajisté starší než hroby, protože jednotlivé pohřby vykopány z části do nich. Žel, že mimo střepiny a rozštípané kosti zvířecí nebylo v nich nalezeno ani jediného typického předmětu, který by byl mohl určitěji projeviti stáří sedliště.

Střepiny jsou vesměs z nádob na kruhu hrnčířském točených, z hlíny křemenitým pískem promíchané, vypáleny byly velmi dobře a v lomu jeví barvu tmavě sivou, zřídka černou nebo červenou. Ozdoba sestává z jednoduché nebo až čtyrnásobné vlnovky, častěji objevují se vysedlé pásy, na nichž vyryta jedlová větev nebo vlnice. Nádobí toto má celkem mladé vzezření a lze je zcela jistě položiti do stejné doby s keramikou Hradišťka Spytinovského, které nemůže sahati pod r. 1030.

Nádobí vykopané učitelem *Myklíkem* a *Homolou* na Starém Městě má vzezření ještě mladší, takže z dosavadních nálezů archaeologických a se zřetelem ke chrámu sv. Jana Křtitele na hřbitově lze docela bezpečně souditi, že založení nynější osady Staroměstské, tehdy vsi Velehradu, nespadá pod rok 1000 po Kr. Naopak, osada byla jistě založena v XI. století, nedlouho před vystavěním kostelíka sv. Jana a v době, když bylo u nás už zvykem všeobecným zakládati hřbitovy křesťanské kolem chrámů. Dokazuje to okolnost, že na celém nynějším hřbitově není ani popelovité vrstvy ani střípku, protože tu nikdy asi ničeho jiného nebylo nežli hřbitov hned od založení osady, tedy žádné lidské příbytky, u nichž by se byly prodlením doby mohly nahromaditi vrstvy kulturní. Osada tedy nemohla býti založena na starším nějakém sedlišti či hradisku opuštěném neb ohněm zničeném.

Na ostrohu severozápadním k Jalubí stoupajícím nebylo učiněno nálezů žádných, ač v poslední době vystavěna tam byla celá nově založená čtvrť. Nad ulicí od školy vedoucí v zahradě Klečkově otevřeli r. 1903 cihelnu a při tom uhodili na několik hrobů kostrových, ale bez jakýchkoli přídavků. Dle pověstí stával prý tam jakýsi klášter. Ulice nazývá se dodnes jezovitskou.[54])

Jinak jsou na území Staroměstském ještě dvě známá naleziště. Hned za severní drahou v trati »Olší« nad potokem Velehradským sedliště neolithické (s keramikou volutovou, pazourkovými nožíky a kam. sekyrkami, drtidly, hladidly a t. d.) Druhé naleziště je na březích řeky Moravy až na samých hranicích Kostelanských, v poli »Kruhy« řečeném.

Toto sedliště a pohřebiště na »Kruhách« je velmi zajímavé. Objevil je p. *Fr. Myklík* r. 1888 a od té doby navštěvoval jsem je po léta a vykopával jednotlivé jámy. Řeka Morava podemílá

---

[54]) Kláštera tam asi nebylo, byl tam však dvůr, jejž k. soudce Jan Český v Uh. Hradišti daroval koleji jezovitské v Hradišti r. 1640 s podmínkou, kdyby byl jednou řád zrušen, aby připadl městské nemocnici měšťanské. R. 1783 zakoupilo město dvorec a odtud zovou se pozemky, ke dvoru náležející, »Špitálky«. (Wolny, Markgr. Mäh. IV. str. 62.)

v těch místech břeh staroměstských polí a po každé větší povodni objevuje nějakou kulturní jámu větších anebo menších rozměrů a někdy i vrstvu. Na průřezu bývaly jámy tvaru kotlového, okřínového, dížového a pod., naplněny bývaly černou popelnatou prstí, vypálenou hlínou a četnými odpadky kuchyňskými. Mezi nástroji vybírali jsme pazourkové nožíky, pilky, škrabadla, kamenné sekyry a mlaty, četná drtidla a mlýnské kameny, provrtané palice a sekyry z parohu jeleního, různá šidla a hladidla kostěná, z hlíny vypálená závaží a stojany, velmi četné přesleny, zvířátko v podobě medvídka, a také už první předměty bronzové, dlátka, šidla, jehlice s jednoduchými hlavicemi, spirály a t. d., nádobí rozmanitých tvarů bylo ovšem povětšině ve střepech, typické tvary a ornamenty řadí je k t. zv. kultuře nordické přechodní doby.

Mezi těmito staršími jamami vyskytly se občas menší jámy odpadkové, které vyplněny byly černou, mazavou prstí, plnou popela, ale ne tak ulehlou, jako bývalo v jamách starších. Mimo střepiny nádob na kruhu hrnčířském vypracovaných a vlnovkou jednoduchou nebo několikanásobnou ozdobených, na dně vypouklými kříži nebo soustřednými kolečky opatřených, nalezli jsme též několik železných nožíků a pod. úlomků.

Ale i hroby objevily se v tomto břehu a to tři kostrové, jež p. naducitel *Fr. Myklík* otevřel. První kostra silně porušená uložena byla do starší příbytkové jámy; byl u ní železný nožík; druhá ležela naznak hlavou k jihozápadu, u pravé ruky měla podobný nožík a také třetí kostra opodál taktéž jenom nožík v dubové pochvě po levém boku. (Dokončení.)

František Pösl:

Umění výtvarná v poesii Jaroslava Vrchlického

(Dokončení.)

Západy (*1907*). Mimo Večerní krajiny, inspirované obrazy F. K. Hrona, čteme zde nejprve osm básní Pod jednu podobiznu. Nezáleží věru příliš na tom, jaká podobizna tu míněna, zda fotografie či akvarel, aneb olej či pastel, anebo snad perokresba, ani na tom, kterou ženu vlastně představuje. Ve Vstupu praví básník, že na výraz upřímnosti chce odvětiti jen prostou notou písničkáře. Následuje osm písní, které jsou výrazem ideální lásky básníkovy k neznámé bytosti. Její pohled, její úsměv působí na básníka jako Vesna na starou hrušeň, jež rozkvete a vydá poslední plody. Její slovo jest chlebem, jenž sytí jeho duši a její přítomnost jest mu nebe na zemi. Dívati se na ni jest mu vrcholem poesie a blaha, v němž život plyne jako sen.

Allegorická báseň »Dětské hry« jest jakousi transkripcí staré rytiny.

Já v mládí zřel jsem starou rytinu:
Na pažitu kdes, buků ve stínu,
si mládež splétala rej vesele
kol kmeta, který v kruhu jejím stál
v jich plesný tanec patře kysele,
o hůl svoji se stříbrným knoflíkem
se v dumách ostrou bradou opíral.

Teprve ve stáří básník vrací se opět k rytině a vysvětluje její allegorický význam: Ten stařec je sám život člověka, jenž po krušné práci denní se staví v tišině bukův a hlavou jeho letí vzpomínky na mládí.

Podobně i »Stará allegorie« v téže knize je popisem a vysvětlením obrazu, jenž »v zámku Bysterském jest na bílé pověšen zdi«.

Báseň, psaná elegickým distichem přízvučným, popisuje nejdřív obraz: Veliký Kristův kříž pne se do výšky a pod ním u balvanu svíjí se had. Ke kříži hrnou se všecky nectnosti a neřesti lidské: Dvojakost, Prorada, Smyslnost, Podvod, Úklad, Tyranství, Pokrytství, Závist, Obžerství a j. více. Pod křížem na podstavci staví se jim v odpor veliká děva (Církev), nad níž vznáší se holubice (Duch Svatý) a palma jí kyne vstříc (Nesmrtelnost).

Z »Nových hebrejských melodií« první báseň »Vám« psána jest k illustraci E. M. Liliena. Jest věnována Israeli, jehož utrpení v hlavních rysech tu zachyceno; vynikal mysliteli, básníky, trpiteli a přece jako psanec bloudí světem.

Báseň »Staré synagogy« z téhož cyklu má jistě podnět v pražském Ghettu, k němuž básník opět a opět se vrací.

Jak vdovy jste, vy synagogy šedé,
šat strhaný a popel na hlavách,
však noc když v černém plášti k zemi sjede,
zřím vaše okna blesknout v zář a nach.

Patří sem i »Svícen«, který měl básník na vlysu knihovny; míněn starý hebrejský devítiramenný svícen, jenž básníka inspiroval k básni reflektivní.

»Podobizna« (nějaké židovky) dává popud k apostrofující básni.

Z »Rhapsodií historických« náleží sem několik básní. První je »Pod obraz Napoleona I.« Míněn jest bezpochyby obraz Napoleon ve Fontainebleau od Paula Delaroche (1797—1856), jenž nyní je v lipském museu. Reprodukce obrazu (Napoleon sedící) je velmi rozšířena. Báseň, která jest pod obraz napsána, dává výraz obdivu pro velikost, ale i pro pomíjejícnost slávy.

Jistě sem zařadíme i nádhernou rhapsodii »Na místě hrobu Žižkova v Čáslavi«, která začíná:

Stál jsem
na vlhké dlažbě pod gotickou klenbou,
blíž zdi, kde druhdy
byl pochován Žižka.

K básni »O Václavu Čtvrtém« byl básník inspirován Točníkem. Kdykoli kolem hradu jel, vždy se mu zdálo, že o půlnoci

na valech Točníka stát stín jsem zřel:
stál zahalen v plášť řasný tento stín,
to Václav byl, Čtvrtého Karla syn.

»Saxa loquuntur« (K 40. výročí Spolku architektův a inženýrů v Praze) je básnická revise největších děl architektonických od pyramid a indických pagod přes terasu Persepolskou, Parthenon, římské chrámy, cirky, fora ke gothickým dómům, stavbám arabským, přes chrám Petrův k Suezu a Simplonu.

V tento koncert kamenných, hlasných básní,
jimiž po vždy mluviti bude člověk,
Čech též záhy připojil svoji strunu
k vítězné písni.

»Dějinná chvíle«. Před vídeňským parlamentem o půlnoci dne 21. prosince 1906. Vztahuje se k tomu historickému momentu, kdy přijat zákon o všeobecném právu hlasovacím. Známo, že Vrchlický jako člen panské sněmovny v kritické chvíli ve prospěch jeho též promluvil.

Posléze patří sem mohutná rhapsodie historická »U sv. Martina ve zdi«. Jest to starobylý kostelík, před lety restaurovaný, poblíže Ferdinandovy třídy:

Tam, kde bije nejmocněj srdce královské Prahy,
tam se zvedá obnoven starý kostelík drahý;
rád si zajdu pozdravit milou památku dědů,
víc než s lidmi s kamením často hovor vedu.

Básník vzpomíná v řadě retrospektiv bouří husitských, počínaje Jakoubkem ze Stříbra, připomíná Jana z Hradce, Jana Želivského a Lipany.

Tragoedie pradědů velkých skončena v krvi.
V tomto chrámu rozvil se útek dramatu prvý.
Epopeje začátek chrám zná Martina ve zdi.

Korálové ostrovy (*1908*). — *Skryté zdroje* (*1908*). — *Zaváté stezky* (*1908*). Tyto tři knihy, obsahující básně z r. 1905, 1906 a 1907, měly původně tvořiti jakousi lyrickou trilogii, ale z technických příčin rozdělil ji básník na tři samostatné celky.

V prvé knize je svatební óda, věnovaná M. H., »Láska Tizianova«. Básník popisuje příchod bohyně lásky Venuše, jež přijíždí na oblakovém voze, taženém bílými holoubky a obletaném amorety.

Tak ji mohl viděti ve snu krásy
renaissance nejeden starý mistr:
Botticelli, na »Příchod jara«, mysle,
Rafael snivý,
Božský kmet však Tizian, ze všech nejlíp,
neb on pronik podstatu její, v dvojí
když ji viděl postavě u fontanu,
zemskou i božskou.

—

Kéž obě tyto lásky, snivá první a smyslně sladká druhá, slaví vjezd svůj do srdcí novomanželů!

»Dvě sochy« jest pěkná allegorická hříčka, velmi poučná. Básník ve snu viděl v dlouhé šeré chodbě sochu Mlčení a sochu Radosti. Chodil od jedné k druhé a viděl, že Mlčení se neraduje, Radost že nemlčí. I poznal, že tou dlouhou šerou chodbou, kterou bloudil, je Život.

»Vodník« byl inspirován temperou Hanuše Schwaigra

V barokním, řezaném rámci
Schwaigrův hastrman
se v protějším zrcadle shlíží . . .
Ne víc malován,
jak živ by, šklebný se blíží,
ten vodstva poťouchlý pán.

S roztomilým humorem básník vypravuje, jak zkřikl naň, aby zalezl do rákosí a nemátl ho v psaní. Vodník poslechl a na místě jeho zjevila se mu v zrcadle — krásná dívka, snad jedna z těch, jež vodník strhl s sebou na dno.

Kniha »Skryté zdroje« obsahuje celkem tři básně s náměty výtvarného umění: Dvě sochy, Kameje a Pod obraz pouliční tanečnice z Delhi. Předmětem první básně jsou dvě sochy ve starém parku francouzského střihu: jedna socha představuje jakéhosi athleta s nohou vykročenou, druhá proti němu ženu.

Co zde umělec chtěl vysloviti?
Sílu muže s ženy půvabem?
přitažlivé oba póly žití?
sílu svalů s pletí hedvábem?

Ať cokoliv! Já chtěl bych tu sám v zimě v létě jako ten athlet stát

Vím, že můj by neochabnul sval,
jen když cílem na krásu vždy zříti
a se celý vhroužit v Ideal!

»Kameje« představuje Lásku, jež přichází spolu se Starostí a Bolestí. Básník si přeje, aby Láska byla s ním bez jejích družek. Láska odpověděla: Bez družek svých bych zanikla, chceš-li Lásku, vezmi i Bolest a Starost zároveň!

Báseň třetí popisuje indickou tanečnici, mladou krásnou dívku, plnou vášně a naposled praví básník: co mi chce říci tvá mladost? Pomíjí jako všecko, jako minula mladost moje.

Strom života (*1909*). Poslední kniha za života básníkova vydaná má jen dva sujety umělecké: Hradčanské paláce a U památníku smlouvy Ferdinanda I. s Čechy v Jihlavě. První báseň jest rázu elegického:

Paláce staré, vrata erbů plna,
vy zaprášená okna koutů všech,
k vám darmo života se vzpíná vlna — —

Jest v nich stále jako po vymření. Jen občas nový dědic vkročí do nich, ale pak znovu se spustí rolety,

a staré paláce . . . ať, jak chtí, časy chodí,
spí stejně dnes jak před lety . . .

Báseň druhá (pouhé čtyrverší) vybízí národ, aby v lásce k vlasti byl pevný jako kámen, v který vyryta slova záruky císařské.

Tak došli jsme poslední sbírky básníkovy, »*Meč Damoklův*«, který byl psán bezprostředně před katastrofou (1908), ale tiskem vydán jako dílo pohrobní teprve r. 1913. I v této sbírce jsou dvě básně, které inspirovány byly obrazy.

»Pod Maxova »Ukřižovaného«. Jest tu míněn obraz malíře Gabriela Maxe (* 1840 v Praze), jenž žije nyní v Mnichově. Jeho obraz, dohotovený r. 1883 v Praze, má tu zvláštnost, že na dolením jeho okraji jsou sepjaté ruce, které ke kříži se spínají, jak také básník naznačuje:

Na svém kříži visíš s přísnou velebou,
zatemnělé slunce pouze nad tebou,
Visíš v agonie muce
a jen ruce,
zoufalé se ruce zdola k Tobě pnou.

Básník se táže, čí osud je horší, zda těch trpících, kteří ruce spínají, či osud Kristův, toho boha, který nemá moci vznésti jich k sobě ze všeho utrpení.

Poslední báseň »Miniatura« byla opět inspirována malým obrázkem mladé dámy, která však má krásu líčenou — tvář je pudrem posypána. Dnes — po mnohých letech — má básník stejný úděl — s vlasem bílým nad její obraz se sklání.

II. Dramata.

Prošli jsme po stopách umění výtvarného vedeni Ariadninou nití labyrintem 80 knih lyrických a epických — a zbývá ještě dalších 35 knih dramatických, z nichž několik také zasluhuje zvláštní kapitoly. Umění výtvarné i v dramatech hlásí se ke svému právu — i zde jsou umělecké památky, které básníka inspirovaly k celým skladbám, anebo umělci výtvarní vystupují v jednání a zasahují v rozvoj děje, neb aspoň některé scény jsou tu vloženy, v kterých se mluví o výtvorech uměleckých.

Noc na Karlštejně (*1884*). Už tím, že dějiště veselohry jest na Karlštejně, památce umění architektonického par excellence, zasluhuje drama povšimnutí. Zde padá na váhu i to, že se tu mluví o obrazích mistra Dětřicha a Wurmsera, o umělecké výzdobě kaple sv. Kateřiny, nad jejímž vchodem maloval mistr Dětřich obraz Karlův a císařovny Elišky (I. 5., II. 2.)

Rabínská moudrost (*1886*) náleží svým dějem do doby Rudolfa II. a její umělecké ovzduší jest náležitě charakterisováno zvláště vystoupením dvorních malířů: Bartoloměje Sprangra, Rolanda Saveriho a Arcimbalda, kteří hned v 1. jed-

nání zmiňují se o uměleckých sbírkách císařových a připomínají Juditu Vinciho a sochu Ilionea.

V dramatě »*Nad propastí*« (*1887*) zasahuje fingovaný obraz »Triumf smrti« od fingovaného malíře Ludislava Bystřiny mocně v děj dramatický a vyvrcholuje konflikt mezi manžely Proskovcovými, konflikt však končí smírem, když povinnost zvítězí nad láskou a když nešťastný umělec Bystřina vida zklamání se zastřelí. Mluví se tu nejen o obraze a umělcích, nýbrž i o kritikách, o různém stanovisku kritika a umělce a proto sem drama náleží. (Srovnej výstup 2. a 3., pak 4. (konec).

V komedii »*Midasovy uši*« popisuje se umělecké dílo, jež král Midas chystá svojí nevěstě II. 3. »Satyr chytil nymfu«. Řek Lykias prohlašuje toto sousoší z ryzího zlata za nevhodný dar a navrhuje »tanec Hor«, neb »Erota na tigru« nebo »Venuši z pěny vystupující«. Král se rozhodne pro »Erota na tigru« a ihned jej u kretského umělce objedná. Ale zvláště zajímavy jsou

Námluvy Pelopovy (*1890*), k nimž nalezl básník podnět ve starých malbách na vásách[1]) a reliefech sarkofágových. Můžeme uvésti řadu scén, jak nám je dochovalo staré umění výtvarné, které básníka inspirovaly pro první část jeho antické trilogie, a to tak, že tyto scény vyskytají se též v jeho básni. 1. Na jednom neapolském reliefu jsou hlavy padlých ženichů na dveřích paláce zaraženy. (I. 3. poznámka a 6. výstup.) 2. Obraz na váse představuje, jak Pelops a Hippodamie se smluvili a podplatili vozataje Myrtilla, aby Oinomaos spadl. (III. 1.) 3. Obraz představuje smlouvu ženichů s Oinomaem a obět bohům. (Srovn. III. 4. začátek a konec.) 4. Obraz představuje zápas sám: a to začátek zápasu i jeho ukončení, totiž pád Oinomaův. Zvláště katastrofa je zobrazena na pozdějších reliefech a též na jedné váse. (III. 6.) 5. Obraz na váse: když Myrtillos žádal odměnu od Hippodamie a chtěl ji políbiti, byl od Pelopa svržen do moře. (Srovn. IV. 4.) 6. Na jiném obraze vznáší se nad Pelopem a Hippodamií Erinnye s mečem a hrozí Pelopovi, jehož první vinou bylo usmrcení Myrtilla. (Srovn. Sof. El. 504 a nn.) Tento obraz ovšem mohl býti podnětem pro zpracování druhé a třetí části trilogie. Rozumí se, že vedle obrazů působily při komposici též dramatické fragmenty Sofokleovy a Euripidovy, jak básník sám v poznámkách připomíná. Ovšem fragmenty ho neinspirovaly, nýbrž obrazy a reliefy; na fragmenty přišel Vrchlický teprve sbíráním látky, když už pro ni byl inspirován.

V tragoedii »*Láska a smrt*« (*1893*) je zmínka o některých obrazech, zdobících scénu, zvláště pak o kříži s obrazem Slitovníka, jehož se osoby jednající dovolávají. (V. 8.)

Pietro Aretino (*1892*). K tomuto dramatu dostalo se básníku první inspirace obrazem »Aretino Tizianův«, jemuž v knize »Napadlo rosy« (1896) věnuje sicilianu. Týž obraz se také výslovně připomíná v popisu scény, představující pracovnu Aretinovu v II.

---

[1]) Vásy tyto jsou nyní v Britském museu v Londýně, jedna též v Berlíně.

jednání. Komedie tato obsahujíc scény z doby renaissance a to z r. 1547 podává nám krásný obraz benátského života vůbec a kulturního zvláště. Neboť vedle spisovatele Pietra Aretina poznáváme tu oba slavné mistry Tiziana a Tintoretta, kteří mocně v děj zasahují, kromě nich vystupují sochař Cataneo Danese a rytec Eneas Vico. Mluví se též o Michelangelovi a o Giuliu Romanovi. Dějištěm III. jednání jest dílna Tintorettova, kde obraz mistrův »Zázrak sv. Marka«[1]) jest předmětem obdivu celého města, především přátel umělcových. Mluví se tu o Franciově Madonně, o Venuši Tizianově. Jednání IV. odehrává se v zahradách Tizianových, kam přijde též Tintoretto a všichni umělci v Benátkách žijící. Tak máme výhled do doby renaissanční: díváme se na její umění, poesii, lásku, intriky, hýřivost a hrabivost, souboje, zatýkání a umělecké slavnosti.

V dramatě »*Marie Calderonová*« (1896) vystupuje též dvorní malíř Velasquez de Silva (nar. 1599 v Seville), jenž byl 37 let u dvora Filippa IV., kterého velmi často maloval, jakož i královnu Isabellu. O jeho umění mluví se tu málo (I. 11, II. 16). V témže díle větší úlohu má hrabě Olivarez, jehož obraz též Velasquez maloval (je v galerii Schleissheimské). Velasquez byl vynikající portrétista, všecky téměř jeho obrazy mají temné pozadí, takže se zdá, jakoby postavy ze tmy se vynořovaly. Umění jeho je svérázné, odlišné ode všeho, co předcházelo. Jemné odstínění barev, kterým zvláště vynikají jeho díla, učinilo jej pojítkem mezi modernisty 19. století, neboť hlavně na jeho dílech vzdělal se barevný názor impressionismu. (Muther-Šubert II, 370.)

V jednoaktovce »*Závěť Lukavického pána*« vystupuje fingovaný akademický malíř Jan Záviš (výstup 5.—7., 9., 12.—17.), který na svých uměleckých potulkách zažil milostné dobrodružství a stal se mimo nadání dědicem Lukavického pána, jakož i chotěm ctitelky svého krajinářského umění. Mimo jeho obraz »vřesoviště«, o kterém se jedná mezi jeho tvůrcem a kupcem, je zde také zmínka o Tofanově obrazu »Konečně sami!«, o němž byla řeč při knize »Jak táhla mračna«.

Antická komedie »*V uchu Dionysiově*« spadá dějem do Syrakus r. 384 př. Kr., tedy v dobu, kdy řecká kultura byla ještě v rozkvětu. Básník charakterisuje dobu tím, že důvěrníky Dionysia, tyrana syrakusského, učiní filosofa Diona a Palemona, sochaře a stavitele. Palác tyranův je také vypraven řeckým uměním výtvarným. Jest tu množství vás a uměleckých předmětů, mramorová socha »Psychy«, dílo sochaře Palemona, stěny kryty jsou malbami. Na soše »Psychy« Palemon velice si zakládá a brání se tomu, když tyran všecky umělecké předměty z pokoje odstraňuje, aby nějaký úkladník nemohl se za nimi ukrýti, jako se právě stalo. Palemon zasahuje v děj celé hry, ale později není již o jeho umění řeči (I. 5., II. 5.—7., III. 13.—16.). Není to osoba historická.

---

[1]) Obraz v Akademii benátské, viz Muther-Šubert III. 276.

Dramatická legenda »*Godiva*« připsána jest Fr. Ad. Šubertovi a bylo již o ní řečeno, že podnět k ní třeba viděti v obrazc Jul. Lefebvra »Lady Godiva«, jehož reprodukci přinesla Zlatá Praha 1904 a k němuž básník napsal sonet:

Víš, Godiva jak městem v slunci jela — —

Poslední dramatická práce Vrchlického »*Kočičí král*«, připsaná malíři Fr. K. Hronovi, má za předmět dobu pozdní renaissance. Dějiště jest neurčité, děj vymyšlen. Pro charakteristiku doby důležit jest mistr Gaetano Locica, sochař a též jeho modelka Marietta. Mistr Locica jest přítelem krále Odoarda, pro jehož palác vytvořil na schodišti »zápasníky« a u vchodu komnat královských dva lvy. Na náměstí sv. Karla jest jeho »Pieta« (I. 9.). Scéna II. jednání představuje dílnu mistra Locicy. Jest tu množství nedokončených prací, modelův a odlitků prací starších. Spící faun s hlemýžděm, Pieta, lvi, tančící bakchantka a jiné. Na stěnách jednotlivé odlitky částí lidského těla. V pozadí bedny s hlínou. Skříň plna knih a uměleckých bibelotů v pestrém neladu. Nad ní socha Platonova. Mistr Locica opravuje a dodělává z hlíny sochu »Niké«, státní objednávku pro »Portu piu«. Poznáváme také modelku Mariettu (II. 1.—2.). V ostatních scénách není již o umění řeči. —

*

Patrno, jak Vrchlického záliba v umění výtvarném uplatňuje se i v dramatech. Vystupují tu skuteční umělci: Bart. Spranger, Roland Saveri (Rabínská moudrost), Tizian a Tintoretto (Pietro Aretino), Velasquez de Silva (Marie Calderonová), ale i umělci fingovaní (Lad. Bystřina, Jan Záviš, Palemon, Locica), mluví se o uměleckých dílech mistrů historických i fingovaných, dílny umělců jsou dějištěm (Tintorettova, Locicova), poznáváme názory umělecké, způsob tvoření atd. To všecko jest dokumentem toho, že Vrchlický žil neustále v ovzduší uměleckém, které mu bylo pravým životem a štěstím, nehledě ani k tomu, že umění výtvarné též bylo živým zdrojem jeho inspirace.

III. Belletrie.

Poesie Jaroslava Vrchlického nebyla by úplná, kdyby se neučinila zmínka o jeho belletrii, obsahující celkem tři knihy: »Povídky ironické a sentimentální« (1886), »Barevné střepy« (1908 vydání definitivní, ze dvou původních knížek sloučené) a román »Loutky« (1908).

Nebyly by zajisté tyto práce ani Vrchlického, kdyby v nich nebylo námětův uměleckých. V první knize jsou tři umělecké sujety: Kletba epigonů, Stará legenda a Růže. První povídka je vlastně jakási causerie tří umělců, sochaře, malíře a básníka, o kletbě epigonů, že totiž všechno již dříve bylo vysloveno slovem, barvou nebo dlátem, takže nynějším umělcům zbývá jen opakovati věci

starší. To mínění zastává básník. Sochař odporuje: pracuje o Venuši, kterou před ním vytvořili již Praxiteles, Canova, Thorwaldsen a jiní, ale každý svým způsobem, i doufá, že i jemu se podaří vytvořiti něco, co velikým mistrům ušlo. Vrchlický pěkně řeší tuto otázku tím, že socha šklebícího se Satyra zašeptá sebedůvěry pozbylému básníkovi: »Lpí na tobě kletba, nemůžeš dále, protože — jsi slaboch.« —

Ve Staré legendě se vypravuje o malíři, jenž maloval Krista, jak se krví potí na hoře Olivetské. Obraz byl určen pro hlavní oltář jistého kláštera a měl býti do nejbližší slavnosti klášterní hotov. Zatím co malíř při práci u obrazu téměř již hotového usnul, letěl kolem anděl a zastavil se u obrazu, ale v tom objevil se satan, podceňoval dílo malířovo, až mezi oběma došlo k sázce o duši malířovu, že satan vymaluje obraz jako mistr, ne-li lepší. Satan smazal starý obraz, začal nový a hle, vše se mu dařilo, ale na konec dovolil si rouhavý žert, a namaloval Kristu na levou nohu ďáblí drápy. Sázku satan prohrál; v tom se mistr probudil, chtěl obraz domalovat, ale nesmírně se podivil vida obraz s drápy na noze Kristově, zapřísahal se opatu i mnichům, že nic takového nemaloval. Všichni mu ovšem uvěřili, protože obraz téměř již dokončený sami viděli. Ale na přepracování obrazu nebylo již kdy, poněvadž bylo třeba obraz ke slavnosti na hlavní oltář zavěsit; i usneseno dolejšek obrazu zakrýti květinami a mistru uloženo hned po slavnosti obraz opravit. Ale ráno po slavnosti nalezen mistr mrtev, obraz zůstal, jak byl — —

Giottův obraz »Dante s růží« jistě dal též podnět ke vzniku povídky »Růže«, v níž se vypravuje, jak Dante růži obdržel a Giotto, »vida Danta s růží v hlubokém rozjímání státi, sám se též zastavil, aby v duši otiskl si velký obraz jeho, který by odkázal budoucím věkům«.

»*Barevné střepy*« mají čtyry umělecké náměty. Skizza »Vyneste ty střepy!« vztahuje se k rozbití krásné vásy a zdá se, že dala podnět k názvu celé knihy, aspoň jest takřka jejím úvodem.

Arabeska »Barevné střepy« má za předmět vypravování ze života malířského. Námět připomíná poněkud veselohru »Závěť Lukavického pána«, též obraz »vřesoviště« tu má podobnou úlohu, ale rozdíl je v tom, že zde umělecké dobrodružství nekončí sňatkem jako ve veselohře.

»Manželství a přátelství« líčí život mladých umělců, sochaře Martana a malíře Celestina Nováčka a vypravuje se zvlášť o malíři, jak od přítele svého Dubského byl podporován a jak přátelství jejich po malé přestávce, kterou způsobila ženitba Dubského, znovu vrátilo malíře novému životu a jeho umění.

Malá vzpomínka štědrovečerní »Satyr« vztahuje se k sošce Satyra s hlemýžděm, jež básníka inspirovala ke známému refrénu ve »Zpěvu satyra« v knize »Duch a svět«, kde bylo také již k ní poukázáno.

Jediný román Vrchlického »*Loutky*« má nadpis po divadelních loutkách, jak z exposice románu jest patrno. Jinak mluví

se na několika místech o umělcích výtvarných a též o známých dílech uměleckých. Na př. připomíná se Mona Lisa (str. 18.), Venuše z Udine, jež v Louvru (str. 46.) aneb Tizian (str. 218.) atd., což svědectvím, že ani zde básníka umění výtvarné neopustilo.

* * *

Vrchlický napsal v obraně svého překladu Dantovy Božské komedie, že báseň Dantova je prales, kde si budou ještě lámati zuby generace a generace. Je-li pralesem Božská komedie, která čítá 100 zpěvů, jest jím tím spíše poesie Jar. Vrchlického, která čítá přes 100 svazků obsahu nejrozmanitějšího a ovšem také nejrozmanitější formy. Kdo pak si proklestí cestu tímto pralesem, místy dosti neschůdným, od první knihy »Z hlubin« až do Meče Damoklova, od prvního dramatu Drahomíry až ku Kočičímu králi, oj což tu vidí krás, co půvabů, co dojmů naplní jeho srdce, co myšlenek krásných i poučných dotkne se jeho mysli, co rozkoše a plesání roznítí jeho oko, jak osvěžen vyjde z toho pralesa, kde všecko dýše, šumí, voní a zvoní líbezným dechem veliké a ryzí poesie! Ovšem doporučuje se na takové cestě do pralesa všímati si hlavně jedné stránky, jíti za jedním určitým cílem, zrovna tak jako asi v museu nějakém nemůžeme všecko najednou prohlédnout a pochopiti, musíme přijíti častěji, po každé jiným směrem a jiným předmětům svou pozornost věnovati. Zvolil jsem si za cíl svého pozorování umění výtvarná, pokud jsou v poesii Jar. Vrchlického zastoupena, a zaznamenal zejména všecky ty básně, které vznikly na podnět umělců výtvarných anebo jejich děl.

Netvrdím, že látka je úplně vyčerpána; sám jsem našel opět několik básní, které vznikly na podnět umění výtvarného. Jest to ballada »Trut« (Nové básně epické 1881), která nevznikla na popud verše RZ »ideže Trut pogubi saň lutú«, jak jsem se dříve domníval, nýbrž podnětem byla tu bezpochyby starobylá kašna na náměstí trutnovském, kde plasticky představen rek s mečem nad pobitou saní. Podobně »Legenda« (Napadlo rosy 1896), začínající verši:

Šel žitným lánem kdysi Ježíš Kristus.
Šel tiše zabrán v svoji svatou dumu,
den parný byl — — —
Na mezi prostá čekanka tu stála,
jí azur lístků bled tím žhoucím žehem,
že choulila se pod paprsky slunce
bez stínu sama . . .

Podnětem byl obraz A. R. Wehle »A oni následovali ho . . .« jehož transkripcí jest tato krásná legenda o čekance.

Z přehledu je patrno, že takových básní je přes 500, většina lyrických, méně epických, několik patří mezi dramatické.[1]) Všech

[1]) Vlastně jest uvedených básní 533, s básněmi dramatickými a belletrií celkem 550.

umělců, kteří básníka inspirovali, je přes 90, z těch přes 20 českých. Většinou zastoupeni jsou malíři, méně je sochařů, nejméně architektů. Mimo 13 sbírek (epických a lyrických) všecky knihy epické a lyrické obsahují umělecké sujety výtvarné, některé jen po jednom, ale mnohé mají počtem převahu. Nejvíce uměleckých námětů obsahují knihy: Dojmy a rozmary 14, Sfinx 14, Co život dal 20, Sonety samotáře 17, Dědictví Tantalovo 16, Různé masky 16, Fresky a gobeliny 13, Nové sonety samotáře 22, Moje sonata 17, Poslední sonety samotáře 24, Napadlo rosy 14, Zlatý prach 26, Má vlast 62, Duše-mimosa 13, Fanfary a kadence 28, Třetí kniha básní epických 16, Západy 25.

Z českých umělců výtvarných největším počtem básní zastoupeni jsou: Chittussi 15, Liška 10, Pirner 15, Myslbek 8, Holárek 10, Kalvoda 13, Ferd. Engelmüller 50, Staeger 15, Hron 6, ostatním věnováno po dvou nebo po jedné básni.

Z cizích umělců nejvíce básní psal Vrchlický Boecklinovi a k jeho obrazům (13), Michelangelovi (5), Aug. Rodinovi (9), Dantemu G. Rossettimu (5).

Vrchlický učinil umělecká díla předmětem své poesie hned v první knize »Z hlubin«, kde je celkem 6 básní, vztahujících se k »obrázkům« a »soškám«. Ale zvláště později, když slyšel přednášky prof. Woltmanna o umění výtvarném (o Raffaelovi a Michelangelovi), úmyslně a s velikou rozkoší sbíral náměty umělecké, a jsa přístupen všem krásným dojmům dal se inspirovati nejen skutečnými díly uměleckými, obrazy, sochami, stavbami, starými i novějšími, ano i nejnovějšími, nýbrž i uměleckým průmyslem, ba dokonce i všelikými bibeloty, jichž měl hojnost na svém stolku.

Důležito je svědectví bratra básníkova Bedřicha Fridy, jenž zaznamenal (Zvon 1913, »Mladá léta Jaroslava Vrchlického«), že Vrchlický již po celé vyšší gymnasium sbíral jakékoliv reprodukce umělecké obrazů a soch, hlavně z italské renaissance a že tento smysl sběratelský uchoval si až do posledních let. Za studií universitních prostudoval velkou část tehdejších spisů o umění výtvarném v knihovně císařské, zejména dějiny řecké plastiky a vývoj středověkého malířství. V srpnu 1874 prohledli si spolu důkladně galerii drážďanskou a na cestě do Drážďan též zámeckou obrazárnu v Roudnici.

Že pobyt v Italii (1875—76) nesmírně prospěl jeho smyslu pro umění vůbec a výtvarné zvláště, je samozřejmo, ačkoli Vrchlický nepřišel do hlavních středisek umění renaissančního, do Florencie ani do Říma.

Velikou kořist uměleckou přinesl si ze svých cest, zejména z cesty do Paříže (r. 1882), při čemž poznal jmenovitě Louvre, pak obrazárny v Belgii, Nizozemí a v Německu. Cesta do Dánska (1885) také byla odměněna hojnou kořistí, a rovněž i cesty do Polsky (Krakov, Lvov) a do Vídně, zvláště v posledních letech.

Vedle toho třeba si připamatovati, že mistr žil stále ve styku s domácími umělci, z nichž mnozí byli s ním posluchači uměleckých přednášek Woltmanových, byli jeho osobními přáteli, mnoho ori-

ginálů mu darovali, ano i své cykly obrazů mu nabízeli k básnickému doprovodu (Pirner, Holárek, Kalvoda, Engelmüller).

Zvláště blízcí přátelé Vrchlického byli umělci: Aleš, Chittussi, Liška, Mauder, Knüpfer, Myslbek, Švabinský, Schwaiger, Hron a j.

Rozumí se, že také umělecké reprodukce, vydávané samostatně, nebo ve Světozoru, Zlaté Praze a jinde, měly popud a vliv na tvůrčí mohutnost básníkovu. Přistupuje konečně lektura a takřka soustavné studium dějin umění, uměleckých publikací cizích a pod.

Z toho všeho je patrno, že Vrchlický odkryl sobě nový, nevysychající a blahodárný zdroj látek uměleckých — obor, který před ním byl skoro nepovšimnut. Není snad v celé světové literatuře básníka, na kterého by bylo umění výtvarné takovou měrou působilo jako na Vrchlického.

Že to nebylo bez účinku na současnou generaci básnickou, viděti na poesiích epigonů Vrchlického, zejména K. Kučery, Fr. Kvapila, Ant. Klášterského a j.

Jest to jistě důležitý moment, zejména též pro vysvětlení jeho báječné plodnosti. Ano, výtvarné umění co do vlivu svého na poesii Vrchlického může se postaviti na roveň přírodě, která v každé době, ale zvláště v jeseni a na jaře na jeho plodnost měla vliv nesmírný.

S výtvarným uměním jistě také souvisí, že Vrchlický tak velice zamiloval si antiku, renaissanci a rokoko. Ano, troufám si tvrditi, že právě okem umělců výtvarných díval se na tyto nejdůležitější periody vůbec.

Stejně také malířství krajinářské mělo vliv na jeho pozorování přírody a bylo jistě mohutným zdrojem jeho přírodních motivů, ať už se jeví jako básně líčící, náladové anebo jako písně.

Malby figurální a krásné plastiky (ženské) pak živily jeho cit, budily smyslnost, podpalovaly jeho žár, jak se to jeví nesporně v jeho básních erotických.

A tak viděti, že vliv umění výtvarných byl na poesii Vrchlického neobyčejný; bylo by si jen přáti, aby osvětlení toto přispělo k pochopení jeho velikého díla s různých stránek a aby vzbudilo opravdovou lásku k veliké a ryzí poesii mistra Vrchlického ve vrstvách nejširších.

Pavel Auriga:

Pískař.

Po šedé cestě z pískovcových lomů,
jež vine se a mizí v barvách polí
a v dáli se silnicí k městu splývá,
se shrbenými hřbety stařec se psem
své celé jmění — vozík písku táhne.
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

I.

Jak v staré knize s listy zažloutlými,
tak možno v pískařově tváři čísti
běh jeho života a utrpení,
kam Čas jej vepsal vrásek hustým písmem.

Již u kolébky Sudice mu spředly
nit žití z vlákna se slzavou vláhou,
vždyť neznal otce, matky hřejné lásky,
jen pěstounův a svého mistra poznal
tvář mračnou, tvrdou pěst a hrubé slovo.
Pak v práci bez oddechu, v chvatu, shonu
za chleba soustem jeho život plynul,
jak horský potok skály ssutinami:
tu o balvan se tříští, tam se pění,
tu ve hráz bije, tam zas ve vír spěje
a dál se valí ve překotném spěchu,
by v řeku splynul — v hrobu zapomnění.

Jak platil draze svaly, nervy, krví
ty života dny všední, jednotvárné!
Když řemeslo mu navždy zničil, ubil
ruch doby strojů a moc kapitálu,
tu chudákovi utekla i žena,
a vzrostlé děti zmizely mu s očí.
I zklamán ženy a svých dětí vděkem
stál sám tu jako schnoucí hruška v poli.
Dny bloudil, nabízel své ztvrdlé dlaně,
však marně — mladých, zdravých všude zástup.
Ký div, že o život v tom krutém boji
na prkna, kola poslední groš vydal
a neúhledný, prostý sbil si vozík,
by denně z lomu žlutý písek vozil
a prodával jej na ulicích města. —

V kraj přišla Zima ve svém majestátu
se štědrou rukou bílých, třpytných květů,
s kvílící písní, dechem mrazným na rtech,
když jednou zpět se pískař z města vracel.
Jel zvolna posněženým stromořadím,
kde v bílém sněhu rozložité větve
a opuštěných hnízd se čáry tměly.
Již za obrysy lomu do červánků
jak do podušek skráň svou slunce skrylo,
den pomalu se ztrácel v matném šeru.

V tom podál cosi ze příkopu skrýše
se k starci zvolna plíží, teď se zvedá

a nyní bojácně se k zemi tiskne.
I stanul pískař. — V šero zvědav zíral.
Aj, pes to černý a jak zubožený!
Teď blíž se plazí, hlavu, ohon věsí,
ve sněhu zadní nohy sotva vleče
a k nohám starce lehá zimomřivý.
Ten po srsti jej hladí, poklepává
a pojednou tu zvolá v udivení:
»Ty's samá stará jízva, nová rána!
Jak krutá byla ruka tvého pána!«

Pes smutně skučel, zavyl naříkavě,
jak vyprávěl by o svém utrpení.
Ten nářek starci v hloubi srdce vnikal,
vždyť také jemu zasadila krutá
osudu ruka mnohou, těžkou ránu.
I dal psa do vozíku, pytlem přikryl
a dále táhl vozík v matném šeru
a spokojený úsměv hrál mu na rtech.

Tak dvě se sešly duše — pes a člověk. —

Od oné doby spolu každodenně
již za svítání v město písek vozí.
Když před západem z těsných ulic města
zpět jedou lány polí, zahradami,
zkad volnost, její síla, krása vane,
tu starých strastí oba zapomenou.
Pes v běhu štěká, hustým chvostem mrská
a na pískaře dovádivě skáče,
jak hravé dítě kazajku mu tahá.
Ten neodolá jeho šprýmům, žertům,
svou čepici mu hází, z tlamy trhá,
tu škádlí jej, tu něžným slovem laská,
až v samé kratochvíli domov stihnou.

Tak život starci němou tváří splatil,
co navždy ve své ženě, dětech ztratil. — — —

II.

Let řada prchla času kvapným krokem
a stáří neúprosnou obra patou
dnem každým víc a více psu a starci
tělesné síly, síly ducha drtí,
jak lamač pádem kladiv skálu v písek.
Tím těsněji však oba k sobě poutá
kruh vzájemného přátelství a lásky.

Ni duše jediné tu není vůkol,
jež v srdce bídou, strastmi zatemněné
by těchy jasný, hřejný paprsk vnesla.
Tak sami na sebe jsou odkázáni
v té drsné, beznadějné pouti žitím.
Krom málo slůvek při prodeji písku
neslyší stařec slova od nikoho.
Sám lidí také se již dávno straní,
nemluví s nikým — hovoří jen se psem
a ze štěkotu, klidu, vytí, skoku
a z jeho očí odpovědi zvídá.
Jen se psem žije — ano v něm už pouze,
neb pro vše jiné smysl zvolna prchá,
co jeho šíj se k zemi vždy víc chýlí!
A také Cikán — tak psa pojmenoval —
s ním stejně cítí, stejný sdílí osud.
— — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Po šedé cestě z pískovcových lomů,
jež vine se a mizí v barvách polí
a v dáli se silnicí k městu splývá,
se shrbenými hřbety stařec se psem
své celé jmění — vozík písku táhne.
Oj dlaní svírá, cestou vozík řídí,
pes v postroj spiatý vedle těžce táhne . . .
Šíj oba chýlí, nohy napínají,
co zatím kola skřípou, naříkají
pod tíhou písku, lopaty a putny . . .

Pes znenadání v běhu zarazil se,
jak omámený zavrávoral, klesl.
Lekl se pískař, oj vyjela z ruky . . .
V ráz odvázal psu postroj, sňal mu košík,
však darmo, darmo — pes již nehýbe se.

I zahleděl se na psa v zamyšlení . . .
Jak? — Cikán mrtev? — Nebude už tedy
s ním nikdy více tahat, žít a strádat? —
On stařec, sám už, sám že tu má žíti?
Sám — sám — jak jenom moh' by sám tu zůstat! . . .
Děs před samotou za soumraku žití
se mocně rozbouřil mu v klidné duši,
jak balvan když se střemhlav sřítí
v hladinu tichou a v ráz rozbije ji,
že pojednou tu ve záchvatu pláče
kles' opuštěný stařec ke zvířeti,
v srst černou hlavu sněhobílou sklonil
a usedavě pro psa, zvíře — plakal,

ach ano, plakal pro psa jako dítě
a jménem volal jej a v náruč svíral. . .

Kol teskné ticho — — — Nikde živé duše,
jen drkot vozů, zapráskání biče
sem se silnice časem doléhalo . . .

Pláč zvolna ztichl. Pískař zvedl hlavu
a vlhkým, rudým zrakem vůkol těkal,
až utkvěl poblíž na šípkovém keři,
jenž větve plné květů k zemi skláněl.
Pohleděl na psa, lopatou pak zvolna
pod keřem šípku jámu pracně vyryl
a druha, bratra stáří — psa tam vložil.
Několik lístků květů dolů spadlo
se slzou rána, na nich dosud tkvící.
Pak černou zemí Cikána tam přikryl
a s těžkou myslí dále vozík táhl . . .

Hle, skřivan vzlétl z klasů nad keř šípku,
ve vzduchu chvěl se, výš a výše stoupal,
však lkal dnes smutně, teskně, žaluplně,
jak truchlou pohřební by píseň zpíval. —

Již zahnul pískař na silnici dlouhou,
jež jako šedá stuha vinula se
zeleným lemem stromů v bránu města.
Poledním žárem slunce právě plálo,
vše hořelo kol v jeho zlata záři
i v dáli kupole a věže chrámů.
Krok za krokem se stařec k cíli vleče
a časem nachýlenou hlavu zvedá,
by zrakem změřil, jak se cesta krátí,
pak v přemýšlení zas ji k zemi kloní.

Jak divně se to v jeho lebce rojí!
Ba najednou tak divně — prapodivně
teď myšlenka tu jedna druhou stíhá
a v divém kolotoči, koloběhu
kol žáru zoufalství se stále točí,
až v zmatený se chumel zaplétají . . .

A jak tak jede — zamyšleně jede —
tu vedle vidí — stín tu běžet vidí —
stín — ba ne? Toť přec jeho věrný Cikán,
ba ano, Cikán, Cikán opět živý
a k jeho vozíku je zapřažený!
Co zdálo se mu — Cikán že mu pošel?

Sen byl to — Cikán přece vozík táhne!
»Hahaha! — Cikáne můj! — Táhni, táhni!
Jsme přece spolu, jsme tu oba, oba!
Já vezu — haha — zlato, zlato vezu!
Jen táhni, prodáme je — rychle, rychle!« —
Jak kdyby krev mu mládí vjela do žil
s vozíkem běží, stále, stále běží.
Lopata, putna s vozíku mu padá.
Co na tom — však jich není teď už třeba!

I běží, běží, po silnici běží
za křiku dětí, ku podivu starým
a na stín v běhu hledí, jak ten běží,
až tvář mu rudne, pot se s čela řine,
a zase v běhu na stín volá, křičí:
»Hej, hola — pospěš, pospěš, kamaráde!
Už konec bídy — zlatý písek prodám!« —
Ej, o třech kolech vozík skáče, skřípe
a písek po cestě se proudem sype.
A teď už letí, jako vichr letí,
prach za ním v kotoučích se hustých zvedá —
on jenom na stín hledí, jak ten letí.

Tu brána před ním — do hrobu jak jáma.
V ní temně kroky, rachot vozů duní,
jak na rakev by hroudy dopadaly.
Již projel branou do ulice města,
a za ním lidí dav se žene, křičí.

»Stát!« Povel k němu silným hlasem zazní.
Lesk šavle, očí, knoflíků se mihne,
jak balvan v cestu postava se staví,
v ráz jednou rukou uchopí se oje
a druhou pevně hrudi pískařovy.
Lid zvědavě se kupí, rychle roste,
až zakrývá vše hustou, živou hradbou. —

»Co stalo se tam?« ptá se kolemjdoucí.
»»Eh, starý pískař zbláznil se tam náhle.««
»Že zbláznil? — Z bídy či snad z bolu?«
»»Hm, nikdo neví — nejspíš z alkoholu.«« — —

Jean Rowalski:

Dalmatský sever.

(Z jeho zapadlých koutů.)

(Dokončení.)

Novigrad.

Slunečný den na sklonku listopadu. Jitřní slunce rozlévá své studené zlato po šedě žlutých stráních, ba i na dalekých, temných štítech Velebitu. Vzduch má v sobě cosi krajně průhledného, čirého, ba ostrého. Dráždí to ke vdechování plnými plicemi, otevřenými ústy. A pocit, který tyto vzdušné loky vzbuzují, je velmi příbuzný s dojmem, jaký máme, pijíce dobře chlazené šampaňské.

Je neděle — a Karinský klášter, silnice i moře jsou pohříženy ve sváteční klid. V kostele je několik venkovanek černých vlasů a tvrdých tváří. Starý františkán čte mši za mrtvého ticha. Venku na silnici zevluje plavovlasá Milica — sedmnáctileté srbské děvče, které posluhuje dělníkům při stavbě mostu. Je hezká, upomíná však spíše na sever: má lněný vlas, růžovou pleť, na které příliš zřetelno je působení drsných a slaných větrů — a světle modré oči. Její režný šat je světlý, zdobený červenými a modrými národními výšivkami. Vlasy pokryty čapkou, sestavenou ze samých stříbrných tolarů. Jako kněžka nějakého asijského kultu. Milica hledí nehybně a lhostejně na modrou hladinu.

Ilja, vysoký, rovněž plavý junák ze vzdálené vsi, dnes oblečený v krvavě červený zánovní krožet, přivedl dva malé bosenské koně s tureckými sedly. Vsedáme na ně já i můj průvodčí. A ve svěžím vzduchu, ve zlatě slunce uháníme radostným tryskem po silnici. Při klusu po cestě, která brázdí tyto samoty, radost se mne zmocňuje, chuť a vůle k životu mnou vládnou. Vmýšlím se v legendy a v junácké písně, v nichž opěvají se divocí agové, volní synové těchto skalnatých končin, v nichž svobodně prožívají svá divoká dobrodružství . . .

Opouštíme serpentiny, a naši koně stoupají s jistou virtuositou po strmé stráni. Nahoře začíná známá pláň. Už dva týdny jsem ji neviděl. Dva týdny žil jsem pohřben v kotlině, daleko od lidí, uprostřed skal ve starém, šedém a bílém klášteře . . . Koně radostně dávají se do klusu, slunce vesele se usmívá, vzduch voní šampaňským, a nad námi klene se temně modré, čisté nebe a všechno kolem leskne se úsměvem spokojenosti. Lidských tvorů tu však není: jen tu a tam chudá pole, ohraničená vysokými, jako divošskou rukou nanesenými ohradami šedého kamení. Tyto ohrady — toť nejsilnější symbol této země, její přírody, jejího života. Symbol hranic, přes něž vše, co žije, nesmí překročiti. Základní motiv celého ovzduší, motiv stísněnosti.

Několik rozhozených domků se ukázalo: *Podgradie.* Zde stávalo velké římské město *Asseria:* stopy jeho základů jsou dosud vi-

ditelny a mnoho kamenů s nápisy tu bylo nalezeno. Jak rozmarným tokem ubíhá Řeka Času! Tam, kde žila stará, imposantní kultura, mocná, agilní civilisace starověku — dnes rozkládá se pustina, chladná samota několika chat. Ani stopy po dávném životě, ba zdá se, že záhyby černé, kamenité půdy zúmyslně se tu rozložily jako rubáš na mrtvole vznešeného mrtvého . . .

Kopyta našich koní dále skandují své hexametry. Kamenné ohrady, tato bolestně a dojímavě symbolická architektura dalmatského venkova, rostou do výše, ztrácíme se v nich i s koni a chvílemi krom jejich šedi vidíme jen modro nebes nad sebou. Několik záhybů té cesty a Velebit zdá se bližší. Jsme u nové kotliny. Zjevil se pahorek s drsnými zříceninami hradu. Na jeho úpatí, na příkře stoupajícím břehu úzkého, kol dokola skalinami sevřeného zálivu mořského leží městečko. Jako hnízdo korsárů: kus nekonečné poesie. Jako poetická hračka tyčí se Novigrad nad modrým kobercem mořské hladiny. Stoupající linie, která dává viděti jeho bělavé domky malých oken a plochých, červených střech, každý od hřebenu střechy až k prahu, propůjčuje mu neskonalý půvab.

Duch tragických dějin jistě sídlí dosud tam, v té zřícenině nahoře. Tam uzavřela se královna Alžběta, vdova po Ludvíkovi, králi uherském, se svou dcerou Marií, aby vzdorovala vůli dalmatských a chorvatských velmožů. Zde odehrál se poslední akt jejího boje o zachování Dalmacie koruně uherské. Bán Pališna, prior vranský, který usiloval o odloučení Dalmacie od koruny uherské, ba také o spojení zemí srbských a chorvatských pod jedním žezlem, organisoval velmože a spojená vojska v Novigradu vytáhla proti královně — královna byla zajata, zde (r. 1387) věžněna — a zdá se, ač historikové tvrdí, že zemřela přirozenou smrtí, že byla později zardousena a její mrtvola vhozena do řeky Zrmanje.

Tak je tato zřícenina pamětníkem jednoho z nejvýznamnějších bojů Slovanstva na jihu. R. 1570 byl Novigrad dlouho obléhán Turky, a pak ještě vícekrát, až po více než století padl jim do rukou. Pověstný Feret-aga, bohatýr, byl zde velitelem, až do roku 1717 skvěl se půlměsíc nad hradem a hordy janičárů vládly okolím. Pak sídlil zde benátský kapitán a osm let vlály tu francouzské prapory s orlem Bonapartovým . . .

Na nábřeží sestupujeme s koní. Malé dveře krčem hledí tak přívětivě, jakoby vybízely ke vstupu. Vstupujeme do místnosti nízkého stropu s dřevěnými začazenými trámy a šedých zdí. U stěny několik velkých sudů vína, dlouhý stůl a dvě lavice. Stařena v tmavém oděvu čepuje víno do číší a nosí na stůl. Tam několik mladých, snědých mužů s dlouhým knírem, v červených čapkách, hlučně hovoří. Jsou kostnatí, ostrých rysů a v celém jejich zjevu je cosi příbuzného ostrému kamení skalin. Sešli se tu oslaviti neděli, po týdnu, v němž nevalná práce zemědělce střídala se s rybolovem na moři za chladných a drsných nocí, ba za bouří, jež činily návraty často úporně obtížnými.

Krčma zdá se mi teď poněkud divokou. Vycházím.

Hledím na vlídnou kovovou hladinu, modré zrcadlo. Moře a slunce spojují se tu v slavnostní kráse. A ta krása stoupá odtud na bělošedé zdi a červené střechy.

Starý venkovan mne čeká. Má černý, jednoduchý krožet, nahrbenou postavu a tvrdé ruce jsou plny žilových uzlů; v uších lesknou se zlaté kroužky. Jako mnozí jeho druzi ztrávil dlouhá léta na moři, na obchodních lodích, při těžké a hrubé práci. Jeho stáří je klidný život, vyplněný drobnou prací a rybolovem. Jdeme po nábřeží a ztrácíme se pak v jedné z úzkých, příkře stoupajících příčných uliček. Po drsné, barbarsky nemilosrdné dlažbě stoupáme a moře a vrchy přestávají pro nás existovati.

V těch uličkách dává městečko poznati svůj skrytý život. Dveřmi ve zdech je viděti malé dvory, průčelí domků, schody, vedoucí z venčí do horních komor. A pod schody, z otevřeného vchodu přízemí, skoro sklepní místnosti vychází dým, spolu se zápachem oleje a čerstvě lisovaného vína. Otevřená okna horních komor odhalují začazené stropy, od nichž visí nasolené maso, sušené ryby, rybářské sítě, šaty. Nebo je viděti do světnic s nejprimitivnějším, nenatřeným nábytkem hrubých tvarů, s truhlami, jež mají divoce barevné ornamenty. Ticho zde vládne. Někde objeví se hlava ženy nebo úsměv černých očí mladého děvčete jako krátká episoda při pouti tím strmým labyrintem uliček, v něž neústí ani jediné okno. Tam na malé terase pospávají dvě ovce; kus dále klidně pracuje mezek svými čelistmi. Místy cypřiš nebo smutně šedý olivovník celuje střechu domku nebo se sklání důvěrně k oknu. Slunce zatím vystoupilo do výše a zlatí všechna ta zátiší.

Jsme před domem mého průvodčího. Přízemek jeho je černá síň bez podlahy jen s mlatem, podobná spíše zčernalému sklepu. V jednom rohu ohniště, v druhém zásoby dříví. Na ohništi se kouří a cosi se vaří v železném hrnci, zavěšeném od stropu na řetěze. Na druhé straně vedou chatrné dřevěné schůdky do horních obytných místností. Známý interieur! Prohlížím laciné obrázky na stěně, bezcenné drobnůstky, přivezené starcem a jeho syny — námořníky — z dalekých cest; pohlednice z daleka, psané neumělou rukou; sešlé, sinavé, jako zakřiknuté zrcadlo, zrezavělou lodní svítilnu a malý, do podrobností vypracovaný model lodi ze dřeva, visící jako nějaký náboženský emblém v tak mnohém tom obydlí . . .

Hovorný můj hostitel sdělil mi už vše, co mohl sdělit o své rodině, svém domě, svém majetku. Je hrd na mou návštěvu. Přišel jsem a spatřil jsem. Musím ještě ochutnat jeho pěnivého vína. Je na ně hrd: je to produkt révy, rostoucí na jeho vlastních skalnatých vinohradech. Po několika číších těžkého, skoro černého vína zapěnil se přede mnou mdle žlutý, nasládlý nektar, pěnivý, svůdný ve své lahodnosti a tím nebezpečnější.

A zase putujeme úzkými uličkami. Když jsme se přiblížili k nábřeží, zahlédl jsem chatrnou budovu, jejíž sešlý portál je ozdobný a nese jméno jednoho z benátských dožů. A dole zatím vzrostl dav venkovanů: Srbky se širokými, kovovými pásy, mužové hustého vousu,

ti zde na voze, tam Amazonka na lhostejném mezku. Orient! A ve všem plno barev, drsné síly. Vše se usnívá. I moře přede mnou, moře, kdysi brázděné římskými triremy, *Portus Epilicus!*

Obrovac-Kistanje.

Slunce a moře! Člun vzdaluje se po průhledné hládi, ticho rozkládá se nad vodami a jen vesla v něm tiše hovoří. Za chvíli je bělavý Novigrad v dálce — a my tu na massivním člunu, houpáni uprostřed modré plochy uzavřené ostrými skalinami, jež spadají do moře v nepravidelné, spletitě záhybové linii. Skoro jako by nebylo odtud východu: před námi, v dohledné dálce, se skaliny uzavírají. A přece, když jsme se přiblížili, byla to jen mořská úžina a jí jsme propluli do jiného, většího zálivu. Myslím na Odysseu, když zatáčíme k východu. Před naším zrakem stále stejné, skalnaté břehy, jako z nějaké seveřanské legendy, husté, do moře spadající v ostrých balvanech a pokryté tříští kamení. Když vichr zde se vzteká a slaná voda tříští se o břitké hrany, vymršťujíc se do ohromné výše a měníc se v slaný déšť — zoufale, tragicky smutno zde je. To není — ani za klidu — moře najad a tritonů. Na moři ani člunu, ani na březích lidské bytosti. Na sever táhne se »Canale della Morlacca«, krásný šedí a žlutí svého kamení, za ním tmavé, srázné a tajemné stěny Velebitu.

Nová zátoka — a trocha zeleně ji oživuje. Vjíždíme ústím na vlny Zrmanje. Zmizela ztrnulá tvář břehů, nastává život, svěžest, vědomí pohybu. Jednou z nejkrásnějších episod této výpravy je ta krátká plavba řekou. Úzký pás obdělané země, stkvící se svěží zelení, ji svírá po celé délce a teprve za ním tyčí se vysoké svahy. Po stálém pohledu na ostré a šedé kamení, po imaginérním strachu z korsárů, bouří, snad i před smrtí hladem na některém z mořských útesů je zelená, šťavnatá, v přátelském úsměvu kynoucí údolí Zrmanje záchranou, osvěžením, radostí. Z těch vysokých a holých hor a zelených břehů jimi chráněných mluví taková cizokrajná krása. Jako kouzlem nějakého mythu, uprostřed samoty, šedě, skoro ještě v ovzduší slané vyprahlosti kvete toto údolí. A řeka — starý *Tedanius*, vine se jím, šeptajíc přetiše svůj idyllický verš, a její smaragdová, tekoucí zeleň vyzařuje vzpomínku na nedaleké moře, jež poutník opustil a jemuž se vlny řeky vrhají v náruč. Jejich smaragd a tyrkys oblohy mísí se slepě a šťastně, jako dva tiše vášniví, kteří neznají hranic.

Ale tato pohádka má svůj konec. Je to šedavé město, skoro už typ nitrozemského města, *Obrovac.* Všechno tu svědčí, že moře je už vzdáleno. Je cosi paradoxního v existenci tohoto města. Lodě z moře sem přijíždějí, malé parníky, těžké námořní konstrukce — po řece; ale není tu vlastního kusu moře a výhledu na jeho širou hláď. Tak doléhá sem jen jakési echo mořského vzduchu: chybí pravé jeho ovzduší, není smavé modře, není prudkých vlnobití, není lidí houpavého kroku — synů moře. Kdo zde žijí, jsou spíše zemědělci, konající namáhavou a těžkou práci, jež je úporným bojem proti

tvrdým skalinám a drsným větrům. Domy šedé, všední, jako odumřelé za zavřenými, zelenými žaluziemi. Ulicemi procházejí nebo projíždějí na vozích vysocí mužové v barvitých krojích, ženy pohánějí tu mezky s nákladem. Mají těžké, primitivními a svéráznými ornamenty vyšívané zástěrky, ozdoby z velikých penízů ve vlasech a na hrudi, množství kovových knoflíků, pásy sestavené z kovaných ozdob, a na nohách vyšívané holeně, trubicovitého tvaru, jež činí jejich chůzi podobnou kroku mužů. Jejich zjev, s tou pestrostí barev, s těmi černými, namaštěnými vlasy, těmi širokými boky, těmi jaksi neohrabanými pohyby dodává jim dětskosti a drsnosti, naivnosti a divokosti zároveň. A stejní jsou i muži.

Mnozí z nich žijí v osamělých chatách mezi skalami, v samotě. Aby se vrátili domů, celé hodiny musí stoupati. Vzdálenost od větších míst, kde nakupují své potřeby, přináší příliš volné tempo v jejich život. Snad polovinu pracovního týdne ztráví jen pochůzkami. Věčným poutníkem je obyvatel těchto končin . . .

Přecházím městem, vystupuji po stráni, porostlé skromným houštím. Shora ještě jsem vrhl pohled na modrozelený pruh Tedania, který se vine na levo mezi úzkými obrubami svěží vegetace na dně mořského údolu. Která z mořských sirén rozhodila zde jeden ze svých četných vrkočů, odpočívajíc celým svým svůdným tělem v moři? . . .

Jiná, drsně tragická pouť je teď mým údělem. Po obou stranách hrbolaté cesty území je zkrouceno, zdeformováno: hned zvlněné, hned příkře srázné. Údolí střídají se s vysoko ležícími úpatími svahů — a všude vládne věčný vládce této krajiny — kamení. Řídké a nízké jalovcové keře, se silným, jako oteklým a vředovitým krátkým kmenem a s temnou a hustou zelení svého jehličí tvoří mezi kamením tmavé skvrny, podobné houbám na dně mořském. Tu a tam zjeví se vetchý ostružinník nebo nizounký dub křemelák, spíše podobný keři nežli stromu. Vše, co tu roste, je stlačeno, stísněno. A za krátkou chvíli pouti mizí vegetace skoro nadobro.

Cesta propletla se nesčetnými zatáčkami mezi vrchy, ze ztracených údolí a propastí — a začíná, snad jen na chvíli, pustá, smutná, bezútěšná rovina, posetá jen hustým kamením. Začíná pouť, při níž v rozlehlém dutém tichu zdá se mluviti jediný hlas, jenž šeptá cosi o pravěku země a hned přechází v beználadový, mrtvě se nesoucí zpěv o marnosti všeho pozemského. Kamení houstne, hned jako rozhozeno rukou obrovského děcka v rozmaru, hned zase podobno troskám domu divokými živly rozmetaného. Pak přestává být tříští, a celá plocha, kam oko dohlédne, je skoro jako hladina z velkých, vodou zpola ohlazených kamenů. Je to »kamenné moře«.

Kráčím jeho plání. A přece je zde také cosi jiného než kamení. Tam z neznámých příčin utvořilo se na té skalní ploše několik dlouhých puklin, širokých sotva co by ruka prošla. A z těchto puklin, skoro ze samotného kamene, jím kol dokola obklopeno a tísněno, tyčí se několik olivovníků bórou sehnutých. Stojí tu však jako vítězové nad kamením a mluví k člověku o nezbytnosti boje, o jistém vítězství. Není-li to symbolické napomenutí pro lidskou duši?

Stopy člověka. Na kamenitém vrchu, drsném, krutě sveřepém, v němž zhuštěna je všechna pustota okolí, na nedostupném vrchu, lidské existenci a lidskému pomyšlení tak vzdáleném, bělá se — na modrém a chladném pozadí nebe — bílá zřícenina kastelu. *Veselinović!* Zde tedy kdysi žili lidé, válečníci. Jak žili, kdo byli — je hádankou a jen nějaká legenda, vynesená na povrch z tohoto ohromného hřbitova, by mohla promluviti místo té mlčící, bělavé sfingy tam nahoře.

A zde — žijí dosud lidé. Nikoli nahoře — ale na opačném úpatí skalnatého kopce. Rozeznávám několik barbarských ohrad z kamení. Mezi nimi dvě či tři chaty, pořízené z kamení ledabyle naneseného, se střechami, krytými velikými a hrubými kamennými deskami, zde v těch skalách vylámanými nějakým primitivním nástrojem. Půda v ohradách nejeví stopy lidských obyvatel. V takových obydlích žil — představuji si — člověk jeskynní. Několik silných, málo listnatých dubů rozprostírá svá křídla nad těmito brlohy. A nahoře stkví se bělavá zřícenina kastelu . . .

Cesta znovu se svíjí a kroutí. Zřídka něco zláká pozornost. Zde »*lokva*«, důl plný dešťové vody — jediná voda těchto pouští. Opodál několik špinavých venkovanů těžce pracuje na kuse půdy, ohrazeném kamením. Plátěný šat žen, kdysi bílý, je skoro pokryt hlinou. Po cestě plazí se člověk: má obrovské opánky, vlněné holeně na lýtkách omotané provazci, přes ramena spjývá mu hnědá halena. Jeho neholená tvář je hnědožlutá, světlé oči krví podlity: malarie.

Do cesty, jež jakoby vedla krajem, kde vše vymírá, tyčí se pojednou kostelík. Vesnice, *Medvidje*, skryta je opodál v údolech a na stráních. U kostelíka je pole, kde jakýs otrhaný Sisifos dřevěným rádlem oře zpurnou půdu. Cosi z kulturních počátků lidstva zavane tu na člověka.

Dále ještě otvírá se malá, kruhovitá kotlina, ničím se nelišící od té přírody, od toho ztuhlého, mrtvého, po věky zapomenutého těla země, na němž válejí se ostré kameny jako kosti mrtvol po nějaké pradávné bitvě. A přece tato půda, zdánlivě nikdy nedotčená stopami civilisací, patřila největší z nich: římské. Zde stávalo veliké římské město *Hadra*, založené a pojmenované po Hadrianovi, jež mělo svou vlastní kurii a kde později sídlil také biskup. Zde kdysi tedy konaly se zápasy gladiatorů, zněly fanfáry slavností, zlatí orlové římských legionů tyčili se v chladném a třpytivém vzduchu . . .

Mrtvým tichem, smutnou pouští jsem kráčel, vmýšleje se v živct doby Hadrianovy na těchto místech. Je možno, aby dějiny tak krutě a dokonale pohřbily nějaký kus země, jako pohřbily tento zde? Je možno, aby dílo tak velkého a silného živlu, jako byl římský, bylo pouhým působením času zničeno, smeteno s povrchu a pokryto chudým kamením? A jaký osud čeká pak dílo kultur méně silných, dílo jednotlivcův, jaký smysl mají všechny kollektivní ideály? Nebo je jen v *této* zemi ukryt zárodek zničení a smrti, je jen *toto* kamení předurčeno, aby bylo umlčujícím náhrobkem věcí slavných a silných?

Zatím co kráčeje, přemýšlel jsem o tragice tohoto velkého hrobu, vyvstal přede mnou domek. Krčma: čtyry neomítnuté stěny

zvenčí, neomítnutné zevnitř; hrubý mlat podlahou; uvnitř černo, jen malé okénko, nezasklené, pouští sem trochu světla. V rohu na zemi jest oheň, nad ním na řetěze visí železný hrnec; na černých trámcích stropu visí špinavé kusy sušeného masa. V druhém rohu je malý sud s vínem. Kol ohně, jehož dým plní místnost, je rozestaveno několik přenosných kamenů, sloužících za sedadla. Pravá hajducká krčma.

Je zima, jasný den — a několikahodinnou chůzí jsem znaven. Mladý člověk sympatické tváře odběhl připraviti mi něco k snědku. A zatím sedím sám v tomto pelechu a hledím dveřmi do kraje. Nebe sešedlo, bóra zavála svým ledovým dechem — a přihnala mi společnost. Vysoké sukovité postavy, pečlivě zabalené ve vlněné kabátce, s těžkými, obrovskými opánky, jichž horní část je z hustě pleteného provazoví. Halena, obyčejně spočívající jako plášť na ramenou, stažena je teď hluboko přes hlavu a přes čelo a její příliš krátké a úzké rukávy klátí se groteskně na větru jako předlouhé uši nebo postranní choboty. S obličeji zrudlými zimou, s tváří divokou, od přírody zdeformovanou přihnali se všichni: ten na cestě do městečka, onen z dlouhé chvíle, třetí — pastýř — aby si tu odpočal. Jsou zde jako doma, zdá se, že často si zde dávají dostaveníčko.

Nejeden z nich je otrhán, z kusů látek, hadrů, jimiž je pevně omotáno a utaženo jeho tělo, mluví dlouhé, úporné cesty, klopotná slézání skal, noci trávené na ostrém kamení pod širým nebem. Vyhlížejí všichni neskonale divoce — a zvláště jeden, patrně tulák — v němž jakás degenerace raçy vrcholí v neforemně vypuklém a vysokém čele, krátkém, velmi tupém a ohrnutém nose, vystouplých a žlutých lících, vpadlých a kulatých černých očích: — sotva by nalezl kdo lepší model pro tatarského lupiče z hor. A také ti ostatní, toť nejgrotesknější živly Arabie, Kavkazu, toť bašibozuci, divocí a loupežní cikáni, hajduci. Tak se mi jeví, co na ně pohlížím, ani sedí na kamenech, nebo leží dokonce na mlatové půdě jako v nějakém lupičském táboře, zahaleni kouřem, jiskříce očima . . .

Taková je družina bohatýrů pustiny, která je mi teď společností, s níž družně piji sklenici černého vína.

A po chvíli — cesta pokračuje. Opět se neznatelně změnila příroda — teď kol dokola je skoro rovina, porostlá velmi řídkými a nízkými listnatými keři a stromky; cesta, která se jí táhne, nemá příkrých svahů. Tu a tam v dálce šedá se několik hrubých budov, kamenné ohrady rýhují půdu. Jsou mezníky, značí rozdělení a zároveň poskytují ochranu. Kolem mne ticho, liduprázdno — a jen tam v dáli, pod několika těmi šedými a primitivními střechami, mizejícími mezi listím osamělých olivovníků, rovněž skoro šedým, lze tušiti život. Jen tušiti: když se přiblížíte, pusto a prázdno jest i za kamennými ohradami, jako po vymření, a duše mimoděk myslí na doby válek, na stavení vypálená a vyloupená tureckými hordami.

Skoro nekonečnou zdá se tato cesta po rovině. Město, jež po dlouhé době objeví se na obzoru, připadá jako vykoupení. *Kistanje* — znamená v těchto končinách dalmatského venkova kus života. Jeho domy, obývané skoro výhradně srbským obyvatelstvem, táhnou

se podél říšské silnice, která spojuje se Zadrem, na druhé straně se vzdálenějšími městy vnitrozemí jako Knin a Sinj. Město leží na rovině, uprostřed polí částečně obdělávaných, částečně posetých kamennou tříští. Cibulovitá báně pravoslavného kostela, vesměs srbské nápisy na krámech, barevnější kroj a čistší, italštinou méně promíšená mluva, vtiskují mu určitý ráz, nejen pravoslavný, chtěl bych říci slovanštější, orientálnější, barbarštější.

Kdo chtěl by probadati onu část okolí, která se táhne k bosenským hranicím, nalezne mezi silnicí a jižně od ní plynoucí Krkou rozsáhlá, silně kamenitá lada, zpívající řečí neplodnosti a mrtvosti. A přece — i toto zdání — jako tak mnohá v těchto končinách, je klamem. I zde, jako na tolika pustých, zdánlivě prapřírodních místech — je dech dávné civilisace — římského imperia. Uprostřed samoty hubených polí divoké opuštěnosti a kamenitých plání tyčí se tu do výše »Archi romani« — zbytky římských oblouků, svědčíce, že silný život vládl v těchto končinách. Sta stříbrných a zlatých penízů z dob Césarů bylo nalezeno v této půdě, v okolí smutné slavobrány . . .

Taková jsou tajemství, jež skrývají kamenité pouště odlehlých krajů dalmatských. Zde, v této oblasti, proslulé boji Benátčanů s Turky, na půdě kdysi římské, znám ještě jedno skryté tajemství. Střeží je řeka Krka. Z Kistanje vede k němu vozová cesta, po rovině mezi polmi a neplodnými úhory. Pak zjevují se keře, nízké listnaté stromky, a tam, kde rovina končí u hranice srázu, houstnou. Uzounké údolí ukáže se zvědavci: netušeně se zjeví, uprostřed pláně, která zdála se pokračovati do dálek. To Krka prořízla zde velmi úzkým hlubokým řezem, jen tolik, kolik potřebuje její tok, skalnaté tělo země. A poutníku je pojednou, jakoby houštím po úzké a příkré stezce padal do propasti. Několikráte stezka se otočí a stále není tušení o věcech budoucích. Když příkrý svah stezky přechází v rovinu, neočekávaně vine se u našich nohou zelený tok pohádkové řeky — *Titius* zvali ji Římané — sevřený těsně s obou stran vysokými skalinami a stráněmi, jež se k sobě hrozivě sklánějí a ponechávají poutníku viděti jen úzký pruh nebe. Ještě několik kroků, jsme na prvním prostranství, jež zdobí několik silných košatých stromů a za nimi v romantickém svém půvabu dumá — pravoslavný klášter *Svatého Archanděla*. Pod stromy na kamenných lávkách sedí dva starci dlouhého bílého vousu, v černých kutnách — kaludžerové (mniši) kláštera. Starší, imposantní postava, zvedá se, uctivým a mírným gestem se kloní — a pobízí ke vstupu. Ticho vládne kolem.

Vstupujeme omšeným vchodem, ocitám se ve vnitřním dvoře. Dvojí arkády tyčí se zde nad sebou, kol dokola, s mírně klenutými oblouky. Jasné světlo je na tomto nádvoří, odlesk zeleně z několika platanů, stojících venku, sem padá a vrhá svěží tóny na bílé, veselé zdi. Uvnitř, když jsem prošel chodbou a jakýmsi postranním vestibulem, vstupuji do pracovny starešinovy. Je mnohem mladší než jeho podřízení, černý vous na bradě, typický pro pravoslavné popy, je jaksi elegantněji zastřižen, způsoby uhlazené a zdvořilé: jeho srbština je sladce hudební, velmi čistá, nejčistší, jakou jsem snad kdy slyšel. Náš hovor vine se kol všeho možného, osobní informace střídají se

s diskussí o poměru církve ke státu v Rusku, o tradici pravoslaví, o příčinách, proč v Rusku se zachovává pravoslavný kalendář — a konečně o Čechách, zvláště o prof. Masarykovi, jehož díla můj starešina z části zná.

Ale jsem netrpěliv, ve své netrpělivosti pochopen a za chvíli kráčíme tichými chodbami a schodišti — kol úhledných a světlých pokojů: jen tři kaludžerové žijí zde, kde je pokojů asi pro dvacet — a krásných, světlých pokojů, jež ani trochu nedávají tušiti starobylost a osamělost domu.

Ve veliké, klenuté, dlážděné a poněkud ztemnělé síni jsme se zastavili. A ze skříní, jež dokola kryjí stěny, vyjímají moji průvodčí tepané dvouramenné kříže ze stříbra i zlata s jemně ciselovanými ozdobami, jež skoro možno považovati za byzancké — ale jež přece nesou nedefinovatelné, ale neklamné stopy jen a jen slovanského ducha; bohoslužebné nářadí, vzácně, umělecky vyšívaná roucha, drahocenné berly biskupů, v jichž lesku třpytí se atómy několika století, a konečně obrovské kancionály psané staroslovansky, v nichž modř, purpur a zlato iniciál uchovaly kouzlo dávných zanícení náboženských . . . Jen s námahou lze se odloučiti od těch předmětů, z nichž každý dává vzklíčiti stům a stům sensací, rozechvívá neznámé struny dávné historie, kterou známe jen povrchně, a jejímž cítěním — pro nás tak nedostupným — se v tu chvíli sami chvějeme.

Na druhé straně budovy, v temném podsklepí, přístupném ze zahrádky plné květů, stojím u hrobů mnichů — mezi nimiž pochován také jeden ze zadarských pravoslavných biskupů. Potom temnou chodbou vracím se a zůstávám oslněn státi u mříže, za níž je vlastní klášterní kaple: zlato ikón, mříží a svítilen, obrovská, mdle bělavou zář vrhající plocha velikého, trojkřídlového reliefu z tepaného stříbra, který trůní jako idol nad oltářem, sahaje téměř až ke stropu — to vše v mystickém zášeří unáší mne v jiný svět, komponovaný dojmově že živlů byzanckých, z dávné minulosti jižního Slovanstva, za lehkých odlesků Půlměsíce.

Jen zpola naslouchám starci, který mi vypráví o Turcích, před nimiž tento klášter byl skryt a vždy téměř dobře uhájen. —

A když sedíme opět v kamenných křeslech pod košatými stromy venku, je mi volno a klidno u srdce. Zde, v tomto zářezu skalnaté pláně, zastavilo se kolo událostí: sem nevnikl svět, zde zůstala vůně doby, vůně pronásledované víry a všechny předměty šeptají zde svou mluvou. Tři mniši v dlouhých černých řízách a celé to klášterní ovzduší nemá v sobě ani trochu přísného a ponurého rázu gotického středověku, skoro idylou zpívají zde věci, starý dům, stromy, květy. Vysoké kopce sklánějí se, vypínají svou hruď až k samotným zdem věčně mírného asylu klidu, který tu dříme jako drahocenná relikvie zakopaná pod zemí. Dříme nerušen, uchovávaje na svých zdech, ve svém nádvoří, na stráních, na všem — pradávnou legendu: Svatý Pavel ubíraje se těmito končinami, četl prý v klášterní kapli zdejší mši svatou. —

Vlny Krky zelenavé ženou se na své pouti mezi dvěma vodopády netečně kolem kláštera Sv. Archanděla . . .

———

Quido Maria Vyskočil:

A nad vodami . . .

»Manželka tvá bude jako vinný kmen plodný po bocích domu tvého, dítky tvé jako mladistvé olivoví vůkol stolu tvého . . .«

Žalm 128.

Právě v den, kdy v kanálech voda počala stoupati, narodil se hlídači hrází, Ivanu Rankemu, hoch. Ivan Ranke hlasitě se smál, když o tom vyprávěl: »V dědině hádali se již měsíc před tím, kdo to bude!« vykládal. »Nedovedete si představiti, jak to bylo směšné! »Ať je to syn! Ať je to syn, Ivane!« volali mužští. »Ne! Ne! Ať je to dcera!« zase ženské na to. »Dcery rodí se z ďáblů,« opět chlapci . . . Nu, povídám, jako by jim na tom více záleželo nežli mně. A tak přišla ta slavná noc. Voda hučela jako děla, vítr hvízdal jako milion ptáků. Jako když princ má se narodit!«

»Narodil se místo něho poctivý člověk!« prohodil jeden z naslouchajících.

»Narodil . . . ale co byste tomu řekli, že jsem se s ním v pravdě ještě ani nepotěšil. Hoch se narodí, zapláče a v tom — otevrou se dveře a v nich starý Hart celý udýchaný: »Správčí přijel — jako hrázmistr —« povídá, »voda stoupá.« A už jsem byl venku.«

Ranke ustal, veselým okem přehlédnuv stav vody. Nelepšil se.

»U ďasa, což tomu nebude konce?« rozkřikl se.

Nezdálo se však, že přání Ivovo mělo by se vyplniti. Již třetí den stoupala nebezpečně voda, rozhojněná přítoky s hor a trvalými dešti. Psí služba byla na hrázi, nejisté pevnosti.

Veseleji za to v chatě Rankeho, jeho rodném domku a šenkovně zároveň, třebaže ani tam slunce nesvítilo. Ale za hrubou záclonou, oddělující výčep, ležela Vanda a po jejím boku dřímal Ivův syn.

Mladý život — zdaž ten slunce nevynahradil?

V předním díle u širokého stolu sedělo onoho dne šest vodáků, každý při sklence nějaké té proklaté palčiviny.

U otevřeného okna Lucie, polopomatená sestra Rankeho, četla v bibli, u výčepu němá Maryna rovnala láhve a klímala.

Odpoledne sklánělo se; soumrak deštěm houstl.

U stolu šest vodáků polohlasně hovořilo a žertovalo, ale jen tiše, aby nevzbudila se Vanda, za záclonou odpočívající. Slovo vedl Martena, karbaník a opilec.

»Povídám, zahrázit se to mělo a ne zapytlovat! Uvidíte, že hráze nevydrží!« končil právě svůj výklad.

»Což je o nás . . . Ale ti zde!« přizvukovali mnozí.

»A nejhůř s Vandou!« politoval kdosi.

»Eh! Má, co si sama udělala!« odmítl Martena jeho soucit.

»Jak to vlastně bylo?« vyzvídal jiný z přítomných.

»Však to všichni víme, jak to bylo!« liboval si opilec. »Jenom Ivan je slepý jako kotě . . .,« zachechtal se.

»Vypravuj!« doráželi na něho.

Nedal se dlouho pobízet a začal:

»Víte přece, že o Vandu Wirthovu ucházel se nejprve Roman Licht!«

»To víme!«

»Nu a . . . Ranke překazil mu jeho plány. Ale Roman učinil přísahu. V noci, jež následovala po dni, v němž starý Wirth rozhodl se dáti dceru Ivanovi, vkradl se Licht do štěpnice Wirthovy, vytrhl tam nejkrásnější prut a vsadil si jej před chalupu. »Dokud prý ten prut bude se zelenat, dotud prý Vandy se nezřekne!« přísahal. Nu a to je právě ten mladý topol, jehož voda včera ušetřila. Trochu je jen rozviklaný. Ale drží dosud — třebaže Roman k němu už se nevrátí!«

Na okamžik se všichni odmlčeli. Teprve pak dodal Martena:

»Pamatuji se na všechno, jako by to bylo včera, ač je tomu dnes již více než pět let . . .«

Chtěl cosi ještě promluviti, když tu otevřely se dveře a tiše vešel Tomáš Reuter, první hlídač hrází.

»Proklaté počasí!« ulevoval si. »Psa by nevyhnal. A my v tom brouzdáme se již od rána!« A usedl.

Nabízeli mu, aby si zavdal. Leč on odmítl: »Kořalku nechci!« Odešel pak k Maryně, zatím co Martena dokončoval své sdělení:

»Nechci mluviti nahlas! Nemusí to každý vědět! Vám to ale řeknu. Vím to zcela určitě. Šel jsem tehdy z Fejfrovy hospody . . . hezky pozdě . . . po půlnoci. Tma bylo jako na půdě. A tu jsem ho potkal. Jako Romana Lichta u chalupy Ivanovy. Bylo to onu noc, kdy po prvé zdálo se, že hráze povolují. Asi před desíti měsíci . . .«

Mluvčí odmlkl, i bylo slyšet opět Tomáše, vyptávajícího se Lucie. »Kde je Ivan?«

»Přijel hrázmistr Wood . . . Iva je s ním!«

Martena pohlédl na hodiny: »Musíme jít! Hodiny utíkají jako čerti!« A zdvihl se a vyšel s ostatními do večerní nepohody.

V jizbě se ženskými zůstal pouze Tomáš Reuter.

»Jak se daří Vandě?« vyptával se. »Zdráva?«

Maryna přikývla.

»A dítě?« obracel se k Lucii.

»Také!«

»Pokřtili jste je?«

»Kde pak! Času nebylo!«

»Tak! Tak!« zamudroval hlídač. »I na to jméno musí člověk čekat. Kolikráte si myslím: Zatracená ves! Díra smradlavá! Jsme tu jako na Sibiři. Postaví nám z hlíny baráky a my odtud do života vylézáme jako krysy. Bez jména. Jako štěňata. Eh! Všecko se to tady v člověku nějak zadrhává.«

Reuter odmlkl na okamžik, ale zpozorovav, že obě ženy lačně mu naslouchají, pokračoval:

»Ondyno vylezl jsem na stráň. Hledím sem dolů na chalupu a divím se. Dvéře proti proudu. Pomyslím si: kdyby tak — nedej Pánbůh — řeka! Ani byste hlavním vchodem neutekli. Ještě snad tím prostředním . . . Podívám se na druhou stranu. Město roztahuje

se tam v červáncích. Jako by pro ně nebylo nebezpečí, když jsme tu my. Takhle na měsíc je sem dát, poznali by, co je to žít u hrází. Když si lehneš, voda zahučí: pojď a vyskoč, aby mohli ve městě spát! Jen oni aby byli v bezpečí. My zde smíme pouze umřít! Tak jako Roman . . .«

Jméno pobřežního dělníka vzpružilo zvláště zřetelně Luciinu pozornost.

»Jak to skutečně bylo s Romanem Lichtem?« vyzvídala.

»Eh! Je to smutná historie!«, odpovídal Reuter. »Vlastně jdu sem pro to. Našli jsme dnes časně ráno Romana. Voda mu odnesla v noci barák. Byl nahý a měl tělo bílé jako panna. Slunce se ho nechytalo. Ubohý! Pohřbili jsme ho na rychlo s Ivanem. Bez kněze. Nebylo možno čekat na něho. Ďas ví, kdy voda opadne!«

Tomáš nebyl ještě ani hotov se svým vypravováním, když dlouhý vzdech tam za záclonou prozradil, že Vanda se probudila. Hlídač hrází vstal a přiblížil se k závěsu. »Rád bych promluvil s Vandou!« řekl jaksi těžce.

»Jděte si jen k ní!« posílala ho Lucie.

Reuter uposlechl.

V přístěnku bylo již skoro temno. Ale hlídač přece rozeznal zde bledou tváři šestinedělčinu.

»Kdo je to tu?« zeptala se Vanda, když host se přiblížil.

»To jsem já . . . Tomáš Reuter!« hlásil se příchozí.

»Vítám vás! Lucie — světlo!« zavolala Rankeová.

Hned poté bylo slyšeti, jak Lucie rozžehává louč, mumlajíc při tom verš z bible: »Udělal sobě z temnosti skrýši; vůkol sebe pak stánek svůj z temných vod a hustých oblaků!«

Zatím hlídač hrází usedl a naklonil se k Vandě, promlouvaje k ní pološeptem:

»Čekal jsem, až všichni odejdou. Chtěl jsem . . . nu chtěl jsem vám říci — že Roman je mrtev!«

Po jeho slovech bylo lze slyšeti, jak Vanda zavzlykala.

»Už je tomu tak!« dodával smutný zvěstovatel. »Ubohý hoch! Včera ještě byl mezi námi. Sešlo se nás několik na tlach v hospodě. O ledačems se mluvilo: o vodě, počasí, o hrázích. Martin Zoppe pravil: »Hráze jsou jako život. Zkoušce neodolají!« Nevím, co tím chtěl říci — nerozuměl jsem tomu. Ovšem, Martin byl rok v městě . . .«

»A co Licht?« vyzvídala nemocná nedočkavě.

»Hm! Roman? Povídalo se dál. Přišla ovšem řada také na vás. Kdosi prohodil cosi nepěkného o vás a dítěti. Cítil jsem, jak mi Licht prudce stiskl ruku: »Nejraději bych ho zabil,« řekl. »Jde tu o její čest!« . . .«

»A potom?«

»Potom šli jsme spolu domů, Roman cestou skoro ani nepromluvil. Jako by tušil, co ho očekává. Když jsme dorazili k chalupě, sňal s krku tenhle penízek. Byl kdysi stříbrný s obrazem Bohorodičky. Stříbro zčernalo a stužka vybledla. Podal mi jej a řekl: »Odevzdej to Vandě . . . Ať si vzpomene . . .!« A potom zaplakal. Takový silný člověk!«

»Bože! Bože!« zaúpěla nemocná.

Tomáš pokračoval: »A dnes ráno mu příval odnesl chalupu. Když jsme ho s vaším mužem našli, měl oči otevřeny. Myslím, že Ivan nemohl snésti jeho pohledu. Zakopali jsme ho pod strání. Chudák! Ale je mu tam líp! Beztoho tady . . .« odmlčel se.

»Co jste chtěl říci?«

»Nu . . . nevím, jak bych to řekl! Ale neměli se s Ivanem rádi. K vůli vám . . .«

Na další rozmluvu nezbylo již času, neboť právě té chvíle ozval se před chalupou zdravý Rankeův hlas:

»Dejte pozor! Voda strhla lávku! Jděte po kamenech! Tudy ne! Více na pravo!«

Nebylo pochyby. Muž Vandin se vracel. Reuter chystal se k odchodu: »Musím k hrázím,« vymluvil se.

A odcházel. Ve dveřích setkal se s Ivanem: »Jak je?« zeptal se, jen aby něco řekl.

»Myslím, že hráze vydrží. Zapytlovali jsme je, že jsou pevné jako tvrz.« Reuter zapochyboval: »Nemám k nim tolik důvěry jako ty!«

Ranke trval však na svém: »Přesvědčíš se, že jsem mluvil pravdu.«

Rozcházeli se pak.

»Přijdeš ještě?« otázal se.

»Stačím-li s prací . . .«

»Nebude jí dnes tolik!«

»Myslíš?«

»Jsem o tom přesvědčen!«

»S bohem!«

Reuter odešel. Ivan zamířil do přístěnku . . . K Vandě. Jak se na ni těšil dnes od jitra již! Jak se těšil!

Nezapřel toho ani před Vandou, když k ní se přiblížil. Ač povahou i řemeslem hrubšího zrna, přece snažil se býti laskavý:

»Jak se ti daří?« vyptával se jí něžně a hned sám si také odpověděl: »Jistě dobře! Myslil jsem na tebe celý den. Když jsme pytlovali hráz, řekl jsem si: »Chráním svoji ženu a své dítě! A bylo mi při tom tak teploučko.«

Schýlil se k Vandě a políbil ji. Zachvěla se. Nerozuměl však jejímu pohnutí, i zažertoval:

»Jsem celý smáčený, viď? Studí tě to . . . No . . . nechvěj se již . . . dám ti pokoj! To jen jsem měl takovou radost, že tě vidím. Ale teď mně podej dítě! Ne . . . ty jsi ještě slabá. Hej, Lucie! Ne, počkej, sám si je vezmu.« —

A Ranke vyzdvihl hocha z lůžka matčina. Zdálo se, že růžové tělíčko ztrácí se v jeho ohromných rukách. Ale hlídač byl přece šťasten. Mazlil a líbal se s děckem, jež ani nezaplakalo.

»Ty, hošo můj, zlatý . . . zlatý . . .,« tulil se k němu a hned opět do světnice rozjařeně vykřikl: »Vy tam — slyšíte — pijte na zdraví mého syna!«

A opět mazlivě k dítěti: »A teď mi ukaž očička! Tak pěkně!«

Ivan sklonil se nad obličej dítěte. Ale téže chvíle výraz jeho tváře se změnil. Zachvěl se při tom tak mocně, že až se zapotácel . . .

»Můj bože . . . ty oči . . .« zašeptal.

Jeho vyděšený zrak postrašil děcko, že se rozplakalo.

Lucie vzala mu dítě z náruče s výčitkou: »Proč se na ně tak díváš? Rozplakal jsi je.«

On však znovu opakoval: »Ty oči . . . ty podivné modré oči . . .«

Té chvíle asi cos nevýslovně hrozného rašilo v duši prostého toho člověka. Zlé podezření vtíralo se mu v mysl. Ale on bránil se mu, jak jen mohl:

»Ne! Není to možné! Nevěřím tomu. To jen myšlenky mne zrazují a oči klamou!«

Děcko přestalo již opět plakati. Lucie hrála si s ním, foukajíc do plamene louče. Dítě se smálo.

»Ty jsi také takový plamínek!« žertovala s ním.

Ivan poněkud se zatím uklidnil. Ne však na dlouho; neboť náhle ozvalo se venku volání a hned poté vběhl Hart, jeden z hlídačů:

»Ivane! Voda stoupá!« oznamoval »Hrázmistr se po vás ptá. Nemělo se to zapytlovat, spíše zahrazit. Voda se nám převalí.«

Ranke však jako by ho neslyšel. Neměl odvahy odejíti jen tak, bez rozmluvy s Vandou. Od ní jediné mohl zvěděti pravdu; na ní pouze záviselo štěstí celého jeho života.

Hart stával se netrpělivý.

»Spíte či bdíte, Ivane? Slyšíte — hráze povolují!«

Tu teprve oslovený odpověděl:

»Již jdu, Harte!«

Leč místo ze dveří odebral se k Vandě. Spala. Postál nad ní okamžik, načež odešel. Neměl odvahy vzbuditi dřímající. Do ticha, v chalupě zavládlého, bylo nyní jen slyšeti hustý lijavec, šum stoupající vody a oddychování neklidných ňader Vandiných.

Po chvíli objevila se za oknem zrzavá hlava Martenova. »Hej, Ivane! Rybičky utíkají!« chechtala se.

Lucie pokusila se uspati hošíka jednotvárnou ukolébavkou:

Jdou, jdou
hvězdy oblohou.
Nesou sny v tvé oči,
v květy na klokoči;
jdou, jdou
hvězdy oblohou . . .

Jdou, jdou
páry nad vodou.
Od země se plazí
plavuní do mlází.

Jdou, jdou
páry nad vodou.

Jdou, jdou
nebe se schodou . . .
Duše malých dětí
v ústrety ti letí . . .,
jdou . . . jdou . . .

Podařilo se jí to skutečně. Zato Vanda náhle vyděšeně zavolala ze spaní:

»Lucie! Lucie! Kde je Roman? Či co to mluvím, můj Bože? Kde je dítě? Podej mi je sem! Jen u mne je doma.«

Lucie učinila jí po vůli.

»A což Iva?« zeptala se ještě nemocná.

»Odešel. Voda stoupla. Musel odejíti. Je také nějaký celý podemletý . . .«

»A proč?«

»Eh! Šváby má v hlavě. Kouká na dítě, div, že je neuhrane!«

Na rtech Vandiných chvěl se však dotaz. Vyslovila jej po delším vnitřním boji:

»Lucie! Je na světě vina, které nelze dostati odpuštění?«

»Láska odpouští všechno . . . Láska je Bůh,« odvětila tázaná vážně.

»Děkuji ti!« zašeptala Vanda a zavřela oči.

Lucie přistoupila k oknu. Hukotu vody i tmy přibývalo každou vteřinou.

Z dálky dolétal sem zmatený ohlas hovoru.

»Jaká je to noc!« zašeptala Lucie a přidala verš: »Hospodine, co je člověk, že se znáš k němu, a syn člověka, že ho sobě tak vážíš!«

Ze světnice již před chvílí vykradla se Marie. Nyní byly tu pouze Lucie s Vandou, jež opět patrně spala . . .

Panovalť za záclonou hrobové ticho. Na Lucii dotíraly dřímoty. Setřásla je však ihned, jakmile na zápraží ozvalo se volání Ivovo.

»Co se stalo?« zavolala do tmy.

»Rychle! Rychle!« rozkazoval vstupující Ranke. »Vezmi dítě! Pomohu Vandě. Musíme odtud. Nahoru k tetě Kristině. Voda stále stoupá. Bojím se o hráze!«

A již spěchal k nemocné. Leč sotva záclonu odhrnul, vykřikl hrůzou:

»Lucie! Vanda — zardousena!«

Skokem byla Lucie u něho. Než ani ona nemohla již přispěti té, jež zamodralá, s očima vytřeštěnýma, zpola visela s lůžka; kolem krku utažena byla šňůra, vedle ležel medailonek od Romana.

O Rankeho pokoušela se zoufalost.

»Bože! Bože! Teď chápu . . . Oči dítěte! Viděl jsem je dnes ráno . . .!«

Zavzlykal hlasitě. Teprve nyní vzpomněla si i Lucie, jak Vanda mezi dnem několikráte tvrdila, že slyší Romanův hlas, ač Roman byl již pod vodou.

»Kriste Ježíše, co to udělala?« zaúpěla.

Hukot vody se blížil a děs stupňoval. Hrůzy přibývalo.

Náhle ozval se i třesk skla a v okně objevila se hlava Martenova: »Vando! Ivane! Lucie! Hráze povolují. Zachraňte se! Městu teče do bot . . . Dobře tak — krysám!« zavolal hlučně a zmizel ve tmě.

Tu teprve Ranke se vzpamatoval. Políbil děcko a podal je Lucii: »Vem hocha, Lucie! A pospěš!« nakazoval.

»A ty?« zeptala se Lucie.

»Utíkej!«

»A ty?« opakovala. »Dědictví Hospodinovo jsou dítky a plod života jest mzda!«

»Jdi!« pronesl Ivan hrozným hlasem.

Lucie s hochem zmizela v postranním vchodu. Byl svrchovaný čas. Hukot útočícího proudu duněl již v příšerné blízkosti. Praskot a hluk panoval na všech stranách.

Ivanův hlas přerušil však i sílu dravého živlu, když zvolal za Lucií:

»Tvůj soudce a Bůh . . . tam na nebi a můj — tady!«

A Ranke přiblížil se ke dveřím právě ve chvíli, kdy pod okny zazněl zoufalý výkřik: »Hráze strženy! Zachraňte se!«

Rozevřel prudce dveře svého domku vstříc ničivému přívalu. V okamžiku vše živé i mrtvé pokryto bylo vlnami. Pouze pod nebem a nad vodami vznášelo se cosi hrozivě temného, jako obrovské peruti obětí Ivovou upokojeného osudu . . .

L. N. Zvěřina:

S hor Snů do údolí Nového Království.

(Kapitola z díla o Antonínu Sovovi.)

Celý vývoj Sovův je ustavičným dobrodružstvím odvahy, ustavičným hledáním a nalézáním, ustavičným rozvichřením duše. Bylo mu ujíti mnoho mil a přejíti mnoho cest. A jednou z nejkrásnějších cest jeho vývoje jest mi rozhořčený odchod na hory Snů, osobnostní osamění v mrazivých výškách, hrůza poznání nemoci se vrátit, posléze však překonání této hrůzy a zarathustrovsky vznešený sestup v údolí Nového Království.

A přece k pochopení a osvětlení tohoto hrdinného dobrodružství odvahy stačí mi pouhé tři mezníky: báseň »Bizarní sen« z *Vybouřených smutků* (1896), báseň »Údolí nového království« z knihy *Ještě jednou se vrátíme* (1900) a báseň »Nové výpravy« z *Dobrodružství odvahy* (1906).

*

V jednom dnes nemůže mýliti se nikdo z nás, kdož posuzujeme dílo Sovovo, jeho vývoj: že *Vybouřené smutky* jsou opravdu básnickým činem, protože jsou přehodnocením všeho, co jej předcházelo. Po stránce formální sice to byla už *Zlomená duše* (1894), jež znamenala rozbití formy, pěstěně uhlazené, jak ji vytvořil Vrchlický a

tradovala jeho škola; ale *Vybouřené smutky* byly teprv uměleckým potvrzením toho.

Rozbíti formu pro psychologické nuance — toť, věru, stálo za to. Po stránce ethické *Vybouřené smutky* vyslovily se pak jasně. Byla to bolest nad starým světem, prohnívajícím, ale nemohoucím dohnít, bolest nad zotročením jedince, byla to zoufalá nálada »konce století«, kdy se čekali proroci, ale ruce byly složeny v klín, byl to pach doby, rozkládající se už za živa, co vyštvalo smrtelně zraněného Sovu na »makrokosmické hory snů« v naději, že odtud bude možno »vzkřiknout do hloubky vězněným Já«.

Báseň »Bizarní sen« nejen že hodně vysvětluje z básníkovy misanthropie, nýbrž i zamkla v sobě první polovinu výše označené hrdinské cesty. Básník, zhnusen dneškem, odchází na hory snů se svou Vysněnou, s tou, již měšťácký svět oblékal »jako loutku pro hračku mužů, pro domácí rozkoš břichopásků«, z níž ale chtěl mít

ženu, jež pohřbívá
jdouc křísit zítra,
tu, která rodívá
v sváteční jitra,

a praví k ní před společným odchodem:

Nemůžem ničeho čekat od tohoto žití,
od země této a od těchto nebes a od těchto svatých.

Mně hnusny jsou dnešky, kam minulost výsměšné ozvěny hází,
pojď se mnou, nejdražší, svět jiný znám, zjevil se mé duši.[1])

A varuje:

A chraň se vzpomenout skrčených lidí,
těch plazů s myšlenkami ctihodně starými,
ty musíš opustit starou zem, ty musíš přetrhat všecky svazky . . .

Opustili vše, šli přes hory, doly, lesy, močály, těšíce se pohádkami o budoucích krásách a nových krajích, až přišli k truchlivému moři. Bylo jistě nutno přeplouti moře i vsedli na loď. V ní byl jediný kapitán (lidský instinkt). Ale bylo osudno svěřiti se rukám tohoto kapitána. Nedovedl řídit loď leč opět k břehům s člověkem.

»Lžeš, pse! Tam je zase týž člověk,« křiknul jsem vztekle,
»vidím jeřáby na březích, skla domů lesknout se v slunci!«

---

[1]) A báseň »Nové výpravy« z veršů *Ještě jednou se vrátíme*, která je vlastně jen poznámkou a komentem jak k »Bizarnímu snu« tak k »Údolí nového království«, vysvětluje více:

K nám podlý byl kdysi svět . . . Nás zamýšlel zotročit, ubít,
nás pohřbít v těch hromadách smetí nevědomého lidstva . . .
Chtěl učit nás po každé ráně modlit se poníženě.
Chtěl chudobu našich duší odměnit radostí slibem.

Chtěl prodat tě v svatebních šatech prvnímu kupci lásky,
co na prsou tvojich růže svadaly touhou po mně.
— — — — — — — — — — — — — — — —

A proto:

Do krásy neskutečna a do jeho hrůzy a bouří,
do divů jeho kdys vpluli jsme na lodi samotářské . . .

A zase vyjeli na širé moře, leč nový kraj se neukazoval.

Dny prchly a hrůza čekání marného visela na našich srdcích.

Ale kapitán nedovedl dovésti tam, »kde je radost a hudba a krvavé květy kde voní«, protože »neznal světů zjevení«. I byl zabit. A loď nehybně ustrnula v zelených vodách.

»A zkaziv duši tvou očekáváním světla, které nepřichází,
nevrátím tě již zemi, kterou proklínám, kolébku zla!
nezbývá, než dočkat se neb umřít v šíleném objetí
na opuštěné lodi na moři mrtvě zeleném . . .«

Báseň je vysloveně misanthropická. Ovšem, úprk od lidí skončil ustrnutím v zelených vodách osamění! Byla to slepá ulička krajního individualismu. A Sova měl před sebou tehda jen alternativu: dočkati se neb umřít.

A přec, nestalo se ani to ani ono. Nepřišel zázrak s hůry, nepřišla smrt. Došlo-li pak k návratu, jenž je nám dnes, znajícím pružnost a dychtivost Sovova vývoje, pochopitelný, ale jenž se nedal předvídat v době kol vyjití *Vybouřených smutků*, — tedy, došlo-li po všem k návratu, nutno předpokládat velké Poznání, které způsobilo ten přelom. A nemyslím, že by to byla jen ta hrůza mládí: »nikdy se nemoci vrátit«,[1]) jež dala básníkovi sestoupit s hor snů do údolí nového království, nýbrž že tu promluvila především rasa. Ten tajůplný příboj vln rasového cítění a uvědomění, ten příboj metafysického určení, jenž bije do nás všech, proudí pod námi všemi, ale zpěňuje se jen ve velkých jedincích.

Toť odkrytý nerv. Tak možno pochopit tu novou lásku k životu, tu novou touhu po zemi, ten vlahý cit lidské družnosti, to vše, co vlá a voní z básně »Údolí nového království«:

A mne to zpět lákalo v Údolí, kde jsem byl zrozen.
Tam hlína voněla, lidská bolela srdce a duše
tak marně toužily. Slyšel jsem volat hlasy
tam zdola k Slunci, tak marně k němému Slunci.

Já znovu sestoupil v Údolí rodné, roztoužen znovu
po horkých srdcích a po hlavách budoucích heroů
a po rukou upřímných, po očích, zatmělých žárem,
jež pátravý pohled snesou, chladný a ocelový.

Proč sestoupil v Údolí, kde byl zrozen, vysvětlují zase »Nové výpravy«. Především:

Nám scházela blízkost krve, jež hoří, plá láskou i děsem . . .
My nenašli náhrady za ni, kde ledovců mrtvo rostlo.
Nás volala zeleň jara: Je nutno se vrátit k zemi.

Pak to bylo poznání:

Kdo mimo svou duši hledá a mimo duše svých drahých,
ten nenajde nových světů... Je hluchá, je surová hmota...

---

[1]) Mládí mé, touhami slepé,
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
to mládí již poznalo hrůzu: nikdy se nemoci vrátit . . .
»Nové výpravy.«

Svět opouštět nemá práva, kdo hledá a kdo chce najít,
ni kdo chce být účasten Života velkého rozdílení...

a posléze rozhodnutí, napětí vůle:

Ne osamotnit se v dálkách a na výších. Vrátit se z dálek
a vrátit se s výší zas k člověku, žití to příštího smysl...
Dát vše, co jsme nalezli, svítivé rozhledy nesmírných dálek,
vzduch krajin ideálních, jež vyvstaly v naší duši...

A proto:

S hor Snů já k zemi se vrátil a nemoh' v své touze jinak
než zaklepat u jejích dveří.

Totiž u dveří své Vysněné, jež »byla essencí ženy, toužící, zamlklé, žhavé, půl z noci, půl z paprsků slunce již setkalo jaro«. Neb jako básník odešel na hory snů společně se svou Vysněnou chtěje i ji osvobodit, tak se také s ní společně vrací k lidem. Sova nedovede si mysliti lepšího člověka leč jako dar společného úsilí muže a ženy, harmonicky oň usilujících. Vznešeně pochopil a pojal velebné určení ženství:

Neb pro ženu není dnů budoucích, nemá-li kde se upnout,
tak nezní hudba snivě, když ve dva se neposlouchá,
a jaro není tak bílé a pučící květy tak vonné,
když sama je žena, když čeká a když se nedočeká.

A pak v svém vyznání a příslibu po sestupu s hor:

Budem tak věčně svoji,
ty ne však jako má oběť a já tvé otrocké břímě,
dva, kteří si našli hnízdo, pro sebe snášejíce!...

A proto chce ženu učinit účastnu nejen onoho Života velkého rozdílení, nýbrž i onoho úsilí o lepšího člověka. I volá ji v »Nových výpravách«:

Pojď se mnou, Ženo, jež trpíš! Nikdy mne neopustíš...
Pojď se mnou, já naučím tebe budoucím písním lidstva...
My nedáme ubít se, zmrtvit, my půjdeme ruku v ruce,
zlo, které nás bolelo stejně, my od lidí odvracet budem...

Ještě harmoničtěji, ale též určitěji burcuje básník ženu k součinnosti v novém díle na konci básně »Údolí nového království«:

Hle, bude již ráno, děl jsem, a stezky se budou rdíti,
my půjdeme spolu vstříc slunci, jež vychází bledé zvolna,
tam v branách Veleměst potkáme řady nejchudších žebráků,
my obdarujem je prvním penízem z Nového Království.

Na něm nebudou raženy hlavy Imperátorů,
jen symboly horoucí lásky všech světů a nových lidí,
je miliony již tuší na dně svých zavřených srdcí,
leč my je půjdeme učit, jak rozdávat sladké ty mince.

Tak vyšli jsme, užívajíce radostí, tak jsme vyšli
a nezaprodavše svých duší, jež měly své vlastní ohně,
my mohli vždy dosti rozdat pro úsměv a štěstí druhých,
těch, kteří již nebyli bídnými s příchodem nového království.

*

Nadhodil jsem již srovnání se Zarathustrovým sestupem. Zarathustra vraceje se s hor jde se rozdat jen těm, kdož tvoří, žnou a svátky světí — Sova jde k těm nejnižším a nejchudším, k těm uraženým a poníženým, mluveno slovy Dostojevského, aby jim zvěstoval lásku a naučil je rozdávat ji. A tak sestup Zarathustrův a Sovův mají společným jen to formální, gesto: sestup. —

Připomíná-li báseň »Bizarní sen« svou strukturou verše skřipot lan a praskot lodních prken, má báseň »Údolí nového království« něco z předjarní vláhy čerstvě rozorané prsti. Nebylo lepší příležitosti a nebylo ani lepší prsti pro setbu, počítající s novými uměleckými činy, nad tuto prsť. A Sova zasel. *Zápasy a osudy* a *Žně* jsou ty umělecké činy, jichž zárodky dlužno hledat zde. V nich obou roste vše ze široké základny kolektivního cítění, zpívá v tóninách vřelého hromadného soucítění a má dotyk všelidských objetí. Toť zároveň nejpřesvědčivější potvrzení, že onen vznešený sestup s hor snů do údolí nového království nebyl u Sovy náladou, nýbrž něčím osudově nutným, něčím, co vyvřelo z hlubin jeho osobnosti, z těch hlubin, kde rytmicky šplouná vlna rasy.

Řekl jsem, že si vážím *Vybouřených smutků* jako uměleckého činu, ale ještě více si vážím »Údolí nového království«, *Zápasů a osudů* a *Žní*. Tam příkrý individualism — zde jeho překonání. Tam promluvila osobnost — zde vedle osobnosti rasa.

A je-li pravda, že básník je vždy velce národním, kdykoliv dovede ve své osobnosti vytušit národní nebo rasové cnosti a připravit je na možnou účast v metafysickém lidském dramatě, — ba více: je-li pravda, že je národním už i tehdy, když se aspoň s nimi radí v nejkritičtějších chvílích svého vývoje, pak Antonín Sova je při svém sestupu s hor snů národnějším než ve chvíli, kdy jménem národa odráží barbarskou výzvu Theodora Mommsena. —

Nová výprava Smetanovy »Prodané nevěsty«.

Když Městské divadlo vinohradské oznámilo, že bude dávati »Prodanou nevěstu«, způsobena tím celé naší veřejnosti radost. Jsmeť zamilováni do tohoto rozkošného dítka musy Smetanovy. Těšili jsme se všichni, že uvidíme novou »Prodanou«, to jest na novém jevišti, novým podáním a v nové úpravě. Národní divadlo nebylo sice samotno, které ji dosud dávalo: měliť jsme ji i na jevišti brněnském, o putujících společnostech českých a cizině nemluvíc. Ale ve velké Praze bylo do 31. prosince 1914 Národní divadlo s »Prodanou« samotno a teprve po zákonném uvolnění oper Smetanových bylo možno ji tu dávati také na jiném jevišti.

Té obecné radosti nad úmyslem vinohradského divadla propůjčil jsem výraz i předchozím feuilletonem »Národní Politiky«,[1]) vítaje záměr, vítaje uměleckou potenci dirigenta dra Ostrčila i malíře

[1] Č. 33 ze dne 2. února 1915.

prof. Kysely a odmítaje předem všeliké nemírné požadavky, jež by snad obecenstvo podle svého zvyku činilo k jednotlivostem v provedení opery. Dal jsem výraz pevné naději, že »scenická výprava »Prodané« bude veskrze případná, díla důstojná«, dodav, že k tomu není třeba nic jiného, než aby se děla »v duchu hudby Smetanovy a v duchu libretta. Prostota, jas a určitost jsou hlavními vlastnostmi hudby a slova toho našeho nejnárodnějšího díla a těch musí dbáti režiser v prvé řadě a bez výjimky. Nějaké zvláštní moderní umělkování, nějaký hledaný a strojený »ismus« ať v dekoracích nebo krojích, ve světlech nebo v celém ovzduší, zvláště pak v podání postav, byl by provedení díla pohromou. »Prodaná nevěsta« musí býti prostě přirozeně česká od první žilky do poslední nitky — a nesmí býti přeplňována nebo »doplňována« ničím, co není zmíněno slovem nebo tóny opery«. — A přál jsem vinohradskému divadlu, aby také na něm, jako na Národním, došlo ke stům představení toho arcidíla.

Jak z odborného referátu povolaného kritika prof. dra Ot. Zicha v předešlém sešitě Vlčkovy »Osvěty« zjevno a veškerou ostatní kritikou dotvrzeno, dostalo se »Prodané« na Vinohradech hudebního provedení — až na úlohu Vaška — výborného. Tím více želeti dlužno, že na téže výši umělecké nestála výprava díla, ač správa divadelní nešetřila na ni nákladem. Zevní výprava »Prodané« na Kr. Vinohradech je na neštěstí krutý omyl. Jest omyl, poněvadž vzešla z názorů v základě naprosto chybných, a jest krutý omyl, poněvadž jím bylo postiženo právě dílo nejnárodnější, srdcím národa nejbližší.

Výprava každého dramatického díla má se říditi jeho dobou a místním ústředím. Časy, kdy opery a tragedie z dob starořeckých se hrávaly v kostumech barokových nebo rokokových, jsou dávno za námi — a s nimi arci i tehdejší zásady scenování. Pouhé své fantasii ve výpravě her může popustit malíř uždu, jen jde-li právě o hry fantastické, bez pevné půdy místa a času. Jinak má absolutní uměleckou povinnost, říditi se tou půdou i jejím rázem v lidu a v jeho celém bytu.

Která je půda »Prodané«, jaký jest byt — vnějšek od krojův až ke stavením a krajině — osob v ní jednajících? Opera je dílo hudby a slova v jeden živý dramatický celek slitých. Hledajíce ten byt osob, dotázati se musíme nejprve slova opery, tedy při »Prodané« slova Sabinova. Sabina byl v té věci velmi šetrný. Neřekl o sceně nic než: »Náves; po druhé straně hospoda. — Pouť.« Samo se rozumí, že náves česká — hrajeť přece »Prodaná« v Čechách a to s hudbou nejen českou, nýbrž říci možno nejčeštější. Kde ta ves je — zdali v Čechách západních či jiných — Sabina neudal a také na tom nezáleží. V tom má tedy výprava opery úplnou volnost určení. Ale nemá volnosti ve vzhledě národně místním, jsouc bezvýjimečně vázána na českou vesnici, a nemá volnosti v bližším určení roční doby a spolu povahy celé sceny, celého dalšího ústředí opery; neboť ty jsou vyznačeny slovem »pouť«.

Mohli tedy malíř a režiser plným právem uměleckým odchýliti se od tradice Národního divadla pražského potud, že by na př. byli

vložili děj »Prodané« do táborských Blat. Jaké rozkošné překvapení bývali by způsobili, kdyby místo dosavadní vesnice Plzeňska a jejích krojů byla se na sceně ukázala vesnice jihočeská se svým trojdílným nízkým statkem a menší ještě chalupou a v ní bílé zlatými cetkami a hedvábím všech barev vyšívané kroje ženské a příslušné k nim kroje mužské! To by býval znamenitý umělecký vtip, odůvodněný, a účinu překrásného: v nejnárodnější opeře mívali bychom vedle kraje plzeňského na jiné sceně současně jiný kraj, a to krojů svou povahou pro povahu »Prodané« skoro právě tak případných, jako kroje plzeňské. Jeť »Prodaná« opera komická. Proto jí tak výborně sluší ty veselé, z rokoka vzešlé a na vesnicích zachované kroje plzeňské. Proto by opět se nesnášela na př. s vážnými těžkými kroji chodskými. Nanejvýše mohlo by se ještě užíti kroje litomyšlského — přes to, že Jeník o sobě praví, že je »z daleka, až z moravských hranic«; neboť několik mil bývalo na venkově dříve již také »daleko«. Ano, kdyby se nebral zřetel k malebnosti, mohla by »Prodaná« být umístěna i do kteréhokoli jiného kraje Čech, kde se užívá nynějších poměštělých krojů, tedy dávati se na př. v oblecích Smetanovy »Hubičky«.

Ale naprosto je nepřípustno, aby vesnice a kroje byly položeny z Čech někam na měsíc — do nemožných krajů pouhé splašené fantasie. Vesnici k »Prodané nevěstě« dlužno vymalovati jako vesnici českou, ovšem jako vesnici téhož kraje, ze kterého se zvolí pro ni kostumy. Kroje blatské na př. nevsadíme do vesnice chodské s jejími sruby, nebo do turnovské s jejími skoro palácovitými statky dřevěnými. Kroje pak a místo musí tvořiti jednotu i celkovou i jednotu v krojích o sobě. Neníť české vesnice národopisné, aby v ní běhalo každé děvče jinak oděno a každý chlapec nebo muž s jiným střihem a jinou výšivkovou strakatinou kroje.

I při povšechné příbuznosti krojů toho kterého kraje měly zvláště kroje nejen jedné vesnice, nýbrž i celého panství vždycky stejný ráz, stejný vzhled. Kdyby na př. na Plzeňsku byl se objevil někdo s takovým kanárkovým kožichem a strakatými vyšívanicemi, do jakého obleknut na Vinohradech Kecal, býval by za smíchu celé vesnice musil hned odtamtud utéci — a zůstavil by ještě podezření, že to není v jeho hlavě nějak v pořádku.

Tedy českosti kroje v české vesnici a českosti vesnice samé je první uměleckou podmínkou jejich jednotnost, vázaná určitým místem neb aspoň určitým krajem. A proti té základní podmínce prohřešil se prof. Kysela omylem nejkrutějším. Neboť ani jeho vesnice ani jeho kroje té jednotnosti nemají, ba ani svým celkovým rázem povaze »Prodané nevěsty« nehoví.

Jeť jeho vesnice sházena z prvků nejen českých, nýbrž celého světa. Její hospoda v prvém dějství je stavení odněkud z hranic Tyrol a Italie a dřevěné stavení na její straně upomíná spíše na nějaký telegrafní srub v Sibiři nežli na českou chalupu, kterou patrně mělo býti. Správně český je obloukový vjezd do dvora statku na prospektě. Ale hned vedle něho jsou jakési severoněmecké hrazděné stavby cihlové! A to všechno s ponurým kostelíkem, vykazujícím

kamennou zvonici na dřevěné spodní stavbě — který by byl výbornou částí dekorace do nějakého těžkého tragického dramatu — je dohromady »česká« vesnice, »synthesa« české vesnice . . .! Jako vnitřek panské hospody je velmi hezký, tak náves s tím těžkým tmavým kostelíkem a s pustou strání v pozadí — ač vše by mělo býti slunečně a letně smavé, — je v samém základě pochybena, krutý omyl, z kterého až srdce bolí. A nejkrutějším vtipem v ní jest »máj« — totiž to, co má býti májí.

Do prostřed návsi, postranním kostelíkem silně a neprospěšně zúžené, chtěl malíř postaviti máj, »tak typickou pro veselí českého lidu«. Tedy o letní pouti v české vesnici máj! Ne postavená hochem děvčeti u statku děvčete, nýbrž mezi kostelem a hospodou na návsi! A kdyby to byla aspoň máj: to však, co malíř tam postavil, není máj, nýbrž lezačka z fidlovaček a jiných »slavností národních«, lezačka holého, mýdlem namazaného kmene, po kterém chlapci lezou k perníkovým srdcím, párkům a stužkám, nejvýše zavěšeným, aby zpravidla po marných pokusech, nahoru se dostat a párky nebo perník utrhnout, sjížděli dolů. Ta »máj« v »Prodané« stojí na sceně zároveň tak divadelně, že v každém diváku už předem vzbuzuje zvědavost — kdo na ni poleze, zdali snad Vašek či Kecal či některý kluk z komedie, nebo kdo si na lavičku pod ní sedne. Hotový »střed sceny« — výborně se hodící snad pro Tylovu komedii »Fidlovačka«, ale ne pro rozkošnou operu Smetanovu.

Daleko ještě hroznějším výplodem »synthetické« fantasie malířovy jsou však kroje. Ani jediný v nich není pravý kroj národní, jeden jako druhý smíšenina všech možných prvků ze všech českých, moravských, slovenských a jiných oblastí — a kromě několika rudých sukní baletů nejsou snad dva, které by byly totožny. Při tom křiklavost barev úžasná — naprostý nedostatek toho sladění, jakým působí barvy každého skutečného kroje národního.

Aby pak celé té výpravě, celému tomu »novému« umění posazena byla koruna na hlavu, zřídil malíř ještě zvláštní oponu a portál. Oponu sestavenou z červených, modrých látek, pruhy od shora dolů jdoucími, do jasné, úsměvné, slunečné hudby ouvertury zrovna řvoucími a oči trhajícími — a portál! Portál opět ze dvou »májí« lezaček spojených nahoře sufitkami téhož způsobu, jako nešťastná opona.

A tohle — hudební podání arci úplně stranou — je »nová »Prodaná nevěsta« mladých lidí, nových generací, dnešního cítění . . .«! Krutý omyl, patrný výsledek hesla »Stůj co stůj něco nového«, jen aby něco sensačně nového provedlo se proti tradici. Tady se to věru povedlo! . . . Tradice není a nesmí býti ani v umění zákonem neomylným, jediné platným. Zdokonalení v duchu a v pravdě jde nad tradici, jest jejím postupem. Ale zdokonalení, ne nerozumné zhoršení. I obměna může býti a je při tradici přípustná, je-li jen obměnou, nerušící vnitřní podstaty.

Tradicí ve výpravě »Prodané nevěsty« byla dosud česká ves a kroj plzeňský. Ta tradice dostoupila v Národním divadle vrcholu mistrnou režií Jos. Šmahy, nejlepšího divadelního znalce českého života vesnického až do nynějších dob. Byla až i posvěcena tím, že

v jejím rouše otevřela »Prodaná nevěsta« bránu do celého světa výtvorům Smetanovým a českému umění hudebnímu vůbec. Od té tradice uchýlilo se samo Národní divadlo k umělecké škodě scenováním pozdějším, po roce 1900. Přeložiti scenu komediantů za ves bylo proti všemu smyslu a proti reálnosti, proti »pravdivosti životní«, z níž vyrostla vnitřní podstata libretta i hudby »Prodané«. Ale vinohradské divadlo pošlapalo veškeru tradici fantastickou strakatinou své výpravy. Za plzeňský kroj živlu úsměvným veselím zářícího mohl býti, jak zmíněno, obměnou zvolen kroj blatský, po případě i litomyšlský, ač tento jest již o mnoho vážnější. Ale v každém případě měl to býti skutečný kroj národní. Opona, lezačkový portál a lezačka jako střed sceny jsou hotovým paskvilem na ducha »Prodané« i co do slova i co do hudby, a kroje vinohradské »Prodané« hodily by se výborně do maškarní reduty, ale ne pro naše nejčeštější arcidílo hudební.

Dnes, po Manesovi a Alšovi, pozbyli jsme patrně všeho smyslu pro podstatu toho, co zveme národním, a pro duši takových nejnárodnějších děl, jakým jest »Prodaná«. A poněvadž cizina poslední dobou — vždy asi čtvrt leta – holdovala ve výtvarném umění všelikým »ismům«, proto český umělec musil i »Prodanou« vybaviti novým »ismem« — skutečně nejvlastnějším potomkem futurismu a kubismu, jež nyní arci již oba bradou vzhůru leží. Jako futurismu a kubismu dostalo se bohužel i tomuto »ismu« theoretického zdůvodňování — ale doufejme v prospěchu umění, že jen s týmže výsledkem, s jakým se setkaly theorie i jmenovaných právě dvou »směrů«, po krátkém životním zápase už snad jen ve snách někoho strašících. —

Pozoruhodna pak pro násilnost celé výpravy jest jedna věc. V librettu výslovně jest vyznačeno, že děj se odehrává o pouti, o které v opeře dokonce i dvakráte výslovně se zpívá. »Kdo z nás ví, zda pouť budoucí vesele tak uhlídá« (I. jednání, výstup 1.), »Ohlašujeme slavnému publikum, že se tu dnes jakožto při slavné pouti provozovati bude« atd. (III. jednání, výstup 2.). Ale režie, chtějíc nejspíše pro Smetanu a jeho božskou »Prodanou« (v úředních zprávách nazývanou »komické arcidílo Smetanovo«) něco učiniti, škrtla v programech divadelních slova náves a pouť a nahradila je slovem: »Vesnice za (!) posvícení«! Proč, vědí bozi — patrně snad pro to, aby »pouť« nevolala po nějakém tom nutném při pouti krámku na návsi a po živosti sceny, která na Vinohradech je chvílemi jako vymřelá. Tato klasická oprava textu díla Smetanova je tak znamenitá, že věru zasluhuje místa hned vedle máje-lezačky — tohoto význačného znamení pro celý ten krutý omyl, jenž podle úředních reklam znamená (slyšme!) — »zmnožovati a naplňovati vznět českosti, prýštící z nesmrtelného díla Smetanova, souhrnným citem české přítomnosti a uvésti s ní dílo v tak vroucí vztah, aby bylo posilněním, utužením, inspirací nynější vzrušené české veřejnosti« (!!!). Je třeba k těmto slovům něco dodávati? Myslím, že stačí sama sebou úplně k naznačení, jaký vír panoval v těch myslích, které uspořádaly a provedly tuto truchlivě veselou výpravu našeho »nejčistějšího a národu nejdražšího« díla operního. —

Kdyby se o ní mohly dělati vtipy, mohlo by se říci, že Smetanova »Prodaná nevěsta« jest takové vnitřní síly a krásy, že ji nezničila ani tato výprava. — Ovšem i nyní přejeme »Prodané nevěstě« na Vinohradech — přes její výpravu — několik set představení. Ale až také zevně ošumí hrozná ta její výprava, buď hozena od portálu až do kožichu Kecalova do divadelního prachu, k němuž nikdo nikdy se nevrací, aniž do něho znova sahá, a buď pořízena pro arcidílo Smetanovo výprava pravdivě a poctivě česká, duchem skutečně uměleckým. A bůh chraň jiné Smetanovo arcidílo, které nyní na Vinohradech ku provedení se chystá — »Hubičku«, aby nevstoupilo také svou výpravou do šlépějí výpravy »Prodané nevěsty«! Buď dosti na jedné zápalné oběti, přinesené křepčícímu bariolismu »mladých lidí dnešního cítění«! — *Fr. Ad. Šubert.*

Nové písemnictví.

Básně.

Sedmý svazek nového, souborného vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického, jež pořádají Bedřich Frida a Jan Voborník, přinesl sbírku *Rok na jihu* (nákl. J. Otty, str. 194). Roku 1874 splnila se touha Vrchlického, aby poznal Italii, zemi klasických památek, zemi Dantovu. Přijal vychovatelské místo v rodině hraběte Montecucoli-Laderchiho, jehož dvěma synkům měl býti vůdcem a rádcem. V dubnu r. 1875 odejel na jih. Projel Alpami, projel rovinou severoitalskou a octl se na svém působišti v Modensku nad řekou Panarem. Za krátko projel také Apenninami a uzřel moře, jeho duše zažila mnoho hlubokých dojmů, jež, jak se rozumí, nemohly zůstati bez vlivu na mladého básníka. Jinak však Italie neuplatnila svých vlivů — zejména uměleckých a historických — na příchozího pěvce našeho. Nedostal se do Říma ani Neapole, neopil se »nebeskou krásou italského umění«, jak toužil v dopisech ku přátelům, než se vydal na cestu. Na jaře r. 1876 vrátil se do vlasti. Básnickým výtěžkem jeho pobytu na jihu byla kniha, která je tuto vydána po třetí.

Sbírka je věrným odleskem básníkových dojmů tehdejších. Neodráží se v nich kulturní život prudce se vyvíjející a zmohutnělé Italie současné, ani veliká minulost italského umění, ale volá z nich příroda a ozývají se dumy básníkových meditací. Spousty nových zjevů, velehory alpské, Apenniny, moře, nová tvářnost krajin, kláštery a zase postavy ze všedního, reálného života, jež by básník snad byl nalezl i doma, ale jichž by si tu sotva byl povšiml, toť jest, co tu plní jeho zářivé popisy a obsažné reflexe. Forma, kterou hned první jeho sbírky oslnily tehdejší čtenářstvo, dále se tu vybrušuje a jasně zvoní. Zejména střed sbírky a její vrchol — reflexe U moře — přivedl v naši poesii nové, podmanivé tóny. Dvě povídky prósou Flétna a Dcera Kimonova jsou tu ve své cizorodosti živlem téměř rušivým,

ale básník je sem pojal bezpochyby jako podstatnou součást toho, co vzniklo za roku na jihu. Smělá fantasie a snaha po čemsi tajemném, vzrušujícím a sensačním jest hlavním významem obou těchto povídek.

Prof. Voborník vybavil pečlivě přehlédnutou sbírku obvyklým úvodem, jímž i čtenář, který by snad zevrubněji neznal básníkova vývoje, uveden jest ve známost o vzniku sbírky, vlivech, za nichž povstala, a názorech básníkových tak, aby přečetl knihu s plným užitkem. Tomu přispějí také závěrečné poznámky vydavatelské a redakční.

Po Balkánských zpěvích, jež byly ohlasem zápasů jižního Slovanstva, a po epické odbočce Prokopa Rybáře J a n R o k y t a vrátil se *Jadranskými dojmy* (nákl. J. Otty, str. 82) k intimní lyrice, která byla posud nejpodstatnějším rysem jeho poesie. Jadranské dojmy budou v ní silnou, význačnou episodou. Básník vždy citlivý, vždy sensitivní a vlivem své osobnosti jaksi elegicky zladěný prodlel kdysi na březích Adrie a po letech pojal touhu se svými drahými pokochati se v jejích měnivých krásách. Přeje si, aby mu bylo dáno v její dálce

»na ostrově míru spočinout,
oddechnouti po bojích a válce
bez tísnivých, těžkých ducha pout«.

A když by se mu toho nedostalo, touží alespoň »se svou lodí v poslední své ráno kdesi u (jejích) břehů ztroskotat«! Prodlévaje tedy déle v blízkosti jižního moře, jest nadšen jeho velebou za ticha i mocí za bouře, ztrácí se v jeho velikosti, přivinuje se úže ke svým nejbližším, vyhledává s nimi půvabných zákoutí, pozoruje osobitý život v hlubinách, na březích i na člunech, zalétá s plujícími loďmi do dálné minulosti a mní, že prostřed nesmírné přírody splývá s vesmírem a mizí v něm. Zdálo se mu, že nalezl klid, jehož hledal, ale za nedlouho vnitřní neklid nutil jej pospíchati přes hory a doly, až se doma zastavil »na tiché stezce mezi poli« a klid, jejž hledal »v dálce, kde slunce z moře vstává,« nalezl doma. — Verše Rokytovy působí bezprostředností a opravdovostí citů, ladností celku i bezúhonností neumělkované formy.

Ve Sborníku světové poesie vyšel útlý svazeček poesie El. B a r r e t t o v é - B r o w n i n g o v é, obsahující *Sonety portugalské* a *Pláč dětí* v překladu Ant. Klášterského (nákl. J. Otty, str. 64). Sonety portugalské jsou vzácnou perlou světové literatury, výlev vroucí oddanosti, kterou básnířka chovala k svému choti, proslulému básníku. Překladatel vydávaje tuto část knížky po druhé vybrousil svou práci, aby byla hodna originálu. To platí také o Pláči dětí, v kterýchžto znělkách projevil se básnířčin soucit s dětmi, pracujícími v továrnách. *F. V. Vykoukal.*

Výpravná prósa.

Po vážné tragice života, kterou znázornil v poslední své práci románu »Selský práh«, a po hlubokých pohledech do lopotného života venkovských lidí moravských, jež kreslil v dřívějších svých povídkách, M. J a h n v nové své sbírce, nazvané *Rozmarné chvíle*

(nákl. R. Prombergra, str. 109), ukazuje nám tvář zcela novou. Předkládáť nám knihu humoresek. Zůstal v nich věren prostředí, z něhož vybíral látky k posavadním svým kresbám, zůstal věren i životu, jehož byl posud oduševnělým pozorovatelem. Jeho humor je napořád věcný. Neloví slov, nekrouti situací padni co padni, nenutí se do vtipů a vtipnosti, jak činívají někteří naši autoři, kteří si matou řemeslné šaškovství s poctivým druhem literárním, ale je prostý a přirozený. Jde za poutavými, veselými příběhy a okamžitými nápady, kterými si někdo pomohl z mrzuté situace, jako v Šíleném, v Násobilce, v Strýci Lušovjanu a j., nebo zakládá náladu své kresbičky na osobních slabůstkách zvolených postav, jako v Dobráku, v Houbách, Tchoři, Holubech a j. Spisovatel zpravidla se zastavuje na komičnosti činu nebo povahové stránky, jako v Nenapravitelném, v Pouti nebo Chytráku, a nestíhá vad a zvráceností satirou; k tomu, jak se zdá, je jeho životní názor příliš mírný a vlídný, nebo ústupný a nevýbojný. Tu a tam však přece i jeho humor je zahrocen poněkud ostřeji, jak ukazují na př. Lidé a zejména Špačci. Jeho sbírka působí uklidňujícím, vyrovnaným dojmem, jistě žádoucím v době, kdy kniha vyšla.

Od dob proslulých Nerudových Trhanů již několik spisovatelů obrátilo pozornost k zajímavému nárůdku, který se ze všech končin shromažďuje při stavbách železných drah. Z mladších byl to zejména Uher, který se pokusil spojiti svéráz potulného živlu trhanského s určitým zabarvením domácího kraje a typickými představiteli jeho stálých obyvatelů. Pohříchu krátká dráha životní nedovolila mu provésti pěkný plán do konce. Novodobá technika však zaměstnává bývalé trhany železniční také jinak. Upravují se toky vodní, vykazují se nová, zjednodušená koryta potokům a řekám a na jejich úpravě — na regulaci — shromažďují se vedle místního dělnictva zástupy mužů, jež tam osud svál z nejrůznějších krajů, aby je rozmetl jak spadalé listí, až bude dílo hotovo. Toť jest modernější typ trhanů, jimž se tu říká »bratránci«. Z těch si vybral látky Karel H. Vika k působivým obrázkům, shrnutým v poslední knize *Na regulaci* (nákladem vlastním, str. 244).

Po Zápiscích podučitelových, v nichž osobní zkušenosti a zážitky daly základ ke kresbám nestejné úrovně, po drastických Holčičkách a Malých dámách, kde spisovatel obratně těžil z rozporů mezi touženým zdáním a prostou skutečností v životě dívčích individuí, vrací se autor, jak se zdá, alespoň v podstatě k základní tonině své první knihy, Fatalis. Tam byl kus těkavé romantiky ze života opovržených, ale samosvojných cikánů, zde jsou životné figurky, přímo dýšící reálností místy div ne obhroublou, při tom však přece v jádře provanuté dechem romantismu. Již Neruda postřehl na svých trhanech onu vzácnou vyrovnanost životní, která je nejbezbečnějším pramenem zdravého a zároveň přirozeného a původního humoru. Té stránky všímali si na svých modelech všichni jeho následovníci se zdarem ovšem nestejným. Také Vikovi trhani z regulace mají samorostlý humor, založený v látce obrázků, v charakteristice jednajících osob, líčených svěžími, přirozenými barvami, humor, který se úplně

obejde bez laciných šprýmů a vtipů, za nimiž lze viděti autorovo úsilí jeviti se vtipným buď co buď. Vikův humor má i tu dobrou stránku, že budí soucit s postavami, které ztroskotavše v lidské společnosti a škrtnuvše bilanci minulého života, žijí jen animální setrvačností tvorů, pro něž není zítřka, kteří však vždy se dovedou těšiti z chvíle přítomné. Ten soucit pak promíjí i vady a slabosti líčených figurek, neboť pochopuje jejich původ.

Mezi »bratránky«, kteří pomáhali upravovati Vírovku v polabské rovině, do níž od západu shlíží s vršku kostel nad Sadskou, octli se také lidé, kteří okusili studia na vysokých školách. Soudruzi je proto nazvali »universitou«, přidavše do jejich skupiny také bývalého řídícího učitele Hutulu. Osudy té »party« na regulaci jsou těžištěm těchto obrázků Vikových. Jen u Hutuly poodhrnuje autor cípek s minulosti a dává tušiti, proč se nebožák octl v tomto ovzduší. Jinde spokojuje se událostmi přítomnými, zejména takovými, jež přispívají ku psychologii členů »university«. Tak se děje v Košilatých, tak v Opilém příběhu a tak i v povídce Jak přišel tyfus. Náhlý, překvapující vliv ženy na otrlé bratránky, kteří již dávno odvykli luxu nošení košile, opozdilý vznět náklonnosti k ženě, otcovská příchylnost k chlapci, potřebujícímu přispění — toť jsou motivy zmíněných kreseb. Jinde (Tónův Tygr) zase přilne duše trhanova k zvířeti tou měrou, že nepodlehne ani svodům peněz ani panské přízně, z níž by jistě plynul hmotný užitek. Zvláštní psychologie davové příhodně si autor povšiml v obrázcích Bouře a Tažní ptáci; v tomto zdůraznil dobrou stránku davu, jenž trestá jedince, hřešícího proti lidským citům.

Kresby Vikovy jsou obratně stavěny, zachovávajíce pravou míru v osnově zvolených látek i v povahopise jednajících osob. Jenom v Pohádce zdá se nám, že silně vypjatý, příliš dramatický závěr přichází po návěstech poněkud vyumělkovaných. — Spisovatel opatřil knihu úvodem, z něhož vane touha po zaniklé poesii rodného kraje. Táž touha je pak příjemným doprovodem vlastních příběhů, nasbíraných na regulaci. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Kolumbus. Dramatická báseň o pěti dějstvích a dvanácti scénách. Napsal Jaroslav Hilbert. — Ve víru. Drama o třech dějstvích. Napsal H. Bernstein.

Městské divadlo na Král. Vinohradech: Veliký Mág. Fantastická hra o třech dějstvích s prologem a epilogem.

Poznámky; Kroftova Dobrodružná mladost. — Zacharova Harmonie. — Fr. Zavřel †.

Hrdina Hilbertova dramatu *Kolumbus* není historickým mořeplavcem právě jako ve Falkenštejnu téhož spisovatele titulní rek se neshoduje se záznamy české historie. Hilbert neměl ani v úmyslu předvésti široký, věrně historický obraz po vzoru Jiráskova Jana Husa nebo Jana Žižky, nýbrž použil postavy Kolumbovy, aby byla nositelkou tragiky průkopnické.

Kolumbus Hilbertův mohl by stejně dobře procházeti se oblečen jako moderní badatel, sochař, malíř nebo básník; neboť to, co mluví o mořeplavectví a výzkumech odborných ve vlastním slova smyslu, je věcí zcela vedlejší.

Jádrem je Kolumbův boj o náležité uznání, docenění, jádrem jest jeho sebevědomé přesvědčení o vlastní vnitřní hodnotě a správnosti objevu, jakož i boj se vším, co by jej mohlo na cestě za vytknutým cílem byť i jen na čas pozdržeti. Tragika vzniká neústupností Kolumbovou od ceny, již žádá za své objevy nechtěje se zlevniti. Usiluje nejen stanouti u cíle, ale chce býti velkolepě odměněn. Není jako Rostandův Cyrano, dopřávající jinému slávy, získané vykradenými scénami z vlastních dramat a odevzdaně filosofující: »Můj život — suflovat a zapomněn být v tichu.« Nikoliv! Hilbertův Kolumbus přímo překypuje záští vůči těm, kdož těží, nezaplativše dříve náležitou cenu, ať už vykrádají moře, nevěstky nebo učence a vynálezce.

Prvních pět obrazů není nic jiného, než neustálý boj s malostí, malicherností, závistí, neporozuměním a nedůvěrou, jež čiší i ze slov manželky, mylně se domnívající, že byla podvedena mluvkou. Nejkrutější a nejtragičtější rána zasazována jest Kolumbovi ve scéně dvanácté, kdy vyslanec janovský sděluje mu, že objevil nový díl světa. Tu jest již Kolumbus tělesně i duševně zhroucen, takže plně na něho ani nedopadá rána, jež jest ze všech nejhroznější. Spisovatel mohl, když už libovolně zacházel s historickými údaji, tento moment rozvésti, což bylo by více dílu prospělo, než suché obrazy osmý až dvanáctý.

Divadelně nejúčinnější jsou obrazy prvý až sedmý a z těch zase obraz prvý, kdy Kolumbus opouští netečné své rodné město, »na zlatě spící«, a třetí, kde dochází k dramatickému výjevu mezi sebevědomým, za vytknutým cílem jdoucím průkopníkem a Markézou de Moya, plně jej chápající i beznadějně milující. Druhá půle dramatu vyčerpává skoro kronikářsky význačnější episody ze života Kolumbova, v poslední pak scéně přímo jsou vypočítávány údaje o jeho životě a činech.

Tato rozlomenost dějová vynikla ještě více v nevhodném, realistickém scénování řed. Schmoranze. Nehledíc k dlouhým a samozřejmým přestávkám mělo scénování — provedené jistě s plným souhlasem autorovým — za následek, že nevystupovala myšlenka básníkova v plné plastičnosti, již zatlačovala nepravá plastika dekorací a operní bohatost historických kostýmů. Shakespearovské jeviště bylo by neobyčejně dramatu prospělo — ale Hilbert byl vždy jeho nepřítelem, ježto prý ubírá hloubky, volnosti a znemožňuje daleké průhledy.

Kolumba hrál p. Schlaghammer jako sebevědomého, ale zahořklého badatele, při vzpomínce na velikost svého objevu přecházejícího u vytržení. Z dam jmenovitě pí. Dostalová úloze Markézy de Moya zaujala. Jinak téměř všechny úlohy jsou episodní a dávají při běžné režii celkem málo příležitosti, aby účinkující vynikli, zvláště hrají-li i dvě úlohy za večer.

Po dlouhé době spatřilo světla ramp Národního divadla opět drama Bernsteinovo *Ve víru*, jež od doby, kdy po prvé bylo na naší

prvé scéně hráno, provedeno bylo častěji na četných menších jevištích předměstských. Drama stále má úspěch, neboť líčí obětavost milující ženy. Úlohu Heleny hrála po pí. Benoniové pí. Sedláčková, jež ve scénách milostných dobře se jí zhostila, ale v momentech vznosných nestačila svým křehkým hlasem.

Na Městském divadle Král. Vinohradů, jež se stává útočištěm původní tvorby, neboť dostává se jí tam pečlivého provedení i vypravení, sehrána byla s úspěchem nová dramatická práce Dykova *Veliký Mág*. Děj odehrává se ve fantasii chorého. Jednající osoby v Dykově dramatu nejsou plnokrevné postavy, nýbrž spíše schemata, jež učinil mluvčími svých myšlenek.

Jde mu o to, aby ukázal na zhoubnou moc sobectví a hamižnosti, jež pod svou ničící vládu strhují vše, krásu, lásku i vědu. Je však třeba překonati sobectví a bezohlednost, nedati jim vzmoci se pod nijakou maskou nebo eufemistickým jménem, jimiž bývají nejčastěji fráse o sebeochraně, právu na život a vyžití se.

Názory své vpravil Dyk do tohoto dějového rámce: Sochař Jan těžce stůně. V horečce za noci přijde k němu (jako k Čapkovu Vondrejcovi ‚commodore') Veliký Mág a slibuje mu, že mu dá prožíti nejzávratnější štěstí za jedinou noc, odevzdá-li se mu úplně. Sochař svolí. V podobě miliardáře Carnegie dostaví se Jan a Veliký Mág v přestrojení za řidiče automobilu na zásnubní večírek v rodině komorního rady, kdež jest hostem i nevěsta Janova. Nelíbí se jí mefistofelský průvodčí Carnegiův (jako Markétka děsí se jeho očí), ale když Carnegie-Jan slíbí jí nejkrásnější šperky světa, odjíždí s miliardářem. Jan potom okrade skrblíka Grimma o nádherný skvost (scény skrblíkovy připomínají Molièrova Harpagona) a dá jej milence. Zahrnuje ji přepychem, avšak když otáže se jí, zda by s ním šla i na smrt, tu sezná, že ani miliardy nedovedly ji přiblížiti jeho srdci tak, aby bez výhrady a odkladů se mu věnovala. Objevuje se Veliký Mág, připomínaje, že lhůta dochází, a nabízí Janovi život, zavraždí-li (J. Kvapil: Ježibaba-Rusalka-princ) milenku. Když váhá, Veliký Mág dokazuje mu filosofem, právníkem a estétem, že nedopustí se zločinu, ale Jan odvrhuje vražedný nůž, jejž mu Veliký Mág vtiskl do ruky. Je k ránu. Na loži odpočívá Jan. Lékař zjišťuje — že nemocný krisi překonal.

Bizarnost scén vyžadovala jak mimořádného scénování, tak nešablonovité hry. Rež. Hillarovi podařilo se vzbuditi illusi snu jmenovitě tím, že hleděl co nejvíce scénu zjednodušiti. Z účinkujících zvláště p. Vydra (Veliký Mág) dobře se zhostil své úlohy jako vážný, ale doléhavý, vemlouvavý a neodbytný Mefisto.

*

Z původních novinek dramatických na jiných scénách provedených sluší jmenovati Václava Krofty veršovanou veselohru o třech dějstvích z doby renaissance, nazvanou *Dobrodružná mladost*, a O. Zachara satyrickou aktovku *Harmonie*. Prvá práce provedena byla na Městském divadle v Plzni, druhá v Intimním divadle (Švandově na Smíchově). Krofta, jehož plynné a zvučné verše sou známy z časo-

pisů a revue, oděl veršem i děj své veselohry, v níž líčí, kterak malíř Lorenzo získal si nevěsty za přispění svého sluhy Claudia. Na záměně těchto dvou osob zbudována jest vlastně celá veselohra a druhé dějství jest téměř celé vyplněno situacemi ze záměny se vyvíjejícími. Ve třetím dějství dostane se malíři toužené nevěsty, neboť strýc její, jenž ji původně chtěl provdati za starého markýze, svolí, aby se provdala za umělce. Plzeňská kritika stěžuje si, že nebylo práci věnováno dosti péče, což však omlouvá rychlým střídáním se novinek . . .

Aktovka Zacharova zachycuje rázovité postavičky, jež se objevují v pivovarských kancelářích dnešní doby. Nejúspěšnější je trojice pijáků a šňupáků, kteří charakterisují náš neutěšený spolkový život v mnohém malém městě. *Harmonie* tvoří pěkný protějšek ke Svobodovu Lapenému Samsonku.

*

V Davosu ve Švýcarsku zemřel v polovici března režisér František Zavřel. Byl žákem Reinhardtovým, ale šel svými cestami. Byl to režisér vskutku moderní, snažící se vybaviti režii ze šablonovitosti a vyježděných kolejí, ale při tom nezapomínal na požadavky divadla. jichž nelze opomíjeti bez újmy pro dílo. Nebylo jistě režiséra, který by s takovou pietou přistupoval k práci cizí, a přece jen nerozpakoval se Zavřel škrtati a upravovati. Ku podivu docílil toho, že autoři (i naši) milerádi mu svá díla svěřovali a ochotně se podrobovali jeho radám. Byltě praktik divadelní, ale ne routinér. Že jeho režisérské umění vyznačovalo se svérázností, svědčí místo, jež zaujímal v německém světě divadelním, kde měl dokonce vypraviti v Bayreuthu na paměť dvoustého výročí narozenin Gluckových řadu zpěvoher tohoto německého skladatele. U nás scénoval na Smíchově Wedekindovu »Lulu«, v Národním divadle Dvořákova Krále Václava IV. a na Král. Vinohradech Sulivanova Mikada a Dykovo Zmoudření dona Quijota. *Karel Čvančara.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. dubna 1915.

(Odstoupení knížete Thuna. — Nový místodržitel v království Českém. — Dr. Karel Habětinek. — Zemské finance moravské. — Německý říšský sněm. — Poláci na pruském zemském sněmu. — Hrabě Witte. — Změna kabinetu v Řecku. — Kardinál Agliardi. — Sociální demokraté a válka.

Veliké překvapení způsobeno obyvatelstvu království Českého dne 28. března: z Vídně oznámeno, že místodržitel kníže František Thun odstoupil z úřadu a nástupcem jeho že jmenován dosavadní zemský president ve Slezsku hrabě Max Coudenhove. Téhož dne uveřejnila »Wiener Zeitung« tento nejvyšší vlastnoruční list: »Milý kníže Thune! Vážná choroba, která vyžaduje naprostého šetření Vašeho zraku, přiměla Vás k Mému politování předložiti Mi prosbu za sproštění úřadu Mého místodržitele v království Českém a za přeložení do výslužby. Vyhovuje v milosti této Vaší žádosti, vzpomínám

opětně se zvláštním uznáním vynikajících služeb, které Jste, každé chvíle ochotně poslušen Mého vyzvání, vykonal Mně a státu v postavení vyžadujícím velké práce a zodpovědnosti. Naplněn oním vysokým nazíráním na úřední povinnosti, které vyznačuje veškerou Vaš činnost, usiloval Jste i za svého nynějšího více než čtyřletého působení v če.e politické správy v Mém království Českém za obtížných poměrů neúnavně o blaho země, při čemž Jste v nezištné obětavosti věnoval celou svou pracovní sílu zahájení dohody o národnostních otázkách a podporoval Jste úspěšně snahy po obnovení finančního pořádku v zemském hospodářství. Nutká Mne, vysloviti Vám za to Můj nejvřelejší dík. Vyslovuje zároveň přání úplného zotavení Vašeho zdraví, ujišťuji Vás Svou další náklonností a na znamení její propůjčuji Vám brillanty k velkokříži Svého řádu sv. Štěpána.

Ve Vídni, dne 27. března 1915. František Josef v. r.
Heinold v. r.

Stala se zajisté událost velké politické důležitosti, která v nynější nadmíru vážné době dvojnásob na váhu padá. Dne 18. března přinesly pražské listy zprávu, že místodržitel onemocněl následkem přílišného namáhání očí zákalem sklovatce, že se musí na nějakou dobu zdržovati svých služebních záležitostí a že nemůže udíleti audience, ani účastniti se schůzí. Ač choroba měla příznivý průběh, podal kníže Thun za několik dnů demisi. S upřímným politováním vidí český národ odstupovati muže, který, jsa věrným strážcem práv tohoto staroslavného království, všecky síly své věnoval péči o jeho blaho, o dobro obou jej obývajících národů. Byl neúnavný ve snaze, aby přivodil konečně dohodnutí těchto národův, aby zjednal mír v této zemi, nelekal se žádných obtíží a přese všecky nezdary započal opět znovu těžké dílo. Odchází — nechať jsou důvody jeho odchodu jakékoli — vysoce poctěn od svého panovníka, odchází s vědomím věrně vykonané povinnosti, odchází s uznáním svých dobrých úmyslů a své naprosté objektivnosti a spravedlnosti i od těch, kteří po celou dobu jeho úředního působení stáli příkře proti němu. Český národ zachová jej ve vděčné paměti a přeje si upřímně, aby jeho odchod z úřadu nebyl zároveň jeho odchodem z veřejného života, aby v době, kdy nastane uspořádání věcí příštích, nescházel muž jeho pevné vůle, jeho širokého rozhledu, jeho vřelé lásky k této zemi.

Nový místodržitel království Českého hrabě Max Coudenhove je zetěm bývalého předsedy ministerstva hraběte Taaffa. Jest mu padesát roků. Po dlouhou řadu let byl v politické službě, působil dlouho na Moravě, kde byl okresním hejtmanem a místodržitelským radou v Hranicích. Posléze několik roků byl zemským presidentem ve Slezsku. Orgán slezských Němců, těšínská »Silesia«, lituje odchodu jeho ze Slezska a praví, že přes to, že byl veskrze německý Rakušan a jako takový smýšlel a cítil, dovedl přece v oboru své působnosti souladně spojovati a podporovati zájmy různých národů.

Ve Vídni zemřel dne 21. března Dr. Karel Habětinek, justiční ministr v kabinetě Hohenwartově. R. 1870 v měsíci srpnu byl hr. Hohenwartem přibrán k poradě, která se s tehdejšími českými vůdčími politiky Drem Riegrem, hr. Clam-Martinicem a Drem Pra-

žákem konala v Pardubicích v bytě dr. Pražáka. (Pardubice zvoleny proto, aby porada nebudila pozornost). Jako důvěrníci zúčastnili se porady té baron Jos. Helfert a dvorní rada Dr. Beck. Prof. Habětinek vyslovil své mínění, že snad ne všechna česká přání, formulovaná hr. Clamem-Martinicem, bude možno schváliti beze změn. V listopadu navštívil jej hr. Hohenwart ve Vídni a oznámil mu, že si císař přeje, aby se v jeho kabinetě, jenž co nejdříve jmenován bude, stal ministrem spravedlnosti. Byv přijat císařem ve slyšení, zvěděl Dr. Habětinek, že jest nejvřelejším přáním panovníkovým, aby se věci v Čechách urovnaly. Dne 4. ledna r. 1871 byl jmenován ministrem spravedlnosti. Počátkem měsíce září dála se za předsednictví císařova porada o fundamentálních článcích. Ministr Habětinek měl námitky proti prvnímu článku, jenž zněl: »Český sněm dává souhlas k vyrovnání uzavřenému r. 1867 s královstvím uherským. Považovalť uherské vyrovnání za právem neplatné, protože tehdejší užší říšská rada nebyla oprávněna obstarávati záležitosti říšské rady širší. Myslil také, že se tímto článkem dá Uhrám podnět, mísiti se do této vnitřní záležitosti rakouské. A to se později skutečně stalo. Habětinek neprojevil své námitky v této první schůzi. Měl tak učiniti nazítří, ale byl po nočním studiu onoho návrhu stižen tak silnou migrénou, že mu nebylo možno ráno jeti ze svého letního sídla do Vídně. Když se tam odpoledne dostavil, zvěděl, že byly fundamentální články v jeho nepřítomnosti přijaty. — Narodil se r. 1830 v Praze, stal se r. 1863 profesorem soudního řízení občanského a práva obchodního na pražské universitě a přešel později na universitu vídeňskou. Odstoupiv z úřadu ministerského vrátil se na vídeňskou universitu a r. 1891 jmenován druhým presidentem nejvyššího soudního dvoru.

Stav zemských financí moravských jest velmi neutěšený. Zemský rozpočet na tento rok vykazuje celkovou potřebu 55,463.500 K a celkovou úhradu 35,245.800 K, jeví se tedy schodek 20,217.700 K. Neobyčejný vzrůst letošního schodku přičítá se menší poplatnosti. Zemský výbor hodlal navrhnouti zvýšení zemských přirážek o 10%, ale pro odpor Němců bylo usnesení odročeno.

V německém říšském sněmu žádal tajemník říšského pokladu, aby říšský sněm k povoleným již úvěrům desíti miliard povolil další válečný rozpočet deseti miliard, aby tak byla zajištěna nutná finanční volnost pohybu pro další vedení války až do pozdního podzimu.

V pruském sněmu učinila polská strana při rokování o rozpočtu prohlášení, že Poláci v nynější světové válce i v zemské i v říšské sněmovně hlasovali bez výhrady pro všechna opatření, která dle názoru vlády jsou k účelu války nutna, dále že na bojištích vyteklo pro pruský stát více polské krve, než se dalo dle počtu obyvatelstva očekávati, že však přes to vše vláda se nerozpakovala vřaditi i do letošního rozpočtu všechny položky, které slouží k potlačování polského národa a že se Poláci tudíž nezúčastní hlasování o rozpočtu. Také dánští poslanci stěžovali si na potlačování dánské národnosti. Vláda na tyto stížnosti neodpověděla. Rozpočet byl schválen proti hlasům sociálních demokratů; Poláci a Dánové vyšli ze sněmovní síně.

Ruský státník hr. Sergěj Juljevič Witte zemřel dne 13. března. Narodil se roku 1849. Za války rusko-turecké vynikl jako organisátor vojenských doprav. R. 1888 stal se chefem železničního oddělení v ministerstvě financí, r. 1892 ministrem dopravy a r. 1893 ministrem financí. V čele ministerstva financí stál po jedenácte roků a dobyl si velkých zásluh o uspořádání ruských financí. Zjednal rovnováhu v státním hospodářství. Zahájil stavbu sibiřské železnice, zavedl zlatou měnu a uzavřel výhodné obchodní smlouvy. R. 1903 byl jmenován presidentem ministerského komitétu, ale již r. 1905 ustoupil Goremykinovi. Po válce ruskojaponské byl povýšen do stavu hraběcího. Některé listy tvrdily, že nezemřel smrtí přirozenou, nýbrž že se stal obětí politického atentátu, ježto jeho politika tlačila Rusko k Německu a ježto tvrdil, že nikoli Německo, ale Anglie jest nepřítelem Ruska.

V Řecku stala se změna kabinetu pro rozpor mezi králem Konstantinem a ministerským předsedou Venizelem. Venizelos doporučoval, aby se Řecko zúčastnilo války po boku trojdohody, král rozhodl však pro další neutralitu Řecka prý do té doby, až bude zjevno, jaký výsledek budou míti operace proti Dardanelám. Důvodem pro rozhodnutí královo byl prý ohled na vyčerpanost Řecka poslední válkou balkánskou a obava, že by Bulharsko vpadlo Řecku do týla. Německé listy vítaly odstoupení Venizelovo jako vítězství Německa v diplomatickém boji o další postup neutrálů a tvrdily, že většina řeckého obyvatelstva rozhodnutí královo schvaluje. Nástupcem Venizelovým jmenován Gunaris, finanční ministr v kabinetu Theotokisově. Skupina Theotokisova má v sněmovně pouze 8 přívrženců, kdežto skupina Venizelova čítá 140 poslanců. Ministrem zahraničních záležitostí jmenován Zographos, za jehož vedení byli proti Albanii vysláni epirotští dobrovolníci a jenž docílil, že byla v území, o něž Řecko usilovalo, zavedena řecká správa. Sněmovna byla rozpuštěna. V rozmluvě se svými přáteli prohlásil Venizelos: »V korunní radě radil jsem k tomu, abychom 50 tisíci muži vypomohli spojencům proti Cařihradu a zavázal jsem se, že obdržíme náhradou vilajet smyrenský. Generální štáb prohlásil, že při zmenšení armády o 50.000 mužů nebude možno hájiti zemi proti Bulharsku. Žádal jsem pak toliko 15.000 mužů, loďstvo a opěrné body pro ně, ale i tento můj požadavek byl zamítnut.«

V Římě zemřel kardinál Agliardi, jenž upoutal na se pozornost jako apoštolský nuncius ve Vídni v letech 1893—1895, ježto měl účastenství v křesťansko-sociálním hnutí v tomto městě. Ježto na svých cestách po Uhersku brojil proti uherským církevně-politickým zákonům, povstal ostrý rozpor mezi tehdejším uherským ministerským předsedou Banffym a ministrem zahraničních záležitosti hr. Kalnokym. Z rozporu vyšel bar. Banffy jako vítěz a hr. Kalnoky odstoupil.

Názory sociálních demokratů o válce se různí. V Italii stala se řada demonstrací proti válce. V Miláně uspořádány přes zápověď vlády hlučné pouliční projevy, při nichž socialističtí poslanci protestovali proti válce. Demonstrace nabyly takových rozměrů, že musilo vojsko zakročiti. Němečtí sociální demokraté vyslovují se pro trvání války až do konečného vítězství Německa. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Duben.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Čapek K. M.: **IN ARTICULO MORTIS.** Novela z cyklu: Příběhové Antonína Vondrejce, korrektora a spisovatele. Knihovny Lumíra sv. 20. 200 str. 8⁰. Za - K 2·80

Poslední akt života Vondrejcova se blíží. Na smrtelné posteli »in articulo mortis« oddán je s Annou, bývalou sklepnicí a nejlepším svatebním darem jest mu právě přinesený titulní list k »Živému zvonu sevilskému«. Plastika líčení s podrobnou psychologickou studií sjednocují se tu v mohutných obrazech plných síly a přesvědčující suggesce. O Čapkové Vondrejcovi promluvila již celá česká kritika, staví tento novelistický cyklus na přední místo v naší krásné literatuře. Čtenáře na závěrečnou knihu cyklu zvláště upozorňujeme.

Hugo V.: **BÍDNICI.** Román. Přeložil Em. rytíř z Čenkova. S úvodním slovem Jar. Vrchlického Úplné dílo o 8 objemn. dílech (skoro 3000 str.). Za K 19·80
Také na 10 splátek po - K 2·—
Lze také odbírati v sešitech, jichž vyšlo 61 po - - - - - - - - - - - - - K —·30

V. Huga »Bídnici«, proslulý román, odkaz století předešlého věku našemu, je vhodnou četbou právě dnes, kdy náboženství lidského soucitu podmaňuje si všecka srdce. Román řeší s bezohlednou silou pojmy dobra a mravnosti a lze říci, že vychovává lidstvo k filantropickému humanismu, k lepšímu životu. Dílo doporučujeme každému čtenáři co nejvřeleji jako nevyčerpatelný zdroj nejčistších požitků duševních.

Jacobowski Ludwig: **WERTHER-ŽID.** Román. Přeložila Emma Horká. Vychází v Knihovně Zlaté Prahy v sešitech po - - - - - - - - - - - - - - - K —·24
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto knihovnu čtvrtletně pouze K 1·—

České čtenářstvo zajisté se zájmem přečte knihu, román židovství, jež v nádherné poetické formě zvláštní hloubavosti podává dílo vynikajících kvalit literárních.

Jirásek Alois: **TEMNO.** Historický román. Sebraných spisů sv. 40. 672 str. 8⁰. Za - K 8·60

V rámci románovém půvabně vylíčena je Praha 18. věku, jak žila »civitas devotissima«. Nové dílo Jiráskovo, hluboce vzrušující každou českou duši, budou čísti s vrcholným zájmem nejen všichni přátelé Jiráskovi, ale i veškeré české čtenářstvo.

Konopnická Marya: **NA BŘEHU NORMANDSKÉM** a j. črty. Přeložil J. J. Langner. Světové knihovny sv. 1174—1175. 90 str. 8⁰. Za - - - - - K —·40

Knížka v dnešní době obzvláště významná. Spisovatelka vidí příčinu úpadku své vlasti v odstrčení lidu, budí soucit k potlačeným a naději v lepší budoucnost. Překlad je z péra J. J. Langnera a čte se velmi krásně. V době obecné sympatie k Polákům a jejich vlasti přichází tato krásná, povzbuzující knížka jako na zavolanou.

Lassar-Cohn Prof. dr.: **CHEMIE V DENNÍM ŽIVOTĚ.** Přeložil Rich. Kauders. S 31 obrazy. Ottovy Naučné knihovny sv. 3. Za - - - - - - - - K 3·50

K populární rozpravě z oboru praktické chemie nemohla býti vydána pomůcka vhodnější svou znamenitou úpravou látky a přístupností formy. Kniha Lassar-Cohnova je výborným pramenem poučení každému jen poněkud připravenému čtenáři. Mnohý snad, překonav touto knihou první obtíže lučby pokusí se i hlouběji vniknouti do této krásné vědy, která dnes ve všech oborech vítězně půdy nabývá. Prostonárodní způsob poučovací je tu opravdu vzorem, jak se takové pomůcky mají psáti vzhledem k širšímu čtenářstvů neodbornému. Doporučujeme výbornou tuto knihu každému, kdo se o důležitých věcech snadno a bez námahy poučiti chce.

Mjasnickij J. J.: **DOBRODRUŽSTVÍ ČERNOBOLOTINSKÝCH.** Humoristický román. Přeložil J. Ščerbinský. Knihovna Zlaté Prahy sv. 70. 360 str. 8°. Za - K 3·40

Je to veselý román ze života moskevského, do něhož uvádí několik typických figurek kupectva provinciálního. Autor směje se tu hodně vesele a mimoděk strhuje čtenáře ve fraškovité situace svých hrdin, z nichž obvykle vyváznou s trefným poučením. Kniha je příjemným pobavením v dnešní vážné době a zasluhuje vřelého upozornění.

Tolstoj L. N.: **VOJNA A MÍR.** Román. Přeložili P. Papáček, K. Frypés, Akim Set. Čtyři mohutné svazky o 1720 str. Úplné dílo za K 8·—, váz. - - K 10·40

L. N. Tolstého světový román »Vojna a mír« je vhodnou četbou v dobách dnešního světového zápasu. Tolstoj ve slavném svém díle přechází od prosaické všednosti k zábleskům ideální krásy lidské, ke hlubině světových otázek a k velkým historickým událostem, kteréž před 100 lety otřásaly světem. Všecko to spojeno je v rámci románovém v podivuhodný harmonický celek. Autor tu obrátil svoji pozornost na duši lidskou a ukázal se podivuhodným mistrem v rozboru duševních změn.

Winter Zikmund: **PRAŽSKÉ OBRÁZKY.** Řada druhá. Sebraných spisů sv. 8. 306 str. 8°. Za - K 3·40

Právě vyšlý svazek přináší druhou řadu »Pražských obrázků« a v něm na prvém místě zařazen historický román »Rozina sebranec«, jenž s »Mistrem Kampanem« znamená skutečný vrchol moderně nazírané dějepisné belletrie. Řada dalších povídek, či jak Winter napsal »obrázků« ukazuje nám starou Prahu v době její největšího rozkvětu. V dnešní době je četba spisů Wintrových tím prospěšnější a naléhavější. Občerstvuje ducha vzpomínkou na slavné doby minulé. Čtěte Wintra, hodně čtěte.

SEŠITOVÁ VYDÁNÍ.

Česká knihovna zábavy a poučení. Sešit 240. Dílo 34. Jar. Vrchlického »Píseň života«. Životopisný cyklus osobní lyriky a epiky. Uspořádal a vyložil Jan Voborník. Seš. 7. Za 24 hal.

Ottova Laciná knihovna národní. Řadové číslo 1593. Řada 37. Sešit 20. Kniha 251. Ant. Nečásek, Brázdami života. Sešit 4. Za K —·20.

Sibiř, země budoucnosti. Illustrované velké dílo cestopisné. Napsal dr. Fridtjof Nansen. Český překlad redigoval dr. J. Guth. Sešit 11. Sešit 60 hal.

Ottův Divadelní slovník. Za součinnosti K. Engelmüllera rediguje K. Kamínek. Sešit 8. S přečetn. illustracemi. Sešit 80 hal.

Ottův Obchodní slovník. Redaktor dr. Jos. Pazourek. Sešit 53. Litomyšl — Loterie. Sešit 60 hal.

G. Preissové Sebrané spisy. Sešit 110. Kniha 18. »Vřes.« Sešit 3. Za 30 hal.

NAŠE ČASOPISY.

Lumír. Orgán Literárního odboru Besedy Umělecké. Redaktoři V. Dyk a dr. H. Jelínek Vychází měsíčně. Číslo 4. Půlletně 5 K.

Zlatá Praha. Velký obrazový rodinný časopis. Redaktoři V. Červinka a V. Olíva. Vychází týdně. Číslo 26. Čtvrtletně 5 K.

Světozor. Obrazová světová kronika. Redaktoři K. Houžvička-Vika a O. Štáfl. Vychází týdně. Číslo 30. Čtvrtletně 5 K, jednotl. sešity týdenní 40 hal.

Besedy Lidu Redaktor Aug. Eug. Mužík. Číslo 12. Vychází 14denně. Půlletně K 1 50.

Obzor narodohospodářský. Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálně politickým. Redaktor prof. dr. J. Gruber. Vychází měsíčně. Č. 1. Půlletně 5 K.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·30. Redakce v Praze. Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem „Unie“ v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 7.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nakladatelství J. Otto v Praze. **Korrespondence a zápisky Boženy Němcové.** Vydal Vincenc Vávra. 7 K. — Sborník světové poesie. Vydává Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída IV. Svazek 122. Kazimierz Przerwa-Tetmayer: **Poesie.** Přeložil František Kvapil. I. 2 K 60 h. — Dramatická díla Williama Shakespeara. XXXV. **Král Jindřich VIII.** Historická hra o 5 jednáních. Přeložil A. Klášterský. 2 K 80 h. — Lidové přednášky lékařské. Č. 128 **O hmyzu, přenášeči nakažlivých chorob**, a prostředcích k jeho vyhubení. Napsal prof. Jindřich Sechák. S 21 obrázkem. 1 K 20 h. — Č. 129. **Výživa člověka** ve světle fysiologie. Napsal Dr. Fr. Mareš, profesor fysiologie na pražské universitě. 1 K 70 h. — Světová knihovna. Č. 1183—4. M. Jan Hus: **Listy z Prahy.** (Do r. 1412.) Listů Husových sv. první. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. 40 h. — Č. 1185. Václav Beneš-Třebízský: **Na Štítném.** Historický obrázek. 20 h.

Nakladatelství Fr. Šimáčka v Praze. Básnické dílo J. S. Machara: **Životem zrazení.** Idylly a dramata. (1911—15.) 2 K.

Nakladatel F. Topič v Praze. Sebrané spisy Karla Legera. I. **Loupežníci na Chlumu. Nevěsta.** 3 K 20 h. — II. **Tři švadlenky a jiné povídky.** 2 K 50 h. — III. **Podivná příhoda inženýra Vladivoje Vejvody a několik jiných rozmarných povídek.** 3 K 20 h. — **Augustýn Fojtík.** Román. **Trest. Katuška.** 3 K 50 h. — **Verše. Zapomenuté sny. Tři povídky.** 3 K 20. — Sebrané spisy Ig. Herrmanna: XVIII. **Burlesky.** 2 K 40 h. — XIX. **Z pamětí starého mrzouta a jiné povídky.** 3 K 20 h. — **Duch a svět.** Spisy populárně poučné. Pořádá Jan Emler. 1. **Noviny.** Napsal Dr. K. Koch. 1 K. — 2. **Válka.** Napsal V. J. Hauner. 1 K. — 3. **Duše a tělo.** Theorie o vztahu duševní činnosti k tělesné povaze. Napsal prof. Dr. J. Matiegka. 1 K. — 4. **Kartely.** Napsal Ot. Ševčík. 1 K. — 5. **Jaroslav Čermák.** Život a dílo. Napsal Dr. F. X. Harlas. 1 K. — 6. **Zušlechtění lidstva.** (Eugenika.) Napsal prof. Dr. Artur Brožek. 1 K. — 7. **Protireformace v Čechách** po bitvě na Bílé Hoře. Napsal Dr. Hanuš Opočenský. 1 K. — 8. **Život venkova.** Napsal Dr. R. Rolíček. 1 K. — 9. **Drahokamy.** Napsal docent Dr. Boh. Ježek. Se 6 přílohami. 1 K. — 10. **Využití tepla.** Napsal inž. Karel F. Čáska. 1 K. — Sbírka souvislé četby školní. Pořádá prof. Ferdinand Strejček. Č. 12. Dr. Otakar Hostinský: **Epos a drama.** S úvodem od Ferd. Strejčka. 60 h. — Č. 18. Ferdinand Strejček: **Výbor z československé epiky lidové.** 70 h. — Č. 19. Ferdinand Strejček: **Výbor z československé lyriky lidové** Za úvod předeslán článek Dra Otakara Hostinského **„Lidová píseň, hudba, tanec“.** 70 h. — Č. 21. Dr. Ot. Hostinský: **Co jest malebné? Výlet do říše romantiky.** S úvodem prof. Zdeňka Nejedlého. 50 h. — Č. 24. Jaroslav Vlček: **Nové kapitoly z dějin literatury české.** 1 K 60 h. — **Mikoláš Aleš.** Jeho život a dílo. Seš. 17. 60 h.

Nakladatel Bursík a Kohout v Praze. Jaroslav Hilbert: **Kolumbus.** Dramatická báseň o 5 dějstvích a dvanácti scénách.

Nákladem Sborníku věd právních a státních v Praze. V komisi knihkupectví Bursík a Kohout. Spisy Dra Albína Bráfa. Díl prvý. Nástin přednášek universitních. Svazek III. **Finanční věda.**

Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XLII. Václav Novotný: **České dějiny.** Díl III. Napsal Rudolf Urbánek. Sešit 33—34. 96 h

Nakladatel Fr. Hovorka v Praze. Jan Rokyta (Adolf Černý): **Zpěvník o Janu Husovi.** (1907—15.) **Zpěvníku pozdního husity část prvá.**

Nákladem »Přerovského Obzoru« v Přerově: **K šedesátinám Jana Adamce.**

Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze. Zábavy večerní. Roč. XXXV. Pierre L'ermite: **Podník.** Sociální román. Autorisovaný překlad z francouzského od Bohumila Kyselého.

Nákladem vlastním v Praze. Prof. arch. Ant. Balšánek: **Tři náčrty idei** pro zbudování c. k. české vysoké školy technické v Praze na Letné.

Nakladatel Jan Kotík na Smíchově. Dr. Fr. Herman: **Episody.** Povídky. 2 K.

Umělecko-průmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze. **Zpráva kuratoria** za správní rok 1914.

Sedmnáctá výroční zpráva **Odborné pokračovací školy gremia knihkupců a nakladatelů pražských.** 1914—15.

Nákladem Českého čtenáře, spolku k vydávání a řízení poučné i krásné četby, v Praze (za redakce Aug. Žaluda). **Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu.** Napsali Dr. Kamil Krofta, Dr. J. Hanuš, Dr. F. X. Šalda, Dr. V. V. Štech a Josef Holeček. Svazek 1. S četnými vyobrazeními historickými. Cena celého díla (2 svazků o 72 stranách textu a 130 obrazech) 10 K, v původní vazbě 14 K.

Ornamenty. Umělecký časopis pro ženské práce ozdobné. Ročník II., číslo 3., v Brně, 1915. Sešit 1 K 40 h, předplatné na rok 8 K. (Vychází v lichých měsících roku).

ODSOUZENÍ HUSOVO – HUSA VYVÁDĚJÍ KU HRANICI

SNÍMEK KRESBY Z KRONIKY SNĚMU KOSTNICKÉHO OD ULRICHA Z RICHENTHALU (R. 1419)

HUSOVA SMRT – POPEL HUSŮV VMETÁN DO RÝNA.

SNÍMEK KRESBY Z KRONIKY SNĚMU KOSTNICKÉHO OD ULRICHA Z RICHENTHALU (R. 1419)

R. 1915. ČÍS. 7.

VLČKOVA

OSVĚTA

K jubileu Husovu.

Několik studií Dra **V. Flajšhanse.**

VII. Význam Husův pro českou literaturu.

První literární historik český, bratr Jan *Blahoslav*, otvírá své krátké záznamy o literatuře české jménem Husovým — a od té doby jméno Husovo v literatuře naší zaznívá stále častěji a vyslovuje se s úctou stále rostoucí. Osoba Husova sama náleží ovšem dějinám, našim i světovým vůbec; ale třebas jeho literární činnost ustupuje do pozadí proti jeho životním osudům a tragedii v Kostnici, přece i v literatuře naší jest význam jeho zrovna tak veliký, jako v našich dějinách politických i kulturních.

Již před Husem, za doby Karlovy, rozkvétá ovšem literatura česká znamenitě: a prósa Štítného může docela dobře se postaviti vedle prósy Husovy, hledíme-li přísně jenom k její české formě. Dojemným a srdečným tónem dovedl Štítný vykládati své rodině a potom i celému národu hlavní pravdy křesťanské, jeden z prvních počal dokonce užívati jazyka českého také v jednání veřejném a prostá krása jeho vroucích slov na obranu českého spisování působí ještě dnes na nynějšího čtenáře mohutným dojmem. Ale třicetiletá jeho nadšená a obětavá práce pro české písemnictví nedovedla vzbudit ohlas ve vrstvách širších a vyšších, jeho ústupnost a smířlivost podrobovala se již předem každé námitce a každému odporu shůry — ideál jeho je klášterní odříkání a útěk světu, nikoli vyrovnání se životem, třebas i bojem s jeho chybami a jeho stoupenci.

Teprve Hus dává této, stranou a v ústraní živořící literatuře život a smysl. Až dosud neměla rázu vědeckého ani plné samostatnosti; ve stínu latiny psali její autoři traktátky popularisační a pabásnění latinských předloh. Česká duše ještě si netroufala promluviti — a věděl-li Čech co nového a důležitého, psal to ja-

zykem latinským, jímž také mluvil se svými přáteli, vrchnostmi, se svým králem i Bohem. V tom Hus činí dokonalý a konečný převrat.

V kapli betlemské, jejíž význam ocenil úplně teprve tehdy, když jí byl zbaven, Hus po prve nejasně, ale čím dále jasněji poznává pravý svůj úkol: všechny své síly duševní postaviti do služeb lidu. Nikoli se odvrátit, nikoli »odejíti na poušť«, nýbrž sestoupiti s výšin své vědy mezi ty davy věřících — a jim, jejich i svým rodným jazykem, hlásati »zákon Páně«, jenž tehdy hýbal myslemi západní Evropy. Vídal, jak s dychtivostí viseli posluchači na jeho rtech, slýchal, jak byli toho žádostivi, aby i doma, soukromí mohli znovu a znovu se kochati slovy Písma, jeho vykladačův i obhájců, sám překládal jim taková díla latinská do češtiny i listy anglických

Husinec, rodiště M. Jana Husi. (Pohled z doby přítomné.)

přátel — ale dokud měl kazatelnu, kladl stále hlavní váhu na živé slovo a co psal, psal hlavně latinsky.[1])

Teprv odchodem do vyhnanství, kam se ubíral jen po těžkých a dlouhých bojích duševních, jest postaven před rozhodnutí, které na něho doléhalo již od konce r. 1408. Tehdy po prve arcibiskup mu zakázal kázati — a Hus, jenž jasně cítil v sobě své poslání, odepřel poslušnost. Od té doby, v letech 1409—1412, stále se vznáší Damoklův meč, vzetí kazatelny, nad hlavou Husovou; čím dále tím jasněji vidí, že místo slovem bude musit ke svým posluchačům se obraceti písmem: a r. 1412 dospívá tak ke konečnému rozhodnutí.

---

[1]) Viz výklad o tom dříve, shora na str. 328—334.

Dílo své počíná od začátku. Neujal se sice jeho podnět — nová jména písmen; ale nové jeho značky a *nový pravopis* zachoval se nám, s některými nepodstatnými změnami, až podnes. Jeho nové značky nesmírně zjednodušovaly a usnadňovaly psaní českých textů vůbec; jeho pravopis pak přiblížil najednou českou knihu českému lidu svým prostým a důsledným principem základním: »piš, jak slyšíš« »každou hlásku svým písmenem«. Jak těžký a neobratný, při tom však i nedůsledný a nejasný, byl ještě i pravopis Štítného — a jak demokraticky lehký a jasný je pravopis Husův, náš v podstatě ještě nynější! Oč snadněji — trvalou zásluhou Husovou — učí se psáti český žák nežli polský — Poláci nedovedli principu Husova, jejž také přejali, provésti tak důsledně a přesně jako na př. Chorvaté, Slovinci nebo Srbové lužičtí, jejichž dokonalý pravopis také děkuje za všechny své přednosti veliké myšlence Husově. Vnikla-li literatura česká skutečně v sto-

Rodný domek Husův v Husinci.

letích následujících do národa, je-li podnes ještě nesena duchem demokratickým a lidovým, nemalou o to zásluhu má právě tento jednoduchý a jasný pravopis, jejž dnes si v principu osvojují všechny vědecké přepisy cizích jazyků. A jak nelidový a těžký je proti slovanským pravopis německý, francouzský neb anglický!

Přiblíživ tak a zdemokratisovav umění písařské, dotud lidu cizí, Hus týmž způsobem zjednodušil a upravil také *spisovný jazyk*. Až do Husa máme dialekty, nářečí, nikoli jazyk jednotný; až do Husa v rozmanitých formách se drží starší útvary jazykové, mnohdy pozdějším písařům vskutku již nesrozumitelné. Poslední spisy Štítného a první práce Husovy, ačkoli oddělené sotva dobou několika let, jeví přece docela různý ráz jazyka. U Štítného jest ještě stará čeština v plném květu, s veškerou svou bohatostí tvarů a složitostí skladby, u Husa máme již v podstatě (až na některé hláskové odchylky, které však máme podnes ještě zachovány v nářečích východních) dnešní náš jazyk nový, lehký a jasný, prostý a srozumitelný. Se stanoviska vědeckého grammatika můžeme snad litovati, že čeština pozbyla bývalé své bohatosti tvarové a rozvité

skladby; ale má-li býti jazyk skutečně jen prostředkem, jak se vzájemně dorozuměti, jest nepochybně jisto, že s této stránky jazyk Husův vyhovuje nepoměrně lépe. Hus jazyk zjednodušil, neužívaje již tvarův a vazeb, jež cítil mrtvými; ale při tom určitých vhodných, hynoucích již, jazykových prostředkův užívá pravidelně, důsledně, hledě rovněž tak k prostotě jazyka jako k jeho srozumitelnosti. Přiblížil tak opět tím prostým, ale důsledným ja-

Husova skála u Prachatic.

zykem knihu českou lidu — řeč spisovnou zdemokratisoval tak jako pravopis. A opět tu vidíme, jak mnohem vzdálenější mluvě lidu je spisovný jazyk francouzský, anglický nebo dokonce kterékoli nářečí keltské.

Tyto dva veliké odkazy chová náš jazyk spisovný od Husa podnes; vysoký poměrně stupeň vzdělání, jejž nalézáme i u nejprostšího lidu našeho, je z valné části výsledkem těchto dvou vskutku demokratických oprav Husových. Spisovný jazyk český

i jeho pravopis je vskutku lidový a národní v nejlepším toho slova smyslu. A měl by tento odkaz Husův býti také dále množen — právě v duchu jeho tvůrce samého. Dnes již leckde pozorujeme, jak některé části našeho jazyka zrezivěly a se opotřebovaly: uvádím tu jenom tvoření a užívání přechodníků, jichž mluva lidová dnes již nezná; uvádím tvary 3. osoby sloves na -í a -ějí, sklonění substantiv t. zv. kmene -i, některé případy užívání genitivu atd.: tu všude ještě všichni jsme v začarovaném kruhu tradice, která pozbyla oprávnění a vadí jenom pokroku. A také náš pravopis dnes daleko se uchýlil od původních pravidel Husových — i tu bychom

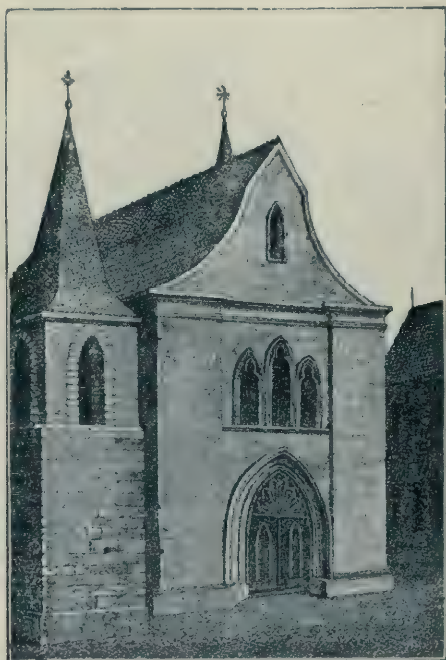

Husova škola v Prachaticích.

potřebovali nového Husa, který by pravopis zprostil leckterých dávno již odumřelých a přežitých zvláštností. — —

Ale nestačí míti nové a správné myšlenky — kolik jich tak vyhrabává dodatečně, po vítězství ideí, z prachu zapomenutí zkoumání starožitnické! — třeba jim také pomalou a tvrdou prací zjednati vítězství, dáti sám příklad a býti vzorem ostatním. Tento první a hlavní požadavek jest u Husa splněn skvěle. Zanechal svým vrstevníkům — a historii naší literatury — soustavné a vzorné práce české, které po prvé snad od dob Dalimila a Alexandreidy pevně se zakotvily ve čtenářstvu. Ještě dnes, po tolika stíháních, máme rukopisů těchto českých spisů Husových do set, máme od počátku českého tisku veliká jejich vydání tištěna — a jeho díla podnes, ze všech textů staročeských, tisknou se nejčastěji. Je za-

jímavo srovnati, jak často Hus se shoduje ve snaze i v práci s dílem Štítného — ale také, jak často se uchyluje. Oba dva asi stejně počínají překlady latinských traktátů, které se jim líbily; ale je rozdíl v těchto překladech štítenských a husovských. Hledí-li Štítný k lahodné a čtitelné formě, nechávaje při tom úzkostlivě věcný obsah takřka netknut, Hus méně piluje a hladí formu, za to tím více dbá obsahu, zacházeje však často dosti suverenně se svou předlohou, dodávaje paralely z doby souvěké, vybíraje a měně, jak toho žádá jeho názor životní. Pracuje-li Štítný s patrnou zálibou a radostí své traktáty, vždycky jako hlavní své dílo i hlavní

Kaple Betlémská v Praze. (Zbořená r. 1786.)

svůj úkol, je Husovi práce literární vždycky přece jen druhý díl, vedlejší stránka jeho života — hlavním úkolem zůstává vždy ústní kázání, hlásání slova Božího. U něho právě forma, jež bývá u Štítného často hlavní jeho zásluhou (neboť dnes obsahově a věcně Štítný je skoro již úplně redukován na cizí předlohy), je vždycky podřízena obsahu a hlavní myšlence; na tom Husovi záleží nejvíce. Nejvýše kladl Štítný, jako věřící laik, čisté přemítání o Bohu, přemýšlení »o hlubších věcech« křesťanských, scholastickou metafysiku, jež ve formě rozmluv s dětmi je známa hlavně jako »Reči besední« z rukopisu budyšínského. Štítný zde po stránce jazykové vykonal práci ohromnou; prokousal se celou těžkou a spletitou scho-

lastickou terminologií, překládal ji — jistě s velikým nákladem práce duševní — do češtiny a stvořil dílo, které zůstalo chloubou české literatury filosofické vůbec. Ale práce jeho zůstala marná: o těchto věcech vskutku raději odborníci mluvili latinsky a Štítný, přese všechnu dobrou vůli a upřímnou snahu, zůstává tu stále přece laikem, všude odkázaným na cizí informace a poučení jiných. Neměl následovníkův — a snad ani čtenářů. Hus v této příčině se vyhýbá podobné práci české. Má ovšem práci podobnou, odbornou, daleko vědečtější a správnější nežli dílo Štítného — je to jeho veliký výklad Sentencí Lombardových. Ale dílo to je psáno — v duchu doby — latinsky; Hus, jenž Štítného vůbec

Chrám Kostnický, v němž byl odsouzen M. Jan Hus.

neznal (i to je věc velmi zajímavá), nepokládal jazyk český za dosti vyspělý, aby mohl o těchto věcech mluviti česky. A vytvářeti české názvy pro věci, o nichž učenci všech národů mluvili tehdy internacionální latinou, pokládal za zbytečné a předčasné — bylo jiné, důležitější práce dosti. Teprve Táboři a Chelčický šli tu dále.

Za nejdůležitější pokládal hlásati slovo Páně a vykládati je lidu po česku. To chtěl i Štítný. I on napsal »řeči nedělní a sváteční«, v nichž podává symbolické výklady jednotlivých evangelií, se svého stanoviska a se svými jemnými obrázky ze života souvěkého. Jak jinak, šíř a hloub, provedl svou myšlenku Hus. Celá řada jeho kázání jednotlivých všímá si zevrubně slova Božího a ve velikém díle, Postile české, provedl teprve to, co tanulo Štít-

nému na mysli — a co potom, po Husovi, namnoze ho opisujíce, prováděli Chelčický, Rokycana a j. Podává tu napřed správný text biblický, s kritickými a exegetickými poznámkami, vykládá jej historicky i archaeologicky, slovně i symbolicky — je tu viděti všude proti Štítnému laikovi odborníka — biblistu — ale toto vše je mu vlastně jen podnětem, aby v rozhorlených a živých líčeních předváděl čtenáři kontrast evangelických požadavků se soudobou formou církve. A při tom opět a opět se vrací ke svým osudům, k boji svému a svých za pravdu Boží — je to kniha osobní, vášnivá a útočná, ale živá, bojující, opisovaná a chválená v XV., tištěná a čtená v XVI., pálená a proklínaná v XVII. století... ale vždy v popředí literárního života, zatím co na jeden — dva rukopisy Štítného ukládal se pomalu prach knihoven.

A podobně můžeme vésti paralelu dále. Co Štítný chtěl provésti krásnými svými »knížkami o obecných věcech křesťanských«, totiž soustavné poučení křesťana o jeho povinnostech k Bohu, světu a sobě, provedl opět Hus svým velikým »Výkladem« víry, desatera a páteře. Týmže způsobem, jako v Postile; mohli bychom prostě charakteristiku opakovat. A jako Štítný doplňuje pak větší svá díla traktáty menšími, tak Hus rovněž doplňuje svůj »výklad« menšími traktáty »o manželství,« »o víře,« »o svatokupectví,« »o šesti bludích« atd. — všude na základě dokonalé znalosti věcné a všude se živými obrazy souvěkého života. A všechna tato díla se zakotvují v čtenářstvu, jsou přepisována, tištěna, vykládána, opisována, chválena i zamítána — Hus stává se tak skutečně otcem nové bohoslovné literatury české — a ovšem tak i otcem nového našeho písemnictví vůbec.

Nic nevadí, že na těch dílech vidíme často stín Viklefův; Hus, jak jsme si vyložili,[1]) přijímal (podobně jako Štítný) dobrou věc všude, kde ji nalezl. A nic nevadí také, že forma jeho prací nebývá vždycky urovnána a dokonalá. To všecko bohatě nahrazuje životnost jeho prací, jejich vnitřní pravdivost a hluboká mravní opravdovost, která z těchto prací učinila klasická díla naší literatury.

Ale díla tato mohou nám býti podnes ještě vzorem, v dvojím směru — a v dvojím směru máme tedy ještě dnes množiti jeho odkaz. Je to hluboké a silné *vědomí národní*, které se ozývá častými a silnými výrazy a které zejména vedlo Husa k tomu, že je prvním brusičem a strážcem čistoty rodného jazyka. Jako každý veliký spisovatel i Hus byl nucen tvořiti mnoho nových slov; činí tak se vzácným pochopením pro ducha jazyka, pro vnitřní správnost řeči. A vyhýbá se úmyslně slovům německým a latinským; počešťuje je (místo *evangelium* píše *čtení*, místo *kapitola hlav(izn)a* atd.) a často rozhorlenými slovy bojuje za očistu své mateřštiny. Často a obecně bývá citován úryvek z jeho výkladů (Erben, Spisy I, 133—134): »Také (páni) mají sě postaviti, aby česká řeč nehynula; pojme-li Čech Němkyni, aby děti ihned sě česky učily

[1]) Shora, na str. 168—174.

a nedvojily řeči; neb řeči dvojenie jest hotové záviděnie, roztrženie, popuzenie a svár. Protož svaté paměti Karel ciesař, král Český, přikázal jest byl Pražanóm, aby své děti česky učili, a na radném domu, jemuž německy řiekají rathaus, aby česky mluvili a žalovali. A věrně, jakož Neemiáš, slyšav ano dietky židovské mluvie odpolu azotsky a neumějí židovsky, a proto je mrskal a bil: též nynie *hodni by byli mrskánie Pražané i jiní Čechové, jenž mluvie odpoly česky a odpoly německy,* řiekajíc: *tobolka* za tobołka, *liko* za lýko, *hantuch* za ubrusec, *šorc* za zástěrku, *knedlík* za šišku, *renlík* za trérožku, *pancieř* za krunéř, *hunškop* za konský náhlavek, *marštale* za konnici, *mazhaus* za svrchnú sieň, *trepky* za chódy, *mantlík* za pláštěk, *hausknecht* za domovní pacholek, *forman* za vozataj. A kto by mohl vše vypsati, co sú řeč českú již zmietli? tak že kdy pravý Čech slyší, ani tak mluvie, nerozumie jim, co mluvie; a odtud pocházie hněv, závist, rozbroj, svárové a *české potupenie.*« Ještě dnes tato slova Husova nepozbyla platnosti — a ještě dnes měl by stejnou práci s »Pražany i jinými Čechy«.

A druhá věc, ve které Husovy spisy mohou nám býti vzorem i nyní, je lidový a prostý tón jeho řeči, volné, nehledané a právě české, jako u málokterého českého autora. Hus roste tu ve svých spisích — nejlépe se mu daří na konec života jeho listy, jež skutečně ještě dnes jsou vzorem české prósy. Láska, s jakou přilnul Hus ke svému lidu, jeví se i v tom, jak plně a silně přilnul k mluvě národní. Je tu rozdíl proti Chelčickému — ten často dává se drastickými výrazy lidovými uchvacovati, ztrácí míru náležitou — toho u Husa není, tak jako toho není u Štítného.

Ve všech těch směrech Hus osvědčil se skutečně velikým původcem a zakladatelem naší nové literatury. Národ český děkuje mu ovšem ještě za více; ale to, co tu uvedeno, postačí k důkazu, že literatura česká děkuje mu aspoň za tolik, jako dějiny našeho národa.

A tak jako Hus získal našemu národu čestné místo v dějinách člověčenstva, tak on také první uvedl dílo české do literatury světové. Co jsme si dosud pověděli, zjednává ovšem Husovi nehynoucí památku v dějinách literatury naší, ale literatura světová neměla by ani pro největší a nejslavnější jeho práce české místa, vždyť nepřinášejí ani nových forem ani nových idejí. Toto místo zjednávají však Husovi nejmenší, nejpozdnější ale nejvyspělejší jeho práce — listy kostnické, nejkrásnější výraz duše české v celém našem starověku.[1]) Jsou to jediné živé stránky celé naší starší literatury — a poněvadž Hus, ryzí Čech a jasného vědomí slovanského, cítí v žaláři kostnickém svou křivdu za všechna pošlapaná svědomí všech věků, byly tyto listy útěchou srdce celého lidstva, záhy v překladech všech jazyků staly se majetkem celého člověčenstva — a Hus jimi po prvé také v světové literatuře zjednává národu českému místo přední, literatura malého národa dílem Husovým stává se také rovnoprávným činitelem *literatury světové.*

[1]) Viz o nich ve Vlčkově »Osvětě« letos str. 399—400.

Václav Dresler:

Adolf Heyduk.

Črta k básníkově osmdesátce.

I.

Heydukovi už padesáte let? Ty můj bože, a on mi připadá jako loni vylíhlý slavík, který v plné tesknotě i síle mládí zpívá od soumraku do soumraku, klokotavě, horoucně, jak toho právě schopno jen hrdlo mladé. Ba připadá mi jako dnes ráno teprve rozpuklý květ, na němž se leskne ještě rosa prvního jarního jitra, rosa — slza... Připadá mi jako ten zpěvný pták, který letí vedle chodce, posedává a zase letí a při tom ho písněmi zasypává.«

»Buď zdráv, ó kmete-june! Starosto a kněže v posvátné říši nevadnoucí krásy! Tvá píseň před časem tvou duši věrně střeže, tu duši věčně mladou proti vůli tyrana, proti vůli času. Buď zdráv, ty nezdolně mladá písni v háji české země!«

»Tys život celičký se smál, přes všecko vítěz šel jsi dál, na trůnu písní svých vždy král, a jestlis přece někdy lkal, zas růže jen jsi v písně tkal. S Tebou šly ty něhy růže v dlouhý žití půst, jak to láska dát jen může, Tys je nechal růst. Tak vždy jsi čerstvé růže měl, kam zaletěl jsi, kde jsi dlel, ať zpíval jsi, ať vyprávěl, kol dívčích jako junných čel Tys pouze růže ovíjel.«

Tyto tři stručné citáty úmyslně kladu v čelo své jubilejní črty o *Adolfu Heydukovi.* Také je diktovala kdysi příležitostnost jubilejní, i ony vytryskly v dnech básníkova životního výročí. Prvý jest úryvkem z oslavného feuilletonu *Nerudova*, napsaného k Heydukově padesátiletí. Druhým *Emanuel Miřiovský* uvítal Heydukovu šedesátku a v třetím jubiluje *Jaroslav Vrchlický* Heydukovi k jeho narozeninám sedmdesátým. A mladistvý vznět i citovou něžnost zdůraznil nedávno u Heyduka také *J. S. Machar*, vzpomínaje několika pietními větami svého někdejšího literárního poměru k nejstaršímu žijícímu básníku českému. Ve všech uvedených mnou citátech klade se důraz na Heydukovu nevadnoucí svěžest, na jeho mladický vztah ke světu i k básnickým látkám a na podstatně radostný, jasný, slunný světový názor poetův. Lze-li totéž opakovati do slova při autorově osmdesátce, co může ještě pro Adolfa Heyduka býti význačnějšího a karakterističtějšího? Možno si představiti výstižnější karakteristiky, máme-li ji vyjádřiti jedinou větou, než řekneme-li o osmdesátiletém nestorovi žijících českých poetů, že uchoval si až do vysokého kmetského věku jaré nadšení, radostnou víru a svěží citový zápal svých jinošských let? O kterém básníku lze vydati podobné svědectví? Uvědomíme-li si dnes, že Heyduk své prvé verše tiskl současně s básnickými prvotinami Hálkovými i Nerudovými, že později již jako uznaný poeta viděl vznikati, růst i vyvíjeti se literární dílo Sv. Čechovo,

Vrchlického a Zeyerovo, že byl svědkem mnohých rychle se střídajících básnických směrů i škol, že před jeho očima uzrál k pádu český literární romantism, zrodil se realism, probíjel se naturalism, rostl psychologism a mihl se dekadentism, že od několika desetiletí objevují se v časopiseckých sloupcích jeho veršované příspěvky v bezprostředním sousedství s básněmi Macharovými, Sovovými, Březinovými, Dykovými i Karáskovými — a že přes to všechno Heydukovy verše nejnovějšího data mají v podstatě touž duchovní tvářnost, jsouce inspirovány obdobnými látkami, jaké nalézáme v autorově knižním debutu, uvědomíme-li si to všecko v přehledu, dovedeme teprve náležitě porozuměti básníkově literárnímu dílu a dostaneme zároveň klíč k pochopení celé jeho spisovatelské tvorby.

Tím, že Heyduk v svých posledních básnických slokách jeví se nám duševně a citově týž, jak známe jej z jeho chronologicky nejstarších veršovaných sbírek, jest dána jistá přímočarost neb i jakási jednotvárnost literárního vývoje jubilantova. Při té příležitosti nutno však hned zdůrazniti, že Heyduk nikdy nepatřil k autorům, kteří vrcholný cíl básníkova poslání spatřují i hledají v ustavičném obměňování základního nazírání a nutí se do »vzestupného vývoje« i tam, kde není proň ani látkových ani uměleckých předpokladů. Heyduk zůstal si důsledně věren jak ve výběru svých poetických námětů, tak ve způsobu básnického vyjadřování jich. Co upoutalo jej látkově jako dva- či třiadvacetiletého původce prvních rýmovaných pokusů a k čemu časem přilnul celou svojí vnímavou duší, toho živé ohlasy jako příslovečná červená nit prostupují veškeru jeho spisovatelskou produkci. Jest nám to jen důkazem, že básník správně odhadnul, když před šedesáti lety po prvé hledal kol sebe i v sobě nejvděčnější látkové podněty k poetickému zpracování, směr, intensitu a schopnost svého uměleckého talentu. A z mezí tohoto tvůrčího talentu nikdy prodlením své více než půlstoleté literární činnosti nevybočil.

Lze-li o kom z novodobých poetů říci, že nikdy nenutil se do vyumělkované pósy a oblékal se vždy jen v šat, který mu slušel i přiléhal, jest to jistě v prvé řadě náš český Adolf Heyduk. Populární pěvec »Dědova odkazu« nezná divadelních gest ani vynucených tónů. Svou básnickou Musu nikdy nešněroval v pouta, jež jí nesvědčila. A kdyby ta pouta byla bývala sebe křiklavěji ověnčena lesklými cetkami modernosti, po případě lžimodernosti. Heyduk nestavěl se odbojně oproti skutečné modernosti a nikdy nekaceřoval opravdového pokroku v umění, ale také nesnažil se sama sebe přizpůsobiti stůj co stůj měnícím se heslům doby. V jeho nejbližším okolí škola literární stíhala školu, v pestré směsici střídaly se módy a nejprotilehlejší směry vytlačovaly se navzájem. Autor »*Cigánských melodií*« nemohl neviděti toho barevného kolotání i dobrodružného víření kol sebe, spokojil se však pokaždé trpnou rolí pozorujícího diváka. Jemu stačilo vědomí, že peň domácího krásného písemnictví čím dál rozrůstá se více do šířky a že, co je na tom pni zdravého i schopného života, ne-

uschne — sám ale šel dál svojí cestou a za hlasem vlastního nitra. Že nitro instinktivně vzpíralo se všelikým násilně štěpovaným novotám, že nikdy nezatoužilo po spletité složitosti novověkých problémů psychologických a že doma cítilo se jen v ovzduší prostičké, nenuceně tryskající písně, nelze přece připočísti k autorovu básnickému »nedobru«.

Pro Heyduka jakoby ani časového úmoru nebylo. »Nechť politické bouře burácejí, nechť pro nepřízeň časovou jiným veselost do dna vyschla a zpěvnost se udusila v hrdle bolem staženém, Heyduk je egoistou, jako to ptáče v lesním úkrytu, pěje si a šveholí, jásá a někdy z lehýnka i ze sna zastená, tam venku za lesem ať děje se cokoli... Zpívat a jen zpívat je mu životní potřebou, jako trávě rosa, jako zemi jaro. U něho není v tom strojenosti a nutkání.« Těmito několika větami vystihl a zároveň karakterisoval Neruda již roku 1876 správně podstatu literární bytosti Heydukovy. Už před čtyrmi desetiletími dobře rozpoznal nejvěrnější přítel Heydukův, že lyrické nadšení a zpěvní bezprostřednost patří k nejzákladnějším prvkům básnického umění druhova. Nadšený vzlet a vnitřní citový žár jsou doposud nejdůležitějšími znaky Heydukova poetického tvoření. V nich našel původce »*Cymbálu i huslí*« nevyčerpatelný zdroj popudův a motivů, z nich omlazoval soustavně svůj duševní vztah k lidem i myšlenkám, jimi prozařoval občasné stíny, jež mu život házel na slunné jinak čelo a jim děkuje také za svou poměrně stálou svěžest i mladistvost literární. Odtud vyrůstají též kořeny Heydukovy básnické originality i schopnosti, dnes vpravdě nesmírně vzácné, s jakou dovede osmdesátiletýma očima mladě a svěže pohlížeti na svět i život. Ani jeho neuchránil sice život bodavých ostnů a leckdy zaryla se i v jeho nitro bolest svými hlodavými zuby; ale na dně básníkovy duše dřímalo vždy cosi tklivě konejšivého a změkčujícího, cosi, z čeho autor čerpal lék i na nejrozevřenější ránu a co nedalo mu ponořit se trvaleji v černý pesimism. Nic také nebylo a není Heyduka jako literáta vzdálenějšího nad pochybovačnost, zoufanlivost nebo úmyslné škarohlídství. Musí-li už kde zdůraznit v svých básnicky přizpůsobených dějích vládu tmy a nelze-li mu v kresbě lidských povah vyhnouti se rysům méně sympatickým, snaží se vrozeným svým lyrismem aspoň zjemniti, co životní realita podává mu drsného i tvrdého.

O Heydukovi ustálilo se v referentských statích epitheton »pootavského slavíka«. Od referentův a kritiků přešlo toto označení i do kruhů čtenářských, takže od jisté doby básník ani jinak v kulturní obci české nenazýván. Již tato jinak dosti vnější okolnost svědčí dostatečně o příléhavosti a věcné výstižnosti onoho čestného pojmenování. Adolf Heyduk opravdu jest a chce býti slavíkem, jemuž zpěv stal se potřebou a nezbytnou nutností, netoliko rozkoší i útěchou. Slavičí zpěv připomíná též celý postup autorova literárního tvoření. Jak mu co okamžitě, bezprostředně v duši vytrysklo, tak uložil to na papír. Proto v jeho verších některé motivy se opakují, jako opakuje se v přírodě jaro a v lidském

žití radost. On je pravým zpěvákem, jací rodí se jen v sadech a hájích. Poměrně rychle podléhaje dojmu, začne hned také zpívat. Odtud prvá sloka bývá mu zpravidla hlavní věcí, při které neuvažuje ještě o podrobnostech slok dalších. Nerozuměl by Heydukovi zásadně, kdo by se domníval, že před napsáním básně napřed ji v duchu úzkostlivě propiluje, sestaví si pro ni vnější rámeček a do toho vetkává teprve výplňkové ornamenty. Nic neodporuje více básnickému temperamentu Heydukovu než takové pedantické konstruování veršů. Příliš důvěřuje své poetické inspiraci, aby stavěl své verše jako stavitel, dle plánu předem rozvrženého a ve shodě s předpisy daného slohu. Odtud nenajdete v jeho knihách ani onoho bohatství básnických forem, jakým imponuje na př. *Jaroslav Vrchlický*, ani zase té barvitosti básnických obrazů, v jaké libuje si *Julius Zeyer*. Heyduk jde spíše ve šlépějích *Čelakovského* a ruku v ruce s *Hálkem*. Více působil naň *Erben* než Mácha. Prostonárodnost ve volbě látek a zpěvnost poetického výrazu: to jsou dva vůdčí principy, jež vyznává Heyduk jako básník a jež provázejí jej také po celou poměrně velmi dlouhou pout jeho zpěvného působení.

S tím souvisí, nebo přímo z toho vyplývá, že hlavní básnická síla, tvůrčí mohoucnost i nejvlastnější literární půvab spočívají u Heyduka v jeho lyrice. Lyrikem ostává Heyduk i v epice, třebas se mu ta epika místy rozrůstá v obsáhlé veršované romány. Každičká kniha Heydukova je bez fráse kusem jeho života. Kde který jen trochu význačnější krok jeho nalezl u něho hned ozvěnu v písni. Každou intensivněji cítěnou radost i bolest svou oděl ihned v roucho veršové. V jeho písních zachycen každý úder jeho srdce, každý vzdech jeho rtů a snad každičký záchvěv jeho měkce naladěného ducha. Ve svých padesáti a několika knihách vyzpovídal se nám z celého svého vnitřního života, v němž známe teď každou sebe menší podrobnost a jehož historie leží před duchovním zrakem čtenářovým takřka jako nejhustěji zakreslená mapa.

Odtud možno směle tvrditi, že tou měrou jako v případě Heydukově u málo kterého poety prostupuje i doplňuje se literární dílo se soukromým životem. Život a dílo zůstávají u Heyduka v nejdůvěrnějším obapolném vztahu. Jedno jest určováno druhým a oba ti činitelé teprve dohromady tvoří harmonickou celost lidské fysiognomie autorovy. A jako lze říci, že soubor básníkových vytištěných prací jest nejupřímnějším konfiteorem nejlyričtější duše na novočeském Parnase literárním, smíme naopak připustiti, že život bez písně byl by Heydukovi nejsuchopárnějším úhorem na celé pozemské hroudě.

Heyduk sám nazývá se zhusta *písničkářem*. V tomto nejpřípadnějším sebepojmenování máme doklad toho, jak hluboce vnikl poeta v podstatu svého talentu a jak správně dovedl určiti nejšťastnější sklon své tvořivé schopnosti. Náš »pošumavský dudák« ani v teorii nerozbíhal se do říší, jejichž vzduch nebyl by svědčil jeho plícím, a změřiv svědomitě rozlet vlastních křídel, nezatoužil dostati se ani v kraje, kde kraluje metafysika s mystikou, ani zase

na nejspodnější dno odvěčných záhad psychologických nebo problémových. Písničkář chce zůstati písničkářem a je si vědom svého »písničkářství«. Jako čtenáři jest na tomto doznání autorově milou jeho skromnost, tak literární historik ocení v něm jednou vzácnou básníkovu autokritičnost.

Ano, Adolf Heyduk je především poetou citu a nálady. Básníkem, kterému více platí původní dojem, počáteční nálada a prvý útok citu než jakékoli další operování tímto nejdražším pro lyrického poetu materiálem. Myšlenka, idea, problém rovněž stávají se sice, zvláště v obšírnějších skladbách nebo několika číselných cyklech epických, předmětem básníkovy tvůrčí pozornosti. Ale než přejdou ve formu veršů, obetká je Heyduk se všech stran tolikerými obměnami citu a nálady, že zpod tohoto měkkého lyrického nánosu vyhlížejí pak z tištěných stran spíše jako polokryté oasy než jako vlastní samostatné pevniny. Ba lyrické založení Heydukova tvůrčího ducha jest tak dokonalé, že ani více méně složitá *reflexivnost* nemá neomezeně otevřeného přístupu do autorovy poesie. Nejšťastnějším pracovním oborem Heydukovým hned od samého počátku jeho spisovatelské tvorby byla a doposud jím zůstává drobná zpěvná lyrika prostonárodně naivního zabarvení. Vším, co bylo až dosud řečeno o karakteru básníkova umění, jest také dáno, že tato lyrika nebude činiti nároků na širokou obsažnost, že naopak spokojí se spíše užším okruhem látek. Při této nepříliš velké rozvětvenosti sujetu zachovává lyrika Heydukova jistou tesknou melodičnost a jakousi zamlženou snivost. Vedle toho převládá v ní nota sdílné hovornosti, což vyplývá ostatně už ze zmíněného autorova subjektivismu.

Adolf Heyduk často si posteskne za prchlým mládím, za zapadlými dětskými ráji, jarými sny, bujnými poupaty i velkými rozběhy, ale při tom nepoddává se smutku mdlobného uvádání a tím méně chmurnému zoufalství. I když občas s nádechem trpkosti vybavuje si ve vzpomínkách »plné růže mladosti« nebo pokouší se představiti, zpřítomniti si »žití zlaté klasy«, zakalí se mu sice na okamžik zrak a zvlhnou řasy, básník uvědomí si, že stále víc a více podobá se »stárnoucímu pni«, že jeseň pořád vtíravěji vkrádá se do jeho duše a místo jarních že zbývají mu »zimní květy«, nezoufá však, neklne, nežaluje. Jako osmdesátiletý snílek i zpěvák prožívá uprostřed písní svoji jeseň v jaře a snadno skonejší se jednou z nejprůhlednějších filosofií života: »Což nad věčnou stesku píseň není věčný mír a smír?« (*Mír.*) Poesie, píseň byla mu až po kmetský věk nejvěrnější družkou života, oddanou průvodkyní, těšitelkou a cílem zároveň. Onať stačila mu nahraditi, co jiné žene za karierou, bohatstvím nebo pohodlím. V písni nalézal nejen výraz niterné nálady a útěchu rozbolené duši, ale i vrcholný smysl zemského bytí. »Dosti mám, mně chvoj a kvítí k blahu stačí, ať stane se, jak Pán bůh ráčí; já za chléb duši nedávám« (*Rosa a jiní* 23.). Poesie byla také, jež nedala mu cítit tíhu let a umožňovala mu optimistický, radostný pohled do života, i když hromadící se zkušenosti pořád dotěrněji odkrývaly

jeho duchovému zraku tmavé zákulisí a rub reality: »Nač žalovat, že jiní leb mi shýbá, když píseň v dobách zlých mé srdce líbá?« (*Nač žalovat.*)

Heyduk všeobecně a právem bývá označován za nejdůslednějšího, nejvybarvenějšího — lze-li se tak vyjádřiti — *lyrika* soudobé poesie české. Nesmí se však podceňovat a tím méně zapomínati, že Heyduk i při tom svém vysloveném lyrismu neopomíjel vedle kultu vlastního citového subjektivismu akcentovati též svůj ideový vztah vůči širším útvarům společenským a vůči národnímu celku. Obě ty složky projevují se v jeho literární tvorbě nikoli postupně, za sebou, ale souběžně, vedle sebe. »Nepsal jsem nic, čím lid můj nebyl uražen, nic, oč nebyl vědomě oloupen, nic, kam by se tužbami svými nebyl nesl. Psal jsem jen to, čím moře myšlenek jeho i moře sociálních poměrů našich jest rozvlněno. Podávám tedy také skyvy žití (tranches de la vie), jak toho modernost žádá, třebas že více žití interního« (úvod k prvému dílu »*Zpěvů pošumavského dudáka*«).

Tím docházíme ke zdánlivé literární záhadě: v životním díle nejčistokrevnějšího lyrika dobrých padesát procent připadá na *epiku.* Více méně obsáhlými čísly výpravnými vyplněno jest u Heyduka přes dvacet knih. Tedy celá takměř polovina vytištěných dosud veršovaných svazků autorových vyhrazena je pracím epicky, příběhově založeným. A druhý, snad ještě zajímavější zjev: právě nejobjemnější knížky sbírky Heydukovy věnovány jsou námětům epickým, rozvedeným někde až na skutečné románky ve verších. Nechať příčiny tohoto zjevu jsou jakékoli, ať už vyvěrají přímo z osobních zálib i disposic poetových, či byly na něm vyžádány běžnými potřebami domácí literatury, faktem ostává, že autor nejdůvěrnějších cyklů lyrických dal našemu původnímu písemnictví zároveň nejrozměrnější veršované eposy. A dalším faktem je, že právě veršované povídky Heydukovy patří k nejlepšímu, čím může se vykázati básnická epika česká posledních několika desetiletí.

Známoť přece, že sám přísný Neruda, který jinak nazýval Heyduka největším souvěkým lyrikem českým a za nejlepší knihu Heydukovu pokládal lyrický soubor »Cymbál i husle«, nejednou písemně vybízel Heyduka, aby mu poslal pro redigované jím časopisy nebo sborníky epiku. Nejvýše cenil ovšem z Heydukovy epiky drobné sbírky ballad lidových námětů i prostonárodního dechu, ale i ostatní epiky Heydukovy značně si vážil. Týž Neruda, který před otištěním vyžádaných serií lyrických zhusta výslovně vyhradil si od Heyduka právo vlastního výběru. A rovněž upamatuje se asi ledakdo ze znatelů naší literární historie, jak i Svatopluk Čech s upřímným obdivem respektoval v soukromí větší část Heydukovy epiky.

Ptáme-li se, čím bylo u Heyduka způsobeno, že vedle vlohy subjektivně lyrické tak bohatě rozvité uplatnil se v jeho spisovatelské produkci smysl pro nepoměrně objektivnější ukázněnost eposu, odpovíme si prostým poukazem na odpozorovanou sku-

tečnost, že Heyduk i v epice uchoval si svoji podstatně lyrickou povahu. Jen tak vysvětlujeme si ono hojné zastoupení epiky v básnických sbírkách autora, o němž přece odjinud prokázaně víme, že jest hlavně zpěvákem, slavíkem, dudákem i písničkářem. Po prvém zběžném pročtení i nejobsáhlejších veršovaných povídek Heydukových rozpoznáme, jak poetovi všude šlo v nich především o citové, dojmové, náladové podbarvení vypravovaných příběhů a teprve v druhé řadě o tyto příběhy samy. Předváděná událost nebo líčená životní episoda nebyla jeho epice často více než vnějším rámcem pro malbu dojmův a vhodnou sítí, do níž básník proplétal bohaté serie svých pocitů, pozorování, vzpomínek i nálad. Jeho měkce zvlněný subjektivism i dlouhou výpravnou báseň, z níž by v rukou poety vysloveně epického vyrostla široká hrdinná, sociální či historická epopeja, mění buď v rozsáhlou symfonickou píseň anebo v řadu menších zpěvných motivů. Jemu nevadí, přerůstá-li v jeho knihách bujná lyrika hranici epického obsahu. Básník tvoří tu zcela shodně se svým literárním temperamentem, vůči jehož suverenním zákonům dává do podružného pozadí ustupovati předpisům i theoriím papírové estetiky. Především klade důraz na syté vyjádření citu, jejž vzbudilo v něm líčení určitého příběhu a jenž byl v jeho nitru rozezvučen pozorováním jisté přírodní partie či pročtením vybraného úryvku z domácí kroniky.

Nejpříznačnějším básnickým výrazem tohoto obapolného prostupování se v Heydukově díle prvku lyrického s epickým jest kniha *Na vlnách.* Autor sám označuje ji za »román v písních«. Ve formě 61 melodických, ponejvíce stručně pointovaných písní zachycuje tu básník určitý románový děj, jejž postupem čistě epickým bylo by ovšem lze vyjádřiti mnohem kratčeji, na několika takořka stránkách knižních. O děj sám, o jeho složku specielně příběhovou zřejmě běželo tu spisovateli teprve v druhé řadě. Hlavním těžištěm jeho poetického zájmu bylo zachycení přechodných nálad i duševních stavů, střídajících se postupně v nitru jednajících osob, a to v podobě lehce nadechnutých, citově vznícených písní. Tyto písně, jež i samy o sobě tištěny tvořily by vždy skutečnou ozdobu měkké, zpěvné lyriky, jsou k sobě tak seřaděny, že jejich lyrické náměty dohromady dávají představu epicky založeného příběhu. O tom poučí nás už pouhý výčet i postup zpracovaných zde sujetů: Dům polesného, list otcův, u kříže, píseň Evina, pták zpívá, provod, s bohem, cesta cizinou, loď, vítání kapitánovo, loučení, zpěv Evin, píseň Ivanova, Saša, plavčík v lanoví zpívá, na přídě, píseň lodníkova, Evin stesk, příboj, písně lodníkovy, plavba, Ajudak, listy Eviny, úskalí, dopis Evin, listy Ivanovy, kačka, stolník, Eva dumá, před bouří mořskou, před bouří ňader, v kajutě, dar, morják, ve snění, tlupy cestujících, modlitba Evina, domluva Sašova, kapitán, lodi lom, zpěv vln, zhoubné sdružení, na vlnách, v příboji, marné čekání, trosky, po bouři, na břehu, prosba, podťatý keř, smír, jistý lék, překvapení, loučení navždy, s Pánem Bohem, důvěra, maják, po-

slední píseň, jedle, dům polesného. Od poloukryté myslivny děj vychází a k ní se opět vrací, jako se do ní k trvalému šťastnému pobytu vracejí oba mladí hrdinové, když byli prošli trpkou školou života a po delším bolestném odloučení, mezi nímž prožila hrdinka mořskou bouři a jen sebeobětováním zamilovavšího se do ní lodníka byla zachována životu. Tedy děj co možná stručný, ale citová něžnost a zpěvně melodický výraz řadí práci k nejlepšímu, co vyšlo dosud z básnického péra Heydukova.

A vyšlo toho z něho dosti. I číselně, počtem samostatně vydaných knižních sbírek řadí se literární dílo Heydukovo k nejobsáhlejším v našem původním písemnictví. Posavadní soubor autorových veršovaných knih vykazuje 53 svazky a jeden svazek memoirův i vzpomínek. Jest to tedy životní žeň velmi úctyhodná, svědčící jak o poměrně lehké tvořivosti a čilé obrazivosti autorově, tak o řídké pracovní zdatnosti a neúnavné pilnosti jeho. Toto literární dílo, na knižní záhlaví tak bohaté, vykazuje střídavě epiku i lyriku.

Začněme stručnou, přehlednou karakteristiku Heydukova díla rozborem jeho epiky. (Pokračování.)

Anna Lauermannová-Mikschová:

Ze vzpomínek na Marii Červinkovou-Riegrovou.

(Pokračování.)

Spolek »Děvín« zanikl následkem lhostejnosti většiny svých členů. Opustily jsme dívčí školu. Vyrůstaly jsme v slečinky. Mariiny denníčky z let 1871—1872 jsou většinou psány jako sebezpytné náboženské traktáty, ale proti skutečné bytosti Mariině jeví se mi být jen ovlivením jejího živého, vznětlivého, všeho s jistou horoucností se chápajícího temperamentu vážným, trochu jednostranným prostředím i četbou většinou příliš těžkých knih.

V denníku z roku 1871 podotýká sedmnáctiletá Marie: »Sice mi bylo nějak divně pusto, když jsem přešla z hlučného života pražského sem do toho ticha.« A pak popisuje výplň svých dnů. Marie pilně malovala, učila se malbě v Praze u Amalie Manesové. Ke hraní klavíru nezbývalo jí mnohdy času, neboť šila šatstvo pro sebe, matku i mladší sestřičku Libuši. Přes to čte pilně Schneidrovo »Wie ein armer Dorfknabe zum studieren kam« a dodává: »Ráno četla jsem něco z Wissenschaftslehre, ještě jsem v předmluvě, není to tak zajímavé jako Religionswissenschaft. Jinde doznává: »S ukrutným pláčem přečetla jsem »Cabale und Liebe« od Schillera. Velmi mne to dojímalo. — Pak jsem se zase zakousla do Husitských Dějin.« Četla Tschokkeeovu Athanasii (o nesmrtelností duše). K četbě belletrie neměla v těchto letech jaksi náležité důvěry, k lektuře Tylova »Posledního Čecha« podotýká:

»Nelituji právě té četby, mělo to dobré stránky. Poznala jsem, že není každý román špatný. Mám ponětí o Tylovi. Ale znám též účinky románu, jak napíná, jak rozčiluje. Vím, že jest těžko odložiti jej a přestat čísti a vidím, kam tedy čtení takové často vede.« —

Že zůstávala věrna názorům propagovaným ve schůzích slavného »Děvína«, vysvítá z řádků, jimiž posuzuje knihu: »Ehrenbergs Reden«. Píšeť o nich: »Jedná to pouze o pohlaví ženském. Trefně v tom naznačuje některé soucitné, spanilé duše, ale mně se zdá, že je to snad příliš passivní. On jako by chtěl říci: Žena není stvořena k žádným činům, jen k trpění. Pravda je to, že působení ženy je na užší kruh upoutáno, ale rozumí-li tomu Ehrenberg tak, že žena má pouze a jediné obírati se svou domácností, a chce-li jí zatarasiti cestu ke všemu jinému, pak jest to ukrutné, tyranské, hrozné, nesmyslné!«

I v listech Mariiných a mých, putujících té doby mezi Malčí a Prahou, jsou častá rozjímání, týkající se této otázky, a listy končívají hesly: »Nedejme se! Braňme se!«

Velmi vážně pojímala Marie na Malči práci svou pedagogickou, výchovu asi 12 dítek, jejichž vyučování se podvolila pod vedením matčiným. Když na podzim z Malče odjížděla, bylo loučení dojemné. »Děti plakaly, vzlykaly, štkaly,« a Marie plakala s nimi.

Marie plakávala velmi snadno, šla o ní v rodině pověst, že nejraději prolévá černý inkoust a bílé slzy — ale tak snadno jako plakala se také smála. Měla-li někoho ráda, pokládala vše, co řekl, za vtip a smávala se velmi ochotně.

Úzkostlivost, s kterou v té době zpytuje i nejtajnější záchvěvy své duše, je přímo podivuhodna, a zvláštní je úzkost, kterou v sobě potlačuje záplavy lyrické.

»Těšilo by mne dělat básně,« píše. »Ta včerejší se mi povedla, aspoň si tak lichotím. Mně se zdá, že je v ní cit. Neřekla by maminka, proč píši takovou báseň? Vždyť je zamilovaná. Mně se zdá ale, že je tak nevinná, že se za ni nepotřebuji hanbit.« —

Známky přísné, místy až přepiatě přísné sebekázně objevují se na všech stránkách denníčků. —

Té zimy navštívila Marie někdy sněm a připravuje se na kterousi jeho návštěvu slovy: »Pozor si musím dát, ať se mne nechytí pýcha, když uvidím tatínka jako prvního řečníka sněmu — když uslyším jeho chválu, jak mi tu bude srdce bít! Nesmím zapomenout, že mi proto žádná čest nepatří. Což jest to moje zásluha, že jsem jeho dcerou? Ó, za to mohu asi tak, jako mohu za to, že mi narostly vlasy bledé a ne černé.«

Čím mladé duši bylo učení Bolzanovo a Schneidrovo, vysvítá ze slov také v zimě roku 1871 napsaných: »Mezi pracemi nezbývalo času k řádnému sebepoznání.« — V noci vzpomíná Marie učení Bolzanova a Schneidrova a táže se sama sebe: »Jsem posilněna, věřící? Mám přesvědčení, že se řídím dle Bolzana, dle Schneidra ve víře, ve skutcích? Což mi platí řiditi se dle nich jen

slovy a myšlením? Jim děkuji za druhý svůj život, život duchovní, neboť vše, co na mně jest dobrého, děkuji tomu, že jsem nalezla přesvědčení, zásady. Čím jiným mohu jim svou vděčnost projeviti nežli tím, že budu šlechetná.« A dále praví, mluvíc o náboženských učitelích svých: »Vy jste rozsvítili světlo v duši mé. Putovati budu výš a výš a srdce své chci v lásce šířiti, aby obsáhnouti mohlo celý svět.« —

Ale o několik stránek dále pod vlivem rušnějšího života, do kterého počínala vstupovati, vyzrazuje denníček:

»Tisíc krámů, aby šly všechny k šípku! Ty jseš kos! Byla jsem těžkomyslná, poddávala jsem se citům a skrupulím. Teď ale jsem jiná, jsem zdravé, veselé mysli. Jsem lehkomyslnější nežli jsem kdy bývala, jsem skoro opak toho, co jsem bývala. Dívala jsem se na vstoupení do života s takovou vážností, teď ale nemyslím na to mnoho. Což budu stoupati z jednoho extrému do druhého? Myslím, že bych k tomu byla nakloněna. Jsem lehkomyslné mladé děvče se všemi slabostmi, jako je mívají mladá děvčata, chci se bavit, jsem marnivá, chci se líbit. Křivdu bych si dělala, kdybych řekla, že nemám vážných myšlenek. I ano, mám. Ale mnoho chybuji a nerada na to myslím, voilà l'affaire! Měl pravdu vel. pán Náhlovský, když říkal, až budu míti nejvíce co zpytovat, že se nebudu zpytovat.«

V zimních měsících přese všechen chvat a píli ukradla si Marie vždy trochu času k návštěvám. »U Aninky Mikschové bývám denně, doma se už na to zlobí, hlavně tatínek,« povídá denník. A jinde zase vyzrazuje: »Mikschová přišla k nám večer, seděly jsme v pokoji samy, ve tmě, a mluvily jsme o filosofii, o zásadách našich, o náboženství, o světě a vůbec o ženském pohlaví.«

Zní to strašně moudře, ale tak moudrými jsme tenkrát už nebyly. Kde se vzala tu se vzala, přilétla na nás lyrika a počínala vítěziti nad revoltou Děvína i veškerou moudrostí »Wissenschaftslehre«.

Měla jsem již tenkráte Hálkovy »Večerní písně« i »Heines Buch der Lieder« v malíčku. Vlivem ohromným působila na mne George Sandové »Consuelo«, měla jsem už i svou vyvolenou lásku, hraběte z Rudolfštatu, hrdinu z románu »Consuelo«. Umínila jsem si hledati ho všude ve světě i na parketách Žofína — buď toho, nebo žádného jiného — punktum. Sváděla jsem snad trochu Marii k hříšným toho světa zájmům, ale neměla jsem zapotřebí svádět: ač se tomu vzpírala, přilétla lyrika, plachá, stydlivě se skrývající, neobjevující se jinak nežli ve větší spotřebě papíru, inkoustu a denníkových sešitů.

O, bílý papíre, příteli, na jehož mlčenlivost jsme tolik spoléhaly, jakým jsi zrádcem stářím sežloutlým! —

Marie mívala stále »strašně mnoho co dělat«. U nás bylo denně, někdy i dvakráte denně trhnuto zvoncem, jako jím trhne jen ten, kdo pospíchá. Měla jsem zvláštní oblibu pro to trhnutí, dle kterého jsem poznávala, že jde ona, ona, která měla vždy na spěch a která byla trochu splašená. Dobrota jejího srdce rovnala

se její splašenosti, milovala jsem obojí a přiznávám se, že mně z její doby zůstala i jistá záliba pro lidi trochu splašené, hledávám v nich maně také dobrotu a bývám někdy zklamána. — Přicházela, vyklopila své zájmy, své radosti i těžkosti, tázala se o radu — tázávala se hrozně ráda o radu — a odkvapila zapomenuvši pravidlem buď rukávník na divaně, deštník v předsíni, nebo závitek s poslední svou básní, tkaničkou svázanou. Neboť tenkráte počala již básniti. —

První, více nežli snové zájmy lyricko-erotické, přinesl však do jejího života francouzský professor, historik, studující v Praze české dějiny. Mladý tento Francouz zamiloval se strastně do hezké dcerušky pražského klenotníka a zvolil si Marii, které se mohl svěřovati v jazyce svém materském, za důvěrnici všech svých stesků a strastí, neboť miloval klenotnickou děvu beznadějně. Marie, jejíž soucítění bylo veliké jak přirozeným založením tak výchovou, proplakala mnohou chvíli nad útrapami Francouzovými a protože bylo hlavní zásadou jejího života působiti ku všeobecnému dobru, podjala se úkolu obměkčiti domluvnými slovy tvrdost dcery klenotníkovy, poukazujíc jí stále k tomu, že je láska Francouzova veliká, že dle slov jeho věčně potrvá a že si tvrdá kráska bere na duši krutou úhonu, když naseje věčný smutek do života nešťastného rytíře. Marie chodila k tvrdé slečně téměř ob den a dávala si všechnu práci s výchovou její citovou — však marně. Nešťastný Francouz odjel s nepořízenou a když se druhé zimy vrátil, stala se věc Marii ohromně zarážející: Francouz vyznal lásku jí samotné a počal se o ni ucházeti s veškerou vážností!

Tenkráte, když jsem se Marii trochu vysmála pro rozplýtvání všech slzí, všeho soucitu, zpozorovala jsem na tváři její bledou zaraženost a v modrých, velkých očích vláhu velkého smutku.

»Proč jsi tím tak zaražena, dáš mu košem a punktum!«

»Není o to,« řekla zvolna a dlouho mluvila, nežli jsem pochopila, že ji v duši vdechuje smutek myšlenka, že ta »věčná« láska má tak krátkého trvání . . .

Pokud se pamatuji, bylo v letech, předcházejících Mariino uvedení do světa, v Riegrově domě ticho, přerušované leda politickými schůzemi. Starý pán Palacký pracoval ve svém sanktuariu, Dr. Fr. Lad. Rieger vedl českou politiku, ve večerních hodinách procházívali se často tchán i zeť po velkém pokoji ve vážných hovorech a poradách. Paní Riegrová starala se mimo domácnost o poměry chudinské, i její život byl vyplněn prací, prací až do únavy.

V Mariině denníčku nalézám zaznamenáno ze dne 5. listopadu 1871: »Očekávala jsem netrpělivě návrat rodičů. Tu přiběhne pan Kalousek a vypravuje, že tatínkovi vypřáhli koně a že ho študenti nesou. Maminka přijela dříve s paní Schwarzenfeldovou. Za nějakou chvilku bylo slyšet volání a od Vodičkovy ulice hrnula se massa lidstva, mezi nimi kočár bez koní. Jásání bylo náramné. Donesli tatínka až do domu, tu na schodech mluvil a stále byl voláním »Sláva« v řeči vytrhován. Sláva, volali lidé v domě a sil-

nější ozvěna zaznívala přeplněnou ulicí. — Tatínek chválil též Martinice v řeči řka, že s ním tento sdílel dobrou polovinu práce. Volání »sláva« nechtělo přestat a kolemjdoucí massa lidstva křičela, mávajíc klobouky. Byli mezi nimi známí přední lidé v Praze. Na nádraží bylo uvítání nad míru skvělé.« —

Rodina Riegrova zaujímala tenkráte v národním životě našem místo přímo dynastické, ale všichni členové její cítili i povinnosti, kterých jim ukládalo toto význačné postavení. Tradicí Měchurovskou byl ve všech členech rodiny vyvinut silný cit rodinný, cit rodinný, který se však dovedl obětovati citu národnostnímu, a hlavně u paní Riegrové se rozšířil přes cit národní k ideálu altruismu všelidského.

Abych objasnila mohutný vliv, jaký měla paní Riegrová na nejstarší svou dceru, nelze mi jinak, nežli dotknouti se této zajímavé postavy, jedné z nejucelenějších povah, jež jsem poznala na celé své pouti životní.

Paní Riegrová netěšila se té všeobecné oblibě, nepůsobila kouzlem harmonické lidskosti a slunného optimismu jako její manžel. Nebyla bytostí společenskou v obyčejném toho slova smyslu. Ač velmi upřímná i obětavá ke svým přátelům i lidem pracujícím s ní o stejných účelech, dovedla společensky projeviti lhostejnost tam, kde ji cítila. Lež byla jí naprosto neznáma, neznala ani té, jíž lidé dávají smířlivý název »společenská zdvořilost«. Slovo »zábava« neobjevovalo se v osobním jejím slovníčku, radostnost byla trochu vzdálena založení její povahy. Nepamatuji se, že bych ji byla často slyšela hlučně se smáti. Marie mně sice vždy říkala, že matka její miluje veselé lidi; jenže — paní Riegrová rozprostírala kolem sebe jistý opar opravdovosti, vážnosti — málo lidí mělo odvahu smáti se před ní příliš nezbedně — také jsem k těm lidem náležela.

Bezobsažné mluvení, tato životní potěcha většiny žen druhé polovice věku devatenáctého — Bůh mne chraň, abych chtěla tvrditi, že i první poloviny věku dvacátého! — bylo paní Riegrové věcí úplně neznámou. Návštěvy v kruzích dobré společnosti konala, jen když chtěla vyžebrati peníze od majetných pro nemajetné. K malicherným zájmům společenským mívala zvláštní, vzdalující, mírně necenivý úsměv, před nímž malichernost zdála se ještě malichernější nežli vskutku byla.

Ač byla postavy štíhlé a vysoké a tváře velmi aristokratické, měla v celém svém vystupování cosi ztlumeného, skromného; toliko její velké, zářivé, žlutošedé oči měly ohromnou moc pohledu. Pracovní lid na Malči bál se daleko více očí paní Riegrové, nežli nejhřmotnějších slov jejího manžela. Pod pohledem očí paní Riegrové, jež pronikaly tváří jako Röntgenovy paprsky, jakoby se z duše hříšníkovy vynořil tajený hřích a lháři zůstala pod jejím pohledem lež jistě vězeti v hrdle. Přes to nebyla paní Riegrová přílišná znalkyně lidských povah, zvláště ne povah duševně složitějších; luštění psychologických problémů nenáleželo k úkolům jejím životním a zvláště v otázkách erotických byla nevědomá, téměř naivní.

Zdá se mně, že jsem neznala druhé bytosti, jíž by tak dokonale byla chyběla marnivost, tato eminentně společenská vlastnost, jako právě jí. Na konvenční úsudek lidský kladla velmi malou váhu a často slýchala jsem ji pronésti větu: »Kdo chce cosi trvalého provésti, musí jíti za svým cílem a nesmí se ohlížeti na to, co tomu lidé říkají.«

Pro tisíc malicherností, jež tvoří barvu i kouzlo života, neměla smyslu, přepychem téměř opovrhovala. Myslívala jsem si často, že paní Riegrové chybí všechen esthetický i umělecký smysl, a téměř jsem jí toho zazlívala, ale jednou nalezla jsem toho důvod i oprávnění.

Byla jsem zcela mladá paní, když mne paní Riegrová vzala s sebou na pochůzku po pražské chudině. Chodily jsme v uličkách starého židovského města, tápaly po různých temných schodech, ocitly se v různých brlozích, paní Riegrová vyšetřila poměry asi dvaceti rodin nejděsnější chudoby. Tu potěšila nemocného souchotináře, tam pohýčkala dítě, jinde zase domluvila sotva vyspalému opilci. Nemluvná paní stala se hovornou, nepřístupná bytost velmi přístupnou, zajímající se o všechny poměry bídou postižených rodin. Cítila jsem, že je paní Riegrová ve svém živlu, že má pro duši chudých a trpících čistě lidské porozumění.

Viděly jsme mnoho nedostatku, mnoho smutků, nemocí a bídy lidské. Paní Riegrová putovala neúnavně ode dveří ke dveřím; ona, která se tak málo starala o zájmy, libůstky, ba i strasti lidí z lepších společenských kruhů, vypověděla mi již přede dveřmi osudy té které chudé rodiny, již jsme navštívily. Co snesla v tělesné námaze, toho jsem nesnášela já, osoba tenkráte mladá a zdravá. Došla jsem domů tělesně zchvácena, duševně stísněna a když jsem se rozhlédla po svých útulných, s jistou líbivostí vyšňořených pokojích, ucítila jsem pojednou jasně a pronikavě, jaký je v přepychu hřích. Tenkrát odprosila jsem v duchu paní Riegrovou chápajíc, že nemůže míti mnoho smyslu pro krásné tvary a barvy, že jí esthetický smysl života uniká pro hluboké ponoření se do jeho běd a nedostatků, pro smysl křesťansko-pomocný.

Myslím, že paní Riegrová znala jedinou vášeň, vášeň bezpříkladné pracovitosti. Na malečském zámku od časných hodin ranních drnčíval stroj, na kterém šila, a na procházkách po nivách a lesích pletávala mezi chůzí punčošky pro chudé děti k velké mrzutosti svého manžela.

Dámy dobré společnosti pomlouvávaly paní Riegrovou při mnohé odpolední kávě, říkajíce, že je klerikální, že se strojí až běda, že zakládajíc opatrovny stará se o cizí děti zanedbávajíc vlastních, muže i domácnosti. Z této trojí pomluvy nebyla oprávněna pouze třetina. Paní Riegrová nosívala oděv ze šedé mohairové látky, šatíc se věru neobyčejně jednoduše. Šat zdál se jí zajisté pouze prostředkem k přikrytí těla; že by mohl a měl i slušeti, toho od něho, aspoň pro svou osobu, nikdy nevyžadovala.

Co se pak tkne její klerikálnosti? Byla věřící a propagovala náboženství hlavně ve výchově mládeže, ale nikdy nezpozorovala jsem pobožnůstkářství v domě Riegrově. Co se pak tkne domác-

nosti a péče o rodinu, nemohlo být paní dbalejší svých povinností nad ni. Hluboký zájem o myšlení a konání otcovo i manželovo, pilná péče o výchovu i vývin dětí, starosti o velkostatek malečský, starosti o organisaci chudinskou naplňovaly a musily přirozeně naplniti mysl její tak dokonale, že v ní nemohlo zbýti místa pro jiné, hlavně společenské zájmy.

V Mariiných zápiskách stále se opakuje bázeň, že čas uniká, aniž by byl náležitě prací vyplněn. Tento mocný pojem o drahocennosti času byl Marii vdechnut její matkou slovem i příkladem. Jen tím, že si paní Riegrová uměla čas náležitě rozčleniti, bylo možno, aby jím vystačila pro všechny své povinnosti.

Paní Riegrová nebyla tedy mnohostranná, měla i jistou ohraničenost lidí, za vlastní, neochvějnou pravdou kráčejících. Neznala roztomilé tolerantnosti některých skeptiků, ani chabé smířlivosti lidí relativně soudících, byla positivně přísná v požadavcích ethických zákonů a dovedla jim podříditi i celé své okolí, hlavně nejstarší svou dceru, která byla povahy měkké, k rozcitlivělosti tíhnoucí, která v sobě nesla všechnu rozptýlenost složitější, bohatě ostruněné duše.

Praví ť někde Turgeněv, že matky obyčejně nerozumívají svým dcerám. — Bývá tomu někdy tak; hledám toho příčinu v tom, že dcery zhusta zdědí povahu, nadání i sklony otcovy a že matky, které na dcery kladou měřítko vlastního nazírání, přivádějí ve zmatek vlastnosti dceřiny z mužské do ženské psychy převedené.

Nechci tím nikterak říci, že tomu bylo podobně v poměru paní Riegrové k Marii. Právě naopak, poměr ten byl co nejsrdečnější, po celý běh života měla dcera v matce velkou oporu a po smrti paní Riegrové svěřila mi kdysi Marie, jsouc tenkráte sama již churava, že na životě již nelpí od té doby, co jí z něho matka odešla.

Přes to se mně někdy zdávalo, že paní Riegrová hledívala trochu potlačiti některé silně společenské, k veřejnému životu tíhnoucí sklony své dcery, poukazujíc k pilné práci domácí, k povinnostem čistě ženským. Dr. Fr. Lad. Rieger oproti tomu říkával často a s jakousi zálibou, že se Marie »potatila« a že by z ní byl dobrý řečník.

Životní práce Mariina byla také ovládána dvojím vlivem, matčiným, pokud šlo o práce zapadající v obor lidumilství, práce, z nichž vyniká hlavně pilné, i za hranicemi naší vlasti uznané dílo »Ochrana chudé a opuštěné mládeže«, a vlivem otcovým, pokud šlo o práce její dramatické, libretta, psaná pro Dvořáka i Šebora, a mezi jiným i o sepsání silných stohů politických zápisků, hledících k politické činnosti Dr. Fr. Lad. Riegra od roku 1885 až do konce života Mariina. Pouze belletristické práce vyplývaly výhradně z jejího vlastního sklonu subjektivního.[1]) (Dokončení.)

[1]) Na stránce 450. minulého čísla »Osvěty« otištěnou větu »Drahá harfa byla dědictvím slavné harfenistky Mösnerové«, opravuji dle pokynu J. E. paní Libuše Bráfové, že obě harfy v salonu Riegrových byly majetkem Terezie Palacké; Marie Mösnerová provdala se později za hraběte Spaura v Solnohradech.

H. Traub:

Morava a volby na ústavodárný sněm říšský r. 1848.[1])

Sotvaže byly vykonány v první polovici měsíce května volby — ovšem že velmi neúplné — do parlamentu frankfurtského a dříve ještě než se rozešel poslední sněm stavovský, aby ustoupil sněmu novému, »selskému«, svolanému na rychlo již k 31. květnu, již zase se konaly chvatné přípravy k ústavodárnému shromáždění říšskému, ohlášenému 15. března známou »konstitucí vlasti«. Dne 9. května byl oznámen »prozatímní« volební řád pro první shromáždění říšské, zamýšlené o dvou komorách, při čemž položen vídeňský sněm k 26. červnu.[2]) Výtisk volebního řádu odeslal bar. Pillersdorff, ministr »domácích záležitostí a prozatímní praesident«, hr. Lažanskému, vicepresidentu zem. gubernia moravsko-slezského, do Brna, žádaje ho zároveň (listem ze dne 11. května),[3]) aby opatřil překlad, jeho vytištění a rozšíření »s nejmožnějším urychlením« a především aby vykonal *ihned* přípravy k stanovení volitelnosti a sestavení volebních listin pro *senát.* Známo, že oktrojírka Pillersdorffova z 25. dubna (první ústava rakouská) stanovila říšské shromáždění pro země mimouherské o dvou komorách, vyšší, senát, a nižší, sněmovnu poslanců. Senát neměl čítati více než 200 osob — tedy i rok 1848 znal pro vyšši komoru numerus clausus — a z těch mělo býti 150 členů volených největšími poplatníky z velkostatkářů.[4]) K nim pak měli přistoupiti zletilí princové, pokud je císař »pokaždé za spoluoudy ustanovuje«, a konečně členové, jmenovaní panovníkem doživotně. Ze 150 členů senátu volených připadalo při celkovém tehdy počtu 1,778.827[5]) obyvatelstva moravského 15 zástupců na Moravu (za Čechy 37, na Slezsko 4), o jejichž volbě dí se v proz. volebním řádě v § 3.: »Správce každé provincie, srozuměv se s provinciálními stavy, aneb kdež jich není, povolav čtyry z větších gruntovníků, poplat-

---

[1]) U výtahu podáno dne 18. února 1915 ve filolog.-historické třídě při moravském museu zemském v Brně.

[2]) Přišlo tedy vybídnutí, k němuž podnět dán byl v závěrečné schůzi posledního stavovského sněmu moravského dne 13 května P. ryt. Chlumeckým, »aby volby v smyslu § 35. ústavní listiny pro všeobecný říšský sněm co nejdříve vypsány a svolání tohoto říšského sněmu urychleno bylo«, opožděně. (Srov. A. Mezníka, Poslední zasedání stavovského sněmu na Moravě, 37.)

[3]) Tento dokument jakož i ostatní, jichž v tomto pojednání použito, pocházejí z registratury c. k. místodržitelství v Brně.

[4]) Počet členů první komory (200) odpovídal přáním, projeveným na společných stavovských poradách, konaných v dubnu 1848 ve Vídni za předsednictví hr. Montecuccoliho (srov. mimo tištěné zprávy též pojednání R. Dvořáka: Změny ve zřízení městském na Moravě r. 1848, Časopis Mat. Mor. 1910).

[5]) Podle poslední »konskripce«, provedené r. 1846. Že to byl stav ovšem nespolehlivý, patrno z prohlášení hr. Lva Thuna, jenž za jednání o český sněm ohlásil v Národním výboru, že dá vyšetřiti stav nynější a podle toho že vydá výkaz obyvatelstva.

níky, jimž nejvyšší daň v provincii uložena jest, tím způsobem vypátrá, aby se z rozvrhovacích výpisků a berních knih vykázalo, kteří nejvyšší daň gruntovní a jí se vyrovnávající urbární a desáteční, pak domovní třídovní daň pospolu na rok 1848 zapravují«. Co do počtu voličů stanovil § 4., že na každého zástupce musí připadati dvacet poplatníků největších. — Pokud jde o počet a rozdělení mandátů na Moravě do komory poslanecké, která znala vlastně dvě kurie,[1]) stanovil týž řád volební, že na 50.000 obyvatelů má připadnouti poslanec,[2]) než vláda přiznala markrabství Moravskému (z 383)[3]) 38 zástupcův[4]) a sice měly míti: 1. král. město Brno 2 poslance,[5]) 2. ostatní kraj 7 poslanců, 3. kr. město Jihlava 1 poslance, 4. ostatní kraj 4 poslance, 5. kr. město Olomouc 1 poslance, 6. munic. město Šternberk 1 poslance, 7. ostatní kraj 9 poslanců, 8. kraj Hradištský 5 poslanců, 9. kraj Přerovský 5 poslanců, 10. kraj Znojemský 3 poslance.

Při tomto rozvrhování pro Moravu vedla si vláda tak, že z celkového počtu odpočítán jest počet obyvatelstva měst:[6]) Brna, Olomouce, Šternberka a Jihlavy, dohromady 66.479, a ostatek, 1,709.348, dělen 33, což dává 51.798 pro ostatní obyvatelstvo moravské.[7])

Ve příčině rychlých příprav pro volby do senátu obrátil se správce gubernia, odvolávaje se k § 3. voleb. řádu, k stavov. vý-

---

[1]) První kurii tvořili poslancové výhradně za města privilegovaná (31) a bylo jich 54, ostatek, 329 poslanců, byli zástupcové všech ostatních míst a měst. Jak viděti, vyhověl přece Pillersdorff přání, tlumočenému zástupci stavovských porad vídeňských (R. Dvořák, Změny ve zřízení městském na Moravě 1848, Časopis Mat. Mor. 1910).

[2]) Podle zákona voleb. na říšskou radu z r. 1907 připadá 1 poslanec v Čechách na více než 52.000 obyvatelů, na Moravě na více než 53.000. Co do národnosti připadá na poslanecký mandát německý asi 37.000 obyvatelů, na italský, slovinský, polský a srbochorvatský 40.000—47.000, na český skoro 53.000 a na rusínský 94.000.

[3]) Na společných poradách stavovských ve Vídni dožadována druhá komora o 410 členech, při čemž měl připadnouti poslanec na 30 000 obyvatelův. Ústavní sněm český měl čítati 327 volených a 210 šlechticů, celkem 537 členův! (J. Heidler: Český sněm ústavod. r. 1848, Č. Časopis Hist., 1907.)

[4]) Přirovnáme-li počet obyvatelstva k stanovenému klíči, patrno, že Moravě bylo měřeno dobře; měloť na Moravu připadnouti vlastně nejvýše 36 zástupců. — Podivno, kterak »Moravia« (1848 č. 70) psala ještě 10. června, že Moravě se dostane *asi 40* deputovaných! Království českému přiznáno 90, Slezsku 10 zástupců.

[5]) Jak mohl jakýsi Dr. S. napsati (Moravia, 1848 č. 70), že město Brno má 45.000 obyvatelův a přece *žádného* deputovaného? Že se Brnu měřilo dobře, patrno z toho, že nepoměrně početnější Praha dostala zástupce 4.

[6]) Že se městům měřilo jinak, vysvětluje proz. řád volební v § 20.: »Vzhledem na *zvláštní* záležitosti obyvatelstva, jenž se obchodem a řemeslem obírá, města v připojeném poznamenání jmenovaná právo k volení zde pozamenaného počtu poslanců mají.« Mandátů městských bylo na Moravě 5 proti 7 v Čechách. I to svědčí o tom, že Moravě bylo měřeno dobře.

[7]) Pokud se shodovaly volební okresy s tímto počtem, bude ukázáno níže.

boru zemskému dne 13. května se žádostí, aby zem. účtárna, která má v rukou potřebné výkazy berní, zjistila co nejrychleji k volbě do senátu potřebných 300 nejvýše zdaněných velkostatkářů v zemi, sestavila případnou volební listinu a předložila guberniu k prozkoumání; pak měla býti podle § 5. jména voličův i volenců v čas veřejně oznámena a stanoven den k volbě. Pro krátkost času vyžádalo si zem. presidium výkazu toho nejdéle do 14 dní. A ještě den před propuknutím nových bouří vídeňských — doklad to malé prozíravosti ministrovy — které si vynutily odstranění soustavy dvoukomorní, považoval Pillersdorff za svou povinnost, aby poučil Lažanského náležitě a udělil mu příslušné informace k volebním přípravám do senátu. Praví v rozkladě svém: »Dopisem z 11. t. m. č. 1749 zaslal jsem Vám prozatímní volební řád pro nový sněm říšský spolu s vyzváním, abyste jej dal *ihned* ohlásiti veřejně a vykonal předběžné přípravy k jeho provedení. Ježto některá ustanovení, pronesená ve volebním řádě všeobecnými výrazy, potřebují *provinciální modifikace*, a poněvadž záleží na tom, aby vyskytnuvší se pochybnosti, rozpaky (Bedenken), anebo mylné výklady byly vyřízeny veřejnými časopisy v pravý čas a v témže duchu, považuji za svou povinnost sděliti s Vámi tyto pokyny: K § 2.[1]) Stejné zacházení se všemi na ústavě zúčastněnými provinciemi způsobilo, že při sestavování senátu položen *počet obyvatelstva* při rozdělení celkového počtu 150 volenu býti majících senátorů za základ. Každé jiné rozšíření državnosti nebo výnos z ní bylo by mělo při tak rozdílných poměrech majetkových za následek nejvýznačnější nepoměry a bylo by nadržovalo severním provinciím proti jižním.

K § 3.[2]) Otázku, kdo podle ustanovení § 35. ústavní listiny má býti počítán k *nejvýznačnějším statkářům*, nemohla opět rozhodnouti rozloha držby, nýbrž výše zdanění, řídícího se výnosem. Četné různosti, vyskytující se stran vyšetření výnosu mezi provinciemi, znemožnily, aby se vzal za základ výnos, protože by se tím při srovnání čísel od země k zemi objevily diference, jichž by nebylo lze vysvětliti bez bližšího vniknutí do poměrů. Vyšetření nejvýše zdaněných v dani pozemkové, urbariální, desátkové a domovní nepodléhá obtížím, půjde jen o to, aby si V. Bl. s uspíšením vhodnou cestou z každého kraje dalo předložiti počet nejvýše zdaněných dle poměrů senátorů, kteří mají býti voleni, při tom zvláště pozorovalo ty, kteří mají statky v několika krajích, aby se mohlo vzíti v úvahu zdanění celkové. Při sestavení volebních listin račte učinit opatření, aby všichni nejvýše zdanění, kteří mají nejnižší k volbě oprávněný peníz v téže výši, byli zapsáni do seznamu, i když se tím poměr 20 voličů pro 1 poslance v něčem pozmění.

[1]) § 2. obsahuje rozdělení, »kolik každá provincie z těch tří poznamenaných spoluoudů do senátu poslati má«.

[2]) § 3. zní: »Správce každé provincie, srozuměv se s provinc. stavy, aneb, kdež jich není, povolav 4 z větších gruntovníků, poplatníky, jimž nejvyšší daň v provincii uložena jest, tím způsobem vypátrá, aby se z rozvrhovacích výpisků a berních knih vykázalo, kteří nejvyšší daň gruntovní a jí se vyrovnávající urbární a desáteční, pak domovní třídovní daň pospolu na rok 1848 zapravují.«

Kdyby po uveřejnění seznamů voličských došly reklamace odůvodněné, mají býti též pojaty do výkazu, aniž proto druzí vyškrtnuti. Musím ponechati rozhodnutí Vašeho Blahorodí, aby voličové senátorů dostavili se k volbám pokud možno nejčetněji, by byl uchován aspoň přibližně poměr 20 : 1, jemuž beztak byly s mnoha stran činěny výtky, aby se tak mohlo čelit útokům, opřeným o nepoměr při volbě.

K § 9.[1]) Aniž bych chtěl stanoviti určitý den k provedení volby, jest mi vysloviti toliko přání, aby volby *byly ukončeny asi k 10. červnu*, abych byl ještě před zahájením říš. sněmu dosti včas vyrozuměn o výsledku volebním.

K § 11.[2]) *Průkaz voličův* o jejich oprávněnosti má se díti předložením jejich berních dokladů, křestního listu, vznikla-li by pochybnost o věku, o potvrzení totožnosti jejich osoby, kdyby nebyli známi V. B.

K §§ 28 a 29.[3]) Stran poměru *počtu duší k volbě volitelů*, naznačeného v těchto dvou paragrafech, poznamenávám, že jsme vycházeli z názoru, aby při volbě poslance v městech pravidlem nastoupilo aspoň 40—50 volitelů. Kdyby byl tedy pro menší města také na 500 obyvatelů zvolen jen 1 volitel, vypadlo by jich příliš málo. Ve větších městech naproti tomu zdál se nám dostatečným počet 50 volitelů v poměru k obyvatelstvu o 25.000 duších, mezi nimiž je poměrně značná část zbavena volebního práva, abychom mohli býti klidni stran úplné neodvislosti voleb.

K § 32.[4]) Z nejnaléhavějších a nejdůležitějších úkolů jest zhotovení *volebních listin* a jejich uveřejnění, aby každý mohl učiniti své případné námitky a mohl poznati osoby ve svém kraji za volitele způsobilé. Třebasže v malých místech venkovského kraje není vyhotovení legitimací voličům nevyhnutelně nutno, protože se lidé znají navzájem a je v jejich zájmu, aby se tak nestalo nepovolanému, nesmí býti tato stránka ve větších oblastech volebních, zvláště ve větších místech a v hlavních městech zemských, puštěna se zřetele. Račtež proto učiniti vhodná opatření a předepsati jak pro seznamy voličské tak pro legitimace tvar pokud možno nejjednodušší. Račte mi volební listiny z každého okresu, jemuž přísluší volba poslance, zaslati po ukončení voleb volencův.

K § 33.[5]) Také stran voleb volitelův i poslanců nemohu stanoviti určitý den, myslím jen, abych upozornil i při tom, že se

[1]) § 9 určuje, že den k volbě senátora stanoví správce zemský.

[2]) § 11. mluví o tom, že se volitelé mají vykázati před komisí »oprávněním, že jako takoví přistoupiti mohou«.

[3]) § 28. praví: »Ve městech, která vlastní poslance do komor vypravují, v kterých však veškeré obyvatelstvo 20.000 nepřesáhá, zřizují se volební podkrají s 500 obyvatelů, a každé podkrají dva volitele jmenuje.« V § 29. se dí: »V městech přes 20.000 obyvatelů vypadne vždy na 500 obyvatelů 1 volitel. Volitel buď vždycky z volitelných toho podkrají vzat, v kterém se volí «

[4]) § 32. určuje zhotovení a vyložení volebních listin jakož i legitimací voleb.

[5]) § 33. dí: »V den, který krajský ouřad k volení volitelů ustanoví, mají se volitelé podkrají v poznamenaném místě shromážditi.«

jeví žádoucím, aby byla provedena volba volitelův až *do 6. června, volba poslanců pak do 15. června* se zřetelem k ustanovení § 47 [1]) volebního řádu a k vzdálenosti od Vídně.

K § 44.[2]) Považuji za zbytečno připomínati, jak je důležito, aby byly ustanovovány za zeměpanské komisaře k volbě poslancův osoby, které kromě pečlivého dozoru na přesné zachování předepsaného volebního pořádku zabrání také *každému vlivu, byť i sebe vzdálenějšímu*, na volby, a které, což by se snad mohlo vyskytnouti na venkově, *odmítnou dotazy po jmenování osob, jichž zvolení by bylo vládě příjemným.*

K § 62.[3]) S protokolem o volbě poslance nechť pošle komisař též *zprávu o volbě samé*, o událostech při tom se nahodilých, o vyslovených přáních a p. Tuto zprávu račte shrnouti v celek a předložiti sem s uspíšením společně se statistickými doklady o počtu povolaných a hlasujících voličů i volenců, jakož i o třídě společenské, z níž tito vybráni.« — Tolik Pillersdorff ve svém rozkladě ze 14 května. Hr. Lažanský rozeslal proto ještě téhož dne, sotvaže obdržel naučení ministrovo, všem krajským hejtmanům upozornění ve příčině uspíšení příprav k volbě senátorů poznamenav: »Budiž *ihned* učiněno opatření, aby držitelé všech deskových statků předložili neprodleně výkaz o dani, připadající na jejich vlastní skutečný majetek pro rok 1848, a sice o dani pozemkové, z přirážek, urbariální, z desátku i o dani domovsko-třídní hejtmanům krajským, dále buďtež oznámeni 3 nejvýše zdanění statkáři z okresu s označením pozemkové a domovní daně pro r. 1848 i jejich věk, jakož i věk držitelů deskových statků, kteréžto výkazy buďtež předloženy co nejrychleji.« Hejtmané vyzváni jsou na konec ještě jednou, aby věc »způsobem pokud možno nejrychlejším, jak vůbec možno, oznámili dominiím a pečovali o to, abych měl do 21. května tyto výkazy v rukou«. A ještě 15. května odeslán list z presidia zem. ke všem kraj. hejtmanům, aby nebylo třeba vraceti po případě seznamy k volbě senátorů pro neúplnost, seznam rubrik, dle nichž nutno se říditi ohledně majitelů statkův jakož i stran nejvýše v okrese zdaněných tří statkářů; znova zdůrazněno při tom, aby do 21. května byly odeslány na jisto všechny výkazy do Brna.

Mezitím však vídeňská ulice dovedla si 15. května vynutiti novou revolucí změny v duchu »ryzí demokracie«. Pillersdorff, vypisuje původně volby pro říšské shromáždění, držel se podle ústavní listiny stejně jako dle volebního řádu z 9. května soustavy voleb nepřímých,[4]) konaných prostředkem volitelů, s vyloučením

---

[1]) § 47. stanoví, že »alespoň 6 dní přede dnem k volení poslanců ustanoveným mají býti o volbě srozuměni volitelé«.

[2]) § 44.: »Pro každý volební okrsek ustanoví se zeměpanský komisař, který o zevrubné zachování voleb. řádu pečovati má.«

[3]) § 62. praví: »Shromáždění volitelů, kteří se k volení oudu do senátu aneb poslance sestoupili, nesmí se žádným jiným předmětem obírati než toliko volením.«

[4]) Sluší si všimnouti, že Pillersdorffova oktrojovaná »ústava císařství Rakouského« znala ještě volby *přímé* do obou komor (srov. B. Riegra, Ústavní dějiny Rakouska, 34).

dělnictva z práva volebního a konečně s podmínkou šestiměsíčního pobytu v okrese volebním. První revolucí květnovou dosaženo, že Pillersdorff upustil od senátu vůbec, pro sněm lidový pak od průkazu pobytu půlročního a vyhověl též i co do práva dělnictva k volbě ustanoviv, že »každý samostatný dělník přes 24 léta starý jest voličem«.[1]) Pověstnou štrumpeticí[2]) vymohl »suverenní národ«, jemuž tanul na mysli volební řád, platný pro parlament frankfurtský, svolání ústavodárného shromáždění o jediné toliko komoře, volené bez censu, čímž zavedeno »všeobecné zastoupení národu«,[3]) znamenající skutečně všeobecné téměř a rovné právo volební, ačkoliv ne přímé. Toť vymoženosti z 16. května. Změnu tuto ohlašoval sice ministr vnitra zemskému správci moravskému hned nazejtří, ale dosti nesměle a toliko z polovice, napsav: »Odvolávaje se k dopisu svému ze včerejška[4]) mám čest požádati Vás, abyste *zatím* s provedením voleb pro komoru poslaneckou do prvního ustavujícího shromáždění říšského ustal až na další pokyny, které dojdou v několika dnech, *aniž však odvolal přípravy již vykonané.*«

Zatím vyskytly se, jak vysvítá z dopisů náčelníka zemské správy moravské s Pillersdorffem, některé pochybnosti ve příčině *náhradníků poslanců* — žádaných patrně po způsobu voleb do parlamentu frankfurtského nebo do ústavního sněmu českého — ačkoli se v prozatímním volebním řádě nečiní o tom vůbec zmínky. V této příčině došlo do Brna zvláštní sdělení ministrovo z 20. května, kde se praví: »K dotazu, zdali mají býti kromě poslanců pro říšský sněm voleni též náhradníci, odpovídám, že pro první shromáždění říšského sněmu nebyla ustanovena volba takových náhradníků, že v budoucnosti bude říš. sněm sám v definitivním zákoně volebním rozhodovati o této otázce, takže nyní za úplného zaneprázdnění poslancova bylo by třeba přikročiti k pravidelné volbě nové.«[5]) A teprve 30. května, tedy až po 14 dnech, rozepisuje se ku podivu Pillersdorff k Lažanskému o radikálních změnách, vynucených druhou vídeňskou revolucí: Píše v této příčině:

»V souhlase s ustanoveními, danými J. V. proklamací 16 t. m., dle nichž ústavní listina z 25. dubna má býti prozatím podrobena

---

[1]) Pro ústavod. sněm český vyžadoval se dokonaný 30. rok k nabytí pasivního práva volebního, 25. rok pro právo aktivní, říšský sněm však stanovil jednotnou mez a tu snížil ještě o rok.

[2]) Srov. v té příčině můj »Příspěvek k událostem roku 1848« v Časopise Mat. Mor. 19 2, str. 453 a násl.

[3]) Tak se čte v »Provolání na venkovský lid« ze 4. června 1848, vydaném po česku »Výborem měšťanů, národní stráže a študentů k zachování pořádku jistoty a národních práv« (srov. můj výše citovaný příspěvek v Čas. Mat. Mor. 1912).

[4]) V aktech místodržitelských zpráva tato zachována není.

[5]) Jest proto tím podivnější, že F[icker] v olomoucké »Die neue Zeit« příl. k č. 24. ze dne 17. června upozorňuje volitele, že jest třeba voliti zvláště též náhradníka poslance, »protože volba taková platí ve většině ústavních států, zvláště ve všech německých«, a že ustanovení toho bylo pominuto v nařízení minist., j᾿ žto *se rozumí samo sebou!*

rokování říšského sněmu a proto pro první ústavodární říš. shromáždění že má býti volena jenom jediná komora, dle nichž tedy nemá býti pro tyto volby vůbec žádného censu a každá pochybnost o nedokonalém zastupitelstvu lidu má odpadnouti, pokládám si za čest se zřetelem k dopisům svým ze dne 14. a 17. t. m. sděliti s Vámi *všechny změny*, na kterých se shodla ministerská rada k provedení těchto nejv. ustanovení a k vhodnému zřeteli několika hlasitě pronesených přání:

1. *S volby do senátu*, nařízené volebním řádem z 9. t. m., má sejíti zcela. Pokud jste ráčil již vykonati po této stránce šetření, prosím, byste mi o výsledku jich a o minimu k volitelnosti oprávněných obnosů berních podal zprávu, po případě učinil sdělení záporné.[1])

2. Dle toho *odpadá v textu* proz. volebního řádu: a) v úvodu zřetel k § 35. ústavní listiny, b) v oddílu I. s nápisem »Volení spoluoudů senátu«, c) v oddílu II. s nápisem »Volení volitelů« v § 31. článek d)[2]), v § 46. pododdělení stran ustanovení o volitelnosti s vypuštěním slov: Senát aneb ...[3]), v § 62. slova »Ouda do senátu aneb«, konečně v § 63. slova »druhé komory«. Tyto modifikace, které sděluji s Vaším Vysokoblahorodím k laskavé vědomosti, nehodí se ostatně s výjimkou článku b) po mém soudě k všeobecnému ohlášení a bylo by třeba přihlížeti k nim jen tehdy, kdyby první zásilka exemplářů nebyla vystačila a bylo třeba ještě nyní vydání nového.

3. Volby poslanců pro konstituující říšské shromáždění buďtež nyní zahájeny *neprodleně* na základě ustanovení, která byla učiněna pro volby poslanců do druhé komory v proz. volebním řádě z 9. a v mém dopise ze dne 14. května, za těchto změn:

a) Jest třeba odstraniti rozdíl se zřetelem k počtu volenců, kteří mají býti voleni volebními podkraji v městech, majících vyslati vlastního poslance; i jest tudíž v § 28. vymýtiti slova: »v kterých však veškeré obyvatelstvo 20.000 nepřesahuje« a v § 29.: »v městech přes 20.000 obyvatelů vypadne vždy na 500 obyvatelů 1 volitel«.

b) *Věk k volitelnosti za poslance staví se s rokem volitele na roveň*, totiž na dovršený 24. rok, a odpadá tedy v § 46. číslo »30«. Tyto dvě změny jsou způsobilé, aby byly ohlášeny všeobecně.

Vyzývaje Vás důrazně k vykonání všech příprav, aby volby poslanců mohly býti provedeny s urychlením, nezneuznávám, že

---

[1]) Že přípravy na Moravě pro volby do senátu nepokročily valně, dokazuje list Pillersdorffův z 13. června, kterým dával Lažanskému věděti, že upouští prozatím od jakýchkoli vyžádaných zpráv ve příčině předběžných prací pro senát.

[2]) § 31. d) odst. zní: »Při volení spoluoudů první komory voliti nemohou: dělníci ze mzdy na den anebo na týden, čeledínové a osoby, jenž z veřejných dobročinných ústavů se podporují, nemohou za volitele se postaviti.«

[3]) § 46. praví: »Za poslance voliti se může každý rak. občan, který a) 30tý rok svého věku překročil a b) volitel pro senát aneb komoru poslanců v nějakém dílu mocnářství jest, pro který konstituční (ústavní) listina od 25. dubna 1848 vydána jest.«

je *sotva možno, dodržeti naznačených* v mém listě ze dne 14. t. m. lhůt, totiž 6. pro volby volitelův, a den 15. června pro volby poslanců. Naději se však, že mohu doufati v tak často osvědčené Vaše energické zakročení, že se Vám podaří uspíšiti volby do té míry, aby *poslancové mohli dojeti sem k 26. červnu,*[1]) k němuž položilo J. V. zahájení říš. shromáždění. Račte ostatně dáti zeměp. komisařům, stanoveným k volbám, pokyn, aby se oznámilo zvoleným deputovaným, že jest se jim při příjezdu do Vídně hlásiti v c. k. hradě u komise, určené k uvítání poslanců.«

(Pokračování.)

Karel Leger:

Na Libici.

L. P. 1108.

Podzimní, teskný říjnový den. Včera pršelo na Polabí, po ránu, když sluněčko na východě nad lesy se ukázalo, mlha kouřila se z ustydlé rozvlhlé země, po starých zbahnělých řečištích, po černých tůních vláčela se, v trní a ve vrbách zachycená po větru se rozplývala. Ve zvadlé trávě chvěly se poslední květy ocúnu. Čejky poletovaly zamlklé po lukách. Tiše bez hnutí na suché razsoše osamělého dubu seděl krahulík, hrudí obrácen k vycházejícímu slunci. Sýkorky drobné v olšoví proletovaly pohvizdujíce, zahlédly dravce, jen se mihly při samé zemi zděšeny. Zaťav pařata do tvrdého suku krahulík vyčkává chvilku, kdy střemhlav vrhne se po kořisti. Sám a sám nad nízkým porostem zvedá se staletý dub, proschlá ramena široko se rozkládají, svadlé lupení zvlhlé rosou do zlatova se blyští.

Staré hradiště rozlehlé, vysokým náspem chráněné jako ostrov vynořuje se v mlhách nad rozbahněným ramenem labským, zarůstajícím ostřicí a rákosím. Most jako široká hráz vede od náspu přes močál, přes hluboké tůně, sesul se již, ztrouchnivěly dubové koly a břevna, prohnily pletené koše, které chránily boky, navršená země slehla a propadla se. Dávno již zarostlo všechno trním, ostružinami, divokým chmelem. Sotva znatelná stezka vede tudy.

»Kam zase jdeš, pachole nerozumné?« domlouvala mrzutě stařičká Jana, chůva, dítěti, hošíkovi asi osmiletému, svěřenému péči a ochraně její. »Postůj už, neposedný! nevíš, že tatíček zakázal, abys chodil sem v tyto pustiny!«

Hoch neposlouchal, proplétal se houštinami hledaje po valech zralé ostružiny. »Slávku! Slávku! počkej!« naříkala chůva nemohouc mu stačiti. Konečně zastavil se na chvíli, ne proto, že by se umoudřil a poslechl, ale náhodou nalezl keř plný černých,

---

[1]) V proz. voleb. řádu vyzývají se deputovaní, »aby se co nejdéle v předvečer toho dne [26] v Našem hl. a síd. městě najíti dali«.

velikých malin, otrhával je a chůva šťastně jej dohonila, za ruku vzala. »Pojď, vrátíme se! vidíš jak je tu smutno! nedobré místo, neblahé! Sem nemáš chodit, tatíček zakázal!«

»Proč?« hošík zvedl k ní oči. »Líbí se mi tady. Bylo tady vždycky tolik květů, jahod a malin! a ptactva všelijakého. A daleko je vidět odtud s náspu po lukách a doubravinách. Hleď, chůvo, jak tam v lesích se kouří!« pravil ukazuje do dálky ručkou. Byl statný, vyrostlý na svá léta. Černé vlasy zkadeřené splývaly mu na ramena, čapky neměl. A volné roucho z bílé příze, sepjaté na hrdle kostěnou sponou, zdobené pestrým vyšíváním, ovíjel v bocích kožený pás. »Vidíš, chůvo? proč se tam kouří?«

Věděla chůva, že jen vodní páry se tam vznášejí nad mrtvými tůněmi mezi lesy, ale pohrozila chlapci prstem. »Vidím, vidím! Dědkové tam si topí, ohřívají se, kaši medovou vaří.«

Hošík vyvalil oči. »Jací dědkové?« ptal se zvědavě. »Pověz mi o nich!«

A chůva povídala pohádku, jakých uměla na sta: »Dědkové — ti tady dříve žili, víš, hošíčku, žili a vládli tady. Hodní byli, nikomu neublížili, ryby v řece lovili, zvěř chytali, na suchých místech v bažinách rosu seli, kaši vařívali, kdo k nim zabloudil, toho pohostili. Maličtí byli, sotva na tři pídě od země. Žili, kaši vařili, až najednou přišel jiný lid, větší a silnější, a dědkové utekli do lesů, v zemi si hluboké jámy vykopali, tam se ukryli, tam dosud žijí a když kaši vaří, kouří se z lesů.«

»A viděl je někdo?« nedůvěřivě ptal se hošík.

»Jak by neviděl! dřevorubci, když v lese kácejí stromy, rybáři při měsíčku vídají je tančit na břehu, oráči najdou je u jam na poli. A dědkové, promluví-li k nim někdo, jen zavrčí divnou nějakou řečí a skryjí se pod zemí. Nedůvěřují už lidem.«

»A zde nejsou, chůvo?« — »Kde?« — »Zde, na starém hradě?« Chlapec okázal ručkou okolo.

Stáli na vysokém náspu. Ostrov zarostlý byl divokými houštinami hložin a trní, rokyt a olší, jenom staré proschlé duby zvedaly se nad ně. A v houštinách bělaly se zvětralé hromady opukového kamene jako trosky zdí, trouchnivěly vyvrácené kůly a trámce ohořelé. Divoká spleť všelikého býlí tu z černé popelovité půdy bujela, kapradí, kopřivy, přeslička, blín. Potměchuť věšela rudé plody jako granátky v rokytí, pruty ostružin ohýbaly se s černými malinami. Z vysýchajícího řečiště vál studený, ztuchlý dech bažin, černobýl voněl na výsluní.

Chůva se ohlédla kolem. Povzdychla. Za chvilku teprve jaksi nerada řekla: »Ne, zde nejsou. Zde by se jim nelíbilo, zde je smutno. Jenom zvěř dravá tu v houštinách se peleší. A ty, dítě neposlušné, sem do těch nešťastných míst nejraději mi utečeš. Což kdyby tě vlci roztrhali?«

»Vlci? nejsou tu nikde!« odpověděl klidně chlapec. »Myslivci mi povídali, nejsou tu. Jenom v tuhé zimě někdy sem

zabloudí. A lišky — těch se nebojím, ani jezevců, kamenem je zaženu. A bobrů také ne.«

»Zmije jsou tu!« strašila stařenka.

»Prutem ji přerazím!« chlubil se hoch. »Zmije jsou křehké, — uhodíš a je ve dví.«

»Co z tebe bude, dítě, když se nechceš ničeho bát?« durdila se dobrácká chůva.

»Čeho bych se bál? Muž se nemá ničeho bát, ani smrti, říká tatíček. Ale proč že je tu nešťastné místo? proč mi zakazuješ chodit sem?«

Stařena potřásla sivou hlavou. »Moc se ptáš, synáčku!«

»Co tu bývalo, chůvo? A já vím. Hrad tu stával. Spálili jej!« otrhávaje ostružinu rozumně pravil hošík. »Tři neděle hořel. Rozbili všechno — tam uprostřed mezi doubím je rozbořená kaple kamenná. A straší tu — duše zabitých v noci sedají na větvích po stromech a pláčou.«

»Kdo ti řekl?« děsila se chůva.

»Všechny děti ze dvora i z dědiny vědí o tom. A starý Jaroš, pastýř, povídal mi —«

»Ten žvatlal lysý!« — »Povídal mi, že byl tehdy hoch malý, když starý hrad hořel.«

»Lže!« rozhněvala se stařenka. »Jak mohl vidět? starší jsem o několik let a neviděla jsem jako dítě, nežli ohořelé trámy a rozvaliny tady. Ale matka má, nebožka, vyprávěla mi — ona viděla ještě starý hrad. Osmdesát let bylo jí, když zemřela. Viděla, jak hořel hrad, sruby proutěné po náspech, i panský dům i dědina v podhradí. Hrad pevný a vysoký z dubových tesaných trámů po tři neděle hořel, až deště oheň uhasily. A tomu již jest na sto let, chlapečku. Jak by mohl Jaroš, mluvka, vidět —?«

»A kdo bydlil v tom hradě?«

»Starý rod, starý a slavný! památky po něm není.«

»Což, chůvo, ani pod zemí se v úkrytu nezachoval někde, jako oni dědkové v lesích?«

»Do kořene jej vyhubili nepřátelé.«

»A kdo byli nepřátelé?« hošík na pohled docela lhostejně ostružiny otrhával.

Chůva sama na sebe se rozhněvala. »Nu, vida! stojím tu, a povídám, povídám! Domů pojď, chlapečku —!«

»Kdo byli ti nepřátelé? Který to byl rod, co tu zahynul?«

»Mlč už! mlč! neptej se, chlapečku! domů pojď! hle, vítr se zvedá!«

Zvedl se opravdu vítr, od severu zadul, otřásl haluzemi stromů, setřásl uvadlé lupení. Po obloze rozháněl sivé chmury, odvál mlhu zachycenou ještě po ránu ve vrcholcích lesů a v rokytí. Ostře zasvítilo sluníčko, zableskly se v rákosí zapadlé tůně. Šumí větřík, šumí. Zašelestily v zežloutlé trávě opadané lupeny stromů, zvedly se, po paloucích se přehnaly při zemi klopýtajíce na stopkách. Utichl-li na okamžik vítr, všechno k zemi se stulilo, jako šotkové, když se skrývají. A zase běží, skáčí, přemetají se pitvorně, na

stopkách tančí. Chlapec přimhouřil oči -- opravdu stačí přimhouřit oči a jsou to šotkové, ne zežloutlé a zčernalé lupeny, právě jak chůva mu o nich povídávala. »Vidíš je, šotky, chůvo?« šeptal prstíkem ukazuje

Neviděla. »Bláhový!« durdila se. »Zvadlé listy vidím s javorů, s osiky lesní, vítr je honí.« Zapomněla už, že také jí, když byla dítětem, spadalé lupeny v podzimu větrem při zemi poháněné zdály se být skotačícími šotky. Právě tak jako mlhy po lukách dětskému zraku mění se v bílá roucha víl, zpěněné vlny na řece v rusalky a šedý dým z komína vystupující v čarodějnice.

»Divný jsi, chlapče!« domlouvala svému svěřenci stařenka. »Do samot zabíháš a stále vidíš něco podivného. Jsi ještě mlád, rozumu nemáš a nechceš poslouchat zkušených lidí!«

»A ty, chůvo, nic nevíš!« namítl jí Slávek.

Pohněvalo ji to. »Já že nevím? já stará —? Osmdesát let mi bude — co já viděla a zažila, chlapečku, ty ani netušíš!«

»A nic jsi mně nepověděla — jen pohádky povídáš a těm už nevěřím. Ani o tomto starém hradě jsi mi nepověděla pravdu.«

»Jakou pravdu?«

»O těch, kdo rozbořili a spálili hrad, že jen zčernalé kůly a popeliště tu zůstaly, o těch, kdo zmizeli na věky, pobiti, povražděni —«

Chůva se pokřižovala. »A ty to víš?«

»Vím!« Hošík usedl do trávy na výsluní pod valem, hlavu podepřel do dlaně. Zadíval se kamsi bez cíle do zamžené dálky v teskném zamyšlení. »Vím všechno!«

»Kdo ti povídal? Jistě starý Jaroš — nebo od dětí v nádvoří jsi slyšel. Ach, Bože, tolik báchorek se povídá a nikdo neví pravdu!«

»Ty víš, chůvo? Povídej tedy!«

»Nesmím!« — »Povídej! chci vědět pravdu!« Řekl to hošík v dětském vzdoru hlasem, který jednou, až dospěje chlapec v muže, znít bude tvrdě a nesnese odporu.

»Ach, dítě, dítě!« naříkala chůva, »jakýs ty umíněný! Tatíček jistě čeká už —«

»Povídej! neodejdu dříve, až dopovíš!«

»Trápení je s tebou, trápení! Čím více dorůstáš, tím jsi neposlušnější. Když jsi byl malé děcko, za ruku jsem tě vodívala, na slovo jsi mne poslechl. Řekla-li jsem: divé ženky přijdou z lesů, vezmou si tě, nebudeš-li hodný! do klína jsi mi hlavu schovával —«

»Nemluv zbytečně, chůvo! Pověz, co víš o starém hradě!« — Poslechla konečně stařenka, u hlavy chlapci usedla, černé kučery mu hladila a vyprávěla:

»Ano, hrad to byl starý, dřevěný, kněžna Libuše prý jej vystavěla. Z tesaných dubových břeven a trámů zčernalých už věkem hrad byl vysoký s velikými podsíněmi, kam sta lidí zbrojných i koně jich ukrýt se mohli. Uvnitř stěny a podlahy pokryty byly kožemi vlků a medvědů — Hradbou pevnou byl

chráněn, po náspu vysoko nasypaném kůly přihrocené hustě zaraženy, proutím opleteny a před náspem kol dokola labské rameno hluboké teklo, teď už písek je zanesl, zarostlo rákosím. Přes řeku most byl košený, z košů proutěných do vody zapuštěných, hlinou a štěrkem naplněných. Odtud až na tamten kopec Voškobrh přes vodu a přes bahniska prý sahal, kněžna Libuše po něm jezdívala na bílém koni. Tam na Voškobrhu také její hrad býval —«

»Dále! dále!« netrpělivě pobízel hoch. »Co bylo dále?«

»Dále? co by bylo? zbořili starý hrad a spálili jej. A zhynul tady slavný rod, není již zmínky po něm. Svatý biskup Vojtěch byl z té krve.«

»Vím. Dále!«

»A zpustlo to tady na hradě, jen opálené koly zbyly i kamenný kostelík uprostřed hradiště se rozpadl. Dědina v podhradí zarostla hložím — Nikdo se již neodvážil nový hrad tu postavit. Povídala mi matka nebožka, že —« Tu se chůva stařenka plaše ohlédla, zachvěla se. »Ne, neříkej to nikomu, hošíčku, prosím tě, neříkej! To jen maminka pohádku mi vyprávěla, že na stromech sedaly tu duše ubitých, jako bílé holubice za měsíčních nocí a kvílely. Sama jsem nikdy jich neviděla, neslyšela, jenom někdy dávno, jako malé dítě. A snad to ani pravda nebylo, snad jenom matky tak pohádkou děti strašívaly.« Hladila chlapce po kučerách. Mlčel, jen drobnými prstíky ryl v černé zemi. Chůva vyprávěla dále: »Po čase vystavěli si noví páni na druhém břehu nové sídlo, bílou Libici, ne už z dubových trámů, ale z bílé opuky. Vystavěli i kostel i v podhradí dědinu velikou tak, jak ji dnes vidíš. Starý hrad zůstal pustý, jen lišky se tu toulají a bobři rozhlodali násep. Smutno je tu, nikdo sem nechodí, nešťastné místo. Košený most se propadl, řeka jinudy prorvala si cestu, v mrtvém rameni kolem bývalého ostrova hradního jen rákos a třtina z bahna vyrůstá. A ještě tu prý bloudí duše zabitých — ale jen pohádka je to!«

»Viděl jsem je!« najednou tiše pravil hošík.

Zděsila se chůva. »Nic jsi neviděl, chlapečku! pohádky jsou to jen!«

»Viděl!« s dětinským vzdorem opakoval. »Viděl! viděl!«

»Kdy že, bláhový?« — »Večer — včera, předevčírem. Teď, když padá listí se stromů a měsíc svítí, ze dvora našeho vidím, jak tudy za valem starého hradiště duchové jdou dlouhou řadou v závojích krví zarudlých.«

Chůva se otřásla hrůzou. »Mlč! bláhový jsi! Nejsou to duchové, mladé doubí je to, tam za valem, vidíš? zarudlé suché listí jeho tě děsí, nerozumný! A pojď, půjdeme domů, tatíček čeká. A nepověz na mne, že jsem ti vyprávěla o starém hradě.«

Hoch se trpce usmál. »Nic nového jsi mi nepověděla. Všechno jsem věděl dávno. A proto sem chodím.«

Chůva zavrtěla hlavou. »Proč že?« — »Abych byl blíže těm stínům krvavým.«

»Ty! ty! ty!« děsila se, »co pravíš?«

Hoch prstíčkem hrabal v zemi. »Všechny je znám. Staré bojovníky s kovanými pásy kolem boků, se šedými bradami a s lebkami proraženými mlatem, ženy se zlatými náramky na bílých pažích, s rozpuštěných vlasů jim kane krev —«

»Dítě! dítě! co mluvíš! kdo ti povídal takové hrůzy? To Jaroš, starý ten blázen mluvívá bez rozumu tak — a děsí tě!«

Hoch jakoby neslyšel. »Z vlasů jim kane krev. A děti jdou — pod krkem rudé pruhy mají od nože —«

»Mlč! mlč! poslouchat nemohu!«

»A přijdu-li sem, ty děti zjeví se mi — deset či dvanácte jich, hoši a děvčata malá, usednou do trávy kolem mne a usmívají se — tak smutně se usmívají, chůvo, až plakat se mi chce! Proč umřely ty děti? proč pod krkem mají rudý pruh od nože? proč je zabíjeli, chůvo?«

Stařenkou zimnice zalomcovala. »Pojď! dost už těch báchorek nešťastných. V noci se děsíš, vím to, ze spaní žalostně voláš. Myslila jsem, že můra tě tlačí, křížek posvěcený dala jsem ti kolem krku — a ty zatím odtud z místa prokletého nosíš ty sny neblahé. Pojď!« Vzala hošíka za ruku.

Vstal, poslechl, šel za chůvou, ale ohlédl se ještě, oči jeho byly zamlžené, smutné, zapadlé. »Jedna byla z těch děvčátek zlatovlasých menší nežli já, s modrýma očima. Utrhl jsem květ ocúnu, podal jsem jí ho. Usmála se, sáhla pro květ, dotekla se mých prstů a já ucítil zamrazení po celém těle a kvítek mi svadl v ruce, jako když jej mráz spálí. Usmála se a řekla: Přijď mezi nás!«

»Nesmíš sem nikdy již! tatíčkovi požaluji na tebe. Pojď!« chůva již netrpělivě nutila.

»Proč ty děti zabíjeli, chůvo?« —

Neodpověděla, vedla hošíka domů. Ze starého hradiště přes rozbahnělé rameno labské byl most zapadlý z prohnilých košatin a ztrouchnivělých trámů, zasypaný hlinou a pískem. Na druhém břehu stál nový hrad s dědinou, s kostelem za vysokými valy. V podzimním slunci svítily bílé opukové stěny panského sídla Vršovců. Tam kdesi ozvalo se znenadání táhlé zatroubení, dunivý zvuk rohů. Chůva naslouchala. Hošík se tázal: »Co se tam děje?«

»Přijeli snad hosté!« odpověděla, »snad z války se vracejí přátelé. Pojď, děťátko, pospěš!«

Za mostem, kudy průlomem v hliněném náspu vedla cesta do podhradí, hájená dřevěným srubem, tři muži střehli vchod. Bezstarostně hráli v kostky na zemi uprostřed cesty, oštěpy odložili, pláště shodili i čapky kožené. Ustoupili, aby propustili chůvu s chlapcem. A jeden z nich, starý, plesnivý, pravil lichotivě: »Sluníčko naše! sokolíku náš!« a pohladil hošíka po vlasech.

»Co se děje? proč se troubí na hradě?« ptala se chůva. Usmáli se: »Nevíme — snad hosti přijeli s druhé strany.« A zase chápali se kostek.

Za valem v podhradí mezi chatrčemi poddaného lidu ticho. Jen ženy tu a tam vyběhly na zápraží. »Co se děje?« ptaly se

samy. »Kdo přijel na hrad?« Jen pes na dvoře kdesi zavyl. Jinak ticho všady, zvuk rohů dozníval. »Pojď, děťátko!« pobízela chůva. Hošík se zastavoval.

»Slyš, chůvo, nezdá se ti, že najednou mráz tu zadul a přece slunéčko jasně svítí!« Měla i chůva týž pocit, zamrazilo ji.

»Je podzim!« odpověděla jen pobízejíc opět: »Pospěšme!«

Ještě ticho. Na střechách chatrčí rákosím pokrytých vrkali holubi. Chůva s chlapcem zrychlili krok. Ale náhle proti nim vyběhl mezi ploty mladík jakýsi nedorostlý ze služebnictva panského, běžel s rukama sepjatýma nad hlavou, s očima vytřeštěnýma. Ve vlasech chlípěla mu krev. Běžel a trhaně vyrážel nesrozumitelné výkřiky. Stanul před chůvou, před dítětem, rukama zalomil. »Neštěstí! neštěstí!« udýchán, zsinalý zoufale zasténal. »Spaste se! Vraždí! bijou! Spas se, kdo můžeš!« vykřikoval dále ubíhaje úprkem, jakoby za ním letěla hrůza. A rázem všechno se změnilo, klid přerušen divokým pokřikem se všech stran, úpěním, třeskotem zbraní. Ve zmatku pobíhali muži, jedni pásy kolem boků připínali, nože tasili, jiní od hradu zděšeně prchajíce zmatek množili. »Spas se, kdo můžeš! vraždí!«

Pod starou chůvou nohy klesaly, sepjala ruce. »Co se děje, Bože náš?«

»Pojď!« řekl jí hošík, za ruku ji vzal a vedl. Bílý hrad stál uprostřed ohrady, v kamenné mohutné zdi vrata do nádvoří byla vyvrácena, před nimi ozbrojený zástup mužů osmahlých. Koně zpěněné divokým tryskem drželi za uzdy, přivazovali je k měděným kruhům ve zdi. Přílbice, oštěpy, široké pásy kované, jilce krátkých těžkých mečů v kožených pochvách, sponky na uzdách, hladká srst koní, střemeny — všechno v ostrém světle ranního slunce třpytilo se, i rozdivočené oči ozbrojenců. Ve vratech na zemi ležely dvě mrtvoly, dva strážci hradní s rozbitými hlavami. Krví byl zbrocen dubový práh.

Zaúpěla chůva, zalomila rukama, zakryla si oči.

»Pojď!« řekl jí hoch.

»Ne! nechoď! ne!« jektala zděšená, »ach, dítě nešťastné! co se děje? nechoď dále! vraťme se, prchněme! ukryju tě — ach, Bože můj, čeho jsem se dožila!«

»Pojď!« hošík vzal ji za ruku, překročil mrtvoly na prahu.

Kterýsi z cizích zbrojnošů přiskočil: »Stůj!« Chtěl vytasit nůž, ale druzí zasmáli se drsně: »Baba bezzubá a dítě! nech!« Pokrčili rameny.

Hošíkovi smekla se nožka — do krvavé kalužiny šlápl, ale šel dále. Chůva s vytřeštěnýma očima jako rozumu i vůle zbavená za ním. V nádvoří plno lidu cizího, zbrojného, a mrtvoly zkrvácené po zemi. Bylo třeba jim se vyhýbat nebo překročovat je. Hošík šel. Divno — z cesty ustupovali mu cizí zbrojnoši; užasle dívali se naň. »Co chceš? Kdo jsi? Kam jdeš, dítě?« ptali se.

Neodpovídal — jen v očích se mu zalesklo cosi, ne slzy, ale němý žal. Po kamenných schodech vešel do domu, do veliké,

prostorné síně. I tam plno cizích lidí ozbrojených, strašlivých. Na cihlových dlaždicích opět krev. Nevidí lidé, že hošík vešel, u okna otevřeného, kudy padá svit sluneční, všichni se tísní. Vytasené nože a šavle zahnuté blyští se. Zvoní ocel. Křik, jako když v poli krkavci na kořist se vrhají. Uprostřed stůl dubový leží překocen.

»Chůvo!« zašeptal hošík. Chůva neslyší, na prahu klesla, na obličej padla, hlavu rukama tiskne. »Chůvo!« ale jde dále hošík sám. Se zlomeným hrotem meče v prsou jeho bratr starší na zemi leží, zsinalý. Hledí naň hošík. Nepláče, jen ruce sepjal. Teď rozstoupili se lidé — oči úžasem vytřeštěné upřely se na to dítě, které na prahu se zjevilo a kráčí přes kalužiny krve po cihlových dlaždicích. Klesly vytasené zbraně, utichl havraní skřek. Ticho strašné. A hošík vidí: u okna na stupni kamenném otec leží, probodnut, zkrvácen. Mrtev již. Hlava sklonila se na stranu, rty zesinaly. Z prsou vytéká poslední krev.

Hošík stojí — dívá se hrozným lidem do vytřeštěných očí, které se naň odevšad upírají. Potřásl kučeravou hlavičkou. »Já vím!« řekl těm užaslým očím. Přikročil k mrtvole otcově, ručky položil mu na hlavu. »Já vím, tatíčku!« zašeptal pokleknuv. Na čelo tatíčka políbil.

»Také z toho plemene kletého, z rodu Vršovců!« vykřikl kdosi za ním. Hoch se neohlédl. Hlasy slyší — jakoby se radili ti cizí hrozní lidé. »Proč váháte? zabít rozkázáno!« slyší.

»Já vím!« řekl jen a usmál se. Vzpomněl na ty dětské stíny, které vídal na starém hradišti v podzimu. Přijde k nim, vezmou jej mezi sebe. Také on bude mít rudou stužku kolem bílého hrdla, jako dívenka zlatovlasá s modrýma očima, které nosíval květiny. —

Josef Zvěřina:

Válečné vzpomínky na Ant. Chittussiho.

Inter arma silent Musae, silent artes, naříkají výtvarníci a přátelé věd a umění. Horší nad dočasnou duševní nečinnost je zkáza četných uměleckých děl ve válečném pustošení. Extrémy se dotýkají: v námořním boji těžce byl pohmožděn Courbet! Čím byl Courbet? Zpravodajové vysvětlovali: byl to francouzský křižník, veliký, široký, hluboký, obsazený městečkem lidí a četnými vražednými děly. Ve všech dílech světa lidstvo hltalo tuto sensaci, ale jediný z tisíce si nevzpomněl a nikdo nepřipomněl, že slul tak věhlasný francouzský malíř Gustav Courbet, zakladatel moderní epochy malířství francouzského a světového. Jméno velikého tvůrce kultury dali nejnekulturnějšímu nástroji zhouby života a krásy!

V úpadkové době klassicismu a jeho formální krásy malířské a theatrální strojenosti a za romantismu let padesátých, jenž ponořen

do středověku maloval jen »historická neštěstí«, vraždění, státní akty a vznešené panstvo, Courbet roznítil boj za jiný, lepší zákon umělecký, a slovem i skutkem propagoval: Maluj, co vidíš, a maluj, jak vidíš! Tedy nejen vybásněné nebo historické výjevy zaslouží malování, nýbrž přednější je život a příroda, jak je umělec sám vidí a bezprostředně poznává. Nestačí malovati jen doma v atelieru, co malíř venku viděl; nýbrž je nutno pracovati venku, na poli, v lese, u cesty atd. a smyslem jaté dojmy zachytiti. Nelze stále malovati dle manýry »starých«, užívati »receptů«, vymýšleti effekty a zladiti kolorit; nýbrž je přirozeným postulátem, aby umělec podával přírodu »neokrášlenou«, neztenčenou, věrně, jak oku se jeví, s úctou a láskou k přírodě!

Jsa výtečným malířem, bystrého oka a smělé ruky, Gustav Courbet prorazil cestu k vítězství realismu a naturalistnímu malířství; když pak r. 1877 zemřel, jeho umění ve Francii žilo a rozkvetlo tak, že sláva jeho rozšířila se za hranice, našlo četné ctitele a žáky, a Paříž a Francie staly se Mekou a Medinou, kam putovali adeptové umění malířského z celého světa. Historická malba přestala platiti za přednější a vznešenější odbor malířství, počala zanikati, ba stíhalo ji opovržení; za to krajinářství se emancipovalo jako plnoprávný odbor umění malířského, došlo stejné vážnosti a požívá jí dodnes. Z idejí Courbetových vyrostli velmistři moderního krajinářství: Theodor Rousseau, Daubigny, Huet, Dupré, Corot a jiní demokratičtí ctitelé přírody, vzduchu, světla a nálady v krajině, a ti stali se učiteli našich českých mistrů krajinářů. Neboť tehdejší pražská malířská škola, pak akademie za ředitelství Berglera, Kadlíka, Waldherra a Rubena nevychovávala české malíře, nýbrž jen kresliče dle předloh, rytin, kopií klassických obrazů a antických odlitků; byly to šablonovité komposice, kolorované kresby, malířství bez barev, v duchu cizím, německém. Teprve po odchodu Rubenově do Vídně r. 1852 vymaňoval se malířský dorost ze starého jha a vlivem francouzského umění poznali ve Francii to, čeho doma nebylo. Jaroslav Čermák, Karel Purkyně, Soběslav Pinkas, z mladší generace Ženíšek, Roubalík, Brožík, Hynais a Mařák osvojili si ve Francii umění malovati.

Nejslavnějším vyznavačem francouzského krajinářství oné doby byl *Antonín Chittussi*, stoupenec impressionistické školy Fontainebleauské. V březnu r. 1879 vypravil se Chittussi do Paříže, pobyl ve Francii několik let, získal si přijetí do Salonu a dobyl si uznání a slávy i neodvisle. Při návratu do Čech přinesl k nám z Francie Courbetovy zásady, volný vzduch, volné světlo, intimní nálady krajiny, malování v plném vzduchu, en plein air. Odmítl ucházeti se o profesuru malířství; nicméně vychoval novou generaci českých malířů krajinářů, jsa jim učitelem svojí prací a uměleckými díly, jež vystavoval na četných exposicích soukromých i veřejných. Pro lepší budoucnost českého malířství nadchl četné talenty; Ant. Slavíček, Oskar Fiala, Fr. Kavan, Holub, Minařík a jiní ctitelé jeho pracovali směrem impressionistním za blahodárného vlivu silného talentu Chittussiho, jenž vynikal nejen uměním, nýbrž i jemnou povahou a vzácným charakterem. Sta a sta krásných obrazů Chittussiho hlásá slávu če-

ského umění ve Francii, v Americe a v Čechách. Avšak velké jeho umění a ideální žití nejsou náležitě doceněny v důkladné biografii pro řádný názor a pamět budoucích pokolení. Hrozivě vyvstává nezasloužené a nevděčné zapomenutí. Ve spoustě válečné končí se čtvrstoletí od smrti Chittussiho 1. května 1891 v nepaměti. Jako hrst pomněnek na hrob Chittussiho položiti lze nová biografická fakta o účasti Chittussiho ve válce r. 1878 při okkupaci Bosny.

»V militarní případnosti ex offo a bez kolku«, vydal duchovní úřad v Ronově nad Doubravkou Chittussimu křestní list, že narodil se 1. prosince 1847. Otec jeho: »P. Jan Chyttussi, katolík, kupec a soused z Ronova, manželský syn zemřelého Jana Chyttussiho, kupce z Ronova č. 115, panství ronovské, a jeho manželky Christyny, rozené Jeřábkové z Labské Týnice, panství pardubické,« — dosud žije v Ronově. Matka: »Pavlína, katolička, manž. dcera Antonína Fialy, majetníka hospody v Rohozně, č. 21, a jeho manželky Pavlíny, rozené Šulcové z Trhové Kamenice, č. 37, oba panství nassavršského« již zemřela.

Z Čáslavě oznámil mu 26. 4. 1869 strýc Schwarz, důstojník: »Milý Anton! Z dopisů Tvých rodičů se dovídám, že jsi přijat za jednoročního dobrovolníka na účet společného válečného Budgetu a brzo narukuješ. Těší mne, že jsem aspoň to prosadil, že dle rozkazu Generálního velitelství, který jsem pro Tě dal opsat, budeš moci navštěvovati Malířskou akademii bez zvláštních výloh, a na umělecké cestě se neomeškáš. Spoléhám, že Tvůj pluk pravděpodobně zůstane Garnisonou ve Vídni, a bude Ti možno obdržet fundaci. Těš se tímto osudem, jenž slouží Tvému budoucímu štěstí!« Ale hrozilo i neštěstí. Výrok hraběte Andrassyho, že obsadí Bosnu setninou pěchoty s kapelou v čele, byl tuze lehkomyslný; okkupační idylla r. 1878 změnila se v krvavé drama, jež stálo 10.000 životů a 200 millionů zlatých. Do boje byl kvapem poslán i 21. pluk, u něhož v reservě sloužil Chittussi jako četař. Stručně si poznamenal v zápisníku: »V pondělí odjezd z Čáslavě, v úterý ráno ve Vídni, odpoledne Nové Město, pak Štyrský Hradec, Cilli, Leibach; u Sinje zahynul první voják, na Brebric, Prolog, děla, první srážka, stráž na hřbitově, stříleno na naše oddělení, odzbrojení dobrovolníků, přední stráže, vidíme 2. prapor přicházet, návrat ze stráže, psaní od otce a pana Náprstka.« — Málo zapisoval, ale za to mnoho kreslil; bezčetně skizz rozdal kamarádům, poslal přátelům do Čech; mnohé po válce vystavoval v Praze. Nejdéle ležel s 21. plukem Barona Reischacha v horské brigádě generála Czikose před nepřátelskou pevností Livno, kam došla mu četná psaní z domoviny per »Militär-post: portofrey«. Nejdůvěrnější přítel Chittussiho *Julius Zeyer* psal 1. září 1878:

»Milý příteli: konečně že nás zde o Tobě zpráva došla; mluvíme neustále o Tobě a ptají se mne se všech stran, co píšeš a kde že jsi. Tvůj první list došel mne šťastně, ale bylo mi líto, že jsem nevěděl, kam Ti odepsat. Byl jsem velmi churav, měl jsem zánět v krku, počalo to hned den po Tvém odjezdu, a byl jsem po celý čas velmi zasmušilý a pessimistický, Tvůj osud mne velice dojal. Nyní

doufám, že se vše brzo a šťastně skončí, a že se nám šťastně vrátíš. Zítra půjdu k Náprstkovům, bude je zajisté těšit o Tobě slyšeti; berou velké účastenství na Tvých osudech. Včera jsem byl na návštěvě u p. Podlipské ve Veltrusích, mluvili jsme často o Tobě, při každém skupení krásných stromů přišel's nám na mysl. Byl to krásný den, a pomyslím-li na ten hluboký mír pod věkovitými stromy, kterými slunce zlaté svoje paprsky do trávy prosívalo, a porovnám-li ten svatý klid přírody s tím naším věčným nepokojem, zmahá se ve mně hořkosť. Věru, lidské pokolení jest nenapravitelné. Jsme smutní a mrzutí, scházíš v našem kruhu, přinášel's vždy trochu ruchu do našeho ospalého života. Onehdy vykládal někdo u Náprstků, že bys se měl u štábu hlásit, že Jsi malířem, vzali by Tě prý k mapování, a neměl bys tolik namáhání jako teď. Buď zdráv a Bůh tě opatruj. Líbá Tě Tvůj přítel Julius.« 30. září 1878: »Nového tu nemáme nic; pořáde ta stará bída a rozervanost; sněm se arci sešel, šli tam tentokráte všichni poslanci, ale myslím, že resultát nebude skvělý. Jsem velmi smutný, milý příteli, s tou naší záležitostí s obcí to jde do nekonečna, a není znova zase vyhlídka na ukončení. Jsou to jedním slovem fotři! — To víš, u nás bez trumpetování nic nejde, naše obecenstvo ani za to nestojí, aby s ním zacházel solidně; u nás neznají rozdíl mezi Rafaelem a natěračem.«

Dr. Vojtěch Frič píše v Praze 12. 9. 1879: »Můj milený Kiťo! Přijměte tisícero políbení z České země. Jsme tu každou hodinu ve strachu o Vás. Zpomíná na Vás žena má, Sládek, a vůbec všichni. Po celých Čechách vzpomínají na Vás tam dole, a při jídle praví, kéž bysme to tam mohli poslat. Dle našeho domnění nebude letos okkupace skončena, protože Turecko a Italie cení hrozně zuby, a Rusko nám to bude ze srdce přát. Zasýlám Vám výstřižky z novin, snad Vás všechny potěší. Prosím byste učinil mezi svými soudruhy opatření, bych se dozvěděl ihned osud Váš, i když by, nedej Bůh, měl býti nepříznivý. Líbá Vás a tiskne Vaši věrnou pravici Váš Dr. Vojtěch Frič.«

Povaha *paní Náprstkové* odráží se v jejích dopisech; 9. 9. 1878 se rozepsala: »Ctěný pane Chittussi! Před hodinou jsme obdrželi Váš milý list, který nás potěšil, a ze všeho jsme poznali, že dosud není naděje, by se to v brzku skončilo. Odpuste, že sám můj manžel Vám neodpovídá; znáte ze své zkušenosti, jak mnoho jest neustále zaměstnán; nemá ani klidného času, by sám dopisy psal; s radostí obstarám tento sekretářský úřad; prosím by Jste byl shovívavý, jak k písmu, tak též k slohu a k pravopisu. Každý den, když bereme noviny do rukou, zpomínáme na Vás; při tom vždy Vám v duchu přejeme klidnou mysl a hojnost zdraví. Jest to arciť krutá zkušenost, co proděláte; myslím, že vzpomínky na tu dobu nevyhynou Vám nikdy z mysle. Těšíme se, že až se navrátíte mnoho budete vypravovat; při tom sobě dovoluji již napřed Vás prosit o jednu přednášku a snad i více v našem nedělním klubu. Když je dovoleno posíiat noviny, alespoň dvakrát v týdnu balíček Vám pošleme; dnes posíláme Národní listy a »Posla z Prahy«; přiložili jsme též dva malé kotoučky

tak zvaných citronových pokroutek, jež jsem Vám zaobalila do vnitř novin; jsou dobré proti žízni. Doufám, že vše dojde do Vašich rukou; prosím, sdělte nám laskavě, čím by jsme Vám mohli posloužit; s radostí tak učiníme. Pan prof. Sládek je dosud v Počátkách, pan Vrchlický jakož i pan Frida jsou více ve Veltrusích nežli v Praze, takže málo kdy k nám zavítají; pan Zeyer byl asi týden churavý s krkem, teď však je zdráv, avšak není spokojen, a naříká na tu bídu lidskou, s čímž já ale docela nesouhlasím. Neb dle mého zdání není snad člověka na světě, který by neměl na něco sobě stěžovati. Při každé útrapě vzpomínám na naší Panímaminku, co ta v roce 1848 zkusila starostí, neboť můj manžel byl její miláček, a tu najednou půl roku neměla o něm té nejmenší zprávy, zda žije, neb co se stalo; celých 10 let Vojtěcha ani okem nespatřila; když vypravovala, sama často řekla, že teď ani sama nevěří, co vše musela přestát. A což Vojtěch, co ten prodělal v Americe; arciť může se říci, že na svobodné noze; ale hlad a všelijaké nedostatky zažijou se všude. Byla to dobrá škola; jméno Vojtěcha zná celá Amerika; z toho mála, co měl, byl užitečným dle své možnosti. A tak i Vám, pane Chittussi, musí lichotit láska Vašich soudruhů; to už nechť zažene chmůry s Vašeho čela. »Není zle, aby nebylo dobře,« a na smrt myslet je vždy dosti času; nemine nás žádného; půjdeme jeden za druhým; to máme každý jisté. Právě přišel můj manžel: přinesl pro Vás mapu, k té přiložil obrázkové noviny, jakož i nějaký doutník; tak máte dostat balíčky dva. Já Vás pozdravuju s úctou: Josefa Náprstková. N. B.: Přeji Vám stálého zdraví a mysl veselou, jak dalece to možno v okolnostech tak vážných. U Livna to pro Váš pluk dobře dopadlo. — Srdečně Vás pozdravuje *Vojta Náprstek.*«

Též dopis ze 23. 9. 1878 prozrazuje mateřskou péči paní Náprstkové: »Právě s tímto listem poslal Vám můj muž Block-book; jest to kniha na pohled, uvnitř jest papír k výkresům; hotový obrázek se může odtrhnout, a znovu jest místo pro nový náčrtek; při tom je balíček novin, 5 doutníků a dvě tužky. Mám též zde připraveny dva páry teplých punčoch, by do deště nohy byly v teple; pošlu je v novinách asi za dva dny, by nebylo mnoho balíčků při jedné poště. Pan Pinkas přinesl ze Španěl muži cigarety; rozdělil se s přáteli; Vám posílá 6 kousků a nějaké tužky; prosím jen udejte, co by Vám přišlo vhod; poznáte, že všelicos se dá do novin přiložit. Teď mně zrovna napadá, jak Jste mne tituloval v listu; vždyť hned v Praze jsem Vás o to prosila, byste »milost« vynechal; vždyť mého muže tak nejmenujete; a žena má přece jméno svého muže; to prosím pro budoucnost sobě račte pamatovat.«

Starostlivý otec Jan Chittussi se těší, že syn je okolnostem přiměřeně zdráv; »ale ty dlouhé výkazy dosavadních ztrát nepřipouštějí žádné útěchy, a myšlenka, že Livno i Trebině budou muset útokem vzaty býti, nás stále udržuje v trapném postavení. Bůh to vše naprav a řiď k dobrému! Z novin se dovídáme, že mezi vojskem počíná se rozmáhat úplavice; což není divu; ta strašná vedra ve dne, a v noci opět chladna, to musí míti za následek onemocnění. Pro

případ, že též snad ty, což Bůh uchovej, bys stižen byl úplavicí, odporučuji ti velmi osvědčený prostředek, který se nikdy neminul účinkem: 1 deka lněného semena uvaří se v žejdlíku vody přidá se 4 deka many, po menších částkách se vypije za den; druhý den se to opakuje a úplavice zmizí jistě. Budeš-li ale jíst čokoládu, nedostaneš dojista úplavice. Prosím tě, buď jen opatrný v každém ohledu, a chraň se píti vodu, co jen možná.«

Vroucně dopisovala synovi též matka i sestry.

Již 24. října 1878 psal Chittussimu básník *Sládek:* »Drahý příteli! Když jsem Ti nepsal tam, tedy Tě vítám zas na té naší drahé, rodné půdě! Nebylo dne, abych slze na Tě nevzpomínal! Když Jsi odcházel, přál jsem si, abych mohl jíti za Tebe, a umřít tam, poněvač můj život je k ničemu, a Tvůj bude nám tak drahý! Ale Ty jsi se vrátil zdráv! Buď tedy šťasten zde, a nezapomeň můj ty milý na mne!«

Podobně plesá *Jaroslav Vrchlický* 29. 10. 1878: »Drahý příteli! S radostí neslýchanou slyším, žes opět doma. Bylo to něco jako hrozný sen; jak milé nyní procitnutí! Myslil jsem na Tě stále, vzpomínal ustavičně. Ještě jednou přijmi srdečný pozdrav do vlasti, a buď zas tak náš, ano ještě více a úžeji, vždyť Jsi nám zrovna darován! Těším se, až přijdeš a budeš vypravovat; osvěží se opět trochu zakysalý život náš, jen přijď brzy, hodně brzy, než Julius (Zeyer) do Hvězdy se odstěhuje. Jménem Podlipských srdečný pozdrav na uvítanou — Tvůj J. V.«

Z několika těchto dopisů je patrno, jak rádi měli Chittussiho vzácní přátelé jako milovaného druha, jak záhy poznali jeho umělecký talent a prorokovali slavnou jeho budoucnost a význam pro vlast. Chittussi vrátil se z bojiště s válečnou medailí za udatnost a s plným skizzovníkem; uspořádal téže zimy výstavky svých »skizz z Bosny a Herzegoviny« v Umělecké besedě a v Krasoumné jednotě, načež v březnu 1879 se vypravil za svým ideálem do Paříže, kde geniální silou tvůrčí, neúnavnou prací a posvátným zanícením pro umění domohl se svého štěstí. Neboť již v květnu téhož roku 1879 dobyl si místa mezi umělci, jichž díla zdobila Pařížský salon a nastoupil po době strádání druhou epochu svého života, dobu obecného uznání a slávy.

Žádný kulturní pracovník nevěřil, že by lidstvo moderní mohlo býti zachváceno válkou; přece však nastaly hrůzy a spousty světové. Četní umělci a vědcové jsou strženi do krvavého víru. Kéž potká také je válečné štěstí Chittussiho, aby živi, zdrávi a otuženi se vrátili ke své vznešené práci kulturní a pomohli napraviti to, co bylo ztroskotáno. —

Když se ještě pásávalo.

Z tradice lidové sebral a napsal **J. Košťál.**

V dobách nedávno minulých se zdálo, že by nebyl možný chov dobytka bez pastvy. Pásávalo se ve dvorech, statcích a chalupách — i baráčník vyvedl aspoň kozu na mez...

Pastva trvala od jara do zámrzu, ba i v zimě. Na obecních pastvištích pásl dobytek všech občanů společně obecní pastucha nebo slouha. — Časem však, když se pastviště a draha pronajímala jednotlivým občanům a proměnila se v orná pole i zahrady, nebylo možno pásti společně a obecní pastucha propuštěn. — Za něj nastoupili pasáčkové, kteří bývali dvojího druhu: skotáci a skotačky — z povolání, kteří sloužili ve statcích, a pasáčkové z ochoty i nutnosti — hoši a děvčata v menších živnostech. — Dobytek voděn na pastvu na provaze a honěn »rozvázaný« na luka, — na jaře nebo po sklizení otavy na podzim. — Také na strništích a úhorech pásal se dobytek hovězí, skopový i vepřový; pastva počala hned po žních. — Na osení vyháněl se dobytek z jara, na podzim i v zimě. — Rohatý dobytek nadělal mnoho škod hlubokými šlápotami; mělké šlápoty vyrovnal mráz. —

Příliš časně z jara nebylo radno »vyháněti« na pastvu, nýbrž teprv až povyrostly trochu rostliny. — Nebylo také dobře vyháněti časně ráno, nýbrž až oschla rosa, sice by dostal dobytek červy. (Nové Dvory.) — Krávy — dobré dojnice — ztratily prý mléko, pustily-li se mezi cizí dobytek. (Zběř.) —

Opatření, jež konána dříve, než se vyvedl dobytek z jara po prvé z chléva: Na den sv. Jiří, patrona stád, vyháněl se obyčejně dobytek po prvé; místy však na sv. Filipa a Jakuba. — Z kterého stavení vyhnali nejdříve, tam prý měli nejkrásnější dobytek z celé osady.[1]) — Hospodyně vyvedla sama jednotlivé »kusy« z chléva proto, aby se dočkala ve zdraví příštího roku. (Skřivany.) — Když vycházel dobytek po prvé ze dvora, běželo především o to, aby ho nikdo *neuhranul* anebo mu *neučaroval;* proto dbáno různých *zvyků*, *obyčejův a pověr:* Proti »*uřčení*« zavázali každému dobytčeti do ocasu kousek červeného sukna, nebo mu dali červený obojek na krk, potírali je slamou, na které dobytče stálo, třikrát od huby až po kříž [2]); místy zavázali kravám do ocasu kousek ozantu, aby jim nikdo neučaroval. (Neděliště.) — Někde vykropovali dobytek i chlév *svěcenou vodou*, před práh položili koště a vařené vejce. Když to dobytek přešel, přehodilo se vejce třikráte přes celé stádo a potom se neslo kolem veškerého dobytka, aby mu čarodějnice neškodila. (Chlumec.) —

V Poniklé a okolí koulívali, vyhánějíce dobytek po prvé na pastvu, vařenými vejci kravám pod nohami, aby neutíkalo stádo s pastvy. — Uvařilo-li se vejce na Velký pátek v jasanové kůře

---

[1]) K. Světlá, Kříž u potoka, str. 127.
[2]) Grohmann: Aberglauben, str. 136.

a proplétalo-li se každému dobytčeti, když se vyhánělo po prvé na pastvu, od pravé přední nohy k zadní levé noze a od levé přední nohy k zadní pravé noze a potom se zakopalo do důlku, pásl se dobře dobytek. (Nový Bydžov.) — V Krkonoších kropili dobytek svěcenou vodou, aby *nestřečkoval.*[3])

Pokropil-li šelma člověk v chlévě vodou, kterou byl umyt nebožtík do rakve, střečkoval dobytek na pastvě a doma se nedaly krávy podojiti; byl-li dobytek na pastvě, když se kropilo, — dal se těžko vehnati do chléva. (Kněžice.) — Ve Starém Bydžově i jinde kladli před práh dvě košťata křížem; jinde položil hospodář koště na práh a když dobytek vycházel z chléva, naplil na každý kus — anebo před něj — třikrát a řekl: »Tak běž, stará, s Pánem Bohem!« — Místy položili před prahem pometlo, lopatu, kopáč a vidle, — pak vedli přes to dobytek z chléva, aby si prý nepolámal na pastvě nohy. (Měník.) — Nebo kladli před práh koště a vidle křížem a plivli dobytčeti, když vycházelo z chléva, třikráte mezi nohy, aby mu nikdo neučaroval. (Rozběřice.) —

Na Moravě položili před práh kopist, co se jí mísil chlebíček, aby se neotlačil dobytek na pastvě. (Bystřice.) — Někde radí: Polož na sv. Jana Křtitele zvoneček pod práh, aby přes něj chodily krávy po celý rok, žádný jim neuškodí po čas pastvy.[4]) — V Domažlicích dávali pod práh u chléva drny: Kdo se divil kravám, pohlédl dříve na drn, aby neuřkl dobytek; dle jiné verse klade se před práh u chléva drn proto, aby se dobytek dobře pásl. — Ve Zběři a okolí neopominuli uloupnouti s každého prahu, kudy se nejvíce chodí, tři třísky, a podkouřiti jimi dobytek dříve, než jej vyvedli na pastvu, aby mu nikdo neuškodil. —

Na Moravě natáhli před práh řetěz, zamčený na zámek a sak (červený pás ženský), aby přes ně šel dobytek po prvé na pastvu, — pak mu nikdo neuškodil. — Řetěz se odemkl, když se dobytek vrátil s pastvy a šel přes něj do chléva, to proto, aby nikdo neuhranul. Červený pás se kladl pod práh, aby nedostal dobytek »červenky«. Mimo to šlehal se dobytek karabáčem od »šlehačky« (pomlázky) velikonoční, aby byl vždycky zdráv a čist.[5]) — V Dlouhoňovicích vzala hospodyně tři svěcené kočičky, obešla a pokropila každý kus svěcenou vodou a šlehla jej dříve než vyšel z chléva; potom podala každému dobytčeti kousek chleba s cibulí, která byla posvěcena před Třemi králi, a podkouřila jednotlivé hovádě vlaštovčím hnízdem. — V Helkovicích i jinde vyšla hospodyně z chléva před dobytkem, který se pouštěl po prvé na pastvu, udělala na prahu tři kříže pasákovým bičem a potom šlehla každé dobytče vycházející z chléva bičem (n. proutkem) anebo žilou, schovanou od »pomlázky«, aby byl vždy zdráv a pěkný. — Někde šlehali dobytek, než vyšel

---

[3]) Příčinou střečkování jest prý »král střečků« nebo »*Skotoplach*«, malý trpaslíček; hlava jeho se podobala špinavému věchtu slaměnému. Zabručel pronikavě jako sršán a stádo se dalo na útěk. (K. Klostermann: V ráji šumavském, str. 186.) —

[4]) Grohmann, Aberglauben, str. 136.

[5]) Fr. Bartoš: Lid a národ, II., str. 160.

ze vrat, svěcenými proutky lipovými, aby byl čiperný a dobře se pásl (Mlazovice); místy užívali k tomu účelu proutků vrbových, aby byly krávy zdravé a hodně dojily. (Konecchlum.) — Aby se krávy na pastvě netrkaly, potřela jim hospodyně rohy chlebovou kůrčičkou. (Dlouhoňovice.) — Místy natírali dobytku rohy kravským »trusem«, aby byl jist před učarováním.[4]) — Z bochníka, který byl na stole »při bouřce«, odkrojila hospodyně skrojek a rozdělila dobytku, aby se nelekal, kdyby jej zastihla bouřka na pastvě. (Víchová.) —

Pastucha čili slouha obecní.

Dle mínění prostého lidu znali pastuchové čáry i kouzla, byli polovičními zvěrolékaři a dovedli určovati počasí z úkazů přírodních. —

Na Štědrý den pletli provazy, jež kladli před práh u chléva, když vyháněn po prvé dobytek na pastvu; doufali, že se bude stádo dobře pásti po celou dobu, překročí-li kouzelné provazy. (Zábědov). —

Na Velký pátek chodili pastuchové k řezníkům kupovat telecí hlavičky, při čemž nikdy nesmlouvali; — pak je zakopali na občině, aby se jim nerozbíhalo stádo. — Hospodáři nebo pastuchové, kterým se rozbíhalo stádo na pastvě, koupili v týž den hlavu červeného telete (bez smlouvání), dali ji doma uvařit a pokropili odvarem dobytek; pak prý se držel pohromadě. (Nový Bydžov.) —

Před východem slunce na Velký pátek odřezávali pastuchové pramínky provazův od zvonů nebo kousky řemenův a vyškrabovali starý olej (smůlu), jenž se usadil na čepích zvonův, aby se jim nerozutíkalo stádo na pastvě. (Mlékosrby.) — Na »čarodějnice« (posledního dubna) večer vykropoval pastucha obec kolem dokola a místy zakopal také trochu ječmene, aby se dobytek na pastvě nerozbíhal a pokojně se pásl. (Skřivany). —

Na svatodušní pondělí dával křen, téhož dne vykopaný, dobytku, aby se mu dal snadno ovládati. (Hoření Štěpanice.) — O Štědrém večeru rozsvítil v obci nejdříve pastucha; objevilo-li se světlo dříve v jiném stavení, říkalo se, že tam budou míti mnoho »červených ptáčků« (blech). (Chudonice.)

Vyháněje stádo modlíval se pastucha různé modlitby, uvedu tuto z doby starší:

»Šla Panna Maria se sv. Petrem, sv. Blažejem, sv. Mikulášem a sv. Josefem přes hory chaldejské, potkalo se s nimi devadesáte devět vlkův a vlčic. Ptala se jich Panna Maria: »Kdež se berete, vy proklatí vlci a vlčice?« »Jdeme tam na to role, abychom škodili tomuto stádu.« »Jdi tam, sv. Petře, k východu, sv. Blažeji, na poledne, sv. Josefe, k západu, sv. Mikuláši, k půlnoci, aby nad tímto stádem žádné moci nemohli míti. Toho mi dopomáhej ✝ Otec, ✝ Syn, ✝ Duch sv. Amen.« [6]) [7]) — —

Když vyháněl obecní pastucha po prvé na pastvu, šlehal klokočovým prutem (posvěceným na Květnou neděli) dobytek, aby se dobře dařil a přinášel hojný užitek. (Lužany.) —

[6]) Dr. Č. Zíbrt: Staročeské výroč. obyčeje etc., str. 247.

[7]) Sv. Blažej jest patronem stád. —

Jako odznak svého povolání měli pastuchové veliký roh, na který dávali znamení, aby se vyháněl dobytek na náves a připojil k stádu. — V Lískovicích zatroubil slouha u vrat a volal na děvečky: »Anka vospalá! Požeň do stáda: Krávy, telata, kozy, prasata!«

Když přihnal slouha po prvé na pastvu, zapálil oheň z chvojí a kouřem hnal třikráte veškeren dobytek, aby se mu nikdy nerozbíhal. (Lískovice.) — Na Květnou neděli svázal pastucha svěcené kočičky bičem, aby jeho šlehy nebolely dobytek. (Brdo.) — Na Štědrý večer troubívali pastuchové na památku, že při narození Páně oslavovali pastýřové narození Spasitele světa. (Skřivany.) — V týž den chodil obecní slouha po vsi, práskal bičem a potom zpíval: »Zelená se louka, — na ty louce chvojka, přišli jsou tam pastýřové, — jedli kaši z hrnka. Přiletěl k nim anděl, — něco jim pověděl: Že se Kristus Pán narodil, — by to každý věděl. Vem, ty Kubo, troubu, zatrub Pánu Bohu: Aleluja, aleluja! — Zatrub Pánu Bohu!« — Když několikrát zatroubil, vzal hrst hrachu, rozhodil jej po světnici a řekl: »Na pěkná hříbátka«, při druhé hrsti: »Na pěkná červená telátka«, a při třetí hrsti dodal: »Na pěkná bílá jehňátka!« (Sloupno.) — Potom obdržel od hospodáře obilí, od hospodyně vánočku. (Starý Bydžov.) —

Místy vytruboval obecní pastucha před každým stavením. Dostal od sedláka vánočku a peněžní dárek, a od chalupníka a baráčníka vdolek a něco »na penězích«. (Hořovice.)[8]) — Za starších dob míval obecní slouha funkci »zaháněti kroupy«. — Když vyvstala hrozivá mračna, pozoroval je bedlivě a jakmile soudil, že přišla pravá chvíle, nasadil troubu (n. roh) a troubil proti nim; při tom kráčel směrem, kudy táhla mračna a svedl je na lada, stráně, do příkopův a pod., kde neškodila. — (Pelhřimovsko.)[9])

Když přihnal slouha po prvé s pastvy domů, polévaly hospodyně jednotlivá hovádka studenou vodou přes hlavu, aby na pastvě nestřečkovala a mouchy jich neštípaly. (Skřivany.) —

Konec pastvy býval o sv. Havlu. —

Pasáčkové.

Čím více skotáků, tím větší škoda. (Přísloví.)

V některých dědinách podávala hospodyně pasákovi, když vyháněl dobytek po prvé ze dvora, vajíčko na měkko vařené, které hoch snědl a skořápky zakopal do země, aby se mu prý nerozbíhal dobytek na pastvě. (Jičínsko.) — Když hnal pasák po prvé na pole, měl stále bičem práskat, aby zapudil čarodějnice. (Lískovice.) — Někde usoudili, že má míti pasák vždycky při sobě svěcený proutek, aby čarodějnice neškodily dobytku. (Chomutice.) — Nebo nosil pasák při sobě svěcený obrázek, zvláště však nevydal se bez něho, když vyháněl po prvé na pastvu, jinak by prý mladý dobytek málo rostl a nepřinášel by žádného užitku. (Záhoří.) — Přivdala-li se nevěsta

---

[8]) Na Štědrý den nosívaly dívky obecnímu pastuchovi dárky; která přišla první do stavení, věřila, že se vdá nejdříve ze všech. (Sloupno.) — Z které živnosti donesli slouhovi nejdříve »pomlázky«, tam se prý »běhaly« brzy krávy. — (Skřivany.) —

[9]) Květy, r. VII. str. 741.

do živnosti v cizí obci, vyšla zároveň s děvčaty na místo, kam se vyháněl její dobytek po prvé na pastvu. Děvčata ji potom doprovodila domů, začež je hospodář obdaroval. (Kralovice.) —

Na den sv. Filipa a Jakuba vyhodily dívky v Ohnišťanech i okolí hadr (handru) na rosu, a když vyháněly ráno dobytek po prvé na pastvu, potřely jím každý kus, aby ho nikdo neuhranul. —

Pasákům se radilo, aby se modlili tuto modlitbičku, když vyháněli po prvé na pastvu: »Milá Matičko Boží! Prosím Tvé milosti, račiž přikrýti tento můj dobytek Svým svatým pláštěm, ať k němu nemůže nic zlého přistoupiti: žádná čarodějnice, pokud nesečte písek v moři, listy na stromech, hvězdy na nebi a trávy na zemi i mravence v kopci!« To říkej třikráte, pak dodej: »K tomu mně dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch sv. Amen.« Žádná čarodějnice nebude moci dobytku škoditi. —

Bývalo zvykem polévati pasáka vodou, když hnal po prvé na pastvu, aby časně vstával, bedlivě pásl a neodbíhal od dobytka. — Děvečky pak polévány proto, aby krávy hodně dojily. (Neděliště.) —

Na *prvního máje* vyháněn časně dobytek. Kdo byl na pastvě první, počítal přicházející pasáčky a pasačky: dvanáctého jmenoval *Jidášem* a posledního *houniválem*. Ten musil celý týden pásti na jiném místě, aby se prý ostatní stádo nenakazilo. (Konecchlum.) — Lehlo-li si dobytče na poli a bylo obráceno hlavou k domovu, těšil se pasák, že bude k obědu něco »od mouky«. (Ohnišťany.) — Hrála-li si telátka na pastvě, měli pasáčkové radost, že bude hezký čas. (Vysoké.) — Sedl-li si rozpusta-skoták na krávu, strašili ho, že se mu přihodí nějaké neštěstí. (Nový Bydžov.) —

Děti-pasáčkové *se škádlí:* »Kdo pase krávy, Pán Bůh ho chválí. Kdo pase kozy, čert na něj hrozí. Kdo pase prasata, do pekla za vrata! Kdo pase husy, do pekla musí!« [10])

Pasáci i pasačky hledí, aby se dobytek *dobře pásl*; místy jej vybízejí slovy: »Pas se, malá, pas se, pas! Pas se, malá, pas se, pas! Pas se, malá, pas se, pas! Já tě držím za ocas.« (Smidary.) —

Nejveselejší doby nastaly mládeži, když se vyháněl dobytek »rozvázaný« na luka a pastviště *po sv. Václavu.* Hejno pasákův i pasaček sběhlo se tu a hrálo rozmanité hry. Že při tom nezanedbáváno ani zpěvu ani vtipu spojeného se žerty, svědčí písně, říkadla a posměšky; některých si všimneme:

Pasačky pasouce na místech od sebe vzdálených *volaly na sebe:* »Hej, hej, Báro, Baruško Kulichova! Požeň ty ke mně sem, já pasu pod lesem: ty červeny jablíčka vočešem, a ty zeleny necháme, až uzrajou, počkáme atd.[12])

Přispal-li si některý z pasáčkův a přihnal pozdě na pole, smáli se mu a zpívali: »Hounivále, polez dále, my se na tě podíváme.« (Chomutice.) — Nebo: »Hounivále, požeň dále, zahrajem si »na tři krále«.« (Neděliště.) — Nebo: »Pecivále, požeň dále, ať se na tě podíváme. Jsi-li králem, nebo hodným peciválem.« (Dlouhoňovice.) — (Dokončení.)

---

[10]) Havlasa: Smír, str. 15.

Na koho »zamručí« kráva, ten se prý ráno nemodlil.[11]) —

[11]) Kott: Slovník, VI., str. 721.

[12]) K. J. Erben: Písně a říkadla, 1864, str. 65.

Aug. Eug. Mužík:

Jarní poselství.

Hřmí proud a skály omývá
a v nekonečném stenu
dvou věží základ podrývá,
dvou věží v Gottliebenu.
A jasný po jezeře
se nese jara svit,
a buší v těžké dveře:
»Ó, pojď, chcem volni být!«

Leč vězeň hlavou zavrtí —
co on má z toho jara?
Kol něho spjata se smrtí
jen noc a zima stará.
Je všemi opuštěný,
je v dáli rodný lán,
a ve žalářní stěny
je pevně ukován.

Ty otevrou se jednou přec —
leč na jakou to cestu!
On neskloní však svoji plec
i v nejstrašnějším trestu.
»Tys, Kriste, moje síla,«
tak šepce sobě Jan,
»a z všeho mého díla
Ti počet bude dán.

A byť mně smrtí hrozili,
zda přece couvnost mohu?
Vždyť každý rovně z mohyly
vstříc půjde svému Bohu.
Však má co vlast — mé Čechy
tak v dáli, dáli jsou,
že ani moje vzdechy
k nim cestu nenajdou!

Ó, jež jsem dříve listy psal,
ach, poslové ti bílí
jak poslední sníh znikly v dál
a nedoletí k cíli.
I vás, přátelé moji,
rozehnal přísný vzkaz,
jak skřivany, k jichž roji
zlý jestřáb vrh' se v ráz.

Jen jednu známku mít bych chtěl,
zda dcerka moje drahá
se vznesla z ďábla osidel,
neb poslušna jsouc vraha
se spokojila s klidem —
ó býti toho jist,
že dobrým českým lidem
nesvládnul Antichrist!

Jen jeden paprsk jistoty
v mé pochybnosti hnětu;
ó, chvěju se tak, jako ty,
když's klečel v Olivetu.
Však nikde jiskra jedna
v můj zemský nevzplá dol,
jak hrobu kobka bědná
jen tma a ticho kol! . . .«

Noc dlouhá všecko pokrývá,
se šíří na vše strany,
a v hruď mistrovu nevlívá
lék spánku požehnaný.
Je ticho, jenom chrastí
to řetěz — bol a pal,
a z dáli slyšel třásti
se Rýna temný val.

Tu jednou ráno strážný kmet
v ta místa vstoupil sirá
a v omládlý ten jarní svět
okénko otevírá.
Jak čerstvý, svěží vane
sem výdech jarých hor,
hle, východ září plane
až hoří pláň i bor.

Jak zahořel by celý Rýn
ohněm či rudou krví.
Již zapálil se nebes týn,
šleh' slunce paprsk prvý.
Jak nebes klenba celá
by pukla plamenem,
a branou ohně zřela
by líce Boha sem . . .

Jak na Orebu žhavý keř
by zaplál nenadále,
hlas volal z něho: »Doufej, věř,
já s tebou budu stále.

Nás jedna láska pojí,
pro zemi tu i nebe;
já dal ti sílu svoji —
kdo může zlomit tebe?«

»Ó, Pane,« zvolal nadšeně
Jan, zvednuv k nebi ruce,
»já, kněz tvůj, půjdu blaženě
i k nejkrutější muce.
Sám sebe v oběť dávám
jak Ježíš sebe dal —
k Tobě se odvolávám —
ó, spal mé tělo, spal!«

Ach, jaký náhle jemný zpěv
se k Janovi sem níží?
To jakýs ptáčka něžný zjev
si na okna sed' mříži.
A nekonečnou vlnou
tak sladce, teskně pěl,
jak duši svoji plnou
by rajské hudby měl.

Tak divně zvuk ten chvěl se, třás',
— ó smutná písni, plesná! —
jak drahé matky mrtvý hlas
by hrobního pěl ze sna.
I zdálo se mu, zdálo,
to české zvuky jsou . . .
a srdce Jana tálo,
a v očích slzy vrou.

I šeptá si: »Ó, písni má,
ó rozumím již tobě,
to rodný kraj mne objímá
a těší v temném hrobě.
To hlas je vlasti mojí,
mých přátel milý vzkaz,
že vzdálené nás pojí
přec nesmrtelný svaz!

Že v mojí zemi též se dní
a mocné jaro budí.
A byť mé jaro poslední,
je vítám blahou hrudí.
Ať cokoliv se stane,
dík za ten dnešní den.
Mně kyneš k sobě, Pane,
a já jsem připraven.

V té jara skvělé podstatě
Ty jevíš se mi, Pane.
Má duše vždycky zřela tě,
má duše pro tě plane.
Ó zaleť k vlasti mojí
ve věčné objetí —
ať svazek váš se spojí
mé krve obětí!«

Fr. Ad. Šubert:

Dekorace »Prodané nevěsty«.

Dekorace dramatického díla nejsou při jeho výpravě kusem nejpodstatnějším: mohouť divadelní představení hráti se třebas bez nich, naznačíc jen scénu nějakou obraznou značkou, po případě i jen slovem. V naší době arci málokdo si může představiti jeviště bez dekorací. A jde-li o díla zvláště vynikající a spolu zvláště oblíbená, činí se i k jejich dekoracím — jakož vůbec k výpravě — požadavky druhdy i velmi značné. Ve své podstatě je nejprostší, ale zároveň nejdůležitější a nejnesnadnější ten, aby dekorace s dílem byla vnitřně jednotná, jeho účin tím podporujíc a sílíc.

Takovým dílem hlavním je nám Smetanova »Prodaná nevěsta«. K její výpravě obrátily se oči zvláště v posledních dnech, kdy v Praze objevila se ve dvojím rouše: na Vinohradech a v Národním. Obě výpravy způsobily překvapení a vyvolaly výkřiky: vinohradská zděšením, pražská radostí.

Při vzbuzené tím pozornosti a při ceně, jakou má »Prodaná nevěsta« pro hudební umění dramatické vůbec a pro nás šťastné její vlastníky zvláště, je tím spíše vhodno pohlédnouti, v jakých rouchách dekoračních skvostné dílo tvůrce naší české opery dosud se podávalo. Rozumí se v Praze. Neboť jinde — na př. v Brně, Vídni, v Berlíně, v Kijevě — buď se napodobila jeho výprava v našem Národním divadle, nebo se pořídila jakákoli výprava nečeská. —

V Praze byla »Prodaná« po prvé vypravena r. 1866 v prostých dekoracích Prozatímného divadla, jež vytvořil tehdejší divadelní malíř Macourek.[1]) V prvním jednání byly prospekt a před ním, nevím již, zdali dva či tři oblouky svinovací, každý tvoře sufitu a postranice, v jedné ploše se sufitou shora dolů jdoucí. Dekorace představovala náves a sice uzavřenou náves, tvořenou statky či chalupami, hospodou a v pozadí s kostelíkem — vše na plátnech svinovacích. A vše prosté, beze stop zvláštních studií národopisných. Dekorace pro prvé a třetí dějství jedna a táž, což bylo správné.

Dekorace druhého dějství představovala síň hospodskou. Ale ne síň uzavřenou stěnami, nýbrž s pozadím otevřeným do vesnice.

---

[1]) Byl činný u Prozatímného divadla od r. 1863—1874 a zemřel dne 31. srpna 1874 v Mirešově.

Na místo stěny byla vzadu jakási přízemní, po celé šíři hospody jdoucí pavláčka, do které se vstupovalo přímo z návsi, naznačené prospektem prvního dějství. V síni stála nálevna a — rovněž v přízemí — výstupek pro muziku.

Té dekorace užívalo se v Prozatímném divadle až do jeho zboření roku 1882. Pro Národní divadlo bylo arci nezbytně třeba — již k vůli větším rozměrům jeviště a k vůli jeho nádheře — dekorace jiné. Tu pořídila nejprve intendance zemského a Národního divadla podle vzoru z divadla Prozatímného. Dala ji spolu s četnými jinými pro novou scenu nevyhnutelně potřebnými dekoracemi provésti ve Vídni, v malířském závodě Burghardt Brioschi a Kautsky.

Tato dekorace sloužila představením »Prodané« až do r. 1892. Toho roku chystalo se Národní divadlo k účasti divadelními představeními v Mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni. Poněvadž dekorace k »Prodané« byla již opotřebována a hlavně proto, že byla národopisně dosti nesprávná, usneseno dáti provésti zcela novou. Malba její svěřena malíři Národního divadla Robertu Holzerovi. Tehdejší režisér »Prodané« Edmund Chvalovský odevzdal jemu své náčrtky chalup a statků z Plzeňska. Ale kromě toho vyslalo ředitelství divadla malíře R. Holzera na Plzeňsko, aby tam z vlastního místního názoru poznal vesnice i typy jejich stavení. Odevzdavši pak »Prodanou« k nové režii výbornému znalci venkova Jos. Šmahovi, uspořádalo o dekorační výpravě několik porad.

Úrady vyzněly v ten smysl, že pro první a třetí dějství má se vymalovat opět náves, staveními selskými a kostelem uzavřená. Pokud se týče druhého dějství, názory se rozcházely. Upozorňovalť rež. Šmaha, že není u nás hospodských světnic s takovým po celé šíři světnice otevřeným vstupem, jak byla dosavadní hospoda v »Prodané nevěstě«. Naproti tomu kdosi jiný z účastníků porady uváděl, že zná v Čechách takovou taneční síň hospodskou (»dupandu«), a malíř R. Holzer — rodilý na Moravě — uvedl dvě vesnice moravské, kde byly ještě tehda vesnické hospody toho typu.

Zůstali jsme tedy i pro Vídeň při něm.

Obě dekorace mistru Holzerovi znamenitě se zdařily; první vynikala zvláště tím, že byla vesměs sestavena z prvků ryze českých.

Po levé — od diváka — straně jeviště stála v prvním a třetím jednání nejprve zděná hospoda, ale s dřevěnou lomenicí a doškovou střechou; okenice byly ozdobeny srdíčky. Do hospody se vcházelo postranním vchodem do dvora, zděným to obloukem, k němuž vedly čtyry stupně; pod okny hospody a v levo od vchodu do dvora byly zahrádky. Dále za hospodou stála dřevěná chalupa, pravý obraz české chalupy, opět s oplotěnou zahrádkou pod okny.

Na straně pravé byly dva dřevěné statky také s oplotěnými zahrádkami. Sufity byly tvořeny větvemi stromů s obou dvou stran k sobě jdoucími, takže uprostřed svítil jen kousek modrého nebe. Ale sufity nebyly jen plátno podélné, nýbrž část celých oblouků, na jejichž postranicích právě byly namalovány stromy za staveními vyrůstající. Stavení sama, tvořící kulisy, byla plátna rámovaná, každé lomeno ve dvě stěny. Tím docíleno sice správného pohledu

na zdi čelní a postranní, ale k pohledu nepříznivě zůstaly zlomené střechy.

Pozadí tvořil, náves uzavíraje, barokový kostelík s věží a se hřbitovem; věž měla červenou báň. Ku pravé pak straně od kostelíka byla namalována dvě stavení a se strany opět strom. Před kostelem byl na návsi rybník, před ním na pravo u statků kolem rybníka běžela silnice. Nad tím vším klenul se kus modrého nebe. Celé toto pozadí bylo vymalováno na prospektu. — Půda návsi byla znázorněna malovaným plátnem po celé podlaze jeviště prostřeným.

Vpředu po obou stranách a vzadu před prospektem byly volné odchody do zákulisí.

Na návsi stály v pozadí poutní krámky.

Celá náves svítila odpoledním sluncem, bylo v ní teplo a pohled soustřeďován cele na děj na návsi se odehrávající. Od jejích barev výborně se odrážely kroje plzeňské částečně ze staré výpravy věrně národopisně pořízených krojů převzaté, větší částí pořízené nově. —

V otevřené hospodě byl na jedné straně »šenktyš«, brlením vysoko zahrazený, na druhé nízko ohrazené místo pro muzikanty, dále lavice a židle. V pozadí za hospodou bylo viděti prospekt návsi prvého jednání. Vpředu síně byly na každé straně dveře; strop povalový.

Obě dekorace byly v kresbě i v barvě rázu realistického, téměř naturalistického, úplně v povaze děje a libretta. V nich sehrána »Prodaná nevěsta« r. 1892 ve Vídni, kde hlavně svým vítězstvím proslavila jméno Smetanovo a jméno Národního divadla v celém světě uměleckém, i hrána v nich později dále v Národním.

Po čase zaměněna však prvotní dekorace hospody novou. Převládlť totiž názor, že hospodské síně toho způsobu, jaká jest na dekoraci namalována, není na Plzeňsku. Ustanoveno tedy opatřiti hospodu uzavřenou. Namaloval ji opět Rob. Holzer. Byla sestavena z velkých rámovaných dílů, dvou postranních a třetího v pozadí. V pozadí byla dvě okna, v popředí na každé straně dveře, jedny z návsi do síně, druhé do postranní světnice. V pozadí v koutě levém bylo ohrazené místo pro muziku, v koutě pravém větší brlení uvnitř se »šenktyšem«; strop povalový, dřevěný. Obrázek nad dveřmi a chvojové »pouťové« guirlandy nahoře po stěnách ozdobovaly místnost. — Před okny hospody byl výhled na potok a lávku přes něj vedoucí.

R. 1900 vedení divadla Zemským výborem odevzdáno správě nové, Společnosti Národního divadla. Nové ředitelství, měníc vůbec mnoho ve výpravě, neb aspoň ve scenování her, někdy důvodně, mnohdy však bez podstatné příčiny, rozhodlo se pořídit k »Prodané nevěstě« celou novou výpravu dekorační. Ustanovilo však zároveň, že třetí jednání opery nemá hráti na návsi, nýbrž za humny! To bylo nejen proti obecné a tedy typické zvyklosti — anoť vystupování komediantů děje se vždy na návsi — nýbrž i proti výslovnému ustanovení Sabinova libretta, předpisujícího také pro třetí dějství: »Náves, po straně hospoda.«

Podáním návrhu k dekoracím pověřen byl chef výpravy Národního divadla, malíř Karel Štapfer (za účasti nynějšího jevištního inspektora J. M. Gottlieba při dekoraci třetího dějství).

Malíř K. Štapfer vymaloval pro první dějství opět scenu uzavřenou, bez výhledu do krajiny. Od dekorace Holzrovy odlišil svoji tím, že si zvolil k malbě vesnici zámeckou. Zámek sice byl namalován jen docela v pozadí na prospektu, ale vpředu jeviště projevoval se zámecký ráz vesnice výstavnou panskou hospodou (jednopatrovou se štítem), umístěnou na pravé straně jeviště. Stála za dřevěnou chalupou, do jejíhož dvora byl zděný u selských statku obvyklý vstup s dvířky pro osoby a zděný vjezd s vraty pro vozy. Na zděném výstupku před hospodou stály stůl a židle, před chalupou byla oplotěná zahrádka.

Na levé straně jeviště nebylo žádného průčelí stavení, nýbrž tam stála mezi dvěma stromy socha sv. Jana Nepomuckého s plůtkem a vpředu s lavičkou. Stála před zadní hospodářskou částí (snad chlévem) kteréhosi statku, postranní pavlačí do jeviště hledícího; k půdě chlévu byl s jeviště přistaven žebřík. Odtud dále do zadu stálo stromoví. K němu se v pohledu připojovaly stromy na prospektu, za nimiž vystupoval barokový kostel se hřbitovem, jaký bývá v zámeckých vesnicích. V pravo od něho docela vzadu rysovaly se malé silhouetty zámku a zámeckých stavení. Střed jeviště od panské hospody k levé straně byl vyplněn poutními stánky. Sufity byly stromové. — Celek se zamlouval hezkým pohledem a nepopíratelnou malebností.

Hospodská síň nechána uzavřena. V pravém rohu u šenktyše zřízena však přístropní palanda pro muzikanty, na levo postavena velká kachlová kamna. Vzadu byly dveře, jimiž z předsíně se přicházelo. V předu na pravo a vlevo vedly dveře do vedlejší světnice a komory. Obrázky přívětivě stěny oživovaly. —

Třetí jednání hrálo za humny. Nebylo tedy téměř na dekoraci stavení, nýbrž v popředí po levé straně jen zadní části stavení zděného se střechou doškovou a jiného se střechou šindelovou; na pravé rovněž naznačená malá část zadního stavení, s polámaným plotem a rumpálovou studní (jež za humny nebývá). Po obou stranách stály stromy, jimiž dány byly i sufity. Střed jeviště vyplňovaly vozy a jeviště i ovšem hlediště komediantské, přes něž se otvíral hezký širý rozhled do krajiny. —

V těchto dekoracích dávala se »Prodaná nevěsta« až do r. 1915.

Letos došlo, jak povědomo, ke Kyselově výpravě »Prodané« v Městském divadle Král. Vinohradů. Ježto jsem o ní se rozepsal článkem »Nová výprava Smetanovy »Prodané nevěsty« v 5. čísle tohoto ročníku Vlčkovy »Osvěty«, nezbývá mi — abych se vyhnul opakování — leč k němu odkázati. Připomínám jen, že k návsi Kyselově připojuje se vzadu další část vesnice a za ní ještě krajina za vesnicí. Není tedy dekorace obmezena na náves, nepodává prostor uzavřený, nýbrž jen v předu silně stísněný.

V zápětí za touto výpravou překvapilo Národní divadlo novou dekorací prvého jednání »Prodané« od Al. Kalvody. Ta byla přijata skoro s jásotem. Vzbudil jej ryze český ráz velikého obrazu, jejž dekorace podává — a dlužno doložiti současně — i pocit jistého vykoupení z nečeské synthese vesnice Kyselovy, těžce ležící na duši

každého, kdo k nejčeštější opeře Smetanově přeje si míti také českou výpravu, s dílem vnitřně jednotnou.

Práci Kalvodovu vyznačuje především to, že umělec spojil náves s pohledem na celou vesnici a kromě ní ještě i na další krajinu. Podal tedy Kalvoda obraz panoramatický, jakého dosud vůbec v Národním divadle ani při »Prodané« ani jinak nebylo. Nutno doznati, že jest to obraz mimořádně zajímavý, při tom národopisně správný a zvláště ve své střední části od předu až s prospektem krásný i plný půvabných detailů. Jeho jednotnému účinku jsou poněkud na úkor postranní části, náves objímající. Kalvoda napodobuje totiž před třiceti lety vystouplý (ale pro mnohé s ním spojené nesnáze velmi záhy opět zaniklý) »system Asfaleje«, dle něhož jeviště každého jednání venku hrajícího mělo být objato okrouhlým obzorem kolem celé sceny jdoucím, ji objímajícím. Odchýlil se však od něho tím, že postranní dva kusy jeho panoramatu jsou rámovány a proto ne obloukově ohnuty, jak Asfaleja správně mívala, nýbrž lomeny, čímž silně je rušena perspektiva.

Umělec postavil v levo vesnickou dřevěnou hospodu s kamenným vjezdem do dvora a s druhým vchodem, s rozkošnými detaily zahrádky a kamenných stupňů v levo v popředí. Za hospodou je chalupa. Na pravé straně jeviště jsou dvě selská dřevěná stavení, s prava a leva vysoké lípy. Za tím jde prospekt s množstvím statkův a chalup, vesměs dřevěných, posléze s barokním kostelíkem, který jediný ze všech stavení je kamenný. Veliká obloha činí veškeren prostor neobyčejně vzdušný. V celé dekoraci jest jas, slunce, sváteční klid. Týmž dojmem působí i kvetoucí zahrádky před chalupami, především pak širá volnost panoramatu, prsa divákova šířící.

Není sice bez vad ten obraz. Lomenice chalupy za hospodou a druhé, částečně lipou kryté, na pravo, nejsou nakresleny dosti správně, jsouce příliš vysoké. Ještě podstatnější chybu, a sice hned dvojí, učinil malíř s oblohou. Předně stylisoval oblohu, namalovav její modré části mosaikově, kdežto ostatní celek obrazu je naturalistický; takové smíšení dvou slohů nebylo by nikdy místné a vadí zvláště v tomto případě. Za druhé namaloval na obloze mnoho obláčkův a na půdě návsi stíny. Obojí při prvním pohledu působí dobře. Že ale po celé první a třetí dějství zůstávají obláčky i stíny na svém místě, což při měnivém ve skutečnosti pohybu jich reálností nápadně odporuje, vyvolávají dojem ztrnulosti, nepřípadné k ostatní dekoraci a tím méně k živému proudění děje opery komické. Ztrnulost se ještě zvyšuje vzpomenutým právě mosaikovým vydlážděním oblohy. —

Ale i s těmito vadami dekorace Kalvodova jako obraz — i souladem barev velmi půvabný — působí zvláště při prvním na ni pohledu, vady její hned nepostřehujícím, dojmem svrchovaně příznivým.

* * *

Tím vyčetl jsem i vypsal všechny dosavadní dekorace »Prodané nevěsty«, jak je přinesla uplynulá doba, divadlo Prozatímné, čtveré či vlastně pateré provedení jich v Národním divadle a šesté v Měst-

ském divadle vinohradském. Viděti tady starou zkušenost, že jedno a totéž dílo dramatické možno vypraviti způsobem několikerým, vždy rozličným. Zavolejte po sobě deset malířův a každý vám podá návrh osobitý, od jiných se rozlišující.

Nutno nyní přistoupiti k úvaze, která zásada, tedy které motivy a tudíž které dekorace »Prodané« jsou správny. —

Vylučme nejprve z úvahy, co z ní samo odpadá. To je dekorace třetího jednání, od níž zatím i samo Národní divadlo upustilo, naznavši hrubý omyl a chybu jistý čas činěnou. Komedie patří jen na náves, i byla tam libretistou samým určena. A tak, byť i v podání byla dekorace 3. dějství malebná, nezbylo, leč od ní opět upustit. K jednotné dekoraci jednání třetího s prvým vede ostatně i jistý vnitřní důvod umělecký, jejž vhodno sobě též uvědomiti: zesilujeť se jí jednotnější působení díla na pozorovatele tím, že děj se rozuzluje a zakončuje na týchž místech, na kterých se počal a k zápletce připravil. —

Nejprve stručně vyřiďme dekoraci síně hospodské. Tu byl dosud jen rozpor mezi povahou prvotní dekorace divadla Prozatímného i Národního v jeho prvém desetiletí a mezi dekoracemi pozdějšími. Neboť tyto všechny měly ráz dekorace dle pokynu Jos. Šmahy pořízené a byly pouhé její varianty. Snad byla oprávněna i prvotní dekorace Macourkova — a podle ní Holzerova — síně otevřené s pavláčkovým přístupem, ačli, jak bylo dokazováno, takové taneční místnosti hospodské někde i v Čechách jsou. — Každým způsobem jest ale správnější — poněvadž česky typický, a to zvláště na Plzeňsku, — vnitřek druhého typu hospody o čtyrech stěnách. — Dekorace druhá z Národního divadla měla by však arci pro všechny příští časy cenu historickou, poněvadž s ní dožila se »Prodaná« svého vítězství mezinárodního. —

Nutno tedy zabývati se hlavně dekorací prvého jednání. Máme-li rozhodovat o její povaze, musíme nezbytně předem si uvědomit ústředí, ve kterém »Prodaná« hraje, a i veškeru hlavní povahu děje a díla. —

»Prodaná« hraje v české vesnici. Kde ta vesnice jest, na tom nesejde,[1]) ale česká, a sice přímo z Čech musí býti, nemohouc být ani moravská, ani slezská, tím méně slovenská.

V opeře vystupují dále jen vesničané — žádný živel městský nebo zámecký. Celým pak dějem »Prodané« vane prostá přirozenost a opravdovost — ať jde o upřímnou lásku Jeníka a Mařenky, ať o podařený žert Jeníkův, zápletku působící, či o dohazovačskou chytrost Kecalovu nebo posléze o obmezenost koktala Vaška. Ta přirozenost, dále jas opery a slunečný úsměv její prozařují stejně, ne-li ještě více i hudbu Smetanovu. A jakož krojem osob jednajících jest dán i kraj, ve kterém v podání je myšlena vesnice »Prodané nevěsty«, má povaze toho kraje a jeho staveb nezbytně přizpůsobiti se dekorace.

Z toho jde, že ve výpravě »Prodané« vůbec, v prvé řadě pak v dekoracích dlužno se vyhnouti všemu, co by k této vyznačené povaze díla bylo cizorodé, co by jí svou povahou odporovalo; rovněž tak že dlužno k »Prodané« komponovati vesnici — či vlastně náves —

[1]) Viz vzpomenutý můj článek v č. 5. Vlčkovy »Osvěty«.

jen takovou, která hoví hlavní povaze díla, s ním vnitřně majíc býti jednotná.

Proto z další úvahy předem a vůbec odpadá nečeská, namnoze z cizorodých motivů zkomponovaná vesnice Kyselova se svým ponurým kostelíkem, ostatně vůbec nemožným (zvonice vystavěná z kamene na podkladě trámovém!), zvláště pak s operetním portálem a fraškovou lezačkou jako součástkami dekorace. Tu dekoraci nezachrání žádný neodborný a nad to nesprávný názor, byť i sebe učeněji se maskoval a zatvrzele se opakoval — nechtěje viděti bludu, do něhož upadl, a schválně nedbaje věcných důvodů, jimiž nemožnost její byla dokázána. Dekorace i její obhajování jsou krutý omyl, umělecká i myšlenková neujasněnost, druhdy i hotový gallimathias, vzniklý z naprosté neznalosti povahy samých některých prvků národopisu, hlavně pak z úmyslů, podati stůj co stůj něco »nového« a hájit tuto »mladou« novotu proti Národnímu divadlu. Vážně uvažovat o ní proto ani netřeba, ba vůbec nemožno. Nedlouhá doba odklidí smutný výtvor i jeho obhajování stejně, jako odklidila výtvory futurismu a kubismu i jejich neméně »odbornické« odůvodňování. —

Rovněž tak není k »Prodané« odůvodněna vesnice zámecká, byť i byla — právě těmi svými zámeckými motivy — sebe malebnější a líbivější. Vesnice »Prodané« má býti prostá vesnice jen selská, se statky, chalupami, hospodou a kostelem (neboť děj hraje za pouti), ne se zámkem. Ani socha některého světce v popředí návsi — s níž skoro na všech zámeckých vesnicích se potkáváme — nehodí se k tanečnímu a komediantskému reji na návsi »Prodané« vířícím. A znova nutno si vzpomenouti, že při »Prodané« jde ne o jakoukoli část vesnice, nýbrž výlučně o její náves.

Proto nebyla k »Prodané« případná, vnitřně k ní odůvodněna, ani Štapferova vesnice, která ostatně povahou své levé strany ani návsí nebyla.

Povaze libretta a hudby hoví jen prostá selská náves veselé nálady slunečné a poutní. Proto — a sice jen proto, ne snad z nějakých důvodů dobových či jiných — byly z dosavadních dekorací v zásadě oprávněny jen návsi namalované Macourkem, Holzerem a Kalvodou.

Z těchto tří byly sobě nejbližší Holzerova a Macourkova. Macourkova však nebyla umělecky a národopisně tak dobře provedena jako dekorace Holzerova. Dlužno tedy do závěrečné úvahy — jaksi do soutěže — bráti už jen dekorace Holzerovu a Kalvodovu.

Která tedy z těchto dvou je případnější, která více zdůvodněna?

Kdyby se vystavily k obecnému posouzení vedle sebe nebo po sobě, myslím, že by na první pohled převážná většina diváků se vyslovila pro dekoraci Kalvodovu. Neboť to jest nejen náves, nýbrž celá — až na vzpomenuté vady — mistrně podaná vesnice, ano ještě i krajina. Je sama o sobě hodna uznání, jehož se jí dostalo již i jako pouhé skizze, u Topiče vystavené, ač ke skizze bylo užito příliš brčálové zeleně a slunečného světla jarního, ne slunce letního a tónů letních. Tato vada odpadla však v provedení, při němž tóny zelené spojeny byly s vhodnými tóny žlutavými.

Ale to, co vábí u Kalvody jako obraz povahy panoramatické, jest při dekoraci »Prodané« vadou a pochybením. Žádáť sobě »Pro-

daná« v dekoraci nikoli epické rozlehlosti krajinné, nýbrž lyrické intimity: její děj a celá vnitřní povaha volá po rámci uzavřeném, soustřeďujícím oko a ducha, ne je rozptylujícím. Proto — a tedy nejen k vůli tomu, že librettista to předepsal — z tohoto vnitřního důvodu svého žádá sobě »Prodaná« návsi uzavřené. A proto tedy, ač panoramatický obraz Kalvodův je krásný, není přece s »Prodanou nevěstou« vnitřně jednotný, není tedy absolutně k ní případný. —

Nad to je svou krajinnou povahou rozrůzněn od toho, čeho si přeje ostatní výprava nejskvostnějšího národního díla našeho. Národní divadlo od počátku vložilo výpravu »Prodané« do Plzeňska, ustanovivši pro ni kroj plzeňský. Mohl se vzít i třebas blatsko-táborský, ve kterém případě by »Prodaná« hrála na Blatech v Táborsku. Ale když je zvoleným krojem dáno ústředí plzeňské, má nezbytně, nevyhnutelnou logikou, i dekorace návsi hověti témuž ústředí.

Povaha Plzeňska — tam, kde kroj plzeňský se nosí — je ne kopečná, vrchová, podhorská, nýbrž rovinná. Naproti tomuto požadavku, z krojové výpravy díla nezbytně vyplývajícímu, Kalvodova vesnice s celou svou krajinou je vesnice podhorská, aspoň vrchová, do značného kopce jdoucí a podobné ostatní vlnění kopcové ve svém sousedství předpokládající. Slovem, není to náves plzeňská, nýbrž česká vesnice někde z Brd, nebo z českomoravské vysočiny, neb odjinud.

Odkud krajinně jest, ukázal sám Al. Kalvoda svým obrazem vesnice Městečka u Křivoklátu, jehož reprodukci uveřejnil v témže sešitě »Světozora«, ve kterém byla podána jeho dekorace »Prodané nevěsty«. Městečko a dekorace »Prodané« jsou jeden a týž typ, ovšem náležitě rozlišený.

Jest to tedy typ český, pročež do »Prodané« touto svou českou podstatou v zásadě poněkud možný a povšechně k ní přípustný. Ale není s ostatní výpravou »Prodané« jednotný, není plzeňský — a není tedy i proto k »Prodané« oprávněný.

Kdyby byl Kalvoda, maje daný vděčný úkol, celý jej do posledních podstat promyslil, býval by zajisté si vyhledal nějaký typ vesnice plzeňské, býval by jej přizpůsobil danému účelu a býval by svým uměním jistě vytvořil i znamenitý obraz pouhé návsi dědiny plzeňské se staveními, podobně úsměvnými, třebaže ne veskrze dřevěnými, jako na jeho dekoraci nynější.[1])

Takto však — an Kalvoda nepodal náves, tím méně náves plzeňskou — dosud zůstala k »Prodané« v zásadě jediné správná a nepřekonána dekorace R. Holzerova: neboť ta podává náves, náves typicky českou a nad to náves plzeňskou; je synthesou motivů z Plzeňska, a je spolu úsměvně jasná i slunečná, jak povaha »Prodané« vyžaduje.

Byl tedy problém dekorací ku »Prodané« dosud nejlépe rozluštěn Holzerovou dekorací návsi a Šmahovou-Holzerovou hospodou.

Tím arci nijak se nepraví, že dekorace ku »Prodané« nemohou a nesmějí býti jinaké podoby, než jak vyšly z kresby a štětce Hol-

---

[1]) Při výpravě s dekorací Kalvodovou vadí ostatně jedna okolnost. Celá vesnice Kalvodova má, až na kostel, stavení dřevěná. Ale hospodská síň je zděná, ač by měla býti přirozeně ode dřeva! Ta chyba vysvětluje se tím, že k vesnici prvního dějství nebyla namalována případná, povahou totožná hospoda dějství druhého.

zerova. Nesmějí sice, mají-li s povahou a duchem »Prodané nevěsty« býti jednotné, mají-li býti pravým, přiléhavým hávem jejího těla, býti vytvořeny dle jiných složek: musí to být uzavřená náves česká, plzeňská, plna jasu a tepla letního slunce, musí to být hospoda česká. Ale motivy a malířské provedení mohou arci býti jiné. Kdyby na př. Al. Kalvoda se řídil vytknutými zásadními prvky, vytvořil by jistě novou dekorací obraz stejně půvabný, jakým jest jeho dekorace dosavadní, při tom však zároveň tak případný, účelný a správný, jako jest dekorace Holzerova. Ale když již tu byla v každém vzhledě správná a zároveň bez odporu hezká dekorace Holzerova, dekorace vytvořená úplně v duchu »Prodané«, nebylo vůbec třeba žádné dekorace jiné. Neboť žádnou jinou nebyla tato dekorace dosud ve své podstatě předstižena. —

*

Při živém a neutuchajícím zájmu, kterým je provázena »Prodaná nevěsta« od svého mezinárodního vítězství, bylo by jistě svrchovaně interesantní, kdyby Národní divadlo dávalo ji ve vhodné době, kdy objeví se opět možno několik jejích rychle po sobě jdoucích představení, ve všech těch různých dekoracích, které pro ni dosud byly pořízeny. V dekoraci Národního divadla z roku 1892, které v jevištní manipulaci ustálil se název »vídeňská«, v dekoracích pozdějších s hospodou Šmaha-Holzerovou, v dekoracích Štapferových a konečně v dekoraci Kalvodově. Vzbudilo by to jistě velký zájem. Dekorací »Prodané« z prvních deseti let Národního divadla již není. Bohužel není již ani »vídeňská« dekorace úplná. Z prvního dějství zachován — jak se mnou sdělil jevištní inspektor p. Gottlieb, jemuž děkuji i za jiné informace, zvláště za skizzy bývalých dekorací — jen prospekt, stromový oblouk a jedno částečně předělané stavení. Ale hospoda z r. 1892 dosud existuje. Bylo by však jistě možno několik oněch stavení prvého dějství znova namalovati stejnou podobou, v jaké byla r. 1892. Jeť R. Holzer dosud malířem Národního divadla A bylo by žádoucno, aby intendance Národního divadla dala je včas poříditi — však náklad na ně byl by nepatrný.

Máť přece dekorace z r. 1892 značnou cenu historickou, patříc k nejcennějším památkám Národního divadla. V posledních letech sice se jí nedbalo, zvláště když byla zatlačena jinými. Ale tím cena její, zvláště historická, nebyla umenšena. Představme si jen, jaký zájem by to vzbudilo, až v dobách budoucích slaviti se bude na př. 1000. představení »Prodané«, kdyby to nebo jiné pamětné představení její mohlo se díti v dekoracích, ponejvíce týchž — v některých malých částech aspoň téhož vzhledu — v jakých »Prodaná« tak proslavila jméno svého tvůrce, počala svou vítěznou cestu světem a proslavila tím obojím i jméno svého národa!

Když v museích uschováváme druhdy i nepatrné památky svého života kulturního, proč nezachovat příštím věkům památku pro díla Smetanova a pro Národní divadlo tak cennou, tak význačnou? A to zvláště, když vedle své ceny historické má i skutečnou cenu uměleckou a dosud byla, jak ukázáno, svou podstatou, jedinou správnou dekorací k »Prodané nevěstě«? Národní divadlo má zásluhu, že vy-

pravilo »Prodanou« v té dekoraci i v krojích způsobem nejsprávnějším, kroje plzeňské i nadále zachovávajíc. Nechať tedy připojí k tomu zásluhu druhou, dochovajíc budoucím dobám to, co v té výpravě bylo nejsprávnějšího a při tom historicky je nejvíce pozoruhodného. —

Zdeněk Tlamich:

Sonet o bezu.

V dnech zářijových měl by kvésti bez,
ne z jara, kdy vše příštím jihne blahem,
leč v čistém září, vzpomínkami vlahém,
kdy píseň poslední odlétá do nebes

a do krajiny první slétá rez
a v duši první stesk po čemsi drahém —
než první závěj zimy šlehne prahem . . .
V dnech zářijových měl by kvésti bez . . .

Z těch hroznů dýše cos jak nové mládí —
a žádný druhý květ snad neochladí
tak čelo, jež ti zažeh' zmaru děs —

Do žluté jeseně záplava fialová,
jež nese ztišení už — a přec vůni znova —
V dnech zářijových měl by kvésti bez!

Notturno.

Vzdech houslí měkce doplakal kdes v dáli
a žlutý přivřely květ kosatce . . .
Rty touhou bledé zašeptat se bály,
tou nocí zpity jako v pohádce . . .

Dva stíny motýlí, dne unaveny ruchem,
se tiše snesly do trav skloněných —
a bylo ticho proteplenym vzduchem . . .
jen hvězdnou nocí třás' se cikád tichý smích.

R. B. Orchis:

Borovice.

Mám tolik rád vás, mladé borovice,
tak husté, skrčené a černě chundelaté,
— hlav tmavých jako rozcuchané kštice —
na stráních sžehlých, v půdě rozehřáté!

Pně slabé rudě nabíhať se zdají,
jak dívčí tvary v ženu přecházejí —
by vzrostly v sosny, vévodící kraji,
v jichž velké hlavě lesní ptáci pějí.

By vzrostly v stinné sosny černorudé
a v žhavé půldne daly chladu, dechu
poutníku, jenž tu utrmácen půjde
a žárem sklíčen pod ně klesne v mechu — —

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Čtyřicátý svazek sebraných spisů Aloisa Jiráska přinesl historický obraz *Temno* (nákl. J. Otty, str. 672). Spisovatel sáhl zde po látce do doby, která předcházela časy úsvitu a probuzení, jež náš neúnavný romanopisec postihl v rozsáhlých kresbách — F. L. Věku a v kronice U nás. Příznačným a zcela případným názvem označuje tu dobu. Bylať to v plném smyslu doba duševní tmy, doba, kdy bujel a kvetl v Čechách řád jesuitský, kdy národní vědomí české klesalo a mizelo a kdy i přirození Čechové, jiného jazyka neznalí, přestali se zastavovati nad ústrky svého jazyka na veřejnosti.

Doba Temna je přesně vymezena dvěma slavnostmi, slavným vjezdem Karla VI. do Prahy v červnu r. 1723 a okázalou nádherou, kterou bylo v říjnu r. 1729 oslaveno svatořečení Jana Nepomuckého. Dějištěm, jak u Jiráska jsme zvyklí, je venkov i Praha. Z venkova je to severovýchodní kout vlasti, zámeček Skalka u Dobrušky, kde za rytíře Mladotu ze Solopisk vládl jeho zchudlý příbuzný Lhotský ze Ptení. Tam na venkově poznáváme hlavní osoby příběhu, rodinu myslivce Machovce, otce vdovce se synem Tomášem a dcerou Helenkou, figurky, které mají úkol pojiti rozmanité složky širokého obrazu v jednotu a při tom jsou typickými představiteli živlu, jenž podniká tichý, nerovný zápas se světskou mocí a jejími řídiči jesuity. Machovec a jeho děti totiž jsou tajnými přivrženci víry bratrské, jsou z těch, kteří jako »ukryté semeno« zůstávají ve vlasti, berouce posilu od neohrožených krajanů, kteří jim ze Žitavy a odjinud přinášejí náboženské knihy i slova útěchy. Tací vyznavači pronásledované víry jsou mezi sedláky po vsech, jsou mezi měšťany v městečkách venkovských, ale jsou také v nejbližším okolí pražském na vinicích, jež tehdy Prahu věnčily, i v Praze samé. Oni jsou vlastními hrdiny nového obrazu Jiráskova, jim autor získává všecku sympatii čtenářovu jakožto představitelům světla, přátelům a zastancům duševní svobody, volnosti svědomí a přesvědčení.

Již od dob Husových přivrženci kalicha a po nich i Bratří byli milovníky pravdy a odpůrci všelikého klamu. Toužíce jíti cestou přímou, znechucovali si všeliký kompromis. Bylo jim tedy velmi proti

mysli, že byli nastalými poměry nuceni přetvařovati se a zakrývati své přesvědčení. Proto kdo mohl, prchal za hranice. Tak učinil také Machovec, tak učinil později i Tomáš a posléze i Helenka, jediná dívčí bytost v knize, zastupující živel milostně lyrický. Ale jak ztlumená a bolestně zhořklá je ta cudná lyrika skromné dívky bratrské! Její tichá oddanost, kterou vzbudil Jiří, syn pražského nákladníka, bohatého měšťana Březiny, má cosi tragického do sebe tím, že Jiří, otcem určený ke stavu duchovnímu, přese všecku svou lásku k ní jakožto přísný katolík živě lituje jejích »bludů«. Helenkou, mimochodem řečeno, přibyla do rozsáhlé galerie Jiráskových postav figurka zcela nová, věcně a živě vystižená ve hnutích čistě lidských, takořka názorně zobrazující spor srdce a rozumu a právě po těch stránkách vymykající se veškeré šablonovitosti.

Útrapy, které bylo přetrpěti tajným nekatolíkům, byli-li vyzrazeni nebo docela postiženi, jsou jakožto význačný příznak doby doloženy mimo Machovce ještě řadou postav dalších. Z nich vyniká zejména kopidlanský myslivec Svoboda, který usvědčen jsa, že se přihlásil ke katolictví jen na oko, podstoupí potupnou smrt, a pražský jeho bratr, úředník zemských desk, který horlivě sbírá knihy, v nichž je řeč o bývalé slávě a moci českého národa. Tak jsou na různých místech a v různých prostředích zachyceny ony prvky, které v lidu našem udržovaly staré tradice a které i v dalších letech zachovaly sémě, jež k vzrostu přivedla doba Josefova. Tu již se také ohlašují první projevy svobodomyslné šlechty, podléhající vlivům francouzským, a o Šporkově zednářské lóži mluví se ne bez obav od těch, kteří právě šlechty užívali tak rádi za poddajný nástroj svých záměrů.

Naproti zmíněným představitelům svérázného náboženského života českého stojí neméně pro tu dobu význační odpůrci jejich, násilní šiřitelé katolictví. Jsou to především členové řádu jesuitského. Spisovatel, rozumí se, vytvořil i mezi nimi několik typů, vyznačujících rozličné směry jejich činnosti. Na prvním místě ovšem jsou misionáři, a tu zase jak kazatelé, tak slidiči po nekatolických knihách. Nejznámější jich představitel Koniáš je vystižen po obou stránkách, jak na kázání v Dobrušce, tak při pátrání po knihách v příbytku Machovcově. Jiného rázu jsou oba Mateřovští, jiného P. Firmus, spolu s Koniášem a jedním z Mateřovských představitel tvrdé, nemilosrdné a vždy útočné výbojnosti, jiného P. Daniel, zástupce těch řídkých a již již vymírajících členů řádu, kteří od Boh. Balbína přijali alespoň vážnost k rodné řeči, byť nenáviděli těch Čechů, kteří se nechtěli s nimi sjednotiti v názorech náboženských. Že spolu s těmi názory šířilo se ledajaké pověrectví, ukazuje spisovatel na mnohých dokladech, jež čerpal hlavně z vrstev obyvatelstva pražského. Živými barvami je v Temnu nakresleno úsilí především řádu jesuitského, ale s ním i zrekatolisované české veřejnosti, aby v Římě bylo dosaženo svatořečení Jana Nepomuckého. Šloť o to, aby za památku na Jana Husa, kdysi slaveného jako světce-mučedníka, vštípena byla našemu lidu úcta k novému světci, jenž tedy slaven s okázalou nádherou.

Pomocníky misionářů vždy ochotnými byli rozmanití správcové a regenti na panstvích, v jejichž rukou byla tehdy výkonná moc

správní. Správce Čermák na Skalce je charakterisován zevrubně jak v soukromém svém životě, tak v chování k poddaným i k misionářům.

Jakožto obraz doby je Temno vybaveno spoustou význačných podrobností, nasbíraných bedlivým studiem a promítnutých jak obrazotvorností vpravdě básnickou, tak mistrným uměním komposičním. Tyto přednosti spolu se známou vypravovatelskou dokonalostí autorovou řadí Temno k nejčelnějším plodům naší pěkné prósy a doporučují je zejména v nynějších dobách, po výtce pak letos, v památný rok Husův, za žádoucí četbu nejširších vrstev našeho národa.

J a r o s l a v H i l b e r t v drobné knížce, nazvané *Léto v Italii* (nákl. Bursíka a Kohouta, str. 68), čestně splatil daň, kterou si ho zavázal pobyt na slunném jihu. Sebral v ní řadu feuilletonův, o nichž sám připomíná, že »nečiní nároku ani na zevrubnost látky, ani na název díla komponovaného«. Jsou prý jen »zachyceným vzrušením« a mají v čtenáři, který Italii poznal sám, vzbuditi vzpomínku na zemi, jež nedovede »býti bezozevnou«. Pokud se týče tohoto buzení dojmů a nutnosti, pudící tvůrčí duše, aby je vyslovily, lze spisovateli jen přisvědčiti. Vzpomeňme toliko na M. Z. Poláka, Nerudu, Vrchlického, Machara, a dáme Hilbertovi za pravdu; zároveň však si uvědomíme, jak různost doby a osobní disposice měla u těchto spisovatelů podstatný vliv na to, čeho si v Italii zvláště všímali a co potom vtělili ve svých pracích. Hilbert obrací naši pozornost především k celkovým význakům italské země, přírody a lidu, který v ní žije, a potom zastavuje se v jednotlivých střediscích jednak cestovatelského ruchu, jednak italského života a památek tamní kultury. Těch všímá sobě především a mezi nimi poutají ho zvláště díla výtvarných umění, zejména pak umění stavitelského. Líčení jeho jest věcné, není v něm touhy po laciném efektu a zároveň je všude zachována pravá míra.

J a n K l e c a n d a zobrazil v *Šesti mušketýrech* (nákl. J. R. Vilímka, str. 386) kus života našich vojáků v míru. Již titulní narážkou na proslulý román Dumasův naznačuje, že chápe ten život se stránky humoristické; jeho hrdinové, umístění v kasárenské ševcovně, jsou také velmi daleci hrdinných dobrodružství, jež prováděl Athos, Porthos a Aramis Dumasův. Prostí hoši našeho venkova provedou leckteré šibalství především sobě vespolek, ale jinak žijí tak, jako sta jiných před nimi i po nich. Trvalý mír zabezpečuje jim vítaný klid. Jen jediný z nich, jejž spisovatel učinil obzvláštním miláčkem Štěstěny a přes některé, ostatně omluvitelné slabůstky jakousi schránou vší dokonalosti, vybočuje z průměrné úrovně řadových pionýrů. Donát, sběhlý student, postavou krasavec, vede si sice ve službě právě tak, jako kdysi u knihy, ale je družný přítel a bystrá hlava, které se podaří nejednou zachrániti čest nejen své setniny, ale i praporu. Jeho hrdinství jsou sice poněkud obnošeného střihu (zachránění života při požáru, na plovárně, vypátrání vraha, velkomyslné odmítnutí odměny a p.), ale čtoucí nezastavuje se nad nimi vida, že autor nemá jiné snahy nežli získati svému hrdinovi sympatie. Že tím zároveň odůvodňuje rychlý jeho postup poddůstojnický, to již souvisí s osnovou jeho románku, v jehož volném toku by jinak skrovný děj

poněkud mizel. Při tom autor nezapomněl ani tu své obvyklé snahy lidově výchovné.

Titulem a rovněž tak předmluvou hlásí se k vojenským látkám *Vojenské povídky* (nákl. B. Prombergra, str. 113), jež napsal rolník a bývalý jízdecký poddůstojník J. Novotný. Autor, o němž z jeho vypravování lze souditi, že nabyl slušného vzdělání školního, že sám pilně čte a při svém povolání bystře pozoruje svět, slibuje nápisem své knížky více, než mohl splniti. Řada jeho líčení, příběhův a historek, po případě jen zlomkovitých episod nemůže býti nazvána povídkami ve smyslu uměleckém. Přes to nalezneme zde jednotlivé složky, jež svědčí o vypravovatelském nadání a jež asi naleznou své čtenářstvo. Společným pak rysem všech těch črt je, že se vesměs zakládají na dojmech skutečně zažitých a na věcném a věrném vylíčení toho, co autor sám poznal, když v letech osmdesátých vojákoval v Haliči, na Moravě a ve Vídni. Že je tu více stránek temných než světlých, nebude jistě nikomu divno; rovněž asi nevzbudí podivu, že několik obrázků vyličuje přímo jen nehody nebo nenadálé neštěstí — působíť takové události na klidnou, vyrovnanou mysl venkovanovu dojmem hlubším a trvalejším než na vrtkavého měšťáka.

Kniha *Mysliveckých taškařin* (nákl. J. R. Vilímka, str. 383), jež napsal Fr. Málek, snaží se vystihnouti povahovou svéráznost příslušníků Hubertova cechu a zároveň samorostlost jejich humoru. Jednoho i druhého cíle dosahuje autor s úspěchem velmi nestejným. Lze říci, že není příliš vybíravý ve volbě látky, ani zvláště úzkostlivý v užívání prostředků, kterými kreslí své obrázky a jimiž jim dodává veselé nálady. Rozumí se, že známá myslivecká »latina« má zde vyhrazeno platné slovo; s ní tedy počítáme jak s živlem v mysliveckém nárůdku udomácnělým. Jinak autor zakládá svůj humor hlavně na překvapujících situacích a na příhodách neočekávaně se zavinuvších, tedy vůbec na podkladě věcném. Ty situace však a příhody jsou tu a tam rázu poněkud obhroublého a nevynikají právě vkusem, takže potřebují opravdu hojného alkoholického průvodu, jímž je spisovatel opatřil. Avšak jednotlivé obrázky byly by asi nad tuto úroveň více vynikly, kdyby jich autor nebyl zasadil do rozlehlých společných rámců, podle nichž se mu kniha rozpadla do tří velkých skupin. Byl by získal více volnosti a čtenář by neměl dojmu strojenosti, kterými se uvádějí jednotlivé složky této knihy.

Z překladové literatury poslední doby upoutala pozornost sbírka humoresek a satir, jejíž nápis zní: Teffi: *Dým bez ohně.* Z ruského přeložil Jos. Č. Havlín (nákl. J. Otty, str. 210). Pseudonymem Teffi označuje své práce spisovatelka Naděžda Alexandrovna Bučinská, rodem Lochvická, dcera proslulého ruského spisovatele právnického, jež se letos dožije 40 let věku. Literárně je činná 14 let a doma se stala známou hlavně svými vtipnými feuilletony v moskevském Rus. Slově. Sbírka, kterou náš překladatel vybral z jejích dvou knih, podává hojný a pestrý výbor drobných obrázkův a pevně učlánkovaných náčrtků, jimiž jest její tvorba náležitě charakterisována. Z lehounké, příjemné četby této seznáváme, že se u spisovatelky slučuje

mírný, nevýbušný humor s jemnou satirou, neútočnou, prázdnou sarkasmu a působivou právě zahrocením svého neranivého ostří. Je zřejmo, že spisovatelka, líčíc slabé, kolísavé, nerozhodné povahy, ať ženské, jež se jí zvláště daří, ať mužské, má před očima živoucí vzory; ty pak kreslí prostě a hbitě, obratně zdůrazňuje jejich slabosti a převrácenosti a samou přirozeností své kresby dociluje neklamného účinku. Tak je na př. v Mítěnkovi jadrně postižen pojem, vyjadřovaný slovem enfant terrible, tak v črtě V sítích logiky je zobrazena podstata tak řeč. »ženské« logiky, tak v Legendě a životu je přibita vypínavost mělkých žen a snaha vespolek se přetrumfnouti, podobně jako v Lázeňských typech je zesměšněna opožděná koketerie stárnoucích paniček, se sebezapřením úpících v okovech módy.

V jiných obrázcích spisovatelka těží ze společenských konvencí, přetvářek a zdvořilých lží, jimiž je svírána právě tak městská společnost ruská, jako naše. Takých Návštěvnic, jaké nám tu Teffi líčí, jež srdečně vítáme a jež jsou nám vlastně z duše protivné a nesnesitelné, nalezneme dosti také ve svém okolí. Podobně Turisty rodného města učiní z nás nejspíše venkovská návštěva, neúnavně pátrající po pamětihodnostech našeho bydliště. Obrázek Den minul má sice význačně ruské pozadí i celkový rámec, ale myšlenková podstata jeho jest opět obecná, všelidská. A také silný kontrast mezi názorem prostého člověka, zde staré služky, a těch, kdo stůj co stůj snaží se udržeti se v hořejších vrstvách společenských, vyskytl by se jak v gubernském městě ruském, tak v kterémkoli městečku, jež by hovělo typu Heritesovu. — Také v těchto případech, jež by bylo lze rozhojniti dalšími doklady, spisovatelka setrvává na svém základním tónu, snažícím se »ridendo dicere verum«, tu a tam však přece jen zakalí se střela jejího vtipu temněji. Příkladem uvádíme Prudkou nemoc, kde se průzračným obrazem káře setrvání na utkvělém předsudku společenském.

Nalezneme tu ovšem také řadu kreseb, které mají osobité ovzduší ruské, namířeny jsouce proti známým slabostem správy a zvyků rozlehlého státu. Příkladem lze uvésti črty Inkognito, Kořenný jazyk, Ruský vynálezce a j. Mírně satiricky jsou zahroceny také dva švýcarské obrázky, namířené proti cizině. Tu a tam prokmitne za některým obrázkem na pohled svěže náladovým upřímný soucit s lidskou bídou a malomocí. Tak v črtě Obratnost rukou spisovatelka si povšimla kočovného ubožáka, slibujícího zábavu obecenstvu, ale nouzí pozbylého veškery rozvahy. — Překlad Havlínův jest obratný, jen tu a tam měl více dbáti jazykové přesnosti.

F. S. Jaroš označil svou knihu, nazvanou *Panáci a panenky* (nákl. R. Prombergra, str. 154), jakožto »humoresky a švandy«. Tím přídavkem slíbil poněkud více, než mohl splniti, třebas bychom od »švand« právě mnoho nečekali. Ve sbírce třiceti drobných črt, které tu shrnul, je poskrovnu jadrného, šťavnatého humoru a tedy také málo humoresek, které by bylo lze ceniti jakožto kořist literární. Většina těchto drobnůstek upomíná na zábavná vypravování některých lidí, kteří ve svých kroužcích platí za veselé společníky a jejichž historkám se přátelé ochotně smějí, byť v jejich slovích ne-

bylo ani vtipu ani humoru. Autor zakládá svůj humor vesměs na látce, na příběhu, nikoli na slovích, a byl by celkem na dobré cestě alespoň tam, kde se mu naskytne látka vhodná. Má takých případů několik také zde. Lze uvésti za příklad črty Diagnosa, Maloměstští pokrokáři, Vždy podle reglamá, Piškotový pudding a snad ještě některé jiné. Ale spisovateli rozběhne se jaksi i způsobilá látka v nevhodném, nepůsobivém zpracování. Čtenář vidí za těmi figurkami, o jichž charakteristiku dějí se jen nesmělé pokusy, pořádající a osnující ruku autorovu a tím pozbývá žádoucí bezprostřednosti dojmu. Jinde je námět sám tak malicherný, že z něho nelze ničeho vykřesati, v četných případech vadí úspěchu také stáří zvolené látky. Ale vyskýtají se tu také črty, které jsou v přímém odporu s humorem vůbec, kde všednost námětu a motivace vylučuje jakékoli zpracování umělecké. Tak na př. poštvati na odpůrce psa (Medvědáři) nebo líčiti člověka zmoženého alkoholem (V extasi) není nic vkusného.

Po řadě let udává se nám na tomto místě opět promluvit o práci Antonína Schulze. Vydal román *Zánik* (nákl. F. Simona ve Dvoře Králové, str. 222). Spisovatel odchýlil se od svých prvních prací (Soudící a souzení, Na vážkách spravedlnosti), k nimž mu náměty podávalo jeho povolání asi tak, jako kdysi Fr. Slámovi, k opětovným pokusům dramatickým a ke kresbám historickým. Historického rázu jest také tento jeho román. Dějištěm jest mu Králové Dvůr, děj je čerpán z poloviny 17. století a prostírá se asi na desítiletí po míru vestfálském. Spisovatel snažil se vespolek setkati dvě pásma dějová, z nichž jedno zastupuje jaksi zájmy veřejné, druhé pak, představujíc tužby a úsilí, jimž jde o blaho jednotlivců, je ryze románové. Prvé je vyňato z dějin zmíněného města a nepochybně podepřeno archivními studiemi, druhé je plodem autorovy obrazotvornosti.

Jako v mnohých jiných městech našich, také v Král. Dvoře bývala bratřina literátská. Podle Schulze nezpívala, jako známý kůr prachatický, »česky, latinsky«, nýbrž toliko česky. Po pohromách války třicetileté sklesla početně na skrovné zbytky dřívějšího významu, ale v primátoru Žďárském z Varvažova, jenž v nitru zůstal přítelem utrakvismu, měla platného ochránce. Proti útoku nového děkana Lossiga se uhájila, ale tím vydráždila odpor jesuitů, kteří usilovali ji zničiti a záhy nalezli k tomu cestu. Tedy zánik týká se především té české bratřiny kostelní a je zdůrazněn jen se stránky církevní, nikoli též národní. Vedle toho hyne také románová hrdinka líčeného příběhu, Lossigova příbuzná Lída. Její milostné vzplanutí k varhaníku Janovi, její bezděčný boj (je-li totiž možno bojem zváti počínání naprosto nevýbojné a ústupné) se samozvanou odpůrkyní Salomenou a zoufalství, v něž ji vžene podlý úskok Salomenina pomocníka, toť je vlastní románová fabule Zániku.

Práce Schulzova je rozvržena v dlouhou řadu 45 kapitol, sepiatých vespolek co nejvolněji. Častým přerušováním dějové osnovy vzniká vlastně pestrá mosaika, z níž vyčnívá zástup drobných figurek, ze kterých právě ty jsou nejurčitěji vyhraněny, které zasahují v děj jen episodicky. U čelných osob, na př. Lossiga a Žďárského, vadí nám, že po ostřejším nárazе nezůstávají důsledni; ze ženských postav

Lída je téměř naprosto pasivní a Salomena, líčená jako smyslná žena plná vášně, vlastně sama neví, co chce. Některé kapitoly jsou jen dobovou výplní, nesouvisí s vlastním dějem a mohly beze škody odpadnouti. Autor je asi podržel ze živé záliby v historismu. Historismus vůbec u něho převládá a zatlačuje — a to hrubě na úkor umění — romanopisce. Slabé a volné románové předivo jest tu jen pojítkem rozmanitých podrobností ze středověkého života městského, jež jsou líčeny s věcnou znalostí a nezřídka i s živým smyslem pro barevnost a rušnost výpravných výjevů davových. V historických a zejména kulturních detailech je těžiště knihy, v nich spisovatel často jest nucen odbočiti z úzkého rámce venkovského města k zařízením, daným pro všecko království. Sloh Schulzův je místy až příliš stručný, jazyk a pravopis má mnoho vad.

Sedmý svazek knih, jež vydává především pro své členy Spolek českých bibliofilů, obsahuje cennou novinku, Fr. Khola *Rozmary lásky* (str. 175). Opravdu vkusná, nehonosná a také zas umělecky nepřeumělkovaná úprava spojila se tu šťastně s hodnotným obsahem. Novelami z renaissance nazývá autor své povídky a název ten jim dobře sluší. Khol zcela se vyhnul přítomnosti a ponořil se v doby dávno zašlého středověku, kdy ještě židovské město bylo branou odděleno od ostatní Prahy, kdy v Benátkách mocně vládli dóžové a kdy poutnickým pláštěm odívali se ti, kdo se vydávali na cestu, aby v Jordánu smyli své viny skutečné i domnělé. Noře se za svými látkami v minulost, spisovatel se zálibou vyhledává kolébku renaissance, Italii. Do jejích slunných končin umístil v Talismanu příběh slepého Niccoly, jenž zázračným způsobem nabyv zraku, vědomě se ho zbaví, aby znovu získal lásku ženy, k níž za slepoty přilnul, neznaje její nehezké tváře. V Italii setrvává také v povídce Matka, jež oslavuje velikost mateřské lásky, neštítící se žádné oběti. Obrázek Rozmary lásky, zabarvený poněkud Boccaciovsky, zapadá právě svým jižním ovzduším příhodně ve zvolenou dobu, právě jako Spravedlnost svým světem malířským, plným sporů a pletich, a svým klidem odsouzeného učence Galilea účinně se obráží o pozadí florencké.

Toliko ve dvou případech autor setrval na půdě domácí, uchýliv se do staré Prahy, do výlučného židovského města. V Bratru Hyacinthovi zachytil lahodnými rysy mystickou touhu po neznámé, odpírané poesii křesťanského světa a rozpor, v němž se tato touha ocitá se vzpomínkami na pokrevence a s ožilou láskou k družce z mládí. K tomuto smírně tragickému obrázku jest zdařilým protějškem Hluchý květ, osnovaný na motivu silné lásky, překonávající posléze i tvrdý zákon Mojžíšův, jenž rozlučuje manželství neplodné. — Zvláště na těchto dvou kresbách lze viděti, jak obratně a sytě spisovatel vystihl ducha doby ve zpracování zvolené látky i v průhledné prostotě formy. Klidný, většinou referující tón jeho a slova nehledaná a přece případná jsou v plném souladu s předměty, kterými se povídky zabývají. Místy, zejména v obrázcích posledních, byl by hojnější dialog vhodným oživením příběhu, vesměs vyprávěného osobou jedinou.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Holoubě. Fantasie o 3 dějstvích. Anglicky napsal John Galsworthy. — Léto. Komedie o 3 dějstvích. Napsal Fráňa Šrámek. — Choulostivý věk. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal Edouard Pailleron.
Městské divadlo Král. Vinohradů. Krejčí Wibbel. Veselohra o 5 obrazech. Napsal Jan Müller-Schlösser. — Mazepa. Tragedie o 5 dějstvích. Napsal Jul. Slowacki.
Poznámky: Jos. Šmaha †.

Jistě dobře myšlena a ušlechtilou tendencí nesena jest satyra Galsworthyho, ale silného účinu divadelního nemá a míti nemůže pro svůj kazatelský ton. Jinak není motiv nesympatický. Spisovatel líčí dobráckého malíře, jenž poněkud neobratným způsobem prokazuje dobrodiní zchátralým jednotlivcům, ale jenž má vůči zástupcům oficielní dobročinnosti výhodu, že nečiní svá malá dobrodiní závislým na nějakých podmínkách. Galsworthyho poznali jsme již ze Stříbrného pouzdra; uvedení *Holouběte* do pořadí her nebylo právě nezbytno.

Šrámkova lyrická komedie *Léto* má své nejbližší příbuzné v Halbeově Mládí a v Kvapilových Oblacích. Předehrou k temperamentní, citové komedii Šrámkově byla jeho aktovka Červen, sehraná před deseti lety o Všestudentské slavnosti v Uranii a v Intimním divadle na Smíchově spolu s Mahenovou aktovkou Konec dona Juana. Jako Mahen zůstal věren tragické notě, tak Šrámek jde cestou, nastoupenou dramatickou prvotinou.

Miluje ohnivé barvy, lahodu slova, útočnost břitkých vět i žár utajovaných i propukajících vášní. Motiv *Léta* je celkem týž jako v Červnu. Rozjiskřenými slovy probouzí mladý divoch utajené touhy, v Červnu u své příbuzné, v *Létu* u rafinované měštky a připravuje tak pole pro jiného dobyvatele. V druhé práci rozžehač plaménků nezůstane sám stranou, ale v opojivé náladě letního večera odchází do polí s křepkou vesnickou dívčinou vybouřit i svou probuzenou touhu.

Stane se tak za těchto okolností: U dobráckého strýce faráře dlí na prázdninách ještě ne dvacetiletý student. Zájem jeho rozhoří se pro choť žurnalisty, již vedle manžela do vesnického zákoutí provází dávný ctitel, rozvážný básník. Prudká slova studentova ve žhavém ovzduší rozčeří hladinu duše ženy žurnalistovy a výbojnost mladíkova dodá odvahy ctiteli k rozhodnému kroku. Básník s ženou žurnalistovou odjedou a v zahradě farské zůstanou jen opuštěný choť, farář a jeho pečlivá hospodyně, zatím co nastává večer a student vzdaluje se s rozkochaným děvčetem mezi zrající klasy.

Hře Šrámkově dostalo se J. Kvapilem náladové režie, jíž vyzvednuta byla nejedna místa, která by jinak sotva docílila na jevišti plného účinu. Divák jen s troškou obrazotvornosti slyší i luskot klasů a píseň cvrčků, hledí-li na scénu, jasnými, světelnými efekty bohatě vybavenou. Měsíční proud světelný, vinoucí se po pravé straně za zídkou zahradní jako stříbrný had, sluší zaznamenati jako jeden z nej-

účinnějších vnějších prostředků, jimiž podařilo se udržeti náladu autorem zamyšlenou.

Z účinkujících dobrácký farář p. Vávrův a útočný, poněkud ostrý student p. Matysův zvláště poutali zájem.

V letech osmdesátých napsaná veselohra Pailleronova *Choulostivý věk* zaujme dnešního diváka nejvíce druhým dějstvím, kde zachycena jest pestrá společnost soustřeďující se v salonu exotické hraběnky. Scény tohoto aktu celým pojetím i rozvržením srovnávají se s výjevy veseloher a komedií Fleursa a Caillaveta, jež, zdá se, z Paillerona vyrostly. Na rozdíl od prací jmenované dvojice vyznačuje se tvorba Pailleronova tonem opravdového citu a rozšafnosti, jež ovšem v situační veselohře, jak jsme uvykli dle výtvorů novějších autorů, působí poněkud nezvykle. Dnes nahrazována jest citovost sentimentalitou, jež jak v jemnější, tak v rozpustilejší veselohře jest vítaným kořením.

Děje v situační veselohře Pailleronově jest dosti. Rozvíjí se ve tři pásma, jež ovšem jen slabouce spolu souvisí, a líčí muže v nevítaném věku od 35 do 50 let, kdy ti, kdož jsou spiati poutem manželským, pomýšlejí před západem užíti dobrodružství, a ti, kdož vyhýbali se úzkostlivě léčkám v podobě snubního prstýnku, pociťují touhu po teple rodinného krbu.

V Národním divadle zahráli »*Choulostivý věk*« rušně ve výjevech rozmarných a rodinně dojímavě ve scénách vážných. Pí. Rydlová a sl. Suchánková v tklivých momentech zvláště se líbily. —

Zábavnou příhodu z doby Napoleonské, na dějišti malého města německého se odehrávající, předvádí veselohra Jana Müllera-Schlössera *Krejčí Wibbel*. V podstatě podobá se veselohře na Král. Vinohradech již hrané o malíři za mrtvého považovaném, s níž má i celkovou pravděpodobnost dějovou. Veselohra nečiní velikých nároků literárních; je místy velmi vtipná a má nejednu dobrou, životu odpozorovanou scénu. Bylo by k plnému účinu zapotřebí, aby vinohradští s toutéž životností ji sehrál

*

Na scéně Městského divadla Král. Vinohradů jako host vystoupil polský umělec *E. Rygier* ve hře jeho celému uměleckému založení blízké, totiž v Slowackého romantické tragedii *Mazepa*, místy básnicky, místy harašivě a vzdutě líčící vášeň oddané lásky i pomstychtivosti.

Děj *Mazepy* je ten: Král Kazimír i jeho první panoš Mazepa toužebným okem hledí na vévodkyni Amalii, do níž zamilován jest syn vévodův z prvého manželství Zbygněv. Bez vědomí vévodkyně Amalie vplíží se Mazepa v její komnatu, ale Zbygněv dle nalezeného listu usoudí, že macecha se prohřešila a proto ve svém žalu jde zamilovaný muž do kláštera. Mazepa zazděn jest na rozkaz vévodův ve výklenek komnaty, ale jest odtamtud vyproštěn a vzletnými tyradami promlouvá po svém osvobození.

Rygier hrál vévodu zvučně a důrazně, úlohu krále Jana Kazimíra převzal Ludwik Czarnowski. Ostatní úlohy byly v rukou ochotníků z řad akademiků.

*

Rázovitá hlava zmizela z galerie českého herectva, jehož byla vskutku ozdobou. Režisér Josef Šmaha, býv. artistický ředitel Nár. divadla v Sofii, vydechl v květnu svou duši, pro divadlo zanícenou, v Pohledu u Německého Brodu. České dramatické umění ztratilo jej již před delším časem, kdy rozloučil se trvale s první naší scénou, hozen byv do »starého železa«. Jen občas zahlédli jsme jej na vinohradské scéně v některé z jeho nejoblíbenějších úloh, buď jako Shylocka nebo Buška v Stroupežnického N a š i c h f u r i a n t e c h. Sukovité postavy selské, vzpupné, samolibé povahy malých i velkých vládců stejně jako dojímavě rozteskněli otcové nalézali v Šmahovi mistrovského představitele právě jako realistické hry původní a Smetanovy opery povolaného, svědomitého a vynalézavého režiséra. Talent Šmahův uplatnil se i na literárním poli. Z jeho péra vyšly hry D c e r a a Z l a t o, jakož i veselohry Tiché jubileum, Premiera na vsi a fraška Pátá hodina u pí. Berouškové. Ze zájezdu do Ameriky i ze svých životních zkušeností zachytil zajímavá pozorování a originelní postavičky. *Karel Čvančara.*

Opera.

Národní divadlo provedlo cyklus Smetanových oper spojený s koncertem, na němž řízením Kovařovicovým dávána byla »Moje vlast«. Vedle nové Kalvodovy dekorace v »*Prodané nevěstě*«, podávající půvabný obrázek české vesnice, a částečně nového obsazení »*Libuše*«, v němž především pí Horvátová jako Libuše podala výkon vysoce umělecký, bylo hlavní a umělecky nejzajímavější novotou provedení »*Dvou vdov*« v původní formě, přesněji řečeno v definitivní formě Smetanově.

Žádná přečetných úprav Smetanových oper nevzdálila se tou měrou originálu, jako známá Novotného úprava »Dvou vdov«, jež v dobré snaze, učiniti libretto díla divadelně účinnější, škrtla recitativy Smetanovy, celou scénu zatýkací, jež značí stěžejní scénu veselohry a na níž jest hudebně založena ouvertura díla, a zbývající »čísla« naprosto přeházela. Národní divadlo, uznávajíc nepřípustnost takového zacházení s hudbou Smetanovou, vrátilo se později sice k Smetanově úpravě, ale jen na polovic; ponechalo ještě mnoho z přidané prósy Novotného (jež měla nahražovati recitativy) a udržovalo řadu škrtů, jichž mnohé byly nejen dramaticky zcela zbytečné, nýbrž i hudebně nelogické. Tak na př. škrtnuta *exposice* motivu lásky s Ladislavovým zpěvem »Srdcem naším hnout«, tak že zbyla jen ta část hudby, kde se s tímto motivem již — jako se známým — hudebně pracuje — a j. v. Teprve nynější provedení se vrátilo zcela k formě Smetanově; ukázalo se pak, že dílo nepotřebuje nižádných takovýchto úprav, jestliže odstranění resp. zmírnění vad a slabin libretta vezme na se *režie díla* a to ovšem nikoli bez zřetele k Smetanově hudbě, nýbrž naopak s největší pozorností k ní. Za takovou režijní věc považuji na př. okolnost, že ponecháno rozdělení Smetanova II. aktu ve dva akty, vlastně ve dva scénické obrazy.

Když již tato náprava v provádění »Dvou vdov« byla učiněna, zajisté k největšímu prospěchu díla, neshledávám správno, že dosud potrvaly některé škrty, byť již v počtu zcela skrovném. Nemíním ani tak škrtnutá opakování písní, poněvadž tu konec konců běží o touž hudbu (ač i tyto škrty jsou věru zbytečny). Ale proč vynechává se v kvartetu »Malá ty vdovičko« řada taktův a zvláště: proč se vynechává rozkošný závěr posledního kvarteta »Neblahá láska, jak srdce souží«?

K provedení díla, jež bylo pod řízením Kovařovicovým velmi zdařilé a v němž zvláště sl. Ungrová podala výkon velice krásný (také Mumlal p. Pollertův byl výborný hlasem), měl bych jen dvě poznámky. První týká se nehudebních projevů sboru, jich provolávání slávy, hlučení a tleskání a pod., jež v opeře, díle hudebním, hrubě ruší. To je věc, patřící do činohry; ve zpěvohře je to zcela nepřípustné. Kdyby někdo v hledišti povykoval při krásné polce Smetanově v závěru díla, bude policejně vyveden — ale na jevišti hlučí celý sbor tak, že hudba jest úplně přehlušena, — z nařízení režisérova! Druhá věc týká se chyby v orchestrální reprodukci, houževnatě se udržující. Ve zpěvu Anežčině »Aj jaký to krásný den« mají hráti provázející lesní rohy na druhou čtvrt šestnáctkovou *kvartolu*; místo toho hrají důsledně celou touto arií jakousi neúplnou triolu, zkracujíce tak druhou čtvrt předepsaného tříčvrtního taktu o jednu, třetinu, čímž vzniká citelná arytmie vůči melodickým hlasům. —

Městské divadlo Vinohradské provedlo po »Prodané nevěstě« druhé dílo Smetanovo, »*Hubičku*«. V hudebním podání i v režii řídilo se opětně zásadami, jež jsem naznačil v referátu o »Prodané nevěstě«. Z nejnápadnějších odchylek Ostrčilových od obvyklé hudební reprodukce tohoto díla bylo na př. mírné tempo, jakým hrána polka. Souhlasí to s lidovou hudbou, pro niž jest polka poměrně volným tancem dvoudobým proti rychlým tancům, jako na př. vrtáku, dupáku a j., souhlasí to však především se Smetanovým tradováním tohoto tance, přesně lišícím volnou »Polku« od rychlé »Skočné«. Stejně nápadno bylo široké tempo, jímž hrána byla celá scéna pašířů; náladovost této nádherné scény, podporována krásným scénickým obrazem, byla tím neobyčejně zvýšena. Případné bylo tu i ztlumení sboru; ba lze říci, že toto ztlumení mohlo by zcela dobře býti ještě radikálnější, bez obavy, že tím utrpí srozumitelnost slova. Vůbec hudební podání díla Ostrčilem nutno opět označiti jako ideální.

Také režie Hilarova dovedla dobře využíti ke svému úkolu hudby Smetanovy. Připomínám jen na př. Tomšovo hledání Lukáše v II. jednání, opírající se o charakteristickou hudbu. Akt »svítání« proveden byl velmi směle v plném rozsahu a nutno říci, že s velikým zdarem. Jen jednu zvláštnost režie nelze schvalovati: přílišné podřizování pohybů herců rytmu hudby, vedoucí až k zřejmým pohybům tanečním. To je princip baletu nebo pantomimy, nikoli však zpěvohry. Styl zpěvohry — hudebního dramatu — se tím porušuje tím citelněji, že se leckdy blíží mezím, jež vedou k *operetě*. Proč na př. Vendulka, která *jindy* chodí po jevišti, jako se chodí v životě, sypajíc popel kolem kolébky *najednou* provádí kroky taneční? Drobný rytmický

motivek v orchestru, jenž při tom zaznívá, zřejmě charakterisuje »rozsévání« popele. Co třeba tedy rytmisovati, jest jen *pohyb ruky* při tom, nikoli však *chůzi*. Jest to zřejmě *nedůsledné* mísení dvou stylů.

V »Hubičce« jest tanec *přípustný* jen na jediném místě, v závěru I. jednání při posměšné písničce Lukášově. Jestliže však na př. námluvčí Tomeš počne tančiti při svém zpěvu »Připijme mu na zdraví« jen proto, že zaznívá tu z orchestru švižný rytmus, je to zcela v odporu s touto scénou, jež u lidu je vždy vážnou scénou obřadní, a působí to drastickým dojmem (tím spíše, že p. Lukův výkon podobal se jakémusi indiánskému tanci). Od této utkvělé myšlenky, stylisovati tanečně pohyby při opeře (lze to sledovati již od »Únosu ze Serailu«) měla by režie konečně upustiti. —

Pokud se týče výkonů solistů, dlužno přiznati, že přes nejlepší vůli, jež se tu jevila, neuspokojily tou měrou jako při »Prodané«. Ovšem jest »Hubička« po té stránce daleko obtížnější a především choulostivější než jadrná »Prodaná nevěsta«. Přes to, vyjma několik míst úlohy Vendulčiny, nebylo rušivých dojmů a okolnost, že všechny detaily rozplývaly se na konec v širokém toku celkového podání, Ostrčilem pevně vedeného, zajistila i Hubičce plný umělecký dojem i úspěch. — Kyselovy dekorace krajinné byly krásné, ale dekorace světnice naprosto pochybená. Dr. *Otakar Zich.*

Hudební rozhledy.

Za významnou koncertní produkci poslední doby označiti lze pouze koncert »*Pražského Hlaholu*«, jenž uctil letošní památku Husovu přednesem četných písní husitských, vybraných znamenitým znalcem té doby, prof. Zdeňkem Nejedlým. Byly vesměs podány v původní své formě, beze všech úprav a přípojků, t. j. jednohlase (až na dvojhlasé koledy) a bez průvodu nebo — při písních kostelních — s průvodem varhan.

Ve všech těchto písních jeví se zřetelně vzájemné pronikání dvou živlů: umělé písně duchovní, jejíž charakter jest, abych tak řekl, internacionální, t. j. církevní a jest výkvětem dlouhé hudební kultury křesťanské, a lidové písně české. Ovšem nikoli písně lidové, jak my ji známe — jeť naše píseň lidová ponejvíce plod osmnáctého století —; běží tu o píseň starší, z níž dochovaly se nám jen skrovné zbytky, především prací Hostinského shledané. Ovšem, jak na př. na Husově »Otčenáši« patrno, jest i tu souvislost s nynější písní lidovou, zvláště s obřadní (svatební) patrna a tato souvislost byla by zajisté daleko zřetelnější, kdyby právě starší píseň lidová byla se nám hojněji zachovala.

Elementárním projevem lidovým jsou zvláště písně *táborské* a dramatická síla, v jich ohnivé linii deklamační skrytá, překvapuje nás neobyčejně, tím více, že mohutný jich dojem je zcela zvláštního, přímo moderního rázu, a tím našemu cítění a chápání hudebnímu

ku podivu blízký. Že po té stránce válečná píseň »Kdož jste Boží bojovníci« ve správné a od běžného tradování poněkud odchylné notaci Nejedlého působila nejhloub, jest jen přirozeno, uvážíme-li, co představ k ní se víže u každého Čecha.

Ve druhé části koncertu předvedeny byly některé umělé, několikahlasé sbory ze šestnáctého století, svědčící o neobyčejné hudební kultuře té doby, zvláště máme-li na mysli skladby Turnovského. Ovšem běží tu vesměs o svého druhu polyfonii, naší době poměrně vzdálenější. Program byl pečlivě nastudován a řízen sbormistrem p. *Křičkou*. Dr. *Otakar Zich.*

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 8. června 1915.

Válka protahuje se do nedozírna. Tu a tam se vyskytlé pověsti, že v brzku dojde k uzavření míru, popírají se z povolaných míst co nejrozhodněji. Ve francouzské sněmovně prohlásil sice ministr Viviani, že se Francie nepřipravuje na zimní tažení a že napne všechny síly, aby se co nejdříve stalo rozhodnutí, ale z Londýna, z Berlína a z Petrohradu docházejí zprávy, že válka před zimou skončena nebude.

Do války zasáhla nyní také Italie. Její chování bylo od počátku kolísavé. Zaujala po vypovězení války stanovisko neutrální tvrdíc, že ani slova ani duch uzavřené smlouvy trojspolkové jí nezavazují k účastenství ve válce po boku jejích dvou spojenců. Dovolávala se zejména čl. VIII. smlouvy, jehož znění teprve nyní v rakouské »Červené knize« uveřejněno bylo. Článek zní: »Rakousko-Uhersko a Italie, jež pomýšlejí pouze na zachování nejnutnějšího statu quo na východě, zavazují se, že uplatní svůj vliv, aby zamezena byla každá územní změna, která by té či oné mocnosti tuto smlouvu podpisující škoditi mohla. Za tím účelem dají si vzájemně všechny možné vysvětlivky, jež je mohou vzájemně poučit o vlastních jakož i o úmyslech jiných mocností. Kdyby však se stalo, že by v rozvoji událostí bylo nemožno, zachovati status quo v území Balkánu neb ottomanských pobřeží a ostrovů v Jaderském a Egejském moři a že buď postupem nějaké třetí mocnosti neb jinak bylo by Rakousko-Uhersko neb Italie nuceny změniti status quo nějakým dočasným nebo trvalým obsazením, došlo by k tomuto obsazení pouze po předchozí dohodě mezi oběma mocnostmi, která by spočívala na základě vzájemných kompensací za všechny územní neb jiné výhody, jichž by jedna z nich docílila nad nynější status quo a která by uspokojila zájmy a oprávněné nároky obou stran.«

Po kolik měsíců vyjednávalo se mezi Vídní a Římem. O vyjednávání zachovávalo se nejhlubší tajemství, až konečně počátkem měsíce května pronikly do veřejnosti zprávy, že Italie žádá za své setrvání v neutralitě od Rakousko-Uherska nesmírné ústupky.

Uherský ministerský předseda hr. *Tisza* prohlásil v uherské sněmovně dne 17. května, že z těchto novinářských zpráv lze nabýti v podstatě v hlavních obrysech správné orientace a že Rakousko-Uhersko učinilo *skutečně territorní návrhy k docílení trvalé neutrality Italie.* »K tomu kroku — tak pravil — byli jsme my, kteří jsme zodpovědni za zahraniční politiku mocnářství, pohnuti v přesvědčení, že stálé přátelství mezi naší monarchií a Italií vyhovuje jak trvalým velkým životním zájmům mocnářství, tak zájmům Italie.« A v říšském sněmu německém sdělil říšský kancléř šl. *Bethmann-Holweg*, že se vídeňský kabinet odhodlal poskytnouti dalekosáhlé koncese *také rázu territorního* a dodal, že *Německo* výslovně přejalo vůči římskému kabinetu *úplnou záruku za loyální provedení těchto nabídek.* Úřední list říšsko-německý prohlásil zcela určitě, že německá vláda neopomenula žádného pokusu, aby přivodila dohodu mezi Rakousko-Uherskem a jeho italským spolkovým spojencem. Vyjednávání přicházelo pomalu do proudu. Stíženo bylo už předem žádostí italské vlády, že odstoupení území, jež má se umluviti, musí nabýt ihned platnosti. Aby byla rozptýlena nedůvěřivost v této žádosti spočívající, byla dne *19. března 1915 slíbena záruka německé vlády* za provedení úmluv bezprostředně po válce. Na první nabídku rakousko-uherskou, danou *koncem března* 1915, která slibovala už *odstoupení italského jazykového území v jižním Tyrolsku*, vláda italská nepřistoupila, nýbrž oznámila dne 11. dubna své požadavky takto: 1. Absolutní zřeknutí se Trentina na základě hranic r. 1811 stanovených, t. j. s připojením ryze německého Bolzana ležícího daleko mimo italské území.

2. Oprava hranic na prospěch Italie při Soči s připojením Gorice a Gradišky a Trbiže, přeměna Terstu s územím za ním ležícím až ke hranicím Soči posunutým s Koprem a Peranem v neodvislý, svobodný stát.

3. Odstoupení souostroví Kovčalského s Visem, Hvarem, Korčulou, Lartovem, Bračem a Mlětem.

Všecka tato území měla býti odstoupena hned a příslušníci z odstoupených částí měli být armádě a námořnictvu ihned odňati. Dále žádala Italie suverenitu nad Valonou a Sasenem a naprostou nezájmovost Rakousko-Uherska v Albanii. Za to nabízela Italie paušální peníz 200 milionů franků jako výkup všech břemen a přejímala závazek zůstati po celé trvání války neutrální.

Poslední pokus, aby bylo zamezeno přestoupení dosavadního spolkového spojence do tábora nepřátelského, byl učiněn dne *10. května* se sliby rakousko-uherskými ještě značně rozšířenými.

Vyjednávání nevedlo k cíli. V Italii děly se projevy pro účast Italie ve válce po boku trojdohody, které nabývaly stále povážlivějšího rázu a které dostoupily vrcholu při odhalení pomníku Garibaldiho v Quartu dne 5. května, při kteréž příležitosti básník d'Annunzio přímo vyzýval k válce proti Rakousko-Uhersku. Kabinet Salandrův byl rozhodně pro válku. Král povolal si bývalého ministerského předsedu Giolittiho, aby vyslechl jeho názor. Když se rozneslo, že Giolitti radil k zachování neutrality, byl předmětem nejzuřivějších útoků

a musil z Říma uprchnouti. Kabinet Salandrův podal demisi, král konferoval s některými státníky, ale žádný nechtěl se podejmout úkolu, utvořiti nový kabinet, načež král demisi kabinetu Salandrova nepřijal. Rozhodnutí padlo. Na den 20. května svolán italský parlament, od něhož si vláda vyžádala mimořádné plné moci pro všecky případy. Sněmovna i senát přijaly dotyčné předlohy téměř jednomyslně. Dne 23. května dostavil se král. italský velvyslanec při vídeňském dvoře vévody z Avarny k rakouskému ministru zahraničí bar. Burianovi a oznámil mu:

»Vyhovuje rozkazům J. V. krále, svého vznešeného panovníka, klade si podepsaný královský velvyslanec za čest, J. Exc. panu rakousko-uherskému ministrovi zahraničí odevzdati toto sdělení:

Dne 4. t. m. byly c. a k. vládě oznámeny závažné důvody, proč Italie v důvěře ve své dobré právo prohlásila svou spolkovou smlouvu s Rakouskem-Uherskem, která byla c. a k. vládou porušena, za neplatnou a od nynějška za bezúčinnou a nabyla opět plné volnosti činu po této stránce. Pevně jsouc odhodlána, starati se všemi prostředky, které má po ruce, o hájení italských práv a zájmů, nemůže se král. italská vláda vyhnouti své povinnosti, aby proti každému nynějšímu i budoucímu ohrožování k vůli splnění národních aspirací uchopila se opatření, která jí události ukládají. J. V. král prohlašuje, že zítřkem počínaje má za to, že se nalézá ve válečném stavu s Rakouskem-Uherskem. Podepsaný klade si za čest, J. Exc. panu ministrovi zahraničí současně oznámiti, že ještě dnes budou c. a k. velvyslanci v Římě dány k disposici pasy, a byl by vděčen Excellenci, kdyby mu jeho pasy byly doručeny. Avarna.«

Téhož dne vydal J. V. císař a král František Josef I. tento manifest:

»Mým národům!

Věrolomnosti, jíž v dějinách není rovno, dopustilo se království italské na obou svých spojencích. Po spolčení o době více než 30 let, za jehož trvání mohla svou pozemní državu rozmnožit a se k netušenému rozkvětu vyvinout, opustila nás Italie v hodině nebezpečí a přešla s vlajícími prapory do tábora našich nepřátel.

Neohrožovali jsme Italie, neztenčili jsme její důstojnosti, nedotkli jsme se její cti ani jejích zájmů, vyhověli jsme vždy věrně svým spojeneckým povinnostem a poskytli jí záštity, když táhla do pole.

Vykonali jsme více: Když Italie vysílala své žádostivé zraky přes Naše hranice, rozhodli jsme se, abychom zachovali spojenecký poměr a mír, k velikým obětem, jež se Našeho otcovského srdce obzvláště dotkly. Avšak nebylo lze ukojiti žádostivost Italie, jež měla za to, že jest nutno z okamžiku těžiti. A tak nutno, aby byl osud dovršen.

Moje armády čelily vítězně mocnému nepříteli na severu desítiměsíčním obrovským zápasem v nejvěrnějším válečném sbratření s vojsky Mého vznešeného spojence. Nový potměšilý nepřítel na jihu není mu nikterak novým odpůrcem.

Veliké vzpomínky na Novaru, Mortaru, Custozzu a Vis, které jsou pýchou Mého mládí, a duch Radeckého, arcivévody Albrechta

a Tegetthofa, který i nadále žije v Mé pozemní a námořní moci, zaručuje Mi, že i proti jihu uhájíme s úspěchem hranic mocnářství.

Pozdravuji Moje v boji osvědčená vítězná vojska, důvěřuji v ně a v jejich vůdce. Důvěřuji v Mé národy, jejichž bezpříkladné, zmužilé obětovnosti přísluší Můj nejvřelejší otcovský dík. Prosím Všemohoucího, by žehnal našim zbraním a milostivě vzal naši věc v ochranu.

František Josef.«

Potopení anglického dopravního parníku »Lusitanie« dne 6. května způsobilo vážné rozladění mezi Spojenými Státy severoamerickými a Německem, ježto zničením lodi přišlo mnoho amerických státních občanův o život. Americká vláda zaslala dne 15. května německé vládě protestní notu, v níž vyslovila očekávání, že »německá vláda dá pokud možno veliké zadostučinění za způsobené nesmírné škody a že učiní okamžitě nutné kroky, aby zabránila opakování případů, které tak zřejmě převracejí zásady válčení«. Na tuto notu odpověděla německá vláda dne 30. května notou, v níž praví, že »Lusitania« byla vyzbrojena jako pomocný válečný křižník, že jest vedena v seznamu anglické admirality a že vezla střelivo a jiné válečné prostředky do Anglie a že němečtí velitelé nemohou dbáti obvyklých jinak pravidel o námořní kořisti, jež dříve zachovávali.

Německo-rakouské vojsko pokračovalo úspěšně ve svém postupu v Haliči a dne 3. června padla pevnost Přemyšl, kterou Rusové dříve vyklidili, do jejich rukou.

V Anglii stala se 25. května koaliční přeměna kabinetu. Nový kabinet je složen takto: předseda *Asquith*, bez portefeuillu lord *Landsdowne*, lord velkokancléř *sir Buckmastre*, lord president tajné rady lord *Creve*, lord tajný ochránce pečeti *Curzon*, kancléř pokladu *Mackenna*, ministr vnitra sir *John Simon*, ministr zahraničí sir *Grey*, ministr osad *Bonar Law*, státní tajemník pro Indii *Chamberlain*, ministr vojenství lord *Kitchener*, pro vojenské střelivo *Lloyd George*, první lord admirality *Balfour*, ministr obchodu *Runciman*, president místní správy *Long*, kancléř vévodství lancasterského *Churchill*, chef-tajemník pro Irsko *Birrel*, tajemník pro Skotsko *Kinnon Wood*, president úřadu zemědělství *Selborne*, první komisař pro práce a veřejné stavby *Harcourt*, president vyučování *Henderson*, a Horney-general sir *Carson*.

Složení nového kabinetu bylo uvítáno v Anglii se zadostučiněním. Od počátku války bylo trváno na příměří se stranami. Vůdcové unionistů byli od případu k případu tázáni o radu, nyní mají býti organisace stran postaveny do služeb koncentrace pomocných prostředků země. Vůdce Irů *Redmond* nevstoupil do kabinetu pro národní tradice, ale tvrdí se, že tím nebude poškozena podpora, kterou nacionalisté od počátku vládě věnovali.

Průběh válečných událostí byl dle úředních zpráv následující:

9. května. Rakousko-uherské vojsko překročilo hřeben Karpat. Rusové ustupují na frontě 200 km. Spojené armády překročily čáru Úžocký průsmyk—Komancza—Krosno—Debica—Szczucin. Rakousko-

uherské vojsko dobylo silně opevněného zámostí u Zalescyku. Němci zničili trať Vilno-Šavle.

10. května. Ruská třetí armáda zatlačena ve své hlavní síle v okolí Sanoku a Lisku. Jihozápadně od Lille započal se velký anglicko-francouzský útok, který však byl odražen.

11. května. Rakousko-uherské vojsko prolomilo ruskou bitevní čáru u Dembice. Velké výtržnosti proti Němcům v Londýně, v Liverpoolu.

12. května. Ruská armáda ustupuje směrem k Jaroslavi, Přemyšlu a Chyrovu. Spojená vojska překročila Dolní Visloku a dobyla Rzeszowa. Severně od Visly proniklo rakousko-uherské vojsko přes Nidu. Francouzský pokus vyrvati Němcům Hartmannsweilerkopf ztroskotal.

13. května. Německé vojsko dobylo hlavního města gubernie Kielce. Francouzové vnikli mezi Mosou a Moselou u Crois des Cannes do nejpřednějších německých zákopů, byli však odraženi.

14. května. Ústup Rusů v ruském Polsku trvá. Spojenecká vojska pronásledují je východně od Piotrkova k horní Visle. Předvoje německého generála Mackensena stojí před Přemyšlem. Postup Rusův u Šavle byl zastaven. Výtržnosti proti Němcům v anglických městech v Africe v Johannisburgu, a v Sidneyi a Melbournu v Australii. V četných italských městech demonstrace pro válku. V Anglii dán rozkaz k zatčení všech nepřátelských cizozemců ve věku povinném vojnou. Italský kabinet Salandrův podal demisi.

15. května. Spojené armády rakouská a německá pokračují v postupu. Severně od Kolomyje Rusové odraženi. Rusové kladou odpor na dolním Sanu. Demonstrace v Italii pro válku. Americký velvyslanec odevzdal německému zahraničnímu úřadu protestní notu o potopení »Lusitanie«.

16. května. Rakouské vojsko obsadilo Drohobyč. Italský král nepřijal demisi Salandrova kabinetu.

17. května. Spojené vojsko rakousko-německé překročilo na několika místech San.

18. Sieňavy rakousko-uh. vojsko dobylo. Boje severně od Ypresu měly pro Němce příznivý průběh. Krise ministerského kabinetu v Anglii. Řecký vyslanec Dragumis byl odvolán z Petrohradu. Italská vláda vydala »Zelenou knihu«.

19. května. Rusové postoupili na čáru Zagori-Fromborg.

20. května. Rusové na sánské linii byli odraženi za řeku. Ruské pokusy o prolomení u Kolomyje ztroskotaly. Ruská protiofensiva ve východní Haliči zastavila se na prutské linii. Válečné zasedání italské sněmovny, které schválilo předlohu o mimořádných opatřeních vlády. Skončena všeobecná mobilisace italské armády. K Dardanelám vyslán belgický sbor expediční.

21. května. Pokračováno v bojích v střední Haliči. Rusové ustupují v krajině u Kielců směrem severovýchodním. Nezdařené pokusy francouzské na německé posice na vrchu Lorettském. Dělostřelecké

boje mezi Mosou a Moselou. Rakousko-uherská vláda podala odpověď na italskou notu, že nebere výpověď spolkové smlouvy na vědomost. Italský senát schválil osnovu zákona udělující vládě pro případ války rozsáhlé plné moci. V Tridentu a Roverettu rozpuštěna obecní zastupitelstva. Velitel ruského loďstva v Baltickém moři šl. Essen zemřel. Italská vláda usnesla se na textu vypovězení války Rakousko-Uhersku. Italie zastavila plavbu v Jaderském moři. Italský král potvrdil zákon o válečných plných mocech vládě.

22. května. Východně od Jaroslavi a na horním Dněstru odraženy ruské útoky. U Šavle poraženi Rusové. Všeobecná mobilisace v Italii. Ruský křižník »Panteleimon« byl na Černém moři potopen. Arcikníže Eugen byl jmenován generálem-plukovníkem.

23. května. Italie vypověděla válku Rakousko-Uhersku. Císař František Josef vydal válečný manifest. Zmařené francouzské útoky na severním svahu lorettské výšiny. V alpských a jižních zemích rakouských zavedena vojenská správa. Obecní zastupitelstva v Terstu a Gorici rozpuštěna. V italských přístavech zabaveny rakouské a německé obchodní lodi. Anglie zvýšila cenu za zničení každé německé ponorky na 20.000 liber št.

24. května. Armáda německého generála Mackensena dobyla Radymna a pronikla k Sanu. Rakousko-uherské lodstvo a aeroplany podnikly akci proti italskému pobřeží od Benátek až po Barleku. Italský velvyslanec odjel z Vídně, velvyslanci německý a rakousko-uherský z Říma. Anglická řádová loď »Triumph« potopena v Sarosském zálivu. V celé Italii prohlášen stav obležení.

25. května. U Přemyšlu se bojuje. Italský velvyslanec opustil Cařihrad. V Londýně změna kabinetu Asquithova. Podepsána čínsko-japonská smlouva.

26. května. V Přímoří překročili Italové hranice. Italská vláda ohlásila blokádu rakouského a albánského pobřeží. Vrchním velitelem rakousko-uherského vojska proti Italii jmenován arcikníže Eugen.

27. května. U Sieňavy ustoupily oddíly německo-rakouského vojska na západní břeh Sanu. Italové přestoupili v Tyrolsku na několika místech hranice. Ve Vogésách dobyli Francouzové několika německých zákopů. Před Seddil-Bahrem potopena anglická loď »Majestic«. Anglické parníky »Nebrascan«, »Norvenna« a »Betty« torpedovány německými ponorkami. U Steernessu vyletěl anglický pomocný parník do povětří.

28. května. Italská vojska vnikla do pohraniční osady Aly a do Primiera. Rakouští letci vrhali pumy na Benátky. Němci ve Francii ustoupili z východní části Ablainu. Italské vojsko bylo vyloděno v Drači. Německá ponorka potopila parník »Spenymoor«.

29. května. Pokus Rusů překročiti San u Sieňavy byl zmařen. Italské dělostřelectvo zahájilo palbu na rakouské opevnění v rovině Folgacia—Lavarone. Pokus Italův o přechod přes Sočú byl zmařen. Německá vláda odpověděla na americkou notu o potopení »Lusitanie«. Poštovní parník »Ethiope« potopen německou ponorkou.

30. května. Boje u Přemyšlu. Na korutanských hranicích boje. Terstské místodržitelství přesídlilo do Postojné. Německá ponorka zničila dánský parník »Seeborg«.

31. května. Spojená vojska německá a rakouská dobyla Stryje. Ruská plachetní loď »Mars« potopena německou ponorkou. Nad Londýnem objevily se Zeppelinovy vzducholodi. Italové vyklízejí Benátky. U ostrova Imbrosu potopila se v Dardanelách poškozená loď »Agamemnon«.

1. června. Ruská posice mezi Stryjem a Drohobyczem vzata útokem. Spojená vojska německo-rakouská pronikla směrem k Medenici.

2. června. Německé vojsko dobylo posledních ruských posic na severní frontě u Přemyšlu. Ruské útoky východně od Jaroslavi ztroskotaly. Parník »Cyrus« torpedován německou ponorkou.

3. června. Přemyšl vydobyt spojeneckým vojskem. Ruské útoky na Sanu a horním Dněstru odraženy. Boje v Kněžském lese ve Francii skončeny ve prospěch Němců.

4. června. Rusové ustupují od Přemyšlu. Na Sanu a horním Dněstru tuhé boje.

5. června. Spojená vojska rakousko-německá pronikají k Moscisce. Na italském bojišti menší boje.

6. června. Německé vojsko dobylo na dalším postupu v Haliči Kalusze. Boje mezi Přemyšlem a Jaroslaví. Části německé armády překročily u Zuravna Dněstr.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Červen.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Beneš-Třebízský Václav: **BLUDNÉ DUŠE.** S úvodem a poznámkami vydal K. Rieger. Světové knihovny čís. 1176.-1182. Za - - - - - - - - - - - - K 1·40

Beneš-Třebízský ve Světové knihovně nemohl scházeti zejména nyní, kdy laciná lidová četba razí si cestu do nejširších kruhů čtenářských. A tak vybraná díla tohoto oblíbeného lidového povídkaře za lacinou cenu objeví se ve »Světové«, aby konala svoje buditelské poslání. Počátek učiněn právě jednou z nejlepších prací Třebízského.

Beneš-Třebízský V.: **NA ŠTÍTNÉM.** Historický obrázek. Světové knihovny číslo 1185. 64 str. 8⁰. Za - K —·20

Povídkou z mládí Mistra Jana Husa je tato rozkošná povídka. Vedle slavného našeho Tómy ze Štítného vystupuje tu mladý bakalář Hus, jenž líčením Benešovým krásně přibližuje se tu k české duši. K letošnímu výročí Husovu hodí se tato knížečka výborně k rozšíření lidovému čtenářstvu, zde svůj ušlechtilý úkol dobře vykoná.

Heyduk Adolf: **KYTICE LYRIKY.** Vydal a úvodem opatřil Frant. Tichý. Světové knihovny č. 1186—1187. 104 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Světová knihovna nemohla opomenouti význačného jubilea Heydukova a vydala tento zvláštní, slavnostní svazek. Dílko doporučujeme k rozšiřování do všech vrstev lidových, zejména při přednáškách o Heydukovi.

Hus M. J.: **LISTY Z PRAHY** (do r. 1412). Listů Husových svazek první. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. Světové knihovny č. 1183—1184. 120 str. 8⁰. Za - K —·40

Připravou na velké datum 6. července — na 500letou památku mučednické smrti Husovy — je toto laciné vydání »Listů«, obsahující 31 kus korrespondence Husovy s potřebnými úvod. poznámkami věcnými. Vzornou edici doplňují i vysvětlivky výrazů staročeských a výklad potřebných jmen osobních. Doporučovati zvlášť toto pietní vydání v roce Husově zajisté není třeba!

Jirásek Alois: **TEMNO.** Historický obraz. **Druhé vyd.** Sebraných spisů sv. 40. 672 str. 8⁰. Za - K 8·60

V necelých šesti týdnech vychází druhé vydání této mohutné knihy Jiráskovy, což jest její nejlepším doporučením. ... Obávali jsme se, píší v posudku Lidové Noviny, že Husovo jubileum 1915 bude pro světovou válku literárně neplodné. Dnes se již nebojíme, neboť Jirásek napsal a vydal Temno. A Temno je kniha z ducha Husova.

KNIHOVNA POUČENÍ. Levná sbírka malých knih ze Světové knihovny.

Čís. 31. Novotný, **Mistr Jan Hus.** - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·20
» 32. Maetelinck, **Život včel.** - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·80
» 33. Mauthner, **Podstata řeči.** - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·—
» 34. Tolstoj, **O smysle života.** - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·20

Další svazečky se připravují.

Levná sbírka malých knih: »Knihovna poučení« je jakási odbočka či filiálka populární Ottovy »Světové knihovny«, která v témž formátě a v téže láci přináší drobné svazky poučné četby z per nejlepších učenců světového jména, z nejrůznějších oborů vědy. Dosud vydané svazečky názorně ukazují celkový ráz, obsahovou bohatost i pestrost výběru této »Knihovny poučení«.

MAPA ZEMÍ KORUNY ČESKÉ. Mapa politická. List 58×46 ctm. Za K 1·60

Překrásná mapa, vynikající nejen bohatou podrobností, ale i čistým a zřetelným zpracováním a neobyčejnou čitelností, při tom pak úplností. Jistě v tom měřítku dosud nejlepší původní česká mapa.

MAPA ZEMÍ KORUNY UHERSKÉ, HALIČ A BUKOVINA. List 58×46 ctm. v nejpodrobnějším zpracování. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·60

Přesná mapa, na níž lze přehlédnouti a sledovati celé dnešní bojiště v oblasti naši monarchie, na severu i na jihu. Zejména je také znamenitou pomůckou při sledování horského bojiště karpatského, jehož terén podává takřka plasticky.

Mareš Dr. Fr.: **VÝŽIVA ČLOVĚKA VE SVĚTLE FYSIOLOGIE.** Lidových rozprav lékařských č. 129. 88 str. v. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - K 1·70

Dnes, kdy otázka výživy těžce doléhá na každého, je kniha tato rázu přímo časového a lze ji přiřaditi k těm, jež přečísti, je nyní pro každého s výborným prospěchem. Kázána-li už dříve, v dobách míru střídmost a občasný půst, kteréž ukládá nám nyní těžká doba, je dobře poslechnouti slova učence, jehož poučení vycházejí za života. Pak ti dnes reptající jistě statečněji ponesou tíhu poměrů a přizpůsobí se dnešnímu stavu. Doporučujeme knížku k hojnému rozšíření.

Němcová Božena: **KORRESPONDENCE A ZÁPISKY.** Vydal Vinc. Vávra. 404 str. v. 8⁰. Za - K 7·—

Vzácná, svrchovaně zajímavá kniha obsahuje listy těch, kdož slavné autorce »Babičky« stáli v živobytí nejblíže, a její dopisy i její vlastní zápisky. Vřele doporučujeme.

Seehák Prof. Jindř.: **O HMYZU, PŘENAŠEČI NAKAŽLIVÝCH CHOROB A PROSTŘEDCÍCH K JEHO VYHUBENÍ.** S 21 obrázky. Lidové rozpravy lékařské č. 128. 66 str. v. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - K 1·20

Moderní věda lékařská usvědčila hmyz z přenášení nakažlivých nemocí. Shledalo se, že některé nemoci bez hmyzu přenášet a šířit by se vůbec nemohly, jiné pak hmyz šířiti aspoň příležitostně pomáhá. V důsledcích toho vypověděn hmyzu vyhlazovací boj, zejména pak hmyzu, v domácnosti se vyskytujícímu a s člověkem těsně žijícím. Je záhodno, aby i širší obecenstvo poznalo tyto své záludné nepřátele a varovalo se před nimi; k tomu pak výborně napomáhá tato poučná knížka, jíž přejeme největšího rozšíření.

Shakespeare W.: **KRÁL JINDŘICH VIII.** Historická hra v 5 jedn. Přeložil A. Klášterský. Dramatických děl sv. 35. 160 str. 8⁰. Za - - - - - - - K 2·80

Veliký literární čin přebásnění všech dramatických prací W. Shakespeara blíží se ke svému definitivnímu dokončení. Z největší části je to životní dílo a zásluha zesnulého Jos. V. Sládka, po jehož smrti ujal se úkolu Ant. Klášterský. »Jindřich VIII.« je veršovaná romance slavnostního rázu, která středem líčení vlády titulního hrdiny činí narození a slavné křtiny dcery Alžběty, potomní velké královny anglické.

Šmilovský A. V.: **ROZPTÝLENÉ KAPITOLY.** S úvodem a poznámkami vydal Karel Rieger. Světové knihovny č. 1188/89. 152 str. m. 8⁰. Za K —·40

Rozptýlené kapitoly řadí se k nejpůvabnějším pracím Šmilovského. Toto vydání tvoří s dalším svazkem Světové knihovny výbor z novellistického díla Šmilovského. Doporučujeme knihy tyto, zajišťující jménu jeho trvale významné místo v dějinách českého umění slovesného, veškerému čtenářstvu.

Štěpánek K.: **PŘÍRUČNÍ RUSKO-ČESKÝ SLOVNÍK.** Svazek 6. Strana 801—940. Za - K 2·—

Výborná a při své stručnosti obsažná příručka dostoupila k heslu »Pátla«. Doporučujeme k ruské četbě i všem, kdož se ruštině učí.

Tetmajer-Przerwa Kazimierz: **POESIE.** I. Přeložil Frant. Kvapil. Sborník světové poesie sv. 122. 136 str. 8⁰. Za - K 2·60

Polsky jistě nejvýznačnějším zjevem je Tetmajer, jenž si své místo v literatuře polské vybojoval svým vysokým básnickým talentem, pílí i plodností, je převážně lyrikem žhavého citu, bujné, nezkrotné fantasie a tak se s ním seznamuje český čtenář skvělým, básnicky cenným překladem Fr. Kvapila. Kniha »Poesie« jistě Tetmajera sblíží s českým čtenářem obzvláště dnes, při všeobecné sympatii pro nešťastnou Polsku.

Tichý Frant.: **ADOLF HEYDUK A JEHO DÍLO.** S podobiznou a 4 obrázky. 120 str. 8⁰. Za - K 1·20

Právě k slavnostem 80. narozenin nejpopulárnějšího ze žijících pěvců českých, Ad. Heyduka, vychází v něžné úpravě knížka, věnovaná životu a básnickému dílu největšího lyrika českého, jak Heyduka nazval Zeyer. Knížka psána je výborným znalcem díla Heydukova, jenž po výstižném úvodu životopisném probírá podrobně a kriticky knihy básníkovy. Spisovatel sbližuje se čtenářem Heyduka člověka i básníka, zvroucňuje náš zájem pro jeho třpytnou poesii, vykládá jeho umělecké cíle a třídí celé veliké básnické dílo. Knížka radostná, jakých nemnoho máme v naší literatuře!

Wiesner Dr. A.: **PRUDKÉ NEMOCI NAKAŽLIVÉ,** jich šíření se, ochrana proti nim a desinfekce v domácnosti. Se zřetelem k novému zákonu o zamezování a potírání nakažlivých nemocí a ke škole. Druhé vydání. Lidových rozprav lékařských č. 120. 54 str. v. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·—

Knížka obsahuje poučení o choleře, úplavici, moru, zimnici, tyfu, malomocenství, neštovicích, spále, spalničkách, záškrtu, kašli dávivém, ztrnutí šíje, zánětu příušnic, sněti a j. a neměla by právě v dnešních časech scházeti v žádné rodině.

Vrchlický Jar.: **PÍSEŇ ŽIVOTA.** Životopisný cyklus osobní lyriky a epiky. Uspořádal a vyložil Jan Voborník. Se 7 obrázky. České knihovny zábavy a poučení sv. 34. 204 str. 8⁰. Za - K 2·20

Osobní lyrika mistrova rozestřena je po celém skoro díle jeho a sledujeme-li ji pozorně, seznáváme, že máme před sebou otevřenou knihu zpovědí celého básníkova člověka... Seznáváme, že jsme slyšeli pravou, skutečnou Píseň života našeho velkého básníka.... Ctitelům Vrchlického a zejména studující mládeži vydána tu kniha velevzácná!

Zahradnický MUDr. Fr.: **O PRVNÍ POMOCI PŘI ÚRAZECH.** Druhé vyd. Lidových rozprav lékařských č. 30. 48 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - K 1·20

Knížka vynikajícího odborníka vychází od případů, kdy nastává nutnost rychlé, správné pomoci a zakročení laického, než dostaví se zkušený lékař. Kniha pro každého důležitá!

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Roč. 19. Čís. 6—7. Roob Gust., op. 53.: Štěstí. Ballada. Na slova Q. M. Vyskočila. Zpěv s průvodem klavíru Č. 8. Zelinka Ot.: Venkovské obrázky. (Měsíční svit. Kříž v lese.) Pro klavír na 2 ruce. Každé číslo za - K 1·—
Odběratelé Zl. Prahy připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně pouze - - - K 1·—

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 8.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nakladatelství J. Otto v Praze. Sbírka přednášek a rozprav. Serie VI. Výbor lidových přednášek c. k. české university v Praze. Rediguje prof. Dr. Fr. Drtina. Svazek 10. (60.) Václav Novotný: **Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století.** Část 1. Do Husa. (Kurs šestipřednáškový.) 6 K. — Světová knihovna. Č. 1186—7. Adolf Heyduk: **Kytice lyriky.** Vybral a úvodem opatřil František Tichý. 40 h. — Č. 1188—9. Alois Vojtěch Šmilovský: **Rozptýlené kapitoly.** S úvodem a poznámkami vydal Karel Rieger. 40 h. — Č. 1190—2. **Hus a husitství v české poesii.** Výbor. Uspořádal V. Martínek. 60 h. — Č. 1193-6. František Palacký: **Doba Husova.** Vyňato z dějin národa českého. Úvod napsal Václav Novotný. 80 h. — Ottovy Zlaté klasy. Sbírka domácí a školní četby pro mládež hlavně vyšších tříd škol obecných a škol měšťanských. Řídí Jos. Horčička. Č. 1. Jos. Horčička: **Mistr Jan Hus**, jeho život a dílo. Literární úvod napsal F. V. Krejčí. Se 7 illustracemi. Za 30 h. — Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Č. XXXIV. Jaroslav Vrchlický: **Píseň života.** Životopisný cyklus osobní lyriky a epiky. Uspořádal a vyložil Jan Voborník. Se sedmi obrázky. 2 K 20 h. — Dramatická díla Williama Shakespeara. Vydává Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. XXXVI. **Titus Andronikus.** Tragedie o pěti jednáních. Přeložil A. Klášterský. 2 K. — František Tichý: **Adolf Heyduk a jeho dílo.** 1 K 20 h.

Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. **Země Husova.** Historický průvodce po Praze a po Čechách. Pomocí Dra V. Vojtíška a přispěním Klimenta Čermáka, Dra Antonína Frinty, Dra Ferd. Hrejsy, B. Součka a A. Zavadila sestavil Stanislav Klíma. S 33 obrázky B. Vavrouška a plány Prahy i Tábora husitského a dnešního. 3 K 20 h.

Nakladatel F. Topič v Praze. Osení, knihy mladých čtenářů. 58. Ant. Rambousek: **O mistru Janu Husovi.** S obrázky na přílohách a textu.

Nákladem Fr. Šimáčka v Praze. Básnické dílo J. S. Machara. **Krůpěje.** Verše z let 1906—13.

Nákladem J. Ad. Molnára v Pardubicích (tiskárna F. Hoblíkova): **Všem věrným Čechům.** Výbor listů Mistra Jana Husi. K pětistyleté památce smrti Husovy veršem přepsal G. Ad. Molnár. S vyobrazením Jos. Mathauserovým: Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům. 1 K.

Nakladatel Jan Laichter na Kr. Vinohradech: Otázky a názory. XXXIX. Platon: **Symposion.** Přeložil Dr. Fr. Novotný. 1 K.

Nakladatelství V. Kotrba v Praze. Zábavy večerní. Roč. XXXVI. Svazek 2—3. **Podnik.** II. Napsal Pierre l'Ermite. Přeložil Bohumil Kysely. 2 K.

JAN AMOS KOMENSKÝ

PODOBIZNA V AMSTERODAMSKÉM RIJKSMUSEU

J. Otto v Praze

Orig. maj. p. A. Bienera.

JUL. MAŘÁK: V HORÁCH

J. Otto v Praze

R. 1915. ČÍS. 8.

VLČKOVA

OSVĚTA

Dr. *Čeněk Klier:*

Novodobé úkoly práva trestného.

I.

Žádná věda nevykazuje tak malého pokroku ve svém vývoji, jako věda právní, zejména její část, jednající o hmotném právu trestném. Hledíme-li zpět v doby dávno minulé, jaký pokrok vykazuje lidstvo ve svém nazírání na trestný skutek a na jeho potrestání? Pomíjíme-li šeré doby lidského zbloudnění, jež pokleslo nejhloub v t. zv. právu útrpném, kde mučením byl obžalovaný donucován se přiznat a odsouzený trestán ukrutnými tresty, je zcela nepatrný rozdíl mezi zásadami nynější nauky trestného práva a mezi zásadami, dle nichž se řídilo právo starověku, středověku i novověku. Největší rozdíl shledáme pouze ve zmírnění trestů tělesných aspoň u některých trestných činů. Ale jinak zůstává i naše právo trestné dosud zbudováno na stejném základě, totiž na požadavku, aby porušení t. řeč. právního řádu bylo napraveno či odčiněno pouze trestem na těle nebo na svobodě nebo na jmění.

I právo trestní má sice svou »právní filosofii«, ale ta zabývá se pouze několika málo, téměř pouze čtyrmi otázkami. První vyhledává důvody, z kterých přísluší státní moci právo potrestávati činy trestné (t. řeč. theorie práva ku trestu), druhá se týká svobody vůle, třetí, částečně s ní související, jedná o zodpovědnosti za činy a čtvrtá se táže po oprávněnosti trestu smrti.

A přece jsou tu dle našeho mínění důležitější, hlubší problémy, jichž rozřešení by způsobilo podstatný pokrokový obrat v právu trestném a povzneslo by je z jeho tisícileté strnulosti k vyššímu stupni dokonalosti.

Chceme zde poukázati na tři takovéto nové náměty, jež jsou:

1. odčinění skutku trestného jiným způsobem než výkonem dosavadních trestů,

2. odpuštění v právu trestním a
3. ochrana duše.

V rámci tohoto článku lze arci o těchto námětech pojednati pouze povšechně, jaksi jen nadhoditi myšlenky, jichž hlubší propracování jest možno pouze ve spise ryze vědeckém.

II.

Dosavadní theorie o právu státní moci k vykonávání trestu snaží se vysvětlit a odůvodniti právo státu, vyhlásiti celou řadu trestů na určitá provinění a tresty vykonati na dopadeném vinníku. Dle jejích názorů tedy lze každé porušení právního řádu, každé provinění odčiniti pouze trestem, který uloží trestní soud v nejširším smyslu na základě konaného šetření a řízení. Naše zákonodárství neuznává za dostatečno v žádném případě, aby člověk svůj špatný skutek napravil tím, že se upřímně kaje a snaží odčiniti následky svého provinění. Zákon chce míti vždy potrestání vinníka zjevným trestem, jenž na jeho skutek je stanoven.

Jest ale tento trest a jeho výkon vždy způsobilý, aby odčinil, napravil křivdu spáchanou? Není. To musí uznat i nejpřísnější zastance železné zásady: »punitur, quia peccatum est« (trestá se, poněvadž bylo hřešeno). — Představme si skutečný případ, který často stane se v životě. Mladý svobodný muž v hádce nebo v hněvu náhle vzplanulém zabije jiného muže ženatého, otce několik dítek. Vystřízlivěv ze svého rozrušení mysli, upřímně lituje svého skutku, kaje se v duši, a rád by aspoň poněkud usmířil své provinění tím, že by pečoval o vdovu a sirotky. Nemaje jmění, chtěl by pracovati poctivě, usilovně, s napětím všech sil, aby vydělal tolik, aby mohl uživiti nejen sebe, ale i onu vdovu i sirotky, jež svým přenáhleným skutkem připravil o živitele. Ale tu přichází soudce s přísnou tváří a opíraje se o znění zákona trestného, uzná na zločin zabití a odsoudí mladého muže do vězení na dlouhou řadu let, i když použije různých »polehčujících okolností«.

Tu tážeme se — který že trest je přiléhavější, i pokud se týče přísnosti, i pokud se týče způsobilosti k odčinění zla a jeho následků? Jest jím žalář, jenž vězni znemožňuje provésti poctivý úmysl, napraviti způsobené zlo podporou vdovy a sirotků? Může vůbec člověk odpykati toto zlo pouhým uvězněním, jímž sice pozbývá osobní svobody, je do jisté míry přidržován ku práci, ale jinak je co do těla dosti dobře vyživován a opatřen, za to duševně vystaven velkému nebezpečí stykem s nebezpečnými zločinci? Nebylo by způsobené zlo lépe odčiněno, kdyby onomu člověku byla dána možnost káti se poctivou obětavou prací, starostlivou péčí o vdovu a sirotky a tím odčiniti zlo a jeho smutné následky? Nebyl by tento trest přísnější, ale lidštější, rozumnější? Trestaje vinníka vězením zákon spáchané zlo »napravuje« zase jen zlem, totiž ztrátou svobody; v našem případě nebere zřetele ani ke zločinci,

jejž vrhá do šerých stěn žaláře, ani k jeho oběti, ke vdově a sirotkům, jež ponechává v bídě a v nouzi. Odsouzením v žalář vyhoví se předpisu zákona, vyhoví se »spravedlnosti« dle hrdé zásady: »Fiat iusticia, pereat mundus!« (Děj se spravedlnost, byť i zanikl svět!)

Podobné případy vyskytují se v různých způsobách nesčetněkráte v životě. Již ten, kdo sleduje zprávy v časopisech uveřejněné ve statích »Ze soudní síně«, může si opatřiti celou sbírku takových případů, kdy trest vězení nezdá se mu vhodným. Kdo však má příležitost blíže nahlédnouti v průběh řízení trestního a v život uvnitř žalářů, nemůže neuznati, že uvěznění není vždy vhodným způsobem, jímž se člověk může upřímně káti ze svého činu.

Je proto nutno, založiti právo trestné na jiném podkladě, jenž umožňuje, aby ten, kdo spáchal trestný skutek, mohl a směl jej odpykati, odčiniti jiným způsobem než žalářem. Nechceme zde předkládati již pevný, propracovaný návrh, nýbrž stanoviti pouze povšechnou zásadu: místo ryze formálního potrestání žalářováním s jeho temnými zhoubnými stíny buď aspoň v jistých případech připuštěno skutečné odpykání, odčinění, napravení spáchaného skutku. I tu budiž sice vynesen rozsudek, je-li obžalovaný uznán vinným; ale je-li zjevno, že by skutek trestný chtěl a mohl odčiniti vhodněji způsobem jiným, nežli prostým žalářováním, budiž mu dána k tomu příležitost tím způsobem, že se sice odsoudí k trestu žaláře na dobu, podle sazby zákonem na tento skutek ustanovené, ale zároveň se výkon trestu odsune, aby obžalovaný mohl spáchaný skutek aneb aspoň jeho následky napravit, odčinit. Obžalovaný zůstane po celou dobu, na kterou byl odsouzen, pod stálým dozorem soudu. Jedná-li odsouzený tak, jak se k tomu zavázal, splní-li všechny jemu stanovené podmínky a nedopustí-li se žádného jiného trestného činu, pomíjí uplynutím doby rozsudkem vyrčené všechny následky jeho činu, jenž je tímto způsobem napraven, smyt. Pakli poruší daný slib, nebo spáchá-li v době té jiný význačný čin trestný, potom soudce prohlásí rozsudek za účinný, uváživ rozsah, do kterého snad odsouzený přece část své viny smířil, stanoví v hranicích původního odsouzení dobu, na kterou odsouzený musí nastoupiti trest žaláře. —

Do jisté míry jest tato zásada provedena v t. zv. »podmínečném odsouzení«, jež je v některých státech již uskutečněno a pojato též do osnovy našeho nového trestního zákona, ale jen při lehčích přečinech a přestupcích a měrou značně obmezenou. Bude však vhodno jíti dále, a to podle návrhu námi zde načrtnutého.

III.

Druhým námětem k opravě trestního práva jest uplatnění zásady odpuštění. Proti dosavadním theoriím, jež zabývají se pouze *trestáním*, odůvodňujíce trest a výkon jeho státní mocí, nutno

postaviti jako stejně důležitý, stejně oprávněný, stejně nutný požadavek: *odpuštění*. Trestní právo musí býti uvedeno na takový stupeň, aby vedle trestu mohlo a smělo, ano přímo *musilo* připustiti také odpuštění.

Dosavade je pouze porotcům dána možnost, uskutečnit odpuštění, vyřknouti svým výrokem, že obviněný není vinen skutkem, pro nějž je volán před soud porotní, ačkoli je prokázáno, že spáchal onen skutek; pak jest obviněný vůbec zcela »osvobozen«, nebo mohou porotci připuštěním polehčujících okolností zmírniti trest a tímto způsobem aspoň poněkud odpuštění uskutečniti.

Trestní soudce takové možnosti nemá; je-li vina obviněného prokázána, musí jej odsouditi podle předpisu zákona a může jen měrou zcela určitou, zákonem přesně ustanovenou, použiti polehčujících okolností ke zmírnění trestu. I když celý trestný případ přímo volá po odpuštění, musí soudce zapříti se lidskému soucitu, musí zůstati chladným; dokud je ve svém taláru, nesmí slyšeti živého hlasu, jenž pobádá jej k odpuštění, nýbrž musí říditi se pouze a jediné mrtvými literami zákona.

Byť i nová doba při některých menších proviněních dávala soudci právo, osvobodit obviněného, na př. při krádeži, jednal-li v nouzi, nezná náš zákon trestný ve svém celku onoho velkého svatého odpuštění, jež přece vždy musilo by vládnouti tam, kde panuje trestání. Každému z nás jsou známy nesčetné případy, v nichž cítíme přímou krutost výroku trestního. Uvádíme zde příkladem případ, který byl právě v poslední době uveřejněn v denních listech:

V Berlíně žije chudá vdova, ošetřovatelka nemocných Ema Vintrová, která má 13 dětí. Nejstarší její syn padl ve válce. Přivezli ho sice ještě živého, ale záhy dodýchal v jejím náručí. Vdova by ho byla ráda po křesťansku pohřbila, ale neměla na to. Sháněla peníze po dva dny jak mohla, ale zdravotní úřady naléhaly, aby pohřeb byl nejpozději třetího dne vykonán. Tu vdova prodala svůj nábytek, který měla na splátky. Nebyl tedy vlastně ještě její. A tím se dopustila zpronevěry, pro kterou ji dodavatel zažaloval. Byla také odsouzena a dostala sedm měsíců. Odvolala se a trest jí byl snížen na tři měsíce. Zároveň jí sám předseda soudu doporučil, aby si podala žádost o milost. Mezitím její záležitost vnikla do veřejnosti, noviny se o ní dojemně rozepsaly, a to mělo za následek, že se všech stran počaly se pro vdovu scházeti dary potravin, šatstva i peníze. Vdova Vintrová, která je rodačkou z Východních Prus, vzdala se všech těch darů ve prospěch svých válkou poškozených krajanů, kteří prý toho ještě více potřebují nežli ona. Žádosti o úplné prominutí trestu vdově nemohlo sice býti vyhověno, ale její obhájce předložil lékařské vysvědčení, na základě kterého jí nastoupení trestu mohlo být odloženo na neurčitou dobu. (»Národní Politika« dne 8. května 1915 odpol. vydání.)

Takovéto případy zajisté přímo volají po nápravě celého systému práva trestného uskutečněním zásady odpuštění. Vmys-

leme se jen v duši soudce, jenž přes pečlivé studium paragrafův uchoval si soucit k nešťastnému. Takovýto muž je vysazen skutečně mukám konaje svůj těžký úřad — bojují v něm dvě bytosti: soudce ukládá mu povinnost podle předpisu zákona odsouditi, trestat obviněného, ale člověk vzpírá se tomu výroku — neboť svědomí volá tu po odpuštění. —

Jsou však případy ještě nápadnější, kde prostý rozum ani nechápe, jak může soudce trvati při potrestání pachatele, když ten, kdo jím byl poškozen, nebo komu bylo ublíženo, vinníku odpustí. Ku př. když muž druhého v hádce poraní, a spáchá tím trestný skutek »těžkého ublížení na těle«, musí být odsouzen, i když mu poraněný úplně odpustí, ano i když před soudem za něho se přimlouvá — za něho prosí. Theorie trestního práva ovšem odůvodňuje nutnost potrestání, ale rozum prostého člověka i náš cit zajisté žádá odpuštění v takovémto případě.

Náš dosavadní zákon trestní připouští odpuštění pouze při činech stíhaných na základě t. řeč. »soukromé žaloby«, to jest žaloby podané osobou soukromou. Tu může osoba k podání soukromé žaloby oprávněná odpuštění uskutečniti buďto výslovným projevem nebo mlčky tím, že nepodá žalobu do 6 neděl od nabyté vědomosti o spáchaném činu trestním, nebo konečně ustoupí od trestní obžaloby. Tímto způsobem (ustoupením od trestní obžaloby) lze provést odpuštění zpravidla však pouze do okamžiku, než je vynesen rozsudek; jakmile obžalovaný jest odsouzen, nelze již odpuštěním způsobiti beztrestnost, nýbrž pouze docíliti zmírnění trestu, odvolá-li se odsouzený k vyšší stolici. Pouze při přestupku cizoložnictví může žalující manžel odpuštění přivodit i po vynesení rozsudku, prohlásí-li, že s odsouzeným manželem chce zase žít; ale u spoluvinníků musí se odpuštění státi před vynesením rozsudku, jinak má pouze týž účinek, jako při jiných skutcích trestných.

Dle našeho mínění musí novodobý zákon trestný připustit odpuštění v daleko větším počtu případů, totiž všude, kdy trestním skutkem bylo ublíženo pouze jinému člověku, na těle, cti, nebo svobodě, a skutečný vyšší zájem státu není ohrožen. Okruh trestných skutků stíhaných pouze k žádosti poškozeného musí býti rozšířen a poškozenému býti dána možnost odpuštění i po celou dobu trestního řízení, ano i po vyneseném rozsudku, ba dokonce i po celou dobu trestu, tak aby poškozený odsouzenému aspoň část trestu mohl zmenšiti.

Ale i při trestních činech stíhaných soudem z důvodů veřejných novodobému soudci musí býti dána možnost uvážiti podrobně jednotlivosti případu a vyřknouti buď úplné osvobození, buď připustit místo trestu žaláře jinaký způsob odpykání viny, nebo aspoň zmírniti dobu trestu daleko větší měrou než dosud.

IV.

Třetím námětem pro novodobou úpravu práva trestního jest požadavek, aby zákon poskytl *větší, úplnější ochranu duše.*

Náš trestní zákon uvádí celou řadu trestných skutků proti bezpečnosti těla, i nejmenší úmyslné poranění našeho těla stíhá tu tresty dosti přísnými, ale nezná vůbec žádný skutek trestný proti »bezpečnosti duše«. Lidská duše v zákonu trestním vůbec není předmětem ochrany, zákon chrání jen t. řeč. »čest«, uváděje mezi trestnými skutky »proti cti« zločin »utrhání na cti« a přečin nebo přestupek »urážky na cti«, a stanoví přesně skutkovou povahu těchto trestných činů. I mezi přečiny a přestupky »proti veřejné mravopočestnosti« jsou obsaženy skutky, jež dotýkají se cti jednotlivců, na př. cizoložství, svedení pod přípovědí sňatku atd.

Kdyby však člověk druhému člověku způsobil úmyslně sebe větší muka duševní jiným způsobem nežli skutky, jež zákon stíhá v předpisech shora uvedených, je tento zločinec beztrestný, byť i jeho jednání bylo sebe hanebnější, a byť bolesti, jež působí, byly sebe ukrutnější a následky tím vyvolané sebe hroznější.

Z četné řady případů, skutečně se sběhlých, uvádíme jeden, uveřejněný v časopise »Právo lidu« 8. listopadu 1907:

»Před několika týdny rozrušena byla vídeňská veřejnost pokusem sebevraždy v kavárně Prücklerově na Stubenringu. Dne 10. t. m. o 5. hod. odpolední přišla do kavárny 21letá Marie Pawletová v průvodu své přítelkyně Františky Karmářové. Pawletová přistoupila ke kulečníku, na němž hrál nějaký pán, vytasila revolver, vypálila na sebe několik ran a poranila se na levé ruce. Vůz ochranné stanice dopravil ji do Rudolfovy nemocnice.

Státní návladnictví podalo na Pawletovou žalobu pro přestupek proti tělesné bezpečnosti a porušení zbrojního patentu. Při výslechu udala Pawletová následující: V Benátkách Prátru poznala mladšího pána, který se jí začal kořit. Ona však měla svého ctitele, staršího pána, který jí vyplácel měsíčně tisíc korun. Mladší pán o tom věděl, ale ničeho proti tomu nenamítal. Tu se stalo, že její příznivec dopraven byl na zakročení příbuzenstva do blázince, a ona pozbyla svých měsíčních důchodů a svého nového ctitele, onoho mladého pána. Poněvadž ale nosila pod srdcem plod jeho »lásky«, byla tím zdrcena a umínila si, že s ním o tom promluví. Asi tři týdny před událostí v kavárně mluvila s ním naposledy a tu jí slíbil, že k ní přijde, aby s ní vážně promluvil, ale nepřišel. Dva dny před sebevražedným pokusem sešla se s ním opět a znovu jí slíbil, že ji navštíví, ale lhal opět. Tu jí napadlo, aby šla za ním do kavárny a pomstila se za jeho zradu tím, že by se zastřelila před jeho očima. Jemu ublížiti nechtěla. On ji v kavárně viděl, ale ignoroval, což ji rozhořčilo do nejvyšší míry. Přistoupila k němu, levou rukou podala mu milostné dopisy, které jí psal, a pravou rukou vytáhla revolver. Se slovy: »Žij blaze!« vystřelila na sebe tři rány.

Obžalovaná, která se zotavila již ze svého poranění, ale následkem těhotenství mešká ještě v nemocnici, nemůže se dostaviti k soudu, následkem čehož bylo přelíčení odloženo.« —

Není nám známo, jak přelíčení skončilo, byla-li totiž obžalovaná osvobozena či odsouzena, výsledek i sebe příznivější pro obžalovanou nemění však ničeho na tísnivé skutečnosti, že před trestním soudem octla se na lavici obžalovaných nebohá žena, která vinou zločinného muže trpěla taková hrozná duševní muka, že v zoufalství svém byla dohnána k sebevraždě, kdežto pravý pachatel, původce všeho onoho zla, nebyl pohnán k zodpovědnosti před soudní stolici a chodil volně, užívaje ve společnosti všech práv, výhod a poct »počestného« muže.

Tento stav rozhodně příčí se našemu pojmu spravedlnosti — a přece dosud nebylo činěno ničeho k odstranění této do nebe volající křivdy. —

Jak nedostatečnou je též ochrana, jíž zákon chrání čest ženy, zejména dívky! Vždyť přece lze neprovdanou ženu svésti k poklesku i jiným způsobem než přípovědí sňatku, a pak je svůdce beztrestný, byť i jednal sebe úlisněji, vyčkav příhodnou chvíli nebo přivodiv přímo stav, v němž síla ženy k odporu povoluje. Celá tíha následků tohoto přece jen společně spáchaného skutku padá tu na ženu, která snad vedle fysických útrap porodu trpí zajisté velká duševní muka a mimo to podle dosavadních soukromoprávních předpisů jako matka musí se starati o nemanželské dítě daleko větší měrou nežli nemanželský otec, jenž se ze svých povinností snadno může vykoupiti hrstkou peněz.

Pochybné stanovisko našeho práva trestního v této věci působí též zvrácené nazírání naší společnosti na takovéto skutky. I »společnost« je nespravedlivou oproti takovéto ženě: byť i byla svedena nejpodlejší vypočítavostí mužovou, vždy jen odsuzuje se »padlá žena«, ale muž jest omluven — společnosti je pojem »padlého muže« vůbec neznámý. —

Je věru již čas, aby i v tomto směru stala se náprava a zákon vzal duši lidskou v ochranu aspoň tou měrou, jakou chrání tělo lidské, a spravedlivěji, přísněji zkoumal a posuzoval vinu pachatelovu, než činí dosud. —

V.

Úprava trestního práva podle námětů námi vytčených bude ovšem vyžadovat od trestních soudců vedle odborného vzdělání také vynikající vlasnosti duševní, aby mohli správně vykonávati svůj vznešený úřad: provinění trestat i odpouštět. Ale jsme jisti, že soudcové budou s ten úkol, ano že přilnou ke svému povolání s láskou tím větší, budou-li si vědomi velikosti svého práva a svých povinností. Rázem budou tu pak odstraněny rozpory, v nichž se nyní ocitá tak často soudce, který si uchoval cit pro skutečnou spravedlivost a nepozbyl soucitu k těm, kteří dohnáni byli ke zločinu vinou poměrů, vinou cizí.

Uskutečnění novodobé úpravy trestního práva bude zajisté vyžadovati ještě dlouhého času a usilovné práce, ale jsme pevně přesvědčeni, že k reformě dojde, že dojíti *musí*. Snad právě obrození, které očekáváme po skončení nynější války světové, způsobí plodnou, osvěžující, blahodárnou změnu i na poli práva trestního. A pak bude blízká doba, kdy budeme nynější trestní právo uznávati za nevhodné tak, jak zavrhujeme údobí práva útrpného. Naši potomci nebudou ani chápati, jak lidstvo, jež chlubilo se pokrokem kulturním, sneslo tak dlouho právě v právu trestném takovou nespravedlivost, s jakou pohlíželo se na vinu a vykonával se trest.

Komenský a školy americké.[1]

Napsal Dr. **Karel Velemínský**.

Jakmile před třemi staletími pronásledování a válečné události zanesly naše exulanty až k severním břehům mořským, první Češi vstoupili na půdu americkou. Na samém úsvitu hospodářských dějin severo-amerických vyskytují se dvě závažná jména česká ve spojení s emigrací hollandskou. Velkoobchodník August Heřman hrál důležitou úlohu ve veřejném životě nynějšího New Yorku kolem r. 1650; svým potomkům odevzdal s anglickým titulem lordským velkostatek v sousedství nynější Philadelphie, tak řečené České manství. O něco později z Hollandska přišel Bedřich Filip, podle tradice člen hraběcího rodu exulantského. I on dosáhl obchodem bohatství, o němž vrstevníci vyprávěli si věci báječné, asi jako později o Vanderbiltech a jiných milionářích. Zámek Filipův dosud stojí v Yonkers u New Yorku.

Do kulturních dějin amerických zasáhnouti měl třetí jejich vrstevník, *Jan Amos Komenský*. Udržuje se tradice, že mu bylo nabídnuto místo praesidenta (t. j. rektora) kolleje Harvardské, nyní první university severo-americké. V Církevních dějinách novoanglických, které se zvláštním zřetelem ke kolleji Harvardské vydal Cotton Mather r. 1702 v Londýně, praví se o tom (kniha IV., str. 127): »Pan Henry Dunster setrval v hodnosti praesidentské až do své nešťastné zápletky s anabaptismem...

[1]) Rozšířená přednáška, proslovená na výroční slavnosti Komenského v staroměstské radnici pražské dne 25. března 1915.

Literatura: *Will. S. Monroe*, Comenius and the beginnings of educational reform, New York 1910. — *Charles O. Hoyt*, Studies in the history of modern education, New Fork 1910. — *P. H. Hanus*, Stálý vliv Komenského; přel. J. Mauer (v Pedagogických Rozhledech 1906, str. 306 sl.). — *Fr. J. Zoubek*, Komenský jíti měl také do Ameriky (v Osvětě 1887, str. 456 sl.). — *Tomáš Čapek*, Památky českých emigrantů, II. vydání. Omaha 1907. — Komenského Veliká Didaktika a Informatorium školy mateřské uváděny jsou v překladu Dr. Aug. Krejčího (vyd. Dědictví Komenského 1906 a 1908).

Nesnáze, jež působil, byly mu konečně projeveny, což přimělo jej k resignaci na hodnost praesidenta... Šlechetný stařec Jan Amos Komenský, o jehož ceně pověst rozléhala se dále, než mohou donésti tři jazyky (neboť kde kdo je zavázán jeho Bráně), shodl se s naším p. Winthropem na jeho cestách v Nizozemí, že přijde do Nové Anglie a ozdobí kollej i zemi v hodnosti praesidentské. Ale na naléhání švédského vyslance, odvracejícího jej na jinou cestu, nevyrovnatelný Moravan nestal se Američanem.«

O tomto zápisu zvěděl u nás Fr. J. Zoubek z amerických Dějin jednoty bratrské, které sepsal biskup Edm. de Schweinitz (Betlehem Pann. 1883). Zoubek v »Osvětě« 1887 vyvodil závěr, že asi v červenci 1642, když Komenský byl v Hollandsku hostem Jakuba Golia v Leydu, vyhledal jej guvernér státu Massachusetts Richard Charles Winthrope a nabídl mu hodnost praesidentskou. Komenský však nabídky přijmouti nemohl, chystaje se ke Geerovi do Švédska. V listě ze dne 13. dubna 1668, který Komenský psal královské společnosti v Londýně, Zoubek nalezl ostatně nejasnou větu, že náš reformátor r. 1641 jel do Anglie »radou nábožných bohoslovců některých a biskupův, nábožně pečlivých o rozšiřování evangelia mezi národy světa za příčinou tehdáž v Nové Anglii žně šťastně učiněné«. Novou Anglií jest rozuměti severovýchodní území americké, jehož středem bylo město Boston, osada anglických vystěhovalců puritánských. Sotva však můžeme připojiti se k domněnce Zoubkově, že úkolem Komenského na kolleji Harvardské měla býti činnost missionářská.

Zprávu Cottona Mathera přezkoumali ve Spojených Státech dva vynikající paedagogové: prof. William S. Monroe, známý přítel národa českého, a profesor Harvardské university Paul. H. Hanus, jehož kolébka stála blízko hranic českých v Pruském Slezsku. V archivu university Harvardské nenalezli vůbec listinných dokladů pro povolání Komenského. Monroe v Educational Review 1896 (v článku Byl Komenský povolán na Harvardskou universitu?) a v samostatném spisu o Komenském dospívá závěru negativního. Závažny jsou mu také rozpory v zápisu kronikářově. Úřad praesidentský na kolleji Harvardské uprázdnil se odchodem Dunsterovým teprve r. 1654, kdy Komenský již ve službách švédských nebyl. Jeden Winthrop stýkal se s Komenským r. 1641 v Londýně a zmiňoval se o něm v listě domů zaslaném.

Uvážíme-li, že Cotton Mather uveřejnil svou kroniku více než půlstoletí po těchto událostech, sotva omyly jeho zvrátí důvěru ve zprávu samu. Připojujeme se tedy k názoru Zoubkovu, že Komenský byl Winthropem pozván do Bostonu ústně a to již r. 1641—2. Doufáme, že další badání vysvětlí věc definitivně.

I když Komenský za moře se nedostal, pronikly tam záhy jeho spisy. Při těsné souvislosti anglických osad v Americe se starou vlastí je to pochopitelno; bývalí členové university cambridgské na př. ovládali Harvardskou kollej a nazvali její sídlo (v sousedství Bostonu) také Cambridgí. Hanus nalezl v knihovně Harvardské university několik opotřebovaných výtisků latinské

učebnice Komenského Janua linguarum — uvádí výtisk londýnský r. 1670 — kterých bylo užíváno patrně v bostonské škole latinské, ne-li také na universitě.

Nesnadno však po těchto prvních zprávách stopovati dále, jak se šířil vliv Komenského v Novém světě. Politický i kulturní rozvoj severní Ameriky jest neobyčejně složitý, protože se mísily přistěhovalecké skupiny národní a ovšem i kulturní tradice jejich. Přesná studie o vlivu Komenského v Americe nebyla dosud napsána a sotva může býti brzo napsána.

R. 1735 přijela do Ameriky skupina Ochranovských vedená Moravanem, biskupem Davidem Ničmanem. Za pozdější návštěvy samého hraběte Zinzendorfa založili v Pennsylvanii dosavadní středisko své Bethlehem. Mezi prvními osadníky bylo hojně jmen českých. Ochranovští čili Moravští bratří, krátce Moravané, jak se jim dosud říká ve Spojených Státech, záhy prosluli výbornou organisací škol svých, v nichž hlásili se k tradicím Komenského. Církev jejich však podnes nezískala více než 10.000 členů, pročež nenabyla velikého vlivu v rozlehlém soustátí.

Zdali za mořem pronikla Komenského díla theoretická, Didaktika, Methoda jazyků, spisy pansofické, o tom není přímých zpráv. Zdá se, že i tam pronásledoval jej trpký osud: co měl Komenský z pansofických snah nejvíce na srdci, to lidé odsunovali, až stihlo je zapomenutí. Jako mnoho jiných jmen nám nyní drahých, i jméno Komenského zmizelo na století z veřejného života. R. 1785 byl již veliký reformátor tak znehodnocen, že v Německu Adelung pojal jej do Dějin lidského bláznovství mezi ostatní »slavné umělce, penězolovce, zaklínače ďáblů, vykladače znamení a čárů, blouznivce, předpovídače a jiné příšery filosofické«. Tím slavnější a dokonalejší byla jeho rehabilitace kolem r. 1850. Světový význam přiřkla mu vděčná doba jednomyslněji a rychleji než komukoliv jinému.

Zásluhou Raumerovou a jeho překladatele, amerického reorganisatora školství Barnarda, dověděly se Spojené Státy o znovu objeveném Komenském (r. 1856). Rostoucí vliv paedagogické literatury německé za mořem, anglický spis Lauriův o Komenském a Keatingův anglický překlad Didaktiky v letech osmdesátých, pozdější překlad Monroův Informatoria školy mateřské a jeho kniha o Komenském (1900) podnítily hlubší studium velikého paedagoga. R. 1892 kulturní Amerika připojila se již svorně k jubilejním oslavám Komenského. Dnes je náš arciučitel také arciučitelem Ameriky, ze starších klassiků vychovatelských zjevem nejdražším. Podobizna jeho zdobí síně universit i ústavů učitelských. Češi američtí pečují o postavení dvou pomníků jeho, při universitě státu Nebraska v Lincolnu, kde byla zřízena první americká stolice jazyka českého, jakož i v Clevelandě. Studující mládež česko-americká dala svým sdružením jméno velkého učitele a vydává v Lincolnu měsíčník rovněž nazvaný »Komenský«. —

»Nejhlubší, nejbystřejší, nejobsáhlejší a zároveň nejpraktičtější všech spisovatelů, kteří se věnovali výchově; muž, jehož theorie

byly uvedeny v praxi každé školy vybudované na rozumných zásadách,« praví o Komenském Angličan Keatinge.

Američan Hanus ve studii Stálý vliv Komenského snaží se ukázati, že »organisace a methody, o jichž uskutečnění Komenský usiloval v obecných školách 17. století, jsou v podstatě organisací a methodami, k nimž směřuje moderní škola obecná v Německu — a ještě více v Americe, že Komenský jest původcem snahy najíti soustavu školskou, v níž by nižší stupně předcházely vyšší. Správně soudil, že z jeho oprav, budou-li přijaty, vznikla by jistě veřejná škola světská«.

Víme-li tedy málo o přímém vlivu Komenského v minulosti americké, tím určitěji postihneme ducha jeho v moderním školství Spojených Států. Více než kterýkoli ze starších reformátorů paedagogických Komenský již svou osobností Američanům je blízek Neztrácí se ve vybledlých schematech abstraktních, naopak je muž života, jemuž při každé příležitosti hrnou se do pera příklady, jadrná přirovnání z přírody a lidské práce. Jasný zrak jeho postihuje pevně veliký i malý svět. Komenský jsa prost malichernosti má přece vynikající smysl pro detaily a důmyslné členění; jest muž vynalezavý a praktický. Veliký paedagog reformace evropské imponuje protestantské Americe, jejíž dávní průkopníci trpěli podobně jako on za svůj rigorismus mravní a jejíž představitelé dnešní mají smysl pro Komenského vznešený ideál snášelivosti náboženské. V mladé zemi, kde obyvatelé se teprve zmocňují všeho bohatství jejího, dvojnásob je vítán požadavek Komenského, aby mládež poznávala věci, aby se připravovala na život činný, aby škola byla dílnou. Volným Američanům příčí se mračná ukázněnost a nutivost, i v tom směru vidí v Komenském moudrého vůdce, který vyslovil osvobozující hesla: stručně a příjemně. Náš reformátor posléze usiluje zcela v duchu amerického demokratismu, aby veškeré mládeži stejně bylo přístupno vzdělání, aby z něho nebyly vylučovány ani dívky. A tak se stalo, že za mořem uskutečňovaly se některé ideály školské výchovy, po prvé formulované Komenským, mnohem radikálněji než u nás.

Vyberme několik podstatných rysů.

Američané se přiblížili více než my Komenského návrhu jednotné organisace školské. V Didaktice Komenský rozdělil léta učebná do čtyr stupňů šestiletých: 6 let školy mateřské v rodině, 6 let školy obecné jazykem materským, 6 let střední školy latinské, 6 let školy vysoké a cestování.

Ve Spojených Státech velikolepě se vyvinuly ***školy materské*** přičleňované a jednotně vedené se školami obecnými. Kdežto Froebel dal ráz jejich vnější úpravě a hravým zaměstnáním, Komenského následují — někdy zcela přesně — při práci poučné, jak ji rozvrhl v Informatoriu školy mateřské. Komenský žádá na př., aby dítě do 6 let vědělo jména živlů, deště, sněhu, ledu, olova, železa, některých rostlin, živočichů, hlavní rozdíly, co ryba, co pták, jména a úkony údův; aby znalo, co je světlo, co tma, jaké jsou barvy, co slunce, měsíc, hvězdy, co pole, vrch, hora,

řeka, město, ves; co hodina, den, noc, zima, léto, co starosta, radní, měšťané; co sudý a lichý, veliký a malý, široký, úzký, co loket a sáh. Dítě ať umí něco krájeti, řezati, strouhati, skládati, rozkládati, svinovati, rozvinovati. Máme je učiti pozorováním, aby oči jeho pásly se na živočiších, stromech, květinách, tekoucích vodách, mlýnech i obrázcích. V šestém roce nech se souditi učí, že v zimě bývá krátký den, dlouhá noc, v létě naproti tomu dlouhý den a krátká noc atd. (Informatorium, 33.) Podporujme dětskou napodobivost, chuť pracovati, ale místo nebezpečného náčiní jim dáme po případě »přistrojené pro ně titěrky: nože olověné neb sic tupé, sekery a kordy dřevěné, bubny, truby, koně atd. dřevěné, pluhy, vozíčky, sáně, mlýny, domy atd. malé a cokoli podobného; s těmi věcmi nech třeba vždycky hrají a tím sobě tělo k zdraví, mysl k jemnosti, oudy těla k hbitosti a obratnosti cvičí. Rády také děti domy stavějí a lípají, buď z bláta neb z třísek, holí, kamení. Summou, s čím koli neškodným děti hráti chtějí, pomáhati jim raději než překážeti náleží« (tamtéž, 38). Děti ať co možná nejvíce scházejí se s dětmi, neboť »mezi dětmi podobnost věku působí podobnost povah a myšlení; invence jednoho není druhému nic příliš vysoká, není mezi nimi panování, nucení, bázně, lekání, ale rovnost, láska, otevřenost, svobodné na všecko, co přijde dotazování i odpovídání; čehož všeho nám starým, když s dětmi zacházeti chceme, nedostává se, a nedostatek ten na překážku jest. Protož nepochybuj žádný, že dítě dítěti více vtip zaostřiti a nabrousiti může, než kdo jiný« (37).

Školy obecné jsou ve Spojených Státech osmileté a to jednotné pro všechno obyvatelstvo. Učivo městských škol jest rozvrženo do 4 tříd elementárních a 4 vyšších grammárních, připomínajících místy naše školy měšťanské. Soustava učitelův odborných ještě plně nepronikla; jen ve městech ustanovují zvláštní učitele kreslení, ručních prací, vaření, zpěvu a p. *Jeden* učitel vyučuje třídu — tento požadavek Komenského se tedy za mořem zachovává déle, než u nás. Snad s tím souvisí, že výchovný vliv učitelův a školy vůbec bývá tam rovněž *intensivnější* než u nás. Učitelstvu obecných škol — mezi nimi převládají učitelky až do 90 i více procent — je možno po doplňovacích kursech a zkouškách dosáhnouti míst středoškolských. Ve velkoměstských školách obecných nemá se stát nikdo ředitelem bez vzdělání vysokoškolského. Takový ředitel obyčejně postupuje za ředitele středoškolského. Úzká spojitost učitelův i ředitelů obou stupňů způsobila, vedle jiných okolností, — že obecné i střední školy jsou si velmi blízky methodami, celým duchem vyučování, že mezi nimi není osudného odcizení a přelomu, pro které my vyplýtváme zbytečně tolik sil a času. Tím směrem bychom se mohli u nás lecčemus přiučit a revidovati zejména methody prvních tříd středoškolských.

Demokratismus americký trvá na tom, aby všechna mládež bez rozdílu prošla celou školou obecnou, nabyla v ní jednotného vzdělání základního do 14 let a potom teprve se rozhodla pro studium neb odbornou činnost. S hlediska praktických lidí, tedy

ohromné většiny, je to řešení výborné, zvláště když zajišťuje také škole obecné přízeň a podporu všech vrstev. Ale ti, kdo touží po hlubším, hutnějším vzdělání Američanův, ukazují správně na to, že nejvyšší třídy školy obecné pokračujíce v duchu tříd elementárních si — lidově řečeno — příliš dlouho hrají, že mládež po 12. roku by stačila na úkoly složitější. Odtud snaha moderních paedagogů zkrátiti obecnou školu na 6 let, neb aspoň 7 a třídu rozděliti tak, — to je návrh Hanusův — aby v jednom oddělení pokračovala nynějším způsobem většina, v druhém souběžném připravovali se ti, kdo rozhodli se pro studie.

Dosavadní střední škola severoamerická je pouze čtyrtřídní. Zdá se, že proniká stále určitěji touha prodloužiti ji v šestiletou, čímž by se tedy přiblížila ještě více schematu Komenského. Latinského rázu střední školy americké pozbyly velmi značně. Bývají zvláštním útvarem jednotné školy střední, pro nějž my bychom se již sotva nadchli, neboť utvořila jej časová, rychlá potřeba bez jemných ohledů na cenu vědeckou nebo paedagogickou.

Američané směle provedli zásadu, o níž také Komenský mluvil v Didaktice řka: »Jsou žáci, kteří při některých předmětech podivuhodně tápají ve tmách a umdlévají. Pro hloubavé vědy někdo jest orlem a pro praktická vědění hodí se zrovna tak, jak osel k lyře ... To se zase jinému stává při mathematice nebo básnictví nebo při logice. Co tu činiti? Chtíti někoho hnáti přes moc tam, kam ho netáhne přirozenost, znamená chtíti zápasiti s přirozeností: je to marné namáhání ... A když žádný žák nebude hnán k ničemu proti své vůli, nic nebude, co by mohlo někomu působit omrzelost neb otupovati duševní sílu: každý půjde pohodlně, k čemu jej pohání skrytý pud, a sloužiti bude později náležitým způsobem Bohu i lidské společnosti« (117). Tuto myšlenku uskutečňuje americký *elective system*, volnost vybrati si do jisté míry předměty na střední škole, někde již v nejvyšších třídách obecných. Důmyslné řešení volby na př. moderních jazyků, přírodovědeckých předmětů je zjev svrchovaně pozoruhodný a došel již také povšimnutí v Evropě. Zůstáváme tím směrem stále ještě daleko za Komenským a zužitkujeme jistě v dalším vývoji zkušeností amerických, i když nynější elective systém má zřejmé vady, že podporuje přelétavost, povrchnost žákův a způsobuje u jednotlivců příliš nestejnou míru základního vzdělání.

Vysoké školy americké vyvíjely se do nedávna v duchu universit anglických. Tak řeč. přípravná kollej, college, má zprostředkovati, jako kdysi naše »filosofie«, všeobecné vzdělání, ale rovněž společenskou výchovu příštího gentlemana. Odborné fakulty (také inženýrské patří k universitě) volně se člení ke kolleji; návštěva jejich dosud málokde je závislá na absolvování kolleje. Student americký tráví na vysoké škole 4—6 let.

Tak by se uskutečňoval Komenského požadavek 6letého studia vysokoškolského i další požadavek cestování na zkušenou, jež mladí Američané pěstují co nejvydatněji. Kdežto však u nás

vyšší stupně školské se všeobecně vžily, za mořem lze dojíti dosud ještě právnického nebo lékařského vzdělání soukromou cestou velmi zkrácenou. To jsou stíny překotného vývoje soustátí, kde nalehavě potřebují vzdělanců̊v. Odborné a přísně vědecké vyškolení zůstává většinou za naším, ač ovšem vlivem evropských universit kontinentálních nastává rychlý obrat k lepšímu.

Americké poměry nedovolovaly, aby se školství bujně rozvětvovalo, odborně rozrůzňovalo a oddělovalo, jako u nás. Všude se pamatuje na vzájemnou souvislost, snadné přechody, žádoucí při stěhovavosti a rozmanitosti obyvatelstva, všude umožňuje se rychlejší postup nadaným i připraveným. Není vzácností, že schopní žáci projdou obecnou školou za 7 i méně let, stejně zkráceně školou střední. Jest otázka, zdali tato benevolence vždycky je zdráva s hlediska paedagogického. I jinak potřeby obyvatelstva mají rozhodující slovo. Žádá-li Komenský pro svou dobu reformu, aby školní rok začínal všem dětem stejně, ve městech amerických začíná aspoň dvakráte do roka, aby děti nově vstupující neztrácely času. Tato soustava pololetních poboček, známá také v Německu, stane se jednou všeobecným požadavkem moderní školy městské vůbec.

Komenský zašel — podle nynějšího cítění našeho — příliš daleko ve svých nadějích, že jednomu učiteli methodicky postupujícímu možno svěřiti sto i více dětí. Američané netrpí přeplněných tříd, neradi jdou nad 40—50 dětí, za to stejně jako Komenský myslí, že methodický ředitel, má-li dosti svobody, dobře přehlédne školu o 1000 i více žácích. Takové veliké celky mají své výhody, zajišťují si na př. budovu ústřední štědře a dokonale vypravenou, s hlediska paedagogického však sotva jsou žádoucí v ustálenějších poměrech. —

Komenský navždy a s hlediska všelidského dokázal nutnost vzdělání dívčího. Při tradiční úctě k ženám ve Spojených Státech tužbu jeho splnili daleko vydatněji, než kdekoli v Evropě. Zračí se to i v tom, že dívek studuje v severní Americe více než hochů, že jest jim přístupna většina universit a že mimo to vzniklo mnoho kollejí dívčích. Neobyčejný vzrůst dívčího vzdělání zajistil si Nový svět koedukací, zdomácnělou napořád — až na málo výjimek — ve školství obecném a středním. Hoch a dívka vyrůstají družně vedle sebe až k dospělosti; a s mravního hlediska nutno dosvědčiti, že americká koedukace se osvědčila. U nás hlavně se namítá proti společné výchově, že duševní vývoj mládeže obou pohlaví a tedy i zájem se různí, zejména od 14. roku, že dívka studující odcizuje se úkolům manželky, matky a hospodyně a p. Máme-li v našich poměrech o společné výchově starší mládeže oprávněné pochybnosti, v Americe je stav věcí poněkud jiný. Také na středních školách tam vyučují učitelé a učitelky — učitelek je skoro polovina — takže již nejde o to, aby dívky podřídily se ve škole živlu mužskému, nýbrž také hoši živlu ženskému. Patrně chtějí tím Američané dosáhnouti zjemnění hochův i zmužnění dívek, ale jak se zdá, daří se to dosud jen částečně, nehledě na to, že vě-

decká úroveň střední školy zůstává pod naší. Střední školy společné jsou přizpůsobeny potřebám dívčím i tím, že vydatně vyučují hospodyňství a šití. Na tyto předměty nezapomínají ani kolleje dívčí a menší university vůbec. Absolventky středních škol se připravují tedy také pro rodinný život; do povolání, jimž říkáme u nás akademická, stále ještě příliv žen je neveliký, vyjímaje učitelství. Ženských lékařův a právníků je procento celkem mizivé. Vyšší vzdělání žen je požehnáním pro Spojené Státy, šťastnou protiváhou rozkladného přepychu a bohatství vůbec.

Příklad americký ukazuje nám, jak macešsky jsme se zachovali v zemi Komenského k vyššímu vzdělání dívčímu, jak dlouho předsudky zastíraly dosah slov našeho učitele: »Nemůže býti podáno žádného dostatečného důvodu, proč by druhé pohlaví mělo býti vůbec vylučováno od studia moudrosti (ať v jazyce latinském se podává nebo mateřském)... Proč bychom je sice měli připouštěti k abecedě, ale potom odháněti od knih? Bojíme se všetečnosti? Ale čím více zaměstnána jejich mysl, tím méně najde k nim přístupu všetečnost, která ráda vzniká z duševní nezaměstnanosti.« (Didaktika 88—89.)

Skvěle uskutečnila dále pokročilejší Amerika Komenského obraz budovy školní. »Má býti místem příjemným, poskytujícím pastvy očím uvnitř i vně,« praví Didaktika. »Uvnitř budiž to světlý, čistý pokoj, ozdobený všude obrazy, ať jsou to již obrazy znamenitých mužů, ať zeměpisné mapy, ať památky po nějakých událostech historických, nebo nějaké emblemy (diagramy). Vně však ať jest u školy nejen volné místo ku procházkám a společným hrám, nýbrž i nějaká zahrada, do níž časem by byli pouštěni a naváděni kochati se pohledem na stromy, kvítí a byliny. Když se věc takto zařídí, jest pravděpodobno, že děti budou choditi do škol s nemenší chutí, než chodí na výroční trhy, kde doufají, že uvidí a uslyší vždy něco nového.« (Didaktika 166.) Americké budovy školní předstihují jasností, účelností a bohatou výpravou téměř vše, co nalezneme v Evropě. Stěny jejich síní zdobí květiny a dokonalé obrazy, z nichž malý počet je skutečně školních. Moderní zásada samočinnosti v amerických školách zdůrazňovaná žádá, aby také žáci sami opatřovali pomůcky vyučovací: síně jsou naplněny vždy novými kresbami a jinými pracemi žákovskými, pohlednicemi, illustracemi a přírodními scenami vystřihovanými z časopisů nebo železničních brožur a p.; vše upraveno tak, aby místnost školní upoutala přirozený zájem nových obyvatelů. Školní budovy jsou stavěny na pokraji sadův, obklopovány rozsáhlými hřišti a zahradami, v nichž skupince žáků přidělují často určitý záhon.

Americká škola je skutečnou ***dílnou***, jak si Komenský přál. »Budiž ukázáno,« praví v Didaktice, »jak se zachází s nástroji, více skutkem než slovy, t. j. spíše příklady než pravidly« (242). »O to jest pečovati a to vůbec poskytovati,« dodává na jiném místě, »aby všichni, kdož jsou posíláni na svět, nejen jako pouzí diváci, nýbrž i jako budoucí herci učili se znáti základy, příčiny

a cíle všeho hlavního, co jest a co se děje.« V zemi příslovečně střízlivé a praktické všechna výchova školská podněcuje aktivitu žáků, probouzí snahu samostatně pracovati, hledati vlastní cesty. Proto vyučování vnáší do školy tolik problemův obyčejného života: počty nacvičují si žáci od nejnižších tříd praktickými hrami, házením míče, kruhů na kolíky, papírovými hodinami, obchodováním ve třídním krámečku, účtováním vlastních úspor a úroků z nich, měřictví vyměřováním nejbližšího okolí, plánky předmětů ze dřeva, účelnými konstrukcemi pro školu. Nic nemá býti vykládáno abstraktně: v hodinách přírodovědných drží sám žák v ruce exemplář přírodniny, nebo jde se na ni podívat se třídou do sadu, parku, aby prostřed kvetoucí přírody návod učitelův ujal se tím hloub. Na střední škole žáci poznání přírodovědné čerpají z prací laboratorních: pokus, pozorování žákovo je podkladem, východiskem shrnujících výkladů učitelových. V zeměpise modelují žáci plastické mapky, znázorňují v písku účinky vody na povrch zemský a j., studují trati železniční a improvisují pomocí pohlednicových obrázků daleké cesty. V jazykovém vyučování illustrují barevně své úlohy, pokoušejí se o básničky, povídky vlastní invence, dramatisují čtené pohádky a příběhy — víme, jak i Komenský miloval školské divadlo — v pravopise zdokonalují se psaním na stroji nebo sázením ve školní tiskárně, i mluvnické rozbory znázorňují si důmyslnými schematy. Ve všem vyučování je pohyb, snaha, aby žák vytvořil si ke školní práci upřímný, osobitý poměr, jak Komenský hlásal. Za mořem názornost ve skole chápou mnohem životněji, hmatavěji, než my jsme přání Komenského řešili obrazy oku a ruce žákově daleko zavěšenými. Amerika je vlastí volného kreslení, volného slohu nové, ne umělé kázně školské, žákovské samosprávy a školních dílen.

Komenského touha, aby příroda byla škole učitelkou, dochází tam splnění jiného než v Evropě. Kdežto náš školský život byl isolován v něco více méně umělého, kam stěží proniká denní život se svými změnami, v Novém světě naopak usilují o to, aby vymizelo ze školy každé umělé osamocování, aby mládež byla záhy uváděna ve skutečné proudění života. Rozvinují myšlenku, kterou Komenský vyslovil o výchově elementární: »Znamenité... bude,« — pravil — »když hry budou zařízeny tak, aby dětem živě předváděly vážné úkoly životní a aby již při tom v nich vytvořily jakousi náklonnost k nim. Neboť příslušným nářadím mohou býti napodobována řemesla, hospodářské práce, politická činnost, zařízení vojenské, stavitelství a jiné... Možno pro větší pobídku jmenovati toho, kdo (ve znalosti bylin) činí největší pokrok, doktorem, licenciátem nebo kandidátem lékařství... při hře líčící politickou činnost může býti ustanoven král. maršálek, tajemníci, vyslanci atd., taktéž konšel, radní, syndikové, advokáti atd. Takovéto hříčky vedou i k vážnému jednání... Tak teprve školy stanou se předehrou života« (224).

Od materské školy americké dítě poznává zřízení soukromého i veřejného života své vlasti: mluví o železnicích, hasičích, lovcích,

rybářích, dřevorubcích, tkalcích, strojnících, stavitelích, lodnících, Indiánech, Eskymácích, o volbách obecních, sněmovních, praesidentských, o ústavě, občanských povinnostech, veřejné čistotě a bezpečnosti atd. Žákovská samospráva, přijímajíc útvar t. řeč. školních obcí nebo států, spojuje užitečné se zábavným: svěřuje mládeži péči o pořádek ve třídách, o kázeň na chodbách, ukládá jim trestati provinilce, a zároveň učí je formám parlamentárním, volbám samosprávným, postupu soudnímu a j. — zkrátka úkonům občanským.

Američané pěstují ve škole mluvené, živé slovo na rozdíl od našeho kultu slova tištěného, mrtvého. Tu mohou se opět dovolávati pro sebe rad Komenského: »Poněvadž větší část našeho života záleží v rozmluvách, značný prospěch je z toho pro mládež, jest-li vedena k tomu, aby zvykala nejen rozuměti věcem užitečným, nýbrž o nich i rozmlouvati rozmanitě, vybraně, vážně a snadno.« Komenský doporučoval formu školských disputací při společném opravování chyb ve třídě, veřejné dotazy žákův učiteli na konci hodin, hru na učitele při vzájemném zkoušení a v nejvyšší třídě střední školy, rhetorice, »pravou, snadnou a příjemnou praxi všeho toho, co bylo podáno až dosud,« t. j. výcvik řečnický podle hesla Sokratova: Mluv, abych viděl. (339.) Všechno to zvýšenou měrou a moderní formou uskutečnily americké školy. Pochopily ovšem, že rozmluvou nejsou míněny jen otázky učitelovy a jednoslabičné odpovědi žáků. Velmi záhy nabádají děti k rozhovoru o zajímavých částech učiva, k dotazům a vzájemnému zkoušení místo učitele.

Debattní methoda ujala se u nich zejména v dějepise a mravouce; místy projevuje se u vyšších tříd obecních a středních ve školních klubech literárních, které promění hodinu jazyka mateřského za řízení žáků, zvoleného předsedy a jednatele, v programovou zábavu recitační a debattní o stanoveném thematu. Zejména však ustálil se způsob rozšiřovati výklad učebnic četbou pomocných knih ve třídě i mimo třídu. Málokterá obecná škola spokojila by se na př. jedinou čítankou za rok; bere na pomoc čítanky 2—3 i více, čistě jazykové, historické, přírodovědecké, zdravotnické a j. Tím směrem rozvážní paedagogové američtí varují před nadužíváním mnoha knih, zvláště ve třídách elementárních. Diskusse a také knižní příprava její rozvíjí vynalézavost a rozšiřuje zájem starší mládeže, u dětí však může způsobiti chaos v době, kdy je třeba upevniti základní vědomosti. Dobře postřehl věc Komenský řka: »Nerozumně se děje, kdykoli mládeži hned s počátku některého učení se předkládají sporné otázky, t. j. když se vzbuzuje pochybnost o té věci, které se mají učiti.« (Veliká Didaktika 159.) Za to rozhovory o výkladu učitelově soukromou četbou připravované Komenský doporučoval na akademiích. Praví o tom: »O čemkoli profesor přednáší veřejně, nejlepší spisovatelé, kteří pojednávají o téže látce, buďtež určeni studujícím za soukromou četbu. A aby o tom všem, co profesor přednášel veřejně v hodině dopolední, rozpředl se rozhovor v ce-

lém zase shromáždění v hodině odpolední; když totiž studující budou dávati otázky, buď že některý něčemu neporozuměl dobře, nebo se pozastavil nad něčím, nebo našel u svého spisovatele odchylné mínění, podepřené náležitými důkazy a podobné. Tam by ovšem musilo býti dovoleno každému ze zástupu (avšak v nějakém pořádku určitém) odpovídati a jiným zase posouditi a vysloviti se, byla-li otázka náležitě zodpověděna; profesorovi konečně jakožto předsedovi by příslušelo rozhodnouti spornou otázku.« (Veliká Didaktika 345.)

Většinu z toho, nač tu ukázáno, dělají skutečně americké školy střední, arci nikoli v rouše starých disputací. Řečnický výcvik je ve Spojených státech výborný, protože jej soustavně pěstují školy obecné, vyvrcholují pak školy střední a vysoké v četných klubech debattních. Výmluvnost se pokládá za samozřejmou vlastnost budoucích občanů svéprávných. Řekli bychom, že americké methody jsou sice zábavné, ale také zdlouhavější než naše, že tedy silně omezují okruh probraného učiva. Tento nedostatek pociťují Američané asi nejméně, neboť nepřijímají našeho ideálu encyklopedického vyučování, neváží se pevně vymezeným kanonem učiva. Nabádajíce žáky k samostatné vynalézavosti, vodíce je do knihoven všeobecně přístupných a prakticky zařízených, očekávají, že mládež sama bude dále rozšiřovati vědomosti své podle potřeby dané životem. Komenského věta: »Ničemu nebudiž vyučováno, leč čeho lze nyní užiti« (178) je tam praktikována až příliš do slova. Trpí-li někdy krátkozrakým utilitarismem ideální vliv školy, nelze ovšem schvalovati takový amerikanismus. Na druhé straně však zejména nižší školy získaly volnosti tím, že nejsou přetíženy učivem, že nespěchají, že konkretně, názorně vyučují. »Zvětšíme žáku snadnost,« podotýká náš Komenský, »jestliže při všem, čemu jej učíme, ukážeme mu, pak je to prospěšno pro denní potřebu obecního života. To musí býti všude naprosto, v mluvnici, dialektice, arithmetice, geometrii, fysice atd. Nestane-li se tak, všecko, co žáku budeme povídati, bude se mu zdáti nějakými zázraky z Nového světa, a chlapec, jenž se nestará, jsou-li ve skutečnosti takové či jaké jsou, bude v ně spíše věřiti, než-li o nich věděti. Ukážeme-li však, k čemu je všecko, skoro mu to dáme do rukou, aby si uvědomil, že to ví, a snažil se o tom pracovati.« (178). Tu naše praxe má stále ještě daleko ke Komenskému, kdežto za mořem všechno úsilí jde tím směrem.

Komenský bývá nazýván prvním průkopníkem rukodílného vyučování, jež stalo se chloubou Spojených Států. Komenský počínaje Informatoriem školy mateřské doporučoval praktickou činnost, »řemeslení«, jak se vyjadřoval. »Dávej do rukou žákových vždy nástroje, aby věděl, že musí pracovat, a ať o ničem nemyslí, že je to vzdálené, těžké a nesnadné: brzo jej učiníš zaníceným, čilým a chtivým« (177), všeobecně nabádá učitele v Didaktice analytické. »Ať poznají hlavní věci o řemeslech, všecko zcela obecně«, stanoví určitěji ve Veliké Didaktice, »buď jen za tím účelem, aby neukazovali hrubé neznalosti toho, co se děje

v životě lidském, nebo také aby se později snáze ukázalo, k čemu každého pudí přirozená náklonnost« (325). — Soudíc podle podrobných návrhů Informatoria Komenský by byl zařadil jistě některé praktické cviky do odpoledních hodin vyučovacích na školách obecných, jež vyhrazoval dovednostem. Vlastní rukodílné vyučování, které na severu evropském osamostatnilo se nyní za posledního půl století v důležitý předmět škol národních, dostalo se na půdu americkou z Ruska. V průmyslovém prostředí měst severo-amerických vyspělo daleko nad měřítko evropské, a to nejen ve školách obecných nýbrž i středních, odborných a částečně vysokých. Není ovšem jen přípravou řemesla nebo dokonce řemeslem ve škole, nýbrž silným prvkem výchovným; snaží se výchovně zužitkovati práci tělesnou vedle duševní. Rukodílné vyučování zároveň dělá tvořivou ruku novým výrazovým prostředkem rostoucího člověka. Ve Spojených Státech již po desetiletí školy pěstují práce v papíru, lepence, hlíně; pletou košíčky lýkové, židle rákosové, někde i jednoduché dílo textilní zavádějí. Ale hlavní věcí jest jim činnost ve školních dílnách pro hochy: tu ozývají se kladívka, dláta, pilky i menší stroje při pracích ve dřevě neb i kovu. Studující dostávají místy velikolepé dílny, kde hučí obráběcí stroje poháněné elektřinou nebo parou. Mohou zacházeti se dřevem nebo kovem, užívati strojových pil, soustruhů, výhní a kovadlin. Vyvrcholením takových školních továren jsou americké střední školy rukodílné, kde po 4 roky cvičení dílenská jsou středem vyučování. I dívky mají své kuchyně školní, cvičné jídelny a prádelny, šicí síně, v nichž naučí se dělati prádlo i šaty.

Tak vystupuje před námi za oceánem škola budoucnosti, škola činná, tvořivá, jež chce vychovávati celého člověka, naplniti jeho mládí rovnocennou prací theoretickou a praktickou. V rušné činnosti tvoří nové povahy aktivní, vynalézavé, samostatné. Vzdává se mlčelivé kázně a pěstuje vyšší, šťastnější kázeň dobrovolnou, která ujme se všude tam — jak dobře Komenský postřehl — kde je probuzen přirozený zájem žáků, kde škola hoví povaze mládeže, *kde je důvěra ve svobodný vývoj mládí.*

Poznali jsme, že i v cizích poměrech zámořských uskutečňuje se Komenského škola lidskosti. Ba více, tam objevují se nám plány velkého učitele v úpravě 20. století. Škola činná, o níž dosud jen debatujeme, ve Spojených státech se již uskutečňuje bez dlouhých úvah, zkusmo, často improvisovaně, ale v plodných, rozmanitých obměnách. Evropa, budujíc na svých tradicích, spokojuje se mistrovstvím drobné práce, promyšlených method, které příjímají úřední formu. Amerika chce býti vynálezkyní v každém oboru, stavitelkou nových cest, svobodně experimentuje a překotně mění vnější strukturu, spoléhajíc ve svůj zdravý rozum, v organisační talent každého učitele. A proto zvláštní útvary americké zaujmou nás spíše svými směrnicemi než podrobnostmi neprohloubených ještě method — závidíme však školám Nového světa kypící život, mohutné úsilí, svobodný, všestranný rozvoj. —

Právě před 300 lety chystal se mladý učitel přerovský Jan Amos Komenský k nesmrtelným činům svým. Dnes oslavujeme velikého reformátora pohledem do vzdáleného světa kulturního, který pomáhal tvořiti. A vracíme se do svých škol tážíce se: Co bude dále?

Ve světodějné době, v roce Husově, více než kdy jindy cítíme možnost ideového vzkříšení, abychom se za mohutným příkladem svých průkopníků světovosti povznesli opět z malé všednosti. Dychtíme po obnově všeho života a hlavně po možnosti vlastních skutků, po rozpoutání vlastní tvořivosti. Školská reforma Komenského zrodila se za třesku zbraní a přežila doby nejhlubšho úpadku ducha lidského. Jsme-li vnitřně zdrávi, nic nám nemůže vzít odvahu k vychovatelským činům. Místem i povahou jsme blíže svému Komenskému, než praktická Amerika. Až vzejde opět trvalý mír a sblížení národů, po jakém toužil poslední biskup bratrský, my usilujme jemu ke cti po svobodné obrodě škol svých, naplňme je soudobým životem a jasem mládí.

Ferd. Pujman:

Evolucionism.[1])

(Poznámka k Lisztově estetice.)

I.

Lisztův názor životní i umělecký možno svésti v jedno slovo, v pojem vývoje.

Připíná se tato theorie k Spencrově filosofii? Odkud přišly první popudy? Ze soustavy Spencrovy (i Darwinovy) vyčteš ihned úctu k osamocenému, zmrtvělému faktu, do zámezí hnanou, která, domyšlena, přejde v positivistický odpor k metafysickému závěru; u Liszta zkušenosti se nehromadí, nýbrž váží a velmi často mlčky předpokládají; tím mohutněji z hlubin, vytryskují myšlenkové prameny. Prapříčiny ovšem Spencer nepopírá; ale přiznává ji, cítíš, mrzutě a z logického nezbytí. Ba, účast síly řídící se často málem zapře, způsobem, jímž Spencer, spisuje, sám pohřbívá se v díle: snůška zkušeností (která skryla sběratele) přidruží se k dokazovanému zákonu, víže se však k němu pouhým paralelismem: nevzpírá se, nepříčí se, také však s ním nesrůstá.

Do Spencrových závěrů se vkrádá takto paradox; dokazují platnost vývojových zákonů, samy však se nepohnou a nerozčeří; nevedou a nepřivábí hloubavého chodce stezkou nově objevenou do duchových výšin, kde se šíří vystupujícím i dech i obzor, nýbrž pořádně se shromažďují na úpatí, poutníkovi na dosah; i prozrazují letmým pohledům a zběžným obchůzkám svá lichá

---

[1]) Dopsáno koncem února.

tajemství a neodměňují se širým rozhledem, nýbrž nudou snadno dosažených cílů. Spencer chápe vývoj staticky a mechanicky. Staticky: lakomě shrabuje plody, jež bez jeho péče dozrály a samy spadaly mu do klína; mechanicky: žije domněnkou, že rok co rok se jeho sklizeň rozmnoží a zlepší; věříť bezpodmínečně a pevně v rozvojový vzestup.

Lisztův vývojový názor vzešel ze tří soustav filosofických. Jako Pascal i Liszt se těší boji, dobývání více, nežli kořisti a vítězství; nad objev jej vábí pátrání a o vyhledávání více dbá, než o nález; s Heglem chápe život, projevujž se jakýmkoli tvarem za proces a přerod, jemuž není konce; a u Herdera se přesvědčil, že nikdy lidmi nejsme, nýbrž den co den se jimi stáváme.

Spencer ověřuje svoji pravdu mnohým přesvědčivým nálezem; žel, nejčastěji zkamenělinou, jež ukazuje nejokatěji, že struktury a kostry spravují se týmže tvárným zákonem; a o víc nejde Spencrovi; ani o mízy, z nichž pučí květy, ani o svérázné tempo krevních tepů. Unavuje věčně stejnou perspektivou — zná jen jeden úběžník. Opakuje se a vyběhané mechanismy jeho soustavy se prodírají na světlo.

Liszt však spravedlivě doceňuje právě zjevy jedinečné; oblíbil si ty, kdo přicházejí na svět; neboť dovede je zastaviti v okamžicích zrodu, aby se jich zeptal, odkud přicházejí a kam jdou; kdežto Spencer zastihuje chodce mrtvého a jeho cestu ve stínech a tmách.

Evolucionismus tak zásadní a domyšlený zocelil a scelil mnohý kritický soud Lisztův; živil odpor ke kritikům, kteří pitvají a rozbírají, aby poznali, a shlédnou konečně jen výsledky své červotočí práce, díry, piliny a prach; a k jiným, k nemluvňátkům, kteří nesoudí a umějí přibližně a temně sděliti jen dvojí počitek, příjemný a nelibý. Evolucionista tak důsledný — případ, který ve své výlučnosti opakuje se jen jednou, u Březiny — odříká se dále komiky a směšných lidských chvilek. V jeho díle není humoru; ba, schází účast pro sám zjev, který ke komice teprve se sklání. U Pascala, kde se vyučila prvním začátkům i tainovská i bergsonovská estetika (dovozující, že komickým stává se tvor, který s určením, býti strůjcem svého osudu, se minul, proměniv se mimovolně v pouhý nástroj postupujícího života, a směšným že je příběh, kterým dáš se opravdově unésti, abys poznal konec konců, že v něm jsi a měl jsi býti od počátku, pouhým hercem), čte se postřeh o podobných obličejích; sám o sobě z nich žádný není k smíchu, ale jsou-li vedle sebe, smějeme se, protože se podobají navzájem. Když přizpůsobuješ se předvídané změně a když myšlenky se zažíhají proudem nového napětí, znovu vynoří se stejná představa, která tedy spíše padělala vzruch a pohyb duchový; i stačí výbuch smíchu, aby strávil vyvozené úsilí. Tu duchový proud totiž střídá, *mechanicky* přerušován, místa největšího rozkmitu a značných poloměrů křivosti s tišinou a bodem zvratovým, jichž se úzkostlivě střehou evolucionisté. Neboť unáší je světa

běh, tekuté a pohyblivé zrcadlo, vymílající i dno, aby chvatněji se protáhlo (a bijící i v rám a břehy), ve kterém se odrážejí hmoty a dojmy, prostory i barvy; jež objektivisuje člověka a zlidšťuje předměty a svědčí, jsouc oběma společnou průmětnou, o úzkém vztahu věcí a subjektů. Směšná bytost zatvrzele trčí na své postati a vytrvale upírá svůj rybí pohled v jednu stranu, nepozorujíc, že život uplul a s ním události, kterých nemožno již vylovit a zjinačit — ulpění a zaostalost, která vývoji se nevystavuje: nechápe ho, nebo jej ke své škodě zpozdile a špatně chápe. Tito obmezenci pochodí vždy zle, úděl, kde tkví vždycky společenské poslání a poučka; vykopali jámu jinému a sami do ní spadnou; anebo je stíhá osud oslíka, jenž hladoví, protože ho stejně mocně lákají dvě otepi.

Ale ti, kdo nezapírají své víry ve vývoj, pátrají i při veselém konci po začátcích; opatrněji a rozmyslně sečítají důvody, doberou se jiných složek a samy jejich závěry se pošinou a změní; pronikli až ke křížové cestě postiženého, kde tuhne posměšek a probudí se soucit. A k tomu těmto myslitelům jest i láska uměním, a ovocem se stromu vědění dobrého. Mnozí dosahují nízkých větví obraných a holých; ale koruna a její zlaté plody neotlučené a nejzralejší, schylují se pouze k vyvoleným.

Na vychovatelské vloze Lisztově lze dobře ověřiti jeho evolucionism. Obecný soud podceňuje dětské schopnosti; a plaší nejtajemnější z nich, čistý, jiskrný a nový pohled shovívavě přezíravým úsměvem, ba nemilosrdným a malomocně mstivým vztekem. Lidé dospělí si zvykli nazírat odvozeně: pozorujíce, vždy promítají do okolí šedé konvence, jež jako mázdrovitý zákal málem zaslepily jejich zrak. A proto je tak málo těch, kdo nechají maličkých přijíti k sobě; ale jakmile se vyskytnou, Kristus největší a nedostupný, Rousseau, Dostojevský, Tolstoj, Liszt, i Nietzsche, schylují se, plni lásky, k duši, která má se státi kolem ze sebe se roztáčejícím. Ale lítost pojímá je nad zástupy, kterým není dáno znáti tajemství, protože vidouce nevidí a slyšíce neslyší, ani rozumějí... A proto romantická hudba hledí promlouvati k lidu v podobenstvích svého druhu.

Program! Zda nesouvisí s touto vírou ve vývoj i on?

Romantický hudebník si netají, že jeho posluchačstvo vnímá nereflektovaně, zlomkovitě, ale hmotně, barevně a zdravě, jako lidé přírodní — primitivism lačný, chtivý postřehův i díla; a dorozumívá-li se s ním neobvyklou, neplebejskou řečí,[1]) tóny, pamatuje pozřetelně na tlumočníka. Neboť uvědomuje si, že každý jazyk vzniká úryvkovitě, že zprvu pointillisticky zvukem maluje a ustrnule zpodobuje a ponenáhlu teprve se rozezpívá a roztančí; a opačně, že *vnímateli* necvičenému a nezvyklému přecházejí smysly, nepostřehuje-li hned svorníkův a opěr, mezi kterými se

[1]) Tento jiskrný a sporý estetický termin, odklízející tak mnohý blud, obecně se ujímá; jakmile můj článek o Lisztovi (otištěný v tomto listě v listopadu) zjistil jeho vzácný rodokmen, i jeho dosah pro Smetanův myšlenkový rozvoj.

do podivných sítí splétá nosné žebroví. I pomáhá si, *po vychovatelsku*, pomůckou a znázorní programem směry a poměry os, kolem nichž skladba, jako druza, se rozprostranila. A ježto v romantickém období se vypravila hudba na zkušenou, kočujíc a na potulkách shromažďujíc svěží rouby, černou prst a zmlazující šťávy pro svůj zplanělý a vystřebaný sad, měl program posluchači v paměť vštípiti, že skladatel jej vede v novou oblast látkovou. V opeře i herců̊v zpěv a posunek i orkestr i obraz scénický jsou jednotná řeč, nedílná a sourodá; ale program pouze tlumočí, přispívaje k hudbě nepřímo, *jen látkově* — nic méně *a nic víc*.[1]) Odtud vyšel skladatel; sem vede jako žáčky ty posluchače, kteří ještě nevědí, že v umělcově zřídle zrcadlí se hvězdy druhých světů; romantismus touží *po hloubavém umělci* a vychovává si i *hloubavého vnímatele*.

II.

Jdou vyvolení umělci a upírají žhavé oko do umění, do přírody, do života, do sebe, až jako v pohádkách se rozpuká i hrad i vrch a v jednu řeřavějící kořist stavují se poklady i rudné žíly; nelze přesně udati, kdy končí disintegrace a kdy bije hodina tvořivých synthesí — obé se navzájem podmiňuje. A přece skutý výtvor prozrazuje dílnu, která mistra poznamenala.

Ani »Prodaná nevěsta« nezapře Liszta. U velikých předchůdců se učí mistr dvakráte: přímo — Lisztův romantický vitalism a evolucionism (oplodněný Heglem, onou ryze dramatickou filosofií, kterou rhythmisují členy liché, klad a smír) v mnohém posiluje Smetanu — a polemicky: Smetanovy sklony ke komické zpěvohře! Neboť opravdová osobnost má, jako střelka, poly dva; leč jejich spojnice vždy ukazuje týmže směrem.

Primitivism Rousseauův, kterému se zalíbilo ve člověku přírodním, obohacuje se v romantické hudbě o rys nový, rhapsodický; k přirozeným lidem, jako k posluchačstvu, obrací se skladatel. Obě tyto příčiny, jež doba skrývá, spolu působí, když Smetana se rozhoduje pro operu komickou. Ranné společenské útvary: tu staří, mladí houževnatě ulpívají na zděděných obřadech a obřadnostech; smlouvy rodinné (tak závazek Krušinův, jejž v skutek uvésti chce Kecal) budí zájem kollektivní; lid, sám jedna velká rodina, jim dodá důrazu, právem zvykovým a vahou veřejného

[1]) Hostinský a ti, kdo z něho vyšli, přičítali mylně programu i účast formální. — A vůbec, romantickým pojmům přimýšlí se mnoho, co v nich nevězí; *citem* zpravidla se míní cosi velmi obmezeného a slzavého; Rousseau, Herder, Liszt jím rozuměli schopnost nazírací, pudově chtivou a bdělou a blesku rychlejší; Liszt slovem *poetický* nejčastěji mínil tvořivý, ne básnický; a těm, kdo Rousseaua učeně mistrují anebo vykládají (potíce se v přemítání, kterak vznikla hudba), uchází, že jeho *řeč* tu značí primitivní projev hlasový, kde prahudba a prařeč jedno jsou, tam souhrn dorozumívac'ch prostředků, kterými se vyjadřuje herec, a zřídka jazyk, do kterého vn káš s gramatikou v hrsti. Atd., atd. Čísti je těžké umění!

mínění; a odmítnou-li děti tradici, postaví se proti jednotlivci obec, proti převratu a změně obyčej — hned dvojí rozštěpení divadelně úrodné; donucující smetanovské smlouvy, soudy nebo sněmování posluchače, aby v samých začátcích a jaksi ve velkém té straně projevil svou účast (oné nesouhlas) a aby nedobral se smírných konců, dokud neověří z projevů i skutků, že jeden ze soupeřů padl po zásluze; a konečně: jen v prostředí tak průhledném a nesložitém neztratí se obmezení Vaškové a Kecalové.

Ale v »Prodané«, ač její typy stojí mimo zlo i dobro, zrají dramatické srážky také v malém, od osoby k osobě; budiž vitalismus jejich měřítkem, onen názor, podle něhož každá bytost stůj co stůj se uplatňuje a musí chtějíc i nechtějíc poražeti nevraživé soky, zužívajíc jejich slabůstek v svůj prospěch a jejich zálohami zesilujíc vlastní posice.

Jeník v sebe věří; nepřeceňuje se ovšem, ale zná se; zavčas účtuje i doúčtuje; i daří se mu, jako bystrým lidem veselých her Shakespearových. A nepochodila by jinak ani Mařenka; ale, chtiva pomsty, zaslepeně mate předivo a mnoho vytrpí, než v zauzlených, dále tkaných vztazích najde pravou nit. Kecal číhá u mrtvého ramene, kam rozhodil své obmezené pojmy, jako proděravělou a řídkou síťku; síť ovšem v hrsti, ale kořist oky ven — a ostatně proud teče jinudy. Mudrák, rodný bratr Pascalových duchů geometrických, ctí schemata, svou pýchu, tak makavá a hrubá, že je postřehne i slepec; slátal si je z loňských střihů, ale věří, že mu dobře padnou ještě napřesrok. Nezdvojuje se; pouze *jest*, jako jeho slavná smlouva; ale *vmýšlet se* a *zasahovati* již nemíní. Přestal býti silou řídící, dopustiv, aby zradily ho smysly a zaprodal ho vlastní instinkt. Jeníkovo nitro v odpor tomu nespočine, ani nepřemílá, jako strojní složení, vždy se dotvářejíc z nových postřehů a prozřetelně vynakládajíc a usměrňujíc ušetřenou energii; *cit a rozum*, *romanticky pojaty*, *si drží rovnováhu.* Ale Vaška smysly mámí; pokaždé se zbrkle žene za posledním, nejnovějším dojmem, nejsa svůj; z jeho paměti jen počitkové, nesoudné a nerozvážné, vytrácí se souvislost i postup. Také on jest nesvoboden, vzrostlé dítě, maje zase k minulosti vztahy neživotné, zmechanisované; Kecal s Vaškem, lidé beztak necelí, se ochuzují niterně; tento neukládá ani neúročí, čeho maně nabyl, a onen žije z hotového.

Schopnosti, jež podle ideálů romantických tvůrců vzájemně se doplňují v lidech dokonalých, v »Prodané« se úmyslně poltí ve dví; ukazuje se tím, že zůstaveny sobě zakrsávají a zvlčují a škodí.[1])

Ale ještě něčím dokonale se projevil smetanovský vitalismus: inspirace zpěvohry jest ryze dramatická. Promluvil tu přepodstatňující se a velký Herec, celým tělem, tváří, posunkem i hlasem a do orkestru zaklel se vzdechy a s výlevy i svoje hnutí, pohyby

---

[1]) Takto založil i Turgeněv, básník věru smetanovsky spanilý, ne jednu svoji práci. — Tak chápe Smetanovu koncepci i Ostrčil; ovšem že herci nestačí a nečiní jí zadost; ale tratí proto cenu samo poznání?

i gesta. Smetana, uměje, kde bylo třeba, rozpoutati svoje svrchované *visuelní* nadání, jímž předčí nejenom snad dramatiky-daltonisty, z nichž byl Dvořák, nýbrž sama Wagnera, který často podněcuje k boji pouhé řečňující principy (ba hmotné rekvisity), nedbaje, zda jejich slovo *tělem* učiněno jest, skvěle uctil nietzscheovská slova o hudebním dramatiku, který nesmí slyšeti jenom uchem, ale také očima. Jest na režisérech a na výkonném herci, aby vyčetli, co stojí v partituře, v notách jako mezi řádky.

Za časů, kdy vědecky a nevědomky popírá se jedinečnost uměleckých výtvorů a kdy se dílo hlavně vítá jako nová svého druhu odrůda, přetřásají se otázky: oč cennější by byla opera, kdyby skladatel ji scelil prokomponováním recitativů? A prou se mnozí pošetilci, zapomínajíce, že jmenovatel záhadného poměru jest imaginární. Nestačí, že požehnané pohledy se nikde nezachvěly a že mžitky nikdy nekroužily před očima Poznávajícího? A ryzí lidé, kteří vedli se Smetanou jako kritikové vítězný boj o moderní českou hudbu, příliš snadno uvěřili skladateli, nalézajíce s ním ve zpěvohrách ústupky: není jich. Geniové (praví kdosi) současně vždy milují a nenávidí — nevyjímajíce ani vlastních děl. Tito oddaní a osvícení smetanovští průkopníci spíše sbírali a kombinovali než tvořili; buďto novinářská nedomyšlenost a zběžnost nebo positivistická nehybnost a nehybnost, v niž se konec konců zvrhly chladně neosobní snahy o důkladnou, přesnou vědu — mnohde spíše mudrující, nežli filosofující — povážlivě ohrožovala jich estetická kriteria. Zralí umělečtí myslitelé, Březina a Šalda, kteří vyvíjejíce se organicky, nepřekotně, ukázněni, přerostli a překonali tuto bledničkovitou a chudou estetiku, jako tápající měňavost a zásadovou polovičatost, která bude vrhati se odvážně a zhurta na problém i největší a dospěje (sama v sobě necelá a nehotová) soudů zrádných, chvilkových a problematických, narodí se později a přikloní se k písemnictví.

Smetanovská kantilena, div a zázrak sám, onen teplý, *jednotící* obrys, na němž spolu pracoval i zrak i sluch a který zpívá a tančí i tam, kde Wagner, pozbývaje dechu, se zajíká a klopýtá a koktá, doceňuje se až dnes — *ranný*, světlem zalévaný květ; leč barokní řeč wagnerovská nebo lisztovská se ozývá až za kulturních soumraků; jeť jejím principem stín barevný a lomený a právě její přednosti vždy mají nejtemnější rub.

Nazvali básnířku Babičky Rousseauovou pravnučkou; Smetana jest jeho vnuk.

Věřili, že uctívají svého mistra říkajíce: Wagner a Smetana. Náš obrat: Smetana a Wagner.

H. Traub:

Morava a volby na ústavodárný sněm říšský r. 1848.

(Pokračování.)

Zemské gubernium moravské přes toto nové důtklivé vyzvání z Vídně nemělo naspěch s vypsáním voleb a zcela právem, neboť by byl nastal nevyhnutelně hrozný zmatek u veřejnosti, ačkoliv velký výbor sněmovní vyzval ministerstvo v měsíci květnu, aby rychle svolalo »obecný« sněm říšský jako »jediný prostředek předejíti rejdům bezzákonným a uspokojiti pobouřené mysli«.[1]) Vždyť konaly se právě nakvap volby do nového sněmu zemského, jichž se lid venkovský zúčastnil po prvé. Byl-li v této věci venkov více méně bezradný, nemaje potřebných pokynův ani správných rad, tak že se stalo, že na některých místech odepřel z nedůvěry a nevědomosti vykonati volby,[2]) byla by věc dopadla ještě hůře, kdyby se prováděly současně volby nebo se vylepila jen oznámení stran ústavodárného shromáždění říšského. Na základě ministerského zmocnění, zvláště když bylo patrno z dopisu Pillersdorffova, že nelze trvati na stanovené lhůtě původní, vydalo moravskoslezské předsednictvo zemské prostě »u všeobecnou známost« zvláštní »cirkulář« v obou jazycích, »kterým se svolání říšského sněmu na den 26. června t. r. do Vídně a změny dřívějšího řádu volení pro první ustavující (konstituující) říšský sněm oznamuje«. Ale ani jinak se nezachoval Lažanský podle pokynův a přání ministrových; neboť v oběžníku jsou vyznačeny všechny změny, které mu ohlásil Pillersdorff 30. května, ačkoli poznamenal výslovně, že tyto modifikace, shrnuté pod čísly 1. a 2., s výjimkou článku b) nehodí se ku všeobecné známosti.

Sotvaže ale cirkulář guberniální se dostal do rukou krajských hejtmanů, kteří měli vykonati dle toho potřebné změny v přípravách, došel hr. Lažanského *nový rozklad Pillersdorffův* ze dne 5. června, obsahující důležité pokyny nové pro volby, prohlášení o úkolech říšského sněmu a j. v. V projevu tomto, který je zároveň programem ministerským a svědčí, že si vláda byla přece jen vědoma úkolu prvního shromáždění říšského, se dí: »Volby pro ústavodárný říšský sněm jsou zavedeny a kojím se naději, že V. Vysokoblahorodí bude stopovati průběh jejich s napiatou pozorností a vynasnaží se, aby se zabránilo v pravém smyslu ústavním

[1]) Sněmovní výbor ohlásil 17. května důtklivou prosbu, aby říšský sněm byl svolán »co nejrychlej a na všechen způsob *ještě přede dnem dříve ustanoveným*, totiž před 26. červencem b. r.« Týdenník, 1848 č. 20). Zajímavo, že Pillersdorff 30. května k Lvu Thunovi naléhal na rychlé provedení voleb v Čechách, tak aby říšské shromáždění ve Vídni mohlo býti ke dni 26. června zahájeno. (B. Rieger, O Pražské deputaci v Inšpruku v červnu 1848, Osvěta 1907, str. 103.)

[2]) Srovnej k tomu můj »Příspěvek k moravskému sněmu z roku 1848«, Časopis Mat. Mor., 1913 str. 206 a násl.

každému zdání o působení státní správy na jejich výsledek, že bude uloženo všem orgánům za přísnou povinnost, aby se zdržely jakéhokoli vlivu na ně a chránily úplnou svobodu každého oprávněného k účasti. Toto však nevylučuje nutnosti poučiti s veškerou otevřeností voliče i volitele, zvláště na venkově, o vysoké důležitosti voleb, které mají vykonat, a vysvětliti jim klidnými, rozvážnými a důvěry jejich požívajícími muži význam konstituce, práva a povinnosti, vyplývající z ní pro všechny občany státní, dále poradu, příslušící prvnímu říšskému sněmu, stran chystané listiny ústavní, jakož i četné důležité úkoly, na jichž řešení dojde co nejdříve.

Především bude při tom potřeba, aby v nich bylo utvrzeno přesvědčení, že toliko ústava, založená na svědomité rovnosti i úctě ku všem právům a poskytující stejných záruk proti anarchii, jako proti zvůli a nezákonnosti, může vyhovovati přání, které sdílejí všichni dobře smýšlející, přání to šťastné, trvalé budoucnosti vnitřní síly, vnější vážnosti a svobodného rozvoje všech dřímajících sil naší krásné vlasti. Až do ukončení voleb žádám Vás, abyste každou důležitější událost, která by mohla působiti při tom rušivě nebo na újmu svobody voleb, sledoval s pozorností a podával mi pravidelně zprávu každého téhodne o výsledcích, o nichž zvíte, podle pokynů naznačených v mém dopise ze 14. m. m. Jakmile se počne volba poslanců, kladl bych váhu na to, aby V. Vysokoblahorodí ráčilo mi zaslati s nejmožnějším uspíšením ještě před předložením volebních aktův a hlavního seznamu všech poslanců krátké označení věku, stavu, bydliště, zaměstnání, občanského postavení zvolených, aniž by při tom nevnikalo ani dost málo do poměrů života rodinného nebo soukromého.

Ústavodárný říšský sněm bude se zabývati bezprostředně, jakmile se sejde, úradou o ústavě, která má platiti pro celou monarchii.[1]) Teprve z výsledku této porady může býti dána odpověď na otázku, zdali toto konstituující říšské shromáždění jedním či druhým způsobem, anebo s jakými případnými změnami může se raditi též o dalších předmětech zákonodárství, o organických zařízeních aneb o důležitějších otázkách správních. Ministerstvo uznává pilnost mnohých zákonů, bez nichž nemůže být ani zjednán pořádek ve státním hospodářství, ani položen základ k organickému vybudování veřejné správy, vedené v duchu ústavním, aniž zabezpečena každému státnímu občanu stejná účast ve všech právech a svobodách, které jsou mu slíbeny (in Aussicht gestellt) v ústavní listině.

Potřebujeme naléhavě zevrubného (umfassend) finančního zákona, abychom mohli přehlédnouti veškeré potřeby i zdroje příjmů státních a mohli provésti k dosažení rovnováhy jakož i vůli vůli šetření všeobecně pronesených přání nezbytné v obou

[1]) Že toto znění nemohlo se vztahovati ke koruně uherské, které se dostalo právě vlastního zřízení státního, je samozřejmo, ačkoli slovem monarchie se rozuměla říše habsburská veskrz.

změny. Bez obecního zákona,[1]) spočívajícího na základě co možná nejširším, je přechod k jednoduché lidové a obecného ducha oživující správě obecní i zemské nemožný. Veliká různost dosavadních poměrův obecních a stupně politického vzdělání v jednotlivých provinciích skýtá při tom značné překážky. Přes to musí záležeti na tom, aby byly, pokud možno, překonány a pojetím postavení, vyplývajícího ze stejnoměrných zájmů, dosaženo se společného hlediska stavu, uspokojivého pro vedení veškerých záležitostí obecních.

V osnově ústavní listiny zabezpečená plná rovnoprávnost všech národností činí trvání zvláštních zemských zastupitelstev, přihlížejících k potřebám provinciálním, vysoce žádoucím, aby touto cestou byla ústřední správa upozorněna blíže na potřeby jednotlivých zemí a mohla podati přání jako petice z toho vyplývající. Úplná přeměna stavovských zřízení[2]) v provinciích, v nichž trvala dosud a měla obdobnou úlohu, jakož i nové utvoření tam, kde nebylo jich dříve, jeví se potřebou patrnou (unverkennbar), a ministerstvo očekává s napětím především návrhy od stavův, aby je ocenilo a mohlo aspoň v jejich základních rysech předložit osnovu zákona sněmu říšskému. Neméně naléhavé jsou zákony způsobilé k tomu, aby provedly všeobecnou brannou povinnost[3]), zavedení veřejného a ústního jednání při civilních sporech, s porotními soudy při řízení trestním, postavení a organické zřízení národní gardy, zrušení břemen, váznoucích na statcích poddanských, jakož i úplné zrušení poddanského svazku vrchnostenského, zrušení vrchnostenského soudnictví a zavedení úřadů zeměpanských. Projednání definitivního zákona tiskového, zákona upravujícího vykonávání práva petičního a shromažďovacího, jakož i postup při zatýkání a prohlídkách domovních, dále pevné normy k odstranění trvajících růzností občanských a politických práv jednotlivých náboženských vyznání, k zrušení obmezeného práva v nabývání půdy, jsou stejně vyhrazeny jako vydání zákona o vladařství a zákona o zodpovědnosti ministerské v osnově ústavní listiny prvnímu sněmu říšskému. Přesto že denními událostmi byly čas a pozornost ministrů zabrány neustále, zabývali se ministrové přece přípravou osnov k zákonům, z nichž mnohé jsou hotovy již nyní k poradě. Bylo povinností ministerstva stejně jako bylo v jeho pojímání veškerých zájmův, aby sledovalo se vší rozhodností cestu pokroku, a uzná vděčně každou podporu, která mu bude poskytnuta k podpoře jeho obtížné a obsáhlé

[1]) Srov. v této věci R. Dvořáka pojednání »Změny ve zřízení obecním na Moravě r. 1848«, v Časopise Matice Mor., 1913.

[2]) Jediný stavovský sněm moravský byl si plně vědom významu doby, učiniv dobrovolně slibný rozběh k přetvoření stavovského sněmu v zastoupení lidu.

[3]) Tvrdí-li A. Fischel (Die Protokolle des Verfassungsausschusses über die Grundrechte, XVII.), že požadavek všeobecné branné povinnosti v § 28. jeví se jako požadavek demokracie, třeba si povšimnouti, že popud a podnět k tomu vyšel, jak patrno, přece jenom z kruhů vládních.

práce, zvláště tehdy, budou-li moci z provincií zvolení poslancové již předběžně vzíti na vědomí tento stav věcí, aby přehlédli úkol, který čeká první říšský sněm, a aby pronesli o rozřešení úkolů těch vlastní názory své před voliči, aneb aby vyslechli jich očekávání a přání.

Rovněž bylo by žádoucí, kdyby stavové netoliko o předmětech, o nichž se očekávají jejich určité návrhy, a sice zvláště o změnách provinciálních ústav, jak jsou vyznačeny v osnově ústavní v §§ 55.,[1]) jakož i o způsobu odškodnění za břemena, která jsou označena za zrušitelná, vyslovili své názory a poslali je mně, pokud možno, nejdříve, nýbrž kdyby také o ostatních shora naznačených předmětech zákonodárství sdělili své zkušenosti, nebo, pokud by měli o jednom nebo druhém předmětě sebraný materiál nebo vykonané práce předběžné, kdyby je odeslali mně zároveň s dobrým zdáním svým. Žádám Vašeho Vysokoblahorodí, abyste učinil vhodná opatření, aby mé pokyny a přání ministerstva byla sdělena s volebními výbory po případě se utvořivšími, jakož i se zeměpanskými komisary k poučení volitelův a se stavy zemskými, kdyby byli dotázáni stran rozsahu úkolu říšského sněmu, aniž by však pronesli vlastní mínění o směru řešení, aneb předložili názor svůj vládě.«[2])

Aby se neopakovaly nedostatky a chyby, jaké se objevily následkem nedůvěry a zmatků za nedávných voleb zemských, kdy »celý okres beze všeho předběžného poučení od vrchních panských dnes svolán byl, aby své voliče volili a tito hned třetí den poslance«[3]), obrátil se 6. června utrakvistický »spolek pro politické vzdělání v Brně«[4]) k *sněmu zemskému*, aby se mu líbilo »vykonati vliv svůj na nastávající volby do říšského sněmu jak cestou tisku ponaučením lidu venkovského o důležitosti výkonu, tak také vysláním zvláštních, důvěru v zemi požívajících komisařů«.[5]) Zemský sněm obíral se sice tímto důležitým podáním

---

[1]) § 55., pojednávající o provin. stavech, praví: »Z prvních úloh říšského sněmu bude zkoumání a ocenění přiměřených změn, předložených provinciálními stavy ve příčině jich dosavadních ústav, jakož i návrhů stran náhrady za vykoupená břemena gruntovní.«

[2]) Ve sněmu zemském četla se 20. června »nota« hr. Lažanského ze dne 7. června, obsahující sdělení o projevu ministerském z 5. června, při čemž komise »prosebných spisů« navrhla, aby se tato záležitost postoupila zvláštnímu oddělení; dne 26. června podávala komise zevrubnou zprávu o záležitostech, »které ku předpracování pro říšský sněm navrhnuté jsou«.

[3]) Srov. Mor. Noviny, příloha k Týdenníku, ze dne 3. června 1848.

[4]) Jindy označen jako »spolek ku zvelebení vzdělanosti politické«. Něco podobného v Praze nebývalo, ač by nebylo bývalo na škodu ani tam.

[5]) Německé toto podání, na němž podepsáni Hingenau, Poche, Pražák, Belcredi, Artus, Petříček, Stella, Bobrovský, Fratrel, Poeschel, Pollak, Prucha a poslední jméno nečitelné, zní věrně takto: »Der Verein zur Beförderung politischer Bildung in Brünn hat es sich zu einer seiner wichtigsten Aufgaben gemacht, auf die Wahlen einen solchen Einfluss zu nehmen, dass dieselben nicht auf ungeeignete, sondern vielmehr auf solche Männer, welche nach Bildung und Gesinnung zur

ve schůzi dne 16. června,[1]) ale výsledek rokování ukázal, jak málo si zastupitelstvo zemské bylo vědomo povinnosti své, učiniti něco pro poučení zvláště nezkušeného lidu venkovského. Ale nikde se také nedovídáme, že by byli úřady kandidáti poslanectví upozorněni na úkol, který je čeká, jakož »aby pronesli o rozřešení úkolů těch vlastní názory své před voliči«, případně aby vyslechli jich tužby a přání. A proč neuposlechl hr. Lažanský pokynu a přání Pillersdorffových, aby byli poučeni voliči i volitelé »s veškerou otevřeností« o vysoké důležitosti voleb i úkolu, který čeká na budoucí poslance, muži »klidnými, rozvážnými a důvěry lidu požívajícími«?

Proto zvláštní pozornosti si zaslouží krok, který podniknut byl z kruhů českých. Den před tím teprve zaražená *Jednota Moravská*[2]) vydala jako první projev svůj na poučení české veřejnosti »Slovo o sněmu říšském ve Vídni, svolaném na den 26. června 1848«[3]), ze dne 7. června, v němž byla »milým krajanům« radou, aby vyslali do Vídně vzhledem na úkol říšského shromáždění »osoby moudré, svědomité a svobodomyslné, láskou k národu a jazyku nadšené, ve věcech právních a politických nejen Moravy, ale co možná i jiných zemí rakouských a zahraničních

---

Vertretung des Landes berufen sind, fallen. Zu diesem Zwecke hat sich der Verein auch bereits als Wahlkomitee konstituiert und jenen Einfluss auf die Wahlen zum Landtage durch Beseitigung von Wahlumtrieben mit günstigem Erfolge ausgeübt. Gegenwärtig, wo die Wahlen zum Reichstage bevorstehen, scheint dem Verein *eine Einflussnahme umso dringender*, da bei der Grösse der Wahlbezirke und der bedeutenden Zahl der Einwohner, auf welche 1 Abgeordneter entfällt, kaum zu erwarten steht, dass die Wahl bei der geringen Bekanntschaft, besonders des Landvolkes, mit politischen Charakteren, die tüchtigsten Männer treffen werde. Der Verein ist aber in den ihm zu Gebote stehenden Mitteln zu schwach, um von seiner Intervention den gewünschten Erfolg erwarten zu können und er erlaubt sich daher, sich in diesem für das allgemeine Wohl höchst wichtigen Falle an die hohe Landtagsversammlung mit der Bitte zu wenden: dass sie belieben wolle, auf die bevorstehenden Wahlen zum Reichstag sowohl *im Wege der Presse* durch Aufklärung des Landvolkes über die Wichtigkeit des Aktes, als auch durch Absendung *eigener* im Lande Vertrauen erregenden Kommissäre Einfluss zu nehmen. Der Verein findet sich zu dieser Bitte um so mehr gedrängt, als es selbst im Interesse der hohen Landtagsversammlung liegt, die Reichstagswahlen auf die *vertrauungswürdigsten* Männer unseres Landes zu lenken, von deren künftigen Beratungen und Beschlusse die Zukunft der Provinz, ja sogar der ganzen Monarchie, abhängt«. (Landtagsakten 1848, chované v zemském archivě moravském.)

[1]) Pražák navrhl po přečtení listu toho: »Ačkoli toho mínění nejsem, aby se bezprostředně na volení působilo, nýbrž jen aby se komise zvolila, u které by každý poradu hledati mohl, zvláště pro překažení dvojnásobného volení na venku,« než návrh ten byl bez řeči prostě zamítnut a věc vyřízena.

[2]) Srov. moje »Dějiny Matice Moravské«, str. 6 (zvláštní otisk z Časopisu Matice Mor.).

[3]) Týdenník, 1848 č. 24, v Nár. Novinách uveřejněn dvakráte (srov. č. 57. a 67.). Srov. též Jana Kabelíka, Moravská Národní Jednota, v Čas. Mat. Mor. 1909.

zběhlé.«[1]) Obzvláštní význam — ač nutno poznamenati, že česká veřejnost moravská na ten čas nebyla ještě zralá pro porozumění toho všeho — tkví ve vymezení politického programu českomoravského, dle něhož měli poslancové budoucí zastávati:

1. Úplnou samostatnost a neodvislost rakouského mocnářství;[2])

2. rovnost skutečnou všech národů rakouských se zřetelem k občanské svobodě, řeči a národnosti;

3. aby každý národ své zvláštní záležitosti sám si řídil, pokud se to se samostatností, celitostí a silou mocnářství Rakouského srovnává;

4. obmezení činnosti sněmu říšského na zákony a záležitosti celého mocnářství se vztahující.[3])

A teprv o 3 dni později vydáno »provolání z proz. výboru pro volební záležitosti při spolku pro politické vzdělání«, ukazující prostě k tomu, že »blaho a zdar naší vlasti záleží na volbě způsobilých mužů.«[4]) Práci svou představoval si tento utrakvistický na papíře, ve skutečnosti německý spolek takto:

1. přispívat k utvoření voličských spolků v jiných částech země[5]) a vejíti s nimi ve spojení;

2. přispívat tiskem a osobním stykem k jasnému pojímání našich politických poměrův a pracovati k odstranění předsudků;[6])

---

[1]) Naproti tomu »Patriotischer Aufruf mehrerer Sternberger an ihre Mitbürger« (Die neue Zeit, 1848 č. 26) požadoval od budoucího poslance jako »nevyhnutelné podmínky« prostě: rozumu, klidu, rozvahy, nestranné spravedlnosti, opravdové lásky k vlasti a k bližnímu.

[2]) Namířeno proti snahám frankfurtským.

[3]) Na provolání z Jednoty podepsáni jsou A. V. Šembera, J. Ohéral, Ant. Kudla, Ant. Macenauer, K. Zedník, J. Jedlička, Lub. Winter, P. Jos. Těšík, P. G. Kalivoda, P. Fr. Sušil a Jan Jílek. Jaké následky mělo toto počínání pro podepsané, vypravuje V. Brandl (Bedř. hr. Sylva-Tarouca, str. 25): »Tu nastala hrozná zuřivost proti Jednotě a jejím členům a hlavně proti hraběti, který tak nebezpečný spolek u sebe přechovával. Předkem se obrátila zuřivost liberálů přemrštěných v Brně proti kněžím, kteří pod to provolání se byli podepsali; byli to G. Kalivoda, Fr. Sušil a Jos. Těšík . . . Biskup skutečně věc kněžím vyložil na zlou stránku; přísně pokáral Těšíka a Sušilovi se řeklo, že by za takových okolností profesorem theologie zůstati nemohl.« A přece konali jen svou povinnost občanskou, k čemu ministr vyzýval přímo podřízené orgány.

[4]) Br. Zeitung, 1848 č. 162.

[5]) Proč se tak nestalo? Aspoň nikde nečiní se nejmenší sdělení o zřízení jakéhosi místního výboru volebního s výjimkou hl. města Brna, kde úkol ten připadl t. ř. representačnímu výboru.

[6]) Co spolek vykonal v té příčině, nebylo zrovna mnoho. Aspoň v projevu ze dne 18. července (Brünner Zeitung, 1848 č. 201) si pochvaluje, že přispěl uveřejněním dvou letáků v obou jazycích zemských »na rozšíření správných pojmů o úkolu legislativních shromáždění [míněn též sněm zemský] a o způsobilosti budoucích poslanců.« Toť vše. Pořádaje literární pozůstalost Egberta hr. Belcrediho připadl jsem na dva dokumenty, vydané »od spolku ku zvelebení vzdělanosti politické«, ale jeden z nich, ze dne 26. května, volá k »Milým krajanům«, aby měli důvěru ve spořitelnu a v národní banku, druhý, nedatovaný, označen jest jako »Dobrá rada k volení pro státní sněm do Vídně«. Bude o něm ještě řeč níže.

3. seznamovati voliče s kandidáty spolku známými a s jejich politickým vyznáním víry;[1])

4. čeliti nezákonným vlivům a rejdům volebním na svedení voličstva.

Mezitím šly úřední pokyny, nezbytné pro přípravy volební, svou obvyklou cestou, totiž hodně pomalou. Tak se stalo, že se výnosy z 13. května a ze 3. června o svolání říšského shromáždění a o prozatímním volebním řádě dostaly teprve 9. června — společně s výtahem z obšírného výkladu Pillersdorffova — do rukou hejtmanům krajským a ještě k tomu v počtu naprosto nedostatečném. Není proto divu, stýskal-li si hradištský hejtman 9. června v podání svém do Brna: »Teprve dnešního dne došel mne patent o svolání říšského sněmu a prozatímní volební řád, takže nemohu, ježto mi byly poslány označeného patentu i volebního řádu toliko dva (!) exempláře, vykonati potřebné ohlášení. Abych mohl ostatně provésti volbu volitelův i poslanců, jest mi požádati důtklivě o zaslání 500 výtisků cís. patentu i prozatímního volebního řádu jak v řeči německé tak české, pokud možno nejpozději do 11. t. m., jelikož bych nemohl jinak vyrozuměti volitele, oprávněné k volbě deputovaného, dle § 47. prozatímního volebního řádu 6 dní před volbou o ní zeměpanskými komisary, a mohlo by se státi následkem neproveditelného všeobecného oznámení dotčeného patentu a volebního řádu, že by volby poslanecké nebyly ukončeny do zahájení říšského sněmu, pročež se musím ohraditi také proti každé zodpovědnosti.« A proto teprve 9. června vydal guberniální rada a krajský hejtman znojemský Jan Stellwag šl. z Carrionu oznámení obecním představeným stran voleb poslaneckých, z něhož patrno též, že znojemský kraj, čítající 175.940 obyvatelů, byl rozdělen — podle § 19. prozatímního volebního řádu měl připadnouti, jak známo poslanec na 50.000 duší — na 3 okresy volební: Znojmo, Moravský Krumlov a Moravské Budějovice.[2]) Ježto dle § 33. příslušelo krajskému úřadu právo stanoviti den volby volitelův, určil Stellwag, nevyčkav pokynů nových, prostě takto: »Protože říšský sněm počne dne 26. června, je zvoleným poslancům dostaviti se nejdéle do 25. t. m. do Vídně a mají se ohlásiti u zvláštní komise, určené k uvítání deputovaných. Krajský úřad cítí se proto povinován upustiti pro krátkost

---

[1]) Po této stránce spokojil se spolek tím, že uveřejnil v »Brünner Zeitungu« po dvakráte (č. 166 a 170) jména mužů, »kteří by stačili na úlohu ústavodárného shromáždění«.

[2]) Tento počet byl míněn ovšem průměrem, jak ukazuje též dokument o seznamu z kraje právě znojemského. Na první okres (Znojmo se 17 obcemi) připadaly 63.804 duše, na druhý (Mor. Krumlov s 15 obcemi přilehlými) 61.276 a na třetí (Mor. Budějovice se 17 obcemi) toliko 50.860 obyvatelů. To bylo rozdělení arciť ne dosti rovnoměrné. Za to pro kraj olomoucký provedeno rozdělení přímo ideálně. Mimo města Olomouc a Šternberk, která měla po jednom zástupci, příslušelo ostatnímu kraji poslanců 9 a sice: Klášterní Hradisko s 50.023, Unčov s 50.029, Prostějov s 50.325, Šternberk (venkov) s 50.004, Ruda s 50.694, Úsov s 50.004, Zábřeh s 50.000, Mor. Třebová s 50.015, Konice s 50.047.

času od ustanovení §§ 32., 41. a 47.[1]) ohledně dní a uložiti pánům obecním představeným, aby provedli volby volitelů ve svých obvodech tak, aby bylo nejpozději do 21. t. m. všecko ukončeno dle ustanovení tohoto volebního řádu a oznámeno volitelům, že se mají dne 23. t. m. dostaviti do hlavního místa volebního, vykázati zeměpanskému komisaři dle § 41. legitimací, odevzdati mu výsledek volby volitelův a dle § 32.[2]) též seznamy voličů.« Oč prozíravěji si vedl krajský hejtman uherskohradištský Schöbl.

(Pokračování.)

Anna Lauermannová-Mikschová:

Ze vzpomínek na Marii Červinkovou-Riegrovou.

(Dokončení.)

Nastala nám doba veřejných plesů. Nebyly ani tenkrát o nic kloudnější nežli jsou dnes, zklamaly důkladně, zvláště mne, ač prý jsme obě, jak zněl soud společnosti, dělaly »furore«. Jenže tenkráte plesy mívaly pro mladá děvčata vážnější pozadí, bývaly jakýmsi vysokým učením života, trvajícím dvě, nanejvýše tři léta, končícím buď doktorátem manželství, nebo propadnutím do věčného stínu staropanenství.

V Mariiných deníčkách nalézá se před prvním jejím plesem trojí obava — první, že to bude státi nebohé rodiče hrůzu peněz — druhá, že toho musí pilně dbát, aby byly řádně zavázány všechny tkaničky na plesové toilettě — třetí — obava veliká — že se z ní v neřestném světě stane koketa. Hned vedle je vepsán záměr říditi se ve všech věcech světa se týkajících radou přítelkyně Aninky, která je »světa honěnější«. Moje »světa honěnost« nebyla sice také veliká, ale uspokojila jsem tenkráte Marii trochu škádlivým ujištěním, že ji, která se tak ráda vhloubává do zrcadel zpovědních a která si tak málo hledí zrcadel rtutí podložených,

---

[1]) § 32. stanoví: »Jakožto příprava pro volení volitelů vyhotoví se po učiněném rozdělení volebních podkrají od místního představeného, v městech od měšťanského výboru, s přivoláním několika volitelů poznamenání všechněch k volení oprávněných obyvatelů podkrají, do něhož každý v ouředním místě volebního podkrají nahlédnouti může, a ve větších místech vydá se každému voliteli tištěný legitimační lístek, do něhož se jeho jméno napíše.« — § 41. praví: »Komisí volební sdílí okresní vrchnosti, jak volení vypadlo, by se to zeměp. komisaři volebního okrsku oznámilo, ve volebním podkrají to u veřejnou známost uvede a dá každému voliteli listinu o jeho vyvolení následujícím způsobem vyhotovenou . . . »§ 47. zní: »Všechněm obyvatelům volebního okrsku zeměp. komisař alespoň 6 dní přede dnem, k volení poslanců ustanoveným zvláštním psaním, jehož obdržení navrácením přiloženého recepise potvrditi se má, známost dá, že se volení předsevezme.«

[2]) § 32. pojednává o způsobu sestavení »poznamenání všechněch k volení oprávněných obyvatelů«.

nehrozí ďábel zálibnosti zlé. Další má rada nesla se k tomu, aby se nechovala ke svým tanečníkům jako k profesorům vyšší dívčí školy, aby jim neříkala »Ano, vašnosti, jak si račte přáti, vašnosti, uctivě děkuji za tanec, vašnosti.«

Marie popsala dopodrobna svůj první ples, který zahájila jako předtanečnice; je spokojena, že nepadla při tanci, a že se chovala slušně, příjemně i vzdělaně. Na zpáteční cestě v kočáře cítí jakési zklamání a pozoruje, že se i Aninka dívá do černé noci smutně a zamyšleně.

»Jak je mi?« táže se druhý den svého deníčku. »Je mně jako lehkomyslnému děvčeti. Žiji tolik ve svých myšlenkách o plesu, mezi bavícími. Zvláště si vzpomínám na toho chytrého, duchaplného tanečníka. Je fešný — ale vím o něm mnoho . . . vím, že v nic nevěří, že pro nic není nadšen. Chtěla bych půl dne sedět u Mikschů. Maminka toho už má dost. Nemám být živa pouze pro zábavu, není to chvalitebný směr. A přec, můj Bože, jest to tak vábné! Mám si vytýkati nějaké chyby? Koketní jsem nebyla, jen jsem byla trochu příliš vlídná k M. Svým jsem neprospěla, nestarala jsem se o ně. Doma to nebylo v pořádku — mám se více starat. Také počnu chodit do opatroven. Můj Bože veliký, neopouštěj mne chybující.«

V tom je celá Marie dívčích svých let, lehko vznětlá, po veselosti toužící, hned opět z veselosti sebe samu kárající, podléhající vštípené jí snaze vychovati se na světici.

»Aninka je kritická, mnoho žádá,« píše Marie.

Ani dnes nechápu, proč mne moji tanečníci tak málo dojímali a proč mne tak zklamal svět, jehož pěknější odraz jsem ovšem znala ze spisů básnických. Má mysl byla tenkráte jiným zaujata. Hrabě z Rudolfstadtu se neobjevil na prknech Žofína, ale já sama chtěla jsem se státi Consuelo, slavnou pěvkyní.

Učila jsem se zpěvu a můj mistr František Pivoda nejen že neodpíral mým skvělým záměrům po dráze umělecké, ale podporoval je i tím, že přišel mé rodiče přemlouvat, aby mne věnovali divadlu, alespoň podiu koncertnímu, že on ručí za dobrý výsledek. Otec nestavěl se proti mému přání, maminka však prohlásila, že její dcera bude kráčeti ke komediantství jen přes její mrtvolu. Přes tento zákaz nevzdávala jsem se skvělého snu; jedinou mou vášní byl té doby zpěv i hudba.

Marie učila se u ředitele Mayera zpěvu a zpívávala na kruchtě kostela Panny Marie Sněžné, ale i v zeleném salonku u Riegrů provozovalo se té doby mnoho hudby.

Někdy k těmto hudebním produkcím přišel na chvíli i starý pan Palacký. Přicházel důstojně, zdvořilý a vzdálený jako bytost jiných světů, usedl na zelenou pohovku a žádal, abychom se nevyrušovaly. My ztichly, jakoby sám Bůh Otec byl vstoupil. Ač byl velmi laskav a přívětiv, bylo v starém pánovi něco zvláštního, jakoby se do přítomnosti našeho mládí díval z nějaké velké dálky, jakoby se byl vrátil z těch šerých historických dob, do nichž byl vhloubán jeho duch, jen na chvíli do přítomna a malých,

živých jeho zájmů. Jednou zahrála mu Božena Zelená (paní Augustinová) pečlivě nastudované Chopinovo Impromptu. Když dokončila, zatřásl starý pán záporně hlavou a pronesl se jaksi nepříznivě o nejasných a přeplněných komposicích některých modernějších skladatelů, jichž nemiloval. Proto se na pult kladly hned Mozartovy nebo Beethovenovy sonáty, když vstupoval. Písně poslechl si rád, hlavně Tomáškovy písně na text rukopisu kralodvorského, nebo písně Jelenovy.

Kdysi zazpívala Marie k jeho přání »Ach není, není tu, co by mne těšilo«. Vnučka zpívala a dědeček jí tiše, tichounce přizvukoval. Šedý a vzpřímený, s tváří pevných, jako kamenných rysů seděl nehybně na zelené pohovce, ale bledě modré, přísně jeho oči se pojednou zamžily. »Není, ach není tu, co by mne těšilo,« opakoval si tiše, když vnučka zpívat přestala. »Co mne těšívalo, vodou uplynulo — ba právě, vodou uplynulo, je tomu tak.« A pokyvoval zvolna hlavou myšlenkami těžkou.

Bylo chvíli ticho, my mladí měli jsme pojednou pocit, že se nám starý pán v čemsi přiblížil.

»Dědeček vzpomíná si na babičku,« šeptla mi Marie do ucha. »Často si na ni vzpomíná.«

V hlase starého pána byl přízvuk věčně lidského smutku a zeleným salonkem jakoby to zavanulo steskem všem lidem společným, steskem milování, které končí loučením. —

Tenkráte jsem si vzpomněla na svazek Zschokkeových novel, které mi Marie půjčila. Stránky tlusté knihy, velkého formátu, byly proloženy lisovanými květy, pečlivě připiatými na sežloutlém papíře. Květy zašlých barev, modré, růžové i červené, květy granátníkův i druhy fialových anemon, vše pokryto hnědí rezavých skvrn; ale u každého květu byla rukou Frant. Palackého připsána poznámka, ku příkladu, že květ byl utržen ve společnosti drahé Terezie v Nizze toho a toho dne, toho a toho roku. Suché květy páchly divnou vůní jar dávno minulých a nad písmem přibledlého inkoustu jakoby se mi v mysli byla sklenula spona ústící přes prohlubeň času k těm, kteří svá jara prožívali dávno před námi, kteří měli za sebou, co nás ještě čekalo. —

Starý pán odcházel provázen svou dcerou, paní Riegrovou, která otci svému vykala, projevujíc mu ve všem nejšetrnější úctu.

Vespolná úcta všech členů rodiny Riegrovy, naprosté podléhání mladších autoritativnosti starších, zdála se bráti původ v rodině Palackých, snad už i Měchurových. Bylať sice mezi členy rodiny Riegrovy důvěrnost, ale nebylo té naprosté intimity, která zevšední jednoho druhému v úzkém spolužití. U Riegrů měl každý svůj svět zájmů, svůj okršlek činnosti, když se sešli, jakoby byl přišel každý ze své země, ať třeba ty země na sebe hraničily, ať v nich vládly stejné zákony i stejný duch. —

Jednoho leta přijela Marie z Malče. Měla bílé, kvítky poseté šaty a vyhlížela rozzářeně; vidím ji jako dnes. V lesku jejích očí tkvělo štěstí a kolem rtů hrál jí nedočkavý úsměv, který jsem znala; věděla jsem, že touží mi něco svěřiti.

»Jsi zamilována!« začla jsem první.

»Jak to víš?«

»Což to na tobě není vidět — a je to nový váš pan ředitel!«

»Jak jsi tohle mohla uhádnout?«

»Prosím tě, dva mladí lidé na osamělém ostrově, jakým je vaše Maleč!«

Té doby byla jsem přemoudřelá zase já. Ve vedlejším pokoji ležel můj otec, oslepplý, zvolna umírající, duchem neobyčejně čilý, i matčina duševní choroba se jaksi zhoršila. Sestra byla provdána na venkově. Stíny houstly nad mým životem.

Pamatuji se jasně, že jsem této lásce u lehce vznětlivé Marie nepřikládala velké důležitosti. Ale pan ředitel byl nebezpečnější, nežli se mi býti zdál, živý, nadaný, energický v zevním vystoupení, snivec a romantik v tajených hlubinách své duše, měl na své straně mocného činitele, samotnou paní Marii Riegrovou.

V jednom svém deníčku popisuje Marie Svatojakubskou noc na Malči následovně:

»Šli jsme se dívat na ohně. Byl večer velmi jasný, teplý, krásný. Měsíc svítil tak, že hvězdičky před ním bledly. Jdouce na kraji lesa pohlíželi jsme na mihotavá světla na všech stranách kolem. Bylo velebné ticho, jen les šuměl a kvetoucí třešně vydávaly silnou vůni a v porosené trávě pod námi skláněly se jarní květy. — Má ten den tak něco kouzelného. Světla mihotají na všech stranách v temné krajině, na krblinách plno dětí skákajících při rudé záři smolných vichů a po cestě nesl hoch mladou jedli — toť celá pohádka v jednom slově.«

A v takovéto Svatojakubské noci setkala se Marie po prvé se svým budoucím chotěm Václavem Červinkou (píšícím později pod pseudonymem Q. F. Renatus), milým mně dosud přítelem, žijícím nyní ve filosofickém ústraní na Rochňovsi, blíže Malče.

Před svatým Václavem 1874 psala mně Marie, abych přijela za družičku na její svatbu. Tenkráte, kdy již nebylo obavy, že si na jedlích parku údy polámu, nebo že se v malečském rybníku utopím, přijela jsem po prvé na Maleč, uviděla jsem po prvé starý bílý zámek i cesty parku, po nichž jsme pak ještě často kráčívaly za jasných dnů i za pochmurna i v bouřích, jaké život přináší. —

Přijela jsem na Maleč a obraz zámku, obklíčeného temnou zelení jedlí, pestrým zlatem listnatých stromů i rudí starých buků podzimního parku, vtiskl se mi hluboko v paměť. Vtiskl se mi v paměť tím hloub, že mysl má byla tenkráte ještě ochořelá bolestnými obrazy útrap drahého člověka, jehož duch byl tak jasný a mocný, že dovedl přemáhati i nejkrutější bolesti rozpadávající se tělesnosti. Téhož jara zemřel můj drahý otec, jehož odchod vtiskl nejen osten ohromné bolesti do mého mládí, ale vnesl v ně i snůšku krutých otázek o bezúčelnosti všeho života. —

V Mariiných zápiskách jeví se několikráte opakovaná nespokojenost, že Aninka byla vážná a smutná na její svatbě. Marie byla radostná a radostnost tak špatně chápe smutek; a tento, má-li

trochu útlocitu, vtlačí se do kouta, aby nevrhal stíny do cesty radosti, vzácného životního hosta. I já byla tenkráte již zasnoubena, ale byl mezi námi podstatný rozdíl. Marie zasnoubila se z lásky, já z jistého světobolu, z jisté zbankrotělosti všech nadějí životních. —

Mariina svatba byla poetická tím, že se vymykala veškeré konvenční pompě, obvyklé při podobných příležitostech. Na Maleč přijelo několik nejbližších příbuzných, několik nejdůvěrnějších přátel, kdo přijel, přijel z lásky. — Nebylo tu všetečných koukalů, nebylo tu frisérek ani krejčů, jen z dolejší velké kuchyně, ve které se paní Riegrová nad klubkem služek oháněla, vycházely lepé vůně. Staré klenutí bílé předsíně bylo okrášleno chvojí a kaple, prozářena sluncem, zela otevřena, připravena k příchodu svatebčanů.

Malečský zámek o velkých pokojích se starým empirovým nábytkem z dob Auersperků, s nábytkem, z něhož každá skříň a každý obraz hovoří tajemným kouzlem minulých dob, byl toho dne jako celý prozářen záplavami podzimního slunce. Pletly jsme s paní Bohumilou Vávrovou, Mariinou sestřenicí, svatební věnec v bibliotéce, na jejíchž stěnách visely obrazy všech koní, již kdy vyhráli cenu steeple chase, a v jejíchž empirových skříních dřímala valná část francouzské i německé literatury, sahající do roku 1830 a náležící kdysi Xavierovi z Auersperků.

Nevěsta a ženich seděli mezi tím na lavičce u rybníka, jehož střed tvoří ostrůvek starých olší a bukův a jehož hladinu brázdily labutě, bílé a čisté jako sny panny. Snoubenci vázali věnec pro obraz Panny Marie na jabloni, důvěrnici jejich lásky.

Marie, která o několik dnů později popisuje zevrubně svoji svatbu začínajíc denník slovy: »Les hereux n'ont pas d'histoire,« vyzrazuje dále: »Jak je možno o tom psát a v chladných slovech zaznamenat na mrtvý papír to, co v našich duších žilo, ten souzvuk, to blaho, to svaté nadšení. Svět byl tak krásný, tak krásnou není země v máji, když pučí a kvete, tak krásnou jest země jen pro milující, blažené srdce. Poesie dýchala nám z každého listu a z každé vzpomínky. — Věnec nám při těch myšlenkách ovšem šel špatně od ruky a přišla nás maminka upomínat, že se po nás všichni shánějí, že už jeli pro vel. pána Bouchala a Heřmanský vel. pán že už je zde, v kanceláři, že se už podepisují svědkové a my že se o nic nestaráme, že jsme takové děti, že pleteme věnec z chvoje, slaměnek a šparglového semene.« — A dále píše: »V mém pokoji bylo již hlučno. Mně to bylo vše jedno. Nemohu říci, jak mi bylo — já to nevím. Bylo mi tak svatě a vznešeně. — Beze všeho otálení jsem se oblékala, pak jsem se počala česat, nešlo to, cuchala jsem si vlasy. Aninka se nabídla k česání. Plakaly jsme při tom obě. Aninka byla nesmírně pohnuta, vzlykala, líbaly jsme se s pláčem. Jí bylo nejspíše, jako bychom se loučily, i mně bylo podobně. — Přála jsem si, abych jí mohla kdy čím prospět, neb se mi zdálo, že jsem šťastnější než ona.« —

Po svatebních obřadech kráčeli novomanželé stromořadím košatých, ovocem obtížených jabloní a nesli vlastníma rukama uvitý věnec k oné nejstarší jabloni, na níž nad klekátkem visel obraz Panny Marie.

Mariin bílý závoj vlál ve stínech stromořadí a já jsem se za ní dívala dlouze a smutně — společná pohádka dívčích našich let byla dopovídána. —

Tak, jako zhusta později, když Marie popisuje společnosti v domě Riegrově, nalézá se v popisu její svatby vykreslená podkova stolu a kolem ní jsou vepsána jména stolovníků. Nad tou dojemnou, inkoustem kreslenou podkůvkou svatební, kolem níž jsou většinou vepsána jména nyní již odešlých, vyvstává mi jasně obraz velkého salonu na Malči, v němž byla svatební hostina.

Salon, velká obdélná místnost o modrých polích stěn, orámovaných barokními rámci, o stropu, s něhož shlíželi bílí amoretti v pěkné stukkové práci šestnáctého století, o velkých, kulatých stolech z bílého třešňového dřeva i pohovkách a křeslech, zlatohnědého sametu, měl vždy cosi nádherného, o feudální slávě dřívějších majitelů svědčícího. O Mariině svatbě spadalo do vysokých, oponami nezakrytých jeho oken modro oblohy i odlesk zeleně zlatého stromoví parku. Na této z modře zlata a zeleně složené světelné záplavě vystupují v mé paměti tváře i postavy kolem podkovovitého stolu sedících hostí. Zády k oknu, na čestném místě seděli svatebčané, vedle nich rodiče i starý pan Palacký, pravé křídlo podkovy zaujali příbuzní i veselí velební páni, levé úřednictvo statku, proti nevěstě a ženichovi seděly družičky, Libuše Riegrová a já, a mlčenliví mládenci, Bohuš Rieger a Otakar Červinka.

Marie popisuje zevrubně, s patrně vystupujícím belletristickým talentem všechny soustolovníky, nevyjímajíc hospodářské úředníky s vymoděnými polovicemi. Jakoby jí štěstí bylo přidalo barev na paletu životního nazírání. Tvrdila jsem v pozdějších letech, že by z Marie byl velmi dobrý romanopisec a v tomto mém úsudku shodoval se se mnou Svatopluk Čech, jemuž později poslala některé kratší belletristické práce k posouzení. Co jsem tvrdila, počínalo se objevovati záhy v Mariiných zápiskách i v jediné větší beletristické práci »Letní sen života«, kterou vydala nedlouho před svou smrtí.

Nebylo v Marii sice chladných analytických schopností, nebylo ostrého postřehu pro slabůstky lidské, ale bylo hluboké prolnutí z duše do duše, ono naprosté pochopení a konečné omluvení slabostí i vášní lidských, jaké se nalézá ve spisech ruských realistův a jaké bývá výhradou duší mystickou ethikou prolnutých. —

Předbíhám. — V dívčích letech byla Marie světa a lidí neznalá, naivní a průhledná jako horský potůček. Mívala stálou potřebu se svěřovat, ujasňovati sobě pocity svého věčně neklidného nitra, ať v žalu, ať v radosti, a z této její potřeby vyrostly stopy zápisků, v nichž se nalézají děje i myšlenky i pocity jejího života — podivuhodno jest, že se v nich nenalézá ani jediného mstivého zlého pocitu. Byla schopna jakéhosi svatého rozhorlení —

zloby duše její schopna nebyla. I tam, kde jí bylo ubližováno, zkoumala nejprve své nitro v otázce, čím tomu ubližování zavdala podnět, což mne svádělo k drastické poznámce: »Dá-li ti někdo pohlavek za levé ucho, přemítáš tak dlouho, čím jsi si ho zasloužila, že propásneš čas mu ho za pravé ucho vrátiti.« —

Popisujíc svou svatbu, píše Marie s velkou láskou o všech členech své rodiny i o svých přátelích. Sama šťastna, chtěla by obšťastniti celý svět. Trochu její kritiky vzbudil u podkovy svatebního stolu sedící filosof, o kterém praví: »Byl jako sfinga hotová, byl jako člověk, který duchy cituje. Jeho oči mají něco hlubokého, jeho úsměv bývá velmi rozdílný, někdy takový, jakoby uznávaje nemoudrost lidskou, zdržoval se pohrdlivého úsudku. Neví, kam chce. Potácí se tak světem, jako nedokončená věta. Když jsme se ho ptali, zdali nebyl nikdy zamilován, odvětil: »Opravdu, ta idea mi ještě nikdy nepřišla!« Ta idea mu nepřišla! Ó nepraktická, falešná filosofie!«

O starém pánu Palackém píše Marie, jak se stále nad tím pozastavoval, že mlčenliví mládenci nebaví družičky, to že se mu nelíbí, to že jaksi není v pořádku. A další úsudek vnučky o dědečkovi zní: »Náš dědeček byl galantní k dámám, je tak roztomilý stařeček, jako je jich málo na světě. Když se na někoho přívětivě podívá, tu celý svět se rozplývá v jeho modrých očích. Měla jsem z toho velikou radost, že byl tak veselý — tak vážnému pánu to tak krásně sluší. Dědeček je poetické povahy, není nakažen prosou světa. On sám velmi vřele miloval a dosud chová stejnou lásku ke své nebožce, on věří v lásku, ve štěstí pravé, které ze souhlasu duší vyplývá — proto se mne tak naléhavě ptal, mám-li Václava ráda, byla to u něho zvláštní pedanterie, chtěl míti historicky přesné udání, když ale o tom byl přesvědčen, pak bylo všechno dobře.« —

Končím první díl svých vzpomínek na dívčí léta Marie Červinkové-Riegrové ve záměru vrátiti se k nim co nejdříve vypsáním životní práce její i celého působení této nevšedně čisté, nadané a ušlechtilé duše. —

Václav Dresler:

Adolf Heyduk.

Črta k básníkově osmdesátce.

(Pokračování.)

II.

Převážná většina veršovaných románků Heydukových osnována jest na děje v podstatě dosti jednoduché, prostince se vyvinující, většinou klidné a teprve v svých vrcholných partiích dramatičtěji vznícené. Klidná prostota těchto povídkových ná-

mětů v předních částech nebývá prostoupena vzrušenějšími výjevy, které jsou ostatně dosti řídkými zjevy i ve druhé polovici epických příběhů autorových. Při tom některé těch scén vyznačují se nepopíratelnou působivostí dramatickou a samy o sobě mají silnou účinnost dojmovou. Jediné, co jim schází a co nesporně vyzvedlo by jejich uměleckou hodnotu, jest příčinný vztah jejich k celkovému epickému ději. Tento vztah bývá zpravidla dosti volný. Při čtení hned vycítíte, že tyto partie k ostatnímu ději jaksi nepatří, že ten děj nedostává se jimi příliš ku předu a že v širším rámci povídkového thematu tvoří spíše ojedinělé klenoty popisného nebo náladového umění básnického než souvislou součástku rozvíjejícího se látkového řetězce. Všude projevuje se tu především citový lyrik, který řadu překrásně vytvořených čísel dojmových či deskriptivných prostě vkládá na vhodná místa do předváděného děje epického, méně dbaje o jejich motivační spojitost s ostatními složkami základního sujetu látkového.

První třetina a někde skoro celá prvá polovina rozměrnějších výpravných skladeb Heydukových vlastního epického děje skoro nemívá, jsouc věnována jednak podrobným referentským disposicím, jednak obsáhlým popisům. Na dějovost a příběhovost neklade tedy básník ani ve svých epech, pokud jsou čerpány ze současného života lidového, stěžejní váhu. V ní samé netkví také vlastní umělecké těžiště těch epů. Epické prvky ostávají tu více vnějším pozadím pro sytější vyzvednutí vnitřních vložek lyrických nežli ústředním motivem. Látkově jsou děje založeny na případech v daném prostředí i za daných okolností denně se vyskytujících. Básník jich nuceně nekombinuje, ale odpozorovává je životní skutečnosti, kterou přizpůsobuje ovšem svým literárním účelům, ponechávaje jí však její živoucnost, přirozenost i pravděpodobnost. Tato není v podstatě porušena ani hojným užitím popisných vložek, jež nevybočují svojí povahou z rámce základního příběhu, i když vnitřně souvisí s ním jen zcela volně. Dějový proud postupuje bez ohledu na ně lehce a nenuceně, třebas trochu zvolna, a není ve svém rozvoji ztěžován ani zbytečným hromaděním motivačních zápletek ani nadměrným zdůrazňováním odboček čistě situačních. Celkem zachovávají tedy veršované povídky autorovy i při své značné lyričnosti jasnou přehlednost, úměrnost a výraznou životnost ústředního děje.

Mimo větší, rozměrnější malby povídkové vytvořil Heyduk dlouhou řadu stručně črtaných obrázků, výjevů, podobizen, pohádek, ballad i veršovaných zkazek, kromě básnických povídek také četné cykly drobné epiky. Pro snazší přehlednost postupujme od skladeb z vesnického současného života ke sbírkám drobné epiky prostonárodně lidové a od těch přejděme k malbám i cyklům vlastenecky historickým.

Ze soudobého životního ovzduší realisticky lidového čerpal básník k těmto románkům, rozvedeným zpravidla na několik set potištěných stran: Běla, Sekerník, Pod Vítkovým kamenem, Dřevorubec.

V *Běle* vytvořil Heyduk měkce založenou a citově přeplněnou idyllu mateřské lásky, rodinné intimity i osobního sebeobětování. Hrdinkou jemně motivované povídky jest mladá věsničanka, která, stavši se matkou, ocitne se pojednou před osudným rozhodnutím. Buď zůstane u svého dítěte, v tichém ovzduší rodné vísky a v prostičké chyši, kde nebude moci vlastnímu děcku pojistiti jednou snad ani o píď lepší existenci, než jakou má sama i jakou před ní prožívali tu její rodiče, ale za to bude odměněna tím, že denně smí se těšiti pohledem na živoucí sémě své mladé lásky, opatrovati je i tráviti příští dny v ustavičné namáhavé práci, ve stálém boji se skoupou přírodou, při tom však po boku milovaného muže a v blízkosti vytouženého dítěte. Anebo přijme nabízené jí místo kojné v bohatém šlechtickém domě a nabude možnosti dáti novorozenci do vínku vyzískaný službou peníz. V tomto druhém případě musí ovšem dítě, muže a rodinu na čas opustit, odloučiti se od všeho, co srostlo s celou její průhlednou duší prosté vesničanky a jíti za výdělkem v prostředí, jež jest jí úplně cizí, neznámé a leží před ní zahaleno mlhou tajemnosti. Za tuto cenu získá však hmotné prostředky, jakých by jí mozolná malorolnická práce neposkytla ani za čas nepoměrně delší. V jejím prostém, složitému uvažování nezvyklém nitru rozehraje se trapný boj, jehož výsledkem jest odhodlání jíti za chlebem pro sebe i své dítě a hlas srdce na chvíli v sobě potlačit. V okamžiku, kdy opouští své drahé, má duši čistou a v nitru milý, ničím nekalený mír i klid. Tichý rodinný kroužek jest jí celým světem, v němž cítí se spokojena a šťastna. V práci a lásce vidí konečný smysl života. A tato idylla, prožívaná v půvabném ústředí pošumavské přírody, plná něhy a citového zvroucnění, jest náhle přerušena odchodem do vzdáleného ovzduší panského. Tam přijmou ji co nejvlídněji a jsou vůči ní plni jemných ohledů. Chápou tíži jejího postavení i bolestnost jejího odhodlání a štědrostí i něžností snaží se odškodnit ji za ztracený ráj rodinného soužití. A ona sama cítí se uklidněna vědomím, že dítěti jejímu doma daří se dobře, netušíc, že příbuzní zatajili před ní nebezpečné onemocnění milovaného jedináčka. Počítá dny, které zbývá jí ještě ztráviti v panské službě, a v prsou rozlévá se jí hřejivé teplo při myšlence, že už za nedlouho bude moci položit svému dítěti do chudičké kolébky nastřádaný poklad, jehož nebyla by se polní prací domohla ani za dlouhou řadu let. S radostným jasem v tváři překročuje práh rodného domku — tam vítá ji však nářek mužův i matčin nad mrtvým děckem. Pozdravivši se z těžké nemoci, uklidní se časem a při novém dítěti pokračuje v přetržené idylle svého mateřského štěstí . . . Jak vidno z tohoto stručného náčrtu, jde o zcela prostinký životní příběh, jenž ale u Heyduka je s to, aby trvale zaujala nás jemností popisných passáží přírodních a měkkou idylličností svého básnického pojetí. —

Mnohem chmurnější pozadí a také smutnější, tragičtější děj má veršovaná povídka *Dřevorubec*. Básník uvádí nás v ovzduší šumavských lesařů, vydaných neustálému nebezpečí smrti nebo

tělesného úrazu a při tom existenčně sotva živořících. Titulní hrdina románu od mládí žil uprostřed hrůzně malebných pralesů šumavských, srostl s nimi, zamiloval si je a přilnul k nim jako k rodnému otci, ač nejednou měl příležitost očitě seznati jejich rozpoutanou dravost i bezohlednost. Už jako hoch pomáhal otci při namáhavé práci lesní. Otec však, chtěje synkovi umožniti snazší existenci, pošle jej později do sousedních Bavor, aby vyučil se tam řezbářství. Vrátiv se po několika letech z nehostinné ciziny pod klenbu milovaných hvozdů, mladík rozhodne se neopustit jich už a věnovati se těžkému povolání otcovu. Společně chodili s otcem denně do lesů, odkud vracívali se pozdním večerem do bídné chatrče, jež mohla poskytnout jim jen nejnutnější. Nenaříkali však a pracovali s neumenšovanou chutí i rádi, jsouce si uvnitř vědomi, že jsou jen práci předurčeni, a nemajíce vysoko vystupňovaných nároků na život. Časem mladý se oženil a volné chvíle, kterých bylo ovšem poskrovnu, trávil ve vlastní domácnosti, šťasten a poměrně spokojen. Když brzo po sňatku byl mu otec při práci v lese usmrcen a i matka zemřela žalem nad manželovým neštěstím, tím více se přimkl k ženě i rodinnému krbu, pracoval se zdvojenou pílí a na drsné přírodě urval si aspoň poněkud slušnější existenci. Dala-li mu však nehostinná příroda možnost trochu snesitelnější obživy, zloba lidská jej o tuto možnost zas oloupila. Náhoda tomu chtěla, že právě po jeho skrovném pozemku měla býti vedena trať nově zakládané železnice. Odvislý dřevorubec byl přinucen prodati svůj domek i s pozemkem. Aby vyřídil v městě formality, spojené s kupní smlouvou na nový domek, vzdálil se, po dlouhé době po prvé, z milých mu lesů, stržené peníze nechav doma. Než se vrátil, byl domek vykraden a žena znásilněna i polomrtva. Ožebračen i opuštěn, s churavým synkem bloudil po lesích, až se existenčně uchytil při stavbě železnice, kterou dříve tak vášnivě nenáviděl. Nechtěje ve svém novém zaměstnání slepě otročiti vyděračným choutkám zaměstnavatelovým a seskupiv kol sebe obdobně cítící ostatní dělníky, uvalil na sebe mstu pánovu i byl po čase propuštěn. Ještě při odchodu chtěl mu zaměstnavatel dáti na jevo moc své nadvlády a bez příčiny zbičoval jeho synka. Touto svévolnou násilností rozlítil se ubohý dřevařský proletář tak, že svého bývalého pána v hněvu těžce zranil. Domnívaje se, že spáchal dokonanou vraždu, skrýval se v lesních úžlabinách. Když mu hošík v náručí zemřel, šel dobrovolně pro vraždu se udat, ale byl soudem osvobozen a opětně odkázán do rodných lesů, hledat si v nich skromnou výživu . . .

Tady jest, jak patrno, belletristický děj už mnohem živější, rušnější a napínavější než v »Běle«. A také zasáhnutí životní tragiky je tu častější, stejně jako více místa vyhrazeno zde dramaticky účinným výjevům, působivým kontrastům i napínavým situacím. Rovněž v »Dřevorubci« je však dějový závěr smírný a uklidňující. Básník zřejmě ani u látkových námětů, vzatých ze skutečného života soudobého, nemiluje disharmonických vrcholných tónů. Kde

nemůže zavírati zraku před tragikou i drtivostí surového skutečna, aspoň konečný závěr si upraví smírně.

Vycitujeme to i z povídkového sujetu *Sekerníka*, jímž zachycen karakteristický kus zajímavého života povltavského, z části mlynářského, z části vorařského. Vraný, snaživý, přičinlivý muž, řadu let pracuje jako stárek v přívltavských mlýnech a má pověst člověka mravně bezúhonného. Nešťastná shoda okolností strhne jej k hazardní hře v karty, při níž, jsa nespravedlivě narčen z podvodného jednání, v rozvášnění a neúmyslně usmrtí svého protivníka. Jest odsouzen a dlouhý pobyt v káznici i žal nad poskvrněným společenským jménem rozruší a znepokojí mu mysl, dosud čistou i klidnou. Vědomí snižujícího trestu, třebas do něho byl přiveden cizí vinou, tíží mu v dalším životě každičký krok a učiní z něho plachého samotáře. Vrátí se k původnímu zaměstnání a pilnou prací pokouší se zahladiti v sobě stopy neblahého činu. Od života už mnoho nečeká a v duchu předem vzdává se vyhlídek na možný návrat pozemského štěstí. Ale opět zasáhne náhoda v osudy jeho života. Příležitost usnadní mu zachrániti život ohroženému na rozvodněné řece mlynáři, jakož i jeho majetek, jejž prudký příval vln hrozil poškodit. Na naléhání vděčného majitele mlýna zůstane u něho jako stárek a záhy získá si důvěry jeho takovým stupněm, že na smrtelném loži zaváže jej tento slibem, aby v mlýně setrval i po jeho smrti a vdově pomáhal jej spravovat. Svou odbornou zkušeností, svědomitostí a skromným vystupováním nakloní si i vdovu, která, jsouc později nucena svůj vzmáhající se závod svěřiti energičtějšímu vedení ruky mužské, nabídne mu manželství. Dlouho vzpírá se splniti její přání, ač ji potají dávno miluje. Teprve když mlynářka, vyslechši jeho upřímnou zpověď, rozhodne se hleděti u něho více na přítomnost než minulost, svolí bývalý odsouzenec k sňatku a všemožně vynasnažuje se odškodniti šlechetnou ženu za její velkomyslný skutek, který nejen rehabilitoval jej vůči společnosti, ale zajistil mu také existenčně stáří. Novomanželé žijí odtud na svém venkovském mlýně klidni a cele oddáni sobě i své každodenní práci. Po čase vyvstanou však nad jejich hlavami mraky, jež těžce stíhaného muže znova vyženou do širého světa a mlynářku předčasně sklátí do hrobu. Mraky přivalí s sebou syn po nebožtíku mlynáři, jehož návrat rozruší mír tiché samoty a pohřbí klid celé rodiny. Mravně zkažený a tělesně zničený mladík, jenž všecky své někdejší lepší povahové sklony ubil v nevhodně volené městské společnosti, vzdá se dalších studií, vypudí nevlastního otce z mlýna, utrápí matku, za krátký čas prodluží své slibně prosperující dědictví a sám hyne jako obět nešťastné vášně. Před koncem smíří se s druhým otcem, jenž v den dražby vrátí se z nedobrovolného vyhnanství a šlechetností lesního je znovu ponechán ve svém zadluženém bývalém závodě jako majitel. A zase jest to práce i svědomité konání povinností, jež vnesou klid v utýranou mysl člověka cizí vinou trpícího a vyšinutého na čas z normálních kolejí. —

Za cizí vinu trpí také šumavský hajný v epické skladbě nadepsané *Pod Vítkovým kamenem.* Zachrániv kdysi za své vojenské služby v Uhrách mladé děvče, vychová je, odstěhuje se s ním do Čech, a když se v lesních hvozdech pošumavských domůže slušně honorovaného společenského postavení, pojme je za choť, ač rozdíly věku byly u nich dosti nápadny. Přes tuto rozdílnost let žijí ve svém horském zátiší poměrně klidni, šťastni i spokojeni, doplňujíce se navzájem povahami i zálibami. Mladá žena vůči muži předstírá úplný duševní pokoj, v nějž manžel skutečně také pevně věří, ale potají rozdoutnává se v jejím nitru zhoubný požár stesku po otčině. Dlouho tlumí v sobě tuto touhu ze všech sil, instinktivně pokládajíc ji za zradu na šlechetném zachránci; ale přijde doba, kdy k dalšímu sebezapírání nedostává se jí už sil. Muž vypozoruje její rostoucí zádumčivost a snaží se ji dle možnosti rozptýliti tím, že zdvojnásobí vůči tesknící ženě svou něžnost i ohleduplnost. Není to s jeho strany než zásadní neporozumění její niterné bolesti, pramenící ze vřídel zcela jiných, než jaké on u ní předpokládá. Dobrý bývalý český žoldnéř nechápe, že utrpení ženino nemá nic společného s jeho vlastní osobou, že je živelné, přírodní a silnější nežli smrt. Neví, že je potřeba jen sebe nepatrnější jiskry z vnějšku, aby nitro tesknící ženy ocitlo se celé v plamenech, jichž nezdolá potom uhasit ani zdesateronásobená jeho osobní pozorlivost. Netuší, jaká elementární touha po vzdálených krajích a po nekonečných uherských pustách burácí v ňadrech bytosti, shodou okolností přesazené v půdu podstatně jinou. Tato touha překypí v ní, když seznámí se s mladým cikánem, jenž zpěvem probudil v jejích vzpomínkách představu opuštěné domoviny, do níž vrací se nyní se svůdným pěvcem a opouští oddaného jí muže. V okamžiku tom není si ani plně vědoma dosahu vlastního činu, do něhož vhání ji nikoli chuť po milostném dobrodružství, ale neuhasitelný stesk za zbožňovaným krajem slováckým. Následky byly ovšem takové, jakými za daných podmínek býti musily: cikán se jí brzy nabažil a vyhnal ji do světa i s plodem jejich kratičké volné lásky. Zděšena, vyčerpána a kajícna vrací se do šumavských slatin, nedbajíc už o vlastní život, jehož brzký konec cítí, ale o budoucnost své dcerušky. Namáhavě a s vynaložením posledních sil dovleče se k hájovně, kde padne vysílena, nadobro zlomena, vedle cesty. Zrazený muž pozná ji okamžitě; pečlivého ošetření jí sice neodepře, ale dalších důvěrných styků s ní míti nechce. Teprve když se mu upřímně vyzpovídá, jest dojat velkostí jejího utrpení, odpustí jí a i s dítětem přijme ji zpět do rodiny. Životem uštvaná žena nesnese však nadlouho pohledu na jeho dojemnou dobrotu, za krátko zmizí po druhé a dobrovolnou smrtí hledí smýti svoji někdejší zradu. Dítě nahradí hajnému časem ženu, oživí jeho lesní samotu a zpříjemní palčivost trpkých životních vzpomínek. —

(Pokračování.)

Eliška Krásnohorská:

Z našich krajů.

Odpověď Jaru.

V komůrce se starý vězeň budí;
Jaro zří mu do okýnka,
zří, jak se mu vine k hrudi
věrná družka, upomínka,
živá upomínka, sestra milá,
vlastní duše v druhém zjevu.
Jara tvář se zarosila,
očka zvlhla při úsměvu.

»Jak mi tebe líto, jatý vězni,
že ti nekvetou již luka,
drozdova ti flétna nezní,
datlův takt již nezaťuká;
že již nezříš, jak se kolem tebe
ve mhlách jitra hvozdy zračí,
širé tak, že moje nebe
obejmout je sotva stačí!

Jak ti bývalo to všecko drahé,
každý keř i ptáček ví to!
Teď jen vidíš stěny nahé, —
jak mi tebe líto, líto!«
Dí tu vězeň — ale žádný jiný
než já sama; choré tělo,
žalářník můj nehostinný,
do čtyr stěn mě uzavřelo.

Dím: Ó, neplač, Jaro, dítě zlaté,
nelituj mne, že zde strádám!
V hojnosti mám přebohaté
vše to, čeho jen si žádám.
Mé jsou všecky ty tvé hvozdy tmavé
s výhonečky zelenými,
bystřin šepty štěbetavé,
žežuliček zvučné rýmy.

Mé ty plavé hory s modrým stínem,
chaloupkami posázené,
klapot čápův nade mlýnem,
na nějž ručej skočmo žene.

Mé jsou v zeleň naseté ty vísky
jako v hloučcích kopretina,
pahorek tu onde nízký,
zježen, samá tyčka vinná.

Kohoutek, jenž blýská na půl míle
s kostelíčka v řadě hruší,
i ty z břízek plůtky bílé,
zahrádkám jež tolik sluší!
Vše to mé je, v duši mi to svítí,
vše to kvete, žije ve mně!
Nemohu-li k horám jíti,
přicházejí hory ke mně!

Ves náš milý kraj a jeho krásy
vodí ke mně upomínka;
pohádky se ke mně hlásí,
kmitá se mi lesní žínka,
přilétají ptáčci s lidskou řečí,
přibelhají dědouškové,
vběhnou děti drobné, větší,
vpadnou prostí, čistí snové.

Aj! Ten kraj a lid náš v blahu, v bolu
udomácnil se v mé nitro!
denně dáváme si spolu
»dobrou noc« a »dobré jitro«;
sestrou upomínkou vymalován
s vděky chaloupek i lidí,
jest v mém srdci kouzlem chován;
srdce víc než oči vidí!!

Můj šuhaj.

Což mi vyčítali, když jsem byla mláda,
žádného že nemám šuhajíčka ráda,
žádného že ze všech nevolím si hocha,
tuhý že jsem kámen, chladná že jsem socha.

A já přece měla svoje potěšení!
Ale byl to junák, že mu rovno není!
Ač vás, hochů pěkných, plno bylo všady,
víc měl krásy než vy všichni dohromady.

Bujarou ho silou žádný nepředstihl;
když mě chytil v náruč, k nebi až mě zdvihl!
Když si dupl k tanci, všecky housle hrály,
točily se s náma hvězdy v nebes dáli.

Když si zanotoval píseň zalíbenou,
výskaly mu hory ohlas za ozvěnou,
skřivánci se slétli nad polem, kde kosil,
každý ptáček-žáček o tu notu prosil.

Sta mu písní vřela z hrdinského srdce,
pro milence sladkých, dumných pro mudrce,
hrozebných a pádných pro zlé nepřátele,
zpívaje když pádil v boje ctné a smělé.

Potomkem je statným šlechetného rodu,
s pravdověstci, reky spřízněn od původu;
dědičné si lány v slavném pěstí kraji,
soupeři oň dravě s ním se potýkají.

Celuji a tiším krvavé mu rány!
On jak vítěz vešel v duše mojí brány,
otevřel mé srdce, láskou rozplamenil,
že můj zápal nikdy již se neproměnil.

Víc než posvěcené víno před oltáři
jest mi každá slza, již mu líbám s tváří;
víc než každé štěstí jest mi: jeho býti,
nechť se boří světy, nechť se nebe řítí!

Bez něho mi žádné není v světě krásy,
žádné v žití slasti, žádné v nebi spásy!
Odpusť, Bože, že nad ráj Tvůj i Tvé svaté
jest mi On a jeho české kraje zlaté!

Furiant.

V chatce visí nad postelí
   staré hodiny;
číselníček není celý,
   má své štěrbiny;
stěny schrány rozhlodány,
   samá rez a kaz,
ale zdravý, pronikavý
   z nitra zvučí hlas,
   odbíjeje čas.
Jen pak slyšte muzikanta!
Strojek chrustí, hrkne, spustí
         Furianta.

Co již na tom loži spalo
   hlav as přebědných!
Co se tu as vystřídalo
   hodin posledních!

Co tu starých, co tu jarých —
  bába, děd i vnuk —
v slzné rose modlilo se
  o záchranu z muk!
  Ale hodin zvuk
pyšně dělá mudrlanta:
v lidské strázně hude rázně
      Furianta.

Hodinám je v ledví zříti,
  co v nich koleček,
dobře zná však dosud bíti
  jejich zvoneček;
práv a platen, nepomaten
  bije po sto let,
byť se všudy v žití bludy
  klam a mam jen plet!
  Na falešný svět
zří jak na komedianta;
jen si kývá a si zpívá
      Furianta.

Bože, kéž tak pevné ledví
  má ves český kmen!
Byť i štít mu rozbit ve dví,
  chraň v něm srdce jen!
Bystré zvonky bez úhonky
  do krve co ráz
ať mu bijí, chrabrost lijí,
  aby mdlobu střás!
  Utuž v každém z nás
nepřátelům rebellanta!
V světě zpupném ať si dupnem
      Furianta!

Když se ještě pásávalo.

Z tradice lidové sebral a napsal **J. Košťál.**

(Dokončení.)

Vešel-li dobytek *do škody*, volali pasáci, aby upozornili hospodáře: »Plejvám, plejvám na dole, na té Antošovic stodole. Kdyby on ten Antoš je uhlídal, on by jim ty krávy (kozy, ovce) zjímal.« [12])

---

[12]) K. J. Erben: Písně a říkadla, 1864, str. 65.

Hoši, kterým *se nechce pásti*, si zpívají: »Když jsem já byl malý chlapec, chodíval jsem k dětem na pec, a když jsem teď veliký, musím pásti bulíky. Já bulíky nechci pásti, já chci pásti ovce, pak si sednu na berana a pojedu k holce.« (Skřivany.) —

Kdo má *hubené krávy*, tomu se vysmívají: »Kovářovy krávy — ty maj' trávu rády, a ten Vašek umouněný — jen se pořád válí.« (Skřivany.) — Nebo: »Kadečkovy krávy — ty maj' málo trávy, a ten skoták umazaný — po peci se válí.« (Sendražice.) —

Chlapci *topívali ohníčky*, při čemž ten, kdo »rozdělával oheň«, napomínal ostatní, aby ani slova nepromluvili, že oheň dříve vzplane. — Potom se sesedli kolem ohně a přikládali. Na koho šel kouř, tomu se smáli, že kradl homolky, a radívali ohni: »Ohníčku, ohníčku, — okolo, okolo! Kdo krade homolky, — na toho, na toho!« (Ohnišťany.) —

Aby *oheň dobře hořel*, vybízeli jej: »Hoř, ohníčku, hoř! Přijde na tě schoř. Nebudeš-li hořeti, hodíme tě do řeky. Přijde na tě černá vrána, budeš hořet až do rána. Hoř, ohníčku, hoř!« (Nechanice.) —

Potom běhali kolem ohně a přeskakovali jej. — Přešel-li kouř třikráte přes krávu, dostala prý »ourok«. (Měník.) — Strniště nebylo radno přikládati na oheň, že by krávy »okulhavěly«. (Volanice.) —

Uhodil-li skoták krávu opálenou holí přes hubu, »pometala« prý. (Neděliště.) — Ani ohořelým prutem nebylo dobře bíti dobytče, neboť by prý brzy pošlo. (Zachrašťany.) —

Pravidelně také *pekávány brambory*. Kdo nechtěl »zaháněti« (dobytek ze škody), — na toho volali pasáci: »Na sto kroků od ohně!« — Nedostal také pečených brambor. (Kostomlátky.) — Když bylo »*po hodech bramborových*«, říkali: »Pán Bůh rač nadělit, kuchařku zastřelit, a kdo to upekl (uvařil), aby se uškvařil.« Nebo: »Aby už »chcíp«!« (t. oheň). (Neděliště.) —

Na pastvě při ohni začínal první pokus *v kouření*. Makoví sloužilo za doutník, anebo poskytovalo troubele k dýmce — košťálce, — vyřezané ze řepy, — výborný (!) tabák dávala uschlá nať bramborová. — Každý začátek je těžký, — toho dokladem byli mladí kuřáci — naříkající na bolení hlavy, nevolnost atd. — Ale »vytrvalost vede k cíli« a pak: »zapovězené ovoce nejlépe chutná«. — Mnohého však odstrašil špatný počátek, že se vzdal kouření — pro celý život. —

I různé *čáry* prováděli pasáci, jak svědčí říkadla: »Čáry, máry, fuchty! z černý mouky buchty.« (Neděliště.) — Nebo: Čáry, máry, pod kočáry, ať se ti to všechno spálí; čáry, máry, černej flek, aby se ti z ruky smek, čáry, máry, ruchadlo, aby ti vše upadlo. (Nový Bydžov.) —

Pasáčkové vyzvídají *budoucnost a počasí*: skáčí po jedné noze — a kolik skoků tak udělají, tolik let prý budou žíti. (Lužany.) — Otočí-li se při šlehnutí bič nenadále třikráte kolem násadky, nastane prý bouřka v krátké době.[13]) Flákají-li pasáci prutem anebo bičem do země, vznikne vítr; na kterou stranu bijí násadkami, odtud povstane vítr.[13])

---

[13]) Fr. Bartoš: Osvěta, XVII., str. 6.

Začne-li *pršeti*, nedělají si z toho nic a pokřikují: »Poprchává, — dědek bábu zakopává; stříká, stříká, — dědek bábu štípá; kape, kape, — dědek bábu drápe; prší, prší, — dědek bábu suší.« (Nový Bydžov.) — Je-li *silný déšť*, volají: »Prší, prší, jen se leje, kam, koníčky, pojedeme? Pojedeme na luka, až žežulka zakuká.« (Zběř.) — Nebo končí: »Pojedeme do Brna, koupíme tam jelena.« (Chomutice.) —

Nepohodnou-li se pasáci mezi sebou, hned je slyšeti hrozbu: »Dám ti pohlavek, až se skulíš do jablek.« A druhý odsekne: »A já ti dám ránu, až doletíš k sv. Janu.« (Nový Bydžov.) — Také v žertu *spílají*: »Ty kluku, pytlíku, tys nám byl na mlíku; bába tě honila okolo komína.« (Nový Bydžov.) —

Při pastvě *prohledali hoši celé okolí* a sebrali, co našli »k snědku«; zvláště lusky hrachové bývaly hledány. — Přetrhla-li se luska, nechal hoch trhání, věře, že naň přijde hospodář. (Nedělistě.) — Našel-li některý nezdara lusku s devíti zrny, vložil ji do koleje s tím úmyslem, aby převrhl vůz forman, který ji přejede. (Rozběřice.) —

Místy si zpívali: »Když jsem trhal lusky, přišel na mě mužský: Já se mužských nebojím, kravičku si podojím.« (Lískovice.) — Lusek vikvových netrhali a zrn nejedli obávajíce se, že by jim vyrostlo vole. (Nedělistě.) —

Ve žních *sbírali klasy* »do kytek« pasouce na strništi; při tom říkali: »Svaty, svaty, svaty! Půjčte mně tři zlaty! Až já vymlátím, pak vám je vrátím.« (Nedělistě.) —

Dítěti, které chodilo »při sbírání« opatrně, aby se nepopíchalo, hrozili: »Kdo zdvíhá na strništi tlapy, bude v zimě bručet hlady.« (Nedělistě.) —

Hry: Když se dobytek klidně pásl, věnovala mládež volný čas hrám; z těch byly nejčastější: honěná, Na kokše, na slepou bábu; hry míčem (mičudou), dudek, špaček (n. tyčkrdle) a j. — Dívky nehrávaly si obyčejně s hochy; sesedly se do kroužku, »lapaly kamínky«, strojily panenky, uvíjely věnečky z různých květin, dělaly řetězy z pampelišek anebo hrály na Héličku, na zlatou bránu, cukababu, na škatule, honěnku a jiné. — Nerady viděly, připojil-li se k nim některý hoch, poněvadž jim kazil obyčejně hry. —

Po západu slunce »*honili*« *pasáčkové domů*. — Sedl-li si skoták na krávu, když přecházela vodu, ztratila prý mléko (Žlunice.) — Močila-li kráva do vody, měl skoták obavu, že se mu utopí. (Mlékosrby.) — Cestou zpívána známá píseň: »Hou, hou! Krávy jdou, nesou mlíko s smetanou. A ta naše jalovička, u Božího kostelíčka: Kostelíček hoří, stodola se boří.

Skoč, panenko, do vody! Proč bych já tam skákala? své sukýnky máchala? Kde bych si je sušila? U babičky v koutku. Mlynář mele mouku a mlynářka pšenici za strakatou slepici. (Nechanice.) —

Husopasky zpívají: »Haj, haj, husičky, všechny řadou, všechny řadou!...« atd.[14]) — Skoták poháněl krávy: »Deši, malá deši! — Budeš za to lepší; v Štědrý den ti přidám, co sám nejradš' jidám: Čočolici s hrachem, co jím se svým brachem.« —

---

[14]) K. J. Erben l. c., str. 77a.

Některý z hochů řekl: »Dej jí to hned, — sic bys to snědl.« (Libín.) —

Na konec ještě o hře »*na království*«, jež se konala v pondělí svatodušní a byla společnou všem pasáčkům. — Hra tato vymizela skoro úplně z příčin různých, hlavně však proto, že se již »nepásává«. — V Hradecku bývali tito účastníci hry: král s králkou, princ s princkou, mládenec s družičkou (někdy dva i tři páry) a hlavní osoba — biřic.

Kromě biřice, kterým býval nejčipernější skoták, vybíráni účastníci hry z bohatších rodin, aby mohli hodně »přidati«. V sobotu večer sešli se skotáci na návsi, biřic vylezl na strom a svolával družinu: »Já jsem biřic na topole (n. na tom kole), svolávám skotáky a skotačky — domů s pole. Aby domů hnali a s námi si »na království« hrali. Jestli domů nepoženou, s námi si hráti nebudou.« Vivát! —

V neděli svatodušní odpoledne chodil biřic s mládencem po vsi prosit »na království«. — Dostali obyčejně všude, alespoň několik krejcarů. Večer »vyvolával« biřic zase na stromě: Neopominul pochváliti ty, kteří »přidali« na království a pohaněti ty, kteří dali buď málo nebo »zváče« docela odbyli. — Při »vyvolávání« se šlo po číslech; po každém oddílu práskali skotáci biči, až uši zaléhaly.

Nejobyčejnější »přídánky« bývaly asi tyto:

»Těm N. (jméno) přidáme bochník chleba, že jsou hodni oba. Eště jim přidáme otep lenu, že má hospodář hezkou ženu.« Vivát! (Práskání.) —

»Těm M. přidáme zvoneček, že maj' pěkně umetenej dvoreček. Eště jim přidáme otýpku slámy, že se tam bojí čeládka panímámy.« Vivát!

»Těm S. přidáme kalendář, že je S. dobrej hospodář. Eště jim přidáme plachtu trávy, že maj' pěkný krávy.« Vivát!

»Těm T. přidáme poleno, že by si dali pro krejcar vrtat koleno. Eště jim přidáme keře, že před námi zavřeli dvéře.« — Nic. —

»Tomu F. přidáme lejčí, že je to výbornej krejčí. Eště mu přidáme plachtu jetele, že si F.-ová chodí vesele.« Vivát!

»Těm Š. přidáme věnec, že tam je poctivej mládenec. Eště jim přidáme růžičku, že budeme mít od nich družičku.« Vivát!

»Těm V. přidáme kus kůže, že tam jsou holky jako růže. Eště jim přidáme máje, že odtamtud budeme mít pana krále.« Vivát!

»Těm Č. přidáme pytel smetí, že maj' moc hezky děti. Eště jim přidáme májku, že máme odtud paní králku.« Vivát!

»Těm R. přidáme fůrku stlaní, že mají dceru na vdaní. Eště jim přidáme schody, že maj' daleko do hospody.« Vivát!

»Tomu B. přidáme hrst klasů, aby si koupil novou basu. (Je muzikant.) Eště mu přidáme višně, že si jejich holky vedou pyšně.« (Nic »nepřidaly«.) —

»Tomu Z. přidáme klec, že je pořádnej švec. Eště mu přidáme noty, že dělá dobry boty.« Vivát! —

»Do vesnice přidáme klesty, aby měli lepší cesty. —«

Mnohé nápady a žerty se střídají a není také divu, — sehnala se bujná mládež a biřic (birda) již po delší dobu se připravoval, aby dokázal »něco pořádného« a nedal se »zahoditi«. —

V pondělí svatodušní po požehnání šel průvod s hudbou do hospody, kde se postavil do kruhu. Král s králkou poklekli a biřic vytasiv dřevěný meč pravil: »Otče — otče — otčenáš! Pane králi, hlavu dole máš. Chce-li paní králka pana krále míti, musí si ho vyplatiti, — ne penězi, ale zlatými, stříbrnými řetězy.« — Setne králi korunu tak, aby padla králce do klína. — Potom poklekli princ s princkou a biřic zvolal: »Otče — otče — otčenáš! Pane princi, hlavu dole máš. Chce-li paní princka pana prince míti, musí si ho vyplatiti, — ne penězi, ale zlatými, stříbrnými řetězy.« — Po těch slovech setne princi věnec s hlavy a princka jej uchopí do zástěrky.[15]) — Povstane jako před tím králka a odnese věnec. —

Hned potom »připíjeno« družičkám, přítomným hospodyním i dívkám, při čemž se pila rosolka. Kdo připil, položil na talíř nějaký peníz. — Hra končila tancem, který trval — pro dospělou chasu — mnohdy až »do rána bílého«. (Rozběřice.) —

Poněkud jinak provozována »hra na království« v obci Kunčicích: Když nadešla doba, sešli se hoši u věku 13—15 let — a radili se, koho zvolí za krále, králku, mládence a družičku. — V neděli svatodušní vyhledány květiny doma i na lukách a spletena koruna pro pana krále. — Odpoledne vozili hocha, jejž jmenovali »hounivárem«, v pytli na trakaři dům od domu; — hoch napodobil zvuky zvířecí; při tom se sbíraly příspěvky na výlohy. — V pondělí ráno chodil birda s mládencem — opatřen hůlkou z rákosu, ozdobenou červenou stužkou, — s věnečkem na talířku po staveních, kde měli dcery, a »vybírali« (příspěvky). — Po požehnání se sešli účastníci hry ve stavení, odkud měli krále, vložili mu korunu na hlavu a šli pro králku, u které byla již děvčata shromážděna a za družičky ustrojená. — Potom se ubírali v průvodu, — nad králem a králkou nesena »nebesa« — s hudbou v čele — k veliké lípě stojící uprostřed vsi; v koruně její byl pro biřice spletený koš; do toho vylezl po žebříku a vyvolával:

„Já biřic na tom kole, svolávám skotáky a skotačky s pole, aby domů hnali, — na pana krále a paní králku si hrali. Jestli domů nepoženou, na pana krále a paní králku hrát si nebudou! Vivát, páni muzikanti! (Tuš.) —

Když jsem šel skrz Pardubice, visela tam černá jalovice. Půl jsem si vzal, půl jsem tam nechal. Když přicházím k lesu, — vidím, co to nesu, bodejť to kozel vzal, že jsem ji celou nevzal.« Vivát, páni muzikanti! — atd.

Dokončiv, předčítá každé rodině »přídánek«, v kterém vyznačuje něco zvláštního; uvedu jen ukázku:

»Bergrovům dáme kabát, že by potřebovali opravit barák.« — »Panu správci dáme máje, že se k němu jde jako do ráje. Eště k tomu džbán, že je hodnej, uznalej pán.« — »Vackovům dáme tucet jehel, aby se tak často neopijel.« — »Žižkovům dáme litr vína.

[15]) Koruna i věnec bývaly z barvínku nebo také z mateřídoušky. —

že se Ž. ve svým řemesle vyzná.« — »Strnadovům dáme pilu, že bere na boty špatnou míru. Vivát, páni muzikanti!« [16])

Když přidal něco každému v obci, slezl biřic s lípy, postavil se proti králi a říkal po třikrát: »Otče, otče, otčenáš! Pane králi, hlavu dole máš.«

Potom shodil dřevěnou šavlí králi korunu, kterou chytila králka do klína. — Biřic odskočil a šel do hostince, kam za ním kráčeli ostatní s hudbou. Tančili několik kousků, pak obsedli stůl, mládenci s jedné, družičky s druhé strany, připíjeli si a říkali rozmanité »přípitky«, — mládenec své družičce a ta zase jemu; hudba jim zahrála »intrády«. — Tím byla hra pro chlapce a menší děvčata skončena; dospělejší tančili dál a hudba hrála mnohdy až do rána. —

V Bezděkově a okolí jest tento způsob hry: Na svatodušní pondělí ráno opletli si pastevci (skotáci) káru chvojím a kvítím. Podle toho, jak vyhnali ráno dobytek na pastvu, měli účast ve hře: Který byl první na pastvišti, — byl králem, druhý po něm jest — kočím, třetí přijímá a nosí dárky, čtvrtý a pátý »tahají« káru, — šestý, který přihnal na pastvu poslední, — »dře žábu« a vykřikuje v každém stavení: »Dřu, dřu žábu — na řežábu, aby nechodila ani do lenu, ani do hrachu. Panímámo vzácná, dejte kousek másla, aby se nám huba třásla!« — Každá hospodyně hledí podati raději větší dárek, obávajíc se, aby se jí sousedky nevysmály, až se bude odpoledne »vyvolávati« a oznamovati, kdo málo »přidal«. —

Když přišli s »požehnání«, postavili si hoši stůl na návsi a ten, co dřel žábu, vyskočí naň, vyvolává jména občanův a »přidává« jim. Král mu odpovídá a při tom neopomine oznámiti, kde dostali málo nebo docela nic. — *V Mochtíně* u Klatov jezdí hoši s károu a ten, který jest ukryt v káře, přijímá dárky a říká: »Držím žábu — na řežábu, nepustím ji ani do lenu, ani do hrachu. Panímámo, drobet másla — pro našeho šlápa, drobet mléka — pro našeho lecha, drobet tvarohu — pro naši mámu, drobet mazanice — pro naše čarodenice, ňáké vejce — pro našeho strejce!«

Obdržev dárek, děkuje hospodyni a kára se ubírá dál. — —

Někde práskali skotáci celou noc, aby zahnali čarodějnice z dědiny. —

Hra »na králku«. Místy provozují děvčata hru »na králku«; nejmenší z nich se ustrojí za králku, ostatní tvoří její průvod. — Když vstoupí do stavení, zpívají: »Naše královna bosa chodí, své bílé nožičky v rose brodí; prosíme, žádáme — naší chudé královně!« — Popis hry i píseň uvádí K. J. Erben.[17])

---

[16]) Ve Střezeticích vyvolával biřic v pondělí odpoledne na návsi, kde měl »boudu« pod stromem. —

[17]) Písně a říkadla, 1864, str. 85.

M. B. Böhnel:

Mstitel.

Přepychový restaurační vagon expresního vlaku prozářen byl horským sluncem, protínajícím úzkou prostoru světelnými pruhy v sešinující se a nakláněǰící osnově. Namodralé chomáčky dýmu z papiros a cigar kroužily v něm jako těžce rozplývavé spirály. Společnost se všech konců světa, sdružena výzvou uhlazeného stewarda, rozsadila se na hlubokých křeslech k obědu. Lehounce kolébající se vůz na měkkých pružinách, vyrovnávajících tisíceré nárazy koles na dojem vznosu, se svými mosaznými lustry, křišťálově lesklými zrcadly, bíle emailovým stropem a s bílým, měkkým kobercem po celé délce, se žlutozeleným hedvábím polostažených rolet, jakoby vítězně byl urval a teď s bravurou přenášel mezi divokými srázy modrých hor a nad rozpěněným stříbrem řvoucích vodopádů, kus půvabného prostředí v daleku zanechaných rájů lidského blahobytu, bezpečí a uštěpačného světáctví. Jen zřídka kdy ulétly z jednotlivých, vysokými lenochy sedadel přehrazených oddělení hlučnější slova, trilek ženského sonorního smíchu, náraz stříbrného náčiní o porculán, nebo hluchá rána zátky z hrdla sektu — nevyslovitelný zvuk letu, ohlušující k dojmu svištícího ticha, pohlcoval sebe hlasitější disonanci. Sám člověk stal se resonanční deskou, podřizující se jen onomu chvění, provázejícímu let tělesa ve zvířeném vzduchu, chvění, jímž se roztančila zlatá skvrna slunce na povrchu vína v číšce.

Lucian seděl dosud sám u stolu, na nějž sklepník snášel právě hotovou spoustu blyštících se příborů. Seděl chovaje se nevšímavě a pozoruje mezitím scenerii zeleného údolí alpského, kol jehož obvodu, ve výši několika tisíc metrů, řítil se v ohybu trati nakloněný vlak. Zcela zaujat pro sebe, nepozoroval ani, že u prázdného křesla stanul proti němu vysoký brunet v oděvu vybraného vkusu, který svlékaje s dlouhých, pěstěných prstů rukavičku, pozorně si ho prohlíží. Teprve když usedl do protějšího křesla, Lucian odpověděl na jeho úklon.

Chování cizincovo bylo svrchovaně sladěné. Lucian, uvyklý z detailu gesta a grimasy tvořiti si obraz o nepoznaném, usoudil, pohlédnuv několikráte nenápadně svému protějšku v tvář, že jeho soused patří k druhu neškodných lidí, zakládajících štěstí života v jakési narkose, buzené světáctvím a gourmandstvím. Zcela vyholená tvář s malou rýhou prostřed úzké brady, jemně zastíněné lesklé, černé oči, slabě pudrovaná pleť se znatelnou bradavicí pod pravým okem, pečlivě přihlazené černé vlasy se stopami šedin nad skráněmi — toť vše dělalo tuto sebevědomě vztyčenou hlavu muže asi čtyřicítiletého vděčným předmětem Lucianova běžného zájmu. S kým jiným se ostatně mohl setkati za tímto přepychově upraveným stolem, v tomto prostředí malátné bezstarostnosti a nasycení, nežli s mužem rovným sobě v ohledu marnivého vkusu, s vděčným prototypem dandyho, jaký byl mu hrdinou v tolika už literárních pracích?

Lucian, jehož životní poměry včasnými úmrtími bohatého příbuzenstva vzaly svůj ustálený směr — mohlť ve svých třiceti letech měniti ve skutečnost své rozjitřené touhy, zažívati je a pak je ve svém zátiší přetvořovati ve feerie hladkého slovního výrazu, podivuhodnou shodou své nálady s tím, co vyzařovalo z osobnosti sousedovy — jal se rozvíjeti celé pásmo příznivých, přátelských úsudkův o něm. A pohladiv znovu hladké jeho čelo, skloněné nad talířem, svým pohledem, řekl si: Neprohádám: muž, s nímž bych se hladce shodl . . . a jak on mne oceňuje? Bavil se tím v duchu.

Vlak mezitím projel horskou stanicí, sklouzaje znovu šíleným letem po kolejnicích, budě bouři chaosu mezi soutěskami, řinče mezi sítí konstrukcí železničních mostů a viaduktů, vpadaje do tunelů a krouže s lehkostí hračky po uzounkém pruhu tratí nad lesy, jichž nejvyšší rozkývané vrcholky jedlí a sosen budily dojem rozbouřeného dna, kdesi sta metrů pod úrovní dráhy.

Lucianův soused dokončil oběd a s pravým zájmem požitkáře vyňal vzácný doutník, připravuje jej k zapálení. Lucianovi, po straně pozorujícímu, neušlo, že jeho soused, prostřed manipulace s odštípnutím konce doutníku, pojednou živě zvedl své čelo a očima zaměřil k protějšímu postrannímu stolu. Tento detail stačil, aby se stal nápadným při nevyrovnatelné póse svého dřívějšího klidu. Lucian oživl. Jeho dřívější nevšímavost našla reakci v probuzeném zájmu.

Jediný nenápadný pohled dal mu uhodnouti, kam se jeho protějšek zahleděl. V oddělení o stůl níže seděla dáma v černé, hedvábné robě, ztepilá, graciosní. Bílý, široký klobouk se splývající zelenou stuhou na úchvatný ovál ramene vrhal stín na její tvář. Linie hrudi a vztyčeného hrdla, do snědá opáleného, sváděla k představě o ženě-krasavici, o ženě, činící dojem životní převahy svou ušlechtilou souměrností. Hnědé vlasy, zachyceny ve velký uzel se zdobou perlové agrafy, spadaly v jemných, odpoutaných vlnkách na šíji, vyrůstající z černého hedvábu, zdobeného po lemu smělého výstřihu okružím bělostných krajek. Spočívala v křesle, nachýlena k oknu, dokuřujíc pachitosku a utkvěle zahleděna do širokého okna, v němž se stáčela plocha scenerie jakoby kolem vzdáleného, neviditelného hřídele . . .

Leč tento zběžný pohled přivedl Luciana na chvíli z duševní rovnováhy. Nemýlil se. Toť byla přece Gita, táž, která byla tak nezapomenutelnou bytostí v suchopáru náhodných dobrodružství a příhod jeho mládí, tatáž, s níž bylo nutno přede dvěma lety se rozloučiti, aby život jeho neztratil pružné odvahy k novým neobjeveným oblastem vášní, dojmů a požitků . . .! Toť Gita, která svou bytostí dovedla do prostředí vysýchajícího nadšení vnésti nové iluse krásy, tatáž, jež se stala osou jeho tragické epopeje života: Síla . . .!

Protějšek Lucianův zhostil se dalšího neklidu. Ale duševní kontakt mezi ním a Lucianem jakoby se stal tím okamžikem nutně rozřešitelný. V zápětí stewardův dotaz, řízený současně k oběma mužům a jimi též zodpovídaný, dal podnět k rozhovoru. Ve chvíli, kdy na společný jich stůl stavěny nové láhve minerální vody a vína, podávali si ruce. Soused Lucianův jmenoval se Willy Wengler, před-

stavil se jako soukromník, »cestující za zábavou a také trochu z lékařského doporučení ...«

»Podléhám časové náladě,« sděloval. »Kočovnictví primitivního člověka se v nás po tisíciletí probouzí honosnými touhami do dálky a šíře světa. Člověk, má-li žíti, v plném významu žíti, je nucen vyhověti časovým náladám své odumřelé a setřené primitivity.«

Rozmluva stala se rozmarnou. Willy dovedl tónem suverenního muže zahrávati si s pojmy a baviti jemně pointovanými vtipy. Lucian dostal se mimoděk do svého živlu: stal se pozorným pozorovatelem.

»Léčí-li nás lékař,« hovořil soused Lucianův, »jsme v roli herce, jemuž fetišem úspěchu je napověda. Ale vždy je to příjemnější, než léčí-li nás žena: neboť pak — jsme clowny v cirkusové manéži.«

Hovor přesunul se na životní zažitky, o nichž se tak lehce vypráví v rachotu koles. Willy dotkl se své záliby zapadati časem v nejztracenější kout Evropy a vystupovati tu v inkognitu, s pochlebným přesvědčením, že budí zájem, jako podivuhodný cizinec.

— »Zůstal jsem přes nejdobrodružnější příhody života důsledně esthétem; nejpříznivější okolnosti naučil jsem se řešiti s jakousi nezlomnou vírou ve fatalitu, která mně důsledně dopřává úspěchu. Připadám si Kroesem. Leckdy chtěl bych trpěti, státi se opravdu nešťastným — ale náhoda sama vynáší mne na povrch rmutu a mně zbývá se utěšiti touto náhodností. A tak postupně obohacuji své kruté zkušenosti esthéta. Jen jedna mi zbývá k prožití: zabíjet, vraždit. — Dovedl bych, pane —« řekl s lehounkým úsměvem. — »Hledám jen příčinu, důvod, aby nezbyla výčitka, že činil jsem tak bezdůvodně. Skutek vraha je důkazem suverenního ovládání života. Esthetické při tom je, že nanejvýš rozkošným způsobem možno tolik provésti!« —

Lucian, jenž se v duchu těšil, že typ jeho příštího hrdiny počíná se zajímavě utvářeti, stal se zcela otevřeným, zahrnuje souseda otázkami, jimiž nepřímo dotýkal se vlastních životních zájmů.

Willy odpovídal: »Na první ráz uhádl jsem, že jste jeden z těch, kdož rádi stylisují, synthetik. O jakém sobectví totiž nepovídá váš povýšený úsměv! Na vašich rtech hoří maják a vaše štěstí je v tom, že vrháte jeho světlo úsměvu s klidem strážce do rozbouřených vln a na vraky ... Burcujete ve mně předčasně zájem o své dílo. Poučte mne, prosím vás, co je pro vás, jako umělce, hlavním popudem k tvorbě? ...« a rychle odpověděl. — »Ne, neodpovídejte, řeknu sám za vás: femina triumphans ...« V jeho hlase byl alikvotní tón otázky.

Lucian, sklepávaje popel doutníku, pohlédl do zastíněných, přísných očí svého protějšku:

»Zcela tak,« řekl. »A vám, k činnosti esthéta —?«

— — »Femina moritura ...« odvětil článkuje slabiky — a dodal s úsměvem: »Ale — nemějte mi za zlé ...«

Lucian téměř instinktivně pohlédl na cizincovy ruce — byly podivuhodny. A zvláště nyní, když je položil na ubrus pohrávaje si

v prstech stéblem na sorbetto vyňatým z lodky příboru. Prsty, v dolních článcích uzounké, při slabém napětí prohýbaly se s nevídanou dravou pružností, celá ruka při pohyblivosti těchto prstů zdála se žíti sama pro sebe tisícerými nervy. Celá snůška silných, širokých prstenů byla jakoby schválnou přítěží, jakoby zlatou pochvou, kryjící tyto prsty a celou ruku s nimi jako nástroj zhouby.

Hovor neuvázl. Lucian jakoby bez přímého úmyslu projevil zájem o dámu, která seděla osamělá již u pobočního stolu. Oba muži vrhli se na stále vděčný problem životní moudrosti: ženy. Willy se spontánním úsměvem odpovídal na Lucianovy vývody.

»Dejme tomu,« pravil Lucian »že vstoupí mezi nás tato žena — je zcela cizí, leč jak uznáte, stojí za odvahu, či stálo by za odvahu, vymeziti k ní, každý se svého hlediska, cestu svých aspirací — Jaké by byly vaše?«

Willy zadíval se upřeně na Lucianovo čelo. »Ku podivu, právě v tomto případě byl bych nucen říci to, co se bojím vysloviti . . . V případě, že bych tuto ženu měl milovati, stal by se ve mně žijící Kroesus mstitelem. Mstitelem za to, že její lásku nebylo by možno vystupňovati v odboj — — Tuto ženu přál bych si viděti jen ve scéně života plného vyznění . . . ano, tak . . . odchází se zápasiště v ohlasu slov: ave, moritura te salutat . . . A najíti v těchto slovech usmíření se sebou samým . . .«

»Podivuhodno,« odvětil zaujatý Lucian. »Tuto ženu, myslím si, krutost smrti neučiní méně milováníhodnou. — Škoda, že mi nelze mluviti o možných aspiracích, kdyžtě volá minulost zpět její úsměv, rozpačitý úsměv vzdávající se . . .«

»Což — vy ji znáte?!« opáčil překvapeně Willy Wengler. Lucian chvíli váhal. Pak přemožen sdílností učinil rameny pohyb, jakoby odmítal vlastní nedůvěru.

Před cizince předložil otevřený medailon s Gitinou miniaturou. Willy pozvedl jej ve svých podivuhodných prstech. »Toť ona,« pravil. »Znáte ji tedy. Nemohl byste mi o ní vyprávěti —?«

»Všední historie« řekl Lucian. »Seznámili jsme se před několika lety na palubě Lloydové lodi plující po několikadenním bloudění do špinavé Haify. Byla v průvodu Francouzky, oslovované »milou přítelkyní«. Ubytovali jsme se v hotelu, jediné schopném hostit Evropany — u bambusového stolku, ve stínu sykomor, zatím co chameleoni s kovově duhovými hřbety šplhali nám až k miskám čaje, začalo naše přátelství. Hotovil jsem se k literární práci a — jaké štěstí! — nalezl jsem sujet. Gita — neboť tak jsem ji jmenoval — vedle lásky nebo snad právě pod imperativem všechny předsudky odmítající lásky, poskytla mi dějovou látku. Nebavil by vás obsah literárního díla, jež vzniklo v té době a učinilo mne známým. Stačí tedy glosovat: po třech měsících Odysseje bylo nutno s hrdinkou mého románu se rozejít. Došlo totiž ke srázu; nadešla chvíle, kdy objevila se beznadějnost jakéhokoliv poměru . . . A jen tak si domýšlím: kruté intermezzo násilného rozvratu, jejž inscenoval chlapík, mnou samým vpuštěný do její ložnice, po kterém bylo mi zvykati pocitu ošklivosti a hnusu, mělo své pozadí. A to, při veškeré deko-

raci, vypůjčené z Orientu, velmi prosaické. Oči otevřelo mi psaní, které náhodou našel jsem založeno v knize jí zapůjčené: byl to dopis Gitina manžela, muže jistě dobrého srdce, jež se dovolávalo jejího milosrdenství a odpuštění pro neznámou mi vinu. Gita sama nikdy o něm nehovořila. A právě tato založená mystifikace fraškovitého genru oddálila mi ji do nedohledna. Litoval jsem onoho škemrajícího o milosrdenství . . . ale konec konců sama sebe jsem litoval, pro nechutný konec, litoval jsem i onoho druhého i onoho třetího . . . a tak — pomalu litoval bych i vás, jenž jakkoliv k této ženě by stavěl své aspirace. Uvážil jsem však, že stála za to, aby vzbudila ve mně ilusorní nadšení a poskytla mi sujet pro román —«

Cizinec se usmál, oddychuje vonný dým svého doutníku.

»Bizarní příběh! Nuže . . . dala direktivu vaší umělecké synthese. Zaujala vás.«

»Jak vidíte, ani nejbližší náhodné sousedství neučiní mi více žádoucí její tělesnost. Představuji vám ji: toť Gita, má hrdinka románu . . . Je sic ošklivé, vstávají-li mrtví z hrobu. A pak . . . de mortuis nil, nisi bene . . .«

Willy chystal se odejíti. Ptal se na cíl Lucianovy cesty. A Lucian jej označil.

»V.?« opáčil s účastí Willy. »Jistě zajímavé je to hnízdo, ale s neevropským komfortem. Vzpomínám,« dodal. »Nejlépe zůstati v hotelu »Roma«, protože privátního bytu nenaleznete. Znám majitele, mohl bych vám svým vlivem kdykoli zajistit u něho klidný pobyt . . .«

Lucian poděkoval. Zmínil se, že napřed zajede do mořských lázní ke své sestře.

»Buďsi jakkoliv,« řekl s procítěnou radostí Willy, »nikdy nezapomenu na svého společníka. Napadne-li mně, uvidíte mne u sebe v pracovně hotelu »Roma« — teď teprve budu se zajímat o vaše literární práce. Zůstaňte mi přítelem.«

»A vy, přiznávám se, doplnil jste mi zajímavý typ bezstarostného — jak jste to pravil? — Femina moritura te salutat, ave Caesar! — A hle! hledím vám do očí, a v nich je přece tolik dobroty — či bych se mýlil?«

»Nemyslíte, že je v nich spíše ulekaná krutost? — Konečně děkujte osudu, máte o románového hrdinu více.«

Stisknuv ruku Lucianovi ponechal ji chvíli ve své dlani, měkké a chladné.

»Své choti,« pravil klidně, »představovati vás nebudu. Je ošklivé, řekl jste, vstanou-li mrtví z hrobu —«

Lucian zděšeně pohlédl na loučícího se.

»Gita — vaší chotí?! — —«

»Ano: jsem její muž, dobrého srdce . . .«

— — Lucian pohlížel za dvojicí. Šli, nepromluvivše spolu slova. On ještě ve dveřích se uklonil.

Lucian klesl do křesla.

Jakoby mu kdosi lebku rozťal.

Rychlík vjížděl právě do tunelu.

* * *

Po dvoudenním pobytu v mořských lázních odhodlal se Lucian k další cestě. Vzpomínka na dobrodružství zažité za tak zvláštních okolností rozrušovala ho a mučila. Osobnost Gitina manžela stávala se mu stále záhadnější: stále nacházel detaily, které ho drážďily. Byl tak dalece rozrušen, že se rozhodl minouti V., aby nebyl nucen ještě jednou pohlédnouti záhadnému cizinci ve tvář. Ale v jasné, silné chvíli uvážil, že bylo by to málo platno. Stal se už svým jménem i svými výpověďmi (bylť tak důvěrným!) kořistí tohoto muže, a tak jednou, buď dnes či zítra, může se před ním objeviti Kroesus se záhadným oním pohledem ve střed jeho čela.

Lucian stal se horečně nepokojným. Hotov čeliti už jakékoliv náhodě, odhodlán vrhnouti se do práce, studovati její prostředí, obratem ruky vyčítal si slabošství, zbabělství a plachost. S tímto chaosem nálad v duši vystoupil na nádraží starobylé V.

Dojel v noci. Jediný hotelový dostavník čekal před nádražní budovou. Sluha označil Lucianovi hotel: uslyšel slovo »Roma« a v tutéž chvíli dohořela jeho odvaha. Nechal dostavník odejeti do tmy města.

Nepozoroval ani, že jeho zavazadla chopil se jiný, jako ze dna země vstalý —

»Budete si, sire, přáti noclehu?«

Lucian ocitl se téměř sám s mužem v čapce hotelového sluhy na liduprázdné ulici. Nebylo vyhnutí: odevzdal mu zavazadlo a plášť.

»Veďte mne — nejste snad z hotelu »Roma«?«

»Nikoli, sire — zavedu vás do hotelu »Vicenza« — budete spokojen. Ostatně, nikde jinde byste noclehu nedostal. V místě je církevní slavnost a město není připraveno na mnoho cizinců.«

Lucian dal se neznámým vésti. Byla teplá noc a kroky osamělých chodců duněly mezi oprýskanými zdmi a pouličními fontánami, do jejichž kamenných mís padaly ospale praménky vody. Spící město zívalo pustotou. Nikoho cestou nepotkali.

»Zde, sire,« upozornil průvodčí Luciana. Táhlo se zarezavělou rukojetí zaskřípělo; kdesi daleko uvnitř domu třeskl zvon.

Vešli. Lucian zaveden do postranné komnaty poručil si skrovný zákusek a láhev vína.

Průvodčí Lucianův zmizel.

Lucian rozložil se v křesle, potaženém drsnou látkou; dvojramenný měděný svícen podoby dvou hadů s plápolajícími voskovicemi stál na rohu velkého dubového stolu, kymácivé stíny vlnily se do koutů rozlehlé místnosti. V rohu bylo široké lože pod nebesy, pak mohutná skříň, vedle divan s kuřáckým stolkem. U protější stěny bylo nízké trumeau s vázou, přeplněnou čerstvě natrhanými květy.

Zařízení i uspořádání svědčilo o tom, že komnata je spíše rodinným koutem domu, než místností, neustále upravovanou pro náhodný pobyt cizinců.

Po druhé místo muže, který Luciana uvedl do domu, přišlo malé osmahlé děvče, které mlčky postavilo na prostřený stůl talíř se žádaným zákuskem a víno.

»Budete-li, sire, něco si přáti, zatáhněte za šňůru nad lůžkem — teď vám přeji dobrou noc.«

Lucian osaměl. Rád prožíval chvíle samoty zvláště tehdy, připadal-li si, jako právě teď, tak zcela osamělým prostřed cizích lidí, cizích zdí — — Říkal: každé hnutí prožíti až do dna. A dal se unášeti pocitem osamělosti. Pak otočil klíčem a rozevřel dokořán okna . . . Nebe bylo jasně modré, mlčící, se stopou vybledlých hvězd . . .

Teprve k ránu usnul.

V polosnu pociťoval divokou radost ze svého kroku: učinil dobře, zavedl od sebe stopu cizincovu. Unikl mu. Je bezpečen, že ho neuvidí. A kdosi, snad Gita, klonila se nad tvář Lucianovu, uštěpačně úsměvnou . . .

»Unikl's mu, unikl . . .« říkala tulíc se k němu, »ale mně neunikl's: hleď, jsem zde, tak blízko . . . ač buditi mrtvé je tak ošklivé . . .« a náhle její prsty — cítil je, že se zachvěl — jezdily mu studené po rameni a bocích . . .

»Mně neunikl's . . .« (Dokončení.)

Fr. Januš:

Spiritismus.

Veselé vzpomínky z let padesátých devatenáctého století.

»E pur si muove.«

Roku 1852 byl jsem v Moravské Třebové na studiích, v první třídě nižší reálky, čili jak se tehda říkalo: ve 4. klasse.

a proto vzbuzoval všeobecnou sensaci. Dostal se k nám prý z Ameriky. V novinách stálo: V městě X. se postavila společnost pánův a dam kolem stolu, položili naň ruce a za chvíli začal se stůl vrtět, pohybovat s místa, ano se i točit. V Y. to též zkoušeli. Týž výsledek. Totéž v Ž. Byla to skoro denní a nejzajímavější rubrika v novinách.

Nechybělo vysvětlovacích theorií. Učení fysikové vysvětlovali věc zákonem mechaniky: položené na stůl ruce působí šikmo na stůl tlak, který pak umdlením ruk je stále větší, stejnoměrnější. Tlak tvoří s tíhou stolu výslednici takové síly a takového směru, že stůl — zvláště je-li lehký a je-li tření na podlaze malé — může případně se pohybovati.

To byla theorie prvá a jak by se zdálo: rozumná.

Té nevěřil nikdo.

Vždyť prý v X. se točil stůl, jímž jinak celá společnost sotva s místa hnouti mohla. Zdali tomu tak, o tom nikdo nevěděl. Na to se nikdo neptal. Stálo to v novinách, tedy to bylo pravda. Ani se neptali, kde X. leží a existuje-li.

Jiní zase vysvětlovali věc »zvířecím magnetismem«, s nímž kdysi Dr. Mesmer tolik se napachtil a našvindloval. Přítomností mnoha lidu a jich dotekem vyvinuje se prý zvířecí — tedy životní — magnetismus. Ten přechází do stolu a hýbe jím.

To byla theorie druhá, méně pravděpodobná, již dosti fantastická. Ta nalézala už větší víry. Co to jest, ten zvířecí magnetismus, jak a kde se jeví, po tom se neptali. Beztoho by jim to asi sotva kdo byl mohl pověděti.

Nejrozšířenější byla zvěst, že tu jde o spiritismus. (O tak zvané »čtvrté dimensi« se tehdy ještě nevědělo.) Duše zemřelých, puzená jakýmsi transcendentním, psychicko-atomovým (!) fluidem, který duševní námahou, společnou a stejnou duševní snahou a vůlí přítomných účastníků se vyvodí, dostaví se po tomto fluidu do pozemska, vtělí se do stolu a hýbají jím, zvláště když se zavolá určitá duše, a pak hlavně, když duševní disposice přítomných tvoří jasnou, potencovanou harmonii duševních sfér, sympatický raport mezi veškerým duchovým velesvětem, a tím přivodí k čistému akkordu doplňující součásti, jakýsi to psychicko-ethérický agregát (!), totiž ducha z »onoho« světa, aby besedoval s duchy v pozemsku. Představa »onoho« světa spiritistického ovšem valně se lišila od představy »onoho« světa křesťanského . . . ačli vůbec takové představy bylo.

To byla theorie třetí, zamotaná, nesrozumitelná, nepochopitelná, nesmyslná. Té věřili všickni.

Otázka točení stolu hýbala vlastně lidskými hlavami, ať už rozumnými, ať bláznivými. (Těchto bylo více.) Pokus točení se u nás obyčejně nezdařil; ale přece se tomu věřilo. Vždyť tam v X., Y. a Ž. — dle novinářských pravdivých zpráv — stoly se točily.

Jednoho dne na konci roku 1852 nebo začátkem roku 1853 vybral si náš profesor, piarista P. Stefan Domas, jemuž jsem zachoval dobrou památku, z naší třídy asi 12 hochů — mezi nimi mne — jež považoval za dosti ohnivé. Ohnivost nebyla právě nezbytna, ale žádoucí. Odpoledne po škole posadil nás v sále kolem velkého stolu. Ruce na stůl. V sále bylo zatopeno, ale nebylo právě teplo. Seděli jsme v zimníkách, a to asi půl hodiny; snad i déle. Pan profesor stál u nás, chvílemi chodil po sále a pozoroval. Stůl ani hni! Nešlo to. Nebyla duševní disposice, harmonie sfér. Něco scházelo. Patrně byla mezi námi nečistá duše, jež čistý psychicho-ethérický akkord kazila.

Nezbylo panu profesorovi než nás rozpustit. My se za svou spiritistickou impotenci moc styděli.

V novinách však pořáde se stoly točily a i nohami o podlahu klepaly. Podivno! A u nás v Třebové nic. Ale už to tak je na tom světě: všecky zázraky se vždy dějí jinde.

Nastaly prázdniny roku 1853. Otec mne hned zapřáhl do soukenického řemesla a tak bylo po studiích. Ostal jsem už doma a to plné čtyry roky: dvě leta jako učeň, na to dvě leta jako tovaryš soukenický, až pak divným řízením osudu, bohudíky, jsem po ztracených čtyrech letech vstoupil do druhé třídy nižší reálky a jal se

pokračovati ve svých přerušených studiích, až jsem se stal inženýrem.

A tu, roku 1853 a 1854, v prvém roce mého učenictví, děly se ony památné věci, o nichž chci tak vypravovati, jak jsem si je kdysi zaznamenal.

Tedy: Roku 1853 otázka pohybu a točení stolu šířila a přetřásala se víc a více a nabývala stále větší akutnosti. Vnikla již do všech vrstev lidu, bez ohledu na jich společenský rozdíl a význam. Nesnadno říci, kde se o věci více jednalo, zdali ve společnostech honoračních anebo v těch »tam dole«. Spíše bych řekl, že »vyšší« kruhy otázkou — hlavně prakticky — horlivěji se zabývaly než plebs, ba že si to nové učení osvojovaly jaksi jako majetek. Vždyť patří k tomu již značná intelligence správně poznat a pochopit, oč tu jde. Nižší lid přece spiritismu nemůže rozuměti!

Prakse byla tedy na straně intelligence; theorie, t. j. vydatné společné povídání, vypravování (a lhaní), důminky, šmátrání ve tmě, blud, nedouka (jak se domnívala »intelligence«) atd. byly na straně »sprostého« lidu.

Zvolna počal se tento nový zjev již utěšeně vyvíjet a ze svých hrubých tvarů vymaňovati, pak zpodrobňovati, zjemňovati. Vyrůstal záhy ze svého dětství. Pokusy neděly se již u těžkých stolů. Lidé stolu úlohu usnadňovali: volili stoly menší a menší a lehčí, až dospěli ke stolečkům miniaturním, zhotoveným ad hoc. To již byl pokrok velký a výsledek byl znamenitý. Postavili stoleček pohodlně na stůl velký a nyní stoleček pod jich rukama poslušně se vrtěl a točil všude. K dovršení úspěchu, puzen vnuknutým tušením, kdesi někdo z účastníků měl nápad otázati se na něco, a ejhle! stoleček zaklepal. A klepal a klepal, jakmile se kdo tázal. Úžas! Bylo teď již snadno s ním se smluvit o význam klepání: jedno klepnutí značilo na př. »ano«, dvě klepnutí »ne«. Číslice bylo lze vyjádřiti snadno; i jiné konvenční znaky se stolečkem se smluvily. Vznikla spiritistická abeceda.

Stoleček nyní zvěstoval veliké věci z minulosti: to poněkud méně zajímalo; z přítomnosti: to bylo už někdy zajímavé, pikantní; — a z budoucnosti. A to je vlastně, po čem lidé od jakživa se pachtili, kámen mudrců: znáti budoucnost. Doposud byl člověk odkázán na mizerný výklad karet... a i těm se v poslední době nemohlo už skoro ani věřit;... a na poněkud nespolehlivé hádání cikánek z ruky; ale všechny cikánky to neuměly, totiž to »pravé« hádání, a pak člověk u těchto tuláků nebyl jist před podvodem. Vždyť již ani cikáni nejsou praví, nefalšovaní. Jich šlechetný rod vymírá. Nikdo nebude přece tvrditi, že — jinak slovutné a velice počestné — cikánské rodiny Růžičků, Syřinkův a j. mohou odvoditi svůj šlechtický rodokmen od tolik-a-tolikáté dynastie egyptských faraonů Ramsesů, Sesostrisů nebo staroindických mahârâdžů; spíše při tom člověku tane na mysli Dlouhá Lhota nebo nějaké ... ice, nežli Memfis, Delhi a Masulipatam.

Ani výklad snů nebyl neomylný. Ne snad, že by sny nebyly pravdivy, ale že málokdo je dovedl vyložiti. Mnoho lidí považovalo se za povoláno vykládati sny; ale vykladačů spolehlivých bylo přece jen pořídku. Ostatní byli vlastně fušaři, nebo zhola švindléři.

Dle pravých egyptských snářů, které přece ještě jako zbytky dávné vysoké kultury, jako vzácnost a tajemství sem tam se zachovaly (byly tištěny »roku tohoto« u Landfrasa v Jindřichově Hradci, též u Turečka »na kopečku« v Litomyšli), vědělo se sice s jistotou, že na př. sen o čisté vodě značí zdraví, o kalné vodě nemoc; pana pátera viděti: máš falešného přítele, vůbec nic dobrého; oheň znamená křiky, vády; děti: mrzutost; — nemluvňata: pomluvu a hanbu; koně přinášejí nepříjemnost... zvláště šiml; peníze značí svár a haštěření; mrtvé příbuzné viděti: nehody nebo neštěstí; žida viděti: někdo tě chce ošiditi; — žida s rancem: někdo tě už ošidil; čert přináší peníze; vypadlý zub je smrt v příbuzenstvu; starou babu viděti: klepy, mrzutost, neštěstí; — nahou babu: mrzutost s ostudou; panna bílá: smutek; růžová: radost; bosá: nevěrnost; v košili: štěstí v lásce; v posteli: někdo po tobě touží; mladému děvčeti dáti hubičku: příjemné zprávy; starou židovku tajně líbati: tvoje přání se ti vyplní; ji veřejně líbati: ostuda a náhlá smrt; kdoule viděti: daleká cesta (dlouho jsem nevěděl, co jsou to ty »kdoule!«); frejířku viděti: milá návštěva; ji milovati: veselost atd. atd.

Je k podivení a až k neuvěření, o čem všem — dle egyptského snáře — může se lidem zdáti. Mnohé nelze ani přibližně naznačiti. Byly by to výjevy až biblické.

K výkladům byla připojena »numera« pro lutristy. Ke konci se vykládala »planeta«.

Tyto výklady, každý o sobě, byly tedy zcela jisté; vyložiti však dobře celý — někdy zamotaný — sen, to bylo, bohužel, dědičným tajemstvím jen několika vyvolenců.

Nicméně lidé si pilně sny vykládali a vykládají až podnes.

Jinak měli lidé ještě jiné osvědčené pomůcky dopíditi se pravdy ve zvláštních případech. Tak na př. bylo neklamným prostředkem vypátrati zloděje: točení klíčem. K tomu účelu vložili a zavázali velký klíč do modlitební knihy — obyčejně do »nebesklíče« — a to bradou dovnitř při stránce, na které bylo tištěno prvé evangelium sv. Jana o Slovu. Rukojeť a část vřetena klíče vyčouhávala. Po té se postavili dva lidé, jimž na vypátrání zloděje záleželo, proti sobě, vztáhli ku předu pravou ruku dlaní vzhůru a vložili si spodní část rukojeti klíče na ukazováček ruky, takže na těchto dvou podporných bodech drželi knihu mezi sebou volně ve vzduchu. Bylo nyní jich úlohou: rukou a prstem nehnouti, tak aby kniha visela klidně.

Nyní jeden z nich začal otázkou (dejme tomu, že se v domě na př. ztratila sukně... mám na mysli skutečný případ):

»Ukrad X. (jméno toho, na nějž — mimo snad ještě jiné — padlo podezření), ukrad X. sukni?«

Druhý jako obhájce odpověděl: »Neukrad!«

Prvý jako žalobník: »Ukrad!«

Obhájce: »Neukrad!«

Žalobník: »Ukrad!« ...

A tak to šlo, tvrzení a zapírání, až kniha buď počala se otáčeti nebo zůstala stále v klidu.

Čím dříve počala se točit, tím určitější a spolehlivější byl pak orákul. Zůstala-li kniha nepohnuta, byl tím důkaz neviny podezřelého podán; pakli se mezi disputací počala otáčeti — ovšem z vlastního popudu, posvátným tajemným řízením, tedy bez přičinění experimentujících — byl X. zlodějem. Prohlásilo-li sv. evangelium X. za nevinna, přišla řada na Y., Z. a j.

Není-li pak to krásný příklad zdravého a moudrého rozumu, ušlechtilého citu a vyvinutého smyslu lidu pro spravedlnost? Může-li pak býti spravedlivějšího, nestrannějšího, vznešenějšího a pravdu spíše vědoucího soudce nad sv. evangelium? Jest pak potřeba policie, detektivů a špiclů?

Stejnou platnost a víru mělo v takovém případě točení řešetem,[1]) jehož se užívalo, nebyl-li »nebesklíč« po ruce. Do stěny řešeta na vysoko postaveného zabodli rozevřené nůžky; jich rukojeti drželi pak dva inkvisitoři právě tak, jako klíč u sv. evangelia. Řešeto viselo volně a nepohnutě ve vzduchu, a teď počala táž procedura a ceremonie s otázkou, odpovědí a disputací, jak jsme četli nahoře.

Bylo patrno, že tajemná moc účinkovala při tomto autodafé. Inkvisitoři drželi prsty absolutně v klidu ... o tom byli přesvědčeni ... a přece řešeto neb sv. evangelium se točilo, zvláště když šlo o delinkventa moc podezřelého, jenž se tu odsuzoval in contumaciam. A teď bylo po poctivosti odsouzeného! Leda že se jako skutečný zloděj později objevil někdo jiný, což se stávalo dosti zhusta, nebo že se ztracený předmět našel, což také nebylo vzácností. Tím ale víra v točení řešeta ničeho nepozbyla v pravosti a neomylnosti. Ale nevinný »podezřelý« nedošel už nikdy rehabilitace; byl od té doby podezíravě pozorován a vždy považován za kandidáta zlodějství. »Něco na tom přece je!« říkali.

Po jednom takovém točení, při němž jsem jako divák se zúčastnil, ukázalo se později, že dokonce jeden z inkvisitorů — domácí dělník — jenž velice horlivě se pídil po zloději, sám byl oním hledaným zlodějem! Řešeto při disputu, při němž nepřítomný X. jako »zvláště podezřelý« naznačen a při němž řečený inkvisitor velmi rázně a přesvědčivě tvrdil: »neukrad!«, napadně brzo a rychle začalo se otáčeti, načež inkvisitor, kývaje hlavou, s přesvědčením podotkl: »To jsem si hned myslil, že je to on! O, já to věděl! Ten chlap mně byl vždy podezřelý! Já těm svatouškům nevěřím! ... To jsou teď lidi! ... To jsou teď lidi!« — Bylo na něm jasně viděti, jak ho ta lidská zkaženost kormoutí a pohoršuje. —

Nyní však tímto božským vynálezem mirákulního stolečku je všemu odpomoženo. Není už kolísání, váhání, pochybování; je tu jpravda absolutní! Všem, kdož snad ještě pochybovali, bylo jasno, že tu působí síla tajemná, nevyzpytatelná, síla duchová ze světa nám neznámého, jenž v nás vždy způsobil chvění, když jsme o něm pře-

[1]) Již u starých Řeků bylo o zlodějích věštěno sitem (koskinomanteia).

mýšleli. Stoleček je teď prostředníkem mezi světem tímto a »oným«. Ale bylo to posud v počátcích. Ještě něco chybělo. Však se toho dopátráme!

A nikdo netušil, jak brzo! —

Tu se rozletěla po městě zpráva, že stoleček píše.

A teď je převrat světa zpečetěn!

Stoleček tedy nejen že se točil: on i psal. »Medium« psalo. Živé duši nenapadlo míti v podezření tato media, i přes to, že výroky media bývaly velmi naivní a často i pitomy. Co se hodilo do krámu, tomu se věřilo; co ale bylo až i nesmyslem nápadné, nemožné a nesrozumitelné, připsalo se na vrub žertovnosti stolečku, který ne vždy, nýbrž jen tehda pravdu mluví, když je mezi svými, mezi duchy vážnými.

Víru!... jen víru musíme míti!

Jak vidět, měl to stoleček pohodlné. —

Točení stolečkem stalo se epidemickým. Kdo jen měl stoleček (kdo neměl, vypůjčil si jej) a mohl hýbati rukama, shromáždil spoluvěřící, aby v tajném kruhu při zamčených dveřích tímto mediem snadno vnikl v nejtajnější tajemství, o nichž si dosud největší mudrci a učenci marně hlavu lámali. Rozluštění nejzamotanějších hádanek bylo hříčkou. Pravda, ukrytá po věky, ležela tu na bíledni. Jen po ní sáhnouti. Jaký to božský vynález!

Všem se točila hlava; to aspoň bylo jisté.

Neúplný surogát, který dříve lidem »víry, jež hory přenáší«, orákule nepopíratelné pravdy vydával: totiž, jak jsme se již nahoře zmínili: točení řešetem a klíčem, stal se tímto »zjevením« zbytečným, jako postilion po vystavění železnic a telegrafů. A vykládání snů? I jděte s tím k šípku!

Jaký převrat ve světě nastane, až se tato věda všech věd ještě více zdokonalí, o tom ani nejvzletnější fantasie lutristy a vykladače snů neměla tušení. Už nejsme lidé... jsme bozi; o nic méně!... opravdu, bozi!

Zdali pak by nebylo všech tajných, ztracených pokladů škoda, kdyby měly věčně plesnivěti? Ale zlatý náš stoleček nám udá místa, kde vychrtlí lakomci a hrabiví mamonáři truhlice a hrnce se žlutými dukáty a skvosty ukryli, a my, jako smějící se dědicové, okamžitě si pro ně půjdeme, dokud si jich snad někdo jiný, nehodný, nevyzvedne.

Člověku se zase hlava točí.

Loterie je za týden bankrot. Co je to, terno! baba si vsadí zrovna kvinterno. Musí vyhrát!

A co ženy? Hle, jak se nevěrné ženy chvějí!

K čemu je mi třeba práce? Moje úslužné medium pracuje za mne a poučí mne, kdy se mně jen zachce, jak nejblaženěji života užiji. Snad se dovíme, jak možno mládí prodloužit a smrt neškodnou, bezmocnou učinit... ano, životní elixír a elysium nejsou chiméra. Nastane zlatý věk lidstva, věk štěstí, blahobytu, rozkoše a rajských radostí. Budeme žíti věčně!

Hlavní osobou, duší celého tohoto horečného záchvatu byl kupec Fanta, jenž za oněch časů požíval vážnosti a víry veliké. Platil za ducha pokroku a osvěty. S neoblíbeným panem děkanem byl na kordy; to samo již dostačilo učiniti jej v mínění lidu »pokrokářem«. Slovo jeho mělo váhu autoritativní, pravdu neodvolatelnou. On řídil točící společnosti; dával pokyny, naučení, vysvětlení; navrhoval a prováděl potřebné experimenty a žádoucí opravy; dával povzbuzující audience všem zasvěcencům i nováčkům, vůbec všem, kdo o této nové zázračné vědě u samého pramene určitých a spolehlivých zpráv se dověděti nebo se v ní zasvětiti chtěli: zkrátka přivedl vědu tuto na vrchol dokonalosti. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Básně.

Po dlouhé pouti, vykonané v pěti knihách Svědomím věků, J. S. Machar v novém svazku svých poesií, nazvaném *Životem zrazení* (nákl. Fr. Šimáčka, str. 142), vrací se ke kresbám, jejichž ráz má čtenářstvo v milé paměti ze sbírek starších. Zejména »lyrická dramata« Zde by měly kvést růže na nejednom místě tady se nám hlásí v paměť. Básník sám ostatně připomíná tuto souvislost téměř na konci knihy v tklivém, jímavém obrázku Sestra Sylvia, kde praví:

»Nad kolébkou tvou před dvacíti roky
já psal ty tiché dramy, jimiž láme
Vás ženy život . . .«

A dodává, líče, jak jeho hrdinka »v démantové duši má čistou dobrotu a slunnou víru i naději zdroj stále tryskající«, což vše osud stále by jí měl zachovati:

»Leč Osud vydá Životu nás v pospas
a ten je brutální a bezohledný.
Vím, kterak umí vytrhati růže
a zasít blíny . . .«

V Zrazených ovšem nejde jen o ženy. Také v nich jsou tichá dramata, ale jich hrdinami jsou lidé rozmanití, ba nevymyká se z jich řady ani básník sám. V Dětech alespoň neběží jen o pěvcova zná-

mého, odmítnutého děvčátkem, které si umínilo napřed vystudovat a pak teprve, bude-li třeba, vybrat si muže, ale také o klam básníka-otce, jenž ani nepozoruje, jak mu děti dorůstají v dcery. Se steskem vzpomíná, že dosti neužil jejich dětských půvabů, a uvěmuje si, že bláhovo je »času spád chtít slůvky v letu zdržovat«. — Další obrázek Hrdina vyznačuje se jemnou ironií, ale zároveň i hlubokým porozuměním a vřelým soucitem, který jest ostatně zámluvným průvodcem všech obrázků této knihy. Starý profesor, jenž rád přednášíval, kde si přáli ho slyšeti, a vyhýbal se jalovým tlachům měšťanské společnosti, odpověděl bezdůvodnému nájezdu svého představeného — žádostí o pensi. A odešel a žije tiše a spokojeně svým knihám a svému badání.

Případ paní Anny S. osvětluje základní myšlenku, že některé povahy umučí »strašně šťastný klid«, že je lidem potřeba změny, střídání a časem i boje, aby je život těšil a aby si vážili jeho darů. Této dávné myšlenky básník užil velmi šťastně o spokojenosti a štěstí ženině v manželství. — Srdcem ženiným, opomíjeným, pouhým přeludem lásky se živícím a přece vždy a vždy oddaným a stále doufajícím zabývá se Čekanka. Má se známou legendou Vrchlického jen jméno společné. Hrdinkou její jest ubohá kontoaristka, jež »čeká se žhavou duší na člověka, jenž v jejím žití kraluje a jejž jí Osud dluhuje«. — Rozmarně doličuje vrtkavost náladové povahy některých žen Digitalis. — Další obrázek — Beatus ille . . . dýše zase tklivým soucitem se ženou, jež zklamavši se v manželu a proto vším příbuzenstvem odstrčena, žije osaměle ve vesnickém zákoutí, utěšujíc se jen přítulností drůbeže, kterou chová. — Záhada nevítaného manželství a tragických důsledků z něho plynoucích je základem Vlasů, kde ubohá, v sebe uzavřená Lina zaprodá pouhý sňatek svůj bohatému Frankovi a svou smrtí zůstaví v jeho duši nejen nesplněnou touhu, ale i hlodání trvalého neklidu. — Toska, tesknice a zároveň žal z prázdnoty života, předvádí význačnou dvojici ruskou, jež pro odbojný čin prchla do ciziny, ale jata touhou po rodné zemi a po práci v ní vrátí se a hned je zachvácena trestající spravedlností.

Horror vacui, děs z neuplatnění životních sil, sahá již do soudobé přítomnosti. Seznáváme tu důstojníka, který léta toužil po příležitosti, aby se vyznamenal. Válka mu jí poskytla, užil jí odvážně, ale přesvědčil se, jak málo zmohla jeho chrabrost proti moderním vynálezům válečným.

— O závěrečném obrázku — Sestra Sylvia — zmínili jsme se již. Připadá nám, že je tu procítěným, hluboce jímavým veršem zvěčněna jedna z postav, k níž básníkův čistě lidský vděk projevil se již v Nemocnici. Či odnáší se krásná báseň k jeho vlastní dceři? A jistě ne náhodou octl se tento obrázek plný vyrovnanosti, plný povznášející harmonie a věcné moudrosti životní na závěru knihy. Zavíráť ji čtenář s tím povznášejícím dojmem, který máme z pravého umění. Zavírá a přisvědčuje básníkovi, který svůj poměr k těmto kresbám sám takto případně charakterisuje:

»Chtěj — nechtěj, blížíme se maně
Živote, tobě, mistře náš,

jak z prostých prvků nečekaně,
romány, dramy zapletáš,
jak dráhu každé duši udáš,
jak vyrůsti z ní osudu dáš,
jenž vládne jí pak na vždycky . . .«

*

Časovým počinem, ale zároveň skutkem, zasluhujícím plné chvály, jest dvojitý svazek Světové knihovny, podávající *Kytici lyriky Adolfa Heyduka*, kterou vybral a úvodem opatřil F r a n t i š e k T i c h ý (nákl. J. Otty, str. 104). Knížka je dárkem k osmdesátým narozeninám pěvcovým, dárkem, který kmetný básník přispěním pořadatelovým podává nejširší obci našeho čtenářstva. A právě proto zamlouvá se nám tak velmi tento způsob přiblížení ryzí poesie nejširšímu obecenstvu, že se mu zde podává svědomitý, pečlivý výbor určitého rázu, že je přístupným slovem připojen návod, jak třeba pohlížeti na tvorbu pěvcovu a jak ji chápati, a posléze — což ale nikterak není věc poslední — že výbor jest umístěn v oblíbené sbírce, jejíž laciné svazečky opravdu si může opatřiti každý. Toť je jistě vhodná cesta, jak sblížiti s básníkem, který přece jen vždy zůstává obmezen na užší kruh čtenářstva ve verších si libujícího, v pravé chvíli ty kruhy, kterým by jinak jeho jméno zůstalo jen bezobsažným zvukem. Pořadatel, sám básník (Zd. Broman), pořídil svůj výběr s dobrým porozuměním pro nejvýznačnější rysy poesie Heydukovy, takže Cymbál a husle, Cigánské melodie, Nové cigánské melodie, Ptačí motivy a Co hlavou táhlo tvoří hlavní cykly a mezitím jsou umístěny ukázky ze sbírek, jež se časově vkliňují v pořad děl právě jmenovaných. Pořadateli, který se básníkem jubilantem jinde zabývá zevrubněji, tanulo ostatně na mysli, aby se touto knížkou Heydukovi dostalo jaksi také zadostiučinění. Dává mu je sám právě ve sbírkách, jimž se svým časem nedostalo zaslouženého uznání, a čtenář bude s ním jistě jen s povděkem souhlasiti.

*

Zajímavý a zcela původní výběr z poesie Jaroslava Vrchlického podnikl prof. J a n V o b o r n í k, uveřejniv v České knihovně zábavy a poučení, kterou redakcí J. Satranského vydává Ústředni spolek čes. profesorů, dílko J a r o s l a v V r c h l i c k ý: P í s e ň ž i v o t a (nákl. J. Otty, str. 204). Kniha, podávající »životopisný cyklus osobní lyriky a epiky«, je cenným příspěvkem k soustavnému studiu ohromné látky, kterou podává všecka tvorba velikého genia. Pořadatel vytkl si za úkol ukázati na příslušných básních, jak vývoj a postup životních událostí a stavů Vrchlického souvisí s jeho osobní lyrikou. »Osobní lyrika, rozuměj životopisná, nikoli jen prostě subjektivní, neboť té je mnoho také ve skupině věcí tendenčních, je rozestřena po celém skoro díle Vrchlického od »Z hlubin« až do »Meče Damoklova«, a to s takovou sdílností a upřímností, že, sledujeme-li ji pozorně, seznáváme, že máme před sebou otevřenu knihu zpovědí celého životního vývoje se všemi živými dojmy, radostnými a rozkošnými, bolestmi rvavými i hněvy a strachy hroznými. Seznáváme, že jsme tu

slyšeli pravou, skutečnou Píseň života našeho velikého básníka.« Nepostupuje tedy Voborník podle jednotlivých knih a doby jich vzniku, nýbrž shledává k rozmanitým fasím života básníkova doklady ve sbírkách časově vespolek odlehlých. V úvodu podává stručný přehled hlavních událostí ze života Vrchlického a ukazuje, odkud pramenily nejmocnější jeho dojmy. Podle toho rozvrhuje si všechnu látku v řadu skupin, jež provází po každé stručným vstupem a nejnutnějším výkladem. Rozumí se, že počíná »píseň života« dojmy prvního mládí, vybranými ze vzpomínek básníkových. K tomu se pojí dojmy z let studentských, z dob, kdy básník rozhodoval o své životní dráze (na jaře r. 1873 Vrchlický vystoupil ze semináře), vzpomínky z let universitních, první vzněty milostné, pobyt v Italii. Následuje »cesta k štěstí láskou a rodinným životem«. »Blaho mladého života« časem bylo zatemňováno »stíny v duši«; po nich nastalo »vyjasnění«, ale pak se dostavila »bouře«, jež hluboce otřásla básníkem. Ale umění bylo mu »zdrojem věčného mládí«, tvůrčí síla jeho neochabla. Láska k domovině — po všechny časy vroucí — je doložena ve zvláštním oddíle, s nímž souvisí »moudrost života«, osvětlující osobní filosofii básníkovu. Co dále pořadatel uvádí, je předtucha smrti, zápas s jejími předzvěstmi, súčtování se životem a smrt.

Voborník nepoložil do jednotlivých oddílů »písně života« všech básní, jež tam náležely. S rozvážnou hospodárností vybíral doklady a hleděl docílit obrazu úměrného, což se mu také podařilo. Kniha jeho jest určena sice především studentstvu, ale může právě v širším čtenářstvu vykonati poznání Vrchlického dobré služby.

F. V. Vykoukal.

Spisy naučné.

JUDr. Michal Navrátil: »*Dějiny Kondrace pod Blaníkem*« (seš. I., 1915, v Praze-VII., Schnellova 21. Nákladem vlastním). Cena 5 K.

Z četných svých monografií o této vesnici a jejím okolí[1]) auktor sestavil konečně práci soubornou s uvedeným titulem, vytištěnou prvotně ve »Sborníku historického kroužku«, a vydanou nyní též separátně. Z její Předmluvy zvídáme, z kterých počátků jakož i pramenů vznikala a postupně se dovršovala.

Tento sešit věnován jest po výtce historickým osudům farního kostela (s filiálním v Hradišti), fary a školy Kondracké, k nimž připojen popis celé nynější osady se zřením i k živlům folkloristickým.

Jméno vesnice, o které dějí se v starých listinách zmínky již od počátku 14. století, odvozuje se z osobního jmena Kondrat. Ná-

[1]) Kondrac pod Blaníkem (Příspěvek k dějinám selského stavu v Čechách). Zprávy o zaniklých vesnicích na osadě Kondracké pod Blaníkem. Dějiny školy v Kondraci pod Blaníkem. Škola v Kondraci pod Blaníkem. Ohně v Kondraci pod Blaníkem a v okolí v století 17. Kováři v Kondraci pod Blaníkem a v okolí od 14. století počínaje. Kováři z Kondrace pod Blaníkem a okolí v druhé polovici 17. stol. Dějiny kovářů na panství Vlašimském. Okres Vlašimský.

ležela tehdáž několika majitelům, mezi nimi také vladykům z Kunratce, sídlícím na místní tvrzi, z nichžto první — Příbek — připomíná se r. 1318, a pánům na Vlašimi, jichžto předek — Hynek — byl Přibíkovým vrstevníkem. Oba ty rody, jejichžto potomky auktor pak vyčítá, měly jakožto patronové kostela Kondrackého (každý po hlase) právo dosazovati k němu faráře; teprve po r. 1591 vladycká tvrz přidružena k panství Vlašimskému, které po rozličných svých držitelích přešlo posléze r. 1744 v ruce knížecího rodu Auerspergů, pochozích z Kraňska.

Jmenovaný kostel, sv. Bartoloměji zasvěcený, budil vždy svou starožitností a krásou podiv znalců. Je to prastará stavba původně románská z 12. stol. (dle soudu Dr. Ant. Podlahy), k níž později přidáno gotické presbyterium, a která ještě více proměněna při opravě provedené r. 1735; vyznačuje se (jako kostely v Kyjích a v Milevsku) obdélníkovou věží nad celou šířkou své lodi, ale místo dřevěných zvonic s podsebitím okrášlen vršek věže dvěma okrouhlými věžičkami, které kolkolem obíhají zdvojená okna ve dvou patrech nad sebou.

Mezi faráři Kondrackými, jichžto řadu zahajuje r. 1359 plebán Vácslav, objevuje se od r. 1414 také *Mikuláš z Pelhřimova*, který za nedlouho potom stal se biskupem Táborů s příjmím »Biskupec«. Od válek husitských až do bitvy Bělohorské farářovali v Kondraci kněží strany pod obojí, načež r. 1624 za nedostatku katolického duchovenstva vesnice připojena k děkanství Vlašimskému, a teprve po 60 letech (r. 1684) obnovena v ní zase fara samostatná přičiněním tehdejší vrchnosti, totiž kněžny Beatrice Benigny z Porcie, jak o tom svědčí listina »Instrumentum erectionis parochiae et ecclesiae Kondracensis« (z r. 1683), v níž stanoví se též důchody správce duchovního. Nicméně husitství nebylo vykořeněno z kraje podblanického ještě ani tou dobou. Ještě r. 1677 vypátráno, že Lukáš Nuska ze vsi Dubu prodává lidem hostie ve formě, která zobrazuje na jedné straně kalich a na druhé mučednickou smrt mistra Jana Husa; kacířské knihy vyskytovaly se v kraji dále skoro po sto potomních let.

V pořadí katolických farářů, v spise vyjmenovaných, vyniká Matěj Karel Paběnský, jenž r. 1761 založil pamětní knihu farní; i generálních visitatorů (od r. 1794) na osadě a vikářů (od r. 1668) auktor si všímá. Přečetných podrobností dočítáš se též o ceně kostela sv. Bartoloměje a věcí k němu příslušných (i hřbitovních), jak byla odhadnuta, o nákladech na opravy kostelní, o založení a majetku kůru literáckého, o zádušnících kostelních, zbožných nadáních, o dobrodincích záduší, o přiznávacích tabellách farářů z rozličných let, o příjmech a vydáních, inventáři a kapitálu kostelním a j. p. —

Filiální chrámec Nejsv. Trojice v *Hradišti* (hodinu cesty na sz. od Kondrace), nyní budova chudičká, býval v polovici 14. století kostelem farním se svým majetkem a samostatnými faráři. Fara ta, zaniklá v dobách husitských, dostala se pak ve správu děkanství Vlašimského a od r. 1684 připojena k faře Kondracké. Ani zmínek o rozličných kaplích, křížích a sochách na osadě Kondracké auktor

neopominul, a se zevrubností (až nadsazenou) předvádí přehojné své výpisky z farních matrik (i Hradištských a Vlašimských) o křtech, oddavkách a úmrtích osadníků; i o stáří zemřelých osob a příčinách úmrtí neb úrazu přičiňuje své záznamy. —

Druhá část spisu zabývá se *školou* Kondrackou a jejími osudy. *Kde* se vyučovalo v obci před r. 1685, není povědomo; později dálo se to po 125 let v dřevěném stavení proti kostelu a faře, až r. 1810 zbudován tamtéž nákladem vrchnosti Vlašimské jiný stánek pro školní mládež a po nových 99 letech (r. 1909) nynější jednopatrový dům s bytem pro řídícího učitele a učebnami pro tři třídy žákovské.

Mezi učiteli Kondrackými, počnouc asi r. 1650, pocházelo jich nejvíce z rodiny *Rzounkovy* (původem z Vlašimě) a *Navrátilovy* (od r. 1759—1892, původem z Vracovic); i jména katechetů (od r. 1684), podučitelův a industriálních učitelek z novější doby se uvádějí, zřízení oddělené jednotřídky ve Vracovicích (r. 1890) se připomíná, a vše, co se týká zevnější i vnitřní podoby škol, jejich sbírek, úředních knih, povinnostech, důchodech a vydání učitelů, dekretů ustanovovacích, pensijních a jiných věcí, vyčítá se podrobně. Škola Kondracká těšila se ode dávna dobré pověsti a vychovala značný počet dobrých hudebníků, mezi nimi též *Frant. Hausera,* později ředitele konservatoře Mnichovské. Z Navrátilů učitelovali při ní Tomáš, pak syn jeho Antonín, a posléze Antonínův syn Michal. Z nich Antonín vzdělal nejvíce hudebníkův a opsal spoustu starých knih i rozličných hudebnin. Ohluchnuv z nastuzení, dán po 47letém učitelování r. 1854 na odpočinek — — bez pense; snad jaksi náhradou za tuto křivdu obdržel místo jeho od vrchnosti syn pensistův Michal. Antonínův syn *Karel Navrátil*, důkladný popisovatel církevních památek, zemřel jako farář u sv. Jindřicha v Praze; Antonínova dcera Františka, provdaná za učitele Jos. Kurze, stala se tchyní redaktora »Osvěty« *Vácslava Vlčka*, jenž vstoupil v manželství s její dcerou Annou.[1]) —

Posledním oddílem spisu jest *popis Kondrace a přifařených obcí* po stránce fysické i politické, přihlédající zvláště k obyvatelstvu dle národnosti, víry a živnosti, ke kulturnímu ruchu v něm z novější doby a stránkám lidověďným. —

Spis jakožto celek jest opravdu práce pilná a záslužná, které však by znamenitě prospěly dvě věci: předně několik obrázků věcí v něm popisovaných, a druhé větší spojitost a soustředěnost textu hlavního. Poslední vady byl by se auktor uvaroval snadno, kdyby byl do textu *nad* čáru pojal pouze nejdůležitější souvislé zprávy z listinných pramenů, a do textu *pod* čáru jiné podrobnosti látkové, určené jednak pro odborné badatele, jednak pro interessenty z Kondrace a jejího blízkého okolí. *J. B.*

---

[1]) Svatbu tu na Kondracké škole popsal Vlček ve svých zajímavých memoirech »Svůj živel« v Osvětě.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo. — Soucit. Tragikomedie o 1 dějství. Napsal J. Cisler. — Nioba. Veselohra o 3 dějstvích. Napsali bratří Paultonové

Městské divadlo Král. Vinohradů. — Cirkus. Veselohra o 3 dějstvích s předehrou. Napsala Růžena Jesenská.

Řízná aktovka Císlerova *Soucit* byla již na těchto místech oceněna, když provedena byla na předměstské scéně. Při premiéře na Národním divadle doznala výhodných škrtů, jež její účin jen zvýšily. Byť i nedaly se poznatky zachycené v aktovce *Soucit* zevšeobecňovati, neupře nikdo, zvláště kdo měl příležitost delší dobu zabývati se soudními akty, hře pravdivosti a při nejmenším pravděpodobnosti.

Posuzuje novodobou satyru *Faun*, nedávno provedenou na scéně vinohradské, zmínil jsem se o nepřehledné řadě jeho předchůdců v literatuře románové i dramatické. Z těch jest i veselohra Paultonů *Nioba*, starší už ráže. Využívá komických situací, jež vznikají tím, že elektrickým proudem oživená socha Nioby pohybuje se v novověké společnosti. Hra jest opravdu veselá, ale nemá ani tolik literární ceny, jako Faun, jenž svým satyrickým rázem a jmenovitě jistým nádechem pantheismu přece jen znamená určitý pokrok.

Růžena Jesenská dokázala již Paní z Rosenwaldu, kulturně-historickou veselohrou, že má divadelní krev, ale že ne dosti svrchovaně ovládá její var. To zvláště je zřejmo na nové její práci ze současného života, *Cirkus* nazvané, kde chce zesměšňovati společenské zvrácenosti, zvláště uctívání boha Mamonu, jemuž se vše koří.

Spisovatelka vybrala si malé lázně české a drobný jejich svět, do něhož rozruch a šum zanese čiperná společnice nyvé Američanky, toužící po pravé, nezištné lásce. Záměnou osob stane se, že se do Američanky zamiluje cirkusový šašek, domnívající se, že koří se společnici bohaté Američanky. Američanka opětuje náklonnost clownovu, z něhož se vyklube zchudlý hrabě. Rozumí se, že vše šťastně skončí několika sňatky. — Děje ve hře je dost, ale rozbíhá se neukázněně autorce pod rukou, překypuje z formy, a tím nastává roztříštěnost a do jisté míry i chaotičnost. Satyrické zabarvení jest velice mírné a tak zůstává jen řada komických situací s postavami ne vždy dosti vypracovanými. Poměrně nejlepší je první dějství, temperamentně nahozené. Veselohra byla přijata vlídně. Až bude hrána v jiných městech, bude nutno některé vtipy a narážky rázu pražského přizpůsobiti místním poměrům divadla, kde bude provedena.

Karel Čvančara.

Nové rovy

Jan Bezděk. Václav Otakar Slavík. Josef Neumann. R. J. Kronbauer. Josef Štěpánek. Otakar Frankenberger.

V Praze zemřel 9. března t. r. Jan Bezděk, učitel a praktický šiřitel vědomostí o našich houbách. Narodil se r. 1858 v Soběslavi, vzdělal se na gymnasiu v Třeboni a na učitelském ústavě ve svém rodišti, načež působil jako učitel na venkově. Konal pilná studia o houbách, hledě k jich užitečnosti a škodlivosti, a konal pak o tom předmětě hojné přednášky na nejrůznějších místech, došed v těch snahách také úřední podpory. Odtud vzniklo také jeho dílo Houby jedlé a jim podobné jedovaté, jež vyšlo ve dvou svazcích a k němuž atlas pořídil malíř V. Luňáček.

Tamže zemřel 16. března t. r. školní rada Václav Otakar Slavík, bývalý ředitel gymnasijní. Narodil se r. 1835 v Údrnicích, studoval v Jičíně a v Praze, kdež se oddal zejména klasické filologii. Byl také mezi mladými nadšenci, kteří vzdělávajíce se na tehdejší universitě německé a majíce jen některé přednášky české, snažili se založiti si středisko, v němž by bylo lze jazykovědu pěstovati po česku. Ze snah těch vznikla Jednota českých filologů a Slavík byl pak toho spolku předsedou. Působil na gymnasiu v Ml. Boleslavi a na městské střední škole v Praze, načež byl od r. 1874—99 ředitelem gymnasia v Novém Bydžově. Odebrav se potom na odpočinek do Prahy, řídil po Jahnovi některou dobu také dívčí gymnasium Minervino. Literární činnost jeho projevovala se rozpravami v Listech filologických, ve Škole a životě, ve výročních zprávách novobydžovských a školním vydáním Caesarových Pamětí o válce galské, k němuž pořídil také slovník. Významnější jest jeho vydání Korespondence K. Vinařického nákladem České Akademie. Pokračoval také ve vydávání spisů Vinařického.

Z čelných techniků českých odešel 16. března t. r. navždy Josef Neumann, říšský poslanec. Narodil se r. 1852 v Novém Strašecí, vystudoval v Praze reálku, na technice se oddal inženýrství, vstoupil na Smíchově do služeb západní dráhy a stal se záhy přednostou trati se sídlem v Berouně. Tehdy vedl stavbu několika velkých mostů na rozličných místech v obvodu záp. dráhy. Po sestátnění dráhy byl povolán r. 1895 k ředitelství stát. drah do Prahy a stal se r. 1900 inspektorem a r. 1906 přednostou pro stavbu a udržování tratí. Stav se později centrálním ředitelem působil do r. 1913, kdy pro churavost odešel na odpočinek.

Mimo úřad byl Neumann horlivě činný v odborných spolcích, zejména ve Spolku architektův a inženýrů, ve Stálé delegaci rakouských inženýrů ve Vídni, ve spolku sv. Lukáše, jehož byl předsedou, a j. Za studijními účely procestoval téměř celou Evropu a pobyl také v Egyptě. Za geologická studia byl r. 1894 jmenován důstojníkem francouzské Akademie a r. 1898 důstojníkem bulharského řádu IV. třídy. Česká technika vyznamenala ho r. 1912 čestným doktorátem technických věd. Velmi platné bylo působení Neumannovo, když byl

r. 1907 na Smíchově zvolen za poslance na říšskou radu, vyšed jako příslušník strany staročeské z užší volby. O souhlasu s jeho činností svědčí, že r. 1912 byl zvolen tamže jako společný kandidát všech stran politických. Ryzost povahy, pevnost přesvědčení a ušlechtilá humánnost zjednávaly mu zaslouženou oblibu. Na říšské radě vynikl hlavně jako člen výboru železničního, branného, bosenského a drahotního. Jako předseda názvoslovného odboru Spolku čes. železničních úředníků měl účast na zevrubném slovníku, jejž ten spolek pořídil a vydal.

Dne 25. března t. r. dokonal po delší chorobě spisovatel JUDr. Rudolf Jaroslav Kronbauer. Narodil se r. 1864 v Lichocevsi, studoval na gymnasiu v Ml. Boleslavi a v Praze a poslouchal pak na pražské universitě práva. Počav ale zkoušeti se v beletrii a vyhledav si zaměstnání novinářské, vrátil se k právům dosti pozdě, stal se finančním úředníkem, nabyl r. 1902 doktorátu a byl posléze komisařem zem. fin. ředitelství. Na začátku své literární dráhy byl obdivovatelem Arbesovým tou měrou, že do kteréhosi obrázku svého přímo přejal líčení z Arbesova romaneta. Snažil se ho také napodobit, ovšem jenom tím, že si volil napínavé, ne-li dráždivé látky a zpracovával je tak, že podněcoval davovou zvědavost. Snaha po napínavosti a sensačnosti zůstala pak hlavním význakem vší jeho povídkové tvorby. Napsal Z posledních stanic, Ze světa a pro svět, Na pranýři, Sjezd a jiné novely, Ze dna společenské propasti, Ze života naší bohémy, Pět polopanen, Síla hroudy, Řina, V pražských katakombách, Bez matek a otců, Záhadné příběhy a vzpomínky, Sedmá velmoc a j. Horlivě se zúčastňoval organisování spisovatelstva ve spolku »Máji« a v Nakladatelském družstvě Máje a obstarával některé oddíly jeho časopisu. Zejména vzpomínkám na naše spisovatele, umělce a jiné pracovníky věnoval mnoho péče a zachránil včas zakročuje mnohou podrobnost, která by jinak byla upadla v zapomenutí.

V Praze (VII.) zemřel 29. března t. r. profesor Josef Štěpánek, narozený r. 1842 ve Skuči. Vystudoval gymnasium v Litomyšli a filosofii v Praze, byl vychovatelem, působil mnoho let jako profesor v Litomyšli, odkudž se r. 1893 dostal na reálku do Karlína a r. 1907 odešel na odpočinek. Ač zcela oddán své práci školské, nalézal přece také dosti času pro práce literární, jež se většinou týkají Litomyšle, kdež byl také jmenován úředním konservatorem. Psal do Památek archeologických a místopisných, do Světozora, Časopisu čes. musea a j. Ve výročních zprávách středních škol litomyšlských uveřejnil cenné příspěvky literární a kulturně historické: Knihtiskárna v Litomyšli do r. 1863, Graduál litomyšlský, Archiv města Litomyšle, Dějiny c. k. gymnasia v Litomyšli. Sebral také hojnou látku o okrese litomyšlském pro archeologickou komisi při České akademii.

Lékařské kruhy naše postihla 15. dubna t. r. citelná ztráta úmrtím Dra Otakara Frankenbergra. Narodil se r. 1852 ve Vysočanech, gymnasium a lékařství vystudoval v Praze, byl asistentem pathologické anatomie na klinice Klebsově, zúčastnil se jako vojenský lékař okupace Bosny, pak byl v letech 1880—86 hutním

lékařem na Kladně, dalších 5 let panským lékařem v Měšicích, načež se usadil v Praze. R. 1895 se habilitoval pro laryngologii a rhinologii na české universitě, r. 1903 stal se mimořádným profesorem a r. 1906 ředitelem ústavu pro nemoci krční a nosní. Jaké úctě a vážnosti těšil se v kruzích lékařských, lze poznati ze slov, která k jeho šedesátinám napsal Časopis čes. lékařů: »Připočteme-li ke všemu ještě vlastnosti, které jsou ozdobou každého člověka a zdobí zejména lékaře: skromnost i procítěnou lásku k povolání, obětavou a sebe sama zapomínající horlivost a vlídnost k podřízeným, lze shrnouti úsudek o něm ve slova: Vzácný to věru muž!« Z vědeckých prací jeho buďtež uvedena pojednání K aetiologii hluchoněmosti, Sklerom hrtanu, O nálezech bakterií v hrtanu, Hoření cesty dýchací u školní mládeže a j. Činnosti Frankenbergrovy vážili si také ve spolcích odborných (r. 1901—4 byl předsedou lékařské komory) a sokolských. *F. V. Vykoukal.*

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 8. července 1915.

V zahraničních listech objevily se opětně zprávy, že prý Rakousko-Uhersko podniklo kroky, aby přivoděn byl mír. Oficiósní vídeňský »Fremdenblatt« vyvrátil v článku dne 6. června uveřejněném všechny tyto pověsti s největší rozhodností.

S pochopitelným napětím očekává se, jak se zachovají vůči válce balkánské státy, zda zůstanou neutrální či zda činně zasáhnou v události válečné.

Dne 29. května odevzdali zástupcové čtyrdohody bulharské vládě verbální notu, v níž jí nabízeny za účast ve válce territorní výhody. Dne 26. června oznamovalo se ze Sofie, že tohoto dne navštívil Radoslavov všecky vyslance čtyrdohody, aby odpověděl na jich návrhy. Tato odpověď se přísně tajila. Z kruhů zasvěcených se proslýchalo, že bulharská vláda návrhy čtyrdohody sice neodmítla, ale že se neprohlásila, že by je přijala jako základ vyjednávání. Bulharská vláda má prý za to, že okamžik pro její rozhodnutí ještě nenadešel a že chce vyčkati doby pozdější, což prý jest odklad, jehož úmysl nesměřuje k pozdější součinnosti se čtyrdohodou. Dne 17. června odevzdal Radoslavov odpovědní notu velvyslancům čtyrdohody. Odpověď zdůrazňuje, že zájem Bulharska vyžaduje pevné setrvání na neutralitě a že bulharská vláda byla by ochotna vzdáti se neutrality jenom v tom případě, kdyby Rumunsko, Srbsko, Řecko a Turecko odevzdaly Bulharsku ihned území čtyrdohodou jemu nabízené. Jsou to od Rumunska celá Dobrudža, od Srbska a Řecka celá Makedonie, kromě toho ještě od Řecka Kavalu a Soluň a od Turecka linie Enos-Midia.

Rumunský ministerský předseda Bratianu prohlásil prý, jak se německým listům dne 11. června oznamovalo z Bukurešti, že ru-

munská vláda nemá žádné chuti po příkladu Říma a Milána dáti si diktovati rumunskými politiky. Týmž listům oznamovalo se, že jest všeobecné mínění, že jednání s trojdohodou lze pokládati za ztroskotáno. Současně sdělovalo se však přes Haag, že mezi presidentem francouzské republiky Poincaréem a carem Mikulášem vyměňují se stále depeše, a že Poincarée naléhá na cara, aby učinil Rumunsku vydatné ústupky.

Dne 11. června oznamovaly pešťské listy, že po dlouhé konferenci u francouzského vyslance odebrali se vyslanci anglický, francouzský a ruský k předsedovi kabinetu Radoslavovi a odevzdali mu společnou notu. Radoslavov odpověděl prý hned, že bulharská vláda jest odhodlána setrvati v nejpřísnější neutralitě za všech poměrů. Ježto téhož dne navštívil král Ferdinand Radoslavova a pobyl v jeho bytě přes hodinu; spatřovalo se v této okolnosti úplný souhlas králův s politikou Radoslavovou. Téhož dne oznamovalo se z Cařihradu, že tam přibyli bulharští poslanci Tufenkajen a Kalčev, rozhodní přívrženci Radoslavovi, a že posl. Kalčev prohlásil, že se Bulharsko nedá žádným vyjednáváním odvrátit od dosavadní politiky a že si Bulharsko přeje, aby dosavadní Turecku přátelská politika byla zesílena. Dne 15. června oznamovaly maďarské listy, že všechny snahy čtyrdohody získati Bulharsko ztroskotaly. Bulharsko je prý dnes mnohem více přesvědčeno, že může své národnostní požadavky uskutečniti jenom po vítězství centrálních velmocí, a proto prý zachová blahovolnou neutralitu pro Německo, Rakousko a Turecko až nadejde vhodná doba pro obsazení Makedonie. Čtyrdohoda může prý býti přesvědčena, že se Bulharsko nedá k válce přiměti.

V Řecku oddaluje se rozhodnutí pro velmi vážnou nemoc královu. Onemocnění královo ohlášeno bylo kolem 7. května jako zánět pohrudnice z nastuzení. Za několik dní byl král podroben operaci a z Vídně povolaný lékař prohlásil, že jest jeho stav beznadějný. Náhle objevila se ve vídeňských listech zpráva, že onemocnění královo jest následkem jeho poranění dýkou. Král od počátku nynější války prohlásil přísnou neutralitu Řecka a neustoupil od ní, ani když vláda, v jejíž čele stál Venizelos, žádala účast Řecka ve válce po boku trojdohody. Král přijal demisi Venizela, ačkoli tento byl nejpopulárnějším mužem v zemi. Též řecký vyslanec v Petrohradě Dragumis se snažil pohnouti krále, aby se přidal k trojdohodě; byl ze svého místa odvolán. I po přistoupení Italie k trojdohodě prohlásil král ministrpresidentem Gunarisem co nejrozhodněji, že vytrvá bezpodmínečně v neutralitě. Král Konstantin nastoupil na trůn po zavraždění svého otce Jiřího I. v r. 1913. Narodil se 2. srpna r. 1868 a dne 27. října 1889 pojal za choť princeznu Sofii, sestru německého císaře Viléma II. —

Od té doby, kdy president Wilson sepsal druhou notu Německu, ve které žádá zastavení války ponorných člunů, vznikly mezi ním a státním tajemníkem Bryanem rozpory, které vedly k naprosté rozluce při poradě o nové notě, která měla býti záslana Německu. Wilson zastával ostrý způsob odpovědi a odmítal navázati na německou odpověď. Návrh Wilsonův nedošel Bryanova souhlasu a poněvadž Wilson nechtěl ustoupiti, podal Bryan demisi.

V dopise zaslaném presidentu Wilsonovi praví Bryan: »Ve shodě se svým citem pro povinnost a veden nejušlechtilejšími pohnutkami připravil jste do Německa notu, s níž nemohu souhlasiti, jinak bych porušil svou povinnost k zemi. Věc jest tak vážná, že mé setrvání v kabinetě by nebylo správné vůči Vám jakož i vůči věci samé, jež mi nejvíce leží na srdci, totiž zabrániti válce.« President Wilson odpověděl, že želí žádosti Bayanovy za propuštěnou, již přijímá s pocitem politování proto, že Bryan na ní trvá. Dále vyslovuje se Wilson, že oba nerozlučuje cíl, nýbrž toliko methoda, jíž má býti užito.

Nota, kterou berlínský velvyslanec Spojených států severoamerických dne 10. června v berlínském zahraničním úřadě odevzdal pro zničení parníku Lusitanie, nezní nikterak válečně a nevylučuje nikterak smírné vyřízení.

V uplynulém měsíci staly se význačné události toliko na bojišti východním. Rusové stále ustupovali pronásledováni spojenými vojsky, ač kladli tuhý odpor. Ofensiva spojenců zahájená dne 1. května vedla dne 23. června k vyproštění Lvova z devítiměsíčního ruského porobí. Mezi Přemyšlem a Lvovem bylo nutno Rusům odnímati každou píď půdy. Poslední obranné pokusy Rusů měly jen účel získati času k vyklizení válečného materiálu a zásob ze Lvova. Ruské vojsko je rozraženo ve dvě skupiny, které se pořád víc od sebe vzdalují. Situace spojenců jest příznivá, situace Rusů nepříznivá. Spojenecká vojska vnikla již na ruskou půdu. Na západním bojišti zůstala situace nezměněna a na italském bojišti utrpěli Italové několik citelných porážek. Na Balkáně obsadili Srbové Drač a Černohorci Skadar.

Průběh událostí byl dle rakouských a německých úředních zpráv tento:

8. června. Rusové zatlačeni k Stanislavi a Haliczi. Oddíl italského alpského sboru, jenž obsadil Monte Piano (jižně od Landra) byl rakouským vojskem zahnán. Na výšinách u Nowoczyny severovýchodně od Zurawna porazilo německé vojsko generála Linsingena Rusy.

9. června. Rakousko-německé vojsko dosáhlo severně od Kolomyje čáry Kulaczkovce-Korzow, večer dobylo Stanislavě a proniklo dále směrem k Haliczi První větší útok Italů na gorickém předmostí byl odražen. Týž osud postihl italské pokusy o útok u Gradišky a Tržice. Francouzové, podnikající útok na východním svahu lorettské výšiny, byli odraženi. Francouzům ponechány poslední skupiny domů vesnice Neuilly, která již od 9. května byla v jejich držení. Na východním bojišti dobylo německé vojsko Kubyl severovýchodně od Kučan a blížilo se z jihozápadu k městu Šavlím. Rusové zahájili ústup na Kovno. Rakouský podmořský člun IV torpedoval a potopil 30 mil od Sv. Ivana Medovského anglický křižník.

10. června. Rakouské vojsko bojující v Bukovině překročilo Prut. Pokusy Italův o přechod u Plavy, Gradišky a Sagrada se nezdařily. Rakouská letecká skupina vrhala pumy na arsenál v Kragujevaci. Proti německému obkličujícímu pohybu východně od *Dubice* dosadili Rusové posily, pruské křídlo vzato zpět na čáru Betygola-

Zoginie. Spojené státy severoamerické zaslaly Německu druhou notu v příčině potopení Lusitanie.

11. června. V Tyrolsku ztroskotal výpad italské brigády, která pronikla u Costiny d'Ampezzo.

12. června. Mezi Dněstrem a Prutem vybojována četná ruská postavení. Rakouská vojska překročila severovýchodně od Horodenky Dněstr. V Bukovině vzdali se Rusové posledních postavení nad Prutem. Na korutunských hranicích odraženy italské útoky na přechody v krajině Paralby. Ruské útoky u Halicze a Stanislavova odraženy.

13. června. V jihovýchodní Haliči pronikají rakousko-uherské sbory vítězně ku předu. Rakousko-uherské vojsko zatlačilo Rusy z jejich posic podél hranic bukovinských a obsadilo četné osady v Bessarabii. Ve střední Haliči vedl útok rakousko-uherských a německých vojsk k obsazení Sieňavy. Na italském bojišti byly nad Sočí zejména u Plavy vážné potyčky. Po prudkých bojích byli Italové odraženi.

14. června. Ruská fronta severovýchodně od Jaroslavě byla proražena. Na frontě mezi Lievinem a Arrasem utrpěli Francouzi porážku.

15. června. Na celé frontě v Haliči prudké boje. Západně od Šavle odrazilo německé vojsko ruské útoky a dosáhlo nejpřednějších zákopů.

16. června. Rusové ustupují přes Čevkov, Lubačov a Javorov

17. června. Rakousko-uherské vojsko proniklo severně od Sieňavy na ruské území a obsadilo Tarnogrod. Zmařené italské útoky na Mont-Costonu. Bezúspěšné pokusy Francouzů a Angličanů o průlom německé fronty severně od Arrasu.

18. června. Grodek a Komárno byly dobyty. Rakouské vojsko odrazilo italský útok u Plav. Ruský ministr vnitra Maklakov odstoupil.

19. června. Všeobecný ústup Rusů z postavení na Verespyci. Rusové vyklízejí své posice na horním Dněstru. Francouzové bombardovali Münster. Ruské útoky u Šavlí a Augustova odraženy.

20. června. Spojená vojska pronikla před Žolkiev. Postup Srbů a Černohorců v Albanii.

21. června. Boje o Lvov.

22. června. Ústup Rusů od Žolkieva mezi Sanem a Vislou. Srbové obsadili Drač.

23. června. Lvov byl rakousko-uherským vojskem dobyt.

24. června. Rakouské vojsko dobylo na horním Dněstru Mikolajova a Zydačova. Rusové pokračují v ústupu mezi Vislou a Sanem. Německá armáda gen. Linsingena překročila Dněstr. Na západním bojišti měli Němci u Souchezu úspěch.

25. června. V Polsku pronásledují spojená vojska ruské síly. Černohorci obsadili Skadar.

26. června. V ruském Polsku rozvinuly se boje na čáře Zavichost-Sienno-Ilca. Na italském bojišti odraženo několik útoků na gorické předmostí. Na západním bojišti na mooských výšinách západně od Combresu krutě bojováno. Na východním bojišti dobyly virtemberské pluky severně od Přasnyše ruských posic na obou stranách potoku Muraty. Císař Vilém v Přemyšlu. Na Mitylene přistálo nové anglické vojsko.

27. června. Po porážce u Lvova a jižně od něho ustoupili Rusové s hlavními silami na výšinách východně od Davidovky. Na této frontě dobylo rakousko-uherské vojsko předních posic nepřítele a propracovalo se k ruské hlavní posici až na vzdálenost útoku a vniklo na četných místech do této posice. Severně od Žolkieva a severně od Ravy Ruské ustupují Rusové. Na horním Dněstru trvají boje. Na italském bojišti jižně od Sagradu odražen italský útok.

28. června. Společné armády pronásledují ve východní Haliči Rusy. Po pětidenních tuhých bojích vynutila si spojená vojska přechod přes Dněstr.

29. června. Spojené armády pronikly ku Gnile Lipě a k Bugu u Kamionky-Strumilova. Severně od Ravy Ruské pronikla spojená vojska na ruské území.

30. června. Rusové stále ustupují.

1. července. Všeobecný útok italský na rakouská postavení na pokraji náhorní roviny doberdoské byl všude odražen. Severovýchodně od Tržice u Selse a Vermigliana vnikli Italové do nejpřednějších rakouských zákopů, byli však opět odraženi.

2. července. Spojená vojska vytlačila Rusy z velmi silného postavení u Gnile Lipy. Josefov nad Vislou dobyt. Na západním bojišti v západní části Argon měli Němci značný úspěch. Na bojištích u Krasnika a Zamošče vyvinula se velká bitva. Nad dolní Sočí odražen prudký italský útok.

3. července. Mezi Vislou a Bugem pronikají spojená vojska za prudkých bojů. Na italském bojišti odražen italský útok na úseku náhorní roviny doberdoské od Polazza až k Monte Kosiči. Na francouzském bojišti odražen francouzský útok severozápadně od Souchezu. Německé vojsko postupuje severním směrem mezi Vislou a Bugem. Mezi Gotlandem a Vindavou potopena německá loď »Albatros«.

4. července. Spojená vojska odrazila Rusy na celé frontě ku Zlote Lipě.

5. července. Ve východní Haliči dosáhla spojená vojska Zloté Lipy. Po obou stranách Vepře se bojuje.

6. července. Rusové odraženi armádou arcivévody Josefa Ferdinanda v druhé bitvě u Krasniku ustupují směrem severním a severovýchodním. Boje v Goricku, které nabyly velkého rozsahu, vyvinuly se všeobecným útokem třetí italské armády v bitvu. Italové byli odraženi. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. července 1915.

(**Prohlášení** místodržitele hr. Coudenhova na sjezdu českých okresů. — **Hrabě Palffy-Erdödy. — Hrabě Bylandt-Rheidt. — Volby v Řecku. — Porfirio Diaz**)

Dne 20. června konal se v Praze sjezd českých okresů v království českém, kterýž nabyl zvýšené důležitosti řečí, již proslovil místodržitel hrabě Coudenhove. Nový místodržitel použil této zajisté vhodné příležitosti, aby vyložil program, jímž se ve správě království

řídit chce. Pravil v úvodě, že jest velký dojem, jejž na něj učinil vývoj naší vlasti směrem hospodářským i osvětovým. Slíbil, že bude veškerou silou podporovat osvětové i hospodářské snahy obou národů. Zmínil se také o všeobecné politické situaci a dodal: »Ani po šťastně dosaženém míru není obavy, že by některý národ, žijící pod rakouským žezlem, byl ohrožován ve svém národním životě, nebo že by jeho kulturní rozvoj byl zadržován.«

Z velice již prořidlé řady mužů, kteří stáli v popředí zápasů o naše politická práva v době, v které jsme se vzdali své abstinence vůči říšské radě, odešel opět jeden. Dne 12. června skonal ve věku 79 let na zámku Březnici hrabě Eduard Palffy z Erdödu, vynikající člen státoprávní šlechty české. Zdědiv v letech sedmdesátých po svém strýci, šlechetném hr. Hanuši Kolovratovi svěřenské statky Březnici, Hradiště a Merklín, vstoupil v šlepěje tohoto kavalíra a ujímal se co nejrozhodněji práv národa českého. Býval poslancem na sněmu českém i na říšské radě, jíž náležel od r. 1879 až do reformy volebního řádu roku 1897. S touže horlivostí jako politická hájil i národní práva naše.

Ve Vídni zemřel hrabě Bylandt-Rheidt. V prvém kabinetě Gautschově byl ministrem orby, v kabinetě Thunově ministrem vyučování, v kteréž funkci ustavil r. 1899 českou techniku v Brně. Když 31. prosince 1904 padl Körber a nástupcem jeho se stal Gautsch, byl hr. Bylandt-Rheidt jmenován ministrem vnitra a vypracoval a zastával volební reformu spočívající na všeobecném hlasovacím právu. Odstoupil solidárně s bar. Gautschem dne 2. května 1906 a od té doby žil v soukromí.

V Řecku konaly se volby do sněmovny, jichž výsledek tentokráte se očekával s velikým napětím, neboť šlo o to, zdali zvítězí nynější směr vládní politiky, či směr Venizelův. Sněmovna, kterou kabinet Gunarisův nedávno rozpustil, čítala 177 poslanců, z nichž 140 patřilo ke straně Venizelově. V říjnu 1912 přibylo 67 poslanců z Kréty, kteří se vesměs přidali k Venizelovi, jenž tedy měl ve sněmovně ohromnou většinu. Po balkánských válkách přibyli ještě zástupcové nově nabytých krajin a ostrovů, jakož i zástupci obsazeného Epiru, takže počet poslanců vzrostl na 316. Zvoleni byli 193 stoupenci Venizelovi, ostatních 100 jsou přívrženci Gunarisovi, Rhalysté, Theotokité a nezávislí.

V Paříži zemřel dne 4. července bývalý president mexický Porfirio Diaz. Byl skoro 30 roků neobmezeným diktátorem Mexika. Již v mládí byl ohnivým revolučníkem, prodělal obvyklou v Mexiku vojenskou kariéru a stal se »generálem«. Roku 1880 stal se presidentem republiky. Byl dobrým správcem země a zavedl poměrný pořádek. Za jeho presidentství učinila republika velké pokroky a nabyla politické váhy. Docílil toho, že Mexiko navázalo opět diplomatické styky s Rakousko-Uherskem, které byly od usmrcení císaře Maximiliana přerušeny. Na konec se neshodl se Spojenými státy severoamerickými, které podporovaly jeho četné odpůrce, a byl ze země vypuzen. Poslední léta žil v Paříži. Dožil se věku 85 roků.

Adolf Srb.

OBSAH.

V PRAZE.

OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 9.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze: Jaroslava Vrchlického **„Zpěvy husitské"**. 1415 až 1915. Na památku mučednické smrti nejslavnějšího Čecha Mistra Jana Husa z básní nejslavnějšího pěvce českého vybral a sestavil Jan Voborník. Knihu umělecky vypravil Adolf Kašpar, jenž také nakreslil dva kartony, vložené do knihy v původních, přesných reprodukcích z tiskárny Unie v Praze. 2 K 50 h. — Ant. Nečásek: **Brázdami života.** Nové povídky a črty. Č. 251. Ottovy Laciné hnihovny národní. 1 K 20 h. — Světová knihovna. Č. 1197—8. M. Jan Hus: **Listy z vyhnanství.** 1412—1414. Listů Husových svazek druhý. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. 40 h. — Č. 1199—1200. Alois Vojtěch Šmilovský: **Dvě novelly.** Jehla. Krupař Kleofáš. Vydal Karel Rieger. 40 h. — Č. 1201—3. M. Jan Hus: **Listy z Kostnice.** 1414—1415. Listů Husových svazek třetí. Vydal V. Flajšhans. 60 h. — Č. 1204. Hynek z Poděbrad: **Májový sen.** Podává Dr. Čeněk Zíbrt. 20 h. — Č. 1205—6. Gabriela Reuterová: **Novelly.** Přeložila Zdeňka Hostinská. 40 h. — Lidové rozpravy lékařské. Č. 130. **Epidemický zánět mozkomíchových blan. (Ztrnutí šíje.)** Sděluje prof. Dr. Lad. Haškovec. 20 h.

Nákladem Jana Laichtera na Kr. Vinohradech: Václav Novotný. **České dějiny.** Seš. 79.—80. Díl třetí. Napsal Rudolf Urbánek. 96 h.

Nakladatelství časopisu »Sokolice« v Praze-Nuslích: Knihy Sokolice. Svazek 1. Anna Kolářová-Císařová: **Žena v hnutí husitském.** 1 K 80 h.

Nákladem K. Stieglmaiera v Českých Budějovicích: Fr. V. Zdráhala Sebrané veršované práce. Svazek první. **Ve svitu ranních touh.** Verše. 60 h. — Svazek druhý. **Za prahem rodných hor.** 60 h.

Fot. atelier Jos. Faix.

F. A. Šubert

R. 1915. ČÍS. 9.

VLČKOVA

OSVĚTA

Za Františkem Adolfem Šubertem.

Ve středu dne 8. t. m. po osmé hodině ranní ubíral jsem se na Smíchovské nábřeží, abych Šubertovi odevzdal rukopis pro »Osvětu«. Pilně dbal jsem, abych ho cestou neminul, neboť tou dobou vycházel obyčejně z domu. Neminul jsem ho. Vstoupiv do bytu, tázal jsem se v ústrety mi přicházející dámy: »Mohu mluviti s panem redaktorem?« — »Nemůžete — odvětila dáma vzlykajíc — »před hodinou zemřel!« Toto děsné sdělení působilo na mne jako hromová rána z čista jasna. Neměl jsem ani tušení, že jest vážně nemocen. Den před tím ptal jsem se na něho u vrátného v »Nár. Politice« a ten se mnou sdělil, že pan Šubert do redakce nepřijde, ježto od několika dnů churaví. Nepřikládal jsem tomu příliš váhy a pojednou ta zdrcující zvěst! Mluvil jsem s ním naposled as před pěti dny v redakci »Nár. Politiky«. Potkal jsem ho již v průjezdě. Vrátil se se mnou ochotně, ježto jsem jej za vypůjčení některých svých rukopisů žádal. Nepoužil jak obyčejně vytahovadla, nýbrž stoupal se mnou svěže po schodech. Nezpozoroval jsem na něm žádných známek vážnější choroby, jedině bylo mi nápadno, že jest tvář jeho bledší než obyčejně. Mluvili jsme spolu dosti dlouho. Stěžoval si mně, že tentokráte pro časové události mohl jen krátkého času použíti k svému osvěžení. Zarazilo mne velmi, když v proudu řeči pojednou zhluboka vydechl a sáhl si na srdce. Měl jsem to za pouhou chvilkovou únavu, způsobenou rychlým stoupáním na schody. Že s ním rozmlouvám naposled, netušil jsem. A za několik málo dnů odešel již v kraje, z nichž není návratu! Nemohu vylíčiti, jak na mne působila tato Jobova zvěst. Jen stěží dovedl jsem projeviti upřímnou soustrast jeho příbuzným a nebyl jsem s to poprositi, aby mi bylo dovoleno pohlédnouti ještě jednou v milou jeho tvář a stisknouti naposled jeho pohříchu již ztuhlou ruku.

Působil jsem s ním a vedle něho — ovšem jen v oboru politickém a novinářském — od roku 1874, v kterémž vstoupil

jako hlavní redaktor do Skrejšovského denníku »Brousku« a tisíceré upomínky na něho rojí se v hlavě mé. A musím hned říci: za celou tu dlouhou dobu nestalo se ani jedenkráte, aby mezi námi bylo padlo nějaké ostřejší slovo, vždy žili jsme spolu v shodě nejúplnější. Narodil se 27. března 1849 v Dobrušce z rodičů nemajetných a studoval gymnasium v Hradci Králové jako chovanec tamního Boromea. Již v osmé třídě gymnas. uveřejnil v kalendáři »Hum. Listů« svou první báseň. Nadešla doba studií universitních a Šubert odebral se do Prahy, ale rodičům jeho nebylo možno jej vydržovati, tak že byl nucen záhy živiti se perem. Překládal články do českých vojen. listů, kteréž vydával Eduard Rüffer, do »Žižky« a »Vlasti« a pak se stal spolupracovníkem katolického »Čecha«, jehož redaktorem byl K. Jelen. »Když Karel Jelen« — tak píše ve své vzpomínce na doby ty — »odešel k »Moravské Orlici«, stal jsem se redaktorem »Čecha« a udělal smělou odvahou i se zdarem z obdenníku, jímž před tím byl, denník. Politicky úplně ve smyslu staročeském tak vedený, že vznikla pověst, že sám Palacký do něho ob čas psává. Čemuž arci tak nebylo.«

Roku 1874 stal se hlavním redaktorem denníku »Brousku« J. S. Skrejšovského.

V »Brousku«, listu určeném k hájení zásad staročeských proti mladočeským v nejširších vrstvách lidových, uplatnil se záhy i jako vrchní redaktor, jako obratný článkář a jako břitký polemik. Do feuilletonu listu toho napsal své velké historické povídky »Zajetí krále Václava« a »Král Jiří z Poděbrad«. V práci redakční byl neúnavný a mohu říci, že ani jediné řádky se nedostalo do listu, aniž by je byl dříve četl a důkladně prozkoumal, po případě opravil. V redakci byl málomluvný, všímal si toliko své práce, nezúčastnil se hovorů a žertů kollegů, hostinců nenavštěvoval nikdy. Roku 1875 byl zvolen tajemníkem »Českého klubu«, politického sdružení strany staročeské, a ve funkci té řídil veškeré tehdy velice namáhavé a pohnuté agitace volební a jiné. Namáhavou a velice zodpovědnou práci tu vykonával v hodinách večerních po odbyté práci redakční. Každé neděle pořádaly se v klubu přednášky o politických aktualitách; pro přednášky ty musil Šubert získati řečníky, aneb sám přednášeti. Roku 1878 rozešel se se Skrejšovským pro jeho spor se stranou staročeskou a stal se redaktorem »Pokroku«, do něhož přispíval úvodními články a feuilletony, m. j. literárními kritikami, jež označoval chiffrou »fáš.«

Roku 1880 zasedl do sboru pro vystavění Národního divadla a ihned osvědčil se jako iniciator. Ačkoli stavba divadla se blížila k svému ukončení, počaly náhle příspěvky ochabovati. I vznikla v hlavě Šubertově myšlenka, jak by se příspěvky hojněji scházely, a uskutečnění této myšlenky otevřelo stavbě Národního divadla nový, vydatný zdroj příjmů.

»Prvé své dílo literární, — píše v jedné ze svých vzpomínek — na kterém sobě poněkud zakládám, jsou cestopisné a historické obrazy »Z českého jihu« vydané roku 1882 a 1902 u J. Otty. Vznikly většinou z feuilletonů, jež jsem psal do »Pokroku«.

Podnět k nim dala asi cesta po českém jihu v měsíci září r. 1879, k níž »Svatobor« mi propůjčil podporu 200 zl. a já na ní nasbíral dojmů za několik tisíc. Proto jsem, stav se ředitelem Národního divadla, z těch obrazných několik tisíc oněch skutečných 200 zl. poctivě »Svatoboru« splatil, odevzdav je jeho pokladníku Dru Tomáši Černému s podmínkou, aby se mé jméno neuveřejnilo. Knihou »Z českého jihu« jsem vlastně vstoupil do literatury. »Zajetí krále Václava« bych dnes napsal docela jinak, »Krále Jiřího« částečně jinak.«

Literárně cenná kniha »Z českého jihu« nebyla však jediným výtěžkem jeho cesty. Seznav z vlastního názoru neutěšené národní a hospodářské poměry na našem českém jihu, dal podnět k založení »Národní Jednoty Pošumavské«, jejíž úkolem se stalo, v obojím směru zjednati nápravu. Zároveň se přičinil, aby zakoupen byl rodný domek Husův v Husinci, utvořiv spolek, jenž v krátké době domek zakoupil a upravil a o jeho udržování se staral.

Když se roku 1883 jednalo o obsazení místa ředitele Národního divadla, neměl nikdo tušení, že se jim stane F. A. Šubert. Zabýval se málo divadlem a své drama »Petr Vok z Rožmberka« nazýval sám »hříchem mládí«. A stal se ředitelem. Vyskytovali se pochybovači o zdaru jeho ředitelování, ano, ozývaly se i veřejně hlasy proti němu, ale krátký čas dostačil, aby pochybovači zmlkli. Dokázalť, že nemohla volba padnouti na muže způsobilejšího. Co vykonal Šubert jako první ředitel Národního divadla, zůstane zlatým písmem zapsáno netoliko v dějinách ústavu tohoto, ale i v kulturních a uměleckých dějinách národa našeho vůbec. Svým neobyčejným organisatorským nadáním, svou obdivuhodnou neúmornou pracovitostí, svou vysokou inteligencí, svou neoblómnou energií přivedl ústav péči jeho svěřený k netušenému rozkvětu. Pod jeho řízením stal se z českého divadla, které dříve popelkou bývalo, ústav co do uměleckého významu rovný velkým, bohatými subvencemi opatřeným ústavům evropským.

Práce a zodpovědnost očekávala jej veliká. V kruhu správy divadelní vyskytovaly se hlasy, že se Národní divadlo nemůže déle než rok udržeti v tom způsobu, s jakým bylo otevřeno, a německý přísedící zemského výboru bar. Peche vyslovil se: »Za rok bude Národní divadlo naše. Na Ovocném trhu budeme hráti činohru, tady operu!« Ale Šubert se přičinil, aby tak se nestalo.

Za jeho ředitelování přísně prováděna reforma v příčině správného a pokud třeba ušlechtilého básnického slova. Proto mohl s počátku z dřívějšího pořadu her uvésti na jeviště jen málo her nezměněných, vadilyť silně v činohře i v opeře bývalé překlady. Dřívější poměry českého divadla, hlavně však rozvoj básnické řeči české za posledního desítiletí byly příčinou, že pro Národní divadlo se musily opatřovati buď zcela nové překlady, anebo alespoň bylo nutno náležitě prohlédnouti a opraviti překlady staré. Každý nový překlad a každá důkladnější revise textu znamenaly však zcela nové studování i starších, jinak již známých kusů, znamenaly tedy značnou spotřebu nejen duševní práce, nýbrž i času fysického.

Vedle reformy slova bylo nutno provésti důkladnou reformu v novém studování kusův. Neblahé poměry českého divadla v letech minulých zavinily i nedostatek personálu. To vedlo často k nesprávnému aneb i zcela nedostatečnému obsazení mnohých dramat. Byly i kusy, ve kterých druhdy jedna, dvě i tři osoby se vynechávaly, a proto byly kusy, které byly nejen násilně zkráceny, ale i násilně zkomoleny. Originály prací operních a činoherních musily nyní dle možnosti uváděti se ve své původní právo.

Důkladná reforma, ba téměř úplný převrat stal se v Národním divadle konečně i ve scenování a v celé zevní úpravě kusů. Kdežto dříve pro nedostatek hmotných prostředků mohla býti výprava celkem jen chudičká, nedostatečná, stala se pro Národní divadlo zákonem výprava kusů dle možnosti věrná aneb alespoň ku pravdě podobná a patřičnou ilusi vzbuzující. Opatřujíc sobě důstatek všelikých potřeb, vystoupilo Národní divadlo z bývalých úzkých a tísnících mezí a dostoupilo tím rovně s největšími divadly.

Úmyslně a zásadně dávány v Národním divadle s počátku jen původní věci české. Slovesné dramatické práce z německé literatury měly se dostati do Národního divadla až v jeho druhém roce. I to stalo se zúmyslně. Vytýkáť se nám velmi zhusta od našich protivníků, že prý celým svým životem duševním jsme úplně závislí na světě německém. A nejednou bylo nám vytýkáno, že zvláště divadlo české nemohlo by obstáti bez opory německé. Proti tomuto tvrzení bylo nutno podati osvědčení skvělé, všemu světu zřetelné, a Národní divadlo toto osvědčení podalo. Pak praví: »Vyloučiti literaturu německou z Národního divadla navždy, bylo by ovšem nemístno. Hájíce sebe proti živlu německému, ceníme sobě u něho jako u jiných národů všecko, v čem se u něho objevuje tvořící síla ducha lidského.«

Zásluhou jeho bylo, že z her Národního divadla zůstaly na dlouho vymezeny nižší druhy prací dramatických, všední fraška a opereta. »Národní divadlo« — praví — »má v uměleckém vzhledě sloužiti především skutečnému umění a pro povznesení dramatické tvorby české. Všední fraška a opereta, postrádajíce vyšší ceny umělecké, nemohou míti do Národního divadla přístupu. Pěstování jich znamenalo by umělecký a po uměleckém za nedlouho i hmotný pád Národního divadla.«

A na tom přesvědčení stál a řídil se jím, i když se počaly ozývati hlasy, aby se dávala opereta a fraška, odpověděl v své čtvrté výroční zprávě: »Nechceme je dávati v Národním divadle se zřetele uměleckého a proto, poněvadž jsme přesvědčeni, že bychom jimi ani pokladně neposloužili; za to jsme jisti, že bychom operetou ublížili opeře a sprostou fraškou veselohře. V uměleckém vzhledě mají jen ty operety a frašky jistou cenu, které jsou hrami satirickými, nebo které při jisté vnitřní ceně baví, neurážejíce krasochuť a zdravý smysl. Na př. ze známých operet »Orfeus v podsvětí«, »Netopýr« a »Malý vévoda«. Připouštím, že by se tyto operety mohly v Národním divadle hráti, neboť neurážejí. Ale za prvé: kromě dvou, tří prvních představení nebudou míti

ani o vlas větší návštěvu, nežli opery velké a komické. Za druhé ztratí se jich přípravou množství času, jehož se může použíti k lepším věcem rázu komického a množství peněz, jež možná obrátiti také k něčemu lepšímu. Za třetí utrpí operetami umělecká snaha a hudební kázeň, s jakou se nyní pracuje v opeře.

On vynasnažil se, aby české umění dramatické i v cizině došlo zaslouženého uznání. Jeho úsilím provedená účast na mezinárodní světové výstavě divadelní byla nejen velikým jeho úspěchem osobním, ale co více: triumfem českého umění hlavně tím, že otevřel umění tomu a zejména operám Smetanovým cestu do ciziny.

Vedle své úmorné činnosti ředitelské byl plodným spisovatelem dramatickým. Jeho »Jan Výrava« a »Probuzenci« měli velký úspěch na jevišti Národního divadla. Kromě těchto efektních dramat napsal řadu jiných, na jevišti více méně působivých, ale literárně cenných. Rok co rok vydával účet o své ředitelské činnosti při Národním divadle. V první zprávě té napsal: »Dnes rok tomu již, co splnil se veškerému národu jeho zlatý sen, co uviděl národ český dokončené divadlo národní. On jeho majitelem jest. Ti, kdož je drží dočasně, pouze jeho správci jsou a kdož v něm působí, jeho dělníci jsou. I sluší se, aby velikému a vznešenému majiteli vzdán byl počet ze dnů uplynulých.« A tento účet z konání svého podával svědomitě po celých sedmnáct roků svého ředitelování. Hájil v něm veškeré počínání své houževnatě a neústupně a nerozpakoval se polemisovati i se správou divadla. Co správným uznal, zastával bezohledně proti každému, i za cenu svého postavení. V divadle udržoval železnou disciplinu, jsa přesvědčen, že disciplina jest první podmínkou zdaru.

Jeho myšlenkou bylo také pořádání divadelních vlaků. Že bude návštěva Národního divadla v prvním čase veliká, čekalo se právem, a myšlenku divadelních vlaků neuskutečnil tedy z důvodů kasovních, nýbrž proto, aby všemu obyvatelstvu vlasti naší, které bylo spolubudovatelem důstojného Národního divadla, byla poskytnuta příležitost, sledovati dílo dokonalé. A divadelní vlaky nebyly pořádány jen z Čech a z Moravy, nýbrž také ze zemí jiných. Že jich národní a kulturní význam, zvláště význam pro Národní divadlo samo, byl veliký, nelze zneuznati.

Povzbuzen velkým úspěchem jubilejní výstavy r. 1891 jal se pomýšleti na uspořádání velké národopisné výstavy. Ač podniku takovému překážky zdánlivě nepřekonatelné se stavěly, ač nebylo lze očekávati vydatných subvencí, které by zdar podniku zabezpečily, nelekal se obtíží a překážek a dal se s několika soudruhy chutě do práce a v poměrně krátkém čase, již v r. 1896 byla uspořádána výstava, která byla radostí a chloubou naší a která nám získala uznání i málo nám příznivé ciziny. Také založení národopisného musea, které z této výstavy vzniklo, jest dílem jeho.

Roku 1900 opustil ředitelské místo Národního divadla, když jeho správa zadána družstvu mladočeskému. Po krátkém odpočinku převzal řízení městského divadla Vinohradského, právě otevřeného, v němž pokračovati chtěl tam, kde v Národním di-

vadle přestal. Dílo jeho se však nezdařilo. Odstoupiv od divadla, vrátil se k svému původnímu povolání žurnalistickému. Ujal se nejprve redakce »Malého Ottova Naučného slovníku«, stal se v brzku po smrti Václava Vlčka redaktorem měsíčníku »Osvěty«, jejž J. Otto převzal v náklad svůj, a řídil měsíčník ten vskutku v duchu jeho zakladatele. Konečně stal se členem redakce »Národní Politiky«, jako redaktor feuilletonu a pisatel úvodních článků.

Odešel z valně již vyřídlých řad našich prvotních nezištných, jedině dobra národa našeho dbalých pracovníků, jeden z nejzasloužilejších, muž, jehož význam uznán byl po skonu jeho jednomyslně celým pohříchu v četné strany a straničky roztříštěným národem. Čest a uznání vzdali mu i ti, kdož v životě byli mu z těch či oněch příčin odpůrci. Odešel v kmetském již věku, kdy bílý vlas již dávno pokrýval jeho stále v neúnavné činnosti se nalézající hlavu, odešel ve věku, kterého že se dožije při slabé své konstituci tělesné, sám nikdy se nedomníval, ale odešel přece mnohem dříve, než bychom si všichni byli přáli, odešel dříve, než tak mnohé, čím se zanášel, zkoncovati mohl. Zemřel takřka s perem v ruce, zemřel tak, jak byl započal, jako prostý český novinář, nezanechav statků pozemských, zanechav, což mnohem cennější jest, po sobě památku trvalejší, než kov a žula. Spí na hřbitovech olšanských vedle tak o národ náš zasloužilých spánek věčný, nalezl tam trvalý odpočinek po lopotné cestě tímto životem. Ave, anima casta!

Adolf Srb.

Karel Kačer:

Generace májová a Mladé Německo.

Po roce 1848 vstupuje naše literatura do období naprosté stagnace. Setkáváme se sice i nyní s básníky a spisovateli, kteří se snaží všemožně udržeti literární tvorbu na výši uměleckého díla. Spadá sem činnost Koubkova, Nebeského, Sabiny a jiných. Ale jejich tvorba je čin spíše dobré vůle než umělecké nutnosti. U všech postrádáme přímého vztahu k umění a vnitřní plnosti, která vytváří velká umělecká díla. Tento neplodný literární suchopár je oživen jen dvěma básnickými činy vysoké jakosti umělecké: Erbenovou Kyticí (1853) a Němcové Babičkou (1855). Jinak marně hledáme něco, co by vybočovalo nad průměrnost.

Tato perioda, jež žila z posledních a nemožných již zbytků jednak národní poesie Kollárovy a Čelakovského, jednak z rozředěných vidin a mátoh velkého odkazu Máchova romantismu, objímá přibližně dobu deseti let. Mezníkem je vydání Almanachu Máje r. 1858. Jednotliví básníci, kteří se později seskupili kolem Máje, začali již dříve předkládati čtenářům v Mikovcově Lumíru své prvé pokusy básnické. S Nerudou setkáváme se po prvé r. 1854, kdy pod pseudonymem Janko Hovora uveřejňuje svou baladu »Oběšenec«. Hálek debutoval téhož roku v Lumíru básní »Nekřtěncova dušička«.

R. 1855 došlo k Fričovu pokusu s Ladou Niólou sraziti mladé básníky v pevnější šik, ale ne s velkým zdarem. Lada Nióla svými tendencemi sice předpovídá rodící se jitro generace májové, ale při posuzování své umělecké hodnoty musí býti zařazena do onoho mrtvého desítiletí. Její význam je rázu čistě jen literárně-historického.

Teprv Almanach Máje sjednotil mladou generaci vyspělejšími plody poesie i prósy. Mimo to rok před vydáním Almanachu vystoupil Neruda se Hřbitovním kvítím, a r. 1858 Hálek s Alfredem a Večerními písněmi a Pfleger s Dumkami. A nedlouho po vydání Almanachu Máje odpovídá ještě téhož roku Neruda na výtky mladým básníkům činěné pamfletem »U nás«. Pamflet vyvolal spor mladých se starými, jež zastupoval Jakub Malý. V polemice mezi Nerudou a Malým si vybojovala generace májová své umělecké požadavky, jež vyvrcholily v nadšeném přihlášení se k poesii kosmopolitické.

Tak po dlouhé pause shledáváme se ve vývoji naší literatury opět s rušným životem. Dosah převratného činu májové generace je daleký. Vybojované heslo individuality a kosmopolitismu položilo prvé základy k vnitřnímu vzrůstu a vývoji literatury, jež odtud počínajíc žije svůj vlastní, plný a ničím nepřerušovaný život.

Vystoupení májového kruhu bylo na jedné straně motivováno úpadkem předchozího období. Vedle tohoto domácího vlivu súčastnil se však vytvoření této skupiny ještě prvek vnější. Tím byl literární převrat uskutečněný v Německu Mladým Německem. Srovnáváme-li umělecké a sociální požadavky Nerudovy, jak je formuloval v Obrazech života za boje proti Jakubovi Malému, shledáme, že se kryjí s požadavky Heineovými, Börneovými, Gutzkovovými a Wienbargovými. Je to totéž volání po individualitě, po výchovné tendenci umění a po vlastních právech mladých proti starým. Neruda přejímá do jisté míry též Heineovu »Emancipation des Fleisches«, domáhá se uznání práv smyslův a emancipace ženy.

S převzetím těch hesel dostavily se též jejich následky. Stálé zření k přítomnosti vypovědělo boj historismu a romantismu. Tendenčnost umění vyvolala mocný zájem o žurnalistiku jako samostatný útvar. Vyzvedla prósu nad poesii a vytvořila v ní nové útvary: feuilleton, skizzu a cestopisné obrázky. Literatura tato chtěla žíti z dneška a pro zítřek, a jejím nejvyšším heslem byla tendence.

Odtud by se mohlo zdáti, že vystoupení kruhu májového bylo vázáno na Mladé Německo. Ve skutečnosti však vliv Mladého Německa omezuje se pouze na to, že generace májová, byvši vychována převratnými theoriemi mladoněmeckými, nalezla odvahu, proraziti těsné obzory národní poesie a jejích úzkoprsých hlasatelů. Generace májová potřebovala podnětu zvenčí, aby uskutečnila, k čemu měla svou vlastní sílu a své pohnutky a příčiny. Neruda v programu této generace převzal sice hesla a theorie mladoněmecké. Ale již v oboru theoretického programu kruhu májového poznáváme aspoň jeden rys domácí, vyšlý z našich

potřeb a nedostatků. Je samozřejmo, že májová generace, chtěla-li míti právo k životu a měla-li se státi pro vývoj literatury tím, čím se skutečně stala, musela bezpodmínečně přinést aspoň některé své vlastní požadavky, které by nepřejala odjinud. To se také stalo.

Přehlédneme-li boje mladých se starými, počítajíce sem i boje po vydání Lady Nióly, vidíme, že se sice staří stavěli proti oněm heslům mladoněmeckým. Májistům byla vytýkána neúcta k náboženství, i nemravnost. Ale základním heslem k boji byla výtka nenárodnosti mladých. Generace tato se s nadšením přihlásila ke kosmopolitismu, a v důsledku toho zavrhla poesii národní. Tento kosmopolitismus, v němž tkví hlavní, skoro jediná příčina nespokojenosti starší generace, bylo ono plus, které zachránilo boj mladých. Většinou sice členové kruhu májového vzdali se během času hesla kosmopolitismu, ale vybojované právo poesie kosmopolitické, aneb aspoň pokus o jeho vybojování jest odkaz, který odevzdává později májová družina generaci lumírovské, aby tam bylo řečeno poslední slovo.

Shrneme-li to, co bylo řečeno, je poměr generace májové k Mladému Německu tento: literární revoluce mladoněmecká podnítila literární převrat uskutečněný kruhem májovým, a ten k převzatým heslům mladoněmeckým přidal ještě svůj požadavek kosmopolitismu, jenž se stal základem vítězného boje nejen o uznání vlastní, nýbrž i o uznání hesel ostatních.

Chceme-li však mít obraz úplný, nesmíme přestati na tomto srovnání theorií. Bylo by možno očekávati, že prakse básnická půjde přesně ve šlépějích theorie. K této shodě u májové generace nedošlo. Proto teprve po srovnání obou prvků bude možno definitivně stanoviti poměr generace májové k Mladému Německu i s jeho příčinami a důsledky.

Umělecká hesla májové generace, jak byla převzata z Mladého Německa, možno shrnouti v jeden pojem: realismus. Májový kruh, a též jeho předchůdce Frič, užil tohoto terminu. Neruda dobře vyložil tento pojem, jehož základními dvěma složkami mělo býti zření k přítomnému životu a odklon od fantasie, romantiky a sentimentality. (Obrazy života 1859, 180 a násl. Škodlivé směry I.) Ale proti tomu stojí jako prakticky užitá theorie Nerudovo Hřbitovní kvítí, Pflegrovy Dumky, Hálkův Alfred a Večerní písně. S tím vstoupili mladí do literatury. Hledáme-li zde realismus, nalezneme ho snad jen u Nerudy, a ještě ne všude. Pflegrovy Dumky s jejich světobolem není nikterak možno uvésti v souhlas s theorií realismu, a rovněž tak ne Hálkovy naivně a plaše erotické Večerní písně, a byronovsky a máchovsky zbarveného Alfreda. Základní motiv svedeného děvčete by snad mohl poukazovati k tendencím realismu, ale způsob, jakým se ho Hálek zmocnil a jak jej provedl, je čistě romantický. Skutečně realistických postřehů jest i ve Hřbitovním kvítí málo. Převahu mají spodní proudy reflexe a citu, jenž přechází v zoufalství nad vlastním životem a vůbec nade vším. Není tedy možno ani jednoho z těchto zakladatelů nové básnické generace vzíti za realistu.

Stojíme tu před faktem, že družina májová něco jiného hlásala, než uskutečnila. K tomu rozporu však muselo dojíti, protože byl obsažen již v základě programu kruhu májového. Vedle theorií mladoněmeckých přinesl kruh májový, jak již řečeno, ještě požadavek kosmopolitismu, který měl literatuře otevříti cestu, aby se mohla učit ode všech básníků všech věků. Od koho se však měla učiti? Mohli to býti jen velcí básníci romantismu. Pro svůj realismus nemohli básníci kruhu májového nalézti vzorů tak velkých, jako je nalezli pro romantismus. Mimo to se nesmí zapomenouti, že až na Máchu neměla vlastně česká romantika velkého básníka. Celá romantika byla jen chabé napodobení, bez intimnějšího kontaktu života a ideí a bez zásadního prožití jich až k posledním důsledkům. Zde byla v literatuře mezera, kvantitativně sice jakž takž vyplněná, kvalitativně však prázdná. Měl-li jíti rozvoj ku předu, muselo dojíti dříve k vyrovnání se s touto periodou. Byla-li léta čtyrycátá a padesátá neschopná vytvořiti silné umělecké dílo, a měl-li přijíti převrat v uměleckém nazírání, mohl míti zdárný výsledek jen tehdy, jestliže přinesl kvalitativně velké hodnoty básnické, jež by byly schopny domyslit a dopověděti to, co Mácha sice naznačil, ale nedokončil. To právě byla poesie kosmopolitická.

To vše družina májová vycítila a jednak zřetelně vyslovila ve svém požadavku kosmopolitismu, jednak symbolicky naznačila věnováním Almanachu Máje (I. roč.) památce Máchově. Tím však značně poklesá význam vlivu Mladého Německa. Toto mohlo jen vyvolati revoluci, ale myšlenkovou náplň jí u nás dáti nemohlo.

Vnější osudy a shody mezi kruhem májovým a Mladým Německem snadno mohly vésti k přeceňování vlivu mladoněmeckého a tím i k nesprávnému chápání májové generace. Ale nebylo skutečně žádného hlubšího vztahu ani příčiny, jež by tuto paralelu dovolovala. Hnutí mladoněmecké bylo hnutí sociální, vyvolané ohlasem červencové revoluce pařížské. U nás nebylo nic takového. V Německu působily tehdy jistě značnou měrou reminiscence na osvobozovací války proti Napoleonovi a vystřízlivění z těchto snů. Mimo to ve vystoupení Mladého Německa a v příčinách jeho vzniku leží rys čistě individuální, který u nás rovněž nebyl splněn: zakladatelé Mladého Německa, Heine a Börne, byli židé. Od dětství byli vychováváni v oddělené čtvrti města, a každý jimi pohrdal. Je pak přirozeno, že tito lidé snadno uposlechli hlasu volajícího z Francie po svobodě, a že jejich odboj proti německým vládám a knížatům byl daleko snazší, než kdyby jejich společenské postavení nebylo tak ponižující. To byly vesměs prvky, jež mohly vzbuditi volání po sociální a pak též umělecké reformě.

U nás těchto prvků nebylo. Sociální zásady a názory, jež u Mladého Německa tkvěly svými kořeny přímo v jeho bytosti, musely být u nás zatlačeny pro naše poměry právě tak bytostnou potřebou převratu čistě uměleckého. Potřebovali jsme silných tvůrčích duchův, aby mohla býti zpracována a definitivně rozřešena kulturní záplava, jež se k nám od prvých počátkův obrozené lite-

ratury všemi směry hrnula, ale již žádná generace nedovedla se zmocnit a přeměnit ji v umělecké hodnoty. K tomuto úkolu byla povolána generace májová. Že toho skutečně byla schopna, a že následkem toho nemohla sledovati stejný cíl s Mladým Německem, plyne z toho, že členové její slučují v jedné osobě vždy žurnalistu a velkého básníka, kdežto ve množství žurnalistů mladoněmeckých jest jen jediný skutečný básník, Heine. Generace májová měla vykonati reformu uměleckou, jako muselo Mladé Německo vykonati reformu sociální.

V tom však vězí životní omyl generace májové, a především Nerudův, že nepochopila toto své poslání. Převzetím sociálních ideálů mladoněmeckých, vedoucích od romantismu k realismu, byla nucena pracovati dvěma směry. Tak vidíme, kterak na př. Nerudův básnický vývoj postupuje ve znamení očišťování se od těchto hesel mladoněmeckých, aby nalezl konečně v Prostých motivech svůj čistý, neironisovaný cit a ve Zpěvech pátečních svůj nejbytostnější vztah, lásku k národu. A k tomu bylo zapotřebí nejprve mladoněmeckými ideami aspoň částečně ovládaného Hřbitovního kvítí a Knih veršů — a přechodného stadia v Kosmických písních a v Balladách a romancích.

Jediný tento příklad Nerudův ukazuje, jak velkou přítěží se stalo generaci májové bezdůvodné přejetí sociálního hnutí mladoněmeckého. Ale byla s tím spojena i velká ztráta, protože májová generace nesplnila, a za takových okolností ani nemohla splniti, svůj úkol. Je v ní velká rozdvojenost. Realistické snahy jí dlouho brání, aby vyslovila čistě to, co tvořilo její podstatu, totiž cit. A realismus nemohla uskutečniti, protože ho necítila a nežila. Tím se stalo, že v sedmdesátých a osmdesátých letech přejala úkol, jejž měl vykonati kruh májový, generace lumírovská, a že teprve v devadesátých letech došly uskutečnění sociální idee Nerudovy na základě realismu. Generace májová svým nepochopením poměru k Mladému Německu, jež jí mohlo býti jen vyzváním k boji za vlastní její idee kosmopolitismu, zdržela poněkud vývoj, ale svým sloučením hesel kosmopolitismu a realismu vytvořila zvláštní atmosféru, z níž vzešel jeden z nejnádhernějších květů české literatury, Jan Neruda.

MrPh. *Josef Novák:*

Některé rostlinné výrobky v názoru národů klassických.

Mezi léčivy a drogami, jež v dobách minulých značnou měly důležitost a doznávaly hojného upotřebení v medicině i farmacii, stojí gumy, pryskyřice, klejopryskyřice a mléčné šťávy na místě předním.

Ovšem nutno uvážiti, že chemie dosud v počátcích svého rozvoje se nalézající nezaplavovala svými preparáty trh léčiv měrou takovou, jak se později dělo a jak v době přítomné děje se přemírou,

která nestojí nijak v poměru k možné spotřebě. Ani se nestarali tehdejší lékaři a apatékáři mnoho o chemické složení těchto drog, jako hlavně o výsledky léčivé. Popisy, jak nám ze středověkých spisů — hlavně herbářů a t. zv. domácích apaték — jsou známy, dotýkají se pouze vnějšku, chuti, vlastností, a jen u drog buď zvláště cenných nebo vzácných popisují se také druhy obchodní. Velezajímava pak je synonymika, kterou zvláště někteří autoři sledují a pěstují v rozměrech značných a která, zdá se, hrála v tehdejší vědě úlohu nikoli podřízenou.

Účelem této práce je, srovnati stručně dřívější názory o původu, vlastnostech a významu výše uvedených drog s názory moderními, a sledovat aspoň částečně stav tehdejší farmakognosie. Autorů, z nichž lze čerpati, je mnoho, ale z valné většiny jeden opisuje od druhého, často zcela nekriticky, takže setkáváme se s naivnostmi staro- a středověkými ještě i ve století 18., a to namnoze i u takových autorů, které jinak nutno pokládati za seriosní.

Z nejdůležitějších pramenů k poznání stavu tehdejších vědomostí je Kašpara Bauhina *Pinax theatri botanici sive Index in Theophrasti Dioscoridis Plinii et botanicorum qui a seculo scripserunt Opera.* Je to seznam asi 6000 různých rostlin i s jich synonymy a stručným popisem, o němž autor dle vlastního doznání po 40 let pracoval a r. 1623 v Basileji vydal. Kniha úpravou i obsahem svědčí o veliké vzdělanosti, sčetlosti a píli autorově; neboť jen obšírný seznam knih, z nichž autor čerpal, a jež jsou uvedeny s příslušnými poznámkami o místě a roku vydání, jakož i se jmény jednotlivých vydavatelů, čítá téměř půl třetího sta děl as od 150 spisovatelův, a je tak pečlivě sestaven, že z něho snadno můžeme si utvořit obraz celé téměř bibliografie botanické z konce šestnáctého století.

* * *

Rostlinné šťávy dělili staří ve tři skupiny; byly to 1. succi inspissati (t. j. šťávy zahoustlé), 2. manna, 3. succi exotici (t. j. šťávy cizí).

Do prvé skupiny čítali: ammoniacum, galbanum, opopanax, sagapenum, meconium, opium, aloe, jiný druh aloe podobný, scammoneum, elaterium, euphorbium, succus liquiritiae, succus acaciae a succus acaciae germanicae.

Už z tohoto seznamu zřejmo, že měli staří namnoze zcela jiné názory než my. Dle našeho rozdělení vlastními *mléčnými šťavami* (succi lactei) jsou pouze euphorbium a opium, a pak elaterium, jež je vlastně extraktem ze šťávy získaným zahuštěním. Šťávy rostlinné jsou pouze succus liquiritiae a succus acaciae germanicae (vyvařovaný z plodů trnek — Prunus spinosa). Ostatní jmenované jsou klejopryskyřice čili gummiresinae.

Ammoniacum (ἀμμωνιακόν) už Hippokratovi známé a Scriboniem a Trallianem, římskými lékaři, předpisované, známo bylo též Pliniovi, který vykládá, že je to pryskyřice z Libycké pouště. Mateční rostlina, uváděná jménem Agasyllis, byl keř Ferulám podobný. Droga nazývána také Lacryma Hammoniacum; neboť strom, z něhož prýští

(jemuž i Metopion říkali), dařil prý se u věštírny Ammonovy v Egyptě. Dioscorides uvádí, že dobré zboží má býti pěkně zbarvené (zevně žluté, vnitř bělavé), úlomku dřeva a kaménků prosté, v hrudkách nebo slzách, stejnotvárné, vůně po castoreum a chuti hořké. Takový druh zove se *θραῦσμα* (thrauston u Plinia, t. j. úlomek); horší, zemí a kaménky znečištěný druh zval se *φύραμα* (u Plinia phryma, t. j. směs). Dovoz do Evropy byl jistě dosti značný; neboť ammoniacum se nalézá v seznamu cizích drog, z nichž při dovozu v Alexandrii platilo se (z nařízení Marca Aurelia a Commoda) přístavní clo. — V 10. stol. ammoniacum se hojně užívalo, a r. 1546 uvedl je Valerius Cordus do Dispensatoria. V herbářích uvádí se jménem Gummi ammoniacum. Ježto lékárny uvádějí je v inventářích v zásobách poměrně malých, nezdá se, že by ve středověku, aspoň u nás, tuze ho bylo užíváno.

Galbanum (*χαλβάνη*) byla šťáva taktéž rostliny ferulovité, v Syrii domácí, dle některých autorů taktéž Metopion nazývané. Za čerstva má býti, dle požadavků starých, žlutá, gummosní, čistá, tučná, co nejméně dřeva obsahující, silné vůně, zápalná a hořlavá, ani příliš suchá aniž vlhká. Užívalo se jí k porušování ammoniacum (dle Dioscorida) a sagapenum (dle Plinia) a Gallenus dokonce tvrdí, že se časem mění v sagapenum.

Opopanax (*ὀποπάναξ*) sbíral se z kořene rostliny Panax Heraclei (dle Mesue z Panax ferulaceus), dle jiných pochází od Chironium. Tento poslední názor udržel se dosud; neboť dnes pokládají se za mateční rostliny jednak *Opoponax Chironium* Koch, jednak *Op. persicum* Boiss. (prvá je domácí v jižní Evropě, druhá v Persii Umbellifera), ačkoli při srovnávání klejopryskyřice ze jmenovaných rostlin s onou v obchodu se nalézající nalezl Flückiger valné rozdíly. — Plinius řadil opopanax mezi theriaca, a staří zmiňují se o něm, že je velmi hořký, barvy bělavé nebo nažloutlé, lehký, křehký, silně páchne a s vodou mlékovitou tekutinu poskytuje.

Sagapenum (*σαγάπηνον*), dnes již neužívanou klejopryskyřici neurčitého původu, pokládali staří za šťávu rostliny druhu Ferula z Médie, podobné oné, jež ammoniacum poskytovala; jméno původně rostlině náležející přeneseno jistě později i na její šťávu. Šťáva čistá, průsvitná, zevně červená, vnitř žlutavá, mezi prsty měknoucí, vůně na galbanum upomínající, chuti ostré.

Meconium (μηκώνειον) byla šťáva z roztlučených listův a plodů černého máku vylisovaná a sušená. Byl to tedy jakýsi extrakt, opiu podobný, ale značně slabších účinků.

Opium (*ὀπὸς τοῦ μήκωνος*) je mléčná šťáva, z makovic černého máku lehce na vrchu naříznutých prýštící. Zvali ji též ofuim a amfion, a v obchodě tehdejším rozeznávali trojí druh, totiž bílé, z Kahýry dovážené, též thebaicum zvané, černé a tvrdé z Adenu a žlutavé, poněkud měkčí z Cambaje a Decanu, kterýžto poslední druh mnozí pozdější autoři popírají. Dobývalo se pak opium z černého máku (snad Papaver setigerum DC.), ale u Turků i z máku bílého (P. som-

niferum DC.), kterým namnoze celá pole vysévali, podobně jako Peršané. Tehdejší spisovatelé udávají, že denní spotřeba obnášela namnoze u jednotlivců celou jednu drachmu (asi 4·5 gr.) a Turci, kteří ho »maslac« nazývali, pojídali prý kusy zvíci hrachu, věříce o něm, že srdnatost v boji zvyšuje, ačkoli též starým známo bylo, že větší množství působí zhoubně a smrtelně. V medicině opia užíváno již v dobách Dioscoridových a Pliniových, ačkoli, jak se zdá, ne hojně. Také později v Evropě spotřeba byla jen malá a stoupla teprve, když v 16. stol. v Orientě, hlavně v Indii a Číně stalo se opium poživatinou. Prodej byl právě pro prudké jeho účinky už v 15. stol. omezován, jak výslovně na př. v norimberských policejních předpisech se uvádí.

Nejlepší druh byl barvy bělavé nebo žlutavé, zrnitý, hustý, pevný, hořké chuti a těžké vůně, ve vodě rychle rozpustný, spánek přivádějící, a přicházel do obchodu z Malé Asie v bochníčkách o 4 uncích až $^1/_2$ libře.

Aloe (ἀλοή) byla šťáva již v 1. stol. po Kr. známá a užívaná, dovážená z Indie ve dvou druzích, z nichž prvý byl pískovitý, hnědočervený, druhý barvy jaterné. Prvý zval se »caballina«, pro své upotřebení ve skotoléčitelství, druhý »hepatica« *(ἡπατίζον)* dle barvy, nebo též »succotrina«, t. j. »quasi succo citrina«, proto, že poskytovala prach barvy žluté, dle jiných spíše »socotrina« od ostrova Socotra, z něhož byla dovážena. V lékárnách rozeznávána později trojí: socotrina (nejlepší), hepatica (o něco tmavší, ale dobrá) a caballina (nejhorší, barvy olověné a pískovitá). Tato byla barvy černé a velmi tvrdá, chuti méně hořké, proti značně světlejším, v zimě tužším, v létě měknoucím, velmi hořkým druhům ostatním.

Vedle aloe uvádí Clusius šťávu podobnou z Ameriky, již domorodci »iraituch« a »aiave« nazývají, snad z Agave americana L. Neboť aloe americká, která později ovládla evropský trh, zavezena do Ameriky, kde se ujala teprve kolem r. 1693.

Scammoneum (σκαμμονία) je dle tehdejších názorů šťáva rostliny Scammonea, z jejíhož kořene po naříznutí vytéká a zhuštěna a usušena jeví se jako hmota, barvy šedivé, sivé, popelavé i ryšavé. Dioscorides chválí scammoneum z Mysie, Plinius z Kolofonia, podobně i arménské a antiochenské bylo oblíbeno. Domácí nevyhovuje požadavkům Dioscoridovým, asi proto, že se připravovalo vylisováním nejen rozmělněného kořene, ale i dřeva a listů. Dobré zboží bylo průsvitné (!), lehké, řídké, pórovité jako houba, chuti i vůně nepříliš ostré. Používáno bylo hojně buď samo nebo s aloem smíšené (aloe prý mírnilo jeho prudký účinek); také se vkládalo do vydlabaného kdoulového jablka, které v těstu obalené se peklo a pak rozmělněné užívalo. Jinde je vařili v kdoulové šťávě a přidávali semena anisu, fenyklu a mrkve. Takto připravené bylo velmi oblíbený přípravek tehdejších lékáren a nazýváno *Diacrydium* nebo *Diagredium;* čím starší pak bylo, tím lépe účinkovalo; za nejlepší pak pokládáno dvouleté, kdežto čerstvé působilo hryzení. Ještě v 18. stol. uvádí se Diacrydium citratum a D. cydoniatum. Falšovalo se často domácím

výrobkem, neboť Dioscorides v té příčině zvláště na Židy a Sýřany žaluje.

Elaterium (ἐλατήριον) je zhustlá šťáva rostliny *σίκυς ἄγριος*, t. j. Ecbalium Elaterium Rich., jednak ze semena, jednak z celých plodů získávaná, o jejímžto způsobu přípravy Dioscorides, Theophrast i Plinius obšírně píší. Ale o účinnosti jeho je spor, an jeden doporučuje dvouleté, jiný pěti-, desíti- ano i dvacetileté za nejlepší. Plinius zmiňuje se také, že semeno jakési, slunečnici podobné dyně v Arabii rostoucí s elateriem proti uštknutí hadů znamenitě účinkuje.

Euphorbium (Ἀφόρβιον), kteréžto jméno dle udání Pliniova pochází od Mauretánského krále Juby († 24 po K.), jenž tuto drogu po svém osobním lékaři nazval, je velmi ostrá šťáva stromu (dle Dodonaea pouze byliny) z rodu Ferula, z jehožto listů naříznutých vytéká a rychle houstne. V lékárnách byl druh dvojí: jeden žlutý, v stejnoměrných slzách zvíci hrachu, tu a tam dutých, druhý světleji zbarveny, bělavý, v stejnotvárnou hmotu stlačený. Obojí jest chuti hořké, ostré, palčivé, a práškuje se obtížně, při čemž nutno chřípí obvazem dobře chrániti.

Succus liquiritiae, šťáva vylisovaná z kořene Glycyrrhiza, usušená a v pastily upravená dovážela se hojně z Kappadocie, Španělska a i z okolí Bamberka, kde zvláště v 15. stol. mniši Benediktini velikou měrou lékořici pěstovali. V mnohých herbářích 16. a 17. století nalézáme vyobrazení takovýchto pastilek, kdežto v době novější zaveden tvar tyčinkovitý.

Succus acaciae byla šťáva z plodů kapinice (Acacia) v Egyptě rostoucí, lisovaná (někdy použilo se k lisování i listů), a byla z plodů zralých černé, z nezralých tmavožluté barvy. Tato pokládána za lepší. Že byla v hojném užívání, svědčí předpisy v Dispensatoriu římského lékaře Scribonia Larga (v 1. stol. po K.) a i mnozí jiní autoři o ní se zmiňují.

Succus acaciae germanicae seu nostratis (též succus e silvestris prunis) užíván byl často na místě předešlé a byl připravován vyvářením nezralých trnek (Prunus spinosa L.).

Manna slynula jako léčivo i poživatina již v dobách starých, jak se můžeme i v nejstarších herbářích přesvědčiti. Nejznamenitější pověsti dobyla si manna z Písma, jíž Jehova krmil Israelity na poušti. Dosti se různila mínění o jejím původu, ani dnes není ostatně otázka ta rozřešena. Ale nejpravděpodobnější zdá se, že manna biblická je buď sladký sekret, vylučující se na rostlině *Tamarix gallica v. mannifera* Ehrbg. v poušti Sinajské a v Persii rostoucí po píchnutí červce *Coccus manniparus* Ehrbg., anebo snad lišejník, *Lecanora esculenta* Everson., původně na zemi rostoucí, větrem často na jednotlivá místa sháněný, jehož do dnes za pokrm se užívá.

O rozšíření manny podává důkaz spousta synonym, s nimiž se potkáváme. Nazývali ji *Δροσόμελι* a *αἰρόμελι* (Theophrast), Melleus humor in Robore Galenus, Mell ex aere, cui coelestis natura (Plinius), Meu, Siracost, Terniabin (Arabové), Thereniabin, Trungibin (Serapion, Avicenna), Manna purgatoria (Matthioli), Mel roscidum

(Caesalpino). Domnívali pak se, že je to výpar vystupující za jarních mrazů ze země, ve vzduchu se oteplující a v sladkou šťávu proměněný, která se nočním chladem v rosu mění a na listí stromů a keřů padá, a rozeznávali následující druhy:

Manna liquida též Mel cedrinum (Hippocrates), Ros Libani (Řekové), Terniabin (Arabové a Turci) sbírala se na hoře Sinai, byla jako med tekutá a dováželi ji na trh do Kahýry.

Manna officinarum, také Manna nostra laricea (Rauwolf), Manna durior (offic. její název v Kahýrských lékárnách), obyčejně i Calabrica manna, poněvadž z jasanův a habrů v Kalabrii rostoucích se sbírala; známa byla ve dvou druzích: *granata,* z malých zrnéček složená a *mastichina,* ze zrn větších, mastixu podobných. Někdy sbírali ji i s listů (manna foliorum) a s větví (manna corporis), kdy pak tvořila kusy veliké, na mnoze žlábkovité, nejen se stromů uvedených, nýbrž i s dubů (Q. Vallonea Kotschy) a vrb (Salix fragilis L.), a to hlavně v Apenninách. Nejvíce ceněno zboží bělavé, čerstvé, měkké, ne starší jednoho roku (poznalo se dle rezavé nebo nahnědlé barvy); častěji bylo strojeno uměle ječným cukrem (saccharum penidium), k němuž přidávány úlomky listů různých rostlin, jmenovitě senny, což ovšem svědomití lékaři zavrhovali.

Manna Persiana (též Transchibil), druh manny sbíraný s trnitého keře, Araby Agul a Alhagi (Alhagi Maurorum DC.) zvaného, pokládal Rauwolf za mannu Israelitů. Jiný druh Tiriam Iabyn nebo Trungibyn, v drobných červených zrnech zvíci konopného semene užíván byl hlavně v Persii a Indii. Také Syrie uváděla na trh dva druhy manny a to jednak průsvitný jako mastix (mastichina), jednak méně průhledný, barvy bělavé jako bavlna (bombycina).

Succi exotici (šťávy cizí) byla skupina neurčitě ohraničená, obsahující rostlinné šťávy a extrakty dnes neznámé, neb alespoň ne snadno určitelné, protože v starých spisech vedle názvů málo kde se nachází popis, z něhož by se droga seznati dala. Nejčastěji setkáváme se s nimi ve spisech Francouze Karla Clusia (1525—1609), profesora v Leydenu, který vydal mnohá díla svých předchůdcův i současníků, jmenovitě ta, jež o zámořských rostlinách pojednávají. Jedinou uvádí jménem *succus laxativus ex flavo rufescens* zmíněný Bauhinus s popisem. Zove se jinak též Ghitta iamau, Gutta gemau, Gutta Gamandra, succus Gambici, Cattagauma, Gemu, Gummi peruanum, Gummi gotta, z čehož poznáváme dosud tu a tam užívanou gumigutu. Dovážena byla z kraje Sinajského a mínění o jejím původu se rozcházela; neboť jedni pokládali ji za šťávu Euphorbia, jiní Cataputie, jiní dokonce za směs šťávy Chelidonia, Scammonia a šafránu. Bauhinus ztotožňuje ji s Gummi ad podagram, jíž užívali nemocní hostcem jako purgačního prostředku, a která se dovážela z Ameriky, a zdá se zcela správně; neboť nejen popis, ale i synonymum gummi gotta svědčí, že tu jde o dosud jako purgans užívanou gumigutu. Také z Clusiových spisů lze dokázati, že ji r. 1603 od nizozemského admirála I. van Necka obdržel, a r. 1611 začal ji v medicině lékař M. Reuden v Bamberku užívati.

Také u *klovatin* různil se názor starých od názorů našich; neboť vedle skutečných klovatin jako gummi arabicum, g. cerasorum, g. ulmi, g. juniperi, g. tragacantha také pryskyřici sanguis draconis a klejopryskyřice assa foetida a sarcocolla, dále silici (camphora) a konečně i barvivo kermes čili lacca officinarum, o jehož původu se tehdy mnoho bájilo, mezi klovatiny řadili. (Dokončení.)

H. Traub:

Morava a volby na ústavodárný sněm říšský r. 1848.

(Pokračování.)

Ale zatím se vyskytla pochybnost nová, pokud šlo totiž o *rozšíření volebního práva*, daného 16. května a měnícího podstatně ustanovení z 9. téhož měsíce. V té příčině dostalo se k dotazu — patrně odjinud, ježto o nějakém rozkladu toho druhu není v aktech moravských dokladu — správci gubernia nových pokynův od Pillersdorffa dne 10. června dopisem, v němž se praví: »K vyskytlým se dotazům podává se vysvětlení dodatečně stran ustanovení o volbách k ustavujícímu říšskému shromáždění, že samostatní dělníci, dovršivše 24. rok svého věku a požívajíce volného vykonávání práv státních občanů,[1]) smějí vystoupiti jako voličové v okresech volebních, kde mají své *stálé*[2]) bydliště. Podávaje Vám o této změně § 31. prozatímního volebního řádu zprávu, dodávám, že tam, kde již seznamy volební byly zhotoveny, nebo snad dokonce již byla vykonána volba volitelů (!), nemá pro tyto změny nastati žádná modifikace v opatřeních již provedených, protože by tím mohl býti způsoben průtah ve volbách a v doražení poslanců do Vídně.« Že ani potom nebylo ještě vše jasno, dosvědčuje podání, které předložil Otto baron Hingenau jménem spolku pro politické vzdělání a z rozkazu valného shromáždění, konaného 10. června, k zemskému předsednictvu. — V dotazu přál si věděti, jak sluší rozumět ustanovení § 31. odst. c) volebního řádu, kde se mluví o tom, že volitelé »již šest měsíců v okrsku volebním stále přebývají«. V úřední »Wiener Zeitung« bylo totiž uveřejněno nařízení, že se volebním okrskem nerozumějí toliko městské okresy (sekce), nýbrž veškeren okres volební, zvláště celé město Vídeň, aby tudíž platilo toto ustanovení také pro Brno, a že se má upustiti pro tentokráte od průkazu šestiměsíčního pobytu, což však mezitím už bylo rozhod-

---

[1]) § 31. stanoví o volitelích, že mohou hlasovat a voleni býti: a) všichni rakouští občané bez rozdílu konfesí, kteří 24. rok věku svého překročili, b) kteří jsou v svobodném užívání občanských práv.

[2]) Podtrženo v originále. Tím ovšem se měnilo podstatně původní ustanovení, obsažené v § 31. odst. c), kde se pravilo: »Při ustanovení volitelů mohou hlasovat a voleni býti, kteří již šest měsíců v okrsku volebním stále přebývají.«

nuto.[1]) Proto obrátil se správce gubernia Lažanský 12. června, netroufaje si, jak poznamenává výslovně, učiniti rozhodnutí o své újmě sám, s dotazem do Vídně, »ačkoli rozšíření ustanovení, daného pro Vídeň, zdá se býti také pro volební okrsky větších měst a zvláště města Brna důsledným.« Jiná pochybnost zemského správce moravského či lépe krajských hejtmanů týkala se otázky, zdali výrazem »dělníci *samostatní*« sluší rozuměti jen ty, »kteří z vlastních prostředků, na vlastní účet, neodvisle od podniků továrních vyrábějí výrobky své, či zdali jest tím míněna také některá třída továrních dělníkův a která.« Konečně ještě jiná otázka týkala se pochybnosti, nadhozené brněnským spolkem pro vzdělání politické: jak dlužno rozuměti § 29. prozatímního volebního řádu; zdali, jako tomu bylo pro Vídeň, může býti volitel netoliko z volebního obvodu (distriktu), nýbrž z celého okresu volebního.[2]) Že právě tato okolnost nebyla bez významu, prokázala zkušenost s volbami.

---

[1]) Podání to zní v originále: Der Verein zur Beförderung politischer Bildung hat sich, wie einem hochlöbl. k. k. m.-schl. Landespräsidium aus dessen Aufrufe in der »Brünner Zeitung« bekannt sein dürfte, auch als Wahlkomitee konstituiert und in dieser Eigenschaft sich den Zweck gesetzt, alle Hindernisse einer freien Wahl nach Möglichkeit zu beseitigen.

Zu solchen Hemmnissen aber kann es führen, wenn es bei der Ausübung der Wahl sich bezüglich der Wahlordnung Zweifel ergeben, wie das der Fall mit dem § 31 c) der Wahlordnung stattzufinden scheint, nach welchem der *Wahlmann im Wahlbezirke seinen Wohnsitz haben muss* [podtrž.], während ein im ämtlichen Teile der »Wiener Zeitung« erschienener Ministerialreskript diesen § dahin erläutert, daß unter Wahlbezirk nicht die Unterbezirke (Sektionen), sondern der ganze Wahldistrikt, insbesondere die ganze Stadt Wien (mithin auch Brünn u. s. w.) zu verstehen und auch von der 6 monatlichen Dauer des Aufenthaltes für diesmal abzusehen sei.

Es entsteht somit die Frage, ob bei den Wahlen in Mähren, und namentlich in Brünn, auf diese Erläuterung in dem Sinne Bedacht genommen werden wolle, daß jeder wahlfähige in was immer für einer Sektion wohnhafte Wähler in jeder Sektion zum Wahlmanne zugelassen werden könne, wie es bei der Frankfurter Wahl stattfand.

Sollte letzteres beabsichtigt sein, so glaubt das Wahlkomitee die Bitte aussprechen zu müssen, *diese erläuternde Auslegung öffentlich kundmachen und den betreffenden Behörden die bezügliche Weisung zukommen zu lassen* [podtrž.], um ein Ignorieren dieser Erläuterung zu vermeiden. Es ist dies umso wichtiger, als bei einer Beschränkung der Wahl des Wahlmanns auf die Sektion, wie es bei den Urwahlen des mährischen Provinziallandtags geschah, eine Art Beschränkung der freien Wahl stattfindet, und leicht Männer des allgemeinen Vertrauens der Mehrzahl übergangen werden mußten, bloß [weil] sie in ihrer Sektion weniger bekannt und von der Wahl aller übrigen Sektionen ausgeschlossen sind.« (Registratura místodrž.)

[2]) § 29. stanovil výslovně: »Volitel buď vždycky z volitelných toho podkrají vzat, v kterém se volí.« — Zajímavo, že hr. L. Thun vystoupil 6. června se žádostí, aby říšský sněm mohl býti obeslán z Čech — jenom odtud? — *prostředkem sněmu zemského*, nikoliv tedy přímými volbami obyvatelstva, dostalo se mu vš k obratem zamítavé odpovědi Pillersdorffovy (srov. B. Riegra, O Pražské deputaci v Inšpruku v červnu 1848, Osvěta, 1907, str. 103). A ještě večer 14. června dožadoval se výbor bezpečnosti a demokr. spolek videňský u mini-

To, co bylo všem krajským hejtmanům zřejmo od počátku — zvláště hradištský hejtman ukazoval k fysické nemožnosti, aby byly všechny volby provedeny v stanovené lhůtě do 26. června — nedovedl či netroufal si uvědomiti právě zemský správce hr. Lažanský. Až konečně v dopise svém z 12. června, a to ještě na posledním místě, tedy jaksi ostýchavě a nesměle, vyznal Pillersdorffovi »otevřeně«, že lhůta, stanovená po 26. t. m., do které doby mají býti vykonány volby všechny, je patrně příliš krátká, aby mohl »toliko poněkud« poskytnouti upokojení, že volby tyto, pro budoucnost tak významné, budou provedeny »s potřebnou obezřelostí, rozvahou a svědomitostí«, dodávaje: »Mohu to však přenechati jen moudrému vysokému rozhodnutí, zdali by nebylo shledáno účelným prodloužiti lhůtu tu.« A Pillersdorff k dotazům správce zem. gubernia moravskoslezského, jenž prosil za urychlení, odpověděl skutečně obratem, a to: 1. vysvětlení § 29. prozatímního volebního řádu, jak bylo ohlášeno pro Vídeň, může platiti též nezávadně (unbeanständet) pro město Brno.[1]) 2. Samostatnými dělníky sluší rozuměti ty, »kteří nejsouce v řádném, na určitou dobu znějícím svazku služebném, jsou tudíž méně závislými na svých dočasných zaměstnavatelích.« Stran odkladu voleb konečně vyslovil se ministr vnitra v ten rozum, nebudou-li moci zvolení doraziti ze všech zemí k 26. červnu do Vídně, že bude to »méně důležité« (von keinem wesentlichen Belang), ježto první dny budou zabrány pravděpodobně formalitami, při nichž není třeba přítomnosti poslanců všech. Naproti tomu zdůraznil, zcela ve smyslu opatrného projevu hr. Lažanského, ba týmiž skoro slovy, že »třeba si přáti naléhavě, aby tyto v důsledcích svých tak důležité volby byly provedeny s patřičnou obezřelostí, rozvahou a svědomitostí.«

Sotvaže byly volby konečně vypsány ve dnech 9. a 10. června, začali se hlásiti kandidáti o přízeň voličů či správně volitelů. Neucházeli se však o důvěru a hlasy kandidátními řečmi neb ústními projevy o schůzích[2]) po způsobu nyní obvyklém, a jak bychom očekávali též podle projevu ministrova, nýbrž omezili

sterstva, aby byly vypsány volby přímé. Mimo očekávání však vláda nepovolila obávajíc se, aby tímto novým ústupkem neznemožnila návratu dvora z Inšpruku. (A. Springer, Geschichte Österreichs. II. 396.) Dokonce už po provedených volbách volitelů výbor bezpečnosti přál si zavedení přímých voleb, navrhuje prostě zrušení již vykonaných a nařízení volby nové.

[1]) Tedy pro ostatní zemi nikoliv? Skutečně tomu tak bylo rozuměno. O tomto souhlase ministrově jako o své vymoženosti učinil sdělení veřejnosti spolek pro politické vzdělání sám (Br. Zeitung, 1848 č. 166.)

[2]) O tom, že by se byla kde konala jakási schůze nebo porada voličská, nedovídáme se v aktech místodržitelských ani v novinách ničeho; ostatně nebylo takových shromáždění ani v pokročilejších nepoměrně Čechách, ačkoli kníže Windischgrätz s hr. Lvem Thunem oznámili veřejnosti, že přes stav obležení mohou se konati za příčinou nastávajících voleb do říšského sněmu porady voličův i schůze volební. (Nár. Noviny, č. 73.) Také tam — píše V. Nebeský v Nár. Novinách č. 81. — nikdo nemluvil, nikdo nepronášel své vyznání víry politické.

se na výklady písemné, v nichž bylo obsaženo politické jich vyznání víry. První projev toho druhu učinil Albert rytíř Neuwall, pán na Kloboucích,[1]) jenž program svůj vydal tiskem.[2]) A ještě po jiné stránce hoden pozoru způsob kandidatur do prvního shromáždění rakouského, aspoň na Moravě.[3]) Kandidáti někteří poslali totiž projevy své zemskému presidiu, u něhož se ohlásili v plné formě[4]) s prosbou, aby jména jejich i prohlášení oznámilo předsednictvo ve všech volebních okresích shromážděným volitelům, čímž se ovšem mohlo státi snadno, že by byli titéž lidé zvoleni na několika místech zároveň. Na Moravě stalo se tak ku podivu v řídkých případech, za to tím více v Čechách. Dovídáme se z aktův uchovaných, že gubernium podalo skutečně zvláštní zprávu o tom krajským hejtmanům i magistrátu brněnskému.[5]) Mezi těmito »vládními« uchazeči byli Dr. Vincenc Malý, člen právnické fakulty university vídeňské, c. k. dvorní adjunkt při dolnorakouské komorní prokuratuře, bývalý advokát moravských poddaných,[6]) a

---

[1]) Dlužno rozlišovati od Leopolda ryt. z Neuwallů, kteří oba byli členy posledního stavovského sněmu moravského.

[2]) Provolání Neuwallovo z 10. června srov. moje »Přípravy moravské k ústavodárnému sněmu říšskému r. 1848« v Časopise Matice Mor., 1913, seš. 1. Známý Krist. d'Elvert v stručném kredu prohlašuje se za »rozhodného odpůrce mnoha panování a omezování, za vřelého přítele samostatného vývoje a hnutí v životě obecním i státním, v živnosti i v obchodu, zákonné svobody i rovnoprávnosti« (Br. Zeitung, 1848 č. 180). Viz též projev Al. Dangelmaiera z Těšína ze dne 17. června, uveřejněný v Moravii, 1848 č. 75.

[3]) Že by se bylo stalo něco podobného též v Čechách, nedovídáme se ku podivu odnikud.

[4]) Tak Dr. Malý píše z Vídně 14. června zem. presidiu po německu: »Při volbách deputovaných pro všeobecný říšský sněm mám v úmyslu vystoupiti v provincii Moravské a Slezské jako kandidát, i prosím tudíž velesl. zem. presidia, by ráčilo toto moje rozhodnutí ohlásiti laskavě c. k. krajským úřadům k vůli vhodnému vyrozumění volitelů.«

[5]) Sluší zaznamenati, kterak se krajský hejtman hradištský ozval proti tomuto způsobu doporučování kandidátů zvláštním rozkladem ke guberniu ze dne 20. června, kde praví: »Dle došlého mne dnes presid. listu ze 16. t. m. mají býti doktoři práv V. Malý a J. Kozánek jako kandidáti pro rak. ustavující říšský sněm oznámeni volitelům v zdejších okresích volebních. Dle § 52. proz. volebního řádu má se však zeměpanský komisař zdržeti svědomitě každé poznámky o kandidátech, všelikého návrhu jakož i doporučení. Se zřetelem k tomuto vys. ustanovení a ježto i pouhé oznámení cestou a z nařízení kraj. úřadu zvláště u méně vzdělaného obyvatelstva venkovského považuje se za doporučení, mám za svou povinnost, abych předešel všechny výtky o působení vlády na výsledky volební, vysloviti svoje námitky proti nařízenému ohlášení dodávaje, že by se mělo těmto kandidátům volebním i všem ostatním ponechati na vůli, aby se ohlásili volitelům cestou vlastní a mimoúřední.« Než gubernium setrvalo na svém rozhodnutí, neboť ještě 21. června odeslána do Uh. Hradiště odpověď, že, »omezí-li se úřad na prosté oznámení, jak se také očekávalo, s vyloučením jakéhokoli doporučení, nelze viděti, jak by se předbíhal svobodný projev mínění volitelů.« Možná však dosti, že tento rozklad Hradištský způsobil, že více kandidatur, doporučených zvláště z gubernia, nebylo; aspoň o dalších není v písemnostech úředních dokladů.

[6]) Tak se podepsal Malý sám.

Dr. Jan Kozánek,[1]) advokát v Opavě, rodem z Přerova, jenž po svém soudě vyhovuje podmínkám, stanoveným k volitelnosti a »puzen vřelou láskou k vlasti«, stavěl se za kandidáta, jak praví výslovně, »pro slovanské a smíšené kraje volební na Moravě a ve Slezsku«,[2]) doporučiv sebe kandidátním projevem velmi účinným a působivým,[3]) kdežto Malý se spokojil pouhým ohlášením. Za-

---

[1]) Kozánek, usadiv se později jako advokát v Kroměříži, stal se vlivným poslancem na sněmě moravském. Srov. o něm též Osvětu, 1891, str. 92.

[2]) V seznamu uchazečů, uveřejněném v Moravii (1848 č. 70), čte se mimo jiné Kozánek a Malý jako »Bewerber für den Prerauer und Znaimer Kreis«, kdežto v Brünner Zeitungu (1848 č. 170) je Kozánek označen prostě jako »Bewerber«, co zatím Malý se jmenuje »Bewerber für den Prerauer und Znaimer Kreis«. V obou případech poznamenání nesprávné, protože nic takového se nečte v oznámení jejich k presidiu, ani tohoto k vládám krajským.

[3]) Kandidátní projev Kozánkův ze dne 11. června, vydaný v obou jazycích (u výtahu vyšel německý text v Brünner Zeitung, 1848 č. 171), zní slovně v pěkné na podiv češtině takto: »Poněvadž se nemohu na každé volební místo osobně dostaviti, vyznávám zde v málo sadách své *politické přesvědčení* a prosím uctivě, by toto mé vyznání ctným pánům volencům před volením se přečtlo, aneb jinší slušnou cestou oznámilo, aby na ten způsob ti pánové, pokud to z těch stručných slov možná jest, mé politické zásady posouditi mohli.

Já horlivě přeju *pravou* [podtrženo] svobodu pro *všechny* [podtrženo] a přál jsem ji už *před* [podtrž.] převratem našich poměrů v měsíci březnu. Že prve měšťan u nás byl bez hlasu nad svým vlastním a sedlák k tomu ještě utiskován, ode dávna mne bolelo; a právě abych práva jejich proti jakémukoliv potlačování zastávati mohl, obrátil jsem se k advokacii. Ale proto, že jenom *pravou* [podtrž.] svobodu miluju, jsem nepřítel všeho zmatku ve vládě a všeho, co by k takovému zmatku přivést mohlo. Nechci tedy také, aby se horempádem všecko na rub u nás obrátilo [v něm. textě praví: Aber ich bin nur für die wahre Freiheit und ebendarum bin ich ein Feind von Anarchie und Allem, was dazu führt, demnach auch vom schwindelnden Radikalismus].

Kdyby mně čest za poslance do Vídně jíti dána byla, domáhal bych se ze vší síly:

1. Pro mocnou, samostatnou konstituční monarchii, totiž aby naše císařství silné a neodvislé bylo.

2. Byl bych pro silnou vládu, proto ale nikoliv pro centralisování na francouzský způsob, kde všecko na jedno kopyto se nabíjí. Některé země našeho císařství, jmenovitě i naše, mají rozličné poměry od jiných. Mám tedy za potřebné, aby vždy pro sebe ty země, které spolu stejné poměry mají, svou zvláštní správu dle vlastní provinciální ústavy měly, ale jen tak dalece, pokud by to mocné jednotě celého císařství nepřekáželo. Tak bychom byli doma šťastni a proti jiným státům mocni. Také by neměla žádná tato provinciální ústava občanům méně politických práv udělovat než říšská ústava.

3. Byl bych pro *dvě* [podtrž.] říšské komory, to jest aby ve dvou samostatných odděleních poslanců [v něm. textě se čte: Für 2 Reichskammern, jedoch beide auf Volkswahl beruhend, kterýžto důležitý dodatek v českém znění umístěn na konci třetího odstavce] se o zákonech rokovalo. A proč? Nejen proto, že tak každý důležitý zákon důkladněji se rozváží, nýbrž obzvláštně proto, že ty dvě komory jsou dobrá ochrana monarchie proti republice; neboť kdyby jen jedna komora byla a kdyby ta nějaký zákon přenáhleně uzavřela a císař ho potvrditi nechtěl, bylo by snadno hned roztržení mezi lidem a moc-

jímavo, že ti, kdož bez dlouhých a učených výkladův, ač velmi rozumných — či snad právě proto? — a bez jakéhokoliv ohlášení se objevili v tom či onom okrese volebním, nebo dovedli na sebe upozorniti vhodně, byli voleni raději a spíše; aspoň z kandidatur takto ohlášených neprošla ani jediná. Neznámo ovšem též, zdali a pokud krajští hejtmané uposlechli vyzvání z presidia stran »prostého oznámení« kandidatur;[1]) a bylo toho přece svrchovaně zapotřebí, když »Moravia«[2]) ukázala k nevědomostem u věcí politických napsavši trefně: »Dosud se nám dovolovalo učiti se jako chlapci abecedě, jako mladíci milovati, jako mužové, šlo-li to, se ženiti a pak jako starci zemříti; odtud náš politický indiferentismus, odtud naše bezradnost a nečinnost.« Ještě že spolek pro politické vzdělání v Brně vydal po vzoru pražském (k volbám zemským) a zvláště vídeňském jakousi kandidátní listinu,[3]) obsahující celkem 50 jmen, z nichž uchazečů »oficiálních«, t. j. přihlášených u gubernia, 10 — z těch jediný Alois Pražák, hlásící se k národ-

nářem, kdežto při dvou komorách takového přehnání se méně co obávat je a císař tu takřka nad stranami stojí. Do obou komor by však lid měl volit poslance.

4. Jsem z celého srdce pro rovné právo obou národností a pro všechno, čím by se toto rovné právo opravdu a skutečně do života uvedlo a pojistilo.

5. Náboženství ctím co nejsvětější právo a povinnost lidského svědomí.

6. Co se náhrady za panské povinnosti dílem už, dílem po krátkém čase zrušené dotýče, byl bych pro spravedlivou, ale nepřehnanou náhradu, a sice skrz zprostředkování od státu samého, tak aby povinnému placení přišlo co možno nejlehčej a vrchnostem se také křivda nestala.

7. Pro města a jiné obce přeju samostatnou správu jejich jmění a vůbec všech záležitostí jejich obce, pokud by to rozumné jednotě vrchní vlády nepřekáželo.

8. Pro řemesla a obchod přeju spěšné a vydatné prostředky, aby se ze svého smutného stavu brzo zvedly; a vůbec jsem pro mírné hájení průmyslu, pokud toho třeba.

9. Co se cel dotýče, nepřeju, aby se najednou všecka cla zrušila, protože by to našim průmyslníkům škodilo. Všecky otázky zde zodpovídat není možná. To ale mohu svědomitě přislíbiti, že by mne ve všem u sněmu upřímné snažení a vroucná láska k mé milé vlasti Moravě a k obecné naší vlasti, císařství rakouskému, jehož mocnost, sílu a rozkvět ze srdce přeju a také doufám, sprovázela. Také bych pánům, jenž by mne svou důvěrou poctili, pořádné zprávy o pokroku sněmu zasílal.« (Registratura místodrž.)

[1]) V Čechách učinil rozumné v té příčině opatření pro volby zemské Lev Thun »Cirkulárním ohlášením« (Nár. Noviny, 1848 č. 39.), kde se praví: »Otevře se v každém městě a v každém vikariátu zvláštní *zápis kandidátův.* Přihlašování stává se písemně neb oustně . . . Úřadové jsou povinni jmenovaného kandidáta beze všeho odpírání neb namítání hned s jeho jménem, charakterem a obydlím do kandidátního zápisu zanésti. Takové zápisy . . . se veřejně vyvěsí, při přibývání nových kandidátů každodenně doplní a každou neděli ve *všech farních kostelích* v městech rozhlásí.«

[2]) Moravia, 1848 č. 70.

[3]) Moravia, 1848 č. 79 a Brünner Zeitung, 1848 č. 166. Proč nebyly kandidatury ty ohlášeny také v Týdenníku, aby o nich zvěděl též, ne-li především, lid český?

nosti české či slovanské — a mezi ostatními doporučenými vyskytují se z českých lidí toliko prof. Hanuš z Olomouce, prof. Klácel, redaktor Ohéral, Dr. Lachnit z Kroměříže a berní Fiala z Velkého Meziříčí. V doporučujícím úvodě se praví, že spolek považuje »za užitečno« oznámiti jména mužův, o nichž mu buď známo, že se ucházejí o zastoupení pro říšský sněm, aneb které zná jako muže, kteří by dostáli úloze, již ukládá jim ustavující shromáždění říšské, aniž by se jí vyhnuli. A o několik dní později uveřejněn další seznam kandidátův o 51 osobě, z nichž byli národnosti zřejmě české toliko shora jmenovaní Kozánek, Malý a jako třetí Dr. Reynošek z Uh. Hradiště.[1])

O postupu v přípravách volebních nechával Lažanský Pillersdorffa přes výslovnou a důtklivou žádost za pravidelné sdělování bez náležitých informací. Snad že se ani jemu nedostalo vyrozumění z krajských vlád. Až se 15. června ministr vnitra ozval sám. Odvolávaje se k výnosům z 30. května a z 5. června, jimiž žádal, aby správce zemský vykonal s veškerým uspíšením přípravy k volbám na říšský sněm a podával mu o průběhu volební akce zprávy od 8 k 8 dním, vyzýval nyní hr. Lažanského, aby mu oznámil »neprodleně«, které dny byly stanoveny k provedení voleb volitelův a které k volbě deputovaných pro říšské shromáždění. A teprve z vynucené takřka odpovědi Lažanského ze dne 17. června zvěděl Pillersdorff, že v Brně budou volby volitelů dne 19. června, volba poslance pak 23. června; v krajích pak že bylo nutno přenechat ustanovení dní k volbám výhradně dotyčným představeným krajským, jelikož prý tiskárna, nejsouc opatřena rychlotiskem, nemohla dodávati tiskopisů potřebných, zvláště českých, tak rychle, jak bylo usilováno o ně — vždyť patent a oběžník ke krajským vládám byly expedovány 9. a 10. června v německé řeči, v české však až 14. června z presidiální kanceláře! — krajští hejtmané pak že musili zcela podle poměrů místních stanoviti různé lhůty, aby mohl býti volební řád náležitě ohlášen a venkovský lid, jenž se stal volbami do parlamentu frankfurtského nedůvěřivým, aby byl účelně (zweckmässig) poučen. Nemohl tudíž — jak vysvětluje na svou obranu do Vídně — správce zemský učiniti nic jiného, nežli že doporučil krajským hejtmanům, aby položili pokud možno lhůty k volbám tak, by volby poslanecké byly vykonány před 26. červnem, při čemž však neopomenul Lažanský poznamenati opatrně: kdyby se přihodilo někde nepatrné opoždění, lze je omluviti závěrečnou poznámkou v ministerském výnose z 13. června. Lhůty k volbám stanoveny byly, jak oznamoval Lažanský do Vídně dne 21. června, na Moravě vůbec takto:

[1]) Překvapí ovšem, že ani v Čechách nebylo lépe. Ačkoli bylo zřízeno v Praze volební jakés ústředí a lid český byl nepoměrně vyspělejší, ačkoli měli v Čechách také daleko více času k přípravám volebním, otiskly Národní Noviny v č. 60. z 2. července o své újmě a na svůj vrub péčí Havlíčkovou seznam jmen známých i neznámých — mezi nimi i Němců, šlechticův i kněží! — připomenuvše o říšském sněmě prostě, »že se tam o robotě a podobných věcech jednati nebude«.

V kraji Brněnském pro volby volitelů 16., pro volby poslanecké 23. červen, v kraji Olomouckém pro volby volitelů 19.,[1]) pro volby poslanecké 23. červen, v kraji Znojemském pro volby volitelů 21., pro volby poslanecké 23. červen, v kraji Jihlavském pro volby volitelů 19., pro volby poslanecké 21. červen, v kraji Hradištském pro volby volitelů 14.—16., pro volby poslanecké 26. červen,[2]) v kraji Přerovském pro volby volitelů 17.,[3]) pro volby poslanecké 21. červen, v Brně pro volby poslanecké 24. červen.[4]) (Dokončení.)

Václav Dresler:

Adolf Heyduk.

Crta k básníkově osmdesátce.

(Pokračování.)

Jak viděli jsme již z náčrtu básníkových povídkových dějů, pokud jest k nim čerpáno z novodobé lidové skutečnosti životní, odehrávají se zveršované příběhy autorovy vesměs na pozadí vesnické přírody i lesních samot, na březích potoků nebo přímo v lesích. Venkovská příroda, ať už lesní, hornatá a slatinná nebo poříční, bývá tu často jaksi hlavní osou, ústřední linií, kol níž poeta soustřeďuje velkou část svého básnického zájmu, kterou pak zhusta i personifikuje, oživuje. Malba tohoto přírodního prostředí jest také v jeho epickém díle velmi podrobná a vztahuje se snad ku všem ročním i denním dobám. Ovšem nikoli stejnou měrou. Největší poměrně procento jeho tvůrčí pozornosti a také nejvíce místa v jeho popisech zaujímá probouzející se příroda jarní, kdy

---

[1]) Město Olomouc s předměstími bylo při tom rozděleno na 24 volební obvody.

[2]) Hradištský hejtman Schöbl odůvodnil správně hr. Lažanskému, proč položil volby až na 26. června, odvolav se k předpisu, obsaženému v § 47. proz. voleb. řádu, dle něhož mají býti volitelé nejméně 6 dní před provedením volby zpraveni voleb. komisařem o dni volebním. (List ze dne 18. června 1848.)

[3]) Volba volitelů v Novém Jičíně, provedená 17. června, nevedla k cíli, ježto vyvoleni toliko 2 volitelé! Proto konána 19. června volba nová, a když ani tu nedocíleno výsledku (zvolen 1 volitel), voleno ještě potřetí dne 20. června (srov. Moravii, 1848 č. 87). Všech volitelů připadlo na Nový Jičín 16, při čemž město rozděleno na dva obvody.

[4]) V Brně byly volby volitelů vykonány, jak oznamoval 17. června Lažanský do Vídně, 19. června, kdežto dne 16. a 17. bylo se voličům dostaviti k voleb. komisím, aby se prokázali volebním právem, zapsali do voličských seznamův a přijali voleb. legitimace (Moravia, 1848 č. 72. a 76). Nepokoje, vypuklé právě ve dnech 14. a 15. června, kdy »proletáři útoky na jatky, pekařské krámy a moučné sklady činili« (V. Brandl, Bedřich hr. Sylva Tarouca, 24), zůstaly, jak se zdá, bez účinku na volby v hlavním městě. Vlastní volba, t. j. poslanecká, provedena v Brně 24. června — a nikoli 23., jak sděloval před tím Lažanský — dopoledne, odpoledne volila předměstí; obě volby konaly se v městské jízdárně.

vše v ní kypí, její všecky projevy šumí svěžestí i zmlazenou mízou a člověk se jí citově i tělesně nejraději poddává. Zima se svými sněhovými vánicemi a parné léto se svojí překypělou fadessou vyskytají se v jeho přírodních popisech jen zřídka, ještě řidčeji pak uvádající podzim.

Patrně toto nápadné akcentování jara souvisí u Adolfa Heyduka buď přímo neb aspoň nepřímo s vlastní duševní svěžestí autorovou a s jeho osobní zálibou pro měkce rozkvétající zjevy. Kde básník sáhá k přírodním sceneriím bouřlivým nebo větrným, činí to jen pro kontrast a aby drsností okolního ovzduší dal tím výrazněji uplatniti se povahové měkkosti svých jednajících osob.

Přírodní prostředí jest v literárním díle Heydukově tak nazíráno, aby člověk jevil se jen jako trpný otisk jeho, ve všech svých životních počinech byl závislý na jeho vnějších podmínkách a »vypadal vedle něho jako mravenec, jenž břímě vleče« *(Sudoměřická blata)*. Široce rozprostraněné pralesní houštiny v »Dřevorubci«, vláčné řečiště vltavské s různotvarými břehy v »Sekerníku«, rovinaté polní lány pootavské z »Bělé« a rozsáhlá šumavská rašeliniště nebo zase svahy podtatranské v povídce »Pod Vítkovým kamenem«, to vše jsou prvky, jejichž zevrubný i obšírný popis vyžádal si na básníkovi více barev než dušezpytná kresba jeho osob a myšlenkové prohloubení jeho látkových dějů.

Básnicky přizpůsobení lidé, kteří žijí u Heyduka v tomto všovládném ovzduší přírodním, jsou z převážné většiny povahy měkké, citově založené, novodobou osvětou takměř nedotčené, vyrostlé mimo vliv knih a dívající se na život s jeho praktické, střízlivé stránky. — Jsou lidé činu, nikoli úvahy. O svém jednání mnoho nepřemýšlejí a zásadně nepouštějí se v theoretické filosofování o konečném smyslu všeho živoucího. Nadsvětné záhady všehomíra pro ně naprosto neexistují. Skoro všecku jejich životní pozornost zabírají pro sebe běžné starosti existenční, rodinné a nanejvýš ještě malosousedské. Širší otázky karakteru všelidského nebo všenárodního doléhají k nim pouze velmi skrovnými ohlasy a i to jen příležitostně. Problém politický, sociální třídní jest jim vyloženou neznámou pevninou. Svůj poměr k ostatním lidem určují zpravidla jen citem, o jejich vlastních činech rozhoduje pak obyčejně víc okamžité vzplanutí vášně, hněvu, radosti či nadšení než nějaký zpředu zkombinovaný světový názor. Svět vůkol nich jeví se jim jako odvěčné fatum, na jehož vnějším výrazu pranic nezmění jejich případný souhlas či nesouhlas, eventuelný vzdor neb otrocká poslušnost. Jsou si příliš vědomi, že byli stvořeni pro práci i utrpení, aby chtěli uvnitř se bouřiti proti osudu, společenskému řádu nebo prozřetelnosti božské. A kde podlehnou snad chvilkové vášni, nutící je k násilnosti vůči představenému, oddaně očekávají a ochotně přijímají příslušný trest. Takový je už dle jejich prostičkého, ale životně přiléhavého nazírání zákon přírody, proti němuž marno bylo by vzpírati se. Za to sami rádi promíjejí bližnímu spáchané jim křivdy. Vřelým

soucitem diktován je též celý jich poměr k druhům, přátelům i odpůrcům.

Jsou to do jisté míry sociální vyděděnci, přišlápnutí, malí, neznámí a ubozí otroci přírody i poměrů. Přetvářky neznají a přizpůsobovati se společenským módám neumějí. Svoji pravou povahu projevují v hříchu stejně jako v ctnosti. Při tom neradi vyhledávají sporů s obklopujícím je prostředím. Jsou krajně upřímní a zpovídaví. Netoliko vůči jiným, ale i k sobě samým. Pokojné soužití s okolím, vzdálenějším i blízkým, jde jim nade všecko.

Úhrnem vzato: v čem tkví vlastní ideová hodnota Heydukových čtyr nejrozměrnějších veršovaných povídek, vzatých látkově z nynějšího, realisticky odpozorovaného života? Jest nepopíratelno, že básník se zdarem pokusil se jimi zachytiti jednak širokou rozvětvenost přírodního pozadí, jednak existenční historii lidí na to pozadí odkázaných a žijících v něm, se všemi jejich zvyky, názory i obyčeji, jednak složitý vztah pohorského člověka k živící ho přírodě. Poetovi plnou měrou podařilo se nahromadit v svých básnických románcích značnou zásobu podrobných údajů, opravdové bohatství pečlivě sneseného materiálu kulturně-historického, lidopisného a zvykoslovného. Méně asi šlo mu o výstižný relief daného společenského okruhu v jeho poměrech hospodářských i kulturních, v jeho vztahu k ostatnímu českému ovzduší a ve vzájemném vyvíjení se jednotlivých jeho generací. Více než na postup sociálně-kulturní soustředil se tu autor na methodu životopisnou, podav serii překrásně vykreslených a životně působících lidových typů, jejich kulturně-společenské pozadí načrtav jen jaksi mimochodem.

Kromě těchto obsáhlejších maleb románových obírá se ovšem Adolf Heyduk lidově-vesnickými motivy v řadě básnických cyklů menších. V celé skupině jeho drobně epických sbírek setkáváme se s čísly inspirovanými na současném denním životě venkovského lidu. Ale tady nejde mu již o vystižení širšího životního útvaru ve všech jeho složkách ani o přehledný obraz celého jednoho ústředí krajinného, jako spíše o naskizzování ojedinělých projevů, jednotlivých výraznějších postav, úryvkovitých příběhů a rozptýlených situačních výjevů. Tady však pořád zřejměji přibírá poeta k životní skutečnosti druhý zdroj neméně vděčných námětů látkových: zdroj slaběji realistický, ale zato tím poetičtější. Jest jím okruh ***národních pověstí*** a lidových ***bájí***, ***zkazek*** i tradičních podání místních. A z tohoto druhého pramene, při nejmenším stejně bohatého a stejně nevyčerpatelného pro básnické zpracování (jako realistický život lidový), napájel se Heyduk s neztenčenou zálibou a se zájmem podobně radostným jako z onoho pramene dříve podrobněji karakterisovaného.

»V poesii je semenem píseň národní — výslovně přiznává se básník k svému zdroji. — Z ní musí vyklíčit stéblo i stonek, květ i klas, v ní je zárodek pravého národního umění poetického. Z cizího zrna i květ a klas jsou cizí.« Tuto národní poesii nepřetě-

žuje Heyduk spoustou cizích jí kudrlinek symbolistních, reflexních a problemových, dávaje se k vlastní básnické tvorbě inspirovati hlavně její podmanivou melodičností, průhledností jejích sujetů a jemnou tklivostí jejího látkového pojetí. Stejně prostě, věrně a se zachováním tradicionelního rázu přejímá do svého literárního díla lidové zvěsti, ballady i žerty, jež v původním obsahovém karakteru sděluje se čtenářem jednoduchou básnickou formou, prostinkými ideami, snadno přehlednými ději a dobráckými postavami, jak je právě lidová obraznost svému duchu přizpůsobila. Poeta je z úst lidu prostě převzal, neopravoval jich, nepodkládal jim nového, pro ně cizího myšlenkového obsahu, nekritisoval jejich ideového jádra a nepodmalovával jich rušivou symbolistikou. Jej poutala lidová podání, tradice, zvyky a pověry, jak jsou zejména u prostého, skoro patriarchálně žijícího lidu pohorského vyvinuty i uchovány z větší části až po dny, kdy básník počal z nich obsahově čerpati. Odtud cykly drobných epických obrázků Heydukových odehrávají se dějově vesměs jen v ovzduší lidí přístupných a také lehce podléhajících citu i vzrušivým dojmům, snivých, bezpodmínečně oddaných přírodě a věřících ve vyšší, nadpřirozenou moc. To jest jedna složka, která v tomto lidovém prostředí umožňuje vznik a poměrně dlouhé trvání tradic: povaha i temperament oživujících je osob. Složka druhá spočívá v rázu přírody. Divoké, hustě spletité lesy, hluboké vody, tajemné rokle a daleké rozhledy s vysokých hor: to vše budí hrůzu, imponuje, působí tajemně a je s to, aby vyvolalo v prostém, neanalysujícím i nekritickém člověku pocit bázně, pověrčivosti, úzkostnosti. Proto též bývá přírodní pozadí u Heydukových básnických pohádek strašidelné neb aspoň neobyčejné.

Dle toho, jak básník čerpal k svým drobným číslům epickým buď z motivů ryze pohádkových nebo z nábožensky podložených legend, vystupují v nich jednak opravdoví *duchové*, vodníci, rusalky, víly a tedy rozmanité přeludy, jednak žijící *lidské* postavy, zduchověné, opředené hrůzou, úctou i zbožností a přenesené jaksi do říše nadobyčejného, mimozemského, nadpřirozeného. Jeť známo, že prostý lid na počátcích svého kulturního vývoje rád zosobňuje přírodní zjevy. Neméně pak známo je, že i tady otvírá se vnímavému poetovi nadmíru bohaté zřídlo básnických inspirací. Básníka zaujme určité místo, jistá událost, ta či ona osoba, kol níž opředl nebo na niž připial lid danou pověst; informuje se o obsahu této pověsti a pak ji zveršuje, smysl její při tom nevykládaje ani k ní nepodávaje filosofického komentáře. Zpravidla zakončuje mravokárně a tendenčně. Zločinec jsa ještě za živa potrestán, nemá ani po smrti klidu, bloudí po svém bývalém prostředí, straší a koná různé sisyfovské práce . . . Při tom zachovává autor celkový prostonárodní, vpravdě naivní *ráz* lidových pohádek nebo se jim aspoň vždy přibližuje v koncepci i v podání. Jest to ráz, vyznačující se průzračnou stavbou obsahovou a nerušený přílišnou přítěží problemovosti. Jen málo kdy je tento jednoduše střižený ráz podložen symbolisticky, ale i pak

jde o symbolistiku veskrze jasnou, lehounce nadechnutou a snadno řešitelnou.

Chceme-li tento ráz stručně karakterisovati, bylo by třeba povědět v podstatě asi tolik: báječností podbarvená hrůza pojí se tady s naivně údivným humorem a drastický žert s mravoučným naučením, jak s obojím často setkáváme se u lidu. Zjevy zemské i nadoblačné, pověra i pravda, život i smrt, fantasie i skutečnost: to vše je tu činně súčastněno v báchorkovitých příbězích, tradovaných někdy čtverácky, někdy káravě. Básník opře sice své příběhy o skutečné pozadí, ale je samy opřede pak smyšlenými výtvory tvůrčí fantasie. Pověra bývá mu podkladem, od něhož vyjde, a pravda závěrem; pověrou i jejími důsledky sesiluje střízlivou pravdu. Smrt není tu hranicí. I za ní se táhnou děje a osoby jednají také po ní.

Jak se Heyduk na lidovou pověst dívá a co vybírá z ní především, o tom nejvýmluvněji svědčí jeho výrok, položený za úvod k sbírce *Na černé hodince:* »Sbásnil jsem pověsti lidové, v nichž jsem nalezl hluboký *podklad mravní.* Bez ethického zrna není v nich jediné. Pohlížel jsem na ně po názoru J. Hanuše, Dobšinského a Erbena, jenž v předmluvě k svým Bájím a pověstem národním píše mezi jiným, že prostičké naše pohádky i pověsti jsou zbytky prastarých básní náboženských, jimiž pohanští předkové zobrazovali si neodolatelné působení vidomé přírody. Pod chatrnou a v průběhu snad několika tisíc let neustálým přecházením s pokolení na pokolení často velmi znetvořenou rouškou báje ukrývá se mnohokrát hluboká pravda přírodní i vážná národní mravouka náboženská.« Neméně výmluvný jest i citát, jejž čteme na počátku knihy *Za dlouhých večerů.* Sem možno též zařadit několik stručných výňatků z autorových veršů samotných.

Tak čteme ve sbírce *Na přástkách:*

»A kde chodím a kde jsem,
v práci váznu životem,
v *pohádkách* však duší.«

Odkud své báchorkovité náměty nejraději vybírá, sám otevřeně doznává v knížce *Obrázky:*

»Rád v síni *prostých* srdcí dlím
a nechci s knížat pyšným davem.«

A v druhém svazku »*Obrázků*« praví v témže tematě doslovně:

»Já *prosté* hnízdo viju rád
pod nízkou střechou *horské chaty.*«

Dobrou epikou, čerpanou z lidového života a z větší části prostoupenou prvky pohádkově báchorkovitými, vyplněny jsou tyto knižní cykly Heydukovy: Dědův odkaz, Na přástkách, Obrázky I.-II., Tři zkazky, Na černé hodince, Zpěvy pošumavského dudáka II. (Zvěsti), Za dlouhých večerů, Z rodných hor. Z těchto sbírek poslední jest poměrně nejvíce držána v mezích

skutečnosti, kdežto zase prvá, jsouc rozvedena na 86 potištěných stran, rozměry svými tvoří jaksi přechod od obsáhlých povídkových maleb autorových k jeho seriím menších čísel i obrázků epických.

Prvý, obsahově nejdůležitější cyklus knihy *Z rodných hor*, obsahující na 122 stranách celkem 55 drobných básniček výpravného rázu a vnitřně rozvržené na tři oddíly, básník sám nazývá »Drobnými ději« a praví o nich, že je svinul v kytku, »jak je horský, v lesích skrytý, měkký, dumný, rázovitý žije lid co den«. Jsou tu miniaturní příběhy z vrchů i plání pohorských, kde vypučí ob čas tak mnohý zajímavý květ. Zahrnují v sobě směs žertu, stesku i žalu a byly autorem sebrány namátkou, bez předchozího, tendenčního programu, »zcela nenuceně, »jak je cestou shlédl maní, když do rodných se strání zatoulal«. Jest tu seskupeno 20 prací: jednak měkce zachycených portretků s jemně stlumenými obrysy i něžně rozetřenými barvami, jednak tklivé výjevy z denního života. Ale portretky ony vzdor básníkovu vyslovenému lyrismu podávají v stručné formě obrázku dosti ucelenou, pevnou i dokreslenou podobiznu předváděných postav. Ať už je to chudičká venkovská žena, jíž osud vzal jedinou dceru i živitelku a která žalem nad tou bolestnou ztrátou rovněž hyne. Či ubohý čihař, jehož smutným existenčním údělem je zbavovat nevinné ptáčky zraku, aby mu bezpečněji lákali vytouženou kořist a který za přirozenou krutost svého zaměstnání je potrestán oslepnutím vlastního dítěte. Anebo droboučká prodavačka fial, která prvou jarní květinu donesla otci na hrob a prodejem ostatních měla churavějící matce opatřiti nejnutnější lék. Nechť si předvádí nám poeta potulného krajánka, jemuž posledním ložem je měkký mech na rozkvetlé mezi, ve volné přírodě, daleko lidských příbytků, či bukvicovou bábu, jež trudný svůj život dokonala na obvyklé pouti za chlebem, nebo starého tuláka, obětujícího se za mladého žháře, aby uchránil ho soudu — nikde neschází tu, jak zřejmo z obsahů, temných stínů a ostřejších tónů. Rovněž u svých drobných »scenek« nevyhýbal se spisovatel životní tragice ani rmutnějším prvkům látkovým, zjemňuje je však hned svým altruistním pojetím i lyrickou citovostí . . . Jakousi zlomkovitě črtanou a cyklem 8 básnických čísel utvořenou veršovanou povídkou o úpadkovém processu jedné a šťastném vzestupu druhé selské rodiny jest báseň »Rýč i pluh«. Jiný cyklus sbírky nadepsán společným záhlavím »Třpyt na polích«. Jest to 13 miniaturních kresbiček ze vsi o všedních motivech a prostičké struktury dějové, ale sympatických autorovým citovým zvroucněním. O jich obsahu mluví už samy tituly: O pouti, Švarná vdova, Pod deštníkem, Zapadnuto, Námluvy, Snílek, Loučení, Bez otázky, Po letech, Pohřeb, Samé růže, Jaro v hrobě . . . Cosi jako malé pastelky nebo barevné epické střípky; pastelky spíše veseleji zladěné a střípky jasně se lesknoucí . . . Skupinkami »Z horské vesnice« (8 básní) a »Rok na vsi« (12 veršovaných čísel) je knižní sbírka uzavřena.

Mnohem více báchorkového živlu obsahuje kniha *Za dlouhých večerů.* Všech 19 seřaděných tu (na 84 stranách) lyrickoepických skladbiček jest látkově koncipováno výslovně na »*pověstech* národních«, jež definuje básník v úvodní, vstupní básni cyklu jako »květy chvil štěstí dávno ztracených«, jako »slzy v čas jarní vzdychajících skal«, jako »včely, jichž roj k nám z věků přiletěl«, jako »kněžky svatyň dávno propadlých« a jako »hvězdy třepotného lesku, jejichž moc nad slunce zář . . .« Poeta vypravuje tu o úpisu, jímž lakotný i lstivý vrchnostenský úředník zaprodal se ďáblu, aby bědného robotníka připravil o kousek pole; o šlechtickém dobrodinci, který nemoha patřit na křivdu, potomkem jeho páchanou na bezbranném vesničanovi, vystoupil na chvíli ze zlaceného rámu v zámecké galerii rodinné, aby svým svědectvím zjednal průchod právu; o lakomci, na nějž vtělivší se sudičky přivolaly pomstu nebes, o záhořovickém pánu, jenž za trest, že krutě orával kdys svými robotníky, musí po smrti co noc orat vody patřícího mu za živa rybníka; o rouhači, který svoji nevěru odpykávat musí ještě v záhrobí; o ohnivém muži, jemuž kletbou uloženo sto let po skončení pozemských dnů svážet kameny i hroudy, uzmuté jím svého času chudině; o zemníku, jenž za nedodržení kouzelně vynuceného slibu mstí se havířům zatopením jich dolu; o kříži u cesty i o posvátném stromu jako viditelných dokladech neviditelné všemohoucnosti boží; o Marku koňaři, jehož duch je doslovným zněním kletby nucen jezdit na ohnivém oři, dokud velkomyslnost někdejší jeho oběti nezbaví ho této mučivé sisyfovské práce. Atd. Ve všech případech jde tu o různé druhy posmrtných pokut, jimiž hříšníci, zločinci nebo vášnivci odčiňují jako duchové křivdy, způsobené jimi kdysi jako lidmi.

Ve sbírce nadepsané *Na přástkách* zpracoval básník poeticky *pohádkové* sujety, jimiž sytíval kdysi obraznost své mladé hlavy a jejichž děje utkvěly mu z nenapsané dosud knihy bohatých vypravovatelských odkazů babiččiných. Pohádky byly básníkovi ode dávna drahé a rád vrací se k nim i ve věku mužném. — Pohádky jsou také, jež hřejí jej i v požehnaném kmetství a dávají mu látkové podněty k nejroztomilejším veršovým slokám. »Od dob mladických vždy dál a dál v srdci mně to buší, a kde chodím i kde jsem, v práci váznu životem, v pohádkách však duší«, praví pěvec v úvodní básni cyklu, utvořeného z 21 zveršovaných příběhů a rozvedeného na 72 tiskové strany. Rarášek střídá se tu s vodníkem, ohnivý muž s ježibabou, polednice s rusalkou. Kostlivci zjevují se kajícím hříšníkům, umrlci straší své někdejší spoluvinníky a duchové mstí se nevěrcům za doznanou pohanu slovní. Značnou roli v pohádkových námětech autorových hrají též strašidla a noční příšery, bez nichž není v Čechách ostatně téměř jediný kraj, jediné rozcestí a jediný les. Básník přizpůsobuje jejich zjevy místním tradicím a jejich kárnou, výchovnou nebo výstražnou »činnost« spojuje s určitými situačními příběhy. Se zájmem zastaví se při tom u staré, polorozbité zvo-

nice jako nad zříceninou pyšně se kdysi zvedajícího hradu. Do havířského dolu zajde si pro látku s nemenší lačností než do chladivých chodeb zrušeného kláštera. Vesnická chata vábí jeho básnickou inspiraci rovnou měrou jako šlechtický zámek i biskupská residence. Všude dovede bezprostředně postřehujícím tvůrčím instinktem rozpoznati serii detailů, v nichž zřejmě proráží tradicionelní sklon lidové povahy a jež jsou pro duševní náladu našich vesničanů karakterističtější než kolikráte celé obsáhlé folianty odborných dějepisců kulturních.

Obrazků podávají nám sebrané spisy Heydukovy vlastně dvě knižní řady, z nichž druhá liší se od prvé pouze přibráním devíti nových, po prvé nezpracovaných motivů. Máť první sbírka obrázků 20 a druhá 29 povídkových zlomků karakteru jednak legendového, jednak baladového. Pokaždé patrn je zde autorův příznačný sklon k idyllismu a roztesknéné snivosti. Prostředí, v jakém pohybuje se tu poeta a v němž hledá dějovou stravu pro své básnické vznéty, vztahuje se vesměs na skromnou pohorskou vísku. Autor se uchyluje svými obrázkovými thematy pod nízkou střechu vesnické chaty a na lesnaté stráně šumavských hvozdů, odkud vynáší hrst květů se svěží ještě luční vůní. Se svými jednoduše, bez všelikých pozlátkových okras střiženými zkazkami netouží vznésti se až kams v podnebesí; jemu stačí zapěti je po prostinkém způsobu skřivánčím. Nechce okouzlit labužníkovo oko nádhernou pestrostí svých obrázků, spokojiv se údělem »býti světluškou, jež těm, kdo lesem bloudí, v cestu létne«. Na »kameně horských cest« nalézá několik vděčných motivů, jejichž poloztvrdlou vnější obálku svlažuje »rosou letních podvečerů«. Vyskýtají se zde themata: Filemon i Baucis, Pod jabloní, Bratr klášterník, V roce, V horské síňce, Beranička, Při žni, Pohádkář, Horal, Před hajnicí, Na louce, Přadlena, Posel, Oráč, Podolský mlýn, Náš sedlák, Stará panna, Při bibli, Kamenický dědeček a Pohádka. V druhém rozhojněném vydání přistupují k nim ještě tyto: Na půlnoční, U stromku vánočního, Narodil se Kristus Pán, Pasačka, Horníkův hrob, Soucit, Vězněný pěvec, U babičky, Syn Tater.

Více balladistického než idyllistického živlu obsahuje knížka *Na černé hodince*, jejíž 78 stran zavírá v sobě serii 25 zdrobnělých kreseb, řadících se svým celkovým karakterem nejspíš asi k básnickému souboru *Za dlouhých večerů*. S touto sbírkou má cyklus »Na černé hodince« příbuzny i náměty i jednající osoby. Vdova travička, křivopřísežník, nekáranec, ptáčník, mstitel, zbůjný obroční a krutý vrchní vystupují tu na scéně stručně skizzovaných příběhů vedle očarovaných hráčů, mstivých vodníků, lakotných poručníků, rouhavých mnichů i tajemných rarášů. Znova ocitáme se tady v říši kouzel, čar i kleteb, pod jejichž tíhou pokutují provinilci a napravují své osudné kroky svedení zbloudilci. Básník v různých idealisovaných obměnách vrací se k základním motivům lidových zvěstí a obetkává je směsí prvků báchorkovitých.

Větších rozměrů jsou *Tři zkazky*, z nichž prvá, nazvaná *Braček-ptáček* rozvedena na 34 tištěné strany, druhá obsahující

28 str., nazvána *Záměny*, a třetí, nejkratší, neboť jen 17stránková, nadepsána *Sudice*. V této trojici obrázků, ač jsou látkově rozvedeny na širším podkladě, než jaký má větší část epických čísel autorových, shrnutých v cykly posléze karakterisované (Za dlouhých večerů, Na přástkách, Obrázky, Z rodných hor, Na černé hodince), uplatňuje se více než v těchto lyrická nota. Nejen forma, ale i ráz jest tu v podstatě zpěvný, písničkářský a prostonárodně melodický. Dějový základ je rázu vesměs tklivého, dojemného a teskného, ale prochvěného větší dávkou jemné poetičnosti než kolik zastihujeme jí u knih ostatní drobné epiky Heydukovy. V prvém případě běží o delikátně rozvedený smutek umořeného macechou hošíka, jenž přeměněn v ptáčka, pěje poutníkům o svém neštěstí, rodnou sestřičku dojemně utěšuje v jejím zármutku a necitelnou macechu-vražednici vyvolá posléze svým zpěvem na boží soud. U »Záměn« jde o řadu zpoetisovaných způsobů, jak utišit žal matčin nad předčasnou ztrátou milovaných dítek-dvojčátek. Podobný sujet, ale přenesený v ovzduší víc realistické, má třetí ze zkazek, jednající o osudném proroctví sudiččině, jímž předurčen ke skonu mladý, slibně kvetoucí život selské jedinačky.

Polo alegorický, polo pohádkový jest děj nejpopulárnější epické skladby Heydukovy (vyšlé až dosud v sedmi knižních vydáních) *Dědův odkaz*. Básník opěvá tu věčný stesk pravé, čisté lásky a zároveň vyjadřuje velkost oběti, jaké musí býti v pravé chvíli schopno každé milující srdce. Polo idylla, polo tragedie: tak jeví se nám historie lásky, kterou prožívá prostý venkovský jinoch k očarované lesní panně a která v rozhodném okamžiku, kdy kouzelný zjev už už má býti zbaven kouzla i navrácen své lidské podstatě, předčasně se láme, vyznívajíc v osudný nesouzvuk. Jest to jaksi poetický výraz tragičnosti, jež visí nad veškerým lidským toužením a sráží je k zemi, když člověk ve své krátkozrakosti domnívá se státi nejblíž vytouženému cíli.

(Pokračování.)

Eliška Krásnohorská:

Z našich krajů.

V podvečer.

Jdou ke vsi: dědouš kosu přes rameno,
s ním žena, v loktech robě, v ruce hrábě,
a děti, na sukních jež visí bábě;
vlá s nimi teplý soumrak, voní seno.

Jdou — hlavy svislé, plece nachýlené,
je všecky jakás přemoc bolně tíží;
a bledý srpek s výše na ně shlíží
jak oko nebes polootevřené.

Jdou zevšad, každá hrstka v chatu svoji.
V ní všude chybí otec nebo synek —
jsou na vojně — a starcův odpočinek
jest obětován lopotě a znoji.

Teď na zvoničce pokorně a nízko
se zvonek ozval; každý zvuk mu kane
jak slza; mdle tu onde hvězda plane;
van dýše tichem: Zdrávas, milá vísko!

A hlouběj přitlačeny na ty chaty
se zdají střechy, víska klečet zdá se!
Vždyť o chatky strop nebes opírá se
a na nich stojí, Bože, trůn Tvůj zlatý.

Ne na vbodaných v nebe hrotech věží,
ne na chrámech, jež k výši čnějí hrdy,
ne na hradech, jež příkry jsou a tvrdy, —
na chatkách skromných království Tvé leží.

Hle, sloupky dýmu nad nimi se nesou
jak z kadidelnic, v zbožné víry vzletu!
Krb, srdce, život, oltářem vše je tu,
zkad modlitby se k Tobě pnou a třesou!

K nim otevři Svých nebes oko zcela
a shlédni do chaloupek smírně dolů!
Slyš modlitbu jich nadějí a bolů,
jež prostinkým se zvonkem rozechvěla!

Hle, světlušky se slétly na křovisko
a hvězdy rozplály se v modru noci . . .
Kdy vrátí se chat synkové? kdy otci? —
Ó, zdrávas, zdrávas, tichá, smutná vísko!

Babičkou.

Přávám si leckdy být babičkou,
takovou ze zlatých časů,
pestrá jíž plachetka zakrývá,
bílých co zbylo jí vlasů.

Chtěla bych s pokojnou vírou vzít
růženec v kostnatou ruku,
zrnéčko po zrnku přemodlit
za blaho dětí a vnuků.

Věřiti prostě, že mocný Bůh
všecky nás chrání a slyší;
svatou když vůlí nám sešle žal,
svatou zas láskou jej ztiší.

Zrakem svým hasnoucím chtěla bych
v zář jeho k nebi se dívat,
vyschlým již hlasem vždy chvalozpěv
ze žaltáříčku mu zpívat.

Chce-li pak někoho z drahých mých
zármutek v zoufání vehnat,
chtěla bych čelo tak ztrápené
slovem i rukou mu žehnat.

Když ale pohroma celý kraj,
všechen i lid jeho kruší,
chtěla bych těšit jej, plakat s ním
s nejhlubší modlitbou v duši.

Každou tu zmučenou, smutnou tvář,
každou tu hroudičku v hloží
požehnat křížkem a kraj i lid
poručit milosti Boží.

Ještě i v hodince poslední
věřiti v blaženém vidu,
Bohu že pravdu jdu povědět
o českém kraji a lidu.

Jan Klokoč:

Pohádka o smutném princi.

Byl jednou jeden smutný, ach, tolik
smutný, bolestný princ. Měl veliké
tajemné oči, temné a tiché
jako v poledne hlubiny hvozdů,
když k nim paprsek slunce milostnou
tíhne touhou a větvoví zlatí —,
řasy měl nad nimi uhelně lesklé,
které se klenuty skláněly s víček,
jako se v potoce shlížejí vrby
na večer k říjnové noci —, s čela se
snědého obočí svážělo směle
jako perutě černého orla, — a
ústa měl kněžic podivně nejkrasší,
jak nemá nikdo na světě širém.

Temné pěsti se svíraly mužně a
široce, ale v zápěstí náhle
zúžily se jak u děcka jemně, i
bylo plničko něžných a měkkých
na nich stínův a vrásek a žilek,
jež byly podobny modravým zvonkům,
na jílový co vyrostou stráni —, a
na jeho nehtech vykvetlo květů
štěstí tolik, co hvězd — ale on byl
smutný.

Matka mu zemřela, když mu
dala život, a nepoznal otce,
který na cizích královských dvorech
ve vřavě dní a lomozu žití
topil svůj žal, a uvidět bál se
smutné své dítě, neznaje ničit
bolesti, ale hroze se zřít je.
Lékaře děcku jen sháněl a ptal se
proslulých mudrců, kterak by syna
zléčili, — ale mnoho jich přišlo,
mnoho odešlo, kroutíce krky,
nevědouce však rady. Až jeden
nad jiné moudrý pověděl králi,
tu že je marno veliké úsilí
lidí, a kněžic že může si pomoc'
na světě jediné sám; aby založil
jemu veliký obrovský sad, kde by
žil svoje mládí, kde by vše nalez',
co by jen hledal, takový širý
nezbadatelný sad. A hned jal se
svolávat k rozkazu krále největší
umělce, zahradníky a sochaře,
stavitele, — a z celého světa
sešli se nejslavnější, a v krátku
stál už úžasný nezměrný sad, v němž
veškery krásy tohoto světa
slily se v jednu, v němž bylo možno
po celé chodit roky, než nemožno
vyjíti z jeho bran. Sem pak malý
kralevic přišel, by žil svoje mládí.

Otce ni matky neměl, než davy
komorníkův a hofmistrů k službám
byly mu, lékařů povždycky četa
na zámku dlela, a všichni o jeho
dbali dobro a výchovu zdárnou.
Ale kněžic jim zakázal, aby
na oči přicházeli mu. Chtěl býti
sám. Když se pokoušel nějaký doktor

o jeho smutek, a vážně se nad ním
zadumal, vysmál se jemu princ, že už
nikdy pak nepřišel. Neboť kněžicův
výsměch byl bolestivý a krutý.
Kdyžtě se jeho ústa tak trpce
stáhla, pocítil každý, jak by se
jeho též sevřelo srdce. A když mu
v očích zažeh' se divný ten oheň,
každému bylo, jako by stih' jej
slunečný vražedný úpal. — A znal jen
výsměch, úsměvu nebylo nikdy — — —
Mnoho jinochů dobrých o jeho
přátelství usilovalo, i mnoho
s nimi též hezkých děvčátek přišlo
hofmistry zdvořile uvedených, — než
princi zdáli se všichni tak uboze
hloupí, že vždy je zapudil posléz
na hony od sebe. A tak žil sám a
sám ve své veliké zahradě širé.

— Tu míval podivné nápady. Často
u mraveniště vyseděl dlouhý
den, — nebo na starý vylezl ořech a
ve vůni jeho listův až do noci
tichounce dlel a přemýšlel bůh ví
o čem, — i často se starými hvozdy,
které tam hluboké byly, a houštím
prodíral hodiny celé, — neb za dnů
slunných se svlékl a v jezeře honil a
hrál si s labutěmi. Tu se zdálo,
jak jim tak zpíval a výskal a peří
čechral, jak by byl nade vše šťastný —, než
věru nikterak, nebyltě šťasten, a
vpravdě veliký smutek mu vždycky
vyrůstal z duše, veliký smutek
podivně těžký, podivně bledý.

Bylo to krásného jarního rána
jednou, a princ tak se bolestně vzbudil.
Och, tak bolestně tlačivou mlhu
nějakou dusnou na prsou cítil,
jakoby jakýsi sen ještě trudný,
jakoby šedou vzpomínku jakous —,
ale strhnout ji nemohl, neboť
nebyla viditelna. Ó těch bolestných
jeho probouzení, toho stesku
za jiter světlých i chmurných, v zimě,
z jeseně, z jara —, těch nejasných stonů, té
matné po něčem touhy, po něčem

neznámém krásném a všespasitelném,
po něčem, co by od lidí přišlo!
Neboť kterakou někdy sinalou
sirobu cítíval kněžic, kterakou
samotu nesnesitelnou, když všechny
od sebe odehnal. Jednal však vždy, jak
chtělo mu srdce — — Bylo to tedy
onoho sličného jitra, kdy tak byl
teskný, jak ještě nebýval nikdy,
toho bílého jitra to bylo
ve svěžím jaru. Odevšad jásal
smích a odevšad chvěly se z ptačích
hrdélek písně čisté a prosté.
Na květech někde zůstalo ještě
rosy, a jiřičky poletujíce
z kalíšků jim ji pily, a hmyz už
šelestil po luzích. Kněžic šel bez cíle
vysokou travou s očima k zemi.
Ničeho nezřel, neslyšel ničeho,
nemyslil, necítil. — Tak spěl po chvíli
k velkému starému lesu, kde dlouhé
smrky v louce své shlížely stíny.
Často tu dlíval za horkých letních
večerů — — — Ale nač vzpomínat. To už
zašlo — — Z černého lesa skákali
ušáci panáčkujíce, vyběhly
srny, milé a krotké srny,
které ho znaly a počaly k němu se
tulit, chtějíce, aby jich laskal.
Cize se na ně zahleděl, mdle se
zachvěl a hladil jim šíji, zíraje
do dobrých očí. Zvířata zprvu
přijala radostně snědé ty ruce,
potom však odběhla plaše, poznavše
zimu nehybných zraků. Dál kněžic
šel a těkal. I přišel k jezeru
lazurnému a světlému. Slunce
hrálo si mile tak s vodou, a sítí
sladce si šeptalo s vánkem. A přiběh'
veliký princův bělostný pes a
vskočil do vody, stříkal a štěkal
divoce, chtěje, by pán se s ním koupal.
Ale pohlédnuv do jeho tváře,
utichl náhle, vylezl z vody a
schlíple se odplížil s vtaženým chvostem.

Dál chodil princ a neviděl světla a
rozsíval šero. Vše krásnější bylo
kolem, posvěceno jsouc jitrem a

vesnou, než kněžic, jak by už nežil.
Míjel známá a drahá mu místa, šel
mlčky a bez myšlenky a slepě, až
zašel do končin, v kterých dosavad
nebyl. Než ani nepostřeh' toho, a
nepomyslil, zda poznal by cestu
domů. Tu míjel líbezné sochy
z bronzu zelené stářím, mohutná
těla mužův i ladné půvaby
žen, ale nepohléd' na ně, ničeho
nevšímaje si. Pak zase do pustých
přišel míst a byl v divočinách. Kleč
samá a kosodřevina dokola
rostla, i potkával zvířata divá
zježených hřbetů a hrozivých hledů.
Zkáza jim hořela v očích a věčná
hltavá žízeň vraždy —, než ona
uprchla před ním, jenž děsil je smutkem.
Pak přišel k zeleným plesům, u kterých
sněžné strměly hory, a přišel
k nádherným zámkům a čarovným věžím,
v nichž byly mladice krásné, jež jemu
sloužily, a kde bohatství světa
v drahokamech i zlatě se skvělo —, a
potom zahrady byly zas plné
umělých květů. Bylo už pozdě
s poledne, kdyžtě po prvé kralevic
stanul. Vdech' úžasnou bezednou vůni a
zpěv zaslech' nejluznější, co živ byl.
Kolem dokola rozkvetlo plno
jasmínu, že bylo bílo od jeho
hvězd, a dokola kolem létalo
zpěvných ptáků, že bylo to, jak by
oblaka zpívala. Ale zpěv, co
slyšel princ, nemoh' linout se z krčků
ptačích, a vůně, již dýchal, nemohla
z bílých křů jasmínů vanout. Zahořel
náhle a zaplanul. Do houště keřů
vskočil a křovím se dral a dychtě
za smysly tíhnul. V uších mu dál zněl
zpěv, a chřípím ta vanula vůně.
Blížil se zvolna, trudně a těžko.
Často suché jej ranily větve
úkladně v oči mu chvějíce, často
do zrádných upadal jam. Ale dral se
úsilně dál. Chvílí popad' se za skráň,
neboť bylo mu, jakoby šílel.
Co to dělá? A proč že to dělá?
Dosud vždy rozmyslný, vždycky chladný — — —

Ale zpěv byl už zjasněn, a vůně tak
silná. — Rychle, jen několik skoků,
několik křů, a mám tě, mé štěstí!
Ó, že mi možno pro něco dýchat! — — I
opravdu. — Několik skokův a křů, a
zajásali mu v těle i duši
smyslové všichni: Houštinou skryta
mladá tam byla dívka. Tak tiše
stála, bílá a něžná, a měla
oči luzné a smaragdové, jež
mluvily mnoho. Radostné ruce a
nohy tajily tisíc líbezných
pohybů, a její líce a rtové
doprovázeli oko i údy.
Princi se zdálo, že hovoří k němu
tolik rozkošných věcí, a jeho
ústa se rozpoutala tak snadno a
přirozeně, že počal s ní laškovat,
vyprávět, chválit vzrůst její lepý, a
smál se po prvé v žití, ač ani
nevěděl o tom. Zdálo se mu, že
na každé jeho slovo má jiný
výraz, jiný zas úsměv, i byl tolik
zvědav na každý další a nový, že
mluvil radostně, prostě i vzrušen,
velebě hned a hned žvatlaje; neboť
bylo mu, jakoby ještě měl něco
od ní zvědět, než jakoby zbylo
temného něco i záhadného jí
v očích. Tak bylo už tma, když odcházel,
slibuje při loučení, že zítra
přijde k ní opět —, když zas mu se zdálo,
jak jí to děl, že velmi se z toho
zaradovala a že za to věru
upřímně prosí, by přišel.
— — Když potom
kralevic teprve s nocí dospěl
domova, starý ospalý sluha,
který mu stahoval vysoké boty,
stále si protíral oči, udiven,
proč se princ směje na celé kolo, a
že ho pod bradou lechtá. I spat šel
s upřímnou vůlí, že vyšetří věc tu
zítra. Než tu, když se probudil, byl už
rozmilý kněžic, kde bůh ví sám:
— Byltě
odešel s prvním už jitrem k jasmínům
bílým, za lepým zpěvem a vůní — — —
za bílou mladicí, v které si zalíbil.

Zastih' ji zas jako včera. Vítala jej jak po prvé, docela stejně, trochu tak udivena a s plachým úsměvem na rtech, a s pohyby, které jakoby chtěly utéci. Potom když začal kněžic k ní mluvit, měnil se přísvit jí v očích, a měla zas na sta netušených a ladných pohledů. Odpovídala neočekávaně, půvabně s dívčím rozmarem, snivě s dětinným steskem. Každou se chvílí zrodila nová v ní krása. Tu byla vábná a ztepilá, vědoma svojí bělosti, tu byla vysmévavá i prchala dráždivě zrakům, a byla prostá a tichá a jakoby sirá, opuštěná, i prosila o pomoc v slabosti svojí a volala soucit. Kralevic cítil tak veliké neznámé štěstí hořeti v hrudi, a slyšel takovou velikou radost zpívati v srdci, a viděl, jak těžkého cosi, s čím se byl v bolesti zrodil, z duše mu prchá, navždycky uniká, aby bylo v ní místa pro něco nad vše světlého, nade vše čistého, co by znělo mu životem celým jak zvon.

Bylo k ránu a svítalo tiše z východu, když kněžic opouštěl dívku a polibek něžný jak první volání děcka dlaní z dáli jí poslal. A ona, zdálo se, byla plna též něhy, a zvala prince, by přišel zas příští noci —

Den celý pak kněžic jen na ni myslil. Netázal se, kdo je, ani odkud, a co že tam v jasmínu hledá tak divně. Ani mu v mysl to nepadlo. Jenom ji viděl a jenom k ní mluvil, divě se, jak moh' odejít od ní — — —

I vrátil se po třetí večer, slunečný nevýslovný a hymnický. Bílé stíny letěly pomalu z modrých lesů, bělavé stíny v závojích mlžných, — chladiví, vlazí a vonní dobří duchové večerních snů. Širé louky velikým oplývajícím

večeřadlem se staly pro tisíc maličkých, po nebi stádo se beránků sněžných do dáli k domovu někam kolébalo. I přišel roztoužen nedočkavostí a štěstím — i přišel zamilovaný princ k bílé dívce. — Ne nebyla dosavad, nebyla tak mu sličnou, ne nebyla včera, ni nebyla prvního dne tak milá z celého světa; nebyla žádoucí tak ani vnadnou, ni nejevila se milostnou nikdy tolik, co toho večera čarodějného. — »Ty kouzelná bílá panno, ty budeš moje, ty budeš dneska mé štěstí, ty milá z celého světa!« — A objal jí šíji a líbal, líbal ta vábivá ústa, ty líce líbezné celoval, celoval horce, své bílé dívce, své milé z celého světa. — A ona zůstala tiše. Tak stála, bílá a něžná, a měla oči luzné a smaragdové, jež mluvily mnoho. Radostné ruce a nohy tajily tisíc líbezných pohybů, a její líce a rtové doprovázeli oko i údy. Princi se zdálo, že hovoří k němu tolik rozkošných věcí, než jeho ústa umlkla hrůzou.

Miloval sochu!

Sochu, již zrobila lidská nějaká ruka a ukryla v houští, sochu, nad kterou nebylo ladnější, sochu, jež byla žádoucnější žen tohoto světa, — leč neměla krve! Neotevřela rtů, jenom oči měla tak živé, že zdály se mluvit, oči živé, jež byly z jakéhos mrtvého kamene. Nikdy nehnula dosud ni koutkem unylých úst, ale všechno to bílé tělo se chvělo touhou, by žilo —, by žilo a jásalo v lidských pohybech —, nikdy se, nikdy nesmála ještě, ale přála si smát se a zářit největším smíchem v nekonečných a vždy jiných úsměvech —, — nikdy neučinila ni kroku, ale všechna se chystala, by se

rozběhla daleko za očima, dlouho za svýma luznýma očima, — nikdy, tedy nikdy též nemilovala kněžice, ale chtěla ho, chtěla milovat nejjásavější milostí.

— Byla však chladným, chladným jen kamenem, mrtvým, mrazivým, bezkrvým kamenem, krásným a smutným kamenem. Kněžic zoufale ztrnul na její šíji. Cítil, jakoby sám se teď měnil v sochu. Krev tekla zvolněna v žilách, pomalej' bušilo srdce, a chladl a bledl a nehýbal se. Jen jeho ruce, ty pevné i dětské ruce svíraly mocně a neústupně své umírající štěstí. Jen slzy, umíněné a hřejivé slzy bez ustání se řinuly s víček zaplavujíce mramor i půdu. I zdálo se, jakoby vrátil se princův smutek. Než nevrátil se. Neb jeho prvotný smutek neuměl plakat; a proto též neznal se smát. Neboť kralevic nelkal bolestí, ale láskou; i bylo jedno, že miluje kámen, — když miloval jej.

Zda bylo možno říc srdci: Odejdi z této sochy, neb nemá života? Zda bylo možno říc ústům: Zmlkněte, neboť neslyší vás? — A kněžic se vzepřel vší silou, šíleně líbal a objímal svoji dívku i šeptal a volal jí slova nejněžnější. — Proč nejsi živa? Proč neodpovídáš? Vstaň! Nu! Vzbuď se mi! Žij, ty líbezná, milá a drahá! Vždyť já vím, že jen spíš. Nebo že jsi snad zakleta. Ale neboj se. Čekám — čekám, až procitneš, bílá má krásko, duše mých smyslů a myšlenek mých. Ne, neboj se, probudím tě, ó probudím, vždyť tomu chci, vždyť chci. Musíš žít! Vždyť nemiluji tak ničeho na světě jako tebe. —

Tak držel oběma dlaněmi její hlavu a patřil do jejích očí, jež tolik se zdály mluvit a byly přec mrtvy, a tak s ní

hovořil mezi polibky. Tiskl
vášnivě k sobě, k živému srdci
její tělo, a objímaje, svou
horkou, mocnou a mohutnou hrudí
zahříval studený mramor. Srdce zas
prudce se rozbušilo mu a bušilo
na chladná prsa jí s velikou láskou, i
bylo to, jak by se bylo rozlilo
cele a oddaně na bílý kámen,
tlukouc v nejmenší žilce, a bijíc
vším jeho tělem jak v modlitbě za milost
nebes, jak za dnů prosebných všechny se
rozhlučí zvony na věžích, po všech
kostelech v městě — i volalo ozvěnu
z mrtvé — — Než kámen přec nemohl mluvit!

Za nocí prchala noc a den za dnem.
Mlhaví byli dnové a deštivé
lkaly noci, pak vzešla zas jasná
jitra a slunečná půldne, — teplo se
vrátilo rolím, a světlo líbalo
květy, a z večera růže počaly
dýchat, a jasmíny odkvétaly. Než
kněžic dlel stále u bílé sochy,
nespustiv s hrdla jí loktů, a nepřál
rtům jejím smrti a pokoje hmoty.
Bledý byl už a sesláblý, ale
oči mu hořely. Jeho duše z úst
unikala mu, chtějíc do malých
boltců mramorné dívky vniknout a
naplnit nachýlenou a jakoby
naslouchající hlavičku. Ale
nehýbala se, neodpovídala
jeho slovům, jen v těch jejích očích
něco bylo tak zoufale mrtvého,
ustrnulého, cosi, co smutně
dělo: Nadarmo kvílíš, nadarmo
trpíš, nadarmo miluješ, neboť
nejsem tělo já člověkovo, a
není života ve mně. Nevzbudíš,
čeho není. — —
Tak zatím hledali
prince, nenalézali však nikde.
Po celém chodili sadě a častokrát
obešli bílé jasmíny, ale
nevnikli dovnitř, neznamenajíce
zázračného nic ve vůni květů,
ani nic divného ve zpěvu ptačím;
pranic jim nebylo zvláštního na nich, i

chodili po vší zahradě dnem a noci a marně hledali prince.

Ale on nehnul se dosud od dívky, líbaje kamenné rty. Jeho čelo už nebylo snědé, jak jindy bylo, než bělejší bílého mramoru —, slzy, jež plakaly oči jeho, teď růžové byly krví. Vše světlo a jasno duše vyzářilo mu z nitra, všechna láska, již cítil a dával, plnila kolem dokola vzduch, a hřála a zadýchávala dívčí sochu, i obestřela ji zázračným živným slunečným teplem. A kralevic šťasten i bolestný cítil, jak z jeho nitra všechno to světlo sálá, a cítil, jak slábne tou láskou a pozbývá sil. Než byl jí tak blažen, že přál si, aby ty hřejivé paprsky z něho neustávaly tryskat, jakoby dna jeho nemělo nitro, jakoby nevyčerpatelné bylo teplo lásky a duše, jakoby věčné —

A tu kterési zimavé chladné půlnoci, plné šepotu hvězd a mléčných drah, plné bezdného modra magických nebes a písní věčného toku věcí, tu oné zázračné půlnoci zdálo se princi, jak by se dívka pohnula. Její pleť byla hebká a vlahá, a kněžic ucítil jakoby v opojném snu její tělo teplé a lidské. Zaslechl v jejích ňadrech bušiti dívčí srdce a objal zůstalou silou bělostný pás, chtěje poslední paprsek duše a života svého jí dát — A v té chvíli mu bylo, jakoby z hloubi vší bytosti její se vydral těžký a úsilný vzdech.

Nový, ne už zdánlivý zásvit bleskl jí v očích, a pozvedla hlavu. Rozhlédala se udivena i cizí a děla pak plaše: — Kdo jsem a kdo jsi ty? —

Její paže objala prince, a ona pocelovala

jeho pobledlé krásné rty. A kněžic poznal, že mramoru život dal, a poznal, že zplodila duši jeho duše.

Tu zajásal v slzách, pozvedl dívku pod koleny a pod pažemi a vznesl ji k ústům, tiskl k srdci — Keře rozestouply se a kralevic vynesl bílou svou dívku na širou zrosenou pláň.

Kdo že jsi? Kdo jsem já? Na to chci tobě odpovídat svůj celý život. —

A vzali se za ruce jako dva maličcí —, šli a šli —

Ale víš přece, že v tom sadě se mohlo po celé chodit roky, než možno nebylo z jeho vyjíti bran —?

— — Tak nevím, zda ze sadu toho kdy vyšli . . .

M. B. Böhnel:

Mstitel.

(Dokončení.)

Vztyčil se na loži. Venku pršelo zlato rozbřesku.

Lucian omyv se studenou vodou, kterou našel v cínové konvici, cítil se zcela čerstvým.

A časně z jitra, zatím co město hořelo žlutí východu a fialovými sešinutými stíny, vystupoval nazdařbůh po příkré stezce návrší mezi vinicemi, žízně po dalekém obzoru.

Celý den protoulal, čině si nákresy do skizzáře, zachycuje typy venkovanův a hledaje vhodné místo pro dům svého románového hrdiny, jenž ho zaměstnával. Byl již večer, když vjížděl na kotrcavé bryčce venkovského faráře do V., zásoben spoustou staré majoliky, skla, hedvábných stuh, několika karabin a kusem starožitného, nádherně vyšívaného ornátu, daru to farářova, s nímž pil na věrné přátelství muškátové víno.

V průjezdu domu hotelového čekalo ho překvapení — byl tu pro něj určený telegram.

»Jste, sire, Lucian Frankl?« tázal se ho hotelier, vysoký, rozložitý Vlach, s prošedivělými nakadeřenými vlasy a bujným šviháckým knírem nad tučným rtem. — »Telegram došel na vaši osobu —«

Lucian roztrhl netrpělivě pečeť.

Stálo v něm:

»Navštívím vás zítra — chci řešiti důležitý problém, k němuž třeba vaší přátelské pomoci. Kroesus.«

»Ku podivu,« pravil ke klidně pozorujícímu ho hotelierovi, »jak mne mohl nalézti!«

»Zcela snadno, sire,« odvětil nadutý Vlach. »Ostatně dal jste si předem u mne zamluviti byt a v tuto dobu mimo účastníky církevní slavnosti zabloudí k nám zřídka cizinec vašeho druhu.«

Lucian byl v podivu.

»Mýlíte se, nezamlouval jsem si bytu — a tím méně u vás — nevěděl jsem ani, kde zde hlavu složím. Rozhodl jsem se rázem. —«

Vlach se zasmál se živým gestem groteskního obdivu. »Nuže, vida! Sire — pak za vás objednával byt kdosi, kdo neměl ani potuchy, že k nám přijedete . . .!«

»I mé jméno bylo vám předem sděleno?«

»Zajisté, sire — a nedivte se, že se tu po vás ptala, přímo vás jmenujíc, dáma, která, nebyl-li jí dlouhý čas, je dosud ve vašem pokoji a očekává vás.«

Bonhomní Vlach stiskl Lucianovi ruku.

Lucian vystoupil na dřevěné schodiště domu. Jediná otázka kmitala mu hlavou: Kdo je čekající? — Všechno, čeho se dověděl, mělo nádech bizarnosti —: prozrazené jeho jméno, předem objednaný byt v cizím hotelu, nenadálý telegram, nečekaná návštěva — — —

Jaká to síť náhodnosti či — osudovosti?

Odhodlaně otevřel dveře svého pokoje. Pokoj byl sešeřelý, mezi otevřenými okny proudil chladný večerní vzduch, který čeřil krajkoví záclon.

Vstoupil až doprostřed, rozhlédl se komnatou — ale byl zklamán. Napjaté očekávání skončilo fiaskem. Komnata byla prázdna; nikdo tu nebyl.

Převrácený svícen a odkopnutý roh koberce bylo jediné, dle čeho bylo možno usouditi na dosvědčenou přítomnost neznámé osoby v bytě.

Lucian, unaven celodenní námahou, poručil si přinést občerstvení a odmítnouti jakoukoliv návštěvu. Ale neměl chuti k jídlu. Nalil si jen vína, chlazeného v pánvi se sněhem, a probíraje se ve svých zápiscích, z nichž měl vyrůsti mosaikový obraz příští románové scenerie, spočinul na divanu. Ležel, hlavu maje zabořenu do hedvábím potaženého polštáře, právě u hrany široké skříně, ve které trčel klíč. Dosud nebyl otevřel této skříně. Jeho cestovní plášť visel na věšadle, ostatní šatstvo, přeloženo přes okraj kufru, čekalo teprve na uspořádání. Ostatně nevěděl ani dobře, zda se nerozhodne ještě téhož dne či noci překlopiti nad ním víko — bylť zásoben svěžími dojmy, které vydají mnohdy za dojmy nabyté dlouhou zkušeností a prodlením.

Probíral se tedy v listech svých zápisků — pojednou, nakloniv se ke skříni, ucítil intensivní závan příliš známé vůně.

Řekl si: přelud! Zavřel oči a oddal se na chvíli tomuto přeludu. Byla to vůně, kterou kdysi byly prosyceny krajky té podivuhodné z mrtvých vstávající — — —

Gitin obraz znovu se přiblížil.

Čím horoucněji vzpomínal na ni, na vše, co dobrodružného kupilo se kol její světlé krásy, tím křečovitěji tlačil víčka.

A jakýsi strach hnul se mu v podvědomí. Co že mu oznamuje neznámý v telegramu? Teď teprve jakoby byl stanul u té nejpodivnější záhady. Jakže — prosí ho o »přátelskou pomoc« tentýž, jemuž zcela neomaleně — byť nevědomky — vlastnímu choti jejímu se vyznal —?! A o problém že jde? — Jaký —?

A vmýšlel se v horečce únavy do usuzování . . .

Ho-ho-ho! —

Zcela určitě, tento Kroesus, jehož nad životní zmatky vynáší blahodějná osudovost, nemůže ho přece nazývati přítelem! . . .

Svůdci své ženy býti přítelem . . .!

A divoce se rozmáchl pažema, vyděšen, nemaje síly k dechu . . .

Což, stávám-li se obětí vraždícího esthéta . . .

Jak to pravil . . . rozkošným způsobem tolik provésti . . . Krev rozpálila mu spánky, jež držel sevřeny v dlaních.

Smačkal telegram: vyhodil jej ve stu pápěrcích z okna . . .

Zapru — nic jsem nedostal . . .

A belhal se v polotmě zpět . . .

Náhlá vlna úděsu zalila mu hrdlo . . .

Je nutno uniknouti — dokud je čas . . .

A zcela jasně soudil: věděl-li o mém příjezdu do V., mohl snadno vyčkati, kdy se objevím. — Objednal-li mi byt zde, pak mohl jej objednat i v druhém hôtelu . . .

Jsem jím škrcen . . . doznal.

Rozevřel oči: neboť vidina bílé, jakoby všemi svaly hrající ruky, objevila se mu na jeho hrudi. —

Stlačila ho do lehu.

Kdesi pod hlavou ozval se zvuk, jako když krůpěj padne.

Nervový záchvat stlačil Luciana do rohu divanu. Ležel převrácený na bok, ruce přes polštář a na nich, napažených, maje položenu rozpálenou hlavu — —

A zase ten zvuk spadlé krůpěje.

Nevšímal si ho dosud; byl však náhle živ s rozjitřenými smysly . . . teď . . . ano, znovu . . . a teď zase . . . Tyto dopadající krůpěje bily do jeho nervů . . .

Hleděl si uvědomiti, odkud ten zvuk . . . Sklonil hlavu, že se dotýkal čelem skříně . . . Hle, zde to bylo . . . krůpěj padla přímo pod jeho obličejem . . .

Ale bylo již husté šero a nebylo možná rozeznati, co to za krůpěj.

Rázem vstal. Pocit, jakoby s jeho vlastního zápěstí řinulo se cosi mazlavě teplého, zdržel ho v půli cesty.

Zvedl ruku — ne, usmál se, jak jsem bláhový! Nebudou se mi přece samovolně otevírati tepny! — — Nahmatal sirku a svíce. Rozžehl.

Matné světlo posypalo popelavě žlutým prachem nejbližší kout komnatky, tančíc v soustředěných kruzích po stropě . . .

Zacláněje rukou světlo v průvanu blížil se Lucian k divanu a skříni.

Ano, zde . . . zde . . .

Sehnul se — ale jeho ruka postavila úděsně svícen na zem. — Lucian k smrti zděšený se vztyčil.

Z rohu skříně, právě tam, kde byla prostora úzká mezi křídlem dveří a spodní deskou, vytékala po těžkých krůpějích krev, šířic se do velkého mastného, jakoby rozšlápnutého koláče ssedlé, černé krve . . .

Couvaje od hrozné stopy záhadného případu necítil ani, že poráží stůl, křeslo . . . Řinkot a třeskot rozbitého skla i vlastní jeho pád přivolal lidi.

Našli Luciana ve mdlobách.

Než i oni došli záhy k objevu zločinu.

Vyrazivše dveře skříně, našli v ní ženu v černých, hedvábných šatech, zatlačenou v klečící póse do rohu, krvácející ze dvou hrozných ran ve spánku a hrdle . . .

Jaká příšerná náhoda! U nohou Lucianových černala se, snad dříve pod stůl odhozená, zakalená ocel browningu . . .

Lucian za sběhu lidu odvezen na strážnici, jako označený vrah.

Při prohlídce našli aspoň Lucianův medailon s věrnou podobou zavražděné — a Lucian dopraven do hlavního města provincie v průvodu žandarmů. Nevzpěčoval se. Byl nucen doznati, že zavražděná byla jeho milenkou.

Moment činu zdál se na po prvé nepochybný: žárlivost, láska vydrážděná k bestialitě . . .

* * *

Lucian přetrpěl únavné vyšetřování: po výslechu jeho doznal sám vyšetřující úředník, že celý neslýchaný případ je projevem msty nastrojené — dle všeho — chotěm zavražděné. Nedalo se — samozřejmě — přímé účastenství Lucianovi na zločinu prokázati. Padla však ve prospěch jeho i vážná posouzení lékařův, obdukujících mrtvolu Gitinu. Na mrtvé nebylo jediné stopy poranění, jež by mohlo vzejíti obranou nebo zápasem. Tento neklamný ráz smrti po bezprostřední ráně, pak poloha a umístění těla zavražděné byly takového způsobu, že nevylučovaly možnosti sebevraždy.

Po nejzávažnější výpovědi těžce kompromitovaného majitele hotelu a výpomocného sluhy, který pod pohnutkami svědomí odevzdal soudu 500 franků, přijatých od neznámé dámy za tyto doložené služby: že v den vraždy nesl z nádraží do hotelu »Roma« dopis určený Gitě Wenglerové a že téhož dne s použitím automobilu dojel do nejbližšího města na trati V.-S., odkud odeslal telegram téhož znění, jakého byl Lucian svědkem — čtenářem — bylo možno osnovu zločinu trochu objasniti. Bylo resumováno: Gita Wenglerová, ubytována v hotelu »Roma«, již po tři dny před příjezdem Lucianovým. do V., byla prostřednictvím dopisu (snad fingovanou prosbou o schůzku) vlákána za nepřítomnosti Lucianovy do jeho bytu v hotelu »Vicenza« Její příchod byl zpozorován; hotelier slyšel i její úmysl: sečkati na

příchod Lucianův. Ve shonu nebývalé návštěvy ušel lehce pozornosti *cizinec*, který dle všeho tento krok Gitin nastrojil a překvapiv ji v bytě Lucianově buď sám provedl nebo přinutil ji provésti krvavý čin, jenž byl potom Lucianem objeven. Domněnka tato byla pravděpodobná: mezi hostmi restaurace objevil se totiž cizinec, na kterého hodil se úplně popis osobnosti — Willy Wenglera.

Byla proto všechna pozornost věnována choti Gitinu. Jenže tento cizinec stal se živou záhadou, unikající všemu určení. Zjištěno podle výpovědí několika set svědků (stewardů, hotelových sluhů, vrátných, šoférův, asi dvacíti vlásenkářů, celé tlupy nosičů, šesti směnárníkův a několika kapitánů), že muž dle Lucianova tvrzení shodný s Willym Wenglerem, chotěm Gitiným, objevoval se v krátkých mezidobách na všech stranách Evropy: hned v expresním rychlíku, hned v horském hotelu Švýcar, hned na palubě lodi plující mediterraneem, hned v kanceláři cestovního podniku atd.

Po několika měsících horečná činnost detektivův ustala. Na nedopadeného vydán zatykač, jeho postižení svěřeno hrám náhody.

Lucian propuštěn.

Tato episoda života, ohromující ve své vstupní scéně, seslabila jeho nervový systém. Ve společnosti věrné, mezitím ovdovělé sestry vydal se po krátkém pobytu na sestřině statku do Egypta. Rušná sezona časného jara, ráj světácké, požívačné společnosti americko-evropské, zahánějící nudu nejvýstřednější formou v předních hotelích Caira, strhly jeho zájem. —

Luciana, oddaného povýšenému klidu pozorovatele, upoutala živěji Řekyně, u níž klasická krása pojila se s nevšední nádherou a důstojností vystupování. Dlela v Cairu ve společnosti své rozkošné neteře, která nezapřela svou tváří a okem ani temperamentem slovanského původu. Lucian, prodělávající kurs novořečtiny, byv paní Orizetasové představen hotelovým lékařem, stal se členem úzkého kroužku, podnikajícího po boku velebené a duchaplné krasavice vyjížďky po Nilu, výlety do pouště na velbloudích hřbetech . . .

Neť paní Orizetasové, Nina, byla zasnoubena s mladým ruským šlechticem, který v době, kdy se Lucian dostal do její společnosti, podnikal se svým bratrem cestu do Habeše, a měl se po měsíčním vzdálení opět znovu navrátiti.

Lucian, hovořící rodnou řečí paní Orizetasové, měl všecku její přízeň, jakmile ne z povinnosti, ale z hluboké záliby, projevil ochotu ve dnech, kdy z mlčících pouští dýmala pekelná výheň na pohádkově zařízené verandy hotelu, že listy palem spáleny svíjely se jako papír, přečítati s ní úryvky z novořecké poesie, z tragedií Sofoklových a přehrávati jí Beethovena, Mendelssohna a Liszta v uměle chlazených komnatách podzemí hotelového; zde bylo možno jediné oddati se i požitku stínu. Nina, překonávající s obdivuhodným hrdinstvím stesk po Sášovi, účastnila se tetiných dýchánků. V gázových, bělostných šatech usedala jako vzdušný zjev do houpacího křesla — Lucian počal v duchu záviděti Sášovi (neznal ho dosud) nadzemské štěstí, které mu v tomto stvoření žije, zkrásněné touhou — —

»Zítra přijede Sáša,« přiběhla konečně jednoho dne, padajíc své tetě kol hrdla a dusíc výkřik radosti v polibku na její hrdlo. — Lucian ustal ve hře na piano — jeho konečné glissando vyznělo neobvykle tvrdě (na posledních klávesách nechal stopu krvácejícího nehtu) . . .

»Což vy, pane Luciane, nemáte radosti?!« stála rozhořelá s polodětskými rozpaky nad jeho zaražeností. —

»Nemíti radosti nad vaším štěstím!« řekl Lucian duse se čímsi v hrdle. — »Ale ničíte mne tím přiznáním: v hloubi duše stal se ze mne černý závistník. Závidím Sášovi právo jeho mládí, pak právo k místu — zde, u tohoto houpacího křesla, u tohoto piana . . . Oh, závidím . . .!«

»Ne, ne, ne . . .« zatřepetala Nina hedvábnýma ručkama před obličejem Lucianovým — »takto nesmíte hovořiti, pane Luciane — tím přece neubude ve vašem významu! Ne, naopak, seznámíte se se Sášou a hlavně s jeho bratrem, který je už vážný muž a který se vám jistě bude zamlouvat. Oh, co ten světa poznal! Oh, jak se budete baviti! Zlatá teta, on a vy — toť bude trojice hodna obdivu. Té moudrosti, které nám bude, mně a Sášovi třeba, dokud nedostanu dlouhých sukní a on mého konečného: ano! —« A svezla se s jasným smíchem do svého křesla, natahujíc nožky v pozlacených sandálech, připoutaných k jejímu opálenému lýtku bleděmodrými stuhami podle starořímského způsobu, až její růžové nehtíky se zablyštěly jako hladký email. —

»Ano, to bude velmi rozkošné a veselé —« Odběhla, nechavši křeslo v rozkyvu . . .

Paní Orizetasová marně ji volala zpět. Její úsměv vyjadřoval všechnu dobrotu ženy, oceňující právo mládí k divokým kaskádám smíchu.

Lucian druhého dopoledne měl na svém stole visitky obou očekávaných pánů a vedle nich lístek paní Orizetasové, popsaný zkrácenými slovy. Zvala ho k přesnídávce do svých komnat.

Ku podivu, že hned tehdy, sotvaže uslyšel o blízkém návratu obou mužův, u sebe uzavřel episodu svého pobytu v Cairu. Další prodlévání nemělo už pro něho půvabu ani ceny. Jeho přátelský poměr k paní Orizetasové a Nině nesnesl zasáhnutí rušivého živlu společenských ohledů nově budovaných.

Stroje se k návštěvě byl odhodlán zároveň se s dámami rozloučiti — bylo dobře předejíti sentimentalitu.

Prošel předpokoji u komnat paní Orizetasové. Hned v přijímacím salonku uslyšel hru na piano — vstoupil, odkládaje hůl a rukavičky. Salon, přeplněný spoustou uměleckých a starožitnických předmětů, byl oddělen od komnaty, ve které se hrálo, širokým rozhrnovacím závěsem, spadajícím s masivní bronzové tyče. Když přistoupil až k vchodu, uviděl cizí ruku, jež se zachytla do poodhrnutého závěsu. Patřila neznámému. Lucian doslechl, že snoubenec Ninin je výborný pianista. — Jistě tedy Sáša byl u piana. Lucian naslouchal.

Ruka v závěsu zaklíněná byla zvláštní. Lucian měl zálibu pozorovati lidské ruce. Lidská ruka — říkal — podává obrys duše

člověka. A tato ruka, s těmi sevřenými prsty, které byly posety širokými zlatými prsteny, přímo ho fascinovala.

Byla to pravice — Lucian postřehl, jak tato ruka, vyhlédající z řas závěsu, se chvěje. Hudba, kterou bouřilo piano, našla ohlas v nervech této ruky. —

A ta podoba její! Byl to opravdový spár, jehož drápy maskovalo jen toto světélkující zlato prstenů s drahokamy . . .

Lucian rozhodil rázně závěs.

Stál tváří v tvář — Willymu Wenglerovi . . .

Lucian se opanoval, jako i on. Cítil však, že napětím trhá se v něm cosi. Po dokončení pieçy podávána v salonu přesnídávka. Sáša byl krásný mladý muž, ale do detailu shodný se svým hrozným bratrem. I ty přísné, zastíněné oči . . . Malá Nina snažila se Luciana omdlévajícího přepětím nervů udržeti v náladě. Zmínila se i o tom, že Pavel — tak jmenovala Willyho — vrátil se uzdraven. Hladila ho po zešedivělých vlasech.

Lucian vstal — cítil instinktivní dravost strhnouti ty její měkké ručky s hlavy, jejíž osud měl on nyní v ruce . . .

I paní Orizetasová jevila k Pavlovi nadobyčejnou pozornost — co chvíli pohlédla k němu jakoby ulekaně.

»Příliš přetrpěl,« řekla ve sdílném okamžiku, omlouvajíc jeho časné odejití a dodala jakoby v prázdno mluvila: »Sežehla ho vášeň, nehodna takového muže — oh! —«

Lucian byl úplně vyčerpán, když odcházel. Stěží našel slov k rozloučení.

Na schodišti padl v záchvatu mdloby.

* * *

Lucian opřen o balustrádu verandy, povýšené na sloupech staroegyptského slohu nad zahradu Esbekieh, studoval odjezd lodí z Port Saïdu do Evropy.

Nina v Sášově průvodu objevila se mezi listy vějířovitých palem. —

»Ano, je zde — opravdu je zde! Pane Luciane, hledáme vás — a Pavlova lékaře jsme povolali!«

Nina ve vzdušném gázu svého pařížského šatu přitulila si k lokti hlavu Lucianovu . . .

»Má dobrá vílo,« usmál se bolestně Lucian. »Není mi již třeba lékaře. Léčím se nejraději sám. — Egypt mně nesvědčil. Těžce scelené pásmo nervů dostalo znovu trhliny. Hleďte, hledám, jak se dostati zpět do vlasti . . .«

»Ubohý, ubohý,« hořekovala Nina, »bojím se o vás! Slyšte, mám přání — jeďte s námi. Pobyt u hellénského moře jistě vrátí vám zdraví — Sáša, já a teta, my všichni budeme s vámi šťastni! — —«

Lucian zachytil ručku, která mu ležela na rameni — a políbil ji.

»Jste tak dobrá! Ale jak mezi vámi žíti — a trpěti!?«

Nina umlkla. Bylo viděti, že toto velké dítě nemá už slov. — Sklonila se k Sášovi, hlavu k jeho mužnému rameni a přivřela oči.

Pak vzpřímivši se, podala Lucianovi mlčky ruku.

— A Lucian, pohlížeje za nimi, viděl jejich mladé hlavy, Sášovu do bronzova opálenou šíji a mandloňový květ, zdobící v trsu vrkoč Ninin.

Určil odjezd.

Při společném dîner v hotelové restauraci posledně se sešel s paní Orizetasovou a s Pavlem. Tento, nedávaje na sobě znáti nelibosti ze sousedství Lucianova, naslouchal svému protějšku, jakémusi Italovi, vypravujícímu duseným hlasem o dobrodružství zažitém té noci v arabské čtvrti města — —

Pavel znechucen se zvedl. Lucian setkal se s ním v korridoru, právě když nařizoval cosi svému sluhovi. Když se objevil mezi skleněnými dveřmi, odstoupil Pavel živě od svého sluhy —

»Pane —« řekl přistoupiv k Lucianovi — »ruky mi nepodávejte, neboť je přirozené, štítíte-li se jí. Provedl jsem to, z čeho jste byl vy maně obviněn. A provedl jsem to za jasných předpokladů mstícího se. Důvod k činu jsem měl a tím dílo esthéta bylo korunováno. Nebylo opravdu fysické obrany dle běžné míry; byla tu však ještě nebezpečnější zbraň odvety: výsměch umírající, která říká: Střel, střel, střel! — a ten výsměch rozdírá mužné sebevědomí, jež se modlí: Ženo, bohyně — jen povzdech lásky! . . . Řekněte mi hned, udáte mne? —«

Lucian zastihl suverenní pohled tohoto hrozného mstitele. Neodpověděl.

Odešel.

Bíle natřený expresní vlak unášel Luciana bohatým údolím Nilu, k deltě, atlasově měnivé nepřehlednými lány kukuřice.

Něco mu kmitalo mozkem . . . Uvědomil-li si, co vlastně . . . vzpomněl si na krajkový Ninin šátek, třepetající se za ním s balustrády hotelu mezi zelení vějířovitých palem, když odjížděl ze země, ve které se zrodila Sfinx.

A říkal si: »Kdyby nebylo toho dítěte . . . neboť jak zničiti jeho blaho a otráviti prostředí jeho života . . .?!«

Vzpomněl si na mstitelova nezapomenutelná slova: »Fatalita mi důsledně dopřává úspěchu . . .«

Aug. Eug. Mužík:

Na Zelený čtvrtek.

»České romance.«

— Panu JUDru Karlu Mattušovi. —

I.

Hle, boží jaro již se zelená,
kol spanilá se Vesna na vše směje,
a v zeleni té tichá, zasněná
ta Praha jako jitřní květ se skvěje.

Déšť jako slzy štěstí polil zem
a utkal perlový jí diadem
a v puky všecky mladý život leje.

II.

A nežli ranní svity zaplály
nad spoustu střech, jež dosud šerem tkány,
již jezdcové dva letmo vybrali
se z otevřené na Poříčí brány.
Zrak zastíněný, zahalená líc —
a letěli jak tomu slunci vstříc,
by přivábili je v ty české lány.

III.

Kdo jsou ti jezdci? — Bránu uzavřel
jim v patách starý, šedý strážce v zbroji,
a skloněn ještě za nimi v dál zřel
a jako socha pokory tu stojí.
Pak děl si: ‚On to, drahý Karel náš —
ó, Bože, ty, jenž každé srdce znáš,
ó, žehnej jemu mocnou rukou svojí!‘

IV.

A jezdci jedou. Oheň červánků,
hle, rudé granáty jim v cestu hází,
a jásot tisícerých skřivánků
jich ořů rytmus písní doprovází.
Již budí ruch se nahoře i dole,
a tvůrčí silou lučiny i role
vrou jako víno z přeplněné vázy.

V.

Viz! K nové práci celý vesmír vstává
a láme mdlého spánku těsný svor,
les jako prapor svěží kšticí mává,
jak velký stav se chvěje, šustí bor.
Je cítit vlahé, jaré větru chvění,
jenž nese život, sílu, obrození
svým křídlem sem až od hraničních hor.

VI.

V to blahé ráno zadrževše oře
teď zvolna jeli jezdci ztišeni,
a v zelené to, nekonečné moře

jak plavci v okeánu vnořeni
se rozhlíželi, blahem, štěstím zpilí,
a usmívali se tak volní, čilí,
jak ptáci dva, když prchli z vězení.

VII.

Děl Karel: »Pane Jene, co ti povím —
mám na srdci, ach, tolik toho dnes!
Vše zdá se mně tak tajemným a novým
a vzbouzí ve mně nadšení a ples.
A je to radost čistá tak a svatá,
že duše má je plná, vrchovatá
a povznáší se jí až do nebes!

VIII.

Já mnoho trpěl, mnoho ach se troudil
v té prudké svého mládí bystřině,
kdy s otcem svým jsem v cizích krajích bloudil,
chléb odříkání jedl nevinně.
A když můj otec v kopí, mečů tříšti,
ve vřavě bitvy klesl na bojišti,
já zůstal sám jak žebrák v cizině.

IX.

Ach, když jsem sám tak, opuštěn a v taji
dlel na výspě, jíž pásal moře lem,
a šířil zrak svůj po neznámém kraji,
a rosy krůpěje ssál sprahlým rtem,
a poslední kus chleba jedl chtivě,
tu nemohl jsem víc — jen lítostivě
si myslet na ni, na mou drahou zem!

X.

Na zem tu českou, zkoušenou tak těžce,
a krví lidu svého zbrocenou,
z níž otec můj jen plnil svoje měšce
a jež mu byla hříčkou bezcennou,
co za vše jeho dobrodružství skvělá
jen cizina vždy čest a slávu měla,
a ona pohrdu jen odměnou.

XI.

Tu cítil jsem, jak zem ta v srdce hloubi
nad drahokamy čistší tají cit,
jak víra s láskou k pravdě v ní se snoubí

na sílu, kterou nelze povalit,
jak lid ten čacký, ušlechtilý, pilný
a spravedlivý v míru, v bouři silný
jen na jediný čeká nebe svit.

XII.

Ten vítr vlahý, jenž se nesl ke mně
a hladil, vnadil moji palnou skráň,
to pozdrav byl, jejž moje rodná země
v dál posílá mi přes zalehlou pláň,
a volá teskně: Synu, pane, králi —
proč váháš ještě v nehostinné dáli,
trůn prázdný můj — pojď, usedni si naň!

XIII.

A já se vzchopil, chvátal, domů spěchal,
a na svět každé myšlenky se vzdal,
jen jedno přání v duši sobě nechal,
bych ochranou se, spásou vlasti stal.
Ne jako tyran, jako pyšný sketa,
mně, cítím, vyšší povinnost zde zkvétá,
a já chci býti srdcí lidu král.

XIV.

Co otec můj jí zasadil kdy rány,
a pradědové moji svárliví,
já smyju je. A budou zažehnány
ty sledy válek snětí olivy,
a v svatém duší snoubení a svazku
chci ploditi jen důvěru a lásku,
že národové strnou žárliví!

XV.

Co potřebí má zem ta k svému blahu,
by její květ se opět z prachu zdvih'?
Jen synů svojich vážnou, čistou snahu,
jen lásku lidu, věrnost králů svých.
Jen mír a pokoj, jak to Václav chtíval,
a jak to Vojtěch v hymně vroucí zpíval,
já vykouzlím zas v líc jí štěstí smích.

XVI.

Hle, lid ten čacký, jak se díla chápe
a vzdělává tu půdu, matku svou.
Ať mráz i parno naň se vztekle sápe,

to vše mu jenom změnou je a hrou.
V svém díle na vše trudy zapomena,
on nelká k nebi, aniž marně stená,
jeť píseň s prací jeho modlitbou.« —

XVII.

Pak jeli mlčky již, až před jich zraky
hrad Mělnický jak bílý přízrak stoup'.
Co dole řek dvou divé vodní mraky
se temnily a slily v jednu hloub,
tam na stráni si hraje svěžím jasem
háj mladé révy, nádherným jak pasem
obetkal hradní nebetyčný sloup.

XVIII.

»Toť setba má!« děl král, hradnímu kyna,
a oba jezdci ve hrad vstoupili.
»Sem chleba přines, nejlepšího vína!«
A plný pohár chutě chopil.
Však Karel řekl: »Zadrž, pane Jene,
a poslyš dál, co z duše přeplněné
ti svěřím — sečkej ještě na chvíli!

XIX.

Dnes velký svátek, Zelený je čtvrtek,
a v srdci mém se zbožný rodí cit.
Dnes nemá denních strastí nudný krtek
nám ve srdci i hlavě krutě rýt,
dnes Pán náš v posled s druhy svými stolil,
jed' chléb, pil víno, nežli umřít svolil,
a ten den vždy má lidstvo v úctě mít.

XX.

Sám lámal chleba, sám naléval víno
a podával je učedníkům svým.
To budiž věčně celým světem ctíno,
v tom já dnes také svatý význam zřím.
Zde víno je — to burgundská je réva,
jež do všech žil nám jarý oheň vlévá,
já první doušek z ní dnes učiním.

XXI.

Ten chléb a víno, obé vzrostlo z půdy
mé české, její vděčný, milý dar.
Kéž pronikne nám silou všecky údy,

kéž rozproudí v nás svěží krve var!
Ten chléb tak bílý jako tělo Pána,
to víno rudé jako jeho rána,
to mystického sdružení je tvar.

XXII.

Jak Ježíš založil dnes církev svoji,
řád kletby, sváru s toho světa sňal,
tak dnes se Čechám jiná doba strojí
a nový věk, jejž já jim uchystal.
To není rouhání, jít v stopě Jeho,
a hledat spásy rodu milého —
já zaň bych také krev i život dal!

XXIII.

Však velí Bůh mi pracovat, ne mříti.
On milost dá mi, dlouho budu živ,
až splním dílo své. Má duše cítí
moc, sílu obří — svaté lásky div.
Jak Mistr náš své církvi, všemu světu,
já vlasti své chci k stálému být zkvětu,
ne sebe — jí jen vezdy pamětliv.

XXIV.

Tož v svatou paměť Jemu první číši
— kéž s nebe milostně nám hledí vstříc!«
A Karel smočil ret, zveď pohár k výši,
nach rozkoše mu zbarvil milou líc.
»Buď požehnaná krev ta země žhavá,
toť dobrá réva, pravá je a zdravá,
čím víc ji piješ, tím ti chutná víc.

XXV.

Burgundská země! Krásně v ní jak v ráji,
neb slunce vždy se na ni usmívá.
Však moje vlast — ta v ničem nezadá jí,
ač mha a sníh ji časem pokrývá.
Jak bujný Kanaan též hojně rodí,
chléb dává nám a žhoucí víno plodí,
nuž, na věky ať zdar v ní přebývá!

XXVI.

A já ji zvednu. První musí býti,
ba nejslavnější celé na zemi.
Ji všecky světa říše budou ctíti

a sláva jejich před ní oněmí.
I Francie lesk zbledne v němém žasu,
až ruka má ji celou mořem klasů
a révou pokryje a růžemi.

XXVII.

Čím všemu světu byla kdysi Roma,
mé Čechy buďtež — *orbis corona.*
Zde pořádek a kázeň budiž doma,
a blahá volnost v mezích zákona.
Ať role, obchod, řemeslo zde zkvétá,
ať věda, uměna své laury splétá,
cit lidskosti v ní nikdy neskoná!

XXVIII.

Chci konat soudy. Každý v mojí říši
si svojí věci bez obavy dbej!
Ať bohat — chud, král stejně oba slyší,
nuž veřejně se k svému právu znej!
Jak Bůh nám všechněm jedno slunce dává
dobrého, zlého deštěm požehnává,
tak každý svoji spravedlnost měj!

XXIX.

A Praha má — ten chrám, ten oltář země,
to srdce Čechů, živé krví jich,
jež věnčí korunou svých králů témě,
a hrob jim dává v chrámech stověžných,
ta Praha, matka, rodička všech cností,
zbožnosti, síly, orlí statečnosti,
nepřátel postrach, láska dětí svých . . .

XXX.

Já oslavím ji — ku hvězdám se vznese
— ó, Libuše, tvůj splněn bude sen,
že prach tvůj v hrobě slastí zachvěje se,
jsa vroucí vírou nově oživen.
Ta Praha — prorok promluvil mnou právě,
ta první bude v strasti — však i slávě,
velebná, krásná v slední světa den!

XXXI.

Mne samého teď jímá hrůza svatá,
když tuším vše, co k slávě její stkám.
Jak v klidu plese k svému dílu chvátá,

zda cítí už, jak já ji v lásce mám?
Já novým městem rozšířím jí boky,
kamenným mostem přetnu řeky toky,
na svatém vrchu slavný vztyčím chrám.

XXXII.

Víc nemá této země čacký syn,
když po vzdělání vyšším touhou plane,
na cizí milosti kdes ždáti kyn,
a sbírat drobty, pod stůl napadané.
Já Almu Mater založím mu doma,
zde žij a vláhu lačnýma ssaj rtoma,
i cizincům ať v lačné rety kane!

XXXIII.

Můj domov! Vzor a pýcha zemí všech,
svět celý musí zřít v něm svoji zdobu.
Ať slavný zas a vážený je Čech,
od krále svého k poslednímu robu!
A bouř-li přijde naň a hrůzy čas,
ať novou sílu najde v sobě zas,
a v hrob-li sklán, ať vstane opět z hrobu!

XXXIV.

Já k potomstvu se všemu odvolávám,
ať budoucnost mne soudí poslední!
Co Bůh mně dal, já svojí vlasti dávám,
— kéž věčné ráno v ní se rozední!
Nuž za mou snahu, za lid drahý český,
ve jménu Toho, jenž hod strojil dnesky,
svůj, pane Jene, pohár pozvedni!«

XXXV.

Však povstal Jan a před králem svým kleká
a volá: ‚Dost už, pane, králi můj!
Můj duch se tebe, velkosti tvé leká —
že's pouhým člověkem jen, pamatuj!
Ty více chceš, než smí zde člověk chtíti —
ó nech, by vnuk též mohl činným býti,
a konat dílo dál mu nezbraňuj!

XXXVI.

Já před tebou své čelo v úctě skláním,
neb cítím, že tu nadzemský vlá duch.
Nad velebným tvé vůle rozeplánim

jsa svědkem toho, trne věrný druh.
Jak Mistr náš dnes při posledním stolu
se kruhu projevil svých apoštolů,
tak vlasti mé se tebou zrodil Bůh.

XXXVII.

Žij dlouho, králi, naplniž svůj úkol,
ať zášť ni nezdar sil tě nezbaví!
Ráj požehnání rozkvete nám vůkol
z tvé ruky, vlasti otče laskavý.
A pokud v Čechách víno, chléb se pěstí,
vždy žehnat bude Čech tvé svaté zvěsti,
a číší vína stín tvůj pozdraví!"

Fr. Januš:

Spiritismus.

Veselé vzpomínky z let padesátých devatenáctého století.

(Pokračování.)

Nežli děj počne, je třeba předvésti hlavní osoby jeho; jinak by ledacos ostalo temno.

Jak již řečeno, na nejprvnějším místě jest se zmíniti o hlavě, »panu Fantovi«.

Fanta, tehda muž asi 35letý, byl vysokého vzrůstu a velmi štíhlý, vlastně hubený. Při té hubenosti vyhlížel tím větší, tak jako jeho dlouhá, špičatá »kozí brada« činila jeho dlouhý, hubený obličej tím delším a hubenějším. Svým povoláním byl kupec, patřil společensky mezi honoraci a městskou inteligenci. V letech 1848 a 1849 byl velitelem (hejtmanem) národní gardy městské a súčastnil se velmi činně tehdejšího národního a politického hnutí. V době reakce — a to byla právě léta našeho děje — byl pod policejní (četnickou) dohlídkou zároveň s jinými politicky podezřelými, jako: Jan Vít, hodinář, Frant. Beneš, kupec a měšťanosta, Libor a Josef Schlesinger, tkalci; pak též Frant. Valeš, rovněž velký jako pyrotechnik, tak jako ředitel ochotnického divadla a charakterní herec. Bylo jim snášeti všeliké nátisky a četnická obtěžování, takže utýraný Libor Schlesinger asi v r. 1855 raději se odstěhoval do Ameriky, aby měl pokoj.

Fanta měl též pověst svobodomyslného ducha náboženského, jakéhosi atheisty. V tehdejší době, když se připravoval (a r. 1855 uzavřel) konkordát, když panovalo pronásledování světské, politické a týrání duchovenské, nebylo spojeno s příjemnostmi, míti takovou pověst. Že ale útisk vždy vyvolává protitlak, získal tou pověstí Fanta v popularitě.

Rád a podrobně vypravovával o vysokých nebo slovutných osobnostech, jich názorech a výrocích. Se zálibou uváděl v úžas své

publikum (mezi ním jsem byl někdy i já) vypravováním historek o papežích, biskupech, knězích, o španělské inkvizici, o mniších a jeptiškách, o papeži Janovi XXIII. a jiných; že sv. Jan Nepomucký vlastně ani nežil (o tom se ještě dnes mínění rozcházejí) . . . a pod.

Leccos z toho se doneslo děkanu, načež tento vysílal s kazatelny blesky na »nevěrce«, jichž v městě byl hlouček za vedení Fanty a spoluúčinkování dříve zmíněných mužů.

Ač neměl nadání řečnického, sem tam vystupoval Fanta i řečnicky; vypomáhal si pak — i v řeči obyčejné — pokašlávaným »mhm«. Hrával i divadlo, ač se k tomu tak málo hodil jako za řečníka.

Byl povahy řádné a dobrý člověk. Spiritismus mu však spletl hlavu (jiným též). Věnoval mu přemnoho času, tak jako i honbě, politickým rozpravám, domácím návštěvám u svých stranníkův a známých, a tak mu pro kupectví zbylo málo času. Obchod mu vedl jaksitaksi mládenec, a tomu pomáhala paní Fantová, dáma milá a tichá (rodilá z Mladkova). —

Druhou hlavní osobou v kroužku spiritistů — dle jejího přesvědčení osobou první — byla teta Hošková, velmi čilá, veselá a neobyčejně hovořivá. Strýc (soukeník) bydlil ve vlastním pohodlném, dřevěném přízemním stavení na rohu »volovské ulice« (jak se tehdáž říkalo a snad i nyní ještě říká), u »žaboškrtu«, »u panského mlýna«, »na podměstí«.

Teta byla velmi chytrá, inteligentní; touto vlastností daleko předčila strýce. Strýc zato vynikal prostým dobrým srdcem. Byl muž velice hodný, sympatický; nikomu neublížil, nestaral se o cizí záležitosti; s každým se snášel; byl přívětivý, úslužný, skoro až příliš skromný, srdečný, dobrého humoru. Každý ho měl rád. Někdy jsem u něho na večer sedával na lavici u velkých kachlových kamen s »pecinou«, a strýček mně vypravoval věci všemožné — zdá se mi, že i básnické — jen aby mne pobavil; a často se zasmál. Když jej něco rozhořčilo nebo nevolí naplnilo, naznačil to slovy: »hanba plít!« Velmi mne obveselilo, když jednou vypravoval o jakési paní, že se začervenala »jako hraběnka«. Patrně měl strýček převrácené mínění o hraběnkách a jich stydlivosti. — Když se však rozzlobil, láteřil zle »sakra, sakra!« — a pak byl zase starým dobrákem.

Vládu v domě rozumně ponechal tetě úplně. Byl zcela pod pantoflem a považuji, při jeho povaze, že to bylo dobré.

Teta dovedla excelentně bavit a rozveselit. Znala domácí historie celého města a všeliké jiné události, jež vypravovala ne vždy tak, jak se staly, nýbrž jak dle jejího náhledu vlastně státi se měly, aby vyhovovaly světovému pořádku a byly zajímavé. — V jistém vzhledu byla básnířkou se vzletnou fantasií; věděla a vyprávěla též události, které byly zajisté náramně poutavé, pěkné neb i hrozné — jen že nebylo naprosto zjištěno, zdali se skutečně přihodily. Mnoho věděla o duchách a strašidlech, ne snad to, co jí vypravovali jiní, nýbrž co sama zkusila. Teta vypravovala vůbec vše z vlastní zkušenosti, ze života: aspoň to pak bylo autentické; z druhé ruky se už člověk čisté pravdy nedoví. Byla ve stálém doteku s osudem

a duchy; mělo-li se kde co státi, byl osud k ní tak pozorný, že jí vždy dříve dal znamení, nejpozději aspoň zároveň s událostí.

Podivno bylo, že teta i při své šarmantnosti měla samé nepříjemné sousedy a ještě nepříjemnější sousedky. Měla s nimi pravý kříž. Teta si na všechny sousedky stěžovala, že na ni klevetí; sousedky zase naříkaly, že prý teta dělá klevety! Bůh sám ví, kdo ty mrzutosti mezi nimi páchal. Vedle s Ondříčkovými — nebyla-li s nimi náhodou, ovšem jen chvilku, až k intimnosti alianc — teta se hádala, svářila, křičela a soudila stále. Moc s nimi vystála! Není nic horšího na světě nad zlého souseda!

Teď byla horlivou spiritistkou a držela takto osud celého sousedstva v hrsti. Víme, že byla již dříve s osudem špeciál. Točení stolečkem bylo jen tenkráte pravé, byla-li ona při tom činná. Z ní vycházelo ono fluidum, po němž se medium do pozemska svezlo; druzí točící jen figurovali jako statisté a tvořili jen čestnou suitu. —

My ale měli tetu rádi, ač se někdy — dosti pořídku — i u nás jevily dissonance. —

Třetí hlavní osobou — ve skutečnosti vlastně nejhlavnější, jak během děje poznáme — byl »Tonda zámečníků«. Byl to veselý hoch, asi 24tiletý. Otec jeho byl mistrem zámečnickým a bydlel blízko nás. Jeho dva synové, Tonda a Libor, vyučili se doma též zámečnictví a měli pověst šikovných zámečníků. Tonda byl štíhlý a malý; a to ho mrzelo. Jiní si ho proto dobírali. Nebylo však radno s Tondou si něco začíti: byl vtipný, měl ostrý jazyk a znamenitou vyřídilku. Byl pádný a, bylo-li potřeba, i masivní: vyčetl jiným hříchy bezohledně a neostal nikomu nic dlužen.

Byl dobrý hudebník. Jako hoch hrával na housle a zpíval diškant; nyní zpíval, čili jak bratranec Adolf Hošků, jeho pěvecký konkurent, basista, o něm zlomyslně říkával: »dřel« tenor. Vysoké tóny mu činily zbytečně nesnáze; tu natahoval krk, klonil hlavu nazad až skoro do vodorovné polohy a za ušima se mu dělaly dolíky. Byl v městě na kůru »prvním« tenoristou. Později s ním soupeřil švec Býchora.

Tonda měl velmi vyvinuté, tuhé, plavé kníry, jež mu, jako starému kaprálu, spadaly obloukovitě přímo přes ústa. S oblibou nosíval černou, soukennou, vojenskou čepici, tak zvanou »oficírku«, t. j. úplně podobnou čepici důstojníků; měla dole kolem zlatou šňůrku a napřed růžici. Tehdy to bylo dovoleno.

Tonda byl ferina a rozhodně satyrik. Uměl vypravovat řízné anekdoty, veselé episody ze života svého i jiných. Nebyl-li děj sám zajímavý, opatřil a doplnil jej zajímavostmi; vždyť na něm nikdo nežádal, aby na to, co rozmarně povídá, přísahal. Šlo jen o zábavu a to on uměl. — Měl zvláštní dar: nikdo nedovedl tak trefně, podrobně a všestranně vystihnouti slabé a směšné stránky a zvyky svých bližních a nikdo je nedovedl napodobovati s takovými charakteristickými známkami, posunky a mimikou, jako on. Tonda se přitom nesmál, totiž nesmál se smíchem srdečným, prostým: on se chechtal. Přimhouřil oči, roztáhl trochu ústa v koutkách; neotevřel jich, nýbrž utvořil mezi rty jen nepatrnou, neznatelnou štěrbinu a tou rychle,

trhaně, aniž by tváře nadouval, chvíli profukoval a k tomu hlavou přikyvával. Přitom mžoural okem šikmo z koutka po přítomných. Byl to výraz chytrosti, potutelnosti, povedenosti, a kdo ho tak viděl, smíchu se neubránil. Proto byl jako veselý společník rád vídán. Chodíval k nám někdy večer »na přástvu« (zábavu) a bavil nás.

Dovedl napodobiti každého a všecko: staré, mladé, mužské, ženské; kokrhající kohouty, kdákající slepice, štěkot psů, mňoukání a frkání koček; kozy jak okusují keře a zamečí; jak stará Snítilka se modlí růženec; jak liguorián páter Bubla káže; jak stará Rosenfeldová se vadí s děvečkou a starý Rosenfeld prská; atd. atd., jak se u nás říká: až do allelujá. — Hrával v »dolní hospodě« na ochotnickém divadle velmi dobře.

Vyvésti někomu šelmovství, bylo mu zvláštní pochoutkou. Jednou provedl čtveráctví dvěma starým pannám, bydlícím v malém přízemním domku vedle Brázdových, za »Kulišárnou«. »Kulišárna« byla ulice, jež dostala jméno odtud, že tam před dávnými časy bydlel soukeník Kuliš. — Brázdovi byli v městě zvláště známi tím, že se jim, obstárlým lidem, teprve po dvacetiletém manželství narodilo první dítě, syn. Na malém městě to učinilo sensaci a zlí jazykové roztrušovali zlomyslně a posměšně, že se u Brázdů narodil »ancikrist«.

U starých panen byla jedné zimní soboty »dračka«, t. j. sešlo se po místním zvyku pár sezvaných děvčat, aby pomáhala dráti peří. Při takové »dračce« dostavili se někdy též mladíci k hovoru a zábavě, a kde dávali dračku nóbl, byli účastníci pohoštěni kávou nebo pivem, aneb i jen ovocem. Tedy soirée.

Tonda se o zamýšlené dračce dověděl, a že měl pár dní před tím u panen správku oken (přibíjel odchlíplé »panty« a upevňoval rozviklané háčky), napadlo mu, aby provedl čtveráctví. V malé světničce starých děvčat u samého okna stál stůl, u něhož se mělo dráti. Okna byla jednoduchá, t. j. měla jen vnitřní zasklené rámce; na venek byly dřevěné okenice, jež se v noci uzavíraly. Večer ale byly okenice ještě otevřeny a okna byla zastřena bílými záslonami. Na těchto okolnostech zosnoval Tonda svůj ďábelský plán. Provrtal u dotčeného okna dolní lištu rámce a zacpal díru šikovně zátkou k nepoznání. Když se pak v sobotu večer děvčata sešla a u stolu drala, přiloudal se Tonda na ulici k oknu a vyčkav příhodnou chvíli, až se děvčata při draní dala do hlučného hovoru a zpěvu a jich pozornost obrácena byla k hochům u kamen sedícím, začal operovat. Vysoce nakupeno leželo na stole peří a kupa opírala se o okno. Tím bylo získáno více místa na stole pro manipulaci při draní, chránilo to děvčata před »tahem« od okna — a Tondovi usnadnilo úlohu. Tonda vytáhl opatrně zátku z rámce, prostrčil děrou dlouhou trubičku plechovou. Trubička se zavrtala do kupy a Tonda celou silou plic foukl do trubičky. Peří, jako kdyby střelil do hejna vrabců, vzedmulo a rozletělo se jako zapálená prachárna na všechny strany a kroužilo ve vzduchu.

Polekané dívčiny vykřikly, odskočily od stolu jako splašeny, až se stolice kácely, a zděšeně se dívaly na toto boží dopuštění . . .

co se to děje . . . na tuto »ohavnost spuštění«. Nejvíce křičely staré panny; celé zsinalé, spínajíce ruce, volaly rodičku boží vambeřickou.

Očekávaly s hrůzou, že z kupy vyskočí nějaké rohaté zvíře.

Tonda vytáhl trubičku a spokojen ďábelským činem svým, a chechtaje se, zmizel v temnu. — Měl se na pozoru pochlubiti se svým kouskem. Teprve později svým známým s chechtotem se přiznal. Dělalo mu to zvláštní potěšení. —

Jindy zase pozlobil ševce. Švec měl dřevěnou chalupu v ulici blízko »Dolní hospody«. Chodívali ho zlomyslní lidé zlobit tím, že mu večer pěstmi, lokty, též i klacky tloukli do chatrné stěny, až duněla a jednoduchá okna se třásla. Švec byl velmi prchlý a škádlení ho strašně zlobilo. Toť se rozumí, že ho proto škádlili tím více. Říkali mu »zbrklý švec«.

Tonda si pozval kamarády . . . a hajdy večer k ševci. Hoši se tiše postavili zády k stěně a celou tíhou těla počali v tempu do ní bušiti. Švec seděl na verpánku a pilně provozoval své počestné řemeslo. Rozzuřil se nyní náramně, a ve vzteku mrštil kladivem, jež měl v ruce, do okna a vyběhl z chalupy za výtržníky. S třeskotem sypalo se okno a kladivo letělo přes ulici, polekaným utíkajícím kolem hlavy.

Tím se Tonda, a to z dobrých důvodů, pochlubil také až později. Se ševcem by nebývalo žertů! —

Že při zábavném »jezdění na sáňkách« jednou ve společnosti kamarádů vjel ojí »korby« (velkých saní, jichž před stavením opuštěně stojících »společnost« se zmocnila) s kopečka Cechovům do okna, to nebyl jeho »žert«, nýbrž byla to náhoda, která mohla případně míti neblahé následky. Vpředu na »korbě« sedící a »kočírující« Tonda zachránil se při velkém nárazu do stěny chalupy jen tím, že s přítomností ducha zvedl nohy do povětří a převalil se nazad do korby na kamarády. A že oj nikoho ve světnici u Cechů nezabila, nebo neporanila a větších škod nenadělala, byla též jen šťastná náhoda.

Teta »zámečníková« zaplatila rozbité okno a celou věc před strýcem ututlala. Strýc byl prchlý — a tak by se bylo mohlo Tondovi dodatečně dostati ran a modřin, jimž v korbě unikl. —

Povahou podobal se Tonda velice strýci Josefu Ševčíkovi, s nímž mnoho obcoval.

Měl jsem Tondu rád. —

To byly ty hlavní, nezbytné osobnosti našeho děje. Máme-li je krátce v jich spiritistické činnosti charakterisovati, řekněme:

Pan Fanta byl z nich nejučenější; teta byla nejvelebnější; Tonda ferina nejchytřejší.

Pan Fanta byl chef, artistický ředitel; teta byla Thalia; Tonda ferina: režisér a napověda.

Pan Fanta representoval, teta imponovala, Tonda ferina byl maître de plaisir.

Neprozrazujme však nic napřed! —

Nejdůležitější denní otázkou v městě bylo tehdáž: »Kde točí dnes pan Fanta?« — Kde točí jiní, o to se lidé nestarali.

Den točení par excellence byla neděle, večer. Jeviště bylo postupně na různých místech, aby se každému dostalo po právu a radosti. Slunce a vítr rozděleny dle spravedlnosti . . . jednou u Hošků, pak u Ševčíků, pak u nás . . . každý toužil po cti, aby v jeho domě »věda« se konala. Vždyť pak po celý týden ve městě o jiném se nemluvilo, než že u X. »točili . . .« »pan Fanta byl při tom«, dodalo se, aby se vidělo, že to nebylo žádné obyčejné točení, nýbrž to pravé. A rozličné důminky a tajemné úryvky, o čem se »tam« jednalo, co neslýchaného tam zjeveno, kolovaly mezi »věřícími«. Nikdo se nedověděl, co to asi bylo . . . i teta Hošková, která samozřejmě byla vždy »při tom« a která měla pověst, ne právě neodůvodněnou, že nic nesmlčí, byla mlčeliva jako hrob. K neuvěření! . . . Ale právě toto tajemnůstkářství činilo věc tím zajímavější, pravdě podobnější.

Mnohý ignorant ubožák, chtěje si u svých známých dodati důležitosti, činil, jakoby něco věděl, co se »tam« dělo; ale krčil rameny, tajemně se tvářil a urputně mlčel. Chtěl, aby ho měli za »zasvěcence«; tím by byl ovšem v očích druhých velmi získal vážnosti.

»Kde budou točit v neděli?« byla obecná vážná otázka. Že to někde bude, to věděli; ale kde? to věděl jen Pánbůh a pan Fanta.

Epochální bylo točení u samého arcikněze tohoto kultu. To platilo, jakoby pan arcibiskup sloužil mši svatou. Přístup ovšem nebyl každému volný; jen pozvaným zasvěcencům . . . Však ti byli hrdi! Kdo točil u Fantů, stal se tím už jaksi dvorským radou. Já jsem přišel mezi ně jako Pilát do Creda . . . náhodou . . . štěstím. —

Jednoho nedělního zimního večera (dlouhé zimní večery jsou pro takové věci jako stvořeny) bylo na doléhání mých sester a s povolením velekněze konečně ustanoveno točení u nás.

Již odpoledne jsem slepil asi 8 archů bílého papíru kraji k sobě, tak že to vypadalo jako veliký ubrus, pokryl jsem tím náš objemný rodinný stůl a připevnil tento plakát pečetním voskem ku dřevu. Na tomto papírovém arealu měl stoleček psáti. Bylo by se na to vešlo celé proroctví »slepého mládence« i »královny Sibylly«. — Poté jsme odnesli stůl do vedlejšího malého pokojíka, kde dle programu měla slavnost v úkrytu se konati. Pokojík měl jen jedno okno; to bylo snáze zvědavému oku neproniknutelně zastříti, než pět oken pokoje velkého. Toť se rozumí, že zvěst: »u Janušů dnes točejí« už kolovala. Věděli jsme předem, že obecenstvo zvědavo bude pak okolo domu obcházeti, špehovati, čekati, zdali se něčeho nedoví nebo zdali nějaký drobet se stolu boháčů vědy pro ně nespadne. Nemějme jim to za zlé.

Pokojík náš vypadal nyní jako chrám a stůl jako oltář v něm. Nikdo by se ani nebyl podivil, kdyby snad k nám nad dům byla se spustila kometa. Mne, nás všecky, pojímala svatá hrůza v očekávání toho, co se večer díti bude. Co se nám vše zjeví! Celá naše

budoucnost na tom závisí . . . Doufejme, že to pro nás dobře dopadne!

Otec na tyto přípravné práce jaksi usmívavě pohlížel. Prohodil: »Jste daremní lidé!« a odešel »do cechu«. (Roční účty v cechu soukenickém spojené s hostinou a přátelskou zábavou.)

Nadešel večer.

Z »apoštolů« první přišla teta Hošková s dcerou Julií.

»Kde je strýček?« ptali se sestry.

»Šel pro pana Fantu,« odpovídá tajemně teta. »Nemůžeme přece nechat pana Fantu bez průvodu . . .«

»Dobře, dobře, tetičko! Vy na všecko pamatujete . . . inu, bedejtže pro pana Fantu . . . bože, to jsme ale taky . . .!«

Pak se dostavil Tonda ferina. Teta, jeho matka, nepřišla; však jsme ji ani nečekali. Byla se svou sestrou, tetou Hoškovou, jako obyčejně, už od nepamětných časů faše.

Po chvilce bylo v síni slyšet šoupání nohou, na to prudké, krátké zaklepání na dveře. To byly předchozí značky nám dobře známé. Vešel švakr Čeněk s Liduškou.

Opět šumot v síni. »To je pan Fanta, pan Fanta!« zní rozrušeně ze všech úst; . . . a s ním také paní Fantová. Za nimi doprovázející strýček Hošků. Nedivme se, že vedle takových slovutných osobností skromný, dobrý strýček ostal takřka nepovšimnut. Tomu on byl zvyklý. Však odešel hned »do cechu«. Byltě svou úlohu vykonal.

Tvořily se již skupiny. Ani se již nepamatuji, kdo všichni ještě přišli.

Konečně vstoupil již netrpělivě očekávaný strýc Ševčík, nesa pod paždím jakýsi pečlivě v šátku zaobalený předmět. Věděli jsme, že to stoleček. Nikdo jiný v městě neměl »takový« stoleček . . . však by jinému stolečku, nežli tomuto »pravému«, byli lidé ani nevěřili. Bylo to roztomilé stvořeníčko: kulatý, ohoblovaný, bez nátěru, asi dobrou píď vysoký a asi dvě pídě v průměru. Jedna jeho tří útlých, trochu rozkročeně postavených nožek byla kratší a na ní motouzem přivázána trčela silná tužka, doplňujíc délku belhavé nožky.

Tou tužkou psal »osud«, čili »duch«, čili »ta moc«, čili to jisté (jinak ale nejisté) »něco«, o čem se nevědělo, co to vlastně jest.

To vše vymyslil pan Fanta. Jeho snad myšlenka byla, připevniti stolečku k nožce tužku; neboť, jestliže se točí a na velení klepe, snad bude také psáti? A hle, stalo se tak! Pokus provedení této šťastné myšlenky podařil se skvěle: stoleček psal!

Fabrikantem stolečku byl — však dle návodu panem Fantou daného — strýc Ševčíkův. On uměl dělat i jiné pamětihodné věci: sáňky, rámce k obrazům, prkna na žehlení; klížil tabule školní a zasazoval — na soukromou žádost — i tabule skla do oken. Tomu všemu se naučil u svého otce, mého děda, sklenáře Libora Ševčíka, jenž byl z nedaleké vsi a jako mladík se usadil v našem městě. — Jinak byl strýc tkadlec dobrá kopa, vtipná hlava, ferina; zařazen byl mezi »nevěrce« a odpůrce pana děkana. Byl horlivý vlastenec.

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Osmý svazek sebraných spisů Zikmunda Wintra přinesl druhou řadu *Pražských obrázků* (nákl. J. Otty, str. 305). Tresť knihy tvoří známá povídka Rozina sebranec a jí po bok se staví obrázek Pro čest řemesla. Prvá z obou prací víže se místem k památnému místu kláštera sv. Anežky na Františku, ze vzpomínek na jeho někdejší časy a na zvláštní postavení jeho k ostatní Praze vzala vznik. Klášter měl znamenitou výsadu ještě z dob Přemyslovských; byl jaksi samostatnou, svéprávnou obcí v městech pražských a vykonával právo také nad těmi, kdož se uchýlili do jeho zdí. Svým živým, jadrným a názorným způsobem ukazuje Winter na vstupu povídky, jak se to právo vykonávalo nad všelikými příchozími kramáři, řemeslníky a tuláky, kteří přicházeli do klášterského dvora na noc, i nad vlastními poddanými, bydlícími na půdě klášterní. Bylo právě po smrti krále Rudolfa, tedy v době, kdy pod záštitou sv. Anežky byli všeho všudy dva mniši, z nichž páter Antonín byl převorem, a kdy budovy konventní zvetšelostí již přímo volaly po pomoci.

V těch místech vyrostla u mistra kováře, který byl zároveň rychtářem na právě sv. Anežském, a v té době dospěla Rozina, sličná, rázná, smělá a odhodlaná dívka, která naproti mnohým přednostem měla jednu těžkou, byť nezaviněnou vadu: byla sebranec. Neznala ani matky své, páter Antonín nalezl ji kdysi jako nemluvně na prahu klášterního chrámu, ujal se jí a dal ji vychovati. Rozinu ovšem vychovávalo víc podivné prostředí, kterým se vyznačovali klášterští poddaní, než její pěstouni; vrozené dobroty srdce a smyslu pro poctivost, spravedlnost a čest ten podivný vychovatel nepokazil. To se podařilo teprve onomu duchu času a tehdejšímu zřízení, podle něhož nebohý sebranec nemohl se státi ženou řemeslníka a vůbec žádného muže, jehož manželka podle předpisu měla býti z poctivého lože. Rozina tím krutým ustanovením jest zbavena osobního štěstí, zanevře na svět, sejde na scestí a bídně hyne vrahem, jejž najal její muž.

V Rozině sebranci dolíčil autor na jedinečném případě mravnostní názory, které v určitých otázkách panovaly dlouho před Rudolfem II. a dlouho po něm. Je to význačný příspěvek k charakteristice středověku, uložený v povídce plné síly, vzruchu a života dobově zbarveného. Jadrnou plastikou rýsují se tu hlavní osoby a pestrá směsice pražského obyvatelstva, jak se tam nahrnula zejména za vlády Rudolfovy, staví se nám jasně na oči. — Na jiné stránce pojmu stavovské cti jest založena svěží, jadrná povídka Pro čest řemesla, líčící první pekařskou stávku v Praze r. 1601. Stávkovali tovaryši pekařští, a to ne pro mzdu nebo umenšení pracovních hodin, ale že potupným potrestáním dvou mistrů (známým smočením v řece) bylo zhanobeno jejich řemeslo a oni chtěli míti nápravu. Jako v jiných svých kresbách, také zde Winter uložil v povídkovém

rámci názorný obraz zejména cechovního zřízení středověkého a života městského vůbec.

Ten obraz vhodně doplňují drobné črty další. Mistr Kodicill — je to Petr, známý tím, že způsobil »protivný kus«, vypustiv Husa z kalendáře — je představitelem osamělých jedinců, jež přátelé už na sklonu 16. století obírali, jak se stává podnes. Účinným humorem je zbarvena a sytě maluje podvečerní život na pražských ulicích črta Bál na malém rynku Pražském. Posléze drobný obrázek V soukromé škole jest jednak příspěvkem k historii vývoje našeho školství, jednak dokladem panského sebevědomí a svévole. Toho i onoho užil Winter také v jiných, rozměrnějších pracích ryze kulturních a povídkových. V tento celek jímá je doba, z které jsou vzaty jejich látky.

Dvacátý čtvrtý svazek sebraných spisů F. X. Svobody přinesl sbírku šesti románů a novel, nazvanou *Temné síly* (nákl. Jos. R. Vilímka, str. 417). Jsou tu práce staršího (z let 1889 a 1896) i zcela nového původu, ale všechny ukazují stejným způsobem i stejnou měrou zralé a bohatě rozvinuté umění autorovo. Je známo, že Svoboda se zvláštní zálibou a hlubokou, takořka odbornou znalostí se oddává líčení záhad dívčího a vůbec ženského srdce a osobitých, výlučných stránek dívčích povah. Ten předmět jest jeho peru nepřeberným zásobištěm námětů, z nichž všechny jsou zajímavé, protože se v nich nic neopakuje, nic nepřipomíná obdobných případů, vše působí životností, věrojatností a jest obestřeno kouzlem výstižného, svérázného umění zobrazovacího.

Také většina zmíněné knihy jeho jest věnována postavám ženským. Tak hned v Přítelkyních Vlasta a Jiřina představují dvojici, z níž Jiřina je průhledná, oddaná bytost, Vlasta však již složitější zjev, kypící pod klidným povrchem a toužící bolestně zraniti přítelkyni, jejíž klid a štěstí ji dráždí. Mnohem záhadnější jest Kamila v románu Kvetoucí vzdor. Hrdá, koketní kráska, snad dědičností, snad přílišným sebevědomím zvyklá stálému odboji a odporu, vzpírá se všem, kdož ji chtějí navésti na svou vůli. Vzepře se otci, rozejde se s manželem, opustí dítě, opouští milence, klesá hloub a hloub a nezanechává ani v posledních chvílích své životní nepoddajnosti. Konečné vyřešení jejího osudu připadá nám poněkud konvenční. V novelce Podmaněná spisovatel líčí na Heleně případ, jak silná vůle muže, byť nemilovaného, zejména když dovedl hrdou krasavici jen jednou oblouditi, udržuje ji v jakési bezvolnosti a v poddanství, z něhož posléze teprve energickým vzmachem se vyprostí.

Nejzajímavější z dívčích postav této knihy jest Anna v Propastném mlčení. Autor vytvořil figurku jistě jedinečnou, dívku, žijící v plném pohodlí zámožného světa, nadanou půvaby tělesnými i bohatými dary ducha, hýčkanou svým okolím, ale nezhýčkanou, která v opak běžných představ nejen o sobě téměř nemluví, ale ani nejdůvěrnější přítelkyni nedá nahlédnouti do svého nitra. »V ukrytou zahradu její duše nikdo nevcházel, jen ona sama, a proto tu bylo smutno a hrůzno.« Vše, co v sobě krásného pěstovala, chystala pro očekávaného muže, ale když se blížil, nevyšla mu vstříc, »a on, ucítiv klid a posvátnost tohoto místa, neopovážil se vstoupiti«. A tak dívka

na pohled nejšťastnější, všemi zbožňovaná, všem milá, trpí a hyne silou tajemné vlastnosti své, za niž sama nemůže.

Ve dvou pracích, v drobném obrázku Osvobození a v povídce Přelud, staví Svoboda na figurkách mužských. V prvém případě jde o venkovského lékaře, který užívá nahodilé příležitosti, aby se vyprostil z tíživých pout záletné ženy, v druhém o syna bohatého sedláka, jedináčka, který se usmrtí, když mu rodiče z nepochopitelné umíněnosti brání v lásce k dceři chudnoucího souseda. Tedy tu je látka ne právě nová a povídka stojí pevně vlastně jen na životné, sytě nakreslené postavě starého Mráze.

Pracím Svobodovým dodává vnitřní síly a podmanivého kouzla uměleckého zejména jemná psychologie, s kterou jsou kresleny zvláště jeho dívčí postavy. Není tu podrobného rozboru, jenž přese všechnu svou reální věrnost nezřídka unavuje, ale vyzařuje tu jakési vnitřní teplo a ozývá se tep proudící krve a oddech přírodních sil. Ty maluje Svoboda příhodnými slovy vnímavého básníka.

Dr. Fr. Herman ve třech povídkách, jež shrnul pod jménem *Episody* (nákl. J. Kotíka na Smíchově, str. 181), sáhl po látkách do rozmanitého prostředí a zpracoval je také co do věci různě. První z nich, Sylva, cikánka, již titulem připomíná ony doby romantiky, kdy se po našich krajích toulaly cikánské krasavice, jež sněžnou lící a žhavýma očima omamovaly mladé krajany ve vlastním táboře, ale i zralé muže našeho venkova. Dnes známe ten živel — alespoň u nás — mnohem více ze soudních historií všelikých Růžičků, Serynků a j., než ze lkavých žalob cikánských houslí a šperkovných výstrojů cikánských krásek. Proto nám Sylvin příběh připadá poněkud anachronistický přes to, že jeho závěr, zmoudření a rozčarování sedláka Vydry, má již ráz životnější. — Druhá povídka, Krajinářův jediný portrét, zavádí nás do oslnivého ovzduší jižních lázní, kam se uchýlí malíř Karlovský, aby prospěl jednak svému zdraví, jednak svému umění. Paní Vronská, která ho upoutá jak vzácnými půvaby, tak tajemností svých styků, stane se bolestnou episodou jeho života a její portrét jest také jen episodou v jeho umělecké tvorbě. Celkem tedy také tento obrázek vybírá si výjimečný zjev, podmiňující zvláštní vztahy jedincovy k životu a ke společnosti.

Poslední povídka, Podzimní blesk, jest asi prostému, skutečnému životu nejblíže. Alespoň její hlavní figurka, rada Doubek, ve scénách, kdy se loučí s úřadem a kdy se zařizuje na venkově, ukazuje, že spisovatel měl na očích naše lidi a naše poměry. Jakkoliv pak látkový podklad povídky jest poněkud malicherný — ničím neodůvodněná žárlivost paní radové na manžela-pensistu, přece bychom této povídce dali přednost před předešlými. Životnost postav totiž jest v ní poměrně největší a také forma i ve stavbě i v slovesných prostředcích jest jaksi jadrnější než v prvních dvou obrázcích. Sloh Hermanův totiž jeví jakousi až nápadnou snahu po rytmičnosti. Na mnohých místech jsou stavěny přímo alexandriny i do prosaických hovorů cikánčiných nebo sedlákových a pro ně jsou převracena a odstavována epitheta, výroková slovesa a j. Tím vším sloh autorův se stává strojeným a zejména v dialogu nepřirozeným tou měrou, že

je nutno včísti se usilovně ve spisovatele, který jinak hlásá vážné názory, má patrně vysoké mínění o slovesném umění, ale nedovede posud prvním počinem čtenáře k sobě strhnouti.

Ve svém jihočeském obrázku, nazvaném *Zatoulané štěstí* (nákl. F. Šimáčka, str. 221), Jiří V. Prokop snaží se zachytiti kus vesnického života kdesi z Vodňanska nebo Netolicka. Hlavní postavou zvolil si skromnou dívku z dělnické rodiny, kameníkovu Josefku, a jí za mužský protějšek vybral chasníka Vojtěcha Bohatého. Příběh, který zosnoval, aby ukázal, jak se lidem zatoulává štěstí, nevyniká právě novotou. Josefka, ač jedinačka, které by se dobře žilo obvyklým řádem domácího lidu, po vůli, ne-li z vrtochu tvrdošíjného otce odejde do Vídně do služby. Tam se i jí příhodí, co stům jiných děvčat před ní, tam projde cestou, kterou před Prokopem zobrazila již řada našich beletristů, a to snad i způsobem výraznějším a barvami sytějšími. V tom šel tedy spisovatel pěšinkami již vyšlapanými. Další osudy své hrdinky však spřádá dosti samostatně. Josefka, vrátivši se s děckem domů, jest přijata nejen pod vlastním krovem, ale také u krajanů a zejména krajanek na podiv vlídně. Nějací výjimečně dobří lidé žijí v té dědině, sám soucit a nepředpojatá rozvaha je vede, není v nich škodolibosti ani zlomyslnosti. A kde se v tom ideálním souzvuku dobroty ozve hlas rušivý, záhy jest umlčen nebo odstraněn. Tak se posléze stane, že Josefka své zatoulané štěstí nalezne doma a stane se chotí sedláka Bohatého, který v první lásce a v životě právě tak se zklamal, jako ona.

Spisovatel projevil ve své práci potřebný smysl pro charakteristiku postav i pro celkový život jihočeské vesnice. Zejména živlem lidopisným podepřel své líčení s úspěchem. Také stavba jeho obrázku není neobratná. Citelnou vadou však jest, že jeho povahokresby nejsou ostřejší a hlubší a že spory, vyskytnou-li se vůbec, vyrovnávají se tak hladce a konvenčně.

Nová kniha Vlasty Pittnerové, nazvaná *Úředničtí sirotkové* (nákl. R. Prombergra, str. 207), má všecky znaky posavadní tvorby této spisovatelky. Uchyluje se ze soudobé přítomnosti do časů našich dědů a otců a vybírá si tam zcela zvláštní, osobité ovzduší, nápadně odlišné od života jiných vrstev městských i vesnických. Prostředí úřednictva na panském zámku před rokem 48. minulého věku, toť zásobárna figurek, z níž u nás beletrie za všech časů čerpala hojně, zásobárna však, jak u této knihy lze souditi, posud nevyčerpaná. Na zámku, který tu Pittnerová líčí, mají totiž jakési ustálené zvyky také vůči úředníkům vysloužilým a zejména vůči dospělým nebo docela obstárlým sirotkům po úřednících. Mají pro ně oddělené křídlo v zámku, mají nepatrné požitky a mají pýchu, s kterou si žádají jejich pokory, aby jim za ni udíleli ledajaké přeživeníčko. Ten výlučný svět kreslí spisovatelka asi v prvé polovině knihy, sloučivši jednotlivé složky postavou slečny Frici, sirotka po důchodním. S kronikářskou důkladností, která čtoucího pohříchu záhy unavuje, dovídáme se tu, jak Frici koná pensistské návštěvy, jak se na ně obléká, jakých dárků se jí dostává, jak se stravuje a p. Frici jako výborná kuchařka je zvána do rodin, kde se má strojiti hostina, svačina

nebo večeře pro hosty, a tu nám spisovatelka neodpustí zevrubných receptů na všeliké masné i moučné pokrmy, likéry a jiné pochoutky, což je skoro až kruté za nynější vlády chlebenek a neslýchané drahoty. Vůbec se v Úřednických sirotcích kuchaří bezmála jako v ctihodné knize M. D. Rettigové.

V druhé polovině knihy sahá spisovatelka do strun vlasteneckých a buditelských. Blíží se rok památného převratu, zvrací se panská vláda, za nastávající volnosti podniká několik uvědomělých jednotlivců v zámeckém ovzduší ochotnické divadlo, bývalý lesní zřizuje si knihkupectví, ba dokonce i čítárnu, a vše se rozvíjí téměř beze všech překážek k obecné spokojenosti. Rozumí se, že se vypravování neobejde na konci beze šťastné svatby.

Ze starých význaků tvorby spisovatelčiny jest nepevnost nebo povrchnost charakteristik, podávaných zpravidla hotově a jen po některé stránce, neúměrnost stavby, rozbíhající se nejednou bez míry po podrobnostech zcela zbytečných, a zejména vadný jazyk. Čeština, kterou píše Vl. Pittnerová, jest sama o sobě »obrázkem ze starých časů«, bohužel obrázkem velmi smutným. Autorka důsledně spojuje budoucí přechodník s časem minulým, n. př. »vyprázdníc skříň, shledávala« (str. 7.), »zachvěla se pomníc« (str. 8.), »pohlédnouc na hodiny povzdychla si« (str. 9.), »vzpomenouc... počala se strojiti« (str. 12.), »tázala se povstanouc a přistoupíc . . .« (str. 44.) atd. Hrubě německým způsobem užívá nám. *tento*, *týž* a jiných demonstrativ a přidává k tomu i vady jiné. Na str. 4. n. př. čteme, že důchodní »měl peníze... uloženy. Bylo *těchto* méně, než se kdo domníval a zbytek tak praskrovný, že nový důchodní *tento* ani v kase neponechal . . .« Na str. 10.: ». . . byly různé věci, jak byla *tyto* tam předala«. »Muselo se smáčknouti péro, *tak* se odklopilo ve skříni dvojité dno . . .«; »kam ukládala nebožka šperky a kde *tyto* Frici uloženy nechala«. Atd. atd. Z ostatního klasobraní uvádíme jen namátkou: »barva popel*e* (str. 25.), »zb*y*dou peníze« (str. 27.), »sep*nu*té ručky« (str. 90.), »nechtěla *jíti s sebou*« (= s ní, str. 100.), »jim *na těchto nescházelo*« (str. 109.), »*víceré* noviny« (str. 113.), »V lidu vládne zbožnost, a *pokud této jest*« . . . (str. 117.), »Neporozumí mnozí« (str. 118.) atd.

F. V. Vykoukal.

Nové rovy

Robert Novák. Otakar Červinka. Jaroslav Věšín. Josef Šmaha. Josef Dědeček. Jan Váňa. Ant. Jeřábek. Jaroslav Schulz. Ant. Popp. Karel Kaminek. Ant. Decker. Fr. X. Marat.

Filosofické fakultě naší university odešel 23. dubna t. r. profesor Dr. R o b e r t N o v á k. Narodil se v Ledči r. 1853, vystudoval gymnasium v Něm. Brodě a filosofii v Praze, působil na akademickém gymnasiu, načež přešel jako skutečný učitel na gymnasium ve Spálené ulici, kdež pobyl do r. 1889. Habilitovav se r. 1882 na české universitě pro klasickou filologii, stal se r. 1889 mimořádným a r. 1896 řádným profesorem zmíněného oboru. Na své žáky pů-

sobil zejména jako ředitel latinského semináře. Byl řádným členem České akademie a mimořádným členem Král. české společnosti nauk. Ve filologii se oddal téměř výhradně textové kritice a stal se mezi odborníky domácími i cizími známým svými konjekturami a opravami zatmělých nebo nezaručených míst v klasicích. Za tím účelem studoval podrobně sloh římských spisovatelů z posledního věku republiky i z prvních století císařství. Dlouhá řada rozprav v Listech filologických, v Českém museu filologickém, ve Věstníku české akademie i jinde podává výsledky Novákova badání na tomto poli a v jazykozpytu vůbec. Pořídil také četná vydání textů pro potřeby školské; tak vydal některé řeči Ciceronovy, spis Cato Maior, Laelius, vydal Sallustia, Livia, Tacitovu Germanii, Agricolu a výbor z Annalů a Historií.

Tiše, jak žil, odešel 28. dubna t. r. na věčnost básník Otakar Červinka. Narodil se r. 1846 v Praze jakožto syn známého majitele velkostatku Ostředku, JUDra V. Červinky. Vystudovav gymnasium O. Červinka vzdělával se na fakultě filosofické, ale zanechal toho studia, vstoupil na hospodářskou školu v Táboře a byl potom hospodářským úředníkem na několika velkostatcích. Posléze r. 1887 zakotvil v Praze, stav se tu městským úředníkem. Básnickými pracemi vystoupil prvně v almanachu Ruchu r. 1868. V poesii naší je členem a věrným stoupencem družiny lumírovské; význačným rysem jeho tvorby jest sklon k epice, u nás zejména v novější době dosti vzácné. Vydal epickou skladbu Jan z Dubé, úryvek básně Jan Žižka z Kalichu, Husitskou svatbu, kterou Neruda otiskl v Poetických besedách, báseň Aleš Romanov a Pohádku života. V této Osvětě, ve Květech a Lumíru objevovaly se jeho básně a povídky také později a pokud šlo o básně, zůstaly knižně nevydány. Jsou to na př. básně: Bojan, Tábor, Námluvy, Král Zikmund a j. Z prací prósou vyšel jeho román »1848«, Boj s kapitálem a j. V posledních letech žil tak stranou literárního ruchu, že veřejnost zvěděla o jeho smrti až po jeho pohřbu.

V polovici května došla z Bulharska zarmucující zvěst, že tam 10. května zemřel malíř Jaroslav Věšín. Narodil se ve Vraném u Loun r. 1860, vzdělal se na pražské malířské akademii a v Mnichově a stal se záhy známým svými svěžími, živými obrázky ze Slovenska. »Počátek románu«, mající takořka slovní doprovod v novelce G. Preissové a rozšířený Světozorem, byl šťastným začátkem řady obrazů ze života slovenského lidu, v nichž Věšín tu a tam vhodně se dotkl i národnostního postavení Slováků. Později obrátil se k výjevům loveckým a na jubilejní výstavě v. 1891 vystavil obrazy z honů na panství průhonickém, kde poutaly pozornost postavy zvěčnělého následníka trůnu a jeho vznešené družiny. Obrazy ty jakož i výjevy z honů arciknížete Františka Ferdinanda byly hojně reprodukovány u nás i v cizině. Také známé dílo Öst.-Ung. Monarchie přineslo jeho ilustrace. Potom se Věšín přestěhoval do Bulharska, kdež byl profesorem na malířské škole v Sofii, zpravodajem generálního štábu bulharského v hodnosti plukovníka a dvorním malířem krále Ferdinanda. Tam maloval obrazy zprvu lidopisné, výjevy z trhů a p., načež se obrátil k látkám vojenským. Skupina obrazů z ruských slav-

ností na Šipce r. 1902 a četné výjevy z poslední války bulharsko-turecké, zejména Dobytí Drinopole, od něho zobrazeny zůstanou trvalými památníky jeho umění. Dostalo se mu za ně vysokých řádů a vyznamenání. Přičinil se také, aby se jihoslovanští výtvarníci zorganisovali, a byl po léta předsedou Sdružení jihoslovanských umělců.

V Pohledu u Něm. Brodu, kamž se z Tábora odebral na zotavenou, zemřel 11. května J o s e f Š m a h a, vynikající herec český. Narodil se v Karlíně r. 1848, mládí ztrávil většinou v Pardubicích, kde byl jeho otec zaměstnán u dráhy, a tam také chodil do nižších tříd reálných. Záhy však se dal k divadlu, vystoupiv již roku 1864 v lednu u Čížkovy společnosti v Nov. Bydžově. Nabyv potom cviku u několika společností, dostal se ke společnosti Švandově a s ní hrál v Plzni a jiných větších městech jakož i v letním divadle ve Pštrosce a na Smíchově. Hrál, čeho bylo právě potřebí, také zpíval v operetě, ale bylo zřejmo, že jeho vlohám nejpřiměřenější jsou úlohy charakterní. V nich vynikal později jako herec Národního divadla, k němuž jej trvale připoutal r. 1883 ředitel F. A. Šubert. Šmaha byl sice již před tím (1874—78) ve svazku prozatímného divadla, ale rozešed se s tehdejší jeho správou působil u německého divadla v Celovci a v Lublani a pak u Pištěka a Švandy. U Národního divadla rozvinulo se jeho umění takovou měrou, že ho právem čítáme k nejpřednějším hercům našim. Jeho postavy byly pevně a určitě tesány a při tom dýchaly životností a přirozeností; typy, jež vytvořil na př. ve hrách ze selského života (Naši furianti, Vojnarka, Paličova dcera), staly se vzorem následovníkům, jeho postavy ve hrách historických a společenských (Jan Výrava, Václav Hrobčický z Hrobčic, Král Lear, Námluvy Pelopovy, Velkostatkář, Jiný vzduch a j.) zaryly se v paměť vnímavého obecenstva divadelního. Také režisérské umění Šmahovo prokázalo divadlu platné služby.

Pro své uznávané umění byl Šmaha často zván na hry pohostinské. Z nich pro něho osobně nejvýznamnější byla jeho výprava do Ameriky, kde vystupoval se společností Ludvíkovou v Chicagu a jiných městech, kde jsou naši krajané usazeni. Od panovníka byl vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa I.

V prosinci r. 1905 rozloučil se Šmaha s Národním divadlem, přijav místo ředitele král. bulharského divadla v Sofii. Pobyl tam několik let a získal si o nový ústav v nesnadných poměrech platné zásluhy. Vrátiv se do vlasti usadil se posléze v Táboře, odkudž podnikal časté výpravy za pohostinskými hrami, k nimž byl zván na různá místa. Volných chvil užíval také k literární práci, píše zajímavé obrázky z Bulharska a pokračuje ve vzpomínkách, z nichž již před tím knižně vydal Americké táčky a Různí lidé a různé dojmy. Složil také dramatické hry, zejména veselohry Zlato a Premiéra na vsi.

V Dolních Chabrech u Prahy zemřel 15. května t. r. školní rada J o s e f D ě d e č e k. Narodil se v Chlomku u Turnova r. 1843, studoval v Jičíně a v Praze, kdež se na universitě oddal přírodním vědám, a působil pak od r. 1867 na reálce v Praze, pak v Písku, až se r. 1874 dostal za profesora na reálku do Karlína, kdež setrval do r. 1899, kdy odešel na odpočinek. Vedle školních učebnic, jež upravil

(na př. Pokorného Názorný nerostopis), napsal mnoho prací botanických, populárních pro časopisy zábavné (Květy, Zlatá Praha a j.), i vědeckých, jež otiskovaly listy odborné, Živa, Vesmír, Oesterr. botanische Zeitschrift, Archiv pro výzkum Čech a j. Četné příspěvky napsal do Ottova naučného slovníka; zpracovalť tam všecka hesla o rostlinách tropických u nás pěstovaných.

Dne 17. května t. r. zemřel náhle, raněn byv mrtvicí, spisovatel J a n V á ň a. Narodil se r. 1848 v Bělči, studoval v Písku, vzdělal se v Anglii a v Rusku a byl pak učitelem jazyka anglického a ruského na Československé obchodní akademii. Nepohodnuv se s ředitelem E. Tonnerem a inspektorem Alb. Bráfem, odešel z toho ústavu a byl pak soukromým učitelem jazyků. Rád upozorňoval na sebe i nápadnou strůjí, v níž se objevoval na veřejnosti ještě v posledních letech. Z obdivu k cizí velkosti tím trpčeji pociťoval časem obmezenost a zvrácenost domácích poměrů a dával svým citům výraz v hořkých epigramech a útočných rýmech, v nichž nezřídka zúčtovával — a to ne právě objektivně — také osobní spory. Tak vznikly Kokrhy a krákory, Třepety nad domácím hnízdem a j. Vážnější a cennější byly práce, kterými naše čtenářstvo seznamoval s anglickou kulturou a zejména s anglickými mysliteli. Z nich buď překládal, buď volně zpracovával jejich látky. Tak přeložil z J. T. Bucklea Dějiny vzdělanosti, z Lubbocka Radosti života, z Emersona Představitelé lidstva a Snahy a směry, ze Stuarta Blackie Sebevychování, z Cumminga Důležitost politické ekonomie pro lidstvo a j. Rovněž překládal z ruštiny, na př. z Grigoroviče Na ruské roli a j. Četné jeho knihy původní mají podobný ráz jako jeho oblíbení cizí autoři. Svědčí o tom na př. Mezi Puritány, Knihy a lidé, Albion hrdý a lidský, Čtyry věky lidského života, Doba a její lidé, Evropa cítící a myslící, Nový ráj srdce a bludiště života a j. Z učitelské působnosti jeho vyplynula řada knih učebných: Mluvnice jazyka ruského (ve 3 vyd.), Chrestomatie ruského jazyka, Ruský slovník, Slovník rusko-český, Škola anglické konversace, Stručná anglická mluvnice a čítanka, Anglicky snadno a rychle. Velmi mnoho prací, rozmanitých rozprav a pojednání zůstalo po něm uloženo po našich časopisech.

Na Král. Vinohradech zemřel 18. května t. r. a potom v Žitavě byl ohněm pohřben škol. rada A n t o n í n J e ř á b e k. Narodil se v Klatovech r. 1852, studoval ve svém rodišti a po universitních studiích také tam vyučoval, načež byl okresním inspektorem ve Slaném a potom profesorem na akad. gymnasiu v Praze. R. 1908 odešel na odpočinek. Mimo školní knihu Základové měřictví pro nižší třídy gymnasijní psal odborná pojednání mathematická do výročních zpráv, na př. O resolventách, O reálných kořenech obecné rovnice 5. stupně, a do Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky.

Na Smíchově zemřel 4. června t. r. J a r o s l a v S c h u l z, bývalý profesor I. českého gymnasia v Brně, odkudž r. 1909 odešel na odpočinek. Narodil se r. 1852 ve Svobodných Hamrech a věnoval se klasické filologii. Pro školy zpracoval z německé předlohy Mluvnici jazyka řeckého s příslušnou cvičebnicí a vydal pro školní potřebu řecké texty, na př. Odysseu, Platonova Euthyfrona a j.

Tamže zemřel 10. června akademický sochař a mimoř. profesor na české technice Antonín Popp. Narodil se v Praze r. 1850 a byl od r. 1896 docentem modelování na zmíněném vys. učení. V naší plastice je vynikajícím představitelem umění dekorativního. Výzdoba v budově Musea král. Českého, v Hypoteční bance, v Národním domě na Kr. Vinohradech, náhrobky M. Bittnerové a Puldy na Olšanech, V. Škardy na Vyšehradě a poprsí císaře Františka Josefa I., Fr. Palackého, Komenského, Klicpery, Tyla a j. jsou svědky a důkazy jeho umění.

V léčebně v Podolí u Prahy zemřel 24. června t. r. spisovatel Karel Kamínek. Narodil se v Praze r. 1868, vystudovav gymnasium dal se na práva, ale brzy jich zanechal, nastoupiv na úřednické místo u pražské obce. Literárně činný byl od r. 1892. V prvních pracích svých přidružil se ke směru Moderní Revue, zabývaje se zobrazováním výjimečných nebo odchylných stavů duševních. Vydal román Hřích, povídky Dies irae a Dissonance, překládal z Przybyszewského, z Hebbla, Kellera a pokoušel se o dramata, jež pro lyričnost a jiné slabiny neměla životní síly. Tak napsal Hasnoucí světla, Nové cesty, Dvě, Bouře a j. Poslední dobou byl redaktorem Ottova Divadelního slovníku.

Téhož dne zemřel v Jindřichově Hradci ředitel tamního gymnasia Dr. Antonín Decker. Narodil se v Třeboni r. 1855, studoval v Praze, oddal se na universitě dějepisu a zeměpisu, působil 10 let na městské střední škole v Praze, načež se stal r. 1888 ředitelem nižšího gymnasia v Třeboni. Ústavu, jejž řídil, a svému rodišti věnoval nejlepší své síly; za své zásluhy byl jmenován čestným měšťanem třeboňským. R. 1901 stal se ředitelem gymnasia v Jindřichově Hradci, kdež si milou povahou, účinlivostí a dobročinností získal obecnou náklonnost. Národ. jednota pošumavská vděčně ho uvádí mezi svými zakladateli, Vzdělavací sbor hradecký pozbyl v něm pilného předsedy. Decker napsal Dějiny Avarů, Dějiny škol třeboňských, Archiv městského musea v Jindř. Hradci a přispíval články do místních listů, Časopisu Českého Musea a j.

V Řevnicích zemřel 29. června t. r. a byl tam potom pohřben generál velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou František Xav. Marat. Narodil se r. 1849 v Počepicích u Sedlčan, studoval na akademickém gymnasiu v Praze, vstoupil do řádu křižovnického, byl r. 1875 vysvěcen na kněze, působil v duchovní správě na venkově a pak v řádě samém v Praze, kdež byl r. 1902 zvolen velmistrem. V tom úřadě rozvíjel na všech stranách, kam sahá vliv řádu, tak horlivou činnost v oboru církevního umění, že bude právem čítán mezi největší podporovatele stavitelského a malířského umění u nás v poslední době. Zvelebiv nejprve hospodářské výtěžky řádového majetku, užíval pak volného jmění řádového na přestavby a umělecké výzdoby četných chrámů v krajích českých i německých. Se zálibou a nevšedním porozuměním zabýval se studiem našich starých památek a byl pro své odborné vědomosti zvolen předsedou Jednoty k obnově kláštera blah. Anežky Přemyslovny. Zbudováním rozsáhlé budovy klášterní v Praze a přiměřenou úpravou jeho okolí získal si

trvalou zásluhu o ráz význačné části Starého města pražského; zlatou medailí dalo mu pražské zastupitelstvo za to na jevo zaslouženou vděčnost. Velmistr, jak o něm napsal Z. Winter, »po dlouhé době nejučenější, nejčeštější, nejpracovitější a nejmoudřejší«, byl Marat také štědrým dobrodincem chudých. Byl doživotním členem panské sněmovny a čestným občanem mnohých obcí. *F. V. Vykoukal.*

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 7. září 1915.

Vstoupili jsme do druhého roku trvání obrovské války. Na západním bojišti trvá od několika měsíců stagnace, bojuje se se střídavým štěstím válečným a na žádné straně nebylo značnějšího úspěchu. Na bojišti italském zůstaly všechny dosavadní útoky Italů bez úspěchu. U Benátek potopena italská pancéřová loď »Amalfi« rakouským ponorným člunem. 17. července potopen velký italský křižník »Giuseppe Garibaldi«. Obléhání Dardanel nemělo dosud výsledku. Zato pokračují spojená vojska rakousko-německá stále vítězně kupředu za ustupujícími Rusy, kteří vyklidili celou řadu pevností. Také z Haliče jsou Rusové na ústupu. O nápadné zdrželivosti Srbska vyslovil se odborník: »Na květen byla smluvena všeobecná offensiva proti Německu, Rakousku a Turecku. Proto byl francouzský generál Pau v Srbsku. Ale poněvadž Rumunsko zůstalo neutrálním a Rusové byli v Haliči poraženi, musilo s offensivy sejíti. Srbsko samo, nemajíc chráněné boky, nemůže se pouštěti do offensivy. Italie nepotřebuje se obávati; Srbsko nechce se státi námořním státem na Adrii, nýbrž přeje si pouze dostati východ k moři.«

Celkový přehled na východní frontě spojenecké jevil se počátkem měsíce července takto: 1. německá armáda Woyrschova vlevo od Visly mezi Radomem a Josefovem, pochodový směr proti Ivangorodu; rakouská armáda arciknížete Josefa Ferdinanda (4. armáda) vpravo od Visly od Josefova k Turobinu, směr na Lublin; německá armáda Mackensova mezi Turobinem a Krylovem na řece Bugu, směr na Lublin—Cholm; rakouská armáda Böhm-Ermolliho na Bugu až ke Lvovu, fronta na východ; německá armáda Linsingenova od Zlote Lipy až k Mariampolu na Dněstru, fronta proti východu; rakouská armáda Pflanzer-Ballinova podél dněsterské čáry do Bessarabie, fronta proti severu.

Počátkem července začínali Rusové vyklízeti Varšavu. Bojováno na všech frontách s velkou rozhořčeností a s velkými ztrátami. Dne 30. července zahájila ruská vojska ústup z pevnostního území na Narevu, Visle a Bugu. Spojenci obsadili Cholm a Lublin a železnici, která spojuje tato města západně s Ivangorodem, východně s Kovelem.

Počátkem měsíce srpna byla již západní část pevnosti Ivangorodu až k Visle v držení rakouského vojska a německé vojsko útočilo již na varšavskou pevnost. Dne 4. srpna byla Varšava armá-

dou bavorského prince Leopolda obsazena. Současně s obsazením Varšavy stalo se zabrání Ivangorodu rakouským vojskem. Německé vojsko dobylo pak rychle za sebou Rožany, Pultusk, Ostrolenku, Novogrod a Servok a vniklo do Lomže, poslední mocné ruské opěry na ruské frontě narevské. Dne 18. srpna dobylo německé vojsko pevnosti Kovna, které tvořilo nejsevernější bod opevněné hraniční čáry ruské proti Východnímu Prusku. Den po ztrátě Kovna pozbyli Rusové dalších dvou tvrzí pevnosti Novogiergievsk a Němci vnikli do předních posic Brestu Litevského. Novogiergievsk padl dne 20. srpna a dva dny později padla pevnost Osověc a město Kovel.

Novogiergievsk byl redutou rozsáhlého opevněného tábora vojenského. S Varšavou, Ivangorodem a s Brestem Litevským tvořil Novogiergievsk čtverec polských pevností, jenž byl ustanoven jako shromaždiště ruského vojska, operujícího proti Německu. Brest Litevský byl spojeneckými vojsky se tří stran sevřen. Rusové kladli houževnatý odpor, byli však poraženi, a dne 26. srpna oznamovalo se, že Brest Litevský padl. Rusové jali se ustupovati k Minsku.

Dne 21. srpna opověděla Italie válku Turecku, udávajíc za příčinu, že turecká vláda přes přípověď svou činila obtíže italským poddaným v turecké říši, kteří chtěli do Italie odcestovati.

Německý říšský sněm sešel se dne 19. srpna, aby povolil nový válečný úvěr desíti miliard. Říšský kancléř šl. Bethmann-Hollweg ujal se při prvním čtení předlohy slova, aby podal obraz povšechné situace. Poukázal na velké úspěchy Německa, Rakousko-Uherska a Turecka a pravil: »Držíme společně se svými spojenci téměř celou Halič a Polsko, máme Litvu a Kuronsko od Rusů osvobozeno, Ivangorod, Varšava, Kovno padly. Daleko v nepřátelských zemích tvoří všude naše linie pevný val.« Vyslovil pak uznání Švýcarsku, Holandsku a Svédsku za blahodárnou lásku, kterou osvědčily jak při návratu občanských osob z nepřátelské ciziny, tak i při výměně zajatců a vzdal vřelé díky papeži za myšlenku výměny zajatců a za značný dar k zmírnění útrap Východoprusů. Pojednav pak zevrubně o příčinách a vzniku války, vyslovil se o budoucnosti Polsky: »Doufám, že dnešní obrození polských hranic bude počátkem vývoje, jenž zprovodí se světa staré protivy mezi Němci a Poláky a jenž povede zemi od ruského jha osvobozenou vstříc šťastné budoucnosti. Zemi námi obsazenou budeme, přibírajíce pokud možná její vlastní obyvatelstvo, spravedlivě spravovati.« V doslovu uvedl, že, má-li Evropa dojíti klidu, může se tak státi jen nedotknutelným a silným postavením Německa, že Německo chce býti a bude záštitou míru a svobody velkých a malých národů. »Nikoli my to jsme — pravil — kdož ohrožují malé národy. Nevztahuji to nikterak pouze na národy germánských rass.«

Průběh událostí byl dle rakouských a německých úředních zpráv tento:

9. července. Bezúspěšné ruské útoky severně od Krasniku.

10. července. Bitva severně od silnice Souchez-Ablain.

11. července. Na Bugu dobylo rakouské vojsko opěrný bod u Derevlan. Na severním svahu vysočiny u Ypresu vyhodili Němci

část anglické posice do povětří. U Dardanel zjištěny německé ponorky.

12. července. Italský útok u Redipuglie odražen. Podepsán protokol o odevzdání německé jihozápadní Afriky Anglii.

13. července. Německé vojsko mělo u Kovna, Přasnyše a Mlavy úspěchy. Rakouská vláda poslala Spojeným státům americkým notu ohledně obchodování válečnými potřebami mezi Anglií a Amerikou.

14. července. Úspěšné boje rakouských vojsk na Dněstru až k Nižniovu.

15. července. Rakouské vojsko dobylo bernardinského kláštera u Sokalu. Císař jmenoval následníka trůnu Karla Františka Josefa generalmajorem a kontreadmirálem.

16. července. Boje mezi Vislou a Bugem. Západně od Visly zahájena offensiva spojenců. Ústup Rusů k Narevu. Zahájení německé výpravy proti Varšavě.

17. července. Silně opevněné postavení Rusů. Mlodzianov—Karněvo bylo Němci proraženo.

18. července. Rusové zahájili ústup na celé frontě. Ruské útoky u Zalesziku odraženy. V Gorici zahájeny nové boje. Němci postoupili na narevskou linii. Rakousko-uherské vojsko překročilo u Sokalu Bug. Rusové vyklizují Rigu.

19. července. Spojenecká vojska zahájila pronásledování ustupujících Rusů mezi Vislou a Bugem. Radom byla obsazena rakouským vojskem. Němci zmocnili se ruských posic severně od Novgorodu.

20. července. Spojenecká vojska zmocnila se ruských posic u Vladislavova.

21. července. Spojenecká vojska prolomila hlavní ruské postavení po obou stranách silnice Radom—Novoalexandria. Rusové byli zatlačeni do čáry Blonie—Nadarzyn—Kalvarya. Spojené státy severoamerické odpověděly na německou notu.

22. července. Spojenecká vojska pronikla k pásu Ivangorodskému.

23. července. Rusové vyklidili mezi Vislou a Bystřicí území ve frontální šířce 40 km. Německá armáda dobyla pevností Rožan a Pultusku.

24. července. Ruské výpady u Ivangorodu odraženy. Německé vojsko překročilo Bug na celé frontě jižně od Ostrolenky až k Pultusku.

25. července. Němci vynutili si přechod na narevské frontě nad Ostrolenkou.

26. července. Rakouské vojsko dobylo důležitého vrchu severovýchodně od Sokalu.

27. července. Němci dobyli Govorova. Rusové učinili opatření k vyklizení Vilna, Grodna, Kovna a Bialystoku. Němečtí letci bombardovali Varšavu.

28. července. Francouzové a Angličané obsadili Mytileny.

29. července. Rakouská a německá vojska podnikla útok na celé frontě mezi Vislou a Bugem. Rakouské vojsko dobylo Amielu. Generál Russkij byl jmenován vrchním velitelem ruským.

30. července. Rakouské vojsko obsadilo Lublin a překročilo Bystrou. Německé vojsko přiblížilo se k Cholmu. Zastavené útoky

italské pěchoty v Gorici. Němci bombardovali nádraží v Compiègne. Ruské vojenské velení rozhodlo se vykliditi Varšavu. Ruský generální guvernér opustil Varšavu. Německý císař na východním bojišti.

31. července. Boje mezi Vislou a Bugem. Němci obsadili Cholm. V Argonách dělostřelecké boje.

1. srpna. Úspěšné útoky rakouského vojska západně od Ivangorodu. Zprávy o novém mírovém pokusu papeže.

2. srpna. Pokračování bojů mezi Vislou a Bugem. Armáda šl. Mackensena prolomila ruskou frontu severně od Cholmu.

3. srpna. Rakouské vojsko zmocnilo se západní části Ivangorodu. Němci dobyli přechodu přes Narev u Ostrolenky. Útok armády prince Leopolda Bavorského na Varšavu.

4. srpna. Rakouské vojsko obsadilo Ivangorod. V Goricku prudké boje na pláni doberdobské. Boje ve Vogésách. Armáda bavorského prince Leopolda dobyla vnější a vnitřní tvrze varšavské.

5. srpna. Varšava obsazena německým vojskem. Pronásledovací boje mezi Vislou a Bugem. Rusové stříleli z varšavského předměstí Praga na Varšavu.

6. srpna. Německé vojsko proniklo k Narevu. Němci dobyli pevnůstky Dembe. Italský vyslanec opustil Cařihrad. Čtyřdohoda podala Řecku společnou notu.

7. srpna. Armáda arciknížete Josefa Ferdinanda obsadila Lubartov.

8. srpna. Rakousko-německá vojska překročila silnici Varšava—Lublin východním směrem. Rusové vytlačeni z levého břehu Wieprze a z pravého břehu Visly u Ivangorodu. Němci postoupili ke Kovnu. Rusové vyklízejí Rigu. Generál Russkij jmenován vrchním velitelem všech ruských sil ve vnitřním Rusku.

9. srpna. Německé vojsko prolomilo čáru tvrzí u Lomže a dobylo pevnosti.

10. srpna. Rusové ustoupili jižně od Lomže.

11. srpna. Rakouské vojsko dobylo Lukova a překročilo Bystřici západně od Radzyna.

12. srpna. Rakouské vojsko dospělo k Radzynu.

13. srpna. Rakousko-uherské vojsko pronikajíc severně od dolního Wieprze kupředu dospělo k Radzynu. Na hranicích tyrolských bojováno u Schluderbachu. Rakouský ponorný člun XII. nevrátil se z křižovací plavby v Jaderském moři.

14. srpna. Německá vojska pronikla přes Vlodavu.

15. srpna. Zvýšená činnost na italském bojišti.

16. srpna. Průlom ruské posice německým vojskem překročením Nurzce. Armáda bavorského prince Leopolda vynutila si přechod přes Bug severně od Drohyczinu.

17. srpna. Rakouské vojsko proniklo blízko k Brestu Litevskému.

18. srpna. Obkličovací kruh u Brestu Litevského vyvršen. Německé vojsko dobylo Kovna. Německé námořní vzducholodi napadly Londýn.

19. srpna. Pod tlakem dobytí Kovna vyklidili Rusové svá postavení proti Kalvarji—Suvalkům. Němci dobyli dvou tvrzí severní fronty u Novogiergievska.

20. srpna. Rakouská armáda překročila Bug. Obkličovací vojsko dorazilo k Brestu Litevskému.

21. srpna. Italie vypověděla Turecku válku. Italské útoky u Kuzače odraženy. Město Bielsk dobyto. Vjezd německého loďstva do rižského zálivu.

22. srpna. Italové vyklidili ostrov Pelagruž. Na Bobru velká bitva. Rusové vyklizují Brest Litevský. V Soluni odzbrojili Řekové anglické vojsko.

23. srpna. Řecko zamítlo návrhy trojdohody. Italské útoky na doberdobskou planinu odraženy. Němci obsadili pevnost Osověc na Bobru.

24. srpna. V ruské dumě staly se ostré útoky na vládu.

25. srpna. Rusové poraženi před Brestem Litevským. Rakouská a německá jízda vtrhla do Kovelu. Boje v rižské zátoce.

26. srpna. Brest Litevský obsazen německým a rakouským vojskem. Rumunští socialisté proti válce.

27. srpna. Rusové zatlačeni k Lesně.

28. srpna. Rusové ustupují k Minsku. Němci obsadili pevnost Olitu, kterou Rusové vyklidili. Němci dostihli Bialystoku.

29. srpna. Ruský ústup na celé frontě. Italské útoky na přímořské frontě odraženy. Obsazeno město Narev. Italská výprava do Malé Asie. Francouzský generalissimus ohlašuje zimní válku.

30. srpna. Rakouské vojsko porazilo Rusy u Šerešova.

31. srpna. Rusové odraženi od Lucka. Ve Varšavě odstraněny ruské nápisy.

1. září. Rakouské vojsko dobylo Lucku. Soustřeďování srbského vojska na bulharských hranicích.

2. září. Rakouské vojsko vtáhlo do Brodů. Rusové ustupují na frontě dněsterské. Nová ruská obranná čára z Petrohradu do Moskvy a ke dvinské linii. Ruský synod nařídil třídenní modlitby a půst za odvrácení katastrofy. Záliv rižský v rukou německých.

3. září. Změna ruského vyslance v Sofii. Rusové ve Východní Haliči ustoupili na linii seretskou. Německé vojsko obsadilo Grodno.

4. září. Rusové kladli tuhý odpor na celé frontě mezi Dněstrem a pripětskými bažinami. V dolomitském údolí nezdařil se italský útok. Kolem Grodna boje. Rusové opustili postavení na Němenu.

5. září. Ruský útok na bessarabských hranicích byl bez úspěchu. Západně od Tarnopolu zteklo rakouské vojsko ruská opevnění. Rusové ustoupili od Grodna.

6. září. Rakouské vojsko překročilo východně od Lucku dolinou Putilovky.

7. září. Car Mikuláš převzal nejvyšší velení nad armádami bojujícími proti Německu a Rakousko-Uhersku. Velkokníže Nikolaj jmenován místokrálem v Kavkaze.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 7. září 1915.

(Oslava 85. narozenin císaře a krále Františka Josefa. — Mimořádný sjezd českých měst. — Nový místodržitel v Haliči. — Charvatský sněm. — Nový kabinet v Řecku.)

Dne 18. srpna oslavili národové mocnářství rakousko-uherského 85. narozeniny císaře a krále Františka Josefa okázalým způsobem. Po celé velké říši rakouské i uherské konaly se okázalé slavnosti a národové holdovali svému panovníku, přejíce mu, aby se mu v brzku podařilo přivésti tuto obrovskou válku k zdárnému konci v pevné naději, že doba míru jim přinese splnění tužeb jejich pod jeho žezlem.

Česká města z království českého konala dne 13. července v Praze mimořádný sjezd. Předseda stálého výboru Dr. Štych zahájil jednání provoláním »Slávy« panovníkovi a shromáždění se usneslo zaslati J. V. holdovací telegram, v němž se praví: »Zástupci českých měst z království českého dovolují si dáti nezlomný výraz své naději, že slavné vítězství našich zbraní odstraní všechny příčiny dnešní světové války, přivodí toužený, opravdový mír na dobu nedohlednou a umožní staroslavné říši habsburské a našemu národu pod žezlem Vašeho Veličenstva rozvinouti všechny duševní a tělesné síly ku plodné práci hospodářské i kulturní, k utajení a posílení říše uvnitř i na venek.« Významnou řeč pronesl místodržitel hr. Coudenhove, v níž ubezpečoval, že jeho sympatie jsou rozvoji českých měst nakloněny, a vyslovil, že nejdůležitějším úkolem všech jest, podporovati a oživovati vlastenecké smýšlení obyvatelstva, jakož i vědomí toho, že osud každého rakouského národa jest s osudem Rakouska nerozlučně spojen. Jménem král. hlav. města Prahy prohlásil starosta Dr. Groš, že všecka česká města i obce jsou dnes ovládány jedinou myšlenkou: přispěti všemi silami k tomu, aby válka, do níž naše vlast stržena byla, pokud možno nejdříve zakončena byla vítězným přemožením všech nepřátel a zabezpečením trvalého a plodného míru.

V Haliči jmenován místodržitelem generál šl. Colard. Jmenování to komentovalo se oficiósně, že gen. Colard nespojuje se svým účelem žádné funkce vojenské a že s touto osobní změnou není spojena žádná změna v kompetencích veřejné moci v Haliči.

Charvatský sněm byl po krátkém zasedání uzavřen. Záhřebské listy se vyslovují, že zasedání to jest počátkem nové charvatské politiky a že každý Charvát jest přesvědčen, že sjednocení charvatských zemí v rámci této říše jest požadavkem všech charvatských stran a že otázka ta musí býti rozřešena.

V Řecku utvořen nový kabinet, v jehož čelo vstoupil Venizelos, který převzal zároveň portefeuille zahraničních záležitostí. Oficiósně sdělovalo se z Athen, že mezi králem a Venizelem zjednána úplná dohoda o příští zahraniční politice Řecka.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1915. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Červenec-srpen.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

ČESKÁ KNIHOVNA ZÁBAVY A POUČENÍ. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Jan Satranský. Svazek 35. **Adolf Heyduk a výbor z jeho poesie**. Podává Ferd. Strejček. Vychází v sešitech po - - - K —·24

Anthologie z poesie Heydukovy se zřetelem k středoškolské mládeži je součástí oslavných publikací, vydaných k slavnému jubileu 80. narozenin pošumavského pěvce. Pečlivý výbor a krásný rozbor básnické činnosti Heydukovy bude s užitkem čísti i každý lidový čtenář.

Galsworthy John: **VYBRANÉ NOVELLY.** Z angličtiny přeložil Karel Mušek. Světové knihovny č. 1207-1208. 88 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - - K —·40

Z moderních realistů anglických objevuje se knižně v naší literatuře Galsworthy poprvé. Zabývá se skorem výhradně lidmi nižších vrstev, malými lidmi svého kraje, jejichž bolesti, touhy a naděje dokonale zná. Výbor z drobných prací tohoto autora, hojně čteného v Německu, bude zajisté naše čtenáře zajímati.

Haškovec, Prof. dr. Lad.: **EPIDEMICKÝ ZÁNĚT MOZKOVÝCH BLAN** (ztrnutí šíje). Lidových rozprav lékařských č. 130. 10 str. v. 8°. Za - K —·20

Válečné nemoci nakažlivé vybízejí ke krajní opatrnosti každého občana. Nebude bez užitku, přečte-li si každý pozorně i tuto knížku, pojednávající o jedné ze záludných epidemických chorob.

Herzer, Prof. dr. J.: **ČESKONĚMECKÝ SLOVNÍK.** Za pomoci četných odborníků sestavil. Dílo dospělo k seš. 76. čili k heslu vyhvězditi. Sešit za K —·80

Pouze několik málo sešitů zbývá k dokončení tohoto velkolepého díla slovníkového, jímž vyplněna bude velká mezera v oboru česko-německých velkých děl lexikografických, z nichž může čerpati učenec, odborník, praktik i každý vzdělaný čtenář.

Hus M. Jan: **LISTY Z VYHNANSTVÍ.** (1412-1414.) Listů Husových sv. II. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. Světové knihovny č. 1197-1198. 118 str. 8°. Za K —·40. **LISTY Z KOSTNICE.** (1414-1415.) Listů Husových sv. III. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. Světové knihovny č. 1201-1203. 184 str. 8°. Za - - - - - - - K —·60

Úplné vydání všech těchto listů vyšlo s názvem:

LISTY HUSOVY. Podle pramenů české vydal a latinské přeložil V. Flajšhans. 432 strany ve zvlášt. illustr. obálce. Za K 1·40, skvost. váz. - - K 3·—

Toto populární vydání jest od 500 let první, v němž Hus hovoří poprvé svými slovy svému národu: **Nedajte sebe uhroziti, aby co sem psal, nečtli.** Čechové, čtěte tudíž odkaz epištol svého prvního apoštola!

kteráž je pravou lidovou četbou. — Vydavatelství oznamuje, že další svazky sbírky vycházeti budou nyní nepřetržitě, v obvyklých 14denních sešitech, za stejnou lacinou cenu 20 hal. za sešit. Nový svazek naší »Laciné« přinese knihu povídek jedné z nejmodernějších českých belletristek **Boženy Benešové** s názvem **»Myšky«**.

OTTOVY ZLATÉ KLASY. Sbírka domácí a školní četby. Řídí Josef Horčička. Čís. 1.

Jos. Horčička: **MISTR JAN HUS,** jeho život a dílo. Literární úvod napsal F. V. Krejčí. Se 7 illustracemi. 58 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - K —·30

Tato nová sbírka bude po způsobu Světové knihovny vybírati znamenitou četbu z domácí světové literatury a soustavně uvede do písemnictví po mládež vynikající, skvělá literární jména všech dob a národů. Každý svazek podá ucelený obraz o jednotlivém spisovateli s ukázkou význačných jeho prací. Knížky Ottových Zlatých klasů mají mládež naučiti účelně čísti a pořizovati si výpisky ze čteného, mají buditi lásku ke knize a české literatuře. Budou lacinou četbou; každý svazek zcela samostatný lze o sobě koupiti. Počátkem nové sbírky jest knížka o Mistru Janu Husovi, jehož památku v letošním jubilejním roce česká mládež nejlépe uctí, dostane-li do rukou tento spisek a stane-li se jeho obsah trvalým jejím majetkem.

OTTŮV DIVADELNÍ SLOVNÍK. Za součinnosti Karla Engelmüllera redigoval Karel Kamínek. Sešit 10. až k heslu *Brada.* Sešit za - - - - - K —·80

Velké kulturní dílo, bohatě illustrované, s přečetnými přílohami, má zájem nejen pro svět divadelní a každého, kdo s ovzduším tím cítí, ale i povšechně pro všecky vzdělané čtenáře, jimž je v oboru uměleckém pomůckou nezbytnou.

Palacký František: **DOBA HUSOVA.** Vyňato z Dějin národu českého. Úvod napsal V. Novotný. Světové knihovny č. 1193-1196. 256 str. 8°. Za K —·80

Populární vydání oné části veledíla Palackého, jejímž předmětem jest postava a význam M. Jana Husi, je pietním projevem k příležitosti pětistého výročí smrti jednoho z největších synů našeho národa. Dílo, kteréž v jistém směru tvoří vrchol tvorby slavného historika, měl by čísti každý upřímný Čech, jemuž veliké dějiny jeho vlasti nejsou lhostejny.

Preissová G.: **SPISY SEBRANÉ.** Svazek 18. **VŘES.** Šestero drobných povídek z oblíbeného ovzduší autorčina, z korutanského a slováckého života na jeden rys, všem společný, jejž již název sbírky napovídá. Svazek ten vychází v sešitech po - K —·30

Reuterová Gabriela: **NOVELLY.** Přeložila Zdenka Hostinská. Světové knihovny č. 1205-1206. 124 str. 8°. Za - K —·40

Z velkého díla německé spisovatelky podává Světová knihovna zajímavý výběr, kterýž předvádí čtenáři uměleckým realismem zpracované dojmy zámořských krajů, nádherné popisy přírodních krás, sytými barvami provedené obrazy ciziny, laskavým humorem vylíčené poměry drobných lidí, nebojácnou výbojnost, jde-li o bezpráví a pokrytectví a hluboké porozumění duši ženy. Břitké a znalecké posuzování mužství připomíná poněkud naši Vikovou-Kunětickou.

Shakespeare W.: **TITUS ANDRONIKUS.** Tragedie v pěti jednáních. Přeložil A. Klášterský. Dramatických děl sv. 36. 116 str. 8°. Za - - - - - - - - K 2·—

Předposlední svazek klassických dramat Shakespearových doplňuje celou smělou stavbu básnickou, kterouž dokončiti nebylo již dopřáno životu Jos. V. Sládka. Překlady Klášterského, nástupce Sládkova, tlumočí výstižně i básnicky krásu díla Shakespearova.

Sterzinger, Prof. dr. J. V.: **ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK NĚMECKO-ČESKÝ.** Nejnovější sešit 33. až k heslu Briefmuster.

Od sešitu k sešitu jasněji vystupují obrysy tohoto velikolepého díla, jež založeno a pracováno na nejlepších pramenech, bude nejen jedním z největších, ale vůbec stěžejných děl naší literatury.

SVĚTOZOR *zahajuje právě ročník XVI.*

Obrazové zpravodajství stouplo ve svém významu hlavně v posledních letech, kdy velké události napialy zájem čtenářstva. Obzvláště pak světová válka, událost světodějná, vyžádala si svého obrazového kronikáře, jenž by ji autenticky v celém průběhu zachoval. V obrazovém zpravodajství vynikl náš Světozor, kterýž zahajuje letos již ročník šestnáctý, je vpravdě nejstarším a také nejoblíbenějším obrazovým kronikářem. Řídě se příkazem velké doby, sleduje s pozorností veškeré údaje světové války a význačné události ze života českého i cizího a komentuje je řadou illustrací nejčasovějších a nejvěrnějších. Právě ukončený ročník XV. přinesl **2414** obrazů, kteréž ohromné a úžas vzbuzující množství zahrnuje v sobě vše, co hýbalo myslemi českými po celý rok. Ve snaze, podati nejzajímavější obrazy v největším množství při uměleckém výběru a uspořádání, setrvá »Světozor« i v ročníku novém a my naň co nejvřeleji naše čtenáře upozorňujeme. Právě vyšlý 1. sešit, jejž lze obdržeti na ukázku u všech českých knihkupců a ve všech prodejích novin, přináší 45 obrazů, z nichž četné obrazy z války, pěkné snímky národopisné a neméně zajímavé obrazy z válečnictví století 15. a 16. Textová část vhodným výběrem obrazy doplňuje. »Světozor« vychází nákladem J. Otty v Praze v týdenních, bohatě obrazových číslech po 40 hal. a předplácí se na čtvrtletí (13 sešitů) 5 K i s pošt. zásilkou. Odebírati lze u všech knihkupců a ve všech prodejích novin.

Šmilovský A. V.: **DVĚ NOVELLY.** (Jehla. Krupař Kleofáš.) Vydal Karel Rieger. Světové knihovny čís. 1199-1200. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Tento svazek výboru ze Šmilovského chce podati obraz tohoto belletristy, jak se jeví v pracích proň příznačných a umělecky výrazných. Maloměstská drobnokresba a svěží realistický obraz novelistický zachovají Šmilovského ve vděčné paměti nejširších kruhů čtenářských.

Vrchlický Jaroslav: **ZPĚVY HUSITSKÉ.** 1415-1915. Na památku mučednické smrti nejslavnějšího Čecha mistra Jana Husa z básní nejslavnějšího pěvce českého vybral a sestavil Jan Voborník. Bibliofilské vydání. Umělecky vypravil a obrazy vyzdobil Adolf Kašpar. Noblesní vydání na krásném papíře s 2 kartony a dvoubarevnou obálkou. Za K 2·50, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - K 4·30

Anthologie básnická z mistra české poesie Jaroslava Vrchlického, jíž přimyká se tento velký básník postavě Husově, duchu Husovu a celé té době a idei české historie, která tvoří vrchol a základní smysl českých dějin. Pořadatel právě na Vrchlickém ukázal, jak naši novodobí a největší básníci blížili se k vrcholu českých dějin. Pomalu klestilo si cestu uvědomění a přesvědčení, že duch husitský je duch národně-nábožensky uvědomělý a cítění to že jest základ a jádro české duše. Výbor Zpěvů husitských správně prohlašuje vydavatel za svědectví básníkovo o účasti v novém ruchu. Krásnou knihu Vrchlického doporučujeme jako nádherný a památný dar literární a umělecký roku Husova.

VRCHLICKÉHO JAROSLAVA NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ. Sv. VIII. **Mythy.** Sv. X. **Eklogy a písně.** Seš. za K —·32

V Novém souborném vydání básnických spisů Jar. Vrchlického dokončen byl právě svazek VIII., obsahující pečlivě zrevidované vydání prvního cyklu proslulých »Mythů«, kteréž objevují se nyní v rukou čtenáře již po páté. V Poznámkách vydavatelových a redakčních snesli oba vydavatelé této edice, řed. B. Frida a prof. Voborník, mnoho pozoruhodných literárních detailů k básnické tvorbě Vrchlického, pokud se týče slavné »Legendy o sv. Prokopu« a »Kříže Božetěchova«, takže čtenář, kochaje se vzácným dílem básnickým, má v ruce i osvětlující poznámky, jež tvorbu Vrchlického tím více k srdci jeho přiblíží. Nový další svazek Nového souborného vydání básnického díla Vrchlického přinese opět komentované čtvrté vydání »Eklog a písní«.

HUDEBNINY.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Roč. 19.

Čís. 9. Novotný V. J.: Z lidových písní. Pro zpěv s prův. klavíru - - K 1·—
Čís. 10. Vacek Jar. V.: Ballada. Pro klavír na dvě ruce - - - - - - - - - K 1·—
Čís. 11. Novotný V. J.: Z lidových písní. Pro zpěv s prův. klavíru - - K 1·—
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně pouze - - K 1·—

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

Veškeré pro českou sekci došlé obnosy budou rozděleny Českou Zemskou komisí pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém.

Zemská úřadovna pro král. České

Vdovský a sirotčí pomocný fond veškeré ozbrojené moci

pod vysokým protektorátem Jejich c. a k. Výsostí pana arciknížete **Leopolda Salvatora** a paní arcikněžny **Blanky** a za če-tného předsednictví Jeho Eminence **Lva** kardinála **Skrbenského**, knížete-arcibiskupa pražského a Její Jasnosti paní **Anny Berty** kněžny z **Lobkowicz.**

Telefon čís. 5899. **Praha-II., Václavské nám. č. 1.** Poštovní spořitelna 150.356.

(Český odbor.)

Vzdejte dík naší armádě za skvělá vítězství tím, že dle svých sil podporujete pozůstalé po padlých hrdinech.

Vzdejte dík naší armádě za skvělá vítězství tím, že dle svých sil podporujete pozůstalé po padlých hrdinech.

Provolání!

Rakousko-Uhersko bojuje ve světových dějinách ojedinělý existenční boj.

Vysoké sázce, o kterou se jedná, odpovídá u naší slavné armády, která staroslavnou naši říši brání proti daleko početnějšímu nepříteli, nevyrovnatelné hrdinství, nejradostnější obětavost, jaré a nezlomné snášení neslýchaných námah a strádání.

Vůči výkonům našich vojínů v poli jeví se všechno nepatrným, co činiti mohou ti, kdož nejsou ve svazku armády a nebojují s nasazením vlastního života a zdraví za vítězství a čest naší vlasti.

To jediné, co jest v naší moci, jest možnost pečovati **o raněné a nemocné a ujmouti se vdov a sirot padlých hrdinů,** jichž udatenství jediné vděčíme zachování a nerušené trvání naší hospodářské existence.

Červený kříž pečuje o raněné a nemocné. Úřadovna válečné péče stará se především o sbírání milodarů pro bojující naše vojsko.

Náš fond, který s nejmilostivějším schválením Jeho Veličenstva císaře a krále pod protektorátem Jeho cís. a král. Výsosti nejjasnějšího pana arciknížete Leopolda Salvatora a Její cís. a král. Výsosti nejjasnější paní arcikněžny Blanky se ustavil, má za účel pečovati a starati se o vdovy a sirotky po našich padlých hrdinech a poskytnutím **vydatných prostředků způsobiti, aby naši v poli stojící vojínové viděli zajištěný osud svých rodin.**

I když zaopatření vdov a sirotků po padlých vojínech jest především povinností státu, jest tu přece až do zahájení státní pomoci větší či menší časová mezera, v níž byly by rodiny, jimž jich živitelé byli smrtí vyrváni, vydány starostem a nouzi; rovněž jest přirozenou stránkou poměrů okolnost, že státu jest umožněno podporování pouze v obmezeném rámci, jenž vyžaduje pak delší účinné pomoci z prostředků soukromých.

Zde pomoci je svatou povinností všech, kdož zůstali ve vlasti.

O podporu našeho účelu obracíme se k nejširší veřejnosti; bez rozdílů stranických a národnostních, jež v tomto boji o existenci úplně ustupují, daruj každý, co mu možno dle svých sil a prostředků.

I když mnoho v tomto směru vykonáno a milodary dostoupí značné výše, přece musíme stále býti si toho vědomi, **že to, co sejde se na hmotných příspěvcích — daleko jest a zůstane za tím, co pro vlast a pro nás všechny koná každý jednotlivý v poli stojící vojín.**

Všechny dary, zemské úřadovny docházející, určeny jsou **výlučně** pro vdovy a sirotky po padlých vojínech, kteří měli **domovské právo v království Českém.**

Zvláštních přání dárců, aby věnovaný peníz rozdělen byl mezi vdovy a sirotky po vojínech výlučně té či oné **národnosti** neb mezi vdovy a sirotky po vojínech ze zvláště určených **měst, povolání a pluků,** bude dbáno **co nejpřísněji.**

Dary pro náš fond přijímají veškeré banky a poštovní spořitelna (konto číslo 150.356).

Dnešnímu výtisku tohoto listu přiložen jest současně složní lístek pošt. spořitelny k laskavému poukázání darů.

Veškeré našemu fondu odvedené částky budou sděleny vysokému protektoru, Jeho cís. a král. Výsosti nejjasnějšímu panu arcivévodovi Leopoldu Salvatorovi a v novinách uveřejněny. Poděkovací přípisy za větší dary budou Její cís. a král. Výsostí nejjasnější paní arcivévodkyní Blankou vlastnoručně podepsány.

Slavnost 85. jmenin Jeho Veličenstva císaře a krále nemůže býti důstojněji oslavena, nežli četnými dary pro pozůstalé po těch, kdož pro vlast život svůj na poli cti položili.

Pokračování na následující straně.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Fr. Ad. Šuberta. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 10.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

R. 1915. ČÍS. 10.

VLČKOVA
OSVĚTA

Eliška Krásnohorská:

Jan Amos v Lešně.

Letopočet — Bohu vzdání — Amen.
Vzrušen dopsal písmě poslední,
chvělým dechem zhasil svící plamen.
Šero jest, však již se rozední;
již se písař neuloží k spánku
po své noční práci dokonané.
Sepial ruce nad poslední stránku,
modlí se. — »Ó všemohoucí Pane!
Zbožným díkem duše má se koří
Tvojí milosti, již dals mi k dílu.
Dals mi vnuknutí, dals věk i sílu,
bych je dovršeno mohl zřít
s pláčem blaha v dnešní ranní zoři!
Přijmi, Pane, pod svatý Svůj štít
knihu, již jak oběť k Tobě zdvihám,
za niž prose — slabý orodovník —
lnu k ní jako k svatým Tvojim knihám;
knihu mluvy otců, Čechů slovník!
Tobě, Bože, posvěcuji jej,
poklad řeči té, jíž těšíme se,
Tvých když nepřátel nás honí rej
z vlasti, kde se půda s námi třese,
do cizin, kam pro své spasení
utíkáme bludní, ztracení!
Ty, jenž držels v oblacích Své ruce
nad Svým synem, umučeným Kristem,
Ty to víš, jak volá trýzeň v muce —
a co chví v té knize každým listem!
Všecky jsou v ní vzdechy bídy naší,

žaloby, jež se mi v srdce vbodly;
jsou v ní drahé zkazky doby krašší,
šepty naděje, v níž lid se modlí, —
zlatá slova víry, těchy, lásky,
moudrá hesla světlé nauky,
vše, co písně ladí v souzvuky,
nevina co dýše v dětské hlásky;
jména všeho, co si člověk spřádá
v bol i v štěstí, v rozmysl i v práci,
čím boj pravdy s křivdou zaburácí,
z čeho život vezdejší se skládá
i co v božském nekonečnu tuší;
vše, co volá z přírody a z duší
jazykem, jejž národu dals, Pane:
vše jsem vzpomínáním v mysli prožil,
schránil v sklizeň mluvy požehnané,
ji v tu knihu jako svátost vložil,
by svou *mluvou* ožil národ vnovo —
neboť: na počátku bylo *slovo!*«

V rozvlněných dumách nad svým dílem
stál Jan Amos v ranním svitu bílém.
Ale k Bohu obrácený duch
náhle v letu svém se sklonil s výše.
»Žití stvořil slovem sám jen Bůh, —
tvůrcem není člověk ve své pýše.
Nezdržím svým dílem chvíle smrti,
jestli Vševládci se zlíbilo,
že nás Čechy i to snění zdrtí,
jež nám sladký návrat slíbilo . . .
Tvé jen svaté vůle soud, ó Pane,
jak nám usoudil, tak nám se stane!
Bože věčný! Moudrost Tvá-li velí,
bychom jako bídní tuláci
pod svým křížem teskní, osiřelí,
sklesli před cizími paláci
zahynuli za svou víru ryzí,
a by vypila jen půda cizí
české slzy poslední: ó Pane,
pod tíhou Tvé vůle svrchované
čelem k zemi před Tvou velebou
padám v prach, jsa červem před Tebou.
Chceš-li Ty, kmen český setlí v hrobě.
Ale dej, ó dopřej, Otče náš,
by ta kniha dálné příští době
hlásala, jak u náhrobku stráž,
jaký velký mrtvý pod ním dřímá!
Kéž ta kniha nezmarnými slovy
o nás Češích pozdním věkům poví,

čím jsme byli! Ať jim zní a hřímá
naší památkou, ať naší řečí
věkům světa o nás, Bože, svědčí!
Vyplň, kniho má, své poslání,
jak ti určí Pán!« —
A přiklání
pokorně Jan Amos nade knihou
hlavu svou a s temnou v srdci tíhou
polibkem a svatým kříže znakem
s ní se žehná, s oroseným zrakem.

Rychle ze své jizby vychází
do polí a k háji, kde tak rád
jako v chrámě Božím častokrát
vykonává pobožnost svou ranní.
Smutek hluboký jej provází;
srdce, ač se soudům Božím klaní,
krvácí mu v rozbolněné hrudi;
jedna úzkost zaclání vše jiné,
jedna otázka se stokrát budí,
stokrát úpí: zdaž ten jazyk sladký
vlasti české, bolestné té matky,
a syn její v mukách — národ — zhyne?! —

Červánek, jak jindy, v jasné kráse
na východním nebi zardívá se, —
ne však, ne! Dnes temně krvavý,
jako když se výheň rozžhaví,
sálá rudým žárem pod oblaky,
valící se jako bouřné mraky
v černých kotoučích. V té děsné zoři
tonou věže, čpavý věje van,
plamen zubatý se k výši míhá,
jak když peklo do nebe se vzíhá;
zvony skučí bědným jekem hran —
vedro dýše z města — Lešno hoří!
Tu Jan Amos, jemuž tucha vzchází,
že v tom ohni Bůh mu dává zříti
prst svůj plamenný, se vrací k městu.
Hle, tam v žár se černé krovy řítí,
a ne v jednu střechu, ale ke stu
střech se lísá jazyk blízké zkázy.
Šílený kol nářek, strach a chvat!
Též Jan Amos k dílu záchrany
ruku podává jak bratrům brat,
jako křesťan mezi křesťany.
Když pak zdolán živel, démon spiat,
jde Jan Amos, oddaností vzňat,
pokořit se, jak byl kázal sobě,

vůli Boží ve své zpustlé kobě.
Rozpukané vidí trčet stěny
bývalého svého přístřeší;
jde — a bol jej svírá bezejmenný
při té chůzi, v žití nejtěžší.
Jest mu, že té jizby černý kout
odhalí mu věčný božský soud,
a že vzhlédne zrak tam badající
ve tvář osudu, ba v Boha přísnou líci.
Zmar jej vítá z trosek dveřejí;
vchází v jizbu — černé prázdno kol;
dým jen zbyl tu ze všech nadějí,
po knize ni stopy, ani listu!
Hasnou jiskry oharků, v jich svistu
cos jak žalem rozloučení stená.
K srdci sahá úžas, křeč a bol
v přemocné té muky okamžik;
však cos nutká padnout na kolena,
duši tiskne na kříž k nohám Kristu,
na rtech potlačuje lidský vzlyk
a jak čistým pláčem andělů
žhoucí skráně zmývá, na ně roní
sladkost duchovitých pocelů,
a cos v duši zvučí, jak kdy zvoní
velkonoční zvony vzkříšení.
Zřel Jan Amos vpřed, měl zjevení.
Ztajen v obláčcích a vnořen v jas,
tanul vzdušný zjev a mluvil hlas:
»Proto zničil velký Hospodin
spis tvůj drahý, žití tvého čin,
že Svou vůlí neustanovil,
aby mrtvá jenom knihy blána
uchránila mluvu otců tvojich!
V soudech Svých jí lhůtu obnovil:
bude živá v živých zachována
mluva Čechů po strastech a bojích!
Obětovat sebe ve svém díle
přál ti Pán. Tys došel svého cíle!
Po věcích to poznáš v rajském klidu,
až tvou mluvou zazní tvému lidu
vzkříšenému: »Vstalť jest této chvíle!«

Dr. *Čeněk Zíbrt:*

Josef Dobrovský a knihovna Neuberkova.

Zakoupení knihovny Neuberkovy do bibliotheky Musea království Českého vzbudilo živý zájem v odborných kruzích i v širší české veřejnosti. Jakožto úředníku, který se účastnil se zvěčnělým p. bibliothekářem Ad. Paterou prací při koupi, stěhování a umístění bibliotheky Neuberkovy v Museu, dostalo se mně příležitosti obeznámiti se s poklady tištěnými i rukopisnými v Neuberkově bibliothece, i dějinami této knihovny. Snaha tato bezděky vedla ke studiu, jaký má význam J. Dobrovský při sběratelské a vlastenecké činnosti zakladatele knihovny Neuberkovy. Z toho všeho nakupila se hrstka zpráv, posud nedosti povšimnutých, doplněných posavad netištěnou korrespondencí. Bylo by snad škoda, kdyby výsledky tohoto studia ležely ladem, bez užitku v mém rukopise. Osvěta, která tolik příspěvků přinesla k dějinám literatury české v době obrozenské, jest povolána v první řadě, aby uveřejnila tento příspěvek další, založený na původních pramenech a úředních zkušenostech.

Z úzkého zdánlivě rámce vystupuje mimoděk tato stať do řady příspěvků k seznání a ocenění činnosti J. Dobrovského a zároveň přispěje k osvětlení některých záhad a otázek v literární historii české.

Zakladatelem knihovny Neuberkovy[1]) byl Jan František rytíř z Neuberka (* 21. února 1743 — † 30. října 1784), ušlechtilý, vzdělaný pán, jenž v dobách, kdy vlastenecké vědomí u nás ve druhé polovici věku XVIII. jen slabě doutnalo, předstihoval své vrstevníky účinnou láskou k české řeči a k české literatuře, pevně důvěřuje, že oživne zase zanedbaná čeština, že vzkvete znova literatura česká a vydá opět utěšené plody. Probíráme-li se literární pozůstalostí šlechetného nadšence, jak jest nyní chována v Museu, přisvědčíme, jaký žal právem sklíčil r. 1784 vlastence tehdejší po jeho smrti. »Byl to muž (píše o něm v nekrologu Dobrovský), jenž mně a všem milovníkům české filologie a slovanské literatury vůbec vždy zůstane nezapomenutelným.« [2]) Nikdo (pokračuje Dobrovský) nemůže to tak cítiti, co ztratila česká literatura a vše, co s ní spojeno, jako právě a zvláště já, který ztrávil u jeho lůžka příjemně a užitečně tolik hodin, jehož ryt. Neuberk tak často povzbuzoval, pobádal, jemuž tak ochotně a radostně, jako také mnohým jiným, vycházel vstříc s podporami. Nešťastná pakostnice upoutala ho po několik roků na lůžko. Mohl děkovati zaměstnáním svého čilého ducha, jež ho tolik těšila za teskných těchto poměrů, že vesele mluvil, v dobré náladě i žertoval.

[1]) O rodu N. literaturu viz Zíbrt, Bibliografie České Historie I. č. 15601; Ottův Slovník Naučný XVIII. str. 233—4.

[2]) Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren, III. Stück, Prag 1787, str. 86, str. 179.

Jeho píle, když se ujal nějaké práce, byla nepřekonatelná. Veliký český slovník, z pozůstalosti Rosovy opisoval, nedbaje bolestí prstů, zkřivených a zchromlých od pakostnice, zřetelně a krásně. Vedle jiného působilo mu radost, když si okresloval titulní listy, kde nebyly nebo byly potrhány, když si takto celé strany knih doplňoval. Se značným nákladem a vkusem sbíral mince, rytiny a zvláště knihy. Z knih pátral zejména po těch, jež se týkaly českých grammatik a vůbec českého i slovanského jazykozpytu. Obyčejně se staral, aby získal dvou výtisků, chtěje oběma synům odkázati české bibliotheky.

Stejně vřele píše Dobrovský J. Ribayovi dne 23. března 1785 o smrti Neuberkově: »Pán z Neuberku, jak jsem Vám již psal předešle, umřel jest ku konci 1784. roku. Já ho velmi lituji; žádného tak na českou řeč laskavého pána nyní neznám, který by tolik chtěl neb mohl vynaložiti na všeliké vydání starých spisovatelů, jak on to vždy žádal a k tomu penězi nápomocen býti chtěl. S tím pánem, mohu pravdou říci, také jsem já chuť a horlivost u věcech českou literaturu se týkajících ztratil. Aniž již mám, s kým bych tak mile a vesele o těch věcích rozprávěti mohl.«[1])

Tak vroucně a srdečně ocenil slavný Dobrovský zásluhy Neuberkovy. Na základě tohoto svědectví Dobrovského a po prohlédnutí papírů, zachovaných z pozůstalosti Neuberkovy, stačí zahloubati se myslí do těchto dob, aby se nám vynořil roztomilý idyllický obrázek z domácnosti Neuberkovy.

Neměli vlastenci, spisovatelé tehdejší veřejného střediska, nebylo ještě museum pro sbírky starožitností a pro staré české památky literární a umělecké, nebylo nikde veřejné ústřední řízení pro sběratelskou vlastivědnou činnost. Vše to nahrazoval ve svém paláci nezapomenutelný rytíř Neuberk. K němu přicházejí ku poradám společným všichni tenkráte literárně činní, uvědomělí Čechové: Pelcl, Ungar, Procháska, Cornova, Zeberer, Vokounius, Tomsa, Karel Biener z Bienenberka a jiní, kteří buď ústně nebo písemně s Neuberkem o literatuře a řeči české jednali, zvláště Jiří Ribay, jenž lituje v listu Dobrovskému dne 27. května 1785: »Škoda toho výborného pána z Neuperku!«

Takořka ředitelem, vůdcem rozprav a všeho snažení jest důvěrník Neuberkův, Dobrovský. Tento kroužek, seskupený v útulné pracovně Neuberkově, staral se především podle promyšleného plánu svého mecenáše, aby se poklad českého jazyka zachoval, aby se znova přetiskovaly nákladem Neuberkovým

[1]) Dr. Jakubec ve vydání: Jos Dobrovského korrespondence, IV. Vzájemné listy J. Dobrovského a J. Ribaye z let 1783—1810, k tisku upravil A. Patera, v Praze, 1913, str. XXXV. Srov. tamtéž Dobrovský v listě dne 9. června 1785, str. 15: »Ich danke Ihnen sehr für Ihre Aufmunterungen. Es kann kein Lohn gröszer seyn für einen uneigennützigen Gelehrten, als der Beyfall anderer, mit welchem sie ihm gleichsam neuen Muth einflöszen. In dieser Hinsicht ist der Verlust des Herrn von Neuberg für mich unersetzlich. Eine einzige Unterredung hat meinen sinkenden Muth wieder aufgerichtet.«

u Schönfelda návody k naučení se české řeči, staré spisy grammatické, staré slovníky. S upřímnou rozkoší pak rozdával hostitel milovníkům české řeči a literatury, když si postyskovali, že ta a jiná kniha již nadobro zmizela, po exempláři nových sličných vydání těchto spisů o českém jazyku.[1]) Kdo se dozvěděl o starém rukopise, o staré knize, buď sám hned památku koupil a darem zvláště k Jmeninám věnoval (nejčastěji byl to známý Karel Biener z Bienenberka, jemuž památky staročeské věnoval Dobner, a Bienenberk pak je zase donášel Neuberkovi, dále zvláště Dobrovský a Ungar); nebo posílali vlastenci tehdejší majitele starých knih a památek k ryt. Neuberkovi, jenž všecko kupoval.

Ve schůzkách potom rokovali o původu a významu památky, určovali letopočet, obsah, zjišťovali poměr k jiným památkám, předlohám a pod., jak poučují přípisky a vlepené lístky do exemplářů Neuberkových. Vědeckým rádcem byl při tom pravidelně Dobrovský a hlavním pomocníkem, opisovačem, upravovatelem Václav Matěj Kramerius, jehož rukou na př. psány jsou návody: Kurtze Anweisung, wie man die böhmischen Buchstaben recht lesen und aussprechen soll; Anleitung zur Böhmischen Sprache für Deutsche, nach den Grundsätzen der besten Grammatiken, vorzüglich der des Herrn von Rosa; Klatovského Gespräche, Rozmlouvání česko-německá; výpisky z grammatik českých a latinských věku XVI. atd.

Kramerius také se staral o technickou stránku při této činnosti. Přinášel »skušené recepty dobrý ingoust udělati« a k jeho radě opatřil si Neuberk praktickou domácí malou knihtiskárnu, s malou zásobou literek a s ručním lisem knihtiskařským. Neuberk zářil pak radostí, kdy místo opisování mohl si pomocí Krameriovou vysázeti mezery, jednotlivých stránek, kdy mohl si na zkoušku otiskovati celé strany chystaných knih, které bohužel pak nikdy nebyly vydány. V Museu máme nyní dvě ukázky této domácí tiskárny Neuberkovy, totiž: první stranu Rosova Slovníku (A až Akant) z rukopisu, o němž Dobrovský píše, jak jsem uvedl, pečlivě sešívaného po složkách červeným hedvábím, čitelně psaného; druhá ukázka zachována ze slovníku česko-německého od Zeberera, rovněž nevydaného. Zajímavé jest, že obě díla slovníkářská, Rosovo[2]) i Zebererovo, o jejichž vydání Neuberk marně

---

[1]) Viz o nich Dobrovský, Litterarisches Magazin, III. Stück, 1783, str. 86—8: Pauli Czernoviceni Vocabularium Rhytmo bohemicum, Pragae et Viennae, 1783; Šteyer, Orthographia aneb výborně dobrý způsob (Žáček), 1781; Prima principia linguae bohemicae, Pragae, 1783; Ticini Principia linguae vendicae, 1783. O přetisku knížky Tobiáš Masnicius, Zpráva písma slovenského, v Levoči, 1696, viz Dr. J. Jakubec, Korrespondence J. Dobrovského IV. (Ad. Patera), 1913, str. 164, 167, dopisy J. Ribaye Dobrovskému 30. března 1790 a Dobrovského Ribayovi 21. dubna 1790.

[2]) Srv. Dr. J. Jakubec, Korrespondence J. Dobrovského. IV. (Patera), 1913, str. 67, list Dobrovského Ribayovi 4. února 1787: »Comenii Lexicon ist nie gedruckt worden. Man hält dafür, daß es zu Lessna in einer Feuersbrunst verbrannt sey. Allein ich und der sel. Herr von Neuberg waren immer der Meynung, daß es Rosa bey seinem

se staral, chována jsou v rukopise v Museu. Věčná škoda, že se také třetí oblíbený slovník Neuberkův nezachoval, totiž »Klauserovský Poklad staré češtiny«, zachovaný jen zlomkovitě z Neuberkovy pozůstalosti, nyní v Museu. Autorem jest bez pochyby knětiskař Klauser, známý bibliofil, jenž chtěl vydati Rosův Slovník. Zachoval se pouze »Díl I., v němžto dle abecedního pořádku ta starožitná česká jména a slova se vynacházejí, kterých staří Čechové v svých knihách, spisech a v mluvení užívali, pozdější ale čeští spisovatelové česko-latinských neb latinsko-českých slovařů, to jest Dikcionářů, taková do nich postaviti opominuli.« Všude jsou uvedeny prameny, odkud slova a úsloví jsou čerpána.

Vliv Dobrovského při učených hovorech a vědeckých snahách v domě Neuberkově vidíme, jak se zdá, i při pokusech srovnávati dějiny české řeči s dějinami nářečí slovanských. Kolik archů popsali, cvičíce se v znalosti hlaholštiny [1]) a cyrilštiny, v psaní a čtení azbuky i abecedy polské a lužické.

Až bude vydána tiskem úplně korrespondence Dobrovského s Neuberkem, vysvitne, jak vážně nadšený pěstitel studia o české literatuře Neuberk probíral odborné otázky, jak naznačoval směry studia, jak sám vyšetřoval, kde a odkud nutno sbírati látku k znalosti pokladu řeči staročeské, jak se staral o získání knih a rukopisů vzácných.

V bibliothece Musea království Českého chová se dopis Neuberkův dne 5. září 1779 Dobrovskému. Dopis významný, jenž podává ukázku, jaké byly styky přátelské i vědecké mezi Dobrovským a Neuberkem. S laskavým svolením sl. správního výboru Společnosti Musea království Českého otiskuji tento poučný a charakteristický doklad pro seznání povahy a učenosti zakladatele knihovny Neuberkovy:

Czegtitz den 5. Septembris 1779. Geistlicher Herr! Vor das überschicke (!) Kurtzböckische Verzeichnusz meine Dancksagung bevor. Wie Leyd wäre mir zu vernehmen, daß sich deroselben bald eine Verdrüszlichkeit zugezogen hätten, Honora medicum propter necessitatem, dies wäre wohl ein slechter (!) Schertz, wenn mann dem Verfasser der neuen Litteratur wegen ohngewaschenen Maul den Tempel Minerva gerade vor der Nase verspert hätte, ferners fide, cui vide, wird wohl ein heilsames Praeservativ sein. Und was soll mann nicht von ihren Hoffen, der in allen sehr vorsichtig zu Wercke gehet, aber das zur Presse bestimmte Werck wird wohl nicht das von der gelehrten Welt versprochene, und dem Tagelicht sehr nahe eilende Buch verdrängen, oder gar so zerstöhren, daß mann davon gar nichts zu gesichte bekommen solten. Rache würde das gantze

---

Lexico, welches zwar sehr gut, aber doch nicht zum Drucken ist, gebraucht hat. Manche Spuren führten uns auf diese Meynung. Daß Comenius eins geschrieben, ist ausgemacht; wo es hingekommen, unbekannt.« Srv. obšírně Zíbrt v bibliografii J. A. Komenského, Bibliografie České Historie V. str. 626—627, č. 22632—4. Viz též J. Jakubec, tamtéž, str. 85, list Ribayovi 2. července 1787: »Den Rosa konnte Herr Tomsa nicht gebrauchen, weil Herr von Neuberg das Exemplar autographum gekaufet hatte und es nicht gern jemanden sehen ließ, als mir«.

[1]) Srv. Dr. J. Jakubec, Korrespondence J. Dobrovského. IV. (Patera), 1913, str. 50.

Litterarische Publicum schreien, welches den 1. und 2. Theil besitzet, und so dann den 3., welcher erst das Omne trinum perfectum ausmachen solte, fruchtlos erwartete. Vos ego! sed motos praestat componere fluctus. Den 2. und 3. Theil der Böhmischen Litteratur habe mit vielen Bedacht gelesen, und den Stylum nicht überal Zweckmässich gefunden e: c: pag. 131 lin: 15. lege über die Theologische, lin: 16 lege über die Juridische Küste (!). Dann pag. 135. Ich besitze eine genaue Abschrifft, kann ich jemanden dienen? Subducta könnten ihre gantze Bereitwilligkeit zu nichte machen. wer da bedient seyn will, der möge selber kommen, besonders wenn die Waare gut ist. pag. 201. auf der Nro 1 geschilderten Bracteaten solte das II II einen deutlichern gwer Strich II—II haben, pag. 231. lin: 22 weis ich nicht, ob es nicht anstatt Klam-Gallasische lieber Gallasch-Klammische heissen soll. pag. 244 beweiset, wie Cosmas ohne vieler Worter Pracht körnicht ale Umbstände des Praeteriti, und Praesentis concetrate anzumerken gewust, dans eis religionis habitum et secundum regulam aequalem cibi et potus portionem. Subducta exoleverunt, jetziger zeit kleydet sich ein jeder, wie er will, die cibi et potus mensura wird nach den Appetitt abgemessen. ein tag ist nicht wie der andere. Die praenotata von den Böhmischen Wörterbüchern seyn Befolgungs werth. Dwě Kroniky Prwnj o Sftylfrydowi Knižeti a Panu Czefkem, druha o Bruncwjkowj enthalten nebst den angeführten Saň annoch ohnzähliche Wörter, die zu Bereicherung eines Lexici dienen könnten: A ta Saň měla dewět Hlaw, z nichž oheň jako z wychně wychazel. Wycheň wird mann in Wussin auch nicht finden. hier sind aus dem Bruncwik annoch einige grana zu einem Lexico. Klanj s ostrým, wovon in Epistola Ziscae Klaniczy za Skornie, wsedna na svug Kůn, wer kann das in Wussin finden, dass Kůn generis neutrius seye. včin's s Sstylfrydem statečne hnanj. ich Schlag in Wussin auf Hnanj und finde Hnanj neb wedenj wody po trubach aquilegium o. aquaeductus. weiter gar nichts. Trystan běžel w Zahradu. Zahrada kann wohl hier auch nicht Hortus heissen. . . . . . mezy pradj, Wussin weis nichts davon. Hned na swůg kůn skočil křepce. Tandem Wussin křepký agilis. křepčiti, rukama keyklowati, gesticulari. ferner k němuž se Sstylfryd přibočil, přibočiti, lenovati, nohy i ruce obrubati. Mečem protasyl, prudkosti Adryana pomėsstil, k němu se přitasyl, gemu Stropil, neb to držjwj tłesstělo gak od hromu, Zbeř, Ziwotnie s nim gel, Ostawiw Synu swemu zbožj, Konecz Kronyky o Sstylfrydowi. Začjna se Kronjka o Bruncwjkowj. Die zeit ist zu kurtz, als das ich auch solche mit dem Wussin hätte conferiren können, nur wenn ein Büchlchen von etlichen Bögen so viele Wörter hat, die Mann e(n)tweder gar nicht in Wussin findet. oder aber nicht genug in der Bedeutung bestimmet sind, was wird mann erst in Folianten finden, hier schlüsse bey einige Data des Wussinischen Lexici, wie oft es ohngefehr verleget worden. Das Böhmische ist eben etlichsmahl umgearbeitet, aber allezeit ohne Jahrzahl. Nudozerins Grammatic kann ich schon nicht erwarten, wünsche auch auf dero Reyse, welche deroselben vorzunehmen gesonnen sind, eine reiche Sammlung von Büchern und Schrifften, Hauptsachlich die viel von »biesse« und von »—ichú« haben. ich erwarte bald eine antwort und gebleibe mit aller Estime. J. N. —

Co bylo naznačeno o významu sběratelské i vědecké činnosti Neuberkovy a o účastenství Jos. Dobrovského při ušlechtilém snažení nadšeného ctitele minulosti české, dosvědčuje také dále dochovaná korrespondence Jos. Dobrovského s vrstevníky, zvláště se Zlobickým a s Durichem.

Zlobický zasílá dne 13. března r. 1781 Dobrovskému Šimkův plán srovnávací všeslovanské mluvnice a oznamuje, že požádá Ungara, aby vedle Fort. Duricha, Faust. Procházky, Pelcla požádán byl za dobrozdání také Neuberk.[1])

---

[1]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského III. 1908, str. 2.

Neuberk, jak již naznačeno, sbíral a studoval také tisky a rukopisy staroslovanské a jinoslovanské. Dovolává se Dobrovský v listu Durichovi dne 25. května 1786, že viděl Cerkovnyj Slovar, o němž Durich se zmiňuje, u Neuberka, v jeho knihovně.[1]) Ribayovi zmiňuje se Dobrovský r. 1785 dne 5. listopadu, že měl Neuberk mluvnici chorvatskou.[2]) Jindy, v listě dne 22. května 1787, vykládá Ribayovi o spisu Filonoma Benešovského Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, 1587, v Neuberkově knihovně.[3]) O slovníčku Dictionarium hexaglosson u Neuberka píše Dobrovský Ribayovi dne 9. září 1788.[4])

S povzdechem vzpomíná stále Dobrovský, jakou ztrátu nenahraditelnou způsobila smrt Neuberkova. Zemřel a kromě Zlobického, jemuž lichotí Dobrovský v listě dne 23. března r. 1789, o nikom Dobrovský neví ze soukromníků, kdo by měl tolik chuti sbírati památky staročeské a nezavírati jich před studiem komukoliv.[5]) Již bylo vyloženo o opisu a vydání Rosova Slovníku. Dobrovský znova se o tom zmiňuje v listě Zlobickému dne 28. dubna 1788, že vdova po Neuberkovi podle Pelclovy zprávy hodlá vydati tiskem tento Rosův Slovník.[6])

Dnes není již možná zjišťovati, pročítáme-li zmínky Dobrovského o vzácných kusech literatury staročeské v knihovně Neuberkově, co Dobrovský mínil svými narážkami. Rozepisuje se na př. několikráte v listech Durichovi o knihách Konáčových. Nerozumíme dobře zmínkám Dobrovského v listě Durichovi dne 17. června 1789, že prý viděl Konáčovu knihu v bibliothece Neuberkově a že k ní bylo připojeno vydání kroniky o králi Floriovi z roku 1519. Brzy potom, již dne 8. července 1789 děkuje Dobrovský Durichovi za zprávy o knize Konáčově (které?), chované kdysi v knihovně Neuberkově.[7])

Dne 11. prosince r. 1794 radí Dobrovský v listu Zlobickému ku vydání Rosova slovníka, jak již bylo uvedeno, že je chystal i zvěčnělý Neuberk a po jeho smrti jeho vdova. Mohl prý to podniknouti knihtiskař Schönfeld. Mezery, kde scházejí písmena která, Dobrovský rád by doplnil, jak to již započal se zvěčnělým Neuberkem. Jako dříve vdova, tak prý nyní syn Neuberkův chtěl by Slovník Rosův tiskem vydati. Hodilo by se to lépe nakladateli, který zároveň jest knihkupcem a mohl by pak (jak patrně Dobrovský mínil) s úspěchem knihu rozprodávati a tím lépe pochoditi nežli nakladatel soukromník.[8])

---

[1]) Patera, Korrespondence Jos. Dobrovského I. 1895, str. 450. »Cerkovnyj slovar, quod iudicasti, apud defunctum Neubergium vidi.«
[2]) Jakubec, J. Dobrovského Korrespondence IV. 1913, str. 26.
[3]) Jakubec, tamtéž, str. 78. Vydal Zíbrt, Český Lid XV. str. 23.
[4]) Jakubec, tamtéž, str. 106.
[5]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského, III. 1908, str. 43.
[6]) Patera, tamtéž, III. str. 25.
[7]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského, I. 1895, str. 124, 126.
[8]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského III. 1908, str. 86. Srv. Jakubec, Korrespondence J. Dobrovského IV. (A. Patera), 1913, str. 220.

Dobrovský v listu Zlobickému 3. března r. 1795 zmiňuje se o své kritice překladu Zlobického Všeobecného řádu soudního. Výslovně se dotýká horlivého zájmu a živého účastenství zvěčnělého Neuberka při úpravě českého textu soudního řádu. Připouští, že to práce nesnadná, namáhavější, nežli překládati jinou knihu. Neuberk věnoval této práci pozornost a naznačoval místa některá k úpravě.[1])

Dobrovský vzpomíná v listě Durichovi dne 3. září 1797, že koupil kdysi od žida rukopis český, evangeliář, psaný velikými písmeny na pergameně, z pozdější doby, než jest Vídeňský, a daroval Neuberkovi do knihovny. Jest to převzácná památka literatury staročeské, Čtenie zimnieho času, o které viz dále při zmínce o vydání Paterově.[2])

O Rosově Slovníku stále se vyjednávalo. Srv. Zlobický v listě Dobrovskému dne 31. října 1798. Výklad Zlobického týká se ceny a významu Rosových prací, Slovníku i známé jeho Grammatiky.[3])

V té celistvosti a úplnosti, jak ryt. Neuberk měl svou sbírku knih, sestavenou od vlastenců a literátů tehdejších, nezachovala se tato bibliotheka. Nezmenšený její obraz zachován jest pouze v seznamech. Jsou to katalogy nejstarší, nyní uložené v Museu. Katalogisační práci tuto konal rovněž kroužek, seskupený kolem lůžka neúnavného trpitele, jenž hledal útěchy v pořadatelské práci jednotlivých kusů, zapisuje do katalogů podle lístků rovněž zachovaných (od Dobrovského, od Ungara, Dobnera) správné názvy a odhady.

S úctou a vděčností pročítáme tyto památky, vetché rukopisy, s přípisky úctyhodného rytíře Neuberka, zakladatele slavné bibliotheky Neuberkovy, jenž rád přirovnával žádoucí činnost pro zvelebení zanedbané češtiny k sběratelské činnosti včeliček. Byl zajisté včelkou mezi ostatními pracovníky Neuberkovského kruhu.

Syn zakladatele této knihovny Jan František z Neuberka (* 1769 — † 1836) staral se o to, aby dědictví šlechetného otce nejen uchoval, nýbrž i rozmnožil bibliotheku vzácnými přírůstky dalšími. Účastnil se tehdejšího českého ruchu společenského a vlasteneckého. Palacký vzpomíná ve svém Každodenníčku, jak dne 18. listopadu 1825 pobyl večer až do 11¼ hodiny v srdečném obcování u Dra. Měchury, kdež se hral whist a tančilo. Byl tam vedle jiných vlastenců tehdejších také Neuberg.[4])

Dobrovský těšil se stále důvěře a přízni v rodině Neuberkově. Jan František z Neuberka hostil Dobrovského na svých panstvích, vyžadoval si od něho dobrozdání o mincích, poctívali ho zásilkou ovoce, jak ukázkou svědčí přátelský dopis Dobrovského dne 18. října 1822.[5])

---

[1]) Patera, tamtéž, str. 96.

[2]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského I. 1895, str. 374.

[3]) Patera, Korrespondence J. Dobrovského III. 1908, str. 147.

[4]) Dr. V. J. Nováček, Františka Palackého korrespondence a zápisky. I. 1898, str. 121.

[5]) Den 18. Oct. 1822. Meinem Versprechen nachzukommen, ergreife ich die Gelegenheit, meinen schuldigen (Dank) für die gütige freund-

Zejména meškal Dobrovský u Neuberka na venkově r. 1825 v červenci. V dopise Dobrovského, kde se zmiňuje vedle jiného o historickém datu o Turnovu a vyřizuje vzkazy choti Neuberkově, přiložen na zvláštní čtvrtce popis zvonových nápisů v Podvinci, v Sejčině, v Dobrovici, v Debři, v Chotětově i s výkladem, se znakem a pod.[1])

Důležitá pro životopis Dobrovského jest vložka, psaná rukou Jana Františka z Neuberka. Poznamenává zprávy o pobytu Dobrovského v Čejtici r. 1825. Pobyl tam 14 dní, v dobrém zdraví a při veselé mysli. Se zálibou vyhledával zvonice v okolí a opisoval si nápisy zvonové pro svou sbírku. Každý den chodil s Neuberkem pěšky několik hodin. Neuberk se přiznává, že těžil mnoho z rozhovoru a ze zábavy s Dobrovským příjemně pro své poučení. Znal prý Dobrovského již od svých 14 let, poněvadž navštěvoval zvěčnělého otce, kterýž byl milovník české literatury, denně a trávil večery v Neuberkově kruhu rodinném, tak že byl vážen jako milý a důvěrný přítel rodiny. Dne 17. července 1825 dlouho hovořili o příštím osudu. Dobrovský se zmínil, že mu bude dne 17. srpna 1825 72 let. »Bojím se 73. roku. Přečkám-li jej, mohl bych dosáhnouti věku 80 let. Tolik vím, že v Praze nezemru.« Neuberk odvětil, že se toto proroctví asi jistě vyplní, poněvadž Dobrovský pokaždé, kdy není docela zdráv a spokojen se zdravím, obyčejně se vzdaluje z Prahy a navštěvuje své vzdálené přátele a známé. Dobrovský přisvědčil: »Ano, to jest také prostředek, že se udržuji a potěším, zotavím, to jest moje nejlepší léčení.« K tomu připisuje pak po smrti Dobrovského Neuberk, že zemřel Dobrovský skutečně mimo Prahu, v Brně dne 6. ledna roku 1829 u Milosrdných Bratří.[2])

---

schaftliche Aufnahme zu Melnik oder besser auf der Neuberka zugleich abzustatten. Die gesuchte Münze bezieht sich eigentlich auf die Dreyfaltigkeiskirche. »Auf der Face (sagt Schaller Bunzl. Kr. S. 175), ist die Kirche selbst vorgestellt, auf dem Revers findet man folgende Aufschrift: Prwnij kamen k temuž Chramu Panie položeny byl w letu Panie 1588. dne 12. Cžerwence.« Sonst heiszt es noch: »Die ein Bürger zu Melnik lesitzet« . . . . .

[1]) List J. Dobrovského zní: Samstags nachmittag bin ich ganz gewisz in Domausnitz zu treffen. Da die gnädige Frau ganz gewisz auf meine Messe rechnet, so wäre, wenigstens Sonntags nachmittag, es mir sehr lieb, wenn ich abgeholt würde, um nicht gezwungen zu werden, länger zu bleiben. Für das historische Datum aus Turnau vielen Dank. Es soll mit mir zurück erfolgen. M. Hochw. G. u. Fr. Ergebenster Dr. u. Fr. (Diener und Freund) Jos. Dobr. Vor Petri und Pauli, Kopidlno.

[2]) Do listu Dobrovského vložen záznam Neuberkův: »Nro. 30. Dobrovsky hatt mich auf meinem Guthe Czeyticz, in Monath 1825 besucht, er blieb gegen 14. Tage, war sehr gesund und muntern Geistes, er bestieg in meiner Nachbarschaft die meisten Glokenthürme, um seyne sammlung von Glockeninschriften zu vermehren. Täglich gingen wir mehrere Stunden zu fusz, wo ich wie immer in seyner Geselschaft die angenehmste und belehrendeste unterhaltung genosz, da ich mit Ihme von meinen 14 Jahr bekannt bin, da er meinen sel. Vatter, der auch ein Liebhaber der böhmischen Litteratur war, fast täglich besuchte und die Abende in unserm Hause zubrachte, so wurde er

Jan Eduard z Neuberka (* 3. dubna 1834 — † 20. ledna 1892), syn obětavého příznivce a bývalého presidenta našeho musea, věnoval darem skvělou sbírku starožitností a uměleckých památek po zakladateli sbírek Neuberkových, po léta v rodině již doplňovanou, — Umělecko-průmyslovému museu v Praze; slavnou bibliotheku pak odkázal svému synu jedinému Maximilianovi (* 1860), jenž prodal Museu království Českého výběr z ní r. 1902. Napověděl jsem, že šlo jen o výběr; totiž rukopisy a knihy cizího původu, bez významu pro účel bibliotheky musejní, byly odkládány a od majitele jinam nabízeny, kdežto Museu byla dána přednost, aby si nejdříve rukopisy a knihy vybralo a pro Museum zakoupilo. Tím asi vystiženo vše, co objasňuje historii bibliotheky Neuberkovy. (Dokončení.)

H. Traub:

Morava a volby na ústavodárný sněm říšský r. 1848.

(Dokončení.)

Volby provedeny sice po celé zemi naprosto klidně a hladce, jak se dalo očekávat, ale také bez jakéhokoli vzrušení[1]) za účasti většinou velmi chabé, ba nedostatečné, když na př. v obvodech volebních, čítajících na 2000 duší, přihlásilo se o legitimace k volbám volitelů průměrem sotva 30—40 osob. Že při volbách do sněmu zemského, krátce před tím provedených, ukázala se přese všechnu nedůvěru v lidu i přes ukvapenou rychlost namnoze horlivost větší, vysvětluje »Moravia« [2]) tím, že voličové dostali tehdy legitimace volební do domu, byvše konskribováni domácími, kdežto pro volby do ústavodárného sněmu říšského spokojili se úřadové [3]) — snad

---

auch als ein zu unser famili gehöriger Freund geschätzt — es war den 17. July 1825 als wir viel über die zukünftige Existens mitsamen gesprochen, da sagte Dobrovsky, das er den 17. August (tužkou připsáno: 1753 gebohren) 1825 72 Jahr alt würde, — ich fürchte das 73tes, wen ich dieses überstehe, so könte ich 80 Jahr alt werden, — so viel weis ich, dasz ich in Prag nicht sterben werde, — worauf ich erwiederte, dasz dies leicht zu treffen konte, weil Er, wenn Er sich unwohl fühle, gewöhnlich sich von Prag entferne, und seynen entfernten freunden und bekanten besuche aufs Land mache, Ja, sagte Er, dies ist auch dasz Mittel mich zu erhalten und aufzuheitern, dies ist meine beste Cour. — Dole přípisek: Dobrovsky 6. Jänner 1828 (!) in Brünn um 11. Uhr Vormittag, bey den barmherzigen Brüdern gestorben, seyend Alters 75 Jahre, 3 Monath, 29 Tage. —

[1]) Nejinak tomu bylo ostatně v Čechách, o čemž píše V. Nebeský (Nár. Noviny, č. 81): »Odbývalo se volení na říšský sněm tak tiše jako v nějakém kanceláři.« Jediné, co se stalo, bylo přerušení sněmování v Brně od 20. do 26. června, jak o to žádal Mayer připomenuv, »že mnozí z obyvatelů venkovských k tomu cíli snad domů přijdou«.

[2]) Moravia, 1848 č. 76.

[3]) A přece ministerské nařízení ukládalo výslovně pořízení voličských seznamů s označením jména, stavu a zaměstnání osob k volbě oprávněných. Proto se také domáhala »Die neue Zeit«, 1848 č. 21, aby obecní výbor olomoucký pořídil ihned seznam oprávněných voličů, zkoumal

pro přílišný spěch? — oznámením volebního jednání toliko návěštími na rozích. »Moravia« poukazovala též k tomu, že by oznámení vybubnováním bylo bývalo účelnějším, ježto by bylo došlo více povšimnutí a pozornosti u lidu méně vzdělaného, který nevykonal takřka přiznaného mu práva volebního, nezvěděv namnoze nedokonalým opatřením o věci vůbec. Není dokladův ani zpráv, že by byli úřadové dle daných jim z Vídně pokynů dbali toho, aby se dostalo voličům jako zvláště volencům upozornění a poučení o významu volby. Nikdo, jak se zdá, nemluvil, nikdo také nepronášel svého programu, přenechávaje vše pouhé náhodě.[1]) Stesk, o kterém se dočítáme stran voleb do sněmu zemského, platí stejnou měrou i pro volby do parlamentu vídeňského[2]): »Volení k sněmu bylo tak na kvap vypsáno a vykonáno, že lid venkovský . . ani kdy neměl, řádně se uradit o poslanci, jejž by vyvoliti měl, tím méně jemu své žádosti ku sněmu na uváženou dáti.« Příčinou neúčasti, především ovšem na venkově, byl též, tuším, útěk dvora do Inšpruku, jak se o tom pronesl poslanec Valíček 6. června za příležitosti projednávání voleb zemských. Chyba byla rozhodně též v nedostatečné organisaci jako v agitaci volební; Jednota Moravská byla po prvním kroku svém zakřiknuta, spolek ku zvelebení vzdělanosti politické spokojil se vzpomenutým platonickým projevem, a noviny moravské, nedostatečně vypravené, vycházející jenom týdně a málo rozšířené, nevěnovaly ještě k tomu věci této náležité pozornosti, a tak veřejnost česká na Moravě byla zhola bezradna.[3]) Další nepříznivou bylo okolností, že voličům dostalo se upozornění o tom, že nejsou omezeni ve volbě volitelů na vlastní toliko obvod, příliš pozdě, ba někde o tom nezvěděli vůbec.[4]) Zdá se mi, že malého zájmu spolupříčinou byla též obava, že obcím bude — jako se stalo na sněmě zemském — platiti poslancům diety, ačkoli bylo stanoveno, nikoli však veřejně ohlášeno, že deputovaným se dostane od státu 200 zl. k. m. měsíčního platu.[5]) A. Springer[6])

---

jejich oprávněnost »s největší svědomitostí«, vydal seznam voličů tiskem a stanovil několikadenní lhůtu stran reklamace pominutých.

[1]) Podobně dělo se však také v Čechách, ba dokonce i v Praze. »Nikdo nemluvil, nikdo nepronášel své vyznání víry politické až na p. Kreuzberga, který ale propadl při volení.« (Nár. Noviny, č. 81.)

[2]) Mor. Noviny, příloha k Týdenníku ze dne 3. června.

[3]) V Čechách za prováděných právě v červnu voleb do sněmu zemského měly úřední noviny zvláštní rubriku pro seznam kandidátův a jen tam bylo pro 72 vikariáty přihlášeno 446 uchazečův. Ovšem že při volbách na říšský sněm ani tam nebylo mnohem lépe, ale toho byl asi příčinou především nezdar s ústavodárným sněmem českým.

[4]) Stýskal si proto anonymní pisatel z Nov. Jičína v Moravii (1848 č. 76), kterak okolnost, že každý volič směl vybrati si volitele toliko ze svého obvodu, bylo nejen »bornírovaná a nesmyslná«, nýbrž poskytlo též výsledku »zcela klamného«.

[5]) Jinak tomu bylo nebo mělo býti pro ústavodárný sněm český. Tam se deputovaným mělo dostati cestovného 1 zl. k. m. za míli a po dobu trvání sněmu denních diet 5 zl. z c. k. kamerálního fondu (Nár. Noviny, č. 39).

[6]) Ant. Springer, Geschichte Osterreichs, I. 396.

vidí příčinu nápadné neúčasti v nepřímých volbách — ačkoli na sněm zemský volilo se rovněž prostřednictvím volitelů —, spíše ale lze hledati lhostejnost k volbám v nedůvěře lidu, způsobené volbami do parlamentu frankfurtského, jíž chtěl čeliti zemský správce vhodným poučováním. Stalo se tak? Jinak byly by — aspoň co do účasti — dopadly též volby, kdyby byl, jak žádal F[icker?],[1]) den, stanovený k volbě volitelův, oznámen každému voliči zvláště, způsob to, který je nyní obvyklý a běžný. Stalo se tak, že — jak prohlásil Dr. Mandelblüh 21. srpna v zastupitelstvu zemském[2]) — při mnohém volení nikoliv ona důvěra, nýbrž pouhá náhoda panovala, protože takoví posli vyvoleni jsou byli, kterých voliči ani dříve neznali, aneb kteří ohledem na složené vyznání víry většinu hlasů obdrželi. —

Čekali bychom, že podle sdělení Lažanského, podaného o věci do Vídně, budou volby vykonány všude do 26. června, než nestalo se tak. Tak v Hranicích nebyla volba v stanovený čas provedena z příčin nám neznámých[3]) — ve výkazu úředním čte se prostě »kam keine Wahl zu Stande« — a došlo k ní teprve 28. června,[4]) rovněž tak v okrese Kl. Hradisku, kdy provedena dodatečná volba 28. června. V Prostějově byl zvolen Alois Pražák, ale protože byl vyvolen zároveň v Uherském Hradišti, pro kterýžto mandát se rozhodl, zastupuje již vlastně rodiště své na sněmu zemském,[5]) vykonána jest za Prostějov dne

---

[1]) Die neue Zeit, 1848, příl. k č. 24.

[2]) Mor. sněm list., 1848.

[5]) Mám za to, že Hranic se týká sdělení Pražákovo, učiněné v říšském shromáždění dne 15. července, že se totiž přihodilo na Moravě neopatrností volebního komisaře, že byl prohlášen za zvoleného někdo, kdo neměl prosté většiny hlasů. Krajský úřad nařídil ovšem volbu novou.

[3]) V Nár. Novinách, 1848 č. 89 je zpráva, že volba provedena v Hranicích 17. července, ve výkazu úředním je řeč o 28. červnu (?). Toto datum je snad omyl nebo přepsání, neboť v úředním výkaze ze dne 6. července, jak byl uveřejněn v novinách, je při Hranicích sdělení: »Wurden neue Wahlen eingeleitet« a v seznamu, otištěném v Moravii z 13. července (č. 84), je za Hranice poznámka: »Noch nicht bekannt.«

[4]) Pražák (vlastně Praschak, jak je podepsán, naproti tomu Kozánek!) učinil o rozhodnutí svém, proč dal přednost Uh. Hradišti, tento výhradně německý projev — proč ne též v Týdenníku? — k voličům ze dne 29. června, který je pro dobu i osobu pisatelovu po mnohé stránce charakteristický. Praví tu doslova (srov. Brünn. Zeitung, 1848 č. 179): An die Herren Wähler und Bewohner der Bezirke in Prossnitz, Hradisch und Wisowitz zur Wahl der Abgeordneten für den konstituierenden Reichstag in Wien! Bei Vornahme der Wahl der Abgeordneten zum Reichstage wurde mir die Ehre erwiesen, in den Wahlbezirken zu Prossnitz, Ung. Hradisch und Wisowitz zum Reichstagsabgeordneten erwählt zu werden. Ich sehe mich verpflichtet, den H. Wählern und Bewohnern dieser Bezirke für das ehrenvolle Vertrauen, womit ich durch diese Wahlen ausgezeichnet wurde, öffentlich zu danken und zugleich die Gründe auzugeben, welche mich bestimmen, die Wahl für den Bezirk der *Stadt Hradisch anzunehmen, an welchen mich die Bande der Geburt und der Heimat knüpfen.* Ich bin es mir lebhaft bewußt, daß ein Ab-

3. července volba nová. Ale Pražáka vyvolili si též ve Vizovicích;[1]) tak že i jim se bylo podrobiti nové volbě, ač se nepraví nikde, kdy k ní vlastně došlo.[2]) Ve Šternberku zvolen stejně jako v Olomouci B. Szábel, jenž dal přednost Olomouci jako městu svého působiště a jehož zástupcem byl na sněmě zemském, tak že i Šternberští musili 30. června voliti znova. Tak se stalo, že dne 26. června, v den zamýšleného zahájení parlamentu vídeňského, přihlásilo se u poslanecké komise celkem 75 zástupců, vyslaných k shromáždění říšskému, a z těch toliko dva (Ganzwohl a Šťáfa) z Moravy; k nim pak přibylo do konce měsíce června ještě všeho všudy šest nových: Robert, Franzl, Teltschik, Bittner, Sitka a Szábel.[3]) —

Zastoupení markrabství Moravského na ústavodárném sněmě říšském vypadalo celkem takto:

I. Brněnský kraj. Brno s přilehlými předměstími:[4]) Dr. Ka-

---

geordneter zum Reichstage nicht bloß einer Stadt oder einem Bezirke angehört, und ich *fühle in mir das Streben, für das Glück und Wohl unseres gesamten teueren Vaterlandes nach Kräften zu handeln.* Allein, da ich bereits seit 3 Monaten als Abgeordneter meiner Vaterstadt Hradisch meine geringen Kräfte dem mährischen Landtage widme, *musste ich dem Rufe meiner Landsleute auch gegenwärtig folgen*, wo es gilt, den neuen Bau eines *freien, starken Österreich*, dann unseres schönen Mährenlandes dauernd mitzubegründen. Die H. Wähler und Bewohner der Wahlbezirke in Prossnitz und Wisowitz, welche dadurch in die Notwendigkeit einer neuerlichen Wahl versetzt sind, werden die Gründe würdigen, aus welchen ich die Wahl für Hradisch angenommen habe, und ich füge nebst meinem wiederholten Danke für ihr Vertrauen noch den Wunsch bei, daß sie die neuerliche Wahl auf einen Mann leiten mögen, welcher zu dem *schweren* und erhabenen Berufe eines Abgeordneten zum konstituierenden Reichstage an Fähigkeiten mir überlegen, an Liebe für unser Vaterland, für Recht und Freiheit mir gleich ist.

[1]) Že Pražák byl zvolen, podobně jako v Čechách Palacký, Rieger, Havlíček a Štrobach v několika okresích zároveň, svědčí nepochybně o jeho oblibě, známosti a pozornosti, jíž dovedl upoutati na sebe za jednání sněmu zemského. Ovšem že to zároveň dokladem nepřipravenosti. Když už bylo třeba provésti volbu novou, proč se tak nestalo, jako vidíme v Čechách, dle rady a doporučení prvního zvolence?

[2]) V seznamu zvolených do 6. července, jak jest uveřejněn v Brün. Zeitung, 1848 č. 186, připojeno o Vizovicích (podobně jako o Hranicích): »Wurden neue Wahlen eingeleitet«. Přes to byla však volba provedena nejpozději počátkem července, ježto v protokole říšského sněmu ze dne 18. července se mluví o tom, že mandát Reimershofrův byl již zkoumán a uznán platným.

[3]) Br. Zeitung, 1849 č. 179. Hned v první schůzi, konané 10. července, zvoleni jsou mezi 6 tajemníky Josef Nezveda (v protokole Nesbeda), Josef Demel a Viktor Brázdil (v protokole se čte Brasdill).

[4]) Známo již, že volební okresy byly rozděleny v obvody (distrikty), jichž čítalo Brno vnitřní město 7, k městu náležejících 13 předměstí (srov. Moravii, 1848 č. 72) 5, při čemž vnitřní město volilo 52, předměstí přilehlá 38, dohromady 90 volenců. (Praha byla rozdělena ve 44 obvody a čítala 220 volitelův.) Ostatní pak předměstí brněnská (viz Moravii, 1848 č. 63) o 13 obvodech čítala rovněž 90 celkem volitelů. Z těchto 180 volenců brněnských bylo podle zaměstnání: 65 domácích pánů, 18 živnostníků, 16 obchodníků, 12 továrníků, 11 advokátů, 6 soudců, 5 úředníků, 5 hostinských, 4 soukeníci, 4 apelační

jetán *Mayer*,[1]) knížecí liechtensteinský rada justiční,[2]) kterého Národní Noviny označují — bylť někdy i pokládán za blízkého Slovanům, za něhož se dokonce prohlásil ve Vídni [3]) — jako »rozhodného Němce, odporníka všelikého přiblížení se Moravy k Čechám,[4]) výmluvného,[5]) avšak nedůsledného.« [6]) Za většinu předměstí brněnských Florentin *Robert*, majitel cukrovaru v Židlochovicích, »rozený Francouz, muž svobodomyslný, důmyslný a v továrnictví i průmyslu důkladně zběhlý,« [7]) jenž zasedl na pravici.

---

radové, 4 lékaři, 4 zemští radové, po 2 profesoři, guberniální radové úředníci fiskální a správcové humanitních ústavů.

[1]) O volbě v Brně čte se zajímavé sdělení v Moravii, 1848 č. 78. Voličové zastávali prý hledisko, aby jeden poslanec zastupoval zájmy průmyslové, pro Brno tak důležité, druhý pak ostatní otázky ústavní. Proto vyvolen v předměstích hladce Robert — možná ovšem dosti, že by tam byl prošel snadno také každý jiný, i neprůmyslník — jinak tomu bylo za město. Tu kolísaly hlasy dlouho, někteří uchazeči — kteří asi? — vystoupili a vyložili v »důrazných« proslovech své politické zásady, až se přiklonilo rozhodnutí na stranu Mayerovu. Srov. k tomu též Chlumeckého »Der österreichische konstitutionelle Bote für Stadt und Land«, 1848 č. 17. Také v Nár. Novinách, 1848 č. 89 dí se v dopise brněnském: »Brno vyvolilo za posly Roberta a Mayera, tohoto po nemalém sporu.« Jako náhradník jeho připuštěn jest na sněm zemský 16. srpna Dr. Evžen *Schlemlein*. Bylo totiž 28. června rozhodnuto, že města nebo okresy mohou vyvoliti si náhradníka, je-li poslanec jich vyslán zároveň do Vídně, ale toliko »na čas vzdálenosti posla«.

[2]) V Národních Novinách, č. 89 označen jest jako advokát.

[3]) O 3. přípravné schůzi dne 12. července 1848 (srov. Verhandlungen des österr. Reichstages).

[4]) Zjevná narážka na Mayerovo chování na sněmě moravském stran petice pražské o připojení Moravy k Čechám.

[5]) Výmluvnost svou osvědčil zvláště 7. října 1848 v Brně (srov. můj »Ohlas říjnové revoluce vídeňské na Moravě«, v Časopise mor. mus. zem. 1913/1914).

[6]) Nedůslednost projevil Mayer především za říjnové revoluce vídeňské (srov. k tomu moje pojednání: Die Reichstagspermanenz im Oktober 1848, v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 1915 seš. 1). Ostatně již v dopise brněnském z 22. července, uveřejněném v Nár. Novinách, č. 89, se praví: »Musíme říci, že bychom si byli místo tohoto [Mayera] přáli jiného, ne tak pro jeho výstřední smýšlení německé, ale pro nepřímost povahy.« Hodno pozoru zvláštního jest ocenění jeho anonymním feuilletonistou v Becherově »Der Radikale«, 1848 č. 90, kde čteme mimo jiné: »Mayer je z nejobratnějších, nejvýmluvnějších a nejbystřejších řečníků parlamentárních. Dovede vystoupiti vždy v pravý čas (nejčastěji z posledních), dovede mluviti pravým tónem, ačkoli zřídka kdy bez přízvuku řezavého, dovede nalézti pravý (t. j. nejslabší) argument odpůrcův a zřídka kdy nestrhne posluchačstvo tam, kde je chce míti. Není milován a jeho výsměch uráží často, než on dovede nechuť, tu a tam proti němu se vyskytlou, zdolati mocí své výmluvnosti.«

[7]) Tak Národní Noviny, č. 89. Jinde — ovšem značně později — se dovídáme, že Robert vyvolen byl proto, že »upozornil na sebe rozšafností a velikou činností« (srov. životopisný nástin ve Světozoru, 1873 č. 26). V poděkování k representačnímu komitétu král. hlav. města Brna Robert praví, že »jen nesměle a s bezděčným odporem se podrobuje přání voličů druhého volebního okresu města Brna« (Brünner Zeitung, 1848 č. 182).

Okrsek Bučovický: František *Ganzwohl*, doktor práv ze Slavkova, podle Nár. Novin »mírný Slovan«;[1]) okrsek Kuřímský: Dominik *Kovář*, kupec ve Veveří Bytýšce, »Slovan, muž dobropověstný i v národním ohledu«;[2]) okrsek Kunštátský: Jan *Dvořák*, rolník z Doubravic,[3]) »Slovan, při sněmu brněnském jmenován jest moravský O'Conell,«[4]) okrsek Pavlovický: František *Musil*, protokolista při zemském soudě v Brně, »mírný Slovan, horlivý úředník«;[5]) okrsek Mikulovský: Josef *Holzknecht*, magistrátní rada mikulovský, Němec; okrsek Rájecký: Jan *Bébar*, rolník z Drysic na Vyškovsku, Slovan;[6]) okrsek Rajhradský: Antonín *Rahn*, majitel uhelných dolů v Rosicích, »muž chvalné pověsti«[7]).

II. Olomoucký kraj. Olomouc město: Baltazar *Szábel*,[8]) měšťan a obchodník v Olomouci; Moravský Šumberk: Dr. Engel-

[1]) Ganzwohl, ač Čech rozhodný, jak se ukázalo zvláště později, zaujal místo na levici. Patrno z toho, jak tato okolnost nebyla tehdy, a zvláště za rokování ve Vídni, zcela vyhraněna. Srov. k tomu též moji Reichstagspermanenz

[2]) Kovář upozornil na sebe již jako člen sněmu zemského, vyvolen jsa do něho za Kuřím. Třeba rozlišovati tohoto a Vincence Kováře, rovněž deputovaného v Brně.

[3]) Tak označuje se bydliště Dvořákovo běžně (srov. též Nár. Noviny, č. 89), i on sám se tak podpisoval na sněmě zemském, naproti tomu ví Obrtel (Moravští sedláci, 83), že Dvořák byl z Dlouhomilova na Zábřezsku. Je spravné, že Dvořák zastupoval v Brně volební okres doubravický; náhradníkem jeho na sněmě zem. uznán jest 30. srpna Dominik *Kušil*.

[4]) Dvořák osvědčil se, jsa členem sněmu »selského«, dobrým řečníkem a horlivým zvláště zastancem stavu rolnického. Anonym v »Der Radikale« č. 83 (Croquis aus dem mährischen Landtage) píše o něm: »Dvořák, deputovaný z Doubravic, obrejlený venkovan v padesátých letech, s řídkým vlasem a v poloměstském oděvu. Měl veliké mínění o sobě a považoval se v každé otázce za kompetentního řečníka. Byl zvolen do říšského sněmu a tam úplně zapadl.« Pravda je, že na říšském sněmě ani nepromluvil. Snad že mu v tom vadila neznalost němčiny?

[5]) Protikandidátem Musilovým, podlehnuv jen několika málo hlasy, byl rolník J. Průdek z Rakvic (Nár. Noviny, č. 89).

[6]) Největší počet hlasů soustředil po Bébarovi prof Al. Šembera (tamže).

[7]) Zde opomenuly Národní Noviny přičiniti poznámku, zda Čech či Němec Podle sdělení Bekova (Selský archiv 1908 str. 155) by se mohlo zdáti, že se Rahn hlásil k straně slovanské.

[8]) Nár. Noviny, 1848 č. 89 podávají o něm tuto charakteristiku: »Němec ze Sedmihradska, protivník všelikého přibližování se Moravy k Čechám, naopak ale hlavní zastavatel spojení Moravy s Frankfurtem, dobrý řečník.« Zvolení jeho komentovala olomoucká »Die neue Zeit«, 1848 č. 26 slovy: »Zvolen byl Szábel, již svou znamenitou činností při sněmě zemském dostatečně známý muž, aniž zvláště kandidoval.« Anonymní feuilletonista v »Der Radikale« č. 83 charakterisuje jej takto: »Všeobecné politické vzdělání, pocházející sice více z naučného slovníku a z novin, ale promísené dobrým zdravým rozumem lidským, často cennější školního vzdělání mnohých doktorů práv. Pomalý, taktní a vlivný řečník. V moravském sněmu příliš Olomoučan, ve všech otázkách však, nedotýkajících se Olomouce, člen velmi činný . . Byl by býval na sněmě zemském hrál důležitou úlohu vůdčí, kdyby nebyl vyvolen do říšského shromáždění, jež neskýtá pro něho tu a tam dosti působnosti. Činí ale vždy zemi čest. Od jeho, Mayerova, Streitova a Pražákova odchodu zahnízdila se v moravském sněmě prostřednost.«

bert Maximilian *Selinger*,[1]) doktor práv a profesor při orientální akademii ve Vídni;[2]) okrsek Klášterní Hradisko: Ferdinand *Böse*, mlynář a rychtář v Bohuňovicích,[3]) Němec,[4]) jenž zasedl na pravici; okrsek Unčovský: Karel August *Wagner*, továrník v Šumberku, Němec, který zaujal místo rovněž na pravici; okrsek Prostějovský: Josef *Demel*,[5]) absolvovaný právník z Prostějova, »Slovan bez barvy« podle Nár. Novin;[6]) Šternberk: Jan *Fejfalik*, magistrátní rada brněnský, »mírný Němec«, ač »muž vážený a právník výtečný«;[7]) okrsek Rudský: Ignác *Streit*, magistrátní rada jihlavský, označen jest v Nár. Novinách jako »mírný Slovan«[8]) — jinak slove tam »muž rázný, v právech obratný« — patrně proto, že, jsa rodákem litomyšlským, vystoupil sympaticky na sněmě zemském[9]) dne 14. dubna v záležitosti spojení Moravy s Čechami,[10]) za to v říšském shromáždění objevil se Němcem kutým, vystupujícím bezohledně proti Čechům a jejich snahám národním.[11]) Okrsek

---

[1]) Někde se čte též Seelinger i Sellinger, obojí chybně.

[2]) Že si vyvolili zrovna Selingera, lze vysvětliti tím, že byl rodák štern berský, třebaže působil tehdy ve Vídni. Na sněmě vídeňském nedovedl na sebe upozorniti zvláště vhodně zasednuv ve středu (srov. Wurzbach, Biograph. Lexikon, sv. 34, str. 35).

[3]) Böse (i Boese) zvolen teprve při druhé volbě dne 28. června.

[4]) Tak Nár. Noviny. Boese byl však ve skutečnosti Čech, jak dokazuje též fakt, že byl členem moravského klubu slovanského (Nár. Noviny, 1849 č. 45). Bohuňovice = Bouňovice čítaly ostatně dle sčítání z r. 1900 Čechů 464 a jen 4 Němce. Překvapuje toliko, že podepsal s levicí protest Löhnerův z 28. srpna (Verhandlungen, II. 98).

[5]) Nová volba vykonána v Prostějově po resignaci Pražákově dne 3. července. Mandát Demlův zkoumán byl v říš. shromáždění dne 19. července, při čemž poukazováno na některé nepřístojnosti, ale volba jest uznána. Zajímavo, že Demel při této příležitosti prohlásil sebevědomě: »Kdyby došlo k volbě nové, jest pravděpodobno, ne-li zcela jisto, že budu zvolen opět.«

[6]) Helfert (Aufzeichnungen und Erinnerungen aus jungen Jahren, 104) mluví o něm výslovně jako o Němci, ale v Kroměříži setkáváme se s Demlem v klubu moravském (Nár. Noviny, 1849 č. 45). Selský archiv, 1908 str. 155. O jeho chování za rokování kusého parlamentu vídeňského srov. můj »Ohlas říjnové revoluce na Moravě«.

[7]) Nár. Noviny č. 89. Fejfalik byl zástupcem brněnským na sněmě zemském. O jeho významu čteme v »Der Radikale«, 1848 č. 85: »Zdatný právník, správný myslitel, dobrý a přesvědčující řečník. Zjednal si v nynějším svém postavení jako deputovaný na říšském sněmě též ve Vídni úctu a uznání. Odchod jeho zanechal v zemském sněmě moravském citelnou mezeru.« Jako náhradník Fejfalikův připuštěn na sněm zem. Ig. *Krinner*.

[8]) Proto snad jej psaly Nár. Noviny důsledně *Š*treit. Na zem. sněmu zastupoval městský statek jihlavský.

[9]) Streit oznámil při zahájení zem. sněmu 30. června, že právě ho došla zpráva o zvolení do shromáždění říšského, kteréžto »povolání že jemu nemožné činí na stolici přednostenské déle seděti«. Jako náhradník jeho v Brně objevuje se od 16 srpna Jan *Ertl*.

[10]) Srov. též, jak se chválila Streitova znalost češtiny i »důkladná zběhlost ve věcech právních i politických« v dopise brněnském, Nár. Noviny, 1848 č. 57.

[11]) Srov. v té příčině můj »Ohlas říjnové revoluce vídeňské na Moravě«, Časopis mor. mus. zem., 1913/1914.

Úsovský: Jan *Hönig*, profesor při polytechnice vídeňské,[1]) Němec.[2]) Zábřežský okrsek: Dr. Jan[3]) *Bittner*, lékař ze Zábřeha,[4]) »Slovan«;[5]) okrsek Mor.-Třebovský: Antonín *Weigl*,[6]) rychtář v Dětřichově;[7]) okrsek Konický: František *Šťáfa*,[8]) výměnkář v Křemenci, »Slovan«, jenž zasedl na levici.

III. Kraj Přerovský. Okrsek Fulnecký: Jindřich *Teltschik*,[9]) rychtář v Suchdole na panství kunvaldském, Němec; okrsek Hranický: Jan *Zapletal*, čtvrtláník v Radvanicích,[10]) »Slovan«;[11]) okrsek Novojičínský: Jan *Faschank*, olomoucký lékárník,[12]) »rozhodný Němec, horlivý Frankfurtčan«;[13]) okrsek Kroměřížský: Jan *Ohéral*, redaktor brněnského »Týdenníku«, rodák z blízkých Žalkovic, podle Nár. Novin »Slovan známý«;[14]) okrsek Příborský: Vilém *Schuster*, syndikus ve Frenštátě p./R., zástupce téhož okresu na sněmě zemském,[15]) Němec, ale »bez barvy«.

---

[1]) Protikandidát, jenž soustředil nejvíce hlasů po zvoleném, byl uvědomělý vlastenec Dr. J. Domluvil z Moravičan.

[2]) Hönig vyvolen tu asi proto, že pocházel z nedaleké Obědné (Liebesdorf) na Šumpersku.

[3]) Někde se čte Jan, jinde (jako v Brün. Zeitung) Jakub. Dotaz můj stran správného zjištění k měst. správě zábřežské zůstal bez odpovědi.

[4]) V úředním výkazu označeno, že pochází z Rohle, německé vesnice u Zábřeha, jako lékař žil pak v Zábřeze.

[5]) Sdělení toto z Nár. Novin neodpovídalo, zdá se, skutečnosti; aspoň nikde není zprávy o jeho příslušnosti nebo uvědomělosti slovanské, zato se dočítáme v protokolech sněmovních, že řeč jeho, pronesená 16. srpna k návrhu Kudlichovu, setkala se se souhlasem levice, ale se sykotem na pravici.

[6]) Vedle tvaru Weigl čte se i Weigel. O působení Weiglově na říšském sněmě srov. též můj »Ohlas říjnové revoluce«. Hodno pozoru, že i zde vykazuje Dr. Jan Domluvil z Moravičan největší počet hlasů po zvoleném.

[7]) V Nár. Novinách, 1848 č. 89 se dí, že pocházel z Mostečného, byl však majitelem dědičné rychty v Dětřichově na Třebovsku.

[8]) Píši jej po česku, jak se čte též v Nár. Novinách, 1848 č. 89; v úředních výkazech vytištěno vždy Staffa. Byl též zem. poslancem za Konici.

[9]) V Nár. Novinách zčeštěno jeho jméno v Telčík, ale neprávem, ježto byl Němec.

[10]) V úředním výkaze se čte, že Zapletal pocházel z Oseka, čemuž dlužno rozuměti tak, že Radvanice jsou přifařeny k Oseku.

[11]) Mezi kandidáty v okrese Hranickém byl též prof. Jan Helcelet, tehdy ještě na universitě v Olomouci, jenž dostal slušný počet hlasů. Nár. Noviny, č. 89 píší o »mnoha hlasech« Helceletových.

[12]) V měsíci únoru 1849 provedena za Novojičínsko volba nová a zvolen úředník patrimoniální Teltschik většinou tří hlasů, 26 hlasů dostal minist. předseda Felix kníže Schwarzenberg (Österr. Korrespondent, 1849 č. 44). Faschank byl se Szábelem zem. poslancem za Olomouc.

[13]) Anonym v »Der Radikale«, č. 83 sděluje o něm: »Velmi sčetlý v socialistických spisech. Ven a ven socialista. Žádný řečník — snad u vědomí, že se mu nedostává dostatečně jasného výrazu«.

[14]) Srov. o něm příspěvek můj »Moravský Sabina« v Pozoru, 1912 ze dne 24. prosince. O nespokojenosti voličů s ním pro setrvání ve Vídni viz Slov. Lípu, 1848 č. 10.

[15]) Volba Schusterova projednávána v říš. sněmě 14. července, ale ačkoliv nebyla provedena dle předpisů, jest uznána, ježto nebylo proti ní protestováno. O jakémsi ohrazení občany Přerovskými se sice dovídáme dodatečně, než o obsahu jeho se v protokolech nepovídá nic. Protest byl zamítnut 26. srpna.

IV. Kraj Hradištský. Okrsek Uherskohradištský: Alois *Pražák*, doktor práv a veřejný agent z Brna, kterého dopisovatel Nár. Novin charakterisoval jako »Slovana, protivníka všelikého blížení se k Čechám,[1]) jinak bez barvy«;[2]) okrsek Uherskobrodský: Martin *Vítek*,[3]) čtvrtláník z Biskupic, Slovan; okrsek Holešovský: Viktor *Brázdil*, absolvovaný právník a amanuensis známého vídeňského advokáta Dvořáčka, »rozhodný Slovan«;[4]) okrsek Kyjovský: Josef Tadeáš *Ryll*, doktor filosofie a práv ve Vídni, »Slovan«;[5]) okrsek Vizovský: Jan *Reimershofer*,[6]) měšťan a obchodník z Vizovic, označený v Nár. Novinách jako »původem ze Šváb«.[7])

V. Kraj Znojemský. Okrsek Znojemský: Antonín *Hübner*, mor.-slezský guberniální sekretář z Brna, »rozhodný Němec«;[8]) okrsek Moravskokrumlovský: Frant. *Franzl*,[9]) purkmistr a měšťan

---

[1]) Narážka na odmítavé vystoupení Pražákovo v měsíci dubnu na stavovském sněmě moravském (srov. též moje pojednání »Moravané r. 1848 po říšský sněm ve Vídni«, Časopis Matice mor., 1907).

[2]) Tamže, č. 92 čteme však o něm: »Mladý muž, znalý věci. Kloně se k slovanské straně a jsa zběhlým řečníkem v obou jazycích zemských, měl veliký vliv na poslance za obce venkovské; byl též zvolen na třech místech do říšského sněmu. Liberální, ale velmi ohnivý a mladistvě přehnaný, není vždy šťasten se svými návrhy... Jest ještě ve vývoji«.

[3]) V protokolech sněmovních čte se Wittek. Dne 26. srpna ohlášen říš. sněmu protest měst. obcí Uh. Brodu, Klobouk a Brumova, ale byl po návrhu komise zamítnut jednosvorně. Za Vítka, jenž byl též poslancem zemským za Luhačovice, připuštěn dne 28. října jako náhradník Šimon Prohla.

[4]) Brázdilův podpis čte se na projevu z českomoravskoslezské Jednoty vídeňské ze dne 18. dubna k stavům moravským (Nár. Noviny, č. 17). Že byl Brázdil vyvolen právě v Holešovsku, lze vysvětliti jeho původem. Byl rodák z Kroměříže, jak vysvítá z projevu vídeň. jednoty ze dne 14. září 1848 (Jan M. Černý, Boj za právo, I. 391).

[5]) Ryll — v Nár. Novinách čte se Ryl — pocházel, jak mi zjistil ochotně prof. Jan Kučera z Kyjova, z blízkých Osvětiman. Dotaz u příbuzenstva zůstal bez odpovědi, jediné prof. Kučera zvěděl od prostého občana osvětimanského, rovněž příbuzného Ryllova, že prý »strýc Josef byl hrozně učený a že byl také astronomem«, dokonce pak, že byl pro svou učenost r. 1848 »také ministrem vyučování, ale jen asi den«.

[6]) Obrtel (Moravští sedláci, 86) píše ve shodě s některými současnými zprávami Reimershoffer. Místy se čte i Reymershofer. O jeho volbě nebylo lze vypátrat nic bližšího, jelikož veškeré listiny obecní při požáru města Vizovic r. 1887 shořely. Někde se čte též *Josef* Reimershofer.

[7]) Značí to snad, že byl původu německého? Odkud vlastně pocházel, nepodařilo se mi zjistiti; od obecního úřadu jsem zvěděl toliko, že se tam přistěhoval z Holešova a po čase odebral do Ameriky. O tom, že se hlásil k straně slovanské, svědčí též, že se s jeho jménem setkáváme v prvním výboru Moravské Národní Jednoty r. 1849. (Srov. moje »Dějiny Matice Moravské«.)

[8]) Až do svého zvolení na ústavodárný sněm říšský byl Hübner v parlamentě frankfurtském. O Znojmo zasloužil se svou historií (Denkwürdigkeiten Znaims). Vyvolen ve Znojmě jako rodák tamní.

[9]) Národní Noviny píší Francl, jinde se čte též Franzel i Frantzl. Obecní správa krumlovská neodpověděla k dotazu mému v této věci.

krumlovský a poslanec zemský za Krumlov a Budějovice,[1]) označen jest jako »Slovan«, ačkoliv usedl na levici; okrsek Moravsko-budějovický: Josef *Nezveda*,[2]) absolvovaný právník z Hostími, »Slovan«.

VI. Kraj Jihlavský. Jihlava město: Dr. Jakub *Sitka*,[3]) advokát a majitel domu v Jihlavě, rodák tamní, Němec, ač »muž dobré pověsti«;[4]) okrsek Jihlavský: Dr. Karel Bedřich *Richter*, advokát z Jihlavy, Němec; okrsek Velkomeziříčský: Josef *Kučera*,[5]) hostinský ve Vídni, ale tamní rodák, označen jest jako »Slovan«;[6]) okrsek Novoměstský: Václav *Procházka*, řezník a měšťan v Novém Městě, Slovan, ač usedl na levici, okrsek Telecký: Dr. Josef *Bek* z Vídně, »rozhodný Slovan«.[7])

Výsledek na straně české nemohl uspokojiti, třebaže utrakvistický spolek »ku zvelebení vzdělanosti politické« tlumočil zvláštním projevem ze dne 18. července uspokojení z vykonané po této stránce práce,[8]) a Brandl si pochvaluje dokonce, ač zcela neprávem, že lid v příčině uvedeného dříve upozornění z Jednoty moravské »provoláním tím se řídil«.[9]) Pamatovali voličové, aby si vybrali za volitele muže »rozumné, neporušitedlné, spravedlivé, mající o tom vědomost, co zemský a co státní sněm jest«?[10])

---

[1]) Proti Franzlovi — snad proto, že se hlásil k straně slovanské? — doporučen spolkem pro politické vzdělání tamní magister chirurgie Essenwein (Moravia, 1848 č. 79). Jako náhradník jeho připuštěn na sněm zemský 14. července Václav *Oberský*.

[2]) Místy setkáváme se s tvary Nesveda, Nesbeda i Nezbeda. Správnost nebylo lze zjistiti, protože dotaz můj k Mor. Budějovicům zůstal bez odpovědi.

[3]) Tak se psal sám. Jinak se vyskytuje též tvar Sittka.

[4]) Nár. Noviny, č. 89.

[5]) Mylně se čte místy též Jan Kučera. Námitky proti jeho volbě, projednávané 11. srpna, byly prostě zamítnuty. Poslanec Ant. Kučera zastupoval ve Vídni Příbram.

[6]) Vypravuje-li Obrtel (Moravští sedláci, 83) bez dokladů, že Kučera byl »v pravdě renegát, jenž se při návštěvě svých rodičů netajil provokačním velkoněmectvím«, odkazuji k zprávě, uveřejněné v Nár. Novinách 1849 č. 45, kde Kučera jmenován jest mezi 17 deputovanými z Moravy, kteří utvořili v Kroměříži moravský klub slovanský za vedení Ohéralova.

[7]) Josef Bek (neprávem píše Obrtel v Moravských sedlácích, 83, Beck) — třeba ovšem rozlišovati dobře od Dra Antonína Jarosl. Beka, poslance za Třeboň — zastupoval okres Jemnický na sněmě zemském. Josef Bek, jenž zemřel ve Vídni jako rada nejvyššího soudu, pocházel z Telče; divno proto, že v Tirayově »Teleckém okrese« nečiní se mezi místními rodáky o něm ani zmínky. Na sněm zemský připuštěn jako náhradník Bekův Ferd. *Heidler* dne 14. listopadu. (Mor. sněm. list. 1848.) Protest proti volbě Bekově na říšský sněm projednáván byl 11. srpna a zamítnut (srov. Verhandlungen, I. 482). V Selském archivu, 1908 otiskl Jan Tiray v čl. »Dr. Josef Bek, poslanec za okres Telecký, svým voličům« tištěný projev Bekův k milým krajanům, datovaný z Kroměříže dne 23. dubna (?) 1849. Jest ovšem omyl Tirayův, že J. Bek byl otcem bývalého ministerského předsedy; jím byl Ant. Jar. Bek.

[8]) Brünner Zeitung, 1848 č. 201.

[9]) V. Brandl Bedřich hr. Sylva Tarouca, 25.

[10]) »Dobrá rada« (srov. výše i dále), kde se pravilo v této příčině dále: »Nevyvolte tedy sobě leckterého prvního souseda za volitele jediné

A byli volenci dbalí toho, aby vyvolili — jak jim kladli »neunavení hlídači práv« [1]) na srdce v »Dobré radě k volení pro státní sněm do Vídně« [2]) — muže, kteří »znají zákony všech těch zemí [habsburských], znají také uspořádání veškeré říše, jinak by sice císaři pánu moudrou radu očekávajícímu dobře neporadili«? Kolika voličům a volitelům tanula na mysli slova Salmova, pronesená na sněmě zemském 17. srpna, že »zástupce není vyslancem svého okresu, ani svých vlastních interesů, nýbrž vyslancem celé země«? Ve »vlasteneckém provolání několika Šternberských« [3]) pravilo se ovšem: »Má-li zastoupení lidu státi se pravdou, musí také mužové z lidu zastupovati jeho zájmy a záležitosti, lid musí býti zastoupen muži ze svého středu, sedlák sedlákem, stav měšťanský a živnostenský měšťanem a živnostníkem atd., rozumí se, že inteligentnějšími svých druhův.« Ale k jakým se došlo při tom důsledkům, postihl správně — ač měl na mysli především zájem němectví na Moravě — prof. Ad. Ficker poznamenav: [4]) »Noviny nejkrajnější levice doporučovaly 328 venkovským okresům volebním, aby si vybraly zástupce z vlastního středu jako do sněmu zemského, aby nedošlo na zvolení šlechtických vrchností ani vlivných byrokratův ani duchovních hodnostářův, ale když Halič uposlechla vyzvání zcela a Morava [5]) i Rakousy částečně, pozvedly tytéž časopisy hlas svůj hořekujíce nad vlastním dílem a lekajíce se ho.« [6]) Mezi 38 posly z Moravy bylo 8 majitelů větších i menších statků selských, 7 doktorů práv, 5 právních a politických úředníků, 4 měšťané, 3 absolvovaní právníci, 3 továrníci a majitelé dolů, 3 obchodníci a živnostníci, 2 profesoři, 1 lékař, 1 lékárník a 1 žurnalista. Hodno pozoru, že téměř polovina — 13 — zvolených byla již poslanci na sněmě zemském, čím se stalo skutkem, po čem toužil Vojtěch sv. p. Widmann ve sněmě zem. 27. června, aby totiž »oudové sněmu zem. taky oudové sněmu říšského byli a sněm říšský s zemským v nějaké společnosti

---

proto, že je Vaším dobrým přítelem. Neboť kdyby Vám Vaše volitelové do Vídně někoho zaslali, an by si tam nevěděl dobře počínati, málo by Vám to pak prospělo.«

[1]) Tak se nazvali podepsaní členové výboru spolku v »Dobré radě« sami.

[2]) Nedatovaná »Dobrá rada«, kterou vydal, jak již vzpomenuto, spolek ku zvelebení vzdělanosti politické, bude uveřejněna v Časopisu mor. mus. zem., 1915 č. 2.

[3]) Die neue Zeit, 1848 č. 26.

[4]) Tamže č. 30.

[5]) Za Moravu zvoleno — srov. též níže — nejméně 8 majitelů větších i menších statků selských, ve Slezsku 3, jest tedy záznam Springrův (Geschichte Österreichs, II. 403), že za Moravu a Slezsko vysláno 9 sedláků, nepřesný.

[6]) Diví-li se Springer (tamže), že »nápadně malý« byl počet selských zástupců z Moravy (jako z Čech), kde prý břemena poddanská byla »zvláště tísnivá« a zrušení roboty předmětem již dávno horlivého jednání, dlužno míti též na paměti, že rokující právě sněm zemský provedl odstranění roboty a že se zdůrazňoval pro říšské shromáždění zřetel jiný.

drželi.« Co do národnosti[1]) zjistily arciť Národní Noviny, že mezi 38 deputovanými — zajímavo, že jsou všichni rodem Moravané nebo aspoň působením svým patří Moravě — jsou 22 Slované a 16 Němcův,[2]) ale, nepřihlížíme-li už k počtu,[3]) mnoho-li bylo z těchto »Slovanů bez barvy« a »mírných Slovanů« lidí národně probudilých, uvědomělých a spolehlivých? Stýskal si proto kroměřížský dopisovatel v Nár. Novinách,[4]) že ze všech 48 poslanců Moravu a Slezsko zastupujících »ledva třetinka ke své slovansko-moravské národnosti se hlásí, ji zastává a prospěch její vyhledává«. Tak Moravské Noviny Klácelovy mohly zaznamenati několik jen jmen probudilých Čechů mezi deputovanými, totiž Beka, Brázdila, Franzla, Ganzwohla, Kováře, Musila, Ohérala a Pražáka, »aby Morava viděla, kteří z jejích poslancův se ku svému národu hlásí«. To asi tanulo na mysli Toužimskému,[5]) poznamenal-li, že z 22 — podle Národních Novin — t. zv. Slovanů »však jen 5[6]) bylo národně uvědomělých a spolehlivých«. A což jaká byla kvalifikace zvolených, způsobilost k zodpovědnému nad jiné úkolu,

[1]) Vyznání byli všichni deputovaní, pokud bylo lze zjistiti, katolického, ačkoli § 31. proz. voleb. řádu stanovil pro volby volitelů v odst. a) — a tudíž i nepřímo pro deputované —, že jsou volitelni »všichni rakouští občané *bez rozdílu konfesí*«. Překvapí proto, že evangelíci z několika obcí moravských — nedovídáme se však nikde, odkud — domáhali se u vlády *zvláštního* zastoupení na sněmě říšském, o čemž poučuje zpráva Pillersdorffova, zaslaná presidiu zem. do Brna. Ve sdělení ministrově ze dne 11. června se praví: »Die evang. Glaubensgenossen mehrerer Gemeinden in Mähren stellen in dem mitfolgenden Einschreiten das Ansuchen um die Bewilligung zur Absendung von eigener Deputierten für den Reichstag behufs der Vertretung ihrer religiösen Interessen. Ich befinde mich nicht in der Lage, dieser Bitte zu willfahren, da nach den Bestimmungen des Verfassungsentwurfes und der prov. Wahlordnung die Abgeordneten nicht aus der Wahl einzelner Stände oder Konfessionen, sondern aus dem Volke selbst hervorzugehen haben, wobei die Gesuchswerber bei Ausübung ihres Wahlrechtes auf Individuen, die ihr Vertrauen geniessen, Bedacht nehmen können, und wenn ihnen auch das nicht genügend erscheinen sollte, eine begründete Petition des Reichstages durch einen Abgeordneten einsenden können.« Presidium zemské podalo sdělení o zamítavém rozhodnutí superintendentovi v Brně.

[2]) Není mi jasno, jak se redakce dopočítala tohoto čísla, neboť, vezmeme-li za základ seznam v témže čísle Národních Novin uveřejněný, nedostaneme Slovanů více než 20. Tak asi stanovil si poměr 20 Čechů k 18 Němcům R. Maršan (Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt, 174), ale nepovšimnul si, že k Slovanům započteni Němci jako Streit nebo Bittner. V Nár. Novinách, 1849 č. 45 je výčet osob, sdruživších se v Moravský klub, ale tam jest vyjmenováno toliko 17 osob, mezi nimiž postrádáme ovšem Ganzwohla a Bébara.

[3]) Poměr ten nebyl by o sobě tak nepříznivý, přihlížíme-li k výsledku voleb do sněmu zemského, v němž napočteni 124 Slované proti 123 Němcům. To asi tanulo na mysli Tobolkovi (Dějiny české politiky nové doby, 123), napsal-li o celkovém výsledku v zemích českých, že byl »na tehdejší poměry příznivý«. Stran skutečného však poměru obou národností podle statistiky z r. 1846 srov. poučnou tabelku v Mor. Novinách, 1848 č. 9.

[4]) Nár. Noviny, 1849 č. 45.

[5]) J. J. Toužimský, Na úsvitě nové doby, 699.

[6]) Na které při tom myslil, nepraví, ale celkem nemá nepravdu.

který je čekal ve Vídni?[1]) Kolik z nich mohlo o sobě říci, že jsou opravdoví zástupci lidu, zástupci, kteří jsou si vědomi zájmů veškerého národa, již vidí dále, než sahá jich obzor místní a než jdou lokální zájmy i stavovské interesy? Snad že Bek, Brázdil,[2]) Demel, Ganzwohl, Ohéral, Pražák[3]) stáli na výši doby a stačili na úkol na ně vznesený,[4]) vycvičivše se též parlamentárně doma,[5]) ale ostatní?[6]) O kolika z nich platilo — jak formuloval požadavky A. P. Trojan[7]) — že vyvoleni jsou mužové »vlasti nejzasvěcenější a nejstatečnější i nejobezřetnější«, že vysláni jsou lidé »nejmoudřejší a nejodhodlanější«? Že oni jsou »rtoma« národa, jeho mozek, jeho jazyk, jeho ruce, jak toužil Klácel?[8]) Stranou zůstali naprosto mužové jako Klácel, Šembera, Helcelet, Hanuš, Fritz, Lachnit, Sylva Tarouca, Dvořáček,[9]) Bilka, Terebelský, Mikšíček, Rozehnal, Sankot, Mošner, Sušil, Bílý, Napp, abych vyjmenoval osoby nejznámější. Jak to, že nevyvolen ze šlechty ani z duchovenstva českého — kde v Čechách vysláni

---

[1]) Nestačilo ovšem — bylo-li tomu tak ve skutečnosti — jestliže prohlásil posl. Neumann v 3. schůzi sněmu říšského, že Kraňsko a Morava volily jen muže znalé jazyka německého. Ovšem že proti Polákům a Rusínům, mezi nimiž byli dokonce lidé negramotní kromě osob neznalých němčiny, poselstvo moravské vypadalo příznivě.

[2]) Tohoto nazývá Tobolka (Čechové na prvním říšském sněmu ve Vídni 1848, Nová česká revue, 1905, str. 725) vedle Trojana »uvědomělým nacionálem českým«. Proč právě toho? Platí to snad o jediném Brázdilovi z veškeré delegace české Moravy?

[3]) V Nár. Novinách, č. 89 si proto postěžovali: »Krom 2 neb 3 poslů nebudeť v rozhodné době, kdož by pro národnost slovanskou kopí s odporníky zlomil, jmenovitě v otázce o společný sjezd výborů sněmu českého i moravského pro poradu o věcech společných a o společné pro Čechy a Moravu centrální úřady soudní i politické«. Není proto divu, dí-li Jan Kabelík (Korrespondence a zápisky Jana Helceleta, LVII), ač poněkud upřílišeně, že mezi poslanci moravskými »mimo Dra A. Pražáka a nespolehlivého I. Ohérala nebylo muže vynikajícího«. Byl Ohéral — nemluvě o jeho nespolehlivosti, která se ostatně tehdy ještě neprojevila — skutečně mužem vynikajícím?

[4]) Dr. K[alina?] v článku »Auch ein Wort an die Wähler zum konstituierenden Reichstag in Wien« (Moravia, 1848 č. 73) žádal po »způsobilých« kandidátech poslanectví: »všeobecné vzdělání publicistické, zevrubnou znalost poměrův ústavních různých provincií našeho mocnářství jakož i ciziny, filosofický ostrovtip a praktický takt, zvláštní organisační nadání, národní příchylnost, humanní nepodjatost, velkodušný názor světový, svědomitost, důkladnou, skutečně osvědčenou svobodomyslnost, obeznalost s poměry lidu«. Ale kolik bylo takových osob v Rakousku vůbec a na Moravě zvláště?

[5]) Poznamenal proto ne nevhodně Štěp. ryt. Holle na sněmě zemském 27. dubna, že »sněm zemský bude moci schopnějším mužům poskytnouti nejlepší příležitosti, vycvičiti se napřed parlamentárně a přijíti již připraven do sněmu říšského«.

[6]) Z německých deputovaných uplatnili se a vynikli Mayer, Szábel, Fejfalik, Faschank, Streit, Selinger, Bittner a Sitka.

[7]) Nár. Noviny, 1848 č. 68.

[8]) M. Procházková, P. Ig. Wurm ve svém životě, 27.

[9]) S jménem Dra Jana Dvořáčka, advokáta ve Vídni, rodem z Tišnova, setkáváme se v dodatku kandidatur pro Čechy, při čemž připojena jest poznámka: »Myslíce, že bude na Moravě volen, nepostavili jsme p. Dvořáčka do listy kandidátův pro Čechy« (Nár. Noviny, 1848 č. 70).

ryt. Neuberk, hrab. Deym, z kněží pak Vinařický, Sidon, Loos, Kratochvíl, Frost, Rozsypal — ani jediný?[1]) Čím to, že nevěnoval lid český pozornosti ani důvěry buditelům svým, osobám nejznámějším i nejrozhodnějším, a proto k zastupování ve Vídni nejzpůsobilejším a nejschopnějším? Stalo se, že ze všech vlastenců, horlících po leta o vyšší život národní písmem i slovem, na soudě, ve škole i na kazatelně, není mezi zvolenými ani jediného. Ale výsledek nemohl se ani dostaviti konec konců jiný, když právě duchovenstvu, které bylo jediným rádcem lidu venkovského, z rozkazu vrchnopastýřského — především biskupa brněnského, zapovídajícího kněžstvu vměšování do záležitostí politických[2]) — bylo se straniti a varovati styků s lidem stran náležitého poučení a uvědomění. Proti delegaci české, kde se setkáváme s jmény Palackého, Riegra, Braunera, Štrobacha, Havlíčka, Pinkasa, Trojana, Klaudyho, Tomka a mnoha jiných, krátce s výkvětem národa, kde Čechové, jak praví vhodně Tobolka, byli »duševní aristokracií sněmu«,[3]) bije slabá stránka zastoupení české Moravy do očí dvojnásob, i když připustíme jako polehčující okolnost slova Palackého, že »lidí v politickém ohledu skutečně vzdělaných bylo jak v Rakousku vůbec, tak i ve sněmě říšském roku 1848 tuze málo«.[4]) Hlavní toho příčinou byla právě okolnost nejzávažnější, že Morava nebyla prostě ještě národně probuzena,[5]) že lid moravský nedospěl národně ani politicky,[6]) že nebylo rozhodných lidí vůdčích a že se nedostávalo střediska, odkud by vycházel nevyhnutelně všecek popud a dle něhož by se řídila celá země, že jediný »Týdenník« brněnský nemohl nahradit už

---

[1]) Nár. Noviny, č. 89 napsaly k tomu: »Toliko ze šlechty a duchovenstva nevyvolen nikdo, což zajisté *nemilá mezera* v representaci Moravy, jelikož se upříti nedá, že se v obou stavích mnoho inteligence a v duchovenstvu mimo to více národu — i vlastimilovných, rázných Slovanů nalézá, jichž *pohřichu* Morava ku sněmu říšskému mnoho nevyslala.«

[2]) Srov. projev biskupa Schaaffgotsche ze dne 16. května 1848 v originále německém, jak jest otištěn v Nár. Novinách, č. 54. Byla již řeč o tom, jak bylo zakročeno proti Těšíkovi a Sušilovi zvláště.

[3]) Zd. Tobolka, Dějiny české politiky, 126.

[4]) Frant. Palacký v Doslovu k Radhostu, srov. též jeho spisy drobné, I. 350.

[5]) Charakteristické jest právě, že sněm říšský, jehož přeložení do Kroměříže se Němci obávali, aby nebyl počeštěn, přispěl podle Helferta (Aufzeichnungen, 142) spíše k tomu, že počeštěna, t. j. uvědoměna jest Haná a před tím německým se jevící město Kroměříž. B. Němcová píše V. Vrbíkové 25. listopadu 1850 (B. Němcové korrespondence, I. 181): »V Moravě prý nikdo, ‚aus der besseren Klasse' nemluví moravsky, ‚nur das gemeine Volk'.«

[6]) Dobře praví proto dopisovatel z Moravy v Národních Novinách, 1848 č. 63.: »Národnost, občanstvo, konstituce, svoboda jsou u mnohých bez obsahu, anebo jich obsah spočívá na osoblivých náhledech... Musíme opakovat, že Morava v národním ohledu jest *nedospělé děcko*, jemuž pěstounství Čech jest nanejvýš potřebné.« Srov. též příčiny zpožděného obrození národního i literárního a tím také politického na Moravě u Kabelíka, Rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848, Literatura česká 19. stol., III. 1.

jako pouhý týdeník, jenž byl, jak vhodně praví M. Hýsek,[1]) více orgánem inteligence než lidu, ani zdaleka Moravě Havlíčkovy »Národní Noviny«, denně vycházející a řízené právě Karlem Havlíčkem, k nimž družily se záhy listy jiné, v neposlední řadě dobře vedené úřední »Pražské Noviny«. Čechy měly mocné kulturní středisko v Praze, nemluvě o četných vlastencích, roztroušených po venkově, kdežto vliv pražský na Moravu byl tehdy nepatrný, ne-li žádný, na Moravě ke všemu tomu přistupovala dvojice hlavních měst, jež zůstávala svým německtvím obyvatelstvu českému naprosto cizí.

Václav Dresler:

Adolf Heyduk.

Črta k básníkově osmdesátce.

(Pokračování.)

Samostatnou a dosti odlišnou, ač nikoli nejsvéráznější skupinku v souboru Heydukových básnických knih tvoří sbírky jeho historické epiky. Na první pohled mohlo by se snad zdáti divno, že poeta tak vysloveně lyrických sklonů, tolikerými povahovými i látkovými zálibami tkvící v životní současnosti a poměrně málo zdůrazňující ve svém literárním díle složitou ideovou problemovost, napsal neméně než deset obsáhlých cyklů na náměty dějinné. Klíčem k pochopení této zdánlivé podivnosti jest nám fakt, že až na jednu jedinou výjimku čerpáno k dějepisným povídkám i obrázkům básníkovým vesměs z historické minulosti domácí a že jak ve výběru themat tak i v základním pojetí motivů všude uplatňuje se tu ryzí intence vlastenecká. Národnostní prvek rozhodoval tu o volbě látek a patriotism byl autorovi vůdčím zřetelem při epickém uspořádání i básnickém zpracování vlasteneckých sujetů historických. K dějepisným námětům zřejmě vedla Heyduka touha působiti na vlastenecký cit současníků, probouzeti v novočeském čtenářstvu zálibu v historičnosti, vštěpovati mládeži úctu k velké národní minulosti a šířiti v ní vroucnější zájem pro život i snahy jejích dějinných předků. V tom byl Heyduk věrným i oddaným spolupracovníkem Benešovým, Svátkovým, Vlčkovým, Braunovým, Jiráskovým i Wintrovým. Po té stránce plně zaplatil daň své době, jíž dějepisná belletrie stala se přechodně takřka denním chlebem a z jejíž duševních požadavků i zálib nemohl se ani tak důsledný lyrik, za jakého nutno Heyduka vždy ještě pokládati, trvale vyzouti. Stejně jako ne Hálek, Čech, Vrchlický a Zeyer.

Domácí *historie* byla tedy Heydukovi stejně vděčným i působivým zřídlem inspiračním jako příroda, národní píseň a lidové zkazky. Z ní rád vyjímá postavy i děje, k nimž víže se představa

---

[1]) Mor. Orlice, 1911 č. 59.

slavných vítězství, ať už válečných či duchových, a z nichž proudí nadšený vzruch, síla i moc. Kouzlo osobní statečnosti a půvab neohroženého činu bývají často směrodatnými činiteli při belletristickém zabarvení jeho historických motivů. Odtud nejraději sáhá básník po dějinných látkách, z nichž vane mu vstříc bujarý rozmach, hrdinské zanícení, rytířská odvaha i nadšený zápal vlastenecký. Že ale ani tady nezapře v sobě čistokrevného lyrika, patrno z jeho záliby, s kterou zahajuje, proplétá i zakončuje své historické děje lyrickými výlevy, subjektivními apostrofami, náladovými intermezzy a veršovanými komentáři, jež s vlastním thematem díla souvisí zhusta jen podřadně. Dosti častý je u něho zjev, že své historické básně, drobné i rozměrnější, vyvrcholuje apostroficky: pobídkou k činu, zbožnosti, prostotě, upřímnosti, poctivosti, ryzosti i vlastenectví, nebo mravoučně: paedagogickým naučením, výstrahou, poukazem. Apostrofuje přírodu, národ, lid, hrdinu, historii, statečnost i ctnost a moralisuje kde který význačnější lidský projev, hromadný stejně jako individuelní. Nejde mu o udržení jednotné illuse dějové ani o zachování přirozeného rozvoje příběhového. Příliš podléhá svým lyrickým sklonům, jež nutí jej k otevřené sdílnosti, aby se vyhýbal oněm slovným interpunkcím. S jeho lyricky subjektivním karakterem souvisí také, že své historicky epické příběhy rád dává vypravovat některé z jednajících osob, nepopřává ději plynout a vyvíjet se v přítomnosti, odkazuje v tom směru na dodatečný referát té či oné zúčastněné postavy, jež mluví pak o ději jako minulém, hotovém, vyvrcholeném a skoro výlučně v prvé osobě. O vlastním epickém ději spíše slyšíte než vidíte jej se odehrávat. Hrdina ve formě zpovídavého referátu sám vypravuje své vlastní osudy, dojmy, nálady i zkušenosti, celé dané ovzduší nazíraje ve shodě se svými osobními zálibami či antipatiemi a dějinné události stavě v rámec vlastního světového pojetí.

Nejednou cítíte, jak básník se ztotožňuje s hrdinou svým i v životním názoru i ve výlevech citových. Zachytit v širokém reliefu »duši« i obsahový smysl určitého dobového prostředí, vyjádřit ideový ráz i myšlenkový tón daného dějinného období a vystihnouti problemový kvas dávných ovzduší, to nebylo patrně básníkovým cílem ani programem. Z celého pojetí i básnického propracování těchto historických poesií jest patrno, že spisovateli šlo v nich jednak o slovesné zobrazení některých význačnějších, většinou tragických, krvavých a hrdinských scen, příběhů i dějinných jednotlivostí, jednak o zpodobení některých vynikajících postav příslušné doby. Jsou to osoby buď historické v užším pojetí, politické, vůdcovské i státnické (Valdštýn, Falkenstein, Milota, Jiří z Poděbrad, Bedřich a pod.), nebo více v soukromí, v určitém místním okruhu a v jediné společenské třídě nežli před širší veřejností se uplatnivší. Ale u jedněch i u druhých soustřeďuje se poeta více na zachycení určitého životního stadia, jistého konkretního vývoje a jediného činu než na soustavnou malbu hrdinova nitra, karakteru i světového názoru. Svoji historickou

postavu zastihuje zpravidla na rozhraní důležitějších existenčních přechodů, proměn či obratův a dává jí pak na tom přechodném rozhraní projeviti se činem, událostí, scénou, méně duší, ideou, názorem. Odtud u dějepisných portretů Heydukových padají více na váhu kronikářsky podložené genry, historické scénky i zbásněné episody než psychologicky vystínované podobizny a široce zarámované obrazy celých dobových partií.

Vyplývá z celkového básnického temperamentu Heydukova, že autor snadno dá se strhnouti k nadšení, bolu, radosti i melancholii povahou historických motivů. Lehce dovede reagovati na náladu dějinného období a ještě spíše jednotlivých událostí i fakt z něho, ale toto jeho reagování děje se vždy více citem než střízlivým kriticismem. Kritika vybraných látek dějinných vůbec nebyla nikdy snahou poetovou. Jeho vnímavou lyrickou duši stačí inspirovat ojedinělá událost, je-li takového rázu, aby mu vyhověla. Dokladem jest nám právě heroický epos, v jehož oboru Heyduk rád poeticky pracoval, ač vlastní podstatou svého tvůrčího talentu směřuje celkem jinam. Básník dovedl si i v tomto pracovním odvětví nalézt několik citově blízkých, příbuzných akordů, vyhovujících jeho poetisačním prostředkům. V takovém případě rád pak dává se unášeti vírem příběhů, fakt i dat, neohlížeje se na vzájemnou spojitost jednotlivých ér dějinných. Při tom prostinká vzpomínka, vzbuzená četbou, návštěvou místa nebo vypravováním legendy jest s to, aby vznítila Heyduka k historické basni, jež jest potom buď řadou nálad, dojmův i ozvukův anebo serií zveršovaných fakt. To závisí na tom, jakého druhu a jak silný byl původní popud inspirační. Nálady i dojmy bývají jednak melancholické, teskné a roztoužené, jednak vzdorné i bojovné. Tu a tam proráží i satyra, jež místy uplatňuje se přes to, že duše autorova vždy je spíše nakloněna věřit, těšiti se, doufat i milovati než nenávidět či odpuzovat. Ale Heyduk dovede také protestovat i nenávidět a právě v historii mnohem více nežli v dnešním současnu. Komu zdálo by se, že to odporuje ustálenému úsudku o měkké poetičnosti i snivosti autorovy literární bytosti, ten uvědom si, že nenávist prýští v Heydukově případě vždy z motivů ryze vlasteneckých nebo čistě humanitních a že někde užívá poeta černých stínů také k účinnějšímu vyzvednutí přirozených kontrastů, v nichž si dosti libuje (i v lyrice a v epice ze soudobého života, nejen z historie čerpané).

Nejpřiléhavějším výrazem všeho, co řečeno tu dosud o karakteristice dějepisné epiky Heydukovy, jsou tři knižní cykly drobných čísel historicko-epických: V zášeru minulosti, Bohatýři, Škůdci i dobrodruzi. Dvě poslední sbírky jsou myšleny a sestaveny jako výslovné protějšky, zatím co prvá má ráz víc kaleidoskopický. Ku všem třem čerpal básník výhradně z vlastenecké kroniky domácí a u všech vnitřní uspořádání i seřadění jednotlivých básní řídí se zřeteli chronologickými, od nejstarších období dějinných postupně až k nejmladším fásím naší české historie.

Sbírka *V zášeru minulosti* obsahuje celkem 29 básnických čísel z části povahopisných, z části kronikářských. Poeta prochází v duchu českou historií od polo tajemných dob Břetislavových až po chmurné období pobělohorské, zastavuje se u jednotlivých výraznějších partií neb osob v ní a formou veršovou stylisuje z ní řadu úsekův i slovníkův. O ideově ucelený cyklus básník se nepokouší, takového programového plánu neměl. Spíše mu šlo o serii volně k sobě seřaděných ukázek ze zveršované kroniky české. Autorův vlastní světový názor ustupuje tady dosti do pozadí. Leda že idec národnostní i demokratická jsou tu zřejměji zdůrazněny. Otázkou náboženskou zabývá se básník méně . . .

»Záloha« je po stránce dějové legendárně pointovaným příběhem z válek česko-maďarských. »Záviš z Falkenštejna« zachycuje trojici dramaticky vzrušivých okamžiků z pestrého života ctižádostivého českého šlechtice. »Noc před bojem« je jemně osnovaná básnická vise o dějinné spravedlnosti, vetkaná v rámec podvečera osudné bitvy na Moravském poli. V »Mistru Jiřím« vytvořil poeta zdrobnělou trilogii o vzácném umělci českém Jiřím z Klusenburka, který zhotovil pro Karla čtvrtého proslulou sochu sv. Jiří na hradě pražském. Báseň nadepsaná »V zemi to duní« je veršované zpracování pietní zkazky pojící se k tragickému pádu Táboritů. »Přísahou« zveršován slib Jiřího z Poděbrad na bojišti lipanském, »Husitský desátek« vypravuje běžnou pověst o velmoži feudální doby (variant pověsti té zpracoval básnicky též Jaroslav Vrchlický). »Černý host« jest delikátně zpracovaný motiv o středověkém moru v Čechách. »Menhard z Hradce« líčí smrt smutně proslulého šlechtice českého. V »Smíru« máme poetické podání pověsti o tajemné smrti mladičkého krále Ladislava. O dějovém námětu dalších vřaděných sem básnických čísel jasně mluví už sama záhlaví jednotlivých básní: Smrt Břetislavova, Smrt králové Anny, Václavův přípitek, Hus (podobný motiv má báseň Štolcova »Mistr Hus«), Teplá hlína, Jeronym na hranici, Hody kostolanské, Korvínová smrt, Albrecht z Kolovrat, Pokuta odpadlíků, Jan Jesenský, Pozdní smír, Pod popravním lešením, Chebský kvas, Znamení, Valdštýn . . .

Dvěma látkově protilehlými skupinami historických portretů jsou cykly nadepsané: *Škůdci i dobrodruzi*, *Bohatýři*. Prvý obou cyklů zachycuje »černé stíny, jež veřejně i tajně vrhal čas na naši ubohou vlast ke škodě jejího lidu, jejích práv i síly«. »Jako strašidla vymrskal jsem je z hrobu důtkami svých hněvů. Smí-li a může-li mi kdos soudný hněvu toho zazlívati?« A k básnickému vyjádření toho svého vlastenecky podloženého hněvu užívá autor barev zhusta velmi sytých i kontur neobyčejně ostrých. Poeta sám naznačuje to už v mottu, jež předeslal své sbírce a v němž praví doslovně: »Když na tvůj národ štěká zášť a chválí jeho hroznou dobu, dbej pravdy, strhni škůdcům plášť a ukaž na jich vlčí zlobu; zjev jejich nadutost a píchu a bičem satiry je k smíchu mdlým vrstevníkům vyžeň z hrobu.«

Těmito jaksi programními slovy zdůrazňuje zároveň Heyduk jednak káravou, jednak výchovnou tendenci svých historických veršů, jimiž předvádí nám před duševní zrak řadu nesympatických a v dějinách našeho národa zle zapsaných postav, ať už původu domácího či cizího. Zajímavo je, že převážnou většinu těch škůdných i dobrodružných karakterů vzal básník z věků patnáctého i sedmnáctého, tedy z období husitského či pohusitského i z éry pobělohorské. Ze století šestnáctého čerpal pouze ke třem podobiznám, zatím co století osmnáctému dějově náležejí jen dva portretky. Z nejrannějšího středověku vybrána toliko jediná historická postava, Karel Veliký. Všech portretů je dvaatřicet, rozvedených na dvou stech veršovaných stranách. V poloslavném, polotragickém věku patnáctém zastavil se básník svou satyrou i svým hněvem u těchto výraznějších dějinných jmen: Toulovec, de Causis, Branda, Boček z Kunštátu, Rous z Plavna, Jan Městecký, Jan Železný, Tvaroh, Friedrich z Norimberka, Carvajal, Prkenný král, Zdeněk ze Šternberga. A ze století pobělohorského na soud svého vlasteneckého rozhořčení »vyvolal z hrobu« Zdeňka Lva z Rožmitála, Sikmunda Kaufuňka, Václava Vchynského, Skultéta, Descartesa, Dona Martina Huertu, Bedřicha z Falce, Dominika Scalzo a Jesu Maria, Verduga, Maxmiliána, Karaffu, hraběte Nogoroliho, Pavla Michnu i Caretta Marcheza di Grana.

Jak patrno, hlavy korunované střídají se v této galerii básníkových »škůdců« s předáky šlechty, vojevůdci s náčelníky vysoké hierarchie, domácí karieristi a zrádci s cizáckými dobrodruhy. Básník zastavuje se specielně nad některou výrazněji vystupující osobní nesympatičností těch historických povah, vystíní ji co možná nejtmavějšími barvami na pozadí určitého markatně působícího příběhu a v závěru ještě jednou vyzvedne tragický, osudný vztah dotyčné postavy k celkovému rozvoji národních dějin. —

S podobným básnickým postupem, ale místo vyložené nesympatičnosti akcentujícím bezvýhradnou sympatičnost vybraných dějinných povah, setkáváme se i v druhé galerii autorových postav historických, ve skupině »bohatýrů«. Těchto jest u Heyduka na počet méně nežli škůdců, neboť poeta vyvádí jich na světlo svého nadšeného chvalozpěvu jen devatenáct, ale za to jsou to zjevy vesměs domácí. Také tady největšímu zájmu autorovu se těší století patnácté i sedmnácté, jimž přísluší tu vpravdě lví podíl. V pestré směsici defilují před námi postavy národních reků: Mikuláše z Husi, Jana Želivského, Roháče, Jana Smiřického, krále Jiřího, Jaroslava z Boskovic, Jana Kopidlanského, Jindřicha z Hradce, Jáchyma Slavaty, Oldřicha z Lichtenburga, Trmala z Tousic, píseckého primátora, české šlechtičny z roku 1620, Černína z Chudenic, Budovce, Šlika . . . Hrdinové meče podávají si na potištěných stránkách autorových ruku s průkopníky idejí i s mučedníky ducha.

Pozoruhodno je, že historické obrázky i podobizny Heydukovy mívají zpravidla poněkud větší rozměry, než jeho obdobné obrázky a podobizny z lidového života současného. Kdežto u drobné

epiky rázu lidově baladistického rozměr jednotlivých básnických čísel nepřesahuje u Heyduka průměrně tři potištěné stránky, v drobné epice dějepisné stupňuje se ten průměr na sedm až osm stran. Tato poměrně větší rozměrnost historické epiky je v básnickém díle Heydukově dána tím, že na pozadí dějinném naskýtala se mu bohatší příležitost k široce rozvlněné rhetoričnosti i hovornému vlasteneckému pathosu, jejž u kreseb pohádkově báchorkovitých anebo realisticky lidových do značné míry omezovala mu již sama povaha látek. Kdežto u námětů specielně lidových, čerpaných ať už z každodenní skutečnosti životní či z prostonárodního mudrosloví, převládají řízná stručnost, průhledná prostota a dramatická spádnost obsahu, motivy dějinné přímo lákají k hovornějším výkladům theoretickým, k obsáhlým vložkám srovnávacím, k pathetickému rozhorlení nebo zase hymnickému nadšení. Odtud najdeme u Heyduka v drobné epice historické více tendenční rhetoriky a více obšírných popisů i obsáhlých referátů situačních, nežli v jeho epice ostatní.

Uvolněnějším sklonem k rhetorismu a pathetičnosti vyznačují se ostatně i Heydukovy velké historické eposy. Pomineme-li idylicky založeného *Oldřicha i Boženu*, popisně reflexivnou *Píseň o bitvě u Kressenbrunnu*, poněkud didaktického *Milotu z Dědic* a exotického *Mohameda II.*, máme jaksi nejtypičtější představitelku autorovy epické poesie dějepisné v knize nadepsané výmluvně *Za volnost a víru*. Toto objemné básnické dílo obsahuje i slučuje v sobě ve formě 12 zpěvů s veršovaným vstupem i dozpěvem na 252 knižních stranách obvyklé prvky historické povídky, heroického eposu i romantického románku z období bělohorského. Básník nesoustředil tu pozornost na jedinou postavu ústředního reka Hanuše, nýbrž vedle něho zabývá se obšírně karakteristikou Michny, Huerty, Kravarského, Maradasa atd. Vůdčí postavou epického děje ostává ovšem Hanuš z Říčan, který zorganisoval branný odboj ujařmeného lidu českého. Povstání však pro nesvornost vůdcův a roztříštěnost názorů se nezdařilo. Zklamaný organisátor byl v boji poražen, zajat i uvězněn, ale obětavým strážcem vysvobozen. Hanušovi podařilo se utéci do Sas, odkud po letech vrací se do těžce stíhané otčiny v čele vojsk emigrantských i saských, vtáhne vítězně do Prahy a vyžene na čas zahraničné usurpátory. Životní tragika Hanušova spočívá v rozporu jeho theorií se smutnou skutečností, v neshodě, jakou bylo lze stvrditi mezi jeho vznešeným individuelním ideálem a nepřipraveností širšího lidového prostředí vnějšího. Hanuš nechtěl vražditi, ale hojit, vrátit zotročené vlasti její dávná dějinná práva. Sama sebe označoval za mstitele křivd, nikoli za pustošitele krajův i odbojníka. Ale zubožený lid, dostav do ruky zbraň a cítě v hromadnosti davové svoji záštitu, nedal se ukázniti ideou a vésti za cílem pevně vytknutým, vzepřel se svému vůdci a šel za hlasem vlastní vášně . . .

Poučný je veršovaný vstup, jejž položil básník v čelo svého objemného eposu, rozměrem, námětem i celkovým karakterem

připomínajícího obdobnou poetickou skladbu Čechovu »Václav z Michalovic«, a jenž končí slokou:

»Kéž oživnou sochy tím, co cítím,
srdce tlukem, zvučnou strunou písní,
kéž myšlenky v jejich čelech vznítím,
byste spatřili je v boje tísni
jako tenkráte, když vzorem rodu
vítězně šli mříti za svobodu.«

Mám-li shrnouti svůj celkový názor o Heydukově veršované epice, doznám otevřeně, že nejvýše cením si z ní jeho realistické povídky z lidového života pošumavského a vedle nich prostonárodně založené zkazky, pohádky i ballady. Epiku historickou pokládám spíše za doplněk než za vlastní centrum vypravovatelského zájmu poetova. Básník splnil jí jaksi svou kulturně společenskou povinnost vůči době i jejím ideovým požadavkům, ale jsa více pěvcem citu, nálady i dumy než propagátorem problemu i myšlenky, nejvlastnější svůj obor vytvořil si vedle lyriky v lyricky provanutých obrázcích balladického, snivého i teskně zešeřeného zarámování látkového. V rozměrnějších i drobnějších skladbách dějepisných vyzpovídal se dosyta ze svého vřelého patriotismu, ale trvaleji na nich neutkvěl.

Vlastenecký zápal je důležitou složkou básnického zjevu Heydukova. Jednou z nejdůležitějších, i když nutno nestora českých poetů pokládati důsledně za lyrika především a hlavně. Patriotism Heydukův má nádech převážně historický, a i zabarvení politické hraje v něm značnou roli.

Nejednou obrací se autor oproti materialistickému pojímání *»vlasti«:* »Nechť chlebař dí: Co vlast? Jsme v době nové! Chci jíst a pít a bezstarostně žít . . . Ty vlast braň vždy; vždyť sup jí srdce klove! Vždyť rabem jest — jen šílenec mu věří — kdo práva jiných touží zavraždit a svobodu jen dle svých chtíčů měří.« — Nevlastenectví odsuzuje básník vždy a všude, kdekoli jen se projeví: »Kdo nemiluješ rodnou vlasti hroudu, jsi míň než světa nejbídnější tvor, a s vlky doupě měj a se psy boudu!« Sám uchovává si ryzí žár vlastenecký, bez ohledu na rozvíjející se kol něho kosmopolitism a hlučně kdysi aklamovanou mezinárodnost: »Že sluncem vlast, v tom naděje i víra, nechť mrak ji skryl, přec zářit bude v svět; den hasne jen, leč slunce ne-

umírá.« (*Rittornely.*) Začasté posteskne si pěvec na nedostatek vlasteneckého cítění u svých dnešních současníků: ». . . A za vlast nikdo, za ten skvost, co bylo jich tu koli; už není pro ni lásky dost, ó bože můj, to bolí!« (*Bez modlitby.*) Na konci své lyrické sbírky *Černé růže* projevuje básník vroucí přání »všech krásnější a dražší všakých zdob: svou vlast bych šťastnou přál si uviděti, než za mnou svět se uzavře i hrob«. A rovněž kniha *V samotách* končí projevem vlasteneckým: ». . . vlast mou šťastnou učiň, pokud žiji, a ženu aspoň po mé smrti.«

Vlastenecká poesie Heydukova vyznačuje se celkem dosti bojovnou notou, je energická a podává řadu iniciativných podnětů. Své *Zpěvy pošumavského dudáka* sám nazývá básník »knihou zpěvů napořád vlasteneckých. Jí vystihnouti jsem se snažil nejen vlnění duše své, ale vlnění duše všech, kdo jsou si vědomi, že boj náš za svobodu a volnost svědomí, boj za práva naše odvěká jakož i za trvání naše u veliké rodině národů evropských není posud ukončen, ba že — to nebi budiž žalováno — bojovati nám bude ještě dlouho a dlouho proti sveřeposti nepřátel, již zvyklí jsouce nadvládě, rovnost národní i společenskou mocí udupati a zničiti se snaží«.

Na jiném místě praví o národnosti doslovně: »Kdo národnost za planý i prchající mají pojem všednosti, kdo netouží, abychom u veliké zahradě jarého obrození národů kvetli jako květ vedle květů jiných, abychom podrželi svou barvu i svou vůni duševní, ten odlož mou knihu; pro toho není.« Tím nejvýrazněji vystihuje zároveň konečný cíl své vlastenecké poesie a naznačuje vnitřní karakter vlastní básnické tvorby. A ještě výmluvněji zdůrazňuje bojovnost svého vlasteneckého básnění v *Průvodním listě* k cyklu »Zpěvy pošumavského dudáka«, kde čteme: ». . . budu dudat. Snivé hlavy, spát-li chcete stále? Věru, rabi jen a baby nechají se týrat. Budu mužně dudy zdouvat, hluchým v uši hučet; kdo chceš k předu, nesmíš couvat, dlužen-lis, plať účet! Neplač, nekřič: Strádám, hynu, žalosti se množí! Dosti řečí, chutě k činu, pryč, kde jaké hloží! Se vším pryč, co v cestě stojí, třeba vzrostla vřava, čert vem pestrý chochol v boji, jen když stojí hlava!«

A jinde (*Pozdrav Pošumaví*) volá poeta rodnému kraji: »Ó vzbuď se, kraji zlatý, a k mateři se hlas, by daly nám tvé chaty práv bojovníků zas . . . Nuž k dílu, kleslé paže, tuž činem se, kdo chor; stesk duším křídla váže, tož místo stesku — vzdor.« S nemenší energií vybízí k dílu v básni *Pryč s pláčem:* »Nuže, chutě, kdo jsi náš, vzmuž se již a zjaři, činu-li se obáváš, sotva se ti zdaří; dosti křivdy, žalu dost, povstaň v ducha zbroji, svobody a práva skvost rodí se jen v boji.« Už hned v nadpisech jednotlivých básní zračí se zhusta motiv energičnosti i mužnosti: Nepovolný, Mám zlost, Tvrdé palice, Můj kozlík trká, Obraťte!, Vzhůru, sokole!, Změň se, Procitni! atd. Ve svých poetických výzvách nejednou užívá básník výrazů dosti ostrých, místy až skoro drastických: »Tož pozor, lide, zjař svou krev, kryj stále se a všudy; braň, co ti život v úděl snes: svůj lán i dům i děti

a jíti nechce-li ten pes, tož kopni ho, ať letí!« (*Jsem jako pták.*) A jinde volá: »Do řad, chudí, páni, starci, děti!« (*Skočická.*)

Velmi příznačný pro povšechné nazírání autorovo jest citát z básně *Žně*: »Tak, lide, vstříc jdi vrahům všem v zlob rozkaceném čase, kdo býval ondy vítězem, dá bůh, jím bude zase ... Jen pevně vytrvat a stát i v nátlaku i v nouzi ... Tož mužně, lide, zas a zas, když křivda se ti páše, však řízné zakletí, když v čas, je nad tři otčenáše.« A k činu povzbuzuje svůj zamilovaný lid a svoji tolikrát nadšeně opěvanou vísku pošumavskou i jinde: »Procitni, vísko v podlesí, prohlédni, což tě neděsí severu mrakava vraží? Silna buď srdcem i paží; smrt bloudí krajem, je blízko, probuď se k životu, vísko!« (*V podlesí.*)

Tak a podobně inspirovaných výzev najdeme v literárním díle Heydukově dost i dost. Jsou roztroušeny téměř po všech jeho knižních cyklech a čteme je na vhodných místech i v jeho velkých skladbách epických, stejně jako se s nimi setkáme i v nejlyričtějších sbírkách intimní poesie autorovy. A to je právě nejpozoruhodnější u Adolfa Heyduka: vedle našeho nejjemnějšího lyrika a nejtkliveji naladěného pěvce osobní bolesti citové máme v něm zároveň nejvybarvenějšího i nejodvážnějšího hlasatele národního sebevědomí, pracovní energie, mužného vzdoru a houževnaté práce. Oba ty zdánlivě různorodé prvky prostupují a navzájem doplňují se v jeho knihách asi týmž poměrem, jaký pozorujeme u něho v obapolném prostupování i doplňování se živlu náladově zpěvného s živlem povídkově výpravným.

Tím vysvětlujeme si, že »čistokrevný« lyrik a pootavský slavík nejednou ve formě veršové kárá, tepe a odsuzuje, co zdá se mu v nejbližším i oddálenějším okolí odsouzení hodné; že náš nejsdílnější snílek a nejpovídavější representant rodinné intimnosti v poesii uchoval si tak živý i účinný vztah k obklopujícímu jej širšímu útvaru národně-společenskému. A nejen to, ale že stal se dokonce jedním z předbojníků vzájemnosti česko-slovenské u nás a stál v přední řadě novočeských průkopníků demokratismu, liberalismu i historismu. I při svém karakteristickém kultu důvěrnosti, subjektivismu a lyrické náladovosti má nejvroucnější pochopení pro soudobé bolesti, potřeby i touhy všenárodní, nevymýkaje se nikdy z družiny těch, kdo pérem a slovesným uměním chtěli sloužit dobru i pokroku národního celku. To tvoří zároveň jednu z příčin básníkovy oblíbenosti v táboře mladých i nejmladších.

V historické epice Heydukově jest jen málo čísel, která svým obsahem i karakterem vymykala by se z pojmu poesie vlastenecké. Z knižních sbírek autorových lze v té příčině jmenovati snad jen tři: *Biblické zvěsti*, *Mohamed*, *Východ a západ.* Upomíná-li prvá svým látkovým ozduším a částečně i pojetím na Byronovy »Zpěvy hebrejské«, je-li obsahový ráz druhé dostatečně naznačen už nadpisem, možno třetí považovati za nejtypičtější ukázku této skupinky v básníkově literárním díle. Východ předvádí poeta cyklem devíti obrázků, a západ jest v jeho knížce, rozvedené na 110 tiskových stran, representován rovněž devíti

čísly drobné zveršované epiky. Zvláště první, orientální cyklus jest pro Heyduka zajímavý a svým celkovým karakterem příznačný. Básník nelibuje si ani tady, jako nikde ve své veršované tvorbě, v oslňující hýřivosti barev, ani nedává ve svých dějích překypovati příslovečné smyslné žhavosti temperamentu specielně východního.

Co do básnických themat, nejvíce upoutalo našeho »pootavského slavíka« a »pošumavského dudáka« z orientu ovzduší starožidovské, egyptské i mosleminské. Mravní zkaženost vyvoleného národa v době politického rozkvětu a působnost mravokárných proroků, utrpení lidu Mojžíšova pod cizím státním jařmem a legendově přizpůsobená episoda ze života Ježíšova i Josefova: v těchto několika ukázkových partiích zachycuje básník tři partie z dějin starozákonních židů. K prostředí staroegyptskému vztahuje se dějový sujet nejrozměrnějšího čísla sbírky, nadepsaného sugestivně »Sfinga hrůzy«. Kromě této obsáhlejší básně čerpáno z látkového okruhu mosleminského ještě k těmto stručněji črtaným obrázkům: Sloup z Mekky, Imam Leitha Ibn Sád, Zkouška věřících . . . Z epicko-historického okruhu západoevropského čtyry básně zavádějí nás svými dějovými náměty na půdu cizí: Mytilenské růže, Pianno del Rosseto, Pokuta i Klement XIV., zatím co v pěti ostatních ocitáme se látkově opětně zase v domácím ústředí českém. (Dokončení.)

Tereza Svatová:

Z pohnutých dob.

»Bitva velice mne vždy vzrušovala, ale pomyšlení, že mohu pomoci, mne uklidňovalo.«
(Larrey, »Paměti«.)

Probírajíce obrázkové časopisy z uplynulého období války, shledáme, že každá téměř stránka vztahuje se k velkým událostem dneška. Obrázky bojišť, dobytá i pobořená města, řady bojovníků, skupiny vítězů i přemožených — střídají se s klidnými interiery nemocnic a lazaretů, tak jako střídají se s podobiznami lékařův a operaterů, v poli i mimo pole pilně zaměstnaných. Lékařů českých je pěkná řada se znamenitými našimi chirurgy, profesory Jedličkou a Kukulou v čele. Jest něco posilujícího, ba povznášejícího v těch obrazech, kde bíle oděné postavy lékařů sklánějí se nad lůžky raněných a trpících. Nikdy snad nestál stav lékařský na vyšším stupni svého vznešeného povolání, jako právě v posledních letech válek balkánských a války nynější. Poslání jeho dospívá v těchto pohnutých dnech nejvyšší mety obětování se — neboť obzor jejich nynější napiaté činnosti jest téměř nedozírný.

Nejsouť pouze hrdinové ti, kdož bojují, ale také ti, kteří rány a bolesti snášejí a i ti, kdož rány tyto hojí a bolesti zmirňují . .

Proto v dějinách této převeliké války světlá činnost současných lékařů písmem zlatým musí býti zaznamenána. I když zvěčněna budou pouze některá jména, když v budoucnu jmenováni budou jednotlivci — nesmrtelné zásluhy celého stavu nebudou tím ztenčeny.

S úctou a vděčností pohlíží dnes každý na podoby těch, kteří s mocnostmi tak silnými, jako je bolest a smrt, úporný a veliký dnes vedou boj.

Při podobách nynějších záchranců tisícův a tisíců lidských životů vybavuje se mi v mysli jiná skupina vážných hlav, učenců cechu lékařského. Vídala jsem je v pracovně svého zemřelého bratra Eduarda Alberta, profesora chirurgie ve Vídni. Byly to staré rytiny lékařů z různých století a byly částkou jeho vzácné sbírky léty pracně pořízené. Obrázky ty byly většinou vykrojeny ze starých, v bílé neb hnědé kůži vázaných knih, které srovnány v knihovně, vzdorovaly důkladností svojí zubu času zrovna tak jako obrázky na stěně.

Živě vidím je dnes před sebou. Nejvýše starý učenec Paracelsus s tváří středověkého řemeslníka, mající ruce spoložené na rukověti velikého meče. Pod tímto vědátorem, o jehožto některých roztodivných názorech nejednou slýchali jsme vypravovat, sežloutlý, vetchý dřevoryt: Ambrož Paré v těsném, vojenském kabátu. Dlouhý, smutný obličej slavného francouzského ranlékaře jest obrácen k českému přírodozpytci, ranlékovi, jehož hlavička spočívá hluboce v řasnatém okruží na krku. Jest to náš vynikající Tadeáš Hájek z Hájku. Jemu naproti rektor vysokého učení Karlova, nešťastný Jan Jesenius, muž pěkné hlavy, velkých, živých očí, v obleku plném nádhery a ozdob; »rytier« — jak psával o něm náš zesnulý Zikmund Winter.

O několik obrázků níže jemná ocelorytina z doby novější. Podobizna to Jana Dominika *Larreye*, pořízená dle obrazu známého své doby Viktora Adama. Umělec zobrazil pána pěkně, vloživ v nápadně silnou a mocnou jeho fysiognomii vše, co mu bylo vlastní — sílu, energii i cit.

O tomto velkém ranlékaři a druhu v povolání zesnulý bratr můj rád se rozpovídal. Slavný chirurg armády Napoleonovy okouzloval jej tou měrou, že v letech devadesátých několikráte o jeho činech přednášel a konečně stručný životopis jeho s pietou a láskou napsal.

Něco z kapitol té knížečky mohlo by v nynější době čtenáře zajímati.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jan Dominik Larrey, největší všech známých ranlékařů vojenských, narodil se r. 1766 v jižní Francii. Odbyv studie vstoupil r. 1792 jako vojenský chirurg do armády francouzské a od té chvíle je celý život jeho nepřetržitý chvat a kvap s jednoho bojiště na druhé. Zúčastnil se všech válečných tažení za republiky i císařství a jmenovitě provázel Napoleona na všech jeho výpravách. Byl ve svém životě činným v 60 velikých bitvách a více nežli ve 400 srážkách. V přestávkách působil jako profesor na lékařských školách Francie.

Již na počátku své vojenské dráhy zabýval se plány zvelebiti co nejvíce vojenské zdravotnictví, zejména v nemocnicích. Hned po

první větší bitvě dává Larrey průchod svým reformátorským myšlenkám a snaží se změniti nehybnost zařízení dopravy raněných do lazaretův a nemocnic. Vymýšlí a konstruuje praktická vozidla, jejichž rychlost a pohyblivost dochází u představených i lékařů uznání a obdivu. Brzy zřizuje »létací« ambulance také dle vlastního systému.

Když nastoupil do služeb armády, sestával lazaret, přidělený 20.000 vojínů, z 1 chirurga ředitele, 12 ranléků, 30 pomocníků, 30 ošetřovatelů, 3 kněží, 1 komisaře, 1 kuchaře a 1 pekaře; s vozataji, nosiči a sluhy 134 muži.

Larrey zvyšuje brzy tento personál na 340 mužů, z nichž polovice jezdí koňmo. K dopravě raněných přiděleno takovému oddělení 12 vozů lehkých dvouspřežných a 4 vozy těžké čtyrspřežné.

Za své reformátorské snahy jest brzo odměněn titulem generálního štábního lékaře jižní armády. Po krátkém oddechu jest Larrey opět povolán k armádě, operující v Italii, kde se mu dostává od Bonaparta rozkazu, aby i zde seřídil svoje osvědčené »létací ambulance«. Zde, v Italii, setkali se oba velcí mužové ponejprv osobně a od té chvíle zůstaly jejich osudy a snahy těsně spojeny. Říká-li se, že za každým světlem jde stín — tady dělo se opačně. Jako světlý paprsek následovala ušlechtilá postava velkého ranlékaře temný, krvavý stín neúprosného válečníka.

R. 1795 vidíme Larreye s celým sanitním aparátem a 800 muži plouti na lodi »l'Orient« do Egypta. Dne 3. července přistává loď v Alexandrii, kde v klášteře kapucínů seřizuje Larrey ihned svůj první špitál. Pak táhne dále s Bonapartem až do Kahýry. Za tehdejších okolností trpí armáda francouzská všemi strastmi války a nezvyklého ponebí. Ale Larrey jako anděl strážný je všude se svojí pomocí. Přináší útěchu i občerstvení, jeho bystré oko postřehuje všechno. Při veškeré námaze zkouší a studuje kde co. Brzy přichází zkouškami k názoru, že voda Nilu jest lepší než kterákoli z pramenů francouzských; studuje anglickou oční nemoc, ztrnutí, mor a jiné choroby. Všude těží ze svých zkušeností a hledí odpomáhati nesnázím. Vyzkoumá záhy, že velbloud je zvíře velice způsobilé k dopravě nemocných; sestrojuje na místě vhodné, transportní koše. Při tom snaží se proniknouti léčby starých Egypťanů.

Dva roky pobývá v horké zemi, kde se mu naskytuje příležitost seznati sečné rány Damascenských mečů Mamelukův, a porovnává tyto strašné rány s ranami, jež způsobují šavle francouzských kyrysníků.

Jako po kouzelném snu vrací se Larrey do Paříže. Bonaparte jest zvolen konsulem a brzy na to císařem. Nastávají veliké války a generální představitel vojenské sanity jest nyní stále okolo svého císaře. R. 1805 propuká první větší válka s Rakouskem. Tažení armády Napoleonovy děje se za stálých dešťů a chumelenic. Larrey, přemýšleje stále jen o věcech velkých, uvažuje, co jest po mnohohodinném, namáhavém tažení vojínu prospěšnější, zdali okamžitý odpočinek či pozvolné zaměstnání dříve nežli ulehne. Rozhoduje se pro poslední. Po bitvě u Slavkova veliké množství raněných umisťuje Larrey v Brně,

kde však brzy vypukne nakažlivý mor. Za měsíc 4000 raněných umírá nákazou.

Larrey odhodlává se k energickému činu a odváží ohromný svůj lazaret do Vídně do příznivějších okolností. Tím zabraňuje dalšímu umírání a všecek šťasten ošetřuje své raněné dále.

Léta 1806 a 1807 jsou velmi krvavá. V jedné bitvě pracuje Larrey tak usilovně, že později ve svých zápiskách při vzpomínce na ni poznamenává: »Byli jsme umístěni s obvazištěm ve stodolách podél silnice postavených. Věren svým zásadám, počal jsem operovati nejtěžší případy, neohlížeje se na stupeň vojenské hodnosti. Mráz byl tak krutý, že mladým mým pomocníkům padaly nástroje ze zkřehlých rukou. Já jsem měl v ten den sílu nadlidskou a také oproti zimě byl jsem úplně bezcitný. Byla již noc a nepomyslil jsem dosud na jídlo nebo na pití. Polévku, kterou mi několikráte přinesli k občerstvení, ani jsem nezpozoroval, takže zmrzla v nádobách. Jaká srdcervoucí to byla práce! Ranění s obdivuhodnou silou snášeli vše, co v jejich prospěch musil jsem učiniti.« — Napoleon později sám vyprávěl, že toho dne viděl Larreye po celých 24 hodin pracovati na jednom a témže místě.

R. 1808 shledáváme se s Larreyem ve Španělích právě ve chvíli, kdy vznikla vzpoura proti Francouzům. V dešti kulí vniká do nemocnice a právě včas. Domorodí ošetřovatelé chtějí nemocné masakrovati. Larrey, ozbrojiv všechny lékaře pistolemi, ranami zastraší vzbouřence a zjedná mír.

Ve druhém válečném tažení proti Rakousku účastní se Larrey bitvy u Ošprů a Ogrunu a přichází do Vídně po druhé. Při krvavé bitvě u Ogrunu má v lazaretech 500 těžce raněných a nesčetně mnoho lehčích. Veliké množství amputací musí se prováděti na místě.

Při obléhání Vídně umístěn jest jeho lazaret na ostrově Lobavě. Ohromné množství raněných se dováží, nedostává se však nemocným náležitého posilnění. Zásoby nedošly a není ani polévky. Tu Larrey bez dlouhého rozmýšlení dává zabíjeti své přebytečné koně a přepychové koně generálů. Ze získaného tak masa dává vařiti v kotlích a kyrysech vojáků polévku, osolenou střelným prachem. Na stížnost vysokých důstojníků odpověděl Napoleon tím, že povýšil Larreye do stavu baronského. Po uzavření míru vrací se Larrey do Paříže ke svému učitelskému povolání a ve volných chvílích píše svoje paměti. Ke konci r. 1811 tiskne již třetí svazek.

Prvního února 1812 ubírá se jako nejvyšší chirurg do Německa. Půl Evropy, západ proti východu, má se střetnouti. Brzo byla překročena Visla a Vilno okupováno. Hned prvních 600 raněných připadá Larreyovi. Za nedlouho nedostává se i obvazů, jelikož zásoby včas nedošly. Nejvyšší ranlékař rozkazuje, aby služební vojáci svlékli své košile na obvazy pro raněné. Za nedlouho i lékaři obětují své prádlo a také sám Larrey svléká na konec svou košili . . .

Po bitvě u Smolenska očekávalo pomoci jeho 10.000 raněných. Nadpomyslitelné, horečné činnosti ředitele a jeho pomocníků podařilo se ve 24 hodinách provésti nejnutnější operace. Při velikém množství raněných, při nedostatku vhodného místa a při nouzi ma-

teriálu umí Larrey i tu sobě pomoci. Okupuje městský archiv a v jeho rozlehlých místnostech ukládá nejtěžší raněné. Veliké stohy register slouží za lože, z tuhých desek a pergamenů zhotovují se destičky a z nedostatku cupaniny používá se jemné blány březových kor, kterou vyslaní vojáci získávají v nedalekých hájích. Také cupovaného rákosu se užilo, pokud nedošel potřebný materiál.

Za patnáctihodinné bitvy u Moskvy jest na bojišti nových 10.000 raněných. Mezi nimi 40 generálů. V lazaretu operuje Larrey se 35 lékaři. Nejtěžší operace provádí sám. Ve 24 hodinách provádí na 200 amputací. Sám píše o tom později, že věc je pochopitelna jen tím, že operace prováděny byly bez narkósy a k vůli zjednodušení že užíval methody, operovati většinou na hořejších částech nohou a rukou místo na dolních.

Po krátkém oddechu vchází do staré Moskvy a jest uchvácen její cizí, svéráznou krásou. Také je překvapen výborným zařízením ruských nemocnic. Jen tak jako mimochodem postará se o přestěhování opuštěného nalezince a umisťuje malé siroty v pevném, kamenném domě blíže Kremlu. Odtud pozoruje také hrůzokrásné divadlo hořící staré metropole. Nazítří radí Napoleonovi, aby přezimoval v poškozeném městě, když byl objevil, že zde je uschováno množství potravin a kožešin. Císař nastupuje cestu zpáteční. V nastalých pak hrůzách činí Larrey, seč jsou jeho síly. Přes 1200 raněných umisťuje v Krasném a několik dnů potom nocuje ve stodole venku mezi granátníky a ošetřuje těžce raněné. Při tom zpozoruje, jak veliká vlasatice šine se po hluboké obloze k točně severní...

Za strašlivého přechodu přes Berezinu ocítá se sám ve velkém nebezpečí. Chtěje zachrániti ještě některé operační nástroje, vrátil se přes primitivní most do lazaretu a tu ve strašlivé tlačenici byl by jistě zahynul. Jsa však znám celé armádě, jest poznán a několika silnými granátníky na ramenech z nebezpečí vynesen. V týž den amputuje již 80letého generála Tajouzseka, který střelen byv do kolena, šťastně se pak uzdravil. Na cestě od Bereziny do Vilna obrovitá síla Larreyova povoluje. Zemdlen a skoro polomrtev uchyluje se do kláštera Milosrdných sester, kde se mu dostává všemožné péče, a to mu zachraňuje život. —

V dalších pak událostech zůstává věren svému povolání a svému císaři. —

Když dozněly poslední výstřely v bitvě u Waterloo, jest Larrey opět u svých raněných. Zde jest při operování šavlí poraněn, zajat a má býti zastřelen. V tom však, kdy pruský lékař zavazuje mu oči, jest jím poznán. Předveden před maršála starého Blüchera, dostává od tohoto milost za to, že kdysi ve válce v Rakousku syna jeho pečlivě ošetřoval.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Napoleon ve své závěti učinil legát:

»Svému generálnímu chirurgovi Larreyovi, muži nejctnostnějšímu, jakého jsem kdy poznal, odkazuji 100.000 franků.« —

Tři pomníky zřídila Larreyovi jeho rodná země.

MrPh. *Josef Novák:*

Některé rostlinné výrobky v názoru národů klassických.

(Dokončení.)

Gummi (κόμμι) je definována dosti správně; neboť staří věděli o ní, že prýští ze stromů, v nichž se tvoří, samovolně, je ve vodě lehce, v tucích velmi nesnadno rozpustná, od pryskyřice pak liší se tím, že nehoří, ale v ohni praská.

Gummi arabicum, od Serapiona tak nazvané, že z Arabie se dováží, bylo již dávno známo. Neboť v egyptských památkách vyskytuje se již v 17. stol. př. Kr. a mělo mnoho jmén: *κόμμι ἐκ τῆς ἀκάνθης* (Diosc.), Commi ex spinna aegyptiaca (Theophr.), Gummi acanthinum (Celsus), G. thebaicum, babylonicum, arabicum (Matthioli), G. acaciae (Bellon). Dioscorides chválí klí pestré, průsvitné, dřeva prosté; nejlepší je bělavé, kdežto špinavé a pryskyřičné je bez užitku.

Gummi tragacanthum, též *τραγάκανθα* a Lacryma tragacantha (Matth.) vytéká dle Dioscorida z kořene rostliny trnité téhož jména po poranění, ačkoli Theophrast tvrdí, že samovolně vytéká, a má býti stejnoměrně průsvitné, lehké, tenké, čisté, běloučké, chuti nasládlé, malá část jeho pak vodou silně botná.

Sarcocolla (*Σαρκοκόλλα δάκρυον*) pochází ze stromu v Persii rostoucího a podobá se řídkému kadidlu, jsouc barvy zažloutlé a nahořklé chuti; proto také někteří pokládali ji za druh kadidla, jenže poněkud sladší. Ještě dnes není mateční rostlina určitě známa; zdá se, že to je asi nějaká Leguminosa, kozincům (Astragalus) blízká. Dříve jmenovitě Arabové připisovali jí rozmanité účinky, dnes už je dávno zastaralé.

Gummi hederae (dle nynějších výzkumů pryskyřice) též lacryma hederae (Plinius), a *κιονός δάκρυον* (Dioscor.) je šťáva žlutočervená, silné vůně a ostré chuti, podobná klovatině, jež vytéká buď samovolně nebo po zranění z pně břečťanu.

Cancamum, κάγκαμον, byla z oněch — dosti záhadných — drog, jichž se užívalo k vykuřování. O původu jejím rozcházela se mínění jednotlivců; jen tolik víme z Amata Lusitana, že strom, z něhož prýštila, měl listy myrtě podobné a rostl v Arabii. Někteří ztotožňovali jej s *Anime* (viz při myrze) či amine (a Minaea terra; bylo dováženo z krajiny Minaea, kde se vyskytovalo) z nejzazší Arabie. Bylo barvy žluté nebo nahnědlé jako hovězí klíh, jasné, podobné kalafuně nebo myrze; světlejší druh byl dovážen dle svědectví Monarda a Garzie z Nové Hispanie čili Ameriky. Dnes rozumí se jménem tím pryskyřice kopal (z Hymenaea Courbaril L.) v obchodě v neméně než 15 druzích afrických, kromě amerického, australského a asijského.

Lacca officinarum nebyl, jak by se na pohled zdálo, šelak, nýbrž barvivo *kermes,* jak také jméno Chermes Arabum svědčí.

Latinníci zvali je Formicarum alatarum stercus (trus okřídlených mravenců). Dle tvrzení Garziova vyráběli tuto laccu mravenci, kteří z některých stromů ji vybírali a ve stínu sušili; na těch místech pak obyčejně mnoho ulámaných mravenčích křídel se nalézalo. Toto mínění však zdálo se už tehdy příliš odvážné, takže Bauhin přímo se vyslovuje, že pravděpodobnější je, že hmota ona vytéká jako jiné gummy samovolně ze kmenů. Zná pak dvojí, jednu v hůlkách z ostrova Sumatry (Lacca Sumetri), druhou v hrudách, od prvé se lišící, umělou (Lacca Comberti), které užívali barvíři. Dnes víme, že kermes jsou sušené samičky červce *Lecanium Ilicis* Ill. (Coccus Ilicis L.), žijícího v jižní Evropě a Orientě na listech Quercus coccifera L. a s'ouží podobně jako košenilla za červené barvivo.

Sanguis draconis officinarum, též *Αἷμα δρακόντιον* (Diosc.), Cinnabari seu sanguis draconis (Cordus), získávala se z neznámého exotického stromu, který vždy na podzim, sekerou poraněn, ji vypouštěl; na jaře byla sebrána, zavařením vyčištěna a dovážena do obchodu z jakéhosi ostrůvku afrického blíže Madeiry.

Později ceněna výše dračí krev z Perujské Carthaginy v Americe dovážená, ze stromu, jemuž Clusius dal jméno dračinec (Arbor draconis). Acosta hájí názor o jejím původu podobný jako Garzia u kermesu, odvozuje ji od mravenců, kteří žijí v Indii na stromě Ber nebo i Malus Indica zvaném a tam ji vyrábějí.

Vedle pravé dračí krve znali též jakousi *umělou* v bochnících, z červené barvy a kolofonia složenou, jíž užívali pouze zvěrolékaři.

Asa foetida, která teprve v 10. stol. zdomácněla a později ve středověku jako specificum proti padoucnici slynula, pocházela z Laser neb Laserpitium, rostliny to okoličnaté, Discoridem *σίλφιον* nazvané, z jejíhož kořene po naříznutí vytékala a sbírána byla. Synonyma: Altit (Avicenna), Anjuden (Indové), Asa, Succus Lybicus, Medicus, Syriacus i Cyrenaeicus. Theoprast rozlišuje asu z kořene (*ῥιζία*) a ze stonku (*καυλία*) a po něm taktéž Plinius, který pokládá prvou za cennější a dražší.

Dovážela se z Cyreny, Syrie a Medie a byla v lékárnách buď čistá a průsvitná, nebo kalná a nečistá, obyčejně se sagapenum smíšená, silného zápachu. Jméno »stercus diaboli« (čertovo lejno) prý dostala od Germánů (Bauhinus). Pro potřeby léčivé bývala rozpouštěna ve vodě, octě nebo víně; nerozpustný, po zcezení zůstalý zbytek musil se odstraniti.

Gummi ex Molle, bílá guma z kůry stromu Molle (Schinus Molle L. — Burseraceae) u Clusia a *Gummi caryophyllorum* u Garzie (dle popisu asi oxydací zhustlá silice na povrchu hřebíčků tu a tam se vyskytlá) celkem ani upotřebení nedocházely. Také kafr, už v 11. stol. Arabům známý a v celém středověku jako vzácný lék užívaný, zařaděn sem mezi klovatiny. *Kafr,* též *Camphora officinarum,* Capur, Cafur (u Arabů), Camphora ex genere bituminis (Caesalpini), Caphura (Matth.), Alcanfor (Fragosus), pokládali staří za klejopryskyřici (gummi-resina) ze stromu, o němž většina autorů, zvláště starších, vyslovuje se, že není znám, Garzia pak popisuje ho jako vlašskému ořechu podobný s listy vrbovými. Strom dařil se

na ostrově Borneu (Matth.) a také v Číně (Garzia), a dával hmotu jasnou, bělavou, zrnitou; v obchodě znali tudíž kafr *bornejský* (nejvzácnější) málo přivážený, *sinajský* v bochnících a *čínský* (chynea) a to buď surový nebo žárem slunce neb ohně rozpuštěný a vyčištěný. Prvý byl nažloutlý a méně vonný, čištěný pak silné vůně, barvy jasné jako křišťál.

Bornejskému kafru často přimíchán byl jantaru podobný, nevonný druh zvaný *Chonidetros* neb *Chamderros gummi*, jak si Garzia stěžuje, z čehož souditi možno, že už ve staro- a středověku nebyla poctivost nezbytnou ctností obchodníků.

Gummi Juniperi, Sandarax Serapionis (Cordus), Vernix, Vernilago je pryskyřičná klovatina z jalovce (Juniperus communis L.), která se lněným olejem smíšena poskytovala *vernix liquidus*, čili fermež. Bauhinus upozorňuje, aby nebyla zaměněna s pravým sandarakem *sandaracha (σανδαράκη)*, o kterém Aristoteles píše, že je pokrmem včel, dokud pracují, a nalézá se jako nahořklý druh voskovitého medu často uvnitř medových plástů.

Gummi cerasorum a *Gummi ulmi* končí řadu klovatin. Prvá je známé klí třešňové, druhá asi je onen sliz, který v létě často jako výpotek na jilmu (Ulmus campestris L.) se usazuje a na vzduchu v hnědou, zrnitou hmotu — ulmin — se mění. Také sem patří ještě *Gummi persicum*, klí břeskvové, kterýmž ve víně rozpuštěným a se šafránem smíšeným kloktajíce zaháněli otoky hrdla. —

Všechny ostatní sekrety a výrobky rostlinné byly zahrnuty v jedno, jménem *resinae*, t. j. *pryskyřice*, a vskutku správně; nebot kromě několika balsámů j. styraxu, benátského a štrassburského terpentýnu a několika klejopryskyřic (gummiresinae) výhradně pryskyřice se uvádějí.

Resina (ῥητίνη) byla dle názoru tehdejšího tekutina tučná, olejovitá, z kmenů, buď samovolně nebo po zranění vytékající, a to *tekutá* jako terpentýn *(ὑγρὰ)* nebo *tvrdší a sušší* jako kalafuna *(φρυκτίον)*. Hlavním representantem byla *Terebinthina vera* z Chia, Lybie, Pontu, Cypru, Syrie, Palestiny a Arabie dovážená. Přečištěna dávala se utuhnout a smíšená s kadidlem sloužila k obětnímu vykuřování, v kterémžto případě též kadidlem (thus) se nazývala. Sbírala se z lentišků, borovic, smrkův a i vejmutovky (Pinus strobus); z mladých jedlí sbíraná nazývala se Ter. veneta. Byla (dle Diosc.) barvy bělavé, průsvitná, sklená, do modra přecházející, vonná, chuti ostré.

Resina laricea, λάρικα, ῥητίνη λαρικινή (Diosc.), Tereb. officinarum (Tabernaemont.), byla ze všech nejlepší, průsvitná, velice vonná; v obchodě často zaměňována byla s předešlou. (Galenus.)

Resina lentiscina čili *Mastiche* (Matth.), též Gluten Romanorum (Arabové) nebo mastix zvaná, řaděna byla mezi klejopryskyřice (Bauhin), a Bellonius upozorňuje, že pouze lentišky, jež na ostrově Chiu rostou a pak některé z brasilských lesů dávají mastix, ne však evropské, vzácně ovšem a pouze v Gallii a Italii se vyskytující. V obchodě znali několik druhů, z nichžto nejlepší byl chioský, barvy bílé nebo nazelenalé, vonný a křehký; méně cenné byly druhy krét-

ský, tmavožlutý, hořký a egyptský tmavohnědý až černý, dehtu podobný. Posledních dvou užíváno často k falšování kadidla. Theophrast uvádí ještě jeden druh z rostliny *Acanthice mastiche*, což není leč klejopryskyřice kořene (a i masitého květního lůžka) středomořské složnokvěté rostliny, Atractylis [Carlina] gummifera L. nazvané.

Thus též *Olibanum officinarum*, Lovan (Garcia) a Conder (Avicenna) nazvané, *kadidlo*, je droga, s níž setkáváme se u všech starých národů, kde v náboženském kultu mělo význam nemalý; mimo jiné starý i nový Zákon uvádí je na nejednom místě. Dioscorides nazývá kadidlo *Λίβανον*, neboť z pohoří Libanonu bylo přiváženo (snad také od *λίβω* t. j. kanu, kapu), thus pak odvozuje se od slova *θύω* = zasvěcuji, strom nazýván Thurifera a rostl v Arabii. Druhů znali staří několik, jak Cordus ve své »Historia stirpium« dosvědčuje, a rozlišovali je dle velikosti a barvy. Dle původu bylo arabské a indické, ač Garzia popírá, že by v Indii kadidlovník se vyskýtal. Mínění Garziovo zdá se být úplně správné; neboť ani v době nynější v Indii kadidlovník se nevyskytuje, ale indický druh byl zajisté ono kadidlo, jež do Indie na trh bylo dováženo, a dosud z valné většiny nejprve do Bombaye se dováží na trh a odtud teprve putuje do Evropy. Také cedr a cypřiš poskytovaly pryskyřici, prvý resina cedri *(κεδρία)*, druhý r. cupressi *(κυπαρισσίνη ῥητίνη)* zvanou. Kadidlo bývalo často strojeno jednak přimíšením klejopryskyřic jiných druhu Bursuraceí, jmenovitě v Americe domácích, jednak též smrkovou pryskyřicí, jinak jménem »olibanum silvestre« užívanou.

Neméně známa byla *myrrha*, též *Σμύρνα* (Diosc., Theophr.) neb Bola (Garzia) zvaná. Bauhin píše o ní, že vytéká ze stromu arabského, který je menší kadidlovníku, maje tenkou kůru, a jilmu podobné, silné, pilovité a přihrocené listy, Bellonius pak tvrdí, že viděl strom myrrhy trnitý, listy podobné jako akacie. Co do druhů rozeznávala se 1. *τρωγλοδιτική* z Natalu, bledězelená, průzračná, ostré chuti, 2. *καυκαλις*, tuhá a tmavá, 3. *εργασίμη*, gummě arabské podobná a konečně 4. *ἀμιννέα*, též Anime occidentale (Hermolaus) nebo Amijnum nigrum (Amatus) zvaná, z Arabie a Ethiopie dovážená, kterouž falšovali arabské klí. Nejlepší byla křehká, lehká, stejnobarvá, chuti hořké a ostré, vůně aromatické. Dioscorides a Galenus uvádějí ještě myrrhu, jež vytéká z naříznutých kořenů stromu v Boeotii rostoucího a nazývá ji též *myrrha boeotica*.

Styrax nebo *Storax officinarum* dostal prý svoje jméno odtud, že rýhovitě (striatim) z kmene vytéká. Dobývali pak ho hlavně v Syrii a rozeznávali dva druhy, tekutý, *stacte* (též *liquidus)* a tuhý, *calamita*, odtud, že byl dovážen v rourách (calamus). Prvý byl dražší; neboť balsám brzy po vyprýštění se okysličiv změnil se v hmotu zprvu hustou, pak tuhnoucí. Za nejlepší ceněn styrax žlutavý, resinosní, bělavé hrudky obsahující, po zahřátí v tekutinu hustou, medovitou, příjemně aromatickou se měnící. Užívání jeho bylo hojné; tak v Syrii spalujíce ho získávali jakési saze sloužící k přípravě masti *Unguentum styriacum*, jiní zase macerovali po několik měsíců styrax calamit. a modřínovou pryskyřici v oleji a víně, připravujíce tak *Oleum styracinum*. (Dnes ovšem zní předpisy k přípravě masti sty-

raxové zcela jinak.) Také styrax byl hojně falšován pryskyřicí cedrovou, gummou, medem a hořkými mandlemi, jak už Plinius poznamenává.

Jiný druh styraxu z Ameriky pocházející a tam domorodci »*qcosolt*« nazývaný znám byl jménem Liquidambar, a mateční rostlina Caesalpinem správně do rodu Styrax vřaděna. Byla to nejspíše styraxu podobná pryskyřice stromu *Liquidambar styraciflua* L. a snad i *L. macrophylla* Oerst., ve střední a jižní části sev. Ameriky domácí, dodnes v obchodě jako »*Sweet Gum*« či americký styrax se vyskytující.

Různé bylo mínění o *bdelliu*, *Βδέλλιον*, *μάδελκον* a bolchum nazývaném; neboť jedni chválili saracenské (z obce Saraca v Arabii), jiní skýtské, opět jiní baktrické, médské a parthské, někteří pak pokládali svrchu zmíněné gummi anime za pravé bdellium; v tom ale všichni se shodují, že nejhorší je druh černý, neprůsvitný, tvrdý, z Indie pocházející a Adrobalon zvaný.

Velmi oblíbeno bylo *benzoe*, známé též co Belzoinum officinarum, Benzoinum, Benivi, Asa dulcis, Lacrymae ex Oriente, Ben Judaeum, Benevinum. Pryskyřice velikého stromu, *Benivifera arbor* řečeného, byla známa mnoha druhy, z nichž nejlepší byl ceylonský (amygdaloides), ve velikých, červenohnědých kusech se vtroušenými značnými běložlutými zrny na způsob mandlí, a sumaterský a javanský, barvy tmavší. Z mladých stromů dobýváno benzoe velmi tmavé, ale silné vůně, které, aby se snáze prodalo, s druhy předešlými se smíchávalo. (Historia Indiae orientalis.)

Copal čili *Pancopal*, vonná a průsvitná pryskyřice citronové barvy, známa byla teprve od objevení Ameriky, a Gomara (v Historia mexiocana) rozeznává dvojí: měkký, zrnitý, kadidlu podobný druh, *Xolochcopal*, a hrubší, zvláště dobrý druh *Copal cahuiel*. Je nápadno, že ve středověku neuvádí se copal afrického původu, který dnes do obchodu v patnácti druzích přichází; zdá se však, že byl sice znám, ale jiným názvem, jak už dříve při anime zmínka se stala.

Resina abiegna indica je zvláštní balsám, o němž Monardes vypráví, že vytéká z jistého stromu, jenž není ani borovice ani cypřiš, ač se oběma podobá, a roste v Americe. Z dalšího popisu vysvítá, že tu jde o jedli, *Pinus balsamea* L. (Abies balsamifera Mchx.), poskytující t. zv. kanadský balsám.

Jiná pryskyřice z Nového Světa byla *Tacamahaca*, o níž Monardes píše, že má vůni galbanu podobnou, a jejíž mateční rostlinu, silný prý strom, mezi topole řadí. Skupina těchto pryskyřic není dosud řádně prozkoumána; pocházejí většinou z Burseraceí (Protium, Bursera) a zdají se býti blízky druhům Elemi. Podobná pryskyřice byla *Caranna* nebo Caragna, již taktéž Monardes uvádí, a jako druh značně vonnější popisuje. Tato byla ještě do nedávna hojněji užívána a pochází ze stromů Icica Caranna Kth. a Bursera acuminata Willd. (Burseraceae) z Antill.

Elemi známo bylo dávno; neboť už Dioscorides poznamenává, že název gummi elemi není správný, anoť elemi lehce jsouc spalitelné určitě je pryskyřicí.

Z Carthageny (jihoamerické) dovážena byla též *Resina carthaginensis*, vonná, čistá, mnohem lepší benátského terpentýnu, kterou zvláště Monardes opětně velebí. —

Kromě těchto pryskyřic tekutých rozeznávali staří ještě několik *pevných (Resina sicca)*, totiž *Colophonia officinarum*, která rozpuštěna na ohni pozbývá vlhkosti a tvrdne, a ve třech druzích na trh se dováží: z Kolofonu (nejlepší), Španěl a Řecka, pak *Resina sicca* (ξυρὰ) z různých Conifer, *R. strobilina*, vytékající z pupenů (strobili) borovic a konečně *R. abietina* (ἐλατίνη), o které již Dioscorides poznamenává, že dlouho tekutou zůstává. V knize »Historia Indiae occidentalis« pak napsáno, že v okolí přístavu Tierra de Brea v záp. Indii tak ohromné množství jí je nahromaděno, že by jím všechny lodě celého světa naplnil. Užívalo se jí k vysmolování korábů, neboť vzdorovala i největším vedrům tropů, na slunci se nerozehřívajíc.

Eliška Krásnohorská:

Antonín Klášterský.

Literární črta.

Pravdivost, souhlas se životem, pronikání zjevů jeho vyšším světelným živlem, též jeho vlastním, podstatným a nevyumělkovaným, tato podmínka dobré duševní práce nejednou stavěna na pranéř. — Tak stalo se mezi jinými též Ant. Klášterskému, jemuž se posměšně vytýkalo, že nachází látky k básním v ledačem, co v skutečnosti vidí, vpřádaje do toho vždy určitý citový motiv s ideovou pointou. — *A co jiného jest básníku činiti, než bráti ze života látku, procítiti ji a produševniti ji myšlenkou?«*

»Básně tyto mají vesměs plné jádro, ideální a ušlechtilý vzlet myšlenky, každá nám něco praví, co zajímá a utkví, při každé živě cítíme, proč je psána, ze všech neklamně mluví tiché, hluboké nadšení pro dobré hvězdy života. Jest to poesie zdravá, statečná i jemná. Barvité její roucho jest plno půvabu a noblessy.« (Osvěta r. 1901, str. 739 a 741.)

K starému tomuto úsudku svému znova se hlásíc, chci jím potvrditi, že projev můj dnešní vyvolán jest opravdovým přesvědčením o básníku, pro nějž doba plného ocenění zajisté teprve přijde.

Antonín Klášterský, dne 25. září 1866 v Mirovicích v Písecku narozený, vydal r. 1888 první svou knihu veršů a pilně k ní od té doby družil básnické spisy nové, tak že již i mnohostí svou vybízejí vážnou pozornost. *Ptačí svět*, r. 1888; *Živým i mrtvým*, 1889; *Spadalé listí*, 1890; *Písně z práce* (s pseudonymem A. K. Lešan, 1891); *Poli a lesy*, 1891; *Drobty života*, 1892; *Epické básně*, 1892; *Pražské motivy*, 1893; *Srdce i duše*, 1894; *Noční violy*, 1894; *Živé stíny*, 1895; *Vzpomínky z jihu*, 1897; *Tmavé růže*, 1897; *Sonety tiché pohody*, 1900; *Nové básně*, 1901; *Cestou podle moře*,

1902; *Sny a toulky*, 1905; *Sonety prchavých okamžiků*, 1907; *Z českých žalmů*, 1911; *České ballady*, 1912; *Ironické siciliany*, 1913; toť řada básnických knih původních, kterými během 25 let Klášterský poesii české přinášel dary svého ducha i srdce, vedle toho ji obohativ množstvím překladů z Lenaua, Byrona, Shakespeara, Browningové, Aldricha, Longfellowa i celých skupin poetův amerických, a dlužno říci, že jsou to překlady pracované pravým umělcem slovesnosti a že se řadí k nejlepším, kterými se novodobé naše písemnictví honosí.

Také světu dětskému věnoval básník několik roztomilých knížek: Myška na zkušené, 1899; Modré zvonky, 1904; Čtyři knihy pohádek dle anglických originálů, 1903. Nám zde však jde o to, abychom si ujasnili nejosobitější vtělení básníkovy duševní bytosti, tedy o dvacet jednu knihu původních jeho výtvorů poetických.

Nebylo by vhodno probírati knihy Klášterského po jednotlivu dle časového pořadu jich vzniku; poesie jeho má několikeré své proudy, jichž žádný se neuzavírá tou či onou knihou, nýbrž zesiluje se novými přítoky pozdějšími; lépe jest přehlédnouti tvorbu jeho jako celek a stopovati v souběžných jejích proudech příznačné jeho složky. A ještě dříve, než jich rozrůznění, vyniknou pozorovateli vlastnosti všem jim společné, sourozensky vzájemné a na celé tvorbě jako nejvlastnější její tvářnost rozestřené.

První výraznou známkou, která poesii Klášterského charakterisuje, jest lahodný, něžně dýšící *jemnocit*, který měkce jako poloprůsvitné páry jitra zmírňuje ostré, tvrdé obrysy skutečnosti a ladí protivy její v touženou harmonii. Nelibuje si v nánosu barev křiklavých ani v ryku zvuků třeskutých; čím krutějších se dotýká pravd, tím více cítíme hebkost ruky, která je odhaluje.

A poněvadž jemnocit ten jest přirozený a pravdivý, jest také plodný a má své důsledky: po stránce estetické plyne z něho ladná, ušlechtilá vkusnost výrazu a formy básnické, po stránce etické hluboký a vřelý soucit s osudem a snažením člověka, s jeho utrpením i s jeho radostmi. Soucit i vkus — oba ti činitelé vedou básníka k tomu, že nevypravuje ze široka o bolech vlastních, o nichž jenom tu, onde si povzdychne, láskyplně se však obíraje utrpeními vyděděných a nešťastných, nejen ranami jejich zjevně viditelnými, ale i tajně v srdcích krvácejícími. I při takových obrazech lidské strázně zachovává poeta jemnocitnou svou míru; soucit jeho není mnohomluvný, nevyhledává nikdy sensačního líčení ani silácky sytých výrazů, nýbrž umí pravdu úchvatně dojemnou co nejúčinněji pověděti jednoduchými slovy, vedle nichž samo sebou se dopovídává, co hluboký cit básníkův přioděl jen v mlčení.

Druhým velice význačným rysem básníkovy fysiognomie jest jeho přímost a nestrojená pravdivost, dokonale prostá jakéhokoli předstírání, jakýchkoliv ústupků módě, ať nové neb i staré. Vystupuje v poesii své takový, jaký vskutku jest: jako kultivovaný syn své doby, člověk vlastenecký a sociálně uvědomělý, se silnými akcenty smyslu rodinného. Tím určen jest obsah jeho myšlenek, tím zabarvena

jeho mluva i jeho forma; takový jest jeho názor životní i jeho poměr ku přírodě.

Touto přímostí a pravdivostí je podmíněna básnická jeho samostatnost a poctivost; nerozdává z vypůjčeného, dává jen, což jeho jest. Snad leckdo řekne, že to není pravda a že se u Klášterského najdou básně či místa v nich, při kterých si vzpomeneme na básníka jiného. Ano, najdou se tak jistě, jako že není možno, aby vzdělanec nepřijal na sebe žádné stopy svého vzdělání, žádného vlivu duchů, z jichžto zdroje se napájel. Odlesky četby najdou se řídce, ale přece také i zde.

V tom smyslu jest pravda, že výjimky potvrzují pravidlo. Je-li však určitě lze říci, že vliv velikých vzorů nemůže býti žádnému básníku k necti, možno tím bezpečněji doznati, že Klášterský bez výjimky vždy a všude jednoho nebezpečného a nedůstojného vlivu se uchránil, vlivu, který nám již četné talenty pokazil: vlivu napodobitelské modloslužby, jíž si s tak směšnou pánovitostí vyžaduje moda dne. —

Klášterský si nepopěvá žádnou cizí notou, beze specielní potřeby ani domácí notou lidovou, jemu nevrozenou; pěje upřímně nápěvem svým vlastním, nedbaje potlesku ani sykotu, ale ovšem zasmušen, nedostává-li se mu jediného, čeho každý duševní pracovník je žádostiv: porozumění.

A vskutku ona melancholická tíseň, která po první, mladistvě jarní, úsměvné knize »Ptačí svět« v poesii Klášterského počíná se ozývati, ani sama nezapírá, že příčinou její zhusta bývá neporozumění, s kterým se potkali jeho miláčkové, zpěvy jeho, k nimž láska zdá se býti srostlá se samým kořenem jeho života; svědčí o tom nejedna význámná stránka jeho knih. Ovšem i jiné, těžké stíny zasmušují básníkovu cestu i duši; zádumčivost bolestná klade se na jeho přemítání o žití i na jeho pozorování jevů přírodních, vnášejíc do jeho poesie jakýsi trpný rys, který však nejvíce se uplatňuje v knihách z let mladších, čím dále tím více ustupuje myšlenkám na sebevědomý odpor a zápas, až posléze přejde v nálady zmužilé, zralé a silné; jeho představy i jich výraz vymaňují se nepřetržitým postupem z tichých smutků a bledých barev svých ke klidnému, odhodlanému nazírání, k rázným vznětům hrdého protestu a posléze k žáru mužného vzdoru, rozhorlení a nadšení.

Nechať melancholie v lyrice aspoň z mladších let Klášterského převládá, není tím řečeno, že snad v ní není nálad jasných a radostných, jež v ní zajisté jako kvetoucí, půvabné ostrovy zhusta nás mile vítají. Počáteční jich hravost proměnou let se utužuje v myslitelskou vyrovnanost a vrcholí posléze v smírných souzvucích, ne vždy jásavých, ale často tiše a vážně hymnických.

I jiného ještě stálého průvodce má poesie tato: humor, jenž na počátku se jeví jako laškovný úsměv, oživuje se v pozorovatelský vtip ostřeji a ostřeji pointovaný, až se zdůrazní v ironii trefně mířenou, v satiru pravdomluvnou, ale při tom se smějící, ba i v sarkastické šlehy neznající ústupků.

Citově i myšlenkově puzen, aby vyřkl vždy pravdu, oddává se básník rád své přemítavosti a nebrání, aby bohatě protkávala jeho lyriku reflexemi, jimž je předmětem celý myšlenkový obor moderního vzdělance a upřímného Čecha; ušlechtilé, nelíčeně hluboké a jímavé jsou tyto reflexe vždy, nechť se odívají v roucho seriosnosti či humoru, a zpravidla pro ně nalezen i výraz opravdu básnický, dokazující, že dobrá poesie, byť se i ráda přikláněla až k samé didaktice, vždy ve své podstatě i v účinku svém zůstává poesií.

Platí-li to vše o lyrické podstatě těchto knih (a lyrickou podstatu svou má i každá pravá báseň epická, která předvádí lidi oživené dušemi a nikoliv jen loutky na dějových drátech), lze na jich epice pozorovati, jak jí krok za krokem přibývá hutného jádra obsahu, svěží říznosti vypravovatelské a živé plastiky postav.

Rovněž o básnické formě lze u Klášterského stvrditi stálý vzestup ze stupňů prvotnějších k vrcholnějším. Forma jeho byla sice hned na počátku čistá, milá, verš zvonivý a mluva bohatě výrazná, avšak srovnáme-li asi čtyři knihy poslední se stejným počtem nejprvnějších, teprve s radostným obdivem poznáme, na jakou až výši se dopracoval tvořivý *umělec* spolu s cítícím a myslícím básníkem.

Celek této tvorby, skládající se z valně více než tisíce kratších i delších skladeb básnických, má zvláštní ráz distinguovanosti, nepropůjčující se nikde ani běžnému vkusu módy, ani honbě za širokou populárností; spokojuje se nehledanou svou osobitostí, a ta jej činí četbou inteligentů, byť ne sensací pro davy. Tuto povahu celého díla stvrzuje jak výběr obsahu básní, tak i forma a způsob mluvy jejich.

Básně tyto jsou početní převahou lyrické; epiky není mezi nimi rozsahem mnoho, ale četné výpravné básně Klášterského svou hodnotou i krásou stojí v přední řadě prací jeho nejzdařilejších a druží se k neilepším epickým básním českým vůbec. Epika tato obsahuje motivy ze života soukromého i národního, výjevy historické, balady legendární, báchorkovité i alegorické, obrázky sociální a blízce s nimi příbuzné genreové, v jichž většině se zračí básníkův soucit, bedlivě stopující lidskou bídu a bolest.

Neméně rozmanité ba ještě bohatší jsou látky básní lyrických, jež asi takto lze tříditi: povolání a los básníkův i knih; láska k ženě; láska rodinná; malebné, citové i meditační nálady z přírody i ze života; vzpomínky z cest; dojmy sociální; satirické postřehy současnosti; motivy pražské a zpěvy vlastenecké.

Epické skladby jsou většinou drobné baladicky úsečné, několik však jich zbásněno více do šíře, a vypravování jich má ráz malých veršovaných povídek, mezi nimiž nejrozsáhlejší jest idylka »Běloučkové« v knize »Nové básně«. Vypravuje o dobrosrdečném venkovském faráři, jemuž spolu se starobnou jeho hospodyní vzešlo z příchodu čápů, kteří se mu na střeše fary usadili, mnoho potěšení, později trampot. Prostinký příběh jest malým mistrovským kouskem rozmarného a při tom svěže cítěného vypravování; hlavně pozorování čapího hnízda i křídlatých obyvatelů jeho dýše tak živou poesií přírody a láskou k ní, že dojem idylky trvale utkví v paměti čtená-

řově. — V knize »Epické básně« nalezneme čtyři kratičké novelky veršem, jichž reky jsou vesměs mladé dvojice novomanželů; prvá pod názvem »Matka« líčí křehkého muže, který pro záletnou, nevernou ženu bezcitně opustil a utrápil svou matku; druhá »Bez lásky«, líčí neštěstí mladé ženy přinucené k sňatku pro peníze a stavší se obětí zištného, surového muže, »Sylva« pak milenku a choť chřadnoucí poznáním, že přestala býti milovanému muži drahou. — Tyto tři příběhy nazval autor »malými romány« snad proto, že tragicky končíce mají děj vniterně závažný; jsou pracovány procítěně, ale přec jen dost náčrtkovitě, tak že nemohou účinkovati plnou ilusí životnosti. Čtvrtý manželský obrázek, »Cvrček u krbu«, jest malou hříčkou, vedle níž však poutají v téže knize dva rozkošné, plnobarevné a svérázné obrázky ze žití dětského: »Rváč«, tragická příhoda neurvalého, všemi opovrženého chlapce venkovského, jenž při rvačce s hochy mimoděk poraniv kamenem dívku, pak tajně jat lítostí a tichou oddaností ke zraněné, zachránil jí život, když v mlýnském potoce tonula, a sám byl nalezen utonulý na dně rybníka. Jak vyniká venkovský ten obrázek silnou, ostrou kresbou a pravdivostí výrazu, tak zamlouvá se jemným, líbezným půvabem »Idylka ptáčníkova«, droboučké to, rozkošně podané malé drama, jež se odehrává mezi třemi osobami: mimojdoucím děvčátkem Kristou, stařičkým, osamělým ptáčníkem a učeným jeho špačkem. Krásný ten obrázek potvrzuje, že Klášterský vládne mistrovským pérem pro vypravování idylická.

V idylkách svých neužíval básník ve formě i mluvě způsobů lidových, ač by leckde látka to dovolovala; za to udeřil v strunu prostonárodní zcela nenuceně v několika baladických skladbách rázu legendárního a báchorkovitého, v přirozeném souladu s naivností námětů samých, které si toho určitě vyžadovaly. Sem patří na prvém místě slavná »Ballada o duši Jana Nerudy« (v knize »Živé stíny«), nejpopulárnější asi báseň Klášterského, podobně i rozmarná »Legenda o svatém Petru«, jemuž muzika o české pouti trochu popletla vážnou hlavu, »Všichni svatí tancovali«, kde hoch a děvče nedovedli svatým zatancovat Rejdovák při hudbě andělské, protože »my z Čech se dle každé hudby nedovedem točit«, a »Legenda o dědicích české země«, v níž svatý Prokop jediným gestem dává ze všech nejvýmluvnější radu pro spásu otčiny, — kabinetní to kousky prostonárodní epiky, jichž vtipná říznost netratila by vedle Nerudovy. »Ballada o šaškovi Humoru« v téže knize (»Živé stíny«) a »Legenda o doktoru Kytlovi« v »Pražských motivech« řadí se k nejlepším oněm smavým číslům epickým, zvučícím notou lidovou, jejímž rytmem se nesou též některá vážná, jako duchovitý »Dudák« a krásná »*Stará balada*«, obě v »Živ. st.«. Ostatní svou nejpěknější epiku vypravil autor vesměs mluvou prostě svojí, ne již lidovou. Vedle významné »Legendy« (Živ. st.), v níž Petr, libující si v krásných Čechách, táže se Krista, jaký by byl osud jeho v této zemi, uslyší odpověď Mistrovu: »Zde, Petře, byl bych ukřižován taky«, vizme půvabné a působivé alegorie »Romance o minulosti« (»Ep. básně«) a »Pohádku z r. 1895« (»Živ. st.), k níž patrně dala podnět národopisná výstava, jejíž odlesk tak živě

ozařuje nalezenou »duši národa« ve vtělení líbezně poetickém. K symbolickým těmto skladbám harmonicky přiléhají ony obrázky ze skutečnosti, které připomínají dobu naši *probuzenskou*, drahým kouzlem pravdivých bájí pro nás obestřenou. »Balada z doby probuzení“ (»Ep. básně«), hodna jest uvedena býti vedle překrásné »Ballady velkonoční (»Ž. st.«), jež právě svou prostinkou jednoduchostí nejtklivěji vypravuje věc nám tak obvyklou — obětavost skromného venkovana českého, bujaré »Balady svatodušní« (»České balady«), ba i po bok tak ryzí perly české epiky, jakou jest jímavá báseň »Štědrý den pátera Schmidingra« (Čes. ball.«). Do těchto dosud nevyvážených ložisk námětů poetických zasáhl Klášterský přešťastnou rukou. Nevšedně krásna jest i formou legendy podaná »Balada vánoční« (Č. balady str. 37), v níž Ježíš, chtě do chudé chatky naděliti dítě a Petrem napomínán, že by dítě měl dáti spíše do bohatého zámku, odpovídá, že sám narozen v jeslích, nechce množiti mocných pýchu v této zemi a sít v ni změkčilost: »Zde třeba silných paží a lebek ze žuly, by, bouř když slabé sráží, se ani nehnuly, jež neklesnou, když klovati je počnou krahuji, jež dají se ukřižovat za lid, jejž milují.« — »Něm Petr stál tu, a svatou šli nocí oba dál, však nad chudobnou chatou svit velké hvězdy vzplál«. — A kdyby z ničeho jiného, již z těchto několika prostě lepých, pravdivě vřelých básní probuzenských září i nade jménem našeho básníka »svit velké hvězdy« poesie.

Historických motivů z dávnějších dob českých užil autor v celé řadě básní zajímavých a cenných, však již méně bezprostředně jímavých než ony z dob nám bližších. Nejkrásnější mezi nimi jsou: »Romance o platonické lásce«, jemně ironický výjev setkání Petrarky a Laury s Karlem IV., »Václav IV. v Kundraticích«, úplně romantické barvitosti, »Čapek ze San«, vzorný kus pravé, pádné epiky, »Pan Paleček«, pěkně pointovaná, známá tradice o malých a velkých rybách při hostině, krutě pochmurná »Ballada Bělohorská«, »Vánoce«, tragický obraz z osudů kacířských exulantů z Čech. Všecky tyto — jen vybíračně uvedené zde básně jsou v knize »České ballady«. Co do formy umělecky bezúhonné, čistě balladické, řadí se k nim i některé básně jinorodého obsahu; zvláště jmenuji duchaplnou fantasii »Láhev« v »Nových básních«, pěknou židovskou pověst »Rabbi Lev Bezalel« v »C. balladách« a svěží »Muzikantskou romanci«, živý to obrázek z mládí znamenitého houslisty českého Františka Bendy (v knize »Živé stíny«).

Úmyslně pomíjejíc všecky kratší epické básně, jejichž hlavní tresť je výborná, ale tratí třebas jen posledními řádky, někdy z tónu i rytmu balladického trochu zbloudivšími v závěry rozumující, úmyslně též upouštím od podrobného uvádění básní celé oné skupiny, jež věnována jest výjevům ze současného ruchu sociálního, v užším smyslu dělnického. Ač jsou to básně vřele cítěné a dobře komponované, nejsou přece tím, čím by měly býti; schází jim přesný, chmurně tvrdý důraz skutečnosti. Dýše z nich upřímný, ideální soucit s pracující chudinou, ale není v nich dotčeno pravé, hořké jádro sociální otázky. Nelze jim upříti ušlechtilost, vroucnost a poetickou

náladu; v tom smyslu dlužno oceňovati všecky »Písně z práce«, při nichž básník skryl své jméno pseudonymem »A. K. Lešan«, vydav jich zvláštní svazek, do něhož by měly patřiti i některé verše pozdější, jako »Jan Skála« (»Ž. stíny«), »Ballada z továrny« (»Ep. básně«) a osm básní nadepsaných »Několik písní z práce« v knize »Cestou podle moře«.

Soucit s bytostmi, k nimž se Štěstěna macešsky zachovala, nachází u Klášterského vždy výmluvné, vřele cítěné slovo. Dokladem toho jest celá řada elegických obrázků genreových z různých sfér lidského povolání a utrpení. Pouliční květinářka i mladý písař kancelářský, úzkostlivě skrývající své verše za zády svého chefa, herečka tržící potlesk za hru, při níž jí srdce tajným hořem krvácí, chudá švadlena, takové i podobné typy ovšem nejsou zjevy novými, a byť sebe delikátněji zbásněny, neukazují Klášterského v pravé jeho síle; nejvíce jich obsahuje mladistvá sbírka veršů »Spadalé listí«, jsou však mezi nimi některé, jež i tehdy již daly vyniknouti veliké jeho schopnosti povahopisné a vtělily se i v nejkrásnější formu; jmenuji z nich zvláště pěkná čísla »Pole«, »Dobrák« a »Ladiči«, k nimž se jako jímavý protějšek druží »Starý hudebník« v »Epic. básních«; tam též hluboce uchvacuje skvostná báseň »Tiše, tiše . . .«, líčící šílenou matku u prázdné kolébky.

Tyto obrázky pohybují se náměty i náladami svými na samém rozhraní mezi epikou a lyrikou a dospívají právě v tomto přechodu k nejosobitější leposti. Vizme »Ranní obraz« v knize »Živým i mrtvým«. Mlha ještě halí les, bledne srpek, ale červánek již svítá.

»A skřivanova píseň: K žití! praví a růží nasil v okna paprsk slunný i tam v tu chýž . . . Teď otevřeli okno chýže oné, a ze vrátek jde mladá dívka lepá; jí krásné oči tonou v tichém pláči, jde v zahrádku a na úl třikrát klepá . . . »Nevěje-li těmi verši orosené křídlo pravé, silné poesie? Jak ladný, zádumčivě úsměvný jest na př. obrázek »Jdou děti ze školy« (»Poli a lesy«)! A jak mocně dojme ve své prostotě o dvě stránky dále obrázek »Ve škole«, jemuž dal autor motto z veršů Coppéeových: »Poprvé školáci blíže kloní se nad vlasti mapkou«. »Večerní obraz« (»Spad. listí«) je krajinomalba barvitá a půvabná, jejíž poslední sloka dí: »Za nízkým domkem, nad nímž voní lípa, je slyšet hovor. Starý rumpál skřípá, jak řetěz na se stáčí. Před vrátky sedí dívka v tichém vánku. Je hluchoněmá. Hledí do červánků, a je jí náhle k pláči . . .« Jinde v téže knize »Hvizd vlaku« uprostřed něhyplné krajiny noční připomíná zádumčivému básníku: »Tam v dáli snad kdos na koleje lehá.« A »Silnice« (»Poli a lesy«), táhnoucí se k lesu, na níž se zablýskne bodák četníkův, vynucuje básníku, spatřivšímu stranou stopy noclehu cikánského, prostý povzdech: »Ach, jak mi líto je té bludné lidské zvěře!« Básně »Žebrák« »Kříž« a zvláště významá »Hůl« v knize »Srdce i duše«, »Krajina« v »Spadalém listí«, i »Motiv z procházky« (děti sirotčince) v »Sonetech tiché pohody«, rovněž v »Pražských motivech« básně »Smutná okna« (dětská nemocnice), »Dům slepců«, »Hnanci«, — vše to šepce i volá slovem básníkovým z hlubin lidského utrpení, tak jako závěrek

básně »U Karlova«, z té ulice útočišť nejtěžších strastí: »A nechť i chvíš se v závrati a srdce chví se v křeči, sem musíš jít a hledati, moderní potápěči!«

Soucit jest základním tónem všech těchto náladových obrázků — soucit, který nedeklamuje, ale má na zřeteli jen předmět svůj. Naznačím jen ještě tři z této skupiny básní (v knize »Srdce i duše«): »Dnes se nehraje«. Známý vůz loutkářův stojí u cesty za městem a na něm nápis: »Dnes nehraje.« Z jaké asi příčiny? Snad Kašpárek ochuravěl, či nevěrná princezna uprchla, či Luciferovi došla smůla? Básník přistoupí a nahlédne okénkem v nitro vozu; tam leží děťátko tiše spící v rakvičce. — Neb vizme tam kratičkou báseň »Padá sníh«. Bílo je v ulicích, u zdi stojí stará, slepá žena s rukou prosebně nataženou. Mnozí chodci minou ji bez povšimnutí, a sníh tiše padá... »Ó jen padej, padej kol, je to pro ni menší bol, když těch lidských kroků slyšet není!« Protějškem k této básni jest »Na chrámu stupních«. Žebráci před chrámem denně stojí po obou stranách schodů. Chodci jdou lhostejně kol, jiní se soucitně zastavují. »To obrázek je všední, avšak »já nad vše lépe z něho čísti mohu, že jenom středem bídné chudiny jde pro člověka vzhůru cesta k Bohu.«

Stručný výběr těchto úctu vzbuzujících obrázků altruistických, v nichž lyrika podává epice ruku, nelze na přechod k pouhé lyrice lépe uzavříti než znělkou »Poslání«: »Jdi, písni moje, k duším osamělým a opuštěným letos jako loni, k těm, bez nadějí jež své hlavy kloní kdes v jizbě chladné, jež jim světem celým; kde voní to jak květem ztrouchnivělým, a obraz matky — stále truchlí pro ni — nad chudým ložem smuteční flór cloní; rci jim, jak bol jich cítím, smutků želím. Buď jim jak paprsk, jenž by šlehl síní, jak by dotk' vánek vlasů jich se jíní a zašeptal jim: Bůh tvou ztiší muku! Jak by stál někdo neviděný u nich a v nadpozemsky sladkých, nových vůních jim ve své hřál a na rty tiskl ruku!« (»Sonety prchavých okamžiků.«)

Snahy tímto sonetem krásně vyslovené zůstal si básník vědom věrně ve tvorbě své veškeré, najmě lyrické, jež »poslání« své plní s takou otevřeností a noblessou, že básník náš plným právem mohl o sobě napsati: »jsem pregéř poctivý« (»Moje mince« v knize »Cestou podle moře«) a doznati, rovnaje se k stromu vedle cesty prachem jejím obsypanému (»Sonety tiché pohody«): »Leč v tom, co pěl jsem, co jsem snil, jak reflexem svých lepších chvil já sněžně byl vždy čistý.«

Často přemítá básník o cílech a osudech pěvců, písní a knih. Již v prvé knize své »Ptačí svět« nejednou promlouvá ku ptáčatům a myslí při tom na básníky, zvláště v písni »V hnízdo se nevrátíš«; v »Spadalém listí« pěje o básníkovu povolání »Zapadlým básníkům«, v »Drobtech života« tichou básní »Ve dne a v noci« a krásným, silným akordem »Hlas«, trpkou ale vřelou »Strunou« a jemně důmyslnou »Pavučinou«, k níž rovnaje svou poesii, dí významně: »Někdy trochou pavučiny hluboká se zcelí rána«. V knize »Sny a toulky« uvádějí »Stopy moře«, balvanům předpotopním vryté vlnami dávno

opadlými, básníkovi na mysl budoucí sledy poesie našich věků; »Černé jezero« (v »Drobtech života«) šumem své bystřiny mu dává tušiti »budoucích svých písní příval«; jinde a jinde básník s láskou otcovskou vypravuje dítky své duše k letu do světa. Doznávaje však též, že písně prýštívají z bolu, jako míza z poraněné kůry břízy (»Rány« v »Son. tiché poh.«), nezapírá, že cítí jízlivé údery utrhačů, ale pěje »hancům, hlupcům na vzdory. Ti nechť visí v díle mém jak na chrámě gotickém chrliči a potvory!« (»Věnování« v »Pražs. motivech«). Jeho »Píseň o křídlatém koni« (»Srdce i duše«) trpce ironisuje nevděčný básníkův osud; »Slet písní« (»Cest. podle moře«) navrací k němu píseň pravou, nejhlouběji v prsou jeho zrozenou, po krátkém letu do krvava zraněnou; ale v básni »Ó, milí ptáci!« (»Cest. p. moře«), kde básník se ptá zpěvavých opeřenců, proč nehnízdí na nedostupných výších, ale blízko chat a dvorců, kde necitelní lidé mohou je kamením ubíjet a hubit, ptáci mu odpovídají: »Ó bratře — zavzněl ptačí hlas — i tys byl zraněn kolikrát, a přec se k lidem vracíš zas a musíš přec je míti rád!« A nechť »Píseň« (»Tmavé růže« str. 10) sebe samu rovná k »ušlápnutému květu«, přece zas připomíná si, že poctivé víno, jež uchovala zaprášená, plísní omšená »Stará láhev« (»Son. prch. okamž.«), dočká se ocenění. A krásným akordem vyznívá z lyry básníkovy nejvyšší jeho tužba ve znělce »Jedna struna« (»Son. tiché poh.«), jež končí vyznáním: »Však vida teď, jak život hrubý, běda, ty struny rve a trhá, a jak sedá si na ně rez, kdy slza padne bědná. Dnes cítím, že si chránit musím onu, v níž skryt, z níž letí výkřik milionů — a budu kliden — zbude-li ta jedna.«

Jen několik těchto kratičkých ukázek stačí ku poznání, že poesie jest hlavní výplní básníkova žití. Tomu svědčí i láska jeho ke knihám vůbec, jíž tak často propůjčuje výraz nejvřelejší. Uvádím na doklad jen báseň »Mezi knihami« ve sbírce »Živým i mrtvým« a druhou téhož názvu v knize »Sny a toulky«, dále »Svým knihám« (»Noční violy«), kde básník, pohlížeje na milou svou knihu, myslí si, že jen ty knihy po něm zbudou a budou jeho odkazem, k čemuž dopovídá: »To málo je a zas tak mnoho: pár sežloutlých, pár nových knih, však s nimi poklad míru toho a štěstí, jež jsem našel v nich.«

V básni »Knihy« (»Sonety prch. okamž.«) básník vzpomínaje na doby mladé, kdy v nenasytné horlivosti po celé noci se hroužíval v četbu, ještě nyní rád se zahledí na některou tu starou známou, — »a jako starý voják vysloužilý šíj svého koně, svazek zvláště milý, jak jdu jen kolem, na hřbet poklepám«.

A v krásné, hluboké básni »V samotách« (»Cestou podle moře«), kde básník přehlíží nové příboje svodů života, jimž odolati chce, utíká se ke knihám, a trochu veršů, v nichž je hudba, stačí mu »číst u večer své ženě a hladit její vlasy«.

Knihou hluboké, čisté poesie, jíž nejkrasší obsah dává láska, jest básníkovi život celý. Nemohu lépe a výrazněji objasniti ráz erotiky Klášterského, než uvedu-li nedlouhou jeho báseň »Večerní nálada« (»Tmavé růže«) celou, neboť jest tak proň charakteristická, že více poví a znázorní než obšírné výklady. »Je večer. Lampa hoří.

Chce se sníti mi o tobě a o tom tichém štěstí: v stěn čtveru s tebou o samotě dlíti a z knihy oči ke tvým očím vznésti. A kdyby v knize bol mě zrýval lidský a duše pláč, jež pochyb štvána roji, pak zvedl zrak bych k tobě, vidět vždycky, jak ve tvém oku tiché slzy stojí. A kdybych četl o mládí a plesu, o lásce, jež se rosou k srdci sklání, vždy vidět, jak jen zrak tvůj k tobě vznesu, v tvých očích shodné tiché usmívání. A cítit, duší že jsi stále se mnou, že pronikáš mě, hluboká a světlá a že, ač podál, duší svojí jemnou jsi z jedné knihy stále se mnou četla.«

Harmonické splynutí dvou duší — toť u Klášterského podstatou lásky. Všecko blaživé kouzlo ušlechtěných, vybíračně zjemnělých smyslů, byť vylévalo nejsladší svůj půvab na přirozené vzájemné tužby mladých bytostí, není mu plným a pravým pojmem lásky, není mu jejím posvěcením. Z jeho erotiky vdychujeme čarovně lahodný, zdravý vzduch čistoty a svěžesti. Není v nižádném spojení s oněmi výpary zahnívajících sklonů, které se v moderní poesii tak rády vydávají za »milostné«, a do nichž jest i část kritiky tak zamilována, že se jim obdivuje a za to spílá všemu, co se od nich odvrací. Láska tak opravdová, že přetrvá i prosaické zkoušky života, tvoříc šťastná manželství a šťastné rodiny, sluje jistým esthétům »šosáctvím«, což může býti Klášterskému lhostejno; vždyť nebásní pro *jejich* přízeň.

Hluboká, dumavá a přec úsměvná něha jest znakem erotiky Klášterského. Stačí upozorniti jen na několik nejkrásnějších jejích ukázek: na toužebně vroucí »Přijď, lásko!«, na zpěvný »Záhrobní sen«, na rozkošně prostou »Láska v lese« (v »Spadalém listí«). svěží »Ozvěnu« (v knize »Poli a lesy«), snivou »Tobě, která víš« (»Noční violy«), šťastně úsměvnou »Lesní tůň« (»Nové básně«), humorně jasnou »Host«, jemnou »Píseň«, a »Epilog« (tamtéž), zvláště pak intensivně působivé, vzácně spanilé básně »V jiném světě«, »V dáli«, »O žádnou milost«, »Světlý stín« (vesměs v »Tmav. růžích«), jež bych všecky ráda uvedla doslovně a doplnila četnou řadou jiných, hodných upozornění. Však jen čtyřmi řádky, poněvadž pro erotiku Klášterského zvláště význačnými, doložím úsudek svůj. Jest to závěrek krátké básně »Jak změřit lásku?« (»Drobty života«), kde básník, odpovídaje, žeť nejlépe »věřit jako dítě«, dí: »Je láska moře, dětské jsou tvé touhy, a kdo, že zná ji, může říci smělý? Dnes stačí na to jeden pohled dlouhý a zítra život — nepostačí celý!«

Takovýto vážný ráz erotiky, o celou šíři zeměkoule vzdálený dobrodružného hýření vášně, sám sebou jest vysvětlením úkazu, že poesie žití rodinného s nejměkčím a nejsladším svým půvabem nalezla ve tvorbě našeho básníka křišťálově čisté zrcadlo. Nejvroucnější písně lásky zapěl své drahé ženě, svým dětem, a nejen jim, ale všem mileným hlavám svým nejbližším, svému rodu a rodnému kraji.

(Dokončení.)

Fr. Januš:

Spiritismus.

Veselé vzpomínky z let padesátých devatenáctého století.

(Pokračování.)

Když byli hosté spiritisté vzdali domu čest, totiž pojedli kousek rozkrájené a pocukrované buchty (tak toho žádal tehdejší mrav) a trochu pohovořili, čili, jak se říká, konali domácí »cercle«, vstal pan Fanta a dle svého způsobu pokašlav (každý věděl, že se kýžený okamžik blíží), významně řekl: »No tak pojďme!« a veškerá společnost se zbožným trnutím a slavnostně vešla za ním v chrám. Tam na »oltáři« stál zázračný stoleček; po jeho straně hořela svíčka, po druhé straně stará, červená, plechová lampa. Vyhlíželo to slavnostně, spiritisticko-tajemně.

Úkon tedy mohl počíti.

Společnost se po obou stranách rodinného stolu seřadila. Poněvadž ale malý obvod stolečku nedovolil všem aktivně se zúčastniti, mohlo jen asi šest vyvolených býti při úkonu; ostatní — mezi nimi také já — směli jsme se do řady postaviti.

Kolem stolečku postaví se střídavě muži a ženy . . . tak to musí být . . . aspoň se to dle získaných zkušeností doporučuje. Účinek jest pak maximum. Pořad určuje vždy pan Fanta. Zkušeným okem přeletí zkoumavě kandidáty, uvažuje, kombinuje . . . pak prohlásí, že vedle »tohoto« má státi »tato« a pak »tento« . . . Každý naznačený se podrobí učiněné volbě a utvoří »řetěz«.

Pořad točících tohoto večera byl následující:

Na této straně: v centrum pan Fanta, jemu po boku v levo paní Fantová, v pravo moje sestra Rozálka.

Na protější straně stolu tvořila centrum, rozumí se samo sebou, teta Hošková; jí assistovali: strýc Josef Ševčík (od příbuzných krátce nazýván »Pepek«) a Tonda zámečníků.

Spiritistický řetěz se utvoří takto: levý tvůj soused položí malík své na stoleček položené pravé ruky na tvůj malík levé ruky; palec své levé ruky dáš křížem na palec své pravé ruky a malík své pravé ruky na malík levé ruky sousedovy atd. Později objevil pan Fanta a prohlásil za dovoleno, že se mohou palce klásti pod okraj stolečku, a že netřeba jich křižovat, ani malíků. Tím se získalo více místa pro ruce, stalo se to pohodlnější a shledalo se, že písmo stolečkovo se tím znamenitě zlepšilo. Podivno, ale nikomu nápadno, bylo, že písmo skoro vždy bylo obráceno na stranu, kde stál Tonda zámečníků; ale pravidlem to právě nebylo.

Tím je »řetěz« uzavřen. V pokoji nechať je zvýšená teplota. Nejlépe státi blízko teplých kamen. Nikdo nemluví . . . pilně pozoruje . . . tajemné očekávání! Za chvíli — někdy dosti brzo, někdy až za čtvrt, i až teprv za půl hodiny — ozve se radostné zavolání. Stoleček se pohnul . . . opravdu . . . hýbe se . . . teď se začíná

točit . . . šine se dále po stole . . . vrtí se, trhá sebou, ba i vzpíná se třeba jako bujný oř.

Nyní! . . . nyní je »osud« připraven a lidskému veleduchu k službám. Jen se ho račte ptáti!

Kdo při takovém točení nebyl, neuvěří, na jaké nesmyslné, často směšné a zase smělé otázky stoleček musel odpovídat a jak určitě, směle, ale i diplomaticky vyhýbavě odpovídal. Někdy měl stoleček kaprici, zvláště při záhadných otázkách; tu neodpověděl nic, anebo »nepovím«. To by se zdálo velmi pohodlné pro »proroka«; ale víra lidu byla taková, že to nikomu nebylo nápadno. Naopak, říkali tajemně: »v tom něco vězí . . . třeba smrt . . . dobře že to stoleček neřekne . . . snad to nám lidem se nesluší vědět«. Mnozí se při tom zachvěli.

Divil jsem se jen, že vševědoucí medium psalo česky švabachem, a pravopisem skutečně hrozným. V tom stolečku patrně vězela, jako medium, duše pravopisného ignoranta. Člověk při pohledu na to neortografické písmo pozbýval pro medium všeho rešpektu. »Ten také neuměl psát,« myslil si mnohý; ale řekl to až po skončeném točení, aby stoleček neurazil.

Když se o tom klidně uvažuje, vězí v tomto posudku velká nespravedlivost. Kdo pak přec může tvrditi, že medium je právě z Čech? Bylo přece jinde mezi spiritisty známo, že se jim na referát dostavil duch Julia Caesara, Sokrata, Pontia Piláta, Montezumy, starého Ben Akiby a j. a j. Kdesi citovali si i paní Putifarovou, aby se dověděli, jak to vlastně bylo s tím Josefem a zdali byla skutečně mladá a svůdná; neboť jakýsi znalec ženštin, labužník, vyslovil mínění, že Putifarka byla asi stará ohyzda; a tím jediné se prý dá vysvětliti splašený útěk Josefův. —

Každý z vyznavačů měl privilej otázati se stolečka. Počátek, rozumí se, učinil mistr.

»Litomyšlský Paul mně tuhle psal a prosil, abych se mu přeptal na Ameriku a jak se mu tam povede. Chce tam z jara jet,« pravil pan Fanta starostlivě. »No, musím mu to už udělat,« dodal s dobráckou protekcí. »Nevěříte, co jen lidu na mne leze, abych se jim přeptal,« pokračoval skoro nevrle; »toť aby člověk jen pořáde točil! . . . a já bych jim to konečně dost rád udělal; ale nemám kdy . . . prosím vás, toť abych točil ve dne v noci . . . no, tohle přec nejde! To přeci nemohou lidé na mne žádati! Člověk přec musí také na sebe pamatovati, na svůj obchod!« —

»To je boží pravda, pane Fanto,« vmísila se do toho teta Hošková, jsouc ráda, že trapné mlčení jest u konce. »A ti lidé si jen na jednoho přijdou,« pokračovala hbitě a poněkud rozhorleně, »jako by byl člověk už obecní! . . . Já jsem vám, lidé milí, pořád jako v kole! Tu přijde ten, aá ten . . . a ten chce to, aáa . . . a ten zas to . . . jen abych jim pořád dávala vědět . . . Ti lidé ani nepováží, jak tím člověk seslábne . . . to není žádný špás . . . z člověka to vytáhne všechnu sílu!« —

Teta byla přesvědčena, že všechna ona nadpřirozená síla, jež takové neslýchané divy tvoří, přechází do stolečku hlavně, ba jediné z ní.

»Vždyť už pravou ruku ani necítím,« horlila dále; a jako by ji byla bolest právě zase chytila, zatajila dech, sevřela a zkřivila ústa, zavřela oči a pohybovala loktem zvolna, opatrně nahoru dolů; přitom několikráte potakala hlavou. Byl to výmluvný výraz tiché, bolné resignace. — »Co jsem už jen vyplácala Remšovýho mazání! . . . Já už teď opravdu přestanu!« hrozila, »co je mně do těch lidí . . .!« Teta se dívala rozhodně vpravo, vlevo.

»Ó ta naše tetka, to je druhá Juliána!« zachechtal se Tonda.

»Juliána« byla pokrytecko-pobožnůstkářská panna, narozená ve Schleinbachu (u Wolkersdorfu) v Dolních Rakousích, již děkan seznal ve Vídni a která ho před nějakým časem navštívila. Byl totiž dříve kaplanem kdesi u Vídně. Byla tak duchem nadzemským naplněna, že padla až někdy do extáse a »počala se vznášeti«. Tak aspoň se o ní tvrdilo! Byla dosti mladá a šatila se prý s jistou koketností. Vzbudila v městě moc pohoršení. —

Tonda narážel na zázračnou moc Juliány.

»I drž hubu, Tonku!« odbyla ho teta krátce s příbuzenskou upřímností a něžností.

Tonda se chechtal a my jsme se smáli. V duchu jsme však posílali švitořivou tetu k šípku, že nás zbytečně zdržuje. Jelikož ale každý věděl, že se s ní musí zacházeti jako s máslem, uznali za dobré ji chlácholiti a umlčeti.

»Milá tetičko, už se musíte pro dobrou věc obětovat; budete míti za to zaplaťpánbůh! . . .«

»Budu, budu!« vyčítala teta. »Lajšner má jen mně co děkovat, že to stavení tak lacino koupil. Už chtěl dát pětadvacet set; ale stoleček mně pověděl: »dva tisíce tři sta« . . . a vidíte: dostal to za to! . . . Dvě stě jako by našel! . . . A ten špína jedna,« rozhněvala se, »aby mně byl aspoň řekl »čerte, ďáble!« . . . Však mně může zas přijít! . . .« . . .

Stoleček sebou netrpělivě a zlostně vrtěl. Medium mělo patrně na spěch. A mělo také konečně pravdu. Byla to bezohlednost náramná: ti lidé zde si předvolají osud — »jen si poroučeli —« ten musí k vůli nim tak z daleka až sem se schválně štrapacírovat — a oni ho teď tady nechají čekat, jako nějakého sluhu a sami maří takovými pošetilými řečmi čas vyšším věcem zasvěcený.

»Začněme, začněme!« naléhali všickni.

Mistr tedy počal: »Mhm . . . stolečku, pověz mně. . . mhm . . . má-li litomyšlský Paul jet do Ameriky?«

Stoleček se dal velmi rezolutně do psaní. Psal velmi zběžně, rychle. Medium bylo někdy snad písařem.

»Ano.«

»A povede se mu tam dobře?«

»Ano.«

»A kam by se měl nejlépe vystěhovati? Co bys mu, stolečku, mhm radil?«

»Do Iowy.« —

Tehdáž panoval velký rumrejch s Amerikou. »Do Ameriky!« ylo obecné heslo. V četných opisech — i já jsem je obstarával —

kolovala »psaní z Ameriky«. Při přečítání jich dělaly se v ústech laskominy; člověk pociťoval zrovna závist. Toť je ta země, kde teče mléko a strdí! Jako chudý nádeník, chudý chalupník tam jel a teď už tam dělá barona, zrovna tak jako kníže Schwarzenberg.[1])

Dle těchto psaní tam na nás právě užuž čekají. Jen tam přijedeme a hned nás povedou na naše panství. Lidí chytrých a šikovných nemohou se vůbec dočkati — toť se ví, že se každý měl za onoho »chytrého a šikovného«, který tam právě ještě chybí. Báječné věci se o Americe povídali. Báječný blahobyt tam panuje. — Věřili tomu všickni.

Posměšná, asi dvanácti sloková písnička z oněch dob praví: (Zpívá se jako: »Když jsem šel po Praze, po Malé Straně«.)

»Ze samých klobásů dělají ploty,
Zásoba homolek zahání psoty;
Samá legrace
Je v Americe,
Muzikanti tam hraj' na jitrnice.

Pečené holuby padají s hůry,
Dukátů leží tam na cestách fůry;
Buchty, koláče
Samo se peče,
Káva jim po žlábkách do huby teče.

Všude tam na stromech rostou knedlíky,
Pod nimi z másla jsou velké rybníky,
Váznou-li v krku:
Na sta štenflíků
Je tam pohotově — tuším z perníku« atd.

Hlavním rozšiřovatelem takových amerických zpráv, agentem a rádcem vystěhovalců byl — pan Fanta.

Místopis Severní Ameriky znal mnohý u nás lépe než místopis Čech. O Iowě, kam se od nás nejvíce stěhovali, o Wisconsinu a Illinois, o Chicagu, Milwaukee a St. Louisu hovořil tehdy každý, jako by tam byl doma; a jména ta vyslovovali již pravým česko-americkým nářečím. Starý Nesejt už velice čistě vyslovoval NewYork: »Ňufňork« a jiní tak po něm.

Noviny se široce rozepisovaly o Americe, a kalendáře přinášely americké dobrodružné povídky o bojích s Indiány.

Zle řádila americká horečka! —

»Kdy pak Paul pojede?« examinoval pan Fanta »osud« dále.

»Z jara.« — Tedy tak, jak Paul zamýšlel. Je vidět, že měl Paul dobrou, praktickou myšlenku. —

Přišla nyní na řadu, jakožto toho nejhodnější, teta. O sobě se neptala nic. Na to se oni už byli dávno důkladně přeptali; věděli již na čem jsou.

»Řekni nám stolečku«, velela teta s důvěrným kamarádstvím (ona — jak víme — si to mohla dovoliti), »bude-li se náš Pepek ženit?«

---

[1]) Když jednou kníže Karel Schwarzenberg přijel do svého dvora v Červeném Újezdě, u Písku, a to v pěkné ekypáži, což jindy nedělal, pravil tamní šafář: »No no! ten náš kníže pán ale dnes dělá barona!«

»Náš Pepek«: to byl strýc.

Strýc byl vdovcem v nejlepších letech. Že by se mohl ženiti, věděl každý; že by se však ženiti chtěl, o tom z našich nevěděl nikdo. Medium bylo jiného mínění.

Stoleček napsal: »ano«.

»Strýčku, vidíte, že se budete ženit!« smáli jsme se. Strýc v rozpacích se pokoušel usmívati se.

»A koho si bude brát?« pátrala zvědavě teta.

»Františku Kopeckou«. Strýc zbledl.

»Kopeckou?.. Kopeckou?.. Kdo je to?« ptali se všickni udiveně.

»I... to bude... myslím, na obci, u mandlovny... tam za Fárníkovými...« hádal Tonda Ferina. Byl on vždy strýcovým důvěrníkem. —

Nepamatuji se již dobře, co vše jiné vyšlo ještě na jevo a co se dále jiní ptali.

Ke konci, aby tato vážná věc měla také veselou stránku, dostal jsem dovolení, abych se také i já zeptal.

Ostýchal jsem se. Nejraději bych se ovšem byl zeptal — ač jsem byl klouče — jak se bude má nevěsta jmenovat, a byl bych zajisté měl radosti plné srdce, kdyby mně byl stoleček na př. napsal »Nanynka Kricnerová«. Byla to naše malá, hezká sousedka a já ji měl moc rád.

Sestra Rozálka mne zastoupila.

»Bude náš František soukeníkem?« — Soukenické řemeslo tehda počalo klesati, a otec uvažoval, nemá-li mne dáti na studie. Neměl v soukenickou budoucnost — vlastně ve mne — důvěry. Velice mu to tížilo mysl.

»Ne«, zvěstoval stoleček. — Všeobecná sensace.

»A čím pak bude?« — Já celý trnul.

»Inžinýrem«.

Jak mně bylo, těžko popsat. Byl jsem asi bledý rozčilením. Jako hypnotisován díval jsem se pod stoleček; »inžinýrem«, tak to tam opravdu stálo, šedě na bílém. To medium mně vidělo přímo do srdce. Inženýrem být, to bylo moje nejvroucnější přání. Kolikráte jen jsem s Tondou o tom hovoříval a povětrných zámků se nadělal! A teď mně to stoleček prorokoval! Nebylo-li pak to divné, přepodivné?! —

Ve mně hrklo radostí. Tedy nebudu ani soukat, ani snovat, ani tkát... ani »nabíjet«! (totiž sukna na rám k sušení)...

Ale přítomní se mně vysmáli. Bylo jim to od »osudu« přece jen povedeným žertem. Vida! jaký má stoleček humor... ostatně to bylo již známo, že si stoleček občas rád zažertuje.

Pojala mne lítost.

»No, nedělejte si z toho nic!« těšil mne, jako otec dítě, usmívavě pan Fanta. Při tom mrkal okem na jiné. »To víte, že je stoleček někdy šelma. Ostatně... soukeník je taky inžinýr... měří loktem sukna, maže a pucuje mašiny... no tak vidíte!«

Smáli se všickni hlučně a dost dlouho; i Tonda ferina se — proti svému zvyku — chechtal hlasitě, ano otevřel při tom ústa do-

kořán, potřásal hlavou, sklonil ji nejdříve k prsoum, pak jí hodil nazad a ostal v této chechtavé posici trochu déle; pak se chechtal tiše, a: jako předtím záporně potřásal, tak nyní kladně potakýval hlavou... pak dochechtával. Mžoural očima a hleděl na přítomné z koutka očí.

Co jsem měl dělat? Smál jsem se též, ale rozpačitě, nuceně, křečovitě. Koutky úst se mně stahovaly a hrdlo také. Pocit zklamání svíral mně srdce. Ale přece jsem doufal trošku. — Tak je ta lidská povaha. Naděje až do smrti... a až po smrti! —

»Po točení« vystřihl pan Fanta z posvátného papíru, na němž osud své orákule sepsal, ona místa, jež se týkala litomyšlského Paula; napsal k »odpověděm« příslušné otázky a zaslal »proroctví« do Litomyšle. Paul skutečně z jara odjel do Ameriky. Pověrčivého vystěhovalce v jeho úmyslu »proroctví« bezpochyby utvrdilo a k rozhodnutí přimělo. Zdali se mu tam však dobře vedlo, nevím. —

Překvapující událostí však bylo: strýc se skutečně s Františkou Kopeckou, mojí nynější tetou oženil. Není pochyby, že mu teta padla do oka, že měl již dříve záměry — o tom může Tonda ferina dáti svědectví —... snad ho orákul dojal, myslil, že mu to souzeno... nevím! Ale oženil se s ní. —

A já? — — Stolečkův »žert« dobře dopadl. Že se proroctví vyplní, o tom se mediu ani nezdálo. Teprve tři leta později ukázalo se, že osud chce dostáti slovu. A dostál mu. — (Dokončení.)

Ad. Mickiewicz: (Přeložil *Frt. Tropp.*)

Na čekání.

Ze sadu zlou tuchou hnán, vejvoda udýchán,
kvapil v zámek v zlosti, rozechvění;
záclony když lože zved, po ženě v ně upřev hled,
shledal — s žasem, že v něm nikdo není.

Zrakem bloudě po zemi, s třesoucími dlaněmi,
sivý vous si pokrucuje, dumá;
od lože se odvrátil, rukáv vzhůru obrátil,
na kozáka volá, na Nauma.

»Hej kozáku! Cháme ty! Proč pes není před vraty
v noci? Ni stráž v sadě pro potřebu?
Přines pušku hajduckou i jezevčí torbu mou,
taženou mně pušku sejmi s hřebu.«

Vzali zbraň a vypadli; do sadu se přikradli,
kde plot altán zarůstá a chrání;
na drnu tam u dveří, cos se bělá v zášeří:
V bílém rouše seděla tam paní.

Jednou rukou u očí kryla zrak si vrkočí,
krajkovím hruď měla zahalenou;
druhou rukou zlekaně k prsoum stáhla k obraně
proti muži, před ní na kolenou.

Ten celuje kolena, děl k ní: »Ženo milená!
což jsem všecko, — vše u tebe ztratil?
každé tvoje vzdechnutí, neb jen ruky stisknutí
vojvoda již tobě předem splatil?!

Ač vším žárem, jenž mnou vřel, tolik let jsem rád tě měl,
pro tě budu lkát — i vzdálen tebe:
Nelkal pro tě, aniž vřel! On jen měšcem zařinčel
a tys hned mu dala vše své nebe!

V labutí prach den co den, klást leb bude unaven,
tobě na hrudi ji kolébávat,
ze tvých ústek růžených a tvých tváří ruměnných
bráněnou mně rozkoš bude ssávat!

Na koníku věrném sem, provázen jen měsícem,
jedu přes vší nehodu a scestí,
bych tě s vzdechem uvítal a pak dobrou noc ti dal,
s přáním zdaru a stálého štěstí!«

Ona dosud bez ruchu; on však šeptá do sluchu
nový stesk jí, zapřísahá znovu:
Až vzrušena, zemdlena spustila hloub ramena
a poklesla v náruč jinochovu.

S vojvodou v tom kozák již, přiklekl si k plotu blíž,
z pasu vyndal každý po náboji;
náboj zuby rozdělil; nabijákem v pušku vbil
hrstku prachu a pak kuli dvojí.

»Pane« — kozák propoví —« kýs běs zmát mne, bůh to ví,
střelit nejsem sto v tu paní mladou,
kohoutkem jsem sotva hnul, mráz mně tělem proběhnul,
slza stekla v pánvičku, — jak zradou«.

»Tiše! — plémě hajdučí, pán tě plakat naučí!
poblíž sak máš s prachem; místo lkání
podsyp znovu: Prach sem dej! Oheň drápem vykřesej,
pak vpal ránu v leb svou, neb v tu paní«.

»Počkej na mě! v pravo! výš! — až mně střelit uslyšíš:
Cíl můj mladík; prv ten přijde k slovu —«
Kozák chyt spoušt, zaměřil, nečekaje vystřelil
a dal ránu, — žel! — v leb vojvodovu.

Tři Budrysové.

Starý Budrys na syny, tři to statné Litvíny,
volá a pak na dvoře k nim praví:
Nechť se koně sedlají, vyveďte je ze stájí,
nabruste meč, kopí, do výpravy.

Z Vilna zvěst to bezpečná, že znak trouba válečná
dá k třem válkám na tři světa strany:
Olgierd na Rus udeří, Skirgiel k Lechům zaměří,
a na Němce Kiejstatův — lid branný.

Křepcí jste a při zdraví; nechť má zem z Vás oslavy,
ať jde s Vámi Litvy Božstvo svaté!
Tenkrát doma zbudu sám, jedoucím však radu dám:
Tři jste, před sebou tři dráhy máte.

Jeden z Vás se pokusí s Olgierdem jet na Rusy
nad Ilmem tam, k branám Novgorodu;
Sobolin tam jadrných, tkaniv jemných, stříbrných,
kupci cení peníze jak vodu.

Druhý z vás až vyrazí, — Kiestuta nechť provází,
schlaď se na Křižácích, — na psích bratech;
tam jak písku jantaru, lesklých suken, tovarů,
démant skví se kněžím na ornátech.

Skingielovi v zápětí třetí Němen přiletí,
chudé shledá nářadí tam v domu:
za to však si vybéře dobré šavle, pukléře.
snahu odtud přivede mně domů.

Z žen, jež v moc dá války běh, Lešky — milky, první všech,
veselé jsou, jak koťátka hravé,
tvář jich mléka bělejší, řasy o to černější,
očka svítí, jak dvě hvězdky žhavé.

Odtud, před půlvěkem již, přivez jsem jak mladý muž
svěží Lešku za ženu si jednou;
ač již v hrobě, v říši snů, přec vždy na ni vzpomenu,
kdykoli v tu stranu oči vzhlédnou.

Takovou dav výstrahu, přál jim štěstí na dráhu:
Vsedli, zvedli zbraň — a pryč se brali.
Zima přešla s jesení. — synů není k spatření;
Budrys mněl, že v boji za své vzali.

K vsi tu sněžnou vánicí, zbrojnoš letí silnicí,
pláštěm velkého cos obepíná.

»Ej, to kbel je, sem s ním, sem; Novgorodské rubly v něm?«
»Ne, to otče, Leška tvého syna«.

Do vsi v sněžné vánici, — zbrojnoš letí silnicí;
pláštěm velkého cos obepíná.
»Tos nám z Němec ku zdaru přivezl kbel jantaru?«
»Ne, to otče Leška tvého syna».

Do vsi v sněžné vánici, muž kýs jede — v třetici,
plášt má plný, kořisti v něm mnoho:
Leč než kořist ukázal, — starý Burdys hosty zval,
na třetí již svatbu, — kde znal koho.

K. V. Toman:

Z nových veršů.

Nad listem mojí Helly.

List odmítavý.
A dole drahý podpis,
pár slov a jak to duši znaví.

A úsměv hravý
zas probouzí se v duši —
s ním vzpomínka i na vlas tmavý.

To nová bolest.
Snad ztichne za čas také,
vždyť může ještě radost rozkvést.

Den ke dni čekám,
kdy přijde život sladší.
Jde bolest jen, však radost váhá
a den je stále kratší . . .

Vzpomínky.

Nemohu, nemohu zapomenout,
že kdosi v dálce dlí,
kdo se i za moji duši
tak občas pomodlí.

Nemohu, nemohu zapomenout,
že kohos měl jsem rád,
tak vášnivě, s celičkou duší,
tak pro vždy jedinkrát.

Les.

I. Večerní chvíle.

Jde lesem tichý vzdech, jak z tisícerých rtů,
od mechu stoupá výš až nad koruny stromů,
a v chvění povlovném se vine do krajů
a larghem hudby své mne vábí domů, domů...

Jde lesem křídel šum, těch ptáků, již jdou spat
na větve vysoké, když večer začne spínat
se listí chvějící a tmu lít v okna chat
a v teplo ptáků hnízd až začnou píseň zpívat.

Toť hymnus večera: jak chorál varhan zní
to Ave ptačích úst v své melodii táhlé,
až dozní v akkordu a v hlasů zemdlení,
pak ticho zapadne do korun nějak náhlé...

II. Lesní cestou.

Jdu tichou alejí, kde tráva níž se sklání
pod tíhou večera, jenž s větví náhle spad',
tma s listí řine se, je slyšet z dálky lkání
a s rosou vkrádá se v mou duši vlhký chlad.

Stín uleh' do cesty a mezi stromy, v křoví,
a v stínu kmitlo se pár světel, vítr vzdych' —
šum křídel v aleji se vznes' a skřehot soví
a zapadnul — Spí les i pták i potok ztich'...

III. V aleji.

Se stromů větve visí bez hnutí,
oranží voní kůra v rozpuku,
jako by v alej padlo leknutí,
nehne se ani lístek na buku.

Aleji svadlo na rtech vzdechnutí,
v haluzích buku zmlknul černý pták,
ba i ti daňci v trávě sehnutí
zvedli svůj velký udivený zrak.

Pod klenbu větví v listí zelené
smutek se vkrádá z hloubky údolí.
Únavná tíha sléhá v srdce mé.
Kdy asi touhy v duši dobolí?...

Večer v sadě.

Nad lesy dávno večer dřímá
a lidé jdou už spat,
i měsíc pomaloučku klímá,
jen já se dívám v tichý sad.

Jak hledím výš, kde letí mraky,
můj žal se probudí —
zas o starých sním bolestech
a se rtů splývá tichý vzdech —
Zří ještě někdo za oblaky
a ještě něčí bolest bdí?

Však zdá se mi, že nejsem sám,
jenž pláči bolest nočním tmám,
ba zdá se mi, že jinde též
je smutek, bolest, záští, lež.

Můj tichne bol a duše ptá se
tak s noční hudbou ve souhlase
když hledím výš, kde letí mraky,
a bolest má se probudí:
Kdo ještě hledí za oblaky?
A čí as ještě bolest bdí?...

Na rozloučenou.

Až zemře s ním tvá radost, naděje,
až usne s ním i štěstí tvé,
až tvoji mladost doba zavěje,
a v zrak ti padnou smutku závěje,
až vzpomínkou lkát budeš o mrtvé,
pak vrať se, vrať!

Až znavena chtít budeš jíti spat
a pod uvadlým listím snít,
a vzpomínky své bledé kolíbat
na třásni písně ptačí,
až z uklidněných očí
svou slzou kropit budeš listů zlať,
pak vrať se — vrať...

Nové písemnictví.

Básně.

J. S. Machar sám prohlašuje poslední svou sbírku, nazvanou *Krůpěje* (nákl. F. Šimáčka, str. 189) a připsanou F. A. Šubertovi, za jakési parergon, vzniklé vedle prací jiných. Básně spadají do let 1906—1913 a jsou prý »všecky vlastně příležitostnými verši, poznámkami, hozenými na okraj dní a toho, co dny přinesly«. Básník vydav »Vteřiny« začal »takové verše schovávat skromně v koutech knih svých feuilletonů«, odtud je nyní zachraňuje před hrozícím zapomenutím. Takové zapomenutí, jak známo, stíhává práce knižně nevydané a literárním dějepiscům připadá po čase úkol, aby je pracně sháněli a třídili. V této obsažné sbírce lyriky Macharovy jest mnoho jednotlivých básní, z nichž každá je pravým skvostem uměleckým. Tryskajíce z hloubi básníkova srdce, jímají právě hloubkou a opravdovostí citu a jsouce zároveň vybroušeny v stručnou, přiléhavou formu veršovou, vrývají se čtoucímu v paměť jako každé dokonalé dílo umělecké. Kdo přečte a procítí na př. dvouslokovou básničku Vodičko bystrá, nebo Pěšinu, Sentimentální píseň, Pohádkový motiv a jiné skladby, jež na sebe upozorňují jednak tónem lidové písně, jednak svým rázem epigramatickým, jistě se ve volných chvílích myšlenkami k nim vrátí, aby se jimi potěšil. Rozumí se, že také širší básně, v nichž průhledná prostota koncepce nevyzdvihuje tak jasně základního motivu, hřejivě mluví k srdci a vzbuzují v nás živý a silný ohlas myšlenek i nálad básníkových. Příkladem uvádíme S novou knihou, Moravu, Dru Fr. Mesanymu a j.

Co do látek obsahuje sbírka značný díl svěžích, sytě barvitých kreseb náladových, plně vystihujících zejména dojmy přírodní, jak se střídají v kolotavém přeletu časů. Od zimy do léta, od Nového roku do listopadových šer a mlh zachycuje básník půvabnými verši rozmanité vztahy své k světu vnějšímu. Radostné splývání s kypivým životem přírody a zase stesk nad prchajícími krásami jejími a nad kvapícím časem vůbec střídá se tu tak, jak bývá ve skutečnosti. A k tomu pojí se látky, jež vskutku možno nazvati příležitostnými, jež však nejsou o to méně cenné, verše, jimiž básník sleduje český život a kterými glosuje zejména rozličné nepěkné jeho zjevy, o něž, žel, v posledních letech nebyla nouze. Ty básně satiricky šlehající a ryzí láskou k domovině diktované jsou opravdu podobny krůpějím, jež »letí na cíl své dráhy nehledíce«. Básník si připadá jako jakési veřejné svědomí, jehož životním úkolem jest ozývati se a kárati vady společnosti, líbiž se to komu, nebo protiviž. A tu jsme u další skupiny látkové, té, kde básník mluví sám o sobě, o své posavadní práci, o svých bojích, o přátelích a nepřátelích, o svém úkolu a významu. Charakterisuje se sám případnými rysy:

»Jsem člověk bouří, nepohody,
mám přeháňky rád, boje vír,

vztek větrů, rozpěněné vody —
v nich pokoj najdu, klid a mír!«

U Machara rozumí se rovněž samo sebou, že sebe sama ironisuje, mluvě n. př. o své budoucí slávě, jako ironisuje ledaco z toho, s čeho jiní neodvažují se odhrnouti roušky domnělé nedotknutelnosti. Ironie jeho však přechází v prudké, vášnivé výpady, jakmile jde o ty, jež básník pokládá za škůdce lidu, pokroku a volnosti svědomí. Tu jest břitkost stálým význakem osobní lyriky Macharovy. — V neradostných půtkách, v přívalu všednosti a v těžkém úsilí, jež pracně zápolí o nápravu poměrů, nebylo by divu, kdyby se pěvec odvrátil od světa a uzavřel v sebe. Avšak životní názor Macharův nedopouští odmítavého znechucení. Jasným souzvukem vyznívá i tato sbírka v závěrečné prosbě k vycházejícímu slunci-Foibovi:

»A ten tvůj jeden paprsk žhavý
i duší mou je, otče, vím,
zpět vezmeš jej, až tělo ztráví
se žárem jeho plamenným.

Dík za ten žár vše ztravující,
jdu k práci zas a bez hněvu —
dej, otče, *ještě mojí líci*
jen toho svého úsměvu!«

Div-li, že čtoucí také s tímto smírným, povzbudivým souzvukem odkládá knihu?

*

Dvojí úkol, příležitostný a ryze literární, čestně splnila kniha, jejíž vydání opatřil profesor Jan Voborník. Jaroslava Vrchlického *Zpěvy husitské* (nákl. J. Otty, str. 95) mají především uctíti »památku mučednické smrti nejslavnějšího Čecha, mistra Jana Husa« o významném letošním výročí jejím. Proto má kniha slavnostní výpravu, kterou pořídil vítaný ilustrátor Adolf Kašpar, od něhož pocházejí také oba kartony sem přidané. Vkusné, důstojným dojmem působící roucho knihy je v plném souladu s jejím obsahem. Tak péčí vydavatelovou a upravovatelovou vznikl celek, který bude pěknou i cennou upomínkou na rok pětistoleté památky smrti Husovy.

Obsahu věnoval vydavatel, výborný znalec »nejslavnějšího pěvce českého«, všecku péči. Opatřil svůj výbor především obsažným úvodem, v němž uložil pozoruhodné myšlenky o významu husitské literatury. Stopuje tu, jak se duch našeho národu projevoval v našich dějinách a jak se má naše doba přítomná »k veliké chvíli probuzení v XV. století«, zejména jak se k ní má novodobé naše umění. Zjišťuje, jakého rázu jest duch husitský a jak toho ducha prociťovalo a vyjadřovalo naše slovesné umění přese všecky nemalé překážky od Puchmajera a Čelakovského k Tylovi, Čechovi, Vrchlickému a pěvcům mladším. U Vrchlického, jehož mohutný duch nejraději vzlétal do tajů lidstva v dávných věcích a do záhad, skrývajících poměr člověka k vesmíru, množství husitských látek a prací na první pohled až překvapuje. »Vrchlický vytvořil zpěvů husitských na celou knihu, v níž jest oslaven Hus i Jeronym i Žižka s Želivským a Prokopem

a následujícím bratrstvím a exulanty.« Vydavatel nepojal do svého výboru všech těch básní. Vyznává upřímně, že v té tvorbě jsou i jednotlivosti slabé, ale vidí v samé existenci těch zpěvů vítaný a platný doklad, »že duch český básníka svého na nejvzdálenějších potulkách světem neopustil...« Posléze oceňuje, co nového přináší Vrchlický tímto výborem do literatury, upozorňuje na jednotlivé skladby a vytýká básníkovu účast v novém ruchu, »v němž česká filosofie přibližuje naší době Husa více náboženského a věda historická Husa více zase národního«.

Husitské zpěvy samy uvedeny jsou krásnou, silnou básní, Baladou o živém ohni, jejíž nabadavá výslednice jest takořka předmluvou a heslem veškeré sbírky. Další skladby mají předmětem čelné původce a základní příčiny hnutí husitského, jeho postup, postavu Žižkovu, Prokopa, konec Tábora, hlubokou reflexi na Krakovci, sen Melantrichův o pálení a ničení českých knih, výjev z pronásledování tajných Bratří a končí se krásnou Apotheosou, v níž básník uctívá veliké předky, z nichž jako z kořenů stromům pramení nám naše síla. V té řadě, sestrojené tak, aby vysvitly důsledky Husovy smrti v našich dějinách, zvláštní pozornosti zasluhuje báseň Černé jezero, »husitský zpěv o kalichu Páně«. Je z r. 1874, z prvních počátků tvůrčí činnosti pěvcovy. Uveřejněna v Lumíru nebyla pojata — pro slabší svou formu — do žádné z potomních sbírek básníkových, ale, jak Voborník správně upozorňuje, podává výmluvný doklad o vlasteneckém smýšlení básníkově v době, kdy mu bylo vytýkáno přílišné světoobčanství.

Vydavatel připojil k svému výboru řadu věcných poznámek, jež podávají zejména širšímu čtenářstvu vítané informace, a na konec podal přehled básní, jak jdou po sobě dobou svého vzniku. V Husovské literatuře roku 1915 budou míti Vrchlickéko Zpěvy husitské vždy místo velmi čestné.

Úkol především popularisační připadl výboru, jejž o názvu *Hus a husitství v české poesii* uspořádal V. Martínek (v Ottově Světové knihovně, str. 178). V oblíbené a laciné sbírce dostalo se tu našemu čtenářstvu názorného obrazu, jak Hus a husitství žije v našem básnictví. Že tím byla — podobně jako knihou předchozí — vhodně uctěna památka Husova v jeho roce jubilejním, dlužno uznati jistě jen s povděkem, a to tím upřímnějším, že ten názor byl umožněn také čtenářstvu, které jinak nebývá v pravidelných stycích s literaturou veršovanou. Literární význam hledí si Martínkův výbor zajistiti tím, že z hojné poesie husitské pojal jen skladby, významné bud uměleckou hodnotou, buď novým pojetím. Také Martínek rozšířil své pozorování na látky obecnější, přibrav postavu Žižkovu, Želivského, Prokopovu a Roháčovu. Sáhl hned do počátků naší novodobé poesie, počav Puchmajerovou básní Na Jana Žižku a zabočiv hned potom Turinského časoměrným Husincem k samému předmětu svému. Turinský názorně kreslí naše doby předbřeznové, kdy v samém Husinci lid nevěděl ničeho kloudného o svém velikém krajanovi. Poutník nachází rodný domek mistrův znesvěcen a volá rozhořčen: »Hanba nevýslovná! Krajané! zastyďte se! hanba! Vzešla tu sláva a čest!

Plačte pro ztrátu její!« Další dvě znělky Kollárovy dotýkají se Husa Kostnicí (zvanou u pěvce Slávy dcera Konštancí). Číslem zvlášť zajímavým jest Fr. Palackého Moudrost, v níž spolutvůrce Počátků českého básnictví, užív za podklad námětu Horatiovského, obratně přechází k oslavě Husově.

Odtud jde již řada skladeb, z nichž některé, jako Čelakovského Prokop Holý, nepozbyly básnické ceny, některé pak, byť méně významné, jako verše Vocelovy, dlouho se udržely v paměti čtenářstva. V řadě dalších básní J. V. Friče, J. Nerudy, Heyduka, V. Šolce, S. Čecha, L. Quise, Krásnohorské, Vrchlického, Mokrého, Fr. Kvapila, Táborského, Kaminského, Mužíka, F. S. Procházky, Machara, Sovy, Dyka, Rokyty a samého pořadatele sbírky zasluhuje pozornosti, jak jednotliví básníci pojali postavu Husovu nebo Žižkovu, jak myšlenkový obsah jejich skladeb mohutněl a zároveň jak se tříbila jejich forma. Na látce, pnoucí se k určitému oboru látkovému, pozorujeme tu rozvoj českého básnictví podobně, jako na př. v obou velkých anthologiích Procházkových. — Obě knihy, Voborníkova i Martínkova, uctily památku Husovu důstojně.

F. V. Vykoukal.

Spisy naučné.

Z nejcennějších děl, kterými se u nás k pětistému výročí smrti Husovy přihlásila literatura vědecká, jest spis prof. Václava Novotného *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století* (nákl. J. Otty, str. 281). Práce vznikla v řadě lidových přednášek české university, jest umístěna ve Sbírce přednášek a rozprav, odtud tedy její vnější rámec jakožto kursu šestipřednáškového. Spisovatel v této prvé části svého díla stopuje vývoj náboženského hnutí, jehož nejvýznačnějším zástupcem jest M. Jan Hus, hnutí, jež právem zoveme husitským a pro něž zde autor jen z vědeckých důvodů volil označení všeobecnější. Naproti pokusům »vylíčiti vystoupení Husovo jako něco umělého, nepřipraveného, vzniklého bez potřeby a téměř lehkomyslně«, bez vnitřní souvislosti s tím, co předcházelo, Novotný zde ukazuje, že »náboženské hnutí české jest starší než Hus, ale vystoupení Husovo že jest s tím, co předcházelo, v nerozlučitelné souvislosti ideové, vývojové a organické«. Dokazuje, že husitství jest neoddělitelnou součástí náboženského hnutí českého. Ježto však jde o »náboženské hnutí« a v tom jest naše hnutí článkem v řetězci dění světového, má to, co se dělo u nás, ráz všeobecný, mezinárodní. Spisovatel vytkl si tedy za druhý úkol »vytknouti místo, které náboženskému hnutí našemu náleží ve světovém vývoji, vyložiti postup, jímž všeobecné hnutí náboženské nabývá svého domácího rázu, vytknouti, jak starší náboženské hnutí přechází v husitství«.

Spisovatel připomíná v úvodu, že pro nesnadnost a složitost zvoleného úkolu jakož i proto, že látka je příliš nepropracována, aby mohla býti vyčerpána v určeném rámci přednáškovém, obmezil se »na stránku ideovou, dotýkaje se jiných, jako sociálních, hospodářských a p. jen tam, kde to nezbytně nutno, a jen potud, pokud

jejich vliv na vývoj ideový se uplatnil«. Přes to jeho obraz působí plným, zhuštěným dojmem, jaký se dostavuje jen tam, kde na žádnou složku není zapomenuto. Novotný i tam, kde líčí věci celkem známé, jako ráz církve v druhé polovině 14. století, mravní stav duchovenstva za Karla IV., důsledky papežského rozkolu, význam horlitelů o mravní nápravu a j., vede si zcela samostatně, zůstává osobitě svůj a vede tím čtenáře, aby ho pozorně sledoval. Zájem čtenářův pak roste tím více tam, kde spisovatel stopuje vlivy proudů, jež se u nás uplatňovaly tím neb oním směrem. Tu zvláště má spisovatel příležitost projeviti nové názory, osvítiti osoby i věci novým světlem a opraviti ledaco z toho, co bylo dosud přijímáno za pravé. Proto se také na nejednom místě odchyluje od jiných cizích i našich dějepisců, kteří se zabývali dobou zmíněnou. Dílo jeho po vnější stránce (vnitřní mohou plně oceniti jen odborníci) vyniká velikou předností: jest neobyčejně jasné a poutavé, takže je s plným užitkem zažije i čtenář sebe prostší. Zevrubný soupis jmenný a přehled příslušné literatury jest tu vítaným přídavkem.

Byla-li v minulých měsících kde řeč o spisích Husových, bylo jistě vždy připomínáno, že pro průměrného čtenáře dnešního z bohaté práce Mistrovy nejzáživnější a nejzajímavější jsou jeho listy. Aby se staly přístupnými všem vrstvám našeho národa, aby v nich šířily správný názor o smýšlení a povaze slavného zastance a velebitele pravdy, o to si získal trvalou zásluhu povolaný znalec a neúnavný badatel v práci Husově profesor Václav Flajšhans. Jeho péčí a vydáním vyšly v Ottově Světové knihovně ve třech svazcích *Listy Husovy* (str. 126, 118 a 181). Flajšhans uveřejňuje tu české listy podle pramenů a latinské v překladech. Připomíná předem, že novými výzkumy, jež provedl Novotný a jiní, nastala přímo nutnost revidovati starší vydání listů Husových, i zdařilé vydání Marešovo, a zejména také revidovati překlad listů latinských. Podnikl tu práci, a jak dílko souborně vydané ukazuje, provedl ji velmi pronikavě a vůbec důkladně. Šlo mu o to, aby čtenář měl v rukou text správný a dobře mu rozuměl. Proto klade před každý list vysvětlující úvod, z něhož jde na jevo, proč a za jakých okolností list vznikl. Jednotlivé skupiny listů jeví se v tom osvětlení jako součást Husova života a z celku pak dýše podmanivé kouzlo veliké bytosti Mistrovy. Zevrubnějších údajů životopisných a dějepisných ovšem Flajšhans neuvádí, maje na zřeteli čtenářstvo Světové knihovny, pro něž V. Novotný napsal výborný spisek »M. J. Hus«. Za to přidává ke každému svazečku řadu potřebných vysvětlivek, týkajících se jednak odchylného významu slov, jednak údajů o jmenech osobních. U každého listu Flajšhans připomíná, jak se dochoval a jak je psán. Psalť Hus mistrům universitním, pánům, cizím, králi a vrchnostem latinsky, prostým posluchačům, ženám a pánům latiny neznalým česky. »Jest proto důležito všímati si jazyka — vždyť často mohou se české texty vyskýtati jenom v pozdějším překladě latinském a naopak.«

Flajšhansovu vydání, jež pozornému čtenáři jistě přiroste k srdci, náleží zásluha, že národ český může čísti listy »svého apoštola prav-

divě, vlastně a jasně«. Přeje-li si vydavatel s Komenským, aby se listy Husovy staly »klenotem milé vlasti«, chová s ním to přání jistě každý upřímný syn našeho národa. *F. V. Vykoukal.*

Literární dějiny.

Pěknou prací uctil profesor berounského gymnasia Fr. Tichý významné osmdesáté výročí narozenin Heydukových vydav neveliký, ale obsažný spis: *Adolf Heyduk a jeho dílo* (nákl. J. Otty, str. 118). Uctil básníka kmeta a čtenářstvu podal vítaného průvodce, vykládajícího, jak chápati dílo pěvcovo, v čem spatřovati jeho hodnotu a význam. Taký tlumočník a vykladač básnických krás vždy podniká práci záslužnou. Jestiť umělá poesie přece jen četbou poměrně malého zástupu vyvolenců, oddaných ctitelů, kteří pak k jejím tvůrcům lnou tím upřímněji. Širšímu čtenářstvu knihy veršů bývají neznámou pevninou, ne proto, že by k nim mělo zásadní nechuť, ale že se mu včas nedostalo návodu, jak básně čísti, čeho v nich hledati. Takový návod nalezne pozorný čtenář v této knížce vzhledem k Heydukovi. Podkládáme-li jí však tímto jaksi ráz pedagogický, neubíráme tím ničeho z její hodnoty jakožto dílka literárně historického.

Spisovatel líčí především život Heydukův a stopuje, jaký vliv naň měla rodina, z které vyšel, rodný kraj a příroda, s kterou pěvec potom po celý život byl v poměru nejdůvěrnějším a nejoddanějším. Provázeje ho pak na další dráze životní, všímá si, jak působili naň přátelé z družiny Májové, jak uplatnil se pobyt v Písku, jak cesta na Slovensko, jaké dojmy zanechaly v něm události rodinné, slovem, jak tvorba jeho souvisela se světem vnějším. Vylíčiv takto běh života básníkova v souvislosti s vývojem literárním, spisovatel klade sem přehled Heydukovy činnosti spisovatelské v časovém postupu, načež přechází k výkladu jeho díla, snaže se »vysledovati a vypsati směr a smysl vývoje Heydukova«. Trcsť jeho výkladů týká se básníkovy lyriky. Tu se autor snaží osvětliti vedle známých a uznaných sbírek Heydukových (Cigánské melodie, Cymbál a gusle a j.) zejména dvě knihy, jimž se nedostalo náležitého uznání, totiž Ptačí motivy a Co hlavou táhlo. Avšak i jinak jeví se v této práci Fr. Tichého upřímná snaha, dopomoci Heydukovi k plnějšímu a hlubšímu pochopení a ocenění, než kterého se mu posud dostalo. Naznačuje to sám slovy: »Nad dílem Heydukovým jako by se vznášelo zakletí, literární historie o něm bezradně mlčela a mlčí.« (Str. 62.) Snaha ta však nikterak nezatemňuje správného soudu autorova; nezastíráť nikde ani vad pěvcových, na př. přílišné retoričnosti některých sbírek nebo jednotlivých skladeb, právě jako ukazuje na jejich vynikající přednosti. Probrav se podobně epikou Heydukovou, spisovatel dochází závěru, že právě dnešní doba, »doba kruté zkoušky národní.. i svým politickým pozadím jest zvláště přízniva pro chápání Heydukovy poesie. jež je po stránce vnější i vnitřní v pravdě národní«. Doufejme s autorem, že se splní tato jeho naděje; přispěl k tomu svým dílkem co nejplatněji. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Jan Výrava. Napsal Fr. Ad. Šubert. Znovu nastudováno. — Co máme rádi. Tři akty. Napsal G. B. Fernald. — Androkles a lev. Pohádková hra o 3 dějstvích. Napsal G. B. Shaw. — Oklikou. Komedie o 3 dějstvích. Napsal H. Bernstein. Nově studováno.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Výhry a prohry. Satirická veselohra o 3 dějstvích. Napsal K. M. Čapek. — Ženské srdce. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal I. Schmidt. — Chopinův valčík. Fraška. Napsali H. Kéroul a A. Barré.

Nebral-li se výběr her v našich divadlech za doby míru soustavnou cestou a byl-li tehdy předmětem četných přání, ba i výtek, tím méně lze očekávati, že by mohlo býti lépe za rušných a neklidných časů dnešních, kdy řada závažných okolností každou soustavnou práci znemožňuje. Proto činí pořad her dojem pestré a nahodilé směsice. Začasté sahá se i ke hrám již před lety provedeným, neboť styku divadelních agentur téměř není.

Z důvodu poněkud jiného uvedeno bylo na jeviště Národního divadla opět selské drama F. Ad. Šuberta *Jan Výrava*, jež předloni ve vhodné úpravě autorově hráno bylo čionherním souborem Národního divadla s pronikavým úspěchem na přírodním divadle šáreckém. Předčasná smrt spisovatelova dala podnět, že *Jan Výrava* sehrán byl v původním znění opět na scéně divadla, jehož byl Šubert prvým ředitelem. Hráno bylo zase za režie Kvapilovy a bylo zajímavo porovnati účin hry v divadle přírodním a na uzavřené scéně. Kdežto v přírodním divadle působila hra Šubertova více rytmem pohybu lidových zástupů a hlaholným podněcováním exulantovým, uplatňuje se pod krytem divadelním více skutečné drama Výravovo. Hráno bylo spádně a dobře.

Dle německého zpracování Sil-Varova dostala se k nám americká veselohra nazvaná *Co máme rádi*. Hra psána je skoro jako scéna pro kino a také již podobného něco bylo v pražských biografech předvedeno. Jádrem hry je překotná snaha ženichova získati nevěsty rázností a odhodlaností, osvědčovanou stůj co stůj, ač úspěch spíše kyne milému, vemlouvavému nápadníkovi. Divák vskutku také odchází z divadla po Fernaldově hře jako z kinematografu. Za to Shawova pohádková hra o 3 dějstvích *Androkles a lev* uvádí nejednoho a nikoli nesčetlého posluchače do rozpaků. Není to jen svérázná, odvážná vnější stavba hry, vymykající se obvyklým vzorům i šablonám, ale i vnitřní obsah její, z něhož lze nesnadno si vybrati, kterak Shaw hledí na křesťanství a náboženství vůbec a morálku z něho vyplývající. Je autor přesvědčen, že dosud není převážná část lidstva zralá pro náboženství lásky, dobroty a odpouštění, že nutno bojovati a silou dobývati takového postavení, aby pod jeho záštitou bylo možno býti dobrým a mírným? Či naznačuje, že lze jen umírati s nadšením za představu, jíž blíže a důkladněji neznáme? Shaw ponechává diváku, aby rozhodl sám, a pestrou směsicí groteskností, opravdovosti sarkasmu i komiky baví a zneklidňuje jej zároveň, určitou odpověď dlužen zůstávaje.

Dojímavá a vždy účinná Bernsteinova komedie *Oklikou* o jemné ženě, jež snaží se vyprostiti se z prostředí vratké morálky, ale jež novým puritánským ovzduším téměř se zalykajíc, vrací se tam, odkud byla vyšla, po delší době opětně uvedena byla na jeviště Národního divadla a nebylo znáti, že by za mezidobí to pozbyla na působivosti.

Také jedna původní novinka zabloudila zase po čase na větší pražskou scénu. Byla to satirická veselohra *Výhry a prohry*, fraškovného zabarvení, jíž napsal K. M. Čapek a provedlo městské divadlo Král. Vinohradů. Spisovatel zvolil rázovité prostředí z pošumavské vesnice, kde bují podloudnictví a do níž zvláštní náhodou sežene se řada směšných postaviček, zbrklých i směšných, s nimiž spisovatel točí jak mu libo, a jež uvádí do komických situací, neskrble žertem a vtipkováním, ba i četnými časovými narážkami.

Schmidtova veselohra *Ženské srdce*, v originálu nazvaná K n i h a ž e n y, líčí dva žárlivce, muže a ženu, a ukazuje, kterak snadno lze se navzájem klamati, když najdou se obratně doklady, jež mohou otřásti i dosti silným přesvědčením o prokázané vině.

Fraška *Chopinův valčík* má podobný námět jako obehraná u nás fraška N e m á t e n i c k z d a n ě n í? Kdežto však v této úřední formulka celníkova, vykřiknuta v okamžiku rozkochání, působí jako ledová sprcha na zamilovaného světáka, v oné zvuky Chopinova valčíku účinkují jako povzbuzující prostředek na zhýralého knížete. Jinak je *Chopinův valčík* dějištěm cirkusových skoků a honěnic, propletených mlaskavými poličky, jež vedle nevěrných paniček, pobíhajících za milenci, jsou nejsilnějším kořením této novinky.

Karel Čvančara.

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 10. října 1915.

Neúspěchy ruské armády přiměly cara Mikuláše, že dne 5. září převzal vrchní velitelství nad veškerou ozbrojenou mocí na suchu i na vodě, která operuje na bojišti. Ve vlastnoručním listě zaslaném dosavadnímu vrchnímu veliteli velkoknížeti Nikolaju Nikolajeviči vyslovil se car: »Nepřátelský vpád na západní frontě stále se přiostřující vyžaduje především nejintensivnějšího soustředění všech vojenských i občanských úřadů, jakož i sjednocení velitelství válečného se všeobecnou činností živlů správy vládní, což odvrací naši pozornost od jižní fronty. Za tohoto stavu věcí uznávám nutnost Vaší pomoci a Vašich řad na naší jižní frontě a jmenuji Vás místokrálem kavkazským a vrchním velitelem armády kavkazské.«

Na východním bojišti trval ústup Rusů po celý měsíc. Ustupujíce, nevzdali se Rusové pokusů ofensivy, ale všecky jejich pokusy stroskotaly. Na italském bojišti neudálo se nic významného. Na zá-

padním bojišti zahájili Francouzi a Angličané mohutnou ofensivu; urputné boje dosud trvají.

Dne 20. září zahájilo německé dělostřelectvo společně s rakousko-uherskými vojsky boj proti srbským postavením jižně od Dunaje u Smedereva. Do dne 26. září byla počínaje od Drimského úhlu celá srbská čára pod Baziašem v dosahu německých a rakousko-uherských děl. Dne 2. října překročil: spojenci Drinu, Sávu a Dunaj na několika místech a stanuli na jižním břehu těchto řek.

Ofensiva rakousko-německého vojska v Srbsku pokračovala rychle. Po překročení Driny, Sávy a Dunaje zmocnila se vojska c. a k. armády Cikánského ostrova a výšin jihozápadně od Bělehradu, načež se jí podařilo dostati do rukou také valnou část města, načež německá vojska dobyla Nového Konaku, na němž vztýčeny prapory rakouský, uherský a německý.

Na Balkáně přiostřila se situace příznivě. Čtyřdohoda snažila se přiměti Bulharsko k rozhodnutí v její prospěch. Činila vždy nové a nové návrhy. Poslední nabídka byla, že zůstane-li Bulharsko neutrálním, může okamžitě obsaditi Makedonii až k Vardaru. Bulharská vláda chovala se stále zdrželivě a vyhýbavě. Že podepsána byla bulharsko-turecká smlouva, bylo prvním důkazem nezdaru akce čtyřdohody. Dne 20. září vyhlášena v Bulharsku všeobecná mobilisace.

Dne 3. října učinili zástupcové mocností čtyřdohody v Sofii toto prohlášení: »Kdyby bulharská mobilisace snad dala Bulharsku podnět, aby zaujalo agresivní postavení po boku našich nepřátel, jsme odhodláni svým přátelům na Balkáně poskytnouti všelikou pomoc, kterouž disponujeme, a tak, jak se jim to nejlíp hodí v souhlasu se spojenci a to bez všeliké námitky a výhody.

Ruský vyslanec v Sofii podal dne 4. října bulharské vládě *ultimatum*, jež obviňuje krále Ferdinanda, že položil osud Bulharska do rukou Německa, že vojenské přípravy vlády jsou zřejmy z přítomnosti německých a rakouských důstojníků v bulharském ministerstvu vojenství a v hlavních štábech, i ze soustřeďování vojska na hranicích srbských, a že přijala podporu od Německa a Rakouska. V ultimatu tvrdí se, že těmito událostmi jsou vyvrácena vysvětlení, která dal předseda kabinetu Radoslavov čtyřdohodě, která prý se domáhá splnění přání Bulharska a která by každé nepřátelské jednání proti Srbsku považovala za nepřátelství proti sobě. Rusko žádalo, aby do 24 hodin přerušila své spojení s Německem a Rakousko-Uherskem a odstranilo rakouské a německé důstojníky ze svého území. Ruský vyslanec dostal rozkaz, aby s veškerým personálem vyslanectví a konsulátů Bulharsko opustil, jestliže bulharská vláda tomuto ultimatu do 24 hodin nevyhoví.

Bulharská odpověď na ruské ultimatum, sepsané formou velice zdvořilou, znamená svým obsahem úplné odepření. Bulharsko popírá ruské tvrzení, že jsou němečtí důstojníci v armádě bulharské nebo dokonce v generálním štábu. Dále vyslovuje bulharská vláda úžas nad příkrým stanoviskem Ruska, což Bulharsko musí pociťovati jako

provokaci. Bulharsko lituje, že bude-li Rusko pociťovati odpověď jako nepříznivou, by měly býti styky mezi oběma zeměmi dle ruské hrozby přerušeny, cítí však, že není s to, na této skutečnosti něco měniti. Bulharská odpověď byla odevzdána ruskému vyslanci dne 5. října odpoledne. Protože její obsah byl neuspokojivý, notifikoval ruský vyslanec bulharskému ministerskému předsedovi přerušení diplomatických styků. Ochrana zájmů ruských poddaných byla svěřena nizozemskému diplomatickému jednateli.

Francouzský vyslanec v Athénách oznámil řeckému ministerskému předsedovi Venizelovi, že byl v *Soluni* vyloděn první oddíl francouzského vojska, za nímž budou následovati další oddíly francouzsko-anglické na pomoc Srbsku k udržení spojení se Srbskem. Vyslanec vyslovil důvěru Francie a Anglie, že se Řecko tomuto opatření vzájmu Srbska, svého spojence, nezprotiví. Venizelos odpověděl, že řecká vláda nemůže schvalovati toto opatření, ježto jest tím neutralita Řecka porušena a protestoval proti němu.

Řecký ministerský předseda Venizelos prohlásil ve sněmovně, že Řecko splní co nejpřísněji závazky ustanovené v srbsko-řecké smlouvě i kdyby vedly k tomu, aby Řecko pojalo stanovisko proti Německu.

O velice pohnuté schůzi té sděleno z Athen: Debata trvala celou noc. Předseda ministerstva Venizelos měl řeč, ve které se vyjádřil, že v případě útoku bulharského na Srbsko nastane pro Řecko casus foederis. Předpokladem k tomu je vlastně, že Srbsko učiní zadost své smluvní povinnosti postaviti proti Bulharsku 150.000 mužů. Protože ale Srbsko v tomto čase nemůže tak učiniti, učinil Venizelos dotaz u čtyřdohody, zda by chtěla dosaditi tyto scházející síly. Odpověď byla kladná. Následkem toho došlo ku přistání spojenců, jež nepotřebuje Řecku působiti žádné starosti, ježto čtyřdohoda vzdala se svého dřívějšího úmyslu, učiniti Bulharsku ústupky v Kavale na útraty Řecka. Anglo-francouzská výprava nebude rušiti řecké mobilisace. Venizelos zdůraznil několikráte, že jest rozhodnut pomoci Srbsku v případě útoku bulharského, bude-li pak míti ještě moc.

Venizelos pravil ještě k ospravedlnění své politiky, že při vypuknutí světové války se schválením koruny zaujímal stanovisko zůstati zatím neutrálním, ale zasáhnouti v případě bulharského útoku. Smlouva se Srbskem má desetiletou platnost. Obrátil se na Srbsko, aby dosáhl dovolení ji uveřejniti. Po zmocnění srbské vlády doufá, že bude moci o tom říci více. Zdůrazňuje však již nyní, že smlouva nesměřovala jen proti Bulharsku, ale povšechně proti jiným. Venizelos by toho velice litoval, kdyby se Řecko dostalo v rozpor s centrálními mocnostmi, jichž si váží pro jejich kulturní činnost, které ale bohužel jsou spojenci Turecka, jehož zájmy příčí se zájmům řeckým. Nemá ostatně za vyloučeno, že by Řecko na straně Srbska mohlo zasáhnouti proti Bulharsku, aniž by to musilo znamenati válečný stav mezi Řeckem a centrálními mocnostmi.

Dřívější předseda ministerstva Gunaris odpověděl, že smlouva se Srbskem jest neplatná, protože došlo ke casu foederis neméně než

čtyřikrát, aniž by byla dodržena. Tak se Řecko dovolávalo pomoci Srbska proti obávanému útoku tureckému bezvýsledně v létě 1914. Rovněž Srbsko v průběhu této války žádalo třikráte marně o pomoc Řecka. Jest v zájmu Řecka sice Srbsku pomoci v případě bulharského útoku, aby Bulharsko příliš nezesílilo. Kdyby ale Řecko táhlo do pole v tomto okamžiku po boku dohody proti Bulharsku, šlo by pouze vstříc své záhubě.

Ralis, Demeter Rakopoulos, Dragumis, Theotokis a Gunaris protestovali prudce proti porušení neutrality dohodou, což nazvali brutalitou, prohlásili pak, že protest Venizelův proti vylodění nebyl naprosto dosti energický, útočili na něj — zvláště Theotokis a Gunaris — pro jeho srbskou politiku co nejprudčeji a jmenovitě zdůrazňovali, že Venizes dotazem u dohody, zda by byla ochotna poskytnouti za Srbsko scházejících mu 150.000 mužů, vyprovokoval přímo vylodění francouzského a anglického vojska.

Debata trvala celou noc. O 5. hodině ráno položila vláda otázku důvěry. 142 poslanců hlasovalo pro, 102 proti, 13 poslanců, mezi nimi ministři, zdrželo se hlasování. Ježto král Konstantin se vyslovil, že nemůže následovati politiku Venizelovu až do konce, podal Venizelos demisi, kteráž byla přijata. V čelo vlády vstoupil Zaimis, jenž prohlásil, že Řecko nezajme rozhodné stanovisko ani na jednu, ani na druhou stranu. Vláda vyčká prý událostí na Balkáně, bude zachovávati ozbrojenou neutralitu a upustí od ní teprvé, budou-li toho důležité národní zájmy vyžadovati.

Řecký vyslanec v Sofii vyslovil se: Ohledně vylodění spojeneckého vojska musilo se Řecko omeziti na protest, neboť nebylo lze pomýšleti na to, aby ozbrojenou mocí odporovalo vylodění vojska čtyřdohody. Stanoviskem Řecka jest, že jeho mobilisace jest toliko odvetným opatřením proti mobilisaci bulharské. Řecko trvá na tom, že v případě, kdyby Bulharsko napadlo Srbsko, nastal by případ smlouvy pro Řecko (casus foederis).

V poloúředním projevu rumunské vlády prohlásilo se, že Rumunsko musí i po obratu na Balkáně zachovati přísnou neutralititu. Zdůraznilo se, že rumunská vláda ani propuknutí války mezi Bulharskem a Srbskem, ani mezi Bulharskem a Řeckem nemůže považovati za důvod k ozbrojenému zakročení. Nutnost všeobecné mobilisace nepovažuje vláda pro Rumunsko za nevyhnutelnou, ale pohraniční území Rumunska bylo prohlášeno za válečné pásmo.

Dle úředních zpráv byl průběh událostí následující:

8. září. Rakouské vojsko zvítězilo nad Rusy při ústí Seretu. Ruské útoky u Tarnopolu odraženy. Car Mikuláš převzal vrchní velení nad ruskou armádou. Velkokníže Nikolaj Nikolajevič jmenován místokrálem a vrchním velitelem na Kavkaze.

9. září. Rakouské vojsko dobylo pevnosti Dubna na Volyni. Rakouská armáda pronikla za Novo-Alexinev.

10. září. Rusové vyklídili Minsk.

11. září. Rakouské vojsko dobylo Alby v Litvu.

12. září. Rakouské vojsko překročilo na Volyni řeku Ikvu.

13. září. Němci dosáhli železniční trati Vilno-Dvinsk-Petrohrad. Rusové vyklízejí Rigu.

14. září. Postup německého vojska proti Vilnu.

15. září. Nové zakročení čtyřdohody v Sofii.

16. září. Německé vojsko obsadilo Pinsk. Třetí válečná půjčka v Německu měla veliký úspěch. — Bombardování Yprů.

17. září. Němci překročili řeku Ščávu. Čtyřdohoda žádá volný průchod svého vojska Řeckem, Turecko-bulharská smlouva podepsána.

18. září. Ruská fronta mezi Vilijí a Němenem prolomena. Generál Rennenkampf jmenován carovým pobočníkem.

19. září. Německé vojsko dobylo Vilna. Duma odročena.

20. září. Ruské útoky u Lucku a na Ikvě odraženy. Boje na bessarabské hranici. V Rakousko-Uhersku vypsána třetí válečná půjčka. V Bulharsku vyhlášena všeobecná mobilisace.

22. září. Výpad Rusů na Dvině odražen.

23. září. Prudké boje na Ikvě a Styru. Pevnost Dvinsk bombardována. Vrchním velitelem u Dardanel jmenován generál Serrail.

24. září. Neúspěchy Italů. Postup čtyřdohody proti Bulharsku.

25. září. Na volyňské frontě odraženy ruské útoky. Prudká ofensiva spojenců ve Francii. Postup německých armád v Rusku. Protokol o odevzdání tureckého území Bulharsku podepsán tureckými delegáty. Protiněmecké demonstrace v Bukurešti. Řecko mobilisuje. Rakousko-Uhersko odpovědělo na americkou notu. Srbské posice u Bělehradu bombardovány.

26. září. Rusové poraženi u Novo-Alexince. U Loosu ustoupila německá divise. Francie povolila Řecku úvěr 100 mil. franků.

27. září. Na Volyňsku ústup Rusů. Na sjezdu měst v Moskvě ruská vláda ostře kritisována, Rusové vyklidili Minsk. K Dardanelám vyslány tři francouzské divise.

28. září. Rusové ustoupili od Styru. Bulharsko mobilisovalo 20 ročníků.

29. září. Nepřátelské projevy před srbským a řeckým vyslanectvím v Sofii. Bulharsko zamítlo nové návrhy čtyřdohody. Spojenci zahájili ofensivu na druhou německou čáru ve Francii.

30. září. Na Kovanicu Rusové odraženi.

1. října. U Novo Alexiu odražen ruský útok. Německé úspěchy u Dvinska. U holandského pobřeží objevilo se anglické loďstvo. Anglické a francouzské loďstvo do Soluně.

2. října. Útoky francouzsko-anglické odraženy.

3. října. Trvalé boje na tyrolské frontě. Zástupcové čtyřdohody v Sofii učinili prohlášení, že hodno podporovati Srbsko. Rusko podalo Bulharsku últimatum.

4. října. Francouzský vyslanec oznámil v Athenách, že byl v Soluni vyloděn první oddíl francouzského vojska.

5. října. Řecký ministerský předseda Venizelos prohlásil ve sněmovně, že vyžaduje prospěch Řecka, aby se postavilo po bok čtyřdohody. Úspěšné výpravy rakousko-uherského vojska na srbské území. Severně od Lovsu odraženy anglické útoky. Bulhaři zřídili podél hranic zákopy a drátěné ploty. V řeckých vodách potopen francouzský parník »Provinca«. V Soluni vyloděn první oddíl francouzského vojska.

6. října. Na rovině Vielgereutské odražen italský útok. Bulharsko neodpovědělo na ruské ultimatum uspokojivě. Rusko přerušilo diplomatické styky s Bulharskem. Řecký ministerský předseda Venizelos podal demisi. Ve Francii zrušena neutralisace Němců a Rakušanů. Porada rakouského, německého a tureckého vyslance s Radoslavovem a Savovem. Poštovní spojení s válečnými zajatci v Srbsku zastaveno. Německá vláda protestovala v Athénách proti vylodění francouzského vojska v Soluni. Bulharské přístavy byly uzavřeny. Mobilisace řeckého vojska.

7. října. Na besarabských hranicích odraženy ruské útoky. Před Dvinskem vniklo německé vojsko do ruské posice. Rakousko-uherská a německá vojska vynutila si na několika místech přechod přes Drinu, Sávu a Dunaj. Vyslanci čtyřdohody v Sofii požádali o své pasy. Pohraniční území Rumunska prohlášeno za válečné pásmo. První oddíly francouzského a anglického vojska vyloděné v Soluni nastoupily pochod do Srbska.

8. října. Ruské útoky na volyňské frontě odraženy. Turecká pobřežní města v Malé Asii bombardována. Bulharský vyslanec odjel z Niše. Čtyřdohoda zrušila půjčku poskytnutou Řecku. Odjezd vyslanců čtyřdohody ze Sofie.

9. října. Rakousko-uherské vojsko dobylo citadely a severní části Bělehradu, německé vojsko dobylo Nového Konaku. Němci dobyli před Dvinskem Garbanovky a ruské posice po stranách této obce.

O podrobnostech pádu Bělehradu oznamuje se: Boj o Bělehrad byl velmi těžkým. Zde postavili Srbové značné síly na odpor. Nicméně podařilo se vojsku, jež bylo vrženo přes Sávu za nejprudší palby z nově zřízených opevnění, vniknouti do severní části města a zde se udržeti, dokud nepřišly posily. Byli zuřivě napadeni a o ulice severní části Bělehradu veden dva dny a noci vytrvalý, strašlivý boj muže proti muži. V průběhu jeho byli však Srbové stále více a více zatlačováni, až posléze celé město musili vydati. Spojenci ihned se ho zmocnili a s citadely vlají rakousko-uherské a německé prapory.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. října 1915.

(Rakousko-uherský velvyslanec ve Washingtonu. — Ruská duma. — Nový spor Ameriky s Německem.)

Rakousko-uherský velvyslanec ve Washingtoně dr. Dumba odevzdal v srpnu po Evropě cestujícímu americkému žurnalistovi Archibaldovi list pro rakousko-uherského ministra zahraničního bar. Buriana, v němž projevil názor, že by bylo možno přerušiti i zadržeti výrobu střeliva v jistém americkém závodě a způsobiti stávku. Při prohlídce lodi ve Fallmorthu byl Archibald Angličany zadržen a list velvyslancův byl mu odňat. Americká vláda zaslala rakouské vládě notu, v níž prohlásila, že Dr. Dumba zjevně porušil zvyklosti diplomatické a že tudíž jako c. k. velvyslanec není více ve Washingtoně příjemným. Dr. Dumba byl odvolán.

V ruské dumě utvořily umírněné strany s liberálními živly hosudarstvenného sovětu parlamentní skupinu s pokrokovým programem. Skupina tato, která tvoří v dumě velmi silnou většinu — totiž nacionalistické progresisty, stranu středu, obě frakce okťabristů, progresisty a kaděty, v sovětu střed, neodvislé a akademickou skupinu — usnesla se o tomto programu: 1. Utvoření sjednocené vlády z osobností požívajících důvěry země. 2. Obnovení personálu provinčních správ. 3. Praktické sledování politiky, aby byla zjednána svornost a aby byly potlačeny spory mezi národnostmi a třídami v říši. 4. Osvobození osob z politických nebo náboženských důvodů potrestaných a restituce jejich práv. 5. Neprodlené prozkoumání autonomie Polska. 6. Zrušení osídlovacího pásma židů. 7. Smířlivá politika vůči Finsku. 8. Obnovení maloruského dělnického tisku. 9. Obnovení dělnických svazů. 10. Právní rovnoprávnost sedláků. 11. Definitivní zákaz alkoholu. — Zástupcové dumy odebrali se do hlavního stanu k carovi, aby mu podali zprávu o nespokojenosti v celé říši. Dne 10. září byla duma na neurčito odročena. Celá duma odebrala se k důvěrné poradě a usneseno, aby předseda Rodzianko požádal o audienci u cara a informoval jej o vážnosti situace.

Mezi Spojenými státy severoamerickými a Německem povstal nový spor. Jak známo nabídlo Německo Americe v záležitosti potopené »Lusitanie« jisté ústupky, zatím však došlo k torpedování lodi »Arabic« a »Hesperian« německými ponorkami, při čemž zahynuli opět američtí občané. Spojené státy žádaly, aby Německo potopení lodí odsoudilo a převzalo za to zodpovědnost. Německo však přání tomu nevyhovělo.

Adolf Srb.

Kdo si chce za nejlacinější peníz zaříditi bohatou knihovnu, tomu doporučujeme knihy

Světové knihovny:

nejrozmanitější velký výběr, knihy všech národů, spisy zábavné a lehce poučné,

velká láce: *kniha průměrně o 80–120 str.* **pouze za 20 h.**

Předplatné na 10 čísel (kterýchkoliv) s pošt. zás K 2·20.
— Nejlacinější české knihy, žádné sešity, žádné pokračování. —
Každý svazek je ukončen a prodává se jako samostatná kniha.

Laciná a znamenitá četba do lazaretů a nemocnic, rekonvalescentům i vojínům v poli.

Nejnovější čísla Světové knihovny obsahují:

Čís.		Brož.	Váz.
1035-1036.	Hurban-Vajanský, **Herodes**	—·40	—·80
1037-1038.	Kallasová, **Ona a oni**	—·40	—·80
1039-1040.	Lamennais, **Slova věřícího**	—·40	—·80
1041-1042.	Tinayreová, **Utěšitelka**	—·40	—·80
1043.	France, **Perleťové pouzdro**	—·20	—·52
1044-1046.	Slavata z Chlumu, **Přehled náboženských dějin českých**	—·60	1·08
1047-1048.	Birinskij, **Mumraj**	—·40	—·80
1049-1050.	Musset, **Novelly a povídky** III.	—·40	—·80
1051-1053.	Krestovská, **Tři povídky**	—·60	1·08
1054-1056.	Châtelain, **Povídky**	—·60	1·08
1057-1058.	Mikulić, **Dvě povídky**	—·40	—·80
1059-1060.	Michaelisova, **Dítě**	—·40	—·80
1061-1063.	**Vybrané básně Boleslava Jablonského**	—·60	1·08
1064-1065.	Čech, **Arabesky a humoresky**	—·40	—·80
1066-1067.	Nebeský, **Básně**	—·40	—·80
1068-1069.	Nádži-efendi, **Omarovo dětství**	—·40	—·80
1070-1071.	Björnson, **Laboremus**	—·40	—·80
1072-1073.	Mirabeau, **Listy za žaláře**	—·40	—·80
1074-1075.	Salmonson, **Jak se evropští národové v Americe vdávají a žení**	—·40	—·80
1076-1078.	Prášek, **Babylonie kolébkou dějin**	—·60	1·08
1079-1080.	Juškevič, **Krčmář Gejman**	—·40	—·80
1081-1082.	Gribojedov, **Hoře z rozumu**	—·40	—·80
1083-1085.	**Bible Kralická**	—·60	1·08
1086.	Verlaine, **Dvě prósy**	—·20	—·52
1087-1088.	Mill, **O svobodě,** I.	—·40	—·80
1089.	Reymont, **Tomek Beran**	—·20	—·52
1090-1092.	Châtelain, **Staří přátelé**	—·60	1·08
1093-1094.	Erasmus Rotterdamský, **Důvěrné hovory**	—·40	—·80
1095-1096.	de Balzac, **Dvě povídky**	—·40	—·80
1097-1098.	Mill, **O svobodě,** II.	—·40	—·80
1099-1100.	Gorkij, **Žaloby, pohádky a j. povídky**	—·40	—·80
1101-1103.	Prášek, **Egypt za slavn. dob Faraonů**	—·60	1·08
1104.	Botjov, **Básně**	—·20	—·52
1105-1106.	Prus, **Odkaz srdce**	—·40	—·80
1107-1108.	**Pohádky a přísloví lidu ruského**	—·40	—·80
1109-1110.	Vlahuta, **Z Rumunska malebného**	—·40	—·80
1111-1112.	Darwin, **Vlastní životopis**	—·40	—·80
1113-1116.	Andersen, **Pohádky a povídky.** IV.	—·80	1·28
1117-1119.	Prášek Dr., **Assyrie a dávný Orient**	—·60	1·08
1120-1122.	Šmilovský, **Za ranních červánkův**	—·60	1·08
1123.	Nadson, **Výbor básní**	—·20	—·52
1124-1125.	Seignobos a Métin, **Současné dějiny od r. 1815.** Díl V.	—·40	—·80
1126.	D'Annunzio, **Sen jarního jitra. Sen podzimn. večera**	—·20	—·52
1127-1128.	Meyer, **Na hvězdárně**	—·40	—·80
1129.	Platón, **Menón**	—·20	—·52
1130-1132.	Zelízko, **K posledním metám dálných končin světa**	—·60	1·08
1133-1136.	Maeterlinck, **Život včel**	—·80	1·28
1137-1139.	Prášek Dr., **Světové panství Sargonovců a Chaldaiův**	—·60	1·08
1140.	Počta Prof., **O vodě pitné a pramen.**	—·20	—·52
1141.	Balzac, **Maskovaná milenka**	—·20	—·52
1142-1143.	Prus, **Vybrané obrázky**	—·40	—·80
1144-1146.	Bozděch, **Novelky**	—·60	1·08
1147.	Faguet, **O lásce**	—·20	—·52
1148-1149.	Averčenko, **Kola na vodě**	—·40	—·80
1150-1152.	Renard, **Zrzek. Modlářka**	—·60	1·08
1153.	Někrasov, **Výbor básní**	—·20	—·52
1154-1155.	Zíbrt, **Zlatý jelen na pražském mostě. Slepý mládenec, Sibylla a j. proroctví staročeská**	—·40	—·80
1156.	Malin, **Velký oběd u Ponardů**	—·20	—·52
1157-1158.	Arène, **Z nových povídek vánočních**	—·40	—·80
1159-1160.	Rubeš, **Pan amanuensis na venku**	—·40	—·80
1161-1162.	Rubeš, **Vybrané práce**	—·40	—·80
1163-1165.	Mann, **Pippo Spano a j. novelly**	—·60	1·08
1166-1167.	Fabre, **Z pamětí hmyzovědce**	—·40	—·80
1168-1171.	Andersen, **Pohádky a povídky,** sv. V.	—·80	1·28
1172-1173.	Karel starší ze Žerotína, **Apologia neb Obrana**	—·40	—·80
1174-1175.	Konopnická, **Na břehu normandském**	—·40	—·80
1176-1179.	Beneš Třebízský, **Bludné duše.** I.	—·80	1·28
1180-1182.	Beneš Třebízský, **Bludné duše,** II.	—·60	1·08
1183-1184.	M. Jan Hus, **Listy z Prahy**	—·40	—·80
1185.	Beneš Třebízský, **Na Štítném**	—·20	—·52
1186-1187.	Heyduk, **Kytice lyriky**	—·40	—·80
1188-1189.	Šmilovský, **Rozptýlené kapitoly**	—·40	—·80
1190-1192.	Martínek, **Hus a husitství v české poesii**	—·60	1·08
1193-1196.	Palacký, **Doba Husova**	—·80	1·28
1197-1198.	M. Jan Hus, **Listy z vyhnanství**	—·40	—·80
1199-1200.	Šmilovský, **Dvě novely**	—·40	—·80
1201-1203.	M. Jan Hus, **Listy z Kostnice**	—·60	1·08
1204.	Hynek z Poděbrad, **Májový sen**	—·20	—·52
1205-1206.	Reuterová, **Novelly**	—·40	—·80
1207-1208.	Galsworthy, **Vybrané novely**	—·40	—·80
1209-1211.	Philippe, **V městečku**	—·60	1·08

Světová knihovna je úplná na skladě v každém knihkupectví.

Úplný seznam Světové knihovny zašleme zdarma!

J. OTTO v PRAZE, Karlovo nám. č. 34. - Ve Vídni I., Gluckg. 3.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redakce Adolfa Srba. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 45. 1915. ČÍSLO 11.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

R. 1915. ČÍS. 11.

VLČKOVA

OSVĚTA

Dr. *Josef Karásek*:

Počátky literárních styků česko-slovinských.

(Dopis M. Majara muži Boženy Němcové r. 1857.[1])

Po různých úředních nedopatřeních a osudných chybách dostal J. Němec místo provisorního oficiála v Běláku v Korutanech, kam se odebral přes Brno a Vídeň dne 18. listopadu 1856. Byly to nejsmutnější doby v životní tragedii Boženy Němcové.

Němec byl sám sotva živ ze svého služného (400 zl.), z něhož mu ještě strhovali. Ale pro naši literaturu měl pobyt jeho v Běláku význam. »Zajímal jej slovinský život, poslal ženě článek o běláckém okolí, seznámil se s farářem v Gerljachu, Majarem-Ziljským, přítelem Lamblovým,[2]) s kterým si pak také Němcová dopisovala. Majar poslal jí slovinské pohádky pro její sbírku, zprávy o pověrách a zvycích, popis národní slavnosti v Zilské dolině a látku k »Báječnému přírodopisu«.[3])

Z této doby jest list Majarův poslaný J. Němcovi, zde po prvé uveřejněný.

*

Slovinci se dlouho nestarali o svou prostonárodní literaturu. Epochální doba romantismu přešla přes ně bez účinku; příklad Vuka Karadžiće brzy jeví vliv na Šafaříka a Hanku a přispívatele do Hromádkových Prvotin. Celé ono romantické hnutí, které jednak obracelo zraky k minulosti naší, vyneslo na svět zázračný objev »rukopisů«, jednak směřovalo k duši národa,

---

[1]) *Originál* je v rukou sl. Theodory *Němcové* v *Jičíně* a byl mně propůjčen k uveřejnění prostřednictvím p. uč. Lelka, za čež oběma díky vzdávám.

[2]) O Lamblových stycích s Jihoslovany viz znamenitý článek Vl. V. Franceva: Iz epohe hrvatskoga preporoda (Savremenik 1911).

[3]) V. Tille: Božena Němcová (Zlatoroh), str. 198. Srv. též str. IX. Sebraných spisů B. Němcové, svazek IX. Úvod sl. Marie Gebauerové.

v jehož písních, pohádkách a pověstech hledalo jádro originality jeho, celé to hnutí našlo málo ohlasu u Slovinců. Zájem jejich absorbovala gramatika spisovného jazyka, který našel útočiště ve Včele (Čbelici). Tu se vyhránil literární jazyk, který výborně ovládl první básnický talent Slovinců, Fr. Prešern, ale nejnadanější z generace předbřeznové, Stanko Vraz, přiklonil se k ilyrismu. Tu jsou již patrny vlivy slovanského Kollárova romantismu a našeho Čelakovského, který byl básnickým založením Vrazovi ještě bližší nežli starožitník Kollár. Od obou St. Vraz si odnesl zájem pro národní píseň a lidové písemnictví. Uveďme si na paměť knížečku jeho z r. 1839 »Narodne pěsni ilirske« (koje se pěvaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugàrske), kterou Vraz připsal »Učenomu gospodinu Vuku Stefanoviću Karadžiću, Sàrbljimu Zadraninu«. Je to dílko klasické, asi jako my máme Dobrovského Dějiny českého jazyka a literatury nebo Šafaříkův Slovanský národopis.

Podle zásad svých a širokého rozhledu svého staral se Vraz též o folklore ostatních Jihoslovanů, o čemž svědčí stati jeho v Kole: Narodne pěsme Hrvatah, Narodne pěsme u Slavonii, přátelské dopisy v Danici a Iskře 1841, znova uveřejněné v V. sv. jeho Děl, interes o dialektologii v úvodu k pojednání Urbana Jarnika »Obraz slovenskega narěčja u Koruškoj«, a vůbec celé Kolo, jehož byl duší.

Zkrátka, teprve v letech čtyrycátých počínají se radostně zelenati luhy národní, lidové literatury u Slovinců. A tu daleko *lépe* dařilo se *lidové písni* nežli pohádce a povídce.

Učiněny byly sice jednotlivé pokusy zaznamenati národní písně, jako na př. Vodnik r. 1807 s německým překladem (Das Turnier zwischen den beiden Rittern Lamberg und Pegam, ein Krainisches Volkslied), nebo nepatrné jednotlivosti v Krajnske Zhbelici, ale byly to pokusy řídké, jež nevzbudily pozornosti.

Spíše lze vytknouti, že *Vodnik* v umělé poesii své se přiklonil k duchu a metru národní písně, a to jen k prospěchu svému.

O národní píseň slovinskou zajímali se systematicky *cizinci dříve* nežli Slovinci; jen Stanko Vraz, Ilyrec, tu činí čestnou výjimku.

Na jedné straně sbíral lidové písně slovinské Emil *Korytko*, *Polák*, do Lublaně internovaný, jenž se tu seznámil s literáty. »Slovenske pésmi krajnskiga naroda« 1839 u Blaznika, které sebral »ranki — nebožtík — Emil Koritko«, vydány byly několik dní před sbírkou Vraze, takže mohl k vydání jejímu přičiniti kritické poznámky. Vřelou vzpomínku tomuto etnografovi věnoval Vraz v Danici 1841 (str. 100 etc.); Děla V. str. 31—32 v přátelském dopise z Krajiny.

Druhý impuls přicházel se strany *německé*. Slovinské národní písně chtěl v překladu vydati Anastasius Grün, hr. Auersperg (1806 až 1876), německý poeta, bývalý žák Prešernův. Již r. 1837 podal v »Deutscher Musealalmanach« překlad několika slovinských písní. Vrazovi se líbily, ale vytýká hraběti obmezené vlastenectví jeho.

(Er nennt Sie »Krainische Volkslieder«. Als wenn *Krainer* eine eigenthümliche Menschenraçe wären.)

R. 1846 a 47 stal se Vraz direktním spolupracovníkem hraběte-básníka (list 88. Děla St. Vraza V.), kde ho upozorňoval na písně Chorvatů-Kajkavců, a sbírkou Kukuljeviće, prohlédl jeho rukopis slovinských písní a podal různé informace.

»Volkslieder aus Krain« vyšly sice až r. 1850 v Lipsku, ale An. Grün připravoval je dlouho do tisku, o čemž Slovinci věděli a sami také materiál tento sbírati museli.

První a nejdůležitější sběratel byl arci *St. Vraz*, který v listu 18. (Děla V.) dne 19. listopadu 1837 oznamuje, »ich studiere jetzt besonders das *slavische Volkslied*« a srovnává je s jinojazyčnými, při čemž mu u latinské písně konal dobré služby překlad Čelakovského. Sbíráním národních písní (pověstí, přísloví) počal St. Vraz baviti se už r. 1833; r. 1834 a 1837 cestoval po Krajině a Korutansku, 1838 po západním Uhersku a rozmnožoval všude zásoby své lidové poesie.

Vrazovi imponoval zvláště Andria Kačić Miošić (Razgovor naroda Slovinskoga) 1756, vzorem mu byl Vuk Stef. Karadžić, ale ***přímý impuls*** dal mu *Fr. L. Čelakovský*, který do »Slovanských národních písní« 1822—25 přejal dvě korutanské písně a vyzývavě se tázal, proč Slované nad Savou, Dravou a jinde nevzdělávají národní písně. K tomu přistupuje po celém Slovanstvu proslulý *Rps Královédvorský*, jehož krásami otcové naši nemohli se nasytiti.

Čelakovský byl mile překvapen knížkou Vrazovou, z níž v Čas. Č. Musea 1840 uveřejnil deset písní v originálu a překladu »Ilyrské národní písně«. Již dříve sledoval se zájmem sběratelskou činnost Vrazovu, jakmile se o tom dověděl od Prešerna (list Čelakovského v Záhřebské universitní knihovně, Bílý, Kor. Čel. II. 609,) Též Šafařík podal v Slovanském národopise 1842 ukázky slovinské, které obdržel r. 1837 od Vraze pro Čas. Č. Musea, ale tenkráte jich nevytiskl.

Konstatujeme zde vliv ***český***, který byl na jihu tak mocný.

Konečně uvažme, že prostředkem let třicátých objevilo se mezi Slovany několik historicky tak významných sbírek národních písní jako od Maksimoviče, Wacława z Oleska, Wójcického, Kollárovy Zpievánky, Sacharova Skazanija russk. naroda 1836—37, Sněgireva Přísloví a prostonárodní svátky a pověry, a také tato ušlechtilá řevnivost přispěla k tomu, že vydal Vraz tuto knížku v ***českém*** již pravopisu.

Hned na to vyšla Korytkova sbírka a po ní další tři svazky »Slovenske pèsmi krajnskiga naróda 1840, 1841, 42. (Kolo III. 1843, 120—121.)

Když se o nich Čelakovský dověděl, dal si je objednati skrze švagra svého, Dra Staňka, jenž o ně psal zase St. Vrazovi.

Byla tedy *požehnána čtyrycátá léta* pro slov. *národní píseň.*

Jinak bylo s *lidovou povídkou*, *pohádkou*, pověstí, příslovím. Tu však čestně nutno uváděti jméno Majara-Ziljského.

Toto pole leželo dlouho úhorem, a bylo-li někdy vzdělá-
váno, pak se dálo nepřirozeným způsobem — chorvatsky.

Vyjma nepatrné pokusy ve Včele 1852 nebylo po *slovinsku* nic zaznamenáno. Ba náš *Majar* musil se utéci do ilyrského Kola, chtěl-li uveřejniti pověst o králi Matyáši. V dopise svém od 25. pros. 1841 v Kole 1842 oznamuje, jak se mu líbí nápěv k lužické písni »Wulke zbožje« (Pjesnički Lužiskich Serbow), podobný písni, kterou slyšel v Ziljské Bystřici »u oči Duhovoga utorka«.

Zaznamenán tu nejen po chorvatsku materiál, nýbrž i doprovodní řádky, jako rovněž se stalo v Kole IV. (1847), kam týž *Matija Majer*, Slovenac Ziljan, navazuje na článek Ivana Kukuljeviće v Danici 1846, uložil pojednání o Vilách (i šta o njich znade narod slovenski u Koruškoj).

A ještě později Trdina musil hledati útočiště v Nevenu 1857, což se stalo pro našeho Erbena přímo katastrofální.

Teprve v polovici let padesátých počínají Slovinci věnovati pozornost národním pověstem a pohádkám, když je začali burcovati Češi.

A tu přišel impuls z Čech *dvojí cestou*: skrze *K. J. Erbena* a *Boženu Němcovou* a jejího muže.

K. J. *Erben* vytiskl sbírku národních písní, obíral se zpracováním slovanských pohádek a pověstí, stopoval slovanskou mythologii až do indických prvků, a když shledával materiál k Slovanské čítance, viděl, že Slované mají mnoho společných látek s jinými národy, ač tu byly též originelní náměty, ale také mnoho bylo přejatého již z knižní literatury. Přítel jeho Ant. *Rybička* snášel mu horlivě tištěné doklady a upozorňoval Erbena, že mnohé »ryze germánské« látky přicházejí též u Slovanův.

Přímo neocenitelné služby prokázal Rybička Erbenovi, když tento zamýšlel vydati slovanské pověsti v *originelních* jazycích. Miklosich se velice o ně zajímal a sliboval podporu cís. Vídeňské Akademie, a to bez mnohých formalit a překážek; Erbenovi bylo zápasiti s tiskem a vydavateli, a pak s obtížným shledáváním folkloristického materiálu. Zvláště u Malorusů, Bulharův a Slovinců našel pole skoro nepřipravené.

Tu se ho ujal Rybička a ve Vídni kortešoval mezi redaktory říšského zákoníka — Erben se znal s nimi ze sezení právnické komise pro slovanskou terminologii z r. 1849 — a tu *Cigalè* pátral mezi Slovinci a našel Janeza *Trdinu,* který některé slovinské povídky uveřejnil chorvatsky v »Nevenu« 1857, jež Erben přiřadil k srbským jako zvláštní pododdělení.

Nejdůležitější místa z korespondence Rybičkovy a Erbenovy, týkající se Trdiny, uveřejnil jsem v Slovanu, v č. 10, r. 1913, věnovaném památce Janeza Trdiny. Výtah z toho a vysvětlení těchto slovinsko-českých styků podal jsem v »Moravské Orlici«, 15. září 1913, kde jsem také na Navratila upozornil.

Již r. 1853 psal Rybička v tom směru Erbenovi (Přehled X. č. 15), ale »Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských

v nářečích původních« čili Slovanská čítanka vyšla teprve r. 1865. Interes Miklosichův vidětí též v Slavische Bibliothek II., kde uveřejnil od M. Valjavce chorvatsko-slovinské pohádky z okolí Varaždína a odsoudil nevědecké záliby svých krajanův diletantů v oboru sl. filologie.

Druhý blahodárný *vliv* na sbírání etnografických látek přišel do Slovinska působením muže Bož. Němcové, který mezi Němci v Korutanech našel osady slovinské a v duchu manželky své působil na spisovatele a nadšence jejich, faráře *Majara*, s nímž i B. *Němcová* vešla v korespondenci.

*

Matija *Majar*[1]) (recte Majer) 1809—1892, patřil k nejčilejším slovinským buditelům; byl to ušlechtilý, ale naivní ctitel Kollárův, který i v gramatice a písemním jazyce se snažil dosíci všeslovanské jednoty. Jeden z družiny Oroslava Cafa, Božidara Raiče, Davorina Terstenjaka, Muršce, Majcena, Jan. Majcigera, idealistů nadšencův. O českou literaturu se zajímal velice horlivě; tak členem Matice České byl již od r. 1846 jako kaplan v Celovci, a v seznamech dárců musejních je často připomínán. I náš dopis svědčí o této slovinsko-chorvatsko-všeslovanské směsi a všehochuti. Konec života ztrávil v Praze (od r. 1883—92).

Byl to představitel Korutanských Slovinců, a nejraději se obíral zvyky, obyčeji a národopisným popisem rodného údolí zilského. Vydal Korutanské pověsti a Pěně (písně), čímž se sblížil s našimi sběrateli lidových zvyklostí.

M. Majar seznámil se s mužem Němcové, který ji upozornil na zajímavého slovinského literáta. (28./II. 57 a 21./III. 57 v Osvětě 1914 č. 9.) B. Němcová vstoupila s Majarem ve spojení, v korespondenci její zachovaly se tři listy z této doby (r. 1857) od 1. dubna, List LXXIII, (21. října), List LXXXVIII. a LXXXVIII. (datum odtrženo) ve vydání sl. M. Gebauerové, II. díl.

Obsah prvního listu B. Němcové ze dne 1. dubna 1857: Hlásí se k Majarovi přátelsky. Žádá za výklad pověry lidu o upíru. Nabízí své služby, kdyby potřeboval čeho v záležitostech literárních v Čechách.

List *zde uveřejněný* je *odpovědí* na tento dopis Boženy Němcové, ale je zaslán Josefu Němcovi do Běláku.

O upíru se *Němcová* ničeho nedověděla, ale zaslaného materiálu užila v článku »Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech«. — Z přátelského dopisu sděluje B. Němcová, který uveřejnila v *Čas. Mus. kr. Českého* 1857, sv. III. (V Sebraných spisech Boženy Němcové sl. Gebauerové (IX). Popis kroje u Zilských Slovinců (Gailtal).[2]) Tento kroj viděl zasilatel listu —

---

[1]) Viz Dr. Karel Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva III. 154—157 etc.; dobrá je Majarova charakteristika v Riegrově »Slovníku naučném« do 1866.

[2]) Gaitalerinnen, Gaital je chyba tisku.

funguje tu Němec — u faráře M(ajara) o posvěcení chrámu (žegnanie). Odbočka o úctě lípy. Popis žegnanja s ukázkami národních písní. Poznámka, že uvedené písně jsou v dialektu zachyceny. Návštěva cizí chasy. Stárci (srovnej s hody na Moravě). Několik slov o zasnubování.

Ke konci je tato uznání plná a vděčná poznámka: »Při této příležitosti musím vám projeviti, že chvalně známý pracovník na poli literatury slovinské Matio[1]) Majer, farář na Gorjach, chová v rukopise valnou sbírku slovinských národních písní, posud neznámých, kterou ještě doplniti a svým časem spolu s popisem všech zdejších národních slavností, zvyků a obyčejů tiskem uveřejniti zamýšlí. Tím by se obohatila nejen skrovná posud literatura slovinská, ale zvláštní ráz a mluva těch písní staly by se pramenem badání rozličného. Zajisté zavděčí se pan Majer svou prací celému Slovanstvu, anť k obávání je, že by časem poklad nazmar přijíti mohl.«

V dopise našem zmiňuje se Majar též o dětských hrách. Němcová užila jeho zápisků v Štěpnici 1858 str. 67 »Hra na železný most« (z Zilské doliny).

Ve vydání Kobrově (z pozůstalosti spisovatelky B. Němcové) je též pohádka o hadí královně »skoro po celém Slovinsku známá«.

Přejata je ze slov. Bčely 1858 a šla patrně také prostřednictvím Majara. Je mezi »Několika pohádkami jihoslovanskými« ve *dvou* variantech.

Od Majara uveřejnila Němcová ve Sborníku učit. 1858[2]) »Báječný přírodopis«, který je příspěvkem k poznání národní poesie v Zilské dolině.

I zde čteme v poznámce stručné lokalisování Zilské doliny a pak poznámka o »známém slov. spisovateli a horlivém národovci M. Majarovi, který . . . chová v rukopise krásnou sbírku národních písní, pohádek, obyčejů a pověr svých krajanů. Co tuto v překladu podávám, jsou výňatky z onoho rukopisu, poslaného mně z přátelské laskavosti k volnému upotřebení. Činí mi to potěšení, že mohu čtenáře seznámiti poněkud s krásnou *národní poesií* slovinských našich spolubratřenců«.

Mezi Slovinci vznikla pak celá škola sběratelů národní poesie, mnozí srovnávali tento materiál s druhými Slovany i jinými národy (Navratil, Hubad a jiní), až připravena půda k vydání národních písní od prof. Štrekelja v Slovenské Matici.

*

Pojednání toto bylo již hotovo, ale musil jsem čekati na vydání listů B. Němcové poslaných Majarovi (vydaných Marií Gebauerovou v II. dílu Korresp. B. N.) a dopisů Jos. Němce choti

---

[1]) Matija (Matěj) Majar; Matio jest již v Č. Č. M. 1859.

[2]) Na rok 1859. V Augustově vydání Sebr. sp. B. N. 1863 jsou připojeny 10. a 11. článeček.

jeho zaslaných, uveřejněných vl. r. V. Vávrou v příloze Osvěty (1914). Oboje dopisy tyto jsou vysvětlením a komentářem k listu Majarovu. Němec popisuje zde, kterak se seznámil s inteligentním, nadšeným knězem Majarem a jak ho navštěvoval v Gorjách o svátcích velkonočních a svatodušních. Pro nás jsou zvláště důležity dopisy Josefa Němce od 6./7. 57, 21./7. 57 a 29./7. 57, které jsou zároveň vzácným příspěvkem k slovinským literárním a kulturním poměrům. Též listy B. Němcové, určené Majarovi od 1. dubna 1857 (LXXIII.) a od 21. října 1857 (LXXXVII.) a list LXXXVIII. tvoří doprovod k dopisu našemu.

*

Dopis Majarův J. Němcovi.

Serčni prijatelju!

Vaš zanimivi list me je serčno razveselil. Da Vam pri toj priči nisem odgovoril, pride od toga, ker sem hotel iz moje sbirke slovenskih narodnih običajev některe reči prepisati, ktere ovomu listu priložim. Věm, da bi trěbalo mnogo razjasniti, posebno v popisu dětinskih jiger. Takove stvari, ako ravno jednoduhe, je vendar tažko tako popisati, da bi člověk, ki jigre ne pozna, tistu mogel si jasno pristaviti. Zato prečitajte priloženi moj spis. Prihodni pondelik pred poldnem, 20. Julia pridem Vas objiskat v Bělak, ako Bog dá. Onda budeva zajedno to pročitala i razjasnenja pripisala, kdě se bude potřeba kazala. Od upira ali upirice pa v naših krajih nič nisem slišal. Žal mi je, da na pitanje Vaše gospe nič odgovoriti ne věm. Prosim pozdravite ju serčno od tistoga Majarja tam v tistih samotnih Gorjah.

Za Musejnik budem spisal članek: o literaturi slovenskej — samo se bojim, da bi ga ne dokončal do naznačenoga časa, do konca Červenca. Kakor hitro bude gotov, ga berzo odpošljem.

Take o narodnih pěsnih budem zgotovil članek, kakor Vaša blagoserčna i učena gospa mi svetuje i kakor ste mi Vi uže popred pravili.

Vi ste me, da odkrito serčno kažem, k večoj činosti poizbudili; ne bilo bi nič posebnoga, da bi člověk ovde osamljen književno ne zadremal. Ker ne imam tu blizo suseda, kteri bi le kake slavenske Novine čital, še manje pak s slovstvom se zanimal.

Jeden obširneji spis sem od vrednika »Novic« nazad dobil, ker je kao *naučen* članek za *gospodarske* novine preobširen. Vam ga priložim samo, da ga — ako se Vam sljubi — pročitate, a kada Vas objiščem, mi ga date sopet nazad. Vrednik mi je pisal obširen list, kako bi bil za nas Slovence beletristički list potreben — pa kako težko bi ga bilo obderžati, posebno, ker krajnski duhovniki imenuju vsaku pripovědku ali pesmicu: *gerdu* i *vmazanu,* ako je samo *šenca od ljubezni* v njoj. Pravi kapucini su to!

V Novice pa dobimo gotovo, ako ne več, vsaj někada některa redka cirilicoj tiskane. To mora iti napred.

Pozdravite mi serčno Vašu blagorodnu gospu, ja se serčno zahvalim za njenu prijaznost do meni i do našich književnih záležitostih. — Jaz se uže sada tešim, da se budem v kratkom s Vami ustně opet pogovarjal, dotle se Vam lěpo priporučim.

Zdravstvujte, dragi prijatelju!

Matia Majar.

Cila Vas učtivo pozdravi, ona mi je največ od teh dětinskih reči povedati znala.

V Gorjah (Post Arnoldstein) 16. Julia 1857.

*

Obsah listu tohoto, který je psán v hrozné slovanské míchanici, v níž Majar prakticky užil svých »Pravil kako izobraževati Ilirsko narečje i u obče Slavenski jezik« (1848):

Měl radost z dopisu Němcova. Neodpověděl, poněvadž chtěl k tomuto listu připojiti některé věci ze své sbírky slovinských lidových obyčejův. Takové jednoduché věci jako hry je těžko popisovati, aby si je představil ten, kdo jich neviděl. Navštíví ho 20. července v Běláku. Budou to spolu čísti a připíší objasnění, kde toho bude zapotřebí. O upíru nic neslyšel, lituje, že na otázku jeho choti nemůže odpověděti.[1]) Ať ji od něho srdečně pozdraví.

Pro Musejník napíše článek o slovinské literatuře, ale bojí se, že nebude do konce července s tím hotov. Jak bude hotov, tedy ho odešle.

Také o národních písních napíše článek, jak mu to B. Němcová radí a on mu to dříve již řekl.

Upřímně se přiznává, že ho Němec povzbudil k větší činnosti, nebylo by (nic) zvláštního, kdyby tam člověk v osamělosti literární »zadřímal«. Neboť nemá souseda, který by slovanské noviny četl, tím méně se obíral literaturou.

Od redaktora Novic (Bleiweise) obdržel zpátky obšírnější naučný článek, který se Bleiweisovi do hospodářských novin nehodí. Přikládá ho, aby ho podle libosti přečetl; při návštěvě ať mu jej vrátí. Redaktor (Bleiweis)[2]) mu psal obšírný list, jak by bylo zapotřebí pro Slovince belletristického časopisu, ale těžko by ho bylo udržeti, zvláště když krajinští duchovní jmenují každou povídku nebo píseň *ošklivou,* je-li v ní jen zmínka (troška) o lásce. Jsou to praví kapucíni.

V Novicích bývají některé řádky tištěné cyrillicí.

Pozdravy jeho choti a díky jí za laskavost k němu a zájem k slovinské literatuře. Těší se, že v brzku s ním bude mluviti.

---

[1]) cf. list Němcové od 1. dubna 1857 (LXXIII. v II. dílu Korr. Marie Gebauerové).

[2]) O účastenství Majara v Novicách viz pojednání Dr. Janka Lokara »Bleiweis in Novičar i« v Bleiweisově Zborniku, 1909.

Cila (nejspíš osoba na faře) ho pozdrazuje, většina dětských věcí je od ní.

(Je patrně »Hra na železný most« od ní. Zdá se, že B. Němcová chovala víc dětských her a zábavek ze Zilské doliny, nežli bylo uveřejněno v Štěpnici.)

*

Poznámky.

Novice počaly vycházeti r. 1843 a byly orgánem hospodářské společnosti a celá desítiletí nejrozšířenějším slovinským listem, který redigoval Janez vitez Bleiweis Trsteniški (1808—1881), otec naroda slovinského. O »Novicích« psal Dr. Janko Lokar v Bleiweisově Zborniku a v Izvestji c. k. II. drž. gimnas. v Lublani; viz o významu Bleiweisově Zbornik jemu věnovaný 1909. Uredil Dr. Jos. Tominšek. V životopisu jeho je často vzpomínáno styků Bleiweisových s Čechy, Riegerem, Al. V. Šemberou, Hankou), (D. J. Šafařík — Šafařik, který r. 1863 poslal Bleiweisovi Chrisovul Cara Stef. Dušana, nebyl ovšem náš Pavel Josef Šafařík), s Legem, který o něm měl řeč v Umělecké Besedě, jejíž členem byl Bleiweis.

Redaktor *Č. Č. Musea* V. B. Nebeský chtěl udělati z orgánu tohoto jakousi revue, ač se mu pokus tento nezdařil. Odtud si vysvětlíme přehledy slovanských literatur, ku př. Pypinovy Listy o ruské literatuře 1858 a r. 1859; Jind. Sucheckého Nástin dějin písemnictví u Poláků 1858, V. Křížka Přehled veškeré lit. jihoslovanské, 1859, 60; sem by patřil i článek Majarův, o němž se zde zmiňuje, ale v Musejníku nevyšel. Těžko říci, zdali jej Majar odeslal, anebo ho Nebeský odložil neporozuměv jeho všeslovanské slátanině jazykové.

Jakýmsi odškodněním pro Majara byl článek Němcové »Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech« v III. sv. Musejníka 1857 na prvním místě uveřejněný, kde je čestná zmínka o Mat. Majarovi.

*

Dopis tento svědčí o neobyčejné agilnosti B. Němcové, která i za dob zlých zachovala si zájem o život lidový a budila o něj spolupůsobení u Slováků, Slovincův a Bulharův. Listem tímto zároveň rehabilitována i památka J. Němce, který měl i v cizině pochopení pro literární práce své choti, s níž mu nevykvetlo štěstí manželské. Mat. Majar dokládá sám, že ho Němec povzbudil k větší literární činnosti.

Dr. *Čeněk Zíbrt:*

Josef Dobrovský a knihovna Neuberkova.

(Dokončení.)

Většina rukopisů a knih Neuberkových, jež jsou nyní majetkem Musea, podle jména i částečně podle obsahu jsou ovšem odborníkům známy. Bibliografie a literární historie česká byla po celé století XIX. pěstována s takovým úspěchem, že dnes něco z brusu nového objeviti v oboru staré literatury české není věc snadná. Dlužno jen těšiti se tomu, že památky Neuberkovy soukromé bibliotheky, do nedávna přístupné jen vyvoleným a zasvěcencům, jsou nyní přístupny badatelům ve veřejné, každému otevřené bibliothece musejní.

Radost, že se zachránila pro věky budoucí celá řada unikátů, nenahraditelných památek, mísí se však s pocitem trpkosti a lítosti, že se přece jen poměrně málo mimo první polovici věku XIX. těžilo hlavně z rukopisů Neuberkových a lépe řečeno v době nové a nejnovější téměř nic. Dra Fr. Bartoše chystaný soupis rukopisů musejních podá výčet u jednotlivých rukopisů, co z nich bylo tištěno.

Roztřídíme-li si zhruba podle obsahu tyto památky, upoutají pozornost především historikovu dva rukopisy ze stol. XV. s latinským a českým textem kroniky Pulkavovy z majetku kdysi Dobnerova (viz jeho přípisek na přídeští), jež svými varianty uchylují se od textů známých z posavadních vydání této kroniky. Rovněž text vlastního životopisu (autobiografie) Karla IV. a jeho skladby, korunovačního řádu českého, zachoval se v Neuberkově rukopisu a nebylo ho rovněž použito při vydání, ač patří mezi nejstarší texty. Sign. V. B. 24.

Podle obsahu sice známý, ale posud nedosti vykořistěný jest sborník rukopisný, nynější signatura II. C. 10, obsahující historické skladby: Kroniku Martimiani, Kroniky o Velikém Alexandru a o všech římských králích a císařích, Mandevillovu cestu po světě a sbírku Katonových distich. Kronika Martimiani zachována jest, a sice část druhého oddělení s důležitým textem, ještě v jiném důležitém rukopise Neuberkově XV. věku.

Pro dějiny českobratrské důležitý jest rukopisný sborník ze XVI. stol, jenž vedle jiných náboženských úvah obsahuje »Napomenutie všech věrných (bratří a sester) v nynějších pokušeních a zarmouceních k dóvěrnosti«. Jungmann naznačil na lístku vlepeném obsah i uveřejnil jej v Historii liter. Č., ale jinak se netěžilo nic z této vzácné památky, jež vhodně doplňuje českobratrské sborníky musejní, zvláště získané v poslední době. (II. H. 33.)

Bibliotheka musejní chovala mezi vzácnostmi důležité Paměti šlechetného vlastimila, »posledního Táboritya«, jak mu říkali vrstevníci, Jana Jeníka rytíře z Bratřic, jehož osobnost tak znamenitě mistr A. Jirásek zobrazil ve Věku; jednak získalo Museum

Pamětí Jeníkových koupí z pozůstalosti Tom. Buriana, jednak od dra Lauermanna. Jsou to myslím ty svazky, o nichž soudí Sobotka v Čas. Č. Musea 1880, že byly zašantročeny někam. Nyní dostal se do Musea také úplný exemplář původní Jeníkových Zápisků s názvem »Pamětihodno všelijakých bývalého, nyní ale zcela opovrženého, ano již pominulého národu českého se dotýkajících věcí, ze starých kněh a ze starých rukopisův sebráno«. V šestém svazku prohlašuje r. 1825 spisovatel těchto Pamětí Jeník úplné toto dílo »za vlastnost pana Jana rytíře z Neuberku«. Honosí se tedy Museum nyní skoro již všemi, česky psanými zápisky Jeníkovými,[1]) tak důležitým zdrojem pro seznání politických, kulturních i literárních poměrů českých, jakož i pro seznání vroucí vlastenecké lásky a ušlechtilé povahy Jeníkovy.

Zavedlo by do podrobností, kdybych chtěl všecko jmenovati z historických pramenů a materialií: výpisy z bibliotheky Waldšteinské v Duchcově, rozmanité texty apologií a konfessí ze XVI. věku, Balbínovo Rationarium temporum, rukopisy o appelování, instrukcí městům královským, studie Neumana z Puchholtze o právní historii české, abecední přehled »Extractus derer kaiser-königlich ergangenen Generalien« od r. 1600—1776, Štelcara Želetavského zajímavá, originalní »Zpráva o lichvě« z roku 1596 atd.

Zvláštního upozornění zasluhuje posud málo prozkoumaný material pro porozumění známému jednání stavů českých na sklonku věku XVIII. a r. 1848 o českém státním právu a jiných základních otázkách příbuzných, při nichž, jak uvedeno, zejména a v čele rytíř Jan Norbert z Neuberka horlivě se účastnil jednání a rokování a většinou zcela neznámé dokumenty se všemi podrobnostmi i originály si zachoval. Tato partie částečně také byla odevzdána k uložení řediteli archivu musejního, p. V. Schulzovi, do musejního archivu. Z těchto aktů zejména pozornosti zasluhuje rukopis, v bibliothece uložený, obsahující přehled všech privilegií českých stavů: Notizen über die ständische Verfassung Böhmens.

O důležitosti obsahu obou právních rukopisů Neuberkových z věku XV. (nynější signatura V. E. 40. a II. D. 10.) podal zprávu zevrubnou Hanka v Přehledu pramenů právních, Rozbor literatury české I. str. 167—8 a jiní. K tomu dlužno přidati nedosti posud známý právnický rukopis z r. 1515, důležitý mimo to pokračováním kroniky Pulkavovy a Beneše z Hořovic s varianty odchylnými od známých textů, nynější signatura V. E. 43.

Praktickou důležitost posavad má (signatura VIII. E. 29.) Abecední přehled všech panství a statků, zapsaných v deskách zemských, s udáním polohy, majitele, ceny, vlastnictví a s přesnou citací hlavní knihy i se signaturami, jak jsou zapsány v deskách zemských. Rovněž zajímavý, ač ovšem zastaralý, jest pokus Fal-

[1]) Viz P. Sobotka, Cas. C. Musea 1880, str. 3, 280; Zíbrt Č., tamtéž, 1897, str. 305, 442, 525.

kův (z r. 1847) vylíčiti dějiny pozemkové daně v království českém: Die Grundsteuer-Verfassung in Böhmen von der ältesten bis auf die gegenwärtige Zeit (nynější signatura VI. C. 20.).

Pěstitelé české filologie a literární historie s povděkem uvítali, že vzácná památka českého jazyka »Čtenie zimnieho času«, evangeliář z konce XIV. stol., pergamenový rukopis Neuberkův, vyložen jest nyní v Museu, nynější signatura III. A. 40. Jeho důležitý text vydal Ad. Patera v publikacích III. třídy České Akademie r. 1903. (Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Skupina I., Rada I., číslo 7.) Jest to rukopis, darovaný od Dobrovského Neuberkovi, jak se o něm zmiňuje r. 1797 v listě Durichovi. Neuberk dal rukopis, jenž asi byl bez desek, svázati do lepenkových desek, potažených bílou vepřovicí s okrasami. Viz ve vydání Paterově str. VI. Po stránce grammatické a lexikální jsou tu pozoruhodné dále rukopisy s obsahem náboženským: Modlitby z druhé polovice věku XV. s pěknými drobnomalbami (nynější signatura III. H. 37.); Nový zákon z XV. věku (nynější signatura V. E. 42.); opis Rokycanovy Postilly, škoda, že pozdní, ze začátku XVII. věku (nynější signatura V. B. 21); krásně psané a zdobené Rorate ze XVII. stol. (nynější signatura IV. H. 53.), ohlas idyllické tvorby tehdejší u nás; graduál český s notami ze XVI. stol. (nynější signatura IV. A. 17.).

Neuberský druhý Exemplář Katonových mravoučných distich, rukopis XV. stol. v něžné, sličné úpravě, s vyobrazením »mistra Katuna«, znám jest z otisku u Voigta a u Dobrovského v Slavínu. Dodati dlužno, že na konci obsahuje také průpovídky Senekovy. (Dicta Senecae Cordubensis philosophi.) Nynější signatura V. H. 40.

Mezi nejvzácnější skvosty Neuberkovy bibliotheky dlužno čítati original rukopisu obsahujícího mimo jiné skladby milostnou báseň syna krále Jiřího z Poděbrad Hynka, skladbu rozmarnou, proslulou i v širších kruzích pod názvem Májový Sen, nynější signatura V. E. 39. Zevrubný popis a rozbor tohoto rukopisu podal Nebeský.[1]) Rukopis býval kdysi majetkem Petra Voka z Rožmberka, jak svědčí Sadelerovo Ex libris na přídeští. Jak se vzácná památka, pokládaná za ztracenou, zachránila, nic není známo. Jen možná zjistiti, že ji koupil podle zprávy Dobrovského rytíř Jan z Neuberka šťastnou náhodou. Věčná škoda, že jest rukopis děsně zohaven, potrhán, listy i obrázky. Převládá vesměs obsah milostný, rozmarný. Je to nejdříve rozjímání, vlastně varování před ženitbou, jak objasňuje tato ukázka:

»Ktož chce se koli voženiti,
buďto starý anebo mladý,
sluší v tom vzíti múdré raddy,

---

[1]) Srv. Nebeský, Zpráva o Rukopise Májového Snu, Čas. Č. Mus. 1848, I. str. 113. Viz v úvodu vydání Zíbrt: Hynek z Poděbrad, krále Jiřího syn, Májový Sen, Světová knihovna Ottova, 1915.

ušima se ovšem ženiti
a očima pilně hleděti . . .
i jestiť klenot a dosti drahý,
komuž to Pán Buoh šťastně zdaří,
bohatě se oženiti
a pěknú ženu pojíti.
Slušíť prositi nebeského Pána,
když vstáváme neb léháme,
abychme to uprosili sobě,
jak bychom se zženili dobře.«

Ženění se líbí mnohým, ale zlatá svoboda prý nahradí přednosti stavu manželského, jak hájí básník staročeský zásady této:

»Kteréž kněz koli štolú svázal,
tyť jest již věčně zavázal,
aby vždycky svoji byli,
byť se pak i sobě potom nelíbili.
Čistá svoboda a neženění, —
nejsi v žádném zavázání. —
A což to nenie veliká lahoda
a zvlášť ta šlechetná svoboda,
na toť sluší vždy mysliti,
ktož toho zvlášť muože a umí požiti . . .«

Po vtipné allegorické básni o Ctnosti, její chůvě Rozumu, o děcku Štěstí a jeho chůvě Mladosti a o hofmistrovi Svobodě atd., po dialogu allegorickém mezi rytířem světákem, sličnou děvou Ctností a rozvážným starcem Múdrostí vepsán jest, pokud listy nejsou vytrhány, Májový Sen, dále věrný obraz slastí a strastí manželských ve vtipné básni. Dále líčeny osudy pána Štěstí, z nichž vysvítá konečné mravné naučení: Kdo chce vyhrati a vítěziti, musí u pana Pravdy hospodou pobýti a tu raději hořké a řídké pivo píti než u purkmistra Povolila malvazí a med. Srv. o vydání pod názvem Pán rady 1505 Zíbrt, Řády a práva starodávných pijanských cechů a družstev kratochvílných v zemích českých, v Praze, 1908, str. 297.

Konec rukopisů překvapuje českou úpravou 12 novel z Boccacciovy proslulé sbírky Dekameron, s jejíž zvláště podařenými kusy patrně hodně záhy neopomenuli se Čechové seznámiti. Ovšem není to překlad otrocky věrný. Překladatel přizpůsobil 1., 2., 3., 5., 6., 8. novelu třetího dne v Dekameronu, 8. novelu sedmého dne a 5., 7., 8. novelu dne osmého a 6. novelu dne devátého českým souvěkým poměrům v řeči lahodné, jadrné, propletené laškovným vtipem a čtveračivými úslovími ryze českými, nevyhybaje se ovšem líčení drastickému i přihrublému, jak to dovoloval tehdejší vkus a nemrav. Ba události vlaské i s jmény osobními a místními hravě přenesl do Čech, do okolí, v němž žil a jež jako vrstevník znal. Na př. v rozprávce o jeptiškách lokalisován děj, v němž vystupuje mladý sedlák Kostrba ze Stakor a starý sedlák Nutkal. V rozprávce »o dvú súsedech a tovaryšiech« počeštěni oba sousedé na Bartoše a Štípu. Rozprávka o nevěrných mužích a o ženské chytrosti vypravuje o bohatém, nedůvěřivém kupci v Jevíčku. V líčení o panu Thymovi a o koni, kte-

rýž bez trhu prodán a bez peněz kúpen, hraje nevděčnou úlohu klamaného chotě místo vlaského šlechtice český rytíř v slavném městě Písku, rodem Říčanský, pan Habart jménem, zvolený za hejtmana anebo správce Kúřimského kraje. V rozprávce o sedláku a opatovi pojmenován sedlák Mařík a opat usazen do kláštera (jak se píše) »v našem kraji Boleslavském«. Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Saloméně a o jejím velmi netrefném manželi používá jen motivu Boccacciova a líčí zcela po česku masopustní mumraje, tance a hodokvasy, při nichž netoliko mladé, pěkné paní, než i báby kožich na ruby obrátily, aby styděno bylo, a při tom spanilá, ušlechtilá paní Salomena byla místo kratochvíle sužována od potvorného muže, ohyzdnými čertovskými maškarami, až se rozehřál staročeský upravovatel Boccaciova Dekamerona ku povzdechu: »Daj Pán Buoh jí (paní Salomeně) v tom štěstí, aby se jí vedlo vedle vuole její a jí ráčil Pán Buoh pomoci od potvorného padúcha, kterýž k ničemuž lidem ani Bohu není a našich milých panen aby ráčil milý Buoh zprostiti takových mužuov... Dajž to, Pane Bože, aby paní Saloména muže toho zbavena byla, čím spieš, tím lépe, amen.«[1])

Bibliotheka musejní získala ku posavadnímu rukopisu faráře u sv. Apollináře v Praze, mystika Jana Bechyňky, Neuberkův vzácný exemplář druhého jeho rukopisu, s obsahem důležitým pro seznání života veřejného i soukromého, hlavně kulturních poměrů na začátku věku XVI. v Praze, v Čechách. Nynější signatura IV. H. 45. Srovnává Bechyňka duchovní život s korbelíkem. Boží přikázání přirovnává k sýru scelivému, chutnému, hříchy smrtelné přirovnává k sýru zkazilému, červivému, nebeské království k rouchu. Přemlouvá urozenou paní Dorotu Řehovou, aby přistoupila ke straně podobojí, vzpomínaje, jak se poměl u ní i se svým otcem, jak je oba »na polštáři posadila, stůl obestřela, skvostnými krměmi rozličnými ozdobila, chlebem, bílým i režným, polévkú s droby teplou, husí tučnou, slepicemi křehkými, jablky s vejci smaženými, masem jedlým, homolkami chutnými, ovotcem rozličným, nápojem dvojitým štědře's ozdobila«. Brojí dále proti pověrečnému prý křtu zvonů. V dalším strojeném dopisu varují panny Dorota Kostková a Elška Kovářovská Vilémovského nábožného bratra Beneše před ženitbou, přirovnávajíce stav manželský k stavu tkalcovskému. Vtipná jest skladba další »Praga mystica«, kde Bechyňka víru, naději a lásku Čechů přirovnává ku Praze. Víra podobá se Starému a Novému Městu, Malé Straně pohořelé; láska utuchlá opuštěnému Vyšehradu, naděje Hradu Pražskému. Praví: »Jaká jest Stará i nová Praha, Malá Strana, taková i víra; jaký Hrad, taková i naděje; kteraký Vyšehrad, taková v Pražanech láska; jaké v Praze brány, taková střídmost; jací kostelové a klášterové, taková spravedlnost; kteraká zeď, taková síla, totiž trpělivost; jakýž most, taková compactata; jaká

[1]) Srv. otisk této rozprávky o Salomeně Zibrt, Český Lid XIV., 1905, str. 456. Srv. opisy sign. III. E. 31., III. E. 41.

řeka, takováž válka protivenství protivníkův proti Praze.« Kolik má kamenný most oblouků »sklepův«, tolik mají kompaktata artikulův. Časové jest srovnání: »Nečistoty pak, které se na ryncích a na ulicích nalezají, ty se vozí do vody a nakažují vody Pražanům i povětří a tak z toho se nemoci lidem přihází a housenky se rodí. To znamená čtvrtý artikul kompaktat, totiž že se nezastavují zjevní hříchové, ježto z toho nakažení a pohoršení přichází... Jako na Vyšehradě žádného nepouštějí bez mýta, ktož má vnitř do Prahy jeti, takovátť jest láska naše, že žádnému srdce neotvíráme, leč má co dáti... Hrad pak krásný vystavený a vždy přistavený naději znamená, že i Praha tak je jadrné i krásné, vysoké naděje, jako hrad pěkný, červený, veselý, strakatý, řezaný.« »Jako jest Vyšehrad chatrný, tak chatrná láska, otrhána, nespojena spolu a sstydlá, zbořená, takže se řídko soused souseda drží, než každý sám o sobě, každý totiž sobka hrá... Zdaliž ale Slepému žákovi (tu je patrná narážka na proroctví Slepého mládence) nevěříme, jenž o té lásce svorné v Praze zpívá: Když Praha v jednotě bude, živý člověk jí nedobude... A jako rathúz zevnitř krásný a na věži se trubači ohlašují, vnitř pak šatlava, katovna, skřipec, tak prý spravedlnosti zevnitř jsou příjemné k oku, však proto bez přinucení a násilí nejsú.«[1])

Vedle rukopisů dostala se nyní do bibliotheky musejní řada unikátů tisků, inkunabulí (tisků nejstarších) i pozdějších, často vůbec neznámých. Badatelé ovšem dávno již hledali všech těchto knih v bibliothece musejní a často zle se hněvali, že se v Museu buď ztratily, nebo že se zapírá, že v bibliothece jsou. Zavinil to Hanka, jenž v studii o českých prvotiscích r. 1852 napsal u nejvzácnějších kusů: »Tento a následujících 9 kusů, ježto unica jsou, vysvobodil jsem r. 1817 od blízké zkázy a daroval jsem je k svátku mistru svému Dobrovskému, odkudž p. ryt. Neuberkovi a do Museum přišly.« Zatím věnoval většinu těchto vzácných prvotisků Dobrovský svému příznivci Neuberkovi a jen malá část tenkráte dostala se do Musea. Teprve nyní byly z Neuberkovy knihovny zakoupeny všecky z bývalého majetku Dobrovského a jsou ochotně každému půjčovány.

Vedle Letopisů Trojanských z r. 1488 (nynější signatura 25. D. 11) a Lucidáře z r. 1498 (nynější signatura 25. E. 22.) a jiných prvotisků vzácné jest Plzeňské vydání r. 1502 (nynější signatura 25. E. 23.) »Knížky o řádném mluvení a mlčení mistra Albertana«, právníka v Brixenu, spisovatele díla o rozličných ctnostech, jehož první kapitolu Prvotisk obsahuje a jehož rukopisů českých zachovalo se několik. Poučuje, že lidský jazyk žádný nemůže ukrotiti a proto každý »kto chce múdře mluviti a časem svým mlčeti, šest slov má uměti a jich pilně povážiti: Kto, co a s kým mluvíš, proč a kterak« ... Rovněž vzácný jest Plzeňský

[1]) Srv. Jungmann, Rozbor I. str. 177. O zmínce o Slepém mládenci viz Zíbrt, Zlatý jelen na mostě Pražském, Slepý mládenec, Sybilla, Ottova Světová knihovna, v Praze, 1914, úvod.

tisk Pekův z r. 1528 »Radda zhovadilých zvieřat a ptactva k člověku« (nynější signatura 27. G. 23.).

Z tisků, jimiž se doplňují posavadní vědomosti v oboru literární historie české, uvádím Šimona Lomnického návod ku vychování dětí, s vylíčením života dětského u nás, na sklonku věku XVI. »Řápek dětinský«, (nynější signatura 27. E. 40.), uváděný všude podle Jungmanna chybně s názvem »Řádek«.[1]) Do tak zv. morní literatury přibývá Neuberkův exemplář knihy vůbec neznámé, tisku Královéhradeckého, Augustina Štefana Pestis Alexiacus, aneb kratičké vypsání nakažení morního s případným poznamenáním remedií, odporných takovému nakažení, z neblahé doby rány morové u nás r. 1613 (nynější signatura 28. G. 46.). Z dlouhé řady ostatních uvádím Štelcarův přetisk Martina faráře Knížky proti ošemetné poctě a pokryté svatých z r. 1517 (nynější signatura 37. D. 29.); Kašpara Huberina Studnice života a lékařství dušem 1562 (nynější signatura 38. D. 35); mystická kniha O hrozném dni soudném 1588 (nynější signatura 37. F. 39.); Řehoře Nazienského Naříkání a žalostná úpění nad zdejšího života bídou 1590 (nynější signatura 38. E. 24.); Paprockého Obora z r. 1602 s obrázky (nynější signatura 27. C. 59.); zajímavá podnes polemika mezi Adamem Klementem, hlasatelem (jak píše) u sv. Václava nad Zderazem, s jesuitou Šebestianem Scipionem (Berličkou) o manželství a bezženství kněžském s důvody proti ženění i pro ženění kněžstva (nynější signatura 38. B. 24.). Roudnický tisk, překlad polské Postilly Jakuba Wujka z Wagrovce r. 1619 (nynější signatura 35. E. 14.).

Bohatě vůbec jest zastoupena literatura českobratrská a exulantská. Kromě knih známých obohacena byla bibliotheka tisky tohoto druhu, jež rovněž řadí se mezi unikáty literatury české. Uvádím na př. vzácné vydání Agendy aneb služby křtu sv. a při večeři Páně z r. 1620 podle tisku známého králického (nynější signatura 37. F. 37.); Adama Plintovice, básníka slovenského, Písnička k tomu dnu, v kterémž slunce nebeské zatměné spatřeno bylo, tištěná v Žilíně na Slovensku r. 1668 (nynější signatura 27. F. 55). Liberdovy knihy pro církev Hennersdorfskou r. 1731 (nynější signatura 37. F. 37, allig.); Weimarský tisk Hillingerův, Právo aneb soud ospravedlnění z r. 1739 (nynější signatura 37. F. 36.); Vratislavský tisk Markovičova Historie církevní rýmovaná z r. 1765 (nynější signatura 37. D. 30). Elsnerovy Berlínské tisky, Kázáníčka na vidění Ezechielovo o suchých kostech z r. 1775 (nynější signatura 37. F. 37, č. 4.)

Bohatou také kořisť poskytují památky Neuberkovy pro dějiny lékařských a hlavně přírodních věd u nás. Oblíbená příruční kniha středověkého lékárníka, Quirica de Augustis, Lumen apothecariorum, byla přeložena na vyzvání Ladislava z Wartemberka r. 1495 od českého doktora a lékárníka Matěje z Majta s názvem »Světlo apotekářů« podle vydání z r. 1496, s důležitým názvo-

---

[1]) Viz o něm Zíbrt, Český Lid XIII. 1904, str. 97.

slovím staročeským. Bohužel rukopis Neuberkův, nyní v Museu chovaný, jest novější (nynější signatura III. H. 35.) přepis, pořízený z původního překladu od tří písařů chatrně, s chybami. Přes to však obsahuje důležitá tato památka bohatý zdroj k staročeskému názvosloví přírodnickému a lékárnickému. Jireček v Rukověti tvrdí (II. str. 48.), že prý ve sbírce rytíře Neuberka byl tento rukopis, »ač se ho tam za posledních dob nebylo lze dohledati.«[1]) Mínění to pak opravil, Zas. Zprávy Král. Č. Spol. Nauk 1883, I. 38.

Sem bychom zařadili také několik tak zv. morních traktátů, jež poučují o podstatě morové rány, přímoří a o hojení morových nemocí, s recepty podivnými a s theoriemi o magnetickém působení léků alchymických, na př. Paeonia Světnovského Lékařství v čas rány morové 1613 (nynější signatura 28. G. 45.); Kampána Jana Kutnohorského O ráně morové z r. 1617 (nynější signatura 28. C. 3.), Polentziova Zpráva o moru z r. 1708 (nynější signatura 28. C. 2.) atd.

Rukopis astrologicko-lékařský, bez konce a začátku bohužel, z XV. stol., prohlašuje Jos. Jungmann přípiskem na přídeští za pramen skvostných slov k obohacení pokladu řeči české (nynější signatura II. F. 14.).

Ze skladeb zvěrolékařských upoutá pozornost koňské lékařství mistra Albrechta, prý štolmistra, kováře a koníře císaře Fridricha ze XVII. věku (nynější signatura V. G. 62.). Odborníkovi, zvláště znalci věd přírodních, nabízí se tu vděčné pole působnosti, kdyby rukopisy tyto a tisky, posud jen známé podle zběžných a nevždy správných popisů, probádal a výsledky uveřejnil.

Pro dějiny hospodářské a zvláště pro dějiny ovocnictví a vinařství zasluhuje pozornosti rukopis z r. 1447 Jana Pitrkafa z Hradiště a z Tuchovic »Knihy o rozličném stromóv štěpování, o neduziech a nemociech stromových« (opis skladby kněze Bohuňka, jejíž originál chová se v bibliothece Roudnické). Jungmann, Jireček a po nich jiní tvrdí, že tento rukopis, původně majetek Dobrovského (jak svědčí Šternberg, Pflanzenkunde 60), uložen byl v Museu. Byla to opět mýlka, vzniklá z dohadu, že všecky památky Dobrovského dostaly se do Musea. Zatím také tento rukopis věnoval Dobrovský Neuberkovi a teprve koupí dostal se z Neuberkovy bibliotheky do Musea (nynější signatura IV. D. 68.).

Z Dobnerovy bibliotheky darem dostal se Neuberkovi rukopisný Memorial všelikého hospodářství, s návodem o řízení dvoru, pozemků, a úřednictvu hospodářském, o lidu dělném, o postupu práce, o cenách obilních atd., ze stol. XVII. (nynější signatura V. B. 25.).

Zvláštní skupinu tvoří tisky a rukopisy, charakteristické pro osvícenské hnutí, pro tehdejší tak zvané brožurkové války, s břit-

---

[1]) Viz Em. Šedivý, Quiricus de Augustis, Světlo apotekářův z roku 1496, v Praze, 1908 (Sbírka rozprav z oboru lékárnických věd č. 6.).

kou satirou i nemilosrdně bičující často v rouchu allegorickém společenské nešvary a lži i přetvářku. Uvádím na př. satirický spis na ochranu psů, kterým se lépe vede, než mnohému člověku ubohému chudému: Liepold, Unterthänigstes Memoriale und Bitte der gesammten Hunde an ihre Brod- und Haus-Herren bei der bevorstehenden grossen Hundsverfolgung, 1789 (nynější signatura XVII. F. 48.). Nebo hlásí se tu směr náboženské svobodomyslnosti souvěké, tepající na př. nedostatečné podle názoru neznámého autora zařízení seminářů, seminárních síní, studoven, ložnic, bibliothek, jídelny i jídla a oděvu na způsob hovoru: Ernstes Gespräch mit einem Seminaristen über Kost und Kleidung z r. 1787 (nynější signatura X. B. 16.). Dále vtipné, polemické rozjímání o počtu sedm: Besser als Horus, oder: Die Sieben wie und warum . . . (nynější signatura X. C. 46.).

Konečně zvláštní skupinu v Neuberkově bibliothece tvoří knížky ode dávna oblíbené jako prostonárodní četba lidu českého. Jmenuji tu především dlouho a dlouho hledaný Lucidář z r. 1498, encyklopedii středověkého věření a vědění (nynější signatura 25. E. 22.).[1])

Převzácný a jediný známý exemplář jest »Kronika sedm mudrcuov«, »v nížto lest a chytrost ženská zjevně se vypisuje, kterak ciesařová na pastorka svého syna ciesařova (Ponciana) sedmkrát lstivě a neprávě ciesaři žalovala, že vždycky byl na smrt odsúzen, ale každý den ho jeden mudřec svú múdrostí od smrti vysvobodil«. Nynější signatura 25. E. 21. Obsah knihy podal a na její vzácnost jakožto unika upozornil již V. Nebeský v Čas. Č. Mus. 1847, II. 351, s příslušnými cizími udaji literárně historickými. Sem také řadíme pěkně zachované vydání Solferna z r. 1553, Tobiáše Mouřenína úpravu J. Wickrama divadelní hry o věku lidském (nynější signatura 27. D. 27).[1]), snůška moudrostí a zkušeností v Knížce rýmovní (nynější signatura 27. F. 53. a rukopis sign. V. D. 5.).[2]) Dále Proroctví Slepého mládence, text rukopisný, signatura V. D. 15.

Zvláště jsou tu zastoupeny knížky z tiskárny Matouše Březiny v Litomyšli po r. 1636, totiž: Historie o smutném skončení Guiškarda a Sigismundy; Historie o Piramovi a Tysbě (nynější signatura 27. D. 29.); Kronika kratochvilná o ctné a šlechetné panně Meluzíně z r. 1644 (nynější signatura 26. D. 30.); je to věrný přetisk textu i vyobrazení vzácného vydání Prostějovského z r. 1555, jež jsem r. 1889 prohlížel u antikváře Rosenthala v Mnichově, ale koupiti nemohl pro hroznou cenu 1200 Marků; Kro-

---

[1]) Viz Zíbrt, Český Lid XIII. 1904, str. 337 ad., kdež vyložen poměr české úpravy k německému originalu i vyobrazení jsou připojena.

[2]) Viz Zíbrt, Moudrost našich předků ve staročeské knížce rýmovní. Český družstevní kalendář, v Praze 1904, str. 59 ad.

[1]) Srov. vydání podle tohoto výtisku a podle Fürstenberského rukopisu na Křivoklátě Zíbrt, Staročeský Lucidář, vyd. III. třída České Akademie, v Praze, 1903 (Sbírka pramenů ku poznání literárnibo života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Skupina I., řada II. č. 5.).

niky Trojanské několik vydání (signatury: 25. D. 11., 27. F. 54., 37. D. 31.).

Sem také řadíme dosti ještě neznámý Červenkův spis Všeměd snesitedlný (nynější signatura 39. G. 24.) z r. 1697, jenž hravě a vážně při tom luští na př. otázky: Zdaliž při vzkříšení těm lidem, kteří plechatí jsou, vlasy narostou? Odkud to pochází, že na některém místě lidé jsou volati? Zdali žena byla kdy příčinou mnohého zlého a protivného? Zdaliž osel jest hoden chvály? Kdo jest vynalezl ponejprv herinky do sudů klásti a marinirovati? Odkud má počátek marcipán? Proč pot člověka jest slaný? Proč lačný člověk jest těžší nežli najedený? Proč opilí lidé pivem padají naspátek, na znak, a vínem zpití padají na tvář? atd.[1]) Jednotlivosti zavedly by již k unavujícímu výčtu. —

Doufám, že v hlavních rysech vyčerpal jsem asi vše, co by přispělo ku poznání a ku představě o bohatosti a důležitosti Neuberkových rukopisů a knih, jimiž dnes musejní bibliotheka se honosí. Když pak si prohlížíme tyto nenahraditelné skvosty, památky literatury české, většinou unikáty, bezděky se zadumáme, vzpomínajíce, kdyby tak mohl slavný zakladatel Neuberkovy bibliotheky, obětavý sběratel těchto památek, vstáti a pohleděti, čeho nikdy netušil ani sobě nepředstavil nejsmělejší fantasií i se svým učeným kroužkem s Dobrovským v čele, totiž za sto let v jakém velechrámě, věnovaném obrazu minulosti i přítomnosti země české, v nádherné budově našeho Musea, v moderních, účelně a bezpečně zřízených místnostech bibliotečních na místě nejvážnějším s vroucí pietou jsme uložili jako trvalý majetek vlasteneckého ústavu musejního jeho rukopisy, knihy a jeho pracně a bolestně ochromenou rukou psané poznámky, opisy, papíry!

Karel Klostermann:

Návrat šumařův . . .

(Z pošumavského Podlesí.)

Jest jako by těžká kletba spočívala na našem Podlesí,[2]) východních to svazích vlastní Šumavy, prostoupených dranými pohořími, namnoze zbavenými dříve je pokrývajících lesů. Člověk by řekl, že sama příroda se mstí za hříchy, jež se tu na ní spáchaly. Je pravda, že lidé pustě řádili ve svatyních druhdy dobrotivé, štědré matky, vykácevše a zničivše překrásné lesy; nyní vysychají prameny, potoky mají málo vody, náhlé přívaly dešťové

---

[1]) Viz Zíbrt, Český Lid XII. str. 87 ad.

[2]) Mezí tak zvaného *Podlesí* nelze přesně stanoviti. Celkem spadají pod tento název české části okresů prachatického, vimperského, kašperskohorského, severozápadní část okresu volyňského, některé vesnice okresu sušického, na jihozápadu a severozápadu tohoto, pak jižní část okresu klatovského a téměř celý okres plánický. Pozn. spis.

odnášejí ornici; místo lesů zaujaly smutné suchopáry, pokryté řídkými, tvrdými travinami, kamennými haldami a šedými balvany, mezi nimiž bídně živoří jalovčí a vřes, chatrné, nízké horské olšiny, trní a plazivé ostružiny. Divé větry provádějí rej svůj, husté, studené mlhy, příšerně zamlklé, halívají ves kraj do svých těžkých, vlhkých, chladných závojů, provázeny ranními i pozdními mrazy; mocné spousty sněhu, znemožňující časnou setbu, zaléhají do dubna hubená políčka . . .

A i navzájem mezi sebou, druh vůči druhu, lidé se neukázali lepšími než vůči přírodě a mstící se příroda vůči nim. Po věky nemilosrdně doléhaly poroba a robota; byli-li tvrdí velcí páni, správcové a zřízenci na jejich pozemcích byli ještě daleko horší, a když za své vzalo nevolnictví, otročina, jíž lid přivykl, a nové poměry působily dále, podobně as jako na Rusi nebo v Italii a v Irsku, kde malí zemědělci nejsou vlastníky půdy, nýbrž toliko dědičnými jejími pachtýři. Sedláci se jali namnoze děliti a parcelovati svoje grunty a odprodávati části svých pozemků, aby získali peněz na placení daní a dluhů. Mzdy, jež držitelé velkostatků platí polním pracovníkům, jsou malé a nedostatečné, okolnost to, která svádí k neustále se opětujícímu polnímu a lesnímu pychu, z čehož zase plynou neustálé třenice mezi bývalými vrchnostmi s jedné a venkovským obyvatelstvem s druhé strany. Příroda připustila, že obyvatelstva přibývalo, ale chleba pro přírůstek nedala . . .

Počalo tedy utíkání z nevlídné domoviny — útěk často nepromyšlený, nemající určitého cíle, útěk bezhlavý. Trvá dosud toto utíkání, jež smutkem zastírá duši každého, kdo si zachoval jiskru lásky k rodnému kraji, k lidu, z něhož vyšel, k národu, jehož jest synem. Část těchto uprchlíků se odstěhuje nadobro, ne-li do ciziny, do zámoří, tož aspoň do měst, do středisek průmyslu v severních Čechách, kde zaplavují najmě uhelné pánve, doufajíce nalézti chleba prací svých mozolných rukou, nádeničinou nebo ve věčně černých útrobách matky země, která i tam jim zůstává macechou. Kdož takto odešli, nevracejí se a zmizí jako kámen vržený do nekonečného moře.

Jiní, v některých dědinách i čtvrtina, třetina, ba i polovice všeho obyvatelstva, odcházejí z jara do širého světa, kde pobývají přes léto, načež na podzim se zase vracejí s jistými, přelétajícími ptáky, které jen v zimě u nás vídáme, s kvíčalami, brkoslavy a čečetkami. Toť jsou ti, kterým říkají světáci; snaží se vydělati peněz jakožto zedníci, tesaři, cihláři, nádeníci; mnozí šumaří potulně, vedeni »kapelníkem« ze svého středu, nebo v nějakém cirkuse. Většina těchto všech se obrací do Vídně a do průmyslových měst a krajů v Sasku, nejnověji také do Hamburka a do jiných německých přístavů. Práci na skromných svých polích a péči o svůj dobyteček zůstavují ženám a zbylým doma starcům. Netřeba podotýkati, že za těchto okolností, najmě pokud jde o pole, nemůže býti řeči o nějakém vzorném hospodaření. V cizině tito lidé vydělávají často poměrně mnoho peněz; také

někteří z nich posílají svým rodinám valnou část svých úspor; jiní, navracejíce se, přinášejí s sebou, co vydělali, čeho našetřili, ukládajíce sobě největší zdrželivost a všeliké strádání. Třeba přiznati, že, pokud jsou v cizině, jsou šetrní a střídmí, a píle jejich i dovednost zasluhují pochvalného uznání, jehož se jim ostatek i v cizině dostává. Žel, že, jakmile se octnou zase doma, jsou jako vyměněni. Jest, jakoby do nich vjel démon, zlý démon kletby, jenž ovládl jich domovinu. Jakoby zamýšleli vzíti odměnu za všelikou lopotu, za všecko strádání, jež si uložili, promrhávají a probíjejí v zimě trpce vyzískané groše, načež s novým jarem zase odcházejí, chudí jako žebráci.

Nezískali, ach! — toliko peněz v cizině, ale pojali v sebe i všeliké nezpůsoby a neřesti, jimž se tam přiučili. Trpné, slovanské povahy, duše vnímavé, ale měkké, za jistých okolností schopné snášeti utrpení, křivdu i strádání, ale nemající síly nad sebou a podléhající všelikému pokušení, lidé lehkomyslní, nepomýšlející na budoucnost, namnoze podobní ruskému mužíkovi nebo plavci z chorvatského Přímoří, kteří sice se dovedou lopotit do úpadku, čeliti všelikému nebezpečenství, ale zřídka kdy rozumně žíti a pevný cíl života sobě vytknouti. Různá učení a hesla slyšeli a zachytili, ale nepochopivše jich zplna nebo vůbec jim neporozumĕvše, nic dobrého si z nich nevybrali, neotužili se, jen mozek si popletli a prostý, zdravý rozum a mravně se zvrhli. To tam jest hluché, neuvědomělé a přece hluboko zbožné oddávání se v osud, jehož změniti nelze — vůle Boží mu říkali — a odříkání se všeho, čeho dosíci nebylo možno, jež stačilo jejich otcům a dědům, aby snášeli všeliká protivenství; žel, že to, co je vystřídalo, není cíle svého vědomá dělná energie, ale ona odporná chlubivá vypínavost a neústupná svéhlavost, jež nazýváme furiantstvím . . .

A ženy, jež zůstaly doma? — a dívky? — Och, z dívek málokterá zůstává doma. Odcházejí jako muži, hledajíce ve světě práci nebo službu. Vídeň jest jim Mekkou. Přemnohé, ne-li většina jich, berou zkázu na těle i na duši; mnohé zanikají, hynou v cizině, jiné se vracejí, byvše k návratu donuceny, mravně zvrhlé, se zdravím nadobro podlomeným. Je to velmi smutná kapitola. — Co se pak žen týká, obstarávají hospodářství a protloukají sebe a své děti jak mohou; některé snad proto nehřeší, že není, kdo by je svedl; jiné, založené méně cudně než kdysi paní Penelope, která dvacet let v poctivosti čekala, až se vrátí manžel Odysseus, zmítaný světem, osamělé, opuštěné, nemají síly, aby odolaly pokušení, a přece je těžko pronášeti nad nimi přísný soud; vždyť jich život není než řetěz nouze, bídy a strádání a nepřináší jim žádných radostí, žádného osvěžení po úporné lopotě . . .

Přijížděje od Strakonic a Volyně, vlak spěl k Vimperku křivolakým, zelenavým údolím Volyňky říčky. Zeleným? — však už mnoho zeleni v něm nezbývalo onoho dne pozdního podzimku, a olše, topoly a vrby v rozkošných poříčních nivách již skoro úplně se zbavily svého listí, tráva bujných lučin zežloutla,

pole na svazích, dávno posečena a zorána, vtělila se ve smutnou zvěst o černé zemi, v níž vše bude srovnáno, co bylo za života nerovné; nad to den se chýlil, modrý blankyt nebes zmizel za bělošedými mraky, zahalujícími jej špinavými čárami, a těžký, téměř příšerný soumrak se snášel.

Když vlak se zastavil na zastávce bohumilické, vystoupil z něho jediný cestující, člověk dotud mladý, oděný zimníkem, který se podobal vybrakovanému vojenskému plášti; jeho hlavu kryl kašket s kokardou, na zádech nesl mocný vak z režné pytloviny a nad to ohromný bombardon, ovinující plece a kyčle po způsobu hroznýše a prozrazující na první pohled potulného šumaře. Když zdlouhavě a sehnut pod tíží svého nákladu vystupoval dosti příkrou cestou k vesnici, potkal se s několika ženskými, které stanuly, jakoby očekávaly, že k nim promluví; když pak, nepovšimnuv si jich, svou cestou dále se bral, ohlížely se za ním.

»Tenhle není odsud,« promluvila kterási z nich; »když jsem ho spatřila, myslila jsem, že je to Průcha. Ten také nosí kolem těla takovou velikánskou troubu. Teď vidím, že jsem se mýlila.«

»Průcha taky měl přijít dneska,« pravila na to jiná; »jeho žena ho čeká, řekla mi to.«

»Och, ta si počká,« ozvala se opět jiná; »ten kdo ví vrátí-li se vůbec, chlap! Je to povedený fláma!«

»Muzikanti jsou všickni flámové, žádný nestojí za nic,« vece první, nepřidušujíc hlasu, jakoby chtěla, aby cizinec ji slyšel; »Průchová je mi dlužna dva zlaté; kdyby to byl býval on, byla bych ho na místě o ně požádala . . .«

»Houby s octem by ti byl dal,« vpadla jí do řeči třetí.

Šumař se ohlédl, snad zaslechl řeč. Ježto však za panujícího soumraku tváří laskavých řečnic nerozpoznal, odvrátil obličej zase a šel dále svou cestou.

Dosáhnuv vesnice, vešel do hospody, kde v šenkovně, na největším stole, hořela již petrolejová lampa, jejíž mdle žlutorudé světlo ozařovalo obličeje několika mužů, usazených za stolem.

»Dej vám Pánbůh dobrý večer všem,« pozdravil, bera se mimo společnost a přistupuje k menšímu stolu v pozadí světnice.

»Dobrý večer!« odpověděl krátce jeden z přítomných; ostatní nevrátili pozdrav; jen několik málo vlídných pohledů zaletělo k příchozímu. Bylo zřejmo, že jeho přítomnost nebyla vítaná.

Ticho zavládlo na chvíli v nízké, tabákovým dýmem naplněné šenkovně. Hostinský přistoupil k šumaři, jenž se usadil, odloživ svůj vak a svůj bombardon, a tázal se ho, čím by mu posloužil.

»Sklenici piva a něco k snědku, buď si to cokoli.«

»K snědku nemáme než nějaký ten uzenáč, ale jsou už trochu tvrdé a scvrklé. Snad vám to nebude vadit; pochybuji, že byste byl vybíravý . . .«

»Jen sem s nimi! — Jsem hladov.«

Hostinský přinesl, co se žádalo; snad nyní teprve si povšiml bledých, chorobně přepadlých tváří svého hostě. Tázal se hlasem skoro soucitným:

»Přicházíte asi z daleka. Nejste nemocen?«

»Byl jsem nemocen, těžce nemocen, ale teď už se mi vede lépe. Doufám, že se brzo zotavím úplně . . . doma . . . ale unaven jsem dalekou cestou. Včera jsem byl ještě v Krakově a před tím . . . mnoho dní a nocí ve vagoně . . . sám ani nevím, kolik . . .«

»A odkud přicházíte?«

»Z Ruska, z Jekatěrinoslavi, Nového Simbirsku, Kazani . . .«

»To je ovšem z daleka,« vece hostinský, na jehož sluch tato jména narazila dojista poprvé, nevěda, co by řekl jiného.

»Ovšem, že je to daleko. V cirkusu jsem tam hrál, až do svého ochuravění. Zimnici jsem dostal, několik neděl mě držela . . . léčení mi stálo moc peněz a cesta taky. Jakáž pomoc!«

Kdosi zavolal na hostinského. Hosté za velkým stolem, kteří také poslouchali, vyrušeni ze svého hovoru příchodem cizincovým, navázali znovu na předmět své rozpravy.

». . . povídám vám,« promluvil kterýsi z nich, »čert aby vzal zimu! Přižene nám zase tu zatracenou bandu, která po celé léto se toulala světem. Jsem věru žádostiv, u koho začnou . . .«

»Nejspíše že u vás, pane otče,« vece, směje se, velký, ramenatý muž, jenž seděl naproti promluvivšímu; »kde že by našli víc nežli ve mlýně?«

»Nechte těchhle žertů! Nesluší vám, jedinému celolánnímu sedláku tady u nás v Bohumilicích. — Dnes v noci se vloupali do fary ve Sv. Máři a ukradli panu farářovi dvě prasata. Krvavé stopy vedly přes Brda Štítkovská směrem k Bošicům, kde byly nalezeny v lese vnitřnosti ukradených vepřů. O polednách byl u mne člověk ze Sv. Máři a ten mi tohle vypravoval . . .«

»Nu tak tedy!« ujal se slova jiný. »Vedly-li stopy do Bošic, nač potom pomýšlet na světáky? V Bošicích se zdržuje počestná rodina Kocourů — ti přece nesvětačí . . .«

»Ale doma taky nezůstávají,« prohodil opět jiný.

Přeli se o to, dlužno-li pokládati za světáky členy rodiny Kocourů.

»Co chodí světem a na místě se nedrží,« prohlásil jediný místní sedlák tónem, jímž pronášejí profesoři matematiky základní věty své vědy, »je buď už darebák nebo se jím docela jistě stane.«

Šumař neviděl obličej mluvčího, protože tento seděl obrácen k němu zády; za to zachytil pohledy některých druhých, jež úkosem k němu zaletěly a s výrazem nikoli přátelským na něm spočinuly. Zarděl se nevolky pod účinkem těchto pohledů.

V tom nový host vstoupil do šenkovny, mladý, hezký člověk, štíhlý, pěkně urostlý; černý, nahoru zakroucený knírek zdobil jeho ret.

»Aj! — hleďme ševce!« zvolal kterýsi z hostí; »posaď se k nám, Franto! Pověz, co je s Musolinem? — dočetl's ho již?«

»Ale kde pak!« odpověděl tázaný. »Čtu teprve devadesátý sešit, jak dože v Benátkách dal zavřít Musolina do podzemního žaláře. Věříte-li, zaplatil jsem už 13 zlatých 50 krejcarů za ty sešity, za tohle čtení a pořád ještě není konce. Už ani dočkat se nemohu, jaký konec ta věc vezme . . .«

»Já už mám devadesátý pátý sešit,« pravil jiný člen společnosti, soudě dle umouněného zevnějšku kovář.

»Tak?« — v očích ševcových se zajiskřilo. »Tenhle darebák kolportér byl tedy u tebe? — u mne nebyl . . .«

»Přinesl mi, asi týden tomu, pět sešitů najednou. Sedmdesát pět krejcarů na ráz, to je mnoho . . .«

»No počkej, ty lumpe!« zaskuhral švec, »však se s tebou vyrovnám, až přijdeš! Tomuhle přinese pět sešitů najednou a mně ani jediného! Žebra ti přerazím, chlape zatracený! . . . Ale pověz mi, kováři, dostal se on zase ven z toho žaláře, tenhle Musolino?«

»Ještě jsem nedočetl — nemohu ti povědět . . .«

»Tož mi zapůjč těch pět sešitů; pozejtří ti je vrátím . . .«

»Podívejme se na tohohle mizerného ševce!« zvolal tu mlynář. »Číst o Musolinovi, na to má kdy. Za to nemá kdy, aby narazil moje boty, třeba je měl už tři neděle u sebe. Nic mu nepoučejte, kováři!«

»Buďte bez starosti, pane otče, ani jediného sešitu nedostane ode mne. Však také mé boty už má čtyři neděle v práci a já jsem byl ten, který řekl kolportérovi, aby ho nechal čekat na sešity, jinak že bychom tu musili běhat bosi.«

»Hlouposti! Čtu jen večer . . .«

»Kdo uvěří, dostane šesták!« vece sedlák. »Mlč, Franto! Tys také jeden z těch, kteří pořáde kňourají a škemrají, že řemeslník nemůže být živ u nás, ježto prý práce není. A přece, krásně's měl práci, necháš ji za sebou a čteš Musolina. Ostatek, teď přijdou světáci a přinesou ti práce nazbyt.«

»Ti toho dají vydělat! — co neprochlastají, prohrajou v kartách,« odvece švec, máchnuv opovržlivě rukou. »Věřte mi nebo nevěřte, všude ve světě bych vydělal víc než zde. Kéž bych se nikdy nebyl vrátil! Však víte, proč jsem tu uvízl. Nu, ženská! — člověk se zbavuje rozumu pro holku. Teď to mám! — Dostal jsem ji a celé její přátelstvo s ní. Sedí mi na krku všickni a všecky abych je živil, tchána, tchyni, dvě švakrové a ještě k tomu děda. A ti všichni se za to spuntovali proti mně a od rána do večera na mne štěkají jako smečka zlých psů. Čert aby vzal takový život! Nechci-li je uškrtit všecky, nezbývá mi než mlčet a snášet tu svízel. Ale uvidíte — všeho do času! — Kteréhos dne se seberu, odejdu a všecky je tu nechám sedět . . . Kdyby člověk měl aspoň co číst! — takhle už dokonce svět omrzí . . .«

»Och, o to není, to my víme,« vece mlynář. »Dávno bys už byl odešel ke všem čertům, kdybys měl peněz na cestu a kdyby tě žárlivost pustila. Ostatek, jen co je pravda a sám to uznáváš: na rozum sis pořádně šlápl, když sis bral holku patnácti-

letou, která neměla ničeho nic krom té své pěkné larvičky, která nic neumí, ani uvařit bramborovou polévku a která je líná jako poleno. Nebylo věru třeba, abys dosáhl třicátého roku a takhle prohloupil.«

»Svatou pravdu mluvíte, pane otče,« přisvědčil švec; »ale, co chcete? — osud člověkem vládne! Kéž bych byl zůstal ve světě, třebas jakožto nádeník! Také u pionérů bylo lépe, u vojska. Hned bych se k nim zase dal, ale — nevím . . . myslím si, kdybych jen týden byl pryč, na ledabylého by se pověsila. Čerta mají v těle, tyhle ženské! . . .«

Všickni se dali do smíchu. Švec, který se dosud neposadil, smál se posléze s ostatními a rozhlížel se roztržitě po šenkovně. Pojednou zočil za vedlejším stolem šumaře, jehož bledý obličej byl k němu obrácen a jenž, zpozorovav na sobě spočívající jeho zraky, se usmál a hlavou pokynul.

»Na mou duši, tos ty, Maroušku!« zvolal pojednou švec, přistoupil k němu a podal mu ruku. »Kde se tu bereš a odkud přicházíš? . . . Osm let jsme se neviděli. Co děláš?«

Přisedl k němu, hostinský mu přinesl sklenici piva a oba se dali do hovoru. Šumař opakoval, co již řekl hostinskému, švec mu každé chvíle skočil do řeči a jal se mu mluviti o svých vlastních zkušenostech, trampotách, starostech a zlostech.

Společnost, která naslouchala hovoru, propukla několikrát v hlasitý smích, slyšíc ho přemílati páté přes deváté o svých rodinných věcech, o svých vzpomínkách z doby, když vojančil a když světačil, do nichž vplítal výjevy z četby krváku Musolino, která mu tou měrou napínala mozek, že všecka jeho fantasie byla podrážděna. Tu a tam nadhodil také otázku.

»Nu? domů se ubíráš, do Štítkovských Brd? do čeho kousnout snad budeš mít v zimě?«

»Něco peněz jsem si ušetřil. Škoda jen, že jsem se roznemohl právě v čas, kdy bych byl měl nejvíce výdělku. Však nemoc pohltila polovici mých úspor; také jsem posílal ženě . . .«

»Na tvém místě — tohle bych byl nečinil. Měl's ji nechat, aby sama se postarala.«

»To je těžká věc, jdižiž. Čím by se byla uživila tam nahoře? — byla by musila umřít hlady, ona i dvě děti.«

»Nevěř tomu, bláhový! Ženské si najdou vždycky radu a pomoc. Jen donuceny musí býti, aby hledaly. — A řekni, ty se tam vydáš ještě dnes?«

»Ovšem . . .«

»Což tě očekává?«

»Neočekává. Neví, že přijdu; překvapím ji . . .«

»Dej pokoj! — nebude velká radost, kterou jí způsobíš. Člověk tohle zná . . .«

»Nech být — byla vždycky v pořádku . . .«

»Nu arci, v pořádku, na výpověď! Zůstaň tu, jsi unaven, člověk ti to vidí na obličeji. Noc bude tmavá jako v podzemním žaláři — cesta špatná. Řekl bych taky, že bys mohl projevit více

radosti nad shledáním se starým kamarádem, s nímž jsi vojančil. Není přece možná, abys takhle toužil po Brdech, kde lišky si dávají dobrou noc. Tohle je taky mizerná díra, ale aspoň dobrého piva máme a společnost a u vás tam toho nemáte. Ježto máš nad to ušetřených peněz, mohlo by ti přijít na mysl počastovat mě několika litry. Povídal bych ti za to o Musolinovi. To ti jsou věci, člověku vlasy se ježí, když to čte nebo o tom slyší. A všecko je to svatá pravda, žádná vymyšlenost, aby sis myslil! Byli čtyři, tihle dožové, co měli takovou tajemnou moc na zemi a na moři. Jeden byl v Benátkách, druhý v Římě, třetí . . . počkej, kde pak ten jen byl? . . . sakra, člověk si to plete . . . už vím, v Americe! . . . ne, v Americe ne, v Africe nebo ve Španělích — nu, to je venkoncem jedno! . . . Čtvrtý potom byl v Londýně, to vím jistě. Čtyři tedy byli a dohromady byl přece jen jeden . . . Pamatuješ se na toho kaprála tenkrát, toho sakramentského rasa, který mi chtěl zjednat špangle za to, že při stavbě pontonu širočina mi spadla do vody; ale při raportu jsem řek' hejtmanovi jediné slovo a bylo po španglích a kaprál dostal třicet dní kasárníka. Och, tenkrát byl jiný život! — Kamaráde! — jen ženit jsem se neměl; to byla chyba! . . . Ale, víš, nějaký litr piva bys měl obětovat na to naše shledání. Jde tu o mého tchána. Ten dědek by vzteky pukl jako štěnice, kdyby zvěděl, že jsem si pořídil opici na cizí útraty. Čtrnáct dní bych mu o tom povídal, aby se mu každý den rozlila žluč. Byla by čáka, že ho udusí, že pojde . . . a mně by se ulehčilo. Víš — s ženou by člověk ještě obstál; ale to, co se na ni přivěsilo, ubírá mu krev . . .«

Šumař se usmál, ale přece jen zavrtěl hlavou. »Nebylo by mi o těch několik litrů, Franto,« pravil, »dojista, ne. Ale, vidíš, těžko ti říci, jak jsem zatoužil po ženě a po dětech. Nemám tu stání. A potom: odpočinout se chce, odpočinout — dnes a . . . po celou zimu! Jsem unaven . . . utrmácen, ani si nepomyslíš! . . .«

»Aj! — jeden večer tě nezabije. Byli jsme tak dobří přátelé . . .«

»Nezdržuj mě, Franto; nic platno, musím se vydat na cestu. Deset nocí snad už jsem se nevyspal — nepředstavíš si, jak daleká byla tohle cesta. Dojista, že jsme byli dobří přátelé a těší mě, že jsem tě spatřil po tolika letech. Navštiv mě, rád budeš viděn u mne a dobře tě uctím a pohostím — žena dobře vaří, o maso bude postaráno a na sklenici piva si zajdeme na Sv. Máří . . .«

»Přijdu k tobě, opravdu přijdu!« — zvolal švec, všecek dojat upřímným pozváním; »jsi pořád ještě ten starý dobrák, Mateji! Škoda, že odcházíš! Tady by ses měl usadit . . .«

»Přisedněte sem k nám, člověče,« zvolal té chvíle mlynář. »Zdá se, že jste z lepšího fládra než druzí, kteří se světem toulají, potom přicházejí, nadýmají se, chvástají a myslí, že svým žvastem nás ohromí. Povídejte nám něco o Rusku a o tom, co jste tam zažil.«

»Děkuju, děkuju — dobře, na půl hodiny tedy, ale, už odpustíte, déle prodlít nemohu.«

Přisedl; zábava se dostala do proudu, také potrvala déle půl hodiny. Za řečí kterýsi z hostí podotknul, že byl odpoledne ve Smrčné, vesnici to, vzdálené asi hodinu cesty od Bohumilic, kterou vede cesta na Brda, a tu je potkal povoz Volyňského doktora H., který patrně jel buď do Štítkova nebo do Sv. Máří.

»Tak, tak,« přisvědčil mlynář; »také tudy projel. Rozstonal se někdo tam nahoře.«

»Do Vimperka by měli blíže a stálo by to méně,« vece sedlák; »že zavolali toho z Volyně, přivádí mě na myšlenku, že šlo o těžký porod, v čemž tenhle doktor je daleko široko vyhlášen.«

»To zas asi ty báby měly v tom ruce a provedly něco svým kurýrováním,« potvrdil mlynář. Dávaje pak hovoru jiný směr promluvil dále: »Nu, tím my sobě hlavu lámat nebudeme a vás se tohle netýká, člověče. Bylo by záhodno, abyste si věc přece rozmyslil a raději tu zůstal do zítřka. Máte při sobě peněz a víte přece, jaká spřež se tu potlouká.«

»Já se nebojím,« odpověděl, usmívaje se, šumař. »Kdo by u mne hledal peněz? . . .«

Brzo na to vstal, zaplatil hostinskému, rozloučil se a odešel.

Hloubná, nevlídná noc jej pojala ve svůj černý klín. Tiše, ale s úpornou dotíravostí řinula mlha s neviditelných výší; cesta se podobala korytu potoka s jilovitým dnem, posetým potměšile slizkým, hrubým i drobným kamením, na němž nohy klouzaly s každým krokem. Čím více cesta stoupala — a stoupala neustále a příkře — tím horší a neschůdnější se stávala, tím hamižnějších úkladů strojila lichému chodci mlhou a tmou, jehož těžký vak nemilosrdně tlačil a jemuž veliká mlha ubírala dechu.

Asi po dvou hodinách se dostal nicméně šťastně do Štítkova. Jak procházel vesnicí, vyrazil pes z kteréhosi stavení a jal se vztekle naň dorážeti. Za vládnoucí tmy nerozeznal obrysů této bestie, přes to, že její zuřivý štěkot a hrozivé vrčení se ozývalo v bezprostřední blízkosti. Aby nebyl pokousán, opřel se zády o kterousi zeď a oháněl se holí, čímž psa snad ještě více podráždil; tento svým čím dále zuřivějším láním přilákal druhého, který mu přiběhl na pomoc, pak ještě třetího, ba, posléze se podobalo, jako by se byli vzbouřili všickni psi, co jich bylo v té dědině, a celá smečka hafajících, lájících, vyjících, ošemetně vrčících bestií se přihnala, útočíc na nebožáka. Kdyby si nebyl kryl záda, stoje opřen o zeď, byli by ho psi snad rozsápali . . .

Hrozný povyk vyburcoval posléze ze sna i lidi, kteří přibíhali s různých stran, někteří s rozsvícenými lucernami; zahnali, pravda, psy, ale ubožák, těmito ohrožovaný, tím nezískal: nálada, jež zavládla proti vetřelci, jenž zavinil jich vyrušení, nebyla nikoli přátelská.

»Co je to tady za chlapa?« zabroukal kterýsi z mužů, svítě lucernou šumaři do obličeje.

»Má na zádech pytel,« zvolal druhý, sápaje se oběma rukama po takto naznačeném předmětě. »Dojista to někde ukradl. Mažte ho a vezměte mu lup!«

Slovo padlo a našlo ohlas v duši davu. Kterýs muž jej chopil za chřtán, jiný po něm uhodil klackem, jenž zasáhl bombardon, který v pravdě zavyl, vydav kovový zvuk. Bůh sám ví, co by se bylo stalo, kdyby jeden z přiběhnuvších nebyl poznal šumaře.

»Nechte ho,« pravil, »vždyť ho znáte. To není zloděj, to je Matěj Maroušek z Brd — vrací se ze světa.«

Zdálo se, že rázem všichni ho poznali. Upustili od něho a rozešli se bez dalších řečí. Teprve z opodálí kterýsi z odcházejících zvolal za taktéž dále svou cestou se ubírajícím:

»Radost tě čeká doma, Matěji! — rád bych věděl, čeká-li na tebe žena!«

Ozval se smích s několika stran, smích drsný a posměšný, jenž zatřásl nitrem ubožákovým; zdálo se mu, že peklo se směje . . .

Byl zase samoten na své cestě k potroušeným chatám Brd, na nerovné, kostrbaté, pusté cestě mezi navalenými kamennými hradbami na severním svahu mocných kup rozeklaných balvanů a sesutého kamení, které představují temeno tak zvaných Liščích skal.

V němém klidu ležely, dřímaly v pravo i v levo od cesty, osamělé, od světa odloučené chaty Brd Štítkovských, vystavěné z hrubého kamení, po většině bez omítky, v těchto končinách divých zimních vánic a sněhových spoust, střed ubohých políček, pastvisk a suchopárů, tvrdou travou, vřesem a plazivým křovím porostlých, do nichž v létě praží nemilosrdné slunce. Ani v jediném těchto domků nehořelo světlo, jehož mdlé paprsky by byly pronikly malými, napolo slepými okénky, vrhajíce byť jen slabounkou, blikavou zář do temna noci.

Tu, na místě, kde cesta se zatáčela, polou skryta skupinou zakrsalých smrků a několika jeřabin, objevila se nočnímu poutníku malá chata, na niž padalo jakési třepetavé světlo, a když přišel blíže, rozpoznal před domem malou bryčku s rozžatýma po obou stranách kozlíku lucernama, z nichž vycházela tato zář, padající na průčelí domku i na stromy podle něho. Zapřažený do bryčky kůň netrpělivě frkal a předníma nohama hrabal; také malá okénka vysílala mdlou, zarudlou zář petrolejové lampy, tlumenou bílými záclonkami . . .

Zaražen stanul. Byla to j e h o chalupa, šindelová střecha domku, v němž se narodil a kde zanechal ženu a děti . . . Ale před domem stála bryčka doktorova. Co se tu dělo? . . . Dojista něco velmi vážného, ježto jinak chudobná žena světoběžného šumaře sotva by byla povolala lékaře z tak velké vzdálenosti . . .

Nohy se mu vzpouzely — s chvějícím se srdcem vešel do domu, vstoupil do světnice . . . Byl tu v pravdě doktor a právě si myl ruce, byla tu také moudrá žena ze Sv. Máří a z temného koutu, kde stála postel, ozval se slabý hlas.

»Bože svatý . . . můj muž! . . .«

Postoupil o krok.

»Ančo, co je s tebou? . . . Kdo pak stůně? . . .«

Doktor přistoupil k němu.

»Nelekejte se, příteli,« pravil. »Byla to zlá věc. Dítě bylo mrtvé, bylo nutno je vyjmouti po kouscích. Doufám však, že vše skončí dobře. Buďte rád, že jsem přišel ještě včas.«

Než, muž stál, všecek jsa zdrcen, skleněné jeho oči, z nichž teprve po chvíli vytryskly dvě bohaté slzy, stékající po bledých jeho lících, utkvěly s výrazem nevýslovného zděšení na lékaři, jenž znovu se jal mu domlouvati. Tu posléze se otevřela jeho ústa, z hrdla se vydrala slova:

»Ale . . . to není to, milostpane . . . ale já jsem byl dva roky ve světě . . .«

Potom se obrátil a vyvrávoral ven ze dveří se svým vakem a s bombardonem.

Příliš krutě jej uvítala domovina . . .

Kam odešel, co dále se s ním stalo, žije-li ještě, nikdo povědět nemůže. Zmizel nadobro, nikdy se již nevrátil, cizina ho pohltila.

Václav Dresler:

Adolf Heyduk.

Črta k básníkově osmdesátce.

(Dokončení.)

Adolf Heyduk celým svým básnickým dílem projevuje se jako neobyčejně jemný *sensitiv*. Tento sklon k něžné sensitivnosti pozorujeme u něho jak v postřehování a vnímání životních fakt, tak i v nazírání a tvoření literárním. Ústřední tvůrčí vzpruhou nebyla mu chladná analysa ani střízlivá úvaha, nýbrž údiv, nadšení, ekstase. Heydukův údiv jest v podstatě citový, nevyvěraje z přísně logicky seřetězeného soudu a nejsa jím také podmíněn, není tudíž výsledkem složitých myšlenkových kombinací, nýbrž vznětlivých vzruchů citových. Je to údiv, z něhož se v zápětí rodí obdiv. Odtud také pramení se ona příznačná proň něžnost i jemná tklivost. Tady vzniká i jeho horká vřelost, s jakou světí v dlouhé řadě knih památku svých rodičů, kterou lne k své choti, jejímž prizmatem hledí na trpící dítě a která určuje též jeho poměr k přátelům, k národní minulosti, k přírodě i poesii. Tato vřelá něžnost zračí se ve všem, co byl Heyduk až dosud napsal i vytiskl, nejvýmluvnějším výrazem jejím jest i ostává však autorova *lyrika.*

Lyrických sbírek Heydukových je úctyhodná řada. Z nich nejvýraznější dány jsou těmito knižními záhlavími: Co hlavou táhlo, Cymbál a husle, V zátiší, Lesní kvítí, Zaváté listy, Hořec a srdečník, Cikánské melodie, Nové cikánské melodie, Ptačí motivy, Zpěvy pošumavského dudáka I., Dumy a dojmy, V polích, Černé růže, Básně z roku 1865. I.—II., Z pouti na Kavkaz, Po-

hádky duše, Lotyšské motivy, Šípy i paprsky, V samotách, Cestou, Z denníku toulavého zpěváka, Parnasie, Rosa a jiní... Přes dvacet básnických knih, z nichž »Cymbál i husle« jest třísvazková o 478 potištěných stranách a z nichž i nejmenší obsahuje na 60 samostatných veršovaných čísel, tvoří jistě nejvýš úctyhodnou žeň v naší původní lyrické poesii. Jsou vyplněny z převážné části písněmi, kdyžtě básní vpravdě reflexivných nebo filosofických je v literární produkci autorově poměrně jen málo. Forma *písně* znamená u Heyduka velmi mnoho. Jeť vlastně základní osou veškerého Heydukova básnění, a poeta stále i stále se k ní vrací. »Nikdy želet neustanu, až celý život na píseň se změní«, přiznává básník výslovně v knize *V zátiší*. A svoji píseň sám nazývá »písničkou krotkou« (Klamná útěcha). Jinde (Vidina) mluví se zřetelem k svému dílu o »chudobkách písní«. Při tom však svěžest, mladistvost a průhledná jednoduchost jsou nerozlučnými průvodci zpěvných čísel básníkových. Spisovatel jest si toho zcela dobře vědom, když praví: »jsou písně mé jak rosa v podvečeru« a na jiném místě: »ó kterak toužím v píseň svou ve krůpějích vyroniti krev!« Vše mění se mu v píseň, píseň je nejnezbytnějším a nejpřirozenějším výrazem jeho osobního cítění, toužení i myšlení. I žal nad ztrátou předčasně zesnulého dítěte projevuje se u něho nejlépe písní. V písni hledá i nalézá útěchu v strastech života. »Ztracena jsi, to mně duši chvátí! Aspoň písní v síňku se mi vkraď!« Jeho píseň jest v podstatě prostá, ale při veškeré své prostotě má vždy co nám povědět. »Má píseň motýlová, ač málo barev na křídlech jí hoří, přec perly citu v sdílných prsou tvoří«. Ano, vše co napsal, je u něho procítěno a prožito. »Nepsal jsem nic, co jsem v komůrce své duše neprocítil, neoplakal neb neproklel.« Sám nejednou zdůrazňuje *lidový* prvek svého písničkářství, v němž smysl pro ryzí demokratism spojuje se subjektivní sdílností rozeného lyrika: »vyslovuji vzněty srdce svého prostě, řečí módně nestrojenou, ale přec tím prostým květem mluvy lidové, kterou nevědomí mají za banální, nízkou a podřízenou.« K témuž bodu vztahuje se též jiný jeho výrok, v němž čteme doslovně: »Naslouchal jsem hlasům cizí kultury, ale zůstal jsem svým — českým i lidovým, jak káže nám nutnost všem, nechceme-li zahynouti v zátopě kultury těch, kdo byli šťastnější ve vývoji než my.« A na str. 157. svých »*Ptačích motivů*« takto vyjadřuje se básník o vlastním vztahu k domácí i cizí kultuře: »Mám svou touru samorostlou, k čemu lež? měj si jiný na sta paruk, když je chceš; nedbám mód, jsem přirozeným napořád; co je pravda, v tom je krása, to mám rád...«

Intimní poesie zastoupena jest v básnickém díle Heydukově velmi bohatě. Bohatství toto jeví se nejen vnějšími rozměry, počtem veršovaných čísel, ale i v látkové vděčnosti a působivosti motivů. Jest mnoho čtenářů i znatelů autorova literárního díla, kteří této intimní poesie váží si u Adolfa Heyduka nejvíce a ji právě nejvýše cení. Rozhodně nejlíp rozvinula i uplatnila se v ní básníkova vzácná vloha zpěvného lyrismu, stejně jako jeho lyrická

záliba v ztlumených, nehýřivých, prostinkých barvách. Co se týče látkové klaviatury v jeho intimní lyrice, ta počíná se od představy rodného kraje a končí nejdůvěrnějšími nuancemi sdílné poesie rodinné. Rodný kraj, vlastní autorovo mládí a jeho osobní život rodinný, to jsou zdroje, z nichž čerpá poeta nejraději a k nimž vrací se v stálých i stálých obměnách.

Často zalétá básník pietními vzpomíkami do rodného města, »malého, ale milého dítěte mezi městy, nezdobeného, prostého,« s nízkými, nepatrnými domky. Nejednou obírá se v myšlenkách obrazem skromného, maloměstského ústraní, jak utkvěl mu v mladické představě. Představa »rodného hnízda« provází jej i do ciziny: »V cizině je hlava, ale doma duše« (*Vidina*). A jinde (*Pod starou hruší*) praví básník o sobě, že mnoho procestoval, mnohé procítil i přežil, ledakde cítil se v žití šťasten, »na sta různých vzpomínek vykvetlo mi v duši, nejšťastnější byl jsem však pod tou starou hruší«. Rád vrací se k představě domova, kde sídlí »štěstí, jež všude jinde prchá ti a mizí; jen ten mu je blíž, kdo k domovu se vrátí« (*Rosa a jiní*). S představou rodného kraje je u něho nerozlučně spiata především představa přítulného panoramatu přírodního a hned za ní pietní obraz otcův i matčin, méně národopisný či sociálný karakter určitého místního prostředí. V jeho vzpomínkách na rodný kraj jest více něžného stesku než trpkosti nebo satiry. Kraj ten jeví se mu i po letech, kdy patří naň očima o šedesát či sedmdesát roků staršíma, jen krásným, půvabným, milým. I pak ještě nalézá v něm »všude krásy dost, že jí nelze vyzpívati ani na věčnost.« Měřítko kriticismu nikde na tento rodný svůj kout nepřikládá. Stanovisko nějakého zásadního odmítání jest mu zde prvkem úplně cizím a neznámým. Básník má ten svůj kraj prostě rád: »Rodných krajů smavé luhy, z hloubky duše mám vás rád« (*Pozdrav*).

Někdy rozšiřuje Heyduk pojem »rodného kraje« na celou českou zemi. Smavé luhy, pestré nivy, kyprá pole, šumné bory, švarný lid a bohatýrská dějinná minulost: tak dříme v jeho vzpomínkách představa rodného kraje, drahé domoviny, o níž vděčně připomíná: »Jak jsi byla dobrá, jak jsi byla hodná!« ... V jeho touze po domovině takměř větší roli hrají celková povaha kraje i vnější půvaby přírody, než zalidňující je obyvatelstvo; více rozhodují u něho jeho osobní vztahy ke kraji tomu nežli vlastní životný relief kraje samého. Z přírody utkvělo mu v paměti každičké rozcestí polních stezičék, kde která studánka i každý záhyb potůčku v středu lučin, sebe skrytější zátiší v zadumaném lese, každičké malebné údolíčko a každá skupinka starých lip.

Rodné místo jeho »již věk je ve všem všudy stejno, ať kdy chceš jeho nitrem jdeš ... vždy stejné jsou ty domky prosté i jejich zamyšlený lid«, stále ještě připomíná básníkovi »čárný kousek ráje« (»Pěkná krajinečka, nehornatá, hladká, všude samé květy, pohádka to sladká« — a jinde: »vše je krásno kolem, luh i sad i chata, opatruj tě pánbůh, krajinko má zlatá! Opatruj tě pánbůh, tichá, milá, hezká, lesy ovinutá, krajinko má česká!«).

Na několika místech opakuje si poeta o svém osobním vztahu k popisovanému kraji: »Jsem myslí tvůj, jsem srdcem tvůj«, ale příležitostně přece jen zasteskne si, že »cizák téměř věk už sbírá, čím český bohatí ho les a nezří lidu, jenž tu zmírá a hůře živ jest nežli pes« (*Rosa a jiní*). Tady připíná se jeho lyrika k veršovaným povídkám z Pošumaví. A ještě častěji zdůrazňuje českobratrskou tradici místních dějin, čímž navazuje zase na historické cykly svého obsáhlého básnického díla.

Dalším důležitým článkem v řetězci Heydukovy intimní poesie jsou motivy těsněji *rodinné* (v širším rámci rodného kraje oživují tu před duševním zrakem čtenářovým otcovská jizba i rodný krb autorův, jeho otec, matka, žena, dítě). Otci a matce věnoval pěvec po řadě něžných, tklivých, vroucně procítěných cyklů veršových (hlavně ve sbírce »Rosa a jiní«). Ještě častěji obírá se v duchu svým citovým poměrem k ženě i dítěti. Z jejich života zachycuje na různých místech své obsáhlé básnické produkce každičký sebe nepatrnější projev v několikerých obměnách, nelekaje se ani výtky látkového opakování. Se všemi přístupnými detaily, až skoro kronikářsky stopuje u svých dětí jejich poměrně krátkou pout pozemským žitím a stylisuje svůj duševní vztah k nim. Knihy *V zátiší*, *Zaváté listy* a pátá serie *Ritornellů* jsou cele vyplněny hojnými čísly této veršované rodinné zpovědi básníkovy o Jarmilce i Lile. Aby nám názorně vynikla zevrubnost a opravdivá zpovídavost autorových básnických vzpomínek na obě předčasně zesnulé dcerušky, uvědomme si v přesném výčtu náměty jeho básní nejdříve z knihy »V zátiší« a po té ze sbírky »Zaváté listy« ... Nad kolébkou, Liduščiny oči, Lila v postýlce, Parádnice, jak moje Lila moudrá jest, Liduška píše, jak si hraje, učí se běhat i žvatlat; překvapení, ukolébavka, tušení, jaro doma, poupata, návrat ze Šumavy, jaro v jeseni, Liduščiny oči, milé omyly, Lila na kolébce, úpis, pohádky, vlaštovička, zarostlé brázdy, krvavý květ, podsněženka, všecko posněženo, sníh květem není, když své dítě nosím, květy v zátiší; kouzelný dar, drahé duše, kouzelnice, prolétá jaro korunami stromů, papouškovi, v rose, v parku, varování, v polích, na konvalinkách, dvojí květ, dotouženo, vážná práce, na louce, v zlé chvíli, nový svět, kytice, ve vzpomínkách, vrch práce, hrstka poesie, v slunci, v dumání, na štědrý den, vánoční stromek, lék jediný, nejkrásnější píseň, fialky, při pohledu na mé spící dítě, když se má dceruška naposled koupala, to není lásky vylhaný vzdech, v tůni snů, má záštita, můj útulek, tajemný květ, kouzla, pomoc, dvojí pouta, když na vás zřím, mé děti zlaté; v nemoci, to bylo smutné jaro, smutné, ó jak jsem plakal!, zanikla mi tebou kytka snů a přání, krásku mám v kleci malované, vznítilo slunce svoji tvář, och, jak tě vyzdobili naposled!, uvadla jsi, na lože tě neduh upoutal, všecko přejde, ach, škoda, škoda nastokrát, v den podletí jsem do hrobu tě vložil, v síň smutku němý vešel muž, den ze dne chodím k tvému loži, slunce mi shaslo, tak šťastně žili jsme, stojím na tvé svaté zemi, sluněčko spadlo za horu, kol zlatých vlásků modrou stuhu, byla's

jak poupě, vždy jsem tě křížkem líbával, ty vzpomínky tisíceré, sukénky jako padlý sníh, vždy ráno jsi mne celovala, mně zdálo se, že vedle mne jsi stála, zas v síň jsem vkročil zamyšlen, prádélko, v květinách, na tvé střevíčky, zas země omládla a zkvetla, měl jsem dítě, dcerku zlatou, když táhly vlaštovky, zbujila se touha moje, vždy nosil jsem tě ze hřbitova, co hrozný osud zžeh' mi květů, já druhdy často v těžké dumy kles, ach bože, jak jsem tě miloval, je povídkou prý život celý, vzešla's mně hvězdičkou, po kraji bloudím, jak jsem dítkem vzrůstal k nebi, nám prchlo všecko, zastaveníčko na hrobě mé dcerušky, jako skřivánek jsi vzlétla, z písní tvého žití, jsem bez tužeb, jako vždycky šel jsem ze hřbitova, kalno je nebe, to nepřilétlo na okénko ptáče, co srdce tvé ztichlo, s utajenou ňader mukou, když přisní se mi o tobě, mé dítě, všem štěstí aspoň napolo, vždycky jsem si myslíval o tobě..., opadalo rudé listí z lip, jasno je venku, byl šťasten jsem... Jako v zrcadle vidíme tady všecky jednotlivé fase básníkova duchového i životního vztahu k vlastní rodině a zejména dětem, jež vroucně miloval, na něž upíral tolik nadějí a jež mu nelítostný osud předčasně urval. Poeta ani pak neustává na ně pietně vzpomínat, obírá se v duchu kde jakou drobnůstkou z jejich kratičkého žití, teskní za nimi vždy znova a znova, vyvolává si v paměti představu toho či onoho detailu z jejich podoby, zálib i zvyklostí a na konec utěšuje se nadějí na možnost opětného shledání s nimi... Krok za krokem můžeme tu sledovati historii básníkova citového vztahu k dětem. *Děti* vůbec často vystupují v jeho poesii, ať už jako jednajíci postavy či jen v podobě inspiračních zdrojů poetických. »Kde štěstí jest? Jen v dětských očí plání... Víš, kdy se jaro žití v síň tvou vrací? Když květy dětí tvých v nich rozkvetou« — praví autor v 240. ritornellu. A na jiném místě uvádí o své *ženě*, které zasvětil řadu něžných vzpomínek v době, kdy děti nevystupují ještě na jevišti jeho veršů, a která zůstala mu útěchou, když děti zmíraly mu jedno za druhým: »Mně odňato je dětmi ráje věno, leč ránu srdce bůh mi tebou skryl.«

Přehledně shrnuto: o málo kterém lyrikovi lze tou měrou jako o Adolfu Heydukovi tvrdit, že v intimní poesii zračí se u něho jako v lesní studánce jeho vlastní život, se všemi nejjemnějšími záchvěvy citu a ve všech upřímně vyzpovídaných podrobnostech.

Vedle intimně prohřátého živlu rodinného, Heydukem souběžně se Sládkem i Vrchlickým do české původní poesie uvedeného, a vedle úcty k vlasteneckým partiím domácí historie jako třetí nejvděčnější inspirační zdroj silně rozhodovala o výběru autorových básnických látek i o jejich ideovém uzpůsobení vroucí láska k *přírodě*. Jak jeví se ta příroda v literárním díle Heydukově? Jest to především příroda ve všech svých ročních projevech saisonních a při pestrém střídání se všelikých barevných i náladových formací dne jako noci. Příroda úpící pod přílivem živelných bouří, příroda rozvášněná a hrozící, příroda svítící harmonií,

jasem i tichem a konečně příroda zalidněná stejně jako zas samotářsky zamlklá. Ale skoro vždy příroda široce rozpiatá, majestátní a velká, vynucující obdiv i úžas. Příroda v spisovatelské tvorbě Heydukově nikdy neunavuje, netíží a neznechucuje, spíše rozrušujíc, povznášejíc a imponujíc. A imponuje i svým hlubokým klidem i obrovsky protáhlými liniemi svých tvarů i elementární silou svých vnějších projevů. Básník chce v přírodě rozkvést, zladiti chvilkovou disharmonii svých rozrušených nervů, zamaskovat obnažené rány, životem i lidmi jeho snivé duši občasně zasazené, inspirovati se na pohádkových vidinách hlubokých vod i hustých lesů: kouzelných vílách, jezerních pannách, vodnících, rusalkách a vzdušných žínkách, omládnout tělesně i duševně, uvolniti pouto svých utýraných představ a rozveselit se pohledem na zeleň i vzpomínkou na odvěčnou personifikaci mládí. Těmto jeho všem nárokům nejlépe mohla ovšem vyhověti příroda horská a lesnatá, prorytá spoustou tajemných hlubin i příšerných rozsedlin, oživená dechem šumících korun stromových a zvoucí k něžnému i zároveň mohutnému podivu: Šumava a Tatry. Šumavskou i podtatranskou přírodou zabývá se poeta v dlouhé řadě měkce lyrických a lehce reflexivných básní popisných, v nichž však náladovost a citovost vynikají nad popisnost.

Jen v přírodě cítí se básník úplně volný a svoboden »jako pták«. Do ní uchyluje se, když společnost, velkoměsto a myšlenkový svět knih ho unaví nebo zklamou: »Slz žhavý pramen v ňadrech mám, a srdcem žal mi třese; pryč, raděj s ptáky zazpívám a zastýskám si v lese« (*Zpěvy pošumavského dudáka I.).* A jinde vybízí duše příbuzně s jeho vlastní naladěné: »Když přijdou jara doby tklivé, nes v pole ňader zimní tíž . . . Jak se ladně v jedno pojí zpěv ptačí s dívčím, kudy jdeš, hned vyrůstá ti peruť dvojí a v srdci popěvky se rojí i nevíš jak — jsi ptákem též (úvodní báseň knihy *V polích).* Na jiném místě téže knižní sbírky praví básník: »V pole to volá, žene mne to z domu, srdce i mysl touží ven, přineslať vesna květy v kštice stromů, vlaštovky střechám na hřeben. Kam oko hledí, zázraky se tvoří, na všecky strany roste svět, v ňadrech to buší, v hlavě mi to hoří, pospíchám s bohy rozprávět!« (*Tajemné volání*). Ve veršovaném vstupu k básnickému cyklu nadepsanému *V samotách* čteme doslovně: »Na klíně samot, ňadrech lad, vždy mír v mou tesknou duši pad', a jdu-li dumnou lesní mýtí, vždy myslím si, že se mnou cítí. Mně protiven je hluk a ruch, spíš v samotě je se mnou bůh a dotýká se mého čela, až zase dítětem jsem zcela. Tu mého srdce plachý sen zas rozvíjí se nerušen, a z nitra duše hněvu prosté mých písní polní kvítí roste«. A na stránce 11. téže knihy doznává o svém poměru k vesnické, lesnaté přírodě: »tam vždy mi blaze, volno zas, tam pánbůh vždy mě veď na zázraků svých hodokvas a do oblak mě zveď; tam bují v srdci samý květ, a celý širošírý svět jest mým, je mým, je mým!« Neméně výmluvny a pro autora příznačny jsou sloky, jež tvoří podstatnou součást druhé básně ze sbírky *Lesní kvítí*: »Jako poutník k svaté

hoře zbožným citem překonán, tak mé srdce v ruchu svatém tíhne roztouženým chvatem v lesa převelebný stan... A u vroucím zanícení padám tvorstva před oltář, příroda v němž svatá kryje netušené mysterie pro věštící pěvce tvář.« Ale nad všecky citáty výstižnější jest známá »Lekce«, zhusta to připomínané, úvodní slovo k obsáhlému veršovanému dílu *Ptačí motivy*. Básník líčí tam, jak vyšel si s knihou do lesa, chtěje číst, a teprv ocitnuv se tváří v tvář majestátu jarní přírody, zastyděl se v duchu, že »knihu bere na procházku, an vůkol mládne svět, když lidské srdce volněj bije, strom tyčí se, pták hnízdo vije a vůní něžných vět se modlí svět... Hned odložil jsem lejstra tedy a do lesa šel na výzvědy, bych zhlíď, co v taji tkal; zjev vůkol sledoval jsem všaký, až mezi veselé ty ptáky sám jsem se zatoulal a v zpěv se též dal«. Květy a zpěv ptactva: toť dva nejpřitažlivější magnety, jež poutají jej živelnou silou k venkovu i přírodě: »Jen o hrst žebřu prostičkých těch květů, pak k nohám hloh a lípu k hlavám dejte a zpěvným ptákům hnízda vít v nich přejte!« (*Černé růže 21*). Sem náleží také cyklus dvanácti rozkošných básní »Rok na vsi« ze sbírky *Z rodných hor*. A silou opravdové neodolatelnosti sugestivní působí 7. i 8. číslo z básníkových *Ritornellů*: »Dbej přírody a svého srdce hlasu; kdo zákonům těch dvou chce vzdorovat, smeť klidí pouze z hluchých žití klasů... Proč v bytí svého záhady se hroužíš? Já, věčná příroda, tvá matka jsem, ztrať ve mně se, kdo nalézti se toužíš.«

V přírodě cení i opěvuje Heyduk především věčný život, jenž neumírá, stálé zmlazování a osvěžování, motiv u něho ostatně i jinak velmi častý. Snad už i proto byla a jest mu příroda tak drahou. Dále je mu příroda symbolem krásy i síly zároveň, výrazem harmonie, ale i živelnosti. Přírodu nazývá prabohem všech bohů, nejvznešenějším všech básníků. V drobných kapkách rosy tají se mu celé světy poesie, z rozkvetlých zahrad omamnými sny voní mu vždy vstříc růže milostného mládí, květnatá mez polí zdá se mu drobnou básní protáhlou do dálky, pták sedící na hnízdě připomíná mu krále na trůně atd. Nejraději má ovšem přírodu jarní, plně rozkvetlou, a z ní zase dumavý podvečer nebo snivě tichou, malebně hvězdnatou noc. V jarní večerní přírodě nejvíce opět miluje les. Lesu věnoval celý 96číselný cyklus básnický (*Lesní kvítí*), kde zveršovanými popisy nebo poesií měkce reflexivní, jemně náladovou zastavuje se u každé snad podrobnosti, jež může milence zajímati u milenky. A Heydukův poměr k lesní přírodě má opravdu mnoho obdobného s poměrem dvou něžně si oddaných milenců. Tichá letní noc pod širými korunami stromů upoutá ho stejně jako chvíle, kdy bouře táhne nad lesem. Pod stinnou klenbou lesa prožívá básník své nejvolnější a nejšťastnější hodiny, v kypré, bájíplné skrýši lesní cítí se nejsvobodnější, do ní utíká se jako poutník k svaté hoře, les jest mu svatyní a stromy v něm svícemi, básní přelahodnou, laskavým zeleným hostitelem. České lesy nazývá našimi voji. U velikém lesa dómu jest mu blaze vždy, i když žluté listí leží kolem, jeseň kráčí polem i lesem,

země tichne v tvůrčím ruchu a jedle podobají se ubohým páběrečkám. Skonejši mne, svěží lese, volá básník, který má však pro svůj les vroucí citové porozumění i když mrazy sněhosypké pokryly ho bílým příkrovem ... I les inspiruje jej k vlasteneckým výlevům básnickým, také v lese nalézá látkové zdroje pro svoji poesii patriotní: »O ztraceném vlasti jaru hovoří mi dálný les, o lvu, který slávy vzletem dalekým se nesl světem a královské žezlo nes'.« Ale básník nespokojuje se pod hostinným baldachýnem šumných borů pietními vzpomínkami na historickou minulost vlastního národa, ale čerpá odtud i k energickým výzvám, vztahujícím se na národní přítomnost a budoucnost: »Dosti už té minulosti, nepomůže! Věštcem buď, netěš vždy jen předků slávou, ukaž na tu smečku dravou neduhů, v čin srdce buď. Chvála, ta jen pro uspání — co přivádí k hanbě, zhaň! Uč se chránit rodné prahy!«

Ale nejen klid lesa, ticho v polích nebo mír v samotách, také zlomený květ upoutá básníkovu pozornost a prázdné hnízdo ptačí vzbudí v poetovi pocit stísněnosti (Heyduk vůbec rád porovnává hned jednotlivé jevy přírodní s obměnami lidského žití). A pestrý i zajímavý život ptactva nadchl poetu k celé objemné, 240stránkové sbírce veršové *Ptačí motivy*, kde v 70 básních autor postihuje ze světa ptáků, známých i méně známých, takřka vše, co nalezl v něm zajímavějšího, význačnějšího a vděčného k básnickému zpracování. Vlaštovka, žluva, sýkora, pěnkava, popelka, břehulka, konopka, linduška, sýkorka, červenka, křepelka střídají se tu jako »hrdinové« s drozdem, skřivánkem, modráčkem, lučníkem, budníčkem, brávníkem, kosem, rákosníčkem, slavíkem, krutihlavem, černohlávkem, rorejsem, sedmihláskem, čermáčkem, mlynaříkem, čížkem, špačkem, skalníkem, orlem, chocholoušem, vrabcem, hýlem, stehlíkem, strnadem, ledňáčkem i střízlíkem ...

Vedle přírody jest a ostává ovšem ústřední osou autorova tvůrčího zájmu v lyrice *láska*. Až na řadu čísel v *Cikánských* i *Nových Cikánských melodiích* a roztroušeně také v *Cymbalu i huslích*, kde nositelem látek, dojmů i nálad není vlastně autor sám, nýbrž vášnivá, snadno vzplanuvší a ničím nevázaná duše cikánova, není však v této Heydukově lásce živlu vpravdě erotického, smyslného či pohlavního. Jest to láska tichá, citová, niterná i oddaná buď k ženě, dítěti a příteli anebo k

zdravému, silnému i prostému českému lidu. Kde básník líčí z rodinného živlu milostného jeho složku klidnou, blaženou a šťastnou, volí barvy poněkud tlumené a jaksi mdlé. Když se však inspiruje na životním neštěstí, bolu i zármutku osobním, vyjadřuje se přesněji, zpívá v širší klaviatuře tónů a jest hlubší, bohatěji nuansován i mocněji rozechvěn. A jak už je Heyduk duší nadmíru citlivou, měkkou i do klidu zamilovanou, životní bol rozezvučel ho po stránce básnické mnohem mocněji i trvaleji než člověka s normálním niterným uspořádáním. Ale i v hoři převládá u něho živel oddané pasivity. Nevzpírá se návalům bolu, nereptá na jeho příčiny, nezoufá a nesnaží se nad ním rozumově

zvítězit, překonat ho, nýbrž citově se mu úplně poddává, dává se jím nést a zaplavovat. Konejšivý smír a resignace je tu pak mnohem bližší i možnější.

Milostnost nekryje se, jak už řečeno, u Heyduka s pojmem žhavé erotiky, a zpravidla vztahuje se na jeho vlastní ženu. Jest to milostnost čisté lásky rodinné, z níž předem vyloučeno všecko smyslné, rozkošnické a hříšné. Prvek rodinný a domácká intimita jsou hlavními příznaky autorovy erotiky, jako lyriky vůbec. Je to milostnost pějícího slavíka, ne užívajícího don Juana. Slavík vůbec často vyskýtá a vrací se v Heydukových milostných motivech. Jeho erotika se mazlí, hladí a lichotí, nerve, nezchvacuje, nespaluje a nedrtí; touží přeměnit se v hudebně zpěvné verše, vyslovit se v náladové básni a nemá nádechu tragického neukojení. »Kéž uvít' lze mi všecky city ladné u věčný pro tě zpěv — a více nic.« A svou překrásnou báseň o vnitřních proměnách milostného poměru k ženě končí poeta slokou: »A v posled změnil jsem se v bledý stín, jejž k tiché pouti večer luna vzruší, a tebe vílou hostil lesa klín — my zřeli se — a jedinou jsme duší.« Jinde zas defimuje svůj vztah k ženě i milence veršem: »Jak kalich posvátný však jsi mi teď.« Povšechnější, širší jaksi autorovu definici lásky čteme v jeho 57. »Ritornellu«: »Ó lásko, květe, který k slunci pne se... nás všecky vzhůru nese lásky touha.« Láska u Heyduka prýští vždy shora, s výšin, slétá do srdcí lidských, neprameni se z kalných vášní; povznáší duše, city i tužby člověka, nezanáší jich černým kalem. Jeho milostnosti schází všeliký přízvuk chvilkovosti, vášnivosti a poživačnosti, »svoji jsme si na věčnost« volá poeta. Milenku, předmět své milostné touhy přirovnává nejčastěji: k štíhlé srnce, k plaché laňce, bílé víle, smavé růži, pestrému květu, písni slavíkově, vonnému poupěti jara, rosné krůpěji jitra, k mladé vesně. V té příčině jest vysoce karakteristická jeho báseň »Buď růží jen« z druhého vydání sbírky *V zátiší.* Tam najdeme verše: »Má touha srdce zlomit nepřeje si; buď růží dál, mne dále blažiž sen, a jako strom, když vesna skvost naň věší, můj bude život tebou ozdoben.« Neméně výmluvny jsou po té stránce verše autorovy: »Otevři oči, otevři oči, já potřebuji slunce, chci zlatý pel mít, duše má drahá, svých písni na korunce.« Básník zase vrátil se po čase k milostným písním, jako kmet se vrací ke kolébce — hrobu, jak jeseň zimou vrací se v milou jarní dobu, vzpomínaje při tom krásné, zlatovlasé mládí doby a purpurovými listy lásky chtěje »dokrvácet«. A vrací se rád, návrat ten jest mu milý: »Cit mile rozzvučel se lásky dechem a bílý cherub žehná těmto pracím.« V jiné knize motivuje svůj návrat tak: »Já k milostným se písním zase vracím, jak horský jínovec se vrací v kraje, a s četou teplých větrů v konec máje si ještě zavzdychnu — a doburácím.«

Představa milenky jest tudíž v poesii Heydukově podstatně idealisována. Jest to personifikovaný ideál milostnosti. Perla, svěžest, poupě, snění, vůně, vesna, duše, kvítí, něha, vánek, stesk, cit, srdce, touha — ne smysly, vášeň, náruživost, robustnost...

jsou příznaky jeho básnického pojetí lásky. »Byla jsi mou nejkrásnější básní« píše o své ženě. Láska k ženě je mu útěchou i oporou v žití, nikoli předmětem chvilkové rozkoše. V tom směru není u něho podstatné různosti mezi epickým zobrazováním ženy a lásky i mezi jejich opěváním lyrickým. Zlatá hloub očí, slunný zrak, který čarodějně hoří, srdce plné poupat růžových, postať — lilie vždy svěží, ústa sladkozvuká: lze si představiti výmluvnější a karakterističtější epiteta? »Tvým polibkem hvězd nebe zkvétá ve mně... Ten růží, onen lilií tě zove, vždy květem jakýms jim tě kouzlí sen; mně's zoře žití zlatě purpurové.« I Heyduk mluví sice místy o polibku, objetí, vnadách těla tajemných i sladké rozkoši dívčí krve, ale neupadá v »smyslnost pro smyslnost«. Láska muže k ženě jest mu nejsvětějším pojítkem intimních svazků manželských i rodinných, ale neznamená proň pouhý prostředek k ukojení tělesných vášní. »Že oči žen dva sluneční jsou ptáci? Já myslím spíš, že dvé to žití střel, jež koho raní, srdcem zakrvácí...« Nesní však při tom o lásce nekonečné, vyteoretisované, jsa si vědom její přelétavosti, pomíjejicnosti i klamnosti, ale i při tomto vědomí neustávaje toužit po lásce věčně mladé, svěží, ideálné i vznešené. A tak došli bychom zase k příslovečně známému *rozporu* theorie s praxí, ideálu se skutečností, rozporu tvořícímu vlastně odvěčnou podstatu veškerého básnického tvoření.

Básník ledakde vystupuje ve své lyrice proti běžnému *naturalismu* (Ze zdroje poesie chceš-li píti, dřív z prachu všednosti si utři dlaň, sic místo rosy bláto budeš míti«: *Ritornell* 307.) a kult ryzí *krásy* klade v svém poetickém díle vysoko (»Květ v srdci mám, jenž nikdy neuvadá: cit pro krásu a její vznešenost..! Mdlým žití rabem je, kdo toho strádá.« A na jiném místě: »Chraň krásy zjev: květ těla, božství líce! Ji sprostotě-li necháš na pospas, je největší to světa mučennice«), ale při tom nikde nehorlí pro heslo svéúčelného *pour l'artismu*: »Že bezúčelná uměn krása všaká? Pak bezúčelný život náš i duch, a zlosyn je, kdo dítě v život láká.« Ještě výrazněji vyjádřeno jest heslo »*umění pro život*« ve verších: »Vám píseň ničím jest? Ej, divy tvoří; dnes vzlétne jiskra z básníkových úst a zítra plamenem už světy hoří.« Přes to klade však v básnickém umění značnou váhu na poetickou *formu*, které věnuje vždy pozorlivou péči. I když nikdy neobětuje formě základní myšlenky, snaží se myšlenku tu vyjádřiti výrazem co možná nejdelikátnějším a básnicky nejpřiléhavějším. Výraz tento při vší své poetičnosti bývá zpravidla prostonárodně zpěvný, jednoduchý i průhledný. Každičká sloka v literárním díle autorově jest nám dokladem, že básník nemusí veršový rýraz pracně hledati a že tvoří s poměrnou lehkostí. Přiznává-li na některých místech své spisovatelské tvorby, že údělem umělcovým jest trpěti (»Trp, umělče, trp v každém duše sporu, vždyť sláva dcerou bolesti je, věz, a vznešeného nad úšklebky vzdoru«), sám vztahuje toto utrpení spíš na působivé vyzdvižení nejvýraznější myšlenky než na složité hledání nejvhodnějšího výrazu veršového.

Sem kladu z básníkovy rukopisné *autobiografie* partii, vztahující se jednak na Heydukův poměr k přírodě, jednak na výběr jeho četby i osobní sklony literární:

»Touha po literárním tvoření probuzena byla ve mně četbou knih, jež můj zesnulý bratr František jako podřízený úředník na Rychnburku hojně odbíral a četl. Byly to Čelakovského písně, písně Kamarytovy, Jana z Hvězdy, jakož i Hankovy a j. v. Sám první takové »skládání« napsal jsem přáním k svátku své drahé matičky, jež se jím u příbuzných pochlubila, a tu chtěli i oni něco míti. A tak psal jsem i skládal stesky po domovu, zpíval jsem o dědečkově mlýnu i sadě, o lesu kol mlýna, o mlýnech a lesích svých strýců i tetiček, o rychnburském zámku a o všem, co bylo vůkol mne. Četl jsem při tom pilně naše povídkáře a německé autory, jako Hanfa, v překladu pak Bulwera, nejraději »Poutníka na Rýnu«, kam jsem se, touhou puzen, zatoulal později sám. K *Šumavě* a jejímu lidu přilnul jsem po návratu přítele Knichta, tehdy majora ve vojště, jenž byl posádkou v Písku a náruživě rád cestoval. Přišel po bouři, na Šumavě zažité, domů pln nadšení a doporučoval mi cestu jejími končinami. Šel jsem a vrátil se stejně nadšen. Ty tajemné hvozdy a skrýše, ty stinné prameny i chladivé vody, její šumot a její vzdechy, zpěv a křik ptactva zpěvného i dravého, to vše mne v ní okouzlovalo. Toužil jsem dojmy ty vyjádřiti a probloudil jsem ze svých útulků celé dny v samotách, bez bázně a strachu! Po té navštěvoval jsem Šumavu častěji, a při jedné vycházce s mladým svěřencem svým Vit. z Löwů jsem těžce zbloudil, což jsem pak popsal v »Dřevorubci«. Chovanec můj, nyní profesor architektury na vysoké škole technické v Štyrs. Hradci, rád cesty té vzpomíná, ač jsme oba tenkráte po návratu vážně ochuravěli. Jest to za mnou už dávno, přes 45 let, ale myslím-li na to, doposud bezvolně se vždy zachvěji, ač toužím místa ta navštíviti zas a zas, leč kmetu osmdesátiletému nedovolují ani oči ani nohy. Bloudím tam tudíž jen ve vzpomínkách. Od těch dob jsem cele připoután k velkolepé, dojemné, laskavé, ale také bouřlivé a hněvné přírodě, jíž miluji a které se strachuji . . . Své drobné věci píšu obyčejně na procházkách lesem i polem, své větší skladby v samotě svého pokojíku s knihami nebo ve své malé zahrádce u domku. Druhdy také zaznamenávám si běžně něco do notisku při jízdě po železnici, doma to pak provedu, třeba-li toho . . . Z literárních osobností nejvíce jsem přilnul k Nerudovi, méně k Hálkovi, jenž mne neměl tuze rád, ač jsme se v parku Kinského na Smíchově při psaní svých písniček často družně potkávali . . .« A otázku, proč psal a tiskl své písničky, sám zodpověděl v jednom ze svých roztomilých ritornellů slovy: »Proč verše tkám? Snad dřív jsem ptákem býval, a dávný osud zrak mi vypálil, bych žití za noc měl a stále zpíval . . .«

Otokar Smrčka:

Vzpomínka dušičková.

(Za Fr. Ad. Šubertem.)

Tvůj rov zřím, věrný vyznavači Krásy!
Tam klid máš, když jsi dožil, dozápasil . . .
Dál bude žít, cos dobrého zde zasil,
a přes spory jen srdcí vděk se hlásí.

Vždy ducha Tvého perutě se nesly
jen výš — teď za Tebou jak za sokolem,
jenž zmizel v blankytu, my zříme s bolem,
a paměť jen Tvůj drahý zjev nám kreslí.

Kdo památník Tvůj Tebe hodný stvoří?
Kdo zpodobí té milé tváře rysy,
v nichž s vlídností se přísnost svorně mísí,
ty zraky, v kterých mládí žár vždy hoří?

Kdo hrdé čelo, hruď tu, v jejíž hloubi
to srdce plálo láskou činorodou,
z těch velkých jedno, v kterých vzácnou shodou
se tvrdá ocel s ryzím zlatem snoubí?

Kdo onu dlaň, jež unášena vzletem
los čestnější nám pomáhala snovat,
tu světlo nést, tam otce nahrazovat
jak blízké krvi tak i ducha dětem?

Tys jiskru vznětu z duše lidu křesal,
by směle dál spěl, cíl kdes viděl skvělý —
kdo obraz Tvůj kdys dlátem v kámen vtělí,
jak Tys jej činy v naše srdce vtesal?

Jul. Słowacki: (Přeložil *Fr. Tropp.*)

Ve Švýcařích.[1]

I.

Co zmizela mi, jak sen jakýs' zlatý,
omdlévám steskem, vadnu žalem ztráty
a nevím sám, proč duch můj z prachu světa
k andělům vzhůru za ní nepovzlétá?
Proč v nebes práh neletí, umdlen boji,
za prchlým štěstím tím a láskou svojí?

[1]) Arcidílo milostné poesie polské — a světové vůbec; vyjde v Ottově Světové knihovně.

II.

Vodopád v horách Švýcarských se skrývá,
kde modravými vodami Aar splývá.
Dej nahlédnout tam hlavě nachýlené!
Zříš duhu, jak se nad propastí klene?
V mhu stříbrnou se věsíc, k výši spěje,
nic jí nezkalí, nic jí nerozvěje;
ob čas jen někdy beránek že bílý
přeběhne duhou v dol, na pokraj stráně,
pást se na lísce, květech růže plané;
aneb že holub, k vodě zabloudilý,
chtě se jak naschvál pochlubit per leskem,
mihne se duhou — a přeletí bleskem.
Tam jsem ji uzřel! Hned duch roztoužený,
že z duhy vyšla, z vodopádu pěny,
věřiti počal, věřit neustane;
tak plná jasu, v slunce záři plane,
tak všechna plna andělského svitu,
tak ozářena modrým okem v třpytu! —
Když zrak ji přešel od stop do vrkočí,
hned v ní se zadívaly moje oči
a za tím citem, jenž nás k lásce nutí,
i srdce šlo a s ním vší duše hnutí.
Tak román snout se začal v prudkém spádu,
že chtěl jsem za ní letět přes kaskádu,
neb jsem se děsil, že jak přízrak siný,
dřív než duch ze sna probudiv se, vzkřikne,
v kaskádu spadne, v duhu, do hlubiny
a potopí se, uhasne a znikne;
i byl jsem jak ti, již se v noci bojí,
neb jsem ji měl již rád, již byla mojí.
Tak ponejprv jsem zočil její krásu
pod jasnou branou duhového pásu:
Dech milosti mne oval vděky všemi.
Já stanul před ní — a zrak sklopil k zemi.

III.

Šel jsem s ní přes hory a přes doliny,
když stanuli jsme náhle u laviny,
kde sníh až sbíhá v práh člověka samý,
jak delfína by ploutví obrovského;
stříbrná pára dýmá z nozder jeho
a Rodan prchá z blankytné mu tlamy.
Na chvíli myslím... jitro, den pln žáru.
Tu šustem srn dvé splašili jsme v páru;
ty, lidskému by štěstí blíž snad byly,
se zlaté, zticha podál zastavily

a utápěly očí jasné svíce
v milenky mojí modré zřítelnice;
hledíce dlouho, jak bez ruchu obě
stulily světlé hlavy křížem k sobě.
Děl jsem: Hle! Ty láskou vzplály k tobě!
Dím tak; — hned první úsměv duše jemné
z úst skromně zmlklých za to přelét' ke mně
a přešed mžikem, vrátil se zas v letu
zpět v sídlo své, v střed perel, růží v květu,
i čta mi v očích klid a štěstí záři,
hned v růži změnil úběl její tváří.
A vězte: Květ, tak srdce nepodmaní,
když svěžím ruměncem vzplá v době ranní
a oko poutníka víc neuchvátí,
hor Alpských Děva[1]) na sněhové hlati,
když slunka paprsek líc její zlatí:
Jak jal mne rumĕn ten, prost studu, hříchu,
jenž zkvet' jí v tváři z nevinného smíchu.

IV.

Od dob těch šťastni byli jsme a sami,
spějíce modrých jezer hladinami;
z nás sotva loď kdo tušil pod nohami, —
začloť mně právě světlo duchů svítat,
po vodách chodit, nebem chtěl jsem lítat,
a ona tak mne všude provázela!
Jak labuť bílá po jezeře spěla,
blankytu jeho královna a paní;
plynula letíc — a loď plula za ní,
jas safíru táh' za lodí se v běhu.
Tím jasem pluly rybek chorovody
a skokem k ní až vrhaly se z vody.
V tom spolku pluli jsme od břehu k břehu
se smíchem na rtech v blankytném tom kraji.
Neb byla krásná jak rusalka v báji:
Vůz delfini jí táhli, holoubkové,
ve hloubi měla zámky křišťálové,
měsíčné vínky k zdobě pro noc temnou ...
a mohla svésti, co jen chtěla se mnou.

V.

Kdys — anděl zářného že není čela,
jsem uvažoval dlouhou půlhodinu,
ač zpovědí pak smyl jsem tuto vinu,
kdys, — poslyšte! — to před kapličkou Tella

[1]) Znamená horu Panna, něm. Jungfrau.

na kámen plaše první vyskočila,
že miluje mne, při tom vyzradila,
a na jezero poslala mne znova;
loď sněžnou hrudí odrazivši málo . . .
i nevím ach! — co vše se se mnou stalo!
Zda v ráj mne vznáší peruť andělova,
či pohltit chce jezero mne hřmící,
zda zrývá nitro smích jím hlaholící,
či srdce teplem jak led zjihlý taje,
zda novým letem míří k branám ráje,
zda duše andělské v něm záře zlatá?
hrá duše úsměvem? Či steskem jata?
Směs všech těch citů bouřně snést se chvátá
mně na srdce jak holubů mrak bílý,
by v slzách mých prach z lesklých křídel smyli
a vzlétli v jasu per v hloub nebes báně.
V tom loďku zavolala s vodní pláně.
Loď zaslechla ji, stihla na skal štítu
a sama připlula k ní po blankytu.

VI.

V skal šerých stínu, ověnčena háji
se v tichém koutku plna barev tají
kaplička Tella. Tam prah splývá k vlně,
tam ponejprv ret vyslovil to plně,
že v srdci se již dávno rádi máme.
Pod prahem oným ve vodě se láme
stín sosen, chvějících se nad hlubinou
s obrazy skal, jež po hladině plynou,
v níž za hovoru vrývali jsme oči.
Tam pod tím prahem tak se vlna točí,
tak svévolná je a tak pospíchala,
že strhla v klín svůj postavy dvě naše
a sbližujíc je, dlaňmi sdružovala,
ač sotva ohlas slov nás pojil plaše.
Ach! Rozmar vlny k šílenství až vzrůstá,
že sloučil dokonce i naše ústa,
ač sotva sdruženi jsme srdcem v duchu.
Hra vln tak plna paprsků a ruchu,
že objavši nás jedním světla pásem,
jak družila by anděly dva jasem.
Pomním-li na to, — bolest rve mne černá;
ó vlno falešná! — i přec tak věrná!

VII.

Ten anděl zlatý provázel mne jednou
kobercem lučin v jeskyni hor lednou;

tam v úběl změněna v dne záři jasné
a mráz na čele královny mé krásné
operlil růže, jež skráň její zdobí;
déšť slz se při tom řinul se stěn koby,
jenž v perlách, jakby prolévaných vílou,
hvězd jasem pršel na ni, skromnou, bílou.
I slyšíc stěny stále plakat více,
v šat žárlivě se skryla od stop v líce;
chtíc zrakům utajit vše, vše jim vzala
a spolu rukama hruď skřižovala
přes úběl vnady zřejmé, nechť i skryté.
Tak stála bez ruchu — a kol i blíž ní
lesk duhový hrál v barvy rozmanité.
V tom již se modlím k ní, jak lidé hříšní:
Ave Marie! . . .
Jak růže bílá, jež se z lístků vije,
nach jevíc v hloubi, jenž jí z hrudi září,
tak ruměnec splál v světice mé tváři.
Pak v myšlenkách zrak odvrátila sladký,
prst zvolna kladouc na stěn krystal hladký,
jak ona, která drahé jméno píše,
neb v sny je pohroužena z hvězdné říše.
Na to se ke mně obrátivši řekla:
Pro lásku snad se octnu v klínu pekla
a dopravena ve chlad v pekel středu,
snad zakleta tam budu v křišťál ledů,
jak baňka ledná ze záře a duhy . . .
Leč pravda, dodala: Trest-li to tuhý
pro zář tu, již zná slunce vytvořiti,
jež trávíc led, s ním v boji na smrt žije,
pak vzdechem z ledu lze ji vyprostiti.
Ave Marie! . . .

VIII.

Nuž rázem tam, kde sněžné štíty ony!
Tam nad sosnové vydejme se háje,
tam spějme rázem, kde stád slyšet zvony!
Tam, Panna v barvách duhových kde plaje,
za podnož majíc slunce, mraků roje;
kde mhou se řítí jelen se skal kraje,
kde smutkem vzpjatých křídel, v let se stroje,
stín orel vrhá na letící chmury;
ó! tam se dejme spolu, duše moje!
Pak-li se ve svět nevrátíme shůry,
řeknou si lidé, že jsme sborem duchů
kams' uneseni v azur, v nebes kůry,
že jsme se chytli hvězd, sny ráje v sluchu,
a odletěli v dálku s plejad stádem.

Jen potok po nás zbude v šumém ruchu
a poplyne slz lesklým vodopádem.

IX.

Ti nejšťastnější země sotva vědí,
kde duchové si křídla na plec kladou,
kde jak labuti v zadumání sedí.
Ti nejvtipnější stojí před záhadou,
kde s milou svou jsem žil tam na salaši;
co růží oknem zářilo v chýš naši,
co višní všelikých tam vůkol kvetlo,
co slavíků se do větví jich slétlo;
co slavičí tam v lunné noci vády
a každou noc jich kvílí u kaskády;
co po lukách stád zvonilo tam stráni...
Ach! vše to lidem nelze říc' ni v spaní,
ni ukázat, neb pojmout v slova spolu.
Jsouť luka, salaš, višně na dně dolu,
to dolu, nad nímž anděl v stráži stálé
stlal třpytné peruti od skály k skále
a celý dol ten kryl svým světlým zjevem, —
chýš, růže i nás se slavíčím zpěvem.

X.

Nad to kol vála cypřišová vůně,
za lesku barev, jež plá růžím v lůně,
že chtěla láska nás již získat zradou. —
To bylo z rána, myslím, — pod kaskádou, —
my byli tehdy nerušeni, — sami
a knížku čtli slz plnou, se slzami.
V tom kýs' duch všept' mi, skloniv se k mé líci,
bych ze stran knihy přešel na ni zrakem. —
Jak anděl byla, tiše vnímající,
když náhle tu, jak průhledným by mrakem
tvář ruměnec jí smutný omaloval,
že nevím ani, jak se vše to dělo, —
než v růžná ústa jsem ji poceloval,
v svých rukou cítě její sněžné tělo
s tlukoucím srdcem, s jasem skvoucím v očích.
V tom jak by kaskády proud ve vrkočích
cos bylo uštklo, či jej náhle leklo,
vítr vrh' na nás celé vodní peklo
a vzbouřil s květů vlhkými je mhlami.
Od doby té jsme nečetli již sami.

XI.

Odtud byl pro mne řidším úsměv její,
jsouc smutná, tišší, chřadla v obličeji.
V stín hlubší nořic se, žal měla v oku
a trhala kol růže při potoku;
neb loutna kaskád, opodál kde hrála,
jak lidé smutní stojíc, naslouchala
s pokleslou tváří; aneb polekaně
v ústraní kladla bílou dlaň kol šíje,
jakoby v bázni aneb ku obraně.
Či jako holub z pramene když pije,
výš k nebi jasným povzlétala okem.
Jak ve snu volným bloudila jen krokem.
I jiřiček již čilost utratila, —
v myšlenkách všecka, — nevinná, že byla.

XII.

V líc tak jí patře, chtěl jsem hájit sebe
i řek' jsem: Drahá! Jak nad námi nebe,
ze srdce povinnas' mne zprostit viny,
jeť lilie vším vinna, — nikdo jiný.
Včeras' si myla v proudu, jenž se vije
smaragdem lučin, tvář i úběl šíje;
kdes za tebou tam prostá, nedaleka
jak služka tvoje, jež tu s rouškou čeká,
lilie jedna, skvíc se celá v běli,
tě hlídala, až vyjdeš po koupeli.
Vida vás v páru, vedle sebe těsně,
mnil jsem, že o andělích blouzním ve sně.
Chvět jsem se počal, třás' se všecek tělem,
jediným lístkem pohnuv v keři celém,
než lístek onen jinými hnul spolu —
i povstal šum, — přiběhlas' z říčky v dolu
a tak jsi leklá prudce utíkala,
že's hrudí odrazila květů pruty,
že stonek lilie prask', jež tu stála,
a květ spad', ňadrem tvým jak podetnutý;
bled přemýšlet jsem jal se, prost vší rady —
jak křehký květ ten, jak tys' švižná, čilá. —
A proto po ránu dnes, u kaskády, —
ne já, — než lilie se provinila.

XIII.

I vzplanula jak myrha kadidlová
a bylo znát, že vzplápolala maně.
Stín hlubší na dně safír očí chová;

prudší pak vlna hrudi polekané
i divným žárem rozohněné skráně,
skon předčasný chrp její zavinily.
Jsouc z těch, jež s žalobou v klín matky pílí,
svůj bol hvězd svěřovala tiché řadě,
kdy měsíc neplný se k spánku klade
a květ kol šeptá milostný vzkaz uchu,
jež v dumách přeje vlastní mysli sluchu.

XIV.

Zda, drahá! slza bolu zrak ti smáčí,
mluvíš-li s anděly teď rozželena?
jsouc rovna těm, jež naříkají — v pláči,
že bouře byla blesky rozpálená,
že vnitřek jeskyně byl chmurný, stmělý,
že kaskád zdobila ji lesklá stěna;
že srdcem ve tmě divné city chvěly,
jak pro netečnost k Bohu, za pokání;
že z podzemí nymf smutné písně zněly,
že den nás opustil tam, za tmy v pláni
a zastal podle sebe, s nachem v líci,
když probudil nás ptáčat švehol ranní.
Tak mluvíš s anděly, jak žalující?
Ó! nemluv, světice, tak! Vzdej se slova!
Neb každá tvoje slza démantová
pro jednoho z těch jasných vzplane žárem;
sámť kdybych andělem byl vyvoleným
se zářným čelem, sluncem rozjasněným
a nekonečnost prostoru měl darem,
jsa vládcem hvězd, až k poslední jich metě:
Nechtěl bych svítit pochodní těch světel,
než zhrd' bych blankytem a rázem letěl
za snoubenkou svou, podobnou ti — v světě.

XV.

Ze sluje nechce se mé krásce smavé,
snad že se slunce na lazuře bála,
že ostrou zář má a že příliš sálá,
aneb že jako skvrna bude tmavé.
Než nebem plál pás duhy ve vší slávě,
jsa zavěšen na vyplakaném mraku.
Šla přec. — Prv z růží měla úžas v zraku,
že skvěly se jak včera barvou žhavou.
Utrhla jednu, hodíc při tom hlavou.
Pak jal ji duhy pás, v mrak rozprostřený,
lesk blankytu, svou čirostí jak sklenný
i kroužek měsíce, jenž nebem plove.

Snad života ji jalo kouzlo nové,
jak tiše naslouchajíc dále spěla,
až v zrcadle kdes jezera pak zřela:
V svém obličeji průzračnou až bělost,
úst korál rudší, mdlobu, rozechvělost,
pak teskný úsměv, žal — a rozmrzelost.
Tu schovala se celá do vrkočí
a pak již ke mně nepozdvihla očí.

XVI.

Jest čas, kdy nebem vzplát má luna bdělá,
kdy slavík ztichnuv, v háji nezapěje,
kdy s šumem žádný list se nezachvěje,
kdy tišej po trávníku pramen spěje;
jak hvězda ta kýs' příkaz dát by chtěla,
neb tiše projednat cos s rušným světem,
s lístečkem každým, slavíkem i květem.
Jest čas, kdy v stříbrné mze nad obzorem
Dianin proužek vzejde rozjasněný; —
tu každý slavík rozkvílí se skorem
a všechny listy rozšumí se borem
a pramen každý vyráží zvuk sklenný.
Ó! v chvíli také — ach! — dvě srdce lkají,
křivdu-li trpí, — snáz si ruce dají,
shovět-li třeba, — obě zapomenou.
V ten čas s mou krásou skromnou, nestrojenou
jsme na vesnický práh náš spolu sedli
a hovor o všem, srdci drahém, vedli.

XVII.

Jak skřivánčí zpěv z nebes vzdušné říše,
zněl zvonek poustevníkův s horské výše.
Kdys řekla: ‚Pojďme do starcovy cely,
on rozhřeší nás, snad i rozveselí,
dlaň sváže, bychom milovat se směli.‘
To řekši, v borovou chyš odkvapila,
zavřela rychle každou okenici,
by květů zvědavosti zabránila,
pak oděvši se za hor krasavici,
přiběhla ke mně — mnil jsem, že svět padne!...
neb oči její nezřel jsem tak ladné,
ni ústa její před tím kdy tak svěží.
Černého motýla svrch hlavy měla,
ten alabastry před ožehem střeží
a osvětlený sluncem v polou těla
stín křídla tmavý vrhá v čelo, skráně;
níž růže pod motýlem pochované

zpod černé krajky zvědavě ven zřely,
půl puklé, svěží, slzami se skvěly.
Stihnuv, že hledám vždy jen srdce stranu,
zlý motýl sed' níž, jakby na ochranu.
Já myslil, že dlaň má mu křídlo zláme . . .
Než přesed', nad levé se schýliv rámě.
Kdo v tušení by věřil, které straší,
kdy duše hrdá štěstím oplývala?
Když shléd' jsem shora na dolinu naši,
v ní saláš oku rakví být se zdála,
tak malá, tichá; když jsem pohled' dolů,
náš višňový sad hřbitovem byl spolu,
v neklidu o nás byly holubice,
po lukách stádo o nás zadumané,
zem smutnější, proud hlubší modří plane,
jak hřebem smrti sbity okenice;
mne strašilo vše, hnětlo na potkání,
jak na návrat by nebylo ni zdání.
Já kráčel zamračen a s chvěním vzhůru . . .
Zřím černé jezero, sníh, skály, chmuru —,
na siné kře dav orlů pohromadě,
pak slunce krví rudé při západě,
chyš poustevníka v sněhu rozsypanou,
se stráží hafanů dvou velkých stranou;
kříž nad celou, kde hýli sídlo měli, —
poustevník, cela, knihy v prachu cely, —
to vše dnes bez mála jak sen, nic více . . .
Vím jen, že paprsk slunce od západu
se náhle celý v Kristovy vrh' líce,
co na její prst, jak led chladný kladu
svůj prstýnek jí — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

XVIII.

Údolí! Luhy, zřídla lesa smavá!
Ó nechtějte se smutny ptát mne na ni,
neb slzy jsou, jež pro vždy mluvit brání!
Dím-li cos, srdce žertvou dum se stává,
zřím očí dvou jas v blankytné jich kráse,
jak by mne v bolu chtěly politovat,
rty, toužící mne znovu pocelovat, —
i chvím se, že mne plamen schvátí zase.
A nevím, kam jít a kam oči schovat?
Kde slzy skrýt a sám se stajit v skrýši?
Bled kreslím rysy její obličeje
neb v písek vlhký její jméno píši;
v sad růží, cypřišů krok bludný spěje,
jak toho, ztracený jenž poklad hledá

a smysly utrativ, tam s pláčem sedá,
kde urny na náhrobcích spočívají,
mysle, že ty mu zprávu o ní dají. —

XIX.

Pod oknem mým fontána opuštěná,
jak věčným pláčem šumí v keřů háji;
tam strom, kde harfy tónem naříkají,
slavíci; v okně tabule je sklenná,
kam denně Diana zří usoužená
a čelo moje bledým vábí leskem.
Tak budí mne, jenž v slzách tonu steskem:
Strom, měsíc i fontána uslzená.
I vstávám bled a oknem na dol zírám,
vnímaje různý pláč tam v úžlabině.
Slavíci tlukou, fontána vod plyne,
hovoří o ní; srdce otevírám,
a o smrt prosím se zoufalstvím v hrudi,
i schnu a vadnu, — než ach! neumírám...
a denně s pláčem fontána mne budí.

XX.

Když bloudím v duchu časy minulými,
nevím, jak její zjev si vymalovat,
zda, když mne přišla v spánku pocelovat,
jak holubička s křídly rozpiatými?
Zda, když prchala plna nepokoje?
Neb se mnou na tytéž když v knize listy
zrak upírala blankytný a čistý,
pozorně střehouc každé hnutí moje?
Zda vesnickým když obklopena dvorem,
jak báje královna se procházela?
Či snad, když tiše zdřimla pod javorem?
Zda při hře? Neb když v úbělu je celá
měsícem? — Či, když večer nad obzorem
sníh Alpský zrud' — a když jím zrůžověla?

XXI.

Zkad první hvězdy v nebe vyzařují,
tam jdu, až za skal tesy temné, chudé
a rozhlédnuv se po obloze všude,
s labuťmi poletím, kam zaveslují.
Neb za mořem, — i zde —, kam cesta zbude
a kam by mysl mne jen předcházela,
mně všude smutno, vše mi jedno zcela
a všady zle mi — i vím, zle že bude.

Ne jiný cit teď v nitru strázní jatém,
než vybrat místo k žalu shovívavé,
kde duchů let by nezavadil s chvatem
o krvavé mé srdce, zdřimlé právě,
místo, kam k lávce až zář luny hravě
po vlně přijde ... zašelestí zlatem
a duší zachvěje, tak zvláštně, jemně,
že stesk ji vzbudí — a že vyjde ze mne.

Eliška Krásnohorská:

Antonín Klášterský.

(Dokončení.)

Lyrika rodinné lásky nemá snad výmluvnějšího pěvce nad něho. Již ve »Ptačím světě« mladý básník opěval vlastně rodinný život, byť v hnízdečku ptačím směstnaný, a oceňoval štěstí o někoho se starat, někoho míti cele svého a vystýlati mu cestu žití láskou; touha tato se ozývá i v pozdějších jeho básních nejlahodnějšími lidskými tóny, k ní se druží dojímavá vděčnost k těm, kdož činili tak jemu samému. Na doklad vizme básně: »Sloky« v »Spad. listí«, »Dědictví« a »V rodném městě« (»Drobty života«), »Pravda« (»Srdce i duše«), »V měsíční záři«, »Podzimní noc«, »Má bába«, »Sudičkám« (v »Nočních violách«), »Sám sobě«, »Rodnému městu«, »Čím více trpím«, »V nemoci«, »Dvě číše«, »Na hřbitově«, »Den chmurný«, »Babička« (všecky v »Tmavých růžích«), »Stará skříň« a »Ne, žil jsi přec« (»Sonety tiché pohody«), pak v knize »Cestou podle moře«, věnované »Památce mé báby«, básně »Jitro na moři«, tamtéž překrásný cyklus 13 básní »Památce mé báby«, »Dubnová vzpomínka«, »Před portrétem mého otce«, »Jedno slovo«, »Odpoledne«, »V květnu 1901«, »Ukolébávka«, »Impromtu«, »Sonet a illuse«, nebo v knize »Sny a toulky« básně »Živým a mrtvým« a »Otec a syn«, — samé to doklady hloubky a pravdivosti, v jaké kotví básníkův cit pro rodinu, z jejíž drahé skutečnosti čerpá své ideální o ní přesvědčení. Tolik intimního tepla, tolik radostné pravdy a nevývratné přirozenosti dýše z těchto básní, že v kom úplně nevymřel zdravý cit, hluboce okřeje tichou krásou útulných těch obrázků. Nechť básník při vanotu letního večera, jež mu hladí čelo, míní cítiti mateřská políbení, nechť při pohledu blankytných očí svého dítěte vzpomíná na širé, modré moře, u něhož dán onomu život, nechť upomínkami provázen stopuje změny v někdejším domově, rodišti svém, nechť před obrazem či u hrobu otce svého v duchu s ním hovoří, účty z žití vlastního mu skládaje, aneb zamýšleje se nad synkem a žádaje mu více štěstí a méně zklamaných illusí, než kterými trpěl sám, přece, přec je volá k svému hochu, všecky ty krásné ideály mladosti, aby jej blažily svými illusemi jako kdysi jej: vždycky ovívá nás ze všech těch vzpomínek, obrázků i citových záchvěvů kouzlo poesie dechem milé, upřímné

pravdy, ale nejvroucněji tam, kde ozařuje po boku rozšafného děda podobu milované báby. Tato vystupuje před nás v celé své líbezné moudrosti a ctihodné dobrotě jako starý, mistrně malovaný obrázek, oživující před námi postavu pravé české babičky, skvostný exemplář onoho typu v naší tradici i poesii vrcholně nám sympathického a drahého. Jen »jedno slovo« (»Cestou podle moře«), zde na doklad: »Má babičko, vy zkušená jste tak, váš tolik viděl moudrý, bystrý zrak, ó, jedno, jedno slovo řekněte mi, s nímž možno projít celou širou zemí. S nímž možno kráčet v ústret zlobám všem a projít celým dlouhým životem, s nímž možno v tvář se smáti nepříteli, s nímž ústrky by, rány nebolely. Jež bylo by jak drahý amulet v dnech lásky stejně jako v dobách běd, jež bylo klíč by ke všem tajů dveřím! Má bába tvář si přejela, díc: Věřím!«

S tímto rodinným, domácným rysem poesie Klášterského v plném souhlasu jest jeho pieta k starým památkám věcným; jemu mluví staré skříně, staré portréty, staré domy a zákoutí živou, někdy symbolickou, ba i mystickou svou řečí; jej okouzlují staré parky, fontány, barokové sochy; značná řada básní, zvláštním půvabem intimnosti omžených, to dosvědčuje, jmenuji z nich na příklad: »Kus krajiny« (»Živým a mrtvým«), »Park«, »Sen teplé noci«, »Divoký park« (»Drobty života«), »Reliquie«, »Večer v starém parku«, »U krbu« (»Srdce i duše«), »Nocturno« a »Píseň fontány« (»Noční violy«), »Smutek věci« (»Nové básně«), »V starém parku« a »Vzpomínky staré lásky« v knize »Cestou podle moře«, »Dvě podobizny« a »Ulétla« v »Spadalém listí«.

Bylo by lze uvésti více pěkných ukázek z této skupiny, které však již větší neb menší měrou přiléhají k jinému četně zastoupenému oboru lyriky básníka našeho, jehož nevyčerpatelným předmětem jest příroda, opěvaná buď čistě objektivní krajinomalbou, buď citovými ohlasy dojmů přírodních aneb reflexemi, jimiž duch básníkův odpovídá jevům přírody, či konečně lepými souzvuky všech těchto tří směrů.

Přírodní lyrika Klášterského jest obsáhlá. Ve všech svých směrech vykazuje se nádhernými kusy zcela osobitými, ale nejsou jimi vesměs všecky básně této skupiny, což by se asi stejně mohlo říci o přírodní lyrice mnohého jiného výtečného básnika. Již sama universálnost předmětu: přírody, jež před očima lidského rodu své zázraky po tisíciletí rozvíjí dle týchže zákonů, podmiňuje, že každý její pěvec má již množství předchůdcův a tím i soupeřů.

Nové nazírání, nové vyjadřování v oboru přírodní lyriky jest vysokou metou, které náš poeta ve mnohých kusech svých dosáhl skvěle. Myslím, že tam, kde se jeho svéráznost nejurčitěji a nejkrásněji projevuje, děje se to měkkostí a něhou jeho nálad, delikátností barev výrazových a dumavou hloubkou jeho meditací, vnuknutých dojmem přírodním; tyto často se sklánějí v šero melancholie, a kde převládá utěšená nálada, bývá nejčastěji rozluštěním, přemožením teskných záhad. I pouhý výběr názvů přesvědčuje, že tu jde o skutečné bohatství. Buďtež tedy připomenuty: »Zlaté snění«, »V dubnové náladě«, »První zeleň«, zvláště pěkný »Kout v lese«, »Sekáči z luk

jdou« v knize »Živým i mrtvým«, »Vítr«, »Den v listopadu«, »Melancholie oblaků«, »Jarní vody«, »Verše«, znamenitá »Píseň« (str. 99), nádherná »Letní noc«, neméně krásný »Večer po žních« i rovněž »Večer podzimní«, citupIné »Listí«, tyto všecky v knize »Spadalé listí«; »Cestou z jara«, »Tak volno!«, »Píseň« (str. 14), »V mechu«, »V zimě«, »Píseň o slunečnicích«, »Causerie z venkova«, »Slunný den«, »Pole«, »Pluh«, »Z lesa k polím«, »Krajina u Labe«, »V pohodě jara« a »Noc na samotě«, všecky v knize »Poli a lesy«; »Šumavský motiv« a »Černé jezero« v »Drobtech života«; jiný »Šumavský motiv«, »Noc na Krumlově«, »Nápis nad slunečními hodinami«, »Sonety Zvíkovské« v knize »Srdce i duše«, krásný cyklus »U rybníka« (»Sny a toulky«), »Poledne v lese«, »Prostý motiv« (v knize »Sonety prch. okamž.), »V Krkonoších« a »Zvíkov« v »Tmavých růžích«, »Brdy« v »Spadalém listí«, a veliké množství oduševněných obrázků jiných, z nichž aspoň jeden kabinetní kousek — druhý »Večer po žních« v »Sonetech prch. ok.«, budiž mi dovoleno uvésti doslovně: »Vůz plný snopů slední jede s polí, a jak se noří do záplavy žhavé, tu jak když oblak zlatý nad vsí plave, prach bílý září mezi vozu koly. Kdes v sousední vsi v dálce zvoní Ave. Křik vlašťovek. Pláč dětí. Blízko školy zní skřípavý zvuk pumpy. Třepetavé, hle, první hvědy stromů nad vrcholy. Do dvora hus se bílých vrací řada. Krav bučení, pak ticho. Náhle vpadá v klid píseň, někdo na křídlovku hraje. A stíny houstnou, vůně luk vlá sladká. Sad padá v tmu. Ó, lásky sny a taje! Šept stínů. V sadě vrzla tiše vrátka...«

Kdyby tento skromničký obrázek, jehož verše se více podobají malbě než pouhým slovům, jen ojedinělý a nepodepsaný se někomu namanul, zdaž by nezradil hned sám, že jej psal básník, a sice vzácný básník?

A jako rázovitou pečeť, jež charakterisuje přírodní lyriku Klášterského, připomínám ze »Sonetů tiché pohody« význačnou »Stafáž krajiny«, kde básník dí, že každé malebné krajině vždy stafáž lidí sluší; ne k oživení, neboť samo žití je příroda; »ne poučení bychom z toho vzali, jak příroda je vždy a všude velká, leč o tom, jak my proti ní jsme malí«.

K obrazům přírodním těsně přiléhají vzpomínky cestovní, jež nejsou přečetné, ale půvabné, malebné a rázovité. »Cestovní píseň« veselého rázu (v knize »Srdce i duše«) hodila by se za úvod ke všem ostatním, byť obsaženým v knihách jiných. Malebností a náladovostí vynikají všecky, mnohé se zamlouvají pěknými postřehy estetickými, někde historickými, častěji však duchaplnými pasážemi meditačními, vážnými i též ironií propletenými, a zvláště nás poutají ony, kde vnadnou scenerii cizí zabarvují — jako odsvitem večerních červánků — myšlenky na otčinu. Jako zvláště krásná čísla uvádím: »Západ na jezeře Bodamském«, »Lev Luzernský«, »Ó, kdo tě, moře...«, »Hřbitov v Pise«, »Legenda staré klášterní fresky«, »Florencie«, »Benátky z rána«, »Benátky v noci«, »Na jezeře Čtyrkantonském«, »Vzpomínka z Peglie«, »Hlas moře«, »Sen na laguně«, »Dolce far niente« (»Vzpomínky z jihu«), »Večer na Luganu«, »Zvony«, »Kůň Donatelův« (»Sonety tiché pohody«), »Na Bledu«, »V jeskyních Škocjanských«

v »Nových básních«, »Vzpomínka na Fiesole« a »Florenc v sněhu« v »Sonetech prch. okamž.«, roztomilá »Benátská causerie« a »Giardino Giusti« v knize »Cestou podle moře«, zvláště pak v téže knize úchvatné, vzletné básně »Obraz« a »V skalním chrámě u kostela S. Nazaro e Celso«, jichž meditační závěr, v obou nerýmovanými verši silně a vzletně podaný, zní v básni druhé: »Bože lásky, jehož jsem marně hledal v chrámů slávě, v brokátech, třpytu zlata, v oken malbě peřesté, v řezeb spleti: tuším tě blízko! Tuším blízkost tvoji tu v prázdném chrámě, a ty sám díš: Ornátů méně drahých, méně lustrů, zamžených perel v berlách, více však lásky! A já dojat, hluboko skláním hlavu, cítím sílu jedinou v tom: se oddat, ať již jak chceš jmenuješ svého boha, celou však duší. Ať již Lásku postavils na svůj oltář nebo v tuchách Myšlenku na něm tyčíš, každou krůpěj posvětit svého srdce idolům věčným! Pak již ze snů posvátných sladké dumy sotva tebe vytrhnou více řevy lvů a hyen, nežli když moucha kolem zabzučí tiše.« — V básni před touto jmenované pěje básník o starém, kdysi slavně uctívaném obraze Madonny, nyní ztmělém a zapomenutém: »Tu pojednou mi bylo, světlý stín jak byl by stanul u mne, s obrazu jak byl by shoup se (v mistrů dílech vždy spí jejich duch přec!) a mně zašeptal: Jak bláhový jsi, mladý cizinče! Má každý duch svou dobu a svůj květ, pak uvadne. Svět dál jde, hloub a výš, jde přes tebe, však ne, by zdrtil tě, leč aby, opřen o tebe, výš stoupal, a věř, to jistě velký nebyl duch, kdo závistí svou duši otrávil před dílem jiných. Kdo byl stupeň, schod, přes který lidstvo k hvězdným metám šlo, ten zachvívá se tichou rozkoší, když dávno znikl skvělý průvod slávy, jak struna harfy, kdy již opustil ji dotek ruky...« Sklon k meditaci, jež se v duši básníkově budí pohledem na nové jemu zjevy v cizině, ovšem jej provází i na domácí půdě a všemi cestami života vůbec. Meditace jeho nejosobitější vyšlehávají v myšlenkové blesky bezprostřední, krátké, hluboké a nové, překvapující a přinášející s sebou celé řady postřehů je doplňujících, byť nevyslovených. Vizme na př. významnou báseň »Lesní stezkou« v »Tmavých růžích«. Básník jde lesem a pojednou zpozoruje, že stezka je plna mravenců, které krok jeho mimovolně ušlapává. Jest mu jich líto, chce jich ušetřiti, ale nechť kamkoliv se uhýbá, všude hemží se mu mravenci pod nohama, až rozčilen a znaven marnými pokusy, odvrátí hlavu, zavře oči a pevně vykročí nedbaje obětí kroků svých. »V ten mžik jsem chápal, proč je osud slepý,« končí báseň. Ani slova více, žádné mnohomluvné rozvádění myšlenky, — ale jaká pádnost a síla v tom závěrku! — Tato stručnost takřka aristokraticky zdrželivá jest význačnou vlastností nejlepších a nejhlubších básníkových point. Každý přisvědčí, kdo si přečte znamenitou báseň »Exeunt omnes« (»Son. prch. okamž.«). »Všichni odejdou, i ti, co dobře i co špatně hráli.« Všichni, král i rab, jsou loutkami, které po ukončené hře »kejklíř Smrt smete do jedné truhly zatouchlého nitra«. »O dobře, že již konec!« vzdychá každý. »Teď zaspat vše: lsti, lásky, boje, vraždy!« »Však, Bože můj, co hráti budem ‚zítra'?«. Není to tah mistrovského pera? A položme vedle toho sytě lyrickou, čarokrásnou báseň »Varhany« (v »Drobtech života«). Básník sní v chrámě, kde

v šeru světla hoří a jako vlny moře se vzdouvají zvuky varhan. A tak to v nich hřímá, zas plesá a zase zádumčivě jímá, »že pohne se cos v prsou tvých.« »Ó, vidím se tam, školák malý, zpěvníček v ruce, v prostřed řad, těm tónům, jež se chrámem valí, s tak zbožnou tváří naslouchat. A v záři světel, vonném kouři již slyším, jak se k hudbě té můj hlásek pojí, jako v bouři když zatíká hlas ptáčete. Mé oko vlhne, vážní líce, mně líto — čeho? — nevím sám. Za svící hasne zvolna svíce, a plný stínů celý chrám . . .«

Krásně splývají v harmooii s těmito hlubokými, elegickými akkordy básně »Obraz« (»Srdce i duše«), »Mrtví« (tamtéž), »Úsměv« (tamtéž), »Most duší« (»Sny a toulky«), a mnohé jiné náladou s nimi souhlasné.

Z různých sfér života, z různých krisí duše vyváženo bohatství jímavých, duchaplných básní, jichž obsah nelze v mezích této stati naznačiti; jmenuji jako zvláště pozoruhodné: »Ve tmách« (»Spad. listí«), »Šel člověk« (»Srdce i duše«), něžně cítěná »Děti a květy« (»Son. prch. okamž.«), »Kus hovoru« (»Tmavé růže«) se zvláště pěknou myšlenkou, »Večer v cizině« (»Sny a toulky«), »Píseň o zvonech« (tamtéž), »Z hlubin«, »Hvězda«, »Vzpomínka«, »Oči, které se chtěly ptát« (v »Drobtech života«), »Lampa Héry« (»Son. tiché poh«), »Stín« (tamtéž), »Dni« (tamtéž), »Nocturno« (»Srdce i duše«), »Hlas moře« (»Vzpom. z jihu«), »Impromptu« (tamtéž), »Ztracené dni« (»Son. prch. okamž.«), »Psáno na vsi« (tamtéž), »Duj si, hřmi si, vichřice« (»Noční violy«), »Kletba myslitelů« (»Živým i mrtvým«), chmurně melancholická, a »Cesta žitím« (»Son. prch. okamž.«), ironická, ale při tom vážně symbolická.

Bičík sarkasmu v rukou Klášterského švihá nepříliš zřídka a vždy s odhodlanou břitkostí. Někdy dotýká se osobních »přátel« recte nepřátel; někdy literárních odpůrců, nejčastěji však vad současné společnosti vůbec a zaviněných běd poměrů našich. I v básních celkem lahodně lyrických šlehne tu onde humorná žahavka v záhoně vonných květů (připomínám »Dolce farniente« a »Benátskou causerii«), častěji však se ozve satirický šotek zcela samostatně, někdy polokrytě, jindy s odhrnutou kuklí. Přečtěme si: »Mezi druhy« (v knize »Sny a toulky«), »Umění«, »Popularita« (v knize »Srdce i duše«), »Catocala nupta« (»Noční violy«), »Datel« (»Tmavé růže«), »Boje« (»Son. tiché poh.«), »Poesie a kritika« (tamtéž), »Básníku« (tamtéž), »U nás« (»Son. prch. okamž.«), ba najdeme ještě více bodlavých šípků obraňujících ohradu básníkových sadů, a získáme tím jen po jednotlivu roztroušená kvítka jeho vtipu; plnou však z nich kytici svázal ve své knize »Ironické siciliany«. Tam si obral úsměch jeho za terč různé slabůstky nám obecné, a dlužno říci, že střely jeho jsou dobře mířeny, — píchají ale neotravují. Směr a ráz jich dobře označuje na příklad »Píseň«, jež končí: »že máme zpívat: ‚Spi, Havlíčku, v hrobě?‘ Ne! Raděj: ‚Kéž bys, Havlíčku, moh' vstát‘!«

Jiná ještě pro autora charakteristická ukázka budiž zde uvedena, nadepsaná »České poesii«: »Kdys ani vlásek nesměl ti jít stranou, upiatý účes nosilas i řízy, však později vlas jsi rozpustila, vanou ti větry jím jak snítkou bílé břízy. Sic pocuchán tím — nebuď však

to hanou, já stále láskou miluji tě ryzí, ať s volnou kšticí jdeš či upoutanou, jen pokud vlasy nebereš si — cizí.«

Literatuře věnován jest značný počet sicilian, jichž je v celé knize úhrnem 79. Básník si čtveračivě dobírá básníky, belletristy, novináře, nejvíce však — kritikastry. Též literární psavci dostali svůj podíl, neméně i cizopasníci, kteří otiskováním cizích dopisů ohrožují časný i věčný klid slavných lidí; této manii věnovány jsou dvě čísla velmi vtipná. Jinde se básník upřímně směje rozličným hříškům politickým i společenským; nejvíce zábavné pozornosti věnoval pak »Moudrosti otcovské« a »Moudrosti mateřské«.

Ironická kritika domácí naší současnosti však jest jen záporným rubem mužného citu občanského a národního, jenž nalezl kladný svůj výraz ve vřelých, seriosních zpěvech částečně rozptýlených v nejedné knize, většinou však shrnutých v knihách »Pražské motivy« a »Z českých žalmů«.

Týž pramenitě český a ryze osobitý duch, jímž jsou prodchnuty Klášterského epické básně rázu národního, vane i v jeho lyrice. I ze skvělých obrazů jeho z ciziny září tklivým svitem láska k otčině, vzpomínky na její slávu i hoře prokvétají z jeho lícně krajů rodných a pieta ku vznešeným a zdatným jejím synům hlásí se k slovu nejvroucnějšími výrazy. Jako ji básník plným proudem vděčného nadšení vyslovil »Nad hrobem Jana Nerudy« (»Srdce i duše«) a »U Hálkova pomníku« (»Pražské motivy«), v lepé básni »Kollárův druhý pohřeb« (»Son. prch. okamž.«), vlastenecky ráznou apostrofou »Hrob Máchův« (tamtéž) i jinou, hluboce poetickou oslavou Máchy »Sen na Valdštejně« (»Srdce i duše«), věnoval významnými verši hold svůj srdečně i současníkům svým Jar. Vrchlickému, J. V. Sládkovi, Adolfu Heydukovi, Al. Jiráskovi, F. Heritesovi, J. Arbesovi, malířům Muchovi, Chittussimu, Jansovi, Holárkovi a četným jiným sympathickým a zasloužilým osobnostem českým.

Z tklivých i vážných připomínek českého losu i bolu, jež zhusta prošlehávají z dumavých nálad básníkových, uvádím zvláště krásný »Hořký sonet« a »Velkonoce« (»Son. prch. okamž.«), »Husitský cep« a »Staré popelnici« (»Živým i mrtvým«); svěží, upřímnou »Vzpomínku z Moravy« (»Srdce i duše«); vroucně cítěnou »Zvonům na bílou sobotu« (»Son. tiché poh.«) a ohnivou »Apostrofu« tamtéž, jíž by se mohlo s povzdechem jen vytknouti, že — bohužel! — slovanský bůžek o třech hlavách a jedněch jen rukou méně nám dal svornosti, než kdyby měl jen jednu hlavu, jednu totiž mysl, a za to ku práci ruce mnohé. Upouštím od vyjmenování všech ostatních rozptýlených básní vlasteneckých, mezi nimiž mladistvá apostrofa »Soše studenta v Klementinu« (»Živým i mrtvým«) a žhavě cítěný »Západ nad Prahou« pěkně by doplňovaly a zdobily knihu »Pražské motivy«.

Zajímavá tato sbírka básní škoda že není četnější, neboť nejkrásnější její čísla vzbuzují přání, aby jich bylo více. Krom řady náladových obrázků, jichž některé, zvláště ony směru altruistického, již byly výše uvedeny a druží se zde s malebnými silhouettami starých domů, zbytků starých hradeb, městských výjevů večerních, letních, zimních, obsahuje kniha ta několik poetických legend pražských,

mezi nimiž zvláště významná a rázovitě podaná jest »Legenda o Staroměstském orloji«, a řadu vzácných kusů mužné lyriky, skvěle pointovaných úsečným, lapidárním způsobem, jímž básník náš tak osobitě vládne. Tak »Svatovítská věž« vyznívá krátkou výzvou: Hlavu vždycky vzhůru! »Svatovítský dóm«, jehož stavba se dovršuje, praví nám: Rostem, rostem! »Hovor věží« — věží to Týnských — pravá perla knihy, po všem, co věže ty viděly a si pověděly, žhavou, zdánlivě hrozivou záplavu na nebi si vykládají: Buď zticha již, — to svítá! »Vyšehrad« jeví se pěvci jako Blaník, v němžto spící rytíři rádi by nám vstali ku pomoci, »Minulost« jako skála, na níž jest nám budovati další los otčiny; pohledem na »Hradčany v mlze« vlhne básníkovi zrak, — zda mlhou či žalem? »Na nábřeží« svítí do šera královský hrad dvěma červánkově ozářenými okny — jako dvěma slzami, a staré »Paláce« dávných českých velmožů, s podobiznami jejich ve svých dvoranách, jsou proto tak opuštěny, že »vnuk snad se bojí pohlédnout těm starým přec jen do tváří...«.

Avšak jako básník vlastenecký v plném významu smyslu slova vystoupil Klášterský nejdůrazněji knihou svou »Z českých žalmů«, jíž podobná již dávno z českého péra nevyšla, z péra mladšího pak vůbec ani jediného. V době, kdy »vlastenčící« poesie kritikou moderní dávno dána na index a odstrčena do starého železa, byla tato Klášterského kniha opravdovým literárním činem úctu vzbuzujícím, a kdyby naše kulturní poměry byly prosty epidemie nám povědomé, nemohl by úspěch této mohutné skladby býti jiný než také mohutný. Však její doba, tuším, přijde spolu s událostmi nedalekými, jež otevrou nejedno zarytcovo oko bezděčnému poznání.

»Z českých žalmů« jest básní jednotnou, ač ze 25 částí složenou. Námětem jejím jest symbolický pochod národa českého pouští přítomnosti k ideálu lepšího příští — zaslíbené země. — Nevím, napsáno-li kdy v poesii české něco grandiosnějšího, hlouběji dojemného a velebnějšího nad těchto pět posledních oddílů klassické básně »Z českých žalmů«. Opakuji své přesvědčení, že nebýti v nynějších živlech naší kultury tolik odrodilého a zrůdného, toto dílo Klášterského bylo by v literatuře naší událostí velkého dosahu.

Probrala jsem původní knihy veršů milého mně básníka s největší mně možnou stručností a cítím, jak neúplný a chabý jich přehled podávám v této stati, která by vykonala nejlépe svůj úkol tenkráte, kdyby povzbudila péra způsobilejší, aby tvorbu jeho dokonale osvětlila a ocenila. Snad se mé úvaze vytkne mimo jiné i chyba ta, že ukazuji jen pěkné a sympatické stránky svého předmětu, slabších si nevšímajíc. Vidím je též, ale mám za to, že stačí naznačiti je sumárně. Zdá se mi, že vedle vzácných vlastností těchto děl básnických jim vadí, že někdy zbytečně opakují motivy a nálady podobné těm, kterých již dříve bylo v nich samých — a snad lépe užito; že tu a onde — ale zřídka — zevními znaky a obraty, někdy rázem myšlenkového jádra mimoděk upomínají na poesii jiných pěvců domácích neb cizích; že někdy trochu více, než bychom jim přáli, hoví melancholii ať sladké, ať hořké, zvláště pak citlivé vůči nevraživosti drsné kritiky; co do formy konečně, že by se nalezla místa, kde by

věta malým pošinutím slov nabyla více přirozené průzračnosti a ladnějšího zvuku, tak jako by leckde, nezhusta na nemístě se vyskytující jakási didaktická suchota s prospěchem se pokryla květnatějším rouchem vyslovené myšlenky. Jen na důkaz, že nesoudím strannicky, připouštím tyto maličkosti oproti krásnému, původnímu a po stránce formální vzornému celku mizivě nepatrné, asi jako několik nažloutlých lístků na bujně zeleném, mízou kypícím a vonně kvetoucím stromě.

Shrnu-li pak i přednosti poesie Klášterského v několik přehledných slov, shledám, že ji charakterisuje zcela určitá a svérázná osobitost básníkova, v níž převládá vroucí, hluboký, převahou něžný, křišťálově čistý cit, který však i kde vzplane u vysoký vzlet a zanícení, vždy nachází přebohatý, mocný výraz lyrický, tak jako v epice vždy pravou barvu, výpravný proud a uměleckou míru; seriosní a ušlechtilé pojímání života, jež se z melancholie a trpnosti mužně povzneslo k statečnosti, důstojně čelící zlu za štítem sebezapření a soucitu s jinými; bohatá znalost světa reelního i též ideového, duchaplné postřehy pravd životních a myšlenky nelekající se nejzazších svých důsledků, v jichž záhady jen člověk sám svou lidskostí a dobrotou své vůle vnáší smír a vyrovnání.

Dvacet a jedna kniha poesie Klášterského jest drahocennou žní životní práce a požehnaným darem duševnímu majetku národa. Že pak básník tak štědrým fondem citu, ducha, vzdělání i umění nadaný po této své více než čtvrtstoleté práci hledí na ni zpět v síle a vrcholné vyspělosti mužného věku, jest zárukou, že jeho tvořivost a jeho nadšení obdarují poesii českou ještě novými spanilými plody z téhož ušlechtilého kořene a kmene, z něhož se rozrostla bohatá koruna úrodné a zdravě platné dosavadní jeho tvorby poetické.

Fr. Januš:

Spiritismus.

Veselé vzpomínky z let padesátých devatenáctého století.

(Dokončení.)

Stoleček zůstal několik dní u nás, než si jej jinam k točení odnesli. Použili jsme, my domácí, té příležitosti, abychom se pokusili sami vniknouti do tajemství nové vědy. Ale podivno — stoleček se nám ani nehnul. Tajemství mělo pro nás ostati věčným tajemstvím knihy se sedmi pečetěmi. Vidouce, že jsme nepochodili — chyběl nám vůdce, chybělo nám duševně-magnetické fluidum tetino — chovali jsme se k stolečku neuctivě, posmívali jsme se mu. — Napadlo mě zkusiti, zdali možno stolečkem psáti; a šlo to výborně. Jakási nešlechetná myšlenka mě pak napadla — rozpřádal jsem ji a působila mně potěšení. Myšlenka se vracela s větší setrvačností.

V člověku vězí vždy něco z diblíka, něco ze satyra, něco z Palečka. Naskytne se příležitost i publikum, které nevědomky takové dědičné vlastnosti popouzí, vyzývá, uplatňuje a pak ochotně se stane jich obětí. —

Jedné neděle večer jsme koncertovali u strýce kupce: sestry, strýc a moje maličkost. Mělo to býti pouze familiárné točení a jednati se o věcech, o nichž nemusí jiní věděti. Strýc Ševčík nám svěřil stoleček. Po stání ne dlouho trvajícím se stoleček hnul; však jsme stáli blízko teplých kamen a to je — jak známo — točení velmi příznivo.

Nedáme se, aby nás měl stoleček za blázny. Proto jsme chytrácky začali otázkou:

»Stolečku, budeš nám psát pravdu?« Stoleček slíbil: »ano.« — Teď se chytil do pasti. Ó, my se nedáme ošidit! Byli jsme teď aspoň jisti, že se dovíme pravdy. Tak tedy do toho!

Strýc, jako nejstarší a hlavní osoba, měl právo prvých otázek. Bez dlouhého rozmýšlení, což svědčilo, že měl otázku již zrale promyšlenou, spustil vážným hlasem:

»Pověz mně stolečku, zdali mně náš mládenec krade?«

Přiznám se, že mne otázka zarazila. Což nemá strýc nic důležitějšího na srdci? Tohle mu vrtká hlavou?

Ale i medium nějak přemýšlelo. Snad bylo téhož mínění, jako já. Neboť teprve po několika okamžicích napsalo »ano«; ale jaksi nerozhodnutě.

Zdálo se, že stoleček zpívá strýcovi do noty. Strýc se tvářil, jako by už chytal zloděje a nepokojně pronesl: »To jsem si myslil.« — Strýc si to vůbec vždycky myslil.

Sestry byly polekány. Mládenec byl muž sympatický.

»Mnoho-li pak mně už ukrad?« pátral strýc důsledně dále.

Stoleček napsal něco, co se mohlo považovati za »1500«. — Hrůza! Sestra zděšeně, dušeným hlasem vykřikla: »Ježíšmarjá... lidičky... ten zloděj jeden!«

Strýcovi to ale přece jen bylo moc. Věděl, že to nemožno. Mládenec nebyl u něho dlouho a tolik se, ani pomyšlení! netržilo, aby mohl někdo tolik jen tak ledabylo k nepoznání vzít. Strýc bez toho ustavičně prohlížíval v krámě šuplík s penězi.

»To bude nějaká mýlka,« řekl po chvílce nedůvěřivě a rozumně.

Prohlíželi jsme znovu písmo.

»To není 1500 ... spíše 150 ... anebo 15 a něco ...«

»Inu, já bych četl 1500.«

»Je to nejisté ... a ta pětka: není to osmička?«

Byly hlasy pro a contra.

»Ale co ... zeptejme se ještě jednou ... ale určitě. Snad ses dříve dobře nezeptal.«

»To také může být.«

Strýc vzal na se přísný, ba řeknu strašný výraz. Tak vždy vyhlížel, když měl rozhodně vystoupit. Díval se pátravě vpravo, vlevo; pohyboval rty ... bylo vidět, že komponuje. Asi třikráte naprázdno polknul a odkašlal si. Potom s vážností sebevědomou, na každé slovo klada důraz, se ptal:

»Stolečku!... napiš nám určitě a pravidelně (»pravidelně« je jeho oblíbený výraz)... ale písmenama, ne ciframa... mnoho-li mně už náš mládenec... Anton... dohromady a v sumě... ukrad a mně ošidil... na penězích a na zboží?«

To bylo přece již dost určité, takřka lapidárně určité.

Hleděli jsme napnutě pod stoleček, co se bude díti.

»Jeden zlatý a padesát krejcarů,« denuncoval stoleček. Je vidět, že moc slevil.

Všichni si oddechli. »No, to je něco jiného; ale patnáctset!... Tak jsem se vám, lidi, dříve lekla, ani říci nemohu... Kam to dal?!«

Strýc důležitě kýval hlavou a zase několikráte po sobě naprázdno polknul. Měl ještě něco na jazyku. »O tom se hnedlínko přesvědčíme«, pravil. »Stolečku, kam dal náš mládenec ten renskej padesát krejcarů?«

Zvědavost byla napnuta na prasknutí. Teď se to musí rozhodnouti.

Stoleček napsal něco nepěkného. Spiritisté svým očím nevěřili. Nikdo nepromluvil.

»Tak co je to napsáno? Přečtěte to přece, vy jste tam naproti,« dychtivě se táže strýc, marně se namáhaje přečísti delfický orákul.

»Ale, co je po něm... tohle je přece už...« Dali jsme se do smíchu. »Má nás za blázna... dejte si svatý pokoj s tím točením... vždyť to pořád říkám!«... horlily sestry, pustily »řetěz« a odešly. Dali jsme se opět do smíchu, a trval již déle.

Mezitím se i strýc dočetl, kam dal mládenec Anton ten »renskej padesát krejcarů.« Stál už sám u stolu.

»To je hloupé,« pravil uraženě; »co to má být? To je podivný špás!... Ale že mně krade, to věřím. Prohledám mu dnes kapsy, až půjde spat.«

Pro samý smích nikdo nemohl promluvit.

»Kdybych nevěděl, že jsme všichni tak mezi sebou, myslil bych, že to někdo z vás psal,« skoro podezíravě nadhodil uražený strýc.

Nastal disput, obviňování, zapírání; jednu chvíli bylo vysloveno dokonce podezření, že to strýc sám spáchal, a patřila k tomu celá jeho autorita, aby to vyvrátil.

»Že stoleček píše, to je pravda,« vykládal jsem svoji moudrost; »ale co napíše, nemusí být ještě pravda. Však to všecko, co tu napsal není pravda,« dementoval jsem medium, a bylo mi, jako bych za ně cítil hryzení svědomí. Bylo to od media lehkovážné a nebezpečné ztropiti si z mládence takový žert v oné době víry!

»Máš pravdu!« řekly s přesvědčením sestry. »Anton je poctivý a hodný člověk!«

»Ti mládenci jsou všickni zloději!« hněval se strýc. —

O velkonocích přijel bratr na svátky. Rozumí se, že se mu hned sdílela stolečková tajemství.

»Ah,« pravil bratr, »k tomu není zapotřebí stolku. S kloboukem to jde také. Cokráte jsme v Praze takové pokusy činili!... Můžeme to hned zkusit... přesvědčíte se!« Postavil svůj cylindr,

z černé látky zhotovený (tehdáž byly takové v módě), dnem na stůl, položil roztažené prsty rukou na stříšku klobouku, sestra Rozálka jemu naproti, a než minulo pár minut, klobouk se již točil! —

Nové divení. Toť bylo zase něco nového.

A hned se tento »vynález« rozhlásil po městě. »To je z Prahy! přinesl to pan Januš... jurista!« a hle, pokusy se všude zdařily: všecky staré cylindry v městečku se vesele roztočily. To byla podívaná! —

Jednoho všedního večera jsme doma opět provozovali rodinné točení: sestra Rozálka, soukačka Kaplanka, děvečka a já. Papír byl napiat na malém stolku. Stoleček se ovšem točil... a jak fidelně! Počaly otázky. Kaplanka, žena aši čtyřicetiletá, známá svou lakomostí začala:

»Stolečku, jak dlouho budu živa?« Chtěla vědět, jak dlouho bude moci skrbliti.

»Ale Ančko, neptejte se na takové věci, ať vás Pánbůh nepotrestá! Jak pak, aby vám stoleček napsal, že zítra umřete! Vždyť byste si pak musela zoufat!« varovala uleknutá děvečka.

Ale stoleček už napsal: »Až natáhneš bačkory!«

Všickni jsme byli nad tímto pyramidálním nezdvořáctvím stolečku v ustrnutí. Ješitná Kaplanka, jež s jistotou očekávala, že jí stoleček dá lhůtu ještě nejméně půl století, kdy bude moci svojí líbeznou osobou krášliti svět, byla v hloubi duše uražena. Stoleček byl dnes nějak ve špatném humoru. Snad muselo medium nám k vůli opustit nějakou příjemnou vizitu někde na »mléčné dráze«...

Dámy se rozhorlily. Kaplanka se na stoleček obořila: »No stolečku, takovéhle věci nám nepiš, anebo jdi dolů!«

A ejhle, stoleček se rychle žejbroval ke kraji stolu. Ženské křičely: »Držte ho, držte ho!« a Kaplanka i ostatní odprošovaly: »Ale stolečku, jen ostaň a pěkně nám piš.«

Nyní se ptala stydlivě děvečka: »Jak pak se bude jmenovat můj ženich?« To bylo přec rozumné.

»Kníže Lichtenštein.« — Smáli jsme se.

»S tím stolečkem dnes nic není!« hubovali jsme. Ale nyní se dal uražený stoleček proti naši vůli do točení... pomalu... pomalu... rychleji, pořád rychleji... už jsme mu v běhu kolem stolu sotva mohli postačiti... už jsme jenjen letěli... křik byl všeobecný. Nejdříve odletěla sestra, pak děvečka, pak celá usatoněná, Kaplanka, Jen já ještě pilně točil. Pak jsem pustil stoleček, poháněl jsem jej rukama po nožkách a volal jsem, že se stoleček sám točí; až se skutálel na zem. Smíchy mne v bokách bolelo.

Naše dámy si oddychovaly; ani mluvit nemohly.

»Má úcta, kněžno!« klaněl jsem se děvečce. Na to jsem se smíchem řekl: »to jste si potočily!« a utekl jsem ze dveří, zanechav dámy zkamenělé.

Od té doby jsem byl vyloučen ze společnosti spiritistů jako nehodný, zvrhlý člen. Následky jsem si ovšem musel přičítati sám. —

Tonda se později vždy, kdykoli přišla řeč na »točení«, demonstrativně chechtával a ptal se »apoštolů«, chtějí-li si zatočit anebo se něčeho jistého z osudu dověděti, že je jim gratis k službám.

Točení pozbývalo pozvolna vážnosti a konečně všechny víry. Kdo mu přisluhovali, byli zase jen praobyčejnými lidmi! Na pana Fantu už nikdo více »nelezl«, a teta Hošková se nemusela více pácovati Remšovým mazáním. Všichni »věřící« pak tvrdili, že v to nevěřili. Výsměchu bylo dost

Stoleček se ještě dlouho povaloval nepovšimnut u nás »v kvelbě« na pekárně, až kamsi zmizel...

Nevděk světem vládne! Sic transit gloria mundi!

Pan Fanta se po letech stal purkmistrem a pak zemským poslancem. Kdyby o tom takhle medium bylo mělo tušení!... Lidé, ten effekt...!

* * *

Když jsem posledně si přečítal tyto vylíčené episody ze svých mladých let (sepsal jsem to asi před čtyřiceti roky), bylo mně, jako bych znovu prožil veselý sen z oněch dob, kdy jsem ještě neznal přísnosti života, kdy jsem nazíral na něj jako na dětskou hru, kdy mně lidský život byl veselohrou, v níž každý více méně dobře hraje osudem mu určenou roli bezděčné komiky... někdo dobře, nazpaměť, někdo zase jen za pomoci napovědy; někdo roli hlavní, někdo jako statista — ale vše se odehrává zcela přirozeně.

Mnohý snad ve své domnělé duševní převaze útrpně se usměje, že lidé mohli takovému »spiritismu« věřiti. Ten by neznal lidské povahy. Lidé věřili v točení klíčem a řešetem, ve výklad snů a karet, v hádání z ruky, v uřknutí, v čarodějnice a jich — jakož i jiná — kouzla, v strašidla, v znamení — celou knihu o tom by mohl člověk napsat... proč by tedy nevěřili ve stoleček?

Věřili v to všickni: lidé moudří i pošetilí, učení i nevědomci; a kdo nevěřili, nečinili toho všichni rozhodně, nýbrž mnozí jen pochybovali. Nevěřili; ale připouštěli možnost zjevů nám nevysvětlitelných, jichž původ hledati jest ve světě neznámém. Kdo věří v život posmrtný, duchový, věří ve spojení světa našeho s nadpozemským, ve spojení nikoli hmotné, směšné, jako bylo točení stolečkem, nýbrž jiného způsobu, ať si to pak nazývá: vnuknutí, tušení, sny, vidění, extaze, znamení... a pod. Od toho ke spiritismu není daleko; jde pouze o formu.

Můžeme nad spiritisty onoho času se usmáti; ale vytýkati jim nebudeme ničeho; a nikdo mně, doufám, nezazlí, že jsem líčil stránku humoristickou dotčené pošetilosti lidské. O stránce povážlivé nebudu se zmiňovati; nelze popříti, že v tehdejším spiritismu vězel zárodek zla — jako v každé podobné pověře — a že se jím lecjaká škoda jiným způsobiti mohla a snad i způsobila.

Domnívám se, kdyby účastníci líčených episod žili a moje vypravování četli (jsou všickni mrtví), že by se upřímně zasmáli a na mne se nehoršili. Snad tak mnohá příjemná upomínka z oněch dob by se jim vynořila z hlubiny zapomenutí a oddali by se milému snění... tak jako se nyní děje mně...

Nové písemnictví.

Spisy naučné.

Z časového podnětu asi vznikla, ale (což netřeba ani zvláště připomínati) trvalou cenu má poslední publikace univ. profesora Frant. Mareše *Výživa člověka ve světle fysiologie* (nákladem J. Otty, str. 88). Umístěna jsouc v Lidových rozpravách lékařských, určena jest širším kruhům čtenářským a dovoluje tedy také laikovi, aby jim o ní podal zprávu. Prof. Mareš vydal již před 26 roky knížku O výživě člověka, která vzbudila živou pozornost. Spisovatel zdůrazňoval v ní hodnocení potravy podle kalorií, horlil proti přeceňování bílkovin, zejména masa, a ukazoval podstatu a složení správné výživy. Maje nyní, kdy se nám z nutnosti všude doporučuje střídmost, spisek vydati znovu, shledal, že je třeba ze základu jej přepracovati. »Duch zůstal sice týž,« praví o tom v úvodě, »ale tehdejší forma ani obsah již neobstojí, nejen před spisovatelem samým, nýbrž zvláště před nynějším obecenstvem.« Tak vznikl spis, který nám ve zhuštěné formě podává vědecké výzkumy v dané otázce, k jakým dostoupila nynější doba. Že tu jde o výzkumy netoliko domácí, ale i širého světa cizích badatelů, rozumí se u nejpřednějšího našeho fysiologa samo sebou.

Spisovatel rozvrhl látku ve třinácte přehledných kapitol, v nichž postupuje od výkladu o potřebě potravy a původu živných látek až k rozpravě o konečné úpravě potravy. Čtoucí poznává nejnovější mínění a výzkumy o úkolech, které má potrava v lidském organismu, o látkách, které se tu spotřebují, a prostředcích, kterými se nahrazuje jich úbytek, o podstatě té výměny, trávení a zažívání, zejména pokud jde o proteiny, o míře živných látek, kterých je potřebí jednak k zachování života vůbec, jednak k zachování zdraví člověka rozličného věku a rozličné práce, a o nejmenší nezbytné míře proteinu v potravě, ze značné části nahraditelného cukrem. Dočítá se o energetické stránce výživy a o látkovém složení jejím podle toho nutném, poučuje se o hodnotě živných látek podle jejich jakosti a zvídá zajímavé zprávy o úpravě potravy.

Z vědeckých, hluboce přesvědčivých vývodů Marešových plynou závěry velmi prosté, jež náš badatel místy vhodně srovnává se starými zkušenostmi lidovými. »Úprava potravy vychází od potravy přirozené, kterou připravuje mateřský organism pro mládě: mléko, vejce, semena a plody. V této přirozené potravě nachází klíčící zárodek všechny živné látky v poměrech potřebných k budování a vzrostu svého těla i k prvním svým pracovním výkonům. Mléko, vejce, mouka, ovoce slouží též za hlavní základ potravy člověka, s přísadou uhlohydrátu a tuku, podle větší pracovní výkonnosti. K oněm přirozeným potravinám přistupují rostliny, tvořící si velké zásoby uhlohydrátů: brambory a cukerná řepa.« »Cukr jest živná látka tak potřebná jako protein, a co zvláště důležité, potřebná ve větším množství než protein.« Maso, masový dusík má velikou hod-

notu biologickou, uhrazuje dusíkový výdaj z těla nejdokonaleji. »To znamená: k úhradě dusíkového výdaje stačí masa méně než kterékoli jiné dusíkaté živiny. Tedy masa málo. Stačí malá přísada masa ku přirozené potravě. Co slove příkrm, to má býti hlavní, a maso jen příkrm.«

Také zcela povšechné náhledy Marešovy, uložené v závěrečné stati, zasluhují plné pozornosti. Uveďme jen příklad. »Kuchařství jest umění, které nesnese vědeckých rad nebo docela předpisů. Není vůbec radno zasahovati do kuchyně nějakými předpisy; míchání třeba docela ponechati kuchařce, která právem drží v ruce měchačku. Neboť ze pšeničné mouky jest dobrý koláč, z ječné lívanec, ze žitné vdolek nebo zelník, z kukuřičné polenta. Ze všeho dohromady nemůže být nic, než jen nechuť; leda, že by ta byla vlastní cíl.« — Autor končí všeobecnými úvahami o vadách dnešní společnosti a o důležitosti kultury zejména pro národy malé. »Starost o naši národní kulturu, aby nevzala zkázu z nenávisti a zlosti zuřící právě světem, jest vyšší než starost o výživu. Tato slova, v pojednání o výživě, stůjte tu jako modlitba ke stolu, které nikdy neopomíjeli naši staří hospodáři.« Tím se spis zavírá.

V téže sbírce Lidových rozprav lékařských vyšlo pojednání prof. Jindřicha Seeháka *O hmyzu, přenašeči nakažlivých chorob a prostředcích k jeho vyhubení* (nákl. J. Otty, str. 66). Rozprava, psaná přírodopiscem, je prvotně založena přírodnicky a zachovává původní svou stránku zejména v popisu jedinců, jimiž se zabývá. Ústupek, učiněný požadavkům doby, ve které propukaly nakažlivé nemoci, rozšířil ono užší stanovisko dalším hlediskem zdravotnickým, které pak přivedlo práci do uvedené sbírky rozprav lékařských. Vytčený dvojí ráz dílka jeví se jak v celkovém zpracování látky, tak v jednotlivých částech jejích. Spojení jeho jest však zcela přirozené, naprosto nenásilné, jevící se čtenáři asi tak nutným, jako jsou v přírodopisích údaje o užitku nebo škodlivosti rozmanitých živočichů nebo přírodnin. Že spisovatel věnoval hlavní pozornost hmyzu, který se vyskytuje v našich zemích a má tedy pro nás praktický význam, lze jistě jen schvalovati. Výklady o některých druzích hmyzu cizího nalezneme zde ovšem též, ale jsou náležitou měrou obmezeny. Seehák píše zajímavě a zcela zřetelně; jeho knížka bude poskytovati vhodného poučení také tehdy, až nebude nás strašiti blízké nebezpečí nakažlivých nemocí.

*

Jindřich Skopec, pečlivý, z míry svědomitý a bedlivý vydavatel *Pamětí Františka J. Vaváka*, souseda a rychtáře milčického, postoupil v uveřejňování zajímavého díla opět o značný krok kupředu. Nový svazek jeho práce, umístěné v knihách Dědictví svatojanského, jest prvou částí třetí knihy celého díla (str. 136). Jsou tu obsaženy zápisky Vavákovy o letech 1791—1794. Pohnutá doba a památné události samy o sobě poskytovaly všímavému, pozornému pisateli hojnost látky a obracely jeho zrak od věcí nejbližších, od domácího života selského a záležitostí rodinných do širého světa

k dějům historickým. Korunovace Leopolda II., rozumí se, vyžádá si plnou jeho pozornost právě jako brzká smrt toho panovníka a některé podrobnosti korunovace Františka II. Události ve Francii a zejména válka, která potom vypukla, naleznou v něm svědka, sledujícího světové příběhy se zevrubností, kterou dovolovaly tehdejší poměry. Vavák byl pozorovatel i zapisovatel nikoli lhostejný; ať jde o dějinnou událost dalekosáhlého významu, ať o drobnou příhodu z nejbližšího okolí, ať o podrobnost, význačnou pro čas i kraj, vše přiměřuje svému zornému úhlu, vše provází samostatným úsudkem, nikde nezamlčuje osobního dojmu. Prodlením let zmírňuje se jeho tvrdý odpor proti nekatolíkům, ač ovšem nezmenšuje se jeho zájem o věci církevní a náboženské. V jeho záznamech jest veliký počet kulturních postřehů, tím zajímavějších, že pocházejí od muže, který vlastním úsilím se vzdělav, zůstával věren starým mravům domácím. V Skopcovi došel tlumočníka nad jiné povolaného.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: David a Goliáš. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal Václav Štech. — Hamlet. Tragedie o 5 dějstvích. Nově nastudováno. — Ďáblice. Hra o 5 dějstvích. Napsal Karel Schönherr.

Městské divadlo Král. Vinohradů. — Tristan. Bohatýrská hra o 3 dějstvích. Napsal Jaroslav Maria. Hudební doprovod složil Jaroslav Jeremiáš. — Lehmannovy dětičky. Fraška o 3 dějstvích. Napsal H. Sturm.

Divadlo Urania v Praze. Bosonohá tanečnice. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal Lothar Suchý.

Václav Štech je z mála dramatiků českých, kteří znají nenaučitelné, nenastudovatelné a neosvojitelné kouzlo, kterak zaujmouti diváka po celý večer děním jevištním, otáčejícím se často kol věci zcela všední. Dovede s postavičkami svými, jež vždy vybaví životností, obratně zacházeti a jejich rozhovory umí vhodně umísťovati a zahrocovati. Odtud divadelní účinnost Štechových veseloher, při nichž nemá na zřeteli nic jiného, než aby obecenstvo dobře se bavilo. Tu a tam zasviští satirický šleh, ale hned zase jevištní život spěje dále.

Nová práce Štechova *David a Goliáš* nese všechny znaky jeho dřívější tvorby a svou stavbou i pojetím připomíná jeho Deskový statek. Goliáše představuje zámožný pražský velkoobchodník Kittner, proti němuž ve třetím sboru do obecního zastupitelstva pražského kandidován je hokynář David za účinné pomoci zřízenectva elektrických drah. Protivy snaží se mírniti rázná dcera hokynářova Pepička, jíž se na konec podaří uloviti za manžela Kittnerova syna Rudolfka. Spisovatel asi zamýšlel napsati veselou lidovou hru, což se mu také podařilo potud, pokud jde o lidový vkus.

Aby však byla jeho hra skutečně lidovou hrou českou v dobrém slova smyslu, měla by býti nesena zušlechťující tendencí. Nestačí, že v druhém a třetím dějství ukazuje Štech špinavost volebního zá-

kulisí a že líčí Pepičku, hlavní osobu, kolem níž veškeren děj vlastně se otáčí, jako dívku ráznou, obchodně vzdělanou, čipernou a za živnost otcovu se nestydící.

Celou hrou od začátku prozařuje příliš svatozář buržoasie a plutokracie, k níž nejen v ustavičném dření a pokoře vyrostlý hokynář, ale i jeho moderní, demokratická dcerka ostýchavě vzhlíží. Částečně bylo by možno ve hře Štechově tuto bázlivost děvčete vysvětliti úmyslným opatrnictvím, aby nezmařeny byly předčasně její chytře promyšlené záměry na zámožného synka. Ale tím ústřední postava lidové hry Štechovy právě stává se méně sympatickou nositelkou ušlechtilých myšlenek, jež ve hře podobného rázu mají se uplatňovati. Za vzor bez kazu bychom tedy toto děvče nemohli právě stavěti. Oč však méně je Pepička vzornější, tím více je životnější. Je to vychytralá, čiperná holčice, bezvadně se chovající, ale při tom ženoucí se stejně po zlatě, jako její kamarádka zpěvačka, toužící jen po starých, zámožných mecenáších. Realisticky kreslena je. Škoda, že i s tím kazem.

Po delší době znovu uvedena byla na scénu Národního divadla Shakespearova tragedie o princi dánském, Hamletovi. Úlohu titulní podržel pan Vojan, jenž zůstal též věren svému dřívějšímu pojetí celé postavy, neuchýliv se téměř ani pohybem od předešlého svého podání.

Každé slovo Vojanovo zní zřetelně, rozváženě a jen v nejvyšších affektech vzruší se k výkřiku, aby zas klidně, ale tím leptavěji kladl svá slova do sluchu divákova.

Jeho Hamlet jest zasmušilý muž, křepkých pohybů, chvílemi velmi laskavý, ale většinou ponuře do sebe uzavřený, zžírající se neustálou nerozhodností, má-li vystoupiti rázně proti zločinci, o jehož zločinnosti je si téměř jist. Působí mu přímo rozkoš shledávati důkaz za důkazem o vině králově, pase se na rozladěnosti a dokonce i hrůze, již vyvolává svými narážkami, svým chováním i obratně vyvolávanými výjevy, při čemž netečně ničí životy, ať už pošetilého dvořana nebo milující Ofelie.

Hamlet vypraven byl za režie Kvapilovy na dvojdílném jevišti, jako většina již dříve provedených her Shakespearových. Druhý díl jeviště oddělován je pevným rámcem, gotickým to zděným obloukem, za nímž odehrávají se význačnější scény, vyžadující změny pozadí. Schody, jež jindy rozdělovaly jeviště, jsou tentokráte nižší a mnohem méně se na nich hraje. Některé výjevy umístil režisér před rozhrnovací oponu, zavěšenou před obloukem. Prostor mezi touto oponou a rampou je poněkud stísněn, takže pohyby herců nejsou dosti volny. Vtipně a účelně předveden byl výjev při představení herců, Hamletem pořádaném. Královská rodina seděla za obloukem, patříc do tváří obecenstva, kdežto hra o zločinném a cizoložném králi prováděna byla v pološeru u rampy a na napovědově budce, mající tvar kamenného sedátka.

Naturalismus, jenž pozvolna téměř zmizel s našich jevišť, uplatnil se opětně německou Schönherrovou hrou ze života tyrolských podloudníků *Ďáblice.* Od dob Hauptmannova F o r m a n a H e n č l a nedocílila v Národním divadla žádná hra podobného zrna takového

úspěchu jako *Ďáblice*, ačkoliv v ní nepřetržitě v jediné dekoraci vystupují toliko tři osoby po celých pět dějství. Práce Schönherrova připomíná tak jednoduchostí hry antické. Ba, ani pojmenování osob se neozve. Pouze »ženo«, »muži«, »hraničáři« oslovují se osoby na scéně.

Schönherr — jehož rázovitá hra z ovzduší protireformačního Domov a víra je u nás dobře známa — prostě zachycuje život a obratně líčí spád událostí, i poměry, v nichž přerozují se ženy na ďáblice.

Děj hry je ten: Muž, lakomý krejčík, starý neduživec, je přechovavačem podloudníků. Střádá pilně na svůj ideál, na dům na rynku. Proto ani neváhá podporovati milostné pletky své vlastní ženy s hraničářem, jejž celní strážníci vyslali, aby se pašerákům dostal na kobylku. Žena však zamiluje se do hraničára a vydráždí jej posléze tak, že zabije muže, jenž před tím dal na jméno ženino upsati dům lopotně vyzískaný.

Úlohu ženy hrála velmi dobře paní Rydlová, hraničáře, poctivce od kosti, tu drsného, tu jako dítě měkkého, hrál p. Deyl a skuhravého vychytralce p. Hašler. — Poznamenati sluší, že na některých německých jevištích práce Schönherrova vzbudila nelibost, ježto prý staví lid v ní líčený do nepříznivého světla a uráží náboženský cit. Zákaz vydán byl vojenskými úřady.

Po více než sedmi letech dostala se na scénu Jaroslava Maria bohatýrská hra *Tristan*, jež vznikla v době, kdy již u nás zase vycházelo z módy básnictví dekadentní. Kdyby *Tristan* býval hrán v oné době, býval by našel asi většího porozumění, než dnes. Snad bylo by se autoru odpustilo, že nemají jeho postavy divadelní životnosti, bez níž těžko lze činiti na jevišti přístupným duševní stavy i dění. Tristan je překultivovaný dekadent, muž, jenž ve splnění touhy vidí rozčarování i zhnusení, a pojímán úžeji, muž, jenž předem je přesvědčen, že na dně kalicha lásky k ženě spočívá hořký rmut.

Tristan Jaroslava Maria jest v prvém vzhledě příbuzným Dykova Dona Quijota, jejž ničí realita a splnění touhy. Obě práce, jak Dykova, tak Jaroslava Maria jsou stylisovány a přece Dykova spíše byla chápána. To proto, že její postavy jsou schopny delšího života jevištního. První dějství *Tristana* je příliš přestylisované a herecké provedení tuto přestylisovanost ještě zvýšilo. Za to v druhém dějství je velmi účinná scéna milostná a lze říci, že kdyby v onom rázu byly psány všechny výjevy, divadelní úspěch *Tristana* byl by zajisté mnohem větší.

Drsnou fraškou, jež místy hraničí na nevkus, je hra *Lehmannovy dětičky*, v níž bohatému strýci z Afriky vydávány jsou za děti nedospělé ženatý muž a dvaadvacetileté děvče. Zároveň strýci jedna z jeho příbuzných, aby se dostala z nemilé situace, předstírá, že byla svedena, a odříkává při tom úlohu Magdy ze Sudermannova Domova, což považuje autor asi za nejvtipnější výjev.

V divadle Urania v Praze-VII. provedena byla původní veselohra Lothara Suchého *Bosonohá tanečnice*, na níž nejlépe bylo viděti, jak vzácna je pravá divadelní krev. Myšlenka veselohry Suchého, v hlavních obrysech posuzována, nebyla by celkem zlá, ale

její zpracování je úžasně chatrné. Prvé dějství trpí rozvláčností a je přeplněno nudnými řečmi. Také dějství druhé není o nic lepší. Ve veselohře neustále mluví se tajnůstkářsky o výrobcích, z jejichž výtěžku blahobytnicky žije počestná, maloměšťácká rodina, kde kdo má strach, aby se záhadný pramen neprozradil, a na konec se ukáže, že jde o — nevinné kosmetické přípravky. Persifláž Dalcrozeovy methody má vyplniti dějství třetí, ale spisovatel provedl věc příliš povrchně, proto šablonovitě a tím i neúspěšně.

Karel Čvančara.

Opera.

Na Národním divadle provedena byla první opera Vítězslava Nováka, »*Zvíkovský rarášek*«. Jest přirozeno, že k této premiéře upjala se pozornost hudebního obecenstva našeho; autor, osvědčený ve všech oborech instrumentální i vokální hudby, obrátil se tu po prvé na pole dramatické, tedy v mnohém nové a odlišné. Za podklad opery sloužil mu prosaický text Stroupežnického nezměněný; Nováka lákal svým »historickým« koloritem, jenž arci projevuje se tu jen v míře zcela malé a spíše jen vnějším způsobem, t. j. v některých zvláštnostech dikce. Zajisté byl to však i úkol, vystihnouti naivní humor Zvíkovského raráška, který Nováka svedl ke komposici toho dílka, jež po jiných stránkách stěží může poskytnouti hudbě vděčných problémů. A v tomto podání hudební komiky, vynikající zvláště při charakterisaci staré Salomeny, vidím těžiště díla.

Zvláštní je poměr, v jaký staví se hudba Novákova k dramatu. Nepřimyká se ke scéně, nýbrž k textu, který sleduje s minuciésní podrobností. Každý obrat, každá narážka dojde vždy hned ohlasu, který zhusta projevuje se jako nápad zvukomalebný. Tím se vysvětluje, že tato hudba jest úžasně proměnlivá, řekl bych přímo nestálá; a tato rozmanitost, jíž chybí jednota vzhledem k jednotě scény (tedy nikoli jednota motivická), působí dojem rozdrobenosti. Není téměř scény, jež by se jevila jako celek a jen pokud na hudbu zapomínáme, máme illusi celků, illusi pramenící však pouze se scény, t. j. z díla Stroupežnického. Abych uvedl na vysvětlenou konkretní příklad: V přátelském veselém hovoru pana Voka s Dačickým kmitne se jen na okamžik stín, kdy namátkou varuje pan Vok kavalíra před zálety s Eliškou. Výtka tato, již Dačický rozpačitě přijímá, obsahuje i slova o »hození do hladomorny«. V tom okamžiku hudba Novákova, věrně sledující text, nabude zvukomalebnými effekty rázu až příšerného. *Dojem* z toho plynoucí je pak ten: oba páni jsou vlastně nepřátelé, kteří si přátelství jen lhou; *v tomto okamžiku* však masky spadly a oba stojí si tváří v tvář se smrtelným záštím. Jak těžko jest se z toho falešného dojmu vraceti k dalšímu jich lehkému hovoru! Jak patrno, ruší tato k slovům se přimykající hudba nejenom jednotu scény, nýbrž může případně smysl scény i přejinačiti. Zřetel k textu jest požadavek vokální komposice; při opeře nastupuje však zřetel k scéně a text jest vždy věcí druhořadou.

Hudba sama jeví všechny rysy a zvláštnosti osobitého projevu Novákova, jak se křížením a assimilací různých vlivů utvářel v posledních letech. Převaha jest na stránce harmonické a důsledek toho je neobyčejná jednoduchost této hudby, nápadné již v celých dlouhých partiích předešlého díla, »Svatebních košil«. Za to melodika, v těchto až zanedbávaná, v »Rarášku« rozvíjí se bohatěji, třeba že většinou homofonně. To platí o orchestru, neboť ve vokálních partech nalézáme většinou jen deklamační útvary, jež jen v skrovné míře stylisují se až k útvarům melodickým (míněno ovšem: v moderním slova smyslu, nikoli ve starém). Instrumentace je jemná a průhledná. Provedení pod taktovkou Kovařicovou bylo velmi zdařilé; souhra solistů a jich pěvecké výkony výborné.

Vinohradské divadlo provedlo Halévyho »Blesk«. Je to jediná komická zpěvohra tohoto spoluzakladatele »velké opery« (»Židovka«) a po této stránce velmi zajímavá. Jest obdivuhodno, jak autor pathetických scén a malíř hrůzy dovedl v tomto díle vystihnouti lehounký styl konversační opery komické. Ovšem, tento styl nemusil teprve tvořiti, neboť nalezl ho v současných operách Auberových a Boieldieuových. Osobní nota Halévyho však v »Blesku« přichází značnou měrou k platnosti, dokonce ve scénách vzrušenějších. Operu řídil Ostrčil s uměním, jež dovedlo všecky stránky díla, jeho švižnost, vtip a gracii, vyzvednouti; výkony solistů byly téměř vesměs velmi zdařilé. Dr. *Otakar Zich.*

Hudební rozhledy.

Česká Filharmonie provedla J. B. Foersterův houslový koncert, jehož solový part zahrál výtečně p. Lusk. Zvláště první věta poskytuje virtuosu příležitost, aby projevil svoje technické nadání. Volná věta hluboce procítěná přechází bezprostředně v jásavé, bystrou rytmikou nesené finale, jimž dílo vrcholí. Také písňový spolek předvedl nám (konečně) větší ukázku z rozsáhlé písňové tvorby Foersterovy. *Večer jeho písní* byl požitkem tím vzácnějším, že dostalo se jim dokonalého uměleckého podání pí. Strettiovou-Šourkovou a že mohli jsme tu slyšeti i některé písně, dosud rukopisné. Pí. Strettiová patří zajisté mezi naše nejlepší pěvkyně koncertní, spojujíc s bezvadným podáním pěveckým hloubku hudebního pochopení. Dojem jejího zpěvu doznává neobyčejně mocného zesílení mimikou, jež se k tomu pojí. Není to mimika herecká, nýbrž diskretní mimika, vlastní umění recitátorovu, nic více než přirozený výraz toho, že interpret jest cele uchvácen uměleckým dílem, jež nám podává. Odtud pramení veliký suggestivní dojem zpěvu pí. Strettiové.

Komorní spolek na prvním koncertě provedl Sukův klavírní kvintett op. 8 v nové úpravě. Dílo to jest ještě valnou měrou pod vlivem Dvořákovým a Smetanovým a jen tu a tam (ve volné větě) poukazuje k dalšímu Sukovi; finale trpí přílišnou mnohomluvností, jíž by byly snad radikálnější škrty oslabily. Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy.

Fr. Š. Kott Hynek Pelc. Josef Smolík. Karel Myslbek. Arnošt Skřivan. Karel Kučera. Frant. Novák.

Na Kr. Vinohradech zemřel 3. srpna profesor *Frant. Štěpán Kott.* Narodil se 26. prosince 1825 v Podhájčí u Lnář, studoval na malostranském gymnasiu v Praze, potom se dal na práva, ale přešel s nich na filologii. Nastoupiv na dráhu učitelskou, působil r. 1853 na gymnasiu v Jindřichově Hradci, potom byl rok v Jičíně, r. 1855 odešel do Gorice, r. 1859 dostal se odtamtud do Olomouce, později přešel opět do Jičína, až r. 1868 byl přeložen na gymnasium akademické v Praze. Tam byl činný do r. 1885, kdy odešel na odpočinek, vyznamenán jsa zlatým záslužným křížem s korunou. Za druhého pobytu v Jičíně řídil také vyšší dívčí školu, kterou tam založil s přispěním několika jiných profesorů.

Hojná a cenná jeho práce slovesná má dvojí ráz: Kott vyšel z klasické filologie a zůstal jí také později věren, ale zároveň oddal se zkoumání jazyka českého a stal se jeho lexikografem. Hned v mládí uveřejnil některé rozpravy ve výročních zprávách gymnasií v Jindř. Hradci a v Gorici. Když několik nadšených filologů na tehdejší německé, po případě smíšené universitě založilo r. 1862 Bibliotéku klasiků řeckých a římských, Kott jal se pro ni překládati Tacita. Známá myšlenková hutnost, vnitřní obsažnost a slohová stručnost tohoto spisovatele spolu s ostatními zvláštnostmi jeho nutila našeho překladatele, který tenkrát neměl po ruce ani vzorů v jiných překladech ani potřebných pomůcek slovníkových a mluvnických, aby přemýšlel o českých výrazích a vazbách, které by vystihovaly rčení Tacitova. Kott si pro svou práci založil fraseologickou sbírku na základě Jungmannova Slovníku. V této pomocné a zprvu jaksi jen osobní sbírce byl základ pozdějšího slovníku Kottova. V překladě Tacita pokračoval a znenáhla přeložil jeho Dějiny, Germanii, Letopisy a Rozpravu o řečnících, tedy všecka díla Tacitova krom Agrikoly.

Roku 1875 uveřejnil ve výroční zprávě akademického gymnasia ukázky ze svého slovníku gramaticko-fraseologického, k němuž mimo Slovník Jungmannův čerpal látku asi ze 130 rozmanitých spisů jiných. Slovník podle odhadu Kottova měl míti dva díly. Nakladatel Fr. Šimáček projevil ochotu vydati jej tiskem, ale s podmínkou, aby byl doplněn německými významy slov a aby byl upraven pro širší potřebu. Kott vyhověl tomu požadavku a r. 1876 na jaře počal po sešitech vycházeti jeho Česko-německý slovník zvláště gramaticko-fraseologický. Veřejnost uvítala jej příznivě zejména proto, že se tehdy důrazně ozývaly hlasy, volající po správnosti a čistotě jazyka, a pak proto, že Jungmannův Slovník byl té doby mimo knihovny již vzácným majetkem nemnoha jednotlivců. Sotva vyšly první sešity, hlásili se Kottovi přispěvatelé, kteří vybírali látku dílem z knih, hlavně však z řeči lidové a z nářečí. Řady takých přispěvatelů rostly, látka Slovníku množila se ještě za tisku, a tak přibyly ku 5 svazkům, na něž dílo bylo rozděleno, neprodleně 2 svazky další. Slovník, dokon-

čený r. 1893, opáčil především Jungmanna a doplnil jej látkou novější, zejména dialektickou a názvy technicky odbornými, jmény osobními a vlastními a přihlédl také ku pravidlům mluvnickým. Pozdější dodatky a doplňky uveřejnil Kott jakožto řádný člen České akademie v jejích spisích, kdež vyšly jeho Příspěvky k Česko-německému slovníku zvláště gramaticko-fraseologickému. Slovníkářství našeho týkala se také stať, kterou napsal do Památníku České akademie r. 1898. Za Slovník byl r. 1894 odměněn cenou Čermákovou. Měl činnou účast v komisi zřízené při Matici České, z níž vyšel známý »matiční« Brus jazyka českého.

Ještě v pokročilém věku kmetském Kott neustával pilně a pravidelně pracovati. Přeloživ již dříve mimo Tacita také spis Q. Curtia Rufa O činech Alexandra Velikého, vydal r. 1902 překlad G. Veleia Paterkula Dějin římských až ke konsulátu M. Vinicia a r. 1905 překlad M. Juniana Justina Výtahů z dějin Filippských Pompeia Troga.

V Praze zemřel 9. srpna t. r. MUDr. *Hynek Pelc.* Narodil se 31. července r. 1844 v Sobotce, vystudoval gymnasium v Jičíně a lékařství v Praze a ve Vídni a po promoci r. 1871 stal se sekundářem ve všeobecné nemocnici pražské. Pobyv potom z nadání Justova v Německu, v Londýně a Paříži, stal se r. 1876 městským lékařem a r. 1882 fysikem v Praze; r. 1884 byl jmenován ředitelem všeobecné nemocnice, odkudž po 5 letech byl povolán v čelo zemské služby zdravotní jako místodržitelský rada a zemský zdravotní referent, v kteréžto hodnosti byl po 10 letech povýšen na dvorního radu. Poslední dobu trávil na odpočinku. Pelc jako městský fysik pražský zavedl mnohé prospěšné novoty ve službě zdravotní a tím hojněji užil svého vlivu, řídě všecko zdravotnictví v zemi. Za jeho správy byla zejména zorganisována služba zdravotnická, byl upraven lékařský dozor ke školám, zařízena péče o chorobince, upraveny poměry veřejných nemocnic a dozor na ně, provedena zařízení proti nakažlivým nemocem a j. Pelc přispěl také odbornými pracemi do Časopisu čes. lékařů a do lékařských časopisů německých, napsal pojednání o vzteklině, Otravy plyny, O zdravotních závadách, způsobených kouřem, Novější způsoby ošetřování ran, podal Přehled zdravotních poměrů v Praze, vydával Zprávy z pražského fysikátu a zejména důkladné Zprávy o zdravotních poměrech a zařízeních v království Českém.

Dne 12. září t. r. zemřel v Praze numismatik profesor *Josef Smolík.* Narodil se 5. listopadu r. 1832 v Nov. Bydžově, studoval v Broumově a v Praze, oddal se na universitě matematice a fysice, působil na novoměstském gymnasiu v Praze, stal se r. 1864 profesorem na reálce v Pardubicích, přešel r. 1871 na malostranskou střední školu do Prahy a roku příštího na českoslov. obchodní akademii, odkudž se r. 1893 odebral na odpočinek. Literárně byl činný dvojím směrem, jako matematik a jako starožitník. Napsal Aritmetiku pro nižší gymnasium, Výkonné počtářství pro 3. třídu reální, Algebru pro vyšší gymnasia a reálky, Kupecké počtářství pro obchodní akademie, Rovnice 1. a 2. stupně. V starší Živě uveřejnil práci: Mathematikové v Čechách od založení university pražské —

a vydal ji potom též samostatně; tamže pojednal také o spisích proslulého matematika Jana Marka Marci.

Od r. 1864 psal články rodopisné, praehistorické a numismatické do Památek archaeologických, zejména hojně v letech 1873 až 1893, kdy byl jednatelem Sboru archaeologického Musea království Českého. Zmíněných Památek byl sám redaktorem v letech 1878 až 1884. Tam obracel pozornost zvláště k nálezům starých mincí v Čechách. Samostatné práce jeho z tohoto oboru vyšly v Rozpravách České akademie: Pražské groše a jejich díly, Denáry údělných knížat na Moravě, Nález denárů v Chrášťanech u Čes. Brodu (1897), Denáry Boleslava I., II. a III. a Vladivoje. Do Památníku Čes. akademie zpracoval Domácí archaeologii předhistorickou a Domácí numismatiku. Byl také spolupracovníkem Ottova naučného slovníku. Od r. 1883 byl správcem numismatické sbírky v zemském museu. Smolík byl mimořádným členem České akademie a král. společnosti nauk; za své zásluhy byl vyznamenán rytířským řádem cís. Františka Josefa. Jakožto muž neokázalého, ale tím vydatnějšího působení a vlídné povahy profesor Smolík těšil se upřímné vážnosti všech, kdož ho poznali.

V měsíci září t. r. padl na poli válečném malíř *Karel Myslbek*, syn proslulého sochaře našeho. Narodil se r. 1874 v Praze, studoval na akademickém gymnasiu, věnoval se na universitě moderní filologii, ale vzdělával se zároveň na malířské akademii. Vykonav státní zkoušky z němčiny a frančtiny, působil od r. 1899 na reálkách v Praze-I., v Písku a v Žižkově. Na cestách, které vykonal po Francii, Italii a Španělsku, všímal si hlavně výtvarnictví, studuje architekturu, kroje a staré mistry malířské. Výtvory svého štětce označoval zprvu pseudonymem Fr. Voves. Později vystupoval vlastním jménem v Praze na výstavách Manesa, ve Vídni a v Mnichově a r. 1908 uspořádal samostatnou výstavu v Praze. S počátku maloval krajinky, později se zabýval malbou figurální a tu měli na jeho práci patrný vliv staří mistři, jichž si vážil. Z jeho děl zakoupilo ministerstvo k. a vyučování Podobiznu; mimo to jsou známi n. př. jeho Vystěhovalci, Clown, Umrlčí komora, Výjev z býčích zápasů a j.

Na Smíchově zemřel 25. září t. r. škol. rada *Arnošt Skřivan*. Narodil se v Lišově r. 1842, studoval v Č. Budějovicích a v Praze, na dráhu učitelskou nastoupil na gymnasiu v Hradci Králové a byl od r. 1872 do 1902 profesorem na gymnasiu v Chrudimi. Vydal Slovník k Caesarovým Pamětem o válce gallské i k Pamětem o válce občanské, Latinskou fraseologii, Latinskou synonymiku, Cvičebnici jazyka německého pro I. ročník obchodních akademií a pořídil vydání Tacitovy Germanie.

V Dašicích u Pardubic, kde dlel u přátel, zemřel 11. října t. r. básník *Karel Kučera*. Narodil se 30. září r. 1854 v Luštěnicích u Ml. Boleslavě, studoval v Benešově a v Praze, na universitě zvolil si ke studiu dějepis a zeměpis, působil na středních školách v Brně a v Praze, stal se r. 1884 profesorem v Král. Hradci, odkudž r. 1896 přešel na reálku v Ječné ulici v Praze, kdež pobyl do r. 1910, kdy odešel na odpočinek. Vystoupiv literárně v Ruchu r. 1873, přidružil se k Lumírovcům za vedení Čechova a Sládkova.

Z časopiseckých ukázek jeho veršů, v nichž měly převahu básně epické, vznikly souborně vydané Básně (r. 1884) a Zapadlé hvězdy (r. 1890). Se zálibou obíral si látky historické, cizí i domácí, dávnověké i blízké, a zpracovával je v souladné, pevně učlánkované skladby, vyznačující se také přesnou formou. Záslužná jest jeho činnost překladatelská. Po důkladných studiích, které uveřejnil o Ibsenovi ve Světozoru 1884 a Frederiku Palludanu Müllerovi (v Ruchu 1885), vydal v překladu Ibsenovo drama Rosmersholm, Stavitel Solness, Branda, Peera Gynta a sbírku drobných básní velikého seveřana. Mimo to překládal novely Kiellandovy a Palludana Müllera veršovaný román Homo sum.

V Polehradicích na Moravě zemřel 26. října t. r. tamní řídící učitel *František Novák*, narozený v Telči r. 1867. Přispíval pilně básněmi i povídkami do moravských časopisů. Samostatně vydal u Prombergra v Olomouci romány Myrha, Ave Maria a povídkové knihy Odplata a Iváňské zátiší a jiné povídky. Látky si bral z venkovského života, zejména z kraje slováckého, a docházel u venkovských čtenářů obliby. Také překládal z frančtiny.

F. V. Vykoukal.

Světová válka r. 1914—5.

V Praze, dne 8. listopadu 1915.

Válka nabyla vyřešení připojením se Bulharska k centrálním mocnostem a Turecku. Veškeré diplomatické úsilí čtyřdohody získati Bulharsko zůstalo bezúspěšným. Vidouce nezdar svého snažení vyžádali si zástupcové čtyřdohody dne 9. října své pasy a opustili Sofii. Bulharská vláda prohlásila, že dnem 16. října od 8. hodiny ranní jest ve válečném stavu se Srbskem, ježto srbské vojsko dne 12. a 13. t. m. přestoupilo bulharské hranice a podniklo útok na bulharské vojenské oddíly.

Německo-rakouská ofensiva v Srbsku pokračovala úspěšně a rychle a zmocnivši se dne 12. října Bělehradu postupovala vítězně do vnitrozemí. Rovněž úspěšně útočili Bulhaři, kterýmž se podařilo dobýti dne 5. listopadu druhého hlavního města Srbska Niše. V době necelého měsíce dostala se obě hlavní města Srbska i srdce vojenské síly do rukou spojenců a srbské síly zatlačeny v oblouk Dvina, Golijevská Morava, a Biarická Morava. Čtyřdohoda prohlásila, že poskytne Srbsku pomoci a vylodila značné síly v Soluni přes protest Řecka, dosud však se nepodařilo dosíci jejího spojení se Srby, kterýmž hrozí katastrofa.

Rumunsko a Řecko dosud kolísají. V Řecku porazila v parlamentě většina Venizelova kabinet Zaimisův, který podal demisi. Venizelos se vyslovil, že dostane-li se opět k moci, vypoví ihned válku Bulharsku, ježto ohrožuje životní zájmy helenismu. Na ostatních bojištích neudálo se přes tuhé boje nic významného.

Průběh událostí jest dle úředních zpráv tento:

10. října. Rusové na Strypě poraženi. Ruské pokusy o dobytí západního břehu Styru zmařeny. Anglie prohlásila zboží určené do balkánských přístavů za kontraband.

11. října. Nejvyšší rozkaz c. a k. armádě a loďstvu o nové úpravě rakousko-uherských praporů a vlajky válečného loďstva. Společný znak pro rakousko-uherské mocnářství. V Srbsku dobylo rakouské vojsko Zeleného Vrchu a Velikého Vracaru. Německé vojsko překročilo Dunaj mezi Šabcem a Gradiškou. — Před Dvinskem odraženy ruské útoky. Srbsko přerušilo diplomatické styky s Bulharskem.

12. října. Výšiny v okolí Bělehradu v rukou spojenců. Němci dobyli Smeredeva. Čtyřdohoda ohlásila Bulharsku, že bude podporovati Srbsko. Bulharská armáda zahájila válku proti Srbsku.

13. října. Železniční spojení Srbska s Rumunskem zastaveno. Do Bulharska dopravují se turecké sbory. Francouzský ministr zahraniční Delcassé odstoupil. Generál Kristov jmenován chefem bulharského generálního štábu.

14. října. Srbové odstoupili od Bělehradu. Německé vojsko dobylo opevnění u Požarevace. Mezi Loosem a Ypresem odražen anglický útok. Bulharský král vydal válečný manifest. Bulharsko vypovědělo Srbsku válku. Persie ohlásila blahovolnou neutralitu vůči Anglii a Rusku.

15. října. Němci dobyli Požarevace. Nezdařené ruské útoky u Dvinska. Řecko odmítlo poskytnouti Srbsku pomoc. Čtyřdohoda podala Řecku společnou notu, aby Řecko splnilo spojeneckou smlouvu vůči Srbsku. Sazonov podal demisi.

23. října. Rakouské vojsko dobylo vesnice Kukli západně od Čartoryjska. Srbové zahnáni s výšin u Driny. Bulharské vojsko zabralo Negotin a Rogievo. Řecko odmítlo ostrov Cypr, jejž mu Anglie nabídla. Rakouské vojsko útočilo na černohorské posice. Albánci byli odraženi Černohorci.

24. října. Rusové utrpěli u Komarova porážku. Řecký král podepsal dekret o válečném stavu. Bulharské vojsko dobylo Skoplje.

25. října. Rakouská jízda vtrhla do Valjeva.

26. října. Rusové u Čartoryjska odraženi. Rakouští letci bombardovali Benátky. Pirot obklíčen od Bulharů.

27. října. Bulhaři spojili se s rakouským a německým vojskem. Bulhaři dobyli Zajčaru. Řecko žádá za odstranění vojska čtyřdohody.

28. října. Rakouská armáda v Srbsku překročila horní Kolubaru. Ruské loďstvo bombardovalo Varnu. Bulharská armáda dobyla Kňaževce. Bulharské vojsko vtrhlo do Prizrenu.

29. října. Armádní rozkaz silám proti Italii válčícím. Černohorské vojsko u Drinska poraženo. Anglie zaslala Řecku a Rumunsku ultimatum. Francouzské ministerstvo odstoupilo. Srbský finanční ministr Paču zemřel. Bombardování Dedeagače.

30. října. Italské útoky na Monte Sabatino odraženy. Italové dobyli rakouských předních posic na Coltu di Lona. Novým ministerským předsedou ve Francii jmenován Briand.

31. října. Východně od Višegradu pronikly rakouské oddíly na srbské území.

1. listopadu. Rakouské vojsko zmocnilo se Kragujevce.

2. listopadu. Na frontě strypské Rusové poraženi. Prudké boje před Dvinskem. V celém Řecku prohlášen stav obležení.

3. listopadu. Essad paša vyhlásil v Albanii válečný stav.

4. listopadu. Německé vojsko vtrhlo do Jagodiny. Bulhaři postupují na Niš. Profesoři bukureštské university usilují o zasažení Rumunska do války. Prohlášení francouzského ministerského předsedy v parlamentě. Ministerská krise v Řecku.

5. listopadu. Bulhaři vtrhli do Niše. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. listopadu 1915.

Nový znak rakousko-uherské monarchie — Nový kabinet ve Francii.

Císařským rozkazem ze dne 11. října dán c. a k. armádě a loďstvu rozkaz, že prapor vojska a vlajka loďstva mají býti státoprávně přiměřeným vyznačením na pragmatické sankci spočívajícího spojení dvou států rakousko-uherského mocnářství. Proto schválil panovník, aby prapor a standarta vojska měla na jedné straně znak Rakouska a Uherska vedle sebe spojené znakem císařského domu a ovinuté heslovou stuhou: Indivicisiliter ac inseparabiliter, na druhé straně uprostřed císařské iniciálky, v rozích střídavě císařskou a uherskou korunu. Prapor a standarta jsou bílé a střídavě obklopeny černo-žlutými a červeno-bíle-zelenými tířrohými plameny. Válečná vlajka má na svém nezměněném uspořádání mimo štít a znak domu rakouského ukazovati starohistorický červenobílý znak uherský. Vlastnoručními listy císařskými ministrům Burianovi, Stürgkhovi a Tiszovi stanoven společný znak rakousko-uherské monarchie odpovídající státoprávním poměrům. V oficiosním doprovodě praví se, že stanoviti společný znak bylo už dávno zamýšleno jako nevyhnutelná nutnost.

Ve Francii stala se změna vlády. Nejprvé odstoupil ministr zahraniční D e l c a s s é, který v listu, jenž byl přečten v ministerské radě, odůvodnil svoji demisi nesrovnalostmi s ostatními ministry. Byl nadšeným stoupencem francouzsko-ruské aliance. V r. 1911 byl ministrem námořnictví v kabinetě Monisově, později byl jmenován francouzským velvyslancem v Petrohradě, kde zůstal do r. 1914 a po vypuknutí války stal se opět ministrem zahraničních záležitostí. Po odstoupení Delcasséově nastala krise celého kabinetu, který brzy podal demisi. V dopise presidentovi pravil Viviani, že přes jeho úsilí vyslovila se značná menšina pro zřízení tajného výboru, kterýž formálně odmítl, a že tím, že přes 150 poslanců zdrželo se hlasování a odepřelo tak kabinetu votum důvěry, které jasně žádal. Nový kabinet utvořen takto: B r i a n d předsednictví a záležitosti zahraniční, Viviani spravedlnost a místopředsednictví, gen. Gallieni vojenství, kotnreadmiral Laraze námořnictví, Métine zemědělství, Semlat veřejné práce, Malvy vnitra, Ribot finance, Clémentel obchod, Doumergue kolonie, Paielaivé osvěta, Freycinet, Bourgeois, Combes. Guesde a Denis Cortén bez portefeuillu. *Adolf Srb.*

Našim čtenářům.

Číslem tímto dokončujeme 45. ročník »Osvěty«. Roku uplynulého utrpěla »Osvěta« bolestnou ztrátu: odešel na věčnost F. A. Šubert, kterýž ji od úmrtí zakladatele jejího Václava Vlčka blahé paměti se vzornou horlivostí a péčí řídil a jež si zajisté i v tomto oboru svého mnohostranného působení v životě veřejném plného práva na uznání a vděk získal.

Vstupujeme do 46. ročníku s pevným odhodláním, kráčeti svědomitě dál v šlepějích svých věhlasných předchůdců, býti věrnými strážci odkazu drahocenného a snažiti se ze všech sil, aby »Osvěta« jako dosud tak i na dále byla zdrojem bohatého poučení i zábavy ušlechtilé.

Vzdáváme vřelý dík dosavadním přátelům a příznivcům »Osvěty« za jich účinnou podporu a vznášíme k nim důtklivou prosbu, aby při nás stáli v této době nad jiné kritické i v bohdá lepší budoucnosti.

Zveme srdečně mladé síly, aby vstoupily v kruh osvědčených pracovníků našich, aby »Osvěta« stále jsouc osvěžována bezpečně mohla kráčeti k metě vytčené.

Přes nezměrné svízele doby všemu podnikání svrchovaně nepříznivé odhodlalo se nakladatelství »Osvětu« zachovati. Obracíme se na veškerou intelligenci českou s nalehavou žadostí, aby stálým rozšiřováním kruh odběratelstva jejího trvání její zabezpečila, by v bytí svém neohrožována mohla plniti velký úkol svůj.

V Praze, v měsíci listopadu r. 1915.

Redakce a vydavatelství „Osvěty".
